

BS2555

E91

v. 1

Division

Section

SCC

#11,698

v. 1

EVTHYMII ZIGABENI
COMMENTARIUS

I N

QVATVOR EVANGELIA
GRAECE ET LATINE

TEXTVM GRAECVM

NVNQVAM ANTEA EDITVM

AD FIDEM DVORVM CODICVM MEMBRA.

NACEORVM BIBLIOTHECARVM SS.

SYNODI MOSQVENSIS AVCTORIS.

AETATE SCRIPTORVM

FEB 17 1910

DILIGENTER RECENSUIT

E T

REPETITA VERSIONE LATINA

IOANNIS HENTENII

SVISQVE ADIECTIS ANIMADVERSIONIBVS

EDIDIT

CHRISTIANVS FRIDER. MATTHAEI

COLLEGIORVM IMPERIALIVM ROSSICORVM

ASSESSOR ET ACADEMIAE VITEMBERG.

GRAECC. LITT. PROFESSOR.

T O M V S I.

Complectens praefationes et euangelium Matthaei.

LIPSIAE 1792.

IMPENSIS WEIDMANNIANIS.

CHRISTIANAE RIDEER MATTHEI

COLLEGIUM IMPERIALE VENETIENSIS

1714

QVATUOR EVANGELIA

IN TERRA ET CIELO

AD IDIOMAM

GRÆCIA GRÆCIA

IN TERRA ET CIELO

AD IDIOMAM QVOCAM MEMRAM

IN CIELO INGENIOVAM

STUDIORVM MEGALOGENSIS ACTORIS

ATRAT SCRIOTORVM

DISCERNITUR CAVITAT

PERLITA HERESIIS FALTA

YOKUS KANTUA

SALISORE ADICITIS ANIMA DUCENDIS

EDIDIT

CHRISTIANAE RIDEER MATTHEI

COLLEGIO IMPERIALE VENETIENSIS

AD IDIOMAM QVOCAM MEMRAM

IN CIELO INGENIOVAM

SERENISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO

ERNESTO II.

LUDOVICO

DVCI SAXONIAE IVLIAE CLIVIAE

AC MONTIVM ANGARIAE ITEM ET

WESTPHALIAE COMITI PROVINCIALI

THVRINGIAE MARCHIONI MISNIAE

COMITI PRINCIPALI DIGNITATE

HENNEBERGAE COMITI MARCAE

ET RAVENSBERGAE DOMINO

RAVENSTEINII ET TONNAE

ETC. ETC.

D O M I N O M E O

INDVLGENTISSIMO.

SE RENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO
ERNESTO II.
LVDOVICO

DACI SAXONIAE LVLTIAE CLIVIAE
AC MONSVM ANGARIAE ET MONTA
WESSEXIAE COMITATU COMITATU
THURINGIAE MARCIONI MISURA
COMITI PRINCIPALI DUCATI
HENNEBERGAE COMITI MARCÆ
ET LAVENBERGAE POMONIÆ
ET MONTIS ET MONTIS
ET MONTIS

OMNIMODUM
INDULGENTISSIMO

DVX SERENISSIME
DOMINE INDVLGENTISSIME

Inter alias tot ac tantas virtutes TVAS;
DVX SERENISSIME, nuper singula-
rem gratiam, humanitatem et ad iuuandas
litteras promptum animum TVVVM mihi quoque

DNK SERVISSIME
DOMINAE INGENITISSIME

contigit experiri, cum TVA sponte ac libera-
lissime instruētissimae bibliothecae TVAE usum
mihi concessisses. Quod quidem beneficium ideo
maiis etiam censendum arbitror, quod non ad
me solum, sed ad plures inde redundauit utili-
tas. Grati ergo hominis putauit, id hic palam
profiteri atque animum meum istius beneficii
haud immemorem demonstrare. Credidi autem,
me id recte facturum esse, si scriptorem suae
aetatis nobilissimum et quondam apud Alexi-
um Comnenum, Imperatorem, gratiosissimum,
nunc post plura secula ex bibliothecis Mo-
squensibus denuo in lucem adductum, TVAE,

*PRINCEPS SERENISSIME, gratiae,
tanquam interpretem grati animi erga TE mei
commendarem et ad TE allegarem. Beneuo-
le ergo admittas, quaeſo, PRINCEPS
INDVLGENTISSIME atque HV-
MANISSLIME, hominem luce et celebritate
dignissimum, qui quondam etiam principis sui
gratia et suis virtutibus versatus est in luce et
celebritate maxima. Simul vero etiam TVAM
mihi gratiam ut conserues, humanissime rogo,
qui TIBI, DVX SERENISSIME, ac
toti SERENISSIMAE FAMILIAE
TVAE omnia a deo precor bona, TVIS ac*

TVO-

TUORVM virtutibus aequalia et dignissima.

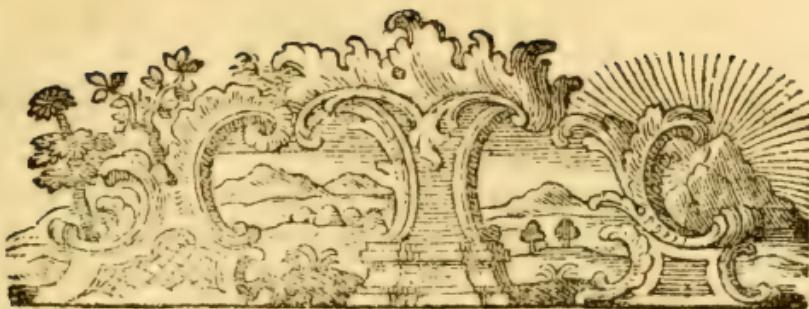
*DUX SERENISSIME
SERENITATI TVAE*

Vitembergae,

23. Mai. 1792.

omni cultu et veneratione additissimus

CHRISTIANVS FRIDERICVS MATTHAEL.

P R A E F A T I O.

LECTORIBVS DOCTIS ET BENEVOLIS
S.

Post tot praeclara summorum virorum de horum commentariorum auctore iudieia, quibus ei proprietatem sermonis, doctrinam, curam, diligentiam et acumen testantur, non necesse videtur, ut multa in eius laudem commemorem. Illud tantum addo, nulla, aut certe paucissima litterarum sacrarum vocabula, quae in quatuor euangeliis vel minus graeca, vel obscura, occurrunt, ab hoc praetermissa esse, quin vocabulis magis perspicuis et probabilioribus explicarit. Nexus orationis et narrationum cum singulorum, tum plurium euangelistarum, acutissime animaduertit ac notat: dissensum facile et subtiliter componit. Etsi autem multa Chrysostomo, praestantissimo inter veteres, ac pene dixerim, vni interpreti debet: multa item ex multis aliis haufit: omnes enim ante se consuluisse videtur interpretes: tamen in promptu sunt, quae ab ipsius doctrina, studio et ingenio

accesserunt. Quibus ergo adhuc ignotus est Euthymius, eis, ut innotescat, suaferim, ut saltē vltima tria euangelii Matthaei capita perlustrarent. Hanc enim euangelicae narrationis partem et a Chrysostomo, et ab Cyrillo, et ab aliis veteribus negligentius tractatam deprehendi. Ex Origenis autem, nescio, vtrum dicam commentariis, an cauillationibus, etiam si omnia eius scripta ad manus habuerit, nihil proficere potuit. Textum, quem vocant, euangeliorum multo quidem modestius, accuratius et fidelius tractauit, quam consuetudo fuit illorum et superiorum temporum interpretum. Origenes enim, eiusque nimius admirator ac stultus imitator, Hieronymus, in multis leuiter, in aliis perfidiose etiam egerunt. Chrysostomus autem abundantis facundiae flumine abrepitus multos scriptorum sacerorum locos turbauit, disiecit et oppressit. Ac profecto, si libri Euangelistarum et Apostolorum per solos interpretes, dogmaticos, homiletas et ascetas ad nos peruenissent, dudum in dubio versaremur, quid tandem illi scripserint. Nunc autem plures scribae Codicum docti, attenti et fideles, parum curantes^{a)} dogmaticorum et interpretum vel per leuitatem et negligentiam, vel per fraudem et malitiam, contra Codicum fidem et auctoritatem illatas lectiones et sententias, id, quod in suis noui Testamenti Codicibus reperiebant, in suum, in alio.

a) Recordor, alicubi in scriptis *Michaëlis*, Viri Perillus, eandem expressam esse sententiam. Sed locum illum nunc non poteram reperire. Illud autem Critici acutiores et a partium studi alieni norunt omnes, in horum numero nullo modo habendos esse scribas Codicum Cantabrigiensis, Claromontani, Sangermannensis. Augiensis, Boerneriani, ceterorumque eius generis. Sed de Cantabrigiensi et Boerneriano, si progerint, plures viri docti verius et accuratius iudicabunt.

aliorum hominum, in ecclesiae usum publicum transcribebant. Adhibita ergo attentione, diligentia, modestia, et, quae his libris in primis debetur, fide viri honesti, haud adeo difficulter verum a falso separatur. Etsi autem Euthymium satis diligentem et fidelem cognoui, tamen interdum loca litterarum sacrarum non ex libris sacris, sed ex commentariis interpretum laudat. Qua de re aliquoties monui in animaduersionibus. Deprehendi etiam vocabula ab ipso primum illata, non nulla etiam omissa, sed pauciora. Codices euangeliorum autem cum commentariis et catenis, sicuti Theophylactus etiam, ad manus habuit eiusmodi, cuiusmodi sunt mei Mosquenses a. d. e. g. 10. de quibus exposui in praefatione meae Noui Testamenti editionis ad euangelium Marci. Horum simillimos in bibliotheca Parisina et Vindobonensi seruari, cognoui ex Richardo Simonio, Lambecio, Treschouio et nuperime ex Altero. Similes etiam Birchius adhibuit in editione Hauniensi, vti ex non nullis ab eo editis colligo scholiis. Si ergo Euthymius cum huiusmodi Codicibus, aut cum Chrysostomo, aliisque interpretibus consentit, eius contra meliores Codices nulla potest esse auctoritas. Illud etiam in Euthymio, sicuti in pluribus Graecis et Latinis interpretibus, displicet, quod ἀντιγέρω vocabulum indefinite adhibet, non de solis noui Testamenti Codicibus, sed de interpretum etiam commentariis. Sed illud vitium communе quondam fuit. Ita recentioribus etiam temporibus, inuenta arte typographica, multi ex Criticis et editoribus editos etiam libros Codicum et Exemplarium nomine appellarunt. Ut autem hos commentarios ederem, in primis me permouerunt tot doctissimorum virorum, maximeque Richardi Simonii, de iis iudicia; deinde duo praestantissimi Codices Mosquenses; denique summa huius libelli raritas. Mirabili enim casu vide-

tur accidisse, vt inter tot Ioannis Hentenii editiones versionis Latinae vix vna reperiri possit. Evidem certe per annos duodecim frustra vel vnum mihi exemplum quaesiui, ac postremo tandem didici, ab aliis etiam inter libros rariores referri. In principio huius editionis ergo usus sum Tomo XIX. bibliothecae maximaे Lugdunensis 1677. quem mihi ex biblioteca Amplissimi Senatus Lipsiensis commodauerat *Perillustris Müllerus*, Serenissimo Saxoniae Electori a Consiliis Bellicis Secretioribus, Ciuitatisque Lipsiensis Consul. Typis iam expresso folio sexto ad paginam 96. HEYNIVS etiam, Augustissimo Magnae Britanniae Regi a Consiliis Aulicis, *Vir Perillustris*, ad me transmisit editionem, vt arbitror, principem, Louaniensem 1544. Codicibus textus Graeci adhuc inediti usus sum duobus Mosquensibus, membranaceis, auctoris aetate scriptis. Alter A. est bibliothecae typographhei Synodalis in fol. num. I. complectens folia 274. Alter B. est bibliothecae Sanctissimae Synodi in fol. num. XLIX. foliorum 410. In illo textus euangeliorum scriptus est litteris paullo maioribus, commentarius iminoribus. In hoc eadem sunt litterae in textu et in scholiis, sed iste, liquore rubro, haec, atramento scripta sunt. Istum in mea noui Testamenti editione appellaui n. hunc i. De utroque exposui ad epistolam Pauli ad Thessalonenses p. 202. 203. Specimina litterarum aere expressa exhibui ad euangeliū Ioannis istius editionis. Codex B. praestantior est altero, a scriba diligentiori ac fideliiori scriptus. Nam alter scriba saepius aberrauit et in scholiis ad Ioannem multa vel per pigritiam, vel per fraudem praetermisit. In utroque Codice, sicuti in Parisinis et Hentenii, multa scholia ab iisdem scribis scripta sunt in margine, de quo in locis singulis lectores monui. Videntur autem ista scholia auctore Euthymio ipso, post eius repetitam lectionem,

adiecta

adiecta esse, per eosdem scribas. Id satis fit probabile cum ex aliis locis, tum ex scholio ad Luc. 9, 55. Adhuc enim in Codicibus desunt omnia ab οὐγῇ ἐπεντέκοντῃ ad αὐλαὶ σωτῆρας. Haec enim primo Euthymius auctoritate Chrysostomi excluderat: in repetita autem lectione, ut satis docet scholium ad istum locum, eiusdem auctoritate addiderat. Forte hunc laborem etiam, sicuti Panopliam, iubente Alexio Comneno suscepit, ac plures scribas imperatoriis impensis conductos habuit. Sed id deinde recentiores etiam scribae imitati sunt, ut ex Hentenio discitur. Nam Hentenii Codex, nisi satis bonus, iudice etiam Simonio, haberi debet, tamen sine ullo dubio meis fuit recentior. Etenim Hentenius ipse conqueritur de multis ac difficilibus siglis, quae paucae et notae sunt in meis. Praeterea Hentenii appendices etiam habet ex Theophylacto et aliorum scholiis, quae in neutro meorum comparent. Nihilo minus tamen multis in locis versione Hentenii pro Codice vti potui. Eam igitur hac etiam de causa intactam reliquias adieci tamen partim in animaduersionibus, partim in fine operis non nullas correctiones. Sex autem Codices Graeci commentariorum Euthymii in euangelia mihi adhuc innotuerunt. Duo Mosquenses, Hentenii, duo Parisini regii num. 2393. et 2401. et^{b)} Baroccianus. In nullo horum Codicum nomen auctoris, nisi forte in Barocciano, quem Millius tractauit, reperitur, de quo tamen valde dubito. Parisinus 2401. a manu

a. 3.

recent.

^{b)} Millius in sua N. Test. editione, ante capita Eusebii euangelii Matthaei, duo loca commentarii Euthymii Zigabeni in Matthaeum norat, quae leguntur in hac editione p. 13. et 15. Ea autem reperiiri tradit in Codice Bodleiano. Cum vero in prolegomenis nullam mentionem fecerit Bodleiani Codicis Euthymii, suspicio suboritur, Millium pro Bodleiano voluisse scribere Barocciano.

recentiori adscriptum habet nomen Nicetae Serrarum, qui vulgo Heracleensis appellatur. Alter Parisinus, ut arbitror, recentior, tribuit Theophylacto, quem appellat, τὸν ιερώτατον Βουλγαρίας, nimisrum ἀρχιεπίσκοπον. Meus B. loco indicis habet spatium vacuum, ideo fortasse, ut poslea a pictore auro, aliisque coloribus adderetur atque ornaretur. Indicem Codicis A. expressi p. 10. Hentenus nullum videtur reperisse, ut ex eius praefatione et interpretatione p. 9. colligi potest. In eo autem vehementer errat Richardus Simonius, quod litteras α. μ. pro α. μ. ωνιος accepit. Nam Ammonii nomen, quod frequens est in catenis Graecis, in Codicibus quidem Mosquensis bus nunquam inueni uno μ. scriptum, et si sigla esset. Αμ. ergo, quod etiam in meo A. reperitur, notat αμην. Ex his apparet, ignotum esse nomen auctoriis horum commentariorum. Unde ergo cognoscitur, fuisse Euthymium? Scilicet ex eiusdem commentario in Psalmos, quem Hentenus, Montefalconius, nosque ipsi tractauimus. Quonodo autem? Primo quidem, nec ουνο ουνο ita est simile, ut cum Hentenio loquar, ut similes sunt hi commentarii commentariis in Psalmos. Secundo, in scholiis ad Psalmos frequenter huius commentarii fit mentio, ita, ut quorum ibi fiat mentio, ea hic reperiantur. Tertio, commentarius in Psalmos nomen Euthymii additum habet; et si non in omnibus Codicibus. Codices commentariorum in Psalmos, qui vulgo Euthymio tribuuntur, in Mosquensis bibliothecis inueni duos. Accedit tertius illis valde similis. De his infra monui. Sed ex his nihil efficitur, quod auctoris nomine carent. Veruntamen de Philippo Saulo, qui primus Latine edidit commentarios in Psalmos, eosque Euthymio tribuit, probabile videtur, eum Euthymii nomen reperisse in uno aut pluribus Codicibus. Accedit fides et auctoritas Montefalconii, qui ita repe-

rit in Codicibus Coislinianis. Ita enim habet in bibl. Coislin. p. 178. Euthymii Zygadeni (sic) Commentarii in Psalmos. Adde eundem p. 58. Zygabenus appellatur ibidem p. 200. et 425. Hentenius eum Zigabonum appellat. Quibus nomina plura recentiorum Graecorum nota sunt, ii norunt, etymologiam illorum nominum valde esse impeditam. In hoc nomine autem Y. oriri potuit ex Συγός^τ H. ex Βαίνω^τ Δ. ex δέω. Vnde I. venerit, nemo facile hariolabitur. Praeter Codices commentariorum Euthymii in Psalmos, Mosquae inueni etiam Codices eiusdem Panopliae. De his paullo inferius dixi. Anna Comnena lib. XV. p. 490. edit. Paris. 1651. et Leo Allatius de consensu utriusque ecclesiae pag. 638. ex tunc temporis libro inedito ita habent: παραπέμπω τοὺς βουλομένους τὴν ὅλην αἵρεσιν τῶν βογομίλων διαγνῶναι εἰς τὸ σύντονο καλούμενον βιβλίον, δογματικὴν πανοπλίαν, ἐξ ἐπιταγῆς τοῦμοῦ πατρὸς συντεθέσαν. καὶ γὰρ μοναχόν τινα ΖΥΓΑΔΗΝΟΝ καλούμενον, γνωστὸν μὲν τῇ δεσποινῇ καὶ πρὸς μητρὸς ἐμῇ μάρμῃ, καὶ πᾶσι τοῖς τοῦ ἱερωτικοῦ καταλόγου, γραμματικῆς δὲ εἰς ὄπρον ἐληλακότα καὶ ἑπτορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα, καὶ τὸ δόγμα ὡς οὐκ ἄλλος τις ἐπισάμενον. τοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ μεταπεμψάμενος ἐπέταξεν αἱπάτας τὰς αἱρέσεις ἐκθέθαι, ἐκάστην ἴδιᾳ, καὶ ἐφ' ἐκάστη [ἐκάστῳ edit. Paris. quod ipsum quoque ferri potest.] τὰς τῶν ἀγίων πατέρων ἀνατροπὰς ἐγγράψασθαι. — ταῦτη τὴν βιβλίου δογματικὴν πανοπλίαν ὁ αὐτοκράτωρ ὠνόμασεν. ΖΥΓΑΔΗΝΟΝ ergo habet editio Parisina, Allatius ex Codice, nec Montefalconius in bibl. Coislin. p. 559. ex suo Codice hoc loco notavit dissensum. Panoplia Euthymii primum edita est Latine ex versione Petri Francisci Zini Verononensis Venet. 1555. a quo haud dubie ex Codicis indice vocatur Zigabenius. Graece primum apparuit Tergo-
a 4 bystii

bysti 1710 qua editione vsi sumus Mosquae. Hic appellatur Ζυγαδηνός. Dicam de Codicibus Mosquen-sibus huius panopliae. Antiquissimus est membra-naceus Sec. XII. bibliothecae typographei synodalnis in fol. num. X. qui in hoc nomine non differt ab edi-tione Tergobystana. Secundus eiusdem bibliothecae in fol. num. XV. B. in charta bombycina habet Ζυγα-Βῆνός. Tertius chartaceus Sec. XV. bibliothecae Sanctissimae Synodi in fol. num. L. Zygadeni ex-hibet. Quartus eiusdem bibliothecae Sec. XIV. in charta bombycina in quarto num. CCCLXIX. primo folio caret. Etsi igitur satis probabile est, hunc commentarium scriptum esse ab Euthymio: tamen dubium est, utrum Zygadenus, an Zigadenus, an Zigabenus dictus sit. Plurisque, ut arbitror, ex his, quae diximus, probabitur Zygadenus, quod mihi etiam interim, donec plures Codices consulantur, placet. Ut autem lectores scirent, quae scholia in marginibus legerentur, Hentenius in principio eo-sum, in versione Latina, adscriperat signum crucis, quod nos retinuimus. Quae in nullo meorum legun-tur, duplii cruce signaui in contextu Graeco. Eo-dem modo notaui etiam in versione Latina ea, quae apud Hentenium non reperiuntur. Illud etiam monendum duxi, quod in utroque Codice, folio 3. in codice quidem a. sub imagine Chrysostomi, in b. post indices capitum quatuor euangeliorum, hi ver-sus leguntur:

Πολλῶν πόνων ἔργονος ἡκείβωμένος·

Οὐδὲν περιττὸν, οὐδὲν λεῖπον ἐνθάδε·

Τὰ πάντα δέ, ὡς χρή, καὶ καλῶς ἐπιεμένα·

Καὶ τι πλέον φέροντα, τολμήσας λέγω·

Χάρις δέ πᾶσα τῷ σοφῷ χρυσοσόρῳ.

Hos versus Macarius Chrysoccephalus, scriptor recen-tior, ita in suos usus conuertit, ut constat ex Fabricii bibl. Gr. T. VII. p. 772.

Πολλῶν πόνων ἔρευνος ἡκριβωμένος,
Τὰ πάντα δὲ, ὡς χρή, καὶ παλῶς ἐσκεμμένα,
Οὐδὲν περιττόν, οὐδὲ λεῖπον ἐνθάδε,
Μακάριος συνῆψε φιλαδελφείας.

Credo autem, Io. Christophorum Wolfium, in Codice Barocciano hos versus ita scriptos reperiisse:

Πολλῶν — ἡκριβωμένος. Οὐδὲν — ἐνθάδε,
Τὰ πάντα — ἐσκεμμένα. Μακάριος — φιλαδελφείας.

Ipse autem, ut videtur, ordinem mutauit. Non autem mirabile est, Graecum hominem alius versus pro suis usum esse. Quos enim ego ex Mosquensi Codice euangeliorum a. ad epistolam Pauli ad Thesalonenses p. 241. edidi, eosdem ex alio Codice ediderat Leo Allatius de libris eccl. apud Fabric. bibl. Gr. Vol. V. p. 28. cum exigua varietate.

Quoniam autem idoneam hic nacti sumus occasionem de Euthymio differendi, primo hic addidimus supplementa quaedam ad editionem Panopliae Tergobystanam: deinde adiecimus unius Psalmi ex Codd. scholia; ac denique de aliis Euthymii monimus, quorum fit mentio in Codicibus Mosquensis.

I. De Codicibus Mosquensis

Panopliae Dogmaticae Euthymii.

De Codice I. seu Typographei synodalis X. in fol.

Incipit Codex a versibus, ἡ βίβλος αὕτη τοῦ κρατίου δεσπόταν usque ad απτούτως ἐξίτω. H̄i versus leguntur in edit. Tergobyst. p. 7. 8. ibique

Euthymio tribuuntur. Hic vero in Codice in margine a manu prima legitur τοῦ παμφίλου, de quo infra monetur.

Post ista legitur πρόγραμμα Βιβλου — ἡμέσεσ-
μένους. Vide edit. p. 8. Hi versus in Codice tribu-
untur Euthymio Monacho.

Deinceps, ut in edito, legitur, ὡς ἡδόκησεν —
πιπτέτω φθόρος, quae eidem Euthymio tribu-
untur.

Post ista in Cod. fol. 3. et 4. legitur index libri,
quem hic reddidi.

Τὰν δύο βιβλίων τῆς δογματικῆς πανοπλίας τὸ
πρώτον.^{c)}

Τίτλοι τοῦ πρώτου βιβλίου ἐνδέκα.

Προοίμιον: κατὰ ἐπικουρείων: ἔτι κατὰ τῶν αὐ-
τῶν: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν: κατὰ τῶν ἀλλῶν Ἑλλή-
γον: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν:
ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν.

Τίτλος πρώτος: συλλογισμὴ ἀπόδεξις, ὅτι εἴς
ἐστὶ Θεὸς. καὶ ὅτι καὶ λόγον ἔχει ὄμοούσιον αὐτῷ,
καὶ πνεῦμα ὄμοιος, ἀπέρ εἰσιν ὁ οὐτὸς καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ ἄγιον.

Τίτ. β. περὶ πατέρος καὶ οὐκέτι καὶ ἄγιου πνεύματος,
διακεκριμένη ἀρμενη καὶ ἡνωμένη θεολογία.

Τίτ. γ. περὶ Θεοῦ κοινῶς, ἢτοι περὶ Θεότητος. δῆλον
δὲ, ὅτι ὁ Θεὸν εἰπὼν, ἡ Θεότητα, ἡ τὸ Θεῖον,
ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίσως, τὰς τρεῖς ὑποσάστες
τῆς μίας Θεότητος ἐνέφηνε, τῇ μίᾳ τούτων
προστηγορίᾳ.

Τίτ. δ. περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἶναι τὴν Θείαν φύσιν.
Τίτ. ε. περὶ θεώνυμίας.

Tit. 5.

c) Duo ergo huiusmodi volumina fuerunt. Sed alte-
rum dedit.

Tit. 5. περὶ τῆς θείας δημιουργίας.

Tit. 6. περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.

Tit. 7. κατὰ ἑβραιῶν.

Tit. 8. κατὰ σίμωνος τοῦ σαμαρέως, κατὰ μαξικίωνος τοῦ ποντικοῦ, καὶ τοῦ πέρσου μάνεντος, καὶ τῶν μανιχαίων.

Tit. 9. κατὰ σαβελλιανῶν.

Tit. 10. κατὰ ἀρειανῶν τε καὶ εὐνομιανῶν.

Post hunc indicem leguntur versus Anonymi, quos, quia in edito non leguntur, hic adscripsi.

Πάλαι βασιλεὺς τῶν σοφῶν συνθεῖς λόγους,

Τῶν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας μυστηπόλων,

Ηδρασεν, ἐπήριξε τοὺς κλονουμένους,

Ἐπειόμισε τὰ σιφη τῶν φληνάφων,

Τῶν ὡς ἀληθῶς υπεφητῶν Βελίαρ,

Λόγους προτείνων ἐν θεογράφων Βιβλῶν,

Καὶ συμπερεῖνων ἀσφάλειαν δογμάτων.

Καὶ νῦν βασιλεὺς εὐτεβῆς, οὐ συγγράφων,

Μᾶλλον δὲ συγγράφουσιν οὐ κεχρημένος,

Αλλ' αὐτὸς αὐχῶν καρδίας ἐν πυξίδι,

Λόγους ἀκριβεῖς τῶν σοφῶν θεηγόρων,

Ως καὶ πᾶν ἄλλο τῶν ἀγαθῶν, πλουσίως

Ψυχῆς τε πλαξὶ καὶ φρενῶν ιεύθε βαθεῖ,

Καὶ τοῖς συνοῦσι καθηκάστην ἐν φέρων,

Καὶ διὰ τούτων τοὺς μακραύ, τοὺς ἐγγύθεν,

Ορθὰ φρονεῖν τε μισαγωγῶν καὶ λέγεν,

Ἐν χεῖλος ἀνέδειξε τοὺς ἐνοῦ φύλου,

Θεῖς δόγμα πᾶν ἐκφυλον ὡς πορέωτάτω,

Καὶ δόξαν εἰσφέροσαν ἐξ ἀλλοθέρων.

Ἐκεῖνον, ὅσιον, ή γραφὴ δείκνυσι σοι,

Καὶ τοῦτον, ὅσιον, ἐξ ἔμῶν λόγων μάθε,

Παλαιολόγος ἀνδρόνικος^{d)} αὐτόναξ,

Ou

d) Andronicum I. intelligit. Memoratur etiam Andronicus II. filius Michaël. Fuerunt, qui opinarentur, Euthy-

Ὁ οὐ γνῶσις αἰσύγκειτος εἰς τὰ πρακτέα,
 Ὁ οὐ γλῶτται θαυμάσιος εἰς τὰ λεκτέα,
 Ὁ οὐ σύλλαβε τῶν τρόπων οὐ χρησότης,
 Ὁ οὐ ἀρεταῖ κοσμοῦσιν ὑπὲρ τὸ σέφος,
 Ὅσ, συνελὼν ἐποιεῖ, καλῶν ἔτια,
 Καὶ τῶν χαρίτων εὐπρεπῆς συνοικία.
 Ἀλλὰ Φυλάττοι τοῦτον εἰς μακροὺς χρόνους
 Ο τῶν ἀγαθῶν παροχεύς τε καὶ Φύλαξ,
 Καὶ συμΦυλάττοι τὸν πεφιλημένον γόνον,
 Τὸν μηχαῆλ, ἔρεσμα τῆς σκηπτουχίας,
 Τὴν τῆς απάστης καλλονήν κραταερχίας,
 Τὴν λαμπρον ὄντως ἐλπίδα δωμαῖδος,
 Οσ δόξα πατρὸς, σολομῶν ὡς που γράφει,
 Οὐ δόξα πατηρές ἀγαθὸν πλούταν ἀπαγ.
 Ἐπάν μετασήσῃ δὲ τούσδε τοῦ Βίου,
 Τὴν βασιλείαν οὐρανῶν δώῃ λάχος,
 Καὶ συναριθμήσει ἀγίων σίφει.

Post ista fol. 5. pag. 2. in Codice exhibentur pictae
 imagines variorum Patrum in fundo aureo cum in-
 scriptione Pamphili, cuius nomen in margine legitur.
 Ista autem et reliquae inscriptiones, de quibus mox
 dico, scriptae sunt minio et litteris quadratis.

Sanctorum imagines ita deinceps sequuntur.
 Extremus ad manum sinistram sicut Damascenus, post
 quem continuo stant Maximus, Chrysostomus, Cy-
 rillus, Gregorius Theologus, Gregorius Nyssenus,
 Basilius, Athanasius, et extremus in margine ad ma-
 num dextram Dionysius; qui quasi dux est, proxi-
 musque Alexio Imperatori, qui in pagina sequenti
 pictus est.

Epigramma ita se habet. Sermo spectat ad Im-
 peratorem.

*Eu

Euthymium aqualem fuisse Andronice iuniori. Vide
 Fabric. bibl. Graec. Vol. VII. p. 475. 476.

Ἐν σοι γένοιτο τῆς σοφῆς εὐβουλίας,
Πολλὴ χάρις σοι πρὸς Θεοῦ σεφηφόρε,
Ἄντ' ὧν συνῆξας ὡδὲ τοὺς ἡμῶν λόγους,
Ἐκεῖ συναχθῆσ παγγενῆ σεσωσμένος.

Post ista fol. 6. p. 1. est imago Christi et Alexii Comneni cum hoc titulo:

Τμῆς μὲν ἐσπείρατε, σεπτοὶ πατέρες,
Ἐγὼ δὲ συνέλεξα τοὺς ὑμῶν κόπους,
Ἄμ' ἐκδυσωπῶν καὶ τὸ Φῶς ὑμῶν ἔχειν,
Ως συγκομιδῶ πρεσ μονὰς οὐρανίους.

Fol. 6. p. 2. exhibetur Alexius stans ante Christum sedentem in folio. Inscriptio haec est:

Πολλοὶ βασιλεῖς εἰργάσαντο δυνάμεις,
Σὺ δὲ υπερῆρες πάντας ἔργω καὶ λόγω.
Ἡ παγκρατής μου δεξιά σε ηρατύνει,
Ἐκτενε, ε) βασιλεὺς, ζῶν αἰωνίως.

Post ista fol. 7. legitur προοίμιον. Καὶ πάντας μὲν τὰ κατορθώματα usque ad καταρτίσωμεν τὸ ἡμέτερον, ubi primus titulus incipit. Vide edit. pag. 9.

Iam, quae deinceps leguntur in Codice, quaeque cum edito conueniunt, silentio praetermissi, notatis tantum iis, in quibus est dissimilitudo Codicis et editionis Graecae.

Fol. γ. pag. 1. col. b. editionis, inter, ἀλλὰ καὶ κύριος τὸ πνεῦμα ἐσιν et ἐπὶ τῆς ἀγίας τριάδος, addit Codex duo loca, quae desunt etiam in Codice eiusdem bibliothecae num. XV. b. de quo mox exponui.

Primus locus est Athanasii, quem hic subieci. Indicem habet: Ἐτι περὶ πατρὸς καὶ ιοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, διακεκριμένη ἄμα καὶ ηνωμένη θεολογίας τοῦ

ε) Intell. τὸν βίον.

τοῦ μεγάλου αὐθανασίου. καὶ ἔτι ὁ λέγοντιν αἱ Θεῖαι γραφαὶ περὶ τοῦ πατρὸς, ταῦτα φασι πάλιν καὶ περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ περὶ τοῦ ἄγιου πνεύματος, δεικνύουσαν μίαν τὴν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα.

Ἄπερ εἶπεν ὁ πατὴρ ἐν τῷ ἡσαίᾳ, ταῦτα ὁ ἰωάννης λέγει, ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶπεν· ἐν δὲ ταῖς προέξεσιν ὁ παῦλος Φησιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶπε. τι δὲ γέγραπται ἐν τῷ ἡσαίᾳ; εἴδοντες τὸν κύριον σαββαὼθ καθήμενον ἐπὶ Ἱερονου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρεμένου, καὶ πλήρης ὁ σῖκος τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ σεραφῖμ εἰσῆκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνι, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνί. καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο. καὶ ἐκέραγον ἔτερος πρὸς τὸν ἔτερον· ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος κύριος σαββαὼθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ μετ' ὄλιγα ὁ αὐτός· ἥκουσα^{g)} τῆς Φωνῆς κυρίου λέγοντος· τίνας ἀποσέιλω, καὶ τὶς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπε· οἶδον ἐγώ, ἀπόσειλόν με. καὶ εἶπέ μοι· πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν, καὶ εἰπὸν αὐτῷ· ἀκοῇ ἀκουσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ὕδητε. ἐπαχύνθη γάρ εἰς τὴν καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὡσὶ βαρέως ἥκουσαν, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμψαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὄφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιτρέψωσι, καὶ ιάσωμα ταῖς αὐτούς. ὁ δὲ εὐαγγελιζῆς ιωάννης λέγει διὰ τοῦτο^{h)} οὐκ ἡδύναντο οἱ ιουδαῖοι πιστεύειν εἰς τὸν ἵησοῦν,

f) Ies. 6, 1. 2. 3. . . g) Ies. 6, 8. 9. 10.

h) Io. 12, 39. 40. 41. Quis sanae mentis homo ex Athanasio Alexandrino corriget contextum Ioannis? Nemo, opinor, nisi fortasse Alexandrinae, ut vocant, recensionis fautores. Sed Viri Docti, quibus ignota est fides nouorum Criticorum Alexandrino - Occidentalnis, in latebris quibusdam Germaniae, non sine causa mirabuntur, cur toties et hic et alibi contra Alexandrino - Occidentalistas disputationerim.

ἵησοῦν, διάτι εἶπεν ἡσαίας περὶ αὐτῶν· τετύφλωνται αὐτῶν οἱ ὄφεις λμοί, καὶ πεπώρωται αὐτῶν ἡ καρδία, ὅπως μὴ ἴδωσι τοῖς ὄφεις λμοῖς καὶ συιᾶσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιτρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα δὲ εἶπεν ἡσαίας. ὅτε ἔιδε τὴν δέξαν αὐτοῦ. ὁ δὲ παῦλος τῷ ἀγίῳ πνεύματι τὴν χρηματίσσαν αἰνέθηκε λέγων· καλῶς¹⁾ ἔφη τὸ πνεῦμα τὸ ἀγίου διὰ τοῦ προφήτου ἡσαίου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· αἴκον ἀκούστε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέπετε βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γάρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τὰ ἔξης. Πάλιν δὲ, ὅτε λέγεται ὁ ὕιος περὶ τοῦ πατέρος τῷ πέτρῳ· μακάριος²⁾; εἰ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα σὺν ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλά ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τὰ αὐτὰ καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγεται οὐδεὶς³⁾, ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, Φησὶν, εἰ μὴ ὁ ὕιος, καὶ ὡς αὖν Βουληταὶ ὁ ὕιος ἀποκαλύψει. ὄμοιος δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ὁ παῦλος λέγεται ἡμῖν δὲ⁴⁾ ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Πάλιν εἰναὶ εἰπὼν ὁ παῦλος· πολυμερῶς⁵⁾ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις καὶ τὰ ἔξης· ἀλλαχοῦ λέγεται, ὅτι ὁ ὕιος λαλεῖ, τῷ εἰπεῖν· ἥ⁶⁾ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος χειροῦ; ὁ δὲ ὕιος τὸ πνεῦμα εἰπειτα λαλεῖν ἐν τοῖς ἀποσόλοις. ὅτε δέ, Φησι, παραδώσου-

i) Act. 28, 25. 26. 27. Forte etiam hic Alexandrina recensio praeferenda?

k) Matth. 16. 17. Ergo hic quoque multa apud Matthaeum constituenda ex recensione Alexandrina, sive Occidentali. Est enim eadem, quod per inductionem doceri potest. Scilicet quod seruum pecus Latinorum levitatem Graecorum temere fecutum est.

l) Matth. 11; 27.

m) 1 Cor. 2, 10. Ecce, ut Codex Boernerianus, hoc est, recensio Occidentalis, conspicet cum Alexandrina Athanasio!

n) Hebr. 1, 1.

o) 2 Cor. 13, 3.

σουσιν^ε) ὑμῖς, μὴ μεριμνήσητε, πᾶς η̄ τὶ λαλήσετε.
δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ᾧρᾳ, τὶ λαλήσετε.
οὐ γὰρ ὑμῖς ἔσει οἱ λαλῶντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα
τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ἑμῖν. Καὶ περὶ μὲν
τοῦ πατρὸς καὶ ἐαυτοῦ ὁ σωτῆρς εἰρηκεν ὅτι ἡγώ^τ)
καὶ ὁ πατήρ ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν πιχέτω ποιή-
σομεν, τῷ γεγονότι δηλαδὴ ναῷ τούτων καὶ ἡξιώ-
της ὑποδεχῆς αὐτῶν. περὶ δὲ τοῦ σάγιου πνεύματος
ἔφη παῦλος^η οὐκ εἰδατε,^τ) ὅτι τὸ σάμυκτον ὑμῶν
γαῖς τοῦ ἐν ὑμῖν ἀγίου πνεύματός ἐσι. καὶ πάλιν
καὶ^τ) τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγίον οἶκος ἐν ὑμῖν.
Καὶ ἐν μὲν τῷ εὐαγγελίῳ Φησὶν ὁ σωτῆρς ὥσπερ^τ)
ὁ πατήρ ἐγέρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωσποιεῖ, οὐτω καὶ
ὁ θεός, οὐς θέλει. Ζωσποιεῖ πρὸς δὲ ιερινθίους γρά-
Φει παῦλος^τ) ζωσποιεῖ. Καὶ αὐτὸς δι-
δάσκει παῦλος^τ) διαγέσεις^τ) δὲ χαρισμάτων εἰσὶ,
τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα^τ) καὶ διαγέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ
ἐ αὐτὸς κύριος^τ) καὶ διαγέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ,
καὶ ὁ αὐτὸς Θεός. Καὶ ὁ μὲν δαυΐδ τὸν κύριον εἶναι
τὴν κληρονομίαν τῶν εὐσεβῶν λέγει. κύριος^γ) γάρ,
Φησι, μερὶς τῆς κληρονομίας μου^τ ὁ διερεμίας, τον
θίον^τ ὁ πλάστας^τ) γάρ. Φησι, τὰ πάντα, αὐτὸς
κληρονομία τῷ ιακώβ^τ ὁ δὲ παῦλος, τὸ πνεῦμα τὸ
ἀγίον^τ ὅτι ἀρρέαβων^τ) τῆς κληρονομίας ήμῶν ἐσι.

Καὶ

p) Matth. 10, 19. sc. Παραδίσουσι habet etiam Chrysostomus, hoc est, recensio Constantinopolitana. Quomodo autem Chrysostomus Constantinopoli et Athanasius Alexandriae probassent hoc, nisi in suis Codicibus ita reperissent? Sine dubio ergo probandum. Ac si Graece loquentes non eodem modo Graece loqui potuerint, etiam contra suos Codices. Profecto cum larua, ut ille ait, pugne. Sed ista larua est eius socius — aut ipse.

q) Io. 14, 23. r) 1 Cor. 6, 19.

s) 1 Cor. 3, 16. t) Io. 5, 21.

v) 2 Cor. 3, 6.

x) 1 Cor. 12, 4. 5. 6.

y) Ps. 15, 5.

z) Ier. 10, 16.

a) Ephes. 1, 14.

Καὶ ὁ μὲν ἱερεῖς Φησὶν, ὅτι κύριος ὀδήγησε τὸν λαὸν, εἰρηκὼς ὅτι^{b)} οὐκ ἐπον, ποῦ ἐστι κύριος, ὁ αὐτοχριστὸν ἡμᾶς ἐκ γῆς αἴγυπτου, ὁ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἑρήμῳ ὁ δὲ παῦλος, κορινθίοις γράφων, τὸν γρ. τὸν δέκτησεν ὁδηγὸν τοῦ πάλαι λαοῦ, Φάμενος επινοιας^{c)} γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ή δὲ πέτρας ἦν ὁ χριστός· ὁ δὲ ἡσαίας τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ τὸν ὁδηγὸν αὐτῶν αἰνέθηκεν, εἰρηκὼς ἡγαγεν αὐτοὺς^{d)} διὰ τῆς αἰβύσσου, ὡς ἵππον δι ἐγένου, καὶ οὐκ ἐκοπίασαν, καὶ ὡς ιτήνη διὰ τοῦ πεδίου. Καὶ κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου, καὶ ὀδηγησεν αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν παῦλος τὸ καλεῖν τῷ θεῷ αὐτοῖς^{e)} γάρ, Φησὶν, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ· ἔωμαίοις γράφων, καὶ τῷ χριστῷ τοῦτο δίδωσιν· ἐν οἷς γάρ, Φησὶν, ἐτέλεστο^{f)} καὶ υμεῖς, κλητοὶ ἴησου χριστοῦ. ή δὲ Βίβλος τῶν πράξεων, καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ τοῦτο νέμεται ἀφορίσαστέ μοι γάρ, Φησὶ, τὸν^{g)} παῦλον καὶ τὸν βαρυαίβαν εἰς τὸ ἔργον, ὁ προσκέκλημα; αὐτούς. Καὶ ποτὲ μὲν οἱ προφῆται προσώπῳ τοῦ πατρὸς λαλοῦσιν, ὡς τό· ἀπαξ^{h)} ὥμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ δαιμόνῳ φεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει, καὶ τὰ ἔξης. ποτὲ δὲ, προσώπῳ τοῦ θεοῦ, ὡς ὅταν ἡσαίας λέγει· γνώσεταιⁱ⁾ ὁ λαός ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ ὄνομά μου, ὅτι ἐγώ εἰμι, αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρεστι· ποτὲ δὲ, ἐκ προσώπου τοῦ ἀγίου πνεύματος, ὡς ὅταν παῦλος πρὸς τιμόθεον γράψῃ· τὸ πνεῦμα^{k)} ἥητῶς λέγεται, ὅτι ἐν ὑπέροις καιροῖς ἀποσήσονται τινες τῆς πίσεως· καὶ ὅταν ἀγαθὸς ὁ προφῆτης λέγῃ· τάδε^{l)} λέγεται

b) Ier. 2, 6.

c) 1 Cor. 10, 4.

d) Ies. 63, 13. 14.

e) Gal. 1, 15.

f) Rom. 1, 6.

g) Act. 13, 2.

h) Pl. 88, 36. 37.

i) Ies. 52, 6.

k) 1 Tim. 4, 1.

l) Act. 21, 11.

τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τὰ ἔχη. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς πληροῖ τὰ πάντα· οὐχὶ^{m)} τὸν οὐρανὸν γάρ, Φησι, καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος; περὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ γράφει παῦλος· ὁ καταβὰςⁿ⁾ αὐτός ἐσι καὶ ὁ αὐτοῦ πληρώνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἄγιου πνεύματος Φησιν ὁ δαινίδ· που^{o)} πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος σου; τῷ δὲ εἰπεῖν, ποὺ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος σου, ὅτι καὶ τὸ ἄγιον πνεῦμα πληροῖ τὰ πάντα, ἐδήλωσεν.

^{p)} Ετι περὶ πατρὸς καὶ οὐρανοῦ ἄγιου πνεύματος, διακεκριμένη ἄμα καὶ ἡνωμένη θεολογία τοῦ μεγάλου βασιλέος. ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ πίσεως.

Διαδραμών τὰ^{p)} σύμπαντα ad καὶ μηδένα καὶ ρὸν ήμᾶς ἀπολιμπάνειν.

Fol. 8. (Sic corrigendum in editione pro ζ.) pag. 1. col. 1. vers. 9. ad verba, τῶν δὲ τὸ μὲν γένητημα, in Codice a prima manu legitur hoc scholium: ὁ μὲν μέγας Βασιλεὺς ἀπεδεκίμασεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τὴν τοῦ γεννήματος προστυγερίαν, κατατρέχων εὔνομίου, χρησαμένου ταύτη ἀντὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ, λέγων· ὅτι οὐτος μὲν διαρρήδην παρ' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἀνομάδην γέννημα δὲ οὐδαμοῦ τῆς γεαφῆς ἐκλήθη. προστιθησι δὲ καὶ ἄλλα πρὸς διαβολὴν τῆς τοιαύτης προστυγερίας, ὅτι καὶ, ὡς δοκεῖν υποκορίζειν, τοῦτο ἐκεῖνος προστείτο, εἰς ἐλάττωσιν τοῦ οὐρανοῦ. ὁ δὲ μέγας γεηγόρος ἐνέκρινε τοῦτο καὶ ἀπεδέξατο καθ' ἔτερον λόγον, ὅτι τε πᾶν τὸ γεννηθὲν ἐκ πατρὸς, εἰκότως αὖ λέγοιτο γέννημα τοῦ γεννήσαντος, καὶ μᾶλλον, ὅτι αὕτη Φύσις γεννήματος, ταῦτα εἴναι τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν Φύσιν, ὡς αὐτὸς οὗτος

m) Ier. 23, 24. n) Eph. 4, 10.

o) Ps. 138, 7.

p) Vide edit. Parisi. Garnerii T. II. a pag. 131. D. ad 133. E.

οὗτος δὲ Θεολόγος Φησίν. ἐν δὲ τοῖς συλλογισμοῖς^{q)} καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις ἐδέξατο καὶ τὴν τοῦ γεννήματος προσηγορίαν ὁ ἱερὸς καὶ μέγας βασιλεὺς.

Fol. 2. pag. 2. col. b. versu 18. καὶ τὸ αὐτιατόν. Hic in marg. Cod. est scholium: ἴδιοτρόπως καὶ ὑπερουσίως τὸ αὐτιατόν ἔνταῦθα νοητέον.

Fol. 1a. pag. 1. col. a. vers. 11. πνεῦμα ὑψὲ — χάρισμα. Haec, ut scholium, in marg. habet Cod.

Fol. 1B. p. 1. col. b. vers. 9. post ἀρεοπαγίτου: μετρίως, adde ex Cod. δέ εἰσι τὰῦτα παραπεφρασμένα πρὸς τὸ συφέτερον. Τὸ θεῖον αὐτιον μὲν κ. τ. λ. Eodem modo habet Cod. XV.

Fol. 1e. p. 2. col. a. ad verba: τούτους δὲ τοὺς λόγους ὁ ἀρεοπαγίτης, habet Cod. scholium hoc: ὁ δὲ πλάτων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἰδέας τούτους ἀνόμαζον.

Fol. 2. p. 2. c. a. versu à fine 8. post verba, εἰ ἐκπεπόρευται, Codex scholium habet: τοῦτο περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος νοητέον.

Fol. 2a. p. 1. c. b. ante δῶσει ἡγρίος; vbi legitur, τοῦ αὐτοῦ; pro τῷ αὐτοῦ, quod in Cod. deletum est, legitur ἡσαίου.

Fol. 2z. ante titulum nonum legitur in Cod. hoc scholium: τινὲς μὲν τῶν παλαιτάτων αἱρέσεων τὴν μίαν αἱρησάμεναι τῶν ὅλων ἀρχὴν, ἀρχαὶ ἐτέρας Διαφόρους ὑπέθεντο, δοκήτε τε ἐνανθρωπῆσαι τὸν χριστὸν ἐδογμάτισαν, ὥν τῆς αἱτεῖσας ἦρξατο μὲν σίμων ὁ μάγος· ἐσχάτος δὲ προέση ταύτης μάνης ὁ πέρσης, ὁ τῶν μανιχαίων καθηγητής. τινὲς δὲ τάνατια μᾶλλον ἐπρέσβευσαν, μίαν μὲν αἱρχὴν τῶν ὅλων ὄμολογούντες, ψιλὸν δὲ ἐνθρωπὸν τὸν χριστὸν κηρύγγοντες, ὥν τῆς λύσσης ἐβλών μὲν αἱρχῆς ἐχρημάτισε· τελευτῶν δὲ διδάσκαλοι ταύτης

q) Videlur eum intelligere librum, de quo agit Fabri; Bibl. Gr. Vol. VIII. p. 89. num. XX.

γεγόνασι μάρκελλος οὐκέτι Φωτεινός. χεὶ δὲ γνώσκειν, ὡς ἔκαστος τῶν κατὰ διαδοχὰς προϊσταμένων ἥνξεσε τὴν αὔρεσιν, προσεπικοῦν καινοτέρας ἀσεβείας, καὶ τὰ μὲν ἐπλάτυνε, τὰ δὲ ὑπῆλλος ξεῖ, τινὰ δὲ καὶ παρηγήσατο.

Fol. 18. p. 1. c. 1. ad verba, οἱ δὲ τῆς τῶν δοκιτῶν Φάίλαγγος, legitur scholium in Cod. δοκιταὶ οὐκέτι Φαντασιαῖς, οἱ δοκίστες καὶ Φαντασίᾳ γεγονέναι λέγοντες τὴν θείαν ἐνανθρώπησιν. ἐποῖοι εἰσι καὶ οἱ ἀνωτέρω ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος τίτλου μνημονευθέντες. Idem scholium legitur in Cod. XV. post finem capitis, verba, σωτηρίας ἐλπὶς, in textu.

Definit Codex in verbis, οὐκέτι τῆς γνώσεως ἀπόκριζοι, in fine tituli XI. Fol. π. p. 2. col. 2.

In ultimo folio est nota scribæ: Χειρῶν πόνημα παμφίλου γεωργίου.

De Codice 2. seu bibliothecae eiusdem XV. b.

In hoc Codice multa omissa sunt, quae leguntur in editione, multa item addita, quae curiosius tractanda sunt a futuro editore. Est autem hic Codex ideo notabilis, quod tres titulos habet, qui in plerisque Codicibus Graecis desunt. Numirum titulum XIX. titulum XX. et titulum XXVIII. Horum ultimus est κατὰ σαρακηνῶν, qui separatim^{r)} iam est editus. Titulum autem XIX. et XX. hic adscripsimus.

Τίτλος 2. θ.

Κατὰ ἀγγοῖτῶν, λεγόντων ἀγγοῖν τὸν ὕστερον καὶ θεὸν τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς παρηγοστικού συντελεῖσας, ὡς ἐλαττῷ τοῦ πατρὸς. Τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

^{r) E.}

r) Vide Fabr. Bibl. Graec. Vol. VII. p. 464.

Ἐτὴν γνῶσιν πάντων, ὃν ὁ πατὴρ ἔχει, ὁ οὐλὸς
οὐκ ἔχει, ἐψεύσατο εἰπών· πάντας,⁵⁾ ὅσας ἔχει ὁ
πατὴρ, ἐμός ἐσι. καὶ· καθὼς⁶⁾ ὁ πατὴρ γινώσκει
με, καγὼ γινώσκω αὐτόν. εἰ δὲ ὅτερον τὸ τὸν πα-
τέρα εἰδέναι, καὶ ἑτερον τὸ τὰ τοῦ πατέρος, μεῖζον
δὲ τὸ εἰδέναι τὸν πατέρα, καθόσσον ἔκακος αὐτὸς
τῶν ἑαυτοῦ μείζων, τὸ μεῖζον εἰδώς. οὐδεῖς⁷⁾ γάρ,
Φησιν, οὐδὲ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ οὐλός· τὸ ἔλαττον
οὐκ ἔδει, ὁ περὶ αἰδύνατον. διὸ τὸ μὴ συμφέρειν οὖν
τοῖς αὐθεωποῖς φρουραὶ τὸν πατέρον τῆς κοίτεως,
παρεστιώπησεν. οὐ μὲν γάρ εἰσαι προσδοκίας θερμό-
τέρους περὶ τὴν εὐρέθραν απεργαζέται· οὐδὲ τοῦ
πολυν τὸν μεταξὺ χρόνου ἐσεθαψ γυναῖς, ὀλιγωρο-
τέρους οὖν ἐποίησεν, ἐλπίδι τοῦ καὶ ὑπερον μεταβά-
λομένους δυνηθῆναι σωθῆναι. ἐπει, πῶς ὁ πάντα μέ-
χει τῆς ὥρας ἐκένης εἰδὼς, οὐχὶ πάκενην τὴν ὥραν
ἔδει; μάτην δὲ τοῦ ὁ παῦλος ἐλεγεν· ἐν ὧ⁸⁾ εἰσὶ⁹⁾
πάγιτες οἱ Θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γυναῖς απόκρυ-
φοι. ὡς τῇ Φύσει τῆς αὐθεωπότητος αὐτοῦ τὴν
τοιαύτην ἄγνοιαν λογιζέον.

Τοῦ μεγάλου γενηγορίου τοῦ Θεολόγου. ἐκ τοῦ
περὶ οὐλοῦ δευτέρου λόγου.

Δέκατόν, ἐξιν¹⁰⁾ αὐτοῖς η ἄγνοια ad πλὴν τῆς
πρώτης Φύσεως.

Τοῦ αὐγίου κυρίλλου.

Ἐτί γάρ τὰ ἐπόμενα πάντα πρὸ τῆς ήμέρας καὶ
ὥρας ἐκένης διηγεῖται σαφῶς, καὶ Φησιν, ἐσαὶ μὲν
τόδε, συμβίστεται δὲ ἐκένο, ἐπειδὴ τὸ τέλος, δῆλον
ὅτι ὁ τὰ πρὸ αὐτῆς εἰδὼς καὶ τούτην ἐπίσταται.
μετὰ γάρ τὰ εἰδημένα ὑπ' αὐτοῦ τίθησιν, ὅτι τέλος
b. 3. τοῦτο γένεται εἴτε

5) Io. 16, 15. 6) Io. 10, 15.

7) Nescio, an haec αὐτολεξίτι legantur in N. T. est
sententia in eo repatriatur.

8) Colass. 2, 3.

9) Vide Tom. I. p. 587. E. ad p. 588. C.

ἔτι. τέλος δὲ, τί αὖ ἔτερον εἴη, ή πάντως ή ἐσχάτη
ἡμέρα, ήν αγνοεῖν ἔφησεν οἰκουμενῶς, ἀποσάζων
πάλιν τῇ αὐθεωπότητι τὴν αὐτῇ περικουσαν τάξιν.
αὐθεωπότητος γὰρ ἴδιον, τὸ μὴ εἰδέναι τὰ μέλ-
λοντα.

Κατὰ τὸν ὄρον καὶ λόγον τῆς αὐθεωπίνης Φύ-
σεως ἡγνόει τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν ἐκείνην ὁ σωτήρ,
καθὸ ή τοῦ χριστοῦ αὐθεωπότης, κατὰ μὲν τὴν ἑα-
τῆς Φύσιν ἡγνόει τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τοῦ τέλους·
κατὰ δὲ τὸν λόγον τῆς πρεστὴν θεότητα αὐτοῦ καθ'
ὑπόστασιν ἐνώσεως καὶ ὑποσατικῆς ταυτότητος κατε-
πλούτει μετὰ τῶν ἄλλων θεών πλεονεκτημάτων
καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ἐσομένων.

Ἴσεον, ὅτι τὰ προρρήθεντα κεφάλαια τοῖς αἰγι-
οῖς πατράσι κατὰ τῶν ἀρεσανῶν τε καὶ εὐνομιανῶν
ἐπονήθησαν. ή δὲ τῶν αγνοεῖτῶν ἀρεστούς ὑπερον συν-
έιη, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐγένετο παρασυναγωγή, τὸν
μονοψιτήν Θεμίστιον αρχηγὸν ἔχουσα καὶ διδα-
σκαλον.

307

Τίτλος. Χ.

Κατὰ Ωριγένειούς,

Ἄσώματον πρὸ τῆς παραβάσεως κτισθῆναι τὸν
πρωτόπλαστον δογματίσαντος, μετὰ δὲ τὴν ἐκπτω-
σιν τοὺς δερματίνους αὐτῷ περιτεθῆναι χιτῶνας, ήτοι
τὴν σάρκα προϋπάρχειν τὲ τὴν ψυχὴν τοῦ σώμα-
τος, καὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν πολλὰ σώματα μετεγ-
δύεινται· καὶ τέλος ἔχειν τὰς μετὰ τὴν κοινὴν αὐτό-
σασιν κολάσεις· καὶ τοὺς δαιμονας αποκαταῖναι
πάλιν εἰς τὴν προτέραν τάξιν· καὶ τοὺς αἱματω-
λοὺς αὐθεωπούς δικαιωθῆναι· καὶ μὴ ανισαδεῖ τὰ
σώματα τῶν αποθνησκόντων· καὶ παυθῆναι ποτε
τὴν τοῦ χριστοῦ βασιλείαν· καὶ ἄλλα τινὰ ληρ-
σάντες.

Ἐι δύσώματος ἦν πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ πρωτόπλαστος, πῶς ἔλεγεν, ίδὼν τὴν γυναικαν προσαχθεῖσαν αὐτῷ τοῦτό μου^{a)} ὅσουν ἐκ τῶν ὅπων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. ίδοι γάρ, σαφῶς πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ ὅσα καὶ σάρκα Φάνεταν κεντημένος. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ Θεολόγος^{b)} γρηγόριος εἰδὼς, καὶ τοὺς δερματίνους, Φησὶν, ἀμφιέννυται χιτῶνας, τὴν παχυτέραν ἸΣΩΣ σάρκα, καὶ Θυητὴν, καὶ αὐτίτυπον. διδάσκων, ὡς εἶχε μὲν καὶ πρότερον σάρκα, λεπτοτέραν δὲ καὶ μέσην αὐθανασίας καὶ Θυητότητος, καὶ μικλακωτέραν· ἐκόλατε δὲ τὸν λόγον διὰ τοῦ ἸΣΩΣ.

Ἐι τῶν πρὸς τι ψυχὴ καὶ σῶμα· ψυχὴ γάρ, σώματός ἐσι ψυχὴ, καὶ σῶμα, ψυχῆς ἐσι σῶμα· τὰ δὲ πρὸς τι, τῶν ἀμα, οὐδέτερον ἐτέρου προύπαρχον ἢ μεθυπάρχον ἐσιν.

Ἐι οὐκ ἐσιν ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος προύπαρχεις ἢ μεθύπαρχεις, οὐδὲ μετενσωμάτωσις^{b)} τῆς μιᾶς ψυχῆς, ἥγουν μετεγγισμὸς ἐσαι. πυθαγόρειος δὲ τοῦτο Φλυχρία, καὶ πάσης τῆς Θείας γραφῆς ἀλλότριον. ἢ μὲν γάρ Θεία γραφὴ συμφώνως πᾶσα διδάσκει, σώματος ἐνὸς ἑκάστην ἐναὶ ψυχῇν. τῶν ἐλλήνων δὲ οἱ μὲν, τὰς λογικὰς ψυχὰς εἰς ἀλογίαν κατήγαγον, ὡς οἱ περὶ τὸν πυθαγόρεαν, ἄλλοις τε τῶν ἀλόγων, καὶ χοίρους καὶ κυτὶ καὶ μυστὶ, ἐγκατοικίζοντες· οἱ δὲ, τὰς τῶν ἀλόγων ψυχὰς λογικὰς ἀντέπλασσον, ὡς ὁ πορφύριος, τὸν αἰετὸν καὶ τὸν κόρακον καὶ τὴν κορώνην καὶ πολλὰ τοιαῦτα λόγου καὶ μαντείας μετέχειν λέγοντες.

Ἐι ἀληθῆς ὁ χριστός, η αὐτοκαλήθεια^{c)} ἐγώ γάρ, Φησὶν, εἰμὶ^{c)} η ἀλήθεια· οὐκ ἔχουσι τέλος αἱ κο-
b 4 λάσεις.

a) Genel. 2, 23.

b) In oratione εἰς τὰ γενέθλια, p. 230. circa finem.

b) Vide Orig. T. III. p. 468. C. ibique Huetium nota E.

c) Io. 14, 6.

λάσεις. εἰπὼν γάρ ταὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίτεως,
τί τε ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ τί τοῖς ἐξ αρι-

μάνων, ἐπήγαγε· καὶ ἀπελεύσονται^{a)}, οὖτε οἱ κόλα-

σοιν αἰώνιον· οἱ δὲ δικαιοι εἰς ζωὴν αἰώνα στ. Καὶ πάλιν
εἴρηκεν ὅτι ὁ^{b)} σκάληξ αὐτῶν εὐ τελευτήσει, καὶ
τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σθενθήσεται.

Ἐις ἀτελεύτητοι εἰσιν οἱ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου κολά-

σεις, ὡς ἀποδίδεικται, οὔτε τῶν διαιρεισιν εἴσαι ἀπο-

κατάτασις, οὔτε τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνάκλησις.

Ἡ αἰώνιασις, τῶν κειμένων εἰς γῆν σωμάτων
ἔχαι τὸν αἰώνιαστις, οὐ τῶν ψυχῶν, αἵτινες ἰσανται, τούτ-
έστι, τὴν οἰκεῖαν Θύτιν ἔχουσιν συνετάσσουν καὶ ἀδιό-

λυτον τῷ λόγῳ τῆς οἰστικῆς αὐτῶν. ἐσχάτης δὲ καὶ
εὐλλωσ ἀδικίας, τὰ μὲν συναθλήσαντα σώματα τῶν
ψυχῶν ἐν τοῖς κατ ἀρετὴν πόνοις, τῶν κοινῶν ἐπάθ-
λων ἀποσερεῖν· τὰ δὲ αὖ πάλιν συτεξαμαρτόντα μέ-
γεν τὸν εἰνεπιτίμητα, μόνας δὲ τὰς ψυχὰς, χωρὶς
τῶν συνδιαπρεξιμένων σωμάτων, ἢ διπλῆν εἰσπρατ-
τεθῆται τιμωρίαν, ἢ διπλῆς αἰξιοῦν μιθαποδοσίας. ὅτι
δὲ τῶν σωμάτων ἔσῃ αἰώνιασις, αὐτὰς τὰς εὐαγγέλιος
τρεανῶς ἀπαγγέλλουσι, καὶ ὁ μέγας παῦλος πλα-
τύτερον ἐν ταῖς ἴδιαις ἐπιτολαῖς.

Προδήλως περὶ τῆς τοῦ χριστοῦ βασιλείας προ-

φητέων ὁ δανιὴλ, εἴρηκεν ὅτι ἡ ἐξουσία^{c)} αὐτοῦ,
ἐξουσία αἰώνιος, ἡ τις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασι-

λεία αὐτοῦ, οὐ διαφθαρήσεται. Καὶ ὁ γαβρεὶλ
δὲ, τῇ ἀγίᾳ παρθένῳ τὴν τοῦ χριστοῦ γένιτιν εὐαγ-
γελιζόμενος, προσέθηκεν ὅτι^{d)} καὶ τῆς βασιλείας
αὐτοῦ οὐκ ἔσῃ τέλος. καὶ τὸ ἱερὸν δὲ σύμβολον τῆς
αἱμωμάτου πίσεως ἡμῶν, ὑπὸ τῶν ἐπτὸς οἰκουμεν-
ιῶν συνόδων δεχθέν τε καὶ φυλαχθέν, Φιλιπ· οὐ
τῆς βασιλείας οὐκ ἔσῃ τέλος, μηλονότι τῆς τοῦ
χριστοῦ,

a) Matth. 25, 46.

e) Marc. 9^ο, 44.

f) Daniel. 7, 14. Hunc et proximum locum iunctum
etiam laudat infra ad Ps. 109.

g) Luc. 3, 33.

χριστοῦ, περὶ οὗ ὁ λόγος, πόσον τοῦ οὐτοὶ πάντας αἱξιοπιστότεροι εἰσιν αἰργένεις, τέλος ἔχει τὴν τοῦ χριστοῦ βασιλείαν μυθολογήσαντος;

"Ελεγεν ᾧργένης, ὅτι ὁ Θεὸς απὸ τοῦ μὴ κτίζειν ἐλθὼν εἰς τὸ κτίζειν τὰ τε νοεῖσθαι τὰ αἰδητοῖα, πάντως ἐτράπη αἱφ' ἑτέρου εἰς ἑτέρου. λέγομεν δὲ ήμεις, ὅτι οὐ κατὰ τὴν Φύσιν ἐτράπη, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ κατὰ ταύτην. εἴχε μὲν γαρ αἱ τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν ἐνηργήσθη δὲ η. τοιχίτη δύναμις, ὅτε ἦν εἷνός.

Παλαιὸς μὲν ὁ ᾧργένης, εὐνεθεματιῶν δὲ παρὰ τῆς πέμπτης συνέδου, διὸ καὶ εὐλόγως ἐνταῦθος τῷ περὶ αὐτοῦ τέθεται.

II. De Codicibus commentarii in^{b)} Psalmos.

Primus est membranaceus bibliothecae SS. Synodi in fol. num. CXCVI. foliorum CCLXXV. Scriptus videtur Sec. XII. aut XIII. Fuit quondam in monte Atho, in Laura S. Athanasii. In hoc leguntur.

- 1) Fol. 1. Προοίμιον ἐξηγήσεως τῆς Βιβλου τῶν ψαλμῶν· πατήρ του παρόντος Βιβλίου.
- 2) a Fol. 6. ad fol. 253. leguntur Psalmi et Odae, quae Psalmis iungi solent, cum interpretatione.
- 3) Fol. 254. Περὶ τοῦ ἀκατάληπτου εἴρητον θεοῦ. Μέγα κακόν, τὸ μὴ μένειν εἴτε.

b. 5. 4) Fol.

- 4) Commentarius in Psalmos Graece primum editus est inter opera Theophylacti T. IV. Venet. 1763. Iudicium Ernestii de eo hoc est: Haite er (der Editor des Theophylacti) doch lieber dieses Euthymii Commentarium über die Evangelien griechisch zu erhalten gesucht, und denselben bengesucht, den die Gelehrten längst gern gedruckt zu sehen gewünscht haben. Siehe Theolog. Bibl. Seite 788. Band 5.

- 4) Fol. 257. Συλλογὴ δογματικῶν οὐφελαιών ἀναγκαιοτάτων, ἐκ διαφόρων πατέρων. Ἐπὶ τῆς ἀγίας τριάδος ὁ τὸν πατέρα νοῆσας.
- 5) Fol. 268. Κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς ἡώμης, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐκπορέυεται τὸ ἄγιον πνεῦμα. Ἐιδούν μὲν τὸ πνεῦμα.
- 6) Fol. 270. Κεφάλαια καιριώτατα κατὰ Ἐβραῖον, ἐκ τε τῶν τοῦ χρυσοσόμου λόγων, καὶ λοιπῶν πατέρων. Ἐιδεῖς δὲν θρωπόν.
- 7) Fol. 275. Περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Ἐκότως καὶ κατὰ λόγουν.

* * *

Secundus est chartaceus Sec. XV. aut XVI. eiusdem bibliothecae in folio num. CXCVII. foliorum CCLXXXI. Continet Psalmos et Odes cum eadem interpretatione. Incipit a prologo: Πατὴρ τοῦ πατέρων βιβλίου.

Fuit hic quoque recentioribus temporibus in Laura S. Athanasii.

* * *

His duobus Codicibus valde similis est tertius, qui tamen breuiora scholia habet. Nescio ergo, utrum Euthymius ipse primo breuiora scholia in Psalmos ediderit ac deinde ea copiosiora fecerit, an aliis post Euthymium copiosiora scholia in compendium redegerit. Ex specimine hic addito lectores ipsi poterunt ferre sententias.

Est hic Codex eiusdem bibliothecae in 4. num. CCCXLIV. Scriptus est in charta, Sec. vt videtur, XV. Folia habet CCLXXXVI.

Scholia

- i) Haec capita leguntur etiam in Codice bibliothecae SS. Synodi in 8. num. CCCLIII Codex est Sec. XIV. in charta bombycina. Habent autem ibi Fol. 104. hunc indicem: εὐθυμίου ιουαχοῦ τοῦ ΖΥΓΑΒΗΝΟΥ οὐφάλαια 13. εἰς τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορέυεσθαι τὸ πνεῦμα.

Scholia incipiunt a prologo, diuerso a superiori.
Incipit: Ψαλτήριον κυρίας ὁργάνου εἶδός ἐσι.

Scholia ad priores XIII. Psalmos edidi in lectionibus Mosquensibus. Lipsiae 1779. Vol. II. p. 41. seqq. Interpretationem duarum odarum ex euangelio Lucae ex hoc Codice infra edidi post euangelium Lucae.

Fol. 175. legitur explicatio eis τὸ ἄγιον σύμβολον.

Incipit: τι ἐσι πίσις; πίσις ἐσὶν ἐλπιζομένων.

Fol. 178. sunt odae in memoriam sanctorum per totum annum. Initium est: Τῆς αὐτολέκτου καὶ θείας διδασκαλίας.

Fol. 280. Est acoluthia τῆς ακαθίσου.

Vt autem lectores de his tribus Codicibus indicare possent, adieci hic interpretationem Psalmi CIX. Sed Codicem primum notaui numero 5. secundum 13. tertium 12.

Ψαλμὸς τῷ δαυΐδ] εἴρηται περὶ τῆς τοιούτης ἐπιγραφῆς πολλάκις. eis τὸν χριστὸν δὲ^{k)} καὶ ὡς παρὰ ψαλμὸς ἀναγέγραπται. 5. 13. eis τὸν χριστὸν ἀναφέρεται. 12.

Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου] ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ πρὸς τὸν Θεόν καὶ νὸν, μετὰ τὴν ἀπὸ γῆς eis οὐρανοὺς ἀνάληψιν. εἰ δὲ καὶ^{l)} γέγραπται: κύριος^{m)} ὁ Θεός σου, κύριος eis ἐσιν: οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦτο τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστοῦ τῶν οὐκ ὄντων Θεῶν. εἶπε δὲ Θεοπρεπῶς. καὶ τοῦτο δὲ τὸ ἔητὸν ἐμφεύγεται τὸⁿ⁾ σόμα τῶν ιουδαίων. τίνες γὰρ οἱ δύο κύριοι τοῦ δαυΐδ, ὃν

αὔτερος

k) δὲ οὗτος ὁ ψαλμός. 5.

l) καὶ omittit editor Venetus. Vide Theophylacti operum T. IV. p. 282.

m) Deut. 6, 4.

n) τὰ σώματα. Ven.

ᾱτερος^{o)}) ἐκ γᾱρος πρὸ ἑω̄σφόρου ἐγεννήθη καὶ
ιερωσύνῃ τετίμηται,^{p)} κατὰ τὴν τάξιν μελχι-
στερὲν, οὐκ ἔχουσιν ὅλως εἰπεῖν. 5. 13. ὁ πατὴρ
εἴρηκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ ταῦτα, μετὰ τὴν ἐκ γῆς εἰς
ουρανοὺς αὐτοφοίτησιν. ἀσπερ δὲ διὰ τοῦ κύριος
καὶ κύριος τὸ ἰσότιμον δείκνυται· οὕτω καὶ διὰ
τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας. ἀν γὰρ οὐ καθέδρα κοι-
νὴ, τούτων καὶ η̄ βασιλέας κοινή. τὸ μὲν οὖν
καθῆδρα, τὴν αὐτέπαυσιν δηλοῖ καὶ απόλαυσιν
τῆς θείας βασιλείας· τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν, τὴν γυη-
σιότητα καὶ ὁμοτιμίαν. 12.

Κάθου ἐκ δεξιῶν μου] ὥσπερ διὰ τοῦ, κύριος καὶ κύ-
ριος, τὸ ἰσότιμον δείκνυται· οὕτω καὶ διὰ τῆς
ἐκ δεξιῶν καθέδρας^{q)} ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου.
ἀν γὰρ οὐ καθέδρα κοινὴ, τούτων καὶ η̄ βασι-
λείας κοινή.^{r)} ἐπισομιζόμενοι οἱ σάκιστον τῷ πα-
τρὶ τὸν μόνον ληροῦντες,^{s)} ἀρετος καὶ εὐνόμιος, ἐπει-
δὲ^{t)} ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, ασώματος ὁν, οὐκέχει
δεξιὸς καὶ αριστερά· τῶν σωμάτων γὰρ ταῦτα
λοιπὸν τὸ μὲν καθῆδρα, τὴν αὐτέπαυσιν δηλοῖ
καὶ απόλαυσιν τῆς θείας βασιλείας· τὸ δὲ ἐκ
δεξιῶν, τὴν γυησιότητα καὶ εἰκέσιστον καὶ ὁμοτι-
μίαν. 5. 13.

^{e)} Eas — ποδῶν σου] τοὺς ιουδαίους, τοὺς Ἑλληνας
καὶ^{v)} τοὺς αἰρετικοὺς καὶ τοὺς δαιμονιας. τὸ δὲ
“Ε.Ω.Σ., οὐ πάντοτε αὐτοδιατέλεσται τῷ μέλ-
λοντι, ἀλλὰ πολλάκις τὸ μέχρι μὲν τούτο δη-
λοῖ, τὸ δὲ ἐφεξῆς οὐκ αἰνίνεται, καθάπερ καὶ
γῦν. περὶ οὐ καὶ ὁ Θεολόγος γρηγόριος ἐν τῷ
περι-

o) ἕτερος. Id. p) πεκόσμηται. 5.

q) τὸ, loco s̄t. 5.

r) ἐπισομιζόμενοι. Ven.

s) ἀρετος. Ven.

t) καὶ, loco dē. 5.

v) καὶ, omittit. Ven.

περὶ^x) ὑιοῦ πρώτῳ λόγῳ πεφίλοτέ φηκε, καὶ^y)
ἥμεῖς ἐν τῷ εὐαγγελιῷ δητῷ, τῷ^z) ἔως οὐ
ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, τοῖς πα-
τράσιν ἀκολουθήσαντες^a) ἡρμηνεύσαμεν. πῶς
γάρ ἀν καὶ Φυλαχθεὶ τὸ, καὶ ἡ βασιλεία
αὐτοῦ, βασιλεία, ἥτις^b) εἰς τὸν αἰῶνα οὐ
διαφθαρήσεται, καὶ τό· καὶ τῆς βασιλείας
αὐτοῦ οὐκ ἔσαι τέλος; εἰ δὲ ἐνταῦθα μεν ἀκού-
εις, ὅτι ὁ πατὴρ τίθησι τοὺς ἔχθρους ὑποπό-
διον· παρὰ δὲ παύλῳ, ὅτι ὁ ὑιός δὲ γάρ, Φη-
σιν, αὐτὸν^c) βασιλεύειν, ἀχεις ἀν θῆ πάντας
τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· μὴ
θορυβηθῆς. κανὴ γαρ ἀμφοῖν ἡ ἐνέργεια καὶ
κοινὰ τὰ πατορεύματα. πάντες^d) δὲ ὑποταγη-
σονται, οἱ μὲν ἱκόντες, οἱ δὲ ἀκούτες, ὅταν αὐ-
τὸν ἴδωσιν ἐξ οὐρανοῦ κατερχόμενον. περὶ οὐ
σαφέσερον ἐδίδαξε παῦλος. ὑποπόδιον δὲ, αὐτὶ^e
τοῦ ὑποτεταγμένους. 5. 13. ἐνταῦθα τὸ^f ΕΩΣ,
καθάπερ καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς, τὸ μέ-
χρι τοῦδε ὅηλοι, τὸ δὲ ἐφεζῆς οὐκ ἀναίνεται.
τῆς γάρ βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσαι τέλος. ἔχθροι
δὲ χριτοῦ, οἱ μὴ πισέουντες αὐτῷ, καὶ οἱ πι-
σέουντες μὲν, οὐκ ὀρθῶς δὲ, καὶ οἱ δαιμones, οἱ
πάντες ὁμοῦ ὑποταγήσονται τῷ χριτῷ. τοῦτο
γάρ

x) περὶ ὑιοῦ omittit, cum tamen sit in versione Latina, Ven.

y) Ex his et similibus locis commentarii in Psalmos effi-
citur, Euthymium esse auctorem commentarii, a nobis
editi in euangelia. Vide ad Matth. 1, 25. Simul
quoque intelligitur, commentarium in euangelia prius
scriptum esse.

z) τῷ abest. Ven.

a) ἡρμηνεύσαμεν. Ven.

b) εἰς τὸν αἰῶνα omittit. 5. Vtrumque locum, Danielis et Lucae, iunctim etiam laudat supra in panoplia Tit. 20.

c) 1 Cor. 15, 25.

d) γάρ, loco δι. Ven.

γὰρ δηλοῦ τὸ ὑποπόδιον τεῖχονται αὐτούς. ὑποτάττει δὲ καὶ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός. κανὴ γὰρ ἀμφοῖν οὐκ ἐνέργεια. 12.

Ράβδον — σιων] οὐκ ἔσθιδος, ποτὲ μὲν εἰς σύμβολον κολάσεως παραλαμβάνεται, ὡς^{e)} τό· τι θέλετε; ἐν δέσθιῳ ἐλθω πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἀγάπῃ; ποτὲ δὲ, εἰς ποιμαντικήν, ὡς τό· ποιμανεῖς^{f)} αὐτούς ἐν δέσθιῳ πιθηρά· ποτὲ δὲ, εἰς βασιλείαν, ὡς τό· ἐξελεύσεταις. δέσθιος ἐκ τῆς φύσης ιεσσαί· ποτὲ δὲ, εἰς δύναμιν, ὡς τὸ προκείμενον γίγτον. ἐξαπέξειλε γὰρ κύριος τῷ χριστῷ, ὡς αὐθεώπω, δύναμιν ἐκ σιων, τῆς ἐν οὐρανοῖς οὐ οὐκ ἐκ σιων, τῆς ἐν ιεροσολύμοις. ἐκεῖθεν γὰρ οὐρέζετο καὶ οὐ τῶν κατορθωμάτων δύναμις καὶ οὐ τοῦ οὐρανού. νοοθέτη δὲν δέσθιος δυνάμεως, καὶ οὐ σαυρός. τι γὰρ αὐτοῦ δυνατώτερον, οὔτως εὐχερῶς τροπουμένου τούς ἐχθρούς;

5. 13. οὐκ ἔσθιδος, ποῦ μὲν, τὴν κόλασιν δηλοῦ ποῦ δὲ, τὴν ποιμανσιν ποῦ δὲ, τὴν βασιλείαν ενταῦθα δὲ τὴν δύναμιν. δύναμιν δὲ φησι δυνάμεως, τὴν ἐπιτέταμένην δύναμιν. σιων δὲ νοοτέον, τοῦ οὐρανοῦ, οὐ καὶ τὴν κάτω ιερουσαλήμ, οὐδεν οὐ τῶν κατορθωμάτων δύναμις οὐρέζετο καὶ οὐ τοῦ οὐρανού. 12.

Καὶ πατακιζειν — ἐχθρῶν σου] ὑποτάττων αὐτούς οὐκ κατεξουσιάζων καὶ τῇ ζεύγλῃ τῶν εὐαγγελικῶν σου νόμων ὑπάγων. τοῦτο γὰρ οὐ τὸ παρεύδοξον, ὅτι μέσον τῶν ἐχθρῶν ἐναπειλημένοι παντοχόθεν οἱ ἀπόστολοι^{h)} περιεγένοντο, οὐχ οὐχ ἀπλῶς ἐκράτουν, ἀλλ' ἐπιτακτικέονⁱ⁾ κατεκράτουν. 5. 13:

Μετά

e) i Cor. 4, 21, Ven. ὡς ταῦ.

f) Ps. 2, 9. g) Ies. 11, 1.

h) περιεγένοντο. Ven.

i) ἐπιτακτικόν εἴριτον. Ven. Maior. Virget enim compositum κατακριτεῖν.

Μετὰ σοῦ — δύναμεώς σου] ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε η̄ δύναμις σου δείκνυται, τότε μετὰ σου¹⁾ η̄ ἀρχή· τούτ-έων, ἐν σοὶ η̄ βασιλεία, οὐκ ἔχωθεν ἐπιγενομένη,²⁾ ἀλλ’ ἐνοῦσα τῇ Φύσει τῆς Θεότητός σου. [εἴτη³⁾] δ’ αὖτις ἀρχὴ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτίος πάντων, ἵτοι δημιουργὸς, ὃς ἐσι μετὰ τοῦ πατρός.] ἡμέρα δὲ δύναμεως, η̄ τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας καὶ τῶν ἀπειρῶν θαυμάτων, η̄ η̄ τῆς δευτέρας καὶ τῆς ἐσχάτης σάλπιγγος, τῆς ανιτώσης τοὺς νεκρούς. 5. 13. ἐν σοὶ η̄ βασιλεία, οὐκ ἔχωθεν ἐπιγενομένη, ἀλλ’ ἐνοῦται τῇ Φύσει τῆς Θεότητός σου. ἡμέρα δὲ δύναμεως τοῦ χριστοῦ, ὅτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῷ οἰκείῳ παρασημεῖ βήματι, ὅτε οἱ ἄγιοι αὐτοῦ λάμψουσιν ὑπὲρ⁴⁾ ἥλιουν. 12.

⁵⁾Ἐν ταῖς — ἀγίων σου] ὅτε λάμψουσιν οἱ ἄγιοι σου. τι γαρ λαμπρότερον τῶν ἀποσόλων, οἱ περιέτρεχον τὴν οἰκουμένην, λαμπούτες, ὡς ὁ ἥλιος, ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀκτίσιν; εἰ δὲ ἐνταῦθα τοιούτοι, ποταποὶ ἐν τῇ αἰαςάστες ἔσονται, ὅτε οἱ⁵⁾ δίκαιοι λάμψουσιν,⁶⁾ ὡς ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου Φωνὴν; εἴτε γαρ ἐπὶ τῆς παρελθούσης ἡμέρας, εἴτε ἐπὶ τῆς μελλουσῆς, ὡς ἔργαται, τοῦτο νοήσεις, οὐχ ἀμαρτήσεις. 5. 13.

⁷⁾Ἐκ

1) σοῦ καὶ η̄. Ven.

2) ἐπιγενομένη. 5.

3) Quae hic inclusa sunt, ea ab eadem manu in margine leguntur. 5. Sunt ergo Codices commentarii in Psalmos et in Euangelia, in his etiam similes sibi. Videntur enim haec scholia in margine post repetitam Psalmorum lectionem ab Euthymio accessisse.

4) Obiter nota lectionem Symmachī ex Cod. eiusdem bibl. nom. CXCVIII. Μετὰ σοῦ ἐπουσιασμοὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀπορίας σου.

5) Matth. 13, 43.

6) ὡς ὁ ἥλ. λάμψ. Ven. Μον, κατὰ τὴν Φωνὴν πυρίου.

Ἐκ γατῶν — ἐγένησε] τὸ μὲν, καίθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὸ, ἐκ γατῶν πρὸ ἑωσφόρου ἐγένησε σε, προσώπῳ τοῦ πατρὸς εἴρηται πρὸς τὸν θίσιν· τὸ δὲ, ἔκβδον δυνάμεως, καὶ τὸ, μετὰ σοῦ οὐ ἀρχή, προσώπῳ τοῦ προφήτου. καὶ τὸ μὲν, ἐκ γατῶν, τὸ γνήσιον δηλοῖ τῆς γεννήσεως· [τὰ¹) γνήσια γὰρ γεννήματα ἐκ γατῶν τῶν γειέων²⁾ γεννῶνται·] καὶ τὸ ταῦτα τῆς αὐτιᾶς· τὸ δὲ, πρὸ ἑωσφόρου, τὸ πρὸ τοῦ γενέθλιος τὸν ἥλιον. καὶ ἐν τῷ ἔβδομηκοσῷ δὲ πρώτῳ φαλμῷ Θοσὶ πρὸ³⁾, τοῦ ἥλιου διαμένει τὸ ἔνεμα αὐτοῦ. τὸ δέν; πρὸ τοῦ ἥλιου μόνον ἐγένησεν αὐτόν; οὐδέποτε. ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ Θοσὶ⁴⁾ αὐτὸς τοῦ αἰῶνος καὶ⁵⁾ ἡώς τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ. καίτοι οὐκ αὐτὸς τοῦ αἰῶνος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος. καὶ οὐχ ἡώς τοῦ αἰῶνος μόνον, ἀλλὰ ἀπέραντως.⁶⁾ Θεοπρεπῶς οὖν χρὴ τὰ τοιαῦτα δείχεσθαι, καὶ τὸ πρὸ πάντων νοεῖν ἐκ τούτων, καὶ τὸ προσαιώνιον. οἱ δὲ νοοῦντες, πρὸ ἑωσφόρου, τὴν⁷⁾ νίκτα, καθ' ἣν τὸν χριτὸν ἐγένησεν οὐ παρθένος, εὐδοκίᾳ πατρὸς καὶ τυνεργείᾳ πνεύματος ἄγιου, κακῶς ἀρετοῦσιν. ἕδε γὰρ εἰρῆθαι, πρὸ ἀνατολῆς⁸⁾ ἑωσφόρου, καὶ μή πρὸ ἑωσφόρου μόνον. οἷς γὰρ τὸ πρὸ ἥλιου

¹⁾ Inclusa, ab eadem manu leguntur in margine. ^{5.}
Ven. habet mox, post oὐσια.

²⁾ ἀπογεννῶνται. Ven.

³⁾ Pf. 71, 17.

⁴⁾ Pf. 89, 2.

⁵⁾ καὶ abest. Ven.

⁶⁾ ἀπέραντος. Ven. Μοχ, τὰ τοιαῦτα χοῖ.

⁷⁾ Ita hic locus explicatur in scholio Codicis eiusdem bibl. in 8. num. CCCLXXXVIII. ὅτι μὲν ἐν νυκτὶ οὔτε γέρες ἐστιν δὲ πρὸ ἑωσφόρου οὐκοῦς· δὲ χριτὸς ἐτέχθη, τὸ κατὰ λουκᾶν εὐχαριστίου δίπλυσι. Φησι γάρ ὅτι τῶν ποιμένων ἀγρυπνούστων κ. τ. λ.

⁸⁾ ἀνατολῆν. Ven.

ηλίου απλῶς, τὸ πρὸ τῆς ὑπάρχεως αὐτοῦ Βούλεται σημαίνειν; ὡσπερ καὶ τὸ πρὸ ἀνατολῆς αὐτοῦ, τὸν ὄρθρον.^{b)} 5. 13. διὰ τῆς γαστρὸς, τὴν Φυσικὴν παρέντησε γνησιότητα. μόνος γὰρ ὁ λόγος γνησιότητι Φυσικῇ υἱός εῖναι τοῦ Θεοῦ. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, πρὸ ἐωσφόρου, τὸ ἀχρεονογενήλωσε τῆς θείας γεννήσεως. 12.

"Ωμοσε κύριος] ὡσπερ ὁ Θυμὸς, ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενος, οὐ σημαίνει πάθος, ἀλλὰ τὴν κίνησιν τῆς τιμωρητικῆς δυνάμεως· οὗτῳ καὶ ὁ ὄρκος αὐτοῦ, τὴν Βεβαίωσιν δηλοῖ, καὶ οὐ τὸν παρ' ἡμῖν^{c)} γινόμενον ὄρκον. 5. 13. ὁ μὲν ὄρκος, τὴν Βεβαίωσιν δηλοῖ· τὴν μεταβολὴν δὲ, η μεταμέλεσαι, γινομένην πολλάκις δὶ οἰκονομίας τινάς. τί δὲ ὡμοσεν ὁ Θεός; σὺ ιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, κατὰ τὴν θεότητα, μήτε ζωῆς τέλος. κατὰ τὴν τάξιν δὲ μελχισεδέκην, η τοῦ χριστοῦ ιερωσύνη. καὶ γὰρ ἀρτου καὶ οἴνου τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς μετέδωκε, κατὰ τὸν δεῖπνον^{d)} τὸν μυστικὸν, ὡς τοῖς περὶ τὸν αἴβρουαμέ ο μελχισεδέκη. 12.

Καὶ οὐ μεταμεληθήσεται] οὐ μεταβαλεῖ^{e)} τὸ δεσμογένενον, οὐκ ἀλλοιώσει, καθάπερ ποιεῖ πολλάκις ἐπ' ἄλλων δὶ οἰκονομίας^{f)} τινάς. τί δὲ ὡμοσεν, ἢτοι Βεβαίως ἀπεφήνατο, ἀκουσον.

5. 13.

Σύ

^{b)} Locus Basili M. quem habet versio Latina, deest etiam in meis Euthymii Codicibus.

^{c)} γενόμενον. 5.

^{d)} δεῖπνον μέγαν Codd. non nulli Luc. 14, 16.

^{e)} μεταβαλεῖ τόδε τὸ γεγόμενον. 13. quae lectio facile ex altera orta est. Sed illa probanda. Interpres Latinus etiam ita in suo Codice reperit. Habet enim, Non mutabit decretum.

^{f)} τινάς abest. Ven. Mox tautési, loco ἥτοι.

Σὺ ιερεὺς — μελχισεδὲκ] ιερεὺς μὲν, ὡς ἀρτου καὶ
εἰρου μεταδούς τοῖς ἀποσόλοις ἐν τῷ μυσικῷ
δέσπιῳ, καθάπερ ὁ μελχισεδὲκ τοῖς περὶ⁵) τοῦ
αἴβρωντος, ὅτε ὑπένεργε φεν ἀπὸ τοῦ πολέμου.⁶⁾
εὐώνιος δὲ, ὡς μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε βωῆς
τέλος ἔχων, πατὸς τὴν Θεότητα, ὡς περ ὁ μελ-
χισεδὲκ πατὸς τὴν ισορίαν. ἀλλὰ μελχισεδὲκ
μὲν, εὑκ ἔχει ταῦτα, διὸ τὸ παρεστιωπονθῆται
τῇ ισορίᾳ τῆς γραῦθης. ὁ δὲ χριτὸς, διὸ τὴν
ἀληθιναν. [τοῦτο δὲ⁷⁾ τὸ ἑπτὸν ἡρμήνευσε σο-
φῶς ἀμα καὶ σαφῶς ὁ μέγας παῖδος ἐν τῇ
πρᾶς ἑβραιός επιτολῇ, ἐνθα καὶ ἄλλας εὐρή-
σαις ὄμοιότητας. 5. 13.

Κύριος ἐκ δεξιῶν σου] βοηθῶν, ὡς αὐθεώπῳ. καὶ ἐν
τῷ Ιε. δὲ⁸⁾ Ψαλμῷ γέγραπται· πρωτεύμαν⁹⁾
τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὼ πάντος, ὅτι ἐκ δεξι-
ῶν μου ἐστι, ἵνα μὴ σαλευθῶ. 5. 13. βοηθῶν
σοι, ὡς αὐθεώπῳ. 12.

Συνέθλασεν — βασιλεῖς] περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ηγι-
σεως ὁ λόγος, ὅτι συντρέψει τοὺς ἀσεβεῖς βα-
σιλεῖς ἐν ταῖς ἀποτεταγμέναις πολάστεσιν. εἰ
δὲ τοὺς βασιλεῖς, δῆλον,¹⁰⁾ ὡς καὶ τοὺς ἄλλους
πάντας. 5. 13. ἀντιχρονικῶς.¹¹⁾ ἐν τῇ ἡμέρᾳ
γὰρ τῆς ηγισεως συντρέψει τοὺς ἀσεβεῖς βασι-
λεῖς, ἐν ταῖς ἀποτεταγμέναις πολάστεσι. δῆλον
δὲ, ὅτι καὶ τοὺς ὑπηκόους τῇ ἀσεβείᾳ αὐ-
τῶν. 12.

Kepiēt

g) τὸν abest. Ven. Mox ὑπέρεργον.

h) eis εἰώνα δέ. Ven.

i) Quae hic inclusa sunt, solus s. habet. Desunt etiam apud interpretem Latinum et in edit. Ven.

k) δὲ abest. Ven.

l) Vers. 8.

m) ᾥς omittit. Ven.

n) id est, praeteritum pro futuro, tempus pro tem-
pore.

Κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι] κρινεῖ τὰ ἔθνη, ή κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, τοὺς ἀξίους κρίσεως. 5. 13. κρινεῖ τὰ ἔθνη. 12.

Πληρώσει πτώματα] πληθυνεῖ πτώσεις, πολλοὺς καταβάλλων, ὅσοι κακῶς ἴσαιντο. 5. 13. πολλοὺς καταβάλλει. 12.

Συνθλάσει — πολλῶν] κεφαλὰς πολλῶν, τουτέσι πολλούς. ὁ γάρ εἴπεν ἀνωτέρῳ περὶ τῶν βασιλέων ἴδιως, τοῦτο λέγει νῦν καθολικάτερον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. οὐ μόνον δὲ ταῦτα νοοῦντα περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλως διδάσκουσι τὴν ἀνυπόστατον ἴσχυν αὐτοῦ, ὅτι, ὅταν^o) ὀργιθῇ, συνθλάσει βασιλεῖς καὶ τάλλα ποιήσει. 5. 13. ἀντὶ τοῦ πολλούς, περὶ φραζιῶς. 12.

Ἐκ χειμάρρου — πίεται] ἐνταῦθα τὴν^p) εὔτέλειαν προσαγορέεις τῆς διαιτῆς αὐτοῦ, ὅτι λιτὸν βίον μετιών, ἐκ χειμάρρου πίεται,^q) τοῦ ἐν ὁδῷ ἔρεντος, ή ἐν ὁδῷ ὄδευων πίεται. ἀναγγωγιῶς δὲ, χείμαρρον^r) μὲν νοήσεις, τὸν χειμῶνα καὶ τὴν σύρριξιν καὶ πλημμύραν τῶν πειρασμῶν· ὁδὸν δὲ, τὸν παρεσδιὸν τοῦτον βίον· πόσιν δὲ, τὴν μέθεξιν, ὅτι πειραθήσεται. 5. 13. πειραθήσεται, καὶ διὰ τοῦτο δοξαθήσεται. χείμαρρος γάρ, ὁ πειρασμός· ἑδὸς δὲ, ὁ παρὼν βίος· πόσις δὲ, ή μέθεξις· ὑψωμα δὲ κεφαλῆς, ὁ δοξασμός. 12.

Διὸ — κεφαλὴν] διὸ τὴν εὔτέλειαν καὶ ταπείνωσιν ὑψωθῆσεται καὶ δοξαθῆσεται, εἰς οὐρανούς
c a αὐγελ-

o) ὅτε. Ven.

p) τὴν omittit. Ven.

q) post πίεται, repetit, ἐκ χειμάρρου. 5.

r) χειμάρρου. Ven.

ἀνελθὼν καὶ παθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. οὐ μόνον γὰρ οὐδὲν αἴτην ταῦτα παρέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑψος ἄρχατον ἀνήγαγεν. 5. 13.

III. De aliis Euthymiis, quorum fit mentio in Codicibus Mosquensisibus.

a) Euthymius Monachus de Apostolo Thoma scripsit. In Codice bibl. S. S. num. XXVI. in fol. qui est membranaceus Sec. X. aut XI. folio 64. ita legitur: 'Ευθύμιου τοῦ ταπεινοῦ μοναχοῦ ἡγιώμενον εἰς τὸν ἄγιον Θωρᾶν τὸν απόστολον. Incipit, 'Η πηγὴ τῆς τοφίας. Additur praeterea, μηνὶ ὀκτωβρίῳ. 5.

b) Euthymius Abbas. In Codice eiusdem bibl. in fol. num. XLI. qui est membranaceus Sec. XI. aut X. ita reperi.

Folio 39. Πρόλογος τοῦ⁵⁾ ἐν ἀγίοις πατέρες ἥμῶν εὐθύμιου. Index est: Τῷ τιμιωτάτῳ σῷῳ εἰληθῷς ἐναρέτῳ πατρὶ πνευματικῷ ἀββῷ γεωργίᾳ, πρεσβυτέρῳ καὶ ἡγουμένῳ, Θεοφίλῳ ἡσυχαζόντι ἐν τῷ κατὰ σκυθίπολιν τόπῳ, καλουμένῳ βεελλᾷ, κύριλλος πρεσβύτερος, ἐν κυρίῳ χαίρειν. Initium: Πίσις προπηγεῖσθω.

Folio 40. Bios τοῦ ἐν ἀγίοις πατέρες ἥμῶν εὐθύμιου. Initium: 'Ο μοναχεῖς οἶος. Haec vita diuina est in capita. Sed in hoc Codice est mutila. Desicit enim capite L. Plura de hoc monuit Fabric. Bibl. Gr. Vol. IX. pag. 78.

c) Euthymii vita Hierothei.

Codex

s) Hic prologus non scriptus est ab Euthymio, sed ab Cyrillo, vi mox apparet, in honorem Euthymii, legiturque ante eius vitam.

Codex eiusdem bibl. in fol. num. CLXXXI. chartaceus Sec. XVI. ita habet folio 330. Ἔυθυμίου ἐλαχίσcu δούλou ἵνσou χριτou ἐγκάμιou εἰς τὸν ἄγιον ἀπόσολον τοῦ χριτou ἱερόθεον. Initium: Ὑερόθεον ἐπανέσομα. Memoria huius celebratur in ecclesia Graeca Octobr. IV.

d) Euthymius Episcopus.

In Codice eiusdem bibliothecae in 4. num. CCCL. qui est Sec. XIV. in charta bombycina ita habetur.

Fol. 388. Τoῦ αὐτoῦ κυπρίou *) ἐγκάμιou εἰς τὸν ἄγιον εὐθύμιον, ἐπίσκοπον μαδεύτων. Initium: Ἐπιτημᾶν δικαίως ήμīν σῆμα.

e) Euthymius Tornice.

Codex typographei Synodalis num. XIII. in 4. chartaceus, partim Sec. XVI. partim XV. scriptus, ac deinde in unum volumen collectus, folio 188. ita exhibet: Τoῦ τορνίκην κυρoῦ εὐθύμιou εἰς τὴν αὐτήν. Nimicum, εἰς τὴν ὁσίαν μαργίαν τὴν αἰγυπτίαν. Initium: χρώμασι λεπτοῖς.

* * *

Haec de Euthymio et de Euthymiis. Nunc nihil magis opto, quam ut hic Euthymii in euangelia commentarius, ab tot clarissimis viris commendatus, quam plurimis utilitate praestet, et ut aliquando eiusdem commentarii in epistolas Paulli et Catholicas reperiantur et edantur. Nam in epistolas Catholicas ex

c 3

tota

t) Hoc refertur ad fol. 378. vbi legitur: γεωργίou, τoῦ ὑψερou γεγονότoς πατριάρχou καυσαντινουπόλεως, εἰς τὸν ἄγιον γεώργιou. Est ergo Georgius Cyprius, de quo Fabric. Bibl. Gr. Vol. VI. p. 579.

tota antiquitate nullum adhuc memoratu dignum nati sumus commentarium. Scribebam Vitembergae d. VII. Jul. 1790.

Richard Simon Histoire Critique des principaux Commentateurs du Nouveau Testament. à Rotterdam Chez Reinier Leers. 1693. 4.

Chapitre 29. pag. 409. seqq.

Du Commentaire sur les Evangiles qui a été imprimé en Latin seulement sous le nom du Moine Euthymius, et dont il y a deux Exemplaires Grecs dans la Bibliothèque du Roy.

Il y a peu de Commentateurs Grecs qui ayent interprété le texte des Evangiles avec autant d'exactitude et de jugement, que l'Auteur qu'on nomme ordinai-
rement Euthymius. *Græcus autor*, dit ^{a)} Maldonat, *Euthymius, et in verborum proprietatibus obser-
vandis diligentissimus*. Il recherche avec beaucoup de
soin le sens literal, et la signification propre des mots.
Nous n'avons cependant aucune preuve évidente que
le Commentaire qui a été publié sous le nom de ce
Moine, lequel vivoit au commencement du XII.
siecle, soit en effet de lui. Jean Heintenius qui l'a
traduit en Latin sur un Ms. Grec, qu'il avoit trouvé
dans

^{a)} *Comment. in Matth. Cap. 17. vers. 8.*

dans une Bibliotheque d'Espagne, ne fait pas luy-même à qui l'on doit attribuer cet Ouvrage. Il avertit dans sa Présface que plusieurs croyoient qu'il éoit d'Oecumenius, dont nous avons un recueil semblable sur les Actes des Apôt, et sur toutes les Epîtres. *Plurimis sae audior hic sijisse videtur Oecumenius, qui similia Commentaria ex eisdem collegit auditoribus in acta Apostolorum, in Epistolas quas Catholicae nuncupantur, ac in Paulinas omnes, ut certis quisbiusdam argumentis colligitur, etiam si nec ibi voluerit suum nomen exprimere.* Il est assez probable que ces deux excellens Ouvrages sont d'une même main: mais il n'est pas tout-à-fait constant, comme il paroîtra de la suite de ce discours, que ce dernier recueil soit d'Oecumenius. Ce qui pourroit decider ce fait, c'est qu'Euthymius est cité par Saint Thomas au commencement de sa Chaîne sur Saint Luc. Mais le nom d'Euthymius qui est rapporté en ce lieu-là dans cette Chaîne, est une addition qui ne se trouve point dans les bons exemplaires, puis qu'elle n'est pas même dans les premières éditions.

C'est une chose étonnante, qu'on n'ait rien publié en Grec (si l'on excepte un fragment de sa Panoplie, et une Présface sur les Pseaumes) des livres de ce savant homme; et que nous n'en ayons même que des versions Latines peu exactes; au moins de son Commentaire sur les Pseaumes et de sa Panoplie. Le P. Labbe qui avoit appris qu'ils étoient tous en Ms. dans quelques Bibliotheques, souhaitte avec passion qu'on les fasse imprimer en Grec et en Latin. *Quisquam ne^{b)} erit qui haec et quae praeterea dicuntur latere MSS. in Bibliothecis doctissimi interpretis monumenta, tandem ornatae et Graecè simul ac Latinè evul-*

^{b)} Labb. Diss. de Scriptor. Eccles. T. I. p. 312.

evulget? La seule Bibliotheque du Roy où ils sont rous, et même plus d'une fois, auroit pu satisfaire à sa curiosité.

On trouve dans cette Bibliotheque deux exemplaires fort exacts du sens Commentaire des Evangelies, qui est le plus rare. Un de ces MSS. qui vient de la Bibliotheque du Cardinal Mazarin, a au commencement le nom de *Nicetas de Serres*, comme si ce Nicetas dont le nom est aussi à la tête de quelques Chaines Grecques sur les Evangelies, on étoit l'Auteur. Mais on remarquera que ce nom a été écrit après coup, et d'une main plus nouvelle que le corps du MS. dont voici le titre entier. ^{c)} *Ex-
plication de l'Evangile de S. Matthieu, qui a été re-
cueillie avec beaucoup de travail, principalement des
Commentaires de Saint Jean Chrysostome, et aussi
d'autres differens Peres: Ammonius qui a fait ce re-
cueil y ayant mis aussi quelque chose du sien.* Quoy qu'on ne lise dans le MS. que αμ. Am. et que le reste du mot soit effacé, je ne doute point qu'il ne faille lire Ammonius, dont le nom est souvent dans les Chaines Grecques sur le Nouveau Testament, et qui est un Auteur du 5. Siecle, à moins que ce ne soit quelque autre Ammonius qui ait vécu depuis.

L'autre exemplaire MS. de la Bibliotheque du Roy a un titre tout-à-fait semblable, si ce n'est qu'il est attribué à Theophylacte Archevêque de Bulgarie. Je le produis icy entier afin qu'on en puisse mieux juger. *Ἐρμηνεία^{d)} τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου λιθοπόνως*

^{c)} *Ἐρμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου Φιλοπόνως ἐρανισθεῖσα, μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἐν ἀγίοις πατρῶς ἡμῶν ἴωάννου τοῦ χρυσοσόμου· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ διαφόρων πατέρων, συνεισενεγύποντος τινὲς καὶ τοῦ ταύτην ἐρανισαμένου ἀμ.* Ita Cod. MS. Bibl. Reg. n. 2401.

^{d)} Ita Cod. MS. Bibl. Reg. n. 2393.

λίθῳ Φιλοπόνως ἐρανιζεῖσα, μάλιστα μὲν αἴπο τῆς ἔξηγήσεως τοῦ ἐν ὀργίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου· τοῦ χρυσοπόμιτος· ἔτι δὲ καὶ αἴπο διαφόρων ἄλλων πατέρων, συνεισενεγκόντος τινὰ καὶ τοῦ ταύτην ἐρανισθε- μένου ἱερωτάτῳ Βελγαρδίᾳ. Ce qui a pu faire croire que Theophylacte est l'auteur de ce docte Commentaire, c'est qu'il y a plusieurs choses tout-à-fait semblables dans ces deux Ecrivains, même jusqu'aux expressions, comme si l'un avoit copié l'autre. Aussi ne se pouvoit-il faire presqu'autrement dans un recueil qui étoit principalement tiré de St. Chrysostome. Euthymius néanmoins (car c'est ainsi que nous le nommerons toujours) est plus exact et plus judicieux que Theophylacte. Il s'éloigne moins du texte des Evangelies, et il ajoute de plus de tems en tems des remarques critiques. Les extraits qu'on en va donner le feront mieux connoître.

Il dit à la fin de sa Preface, que S. Matthieu qui est le premier des Evangelistes a publié son ouvrage huit ans après l'ascension de Jesus-Christ, qu'il l'a écrit en Ebreu aux Juifs nouvellement convertis, et qu'il a été en suite traduit en Grec, ὑπεργενὴ μεθηγημηνένθη πρὸς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον. On lit quelque chose de semblable dans^{e)} Theophylacte, qui est moins exact en ce qu'il dit après quelques autres, que S. Jean est l'auteur de cette traduction Grecque, μετέφρασε δὲ τὸτο ἰωάννην αἴπο τῆς Ἐβραιῶν γλώτ-της εἰς τὴν Ἑλληνίδα, ὡς λέγεσι. Comme il n'y a rien de certain là-dessus, Euthymius a eu plus de raison de ne parler de cette version qu'en general. On lit icy à la marge du Ms. qui porte le nom de Theophylacte παρὰ Ἀμμονίῳ, comme si cet endroit avoit été pris d'Ammonius; et c'est apparemment ce

e) Pag. 2. D. edit. Paris. 1631. fol.

qui a donné occasion à quelques Grecs d'attribuer le recueil entier à Ammonius.

Le verbe Grec παρεδέψθαι, μαρτίσθαι, qui est exprimé dans notre Vulgate par traducere, signifie selon luy mener quelqu'un devant les juges en denonçant son crime.^{f)} Un homme, dit-il, étoit censé παρεδέψθαι, denoncer sa femme, lors que la soupçonnant il la produissoit devant le Sanedrin, et qu'il l'accusoit, la faisant ainsi sortir publiquement de sa maison. C'est ce que S. Chrysostome appelle, ἐπομπέουειν^{g)} καὶ εἰς δικασήγειον ἀγειν.

Les Juifs qui entendent ce passage d'Osée cité par Saint Matthieu,^{h)} j'ai appellé d'Egypte mon Fils, de leur retour d'Egypte, objectent aux Chiétiens que l'Evangeliste a detourné le sens de cette Prophétie pour l'accommoder à son dessein. Euthymius leur repond que c'est une des regles de la Prophétie, qu'il y ait souvent des choses qui s'entendent à la lettre de certaines personnes, et qui trouvent leur accomplissement en d'autres. Ce qu'il justifie par des exemples, οὐτι τοῦτο πρεφητεῖος νόμος ἐστι, τὸ πολλαῖς γηθῆναι μὲν ἐπ' ἄλλοις, πληρωθῆναι δὲ ἐφέτεον.

Il remarque judicieusement sur cette expression en ce temps-là, qu'elle ne désigne point une véritable suite de tems, puis qu'il s'est passé plusieurs années entre ce qui est rapporté ici, et ce qui precede.ⁱ⁾

C'est

f) Matth. 1, 19. Παρεδέψθαιτο δὲ ἐλέγετο. οὐτούς
ἀνήρ παρὰ τὸ συνάδεσμον ἦγε τὴν ἵπποττευομένην, οὐδὲ
πατριγέραι τούτην, οὐδὲ εἰτας αὐτὴν Θωνεός; ἀπέκευεν
απὸ τῆς οἰνίας.

g) Ita Chrysost. T. VII. p. 53. A. quod Nicetas etiam
reperit in Caten. Corderii p. 22.

h) Matth. II, 15.

i) Ἔθος, ἐστι τῇ γηρᾳ τῷ. Εὐ τῶν γηρέων εὐείναι,
ἀκολούθως λέγειν ἐφ' οὐ ἀν εἰσιλῆση χρόνου, δηλού-

C'est, dit-il, la coutume de l'Ecriture de dire tout d'une suite *en ce tems-là*, pour toute sorte de tems qu'elle veut marquer, indiquant seulement le tems que les choses qu'elle veut rapporter sont arrivées; comme l'Evangeliste a fait en ce lieu, où il n'a point parlé des fait qui ont été entre l'un et l'autre. Il fait la même observation sur ces mots,^{k)} alors on lui *presenta un possédé*; ce qu'il est à propos de considerer; autrement on cherchera de la suite dans les écrits des Evangelistes des Apôtres, en des endroits où il n'y en a aucune. Ils ont joint ensemble plusieurs faits sans avoir égard à l'ordre des tems, aussi bien que les Ecrivains du Vieux Testament.

Il a interprété le mot *εἰς μετάνοιαν* qui signifie à la lettre à penitence, comme s'il y avoit *διὰ μετάνοιαν*^{l)} à cause de la penitence: car Saint Jean, dit-il, les batisoit confessants leurs pechez ou se repenant, *Ἐξομολόγουμένος γὰρ αὐτούς, εἴτεν μετανοοῦτας, ἐβάπτιζε*. Il n'a point lu en ce lieu-cy, non plus que Theophylacte, *καὶ πυρὶ et dans le feu*. Il ajoute même que ce mot n'est que dans Saint Luc. Mais il y a dans les deux MSS. du Roy une scolie qui marque que cette addition, *καὶ πυρὶ*, signifie une grace plus abondante. Hentenius a lu la même scolie dans son exemplaire: et ainsi les Grecs font partagez entr'eux sur cette leçon.

Il trouve au Chap. 4. v. 15. de grandes difficultez dans l'explication de la Prophetie d'Isaïe, que Saint Matthieu n'a rapportée qu'en abrégé, et sans garder même l'ordre des paroles. Après avoir eu recours

ση μόνον τὸν παιρὸν ἐμὲνον, ἐνῷ γέγονεν, καὶ οὐρανοθεῖ βούλεται, παθάπτερ καὶ νῦν δὲ εὐαγγελισθεὶς ἐποίησε, τὰ ἐν μέσῳ παρεδραμάνιν. Ad Matth. Cap. III. v. 1.

k) Matth. Cap. XII. v. 22.

l) Matth. Cap. III. v. 11.

recours au Prophète même, il ajoute cette reflexion, qu'on appliquera à plusieurs autres passages du Vieux Testament citez dans le Nouveau. Ne^{m)}) vous étonnez point si cet Evangeliste n'a pas produit les paroles entieres du Prophète: car il est bon de savoir en general, que les Evangelistes rapportent quelquefois les passages entiers, et qu'ils les abregent quelquefois; qu'ils gardent à la verité quelquefois le sens entier des mots; mais qu'ils en changent quelques-uns qu'ils ne conservent point, quand cela ne doit apporter aucun prejudice au sens du discours.

Au Chap. 8. du même S. Matth. v. 26. où il y a dans le Grec, ἐπετίμησε, que les nouveaux interpretes ont traduit par *reprendre*, ou *parler avec menaces*, selon le sens grammatical, il observe qu'il signifie simplement *commander*, ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ ἐπέταξε· ce qui s'accorde avec la version Vulgate. Il a fait une semblable remarque sur le Chap. 12. v. 16, où il y a aussi dans le Grec ἐπετίμησε, et dans la Vulgate *praecepit*, *commanda*.

Au Chap. 10. v. 2. où saint Pierre est nommé le premier entre les Apôtres, il dit que l'Evangeliste l'a mis à la tête des autres, non seulement par ce qu'il étoit plus âgé que son frere André, mais aussi parce qu'il les surpassoit tous en fermeté, Ἀλλὰ καὶ ὡς πάντων διαφορώτερον ἐπὶ τῇ σαθηρότητι· et que c'est pour cette raison que J. Christ l'ayant nommé Pierre, ajouta, *sur cette pierre je bâtrai mon Eglise*.

Sur

m) Εἰ δὲ μὴ ἀκέραια τὰ προφῆτικὰ τέθειε ρήτα, μὴ θαυμάσῃς. Χρὴ γὰρ παθολικῶς γινώσκειν. ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ ποτὲ μὲν ἀκέραιας τῶν ρήτων ἀπομνημονέουσι· ποτὲ δὲ ἀποτέμνουσιν αὐτά· ποτὲ δὲ την μὲν τῶν ρήτων διάνοιαν ὀλόνιληρον ἀποσώζουσι· λέξεις δέ τινας ἀπαρχηρήτως ὑπαλλάττουσιν, ὅταν οὐδέν τι μέλλοι τῷ λόγῳ τοῦτο λυμαίνεσθαι. Matth. IV. 15.

Sur ces mots,ⁿ⁾ le *Fils de l'homme est le maître, même du Sabbat*, il fait une reflexion qui merite d'être pesée. Après avoir dit que Saint^{o)} Marc, qui a aussi rapporté cette réponse de notre Seigneur aux Juifs, y en a joint une autre qui n'est point dans Saint Matthieu, il ajoute^{p)} qu'on ne doit pas être surpris, qu'un Evangéliste insère dans son histoire des choses qu'un autre passe sous silence: car ils n'ont pas écrit leurs Evangiles dans le même temps que Jésus-Christ parloit, pour pouvoir se ressouvenir de toutes ses paroles; mais plusieurs années après. De plus étant hommes, il est vraisemblable qu'ils en ont oublié une partie. C'est là, continue-t-il, la solution qu'on doit donner, lors qu'on trouve des additions et des omissions de cette nature: Quelques-uns aussi d'eux-mêmes ont omis des choses pour abréger, et il y en a d'autres qu'ils non point jugé nécessaires. Cette observation d'Euthymius est d'une grande étendue.

Ce docte Commentateur a remarqué sur ces mots, πολλοὶ προφῆται,^{q)} plusieurs Prophètes, qu'on peut les entendre de tous les Prophètes en général, parce que le mot de *plusieurs* est souvent dans le N. Testament pour celuy de *tous* πολλοὶ, αἱτὶ τοῦ πάντες ce qu'il confirme par divers exemples. Il

repete

n) Matth. Cap. XII. vers. 8.

o) Marc. Cap. II. vers. 27.

p) Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν, εἰ τὰ μὲν οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς προστίθησι· τὰ δὲ ἐκεῖνος παραλιπάνει. καὶ γὰρ οὐχ ἀμα τῷ λέγειν τὸν χριστὸν ἔγραψαν τὰ εὐαγγέλια, καὶ καὶ πάντων ὅμοι τῶν αὐτοῦ λόγων ἀναμνησούντειν ἔχοιεν· ἀλλὰ μετὰ πολλοὺς ὑπερον ἐνιστούσεις· καὶ εἰπὼς, ἀνθρώπους ὄντας αὐτοὺς, ἐπιλαβέσθαι τινά· καὶ ταῦτην ἔχε τὴν λύσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων προσθητῶν τε καὶ παραλείψεων. πολλάντις δὲ καὶ διὰ συντομίαν τινάς τινες παρελίπαντον. ἔσι δὲ ὅτε ηκίνωσιν ἀγαγοῦσιν. Ad Matth. Cap. XII. vers. 28.

q) Matth. Cap. XIII. vers. 17.

repete cette observation en d'autres endroits qui sont d'une plus grande importance; comme au Ch. p. 20. v. 28. où il est dit que Jésus-Christ est venu pour servir, et donner sa vie en rançon pour plusieurs: il dit^{r)} que l'Evangéliste a mis en ce lieu la plusieurs pour tous, selon le style ordinaire de l'Ecriture: car J. Christ a donné sa vie pour tous, et a racheté tout le monde, bien que plusieurs soient demeurés dans la servitude, parce qu'ils ont voulu y demeurer. Sur ces autres mots,^{s)} C'est mon sang, le sang du N. Testament qui est repandu pour plusieurs, il observe que dans l'Ancien Testament le sang de l'Agneau n'étoit repandu que pour les seuls Juifs; mais que le sang de J. Christ est repandu généralement pour tous les hommes, le mot de plusieurs signifiant tous en ce lieu. Πολλοὺς γὰρ τοὺς πάντας ἐνταῦθα λέγει.

Il remarque sur ces mots qui sont au même endroit, Pour la remission des pechez, que^{t)} comme l'Ancien Testament avoit des victimes et du sang, de même

^{r)} πολλοὺς δὲ οὖν, τοὺς πάντας λέγει. πολλάνις γὰρ ἐγράψῃ πολλοὺς, τοὺς πάντας, Φησίν· ὑπὲρ πάντων γὰρ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐλυτρώσατο. εἰ καὶ πολλοὶ θέλοντες ἐνέμεναν τῇ δουλείᾳ. Ad Matth. Cap. XX. vers. 28.

^{s)} Matth. Cap. XXVI. vers. 28.

^{t)} Ὡστέρο οὖν ἡ τελεία ἀιδήνη Θύματα καὶ εἴματα ἔχειν. οὔτως ἂρα καὶ ἡ παῖδη, τὸ σῶμα καὶ τὸ εἴμα τοῦ δεσπότου. οὐκ εἰπε δὲ, ὅτι ταῦτά εἰσι σύμβολα τοῦ εἴματός μου καὶ τοῦ εἴματός μου. ἀλλ᾽ ὅτι ταῦτα εἰσιν αὐτὸ τὸ σῶμά μου, καὶ αὐτὸ τὸ εἴμα μου. λοιπὸν οὖν χρὴ εἰ πρὸς τὴν Θύσιν τῶν προπεμένων δρῦν, ἀλλὰ πρὸ τὴν δυναμιν αὐτῶν. ὥστε ο γάρ ὑπερΘυῶς εἴθεσται τὴν προτληφθεῖταιν σάρκα, οὔτως ἀποβάλλεται μεταποιεῖ καὶ ταῦτα εἰς αὐτὸ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τέλος εἴπειν καὶ εἰς τὴν ζέρων αὐτοῦ. Ad Matth. Cap. XXVI. vers. 28.

même le Nouveau a le corps et le sang du Seigneur, qui n'a pas dit ces choses sont les symboles de mon corps et de mon sang ; mais elles sont mon corps même et mon sang. Il faut donc ne pas regarder la nature des choses qui sont devant les yeux, mais leur vertu : car comme il a déifié suruaturellement la chair à laquelle il s'est uni, il change de même d'une manière qui ne peut s'exprimer ces choses - là en son corps même qui donne la vie, et en son sang, et en sa grace. L'on a mis icy à la marge du Ms. du Roy conté 2401. la note ω, v) c'est-à-dire, comme nous l'avons expliqué cy-dessus, ὡραῖα γένη, belle pensée.

Il s'étend encore plus au long sur le mystère de l'Eucharistie, interprétant le verset 35. du même Chapitre.^{x)} Croyons, dit-il, toujours à la parole de Dieu. et n'y contredisons jamais, bien que ce qu'il nous dit paroisse contraire à nos raisonnemens et à ce que nous voyons : que sa parole l'emporte sur ce que la raison et la viue nous representent. Agissons aussi ainsi à l'égard des redoutables mystères ; ne regardant pas seulement ce qui est devant nos yeux, mais croyant aux paroles du Seigneur, puis qu'il dit c'est-là mon corps

v) Hoc, et alia huiusmodi signa, cognoscere licet ex Montefalconii Bibliotheca Coislin. p. 300. et ex eius Palaeographi. p. 370. vbi figuræ sunt expressæ.

x) Ἡμεῖς τοίνυν πειθώμεθα πανταχοῦ τῷ Θεῷ, καὶ μὴ ἀγτιλέγωμεν· καὶ cὶ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ἐναυτίου ἔναι δοκεῖ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς, καὶ ταῖς ὄψεσι, καὶ ἔσω καὶ λογισμῶν καὶ ὄφεων πυριστερος ὁ λόγος αὐτοῦ. οὐτω καὶ ἐπὶ τῶν Φριτῶν μυστήρων ποιῶμεν, μὴ τὰ προκείμενα μόνον βλέποντες· ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ δεσπότου πειθόμενοι. καὶ επιχρή Φῆτι, τοῦτο ἐσι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτο ἐσι τὸ αἷμά μου, καὶ πειθώμεθα καὶ πισένωμεν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, αἰδητὸν μὲν τὸ ὑδωρ· ἀλλὰ νοητὸν τὸ δῶρον, ἢ ἀναγέννησις. Ibid.

corps, et c'est-là mon sang. Soyons persuadéz et croions: car il en est de même du Batême, où l'peau est à la vérité sensible; mais la regeneration est le don que nous ne connoissons que par l'entendement.

Ces paroles du même^{y)} Chapitre de S. Matthieu, *Le soir étant venu Jesus se mit à table avec ses douze Disciples*, luy donnent occasion de traiter une question qui a été autrefois agitée parmi les Grecs; savoir si notre Seigneur fit alors la Pâque qui étoit ordonnée par la Loy. Il y a eu des Ecrivains Grecs, et entr'autres Philoponus, qui ont soutenu qu'il n'avoit point satisfait à la Pâque des Juifs l'année qu'il mourut. On peut consulter là-dessus la Chronique d'Alexandrie, et la Bibliotheque de Photius, qui font mention de quelques anciens Auteurs qui ont été de ce sentiment: mais S. Chrysostôme ayant soutenu le contraire, la plupart des Grecs l'ont suivi. L'on prendra néanmoins garde que l'auteur de la Chronique d'Alexandrie n'est pas toujours exact. Euthymius qui traite cette question en cet endroit aussi bien que Theophylacte, produit quelques-unes des raisons sur lesquelles on apoyoit l'opinion opposée à celle de Saint Chrysostôme; et je ne doute point qu'il n'ait eu en vuë Philoponus. La première de ces raisons est^{z)} qu'il étoit le treizième jour du mois, au lieu qu'on ne pouvoit manger la Pâque que le qua-

y) Matth. Cap. XXVI. vers. 20.

z) Ὡτὶ τρισκαιδευάτῃ τότε τοῦ μηνὸς ἦν. ἔδει δὲ πατέτη τὴν τεσσαρεσκαιδευάτην τὸ πάσχα Φαγεῖν. καὶ ὅτε δὲ μὲν νόμος ἐπώτας εὐέλευσεν ἐθίσιν τὸ πάσχα, οὐτος δὲ κινέσει. καὶ ὅτι πᾶς ἄρτος λύματος ἐξηρεῖτο πρὸ τῆς θυσίας, καὶ πυρὶ πατεναιετο· νῦν δὲ καὶ ἀρτος παρικατεῖ καὶ δικαιερίζεται· καὶ ὅτι ὀπτὸν μόνον θέμις ἦν Φαγεῖν, ἐνταῦθα καὶ λύματος παρατίθεται. Ad Cap. XXVI. vers. 20. Matthaei.

quatorzième: la seconde est que la Loy commande expressément de la manger debout, et il étoit couché: la troisième consiste en ce, qu'on offroit entièrement avant l'immolation de l'Agneau tout ce qu'on pouvoit trouver de pain levé, et qu'on le brûloit; au lieu que dans cette action de Jesus-Christ il y a du pain ordinaire, qu'on distribuë en le rompant: la quatrième est, qu'il n'étoit permis de manger que du rôti, et il y a ici une soupe.

Nôtre Commentateur repond à toutes ces raisons en particulier: mais étant prevenu de l'opinion de ceux de son Èglise à l'égard du jour que Jesus-Christ fit la Pâque, ses reponses en sont moins solides. Il avoüe que nôtre Seigneur anticipa d'un jour le tems de la Pâque, parce qu'il connoissoit que les Juifs le feroient mourir le quatorzième; étant juste que celiuy qui étoit le véritable Agneau fut immolé le jour de l'immolation de l'Agneau typique, ou qui n'étoit que la figure. D'où il conclut qu'il accomplit la Pâque Legale, et qu'il donna à ses Apôtres la Pâque spirituelle, Οὐτω γάρ καὶ νομικὸν ἐπλήγωσε πάσχει καὶ τὸ πνευματικόν.

Il croit qu'on peut prouver de ces paroles,^{a)} j'ay eu un grand desir de manger cette Pâque avant que de souffrir, que Jesus-Christ prevint la Pâque des Juifs. Cela signifie selon luy, J'ay fait toute la diligence possible pour manger cette année la Pâque avec vous, n'ayant point attendu le tems prescrit par la Loy, de peur que la mort que je dois souffrir sur une croix, ne soit un obstacle à la Cène Legale et à la mystique. Toutέςι σπουδῇ ἐσπούδασσε τὸ τοῦ ἐν-
δυτοῦ τούτου πάσχει φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, μὴ ἀν-
μένας τὸν νεομιτρένον καιρὸν, ἵνα μὴ τὸ πᾶθος τοῦ
σωργοῦ καλύσῃ τὸν νομικὸν δεῖπνον καὶ τὸν μυστικόν.

d

En

En second lieu il repond, que pour ce qui est de la maniere de manger, il y a de l'apparence qu'ils mangerent d'abord étant debout, comme il étoit ordonné par la Loy, et qu'ils se couchèrent en suite pour souper. A l'égard du pain levé et de la soupe, on les mit sur la table après qu'ils eurent mangé la Pâque: car le 14. jour auquel il étoient defendu de garder quoy que ce soit de pain levé, n'étoit point encore venu. Mais si cela est, ajoute-t-il, pourquoy les Evangelistes n'ont-ils point parlé de l'anticipation de la Pâque? A quoy il repond, que c'est^{b)} parce qu'il n'étoit point nécessaire qu'ils en parlassent: car de quelle utilité cela étoit-il pour les Chrétiens? C'est pourquoy ils ont à la verité passé ce fait; mais ils ont traite avec plus d'exactitude ce qui appartient à la Cène mystique, comme ayant nécessairement de la liaison avec notre créance.

S'il étoit vray comme les Grecs l'assurent, que Jesus-Christ eût anticipé le jour de la Pâque, il seroit, ce me semble, mieux selon ce principe de nier qu'il eût fait la Pâque Legale, l'Agneau ne se pouvant manger que le 14. jour. Mais S. Chrysostome et la plupart des autres Commentateurs Grecs assurans qu'il a toujoutrs accompli la Loy, comme il le temoigne luy-même, il s'ensuit absolument qu'il a fait la Pâque, aussi bien cette dernière année que les précédentes, et c'est ce qui les embarrasse; au lieu qu'il y a bien moins d'inconveniens dans l'opinion des Latins. En effet le sentiment de ces Grecs, qui ont pretendu que Jesus-Christ n'avoit point mangé cette année la Pâque

^{b)} Διότι οὐκ ἦν ἀναγκῶν τὸ περὶ ταύτης εἰπεῖν. τί γὰρ ἀγκαλιά συνετέλεσε χριστιανοῖς ἡ ταύτης διήγησις; διὸ ταύτην μὲν παρέδραμον· τοῖς δὲ λόγοις τοῦ μυστικοῦ δείπνου φιλοποιώτερον προσδιέτριψαν, ὡς ἀναγκαιότατον καὶ συγκτικατατον τῆς ἡμῶν πίτεως. Ibid.

Pâque Juive, a paru si absurde à Maldonat, qu'il n'a pas cru qu'on dût s'arrêter à le refuter, jugeant qu'il éroit manifestement opposé aux paroles des Evangelistes, *Quod cū cūm omnes Evangelistae tam aper-tè testentur eum Pascha manducasse, refutatione non indiget.*

Pour revenir à Euthymius, le même Maldonat témoigne qu'il est difficile d'exemter de Pelagianisme sa remarque sur ces paroles, *Je^{d)} ne suis point venu appeller les justes à penitence, mais les pecheurs, à moins qu'on n'adoucisse son expression:* car il fait parler en ce lieu-là Jesus-Christ comme s'il n'étoit point venu pour les justes, qui peuvent d'eux-mêmes se sauver, mais seulement pour les pecheurs qui ont besoin de penitence. L'on ne peut cependant l'accuser de Pelagianisme, parce qu'il a suppose avec les autres Peres Grecs une grace generale qui est donnée à tout le monde, et qu'il a reconnu après eux que la volonté de l'homme, quelque bonne et portée au bien qu'elle soit, ne fauroit rien faire sans la grace.^{e)} Aussi ce docte Jesuïte luy-a-t-il rendu justice, ajoutant qu'il ne condamne nullement l'Auteur qui est orthodoxe, pieux et savant, mais seulement son expression qui paroît trop libre. *Quanquam, dit-il, non auctorem qui et Catholicus et pius et eruditus est, sed auctoris minus cautum loquendi modum damnō.*

Il y a plusieurs autres endroits où ce savant Commentateur pourroit être soupçonné de Pelagianisme, ausquels néanmoins Maldonat n'a point touché; ne croyant pas qu'il fallût juger de la doctrine d'Euthymius

d 2

mine

^{c)} Maldonat. Comment. in Matth. Cap. XXVI. vers. 20.

^{d)} Matth. Cap. IX. vers. 13.

^{e)} Euthym. Comm. ad Matth. Cap. XXVI. vers. 35.

Verba infra vide: οὐτε ἀνθρωπίνη προθυμία πατορῷοι· τι χωρὶς τῆς Θείας βούης ο. τ. λ.

minus par rapport à celle de S. Augustin. Il parle le langage de son Eglise dans la remarque qu'il a faite sur ces paroles de Jesus-Christ, *Qu'il eut mieux valu que Judas ne fût point venu au monde.*^{f)} Quelques-uns, dit-il, afflurent qu'il n'y avoit point de la faute de Judas, puis qu'il a accompli ce qui avoit été determiné auparavant; ausquels nous repondons qu'il n'a pas trahi son Maitre parce que cela avoit été determine auparavant; mais il a été determine parce qu'il l'a trahi, Dieu ayant prévû tout ce qui devoit arriver: car cet homme devoit être véritablement tel, non de sa nature mais de sa volonté.

Il observe sur ces mots de S. Jean, *Afin^g) que tous crussent par lui,* que Jean a à la vérité rendu témoignage ainsi que tous crussent, et que cependant tous n'ont point cru: car la foy n'est pas contrainte mais volontaire, *Oὐν ἐν Βίας γὰρ οὐ πιστεῖ, αλλὰ σκηνεούσθεντος.*

Il ajoute en suite sur ces autres mots, *Il^{h)} étoit la lumiere véritable qui illumine tout homme qui vient au monde:* s'ilⁱ⁾ illumine tout homme qui vient au monde,

f) Φατὶ δὲ τινες, ὅτι ἀνγαλικτός εσι, τὸ πρωριτικένος ἐπιτελέσας. πρὸς οὓς λέγουμεν, ὅτι οὗ διτὶ πρωρίσο, διὰ τοῦτο παρθένουν· ἀλλὰ διότι παρθένου, διὰ τοῦτο πρωρίσο, τοῦ Θεοῦ τρασεύσας τὸ πάντας ἀποβητόμενον. Εὐελλε γὰρ ἡγεμονία ἀποθήσεται τοῦτος. οὐκ ἐν Φύσει, ἀλλ' ἐν προαιρέσει. Ad Matth. Cap. XXVI. vers. 24.

g) Ib. Cap. I. vers. 7.

h) Ibid. vers. 9.

i) Εἰ δὲ Φωτίζει πάντα λαθρώπων ἐργάσιμον εἰς τὸν ιότην, πῶς τοτούτοις μεμονάται οὐδέτεροι; τὸ μὲν εἰς αὐτὸν ἥκεν πάντας Φωτίζει· οἱ δὲ μεμονώτες ἀφώτισοι, παρὰ τὴν ἀκτινῶν προέρεσιν παρκυσσού. ἢ μὲν γὰρ τοῦ Φωτός χάρις ἥκει σίκηρη επὶ πάντας ἀτλῆσεινέχυται· οἱ δὲ αὐτὴν θείουτες ἀτοκαῦται τῆς χάριτος, αὐτοὶ τοῦ μη Φωτισθῆναι αἴτιοι. Ad Io. Cap. I. vers. 40.

monde, comment est-il resté tant d'hommes qui n'ont point été illuminés? Il répond que pour ce qui est de Jésus-Christ il illumine tout le monde; que s'il y en a quelques-uns qui demeurent sans être illuminés, cela vient de leur volonté: car la grâce de la lumière, ajoute-t-il, a été répandue généralement sur tous à l'exemple du soleil; mais ceux qui ne veulent point jouir de la grâce, sont eux-mêmes la cause de ce qu'ils ne sont point illuminés.

Les Livres du Nouveau Testament étant remplis de particules causales, qui semblent détruire la liberté de l'homme, il remarque à l'imitation des autres Commentateurs Grecs, qu'on ne les doit point considérer comme causales, ayant été mises seulement pour signifier ce qui devoit arriver. C'est en ce sens qu'il explique cette expression de S. Jean, *Afin^{k)} que cette parole du Prophète Isaïe fut accomplie*, Καὶ γὰρ ἡ θεοῦ διάβολος, οὐκ ἐστιν αὐτοὶ λόγοιας, ἀλλ᾽ ἐκ βαίσεως, οὐτοὶ πληρασθεῶς τοῦ μελλοντος.

Ce qu'il entend généralement à tous les endroits où cette expression et quelques autres semblables se rencontrent: car, comme il ajoute, les choses que les Prophètes ont prédites ne sont pas arrivées parce qu'ils les ont prédites; mais elles sont prédites parce qu'elles devoient arriver. Il répète la même chose sur ces mots du verset suivant, *C'est^{l)} pourquoy ils ne pouvoient croire parce qu'Isaïe a dit*, où il remarque en même temps que ne pourvoir point, signifie aussi ne vouloir point. Τὸ γὰς μὴ δύνασθαι σημαῖνει καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι.

Il ajoute encore une reflexion semblable sur ces autres paroles qui suivent immédiatement après,

d 3

^{k)} Io. Cap. XII. vers. 38.

^{l)} Io. Cap. XII. vers. 39.

qui paroissent d'abord avoir quelque chose de dur,
Il a^m) aveuglé leurs yeux, il a endurci leur coeur de peur qu'ils ne voyent etc.ⁿ) Cela, dit-il, est aussi une maniere de parler propre à l'Ecriture, de faire Dieu auteur de ce qu'il ne fait que permettre: car ces mots, *il a aveuglé, il a endurci*, sont la même chose que, *il a permis qu'ils fuissent aveuglez et endurcis*, comme ne pouvant plus être gueris: car il ne tire personne par force, chacun ayant sa liberté. Ce qu'il confirme par plusieurs autres expressions tant du Vieux que du Nouveau Testament.

Je n'aurois jamais fait, si je voulois rapporter en detail tous les lieux où ce savant Commentateurs se précautionne, de peur qu'on n'attribuë à Dieu ce qui vient purement de nous. Il assûre après avoir conféré avec soin plusieurs passages ensemble, que ce sont des façons de parler propres à l'Ecriture: ce qu'il avoit apris des plus anciens Docteurs de l'Eglise. J'insererai encore icy la reflexion qu'il a faite sur ces paroles, *Afin^o) qu'il donnez la vie éternelle à tous ceux que vous luy avez donnez.* Autant, ^{p)} dit-il, que

^{m)} Ibid. vers. 40.

ⁿ⁾ Ιδίωμα καὶ τοῦτο τῆς γραφῆς, τὸ τὴν παρεχώρησιν τοῦ Θεοῦ, ὡς πρᾶξιν αὐτοῦ λέγειν. τὸ γὰρ τετύφλωσε καὶ τὸ πεπάρωνεν, ἀντὶ τοῦ παρεχώρησε τυφλωθῆναι καὶ παραθῆναι, ὡς αἰνιάτων. οὐδένα γὰρ ἀνθέλκει, διὰ τὸ αὐτεξαύσιον ἐνάσου.

^{o)} Io. Cap. XVII. vers. 2.

^{p)} "Οσον τὸ επ' αὐτῷ. εἰ δέ τινες οὔτε επίσευσαν, οὔτε ἔλαβον ζωὴν αἰώνιον, τῶν τοιούτων ἐξὶ τὸ ἔγκλημα. ὁ μὲν γὰρ πατήρ εὐδόκησεν. οὐα πάντων ὁ ὑιὸς ἐξουσιάσῃ διὰ τῆς πίσεως, καὶ πάντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν θυτολῶν αὐτοῦ γένυνται· καὶ ὁ ὑιὸς δὲ πάντι διὰ τῶν ἀποσόλων δέδωκε τὸ εὐαγγέλιον τὴν θεογνωσίαν. ἥτις ἐσὶ ζωὴ αἰώνιος, ὡς πρόξενος ζωῆς αἰώνιου· εἰ δὲ μὴ ὑποταγέντες, μηδὲ παραδεξαμενοι, οὗτοι τῆς ἐκπτῶς ἀπωλείας αἴτιοι. οὐδένα γὰρ ἀποντα παταχνηγάζει. κύρετῇ γὰρ η ἀρετῇ.

que cela est en luy. Si quelques-uns n'ont point cru, et n'ont point reçu la vie éternelle, c'est leur propre faute; car il a plu au Pere que le Fils donnât le pouvoir à tous par la foy, et que tous fussent soumis au joug de ses commandemens. Le Fils a aussi donné à tous par le ministere des Apôtres l'Evangile, qui est la connoissance de Dieu, en laquelle consiste la vie éternelle, comme communiquant la vie éternelle. Mais ceux qui ne sont point soumis, et qui n'ont point reçus cet Evangile, sont eux-mêmes la cause de leur perte: car Dieu ne contraint personne malgré luy; la vertu venant de notre choix.

Enfin j'ay rapporté dans la premiere partie de cet Ouvrage, les observations critiques qu'Euthymius a faites sur le Chapitre dernier de S. Marc, et sur le 8. de S. Jean lesquelles sont des preuves de sa grande exactitude. Il ne dit pas, comme Hentenius luy a fait dire dans sa version, que les douze versets dont il s'agit en ce lieu-là n'ont été interpretez par aucun Commentateur, mais seulement que S. Chrysostome n'en parle point, Μηδὲ τὸν χρυσόσομον ὄλως μημονεῦσαι αὐτῶν: car c'est ainsi qu'on lit dans les deux exemplaires manuscrits de la Bibliotheque du Roy. Ce seroit icy le lieu de marquer les autres fautes de ce Traducteur: mais outre que cela seroit long et même ennuyeux, on pourra publier le texte Grec de cet excellent Commentaire avec une nouvelle traduction. Il faut cependant avouer que Hentenius est beaucoup plus axact dans sa version, que celuy qui nous a donné en Latin le Commentaire de cet Auteur sur les Pseaumes.

Hentenius de plus a eu un fort bon exemplaire Ms. comme je l'ay reconnu en comparant sa traduction avec les deux manuscrits de la Bibliotheque du Roy, qui sont très-exacts. On y trouve aussi bien que dans le sien des scolies qui y ont été ajoutées, et d 4 qu'il

qu'il a fait imprimer en caractères Italiques. Ce qui merite le plus d'être considéré, c'est que les Copistes Grecs qui ont écrit ces scolies ne conviennent pas toujours, y en ayant plus dans quelques Mss. que dans les autres. Elles sont à la marge dans un des Mss. du Roy, et dans l'autre en partie à la marge, et en partie dans le corps du livre avec la note σχολ. scolie; et quelquefois même sans cette note. Cette différente manière d'écrire les scolies que les Grecs ajoutent à la plupart de leurs livres, y a apporté beaucoup de confusion: car il est arrivé dans la suite qu'on a confondu avec le texte plusieurs de ces scolies, comme il me seroit aisé d'en produire un grand nombre d'exemples, tirez de ce Commentaire d'Euthymius. Mais il suffit d'avoir fait cette observation en general, afin qu'on se précautionne en lisant les Commentaires des Auteurs Grecs, où l'on a inseré plusieurs choses après coup, comme nous avons aussi vu qu'il est arrivé à Theophylacte.

Io. Albertus Fabricius

in Bibliotheca Graeca

Vol. VII, pag. 474. Hamburgi 1727. 4.

Commentarius (Euthymii Zigabeni) in quatuor Evangelia, ex Chrysostomo et aliis priscis Patribus non sine iudicio delectus. Hoc quoque eximium opus nec dum Graece lucem vedit, licet id affirment viti docti, Caeus, Elias du Pin, atque alii. Latine e praeclaro Codice Bibl. Coenobii Deiparae Virginis Guadalupensis Ord. D. Hieronymi in regno Castellae, transtulit I. Hentenius, accuratior Zino, Sauloque interpres, cuius versio prodiit primum Louanii 1544. fol.

fol. recusa²⁾ Parif. 1547. 1560. 1602. 8. et in Bibliotheca Patrum Tom. XIX. edit. Lugd.

Duos Codices MStos Graecos huius commentarii similibus qualia Hentenius in suo reperit scholiis instructos in Bibl. Regia Parisiensi euoluisse se testatur Rich. Simon. lib. 3. Historiae Criticae³⁾ Noui Test. cap. 29. in quorum altero Mazariniano, sed recentioris manus scriptura Nicetae tribuitur, quod non magis credibile, quam eorum coniectura, qui vel Ocumenio vel Ammonio nescio cui vel Theophylacto adscribere voluerunt.

Plura loca Graece ex hoc commentario producit Simonius, tum hoc capite tuim⁴⁾ lib. I. p. 120. 145. et lib. 3. p. 84. et magni eum facit in primis, assentiturque Maldonato, qui ad Matth. XVII, 8. Euthymiu[m] in verborum proprietatibus obseruandis diligentissimum esse obseruauit. Inter scriptores e quibus aurea Thomae Aquinatis Catena in Euangelia collecta est, "Euthymii nomen in recentioribus quibusdam editionibus additum, in antiquioribus et in Romana Anni 1670. desideratur. Vide Simonis Hist. Criticam Noui Test. lib. 3. p. 409. et 473.

d 3 Ex

q) A Voigtio in catalogo Hist. Crit. libr. rar. p. 734. et ab aliis memoratur etiam ex Theoph. Sinceri Biblioth. Hist. Crit. Libr. rar. p. 125. seq. editio Parisina anni 1544. in 8. apud Ioannem Reigny. Excudebat Carol. Guillard. Sed in indice huius editionis, quem integrum videtur exhibuisse Voigtius, non legitur; *Liber hic neque Graece neque Latine antea typis unquam excusus est*: quae leguntur in editione Louaiensi. Ergo, ut videtur, Louaiensis tamen est princeps, ethi reperiatur Parisina eiusdem anni. Forte autem erratum est in numeris, ac pro 1544. legendum est 1547. In tanta libri raritate nihil hac de re certum habeo.

r) Commentatorum.

s) De textu N. Test.

*Ex tomo primo dissertationis
historicae in Bellarminum P. Phil. Labbe.*

Euthymius Zigabenus, monachus Graecus, vixit ineunte seculo XII. superstesque adhuc erat anno 1118. quo Alexius Comnenus Imperator obiit. — Scripsit Orthodoxae fidei Panopliam aduersus omnes haereses, in duas partes tributam, interprete Petro Francisco Zino Veronensi Canonico: Commentationes in omnes 150. Psalmos, et decem sacrae scripturae cantica, e Graeco in Latinum sermonem conuerfas per R. P. Philippum Saulium, Episcopum Brugnatensem: Commentaria in Euangelia, interprete Ioanne Hentenio Mechliniensi.

Hic autor a Sixto Senensi diligens scripturarum expositor, a Cardinale Baronio accuratissimus earundem interpres, a Ioanne Maldonato, in obseruandis verborum proprietatibus diligentissimus appellatur.

Io. Augustus Ernesti

*in institutione interpr. N. Test. Pars II.
Cap. IX. §. 24.*

Nec praetereundus Euthymius Zigabenus, Panopliae Dogmaticae scriptor, e Sec. XII, cuius Commentarios in Euangelia latine editos a Io. Hentenio habemus, pariter e Chrysostomo maxime, sed tam et aliis ductos, et doctis valde probatos, ut Sadoletus,^{t)} quem vid. Epist. p. 214. edit. nou. add.

Fabric.

^{t)} Apud Sadoletum l. l. in edit. Veron. 1737. 4. nihil nisi hoc reperi: Ab Euthymio, cui ego sententias Basilii, Chrysostomique referenti, in Epistolis Pauli enotandis tribuo permultum.

Fabric. Bibl. Graec. T. VII. p. 474. Et memorantur Codices scripti Comment. in Epist. Paulli, item Catholicas.

Io. Augustus Noeffelt

de Catenis Patrum Graecorum. Halae ad Salam.

1762. 4. pag. 23. seqq.

Ex eodem genere ^{v)} est Euthymii Zigabeni Sec. XII, monachi monasterii Constantinopolitani, cognominati τῆς περιβλέπτου, panopliae dogmaticae scriptoris, commentarius in IV. Euāngelia, quem a Io. Hentenio in coenobio regni Castellae repertum et ē graeco in latinum sermonem translatum habemus Tom. XIX. bibl. PP. maximaे Lugd. p. 475. seqq. Concinnata est haec expositio ex Origenis, Basilii, Gregorii Nazianzeni et Chrysostomi potissimum scriptis, ea ratione, vt praetermissis omnibus digressionibus, quae vel dictionis venustatem subolent, vel ad corrigendos mores spectant, ea in primis breuiter et succincte tradat, quae ad sensum grammaticum intelligendum maxime faciunt. Quod auctoris nostri consilium cum aliis viris doctis, tum Maldonato praesertim acceptum fuit, qui in com. ad Matth. XVII, 8. in verborum proprietatis diligentissimum eum esse monuit. Dubitarunt autem alii, utrum Euthymius, an aliis quispiam auctoris laude ornandus sit; ad quos pertinet Io. Hentenius, qui in epist. nuncup. refert, plurimiſ auctorem huius catene viſum fuisse Oecumenium.

Sed cum illud *videtur* maxime ambiguum sit, ita nec certius quid euincit adducta a Rich. Simone l. c. pag. 410. coniectura, qua Theophylactum auctorem esse

^{v)} Exposuerat proxime ante hunc de Theophylacto.

esse sibi persuadet. Qui enim inter utrumque intercedit consensus, vel a Chrysostomo, tanquam communis fonte, fluxit, vel si singularem dogmatum querundam tractationem species, a stabilitis in ecclesia Orientali fidei capitibus. Verum saepius discedere Euthymium a Theophylacto cum in interpretatione, tum in lectione, exempla comprobant. Ita e. c. cum Theophylacto quidem et aliis codicibus conspirat in lectionibus supra^{x)} memoratis Matth. III, 11. V, 47. Luc. VII, 51. et aliis. Haud raro tamen singulari lectione gaudet, in quibusdam tantummodo N. T. codicibus obvia; vt Ioh. VIII, 40. ubi loco παρεῖται τὸν θεοῦ Euthymius legit: παρεῖται τὸν πατέρες isque solus; et XIII. 25. voci ἐκέντως subiungit οὐτῶς: Cum ergo ille recumberet ita super peccatus Iesu etc. Quod interpretatur: *Ita sicuti recumbebat, hoc est, non elevatus; sed tantum connectus.* Similiter Ioh. XIX, 16. legit ἡγεμόνοις τὸ πρωτότοξον. Matth. XIII, 27. deest σῶν^{y)} et Luc. V, 19. omnissimum comprehendimus διὰ ante ποιᾶς. it. Luc. XXII, 35. recte cum codd. quibusdam omittit καὶ εἰποδημάτων. Sed cautio hic adhibenda est ac diligentia, propterea, quod omnes lectionum varietates minime ab Euthymio proficiuntur, sed multas potius e margine in contextum irrepsisse exploratum est. Refert enim Hen- tenius in praef. margini exemplaris adscriptas fuisse annotationes,^{z)} quae deinde in reliquae scripturae ordinem redactae atque post eius particulae textus enarrantur.

^{x)} Pag. 16. Sunt autem hae. Matth. III, 11. omittitur καὶ πυρί. V. 47. Φίλους, pro ἀδελφούς. Luc. VII, 51. absunt, εἰπε δὲ δὲ πύριος.

^{y)} Servat id uterque Codex meus.

^{z)} Idem quoque de Parisini Codd. refert Simonius. Id intelligitur etiam ex hac editione et ex Codicibus Mosquensis. Sed ista additamenta in marginibus scholia spectant, non contextum.

enarrationem, ad quam ponebantur, ab ipso locatae sint. Vnde etiam haud mirum, quod toties cum exemplari^{a)} Complutensi graeco et Vulgato interprete congruat, praesertim cum ipse editor mala fide in corrigendo subinde egerit. Ita in recensione locorum quorundam, in quibus exemplar Hentenii alia habebat, quam ea, quae vulgo circumferuntur, exemplaria, ipse loco cit. pag. 485. narrat, verba Luc. XIX, 15. οἴς ἐδωκε^{b)} τὸ αἴργυρον apud Euthymium non exstisset; quod tamen, inquit, addidimus sicut quibusdam aliis in locis idem fecimus, quod in aliis exemplaribus et in Complut. editione habeatur. Hisce naevis facile mederi potuissent editores, si textum Euthymii collegissent e codicibus graecis, praesertim Patiensibus et Barocciano XXVIII. qui Millio quondam in conquirendis lectionibus magno adiumento fuit. Illud quoque sciendum est, Euthymium iis in locis, vbi argumentum se officit, quod in alio Evangelista iam dilucidatum erat, transmittere lectorem ad dictam expositionem, citato nimurum iuxta Graecorum supputationem capite; cuius allegandi rationis secundum maiora ηεΦαλευη instituta mentionem iniciens Sixtus Senensis Bibl. S. L. III. p. 166. resert: Euthymius seu, ut quibusdam videtur, Oecumenius distribuit Euangelium Matthei in titulos seu capita^{c)} 86. Cuiusmodi distinctiones apud Marcum existant 48. Lucam 83. Iohannem denique 18.; non numerata sectione de muliere in adulterio comprehensa, quae narratio quanquam a graecis docto-

^{a)} Complutensem editionem Hentenius ad manus habuit, ex qua etiam disputat contra editionem Erasmi. Saepius etiam Versionem Latinam Vulgatam pro Euthymio expressit. In eo autem secutus est consuetudinem illorum temporum.

^{b)} Seruat haec uterque Mosquensis,

^{c)} Immo 68.

doctoribus passim omissa, ab Euthymio explicatur.^{d)} Neque etiam intactas relinquit sententias, quibus stant, qui Graecae ecclesiae addictos sese profitentur. Qualis est illa, quae progenuit contentionem inter graecos et latinos diu olim agitatam: quo scilicet die Christus agnum paschalem comederit? porro doctrina de operum retributione non statim a morte cuiusvis initium capiente, sed differenda ad diein iudicii: denique etiam de Spiritu S. a solo patre procedente, cui opinioni inhaesisse scriptorem nostrum arguant loca, quibus Spiritum S. a patre procedere adserit, nulla filii facta mentione.^{e)} Reliqua quae Euthymii nomine feruntur scripta, nondum edita, num ab eo profecta sint, exploratum non habemus. Certe quod ad expositionem epistolarum Paulli attinet a nonnullis Euthymio adscriptam, Rich. Simon bibl. erit, de du Pin l. c. pag. 323. eos Euthymium cum Oecumenio commutasse iudicat.

Ioan.

- d)** Addit vero Euthymius in fine cap. VII. Ioh. *Scire autem oportet, quod ea, quae ab hoc loco habentur, usque ad eum, quo dicitur: Iterum ergo loquutus est ille Iesus, dicens: Ego sum lux mundi, in exactioribus exemplaribus aut non inueniantur, aut obelo confossa sint, eo, quod illegitima videantur et addita.* Et huius argumentum est, quod nullus ea sit interpretatus. Sed minus recte verborum Euthymii sensum percepisse videtur Hentenius, quoniam in duobus MSS. codicibus, huic exemplari admodum similibus, quos commemorat Rich. Simon l. c. pag. 422. verba ita se habent: Μηδὲ τὸς χρυσόσομον ὅλως μημονεύσας αὐτῷ. Ita Noeslein in nota ad h. l.
- e)** Ita ad Ioh. XIV, 10. Et datur quidem a patre, ut pote ab illo procedens, mittitur vero a filio quasi cooperans, et non contrarius. Similiter C. XV, 26.: Vide autem, quod mittit quidem eum et filios, tanquam eiusdem cum patre honoris; verum id a patre puta, procedentem. Procedit itaque a patre, tanquam de eius substantia. Noeslein in notis ad h. l.

*Ioannis Hentenii Neschliniensis epistola
dedicatoria.*

*Illusterrimo ac Reverendissimo Domino D. Francisco
a Bouadilla Episcopo Cauriensi, Archidiacono
Toletano etc. Iohannes Hentenius Neschliniensis.*

S. D.

Si bonum eo praestantius esse quanto communius, nemo est vel mediocriter morali philosophia instrutus qui dubitet Praeful amplissime, virtutum ac literarum antistes: non erit etiam qui ambigat, commune bonum priuato esse praeponendum. Idque adeo verum est, ut etiam Christus sacratissimam illam vitam suam vilem habuerit, quo vniuerso generi humano salus adempta possit restitui. Verum ne dicat quispiam Christi opera, vt pote diuina, nequaquam in numerum esse redigenda: age et ab Ethniciis quoque paucos de innumeris referamus, qui suam suorumque vitam communi bona posthabuerunt. In primis autem occurrit Iunius ille Brutus, primus Romanae libertatis assertor, qui proprios filios, quod fuissent consilii de reducendis regibus participes, securi iussit percuti: tametsi ex eorum caede graui ipse sauciaretur vulnere: Quis enim amor aequari possit patrum erga filios amori? Nec id sane Vergilium latuit, qui de eo loquitur in hunc modum:

Vis et Tarquinios reges, animamque superbam
Vltoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus saeuasque secures
Acci-

Accipiet: natōsque pater noua bella mouentes
 Ad poenam pulchra pro libertate vocabit
 Infelix, vteunque ferent ea fama nepotes:
 Vineet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

P. Decius Mus cum consule T. Manlio Torquato contra Latinos pugnans, quum responsum esset oraculo, Vtrius exercitus imperator legiones hostium, seque super eas deuouisset, eius populi partisque fore victoram: se ipsum pro communi exercitus salute deuouit.

Idemque fecit filius eius, eodem appellatus nomine, quum iam tertium Cōsul fuisset, semelque Censor: quorum etiam his verbis Poëta meininit:

Quin Decios Drusosque simul, saeuimque se-
cūri

Aspice Torquatum et referentem signa Ca-
millum.

Marcus Curtius praeterea ob populi salutein sese equo inuectum in terrae hiatum injecit. Sp. Posthumius Consul, qui ignominiosam pacem cum Claudio Pontio Samnitium duce ad furcas Caudinas pepigerat ac spoponderat, autor fuit Senatui, vt se cum collega ac tribunis qui autores sponsionis fuerant, per foeciales nudos vinclosque Samnitibus dederet, quo populus Romanus ab illa pace solueretur.

Q. Ceditius Tribunus militum, quem videtur Titus Liuius Calphurnium Flammam vocare, primo bello Punico cum quadringentis militibus, vel, vt habet Liuius, cum trecentis, nisi fortassis hic alias fuerit, morti se tradidit: vt dumi in eos, tumulum quendam capientes, auerterentur hostes, legiones cum Consulibus circumuentae, incolumes ex obsidione liberatae pertransirent. Simile quoque egit Decius Tribunus militum cum consule P. Valerio Cor-

Coruino, iunctus hastatis vnius legionis, (quanquam
 hos fortuna liberauerit) ne hostes Samnites in eos
 pugnaarent. Inter Lacedaemonios ingens est huius-
 modi copia exemplorum: verum praecipui sese mihi
 offerunt Buris et Spartis, qui ad Xerxen Persarum re-
 gem sponte profecti sunt: daturi poenas quas Lace-
 daemonii iuxta oraculum pendere debebant, eo quod
 Oratores a Persa missos occidissent. Hi ergo quum
 ad Xerxen venissent, iusserunt vt se quocunque modo
 videretur, pro Lacedaemoniis interficeret. Quum-
 que rex pietatem in patriam admiratus, animorum-
 que fortitudinem, liberasset illos a poena, peteretque
 ut apud se manerent, Qui possumus, inquiunt, hic
 viuere, relicta patria, patriisque legibus ac viris,
 quorum gratia tautum iter suscepimus morituri? Quid
 Codri Atheniensium regis mortem referam? qui quum
 videret regionem suam ferro ignique vastari, nec alio
 modo iuxta Apollinis oraculum tam graue bellum
 discuti posset, nisi ipse hostium manu occidisset, idque
 non solum in totis Atheniensium castris, sed etiam in
 contratiis percrebuisset, ideoque edictum esset, ne
 quis Codri corpus vulneraret: depositis imperii in-
 signibus, familiarem induit cultum, ac palantium
 globo sese obiecit, vnuinque ex his falce percussum
 in sui caedem compulit, vt patriam seruaret: huius
 siquidem interitu, ne Athenae occiderent effectum
 est. Huic iam rei finem imponam, si prius hominis
 Ethnici, nempe Ciceronis de Sominio Scipionis di-
 ctum vere Christianum de communis boni magnitu-
 dine retulero, qui sic ait: *Quo sis Africane alacrior
 ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus qui
 patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, cer-
 tum esse in coelo ac definitum locum, vbi beati aevo
 sempiterno fruantur Nihil est enim illi Deo, qui
 omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris
 fiat, acceptius, quam concilia coetusque hominum*

iure sociati, quae societates appellantur: harum re-
ctores et conseruatores hinc profecti, hic reuertentur.
His igitur, qui vel seipso fortiter pro republica mor-
ti tradiderunt, aut in eius utilitatem artem aliquam
quantumvis etiam illiberalern ac sedentariam, siue
quippam in ea praecipuum gratumque posteris adin-
uenerunt, vices rependere cupiens antiquitas: et, qua
liceret, perpetuam eorum memoriam ab interitu vin-
dicare, statuas aeras seu marmorea sepulchra erexit.
Præterea ethnicorum libros ingenti redemptos precio
magna sive vel religione potius descriptos, cedrinis
inclusos capsulis, tum cedri succo oblitos, posteri in
templis cautissime reponebant: partim ut rei tam sa-
crae, tamque diuinæ custodia non aliis quam ipsis
numinibus concrederetur: partim ne quid situs aut
caries illa monumenta vitiaret. Alii ne hac quidem
contenti diligentia, codices ceu thesaurum incompa-
rabilem in altissimis terrae latebris recondebant tanta
cura, ut nec incendiis, nec bellorum procellis, qui-
bus omnia sacra prophanaque solent misceri, inter-
rent, et posteris certe superessent. Porro si hic ho-
nos est habitus superstitionis etiam voluminibus, vel-
uti Numae ac Sibyllae, aut rerum ab hominibus ge-
flarum memoriam complectentibus, quales erant Ae-
gyptiorum libri: aut aliquam humanae sapientiae
portionem tradentibus, veluti Platonis et Aristotelis:
quanto iustius est idem facere Christianos in seruandis
illorum monumentis? qui sacro afflati spiritu, non
tan libros, quam oracula nobis reliquerunt? quibus
legitandis, peclus non doctrina solum aut dicendi
facultate, sed virtutibus ac pietate erga Deum implea-
tur: quum certe Ethnicorum librorum iactura id tan-
tum efficiat, ut minus eruditii simus, aut minus elo-
quentes, non ut minus pii.

In his itaque qui veterum autorum ac patrum
scripta nobis tradiderunt, maxime autem Chrysostomi

quo

quo' neimo in enarrandis sacris voluminibus dexterius versatus est, et quo neminem inuenias magis accommodatum his qui ad munus concionandi sese parant non posteriores tulit Graecus quidam autor: qui cernens veteres sacros autores et praecipue eos qui plurimum laborauerant in enarrandis euangelicae doctrinae libris ad quam docendam filius Dei ad terram descenderat nequaquam pro merito leclitari: siue id librorum multitudine, siue lectorum fastidio, siue temporis acciderit penuria: in vnum collegit volumen, quicquid illi magna codicum turba selectum, circa euangelia reliquerant. Et tamen quum posteris adeo utile ac amplectendum reliquisset opus, tanta fuit animi modestia quod etiam passim ex eius scriptis luce clarius est perspicere vt sibi id adeo non vindicauerit, quod nec proprium nomen adiiciendum censuerit, sed Chrysostomi potius cum caeteris, quorum ingenuus fatebatur esse potissima, quae in vnum ipse collegisset: quanquam et ipse suo marte plurima quae et praestantissima erant, adiunxerat, vt hinc coniicias quantum animo dissideret ab iis, qui in modum corniculae alienis sese ornant ac venditant plumis. Plurimis sane autor hic fuisse videtur Oecumenius is, qui similia commentaria ex eisdem collegit autoribus, in Acta Apostolorum, in epistolas quae catholicae nuncupantur, ac in Paulinas omnes, vt certis quibusdam argumentis colligitur, etiamsi nec ibi voluerit suum nomen exprimere: qua de re pluribus agemus, quum tomum illum alterum propediem in lucem dabimus. Hunc itaque Graeca manu descriptum ante multas aetates quod praeter ipsas Euangelistarum nouo modo depictas, iamque propemodum vetustate deletas imagines, multis nobis argumentis innotuit quuin casu reperissem in bibliotheca Coenobii Deiparae Virginis a Guadalupe, ordinis diui Hieronymi in regno Castellae, in qua etiamnum delitescit: vt

sunt eius sodalitii, praesertim autem celeberrimi illius monasterii coenobitae, non modo Christianae nostrae religionis, verum etiam praestantissimorum semper autorum, potissimum tamen veterum, diligentissimi obseruatores ac cultores, visum est inuidi esse, ne dicam impii, re adeo frugifera pati diutius priuari Latinos. Nec tamen inficius eram, quam duram, quamque arduam adirem proutinciam: partim quidem, quod propriae conscius imbecillitatis, incultique ingenii, habueram semper in animo, nihil in publicum edere: partim vero quod mihi res esset *cum eiusmodi* libro, quem vel legere non mediocris foret negotii, utpote ignotis ut plurimum exarato characteribus ac compendiis, maxima licet cura ac diligentia: literarum etiam figuris plerunque vel carie ac situ oblitteratis, vel tinearum ac blattarum iniuria semirosis, vel nouo adeo more depictis, ut in formis etiam nosciturandis mihi foret repuerascendum. Omitto quod frequenter in orationis contextu non sunt a se inuicem separatae dictiones: et ediuerso eiusdem dictionis literae aut syllabae plusquam iusto a se inuicem separantur interuallo, adeo ut nec versus syllabam saepius finiat: commata ac incisa vix adduntur, aut ubi nihil opus est apponuntur: quae res plerunque difficultatem gignit non paruam. Sciebam praeterea quanto ut in uniuersum dicam sese exponant periculo, qui libros a peregrina lingua traductos in lucem edunt: quos et quam varios suscipiant iudices, quorum plerique, Graecis literis ne a lumine quidem salutatis, ob id statim omnia damnant, quod mundum illum rhetoricum praes se non ferant, ignorantes quibus arctetur modis is, qui alienae linguae depositum fideliter reddere cogitur. Summopere enim curandum est ei, qui ab una lingua quipiam transfert in aliam: ne dum sermoni quo erit ornatum, repente pro interprete paraphrasten agat: rursusque ne ita verbis haereat,

seat, ut prioris linguae idiomata aut dialectos retineat: sed quaeque lingua quod suum est habeat: alioqui nec Graece loqui videbitur, nec Latine: idque quod in indoctum iactatum est Comicum, ipsi adaptabitur, quod ex Graecis bonis, Latina fecerit non bona, id quod de multis exulcerato hoc seculo apte quis dixerit. Quis enim sacras iam literas passim non sibi vindicat, antequam discat: torquet, lacerat: suoque intellectui, imo suis affectibus seruire cogit scripturam etiam repugnantem? Et quemadmodum scribimus indocti doctique poemata passim, ita et plerique, quanquam in sua arena foeliciter versarentur, proprios egressi limites, dum futores, relictis crepidis, ignota quaeque diiudicare conantur, non raro misere hallucinantur. Quid enim medico aut iurisperito cum versione aut interpretatione sacrorum mysteriorum? Quodque longe magis defiendum est, dum animo prauis imbuti sunt dogmatis, quae ex Graeco vertunt in Latinum, non satis fideliter tractant: nunc quidem, quod frequenter accidit, cogente harum rerum imperitia: quod tamen, nisi illotis accederent ad contrectanda sacra manibus, facilius posset ignosci: nunc vero, ne suis repugnant dogmatis, aut truncatione, aut prae sensum nobis reddunt. Quod luce clarius ostendemus, vbi alterum tomum Deo proprio in lucem ediderimus, quod, ut spero, breui faciemus. Ob haec igitur aliaque plurima quae versionem variis exaggerant difficultatibus, non is sum qui non intelligam, quantum huic auctori dignitatis, quantumque splendoris tenebriscosus interpres abstulerim. Sed vt cunque sit, sensum tamen me sequuntur opinor, licet ipsum nullo cultu adornauerim: verum id nemo sanae mentis in commentariis requireret, maxime ab eo qui, ut praefatus sum, peregrinae astrictus est linguae. Quodsi vniuersis satisfacere non potui, facile feram, quam ne mihi quidem ipsi

in omnibus faciam satis. Attamen onus hoc, quam meis longe impar humeris, subire aggressus sum, quod alio fere non offerente, grande ducerem piaculum, si fideles diutius tanto fraudarentur thesauro. Quid enim, quod ad euangelicae historiae enarrationem attinet, in Chrysostomo potissimum, deinde et in Origine, Basilio, aut Nazianzeno inuenies, quod hic facillime et succinctissime non profert? Et Chrysostomo quidem satis patet non eum fuisse scopum, ut euangeliorum aut actionum apostolicarum, seu Paulinarum epistolarum nudum nobis traderet intellectum. Alioqui enim tam vasta in paucos sacrae scripturae libros non reliquisset volumina, sed plebis formandos mores suscepisse magis videtur: et idcirco locos ad plebem tractat communes, et enarrationem homiliis distinguit. Quin et Theophylactus, quanquam is ad historiae seriem magis accedat, non nihil tamen suboleat dictionis illum affectasse venustatem: quodque rhetorice dixisse satis cupiat videri, et non soli literae enarrationi haerere. At noster hic autor unicum hunc habuit scopum, ut euangelicam succincte cunctis aperiret historiam. Quodsi ad mores quoque corrigendos nonnihil exhortationis exoptes, id etiam breuiter quidem ac rarius, sed foelicissime tradit hic autor. Quam apte, bone Deus, quum euangelistae plurimum dissidere videntur, ita dissidentia connectit loca, ut ab eodem plane illa videantur esse dicta. Et huic quidem rei nullus, meo iudicio, adeo utiliter ac serio hactenus inuigilauit. In quo tamen, sicut neque in caeteris, nolim quisquam meis fidem habeat verbis, nisi longe plura in hoc lectitando, laude digna repererit, quain ego possum assequi enumerando.

Hoc itaque opus, ut tibi nuncuparem amplissime Praeful, fecit inter innumeras tuas dotes, maxima humanitas tua: quam praeter auditam famam longe

ge lateque dispersam, non semel in te sum expertus: qua, quum omnes etiam extremae fortunae homines, tum studiis potissimum deditos, benignissime semper amplecteris: ipsaque studia, ubique vel minima datur occasio, totis prouehis viribus. Praeterea id magis aggredi sum ausus, quod quum tibi forte fortuna nos inuisenti, prium hunc meum partum omnino adhuc informem demonstrarem, vua cum Graeco exemplari, nequaquam ut monstrum abhorruisti, sed veluti pulchellum pusionem auide deosculabaris: mirabare non nullas quoque occultas in eodotes, non cuiusvis ocalis expositas. Quod nisi ita contigisset, qua temeritate tentasse, tam locupleti, hac etiam in parte, viro, tantillum offere munusculum? Munusculum inquam: nam licet in se munus sit, fortassis non aspernandum, si tamen ad immensas ac preciosissimas tuas opes conseratur, indignum censembitur, quod in tuo thesauro, vel exiguum inueniat locum. Siquidem ut haec interim fileam, quae dicit Apostolus in episcopo non oportere desiderari: nempe ut irreprehensibilis sit, tanquam Dei dispensator, vigilans super gregem, sobrius, non praefractus, non iracundus, sed modestus, hospitialis, aptus ad docendum, pius, temperans, tenax eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis, ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanam, et contradicentes conuincere, non vinolentus, non percussor, non turpiter luci avidus, sed aequus ac iustus, a pugnis et ab avaritia alienus, qui domui suae bene praesit. (Nam si quis inquit propriae domui praeesse non nouit, quomodo ecclesiam Dei curabit?) non in fide nouitius, ne inflatus in iudicium incidat diaboli: qui et bonum habeat testimonium ab extra-neis. Ut haec, inquam, omnia fileam quae nullus qui te propius nouerit, in te desiderare poterit: quin pleraque etiam abundantius inueniet, quam exegerit

Apostolus, cum pulcherrimo quoque et fulgentissimo illo castitatis cingulo. Verum quis non admirabitur in viro tam praeclaro genere orto, cui adeo semper atriserit ex omni parte fortuna, quae nihil quod suarum est partium ipsi vñquam negasse videtur, tam variam, tamque reconditam eruditionem, iudicium certissimum, ingenium tam acre, peneque diuinum, memoriam adeo tenacem? in quo praeter exactam vtriusque iuris prudentiam, perfectam quoque trium linguarum peritiam quis non suspiciat? Nam in Graecis ac Latiniſ adhuc puer exercitatissimus erat: in Hebraeis vero Deus bone quam foeliciter versatus est, quam etiam erga suum praeceptorēm liberalis. Qui his igitur coimitibus ita ad sacras iam dudum accessit literas, vt neque naturalis philosophiae, neque Theologiae, quam scholasticam vocant, deſtitueretur peritia, quis ambigat ipsum mira praeſtitum? Itaque nullum in eis quantumvis abſtrusum inuenias locum, cuius exactissimam non possit ex tempore reddere rationem. Sed quid ego haec non credituris fruſtra denuncio? de homine potissimum, qui nondum quintum et trigesimum attigit annum, in praeclarissimo dignitatum opumque splendore ſemper conſtituto, quae non parum impediuenti ſtudiis adferre ſolent. Spero equideū quod concredita ſibi talenta nequaquam in terram defodiet. Quanquam enī etiam nunc lucerna ſit non ſubter modium, ſed ſuper candelabrum poſta, omnibus qui in ecclesiae domo ſunt, vitae ac morum integritate, librorumque aeditorum doctrina praelucens, ac vt probum praeſtet Christi ouium ſibi concreditarum paſtorem, plurimis iisque maxime arduis diſtringatur negotiis: dabit tamen propediem, ſi diuinare licet, maius adhuc ſui ſpecimen in lucem, quo perspicuum omnibus fiet, me haec affentandi gratia minime promulgaffe, ſed longe adhuc intra veritatis limites calamum continuiffe.

Quodſi

Quod si his e Graeco vertendis vacare voluisset, super uacue nobis max'ius hic labor sumeretur. Scio enim nonnulla eum quasi per ludum sibi ipsi vertisse facilius, in quibus ego noctes atque dies desudans, necdum omne id quod quaerebam me opinor esse quatum. O utinam tales forent omnes episcopi ac dispensatores, quos dominus constituit super familiam suam, vt dent illi cibum in tempore: profecto foelicius ageretur cum Christi ouibus, iimo cum tota Republica Christiana. Praesulum namque et pastorum vitam ac mores grex vniuersus initatur. Quapropter omnibus in rebus ornatissime Praeful, hoc aurum ornamentum ne fastidias, te per tuam orbi cognitam humanitatem etiam atque etiam obtestor. Nostri enim ipsi praeceptum fuisse Mosi, vt ad Tabernaculum ac Sanctuarium construendum non modo aurum et argentum, purpuram et byssum, lapides Onychinos ac gemmas acciperet: verum etiam viles inter caetera caprarum pilos. Scis et viduae duo aera minuta non modo fuisse Christo gratissima, sed omnibus quoque splendidis diuitiis muneribus ab eo praeposita: et poculum aquae frigidae Christi nomine offerentem, nequaquam preimio fraudandum. Si igitur munus hoc ad tuas domi repositas diuitias conferas, profecto vilius erit abiectionis caprarum pilis: cui nihil minus, sicut et illis, locus erit ad exteriora tabernaculi domini asseruanda. Si vero animum quo munusculum hoc tuae illustrissimae offertur celsitudini conspexeris, audeo asserere, auro et argento, purpura et bysso, lapidibus onychinis ac gemmis longe praestantius fore. Etenim si qua in re detur, vt propensi erga de mei animi facias periculum, nullam subire recusauero sententiam, si me ullo modo te inueneris fecellisse. Ne ergo munus hoc in se consideres, nec ad vniuersam tui musei supellectilem conferas: sed ad offerentis animum, quo id vere-

cunde porrigit, parumper oculos deflecte, ac minusculum hilari fronte fuscipe: ut dum haec non integrata tibi fuisse deprehendero, maiores ad huiusmodi studia vires assumam. Vale Praefulum decus eximium. Louanii anno a partu virginico. 1543. sexto Idus Augusti.

Eiusdem admonitio de auctore horum commentariorum ex editione^{a)} Louaniensi 1544. fol.

Studioſo Lectori.

Quum hos commentarios ante aliquot menses^{b)} in lucem ederemus, studioſe Lector, nec certi quicquam habereimus, quod de auctore diuinaremus, aliorum magis, quam nostrum fecuti iudicium, praefati sumus, quibus data videci autorem esse *Oecumenium*, quem in caetera noui testamenti breui a nobis latinum accipies. Quiaquiam (vt verum fatear) huius phrasis ab illo non paucum^{c)} mihi dissidere videbatur. Nunc vero eundem nocti autorem in *Psalmos Davidicos*, et in

a) Hanc editionem, quam beneficio Heynii, Viri Perillustris, ex bibliotheca Vniuersitatis Goettingensis accepi, recenset Hamberger, im vierten Theile der zuverlaßigen Nachrichten von den vernünftigsten Christiellern. pag. 82. 83.

b) Anno 1543. sexto Idus Augusti, vt ex eius praefatione intelligitur.

c) Magnum esse discrimen acuminis, ordinis, consilii, graecitatisque inter Pseudo - Oecumenium et inter Euthymium, nemo in dubium vocabit, qui utrumque legerit. Sed de Oecumenio quid sentirem, dixi alibi. Cum Euthymio nullū modo comparandus. Similiimus autem Euthymio est Pseudo - Theophylactus in epistolas Paullinas.

In Cantica, quae^{a)} vna cum Psalmis canit ecclesia, iam secundo^{b)} typis excusum, certissimo certius ausi fuisse ferre iudicium, horum commentariorum auctorem esse *Euthymium*^{c)} *Zigabonum*. Neque enim ouum ouo sicut vñquam adeo simile, quam haec^{d)} phrasis illi. Videas in utroque gratiam cum simili pietate breuitatem, succinctam Hebraismorum explanationem. Et quemadmodum ibi Psalterium, ita et hic singulorum Euangelistarum enarrationes simili ac peruenusta concludit^{e)} δοξολογία iuncta παραπομπέσ

a) Ista cantica in plerisque Codicibus τῶν ὁμιλῶν ianguntur Psalmis. Atque ita etiam reperi in duobus Codicibus Mosquensis Psalmorum cum interpretatione Euthymii, nimirum in Cod. Bibl. SS. Synodi num. CXCVI, et CXCVII.

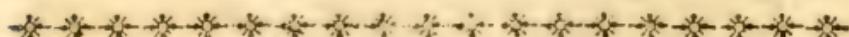
b) Ex hoc colligit Hambergerus, supra laudatus: daß einige Exemplare, aller Wahrscheinlichkeit nach, das Jahr 1543. auf dem Titel führen. Sed vocabulum *excusum* est ambiguum. Incertum enim, utrum ad commentarios in Psalmos, an ad commentarios in euangelia sit referendum. Sed illud puto. Etenim Montefalconius in bibliotheca Coisliniiana p. 58. memorat illogorum commentariorum, ex interpretatione Philippi Saulli, editionem Veronae, in fol. ann. 1530. et Lutet in 8. ann. 1543. Priorem, si recte memini, vidi quondam in bibliotheca Amplissimi Senatus Lipsiensis. Hanc, ut videtur, notat Hambergerus, loco laudato, quantum hic pro Lutetiae, scripsit Parisiis. Alterum argumentum est, quod in hac ipsa editione Euthymii, anni 1544. in indice scribitur: Liber hic neque Graece, neque Latine antea typis vñquam excusus est. Denique hic in fine huius admonitionis legitur: in his, quae nondum distracta erant etc. Est ergo haec, ut credo, editio princeps; mutato tantum indice.

c) Ita, pro Zigabenus.

d) Id ipse etiam testari possum, cum Codices Mosquenses Psalmorum tractauerim.

e) Sed hoc in pluribus Patrum commentariis reperitur.

curēt̄es. Addeⁱ⁾ quod inter caetera enarrat et Mariae ac Zachariae cantica, quae habet Lucas primo capite: quorum et in hoc et in illo libro, verbis dumtaxat pro varietate interpretum immutatis, eandem videbis interpretationem. Et utrobique super eo verbo, Praeibis ante faciem domini parare vias eius. Quae sint, inquit, viae eius diximus tertio capite euangelii secundum Matthaeum, ubi habetur, Vox clamantis in deserto, Parate viam domini. Quum haec aliaque plurimaque certissimade hoc autore indicia habemus, maluimus in his, quae nondum distracta erant, exemplaribus, studio lectori id indicate, quam eum diutius suspensum tenere. Quare sicut illorum commentariorum in Psalmos, autorem nemo dubitat vere esse Euthymium Zigabonum, sic neque deinceps horum in euangelia commentariorum suspicetur quisquam aliud esse autem. Vale. Anno 1544. Notis Februarii.

Eiusdem Praefatio.

C a n d i d o L e c t o r i .

Nequid in hoc autore euoluendo haesites, candide Lector, paucis de rebus te duximus praemonendum. Id igitur primum sit, quod in eo exemplari quod ad nostras manus peruenit, quaedam annotationes interdum ponebantur^{k)} in marginibus: quas, quum nequaquam poenitendas censerem, non fuit animus penitus

- i) His et similibus argumentis in primis efficitur, aucto rem horum commentariorum esse Euthymium.
- k) Idem obseruauit Richardus Simonius in Euthymii Codicibus Parisiis, et nos in utroque Mosquensi.

nitus abiicere, ne vel hoc commodo fraudareris. Verum ne huiusmodi annotationibus margines replerentur, nec esset spatiū ponendis sacrae scripturae locis, quae passim ab autore citantur, eas in reliquae scripturae ordinem redigimus, atque post eius particulæ textus enarrationem, ad quam ponebantur, locauimus: certis tamen quibusdam¹⁾ notulis, hinc quidem annotationem ipsam, illinc vero locum cui respondeant designantibus. Alias autem, quae duobus verbis capitum sententias demonstrabant, suis locis reliquimus. Quin et paucis in locis, vbi operae pretium visum est, nostras quoque annotatiunculas margini addidimus: praesertim quum literae dictio aliqua Hebraicam aut Chaldaicam habet originem, quae loca autor noster, ut qui Graecus tantum esset, aut omnino praetermisserat, aut infoeliciter tractauerat. In priuō statim cuiusvis faciei initio nomen Euangeliæ, vna cum capitis numero iuxta Latinorum enumerationem posuimus: supra ipsos autem paginae versus, maiusculis literis, numerum capitis iuxta Graecorum supputationem, quod eam solam autor noster toto opere prosequatur.

Loca vero e Bibliis citata, aut ea concernentia, in margine annotauiimus, numeris iuxta Latinorum distinctionem capita designantibus, quod haec opinemur esse tibi notiora. Vbi autem locus quispiam citatus, non fuerit in margine expressus, ad eiusdem voluminis locum antea citatum recurrito: id enim de industria omisimus, ne idei caput eiusdem voluminis toties iteratis vicibus annotaremus. Ignoscet etiam pro tua humanitate, candide Lector, quod voces quasdam non vitauerimus, a quibus nostro hoc foeliciori seculo abhorrent nonnulli: veluti sunt,
Salua-

¹⁾ Nimicum signo crucis, quod nos quoque imitatus sumus,

Saluator, *Saluare*, *Compati*, *Compassio*, *Incompassibilitas*, *Dispensatio*, *Dispensatorie ac similes*: potissimum quum viderem doctissimos ac eloquentissimos Christianae religionis proceres ab his nequaquam abhoruisse, Tertullianum dico, Laclantium, Cyprianum, Hieronymum et Augustinum, qui etiam 13. de Trinit. cap. 10. ita loquitur: *Nisi infirmitas esset, medicum necessarium non haberent, qui est Hebraice Iesus, Graece Soter, nostra autem loquutione Saluator*: quod verbum Latina lingua non habebat, sed habere poterat, sicut habuit quando voluit. Et merito haec dicit Augustinus. Quis enim dubitat, quin Cicero, si nostris fuisset temporibus, nostraque fidei receperisset dogmata, plurimis usus fuisset vocibus quibus non est usus: quanquam et ipso verbo *Saluare* usus est in L. Pisonem, et eius voce passiuam. 2. de natura deorum. Quintilianus quoque libro 12. cap. 10. usus est eodem verbo: quod etiam annotaverunt ante nos viri doctissimi. Quanquam recentiores typographicrum castigatores haec immutare ausi sint: siue id suo fecerint arbitrio, siue aliorum suasu, qui haec depravata fuisse asserebant, quod rara essent inuentu. Ego tamen vulgo me non nihil accommodare debui. Quia vero locum quemuis occurrentem idem autor, nullo praetermisslo ita explanat, ut quaeunque circa eam materialm, aut idem Euangelista alio in loco, aut caeteri recensent, pariter edisserat, ad minima usque singulorum interdum verba, ubi vero sepe postmodum eadem res obtulerit, ad dictam interpretationem citato iuxta Graecorum supputationem capite transmittat: idecirco praefiat antequam autoris verba aggrediamur praemittere ordinem ac numerum singulorum capitum modo quo apud Graecos distincta sunt, quem et nos vna cum autore in nostra versione seruabiimus. Deinde quia in Graeco, in quod incidimus, exemplari, contextus Euangelii non

non raro discrepat a nouorum testamentoru[m] editio[n]e, quae passim Graecis excusa typis circumferuntur: quod vbi accidit, plerumque conforme est exemplar Graeci huius autoris editioni Bibliorum, quae Dominus Franciscus Ximenez Archiepiscopus olim Toletanus, ac S. R. E. Cardinalis, immensis sumptibus, laboribus ac vigiliis, maxima cum diligentia Compluti curauit nostris temporibus variis linguis excudenda: accitis vndique terrarum tum viris in linguarum cognitione doctissimis, tum exemplaribus castigatissimis ac vetustissimis: vel ab ipsa Leonis decimi Bibliotheca, vel a Venetorum senatu transmissis: aut aliunde, nulla expensarum seu laborum habitatione conquisitis. Ne quis ergo Euangelioru[m] contextum nos temere immutasse existimet, loca discrepantia annotauerimus: quanquam frequenter res sit exigui momenti, quae dissidium faciat. Vbi autem Complutense hoc citauerimus exemplar, Graecum intelligimus contextum non Latinum: nam in hoc nihil a vulgata editione immutatum est. Porro in quibus dissideat vulgata editio ab vniuersis Graecorum exemplaribus, ex aliorum tum versionibus tum annotationibus, facile cuius perspicuum erit. Praeterea ne quis protinus vulgatam, hac in parte damnet editionem, quod ea quae Graece per tempus praesens aut praeteritum efferuntur, habeat in futurum versa, sicut nonnulli frequenter fecisse videntur: animaduertendum est, Euangelistas et Apostolos, quumi genere Hebraei essent, hac in re sicut et in aliis multis, Hebraicum sequutos idioma, quo illi frequentissime pro praesenti, quod proprium non habent, aut pro futuro, efferunt praeteritum: vtque in vniuersum dicam, tempus unum pro alio Hebraei saepenumero collocant: quod etiam Euangelistae non raro fecerunt, nec solus Matthaeus, qui patria scripsit lingua, hoc est Hebrasa, sed et caeteri, qui

Graece

Graece scripserunt. Quaedam ergo ex innumeris locis seorsim recensuimus, in quibus manifeste praesens, interdum etiam praeteritum pro futuro locatum est: quorum et nos quaedam exigente sententia, per futurum vertimus: alibi quoque id ex literæ contextu aut ex ipsis commentariis planum erit: interdum vero ob autoris nostri enarrationem immutare non licuit. Est et alia peculiaris Hebraeorum phrasis, quam non raro aemulantur Euangeliæ, qua pro epitheto siue nomine adiectivo, addunt genitium substantium, dicentes: *Deus pacis, misericordiae, iustitiae, ultionis*: hoc est pacificus, misericors, iustus, vlciscens: *lex mortis*, id est mortifera: *fili iobedientiae, inobedientes*: *Iudex iniuritatis, iniquus*: *mammoma iniuritatis*, iniquum: *vox clamantis, clamans*: fortassis et *merces iniuritatis, iniqua*. Sic Iudas dicitur *filius perditionis*, hoc est perditus, aliaque innumera. Id plerunque immutare non licuit propter autoris nostri scholia, quae literam per genitium interpretantur: interdum quoque non libuit, quod apud omnes iam olim alia recepta esset sententia.

Ad haec solent Hebrei hanc dictionem *Verbum* aut *Sermo* pro re vel factō ponere: quod in veteri quidecum testamento frequentissimum est, ut quum dicitur, [Isaiæ 39.] *Non fuit verbum quod non ostenderit eis Ezechias in domo sua*, ubi tamen paulo inferius subsequitur, *Non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis*. Et alibi [Reg. 1.] quum ait Dauid puto, qui ex calbris Israel se fugisse dicebat *Quod est verbum quod factum est? indica mihi*, et innumeris aliis in locis: Idem in novo quoque testamento passim [Marci 1. Luc. 1. 2. 4.] vsu venit: ut quum leprosus curatus disseminasse dicitur *sermonem*: et frequentissime apud Lucam. *Non erit impossibile Deo omne verbum. Videamus hoc verbum*
quod

quod factum est. Quod est hoc verbum, quod cum autoritate ac potestate imperat spiritibus? et alibi frequenter. Quam tamen Hebraeorum phrasim auctor noster plerunque non videtur animaduertisse, sicut nec praecedentem: quod Hebreæ non calleret, sed tantum Graece. Atque ob id quoque citans quippiam ex veteri testamento, semper iuxta septuaginta profert interpres. Caeterum etsi cunctis manifestum sit me interpretem tantum agere, nihilque quod meum sit edere, sive illud approbandum sit, sive reprobandum: ne quis tamen hunc autorem minoris faciat, quod uno aut altero in loco a communi Latinorum Theologorum opinione dissentire videatur, quemadmodum et alii Graeci: nempe de die mensis quo Christus mysticam celebrauerit coenam, et de bonorum ac malorum retributione operum: utrum statim a cuiusque morte fiat, an ad diem usque postremi iudicii differatur, quemadmodum olim senserunt Graeci. De spiritu sancto quoque quod a solo patre procedat, etsi id nusquam dicat auctor noster, idem tamen cum caeteris Graecis sensisse videtur, quum semel atque iterum dicat illum a patre procedere, nulla filii facta mentione. Et quanquam praedictis in locis, marginali annotatiuncula te præmunierimus, candide lector: ob duo tamen illa posteriora tibi pendendum est, quod auctor noster multis procul dubio annis tempora Concilii Florentini præcesserit: in quo Eugenius Pontifex quartus consentiente Imperatore Constantinopolitano, et loca tenentibus Patriarcharum, caeterisque Ecclesiam Orientalem præsentantibus, anno dominicae Incarnationis 1439. pridie Nonas Julii, sui pontificatus anno nono, literas sanctae dedit unionis, quibus praedicti omnes sua nomina subscripsérunt, haec inter caetera continentes.

Conuenientes Latini et Graeci in hac sacrosancta
Oecumenica Synodo, magno studio inuicem usi sunt,
vt inter alia etiam articulus ille de diuina spiritus
sancti processione, summa cum diligentia et assidua
inquisitione discuteretur. Prolatis vero testimoniis
ex diuinis scripturis, plurimisque autoritatibus san-
ctorum doctorum Orientalium et Occidentalium: ali-
quibus quidem ex patre et filio, quibusdam vero ex
patre per filium procedere dicentibus spiritum sanctum;
et ad eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub
diversis vocabulis: Graeci quidem asseruerunt quod
id quod dicunt spiritum sanctum ex patre procedere,
non hac mente proferrent, vt excludant filium, sed
quia eis videbatur, vt aiunt, Latinos asserere spiritum
sanctum ex patre filioque procedere, tanquam ex duo-
bus principiis et duabus spirationibus, ideo abstine-
runt a dicendo quod spiritus sanctus ex patre procedat
et filio: Latini vero affirmauerunt non se hac mente
dicere spiritum sanctum ex filio procedere, vt exclu-
dant patrem, quin sit sors ac principium totius Dei-
tatis, filii scilicet et spiritus sancti, aut quod id quod
spiritus sanctus procedit ex filio, filius a patre non
habeat, sine quod duo ponunt principia seu duas spi-
rationes, sed vt unum tantum offerant esse principium
unicamque spirationem spiritus sancti, prout habent
asseruerunt: et quum ex his omnibus unus et idem eli-
ciatur veritatis sensus, tandem in infra scrip-
tiam sanctam Deo amabilem eodem sensu eademque mente uni-
nem, unanimiter concordarunt et consenserunt; in
nominis igitur sanctae Trinitatis, patris et filii et
spiritus sancti, hoc sacro universaliter approbante Flo-
rentino Concilio definitus, vt haec fidei veritas ab
omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque
omnes profiteantur: quod spiritus sanctus ex patre
et filio aeternaliter est, et essentiam suam, siueque
esse subsistens habet ex patre simul et filio: et ex utro-
que

que aeternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit. Declarantes quod id quod sancti Doctores et patres dicunt, ex patre per filium procedere spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur filium quoque esse secundum Graecos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiae spiritus sancti sicut et patrem. Et quoniam omnia quae patris sunt, ipse pater unigenito filio suo gignendo dedit, praeter esse patrem, hoc ipsum quod spiritus sanctus procedit ex filio, ipse filius a patre aeternaliter habet, a quo aeternaliter etiam genitus est. Definiimus insuper explicationem illorum verborum, Filioque, veritatis declarandae gratia et inveniente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo suis appositam. Et infra de operum retributio-
ne subiungit: Illorumque animas qui post baptismum suscepimus nullam omnino peccati maculam incurserunt, illas etiam quae post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutae corporibus, in poenis purgatorii, prout superius dictum est, sunt purgatae, in coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est, meritorum tamen diuersitate aliud alio perfectius. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum, poenis tamen disparibus puniendas. Porro de prima illa diuersitate diei quo Christus agnum paschalem ederit, et de eo quo pro nobis mortuus sit, longa semper fuit inter Graecos et Latinos contentio, dicentibus Graecis ipsum decimatercia luna agnum edisse paschalem, passum vero decimaquarta, ut veritas responderet figurae: et propter illud Ioannis, [Ioan. 18. 19.] Et ipsi non introierunt in praetorium, ne contaminarentur, sed ut ederent pascha: ac illud, Erat autem paraseue paschæ: et, Ibi ergo propter paraseuen Iudeorum, quia prope erat monumentum, posuerunt

Iesum. Siquidem illa parasceue nihil aliud erat, quam dies praeparationis, quo se praeparabant Iudei ad edendum agnum paschalem. Latini vero asserunt eum decimaquarta luna agnum quidem edisse paschalem, sicut et caeteros Iudeos: quia ut habet etiam Graecus Chrysostomus, ad mortem usque semper seruavit legem: passum vero aiunt decimaquinta luna, propter alios tres Euangelistas, [Math. 26. Marci 14. Lucæ 22.] qui adstruunt fuisse primum diem Azymorum, quo Christus postremam coenam cum discipulis celebravit. Et hi autem et illi repugnantem scripturam obtorto collo trahere quodammodo videntur ad suum sensum. Quapropter operae pretium facturus videor, si in tui gratiam, beneuole Lector, hoc loco dilucide annotauero, quae varia lectio magnisque sudoribus hac de re in compendiu redegii. Primum itaque notandum est, quod naturalis dies apud Hebraeos incipit ab occasu solis, et desinit in eiusdem occasum diei sequentis, iuxta illud, [Gen. 1.] Factum est vespere et mane dies unus. Mensis vero a coniunctione media Luminarium: et durat triginta diebus, duodecim horis, et duabus tertiis unius horae cum tribus minutis, quae supputatio innvariabiliter conformis est cum Ptolemaeo aliisque astronominis secundum medium cursum Lunae. Annus autem exordium sumit a Neomenia sive solis ac lunae coniunctione proxima aequinoctio vernali, secundum medium cursum solis et lunae. [Leuit. 23. Num. 28. et 29.] Praeterea omnia festa Hebreorum, quae a Mosaica lege habentur, praeter Sabbathum, suam numerationem ac variationem per diuersos hebdomadae dies, sumunt a primo die praedictae Neomeniae, a quo iuxta legem omnia sua festa numerant Hebrei: puta decimoquinto die eiusdem primi mensis festum erat Azymorum, et pridie eius diei, id est decimaquarta luna ad vesperam, edebatur

tor agnus paschalis: A festo autem Azymorum transactis septem hebdomadis, sequenti die, nempe quinquagesimo, festum erat Primituorum siue Pentecostes: Post sex vero menses lunares ab eadem prima Neomenia, id est post centum septuaginta septem dies, sequenti die erat festum Tubarum, nempe in Neomenia proxima aequinoctio autumnali. Decimo inde die festum expiationis celeberrimum. Decimoquinto eiusdem mensis die, festum scenopegiae siue tabernaculorum. Et ab hoc festo, die octauo, id est post septem eiusdem festi dies, occurrebat ultimum eorum festum, nempe coetus vel collectae siue retentionis: quod solum designabat fideliū in Sancta Ecclesia congregationem, ac retentionem siue perseverantiam, quod factum est post veteris legis finitas figurās ac ceremonias. Deinde animaduertendum est quod quando iuxta vernale aequinoctium, coniunctio luminarium secundum medium cursum occurrebat post decimam octauam diei horam, quia iam peractae erant plus quam tres quartae partes diei, et declinabat magis ad diem sequentem, ideo seruabatur quoque die sequenti, et ab hoc numerabantur omnia praedicta festa.

Praeterea si dicta prima Neomenia occurrebat secundo, quarto, vel sexto hebdomadae die seruanda, reiiciebatur in diem sequentem. Nam si secundo hebdomadae die fuisset seruata, tunc festum Expiationis, quod erat celeberrimum, occurrisset die sexto celebrandum: quod si sexto die seruaretur dicta prima Neomenia siue primus anni eorum dies, tunc dictum Expiationis festum die primo, quem nos vocamus dominicum, occurrisset ab eis celebrandum: quorum utrumque admodum graue censebatur et valde onerosum toti populo, eo quod duobus continuis diebus naturalibus, nempe festo Expiationis et Sabbatho, nullo modo liceret parare cibos, aut sepelire.

mortuos: corpora autem mortua, aut cocta olera
 non possent in tertium seruari diem, praesertim in
 calidis regionibus. Quodsi sexto die seruaretur prae-
 dicta Neomenia siue primum nouilunium, tunc septi-
 mus dies festi Scenopegiae siue Tabernaculorum oc-
 currisset die Sabbathi. In hoc autem septimo die mul-
 ta laetitiae signa ostendebant, quae die Sabbathi fa-
 cere non licuisset, septies circumneundo altare cum
 palmarum frondibus, in memoriam captae Iericho
 primae ciuitatis, quam in terra promissionis filii Israel
 huiusmodi septenaria circuitione ceperant, in hoc
 praeterea die lectio quoque illa Psalmistae [Psal. 117.]
 publice decantabatur: *Obsecro Domine salva quae-
 so: obsecro Domine prospere age: benedictus qui venit in
 nomine Domini.* Nam et hanc constitutionem sci-
 mus quoque in usu fuisse Israelitis, quum adhuc in
 captiuitate essent Babylonica. Siquidem ex Thargum
 Esther colligimus quod eo die secabant frondes pal-
 marum, atque decerpebant Citrea poma, abscindebant
 Rosmarinum, et faciebant sibi **הַרְשָׁעָנָה** Hosana:
 legebantque in libris suis et orabant, laetabantur et
 hilares erant in **הַרְשָׁעָנָה** Hosana, saltabant et exilie-
 bant sicut hoedi. Vnde videre licet ut hoc quoque
 docendi gratia addamus vocabulum Hebraeum
הַרְשִׁיעָה נָא Hosiana vulgi more apud Hebreos
 etiam ante Christum natum fuisse corruptum aut illos
 usurpare ipsum more Chaldaico, et deinde abusos
 fuisse pro solemnitate palmarum, in qua cum ramis
 ceremoniae siebant. Et ita nato postmodum Christo,
 quum vellet populus eum honorare, et cum triun-
 pho Ierosolyma deducere, ignorantes compleuerunt
 prophetiam Dauidicam, occasione sumpta ex surcu-
 lis ab oliuis decerpitis et in viam stratis, clamantes
 Hosana, id quod claimare consueuerant in solemnita-
 te Ramorum. His itaque praemissis animaduerten-
 dum est, quod anno quo passus est Christus occurrit
 prima

prima Neomenia, siue coniunctio luminarium proxima aequinoctio vernali secundum medium cursum solis et lunae iuxta veram et exactam supputationem peritissimorum Hebraeorum, die quinto hebdomadae post decimam nonam dici horam, cum aliquot minutis: et ita iuxta praedicta erat sequenti die seruanda. Sed quia sexto die, ut dictum est, nunquam seruabatur, idcirco Iudei eo anno seruabant primum illud nouilunium die Sabbathi: et ita decimus quintus dies eiusdem mensis, quo occurrebat festum Azymorum, iuxta Iudeorum obseruantiam etiam erat dies Sabbathi: ideoque propter duorum festorum concursum, de illo dicit Ioannes, [Ioan. 19] quod *erat magnus dies ille Sabbathi*, ut etiam ad ea verba habet autor noster. Christus vero seruauit quidem Neomeniam sexto hebdomadae die: quum enim post decimam nonam horam occurrisset quinti diei, rationabiliter ut dictum est, magis pertinere videbatur ad diem sequentem. Verum a sexto die ad Sabbathum cum Iudeis transferre noluit. Nam hoc propter festa septimo mense futura faciebant Iudei, ut praedictum est: Christus autem nouerat, quod per suam passionem quae instabat, cessaret obligatio sequentium illorum festorum, sicut et caetera legis ceremonialia. Propter hoc itaque, et etiam quia sequenti die moriturus erat Christus, typicum quidem agnum vera et legitima decimaquarta luna, quae fuit die quinto, comedit; quartadecima vero luna iuxta veterem Hebraeorum numerationem etiam legitima, in cuius vespera Iudei typicum agnum erant immolaturi, ipse verus agnus fuit immolatus: et ita veritas respondit figuræ. Horum autem causam, ut verisimile est, solum indicauerat patris familias in cuius aedibus pascha edebat, et ipsis duodecim discipulis, quorum [Luc. 22.] Petrus et Ioannes ex iussu Christi necessaria parauerant, nempe lacucas agrestes et baculos: nam

agnus ipse decimo die mensis parabatur: panes quoque azymi, ut verisimile est, [Exod. 12.] aliquot ante diebus, iuxta familiarum magnitudinem parati erant; itaque nullus ex hoc passus est offendiculum, neque ob id coram iudice potuit accusari. Quin et Tertullianus Latinus autor, proximus apostolorum temporibus, de die passionis Christi ita loquitur in Apologeticō aduersus Iudeos. Quae passio intra tempora septuaginta hebdomadarum perfecta est, sub Tiberio Caesare, Coss. Rubellio Gemono et Rufo Gemino, mense Martio, temporibus Paschae, die octauo calendarum Aprilium, die primo Azymorum, quo agnum ut occiderent ad vesperam, a Mose fuerat praeceptum. Neque enim ob id dici potest primo die Azymorum mortuus, iuxta praedicta Tertulliani verba, quod ea nocte captus fuerit. Siquidem omnium testimonio in cruce et non in comprehensione fuit nostra redemptio. Et procul dubio diuina id actum est prouidentia, quod eo anno duplex decimaquarta luna occurrebat, ut diuersis respectibus, et hinc veri agni immolatio typico responderet, et illinc Christus ad finem usque vitae legem seruaret, ut habet etiam Graecus Chrysostomus, ac typicum agnum vera et legitima decimaquarta luna ederet, sicut eum edisse dicit Hieronymus. Et de hac decimaquarta luna, iuxta Christi numerationem loquuntur indubie Matthaeus, Marcus, et Lucas, quum aiunt fuisse primum dies Azymorum. Nam quum hi tres euangelistae magnam facerent huius coenae mentionem, et consecrationis Eucharistiae, ostenderunt Christum etiam in hoc legem obseruasse, nempe iuxta veram ipsius supputationem, ut praediximus: [Ioan. 13.] Ioannes vero qui de coena, tanquam ab aliis latius tractata, unico verbo absoluit dicendo, Coena facta, aliam iuxta veterem Iudeorum obseruantiam decimamquartam lunam considerauit: ad exclusum

excludendum errorem, qui nonnullis oriri potuisset
 ex aliis Euangelistis, nempe quod veritas non respon-
 deret figurae in veri agni immolatione: et ideo dicit
 [Ioan. 19. 18.] quod die quo mortuus est Christus
 erat parafceue Paschae, et quod non introierunt in
 praetorium ne contaminarentur, sed ut ederent pascha:
 ubi dictio Pascha nequaquam pro azymis capi potest,
 ut quidam volunt, tum quod nusquam alibi ita ca-
 piatur in scripturis, tum quod ad edenda azyma nus-
 quam dicatur requiri, neque verisimile sit esse neces-
 se, ut mandi sint, quum poena mortis intentata,
 septem integris diebus naturalibus præcipiteretur eis ut
 azyma ederent, [Exod. 12.] et non fermentatum
 panem et tamen illam immunditiam leuissimas ob-
 causas contrahebant. Quod autem aiunt nonnulli,
 Iudeos præcedenti die occupatos circa capiendum
 Christum, neglexisse agnum edere paschalem, et
 quod idcirco nocte sequenti illum essent comedendi,
 non fit verisimile. Siquidem etiam illi qui legitulo
 tenebantur impedimento decimoquarto die primi
 mensis, non poterant sequenti die pro lubito agnum
 edere paschalem, sed sequentis mensis die similiter
 decimoquarto ad vesperam, ut habetur Numeri 10.
 Itaque die passionis Christi quum nondum inchoata
 esset solemnitas Paschalis aut Azymorum, iuxta ve-
 terem Iudeorum obseruantiam, licebat eis usque ad
 solis occasum iudicialia exercere, accusare, testes
 adhibere et examinare, fententiam ferre, Simonem
 cogere ut crucem tolleret, sepelire, aromata præ-
 parare, aliaque plurima agere, quae Iudei nequa-
 quam fecissent, si decimamquintam lunam et ita fe-
 stum Paschae et Azymorum eo die celebrassent, quum
 facta sua per legem Mosaicam iustificare niterentur,
 dicentes: *Nos legem habemus*, etc. et maxime Ioseph
 ab Arimathea vir bonus ac iustus et Nicodemus qui
 Dominum sepelierunt, qui propter parafceu

daeorum; quia prope erat monumentum, ibi posuerunt Iesum, ait Ioan. 19. capite. Circa quae verba habet Augustinus: Accelerataim vult intelligi sepulturam, ne aduerserasceret, quum iam aliquid tale non liceret propter parasceuen quam coenam puram Iudei Latine usitatius apud nos vocant. Neque enim aut hi, aut piae illae mulieres adhuc cognouerant cessare in Christi morte legalia. Denum, ut epilogo concludamus, Christus suum pascha iuxta legis Mosaicae tenorem celebravit, Iudei autem die sequenti iuxta patrum traditiones: quippe qui legale praeceptum de Paschae obseruatione hac sua traditione corruperunt, quam refert Historiographus eorum Sedar Olam: eius traditionis, reliclis compendii gratia Hebraicis haec sunt verba: sic statuerunt magistri nostri iudices Sanhedrin magni nominis in seculo. In domo sanctuarii secunda quum extorta esset et consummata, tunc apparuit solium igneum perfectissimum, super quod sedebat rex mundi sublimis valde stans inter porticum: et acceperunt coronam, appenderuntque sigillum reconditum, et sanxerunt, ordinaueruntque statutum perpetuum: et traditum est in manu Rabbi Eliezer, qui reliquis omnibus maior erat: et is ordinauit diem fortium non obseruari secundo, quarto, septimo hebdomadae die: neque Pascha secundo, quarto, sexto: neque diem Retentionis tertio, quinto, septimo: neque principium anni secundo, quarto, sexto: neque diem Expiationis primo, tertio, sexto in aeternum. Haec, si cui placeat, latius videre poterit in Paulo Burgensi super Matthaeum cap. 26. et in libro quem edidit Paulus Mideburgensis Episcopus Sempronianus de celebratione Paschae. Nihil ergo eorum quae noster habet auctor tibi documento esse poterit, pie Lector, si hinc praemuniri curaueris antidotis. Lege itaque securi, quae non sine maximo fructu leges.

Eius.

E i u s d e m .

Loca quaedam in quibus nostrum exemplar alio modo habet quam ea quae vulgo circumferuntur Graeca exemplaria:

* * *

E x M a t t h a e o .

Matth. 2, 11.^{a)} Et intrantes domum (viderunt) puerum. Habet enim ἐδον̄ non εὐγόν inuenerunt. Facit nobiscum exemplar Complutense.

3, 11. Ipse autem baptizabit vos in spiritu sancto. Non addit καὶ πνεύμα et igni. Concordat etiam Complutensis editio.

6, 18. Ne videaris hominibus iejunare, etc. Post verba illa Reddet tibi, non additur, ἐν τῷ Παρεγῶ, in proposito. Habet conformiter et exemplar Complutense, et vulgata editio. Quanquam et in nostro et in Complutensi exemplari antea sit additum, quum de eleemosyna fieret sermo.

7, 12. (Ita) enim est lex et prophetae. Siquidem habet οὐτως, ita, vel sic, non οὐτος, hic. Pari modo legit Complut. exemplar.

7, 14. (Quam) angusta est porta et stricta via quae dicit ad vitam. Habet enim τι, non ὅτι, quod vel quoniam. Pari modo legunt et Complutense exemplar et editio vulgata.

8, 11. Multi ab oriente et occidente venient et accubent (in finibus) Abraham. Habet enim ἐν τοῖς κόλποις, in finibus, non μετὰ cum. Nobis-

^{a)} Loca quatuor euangelistarum ab Hentenio minus definite notata in usum lectorum accuratius indicauit.

biscum legisse^{b)} Chrysostomum manifestum est ex homilia ipsius 27. super Matthaeum.

8. 15. Surrexit et ministrabat (ei) Nam habet αὐτῷ singulariter, non αὐτοῖς eis. Nobiscum facit Complutense exemplar, et vulgata editio in quibusdam veteribus exemplaribus.
16. 1. Accersitis 12. discipulis suis, dedit eis potestate (aduersus) spiritus immundos. Nec in nostro nec in Complutensi exemplari exprimitur praepositio κατὰ aduersus. Et ita quoque legisse videtur qui vulgarem dedit editionem: ait enim: Dedit eis potestate spirituum immundorum. Addidimus tamen, exigente id sententia,
16. 3. Iacobus Alphaei filius et (Lebaeus) Nam habet ubique Αεβάνος simplici β. Et ita semper habet vulgata editio.
16. 16. Similis est pueris sedentibus in (foco) Habet enim αὐγορᾶ singulariter, non αὐγορᾶ foris. Nobiscum faciunt et exemplar Complutense et vulgata editio. Similiter infra (v. 21.) in dictione Bethsaida, non Bethsaidan.
17. 8. Dominus est, sabbathi filius hominis. Non enim additur καὶ et. Sic et Complutense exemplar.
17. 32. Maius est (omnibus) oleribus, siue maximum inter omnia olera. Additur enim πάντων omnium. Et ita habet et vulgata editio et exemplar Complutense.
17. 34. (Gennesaret) semper habet in fine τι tenuc, et duplex μ. Chananaea vero capite sequenti, (v. 22.) et alias saepius, semper habet in initio

^{b)} Chrysost. T. VII. p. 209. C. εἰς τοὺς κόλπους. Idem ibid. p. 315. C. μετά. Et p. 361. D. εἰς τοὺς κόλπους. Per incogitantiam haec fixxit Chrysostomus ex Luc. 16, 23. ut ex primo Chrysostomi loco intelligitur.

tio χ asperatum. Facit in utroque nobiscum exemplar Complutense.

16, 20. Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quod ipse esset Christus. Non additur nomen ἵστος. Et ita liquet Origenem^{c)} legisse in suis homiliis.

18, 8. Abscinde (ea). Habet enim αὐτὰ pluraliter, non αὐτὸν singulariter. Concordat etiam exemplar Complut.

18, 19. Rufum (amen) dico vobis, quod si duo ex vobis, etc. Nam additur αὐτὴν etiam in Complut. exemplari.

18, 29. Procidens ergo (seruus) ad pedes eius. Habet enim^{d)} δοῦλος, non σύνδουλος αὐτοῦ conseruus eius, quamquam vere conseruus erat. Et infra, eodem versu, Et,, foluam tibi: non additur πάντα omnia. Et in hoc posteriore concordat nobiscum exemplar Complut.

21, 1. Et similiter Luc. 19, 29. Bethphage, scribitur^{e)} interposito σ. Concordat ubique exemplar Complut.

21, 7. Et (sedit super ea) videlicet vestimenta. Habet enim singulariter ἐπέδισεν sedit, et αὐτῶν pluraliter. Eodem modo exemplar Complut. quoad sensum, licet verbum habeat compositum ἐπενέθισεν,^{f)} non autem ut alia exemplaria ἐπενέθισεν ἐπέρω^{g)} αὐτῆς collocarunt super illam, puta asinām.

21, 14.

c) Tom. III. p. 532. A.

d) σύνδουλος habet uterque meus Euthymii.

e) Scribis scilicet Graecis notum erat σΦαγή.

f) ἐπενέθισεν uterque mens.

g) αὐτῆς Erasmus importauit contra Codices. Secunda tamen eius editio recte habet ἐπενέθισεν ἐπέρω αὐτῶν.

- 21, 14. Et accesserunt ad eum claudi et caeci. Nam hoc ordine legit exemplar etiam Complutense: non ut alia exemplaria diuerso ordine, caeci et claudi.
- 22, 4. Ecce prandium meum (paratum est.) Si quidem habet ἡτοίμασαι tertia persona passiuia, non ἡτοίμασαι paraui.
- 22, 35. Et interrogauit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum. Non enim additur τὸς⁴) quispiam, ante Tentans. Faciunt nobiscum et exemplar Complutense et vulgata editio.
- 23, 7. Et vocari ab hominibus (Rabbi Rabbi) geminataⁱ⁾ dictione. Nec est γεββεὶ per diphthon-
gum, sed γεββῃ. Facit per omnia nobiscum editio Complutensis.
- 23, 13. 14. Vae vobis Scribae et Pharisei hypocritae, quia deuoratis domos viduarum. Et post hanc deplorationem, sequitur illa, qua dicit: Vae vobis Scribae et Pharisei hypocritae, quia clauditis regnum coelorum. Hoc etiam ordine legit exemplar Complutense.
- 24, 45. Quisnam est fidelis seruus et prudens, quem praefecit Dominus (suus) Additur enim αὐτῷ.^{k)} Similiter infra: (v. 49.) Et cooperit percutere conseruos (suos) Siquidem hoc etiam in loco addebatur αὐτῷ. Faciunt nobiscum in priori quidem exemplar Complutense; in posteriori vero, editio vulgata.

25, 2.

^{h)} Erasmus scilicet post *volumēs* habet τις.

ⁱ⁾ Erasmus enim in gratiam Latinae Vulgatae semel omisit γεββῃ. γεββῃ, per ei, in plerisque locis apud Theophylactum etiam legitur.

^{k)} Erasmus minirum omittit αὐτῷ in editione secunda et tertia, quae nunc ad manus erant solae. Omissum ab Erasmo αὐτῷ et Millii et Wittenii latuit diligenter.

25, 2. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuae. Hoc ordine qui naturalior est, et iuxta praecepta rhetorices, habet etiam editio Complutensis. Et similiter infra: (v. 4.) Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus (suis.) Addit etiam nobiscum praedicta editio αὐτῶν suis.

26, 18. Ite in ciuitatem ad quendam, et dicite ei,, Tempus meum prope est. Non habet ὁ διδάσκαλος λέγει, Magister dicit: neque ullam facit eius mentionem in commentariis. Habet tamen illud in Marco et Luca, sicut et caetera exemplaria. Et quia hoc etiam loco id habet editio Complutensis; vereor ne id^l) librarii vitio sit omissum.

26, 40. Et ait Petro: Sic? Non potuistis vna hora vigilare mecum? Et haec distincio magis quadrat: alioqui enim nihil est quod soli Petro loquutus sit. Exemplar etiam Complutense addit^m) hypostigma post dictiōnēm αὐτῶς sic.

27, 42.. Descendat nunc de cruce et credemus (in eum.) Neque enim simpliciter habet αὐτῷ ei, sed ἐπ' αὐτῷ. Pari modo legit et exemplar Complutense.

27, 54. Centurio autem et qui cum eo erant seruantes Iesum, quoniam vidissent,, quae fiebant, etc. Nihil hic dicitur de terrae motu: neque enim addebatur τὸν σεισμὸν καὶ, terraemotum, et. Nec tamenⁿ) id librarii vitio omissum videtur:

nam

^l) Reète iudicat Hentenius. Habet enim uterque meus.

^m) Forte hypostigmen. Graece est ὑποστιγμήν.

ⁿ) Utroque loco uterque meus omittunt ista verba.

Euthymio videtur hoc loco imposuisse Chrysost. T. VII.

p. 826. e. qui haec silentio praetermitit se Lucam pro Mattheo explicat. Habent haec Codices melio-

res omnes atque etiam Origenes T. IV. p. 298. E.

nam Ioannis cap. 8. v. 28. super eo verbo:
Quum exaltaueritis filium hominis, etc. haec
verba in eundem citat modum.

28, 19. Euntes,, docete omnes Gentes. Non ad-
ditur^o) οὖν ergo, post dictionem euntes. Pari
quoque modo legit exemplar Complutense.

E x M a r c o.

1, 16. Vicit Simonem et Andream fratrem ipsius
(Simonis.) Additur namque τοῦ σιμωνος, etiam
in exemplari Complutensi.

1, 35. Abiit,, in desertum locum. In nostro exem-
plari non exprimebatur nomen ἵστος. Facit
autem nobiscum hoc in loco vulgata editio.

5, 34. Quumque circumspexisset,, in circuitu cir-
cum sedentes. Non addit^p) μαθητὰς discipu-
los, et ita generalius loquitur. Faciunt nobis-
cum et exemplar Complutense et vulgata editio.

4, 21. Num lucerna (venit) ut subter modium ponan-
tur? Nam habet ἐρχεται, non^q) καιεται accen-
ditur.

o) Latinorum alii νῦν nunc, alii οὖν ergo intulerunt.
Vtrumque recte omittunt Tertullianus, Irenaeus, Cy-
prianus, ut notat Sabatierius ad hunc locum. Ex Co-
dicibus omnibus, quos ego examinaui, habet solus
Mosquensis e. vocabulum οὖν, qui est cum commen-
tario et catena Interpres ergo aliquis hic denuo in-
cipiebat interpretationem. Ergo vinciendae orationis
causia addebat εἴ. Pro eo alii legerunt νῦν.

p) Erasmus nempe in editione secunda etc. post περὶ
αὐτὸν habet μαθητάς.

q) Scilicet in non nullis Codicibus Latinis legitur ac-
cenditur, pro venit Hic fraus interpolatorum elucet.
Nam alii id reddiderunt καιεται, ali, in his Codex
Cantabrigiensis, omnium infimus, ἐπτεται Audie-
ter nomen ita de Cod. Cantabr. seu Wetstenii D. lo-
qui possum. Mox enim in lucem istud monstrum
protrahetur.

ditur. Et hic quoque nobiscum faciunt et exemplar Complutense et vulgata editio.

5, 11. Erat autem ibi iuxta (montem) grex magnus percorcum. Siquidem habet πρὸς τῷ ὄρε, non pluraliter τὰ ἔγενα montes. Similiter et hic pati modo legunt duae praedictae editiones.

6, 18. Non licet tibi habere uxorem (Philippi) fratris tui; additur enim Φιλίππου.

6, 32. Et (egressi sunt) nauigio in desertum locum. Siquidem habet pluraliter αὐτῆλθον, non αὐτῆλθεν abiit. Hic etiam concordant exemplar Complutense et vulgata editio, quod etiam magis quadrat cum praecedentibus et sequentibus.

6, 37. Egressi (eineimus) ducentis denariis panes. Siquidem αὐγοράσωμεν habet indicandi modo, et non αὐγοράσωμεν eimamus, per subiunctiuum.

6, 44. Erant autem qui manducauerant (ipso panes) Λαζαρίτους. Additur enim τοὺς ἀρτούς. Facit nobiscum exemplar Complutense.

7, 26. Erat autem mulier Graeca (Syra Phoenicissa) genere; non Graeca Syrophaenissa per compositionem. Pari modo legit et Complutense exemplar.

9, 6. Non enim sciebat (quid dicturus esset). Habet enim λαλήσει, per indicatiuum, et non λαλήσῃ, per subiunctiuum. Facit nobiscum Complut. editio; nec eadem est utroque sententia, ut patet ex huius dicti interpretatione Matth. 17, 4.

10, 43. Sed quicumque, voluerit fieri magnus inter vos. Non enim additur ὑμῶν post Quicumque. Faciunt nobiscum exemplar Complut. et vulg. editio. Id autem non rectum est, quod neque in fine dictorum verborum habet vulgata editio Inter vos, aut In vobis.

11, 32. At (dicimus) Ab hominibus: ut subaudiat, non. Neque enim additur εἰς σι, ut possit

legi, At si dixerimus. Neque adeo commode potest aptari sequentibus. Facit nobiscum exemplar Complut.

12, 29. Audi Israël Dominus Deus (vester) Dominus unus est. Siquidem non habet ήμῶν noster, sed υμῶν vester. Et infra vers. 30. non habet, οὐδὲ ἔχει οὐλης τῆς ἴσχυος σου et ex tota virtute tua, quod tamen librarii^{t)} vitio factum arbitror, ut in illo loco annotauimus. Item infra v. 31. Et secundum simile est (illi). Nam habet αὐτῇ, non αὐτῇ hoc: vt legi possit, Et secundum simile hoc est. Nobiscum legisse videtur, qui vulgariter dedit editionem.

12, 36. Ipse enim David dixit per spiritum sanctum: (Dicit) Dominus Domino meo, non^{s)} ἐπενδικτει dixit. Et in scholiis facit etiam huius mentionem: et ita habet exemplar Complut.

14, 32. Sedete hic dum,, orabo. Non enim habet απελθών digressus, ante Orabo. Concordant nobiscum et Complutense exemplar et vulgata editio.

15, 28. Loco eius, quod alii legunt, Et impleta est scriptura quae dicit: Et cum iniquis deputatus est, nihil habet. Nec librarii^{t)} incuria omissum arbitror: alioqui citasset utique in scholiis ubi id scriptura dicat, quemadmodum in similibus facere solet. Nescio an a studiose quopiam prophetam citante

^{r)} Recte monuit. Seruat enim ista uterque meus.

^{s)} Nimurum pro secundo huius versus ἐπενδικτει habet λέγει.

^{t)} Abest in utroque meo. Ad Matth. 27, 38. laudat quidem Euthymius haec, sed ex Iesia. Eo tamen in interpretatione Marci lectores remittit. Ex Lectionariis hanc corruptionem ortam esse docui, quae haec in altera lectione omittunt, cum tamen in altera habeant.

citante id primum margini sit additum, deinde tempore procedente, literae sit admixtum.

15, 29. (Vah) qui destruis templum Dei. Habet namque οὐαὶ, non οὐαῖ vae. Faciunt nobiscum Complutense exemplar, vulgataque editio.

16, 11. Loco eius, quod in aliis Latinis editionibus ex Graecis dicitur: Et illi audito quod viueret et visus esset ab ea, non crediderunt: nihil habet^{v)} nostrum exemplar. Nec mirum, si hoc quispiam addiderit: quum totum hoc de resurrectione caput adiectitum esse plerique Graecorum asserant, ut habet noster autor: idemque inter Latinos diuus Hieronymus in epistolis refert plerosque dicere. Et praeterea secundo aduersus Pelagianos hoc ait de exprobrata incredulitate cordisque duritie.

E x . L u c a .

2, 33. Et erant Ioseph et mater eius admirantes, etc. Non habet enim ὁ πατήρ, sed ὁ ἰωτήρ. Facit nobiscum Complut. exemplar, imo et vulgata editio, saltem in veteribus quibusdam exemplaribus. Similiter infra vers. 43. Et non cognovit Ioseph, et mater eius: assentiente etiam hic Complutensi exemplari, quum alii habeant, καὶ οὐκ ἔγνωσσεν οἱ γοῦνες αὐτοῦ, et non cognoverunt parentes eius.

g 2. 3, 33.

v) Hunc defectum apud solum Euthymium animaduerti. Neque Birchius, nouissimus editor, hunc defectum ex Codice notauit. Alter etiam, vir diligentissimus, nullum hic ex Codd. Vindobonensibus defectum notauit. Immo contra ex Codd. indicauit γηπίσησαν pro vitiosa vnius Codicis lectione γηπίσηκαν. Aliquid humani passus est aut ipse Euthymius, aut scribae eius,

3, 23. Et ipse Iesus erat ferme annorum triginta incedens, Non incipiens. Habet namque ἐρχόμενος, ^{x)} non ἀρχόμενος, quod etiam manifestum est ex autoris scholiis.

Ibid. Qui fuit Eli, Notandum in nostro exemplari Ηλίας, lenem habere spiritum. Praeterea et Ηλίας, quotiescumque apud Evangelistas legitur. Idque conforinius est linguae Hebraicae in qua Elias ab Aleph litera sumit exordium: hoc autem elementum, ut communiter dicitur, nullam secum trahit aspirationem. Quanquam ut verum fatear, neque Elias, sed Elijahu scribendum esset, si recte Hebraeos velimus imitari: sicut et Iesahiah aut Iesaïahu non Esaias aut Hesaias siue Isaias.

3, 24. Qui fuit (Matthan) non Mathat, ut ex communibus habetur Graecis exemplaribus. In plerisque etiam huius genealogiae nominibus, et similiter eius; quam describit Matthaeus, variatur apud autorem nostrum orthographia a lectione communium Graecorum exemplariorum, frequenter quoque et a Germana Hebraeorum lectione. Quapropter primum erat animus horum orthographiam nominum ad verum Hebraeorum fontem reducere: postmodum vero rem proprius inspectanti, et quod haec non ab Hebreis, sed a Graecis traducerem perpendenti, satius visum est non adeo multa in litera Euangelii immutare, ne quid interdum haereret lector, incertus de quo fieret sermo. Nec tamen Hebraicam horum nominum orthographiam penitus relinquere volui.

x) Hoc est vitium manifestum scribæ. Neuter meorum ita habet. Interpretatio illius loci est etiam propria. Nam ἐρχόμενος non construitur cum genitivo.

volui; ne quid a me studiosus lector desideraret, sed in hunc locum redegi. Breuiter itaque utriusque Euangelistae generationis seriem recta orthographia retexam. Liber, inquit Matthaeus, generationis Iesu Christi filii Dauid, filii Abraham: Abraham genuit Iishac, Iishac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iehudam et fratres eius, Iehudas autem genuit Pharez et Zarah de Thamar, Pharez autem genuit Hesron, Hesron autem genuit Haram, Haram autem genuit Amminadab, Amminadab autem genuit Nahason, Nahason autem genuit Salmon, Salmon autem genuit Boaz de Rahab, Boaz autem genuit Obed ex Ruth, Obed autem genuit Iisai, Iisai autem genuit Dauid regem, Dauid autem rex genuit Solomonem ex ea quae fuit Uriæ, Solomon autem genuit Rechabeam, Rechabeam autem genuit Abiam, Abiam autem genuit Iosaphat, Iosaphat autem genuit Iehoram, Iehoram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Iotham, Iotham autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Hizkiah, Hizkiah autem genuit Manasse, Manasses autem genuit Amon, Amon autem genuit Iosiah, Iosiah autem genuit Iekoniam et fratres eius in transmigratione Babylonica. Et post transmigrationem Babyloniam Iechonias genuit Sealtiel, Sealtiel autem genuit Zorobbabel, Zorobbabel autem genuit Abihud, Abihud autem genuit Eliakim, Eliakim autem genuit Azor, Azor autem genuit Zadoc, Zadoc autem genuit Achim, Achim autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Mathan, Mathan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioseph virum Mariae de qua natus est Iesuah qui vocatur Christus. Lucas vero, Ipse, inquit, Iesus erat ferme anno-

rum triginta incedens, ut putabatur filius Ioseph qui fuit Eli, qui fuit Mathan, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianna, qui fuit Ioseph, qui fuit Matatheiae, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Ezel, qui fuit Naggae, qui fuit Mahat, qui fuit Matatheiae, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Ichuda, qui fuit Iohanan, qui fuit Resa, qui fuit Zorobbabel, qui fuit Sealtiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmودам, qui fuit Er, qui fuit Iose, qui fuit Eliezer, qui fuit Ioram, qui fuit Matathia, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Ichuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Milcha, qui fuit Mainan, qui fuit Matatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iisai, qui fuit Obed, qui fuit Boaz, qui fuit Salmon, qui fuit Nahason, qui fuit Amminadab, qui fuit Hamram, qui fuit Hesron, qui fuit Pharez, qui fuit Jehudae, qui fuit Iacob, qui fuit Iishac, qui fuit Abraham, qui fuit Nachor, qui fuit Serug, qui fuit Ragu, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sala, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noah, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusale, qui fuit Enoch, qui fuit Jared, qui fuit Mahalaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

5, 19. Quumque non inuenissent, qua illum inferrent. Non exprimitur praepositio διὰ per. Facit nobiscum Complut. editio.

5, 27. Vedit publicanum nomine (Leuin) Habet enim λευίν. Et statim infra v. 29. Et fecit ei conuium magnum (Leuis) λευίς, non per diphthon-
guin in posteriori syllaba²) λευέιν et λευέις.
Facit

²⁾ Erasmus ei edidit, ut supra ḡx. 38 ei.

Facit nobiscum etiam exemplar Complutense. Possunt autem hi casus in Latinam quoque linguam transformari, quemadmodum a nominibus Emphasis, Protasis, Epitasis, ac similibus.

5, 30. Et murmurabant scribae (qui inter eos erant) Additur namque αὐτῶν. Sic et exemplar Complutense.

6, 18. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Non enim repetit coniunctionem καὶ et, ante verbum Curabantur. Facit nobiscum vulgata editio.

6, 20. Et ipse eleuatis oculis suis in discipulos (suos). Nam repetitur αὐτοῦ suos. Faciunt nobiscum et Complutensis et vulgata editio: quanquam haec ad dictionein Oculis, non adiungit reciprocum suis, idque male.

6, 23. Ecce enim merces vestra multa est in (coelo) Non ἐν τοῖς εὐρεσίαις, in coelis pluraliter. Facit nobiscum Complutense exemplar.

6, 26. Vae,, quum laudauerint vos,, homines. Non enim additur ὑμῖν vobis, post interiectionem Vae. Et in hoc facit nobiscum praeter exemplar Complut. etiam vulgata editio. In eo autem quod non addit autor noster πάντες²⁾ omnes, ante

g 4

Homi-

²⁾ Chrysost. T. VII. p. 192. A. vehementer virget το πάντες. Ο δὲ λουκᾶς, enim inquit, καὶ ἐπιτεταμένως καὶ μετὰ πλείονος αὐτὸν ταραχηθεῖς τοῦτο εἰρηνέναι Φησίν. οὐ γάρ δι μένον τοὺς παντας διὰ τὸν θεόν αἰνούοντας μακαρίζει· ἀλλὰ καὶ τοὺς παντας ΠΑΝΤΩΝ παλᾶς αἰνούοντας ταλαντίζει. οὐαὶ γάρ ΤΜΙΝ Φησίν, ὅταν παλᾶς ὑμᾶς ἔπωσι ΠΑΝΤΕΣ οἱ ἄνθρωποι. πάντοι καὶ τοὺς ἀποσόλους παλᾶς ἔτεγον ἀλλ' οὐ ΠΑΝΤΕΣ· διὰ τοῦτο οὐκ ἔπειν, ὅταν παλᾶς ὑμᾶς ἔπωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐαὶ ΠΑΝΤΕΣ. οὐδὲ γάρ ἐνυπάτῳ τοὺς διν ἀρστῆς ζῶντας παρὰ ΠΑΝΤΩΝ αἰνέντες παλᾶς. Et T. VIII. 483. A. οὐαὶ ΤΜΙΝ, ὅταν παλᾶς ἔπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι.

- Homines, facit nobiscum Complut. editio, et
metius correspondet contrariae beatitudini.
- 6, 37. (Ei) nolite iudicare. Siquidem praeponitur
τοι et, in exemplari quoque Complutensi.
- 6, 40. Perfectus autem, erit sicut magister suus.
Non enim habet πᾶς^{a)} omnis, ante Erit.
- 7, 7. Loco eorum quae apud alios habentur (Pro-
pter quod et me ipsum non sum dignum arbi-
tratus ut venirem ad te) nihil habet autor noster.
Sed neque in Mattheo, Euangelistarum dicta
concilians, horum facit mentionem. Non vi-
detur ergo librarii negligentia praetermissum.
In hoc enim capite ad haec contextus verba,
Non enim sum idoneus, etc. loco scholiorum
ponit verba quae sequuntur: Haec etiam dixit
Matthaeus: et declarata sunt^{b)} praedicto capite.
Quod si iudicasset hoc loco interponendum, Pro-
pter quod et me ipsum, etc. nequaquam dixisset
omnia

Ἐρωποι. Sed Chrysostomus multa homiletice magis,
quam critice dicit. Τινὲς omittit, sed πάντες in
textu seruat Theophylact p. 344. A. Sed huius in-
terpretatio vix videtur admittere πάντες. Vide ibid. C.
Φοίχωροι. οὐδέλθοι. τῶς τὸ οὐαὶ ἔχοτιν οἱ παρόν
τῶν ἀνθρώπων ἐταιροῦντειν, δέι μὲν γὰρ καὶ παρέ
τῶν ἀνθρώπων ἐταιρεῖσθαι, ἀλλὰ πρότερων ἀπὸ Γεού.
Si πάντων probasset, haud dubie scripsisset, ἀλλ' οὐ
παρὰ πάντων. Ita certe Chrysostomus argumentatur.
Hoc autem in confessio est, Euthymium et Theophy-
lactum, accendentibus probatoribus Codicibus, sem-
per valere contra Chrysostomum. Ex Chrysostomo
ergo οὐνὶς et πάντες illatum scholiis et catenis, ac de-
inde etiam contextui.

a) πᾶς habet yterque meus.

b) Euolue infra in interpretatione Matth. 8, 13. *τιθην.* Conficit hic locus ceterorum Codicium au-
to-
ritate. Quid? quod nec Birchii Cod. Vat. 1209. in
gratiam Latinorum haec omittit?

omnia a Mattheo esse dicta, et in eo declarata, quum ibi nulla fiat horum mentio.

7, 28. Dico enim vobis: In his qui e mulieribus nati sunt, maior, Ioanne Baptista nemo est. Non addit προφήτης, nec tamen videtur per negligentiam omissum, ob eandem causam, quam superiori annotatiuncula retulimus.

8, 5. Et volucres coeli (etiam) comederunt illud. Additur enim ^{c)} rursum καὶ et.

9, 43. Omnibus vero admirantibus supra his quae faciebat (Iesus) Additur enim nomen ἵνσος, etiam in exemplari Complut.

9, 55. Conuersus autem, increpauit illos. Non enim additur nomen ἵνσος, neque in exemplari Complut. neque in vulgata editione. Deinde quod sequitur in omnibus versionibus, et in Graeca etiam editione Complutensi puta: Et ait illis: Nescitis cuius spiritus esis vos. Filius enim hominis non venit ad perdendum animas hominum, sed ad saluandum: quanquam nos addidimus: vereor ^{d)} ne non sit librarii incuria omissum: maxime quum in scholiis nullam faciat horum mentionem.

9, 57. Sequar te quoque ieris (Domine) Additur enim κύριε, etiam in Complutensi.

10, 22. (Et conuersus ad discipulos dixit) Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Siquidem ^{e)} adduntur etiam in exemplari Complut. haec verba. καὶ σαρκεis πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε, Et conuersus ad discipulos dixit.

c) Neuter meorum agnoscit οὐ.

d) Copiose de hoc loco disputavi in mea noui Testamenti editione ad h. l. p. 223, seqq.

e) De hoc etiam loco ibi dixi pag. 240.

10, 23. Beati oculi qui vident quae,, videtis. Neque enim in autore nostro, neque in exemplari Complut. exprimitur υμεῖς vos. Video et hoc, et alia quaedam huiusmodi minutula esse, et quae fortassis alicui annotatione indigna videbuntur: nolui tamen^f) praetermittere, ne quisquam negligentia aut temeritate relicta putet seu immutata.

10, 39. Quae etiam assidens ad pedes Iesu audiebat (sermones) illius. Habet enim etiam exemplar Complutense τὰς λέγους pluraliter.

11, 53. Cooperunt (scribæ) et pharisæi grauiter insistere. Non enim habet γραμματεῖς legis periti, sed γραμματεῖς scribæ. Et statim infra eodem versu, non habet ἀποστολικῶν captiose interrogare: neque cum aliis ἐπιστολικῶν os obstruere, sed ἀποστολικῶν, hoc est, ab ore interrogare. Quid hoc autem sibi velit, vide in huius loci enarratione.

12, 18. Et illuc congregabo omnia quae nata sunt mihi. Neque^g) enim additur καὶ τὰ αἰδάμου et bona mea.

13, 15. (Hypocritæ) vausquisque vestrum sabatho non soluit, etc. Habet enim pluraliter υπερηγιταί. Concordant et exemplar Complutense et vulgata editio.

13, 35.

f) Recite fecisti Henteni. Nam vel ex tuis animaduer-
sionibus apparent hallucinationes Erasmi, hominis
leuis, negligentis, temerarii et perfidi. Pleraque
enjm, quæ memoriasti, per illum ad Vulgatam Lat-
inam sunt ficta. Quanta fide et diligentia in postremis
editionibus suis Complutensem tractarit, nemo Criti-
cus ignorat. Quomodo ergo tractauerit Codices?
Nam eti nec Complutensis a Criticis idoneis curata
est, tamen habet multas probas lectiones ab Erasmo
neglectas.

g) Seruat vterque meus.

- 13, 35. Ecce relinquitur vobis domus vestra,, Non exprimitur ἔγημος deserta, quod ex enarratione patet librarii vitio factum non esse.
- 14, 15. Beatus qui (prandium) sumit in regno Dei. Neque enim habet ἀρτον panem, sed ἀρτον prandium. Concordat etiam exemplar Complutense.
- 14, 21. Et reuersus seruus (ille) renunciauit, etc. Nam additur ἐκεῖνος ille, etiam in exemplari Complutensi.
- 15, 26. Et accersito uno de seruis,, Non additur αὐτοῦ suis,^{h)} nec in exemplari Complutensi, nec in editione vulgata,
- 17, 4. Et septies in die conuersus fuerit,, dicens, Poenitet me. Non habet ἡπιστεῖσαι ad te. Concordat editio Complutensis.
- 17, 21. Neque dicent Ecce hic,, ecce illic. Nonⁱ⁾ habet οὐδὲ aut: sicut etiam infra versu 23. ubi eadem repetuntur verba, in nullo habetur exemplari. Conformiter legit et Complutensis editio.
- 17, 32. Memores,, estote vxoris Lot. Non habetur δὲ autem, nec in exemplari Complutensi, nec in veteri translatione. Et similiter in fine capitinis versu ultimo: Ibi congregabuntur,, aquilae, non additur κοράς et, nec in editione Complutensi.^{k)}

18.3.

^{h)} αὐτοῦ Erasmus intulit, pro quo tamen silent codices, a Birchio examinati omnes. Miror.

ⁱ⁾ Primo loco vterque meus omittit, secundo vterque seruat.

^{k)} Mirabuntur non nulli, ab Hentenio non notatum esse defectum versus integri 36. quem praetermittunt Codices mei Euthymii. Sed is Erasini editionem comparauit, quae ista appendice caret. Igitur etiam infra in interpretatione huius loci hunc totum versum omisit Hentenus. Scilicet in Bibliotheca Patrum maxima

18, 3. Vidua autem, erat in ciuitate illa. Non habet τὶς quaedam, nec id habet Complut. editio, neque Chrysost. in priori de orando Deum homilia, vbi praesens citatur locus.

19, 4. Ascendit in (caprificum) In nostro et in Complutensi exemplari habetur tertia syllaba per ω: ne nobis Stunica¹⁾ obiciat ob id praeversum esse Caprificum, quod per ε micron scribatur: Attamen Complut. habet penultimam per ἐψιλόν, quin eandem habeat nostrum exemplar per αι diphthongum²⁾ συκωμογεῖαν.

19, 15. Iustit vocari ad se seruos illos, Non additur³⁾ οὐδὲ τὸ ἀργύριον, quibus dederat pecuniam, quod tamen addidimus, sicut⁴⁾ quibusdam aliis in locis idem fecimus, quod in aliis exemplaribus et etiam in Complut. editione habetur: et tamen vereor, ne id librarii incuria factum non sit, maxime quod in commentariis⁵⁾ nullam horum faciat mentionem.

20, 5. Si dixerimus, E caelo, dicet: Quare, non credidistis illi? Non additur οὖν ergo, nec id habet exemplar Complut.

20, 9.

maxima Lugdunensi T. XIX p. 652, columna a. littera A. Bonus Beza hac appendice nos locupletauit et ex eo editores textus recepti.

f) Stunica nobilis fuit aduersarius Erasmi et Fabri Stapulensis. Forte ergo hic reprehenderet Fabrum.

m) Vterque meus συνομοποίει. Atque ita habent etiam Codices Mosquenses h. et v. qui sunt in orthographia accuratissimi.

n) Mei cum reliquis Codd. ista seruant.

o) Sine admonitione in locis singulis id fieri non debet. Hoc modo multis in locis corruptus est Chrysostomus a Saulio et reliquis editoribus, et alii scriptores plures ab aliis pluribus.

p) Hoc argumentum non valet. Multa talia, quae intellectum habent facilem, praetermittunt in scholiis.

- 20, 9. Homo,, plantauit vineam. Non additur ^{s)}
 $\tau\acute{\iota}s$ quidam. Et similiter infra vers. 19. Et ti-
muerunt,, Non additur $\tau\grave{o}\nu\lambda\acute{e}\nu\tau$ populum. Con-
cordat utrobique Complutensis editio.
- 20, 20. Ut caperent eius (sermonem) Habet^{r)} nam-
que $\lambda\acute{o}\gamma\sigma$ patrio casu: non $\lambda\acute{o}\gamma\omega$, vt dicatur,
in vel ex sermone. Concordat etiam exemplar
Complutense.
- 21, 16. Trademini autem a parentibus et cognatis,
amicis et fratribus. Hoc etiam ordine legit
Complut. editio, vt Fratres vltimo ponantur
loco.
- 22, 30. Ut edatis ac bibatis super mensam meam,
Non additur^{s)} $\grave{e}n\tau\grave{i}\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{e}\iota\sigma$ meu in regno
meo. Neque in enarratione sit vlla huius
mentio.
- 22, 35. Quando misi vos sine loculis et pera,, Non
additur $\kappa\grave{e}\gamma\acute{u}\pi\grave{o}\delta\mu\acute{a}\tau\omega\acute{u}$ et calceamentis: nec
vlla fit huius mentio in commentariis. Arguit^{t)}
autem adiectitum esse, quod infra versu 36.
quum dicitur: sed nunc qui habet loculos, tollat,
similiter et peram, illud in nullo addatur ex-
emplari.
- 22, 47. Et appropinquauit Iesu vt oscularetur eum,,
Additur statim consequenter, etiam in Complu-
tensi exemplari, $\tau\acute{o}\nu\tau\acute{o}\gamma\grave{a}\beta\sigma\eta\acute{e}\iota\sigma\delta\acute{a}\kappa\acute{e}\iota\sigma\acute{a}\tau\acute{o}\iota\sigma$, $\grave{e}\nu\alpha\acute{u}\varphi\acute{e}\iota\lambda\acute{e}\sigma\omega\alpha\acute{u}\tau\acute{o}\acute{s}\acute{e}\acute{s}\acute{u}\acute{s}$, Hoc enim
significat

q) Alter meorum omittit, alter habet.

r) Mei $\lambda\acute{o}\gamma\sigma$. Erasmus se voluntat inter $\lambda\acute{o}\gamma\sigma$ et $\lambda\acute{o}\gamma\omega$

s) Dixi de hoc loco copiose in mea N. Testamenti edi-
tione.

t) Arguta est omissio. Primo, quod continuo nulla fit
mentio calceamentorum. Sed intelligi poterat ex
superioribus. Deinde, quod non credibile videbatur
sine calceamentis missus esse.

signum dederat illis: Quemcunque osculatus fuero, ipse est.

23, 2. Hunc inuenimus peruertentem gentem (noscram) Nam^v) in nostro exemplari addebatur ἡμῶν, sicut et vulgata habet editio.

In fine Euangelii^v) non additur ἀπῆλη, sicut nec in fine aliorum Euangelistarum in vito habetur exemplari.

E x . I o a n n e.

2, 28. Haec in (Bethania) facta sunt. Non^v) βαθαρά. Conformis est et Complutensis editio et vulgata: quanquam auctor dicat in scholiis verius legi Béthabara.

1, 30. Non repetuntur haec aut similia verba: οὐτός εἰτι περὶ τοῦ ἐγώ εἶπον, ἐπίσω μου ἔρχεται ἄντες, ὃς επιπροσέβη μου γέγονεν. ὅτι πρώτος μου ἦν. Hic est de quo ego dicebam: Post me venturus est vir, qui ante me fuit, quia prior me erat. Eadem tamen propeinodum verba paulo superius posita erant.

2, 22.

v) ηὐδὲν addunt mei. Proximum τοιούτοις autem, ante παλαιότα, omittunt.

v) Seilicet interpretes, Chrysostomus et ceteri, loco εἰποῦ, quod textus est, post suas explicationes de suo in fine addunt ἀπῆλη, atque ita terminant interpretationem.

y) In his et similibus Origenes antiquis Criticis exceptorauit mentem, ut recentioribus, per libellum Herrenrechtsche Verbereitung, Semlerus, qui dudum antea se ab Criticis ad Triumviro A. A. A. F. F. transierit debuisse. Illud autem mihi de hoc loco mirabile visum est, quod nullus ex veteribus interpretibus Graecis infra Cap. X. vers. 20. hunc locum lectoribus in memoriam reuocat. Seilicet consciit erant sibi, se tremere fecitos esse Origenem, relicta aueroritate Codicum. Ergo consultius putabant, abstinere se ab isto loco.

- 2, 22. Crediderunt sermoni (eius) Nam habet αὐτοῦ eius, non ὁ οἶκος ὁ ἵησος, quem dixerat Iesus.
- 2, 24. Eo quod ipse nosset (omnia) Habet enim πάντα, ^{z)} non πάντας omnes. Consonat exemplar Complutense.
- 3, 22. Et ibi morabatur cum discipulis, ac (baptizabant) Siquidem pluraliter habet ^{a)} ἐβάπτιζον: quod ex scholiis manifestius appet.
- 4, 31. Interea rogabant eum discipuli (eius) dicentes: Rabbi, comedere. Additur enim αὐτοῦ, etiam in exemplari Complutensi.

6, 52.

- ^{a)} Ex Chrysostomo hoc assumpsit, qui in Codicibus Mosquensisibus habet τὰ πάντα. Sed Montefalconius T. VIII. p. 137. Cedidit πάντα.
- ^{b)} Etiam hoc ad Chrysostomum fidetur. Habet quidem vulgatam lectionem T. VIII. p. 164. A. C. Sed ibidem addit D. αὐτοῖς προῖών (Scilicet Cap. IV. v. 2.) Οητιν δὲ εὐαγγελισμὸς, ὅτι ἵησος εὖ πέπτιζεν, ἀλλ’ οἱ μαθῆται αὐτοῦ. οὐδὲν δῆλος, ὅτι νοῦς ἐντεῖχε τοῦτο λέγει, ὅτι αὐτοὶ ἘΒΑΠΤΙΖΟΝ μόνοι. Origenes T. IV. p. 162. D. habet quidem ἐβάπτιζε, sed mox ibidem alia mutat versu 23. Cyrillus T. IV. p. 156. B. ubi hunc locum ex profecto, ut aiunt, interpretatur, in contextu versum 22. et 23. ita habet: νοῦς μετὰ τῶν πάντων ἥλθεν δὲ ἵησος εἰς τὴν Ιουδαίαν γῆν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. οὐ δὲ νοῦς ἴωσύνης η. τ. λ. Quae ergo Chrysostomus dubia reddiderat, ea prorsus omisit Cyrillus. Habet tamen ibid. E., plane ut Chrysostomus: βαπτίζει τοιγαροῦν δὲ χριστὸς διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν. Tales Critici sunt isti tres τῆς οἰκουμένης Φωτῖοι, cum locum data opera tractant. Chrysostomum, principem Graecorum Patrum omnium, excuso. Ad populum enim dixit. Sed Origenes et Cyrillus omni excusatione carent. Viri Docti autem, qui Origenem, Chrysostomum et Cyrrillum diligenter legerunt, id dudum perspexerunt. In aliis queruntur habet vaticinium Iesiae VI. g. 12.

6, 52. Quomodo potest hic nobis dare carnem,
ad comedendum? Nullum^{b)} Graecum exemplar,
quod viderim, additum habet αὐτοῦ suam:
quanquam verterit Erasmus, Carnem illam
suam.

6, 70. Respondit eis,, Num ego vos duo lecim ele-
gi? Non additur Ἰησοῦς, neque in exemplari
Complutensi.

7, 1. Non enim (poterat) in Iudea versari. Non
habet ἡθελεν volebat, sed ἐχεν εξουσιαν, ha-
bebat potestate in sive poterat.

7, 12. Alii vero dicebant: Non, sed seducit (mundum)
Non habet ὄχλον turbam, sed κόσμον
mundum, quod etiam in scholis declaratur.

7, 53. (Abiit) unusquisque in domum suam. Non
enim habet ἐπορεύθη prefectas est, sed ἀπῆλ-
θεν. Infra statim Cap. VIII, 2. (summo) vero
diluculo iterum (venit) (Iesus) in templum: Ad-
ditur enim Βαθέος summo vel profundo, et no-
men Ἰησοῦς: Nec habet παρεγένετο accessit, sed
ῆλθεν. Et infra vers. 3. (Adducunt) mulierem.
Non habet φέρουσι adferunt, sed ὄγκουσι. Nec
additur πρὸς αὐτὸν ad eum. Infra vers. eoderit:

ἐπὶ

^{b)} Scripsit haec Hentenius anno 1543. Quot editio-
nes Graecae tunc fuerint, notum est. Si ita locutus
esset Hieronymus et Origenes, multi sibi cogitarent
ducentos Codices recensionis Alexandrinae et Occi-
dentalis. Sed hoc quoque Chrysostomus inuexit, qui
in Codicibus Mosqq. ita habet: πῶς δύναται δοῦνει
ἥτιν Φαγεῖν οὔτος τὴν σάρκα αὐτοῦ. Vide T. VIII.
p. 272. B. Cyriillus hic primam ad narratam vexat vo-
cabulum πᾶς, quod Chrysostomus paullulum tantum
commouerat, deinde T. IV. p. 360. B. repetit: πῶς
δύναται οὔτος ἥτιν δοῦνει τὴν σάρκα αὐτοῦ Φαγεῖν;
Origenis ad hunc locum nugas interciderunt, sed
T. IV. p. 364. A. laudat: πῶς δύναται ἥτιν οὔτος δοῦ-
νει τὴν σάρκα Φαγεῖν;

σπὶ μοιχεία, in adulterio, non ἐν μοιχείᾳ.
 Item habet εἴποντες dixerunt, non λέγοντες dicunt.
 Additur quoque in nostro exemplari πειράζοντες
 tentantes. Nec habet αὐτη ἡ γυνὴ κατειλῆθη,
 haec mulier deprehensa est, sed ταύτην εὑρομενη,
 hanc inuenimus. Infra vers. 5. Tu autem
 quid ais (de illa?) Additur enim περὶ αὐτῆς.
 Nec dicit infra vers. 6. οὐαὶ ἔχωσι κατηγορεῖν
 αὐτοῦ, ut possint accusare eum: sed οὐαὶ ἔχωσι
 κατηγορίαιν κατ' αὐτοῦ, ut haberent accusatio-
 nem aduersus eum. Praeterea quoniam post pauca
 verba inter sequentia versu 9. dicitur: Initio fa-
 cto a senioribus: Additur οὐαὶ τῶν ἐσχάτων vs-
 que ad postremos. Deinde versu 10. vbi subdi-
 tur: Quoniam autem erexit se Iesus. Neque
 hic, neque in vulgata editione additur consequen-
 ter, καὶ μηδένα θεασάμενος, πλὴν τῆς γυναι-
 κὸς et neminem vidisset, praeter mulierem:
 quod tamen et in Complutensi editione et in aliis
 Graecis habetur exemplaribus: sed loco eius ha-
 bet εἶδεν αὐτὴν vidiit eam. In exemplari ergo
 Complutensi plurima nobiscum faciunt contra
 alia exemplaria Graeca: quaedam vero cum aliis
 et non nobiscum. Quin et illud exemplar quae-
 dam habet, quae neque nos habemus, neque
 alia exemplaria Graeca: ut cum dicitur vers. 6.
 scribebat in terram, addit editio Complutensis,
 μὴ προσποιούμενος dissimulans. Et infra vers. 9.
 vbi dicitur, At illi quoniam vidissent, addit illa,
 καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι et a con-
 scientia redarguerentur. Multa quoque alia hinc
 inde variantur, quae quia minutula sunt, nolui-
 mus recensere. Tanta itaque exemplariorum
 varie-

c) Haud dubie voluit scribere, audissent.

varietas, praeter alia, satis arguit hanc historiam
ascititiam esse, quemadmodum cum pluribus aliis
asserit autor noster.

8, 40. Qui veritate loquutus sum vobis, quan-
audiui a (patre) Habet namque πατέρος et non
θεοῦ deo. Et infra versu 49. Sed honoro
patrem. Non additur μου meum. Statimque
in eodem versu: Et vos contumelia me (affici-
tis) Nam habet αὐτιμάζετε per praesens, non
ητιμάσατε contumelia affecisti. Concordat
nobiscum in hoc postremo exemplar Complu-
tense.

8, 59. Iesus autem occultatus est, et exiuit de tem-
plo. Additor statim: etiam in exemplari Com-
plutensi: διελθὼν ^{a)} διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ παρ-
ῆγεν εἰς τας pertransiens per medium illorum et
ita praeteribat.

9, 8.

a) Propter Euthymium etiam hoc notandum, quod haec
non uno loco iunctim recitat, sed per partes, interpo-
sa in singulis partibus interpretatione. Distinguit au-
tem textum ita. Primo vers. 59. ηραν οὖν ad επ' αὐτόν.
Secundo: ηροῦς δὲ εὑρύθη. Tertio: καὶ εξῆλθεν
εἰς τὸν ἡροῦ. Quarto: διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν,
Quinto: καὶ παρῆγεν οὗτας. Sexto: καὶ παρέγων
ad γερενή. Duplex hic oritur quaestio. Altera,
quis ex editoribus N. Testamenti haec exclusit? Eras-
inus, humo temerarius et perfidus, qui haec in suis
Graecis, nescio quibus, et inuenit et non inuenit.
Nam in prima editione habet, in reliquis omisit.
Compara eius ad hunc locum animaduersionem. Al-
tera quaestio. Cur Hieronymus in vulgata Latina
omisit? Scilicet hic queque seruum pecus sequitur
vesconum Origenem. Nec diligentiores fuerunt Chry-
stostomus et Cyrillus. Vulgo credunt haec assuta esse
ex Iue. 4. 30. Stulte! Suo tempore totam rem ad
oculos demonstrabo. Haec adeo seruat Vaticanus
1209. apud Birchiam.

9. 8. Vicini itaque, et qui viderant eum prius quod (caecus) esset. Habet enim τυφλός, non πτωχός^{e)} mendicus. Consonat etiam exemplar Complutense.

10. 8. Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones. Non additur πρὸ ἐμοῦ ante me, neque in exemplari Complutensi, neque in editione vulgata.

10. 39. Quaerebant (ergo) rursum apprehendere eum. Additur enim οὐν ergo, et in exemplari Complutensi, et in vulgata editione.

13. 9. Domine non tantum pedes,, Non additur μου meos.

13. 25. Quin ergo ille recuineret (ita) super peccatus Iesu. Additur enim οὐτως, quod etiam in scholiis autor declarat.

13. 30. Erat autem nox quando, exiuit; deinde subditur: Ait Iesus. Non enim additur οὐν ergo, ante verbum εἰλήθε exiuit, vt alium possit reddere sensum. Facit nobiscum exemplar Complutense.

14. 1. Ne turbetur cor vestrum! Ante haec verba non praemittitur, neque in nostro, neque in Complutensi exemplari id quod, habetur in vulgaribus Graecis exemplaribus) καὶ εἰπέ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ et ait discipulis suis.

h. 2

14. 30.

e) Erasmus, impostor, non criticus, in vulgata reperiebat mendicus. Ex Lexico ergo suo reddebat πτωχός. Inepte. Reddere debebat προσάγης. Ita enim Chrysostomus, unde haec est corruptio. Vide Tom. VIII, p. 333. A. Unde autem προσάγης inuectum? Per summam negligentiam et incogitantiam ex proximo προσειτῶν.

f) Est initium lectionis ecclesiasticae, τῇ παρασκευῇ τῆς οὐδεμάδος, quod homines somnolenti intulerunt in contextum.

14, 30. Venit enim princeps mundi. Non additur τούτου huius, neque in exemplari Complutensi.

16, 3. Et haec facient, quia non nouerunt. Non additur ὑμῖν vobis, nec in editione Complutensi.

16, 5. Et nemo interrogat me: Quo abis? Non praeponitur ante verbum Interrogat ἐξ ὑμῶν ex vobis; si τοῦτο γένεται.

16, 15. De iustitia autem, quia ad patrem (meum) additum est. Additur enim μου, metiam in editione Complutensi.

16, 25.^{a)} Haec per prouerbia (dico) vobis. Non enim habet^{b)} λελάληκα loquutus sum: sed λέγω dico.

16, 33. In mundo presuram (habebitis) Nam habet^{c)} futurum, non ἔχετε habetis. Pari modo legisse manifestum^{d)} est eum, qui vulgatam dedit editionem.

17, 11. Pater sancte serua eos per nomen tuum (quo donasti me). Non enim habet^{e)} quos, sed a quo. Eodem etiam modo habet exemplar Complutense. Ex scholiis tamen legisse videtur autor

^{a)} Dissentiantur mei Euthymii Codices, qui λελάληκα seruant.

^{b)} Chrysost. T. VIII. p. 463. A. negligit quidem verba textus, habet tamen suis verbis: ἐώς ἀνήρ εὐτῷ πόσιψ, Σλήψιν ἔχεται. Eodem modo repetit alibi, ut in editione N. Testamenti docui. Cyrilus ante scholam habet ἔχετε, sed in interpretatione ἔχετε. Tom. IV. p. 944. A. 945. A.

^{c)} Minime vero. Nam interpres Latinus saepius praesentia per futura reddit. Neque hoc ignoras, Henneni.

autō noslēr δ, quod,^{b)} puta Nōmen accusandi casū.

18, 25. Negauit (ergo) ille et ait: Non sum. Re-petitur enim αὐν ergo. In hunc etiam modum legimus in editione Complutensi.

28, 29. Exiuit itaque Pilatus ad eos, et ait. Non additur ἔξω¹⁾ foras. Ad hunc quoque modum inuenimus in exemplari Complutensi.

19, 16. Acceperunt autem Iesum et (duxerunt) (in praetorium) Primum itaque non habet απῆγαγον abduxerunt, sed ἤγαγον duxerunt. Et in hoc concordat exemplar Complutense. Adde-batur praeterea in nostro exemplari εἰς τὸ πρεμ-τώριον.

19, 35. Et ille scit quod vera dicat (sed) vt., vos credatis. Nam habet αλλά, sed. Nec habet καὶ et, ante vos. Exemplar quidem Complu-tense non habet coniunctionem καὶ, sed nec habet αλλά.

19, 38. Et permisit Pilatus,, Statimque additur ἦλ-θεν^{m)} οὖν, καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Venit ergo, et tulit corpus Iesu. Concordant et exemplar Complutense et vulgata editio.

20, 29. Quia vidisti me,, credidisti. Non additus θωμᾶ, nec in editione Complutensi.

h 3

21, 1.

^{a)} δ ponit in interpretatione ideo, quod non repetiūt, εν τῷ ὀνόματι σου, ad quod refertur in textu ω. Quorsum ergo referendum fuisseτ ω; Forte ad δέ-dωνας;

^{b)} Incerta sedes huius vocabuli satis arguit, id aliunde introductum esse. Nam meus Mosquensis Codex S. qui Cyrilli scholia etiam habet, addit id ante πρός. Ita Cyrill. T. IV. p. 1034. B. Alius Codex 11, cum scholiis habet post αὐτούς.

^{m)} Haec nimirum omittit Erasmus. Unus meorum q. eundem saltum fecit ab ἦλθεν ad ἦλθε. Vierque autem Euthymii cū reliquis ista seruant.

21, 1. Postea manifestauit se iterum Iesus (discipulis) ad mare Tiberiadis. Additur enim μαθητῶν discipulis. Concordat in hoc et exemplar Complutense et editio vulgata.

21, 15. Simon (Iona) diligis me plus his? Habet namque λαντά, non λαννά: et ita rursum bina vice subsequitur. Similiter etiam habet exemplar Complutense.

Eiusdem Hentenii.

In his quae sequuntur multisque aliis in locis Euangelistae phrasin imitati Hebraicam, posuerunt praesens, interdum etiam et praeteritum pro futuro.

Matth. 11, 3. et Lucae 7, 19. 20. occurrit in primis illud maxime vulgatum: Tu es ille (qui venit) an alium expectamus? Vbi ponitur ἐρχόμενος veniens, pro eo quod est, qui venturus est, aut potius, qui venturus erat. Et eodem modo Io. 6, 14. Hic est vere propheta (veniens) in mundum, id est, qui venturus erat. Rursum Matth. 17, 11. Elias quidem (venit) primum: ἐρχεται pro Venturus est ponitur. Et sane id in hoc verbo ἐρχομαι frequentissimum est.

Matth. 10, 20. Non enim vos (estis) (illi qui loquuntur) sed spiritus patris vestri (qui loquitur) in vobis: vbi praesens ἐστι pro Eritis sumitur: et λαλοῦντες pro eo quod est, Qui loquentur: et

^{*)} Praeter μαθητῶν unus, meorum Codicum Euthymii addit αὐτοῦ.

et λαλοῦν, pro Qui loquetur. Eadem etiam habentur Marc. 13, 11.

Matth. 22, 30. In resurrectione neque (contrahtint matrimonium) neque (nuptui traduntur) sed quasi Angeli Dei in coelo (sunt.) Verbum γαμοῦσι, quod ex sequentibus verbis, quae manifeste praesentia sunt, etiam iudicatur esse praesens, pro futuro Contrahent accipitur: et ἐκγαμίζονται pro Nuptui tradentur: similiter εἰσὶ pro Erunt. Par quoque modo habentur verba haec Luc. 20, 35. 36. Marc. 12, 25.

Matth. 17, 20. Si (habeatis) fidem sicut granum sinapis. Ἐχητε pro futuro Habueritis sumitur.

Matth. 26, 11. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me vero non semper (habetis) Hoc in loco praesens ἔχετε pro futuro Habebitis capitur. Et eodem modo do. 112, 8.

Matth. 28, 7. Ecce (praecedit) vos in Galilaeam. Προάγετε pro futuro Praecedet accipitur. Similiter etiam habet Marcus 16, 7.

Marc. 3, 29. Quicunque blasphemauerit aduersus spiritum sanctum, (non habet) remissionem in aeternum, sed reus (est) aeterni iudicij. Ἐχετε pro Habebit accipitur, et εἰσιν pro Erunt.

Marc. 9, 12. Elias quum prius venerit (restituit) omnia. Hoc in loco αποκαθισαι verbum praesens sumitur pro futuro Restituet. Cap. 9, 31. Filius hominis (traditur) in manus hominum. Similiter hoc in loco παραδίδοται verbum praesens Accipitur pro futuro Tradetur.

Marc. 11, 24. Quaecunque orantes petitis, credite quod (accipitis) et erunt vobis. Λαμβάνετε pro Accipientis.

Luc. 13, 35. Ecce (relinquitur) vobis domus vestra. Αφίεται pro futuro Relinquetur.

- Io. 6, 28. Quid (facimus) ut operemur opera Dei?
 $\piοιοῦμεν$ pro Faciemus.
- Io. 7, 27. Christus quum venerit, nemo cognoscit
 unde (sit) $\varepsilon\varsigma$; pro futuro Erit.
- Io. 7, 33. 34. Vado ad eum qui misit me: quaere-
 tis me et non innuenietis: et ubi ego (sum) eo
 vos non (potestis) venire. Ἐμὲ pro Ero: et
 $\deltaύραδε$ pro futuro Poteritis accipiuntur.
- Io. 8, 31. Si vos manseritis in sermone meo, veri
 discipuli mei (estis) $\varepsilon\varsigma$ pro Eritis sumitur.
- Io. 8, 46. Quis ex vobis (arguit) me de peccato?
 $\varepsilonλέγχει$ pro Arguet accipitur.
- Io. 13, 8. Si non lauero te, non (habes) partem
 mecum. Ἐχεις habes pro Habebis.
- Io. 14, 17. Vos autem (cognoscitis) eum, quia apud
 vos (manet.) $\Gammaιωάσκετε$ pro Cognoscetis: et
 $\muένει$ pro Manebit. Et hoc sicut et alia prope-
 modum omnia, literae series ipsa declarat.
- Io. 14, 19. Adhuc modicum, et mundus iam me
 non (videbit) vos autem (videbitis) me. Hic
 sane quanquam^{a)} autor quidam non parui nomi-
 nis dicat $\vartheta\omegaρεῖ$ et $\vartheta\omegaρεῖτε$ praesentis esse tem-
 poris: sunt tamen etiam iuxta canones Graecae
 grammatices futura secunda. Similiter Cap. 15,
 26. 27. quum dicitur: Ille testimonium perhibe-
 bit de me, et vos (testes eritis.) Etiam ait idem
 autor $\muαρτυρεῖτε$ praesens esse indicantis, ut signi-
 ficet Testes estis, aut estote, quemadmodum
 etiam hoc loco vertit. Attamen multo commo-
 dius dicetur esse futurum secundum: praesertim
 quum Act. Cap. 1, 8. eadem ferme verba refe-
 rense Lucas, dicat: Accipietis virtutem superue-
 niente spiritu sancto in vos, et eritis mihi testes.

Vbi

a) Et hic et paullo post videtur intelligere Erasmus
 quem vide in interpretatione et in notis.

Vbi aperte per futurum habet Graeca litera ἔτεσθε, facta etiam primum superuenientis spiritus sancti mentione; sicut etiam hoc loco. Praeterea quum eodem capite 16, 10. dicitur: Ad patrem vado; et posthac non (videbitis) me. Et post pauca vers. 16. Pusillo tempore et non (videbitis) me: afferit idem^{b)} utroque horum locorum Euangelistam abusum tempore praesenti pro futuro. Nos autem opinamur, quod proprie futurum secundum posuerit. Quod inde facile est colligere, quod statim sequatur futurum ἔψευδε videbitis. Scimus tamen quosdam grammaticos futura secunda a verbis circumflexis in totum auferre: qui tamen fateri coguntur praesens indicatiui passim pro futuro locari, quod vix fieri solet. Idem autor verbum αὐθέωνται frequenter vertit Remittuntur, quum sit non solum Atticum praeteritum, sed et Ionicum et Doricum, per ablacionem, vocalis subiunctiuae, et pleonasmum ω. Nam quod dicat interpretari fortassis legisse αὐθέονται, ut sit praesens ab ξω et ξουμαι, non sit verilimile, quum hoc barytonum verbum apud solos poetas reperiatur.

Io. 15, 6. Nisi quis in me manserit (eiectus est) fras sicut palmes, et (exaruit) et (colligunt) eos, et in ignem (coniiciunt) et (ardent.) Hoc loco duo praeterita et tria praesentia pro futuris posita sunt: nempe ἐβλήθη pro Eiicietur, ἐξηγάνθη pro Exarescat, συγέγοντι pro Colligent, Βάλλουσι pro Coniicient et καίεται pro Ardebit.

b 5

Io. 15,

b) Erasmus in notis.

c) Matth. 9, 2. 5. Marc. 2, 5. 9. Luc. 7, 47. 48. Vide in primis Erasmus ad Marc. 2, 9.

Io. 15, 8. In hoc (glorificatus est) pater meus (vt fructum copiosum adferatis.) Ἐδοξάθη pro futuro Glorificabitur, et ἡνεκέντε pro eo, quod est, Si attuleritis. Hoc itaque loco et praeteritum et praesens pro futuro ponuntur.

Io. 16, 26. Et non (dico) vobis quod ego rogabo patrem pro vobis: ipse enim pater (amat) vos. Λέγω pro Dicam et φιλεῖ pro Amabit, quod tamen, si solum esset, futurum secundum esse posset. Vide huius loci enarrationem.

Io. 17, 11. Et iam non (sunt) in mundo, et hi in mundo (sunt.) Εἰμὶ pro Ero sumitur, et εἰσὶ pro Erunt.

*Ioannis Millii examen Codicis Euthymii^{a)}
Barocciani. Ex Prolegomenis eius
in N. T. a §. 1073 — 1079.*

Et iam quidem ab insigni illo Commentariorum Chrysostomi^{c)} defloratore ad alium deuenimus, f)
Euthymium dico *Zigabenum*; qui sub initium fere Seculi duodecimi, e Patrum variorum, sed Chrysostomi

^{a)} De eodem loquitur ibid. §. 1462.

^{c)} Ita Theophylactum Bulgariae Episcopum appellat. Videtur autem hoc vocabulum ex contaminato barbarae Latinitatis marsupio Diui Hieronymi protraxisse. Honestiori et Latiniiori uti poterat. Aliud est Graecum ἀπερθίζειν, aliud Latinum deflorare.

^{f)} Tanquam ex palatio excelsō fessi fatigatique ad tugurium humile.

stomī potissimum Commentariis, *Catenam*^{g)} quan-
dam contexuit in Euangelia. In qua certe, ut hoc
obiter notem, peculiare^{h)} omnino illud, quod alle-
gationes seu citationes Euangelici textus perpetuo fa-
ctae sint secundum Titulos, qui ad oram Euangello-
rum signati sunt, siue maiora Κεφαλαια. Huius
haud dumⁱ⁾ Graece editae Exemplar nacti sumus in-
ter Codices Baroccianos, probum ac propemodum
integrum; unde videre liceat, qualis textus *Euthynio*
fuerit ad manum, cum ista scriberet. Erat autem iste,
quales

g) Catena, Doctissime Milli, appellatur collectio loco-
rum ex variis scriptis Patrum; qui aliquo modo partes
singulas litterarum sacrarum oratione attigerunt, sine
continuo nexus collatorum. Non sine causa addidi
sine nexus, quanquam catena quaelibet nexus habere
debet. Sed illud in istis catenis non habet locum.
In Euthynio autem nexus est, quod ex pluribus
partibus opus peretuum fecit. Commentarium
ergo, non Catenam exhibit. Hoc discrimen est in-
ter Catenam et Commentarium, ex usu recentiorum
Graecorum vocabuli σειρᾶς.

h) Non peculiare aut inusitatum, sed obtinet ista capi-
tum descriptio in plerisque Codicibus Graecis, quod
te latere non poterat. Nullam aliam enim Graeci
agnoscunt praeter hanc et canones Eusebii. Vtraque
est in Codice Alexandrino.

i) Viros doctos aliquos affirmasse, hos commentarios
Graece iam editos esse, supra notatum est a Fabricio.
Sed in noua Cauei editione hic error correctus est.
Vide Tom. II. p. 199. edit. Basil. 1745. fol. Sed
Elias du Pin in noua bibliotheca auctorum ecclesiastico-
rum Tom. IX. Cap. XIV. p. 197. hunc commenta-
rium Graece editum tradit Veronae 1530. quo anno
nimirum ibidem prodiit commentarius in Psalmos.
Confusus ergo est commentarius in Psalmos cum hoc
in Euangelia Oudinus in commentario de scriptori-
bus ecclesiasticis Tom. II. p. 981. alio modo errauit.
Scribit enim: Commentaria in quatuor Euangelia
edita Graece in folio Veronae anno 1630. (ergo cen-
tum annis post.) cum commentario in Psalmos.

qualis exemplarium posterioris aeui ferme omnium,
plurimis in locis^{k)} interpolatus; ita tamen, ut in
multis, vbi diuersus abit a libris excusis, germanam
exhibeat lectionem.

* * *

E lectionibus interpolatis in primis ecce seqq.

Ιερόνυμος^{l)} ποταμῷ, ΜΑΤ. 3, 6. plurimi Codd. Syr.
Copt. Aethiop. Διαρπάση pro διαρπάσει 12, 29. sic Chrysost. ^{m)}
cauebat scriba, ut verbum hoc conueniret tem-
pore cum praecedenti δήσῃ.

Βαρόςⁿ⁾ τῆς γῆς 13, 5. irrepsit e marg.

Τὸ δέρισον μου^{o)} ἡτελματαῖς 22, 4. sic etiam Codex
vnus et alter. Interpolatori sc. quisquis ille,
congruentius visum est de regis prandio, illud
paratum esse dicere, quam se illud parasse.

Καὶ ἀποκριθεὶς ἐπεν αὐτοῖς γενεὰ πον. 16, 4. ex
vers. 2. huius capitinis.

Oὐτως;

*k) Multo tamen minus quam tuus Alexandrinus et Can-
tabrigiensis, insimus omnium.*

*l) Est haec lectio Codicum cum scholiis et catenis, quod
ex Mosqq. Codd. d et 10. discitur. Contra sunt eius-
dem generis Codices a. e. Ergo facile a Critico au-
toritate reliquorum excluditur.*

*m) Chrysost. T. VII. p. 447. b. habet: ἦγε τότε ΑΥΤΟΥ ΤΑ ΣΚΕΤΗ διαρπάση, quod nec Wet-
steinus notauit. Ignorabant Graeci consuetudinem
Hebraicam orationis ita vinciendae per particulam ναὶ.
Totum membrum abesse poterat. Si tamen addi-
dissent Graeci, τότε δή, τότε δὲ aut τότε γέρο scri-
pserint.*

*n) Neuter ex meis Euthymii Codicibus id habet. Βαρός ne quidem Graecum est. Βαρός Graeci dicunt.
Hinc βαρθύμιος.*

o) Ita duo Codices Mosquenses Chrysostomi.

Oūτως; οὐκ ἴσχύσατε etc. 26, 40. sic^p) et complures Codd. repetita interrogatione, quo magis ad Marcum (c. 14. v. 37.) accederetur.

Γολγοθᾶν. 27, 33. sic Codd. al. casu accusatio ad formam Graecorum.

Ιδόντες τὸν γενόμενα. 27, 54. missō τὸν σεισμὸν, ut superfluo, ob supra dicta v. 51, 52.

Ἀγοράσομεν. M A R C. 6, 37. sed editum recte, ob seq. δῶμεν omniumque fere librorum^q) auctoritate confirmatum est.

Ἐδοξαν Φανταστῶν εἶναι, 6, 49. sic Codex Ephesinus. Sed Φαντασμα reliquorum Codicium est, et Matthaei.

Ἐσω^r) πάντων δοῦλος, 9, 35. sic Codd. aliq. Aethiop. ex Matthaeo.

Ο^r) δὲ ὑμῖν λέγω, 13, 37. complures Codd. nempe ob simplex illud γεηγορῆτε, quod sequitur, postius vīsum δ, quam α. et sic interpretati sunt Vulg. Syr.

Αμὴν δὲ λέγω ὑμῖν, 14, 9. inserto δὲ, ut apud Matthaeum, et in libris aliq. γὰρ, connexionis gratia.

Kai

p) Hoc in Euthymii Codicibus non animaduerti. Sed ita habent Codices Mosquenses Chrysostomi, et si alter ediderit Montefalconius. T. VII. p. 791. a. d. Theophylactus etiani pag. 164. e. 165. a. vnum signum interrogandi haber post ἐμοῦ.

q) Hoc argumentum hic valet. Non autem prius. Nec enim Marcus accurate Graece scribit. Poterat ergo praecedere futurum, et post καὶ sequi δῶμεν. Scilicet, ut καὶ esset pro Graeco Καὶ. Nisi Codices obstant, apud Marcum probasslem ἀγοράσομεν. Aliter enim Graece Xenophon, aliter Marcus scribit. Hoc illud dubium est in Crisi N. Testamenti, quod scriptores nec vbiique Hebraizant, nec vbiique Graecissant.

r) Sic vterque meus. Seruant tamen πάντων ἔσχατος ητοῦ.

s) Mei.

Kai^t) εὐλογήσας. 14, 23. praefixo καὶ, ex Matthaeo.

Kai ἐπληρώθη ή γεαφή ή λέγουσα. καὶ μετὰ σένόμιων ἐλεγιῶθη. 15, 28. versiculus hic praetermissus est apud MS. Euthymium. Sed adscriptum habemus ad orām Codicis a manu non nihil recentiore. Omittunt etiam^v) Alexandrinus, alii que

t) Vnde tantum meorum addit καὶ.

v) Vitium Codicis Alexandrini arguant additi canonies Eusebii. Habet enim in editione Woidii ita: καὶ σὺν αὐτῷ εκυροῦσιν δύο λησάς. et in interiori margine notat sectionem minorem σιε. et canonem η. Rursum: οὐχ ἐν δεξιῶν καὶ ἔνα εξ εὐωνύμων αὐτοῦ. Et in interiori marginē, sectio minor σις. canon ζ. Atqui omnia ab καὶ σὺν αὐτῷ ad εὐωνύμων αὐτοῦ pertinent ad sectionem σιε. et ad canonem α. Quatuor enim Evangelistae non solum narrant duos latrones cum Christo cruci esse affixos, sed etiam, Christum pendisse medium. Iam cum in illo Codice versus 29. sit sectio σιζ. ut ibi etiam notatur, culpa scribae excidit sectio σις. quae, quod a Marco et Luca tantum resertur, pertinet ad canonem η. Deprehenditur ergo, scribam illum a *Kai* ad *Kai* defecisse. Addamus hic illos numeros cum correctione:

Alex.	Correctio.
σιδ.	—
α.	—
σιε.	—
η.*	—
σις.	—
ζ.	—
σιζ.	—
β.	—
σιη.	—
β.	—
σιθ.	—
β.	—

Defecit ergo ab α. ad η. ac sit deinceps. Ergo Codex Alexandrinus, qui hunc versum omisit, defendit integrum.

que Codd. aliq. Caeterum, praeterquam quod in libris plerisque locum habeat, mihi certe haud leue indicium est, etiam in Marci Autographo existisse, quod eadem ipsa proferat ex occasione Lucas, affidus Marci sectator. Nedicam, quod ob idem initium huius versus et seq. facile omitti poterat.

Ty^α ð^ε ἐξ ὑμῶν L v.c. 11, 11. illud ἐξ, vt cunque in Exemplaria plurima irrepserit, non est huius Euangelistae, sed Matthei.

Te^υς δούλους τούτους ίναι γνω̄ etc. (missis mediis, oīs ἔδωκε τὸ ἀργύριον, credo, vt superfluis) 19, 15.

Edi^τtis αδελφὸς αποθάνη, 20, 28. et ita Cod. unus et alter. Reliqui omnes et Editt. τινός et sic Marcus, quem sequi amat hic Euangelista.

Kαὶ παρεκάλεις αὐτὸν. 8, 32. Daemoniacus sc. ex vers. proxime praecedente.

O ð^ε ἵνσοῦς ἐπεν αὐτῆ. 8, 48. Codd. aliq. Goth. Syr. Inson Matthei est.

Οχλοι ἐπεζήτουν. 4, 42. plurimi^{x)} Codd. explicatius.

retritatatem huius versus. Illud autem intelligitur, scribam Codicis Alexandrini hic data opera fecellisse. Cum enim semel omisisset versum 28. hunc errorem autem nollet corrigere, corruptit de industria canones, seruato tamen sectionum ordine, ne defectus apparet. Cur autem nollet errorem suum corrigere, vel pertinacia hominis, vel negligentia, vel lucri studium in caussa fuit. Credo postremum in culpa suis, ne perderet lucellum, si defectus aut additamentum in fronte aut in calce solii appareret. Alias enim necessitas nulla fuisset corruptendi notas canonum. Sancta Thecla ergo aetate Apostolorum scribebat Codices mercede conducta, admodum perfidiose. Vide, quae infra dixi, ad Luc. XXIII, 17.

^{x)} Ob eam causam probavi, etsi, vt elegantius, de Graecitate suspectum erat.

Tò ἔθνος ἡμῶν. 23. 2. pluriini Codd. adiecto ἡμῶν,
explicationis gratia.

Μαργαρητὴ ή ἰακώβου. 24. 10. complures Codd. expli-
cationis.

Τι πέδειζεν.^{a)} 24. 40. singularis lectio.

Ti εποίησεν^{b)} σὺ. IOANN. 2, 4. Codd. multi: mu-
tato σὲ in σὺ, ab iis qui ignorabant sensum
phraseos; apud Interpretes LXX. tritissimae.

Kai ἐβάπτιζον. 3, 22. plurale, ob id quod infra
dictum. οὐτοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ’ οἱ
μαθηταὶ αὐτοῦ, cap. 4, v. 2.

Μαθηταὶ αὐτοῦ. 4, 31. libri aliqui. αὐτοῦ scriba-
rum est.

Πλανῆ τὸν κόσμον. 7, 12. reclamante Codicem
omnium fide.

Ορθός πάλιν βαθέος ἥλθεν ὁ ἵνος. 8. 1. expli-
catio ex.^{a)} Luc. 24, 1. sic multi Codd.

Εἴπον αὐτῷ, πειράζοντες. 8, 4. libri multi. Com-
mentarius est; non textus, ex vers. 6.

Ti λέγεις περὶ αὐτῆς; 8, 5. Codd. plurimi. Ad-
ditio περὶ αὐτῆς, explicationis gratia.

Ἀναβλέψας εἶπεν αὐτοῖς. 8, 7. Codd. al. clarius.

Εἶπεν αὐτὴν, καὶ εἶπε γύναι etc. 8. 10. libri aliqui.
explicatus.

Ὕπηκοοτα παρὰ τοῦ πατέρος. 8, 40. Euthym. isque
solus.^{b)}

g) Ita unus meorum. Alter vulgatum. Vocabulum
ἐπέδειξε, quod haud raro iquantiae notionem habebat,
non nullis offensioni fuit. Ergo alii ex Io. 20, 20. ἐδείξε,
subiecerunt: hic ἐπέδειξε subiecit. Corruptionem pro-
dit Mosquensis f. qui rasura sustulit syllabam επ.

x) Mei seruant τοι. Nec aliter est in interpretatione.

a) Quonodo Millio Luc. 24, 1: hic in mentem venire
potuerit, non video. Nimis longe repetitum.

b) Immo cum Origene et Chrysostomo, ut docui in mea
editione.

Οὐκαλῶς ἐλέγομεν. 8, 48. Codd. aliq. explicatio, ex cap. 7. v. 30. huius Euangelii.

Καὶ τὴν αἰδελόφην αὐτῆς μαριάν. 11, 5. sic Vulg. (in Edit.) Syr. addito μαριάν, ex vers. 1.

Ἐκεῖνος^{c)} οὗτος. 13, 25. Codd. complures. Simplex ἐκεῖνος, genuinum. Eius loco suffeclum est ex marg. in Codd. aliq. οὗτος, ceu magis idoneum: in aliis adiunctum erat τῷ ἐκεῖνος in aliis ad euitandam ταυτολογίαν, mutatum videmus οὗτος in οὗτος, vt hic apud Euthymium.

Ὑγαγόν εἰς τὸ πρωτώριον. 19, 16. sic Codd. al. explicatio, ex Cap. proxime praecedentis v. 28. Et de locis interpolatis hactenus.

* * *

Ex genuinis, quae ab Edit. differunt, habentur haud memoratis, non nullas hic restat, proferamus.

Καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν^{d)} τῷ αἴγυῳ. ΜΑΤΤΗ. 13, 27. complures libri, vt et Epiphaniī Codex. Particula σῷ, iniectionis videtur.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος. 14, 28. plurimi Codd. et Vulg. medium αὐτῷ, quod in nostris, iniectionis est.

Τὰ^{e)} γενόμενα. 18, 31. Codd. aliq. et Vulg.^{f)} ut videtur; quomodo legendum esse monet Lucas Brug.

c) Eodem modo οὗτως excluserant non nulli Cap. 4. vers. 6. Alii dederant οὗτος. sic Vide Weit. Birch.

d) Seruat uterque meus σῷ. Sed σῷ omittunt Codices Mosquenes cum scholiis d. 10. cuiusmodi Codices tractauit Euthymius.

e) γενόμενα voluit scribere Millius. Mei habent γενόμενα.

f) Ex exemplis, quae hic subiecit Millius, apparet, illum probas lectiones appellare eas, quas habet Vulgata Latina.

Brug. mutarunt aliqui ad marg. adeoque et in
textu scribae in γενόμενα, ceu communodius.

Οὐκ ἡλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ αἱραγτῶλούς.
M A R C. 2, 17. Codd. aliqui et Vulg. Syr. ²

Goth. Copt. Aethiop. Lucae est, quod sequitur in
nostris, εἰς μετάνοιαν, et accessit tam apud hunc
Euangelistam, quam Matthaeum, ex Lectio-
nariis.

*Ουδέας αὐτῆς. 12, 31. sic libri probi aliq. et Vulg.
Syr. Aethiop.

*Ἐξ εὐανύμενον. 10, 40. complures Codd. et Vulg.
Goth. absque addito μν., quod accessit ex Mat-
thaeo.

*H (pro quo in Edd. καὶ, ex Matth.) τῆς ὥρας. 13,
32. magna vis Codicum, et Vulg.

*Ἐσχαρέντον· ἐκεῖ ἔτοιμάστε. 14, 15. Alex. et pro-
batores al. et quidem Exemplar Vulgati. Nec
aliter Lucas, Marci sectator. Medium ἔτοιμον,
quod in nostris, explicatio erat τοῦ, ἐσχαρέντον,
in margine posita, indeque translata a scriba quo-
piam in medium paginam.

Καὶ μὴ εὑρίσκετε ποιας εἰσειέγοντων αὐτόν. L V C. 5,
19. ita e Stephanianis plurimi, aliisque proba-
tioribus, Alex. Cant. διὰ ποιας, quod in Ex-
cusis plerisque, est genuinae lectionis explicatio.

Πάιτα τὰ γενήματά μου. 12, 18. ita simpliciter
Lin. et Cant. et Vulg. initio, ut videtur. Se-
quentia, ^{b)} καὶ τὰ ἀγαθά μου, adscripta pri-
mum

^{a)} Hi omnes pro Vulgata Latina, sine melioribus Codici-
bus Graecis, nihil probant: cum melioribus Codici-
bus Graecis autem semper probant contra Vulgatam
Latinam. Indicant enim fere plerumque recentiores
corruptiones versionis Latinae. Per inductionem ex-
emplorum id intelligitur.

^{b)} Seruat sterque meus. Habet autem γενήματα, ut
scribendum est. Γενήματα condantur in horreo: γε-
νήματα, eius generis, in stabulis seruantur.

num ad marg. e versu proxime sequente, irre-
psere mox in contextum, et Codices iam vniuer-
sum occupant.

Τπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐθεραπέουοντο. 6, 18.
Alex. et Codd. al. Vulg. Aethiop. omnino recte.
Καὶ postea insertum erat, ante ἐθεραπέουοντο, ut
iam in Editis, ad tollendam obscuritatem, ne
alias soli daemoniaci sanati viderentur, non item
reliqui, qui huc curationis causa venerant.

Ἐπεδὴ φίλες. simpliciter. 11, 6. Codd. plurimi.
Syr. et Vulg. initio. Μοῦ inieclum erat haud
dubie, ad implendum sensum: nemo particulam
huiusmodi expunxerit.

Ἴδοὺ αἱ φίλεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. 13, 35. Codices
optimi, magno consensu. **"Ερημος,** quod ac-
cessit in nostris, ex Mattheo auctiōnē fuisse
monent Lucas Brug. et Grotius.

Ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας, μή τις ὑπερέσσατε;
22, 35. Codd. atq. omnino recte. Neque enim
in proximis mentio sit, nisi faculi et perae.
Medium, καὶ ὑποδημάτων, quod in nostris,
adscriptum primum in marg. a lectore aliquo,
ex cap. 10. v. 4. huius Euangeli, scribae facile
admisserunt in contextum.

Πρὸς αὐτὸν γυναικε. IOANN. 8, 3. **Πρὸς**²⁾ αὐ-
τὸν non agnoscunt complures libri; vt nec
Vulg. Syr.

Μή τοὺς πόδας μόνον. 13, 9. sic libri aliq. et Cant.
adeoque Vulg. initio. Μοῦ inieclitum est.

Sed de commentario hoc hactenus, omnium,
quae quidem Graece extant, vt opinor, no-
uissimo.

* * * * *

Lectiones Variantes Utriusque Codicis Mosquensis ad quatuor euangelia.

Constitueram quidem integrum contextum quatuor euangeliorum, ut in codicibus Euthymii Mosquensis legitur, simul cum eius commentario edere. Bibliopola autem mihi auctor fuit, ut de lectionibus variantibus seorsim exponerem, textum autem breuiter tantum ante singula scholia notarem. Id quia sine danno lectorum fieri poterat, facile obtemperauit. Examinaueram autem Codices Mosquenses Euthymii bis, semel ad editionem Ioannis Gregorii Oxon. 1703. fol. semel ad Bengelii Tubingae 1734. 4. Hic autem, sicuti etiam in mea noui Testamenti editione feci, ad solam Gregorii editionem respicio. In gratiam lectorum tamen monendum videtur, Gregorium expressissime editionem Oxoniensem Ioannis Fellii 1675. 8. Fellii autem editionem repetitam esse ab Aug. Herm. Franckio Lipsiae 1702. 8. Ex multis autem exemplis didici, Wetslenium etiam, vel Fellii, vel Gregorii secutum esse editionem. Sunt autem istae editiones omnes, ut vulgo loquuntur, textus recepti, hoc est, nec Erasimum solum sequuntur, nec Bezan, sed nisi in contextum habent ex maiori Stephaniana anni 1550. fol. et ultima Bezae 1598. fol. insertis non nullis lectionibus singularibus, de quibus tamen primus recepti textus editor lectores non admonuit. In uniuersum hoc moneo. Codex Euthymii B. in mea noui Testamenti editione I. est praestantior, deterior est A. quem in nouo Testamento N. appello.

Ad euangelium Matthaei.

Cap. I.

V. 1. a. ἀβραάμ. ⁴⁾ Ex consuetudine Graecorum, qui & ante βρ. spiritu aspero notare solent. Sie et vers. 17. et Cap. III, 9.

4. Ἀμινάδαμ bis. Partum, quod Graeci in fine non habent β. partim, quod μ. et β. in Codd. inde a Sec. IX. facile confunditur.

5. Ράιαβ. a.

6. Σολομῶν.

10. Τὸν μανασσῆν.

Cap. II.

V. 9. Ἔως οὐ ἐλθών.

11. Εὔρον] ἐδεν.

18. Πρεμέτην] την θεοποιηθει την.

22. [Ἐπὶ τῆς ιουδαίας] ἐπὶ abest. a.
Χρηματιωδεῖς δὲ] δὲ abest. a.

Cap. III.

V. 6. Ἰορδάνη ποταμῷ ὑπ̄.

8. Καρπὸν ἀξιον.

10. Καρπὸν καλὸν] καλὸν abest. b.

11. Καὶ πυρὶ absunt.

Cap. IV.

V. 5. Ἰησοι] ἔτησεν, b.

9. Προσκυνήσῃς με.

10. Ὑπάγε] ὥπισω μου addit. a.

13. Περιθαλασσῶν, pro παραθαλασσῶν est vitium editionis Grégorii.

i 3

16. Ἰδε

a) Quando uterque codex consentit, nullam notam addidi. Quando unus variat, id notaui per a. aut b.

V. 16. Ἡδε φῶς.

18. Οἱ μέτους absunt. **Cyrillus quidem T. II. p. 29.**
E. Matthaeum appellans, haec addit. Attamen
nec hoc pro argumento esse potest.

Cap. V.

V. 16. Πατέρες ἡμῶν. a.

Vitiosā sunt in a. vers. 20. εἰσέλθη. v. 23. προσφέ-
γεις et ἔχει κατὰ, omisso τι.

27. Τοῖς αὐχεῖσις absunt.

Οὐ μικρεύσεις] ὁ ἐμβλέπων. a. ex proximo
versu.

28. Οἱ βλέπων γυναικα] ὁ ἐμβλέπων γυναικα.
Sed a. in marg. notat γρ. καὶ ὁ βλέπων. Quo-
nam h. l. βλέπειν, est περιέργως καὶ ἐμπα-
θῶς προσβλέπειν, quo sensu non dicunt Graeci,
Origenes et Chrysostomus, ut in mea editione
docui, id permotarunt eum ἐμβλέπων, ἐμβλέ-
ψεις et ἐπιβλέπειν.

Ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς] ἐπιθυμῆσαι αὐτήν. b.

29. Σκανδαλίζῃ. a.

Βληθῆ] βληθῆναι. a. Sic et vers. 30.

36. Μήτε ἐν] μηποτε ἐν. a.

44. Τοὺς μισουντες] τοῖς μισουσιν.

47. Τοὺς αὐδελφοὺς] τοὺς φίλους.

48. Οἱ ἐν τοῖς σύρανοις] ὁ οὐρανος.

Cap. VI.

V. 2. Ἀμὴν γὰρ λέγω. b.

4. Αὐτὸς εἰ ἐν τῷ φανερῷ absunt.

5. Ὁπως δὲν] δὲν abest.

16. Τὰ πρόσωπα] τὸ πρόσωπον. a.

18. Ἐν τῷ φανερῷ] omittunt.

23. Σκέτος ἐστὶ] ποπ comparet̄s̄. Mox vers. 24.
μεμωνός.

- V. 25. Καὶ τὶ πίητε] ἢ τὶ πίητε. Mox ἐνδύσε-
θε. b.
33. Ζητᾶτε] αἰτᾶτε et in marg. ζη. ab eadē manu. a. Adiecerat nempe scriba aliquanto post literam maiusculam A. Igitur etiam s, in rasura litterae η scriptum. Αἰτᾶτε habet Chrysost. in duobus Codd. Mosqq. Hom. VIII. in epist. ad. Hebr.

Cap. VII.

- V. 1. Ἰνα μὴ] οὐκὲ οὐ μή. b. Vulgatum in textu. Sed in marg. γρ. οὐκὲ οὐ μή. a.
2. Ἀντιμετρηθήσεται] μετρηθήσεται. b.
9. Ἡ τις ἐσιν ἔξ] ἐσιν abest. a.
10. Καὶ ἐὰν] οὐκὲ ἐάν. Mox vitiose, ἐπιδώσῃ. a.
11. Εἰ οὖν υμεῖς] ἐὰν οὖν υμεῖς. a.
12. Οταὶ ἀν] οταὶ ἐάν. b.

Οὗτος γάρ] οὔτως γάρ. a. b. Codices enim permulti, vt alibi monui, etiam ante consonam, οὔτως pro οὔτω scribunt. Hinc interdum temere ex οὔτως factum est οὗτος. Οὗτος hoc loco videtur inuectum per Chrysost. quem vide T. VII. p. 291. B. VIII. p. 451. E. Forte iam Origenes intulerat, cuius interpretatio intercidit. In pluribus Codicibus reperietur οὔτως, si qui recte attenderint.

14. Οτι σενὴ] τὶ σενὴ. Id explicat Euthymius et Theophylact. p. 40. C. Apud Chrysost. T. XL. p. 492. F. editur quidem οτι, sed iste locus possumat τὶ. Vide, quae notaui ad 1 Thess. V, 8. in mea N. Testamenti editione. Apud Symmachum Ies. LII. 7. τὶ εὐπρεπεῖς n. τ. λ.

15. Προσέχετε δὲ] δὲ abest.

24. Αὐθεὶ Φρονίμῳ] αὐθεὶ omittit. a.

27. Προσέκυψαν] προσέπεσον. a. Varie vexatum est hoc vocabulum, quod Graeci non dicunt hoc

modo προσιόπτειν. Ergo alii habent προσ-
έργηταν, alii προσέκρουσαν.

Cap. VIII.

- V. 5. Εἰσελθόντι δὲ τῷ ἡσοῦ] εἰσελθόντι δὲ αὐτῷ.
 Tῷ ἡσοῦ est ex lectione ecclesiastica, κυριακῇ δ.
 8. Εἰπὲ λόγων] εἰπὲ λόγω.
 10. Τοῖς αἰνολογοῦσιν αὐτῷ ἀμήν.
 11. Μετὰ αἴθραις μ — οὐρανῶν] ἐν τοῖς κόλποις τοῦ
 αἴθραις, ceteris omisit. Interpretatio etiam
 vulgatam lectionem tollit. Corruptio ex Chry-
 stoforo, qui T VII. p. 209. C. habet εἰς τοὺς
 κόλπους. Deceptor autem est loco simili, quem
 ibi tradidit, Luc. 16, 22. 23. Iterum ita ibid.
 p. 361. D. Sed ibid. p. 315. C. tantum omittit,
 ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.
 15. Διηκόνει αὐτῷ.
 17. Διὰ τοῦ προφήτου ἥσοιτο.
 25. Μαδηταὶ αὐτοῦ] αὐτοῦ abest.
 34. Πόλις ἐξηλθον. b.

Cap. IX.

- V. 1. Καὶ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον] ὁ ἡσοῦς, post πλοῖ-
 ov, addit a. id insertum habet, ante εἰς, ab eadem
 manu. b.
 4. Καὶ ἴδων] ἴδων δέ.
 5. Σοι αἱ σύμαρτιαι] σου αἱ σύμαρτιαι.
 9. Καὶ σίνασάς] ὁ δὲ σίνασάς.
 17. Καὶ αἱ φότεραι] καὶ αἱ φότεραι.
 18. Ἀρχων τίς εἰσελθών.
 33. Ὅτι οὐδέποτε] ὅτι abest.
 36. Ἐκλευμένοι] ἐσκυλμένοι. Mox, ὡς πρό-
 βατοι.

Cap. X.

αῖς αὐτοὶ σὺν δὲ τῷ . Cap. X.
 V. I. Αὐτὸς ἐκβάλλει, b. Μόχ. v. 3. λεβάνος, viii
 λ. uterque.

4. Οἱ ισκαριώτης] ὁ abest.
 8. Νεκροὺς ἔγείρετε] absunt. Quis hoc innexit?
 Fortasse Origenes. Sed eius ad hunc locum interpretatione intercedit. Certe ergo Chrysostomus.
 Nam, et si quidem nec in sex Codicibus Mosquensis Chrysostomi inter contextum haec reperiuntur, tamen ex pluribus locis apparet, illum haec probasse. Habet ergo hunc locum Tom. VII. p. 370. B. D. ubi nihil in editione Montefalco-
 ni mutatur praeter λεπρούς καθάριστε. Sed in eadem homilia, ubi locum repetit p. 375. D. recenset, τοὺς λεπρούς; τοὺς καθάρισμένους —
 καὶ τοὺς ἔγειρομένους νεκρούς. Ibid. E. μὴ ζή-
 τες νεκροὺς ἔνας ἴδεις ἔγειρόμενοι. Item p. 376.
 C. νεκρῶν αὐτόσιων — λεπρῶν καθάρσιων. Haec omnia in eadem homilia, ubi hunc locum de industria tractat. Deinde in proxima homilia p. 378. D. rursus iungit, λεπρούς καθάριστε,
 δαιμόνια ἐλαύνειν — νεκροὺς ἔγειροτες. Item Tom. VIII. p. 281. D. de Iuda proditore loquens,
 inquit: οὐ γὰρ καὶ αὐτὸς μέτος τῶν ἀλλῶν
 ἢ τῶν πεμφθέντων νεκρούς ἔγειρεν καὶ λεπρούς
 καθάριστε. Denique diserte p. 300. D. οὐδὲ
 ἐπεμπει αὐτοῖς [τοὺς μαθητάς.] οὐν εἴπει,
 ἐδώκεν αὐτοῖς πνεῦμα σάγιον· οὐλλακτοῦ
 τοῖς ἐξευτακτοῖς λέγον· λεπροῖς καθάριστε, δακ-
 πύνεις ἐκβάλλετε, νεκροὺς ἔγείρετε· διηγεῖτε
 ἐλάβετε, διηγεῖτε δότε. Unde autem haec Chrysostomus arripuit? Ut equidem credo ex loco simili Matth. XI. 5. ubi^{b)} itidem λεπροὶ καθάρισον.

b) Vide paullo inferius Matth. 19, 9. ubi Origenes et Chrysostomus ad Matth. 5, 32. in interpretatione transe-

ρίζουται, νεκροὶ ἐγείρονται. Sed hoc loco ista verba etiam suspecta reddit incerta sedes. Nam alii Codices, ante λεπροὺς καθαρίζετε, alii, post habent. Hic ergo cum ceteris probatis codicibus multum Euthymii et Theophylacti auctortas valet contra Chrysostomum. Cyrillus etiam, qui modo ex Origine, modo ex Chrysostomo pendet, haec infert Tom. I. Glaphyr. p. 426. D. αἱδενοῦντας Θεραπέυετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε. δωρεὰν Ι. τ. λ. Item T. II. p. 862. C. αἱδενοῦντας Θεραπέυετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, νεκροὺς ἐγείρετε. Ac diserte Tom. I. part. I. p. 494. B. Καὶ μὴ τοῖς αὐγίοις ἀποσόλοις ἐπ' ἔξουσίοις ἐδιδούντα πνευμάτων ακαθάρτων εὐθένειαν ὁ χριστός, ὡς (v. I.) ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπέειν πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. καὶ ΤΟ ἔτι τούτων ΥΠΕΡΤΕΡΟΥΝ, καὶ ΑΥΤΟΥ δύναδαι παθεῖν [τοῦ addendum videtur.] ΘΑΝΑΤΟΥ, διεκελένετο, θεοπρεπέστατα λέγων· αἱδενοῦντας Θεραπέυετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. Ibid. p. 619. fin. αἱδενοῦντας Θεραπέυετε, νεκροὺς ἐγείρετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. T. VI. p. 34. C. contra Nestorium: αἱδενεῖς Θεραπέυετε, νεκροὺς ἐγείρετε, λεπροὺς καθαρίζετε κ. τ. λ.

20. Μηδὲ δύο χιτῶνας] μή, pro μηδέ. a.

24. Τῶν ποδῶν] ἐκ τῶν ποδῶν.

18. Ηγεμόνας δὲ] δὲ abest. a.

19. Πῶς οὐ τί λαλήσητε] πῶς οὐ τί λαλήσετε.

21. Δὲ αἱδελφὸς] δὲ omittit. a.

24. Δι-

transiunt, neglecto loco, quem data opera interpretabantur. Atque ita multoties aberrant.

V. 24. Διδάσκαλον αὐτοῦ.

25. Ὁικεῖακούς.

27. Εἰς τὸ οὖς ἡκούσατε,

28. Καὶ μὴ φοβηθε. Ετ τοχ, ἀποκτενόντων.
Continuo, ψυχὴν οὐ δυναμένων.

29. Πατρὸς ἡμῶν. a. Statim autem uterque addit:
τοῦ ἐν σύραγοῖς.

30. Οἰκεῖακοι.

Cap. XI.

V. 2. Ὁ δὲ ἰωάννης ἀκούσας] ἀκούσας δὲ ὁ ἰωάννης,
b. Ἀκούσας δὲ ἰωάννης. a.

4. Ἄ βλέπετε καὶ ἀκούετε.

8. Βασιλέων] Βασιλείων.

12. Τοῦ βαπτισοῦ omittunt.

16. Παιδαρίοις] παιδίοις. Μοχ ἀγορᾶ, pro ἀγο:
ρᾶς.

21. Βηθσαΐδα.

Cap. XII.

V. 3. Ὁ δὲ ἵησος ἐπεν αὐτοῖς. Μοχ deest αὐτοῖς,
post ἐπείνασεν.

6. Τοῦ ἱεροῦ μεῖζον ἐσι.

8. Καὶ τοῦ σαββάτου] καὶ abest.

11. Τίς ἐσιν ἐξ ὑμῶν. Μοχ ἔμπεσε. a.

12. Διαφέρει ὁ ἄνθρωπος.

13. Υγιῆς] ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιῆς.

18. Εἰς ὅν] εἰς omittit. a.

20. Τὴν κρίσιν αὐτοῦ.

21. Καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

22. Κωφὸς καὶ τυφλός. a.

28. Ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγώ.

29. Τὴν εἰκίαν αὐτοῦ διαερπάσῃ.

31. Pro posteriori τοῖς ἀνθρώποις, est αὐτοῖς.

32. Καὶ ὃς ἐσίν.

Ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι] ἐν τῷ νῦν αἰώνι.

- V. 35. Τῆς καρδίας et τὰ, ante ἀγαθὰ, omittunt.
 42. Σολομῶνος. bis eodem versu.
 44. Ἐπιτρέψω] υποτρέψω. b. Mox, καὶ ἐλθὼν
vterque.
 45. Ἐτεραὶ ἐπτά.
 49. Λύτου, post χεῖρα, omittunt.
 50. Αὐτός μου καὶ ἀδελφός.

Cap. XIII.

- V. 3. Τοῦ σπέρματος.
 4. Τὰ πετενὰ τοῦ οὐρανοῦ.
 14. Ἐπ' αὐτοῖς] ἐπ' abest. Mox ἀκούσητε et βλέψητε. a.
 15. Συνιᾶστι] συνιῶσι. Mox ιάσομαι. b.
 23. Συνιῶν] συνιῶν. a.
 26. Καρπὸν] καρπούς. b.
 27. Ἐχει γιγάντια.
 28. Συλλέξομεν.
 29. Ἀμαὶ omittit. a. Mox vterque, αὐτοῖς καὶ τὸν σῖτον.
 30. Συναυξένεσθαι] οὖν συναυξάνεσθαι. Syllabae
συν, et cur, alibi etiam sunt confusae. Primo
ergo vitiola scribebatur, οὖν αὐξάνεσθαι, deinde
reuocabatur, συναυξάνεσθαι seruato etiam οὖν.
Hoc ex varietatibus ad h. l. discitur. Ex mea
nimirum editione.
 Αὐτὰς εἰς δεσμάτια] αὐτὰς εἰς δεσμάτια. a. Αὐτὰς εἰς δεσμάτια. b.
 32. Μεῖζον πάντων τῶν λαεχάνων.
 33. Ἐκρυψεν.
 40. Κατακλίεται] καίεται, quae est vera lectione.
Sic. Io. 15, 6.
 44. Ἐν ἀγρῷ.
 52. Θησαυροῦ αὐτοῦ] αὐτοῦ abest. a.
 55. Οὐχ ἡ μήτηρ.

Cap. XIV.

- V. 3. Ἐτῇ Φυλακῇ.
 5. Ἐφοβεῖτο τὸν ὄχλον.
 12. Τὸ σῶμα αὐτοῦ.
 14. Ἐσπλαγχνίθη ἐπ' αὐτοῖς. Stephaniana maior, ut recte monet Wetst. pro edito ἐπ' αὐτοῖς, per errorem exhibuerat, ἐπ' αὐτοῦ. Id ergo Beza correxit, fecitque αὐτούς. Attamen ἐπ' αὐτοὺς non caret auctoritate. Ita enim Chrysost. T. VII. p. 504. D. conscientibus Codicibus Mosquensibus, praeter Codicem γ. qui bis habet ἐπ' αὐτοῖς. Scilicet semel loco laudato, semel ante homiliam. Hic enim Codex solus ante homiliam XLIX. versum 13. et 14. habet, cum reliqui tantum versum 13. exhibeant. Monui hac de re in editione noui Testamenti ad Matth. p. 480. ἐπ' αὐτοὺς habent etiam Codices Mosqq. noui Testimenti e. l. Ac saepius quidem σπλαγχνίζεθαι in novo Testamento additum habet ἐπὶ τινα. Sed hic auctoritate Codicūm probandum ἐπ' αὐτοῖς.
 19. Καὶ λαβὼν] καὶ omittunt.
 22. Αὐτοῦ, post μαθητὰς, deest.
 27. Φοβεῖθε] Φοβῆθε. a. Ita, sed supra scripto, e. b.
 28. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· κύριε. Ita vterque. Mox, κέλευσόν μοι. a.
 36. Ἀψονται. a.

Cap. XV.

- V. 4. Πατέρας σου] σου omittunt.
 5. Λι ίμεis δὲ ad ὡφεληθῆς vterque bis deinceps habet, sed ante diuersa scholia.
 “Οσ ἀν] ὅσ ἔστιν.
 14. Ἐμπεσοῦνται.

17. Ἐκβάλλετε. a.
25. Προσεκύνετε] προσεκύνησεν.
27. Ἡ δὲ ἐπει] pro ἡ est littera maiuscula aurea,
‘O, errore manifesto. Nam aliquanto post picta est
illa littera, vt ceterae initiales. a. Mox deest
ἡδία. b.
31. Ἑδόξασταν] ἐδόξαζον.
32. Ἡδὴ ἡμέρας τρεῖς.
37. Περιττευον.
39. Ἐνέβη] ita a. etiam b. sed hic supra notat alteram
lectionem per impositum ὡς.

Cap. XVI.

V. 3. Πρωΐ] πρωιας.

4. Ante γενεὰ, addunt: καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. Hanc varietatem Millius etiam notauit e Cod. Barocciano. Non opus erat, vt id Hen- tenius etiam ex Codice Hispaniensi indicaret. Discitur enim ex commentario, illum sic legisse. Hanc appendicem excludendam esse, quilibet vi- det. Et apud Euthymium res facile expediti potest, modo haec iungantur praecedenti inter- pretationi, textus autem initium habeatur, γενεὰ πονηρα. Sed ilud mirum, quod duo Coibertini id etiam habent et versio Aethiopica. Conieclu- ram de hoc loco proposui in editione noui Te- stamenti, quae firmatur loco simili Luc. 9, 56. ex iis, quae ex Codice d. indicaui.

11. Περὶ ἀργαν.

14. Ἡλίας, spiritu leni. b. Ita idem supra 11, 14.
20. Ἰησοῦς ὁ χριστὸς] Ἰησοῦς omittunt.
28. Ἐπηκότων] ἐτώτων.

Cap. XVII.

V. 2. Ἐγένοντο λευκά. a.

3. Ὁφελησαν] ὥφετη. a. mox ιλίας. b.

4. Μωσῆς.

4. Μωσῆς. Ita uterque. Paullo ante a. omittit δ, ante πέτρος. Mox ἡλίας. b; spiritu leni, ut solet.
11. Ἡλίας. b. ante ἡλίας, addit ὅτι. a. Rursus vers. 12. ἡλίας. b. atque ita constanter hic Codex,
14. Γονυπετῶν αὐτόγ.
20. Ἐὰν ἔχετε. a.
23. Ἐγερθήσεται] ἀνασήσεται.
24. Ἐλθόντων δὲ] καὶ ἐλθόντων.
27. Ἀναβάντα] ἀναβαίνοντα.

Cap. XVIII.

V. 4. Ταπεινώσει.

6. Ἐπὶ τὸν τραχηλον] εἰς τὸν τραχηλον.
12. Ἐνενηκούτασεννέα. a. Ita ex rasura litterae γ, b, Ita iterum uterque vers. 13.
15. Ἐὰν δὲ ἀμάρτη.
- Αὐτοῦ καὶ σοῦ. b.
16. Ἡ τριῶν absunt. a.
19. Πάλιν ἀμὴν λέγω.
28. Ο, τι ὄφειλεις] εἴ τι ὄφειλεις.
29. Καὶ πάντα] πάντα omittunt.
31. Τῷ κυρίῳ ἔσαυτῶν.

Cap. XIX.

V. 5. Τὸν πατέρος αὐτοῦ.

8. Οτι μωσῆς μέν.
9. Ει μὴ ἐπὶ] μὴ ἐπὶ. Mὴ, siue εἰ, male habuit Origenem et Chrysostomum. Ergo uterque ex Matth. 5, 32. arripuit παρεκτός. Origenem vide T. III. p. 647. C. Chrysostomum T. VII. p. 622. B. Erasmus quidem inuexit εἰ. Attamen in scholiis Codd. Mosqq. ita ad hunc locum legitur: μὴ δίδους ἁδεῖσαν λύει τὸν γάμον, εἰ

μή μόνο (alii, μόνον.) τῷ κατεβλαβόντι ποργευο-
μένη τὴν γυναικα. Ita Codd. quos appello a.
d. e. Crisīn didicit Erasmus ab Origene et Chry-
sostōno. Nam infra Io. 13, 10. pro ἡ τοὺς
πέδας, uterque intulit, εἰ μὴ τοὺς πόδας. Vi-
de Orig. T. IV. p. 411. D. Chrysost. T. VIII.
p. 416. a.

13. Προσῆγε χθησαν.

16. Ποιῶ] ποιήσας, seruato etiam, νοε. a.

18. Deest vocabulum εἰπε. b.

19. Ὡς ἔσευτόν. a.

24. Πάλιν δὲ] δὲ abest. a.

Διελθεῖν] εἰσελθεῖν, ut mox. In scholiis ta-
 men dissentunt.

26. Δυνατά ἔσι] ἔσι abest.

Cap. XX.

V. 2. Συμφωνήσας δὲ] καὶ συμφωνήσας.

3. Περὶ τρίτην ὥραν.

4. Καὶ ἐκείνοις.

Αμπελῶνά μου. a.

12. Ὄτι οὗτοι.] οὗτοι abest. a.

15. Ἡ ὁ ὄφειλμός] εἰ ὁ ὄφειλμός. Ita Chry-
 sost. T. VII. p. 637. D. p. 638. C. Origenes
 totum locum negligit in interpretatione.

21. Εὐωνύμων] εὐωνύμων σου. Mox, ἐν τῇ βασι-
 λείᾳ σου omittit. b.

22. Καὶ τὸ βάπτισμα] ἢ τὸ βάπτισμα. a.

24. Ποτὶ ἡγανάκτησαν i repetit oī δέναι. a.

26. Αἴ δέλλα ἐς ἔαν ad vers. 27. ὑμῶν δοῦλος, culpa
 scribae in principio folii omissa sunt. a.

30. Τιέ. b. Sic idem versu 31.

Cap. XXI.

V. 1. Ἕγγισεν. a. Mox βηθόφαγή. a. b.

2. Ὁρον δεδεμένον. b.

3. Ἀπο-

V. 3. Ἀποσέλλει.

7. Ἐπεκάθισεν.

8. Ἔργωσαν ἐν τῇ ὁδῷ τὰ ἴματα αὐτῶν.

11. Ἰησοῦς insertum. a.

12. Τεս αὐγεσάζοντας καὶ πωλοῦντας. b.

14. Χωλοὶ καὶ τυφλοί.

19. Όδοι αὐτοῦ, ἥλθεν. b.

22. Οσα ἔστι.

25. Οὗν abest. a.

28. Τι δὲ ὑμῖν] δὲ abest. a.

32. Οἰωάννης.

35. Ἐδηραν. a.

46. Τοὺς ὄχλους] τὸν ὄχλον.

Cap. XXII.

V. 4. Ἡτοίμασαν.

7. Ἀκούσας δὲ etc.] καὶ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ὠργίσθη.

9. Οσους ἔστι. b.

13. Βάλετε εἰς.

16. Πρόσωπον αὐτέρωπου.

20. Καὶ ἐπιγραφή. b.

31. Ρηθὲν ὑμῖν] ὑμῖν omittunt.

37. Εἶπεν αὐτῷ] ἔφη αὐτῷ.

39. Ομοία αὐτῇ] ὁμοία αὐτῇ. a.

46. Ἡδύνατο.

Cap. XXIII.

V. 3. Οσα ἔστι. b.

5. Πλατύνουσι γάρ ταῦ.

6. Ἐν ταῖς δείπνοις.

8. Γάρ οὐκέτι εἶνι.

10. Μὴ κληθῆτε. a. Mox uterque, γάρ εἴνι οὐκέτι.

Versus 14. legitur ante versum 13. Ergo versu. 14.

non 13. post εὐαγγελίῳ reperitur δέ.

- V. 15. Qui ex Chrysostomo argumentantur contra narrationem de adultera apud Ioannem, ii teneant, hic etiam Chrysostomum, post versum 15. statim transire ad versum 23. Tom. VII. p. 708. B. C. Nec attingit ullo verbo hunc locum. Fortasse ideo silentio transiit, quod pugnare videbantur cum Matth. V.
18. Ὁσ ἄν. b.
21. Κατοικῶντι ἐν αὐτῷ. Interpres Latinus Origenis T. III. p. 841. d. qui habitat in ipso. Sed ita accipi debet, confusis per Hebraismum temporibus, etiamsi legatur κατοικήσαντι.
22. Οὐρανῷ] νεῶ. a. ~~τοῦ οὐρανοῦ~~ b.
23. Ταῦτα δὲ ἔδει. b. Mox uterque, τὴν δὲ κάμηλον.
25. Ἀγαστας] αδικίας.
32. Επιληφάσατε. a.
36. Ὄτι ἦξει, et mox, πάντα ταῦτα.
37. Ἀποκτένουσα. a. ἀποκτένουσα. b.

Cap. XXIV.

- V. 1. Post iēcū legitur, aīs θαυμασῖς, in quibus vocabulis proximum scholium terminatur. Punctis ergo notantur, vt tollenda. b.
2. Ὤδε λίθος] λίθος ὁδε. a.
“Οσ οὐ μὴ] μὴ abest.
8. Ταῦτα δὲ πάντα. a.
9. Πάντων ἐθνῶν | ἐθνῶν abest.
17. Μή κατεβάτω. Et mox, ἀργατὰ ἐκ τῆς.
18. Τὸ ἵματιον.
20. Μῆσε σεββάτω.
26. Ταρίοις. a.
30. Ἀνθεύπου μετὰ δυνάμεως καὶ δέξης πολλῆς ἱερόμεσοι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. a.
31. Ἀκρων οὐρανοῦ. a.
32. Εκφυγῇ.

- V. 33. Ταῦτα πάντα.
 34. Ταῦτα πάντα. a.
 36. Καὶ ὥρας.
 49. Τοὺς συνδούλους αὐτοῦ.
 Ἐδίει δὲ καὶ πίνη. a. ἐθίη δὲ καὶ πίνη. b.

Cap. XXV,

- V. 2. Καὶ αἱ πέντε] αἱ abest.
 3. Λαμπάδες αὐτῶν.
 15. Ἰδίαν] οἰκείαν. b.
 21. Ἔφη δὲ αὐτῷ] δὲ abest.
 27. Ἐλθὼν ἔγω] ἔγω omittit. a.
 30. Ἐκβάλλετε] ἐκβάλλετε. a. ἐμβάλλετε. b.
 44. Ἀποκριθήσονται αὐτῷ] αὐτῷ abest.

Cap. XXVI.

- V. 4. Δόλῳ κρατήσωσι.
 11. Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε.
 17. Ἐτοιμάσομεν.
 26. Τὸν ἄρτον] τὸν omittunt. Mox εὐχαριστήσας,
 loco εὐλογήσας.
 28. Τοῦτο γὰρ] γὰρ abest.
 29. Γενήματος, υπὸ γ.
 33. Εἰ καὶ πάντες] καὶ abest. Mox, ἔγω δὲ οὐδέ-
 ποτε. a.
 35. Ἀπαργήσωμαι. a.
 Ὁμοίως δὲ καὶ πάντες.
 37. Ἐκεῖ omittit. a.
 38. Αὐτοῖς ὁ ἵησος.
 48. Οὐ ἔστιν. b.
 50. Ἐπὶ τὸν ἵησον.
 52. Ἀπολοῦνται] ἀποθανοῦνται. Chrysostomi
 Codices, ut iam notaui ad hunc locum, in his
 duobus vocabulis variant. Ἀπολοῦνται exhibit
 etiam, T. VIII. p. 491. E. Theophylactus in
 k 2 textu

- textu et in interpretatione habet ἀποθανοῦσται.
p. 167. A.
56. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πάντες.
59. Θανατώσω τὸν αὐτόν.
65. Nulla hic notatur varietas, ne ab eis quidem, qui ex Patribus lectiones variantes collegerunt. Sed tamen Cyrilus Tom. III. p. 496. A. habet περιέργητε τὴν ἐῳδῆτα, et, λέγων ἐδυσφήμησεν. Hanc Cyrrilli animaduersionem catenarum fabri totam transtulerunt ad Act. XIV., 14. Vide Oecumen. Tom. I. p. 118. D.
67. Ἐράπισσαν. a.
70. Ἐμπροσθεν αὐτῶν πάντων.
71. Τοῖς ἐκεῖ] αὐτοῖς ἐκεῖ. uterque. Mox ναζαρείου. a.
74. Καταθεματιζειν.
75. Τοῦ ἱησοῦ] τοῦ omittunt.

Cap. XXVII.

V. 6. Κορβονᾶν.

26. Φραγγελώσας.

33. Γελγυσθάν. Mox, ὁ ἐπι λεγόμενον.

35. Ἰτα πληρωθῆ ad εβαλον κλῆρον absunt.

41. Καὶ πρεσβυτέρων καὶ Φαρισαίων.

42. Πιεύσομεν ἐπ' αὐτῷ. b. πιεύσομεν ἐπ' αὐτῷ. a.

43. Νῦν omittunt.

44. Ωνείδιζον αὐτόν.

46. Διμὰ σαβαχθανί.

49. Ἔιδωμεν. a.

In editione noui Testamenti iam notaui, Chrysostomum hic memorare Io. XIX, 34. Ita mox T. VII. p. 826. fin. pro Matthaei verbis explicat Luc. 23, 47. 48. Atque ita multoies aliorum insert euangelistarum verba. Hic autem eo minus miror, quod ista verba Ioannis legebantur olim in lectione ecclesiastica Matth. 27, 1 — 38. seqq.

seqq. Atque huius ecclesiasticae lectionis ipse Chrysostomus mentionem facit T. VII. p 818. C. Quod autem Montefalconius edidit ἡγεῖται, id est contra Codd. Mosquenses, qui habent ἔνειχεν. Ἐνειχε tamen ipse ex aliis Codd. notat.

53. Ἐξελθόντα.
54. Τὸν σεισμὸν καὶ omittunt.
59. Ἐνετύλιχεν αὐτῷ ἐν σπάσῃ.
63. Ὁ πλάνος ἐκένος.
64. Νυκτὸς abest. b.
65. Ἐφη δὲ αὐτοῖς] δὲ abest.

Cap. XXVIII.

- V. 1. Θεωροῦσαγ. b.
 3. Αὐτοῦ λευκὸν] αὐτοῦ abest. a.
 6. Ἡγέρθη γὰρ] γὰρ deest.
 9. Ὁ ἵησος] ὁ abest.
 10. Καὶναι] καὶ ἐκεῖ.
 19. Πορευθέντες οὖν] οὖν omittunt.
 20. Ἀμήν. abest.
-

Ad euangelium Marci.

Cap. I.

- V. 5. Ἐξεπορέυοντό.
6. Δὲ ὁ ἰωάννης.
9. Ἡλθεν ὁ ἵησος.
16. Τὸν αδελφὸν αὐτοῦ τοῦ σίμωνος.
27. Συζητεῖν πρὸς ἑαυτούς.
29. Ἐξελθὼν ἦλθεν.
34. Ἡδεσαν αὐτόν.
35. Λίσεν omittunt.
37. Σε ζητοῦσι.
38. Καὶ ἐκεῖ.

Cap. II.

V. 8. Οὔτες αὐτοὶ διαλογίζονται.

9. Ἀφέωνται σου αἱ.

Verbum 10. et 11. omittit a.

12. Ὁτι οὔτες αὐδέποτε.

14. Λευΐ. a.

Scibae insimi, ut ad hunc locum in editione noui Testamenti iam notaui, hunc locum corruerunt ex scholiis. Scholia stis autem imposuit Origenes. Is ergo contra Celsum I om. I. p. 376. D. ita scribit: ἐσω δὲ καὶ ὁ λέβης τελώνης ἀκολουθίας τᾶς ἀποστολῆς αὖτε σύτι γε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἦν, εἰ μὴ κατὰ τινες τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ μάρκου εὐαγγελίου. Hic primo non indum, λέβης ponit pro λευΐ. Nam de λεββαῖς seu λεββαῖος accipi nequit. Lebbaeus enim nullibi τελώνης appellatur, sed Leui. Iam quia Origenes dixerat, κατὰ τινες τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ μάρκου εὐαγγελίου, interpolatores inde colligebant, alicubi in euangelio Marci pro Leui aliter legi, ac nisi ita aliter legeretur, aliter corrigendum esse. Locus Origenis autem duobus Marci locis accomodari potest. Nam propter λέβης ὁ τελώνης ἀκολουθίας referri potest ad Marc. II, 14. Propter additum autem, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων, trahi quoque possit ad Marc. III, 16 — 18. vbi est apostolorum catalogus. Probabile videbatur interpolatoribus, Origenem locutum esse de priori loco. Cum autem hic legeretur, τὸν τοῦ ἀλφαίου, infra autem Cap. 3, 18. idem additum reperirent Iacobi nomini, pro Leui corrigeant Iacobum. Nolo hic inquirere, quam fidem mereatur Origenes, cum ἀντίγραφα τινες memorat. Illud tantum moneo, eum, si primum locum respexit, parum attentum fuisse. Nec enim Marcus tantum narrat, Leuin accessisse Christo, sed Lucas etiam V, 27. seqq. fere iisdem

iisdem verbis, quibus Marcus. Ad excusandum Origenem ergo nihil adferri potest, nisi, quod fortasse desperatissimus defensor eius dixerit, scilicet, Lucam quoque in libris omnibus Cap. V, v. 27. 28. bis corruptum, atque ibi etiam bis *ἰάκωβον* interpolendum esse. Prior ergo Marci locus propter auctoritatem Lucae corrigi nequit. Videamus de posteriori Marci loco. Hic vero facillime corrupti poterat, si scilicet III, 18. pro *ματθαῖον* aut *ἰάκωβον* [*τὸν τοῦ αἱλόφειον*] scriberetur *λευῖν*. Hoc uno modo constare poterat Origenis animaduersio. Hic autem, dum interpolatores metuunt auctoritatem Matthaei 10, 3. Luc. 6, 15. et Act. 1, 13. incidentur in Lucae laqueos, V, 27. 28. atque ipsi inuiti Origenem vel negligentiae, vel fraudis crimine irretiunt. Tale est mendacium. Ipsum se prodit. Origenis animaduersio, ut arbitror, tantum eo pertinebat, ne quis putaret Leuin quandam fuisse Apostolum. Id autem efficitur, si Leuis apud Marc. 2, 14. et Luc. 5, 27. pro diuersa persona habeatur, non pro Matthaeo Matth. 9, 9. Ἐκ περιουσίας igitur Origenes, immemor Lucae, pro tempore, tanquam argumentum, addebat: *κατά τινας τῶν αὐτιγέραφων*.

Quid autem efficitur, si hic Marc. II, 14. cum istis interpolatis Codicibus loco *λευῖν* legatur *ἰάκωβον*? Scilicet tunc tres portatores^{c)} ac tres filios Alphaei

k 4

habeb-

c) Atqui scholiae ad hunc locum ne duos quidem nobis largiuntur portatores. Proponunt enim quaestionem hanc: Ἐπεὶ τις, ὅτι δύο πάτερες τῶν δέσποιντος, ματθαῖος καὶ ιάκωβος ὁ τοῦ αἱλόφειον, ὅπερ εὖν ἐστιν. εἰς γὰρ καὶ ὁ αὐτός εἶναι. Sed hoc prorsus stultum, nisi pro *ιάκωβος* scribatur *λευῖς*. Si enim Matthaeus et Iacobus Alphaei est una persona, Leuis autem nullus fuit Apostolus, undecimi tantum numerantur Apostoli. Hunc scholiae locum ita etiam edidit Wetstenius ad h. l. sicuti nos ex quatuor Codicibus Mosqq. Photius apud Possimum ad h. l. liberalior est.

habebimus. Necesse ergo erit, vt aut de tribus personis tres euangelistae dixerint, aut Iacobus et Leui, aut Leui et Matthaeus pro vna persona habeantur. In eandem ergo difficultatem reuoluimur. Adhuc enim tantum interrogatum est, vtrum Matthaeus et Leuis sit eadem persona, an duae? Nunc etiam quaerendum, vtrum Jacobus et Leui vna an duae sint personae. Sed Leui ex decreto Origenis non fuit apostolus. Aut ergo nec Iacobus fuit apostolus, aut tres feruntur portatores in euangelii, omnes filii Alphaei. Sed Origenes, vt centum locis aliis, ita hic quoque infatuauit scholia, quorum etiam at hunc locum verba, quod diuerorum auctorum interpretationes coniunxerunt, ita obscura atque inter se repugnantia sunt, vt nemo commodum eruere possit sensum. Scholia leguntur in mea noui Testamenti editione.

16. II.

est. Duos enim portatores inter duodecim numerat, Matthaeum et Iacobum. Vnde autem ei hoc innovavit? Sed totum scholium, vt editum est a Possino p. 50. absurdum est. Ut autem hic omnino de Photio moneam. Ille quidem Photius, qui Bibliothecam scripsit, fuit, etsi multos habuit obrectatores, vir copiosissimae doctrinae. Sed alter Photius, cuius in catenis longissima plerumque et ineptissima legontur scholia, vel omnino nullus fuit, ac mentitus est nomen Photii, vel fuit monachus ignobilitis et ineptissimus. Quibus non ad manus sunt, sicuti mihi, inedita multa istius Photii scholia. ii adeant Pseudo-Oecumenium, ibique tot, quot ipsis placuerit, nomine Photii notata scholia legant. Profecto, vt praevideo, meae accedent sententiae. Omnia enim ex aliis hausit, et aquam, et acetum, et vinum, ac flumine turbidae eloquentiae suae omnia sentinæ reddidit similissima. De Iacobo, quem portatorem facit Chrysostomus, vide infra notam 3. pag. 378. ad Matth. Forte Chrysostomus etiam Origenis animaduersione deceptus est.

V. 16. Πίνγ. a.

17. Εἰς μετάνοιαν. absunt.

18. Καὶ ἔρχονται ad νησέουσιν absunt. a.

19. Ὅσον χρόνον ad νησέυειν. absunt. a.

20. Ἐν τοῖς σάββασι] ἐν abest. a.

26. Τοῦ ἀρχιερέως] τοῦ omittunt.

27. Καὶ ἐλεγεν] καὶ λέγει. a.

Cap. III.

V. 7. Ab καὶ ἀπὸ iεροσολύμων ad ιδουμαίας absunt. a.

12. Φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι.

17. Τοῦ ἰσκώβου] αὐτοῦ. a.

27. Οὐ δύναται οὐδεὶς] οὐδεὶς δύναται.
Αὐτοῦ διαρπάσῃ.

28. Ὅσας ἄν. Sed Ὅσας est error editionis Gregorii.

32. Καὶ οἱ αδελφοὶ σου καὶ αἱ αδελφαὶ σου.

Cap. IV.

V. 2. Καὶ ἐδίδασκεν ad πολλὰ absunt. a.

3. Τοῦ σπεῖρα.

4. Τοῦ οὐρανοῦ absunt.

8.. Ter habent ἐν, loco ἐν.

9. Ἐλεγεν αὐτοῖς] αὐτοῖς abest.

18. Σπειρόμενοι οὗτοι εἰσιν] hoc posterius, οὗτοι εἰσιν,
omittunt.

Ακούοντες] ακούσαντες.

20. Ter ἐν, loco ἐν.

21. Ἐπιτεθῆ] τεθῆ.

22. Ἐσὶ τι] τι omittunt.

24. Καὶ ἐλεγεν] καὶ λέγει. a.

27. Εγείρεται. a.

30. Παραβαλοῦμεν.

31. Κόκκῳ] κόκκον. b.

33. Πολλαῖς] abest. a.

38. Ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον. Hoc προσκεφάλαιον eripuit Marco et dedit Lucae Chrysost. VII. p. 333. D. Habet enim ita: καὶ ὁ μὲν ματθαῖος, ἔτι ἐκαθευδέν, ἐπεν ἀπλῶς ὁ δὲ λουκᾶς, ὅτι ἐν προσκεφαλαῖώ φησιν. Vide Matth. 8, 24. Luc. 8, 23. Nos relinquamus Marco, ut alia, quae ei Chrysostomus et Origenes surripuerunt.

Cap. V.

V. 3. Μημείσις] μημέσι. Mox ἡδύνατο. a. αὐτὸν, ante ἡδύνατο. b.

11. Πρὸς τῷ ὄρε.

16. Καὶ διηγήσατο] διηγήσαντο δέ.

18. Δαιμονισθεῖς] δαιμονιζόμενος.

19. Ἐπειήσε] πεποίηκε.

23. Ἐπιθῆς αὐτῇ] ἐπιθῇ αὐτῇ. b. ἐπιθῇ αὐτῷ. a.

26. Παρ' ἑαυτῇς] παρ' αὐτῇ.

40. Ἀπαντας] πάντας.

41. Ταῦτα κούρ. Chrysost. T. VIII. p. 139. B.

Ταλιθί, ανάτη. Elegans est lectio Cod. Cantabrig. ꝑαββὶ θαβιτὰ, quam Rabbi Scheker excogitauit.

Cap. VI.

V. 2. Ὅτι καὶ δυνάμεις] ὅτι abest.

3. Ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῷ.

9. Καὶ μὴ ἐνδύσηθε.

11. Ὅσοι ἔσιν. a.

Ἡ γομάρδοις] ἢ γομόρδοις. a. καὶ γομόρδοις, rasura sublato altero ꝓ. b.

15. Ἡ ὥσ] ἢ abest.

16. Ὁ ἱερῶδης] ὁ omittunt.

17. Ἐν τῇ Φυλακῇ] ἐν deest.

18. Γυναικες φιλιππου τοῦ σέδελφου.

20. Ἄγιον] ὅσιον. Mox ἀκούων, loco ἀκούσας.

- V. 22. Ὁ ἐὰν θέλης] ἐὰν omittit. a.
 27. Ἀποσείλας omittit. b.
 29. Ἐν μυημοίῳ.
 30. Καὶ ὅσα] καὶ omittunt.
 31. Καὶ ὑπάγοντες. Mox, εὐκαιρούν.
 33. Υπάγοντας καὶ ἐπέγνωσαν αὐτοὺς πολλοῖ.
 Ab καὶ πεπλάθον ad συνῆλθον πρὸς αὐτὸν
 absunt. Omisit etiam Hentenius. Ergo nec
 hic videtur reperisse in suo Codice.
 34. Ὁ ἵησος εἶδεν.
 37. Ἀγοράσθομεν.
 38. Υπάγετε καὶ] καὶ abest.
 41. Εὐλόγησε] ἐμήνυσε. a.
 44. Ωσει omittunt.
 45. Βηθσαΐδα. b.
 Ἀπολύσει.
 49. Φάντασμα] Φαντασία.
 52. Αὐτῶν ἡ καρδία. a.
 53. Γεννησαρέτ.

Cap. VII.

- V. 2. Ἐθίουντας ἀρτον.
 4. Βαπτίσωνται] βαντίσωνται.
 5. Οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. a.
 12. Bis in eodem versu abest αὐτοῦ.
 19. Καθαρίζων. a.
 24. Εἰς τὴν οἰκον] τὴν omittunt.
 26. Σύρε Φωνίκισσα. Mox, ἐκβάλῃ.
 33. Μογγιλάλον. Sic, binis γγ.

Cap. VIII.

- V. 2. Ἡμέραι. a.
 3. Νῆσις. b.
 6. Ἀρτοὺς καὶ εὐχαριστίσας.
 7. Παραθῆναι, et vers. 9. ἀπέλυται. a.

V. 12. Λανθάνει τον λέγωντας αὐτοῦ, εἶπεν, exciderunt cum interpretatione. b.

13. Εἰς πλοῖον. a.

19. Ὁτε τοὺς ἄρτους ἐκλασσε τοὺς πέντε. a.

21. Καὶ ἔλεγεν] καὶ λέγει. a.

22. Βηθσαΐδα. a.

24. Ὅτι ὡς δένδροι ὥρῳ περιπατοῦντας. a.

25. Ἐνέβλεψε] ἐβλεπε. a.

31. Καὶ τῶν αἱχμερέων. Μοχ, καὶ τῶν γραμμάτων.

34. Ὁσις θέλη. a.

35. Ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν.

Cap. IX.

V. 2. Τὸν, ante Iacōbōν et Iωάννην, omittunt.

3. Ἐγένοντο. a. Μοχ. κναφέυς. a.

6. Τί λαλήσει. Chrysostomus T. VII. p. 569. B.
‘Ο μὲν Μάρκος, ὅτι οὐ γὰρ ἔδει, τί λαλήσει,
ἐκφοβοι (notatur etiam, ἐμφοβοι) γὰρ ἐγένοντο
ὅ δὲ λουκᾶς μετὰ τὸ εἰπεῖν, τρεῖς σκηνᾶς ποιήσωμεν,
ἐπήγαγε μὴ εἰδὼς, ὁ λέγει. Luc.
9, 33.

9. Διηγήσονται. a. Μοχ, εἰ μὴ ὅτε vterque.

20. Ἰδού αὐτόν. b.

23. Πιεῦσα] abest. a.

24. Πιεύσω — ἀπιστα. Haec nominatim Lucae tribuit Chrysost. T. VIII. p. 204. C. vbi tamen non reperiuntur.

34. Διελέχθησαν] διελογίζοντο a non nullis notatur. Vnde? Ex Chrysost. T. VII. p. 587. B.
εἰ δὲ ὁ Μάρκος φησίν, ὅτι εὐκήρωταν, ἀλλ’ ἐν ἑαυτοῖς διελογίζετο. Vulgatum etiam nominatim Marco tribuit Orig. T. III. p. 596. C.

35. Ἐσώ πάντων.

Πάντων διάκονος] πάντων δοῦλος.

- V. 38. 'Ο ιωάννης] ὁ omittunt.
 'Εν τῷ ὀνόματι] ἐν abest. b.
 40. Καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν.
 41. Ποτίσει. a. Mox τῷ omittit. b.
 Τὸν μιθὸν αὐτοῦ] αἱ τοῦ abest. a.
 42. Καὶ ὃς ἂν] αὐτὸν omittit. a. Καὶ ὃς ἐάν. b.
 43. Εἰς τὸ πῦρ τὸ ἀσβετοῦ omittunt.
 47. 'Ο ὁφθαλμὸς] ὁ abest. a. Mox habet, εἴβη.
 λον αὐτόν. b.
 48. Σκώληξ αὐτῶν] αὐτῶν deest. b.
 50. 'Ειρηνέυετε] εἰρηνεύσατε.

Cap. X.

- V. 2. Οἱ φαρισαῖοι] οἱ omittunt.
 'Επηρώτησαν] ἐπηρώτων. a.
 12. Απολύσει. a.
 14. Καὶ μὴ] καὶ abest.
 16. Εὐλόγει.
 19. Μὴ φονεύσῃς, μὴ μοιχεύσῃς.
 21. Τοῖς πτωχοῖς] τοῖς omittunt.
 24. 'Επὶ χρήμασιν.
 25. Διελθεῖν] εἰσελθεῖν.
 27. Παρὰ τῷ θεῷ prius] τῷ abest.
 28. Καὶ ἤρξατο] καὶ abest.
 29. 'Αποκριθεὶς δὲ] deest δέ. b.
 Καὶ ἔνεκεν τοῦ εὐαγγελίου.
 31. Καὶ ἐσχάτοι.
 33. Καὶ γραμματεῦσι.
 39. 'Ο δὲ ἵησος] ἵησος omittunt.
 40. Εὐωνύμων μοῦ] μου abest.
 43. Τμῶν διάκονος.
 44. Καὶ ὃς ἐάν.
 46. 'Οχλου ὄντος ἵκανοῦ. Mox, Βαρτιμαῖος.
 47. Δούνιδ hoc loco totidem litteris habet. b.
 51. 'Ραββουνί.
 52. 'Ηκολούθησε.

Cap. XI.

Cap. XI.

V. 1. Βηθσφαγή.

3. Ἀποσέλλει.

4. Τὸν πῶλον] τὸν abest.

7. Ἐπέβαλλεν. b.

23. ἀλλὰ πινέυη. a.

24. Λιτῆθε.

29. Καὶ ἐγώ.

31. Δικτὶ σύ] οὐ abest. a.

32. Ἄλλ' εἴπωμεν.

33. Hunc versum bis deinceps habet atque eandem etiam interpretationem. b.

Cap. XII.

V. 1. Καὶ ὠκοδόμητε πύργον] haec deleta sunt. In rasura adhuc apparet, καὶ περιέθηκε φραγμόν. a.

2. Ἀποσέλλει. a.

3. Ἔδηρεν. a.

5. Δέροντες] ἔδειρεν. b. ἔδηρεν. a.

‘Ἀποκτείνοντες] ἀπέκτεναν.

20. Ἐπτὰ σύ] σύ omittunt.

21. Καὶ ὁ δεύτερος ad σπέρμα absunt. a.

23. Ἐν τῇ σύ] σύ abest. b. Mox idem, ἔχον αὐτήν.

25. Γαιρισκούται] ἐκγαιρισκούται.

26. Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς σέβεσά μι.

27. Θεὸς λόντων] θεὸς abest.

28. Πρώτη πάντων. Mox, vers. 29. ὅτι πρώτη πάντων ἐντολή. Statim, ὁ θεὸς ὑμῶν. Ita uterque.

31. Ομοία αὐτῇ.

32. Εἴπας] εἴπες.

33. Καὶ θυσιῶν.

35. Ἐσιν υἱὸς τοῦ δαυΐδ. a.

36. Ἐν

- V. 36. Ἐν πνεύματι ἀγίῳ. Mox, λέγετο κύριος.
 37. Ο πολὺς] ὀ abest. a.
 43. Πλεῖον πάντων] πλεῖον τούτων. b.

Cap. XIII.

- V. 2. Καὶ ὁ ἵησος] ὁ δὲ ἵησος.

4. Ταῦτα πάντα.

7. Θροῖθε.

11. Τί λαλήσετε.

14. Ἐσώς ἐν τόπῳ, ὅπου οὐ δεῖ. a.

21. Μή πιστέυετε.

23. Υμῖν ἀπάντα. b.

28. Ἐκφυγ.

30. Ταῦτα πάντα.

31. Παρελεύσεται. b.

32. Καὶ τῆς ὥρας] ἡ ὥρας.

33. Γὰρ, ante πότε, abest.

Cap. XIV.

- V. 1. Ἐζήτησαν. b. Mox idem vers. 2. μήτε, pro μήποτε.

3. Τὸν ἀλάβαστρον. b. Dicitur ὁ et τὸ, ut constat ex Aristophane. Monuit hac de re Eustath. ad Iliad. v. p. 946. vers. 53. edit. Rom.

5. Τοῖς πτωχοῖς] τοῖς abest. a.

6. Εἰς ἔμε] ἐν ἔμοι. b.

8. Ο ἔχεν] ὁ ἔσχεν. Mox, τὸ σῶμά μου.

9. Ἀμὴν δὲ λέγω. Mox, ὅπου ἔσθι.

10. Ο, ante ιούδας, omittunt.

12. Ἐτοιμάσομεν.

15. Ἀγώγεων. Mox omittunt ἔτοιμον.

17. Ab initio huius versus ad Cap. 14. versum 54. πρὸς τὸ φῶς exciderunt eum interpretatione. b.

19. Εἰς πάρεις. a.

22. Καὶ εὐλογήσας. a.

- V. 23. Τὸν, ante ποτήριον, abest. a.
 25. Ἀμήν δὲ λέγω. a. Mox idem, γενίματος.
 27. Obiter nunc noto defecit, quem notaui in editione noui Testamenti, ita etiam potuisse accidere. Scriptum erat:

"Οτι πάντες σκανδαλιζόμεθε
 'Εν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ.
 "Οτι γέγραπται etc.

- Saltus ergo fiebat. Omissa certe in multis Codicibus versum efficiunt. Alii deinde rursus addiderunt, ἐν ἐμοὶ.
30. "Οτι σὺ σήμερον. a.
 32. "Ἐως προστεύξομαι. a.
 33. Τὸν, ante πέτρον et βάπτισμα, omittit. a.
 34. Καὶ λέγειν. a.
 35. Καὶ προσελθών. a.
 38. Πνεῦμα abest. a.
 40. Εὑρεν αὐτοὺς πάλιν αὐτοὺς καθεύδοντας. a.
 41. Τὸν, ante λοιπὸν, omittit. a.
 45. Λέγει αὐτῷ. Ergo bis αὐτῷ. a.
 51. Ἡκολοιδίστην. a.
 56. Post κατ' αὐτοῦ addit: λέγοντες, ὅτι ἡκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντες. a. Mox idem, αὐτῶν οὐκ ἥσαν.
 58. "Οτι ἡκούσαμεν αὐτοῦ. Vterque. A versu 55. enim incipit b.
 60. Εἰς μέσον.
 65. "Εβασλον, altero λ. supra scripto. a.
 68. Ἐξῆλθεν ἔξω] ἔξω abest.
 72. Τὸν ἔημα, οὐ ἀπεν.

Cap. XV.

- V. 15. Τὸν βαραβάσαν omittit. a.
 17. Αὐτὸν πλέξαντες σέφανον σκανδιλισμον. a.
 18. Χαῖρε ὁ βασιλεύς.
 20. Καὶ ἄγουσιν αὐτόν.

- V. 22. Ἐπὶ γολγοθῶν.
 24. Διαμερίζονται.
 28. Hunc totum versum omittunt.
 30. Καὶ κατέβησθι.
 31. Δὲ, post ὄμοιως, omittunt,
 34. Λιμὰ σάβαχθαντι.
 Prius μου, post θεὸς, abest.
 40. Ἡν καὶ μαρία] καὶ abest.
 42. Προσάββατον] προς σάββατον. a.
 46. Ἔνειλησε] ἐνειλισε. Sed in hoc nec grammatica constat ratio. Istud Thucyd. Polyb. Heliodor. Synes. et alii habent.
 Ἐπὶ τῇ θύρᾳ. a.
 47. Μαρία η τοῦ ιαστῆ.

Cap. XVI.

- V. 1. Ἡ ιακώβου.
 Ἀλείψωσι τὸν ιησοῦν.
 6. Ἐκθαμβήσε.
 7. Τῷ πέτρῳ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. a.
 8. Ταχὺ abest.
 9. Πρώτη σαββάτων. De ultima huius euangelii parte copiose egi in mea N. Test. editione ad Marcum pag. 266. seqq. Nunc tantum addo, laudari etiam ab Nestorio contra Orthodoxos versum 20. hoc modo: ἔξελθόντες γάρ, Φησι, διεκήρυσσον τὸν λόγον πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συνεργοῦντος, καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος, διὸ τῶν ἐπακολουθησάντων σημείων. Vide Cyrill. contra Nestorium Tom. VI. p. 46. B. Cyrilus autem ibidem D. eandem sententiam suis verbis ita repetit: τῇ δὲ παρ' αὐτοῦ δινατεῖς χρώμενοι, διεκηρύττοντο καὶ εἰργάζοντο τὰς θεσμούς οἱ θεσπέσιοι μαθηταί.

- V. 11. Hic totus versus abest.
 13. Οὐδὲ ἐν ἐκάροις ἐπίτευσαν. a.
 14. "Τερεροὶ δὲ αὐτοῖς μένοις. a.
 18. Λύτοις βλάψῃ.

Ad euangelium Lucae.

Cap. I.

- V. 1. Ἐν ἡμῖν] ἐν abest. a.
 10. Ἡν τῷ λαοῦ. b.
 15. Τοῦ κυρίου] τοῦ abest.
 17. Ἐν δυνάμεσιν ἥλιοι. Forma scilicet Hebraica,
 pro qua apud LXX. etiam est ἥλιοι.
 22. Αὐτοῖς λαλῆσαι. b.
 28. Μετὰ σοῦ. Nam κατὰ σοῦ est vitium edit.
 Gregor.
 32. Οὗτος γάρ εἶσαι. b.
 33. Ἐπὶ τὸν οἶκον] εἶκον abest. a. in margine ha-
 bet. b.
 36. Ἐν γῆς αὐτῆς. Ita Ps. 91, 15. et alibi.
 37. Πορφὺρῷ θεῷ] παρφύρᾳ omittunt.
 43. Μεγάλη ἡ ἔλισσίθετοι εἰπεν. a.
 44. Ἑσκιέτησε τὸ βρέφος ἐν αὐγαλλιάσει.
 50. Εἰς γενεὰν τοῦ γενεάν.
 55. Τῷ αἰβραάμ. Constanter, ut monui.
 80. Ἐν τοῖς ἐρήμοις. a.

Cap. II.

- V. 12. Ἐν Φάτνῃ.
 20. Ὑπέρεψαν.
 21. Τὸ παιδίον] αὐτόν. b. Mox, αὐτὸν ἐν τῇ κοι-
 λίᾳ. a.
 22. Μώσεως.
 25. Πλεύμεις ἦν αἴγιον.

V. 28. Ἐδέξατο αὐτόν. a.

37. Καὶ αὐτὴ χήρα. Solus Alter, quod miror, in Codicibus Vindobonensibus ita inuenit.

40. Ἡν ἐπ' αὐτῷ.

46. Καὶ ἀκούονται] καὶ abest.

Cap. III.

V. 1. Ἰτουρέας. a. Mox, αἴβηλην. Utterque.

2. Ἐπ' αρχιερέως.

Tὸν ζαχαρίου. b.

10. Ἐπηρώτησαν. a.

18. Ἐυηγγελίζετο τῷ λαῷ.

19. Φιλίππου omitunt.

22. Ἐν σοί] ἐν ᾧ. a.

23. Ἡλεῖ.

24. Ματθᾶτ] ματθάν.

25. Ἀμώς] ἀμμώς. b. Continuo idem, νάσουμ.

26. Μαθᾶτ] ναθᾶτ. Mox σεμεῖ. Item ἰώδες.

27. Ἰωαννᾶν.

29. Ματθᾶτ] ματθάν. b.

30. Ἰωνᾶν] Ἰωαννᾶν. b.

31. Ναθᾶν] νάθαν.

34. Θάρρος.

35. Ζαρούχ] σέρούχ.

Ἐβῆρ] ἐβερ.

Σαλατ] σαλαν. b.

Cap. IV.

V. 2. Ἐφαγεν οὐδὲν] οὐδὲν abest a.

4. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἡγοῦς. Ita b. O insertum. a. Mox deest λέγων, in utroque. Et ὁ, ante αὐτὸν προσώπος, excludunt.

7. Σὺ οὖν ἔσαι.

Ἐνώπιον ἐμοῦ. b. insertum. a. Mox uterque πᾶσα, pro πάνταις.

8. Ὑπάγε σετανᾶ ὀπίσω μου. a.

- V. 9. Ἐτὶ υἱὸς ἐστιν. a. b.
 10. Εἰ γραπτοῖ γάρ] γάρ abest. a.
 11. Καὶ ὅτι] ὅτι omittunt.
 18. Εἴπερ. Mox εὐαγγελίσαθαι.
 23. Ἐν καπεσαύμ. a. Mox uterque omittit, ἐν
 τῇ πατερὶ σου.
 25. Ηλιοῦ, ut supra I, 17.
 26. Σάρξπτα] σάρξπτα. a. σάρξφθά. b.
 28. Ἀκούσαντες. a.
 29. Ἔως ὥφρύος.
 Κατακρημνῆσαι. a.
 35. Εἰς μέσον.
 38. Η πενθερὰ δὲ] δὲ omittunt.
 41. Κραυγάζοντα, pro κράζοντα.
 42. Ἐπεζήτουν.

Cap. V.

- V. 6. Πλῆθος ἵχθυῶν. a. b.
 7. Ἐπλησσεν] ἐπλήθησσεν.
 8. Τοῖς γένεσιν ἴστον. Mox deest, κύριε. a.
 10. Ομοίως δὲ καὶ] δὲ abest. a.
 18. Θεῖναι] θίνεται. a.
 19. Διὸ ποιας | ποιας uterque. Sed in Cod. b. a
 manu protus recenti additum ὁδοῦ. Vide infra
 Luc. 19, 4. Mox ἐνέγκωσιν. a. Ex versionibus
 antiquis de hoc loco iudicare nequit. Ποιας
 reddebat, vteunque poterant, perspicuitatis
 causa. Λιὸν Erasmus videtur inuexisse. Id fa-
 cile cuique in mentem poterat venire. Διὸ ποιας
 tamen iam apud Cyrillum reperitur T. IV. p.
 255. A. qui plura hic mutat.
 21. Μόνος ὁ Θεὸς] εἰς ὁ Θεός. a.
 24. Ἰνειδῆτε. a.
 28. Καταλιπὼν πάντα. b.
 29. Ο, ante λευίς, omittunt.
 30. Μετὰ τῶν τέλωνῶν. a.

34. Ἐν ὧ ὁ γυμφίος μετ' αὐτῶν ἐτι.
 36. Εἰ δὲ μήγε deest. a.
 Συμφωνεῖ τοῦ ἀπὸ τοῦ.

Cap. VI.

- V. 7. Παρετίρουν δὲ αὐτὸν] αὐτὸν abest.
 9. Ἀπολέσαι] αποκτεῖναι.
 10. Εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ] εἶπεν αὐτῷ.
 'Ο δὲ ἐποίησεν οὗτῳ] εὗτῷ abest.
 14. Καὶ ίάκωβοι, et mox, καὶ φίλιπποι. a.
 18. Καὶ ἐθεραπέυοντο] καὶ omittunt.
 20. Εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ absunt. b.
 23. Χάρητε. Sic infra XV, 6. 9. συγχάγετε le-
 gitur.
 26. Οὐαὶ ὑμῖν] ὑμῖν abest.

'Τμῆς εἴπωσι πάντες]. πάντες excludunt.

Forte vocabulum πάντες auctoritate Chrysostomi illatum, cui hoc largiorem dicendi materiam praebebat. Saepe enim arripiunt et fingunt talia homiletæ, quae copiosius tractari possunt. Πάν-
τες certe vehementer vrget, Lucam nominatum appellans Chrysost. T. VII. p. 192. A. B. Eo-
dem modo repetit T. VIII. p. 483. a.

28. Καὶ προσεύχεσθε] καὶ abest.
 33. Ἀγαθούσιούντας] ἀγαθώντας. a.
 Oi ἀμαρτωλοὶ] oi abest. b. Et mox, τοῦτο,
 pro τῷ αὐτῷ. a.
 35. Τιοὶ ὑψίσου.
 48. Σαλεῦσαι τῇ σικίᾳ ἐκείνῃ τεθεμελιώτο. a.

Cap. VII.

- V. 2. Ἐμελλε.
 6. Ἰνα μου ὑπὸ τὴν σέγην εἰτέλθης.
 7. Λε διὸ οὐδὲ ad σε ἐλθεῖν. absunt. Scilicet Chrysostomus, examinans Lucam et Matthaeum, haec silentio transit. Vide T. VII. p. 315. D. Επε-

δὴ δὲ καὶ λουκᾶς, et p. 316. C. Ceterum haec adeo non repugnant interpretationi Chrysostomi, ut ipse ea ante oculos habuisse videatur. Vide p. 316. B. ὅτι ἐβούληθη μὲν αὐτὸς κ. τ. λ. et ibid. C. Μὴ γομίτης, ὅτι δὲ ὄκνον εὑρεγενόμενον. Nec contraria sunt explicationi Euthymii, nec hic, nec apud Mattheaeum. Seruat haec Theophylactus in contextu, neque tamen αὐτο-λεξίς attingit in interpretatione.

9. Οὐδὲ ἐν τῷ] ὅτι οὔτε ἐν τῷ. a. οὔτε ἐν τῷ. b.
 11. Ἐν τῷ ἔχεις.
 32. Καὶ αὐτῇ] καὶ αὐτῇ.
 ^{Τινα σὺν αὐτῇ]} ἦν abest.
 31. Πολλοῖς τυφλοῖς. a. Mox uterque omittit τὸ,
 ante βλέπειν.
 34. Λέγειν τοῖς ὄχλοις περί.
 38. Προφήτης omittunt.
 Βασιλείος τοῦ Θεοῦ] loco τοῦ Θεοῦ est spa-
 cium et rasura appetet. b.
 31. Εἴπε δὲ ὁ κύριος] absunt.
 34. Φίλος τελώνων.
 36. Δέ τις αὐτὸν] αὐτὸν abest. a.

Cap. VIII.

- V. 3. Σωσάννα. Mox, διηκόνους αὐτοῖς.
 8. Εἰς τὴν γῆν.
 12. Οἱ ακούσαντες. a.
 16. Οὐδεὶς δὲ] δὲ abest.
 18. Ὁς γέρε ἐὰν ἔχῃ. Et mox, καὶ ὡς ἐάν.
 31. Ποιεῦντες αὐτὸν] αὐτὸν abest.
 32. Ἐνέβη] ἀνέβη. Mox, διέλθομεν. a. et ἀνήχ-
 θησαν ἐκεῖ. a.
 39. Παρίγγελλε. b. παρίγγελε. a.
 32. Καὶ παρεκάλεσ. ^{Ἐπιτέλεψε αὐτούς.} a.
 33. Εἰσῆλθον.

- V. 34. Ἀπελθόντες abest. Mox, eis αγρούς.
 36. Ἀπήγγειλε. b. Mox deest αὐτοῖς. a.
 42. [Ως ἐτῶν] ὡς omittunt.
 43. [Εἰς ιατρούς] ιατροῖς.
 45. Καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ] Haec, quae a non nullis
 mutantur, a non nullis autem prorsus omittun-
 tur, Lucam comparans cum Matthaeo, diserte
 habet Chrysost. T. VII. p. 359. A.
 46. [Ἐγγων] ἔγγω. a.
 48. Ο δὲ ιησοῦς ἐπεν.
 51. Ιωάννην καὶ ιάκωβον.
 54. Αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, absunt
 Cap. IX.

- V. 1. Μαθητὰς αὐτοῦ] absunt.
 3. Μηδὲ αὐτοί.
 5. Οὐσιέστι.
 9. Ο ἡρώδης] δ abest.
 13. Δότε αὐτούς! a. Mox uterque, ιχθύες δύο. Et
 αγρούσσομεν.
 15. Καὶ ἐποίησαν οὗτοι absunt.
 23. Καὶ τὴν μέρεαν defunt. Suspicatus fueram in
 animaduersionibus meis, haec translata esse ex
 Chrysostomo. Nunc addo, scholia Graeca,
 quae laudaui in editione noui Testamenti, ad
 verbum expressa esse ex Chrysostomo, (Vide
 T. VII. p. 557. B.) ibique etiam comparere va-
 cabula καὶ τὴν μέρεαν. Idem assuit Cytillus de
 adoratione T. I. p. 597. C. ubi Matth. 10, 38.
 ita laudat: ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σαυρὸν αὐτοῦ
 ΚΑΘ' ἩΜΕΡΑΝ, καὶ αὐτοὺς θεῖ ὅπιστοι μου
 οὐκ εἴη μου ἀξιός.
 24. Οσ γὰρ ἐάν.
 26. Οσ γὰρ ἐστιν. a.
 27. Εσωτερον. Mox, γεύσωνται.
 28. Τὸν πέτρον] τὸν abest.

31. Ἐξόδοι] Ita plane 2 Petr. 1, 15. Δόξαν inuenit Chrysostomus, quem vide T. VII. p. 567. A. bis. E. p. 584. D. Ἐξόδοι diserte explicat Theophylact. p. 97. E.
33. Ο πέτρος] ὁ abest. Mox, μίαν μωσῆ.
38. Ἐπιβλεψόμενοι εἰλικρινῶς αὐτόν.
40. Ἐνβάλωστον αὐτόν.
41. Προσάγετε τὸν μίστην σου ἀδε.
49. Ἐνβάλλονται δαιμόνοις.
50. Καθ' ὑμῶν ὑπὲρ ὑμῶν.
52. Κώμην] πόλιν. a.
54. Ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ]. Chrysost. Tom. VII, p. 567. E. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, quod ipsum etiam a non nullis receptum est.
55. Ab καὶ ἔπειν ad ἀλλὰ σῶσαι absunt. Haec primum, ut ipse fatetur Euthymius, auctoritate Chrysostomi exclusit, ac postea eiusdem auctoritate probauit. Debebat ergo in eius Codicibus addi. Copiose de hoc loco disputavi in editione noui Testamenti ad h. l. p. 223 — 227.
62. Ο ἵνοις πρὸς αὐτόν.

Καὶ βλέπων] Quomodo haec mutet Origenes T. III. p. 207. C. seqq. iam notaui. Consentit in plerisque Chrysost. T. VII. p. 331. B.

Cap. X.

- V. 1. Ο κύριος] ὁ ἵνοις.
2. Ἐλεγε δὲ πρός. Mox uterque, ἐνβάλῃ.
4. Βαλλάντιον. a.
6. Καὶ ἔστι γ. b. καὶ ἔστι ε. a.
- Ο υἱός] ὁ abest.
- Ἐπαναπάντετε (sic.) ἐπ' αὐτούς. a.
8. Εἰς ἦν δὲ σὺν] δὲ abest. Mox inepte, καὶ μὴ δέχωνται. a. καὶ δέχονται, supra tamen Icripto ω. b.
10. Δέχωνται] δέχονται. a.
12. Δέγω δὲ υμῖν] δὲ abest.

15. Hic versus, qui ab interpretibus Graecis vexatus, atque ita corruptus est, apud Chrysost. sine varieta-
te est. T. VIII. p. 132 E. Sed ibidem pag. 203.
B. ita mutat: καὶ σὺ καπερναοῦμ, ἡ ἔως τοῦ
οὐρανοῦ ὑψώθης, ἔως ἄδου καταβιβαθήσῃ.
Addo nunc ex meo synaxario, quod multoties in
editione noui Testamenti laudaui, ad firmandam
lectionem vulgatam. Id enim lectionem eccle-
siasticam, τῇ ο. τῆς ε. ita terminat: καὶ σὺ κα-
περναοῦμ ἡ ἔως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθῆσαι ἔως τοῦ
ἄδου καταβιβαθήσῃ.
17. Τπέζρεψαν οὖν. Obiter hic noto, post χαρᾶς,
in meo Z. insertum esse μεγάλης. Χαρᾶς est
vitium typothetae.
19. Οὐ μὴ αδικήσῃ.
20. Τὰ πνεύματα] Pro spiritus, notante Sabatie-
rio, Ambrosius aliquoties, item Augustinus ha-
bent daemonia. Accedit interpres Syrus. His
addit Wetstenius Basiliū M. Cyrillum et Theo-
odoreūm. Dixerit ergo quispiam: ita illi omnes
in suis Codicibus inuenerunt. Vnde enim tot
diuersorum hominum consensus, nisi ex praefan-
tioribus illorum Codicibus? Audi quaeso. Lau-
do illos omnes, quod ita reddiderunt. Sensum
enim sequebantur et Graecitatem. Ergo sine
crimine et Italus, et Vulgatus ita poterant inter-
pretari. Quod autem de Codicibus, iisque for-
tasse multis et praefantioribus cogitas, id pro-
sus vanum. Quotquot enim Codices noui Testa-
menti δαιμόνια hic habent, corrupti sunt. Illud
autem minime mirabile, si diuersi viri docti in
diuersis locis ac diuersis temporibus eodem mo-
do eundem locum recte explicant. Graece scie-
bat Cyrus, Basilius et Theodoreus. Ergo
non opus erat, ut alter ab altero disceret, aut ut

isti hoc ex Codicibus repeterent. Quam diligenter autem Patres Graeci codices suos examinarent, quamque fideliter et constanter expresserint, etiam si cuilibet illorum centena Codicum millia largiamur, id intelligitur ex iis locis, quos data opera, ut interpretes, tractarunt. Vnde ergo δαιμόνια in non nullos Codices venit? Scilicet ab interpretibus et scribis Graecè doctis, qui in interpretum numero haberi possunt. Et hic quidem Chrysostomus, ut multoties alibi, scribas in fraudem videtur pellexisse. Etenim scholia ad hunc locum, quae in editione noui Testamenti ex Codicibus reddidi, ad verbum sunt expressa ex Chrysostomo. Vide T. VII. p. 299. E. Sed illo in loco δαιμόνια postulabat locus Matthei VII, 22. quem tunc interpretabatur, ubi est δαιμόνια. Ex illo loco hoc ei in memoria haerebat. Ergo iterum ibid. p. 376. C. eodem modo recitat. Addo tertium locum: T. VIII. p. 427. C. ubi similiter laudat. Quis, inquit ille, ex editoribus noui Testamenti probauit vocabulum δαιμόνια; Nonne ipse in tua editione dixisti: Δαιμόνια, pro πνεύματα, est explicatio? Recte mones. Daemonia ergo profligauimus, sed nondum centena illa millia optimorum Codicum Chrysostomi. Mea ergo scholia hunc locum ita laudant. Notavi autem hic dissensum litteris diuersis. Πλὴν [ἐν τούτῳ ergo abest.] μὴ χαιρέτε, ὅτι τὰ ΔΑΙΜΟΝΙΑ (ita Codd. a. d. g.) ὑμῖν ὑποτάσσεται. ἌΛΛΑ ἘΝ ΤΟΥΤΩ (Ita a. d. sed g. ἀλλά.) χαιρέτε, ὅτι τὰ ὄνόματα ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς αὐραῖσι. Retractemus iam Chrysostomum eo ordine, quo modo laudauimus. Is ergo primo ita refert: μὴ χαιρέτε ὅτι τὰ ΔΑΙΜΟΝΙΑ ὑμῖν ὑποτάσσεται, ἌΛΛΑ ὅτι τὰ ὄνόματα

δύνοματος ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Secundo: μὴ χάιρετε, ὅτι τὰ ΔΑΙΜΟΝΙΑ ὑμῖν ὑποτάσσεται, ἌΛΛ οὐτι τὰ δύνοματα ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Tertio: μὴ χάιρετε, ὅτι τὰ ΔΑΙΜΟΝΙΑ ὑμῖν ΤΠΑΚΟΤΕΙ· ἀλλ οὐτι τὰ ἀνόματα ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Qui plures huius loci varietates conceupisit ex centenariis millibus Codicūm Cyrilli, Basilii et Theodoreti, is adeat horum loca a Westenio hic laudata. Sed examinēmus iam hunc locum, qui minime obnoxius est rixis dogmaticis et criticis. Πλὴν ἐν τούτῳ ter omittit Chrysostomus. Forte ergo tollenda? Ad consilium Chrysostomi, inquit, non pertinebant ista vocabula, quae in contextu vinciunt orationem. Recte. Addo, nec ad Scholiastae consilium pertinuisse, ἐν τούτῳ. Cur autem hic paullo post intulit alieno loco, ἐν τούτῳ; Quia scholiastae parum solliciti sunt de verbis singulis. Quid autem fiet vocabulo ὑποτάσσεται; Nam Chrysostomus bis habet ὑποτάσσεται, semel ὑπακούει. Ergo ita quoque in suis Codicibus reperit. Repererit sane ita, respondet, in uno eorum, sed bis habet ὑποτάσσεται. Hoc ergo probandum. At idem ter habet γέγραπται, pro ἔγραψη. Accedunt scholia, quae in tribus Codicibus consentiunt in γέγραπται. Ergo hoc saltem in suis centenariis milibus Codicum repererunt. Quid, si apud Cyriillum, Basilium M. et Theodorenum illis in locis inueniatur etiam γέγραπται; Nonne necesse sit, illos ita in suis Codicibus reperisse? Nego ac pernego. Usitatus erat dicere γέγραπται. Qui ergo Graece sciunt, ii vel sine Codicibus quocunque tempore ac quoquis in loco, sine Antiochiae, sive Constantinopoli, sive Alexandriae,

driæ, siue Caesareæ, siue Cyri scribunt Graece. Hoc loco autem aestimari potest fides Codicūm Wetstenii L. et 1. qui principes habentur a Griesbachio, et ab eo ad recensionem referuntur^{d)} Alexandrinam. Nam ex lectione ἐγένετον et γέγραπται fecerunt per confusioneim ἐγγέγραπται. Quid ergo hic probandum? ΕΠΑΦΗ. Sed in hoc ipso versu, non propter Chrysostomum, sed propter Codices N. Testamenti Erasmicum expellendum est μᾶλλον. De Augustino adhuc moneo, illum semel p̄cō gaudere; scripsisse gloriari. Ergo pro μὴ καίσετε, in uno aut pluribus suis reperit, μὴ καυχᾶδε; Haec paullo copiosius in gratiam iuuenum disputauit eorum, qui nondum iurauerunt in verba magistrorum.

καίσετε δὲ μᾶλλον] μᾶλλον abest.

21. Πνεύματι] Vnde habent Codices recensionis Alexandrinae et Occidentalis, nominatim C. D. K. 1. 33. 63. item Versio Vulg. Ital. Syr. utraque Copt. Armen. Aethiop. vocabulum αἴγιω; Respondeo, pars magna eorum; ex Vulgata Latina. Vnde habet Vulgata Latina? Rem aperit meus Mosquensis 10. et scholia Codd. a. d. g. Quis vero editorum hoc probauit? Nemo adhuc ita stultus fuit. Sed nunc fortasse probabunt, postquam Birchii opera accessit auctoritas diuini Codicis Vaticanii 1209. 359. Auctoritate Chrysost. T. VII. p. 426. D. qui Lucam nominatim appellat, hic prorsus tolli poterat πνεύματι.
22. Καὶ σηρπεῖς ad ὁ διὸς αἰπεναιώνυψαι] absunt. a. Πλαγοῦσι μει] μει πλαγεδίζη. b.
33. Ὁμηρος δὲ καὶ] δὲ omittunt.

33. Eu-

^{d)} In praefatione ad N. Test. p. XIV.

33. Εὐσπλαγχνίδη. a.
 35. Καὶ εἴπεν] εἰπών.
 36. Πλησίον δοκεῖ σοι.
 39. Τὸν λόγυν] τὸν λόγων.

42. Ἐρὲς] ἐρὲς habet etiam Theophylact. p. 645. B. ac recte ex Chrysostomo explicat: οὐ δέ τοι τῆς αἱρεσίσεως χρέον αἰσθάνεσθαι εἰς τὴν περὶ τὰ βραχίατα σπουδήν. Sed p. 729. D. attin-gens interpretationem allegoricam, habet ὀλύγων. Vesanus Origenes imposuit Scholia, Scholia-stae hominibus credulis et leuibus. Tractat haec Chrysost. T. VIII. p. 259. B. D. E.

Cap. XI.

V. 5. Ἔξει] ἔχει. b. Miror hoc vocabulum non sollicitatum esse a scribis pluribus.

6. Φίλος μου] μιου abest.

8. Δώσεις αὐτῷ] αὐτῷ abest. Mox non αὐτοῦ, sed αὐτὸν φίλον. Et paullo post ἔστε, pro ἔστεν.

9. Ἀρχομένεται. Sic et vers. 10.

11. Τίνεις δὲ ἐξ ἡμῶν. Mox deest τὸν, ante πατέρες.

Εἰ καὶ ἵχθεῖν] οὐ καὶ ἵχθεῖν.

12. Αἰτήσει] αἰτήσῃ.

13. Δόμισται αἰγαδά.

22. Διαδίδωσιν] δίδωσιν.

25. Ἐτερες ἐπτά. b. Mox, ἐλθόνται. Utterque.

31. Κατακρινοῦσιν αὐτούς. a. Mox idem oimittit, τῆς γῆς.

Σολεμνίσεις.

32. Νινευίται.

33. Εἰς κρυπτόν. b.

Οὐδὲ ὑπὸ] οὐ ὑπό.

34. Καὶ ὄλον] καὶ abest. a.

44. Οἱ περιπατοῦτες] οἱ abest.

49. Ἐνδιώξουσιν] διώξουσιν.

54. Καὶ ζητοῦντες] καὶ abest.

Cap. XII.

V. 1. Πρῶτον ad praecedentia referunt.

3. Ταμίσις. a.

4. Ἀποκτεννόντων. a. ἀποκτενόντων. b.

10. Τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον. b.

11. Ἀπολογήσεθε.

15. Ἡ ζωὴ αὐτῶν.

18. Τὰ γενήματα.

22. Ἐνδύσεθε.

24. Ταμιέον.

27. Περιεβάλλετο. b.

33. Βαλλάντια. a.

36. Κύριον αὐτῶν.

47. Κυρίου αὐτοῦ. Quae non nulli apud Wetstenum
hoc versu praetermittunt, ea negligit etiam Chrysostomus. T. VII. p. 322. C. 730. E. T. VIII. p. 502. C.

48. Παρ' αὐτοῦ omittunt.

49. Ἐπὶ τὴν γῆν.

52. Ἐν σίκω τινί. b.

53. Πατήρ ἐπὶ οὐρᾷ.

58. Σε βαλῃ.

59. Τὸν ἔσχατον.

Cap. XIII.

V. 3. Μετανοεῖτε. a.

4. Ὁτι οὗτοι] οὗτοι abest. b.

5. Ὄμοιος] ὡσαύτως. Ex Chrysostomo, qui hunc
locum laudat T. VII. p. 808. plures varietates
Codicum intelliguntur. Habet autem sic: ΤΙ
ΓΑΡ δοκεῖτε, Φησι, ὅτι ἘΚΕΙ ΜΟΝΟΙ
ἩΣΑΝ ἀμαρτωλοὶ, ἐφ' οὓς ὁ πύργος ΚΑΤ-
ΗΝΕΧΘΗ; οὐχὶ λέγω οὕτω, ἀλλ' ἐάν μή

META.

- ΜΕΤΑΝΟΗ ΣΗΤΕ, ΚΑΙ ΤΜΕΙΣ
 'ΩΣΑΥΤΩΣ ἀπολεῖθε. Misuit ergo vers.
 3. 4. 5. IV
6. Ζητῶν καρπόν.
 8. Κόπρια.
 15. 'Ο κύριος] ὁ ἵησοῦς. a. Mox uterque, υπε-
 νειται.
 20. Καὶ πάλιν] καὶ abest.
 21. Ἔκρυψεν. a.
 26. Ἀρξῆθε. a.
 29. Καὶ Βοξέα.
 34. Ἀποκτένουσα. b. ἀποκτέννουσα. a.
 35. Ἐρημος omittunt.
 'Αμήν δὲ λέγω ὑμῖν] λέγω δὲ ὑμῖν.
 Ἡξει ὅτε. a.

Cap. XIV.

- V. 5. Ὁνος ἡ Βοῦς] υἱὸς ἡ Βοῦς.
 9. Μετὰ αἰσχύνης.
 10. Ἀγέπεσε. a. ἀνάπεσα. b.
 13. Ὄταν ποιεῖς.
 15. Ὅσ φάγεται ἄριζον.
 16. Δεῖπνον μέγαν. a.
 17. Ἐρχεθαι.
 19. Πέντε omittunt.
 26. Πατέρα αὐτοῦ.
 27. Εἶναι μου μαθητής.
 28. Εἰς ἀπαρτισμόν.
 32. Πόρρω αὐτοῦ.

Cap. XV.

- V. 1. Καὶ οἱ ἀμαρτωλοί] εἰ abest. a.
 4. Ἐνενηκονταεννέα. a. ἐνενηκονταεννέα. b.
 6. Συγκαλεῖται.
 7. Ἐνενηκονταεννέα. a. ἐνενηκονταεννέα. b.
 20. Πατέρα αὐτοῦ.

'Επι-

31. Ἐπέπεσεν] ἐπεσεν.
 30. Τὸν μέσοχον abest. b.
 32. Αὐτὸν φρασθῆναι δὲ ad Cap. XVI. v. 8. τὴν σκυ-
 τῶν εἰς exciderunt. b.

Cap. XVI.

- V. 1. Ἐλεγε δὲ καὶ] καὶ abest. a.
 6. Βάτειος] Elegans est hoc loco versio Itala. In
 scholiis Graecis est ζέσας. Id ergo ad etymo-
 logiam reddidit rafos. Ζέω enim est rado.
 9. Καίγω λέγω ύμῖν.
 11. Πιτεύσῃ. a.
 15. Ἔρωπιον τοῦ θεοῦ ἐσήν] ἐσήν abest.
 17. Ἡ μίαν τοῦ νόμου.
 21. Ἀπέλιχον. a.
 25. Ὁτι ἀπέλαβες, omisso σύ.
 Νῦν δὲ ᾔδε.
 26. Ἐντεῦθεν] ἐνθεν.
 30. Μετανοήσωσιν. a.

Cap. XVII.

- V. 1. Τοῦ μὴ ἐλθεῖν.
 2. Μηλὸς ὄνικός. a.
 4. Ἐπιτρέψῃ ἐπὶ σε] ἐπὶ σὲ absunt.
 6. Εἰ ἔχετε. b. Mox, eis τὴν θάλασσαν. b.
 9. Διαταχθέντως αὐτῷ] αὐτῷ abest.
 10. Ὁτι ἐδφείλομεν.
 17. Ἐνέχ, sed altero y supra scripto. a.
 21. Ἡ οἶδον] οὐ abest.
 23. Ἐπιθυμήσητε. a.
 26. Τοῦ νῶε] τοῦ abest.
 32. Τοῦ λώτ.
 33. Ἀπελέσῃ. a. Et mox, καὶ ὡς ἀν ἀπολέσῃ. a.
 34. Ὁ εἴς] οὐ abest.
 35. Ἡ μία] οὐ abest.

Cap. XVIII.

- V. 3. Χήρεα δὲ τις] τις abest.
 7. Οὐ μὴ ποιήσῃ.
 8. Τὴν, ante πίσιν, abest.
 9. Εἶπε δὲ καὶ] καὶ abest.
 12. Τοῦ σαββάτου] Nolo hic praetermittere lectio-
 nem Chrysostomi, τῆς ἑβδομάδος, quae est in-
 terpretatio. Vide Tom. VII. p. 352. A. Se-
 cunda et quinta die ieiunasse, auctor est Epiphan.
 T. I. p. 34. B. ubi etiam est, δῖς τοῦ σαββάτου.
 14. Ἡ ἐκένως] ἡ γὰρ ἐκένως b. alter Codex a. a
 manu recentiori insertum habet γὰρ, quod non
 ineptum, sed satis ingeniosum est. Γὰρ, pro
 ἡ γὰρ.
 22. Ἐτι ἐν σοι] ὅτι ἐν σοι.
 25. Εἰσελθῶν prius] διελθῶν. b.
 28. Ο, ante πέτρος, omittunt.
 30. Ἀπολάυῃ. a. De quo errore monui ad N. Test.
 Ἐν τῷ νῦν καιρῷ, omisso τούτῳ. a.
 33. Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.
 39. Ἐκραζεν.

Cap. XIX.

V. 4. Σύκομοροσίαν.

Δι' ἐκείνης] δὶ abest. Mox habent, ἔμελλε.

Eodem modo supra V, 19. temere insertum est
 διὰ, ante ποιας.

7. Ἀπαντεῖς; πάντες.
 8. Κύριον] ἵησον. Mox ὑπαρχόντων μοι. b.
 15. Καὶ εἶπε] καὶ omittunt.
 16. Et hic et vers. 18. 20. οὐ μνᾶς. b.
 22. Λέγετε δὲ] δὲ abest. b.
 23. Ἐπὶ τράπεζαν.
 26. Δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται.
 29. Εἰς βηθσανή. a. οὐ βησφανή. sic b. Mox,
 ἐλαιών. b.

34. Ὁτι δέ κύριος. .
 40. Ὁτι εἰναὶ τὸ ὅτι omittunt.
 41. Ἐπ' αὐτήν.
 42. Ἀπὸ τῶν ὁφθαλμῶν.
 48. Ποιήσουσιν.

Cap. XX.

- V. 1. Αρχιερεῖς] ἱερεῖς.
 5. Διετί οὐν] οὐν omittunt.
 8. Καὶ ὁ ἡγοῦν] ὁ δὲ ἡγοῦν.
 9. Ἀνθεωπός τις] τις abest. b.
 10. Δίγεντες. a. Sic et vers. 11. idem.
 19. Τις, αὐτεχεῖρας, omittunt. Mox deest, τὸν λαόν.
 21. Καὶ διδάσκεις omittit. a.
 24. Δείχνετε.
 28. Ἔν τις αἰτηθόσι. Mox, καὶ αὐταῖσθαι.
 31. Δι εἴ τις οἱ] δὲ abest. a. Mox uterque omittit καὶ, ante τοῦ. In a. deest etiam proximum καὶ απίδειν.
 35. Πηγαρίγκουται] γαμίζουται. Sed vers. 34. vulgatum tuentur.
 37. Μωΐσῆς.
 40. Οὐκέτι δὲ] δὲ abest. a. Mox, ἐνεργωτῆσαι. a.

Cap. XXI.

- V. 2. Εἶδε δὲ τὴν καὶ.
 12. Τούτων πάγτων. b. ὀπάγτων omittit. a.
 14. Εἰς τοὺς καρδίας] εἰς abest. b.
 16. Καὶ αὐτοῦ φῶν] haec post φίλων leguntur.
 21. Ἐκ μέσου, a.
 22. Πληρωθῆναι] πληρωθῆναι.
 25. Main huius loci interpretationem interposuit Euthym. ad Matth. XXIV, 29. Chrysost. Tom. IX. p. 707. E. ita haec laudat: καὶ εἴσαι συνοχὴ ἐπὶ γῆς ἐγγρῶν ἐν απορίᾳ, ἐχεύσας θαλάσσης καὶ

καὶ σάλου, ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ
Φόβου.

34. Βαρηθῶσι.

36. Ταῦτα, αὐτε πάντα, omittunt.

37. Τὸ καλούμενον ἐλαῖων] τῶν ἐλαῖων.

Cap. XXII.

- V. 3. Εἰσῆλθε δὲ] Haec, quae vnius Lucae sunt, Chrysostomus reliquis etiam Euangelistis tribuit, ac nominatim Mattheo. T. VII. p. 776. D. Ibidem autem p. 781. D. Haec a Luca scripta tradit, post coenam factam, confundens hunc Lucae locum cum Ioannis 13, 27.
4. Τοῖς, ante σρατηγοῖς, omittunt. Pro συνελά-
λησεν autem Chrysost. T. VII. p. 769. A. nomi-
natim Lucae tribuit συνέθετο.
8. Φάγωμεν] κατὰ τὸν νόμον addit. b. Sed ista esse interpretationis, intelligitur ex a.
9. Ἐτοιμάσομεν.
11. Δέγεται σοι] σοὶ abest. a.
12. Ἀνώγεων. Utterque. Μοχ ἐξερωμμένον. b.
13. Εἴρηκεν] ἔπειται.
18. Γενήματος.
19. Ab τοῦτο ἐστι τὸ σῶμα ad vers. 20. δειπνῆσαι λέ-
γων, omittit. a.
‘Υπὲρ ημῶν. b.
21. Πλὴν ἰδού] idou abest. a.
23. Τις ἀρεα] τις οὖν.
25. Κατακυριεύουσιν. a.
28. De hoc versu ita habet Chrysost. T. VIII. p.
390. D. ἐντεῦθέν φησιν ὁ λουκᾶς αὐτὸν εἰρη-
νέναι; ἘΓΩ ΠΑΡΕΜΕΙΝΑ ΤΜΙΝ ΕΝ
ΤΟΙΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΙΣ. ταῦτα δὲ ἔλεγε,
δειπνὺς, ὅτι παρὰ τῆς αὐτοῦ φύσης ἐνδυα-
μοῦνται.

30. Τι τῇ βασιλείᾳ μου αβλυντ. Mox legunt, καθιστέ.
31. Τξητήσατο] Apud Chrysost. T. VII. p. 785. D. variant Codices inter ἔξητήσατο et γῆτήσατο. Sed ibid. p. 791. E. est ἔγητησε. Sic fortasse ortum Cantabrigiensis Codicis ἔξητήσατο.
32. Ἐκλίπη. Chrysostomus optionem dat inter utrumque. Nam Tom. VII. pag. 785. d. bis habet ἐκλίπη. Sed Tom. VIII. pag. 429. E. ἐκλέίπη.
33. Καὶ εἰς Φυλακήν.
34. Φαῖκη.
35. Βαλλάρτιον. a. Mox uterque omittit, καὶ ὑπερμάχτων. Seruat haec Chrysostomus etiam T. VII. p. 797. C.
36. Βαλλάρτιον. a. Mox πωλήσει b. et ἀγοράσει. Uterque. In scholiis uterque conuenit in πωλήσει καὶ ἀγοράσει. Interpolatorum alii ex ἀράτῳ fecerunt ἀρέτῃ alii ex πωλήσει et ἀγοράσει, πωλησάτῳ et ἀγορασάτῳ, scilicet, ut similitudo esset. Ex priorum numero est Basilius magnus. Immo etiam ex posteriorum. Vide Whitby examen Varr. Lect. p. 182. 183. Vulgata lectione inuecta videtur per Origentem T. III. p. 653. A. et Chrysostomum T. VII. p. 797. C.
44. Quae hic leguntur, nominatim tribuit Matthaeo Chrysostomus T. VIII. p. 377. D. Habet enim ita: ὁ μὲν Ματθαῖος ἀπὸ τῆς ἀγωρίας εὗρε τοῦ Σορύζου καὶ ἀπὸ τοῦ ιδεῶτος, intellige: πιστούτης τὸ ἀνθρώπιον. Hunc errorem corrigit Theophylactus p. 726. C. Scilicet hi duo versus leguntur in lectione ecclesiastica inter Matth. 26, 39. et 40. Eodem ergo modo hic errauit Chrysostomus, ut Matth. XXVII, 49. ubi Io. XIX, 34. intulit.

Ab οὐκ γενόμενος ad προσηγένετο omittunt. Sed dif-
ferte explicantur ad Matth. 26, 44. Huc etiam
respiciens Chrysost. T. VII. p. 791. B. habet
ἐκτενῶς. Confer ibidem de hoc toto loco p.
798. C. Theophanes Ceramicus, qui hunc lo-
cum tractat p. 191. recte explicat: θερμόβασ-
δεῖς ὑδρῶτας ἀπέταξεν.

'Εγένετο δὲ ὁ δὲ abest. a.

45. Μαθητὰς αὐτοῦ] αὐτοῦ omittunt. Paullo an-
te καὶ, ante ἀναστὰς, tollit, a.

47. Προῆρχετο αὐτούς.

Φιλήσαι αὐτὸν] his subiiciunt: τοῦτο γάρ ση-
μενον δεδώκει αὐτοῖς, ὃν αὐ φιλήσω, αἵτος ἐστιν.

48. Ιούδα—παραδίδως;] Haec Ioanni tribuit Chry-
sostomus. T. VII. p. 793. B.

49. Εἶπον αὐτῷ κύριε] αὐτῷ abest.

52. Ἐξεληλύθατε] ἐξήλθετε.

55. Δὲ πῦρ] δὲ πυράν, a.

56. Ἐπὶ τὸ φῶς.

60. Οἱ ἀλέκτωρες] ὁ abest.

63. Δαιρούντες.

66. Ἀρχιερεῖς τε] τε abest. Mox αὐτῶν, pro
έκαυτῶν.

Cap. XXIII.

V. 1. Ἡγαγεν] ἡγαγόν.

2. Τὸ εἴθιος ἡμῶν, καλύπτεται.

6. Εἰ ὁ ἀνθρώπος] ὁ praetermittit. a.

11. Ο, ante ἡρώδης, deest. Mox ἀγέπεμψαν. b.

12. Ο, τε πιλάτος καὶ ἡρώδης, a.

17. Ἐγε καθ' ἔστην. a.

Quae supra dixi ad Milli animadversionem de Codice Alexandrino, Marc. 15., 28. ea hic quoque comprobantur. Nam hic quoque omisso versu 17. turbauit ille scriba, ne vitium appareret, canones et sectiones minores Eusebii.

Omissis enim versu 17. qui notandus erat TΘ. et B. temere et fraudulenter vocabula versus 14. Προσηγόρευατε — τὸν λαὸν, notauit TH. et I. et reliqua verba eiusdem versus: Καὶ ἴδού — ad vers. 16. ἀπολύσω, notauit TΘ. ei B. Quomodo autem ea, quae leguntur a vocabulis vers. 14. Καὶ ἴδού ad vers. 16. ἀπολύσω, notari possunt TΘ. et B? Partim enim ad canonem Θ. partim ad canonem I. pertinent. Solus autem versus 17. hic in medio contextu scriptus, ad canone pertinet B. Sed accuratius expliceamus. Vocabula ergo illa, quae notauit TH. et I. referenda sunt ad canonem Θ. Etenim solus Lucas et Ioannes haec narrant. Igitur in canone Θ. ita ordinantur Lucas et Ioannes.

Lucas	Ioannes.
τξ.	επβ.
τξ.	επς.
τξ.	ει.

Sed magis etiam vitium et fraudem aperit, quod versus Lucae 15. et 16. notauit TΘ. et B. Nam haec ad canonem I. referuntur, quod ea solus Lucas narrat. Ita contra, versus Lucae 17. scriba praetermissus, est Canonis B. sectionis TΘ. Nam Matthaeus, Marcus et Lucas haec tradunt. Matthaeus 27, 15. Marcus 15, 6. Ergo hic quoque Codex Alexandrinus nolens solens pugnat pro versu 17. scribam autem erroris et fraudis conuincit. Bengelii ergo conjectaram, quam iam antea probaueram, nunc magis etiam probo, inspecto Codice Alexandrino, a Woidio edito. Debet enim scribere, ut est in meo v.

THEOS Ἀναστάτην usque ad
B. ἑορτὴν ἔνει.
THEI Ἀνένταξαν κ. τ. λ.
A.

Defecit ergo ab Ἀνέι ad Ἀνέ.

18. Ἡμῖν τὸν] τὸν abest.
19. Εἰς τὴν Φυλακήν. b.
23. Ἐπέκειντο] ἐνέκειντο. b. Lectio et ipsa elegans, et hoc loco singularis. Ut singularis autem ceterorum Codd. auctoritate repudianda.
25. Ἀπέλυσε δὲ αὐτοῖς] αὐτοῖς abest.
Τὸν ἵησοῦν δέ.
26. Τοῦ ἔρχομένου] τοῦ non agnoscunt.
33. Καλούμενον] λεγόμενον.
34. Ἔβαλλον. a.
39. Σῶσον σαυτόν. a.
46. Οἱ ἵησοῦς ab eadem manu insertum. b.
51. Καὶ, ante προσεδέχετο, omittunt.
53. Κείμενος] Quid aliqui de lapide addant, id iam notau. Sed Chrysostomus Tom. VII. p. 839. E. de hoc lapide ita: λίθος ἐπέκειται μέγας ΠΟΛΛΩΝ δεόμενος χειρῶν. Quadraginta manibus opus fuisse, docet Codex Cantabrigiensis. Habet enim hoc loco: ὃν μόγις ἜΙΚΟΣΙ ἔκυλιον.
54. Καὶ σύββαστον] καὶ abest.
55. Καὶ γυναικες] καὶ omittunt.

Cap. XXIV.

- V. 1. Τῇ μιᾷ δέ.
4. Ἀνδρες δύο.
10. Η λανάθου.
18. Ο, ante εἰς, omittit. a. ἐν, ante ἰσρουσαλήμ, vterque omittit.
Ἐν ταύταις τοῖς ἡμέραις.

20. Παρέδωκεν αὐτὸν] αἰτὸν omittit. b.
 27. Διηρμήνευεν αὐτούς.
 Περὶ ἑαυτοῦ.
 36. Καὶ αὐτὸς ὁ ἵησος.
 40. Ἐπέδειξεν] ὑπέδειξεν. b.
 42. Μελισσοῖς. a.
 44. Εἶπε δὲ πρὶς αὐτούς. a. Mox deest δὲ. a.
 46. Οὕτω γέγραπται καὶ, absunt.
 53. Ἀμὴν omittunt.

Ad euangeliū Ioannis.

Cap. I.

- V. 14. Πλάγη, pro πλάγης, a. Vtrumque est apud Chryfolt. in edit. Montefalc. T. VIII. p. 69. D. 70. C. Sed ex eius interpretatione nihil colligitur.
 28. Βηθανίᾳ.
 30. Hunc totum versum omittit. a. A manu recentiori in margine habet b.
 32. 'Ο, ante ιωάννης, addunt.
 40. "Ωρα δὲ ἦν] δὲ abest.
 42. Μετιαν. Mox ὁ, ante χριστός, omittunt.
 44. 'Ο ἵησος omittunt. Sed mox, λέγει αὐτῷ ὁ ἵησος.
 46. Τοῦ, ante ιωσῆφ, omittunt.
 49. 'Ο, ante ἵησος, deest. Paullo ante vero, ante λέγει, addit καὶ. a.

Cap. II.

- V. 5. Λέγει υμῖν. a.
 9. Ἡδεσσαν. b.
 15. Φραγγέλιον. a.
 16. Καὶ μὴ ποιεῖτε.

17. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ] αὐτοῦ abest. Mox, κατέφαγεται με.
18. Εἴπον αὐτῷ] εἴπον πρὸς αὐτόν. a.
19. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς] ὁ abest. a.
22. Ἐλεγεν αὐτοῖς] ἔλεγε. Mox, ἐπίσευσαν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ceteris omissis. Sed b. in marg. a manu recentiori: Γρ. ὡς εἴπεν ὁ Ἰησοῦς. Mox vers. 23. ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις.
25. Πάντας] πάντα. Ita editum apud Chrysost. T. VIII. p. 137. C.

Cap. III.

- V. 2. Πρὸς τὸν Ἰησοῦν] πρὸς αὐτόν.
3. Γενῆθη. a.
6. Τὸ γεγενημένον prius] τὸ γεγενημένον. b.
10. Ὁ, ante Ἰησοῦς, omittunt.
14. Μωϋσῆς. b.
15. Ἄλλ' ἔχει.
16. Ἄλλ' ἔχει. a.
22. Ἐβάπτιζον.
23. Ἐν αὐτῶν. a. Mox uterque, σαλήμ.
25. Μετὰ ιουδαίου.
28. Υμεῖς μοι] μοι omittunt.
32. Καὶ ὁ Ἰησοῦσε.
36. Τῷ νιῷ] αὐτῷ. Mox, ὅψεται τὴν ζωήν.
Continuo μενεῖ.

Cap. IV.

- V. 3. Πάλιν deest.

5. Ἐρχεται οὖν] οὖν omittit. a. Mox uterque συχάρ.
10. Ἐδωκέ σοι. b.
13. Ὁ, ante Ἰησοῦς, omittunt.
15. Ἐρχομαι.
17. Εἴπεν αὐτῷ οὐκ.
20. Ἐν τῷ ὅρει τούτῳ.

- V. 21. Vide, quae notaui in edit. noui Testamenti.
 25. Μέσιας. Ita et alibi uno σ.
 27. Καὶ ἐθαύμασσον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι. a.
 28. Ἡγυνὴ abest. a.
 31. Λέγοντες] αὐτοῦ. a. αὐτοῦ, ante λέγοντες. b.
 35. Ὅτι τετράμηνος. b. ὅτι ἔτι τετράμηνος. a.
 36. Ὄμοῦ χαιρεῖτε. a.
 45. Εἰσῆλθεν εἰς. b.
 Λύτει γὰρ] γὰρ abest. a.
 46. Ἡλθεν οὖν πάλιν ὁ Ἰησοῦς.
 47. Ἐμελλε.
 49. Τὸ παιδίον] τὸν υἱόν. a.
 50. Ο, ante Ἰησοῦς, addunt.
 51. Ήττις] υἱός.

Cap. V.

- V. 1. Ἡν ἡ ἑρτή.
 2. ἐν ιεροσολυμοῖς.
 Ἡ λεγομένη.
 4. Ἐταράσσετο τὸ ὄδωρο.
 5. Τριάκοντα καὶ ὅκτω.
 7. Βάλῃ.
 8. Ἐγειρε. a.
 18. Οἱ ιουδαῖοι] οἱ abest. b.
 19. Ἀπ' ἐμαυτοῦ. a. Mox idem, Βλέπετε.
 Ταῦτα] πάντα. b.
 24. Ὅτι ὁ] ὅτι omittunt.
 35. Ἀγαλλιαζῆναι.
 36. Ἀ δέδωκε.
 38. Οὐκ ἔσχετε. a.
 40. Ἰναὶ ζωὴν αἰώνιον. a.
 45. Ὁ κατηγορίσων. b.
 46. Μωτᾶ.

Cap. VI.

- V. 2. Ἡκολούθησαν. b.
 5. Ἀγοράσωμεν. a.
 9. Παιδίριον ἐν] ἐν abest. a.
 10. Καὶ αὐτέπεσον σύνδρες.
 12. Ἐπλήθησαν. a.
 15. Ἀνεχώρησεν εἰς.
 16. Ὁψία] ὄψε. a.
 17. Ἐλήλυθε. a.
 19. Πλοίου γενόμενον.
 24. Καὶ αὐτοὶ] καὶ abest.
 26. Ἰδετε τὰ σημεῖα. a.
 27. Ἀλλὰ τὴν βρῶσιν] τὴν βρῶσιν omittunt.
 28. Τί ποιοῦμεν.
 29. Ο, ante ἵστος, abest. Mox, ἵνα πιεύητε.
 32. Τὸν ἀληθινὸν omittit. a. Haec duo vocabula sola praemittuntur scholio, adeoque in mediis scholiis leguntur. Ergo ab uno scriba omissa.
 39. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ] ἐν abest.
 44. Ἐλθεῖν πρὸς ἐμέ. b.
 'Ἐν τῇ ἐσχάτῃ.
 45. Διδακτοὶ Θεοῦ. Et mox, ἀκούων, pro ἀκούσας.
 46. Αὐτὸς, pro οὗτος.
 51. Chrysostom Tom. VIII. p. 271. a. primo totum versum recitat, deinde repetit ad vocabula, σάρξ μου ἐσιν. Origenes ergo et Chrysostomus omittendis non nullis vocabulis occasionem dederunt.
 54. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ.
 55. Bis ἀληθῆς, pro ἀληθῶς.
 56. De appendice Codicis Cantabrig. quae nec per Birchii editionem nunc confirmata est, monuerunt Beza, Millius et Wetstenius. Originis ad hunc locum interpretatio intercidit. Attamen Tom. I. p. 244. a versu 53. ad 58. textus verba sine ista appendice laudat. Addita fortasse ista sunt

funt nexus caussa. De nexus disputat Chrysost. T. VIII. p. 275. E. et Cyrill. T. IV. p. 366. B. In hoc toto loco non occurrit σῶμα, pro σάρξ. Sed Chrysostomus tamen T. VIII. p. 277. D. habet: εἰπὼν, ὅτι τὸ σῶμα μου ζωὴ τοῦ κόσμου. Vbi autem hoc dixit? Nullibi. Ex σάρξ fecit ipse σῶμα. Fictum ergo ex vers. 51. Syrum autem, pro σάρξ, habete σῶμα, a Grotio iam notatum est. Id etiam ex uno Codice notavit Wetst. Qui postea ad versiones Syras recte attenderit, is mirabitur, vitiosas etiam Chrysostomi lectiones, sicuti multas eiusdem interpretationes, ibi expressas esse. Oinnino autem ex multis exemplis videor didicisse, Syros interpres ad manus habuisse Codices Latinos, Lectionaria Graecorum et Codices Graecos cum commentariis. Facile igitur intelligitur, quae Crisis sit eorum, qui clamat, Ita Syrus interpres, Ita Latinus interpres. Ergo ita legendum est. Habuerint fortale Syri etiam eis manus Commentarios Latinos et Lectionaria Latina. Sed istius rei examen nondum potui instituere.

63. Θεωρεῖτε. a.

64. Τίνες εἰσὶν οἱ πιστεύοντες καὶ τις ὁ παραδώσας αὐτόν.

70. Ὁ Ἰησοῦς omittunt.

71. Ἔμελλεν.

Cap. VII.

V. 1. Ἡθιλεῖ] ἔχειν ἐξυστέαν. Ita uterque. Quilibet intelligit, Christi auctoritatem non laedi vocabulis, οἷς ἔχειν ἐξυστέαν. Sine ullo dubio ista vocabula, ut duriora, probarem, nisi Codicum obflaret auctoritas. Bonus Chrysostomus hic aliquid humani passus est per suam eloquentiam, parum menor, lectum esse, οὐθελε, non

non ἔχει ἐξουσίαν. Ergo statim cum magna vociferatione exorditur Homiliam T. VIII. p. 283. et acriter disputat de vocabulis, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν. τι λέγεται, ὁ μακάριος λαόντα; οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, ὁ σύνηθεis πάντα, δοσαὶ θέλησεν; ὁ εἰπών, τινες ζητεῖτε, καὶ διψαὶς αὐτοὺς εἰς τὸ ὄπιστω; κ. τ. λ. Sed scribae eius, qui dicentis verba excipiebant, recte ante eandem homiliam dederunt θέλειν, approbantibus quatuor Codicibus Mosquensisbus ḡ. μ. 4. 7. Origenis commentarius ad h. l. periit. Vulgatum habet Cyril. T. IV. p. 395. C. sed tamen fere, ut Chrysostomus, explicat. Οὐκ ἔθελούσιον αὐτῷ, τὸ πᾶρ' ἐκείνοις εἶναι, μᾶλλον δὲ ὡς ἐξ ἀναγκῆς συμβαῖνον ἐπιδεινύειν, προσεθειώς τὰς αἰτias θέλειν [pro ἐξήγουν.] γάρ, φησιν, αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Frustis Millius tentat in partes trahere interpretem Latinum, quem non volebat, sed valebat scipisse opinatur. Docendum erat, quibus in locis interpres Latinus vocabula ἔχει ἐξουσίαν, quae multoties occurunt in euangelio Ioannis, reddiderit valere. Ex locis similibus per errorem arripuit Chrysostomus, ut solet. Forte ex Marc. 6, 5. ubi est οὐκ ιδόντεστο. In eadem homilia vers. 2. pro ἦν δὲ ἐγγὺς, laudat μετὰ ταῦτα ἦν, idque etiam interpretatur p. 283. E.

12. Ἀλλοι δὲ ἐλεγον] δὲ abest,

Τὸν ὄχλον] τὸν κόσμον.

14. Καὶ ἐδίδασκε ablunt. Errore scribarum. Explicantur enim.

19. Ἐδωκεν ὑμῖν.

22. Ἐδωκεν.

27. Ἐρχηται. b.

29. Ἐγὼ οἶδα.

32. Ἀπέσειλαν ὑπηρέτας οἱ Φαρισαῖοι.

33. Εἴπειν

33. Εἴπεν δὲ αὐτοῖς] αὐτοῖς omittunt.
35. Ἐλλήνων μέλλη. a.
39. Ὡτι ἵησοῦς.
41. Ἀλλοι δὲ ἔλεγον] δὲ abest. Mox a. omittit γάρ, post μή.
42. Ὡτι ἐκ τοῦ] Ὡτι deest.
Καὶ ἀπὸ Βηθλεέμ.
48. Ἐπ τῶν σέρχοντων] ἐπ abest.
49. Οὐχίλος οὗτος] ὁ deest. a.
51. Νόμος ὑμῶν. b.
53. Ἐπορέυθη] ἀπῆλθεν.

Cap. VIII.

- V. 1. Ἰησοῦς δὲ] καὶ ὁ ἵησοῦς.
2. Παρεγένετο] Βασίλεος ἥλθεν ὁ ἵησοῦς.
3. Ἀγαποῦσι δὲ] δὲ omittunt. Mox excludunt, πρὸς αὐτὸν.
Ἐν μοιχείᾳ] ἐπὶ μοιχείᾳ. Mox, ἐν τῷ μέσῳ.
4. Λέγουσιν αὐτῷ] εἴπον αὐτῷ πειράζοντες.
Λύτη ἡ γυνὴ κατειλίφθη ἐπαυτοφώρῳ μοιχευμένῃ] ταύτην ἔυρομεν ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευμένην. Hoc εύρομεν agnoscit etiam Ambrosius apud Sabatierium.
5. Ἐνετέλατο ἦμιν.
Λιθοβολεῖσθαι] λιθάζειν. Continuo: σὺ δέ τι λέγεις περὶ αὐτῆς; Ambrosius et Augustinus apud Sabatierium agnoscunt etiam, περὶ αὐτῆς.
6. Κατηγορεῖν αὐτὸν] κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ.
7. Ἀναιψύφεις — αὐτοῖς] αἰραβλέψεις εἴπεν αὐτοῖς.
Πρῶτος — βασιλέτω] πρῶτος λίθος βασιλέτω ἐπ' αὐτήν.
8. Quae post ἔγραφεν assuunt non nulli apud Wetsteinum et Bir. hium, scilicet: ἐν τούτου αὐτῷ τὰς αἱρετίας, ea ex Hieronymo addita
puto.

puto. Habet enim . coram videlicet, qui accusabant, et omnium peccata mortalium. Sed haec est explicatio, ea quae valde ingeniosa et lepida.

3. Καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι] absunt.

Κατελείθη μόγες ὁ ἵπταις] κατελείθητη
ἵπους μόνις. b. Sic, sed a. habet κατε-
λήθη.

Ἐξώσα] αύταις.

10. Ἀνακύψας — κατέκρινεν] ανακύψας δὲ ὁ ἱ-
στοῦς εἶδεν αὐτὴν, καὶ εἶπε, γύναι, ποῦ αἱστοί¹
οἱ κατηγοροὶ σου, οὐδέτες σε κατέκρινεν;

11. Εἶπε δὲ αὐτῇ] αὐτῇ abest.

Πορέου — ἀμάρτηται] πορέου καὶ ὑπὸ τοῦ
νῦν μηκέτε αἱμάρτηται.

12. Πάλιν — λέγων] πάλιν οὖν ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ
ἵπους λέγων.

Περιπατήσει, a.

13. Ἀπεκρίθη ὁ] ὁ abest.

Οὔτε τὸν πατέρα μου omittit. a.

14. Ἀποκτείνεις ἔαυτόν. a.

15. Εἴπον οὖν] οὖν omittunt.

Ἐὰν γάρ] καὶ γάρ. b. αἱ γάρ, deest enim
littera maiuscula. Voluit ergo καὶ. a.

16. Αὐτοῖς ἐλεγεν] αὐτοῦ ἐλεγεν. a.

17. Ἐπίζευσαν] ἐπίζευον. b.

18. Bis deinceps αἱρέν. Ita constanter Ioannes.

19. Ἐλευθερώσει. a.

20. Ἐποιεῖτε ἄν] ἄν Chrysostomus non solum hoc
loco T. VIII. p. 318. A. sed et Tom. VII. p.
469. A. excludit.

21. Παρὰ τοῦ θεοῦ] παρὰ τοῦ πατρός. Ex Chry-
sostomo, (T. VIII. p. 318. B.) ut docui. Cy-
rillus T. IV. p. 548. C. in textu θεοῦ. Vrget
id etiam in interpretatione p. 549. B. Sed ibi-
dem D. comparat locum similem: αἱ ἡκυσα
παρὰ τοῦ πατρός.

22. Εἴπεγ

42. Εἰπεν οὐν] οὐν abest.
Οὐδὲ γὰρ ἀπ'] γὰρ omittit. a.
44. Ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου.
Όταν λαλεῖ. a.
46. Εἰ δὲ ἀλλίθεσεν — οὐ πισένετέ μοι. absunt. a.
Scilicet hic scriba, vt infra ex commentario apparet, saltum fecit ab ἀμαρτίᾳ ad ἀμαρτίᾳ. Ergo hic locus cum parte interpretationis exclusus est.
47. Ὁτι ἐκ τοῦ θεοῦ.
48. Ἀπεκριθησαν οὖν] οὖν abest. a.
Λέγομεν ἡμεῖς] ἐλέγομεν ἡμεῖς. Ex Chrysostomo, qui quidem T. VIII. p. 321. C. vulgatum habet, sed ibidem D. εὐχὴ καλῶς ἐλέγομεν, ἔτι κ. τ. λ. Plane, vt supra Cap. VII, 1. Alia scilicet ante homiliam, alia in exordio homiliae.
49. Τὸν πατέρα μου] μου omittunt.
Καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με] omittit. a. Absunt l. l. in Chrysostomo, qui alia etiam mutat. Sed scriba Codicis Euthymii a. hic saltum fecit ab τὸν θεὸν ad τὸν θεὸν, vt infra ex Commentario apparet. Ergo haec simul cum parte scholiorum exciderunt.
52. Γεύσηται.
56. Καὶ οἶδε καὶ ἔχαρη. absunt. a. Etiam hic saltum fecit in transcribendo commentario. Ab ἐπεθύμησεν enim ad ἐπεθύμησεν defecit. Hunc versum, quem in commentario ad Ioannem negligit Chrysost. T. VIII. p. 323. eum sine varietate recitat T. VIII. p. 49. B. p. 125. B. Ita ergo disiecta euangelistarum membra apud Chrysostomum conquirenda sunt.
57. Εἴπον οὖν] καὶ εἴπον.
- Πεντήκοντα; Vbi sunt, qui nouum Testamentum ex Patribus emendarunt? Quis memorauit

rauit lectionem Chrysostomi τεσσαράκοντας;
Vide eum T. VIII. p. 324. a. Sed Theophylactus p. 690. E. vulgatum habet. Quos autem Codices Euthymius in Commentario intelligat, per se appareat. Scilicet Chrysostomi et scholiorum, cuiusmodi est meus g. Πεντήκοντα repetit Cyrillus in Comment. T. IV. p. 585. C. et Tom. II. p. 419. A. et Tom. V. Part. I. p. 685. D. Etiam Seuerus ita habet in Catena Corderii p. 243.

59. Βάλωσιν] λαίβωσιν. a.

Διελθὼν — οὔτως.] Haec interpretatione non habebant opus. Tautologica praeterea videbantur, propter proximum: καὶ παράγων εἶδεν. Sed talia in Ioanne plura occurrunt. Incipiatnus a magno Origene. Is ergo eo in loco, vbi data opera haec explicabat, T. IV. p. 292. fin. totum versum 59. omittit, attamen ita περιφράξει: μετὰ δὲ τὴν τὸν λόγον αἴραντων λίθους, ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν, ἵνα οὖς ἐκρύψη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ιερᾶς, ὅτε παράγων εἶδε τὸν ἀπὸ γενετῆς τυφλὸν. Origenis vero auctoritatem in his nullam esse, sciunt omnes, qui eum legerunt. Qui tamen nondum legit, verum tamen cognoscere cupit, is examinet T. XIX. et XX. in Ioannem. Reperiet ergo profecto multa alia sacri contextus ab eo esse praetermissa. Eundem locum tractans Chrysostomus T. VIII. omnia ab ιησοῦς ad finem versus silentio praetermittit. Illum tamen haec ante oculos habuisse discitur ex p. 324. C. 326. B. C. vocabulis εἰτα φύγει, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ιερᾶς καὶ ἀνεχώρησεν ἐπὶ τὴν ἴασιν τῆς τυφλᾶς, ἐξελθὼν ἐκ τῆς ιερᾶς κ. τ. λ. Quoties alibi neglexerit Chrysostomus contextus verba, discitur ex mea noui Testamenti editione. Eadem haec ad exemplum Origenis et Chrysostomi praetermittit Cyrus T. IV. p. 586. C. a vocabulis διελθὼν ad

οὐτῶς, nec nisi παταγύπτει et ἔξεστι habet ibidem E. Theophylactus p. 691. C. habet διὰ μέσου αὐτῶν ἔξιάν καὶ παρῆγεν οὐτῶς, ibique etiam explicat. Explicantur etiam in Catena Coderii p. 245. in fine. Quid ergo h. l. interpres Latinus? Scilicet ista omnia ab διελθὼν ad οὐτῶς exclusit. Cuiusmodi ergo illi Codicibus vñi sunt? Seiñest multo melioribus, quam nostri sunt, nimis Alexandrinis. Cyrillus iam respondeat pro omnibus. Cur ergo idem eodem Tomo in commentatio ad Ioannem p. 1051. D. ita refert? καὶ γοῦν ἡθέλησαν αὐτὸν πιάσαι, πατά φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς (scilicet Ioannes, quem interpretatur.) ἀλλ' ἘΞΕΛΘΩΝ διὰ μέσου αὐτῶν ἘΠΟΡΕΤΕΤΟ (Etiam hoc quibusdam placuit, in his meo s. qui Cyrilli scholia habet.) καὶ ΠΑΡΗΛΘΕΝ οὐτῶς. Nunc addit etiam continuo explicationem: τὸ δὲ οὐτῶς φῆτιν, αἱτί τοῦ οὐχ ὑπεραλμένως, οὐ περιδεῖς κ. τ. λ. Vulgo credunt, haec apud Ioannem facta esse ex Luc. 4, 30. Sed quilibet ipse videt Cyrilli locum non conuenire in Lucam. Nam Lucas habet παταγεμνίας, hic πιάσαι, Lucas non habet οὐτῶς, hic diserte explicat. Vocabula autem ἔξελθὼν, ἐπαρένετο et παρῆλθεν per incogitantiam mutauit Cyrillus. Quid ergo? Sequamur auctoritatem Codicium, neglecta interpretum negligentia et leuitate. Nam de Hieronymo constat, illum omnia, ut ipse dicit, reuocare ad Graecam veritatem, hoc est, ut ego interpretor, ad nugas Origenis et reliquorum interpretum Graecorum.

Cap. IX.

V. 1. Γερετῆς] γερνητῆς. a. Disputat de hoc vocabulo Eustathius ad Hom. p. 1834. vers. 22. edit. Rom. Habent id Hesiodus et alii.

- V. 3. Ὁ ἵησοῦς] ὁ omittunt.
 8. Ὁ παθήμενος] Chrysostomus T. VIII. p. 333.
 C. enim vidit sedentem: πρὸς τὰς θύρας τοῦ ἴε-
 γοῦ. Vulgo dicunt, huiuscemodi esse ex euani-
 gelio secundum Hebraeos. Mihi fit credibile,
 ista esse ex evangelio secundum interpretes.
 9. Ὅτι ὅμοιος] ὅτι abest. a.
 10. Σοι οἱ] σου οἱ.
 15. Ἡρώτησα.
 Ἐπέθηκε — μου, καὶ] ἐπέθηκε μου ἐπὶ τοὺς
 ὀφθαλμοὺς καὶ. b. Ἐποίησε καὶ ἐπέθηκε μου
 ἐπὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς καὶ.. a.
 16. Παρὰ Θεοῦ. Chrysostomus optionem dat, utrum
 velis παρὰ, an από, an ἐκ. Nam ἐκ habet T.
 VII. p. 566. D. VIII. p. 334. D. etc. Παρὰ et
 από ex eo iam notaueram.
 17. Περὶ σεαυτοῦ. a.
 20. Ἀπεκρίθησαν δὲ αὐτοῖς.
 21. Ἡμεῖς οὐκ] ήμεῖς abest. b.
 Αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ.
 28. Ἐλειδόρησαν οὖν] οὖν abest.
 29. Μωσῆς.
 Τοῦτον δὲ οὐκ] δὲ abest. a.
 31. Αὐτοῦ ποιεῖ. a.
 34. Ὄλος] ὄλως.
 36. Καὶ τις ἐστι.

Cap. X.

V. 8. Πρὸς ἔραῦ ἥλθον] πρὸς ἔμοῦ absunt. Lectio dif-
 fícilis est et impedita, quam additum πρὸς ἔμοι
 adeo non expedit, ut pluribus eam etiam difficultatibus implicit. Sed πρὸς ἔμοι, ut docui, ab
 Origene accessit. Semina huius corruptionis
 spargit etiam Chrysost. T. VIII. p. 346. D. 348.
 D. Ibi enim versum primum explicans habet
 ἐνταῦθα δὲ καὶ τοὺς πρὸς αὐτοῦ αἰνίττεται, καὶ
 τοὺς μετ' αὐτὸν ἐσομένους. Altero loco, ubi

versum octauum interpretatur, monet: οὐ περὶ τῶν προφητῶν φησιν ἐνταῦθα, καὶ ὡς οἱ αἴρεται οἱ (Manichaei nimis). φάσιν. Sed illis ambagibus non est opus. Si autem, qui ἥλθον in gratiam prophetarum vrgent, quod scilicet non scriptum est ἀπειπάλνταν, ii non attenderunt, de Christo etiam dici versu 10. ἥλθον. Si probabilius corrumpere contextum voluissent, debuisserent addere non πρὸ ἐμοῦ, sed μὴ δι ἐμοῦ, intellige, ὡς δὲ θύρας. Ita enim est vers. 1. 2. 9. Atque ita hic locus explicandus est. Apud Cyrillum T. IV. p. 640. C. legitur quidem in contextu ante scholia πρὸ ἐμοῦ. Sed ibidein in interpretatione E. repetit sine πρὸ ἐμοῦ, nec ex eius interpretatione ullo modo effici potest, eum id probasse. Theophylactus p. 707. D. E. nec in textu nec in scholiis agnoscit, cum tamen bis in interpretatione illum locum repeatat. Plura de hoc loco dixi in mea noui Testamenti editione.

18. Ἀπ' ἐμαυτοῦ] απ' ἐμοῦ.
22. Ἐν ιεροτολύμοις.
23. Στοῖχος σολομῶνος.
28. Ἀρπάσῃ. a.
29. Pro lectione, ὁ δέδωκε μοι μεῖζον, quae est absurda Patrum Latinorum correctio dogmatica, ne scilicet filii laederetur auctoritas, pro ea, inquam, Millius Cyrillum etiam laudat. Sed ad h. l. Cyrilli tantum extant fragmenta ex Catenis, in quibus nihil inueni. Pendet ergo Millius, ut videatur, ex Beza et Zegnero ad h. l. Immo vero Cyrillus in thesauro Tom. V. Part. I. p. 326. D. ubi loca Ioannis deinceps laudat, habet: ὁ δέδωκε μοι.
32. Ἔδειξα ὑμῖν ἔργα. a.
34. Ἐν τοῖς γόμοις ὑμῶν. b.

Cap. XI.

- V. 1. Ἀδελφῆς αὐτοῦ. a.
 2. Τοὺς πόδας αὐτοῦ] αὐτοῦ omittit. a.
 5. Ἀδελφὴν αὐτῆς μαριάν.
 9. Οἱ ἵησοις] ὁ abest. a.
 19. Παραμυθήσονται. a.
 20. Οἱ ἵησοις] ὁ abest.
 21. Ἡ μάρεθα] ἡ omittunt.
 22. Ὁτι ὅτα] ὅτι abest. b. Μοχ, αἰτήσει. a.
 24. Ἡ μάρεθα.
 32. Ἐπεσεν αὐτοῦ eis τοὺς πόδας.
 33. Καὶ ἐτάραξεν ἔσωτὸν absunt. Sed explicatur in scholio. Culpa scribarum ergo excidit, qui textus verba eo usque ante scholia continuare debent. Ceterum Chrysostomus ex hoc versu tantum seruat, ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι. Toim. VIII. p. 376. E.
 38. Ἐπέκειτο ἐπ' αὐτόν.
 45. Οἱ ἐποίησεν. a.
 48. Πιτεύσωσιν. a.
 51. Οἱ, ante ἵησοις, abest.
 52. Τὰ τέκνα θεοῦ. b.
 57. Μηγύσει. a.

Cap. XII.

- V. 2. Ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ.
 4. Obiter hic noto, in uno Codice Mosquensi, qui scholiis instruclūs est, legi σίμων ὁ ἴσκαριώτης. Idem ex aliis notat Wetstenius et Birchius. Cum ergo Theophylactus istiusmodi Codices ad manus habuerit, cuiusmodi est ille Mosquensis, hinc tres Simones inter discipulos memorat p. 51. E.
 52. A. Sed obstat Io. 6, 71.
 9. Καὶ ἦλθον.
 12. Οἱ ἐλθὼν] ὁ abest. a.
 Οἱ, ante ἵησοις, omittunt.

V. 13. Ἀπάντησιν. a.

Κυρίου βασιλεὺς ἴσχαιλ. a. Κυρίου βασι-
λεὺς τοῦ ἴσχαιλ. b.

14. Ἐπ' αὐτόν. a.

17. Ὄτι τὸν] ὅτε τόν.

Ἐκ τῶν νεκρῶν. a.

18. Διὰ τοῦτο καὶ] καὶ abest. a.

21. Ἡρώτησαν. a.

24. Semel αἱμὴν habet. a.

30. Ο, ante Ἰησοῦς, abest. a.

32. Ἐκ τῆς γῆς.

33. Ἔμελλεν.

34. Ὄτι δεῖ] ὅτι abest. a.

38. Βραχίων τοῦ κυρίου. b.

43. Ἡ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Laudat haec Chrysost.

T. XI. p. 563. et ex eo Oecumenius et Theophylactus ad 1 Tim. I, 13. Sed ille ἡπερ, hic
nihil habet, cum tamen ex uno hauserint.

44. Ἰησοῦς οὖν ἐκραζε.

Cap. XIII.

V. 8. Αὐτῷ ὁ πέτρος. b.

9. Τοὺς πόδας, omisso μου.

13. Ο κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος.

22. Τίνος λέγει] τούτου. a.

25. Ἐκεῖνος οὗτος ἐπι.

30. Ἡν δὲ νῦν ὅτε ἐξῆλθε. Λέγει ὁ Ἰησοῦς. Haec
est vnicē probanda huins loci distinctio. Quod
de Cyrillo in Rossia suspicatus fueram, id deinde
ita esse comprehendi. Scilicet Cyrilus T. IV.
p. 742. fin. ita habet: ἦν δὲ νῦν, ὅτε ἐξῆλθεν.
Deinde p. 744. B. denuo hunc locum traclaturus,
interposito οὖν, superiora repetit: ὅτε οὖν ἐξῆλθεν,
λέγει ὁ Ἰησοῦς. Eodem modo Cyrilus p. 737.
C. in principio ὁμηρίας vers. 26., iungendae ora-
tionis causa interponit οὖν. Βάψας οὖν. Atque ita
multo-

multoties. Veruntamen hic quoque ducem habuit Chrysostomum et Origenem. Origenes enim T. IV. p. 443. D. terminat: ἐξῆλθεν εὐθύς· οὐ δὲ νῦν. Ac denuo p. 445. E. Ὅτε οὖν ἐξῆλθεν, οὐκέτος λέγει. Similiter fere Chrysost. T. VIII. p. 424. a. d. ἐξῆλθε νυκτὸς, et οὐ δὲ νῦν, οὐτε ἐξῆλθεν. Sed p. 425. K. μετὰ γοῦν τὸ ἐξελθεῖν τὸν ιούδαιον ἐπὶ τὸ παρεποῦντα λέγει· νῦν. Theophylactus p. 760. C. in interpretatione repetit: οὐ δὲ νῦν, οὐτε ἐξῆλθεν.

33. Μικρὸν χρόνον. Mox, ἔγω ὑπάγω.

35. Γνώσονται] πισεύσονται. b.

36. Ὅπου ἔγω ὑπάγω.

37. Ο, ante πέτρος, abest. b.

38. Φωνήσῃ. a.

Cap. XIV.

V. 3. Πορευθῶ ἐτοιμᾶσαι ὑμῖν τόπον, πάλιν. b. Sic, sed ἐτοιμάσαι. a.

11. Ἐν ἐμοὶ ἐσίν] ἐσίν omittunt.

Τὰ ἔργα αὐτὰ] αὐτὰ abest. a.

22. Κύριε, καὶ τί.

23. Ἀπειρίθη ἵποσος. Mox, τηρήσῃ. Deinde αὐγαπήσῃ solus a. Idem ποιήσωμεν.

25. Παρ' ὑμῖν], παρ' ἐμοὶ. b.

26. Οὐ πέμψεις.

28. Ὅτι ἔγω] ἔγω omittunt.

Ὅτι εἴπον] Theophylactus hunc versum laudans ad Hebr. 5, 8. omittit εἴπον. Cur, quia Chrysostomus id ad eundem locum omittit Tom. XII. p. 84. B. Ex Chrysostomo pendet etiam vulgata, ut locis permultis. Forte auctor huius omissionis est Origenes. Commodo abesse posse, quilibet sentit.

30. Τούτου ἄρχων] τούτου omittunt. Τούτου inuenit est per interpretes, ne scilicet diabolus habere.

beretur dominus huius vniuersi. Sed incerta sedes istud vocabulum etiam arguit. Orig. T. IV. p. 349. A. ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐν ἑμοὶ εὑρίσκεις ὁδέν. p. 356. C. Ἔρχεται ὁ ἄρχων τῆς κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἑμοὶ ἡνὶ ἔχεις ὁδέν. T. III. p. 225. B. Ἔρχεται ὁ ἄρχων τῆς κόσμου τάχτου, ἡνὶ ἔχεις δὲ ἐν ἑμοὶ ὁδέν. Chrysost. T. VII. p. 206. A. Ἔρχεται ὁ ἄρχων τῆς κόσμου τάχτου καὶ ἐν ἑμοὶ ἡνὶ ἔχεις (Ex aliis notatur: ἡνὶ εὑρίσκεις.) ὁδέν. Ita etiam repetit T. VIII. p. 398. C. 444. A. 446. E. transpositis tamen vocabulis τῆς κόσμου τάχτου. Pag. 444. A. ubi ex ordine commentarii haec tractat, continuo subiicit: κόσμου δὲ ἄρχοντας κ. τ. λ. Cyrilus T. IV. p. 853. C. non agnoscit in contextu τάχτου, nec in interpretatione ibid. E. Τάχτου praetermittit etiam in interpretatione Theophyl. p. 776. E.

Cap. XV.

V. 1. Ἡ αἰληθινὴ] quae a non nullis hic adduntur, ῥμῆσις τὰ κλήματα, ea ex Chrysostomo sunt, ut docui. Illud etiam notabile, quod Chrysost. T. VIII. p. 447. A. B. loco ἀμπέλου in interpretatione volutat ἐξιζαν. Quin addit etiam: οὐ ξιζαν δὲ διὸ ὁδέν παρείληπται ἐνταῦθα (Ergo in evangelio Ioannis.) ἀλλ' οὐα μάθωσιν κ. τ. λ. Huius ergo auctoritate motus Theophyl. p. 778. B. ἀμπελον explicat ξιζαν.

Καὶ ὁ πατήρ] καὶ omittunt.

6. Εἰς τὸ πῦρ.

7. Αἰτήσαθε.

10. Τῆς πατρὸς omittit. a.

16. Ἰνει, ὁ ζῶν. a. Mox δῶῃ υμῖν. a. Sic etiam antea b. Sed η nunc rasura sublatum.

Cap. XVI.

- V. 3. Ποιήσουσιν ὑμῖν] ὑμῖν abest.
 5. Ἐξ ὑμῶν absunt.
 7. Εἰν γὰρ ἔγω μή.
 12. Βασάζειν αἴρει] Βασάζειν ἔτι. a.
 15. Λήψεται] λαμβάνεται.
 18. Τέτο τι ἐπιν ὁ λέγεται, τὸ] τι et τὸ abest. a.
 22. Λύπην μὲν οὖν ἔχετε. Ergo bis ἔν. a.
 25. Ὁμηρος ὅτε ὀκ. Sed ὅτι est vitium editionis Gregorii.
 26. Περὶ ὑμῶν] περὶ abest. a.
 30. Καπὸ τὴ θεᾶ.

Cap. XVII.

- V. 1. Ὁφθαλμὸς αὐτῆς] αὐτῆς omittunt.
 2. Δώσει αὐτοῖς.
 7. Νῦν ἔγγωσαν. Chrysostomus, qui T. VIII. p. 478. C. D. versum septimum et octauum in unum conflavit, auctor fuit huius lectionis. Memorat ibi etiam aliam lectionem, haud dubie Originis. Sed scripsit ἔγγων, pro ἔγγωσαν. Ita autem scripsit, quod dederat ἔγγωσαν, pro ἔγγωσαν. Hanc sententiam meam firnat etiam Theophylact. p. 798. C. qui totus pendet ex Chrysostomo. Ex Cyrilli interpretatione, qui in textu habet ἔγγωσαν, nihil efficitur. Nec in Catena Corderii quicquam reperitur.
 11. Οὐς δέδωκές μοι] ὡς δέδωκές μοι. Ως explicat Cyrill. T. IV. p. 969. D. 971. B. C. D. 972. A. et Theophylact. p. 800. A. Ex non nullis Codicibus intelligitur, saltum factum esse a vocabulis vers. 11. ἐνόματι σου ad eadem vocabula vers. 12. ἐνόματι σου. Ita οὐς ex altero loco irrepluit. Chrysostomus T. VIII. p. 480. turbat omnia.
 17. Cyrillus T. IV. p. 983. B. C. 985. A. C. pro ἀγιαστε, habet: πάτερ ἄγιος, τίμησον αὐτοὺς
 ☩ . ἐν

σὺν (τῇ) αἰληθείᾳ. Confudit ergo versum 11. eo etiam tempore, quo haec data opera interpretabatur.

20. Ἐρωτῶ μόνων. a. Mox uterque, τῶν πιστούντων.
23. Καὶ ἡγάπησα. a.
24. Ἐμήν, ἦν δέδωκες.

Cap. XVIII.

V. 8. Ἀπειρίθη ἵησοῦς.

13. Ista appendix, de qua dixi, ex Cyrillo est. Is enim T. IV. p. 1020. C. primo recitat textum ab ή 8ν σπεῖραι ad υπὲρ τῆς λαοῦ. Hic nulla varietas, nisi quod vers. 13. abest αὐτὸν et vers. 14. ἀποθανεῖν, pro ἀπολέθαι. Deinde autem p. 1021. B. post vers. 14. iterum post interpretationem textum ponit sic: ἀπέσειλαν δὲ αὐτὸν δεθεμένον πρὸς καιάφαν τὸν αρχιερέα. ἦν δὲ καιάφας ὁ συμβουλεύσας τοῖς ιουδαίοις, ὅτι συμφέρει ἔνα σῶμα ἀνθρώπου ἀποθανεῖν υπὲρ τῆς λαζ. Atque haec interpretatur etiam. Sumta sunt ex vers. 24. Mirabile est, hoc esse in margine versionis Syrae. Idem notat ex Syra Philox. Birchius ad h. l. Similiter Cyrilus infra Cap. 19. v. 30. aliquid assutum habet cum Syro.

14. Ἀπολέθαι] In non nullis Codicibus temere illatum ἀποθανεῖν, ex Cap. XI. v. 50.
20. Ἐν συναγωγῇ. Mox, ὥπου πάντες.
23. Δαιρεσ. b.
24. Ἀπέσειλεν αὐτὸν, omisso εὗν.
25. Ἡρησατο οὖν ἐκεῖνος.
27. Πάλιν οὖν] οὖν abest. a.
28. Οὖν, post ἀγουσιν, omittit. a.
32. Ἐμελλεν.
36. Ἀπειρίθη ἵησοῦς. Sic et vers. 37.
40. Πάλιν abest.

Cap. XIX.

- V. 5. Ἐξηλθεν οὖν — ἴματιον] absunt. a. Haec in altero Codice leguntur inter duo scholia, quae scriba a. coniunxit. Ita textum exclusit.
6. Σταύρωσον, σαύρωσον αὐτόν.
Αἰτίαν] αἴτιον. a.
7. Εαυτὸν θεῖς οὐδέν.
11. Ἀπεκρίθη ἵησος.
12. Εαυτὸν ποιῶν.
13. Γαββαθά. b. Γαββαθᾶ. a.
14. Δὲ, post ἄρα, abest. a.
15. Τιμῆν σαυρώσω. b.
16. Καὶ ἀπήγαγον] καὶ ἦγαγον εἰς τὸ πραιτώριον.
Nec Chrysostomus εἰς τὸ πραιτώριον agnoscit T. VIII. p. 503. seqq. nec Cyrillus T. IV. p. 1057. A. Explicat enim hic: ἀπάγουσι μὲν, ὡς τεθνηζόμενον ἥδη, τὸν τῆς ζωῆς αρχηγόν.
17. Ἐξηλθεν εἰς τόπον λεγόμενον κρανίου τόπον.
20. Ο τόπος τῆς πόλεως.
25. Κλοπᾶ.
26. Ἰδοὺ] οἶδε.
27. Ο μαθητὴς αὐτῆν.
28. Εἰδὼς] οἶδών.
30. Cyrillus, qui hoc loco quaedam addit T. IV. p. 1069. D. eaque etiam interpretatur p. 1072. C. istud scholium, quod ex Codicibus Mosquensis in mea noui Testamenti editione notaeram, habet p. 1069. E. Assuta autem mihi haec videntur ex lectione ecclesiastica, in qua ante versum 31. legitur Matth. 27, 39 — 54. quam lectionem fortasse alia Euangeliaria terminant versu 31. Igitur facile haec coaluerunt. Lectione est, τῇ μεγάλῃ παρεσκευῇ, ἐσπέρας.
31. Μείνωσιν. b. Μοι, ἔκεινου τῷ σαββάτῳ.
Vterque.

V. 34. Ἐρυζε] Interpres Vulgatus Latinus aperuit. Lectionem esse absurdam, intelligitur ex eo, quod mox v. 37. ἐξεπέντησαν huc refertur. Ἐρυζε Eustathius etiam ad Il. s. 46. explicat: τὸ κεντήσαι οὐτοι τράσαι, νῦνται λέγεται. Sed Ἰνοζε tamen editur apud Chrysost. T. VII. p. 825. C. repugnantibus tamen Codicibus Mosqq. et aliis a Montefalconio laudatis. Hoc autem loco T. VIII. p. 507. D. et in Codd. Mosqq. et apud Montefalconium legitur ἔρυζαν. Cyrillus etiam T. IV. p. 1074. C. probat ἔρυζεν. Habet enim in interpretatione δίαιτας ττουτιν. Ex duobus vitiolis Codicibus Birchius notat ἔροζε. Vulgatum hoc loco adeo deserit Vaticanus 1209. et ceteri eius generis. Diuus Augustinus apud Zegerum nungatur.

Kai εὐθέως.

35. Ἐσν αὐτῷ η μαρτυρία. Mox, λέγεται, αλλα
ίναι ύμενις.
 36. Ἐγένετο ταῦτα. a.
 38. Μετὰ ταῦτα. Mox deest ὁ, ante ιωσήφ.
Et, ἀλλα τὸ σῶμα τῷ ιησῷ.
 40. Ἐδησαν αὐτόν. b. Mox deest ἐν.
 41. Καινὸν] κεγόν. a.

Cap. XX.

- V. 4. Αβ ικῇ ηλθε ad μνημεῖον omittit. a.
 11. Πρὸς τῷ μνημεῖῳ. b.
 14. Ὁτι ιησὼς ἐστι.
 15. Ἐθηκας αὐτόν.
 20. Ἐδειξεν] ἐπέδειξεν. a. Mox idem αὐτῷ omittit, post ηλευράν.
 25. Bis hoc versu βάλλω. b.
 28. Ο θωμᾶς] ὁ abest.

V. 29. Θωμᾶς omittunt.

31. Οὐτὶ ἵησοῦς.

Cap. XXI.

V. 1. Μαθητῶν αὐτῷ ἐπὶ. a.

3. Ἐξῆλθον κύνικοι. Continuo, ἐγέβησαν.

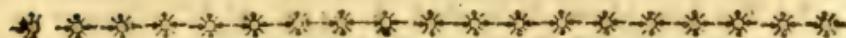
4. Ο, ante ἵησοῦς, omittunt.

17. Δέγεται αὐτῷ — πρόβατά μου omittunt.

21. Τῷ ἵησοῦ abest. a.

25. Ἀλλα πολλὰ] πολλὰ omittit. a.

Αμήν omittunt.

Robert Holmes

Theologiae Doctoris et Professoris in Academia Oxoniensi
Viri Celeberrimi

Brevis notitia

Duorum Codicum Euthymii, qui Oxonii inter Barocianos Codd. seruantur, ex eius ad me litteris Sept. V. 1791. datis.

I. Chartaceus, *) in 4to. foliis 269, continuata sine columnis scriptus, cum lineis circiter 33. in quaque pagina. Character est minutissimus, et in quibusdam locis scriptio periit. Continet Commentarium in quatuor Euangelia. Ad finem Commentarii in Iohannem desunt aliqua. Singulis Euangeliis praeponitur Elenchus κεφαλαιών. Auctorum citatorum nomina margini non sunt adscripta.

o 3

II. Mem-

*) De hoc exposuit Millius in Prolegg. ad N. T. §. 1073,
1462.

II. Membranaceus, *) in 12mo. scriptus continuatae characlere valde minuto. Habet in margine ad latus, infra, supra, commentarium scriptum charactere incredibiliter minuto. Scripsit Vir quidam Doctus in fine Codicis haec: „Incipit Cod. hic Act. I. Omnia ab initio ad comma 13. capit. XI. recenti ac pessima manu descripta habet.“ Actus Apostolorum excipiunt epistolae Iacobi, Petr. I. II. Ioh. I. II. III. Iudae, Pauli ad Rom. Cor. I. II. Galat. Ephes. Philipp. etc. Desunt tria ultima capita Apocalypseos.

*) De hoc idem dixit ibid. §. 1433. et Wetstenius in Prolegg. ad N. T. Tom. II. pag. 13. num. 28.

In principio huius voluminis haec deinceps leguntur.

- 1) Praefatio editoris. In ea exponitur a) de Euthymii commentario in quatuor euangelia. p. 1. b) de Codicibus Mosquensis Panopliae dogmaticae. p. 9. c) de Codicibus Mosquensis commentarii in Psalmos. p. 25. d) de aliis Euthymiis, quorum fit mentione in Codicibus Mosqq. p. 36.
- 2) Richardi Simonii, Summi Viri, iudicium et relatio de commentario Euthymii Zigabeni ac de duobus eius Codicibus regiis Parisinis. p. 38.
- 3) Fabricii, Labbei, Ernesti et Noeffeltii, Summorum Virorum, iudicia de eodem commentario. p. 56.
- 4) Ioannis Hentenii, Dæctissimi Viri, epistola dedicatoria. p. 36.
- 5) Eiusdem admonitio ad lectorem. p. 74.
- 6) Eiusdem praefatio. p. 76.
- 7) Eiusdem de locis quibusdam euangeliorum, in quibus dissentit Hispaniensis Codex Euthymii ab editis. p. 91.
- 8) Eiusdem de phrasibus Hebraicis in quatuor euangeliis. p. 118.
- 9) Ioannis Millii examen Codicis Euthymii Barocciani. p. 122.

- 10) Variantes lectiones Codicum Mosquensium Euthymii
ad quatuor euangelia. p. 132. seqq.
- 11) Notitia duorum Codd. Oxoniensium Euthymii
p. 205.

Post euangelium Ioannis haec leguntur.

- a) Ioannis Hentenii animaduersiones ad commentarium
Euthymij. p. 670.
- b) Editoris emendationes versionis Latinae. p. 681.
- c) Index locorum litterarum sacrarum ab Euthymio extra
ordinem laudatorum. p. 716.
-

ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΤΑΓΓΕΛΙΟΝ.

Α

C A P I T A

EVANGELII MATTHAEI.

1. De Magis.
2. De pueris intersectis.
3. Primus Ioannes praedicavit regnum coelorum.
4. De doctrina Christi.
5. De beatitudinibus.
6. De leproso.
7. De centurione.
8. De socru Petri.
9. De his, qui curati sunt a variis morbis.
10. De eo, cui non permisit, ut sequeretur.
11. De increpatione aquarum.
12. De duobus daemoniacis.
13. De paralytico.
14. De Mattheo publicano.
15. De filia Archisynagogi.
16. De muliere sanguinis profluuo laborante.
17. De duobus caecis.
18. De daemoniaco muto.
19. De Apostolorum electione.
20. De discipulis a Ioanne missis.
21. De eo, qui manum habebat aridam.

22. De

- 1) Hanc capitum descriptionem per totum opus sequitur ac saepius laudat Euthyinius.
- 2) In his M^q. Marcum: Act. Lucam: Iw. Ioannem notari, qui eadem narrant. Adiecti autem numeri Graeci recipiunt ad hanc divisionem capitum, quae singulis Euangelistis in principio est addita.

ΤΟΤ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ
· ΕΤΑΓΓΕΛΙΟΥ
ΤΑ³) ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

- α. περὶ τῶν μάγων. (In editionibus vulgatis Cap. II,
v. 1.)
- β. περὶ τῶν ἀγαιρεθέντων πάσιν. (II, 16.)
- γ. πρῶτος ἰωάννης ἐνήρυξε βασιλείαν οὐρανῶν. (III, 1.)
- δ. περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ σωτῆρος. (IV, 17.)
- ε. περὶ τῶν μαναρισμῶν. (V, 1.) Λου. ² ιζ.
- Ϛ. περὶ τοῦ λεπροῦ. (VIII, 1.) Μρ. δ. Λου. ιβ.
- Ϛ. περὶ τοῦ ἐπατούταρχου. (VIII, 5.) Ιω. 5.
- η. περὶ τῆς πενθερᾶς πέτρα. (VIII, 14.) Μρ. β. Λου. θ.
- θ. περὶ τῶν ἱαθέντων ἀπὸ ποικίλων νοσων. (VIII, 16.)
Μρ. γ. Λου. 1.
- ι. περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν. (VIII, 19.)
Λου. λγ.
- ια. περὶ πῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων. (VIII, 23.)
Μρ. ι. Λου. κγ.
- ιβ. περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων. (VIII, 28.) Μρ. ια.
Λου. κδ.
- ιγ. περὶ τοῦ παραλυτοῦ. (IX, 2.) Μρ. ε. Λου. ιγ. Ιω. ².
- ιδ. περὶ ματθαίου τοῦ τελώνου. (IX, 9.) Μρ. σ. Λου. ιδ.
- ιε. περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγάγου. (X, 28.)
Μρ. ιβ. Λου. κε.
- ιζ. περὶ τῆς αἵμορροούσης. (IX, 20.) Μρ. ιγ. Λου. ιε.
- ιζ. περὶ τῶν δύο τυφλῶν. (IX, 27.)
- ιη. περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ. (IX, 32.)
- ιθ. περὶ τῆς τῶν ἀτοπόλου ἐκλογῆς. (X, 1.) Μρ. η.
καὶ ιδ. Λου. ιε. καὶ ιζ.
- ιη. περὶ τῶν ἀποσαλέντων παρὲν ἰωάννης. (XI, 2.) Λου. ιη.
- ια. περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα. (XII, 10.)
Μρ. ². Λου. ιε.

C A P I T A

4. De daemoniaco caeco et muto.
22. De requirentibus signum.
23. De parabolis.
24. De Herode Tetrarcha, qui Ioannem interemit.
25. De quinque panibus.
26. De ambulatione Christi super mare.
27. De transgressione praecepti dei.
28. De Phoenicissa seu Cananaea.
29. De turbis sanatis.
30. De septem panibus.
31. De fermento Pharisaeorum et Sadduceorum.
32. De interrogacione apud Caesaream.
33. De transformatione Christi.
34. De lunatico.
35. De exigentibus didrachima.
36. De dicentibus, quis maior.
37. De centum oqibus.
38. De eo, qui debebat decem millia talentorum.
39. De interrogatione, an licet diuortium facere cum vxore.
40. De diuite interrogante Iesum.
41. De mercede conduclis operariis.
42. De filiis Zebedaei.
43. De duobus caecis.
44. De asina et pullo.
45. De caecis et claudis.
46. De sicu, quae exaruit.
47. De principibus sacerdotum et senioribus dominum interrogantibus.
48. De duobus filiis parabola.
49. De vinea parabola.
50. De vinea parabola.

- α. περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ ιαθόν.
(XII, 22.) Αἱρετικῶν.
- ηγ. περὶ τῶν αὐτούντων σημείου. (XII, 38.) Λου. μν.
- ηδ. περὶ τῶν παραβολῶν. (XIII, 2.) Μρ. θ. Λου. ηβ.,
καὶ μη.
- ηε. περὶ ἰώάνου καὶ ἥρωδου. (XIV, 1.) Μρ. ιε.
- ηζ. περὶ τῶν πέντε ἄρτων. (XIV, 15.) Μρ. ιι. Λου. μη.,
Ιω. η.
- ηξ. περὶ τοῦ ἐν Θαλάσσῃ περιπάτου. (XIV, 21.)
Μρ. ιη. Ιω. θ.
- ηη. περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. (XV,
1.) Μρ. ιη.
- ηθ. περὶ τῆς χωματίας. (XV, 21.) Μρ. ιθ.
- λ. περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων. (XV, 30.)
- λα. περὶ τῶν ἐπτακαὶ ἄρτων. (XV, 32.) Μρ. ιη.
- λβ. περὶ τῆς βίβης τῶν Φασιταίων καὶ σαδδουκαίων.
(XVI, 5.) Μρ. ιβ. Λου. μδ.
- λγ. περὶ τῆς ἐν παισταρέ, εἰπερωτήσεως. (XVI, 13.)
Μρ. ιδ. Λου. ιθ.
- λδ. περὶ τῆς μεταμορφώσεως του χριστοῦ. (XVII, 1.)
Μρ. ιε. Λου. λ.
- λε. περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. (XVII, 14.) Μρ. ιι.
Λου. λα.
- λς. περὶ τῶν αὐτούντων τὰ δίδραχμα. (XVII, 24.)
- λς. περὶ τῶν λεγόντων, τίς μείζων. (XVIII, 1.) Μρ. ιι.
Λου. λβ.
- λη. περὶ τῶν ἐκατὸν προβάτων. (XVIII, 12.)
- λθ. περὶ τῆς φείλειτος τὰ υύσια τάλαντα. (XVIII, 23.)
- μ. περὶ τῶν ἐπέρωτησάπτων, εἰ ἔχειν ἀπειλήσαφ τὴν
γυναικα. (XIX, 3.) Μρ. ιη.
- μα. περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τοῦ ιησοῦν πλαυσίου. (XIX,
16.) Μρ. ιη. Λου. ξγ.
- μβ. περὶ τῶν μαθουμένων ἐργατῶν. (XX, 1.)
- μγ. περὶ τῶν ὑιῶν ζεβεδαίου. (XX, 20.) Μρ. λ.
- μδ. περὶ τῶν δύο τυφλῶν. (XX, 29.) Μρ. λα. Λου. ξδ.
- με. περὶ τῆς ὥνου καὶ τοῦ πώλου. (XXI, 1.) Μρ. ιβ.,
Λου. ξη. Ιω. ιδ.
- μς. περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν. (XXI, 14.)
- μξ. περὶ τῆς ἔηρων θείσης συκῆς. (XXI, 18.) Μρ. λη.
- μη. περὶ τῶν ἐπερωτητῶν τὸν πύριον ἀρχιερέων
καὶ πρεσβυτέρων. (XXI, 23.) Μρ. λε. Λου. ξτ.
- μθ. περὶ τῶν δύο ὑιῶν παραβολῆς. (XXI, 28.)
- ν. περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς. (XXI, 33.) Μρ. ιη.
Λου. ο.

51. De vocatis ad nuptias.
 52. De quaerentibus occasione censu.
 53. De Sadducaeis.
 54. De legidoctore.
 55. De interrogatione ad Phariseos.
 56. De deploratione scribarum et Phariseorum.
 57. De consummatione.
 58. De die et hora.
 59. De decem virginibus.
 60. De talentis.
 61. De aduentu Christi.
 62. De ea, quae vnxit dominum vnguento.
 63. Interrogatio de praeparatione Paschae.
 64. De caena mystica.
 65. De traditione Iesu.
 66. De negatione Petri.
 67. De Iudeo poenitentia.
 68. De petitione corporis domini.
-

- να. περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον. (XXII, 1.)
Λου. ιδ.
- νβ. περὶ τοῦ αἵγου. (XXII, 15.) Μρ. λξ. Λου. οα.
- νγ. περὶ τῶν σαδδουκαίων. (XX, 23.) Μρ. λη. Λου. οβ.
- νδ. περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ. (XXII, 34.)
Μρ. λθ. Λου. λε.
- νε. περὶ τῆς τοῦ πυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους. (XXII, 41.) Μρ. μ. Λου. φη.
- νς. περὶ τοῦ ταλαιπωμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων. (XXIII, 13.) Λου. μγ.
- νζ. περὶ τῆς συντελείας. (XXIV, 3.) Μρ. μβ. Λου. οε.
- νη. περὶ τῆς ἡμέρας ἐπείνης καὶ ὥρας. (XXIV, 36.)
Μρ. μγ.
- νθ. περὶ τῶν δέκα παρθένων. (XXV, 1.)
- ξ. περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων. (XXV, 14.)
- ξα. περὶ τῆς ἐλέυσεως τοῦ χριστοῦ. (XXV, 31.)
- ξβ. περὶ τῆς ἀλειφάσης τὸν αὐτοῦ μύρῳ. (XXVI, 6.)
Μρ. μδ. Λου. ια. Ιω. ιβ.
- ξγ. περὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ πάσχα. (XXVI, 17.)
Μρ. με. Λου. ος.
- ξδ. περὶ δείπνου μυσικοῦ. (XXVI, 26.) Μρ. μς. Λου. οσ.
- ξε. περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ ἵησοῦ. (XXVI, 46.)
Μρ. μς.
- ξς. περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ πέτρου. (XXVI, 69.) Μρ. μζ.
Λου. οη.
- ξζ. περὶ τῆς ιούδα μεταμελείας. (XXVII, 3.)
- ξη. περὶ τῆς εὐτήσεως τοῦ σώματος τοῦ ἵησοῦ. (XXVII,
57.) Μρ. μη. Λου. πβ. Ιω. ιη.

173

Euangelii secundum Matthaeum enarratio diligenter ab Euthymio collecta, qui maxime quidem ex interpretatione sancti Patris nostri Ioannis Chrysostomi, praeterea et e diuersis aliis Patribus quaedam in medium attulit, et hanc explanationem in vnum collegit.

Primum quidem res fuisset maxime commoda, si literarum nobis non esset opus auxilio, sed talem viueremus vitam, ut corda nostra vice librorum nobis essent: et quemadmodum hi atramento, ita illa spiritu inscriberentur. Verum quia iam hanc repulimus gratiam, vtinam vel secundum amplexi fuissimus remedium, et literis ad id, quod opus erat, usi fuissimus. His namque, qui sub veteri fuere testamento, puta Noë, Abraham, eiusque posteris, ipsi praeterea Iob ac Moysi, non per literas, sed per seipsum loquutus est Deus, nempe qui mentes eorum puras reperit. Postquam autem in ipsum vitiorum barathrum cecidit uniuersus Helvæorium populus, tum eis tabulae ac literæ reliquæ fuerunt, ut per has praeteritorum occurreret memora. Similiter autem et his, qui sub nouo fuere testamento, quisque

μίνα καρπού οὐδεὶς μηδὲ τίτλον αὐτὸν εὔστησεν.

Ἐρμηνεία τοῦ κατὰ ματθαῖον ἐυαγγελίου, Φιλοπόνως ἐργανισθεῖσα, μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἐν ἀγίοις πατέρος ἡμῶν ἰωάννου τοῦ χρυσοσόμου, ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ διαφόρων ἄλλων πατέρων, συνεισεγκόντος τινὰ καὶ τοῦ ταύτην ἐργανισθαμένου. ἀμήν.)

Πρεστον μὲν ἀγαθὸν ήν, μὴ δεῖθας ἡμᾶς τῆς ἀπὸ τῶν γεαρμάτων βοηθείας, ἀλλ’ οὖτω πολλοῦ ἔχειθας Βίον καθαρὸν, ὥστε τοις ἡμετέρας καρδίας αὐτὶ βιβλιών γίνεθαι, καὶ καθάπερ ταῦτα διὰ μέλινος, οὕτω ταύτας διὰ πνεύματος ἐγγεγράφει. ἐπεὶ δὲ ταύτην διεγουσάμεθα τὴν χοίριν, φέρε, καὶ τὸν δεύτερον αππασώμεθα πλοῦν, καὶ τοῖς γεαρμασιν εἰς δέον χρησόμεθα. καὶ γοῦρε ἐπὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ, τῷ νῦν καὶ τῷ αἰβραϊ, καὶ τοῖς ἐγγόνοις τοῖς ἐνείνου, καὶ τῷ Ἰωβ, καὶ τῷ μωϋσῃ, οὐ διὰ γεαρμάτων ὁ Θεός, ἀλλὰ διὰ εἰαυτοῦ διελέγετο, καθαρεύειν εὐρίσκων αὐτῶν τὴν διάνοιαν. ἐπεὶ δὲ εἰς αὐτὸν τὸν τῆς κακίας ἐλέπεσθε πυθμένα πᾶς ὁ τῶν εἴρεσιν δῆμος· τότε λατπὸν πλάκεις, καὶ γεαρματα, καὶ ἡ διὰ τούτων ὑπόμνησις. ὅμοιας δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ

1) Loco huius indicis in Codice B. est spaciūm vacuum.

que videre poterit idem accidisse. Neque enim Apostolis tradidit Deus quicquam scriptum, sed literarum loco, spiritus sancti gratiam se eis datum reprobavit, *Ille*, inquit, vobis *suggeret omnia*. Ut autem discas longe id melius fuisse, audi, quid per Prophetam dicat: *Statuam eis testamentum novum, dans leges meas in mentem eorum, et in corde scribam eas, eruntque omnes edotti a Deo.* Ipse quoque Paulus hanc indicans excellentiam, dicit acceptam esse legem non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis. Vbi vero temporis progressu naufragium fecerunt: quidam sane dogmatum causa, alii vero vita ac moribus: rursum memoria opus fuit, quae a litteris subministrari solet. Cogita ergo quantum fuerit malum, qui adeo pure viuere debuerimus, vt literis non indigeremus, sed pro libris praebemus corda spiritui; postquam honorem illum perdidimus, ac nos ipsos in hanc constituimus necessitatem, vt ne altero quidem utamur pharmaco, sed quasi frustra ac in vanum iacentes despiciamus literas. Id ergo ne fiat, age sane, his quae scripta sunt animum aduertamus, ac diligenter cuiusque vires scrutemur, vt et rectorum dogmatum diuitias, tanquam thesaurum, effodere liceat, et sanctae conuersationis exempla colligere.

Quam ob causam obsecro, quam duodecim fuerint Apostoli, soli ex eis duo, Matthaeus videlicet et Ioannes, Euangelia conscripsere? Si quidem reliqui duo, discipuli potius ac sectatores erant: Marcus quidem Petri, Lucas vero Pauli. Id ea causa actum est, quia nihil gloriae causa

²⁾ ὅτι τολὺ τοῦτο ἀμενον, omisso γν. A. Sed illo modo habet Chrysostom. Tom. VII. p. 2. edit. Montefalconii.

καὶ τοῦτο συμβάντι ἴδοι τις αὖ. οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀποσόλοις ἔδωκέ τι γραπτὸν ὁ Θεός· αἷλλ' αὐτὶ γραμμάτων τὴν τοῦ πνεύματος αὐτοῖς ἐπηγγείλατο δώσεν χάριν. ἐκεῖνος γὰρ ὑμᾶς^{a)} αἰναμνή· a) Io. 14, 26. σει, Φησί, πάντα. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτο πολὺ^{b)} ἀμενον ἦν, ἄκουσον, διὸ τοῦ προφήτου τί Φησί· διαθήσομαι^{b)} ὑμῖν διαθήκην καὶ νῦν, διδοὺς b) Ierem. 38, νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας 31, 32. secun- γράψω αὐτούς. καὶ, ἔσονται^{c)} πάντες διδακτοὶ dum LXX. qui τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ παῦλος δὲ, ταῦτην ἐνδεικνύμενος bique hic lau- τὴν ὑπεροχὴν, ἐλέγει^{d)} εἰληφέναι νόμον, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, αἷλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρ- κίναις. ἐπεὶ δὲ χρόνου προϊόντος ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογμάτων ἔνεκεν, οἱ δὲ Βίου καὶ τρόπου, ἐδέησαν πάλιν τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων ὑπομήσεως. ἐννόησον οὖν, ἡλίκον ἐσὶ κακὸν, τοὺς οὕτω κα- θαρῶς ὄφειλοντας ζῆν. ὡς μὴ δεῖθαι γραμμά- των, αἷλλ' αὐτὶ Βιβλίων παρέχειν τὰς καρδίας τῷ πνεύματι, ἐπειδὴ τὴν τιμὴν απωλέσαμεν ἐκέ- νην, καὶ κατέτημεν εἰς τὴν τέτων χρείαν, μηδὲ τῷ δευτέρῳ κεχρῆθαι Φαρμάκῳ, αἷλλ' εἰκῇ καὶ μάτην περιορᾶν κείμενα τὰ γράμματα, ὥπερ ἵνα μὴ γένηται, Φέρε, προσέχωμεν³⁾ τοῖς γε- γραμμένοις, καὶ Φιλοπονωτερούν ἐξετάζωμεν τὴν ἐκάστου δύναμιν, ὅπερ καὶ πλαῦτον ὄρθων δογμά- των ἐντεῦθεν ἀποθηταίζειν, καὶ συλλέγειν πε- λιταῖς ὑγιεῖς ὑπαδείγματα.

Διατὶ δὲ, δώδεκα τῶν ἀποσόλων δύταν, δύο μόνοι γράφουσιν ἐξ αὐτῶν ἐναγγέλια, ματθαῖος καὶ ἰωάννης; οἱ γὰρ ἔτεροι δύο ἀκόλουθοι μᾶλ- λον ἡσάν· μάρκος μὲν, πέτρον· παύλου δὲ, λου- κᾶς. διότι οὐδὲν ἐποίουν πρεσβιτηρίζειν, αἷλλα πάντας

³⁾ μετὰ ἀκριβεῖας addit. I. I. Chrysost.

causa faciebant, sed omnia exigente necessitate. Matthaeum enim, qui ex Iudeis crediderant, obsecrauerunt, ut scriptam relinquaret ipsis euangelii historiam, quam prius eos verbo docuerat. Similiter et Marcum, qui in Aegypto edocli fuerant. Lucas autem causam addit, cur euangelium conscripsit, dicens ad Theophilum, se hoc propter ipsius certitudinem facere. Ait enim: *Vt agnoscas eorum, de quibus imbutus fueras, certitudinem.* Ioannes vero horum natus euangelia, vidensque tres versatos in eo maxime ferme, quo saluatoris incarnationem demonstrarent, et propriea dogmata, quae diuinitatem eius tangebant, silentio praeterierant: ideo, Christo ipsum ad scribendum euangelium instigante, accessit. Vnde etiam protinus ab initio de his differit: nam ob haec librum omnem confecit. Admirare autem, quod quum neque uno tempore, neque loco eodem scripserint, neque res inter se se communicauerint, tamen quasi ex uno ore quatuor loquuntur, in his praeceps dogmatibus, quae fidei firmitatem ac statum spectant: veluti, quod Deus factus sit homo, quod sit ex virgine natus, quod admiranda operatus sit, quod salutis praecepta dederit, quod crucifixus sit ac sepultus, quod resurrexerit, et in coelum assumptus sit, quodque omnes sit iudicaturus, quod unigenitus sit filius et eiusdem substantiae, similiisque potentiae ac honoris cum patre, caeteraque huiusmodi. Quod si aliquantum in his, quae necessaria non sunt, dissensi videtur, haec ipsa, quae apparet, dissontia, maxima sit veritatis demonstratio, et eos omni liberat suspicione.

πάντα πρὸς χρεῖαν. τὸν μὲν γὰρ ματθαῖον οἱ ἐξ
ἰουδαίων πιτευσαντες παρεκάλεσαν ἔγγραφον αὐ-
τοῖς ἀφένοι τὴν τοῦ κηρύγματος ἴσοριαν, ἵν
πρότερον διὸ γλώττης αὐτοὺς ἐδίδαξε· τὸν δὲ
μᾶρκον ὁμοίως οἱ ἐν αἰγύπτῳ μαθητευθέντες αὐ-
τῷ. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ τέθηκε τὴν αὐτίαν τῆς γρα-
φῆς τοῦ εὐαγγελίου, ἀπολογησάμενος πρὸς τὸν
θεόφιλον, ὅτι δὶ αὐτοῖς αὐτοῦ τοῦτο συνέ-
γραψε. φησὶ γάρ· Ἰνας^{ε)} ἐπιγνῶσ-, περὶ ὧν κατη- ε) Ινα. 1, 4.
χήθης λόγων, τὴν αὐτοφάλειαν· ὃ δὲ λαύρης ἐν-
τυχὼν τοῖς τούτων εὐαγγελίοις, καὶ ἴδιαν, ὅτι
καὶ οἱ τρεῖς τῷ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ
σωτῆρος ἐνδιέτεριψαν μάλιστα λόγω, καὶ λοιπὸν
ἔμελον ἀποσιωπηθῆναι τὰ περὶ τῆς θεότητος
αὐτοῦ δόγματα, τοῦ χριστοῦ κινήσαντος αὐτὸν,
ἵλλον ἐπὶ τὴν τοῦ εὐαγγελίου συγγραφῆν. διὸ
καὶ ἐκ προσομίων περὶ αὐτῶν διελέγεται. διὸ
ταῦτα γαρ καὶ τὸ πᾶν βιβλίον συνέθηκε. σὺ δὲ
θαύμασον, πῶς μήτε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τὸ
εὐαγγέλιο συγγράψαντες, μήτε κατὰ τὸν αὐ-
τὸν τόπον, μήτε κοινολογησάμενοι πρὸς ἄλλη-
λους, ὅμως, ὡσπερ ἀφ' ἑνὸς σόματος, σὶ τέσσαρες
φθέγγονται, ἐν γε τοῖς καιροῖσι καὶ συνεκτικοῖς
τῆς πίτεως δόγμασι, καὶ πολλὴν ἐπιδείκνυνται
περὶ ταῦτα τὴν συμφωνίαν, οἷον, ὅτι ὁ Θεὸς γέ-
γοιν ἀνθρώπος, καὶ ὅτι ἐκ παρθένου γεγέννη-
ται, καὶ ὅτι θαύματα πεποίησ, καὶ ὅτι σω-
τηρίδες δέδωκεν ἐντολὰς, καὶ ὅτι ἐσαυρώθη,
καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι αὐτεῖη, καὶ ὅτι αὐτῆλθε,
καὶ ὅτι μέλλει κρίναι πάντας, καὶ ὅτι μενογε-
νής ἐτὸν οὐδεὶς, καὶ ὅτι ὄμοιούσιος καὶ ὄμοδύναμος
καὶ ὄμοτιμος τῷ πατερὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. εἰ δὲ
τι καὶ περὶ ταὶ μὴ αναγκαῖα διαφωνεῖν ἔδοξαν,
μᾶλλον η̄ δοκοῦσσα ἀντὴ διαφωνία, μεγίστη γίνε-
ται τῆς ἀληθείας ἀπόδεξις, καὶ πάσης αὐ-
τοῦς ὑποψίας ἀπαλλάττει. εἰ γὰρ πάντα μέ-

Si enim in omnibus ad tempus usque, locum, ac verba conformes fuissent, nullus animum inducere potuisset, quin inter se conuenissent, ut ex communi pacto scriberent, quae scriperunt. Dissonantiam autem nunc dicimus, non contrarietatem; neque enim contrarii fuerunt, etiam in his, quae contingentia erant, sed ea diuersimode loqui sunt. In quibusdam enim, tunc, inquit ille, miraculum operatus est; hic autem, alio tempore. Item, hic quidem, tali loco, ille vero, tali. Rursum hic, talem habuit orationem, ille autem, talem, de quibus suis dicemus locis, manifeste demonstrantes, quod omnino non fuerint contrarii. Aliud siquidem est contrario modo loqui, aliud diuerso modo loqui.

Primus autem scripsit Matthaeus, quod nunc praे manibus est euangelium, post octo annos Christi in cœlum assūpti. Scripsit autem illud ad eos, qui ex Iudeis crediderant, ut prædiximus; hebraica usus lingua ac contextura, postea vero in nostram linguam traductum est.

†† Ioannes autem, ut perhibent, ex Hebraico Graecum fecit. Marcus vero (scripsit) decimo post assūptionem anno, a Petro doctus: Lucas autem, post annos quindecim: Ioannes denique, qui maxime Theologiam (Christi) tractat, anno trigesimo secundo.

Euangelium secundum Matthæum.

In Euangeliorum inscriptionibus, Evangelistæ narrationem posuerunt, quod etiam testatur Lucas, dicens: Quoniam complures aggressi sunt,
con-

⁴⁾ τὸ ἄλον καὶ ἄλω. ἡ καὶ ἄλως καὶ ἄλως διηγεῖσθαι.
Sic ἀλοισχήμων. Diog. Laërt. in Epicuro p. 409.
αλλοιο-

χει καιροῦ καὶ τόπου καὶ δημάτων συνεφώνησαν,
οὐδεὶς ἀν ἐπίσευσεν, ὅτι μή, συνελθόντες αἱλί-
λοις, αἴποι κοινῆς συνθήκης ἔγραψαν, ἀπερ ἔγρα-
ψαν. διαφωνίαν δὲ νῦν Φαρμέν, οὐ τὴν ἐναντιο-
Φωνίαν· οὐδὲ γὰρ ήναντιάθησαν αἱλίλοις μέχρε
καὶ τοῦ τυχόντος αἱλίλα τὴν⁴⁾ αἱλοιοφωνίαν. ἐν
τισι γὰρ ὁ μὲν, τόδε τὸ θαῦμα τέθειν, ὁ δὲ,
τόδε· καὶ ὁ μὲν, τόνδε τὸν τόπον, ὁ δὲ, τόνδε·
καὶ ὁ μὲν, τήνδε τὴν λέξιν, ὁ δὲ, τήνδε, περὶ ὧν
ἔροῦμεν ἐν τοῖς προσήκουσι τόποις, καὶ προδήλως
αποδεῖξομεν, ὅτι οὐδὲ ὅλως ήναντιάθησαν. αἱλό-
γάρ ἐσιν ἐναντίως εἰπεῖν, καὶ αἱλό εἴτερως εἰπεῖν.

"Ἐγράψε δὲ πρῶτος ὁ ματθαῖος τὸ προκείμε-
νον εὐαγγέλιον, μετὰ ὄκτω ἔτη τῆς τοῦ σωτῆρος
αναλήψεως. ἔγραψε δὲ τοῦτο πρὸς τοὺς ἐξ Ιου-
δαίων πισεύσαντας, ὡς προέφημεν, ἐβραϊκῇ συν-
θήκῃ χρησάμενος. Ὅτερον δὲ μεθηρμηνεύθη πρὸς
τὴν ἡμετέραν διάλεκτον.

[Μετέφρασε⁵⁾ δὲ τοῦτο ἰωάννης αἴπο τῆς
ἐβραΐδος γλώττης εἰς τὴν ἑλληνίδα, ὡς λέγουσι.
μάρκος δὲ, μετὰ δέκα ἔτη τῆς αναλήψεως, πα-
ρὰ τοῦ πέτρεων διδαχθείς λακᾶς δὲ, μετὰ πεν-
τεκαίδεκα ἰωάννης δὲ ὁ θεολογικώτατος, με-
τὰ τριάκοντα δύο.]

Ἐυαγγέλιου κατὰ Ματθαῖον.

"Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς εὐαγγέλιον οἱ εὐαγγελι-
σαὶ τὴν διήγησιν ἀνόματαν. καὶ μαρτυρεῖ λου-
κᾶς εἰρηκὼς, ἐπειδὴ περ^{f)} πολλοὶ ἐπεχειρησαν f) Luc. i, 1.
ανα-

αἱλοιοτροπεῖται. Galen. in Glossis. p. 61. Mox est,
εἴτερως εἰπεῖν.

⁵⁾ Inclusa in margine habet. A. Omiserat Hentenius.

contexere narrationem earum certissimae fidei rerum, quae in nobis completæ sunt. Hanc autem narrationem, Euangelium vocauerunt, quod bona hominibus nuntiet, puta, Deum hominem factum, hominem vero diuinum, daemonum dissolutionem, peccatorum remissionem, regenerationem, adoptionem, et regni coelorum haereditatem. Euangelistæ vero dicuntur, non solum hi quatuor, verum etiam omnes simul Apostoli; de quibus pariter antea loquitus est Iesaias: quam pulchri, inquiens, pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Verum hi quatuor propriæ Euangelistæ vocati sunt, quasi qui per scripturam omnia narrauerunt ac prodiderunt, caeteri vero omnes, tanquam qui hoc ipsum sine scriptura fecerunt.

CAP. I. v. 1. *Liber Generationis Iesu Christi.*

Per generationem intelligit hic Ioannes Chrysostomus, natuitatem. Dicton siquidem γένεσις, quum sit generalis, etiam hoc significat. Qui-dam autem dicunt, quod ex quo Christus supernaturaliter natus ex virgine, naturalem renouavit natuitatem, reliquum est, ut etiam Euangeli-sta naturale natuitatis vocabulum renouauerit, generationem ipsam vocans.

† Iesus autem nomen Hebraicum est; significat autem saluatorem. Ipse enim ait: saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Ne autem fallaris in nomine varia significante cum Iesus audis: Siquidem et alius fuit Iesus: id circa non.

αγαθάξαθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων
 ἐν ήμιν πραγμάτων. εὐαγγέλιον δὲ ταύτην κε-
 κλήκασι, διότι αγαθὰ μηνύει τοῖς ἀνθρώποις, οἷον,
 Θεοῦ ἐνανθρώπησιν, ἀνθρώπου θέωσιν, δαιμό-
 νων κατάλυσιν, ἀμαρτημάτων λύσιν, αναγέν-
 ησιν, υἱοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας
 τῶν οὐρανῶν. εὐαγγελισάμενοι δέ εἰσιν, οὐχ οἱ τέσ-
 σαρες οὗτοι μόνον, αλλὰ σύμπαντες οἱ ἀπόστολοι,
 περὶ ὧν κοινῇ προσανεφώνησεν ἡσαίας,⁸⁾ ὡς ὠρεῖοι, ^{g)} Ies. 52, 7.
 λέγων, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην,
 τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ αγαθά; αλλά οἱ τέσ-
 σαρες μὲν ἴδιας εὐαγγελισάμενοι καὶ ἰσορίσαν-
 τες· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες, ὡς ἀγράφως τοῦτο
 ποιήσαντες.

CAP. I. v. I. Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ
 Χριστοῦ.

Γένεσιν⁶⁾ ἐνταῦθα, τὴν γένησιν ἐνόησεν ὁ χρυσό-
 χομος ἰωάννης. ή γὰρ γένεσις καθολικὴ λέξις οὐσα,
 σημαίνει καὶ ταύτην. τινὲς δέ φασιν, ὅτι ἐπειδὴ
 ὁ χειρὸς ὑπερφυῶς γεννηθεὶς ἐκ παρθένου, τὴν
 κατὰ φύσιν γένησιν ἐκανοτόμησε, λοιπὸν καὶ
 ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκανοτόμησε τὸ κατὰ φύσιν ὄνο-
 μα τῆς γεννήσεως, γένεσιν αὐτὴν καλέσας.⁷⁾

Τὸ δὲ Ἰησοῦς ὄνομα, ἐβραϊκὸν μὲν ἐσι, ση-
 μαίνει δὲ τὸν σωτῆρα. αὐτὸς^{h)} γὰρ σώσει, Φη-
 σί, τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν.
 οἵα δὲ μὴ πλανηθῆς περὶ τὴν ὁμωνυμίαν, Ἰησοῦν
 αἴκουσας· γέγονε γὰρ καὶ ἄλλος Ἰησοῦς, ὁ τοῦ
 γαυῆ.

7) Post καλέσας leguntur in Cod. B. ea, quae ex
 Codicis A. margine paullo post hic adscripta sunt.

non simpliciter ipsum dixit Iesum, sed Iesum Christum, hunc ab illo distinguens. Verum dubitare quispiam poterit, eo quod hic liber non solam contineat Christi nativitatem, sed et omnem eius conuersationem, ac viuendi rationem. Hanc dubitationem dissoluimus, dicentes, omnis eius conuersationis, modique viuendi caput, et principium ac radicem nostrae salutis, fuisse nativitatem. Id enim stupore et admiratione replet, est que supra omnem spem ac expectationem, ut Deus fiat homo: quo facto, omnia, quae post hoc facta sunt, ex consequenti, suoque ordine consequuntur. Reliquum est ergo, ut ab hac magis praecipua parte, totum librum, generationis librum vocauerit. Ita neimpe Moses quoque pri-mum suum librum vocavit Geneseos, hoc est, creationis coeli et terrae: quum non solum de coelo et terra, verum etiam de omnibus loquatur creaturis.

† Vel. Quum Christus et supernaturaliter natus sit, puta sine semine, et ex virgine: et naturaliter, puta ex muliere, et vberibus lacratis: ideo dixit, generationis, insinuans id, quod erat supernaturale. Infra autem dicit: Iesu Christi nativitas sic fuit, manifestans id, quod fuit naturale. Quidam vero dixerunt, generationem Iesu, ipsius in mundum descensionem, quo modo videlicet factus sit vel natus.

Vers. 1. *Filius David, filii Abraham.*

Filium quidem Dauid vocavit Christum, filium vero Abraham ipsum Dauid: auditorum mentes erigens ad promissionum memoriam. Olim enim promi-

ναυῆ· οὐκ ἐπεν Ἰησοῦ μόνον, αἰλαὶ Ἰησοῦ χρι-
σοῦ, διατέλλων ἀπὸ ἐκέντοι τοῖς τον. ἀπορήσεις δὲ
αὖ τις, ὅτι, καὶ μὴν ἡ βίβλος αὕτη οὐκ εἰς μό-
νης τῆς γενέσεως Ἰησοῦ χρισοῦ, αἰλαὶ ὅλης αὐτῆς
τῆς οἰκονομίας καὶ πολιτείας· λύομεν δὲ τὴν ἀπο-
ρίαν, ὅτι τὸ κεφάλαιον⁸⁾, ὅλης τῆς οἰκονομίας καὶ
πολιτείας, καὶ αἱχὴ καὶ ἔργα τῆς σωτηρίας ἡμῶν
ἡ γέννησις ἦν. τοῦτο γὰρ ἐκπλήξεως γέμει καὶ φρί-
κης, καὶ ὑπὲρ ἐλπίδας πᾶσαν καὶ προσδοκίαν ἔτι,
τὸ γενέθλιον τὸν Θεὸν ἀνθρώπουν. τούτῳ γὰρ γε-
γομένου, τὰ μετὰ τῦτο πάντα κατ’ αἰκολου-
θίαν καὶ λόγου ἐπονταί. λοιπὸν δὲν ἀπὸ τῷ ιυ-
ριωτέρου μέρους, βίβλον γενέσεως, ὅλον τὸ βι-
βλίον ἐκάλεσεν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ μωϋσῆς, βι-
βλονⁱ⁾ γενέσεως οὐρανῆ καὶ γῆς, τὸ πρῶτον αὐ-
τῷ βιβλίον ἀνόμασε, καίτοι οὐ περὶ οὐρανῆς καὶ
γῆς μόνον, αἰλαὶ καὶ περὶ τῶν ἐν μέσῳ πάντων
διαλεχθείσι.

[["]H.⁹⁾ ἐπεὶ ὁ χριστὸς καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγεν-
νήθη, ὡς ἄνευ σπέρματος, καὶ ὡς ἐκ παρθένου,
καὶ κατὰ φύσιν, ὡς ἐκ γυναικὸς, καὶ ὡς μετὰ
θηλῆς· ἀνω^{k)} μὲν ἐπεν γενέσεως, τὸ ὑπὲρ φύ-
σιν αἰνιττόμενος· κατὰ δὲ, τοῦ^{l)} Ἰησοῦ χρισοῦ, l) Matth. 1, 18.
φύσιν, ἡ γέννησις οὔτως ἦν, τὸ κατὰ φύσιν δη-
λῶν. τινὲς δὲ ἐπον γένεσιν Ἰησοῦ, τὴν εἰς τὸν κόσ-
μον παραγωγὴν αὐτοῦ, οἶν, πῶς γέγονεν.]

Vers. I. Τιοῦ δαυΐδ, υἱοῦ αἴβραάμ.

Τιὸν μὲν τῷ δαυΐδ, τὸν χριστὸν ἐκάλεσεν· υἱὸν
δὲ τῷ αἴβραάμ, τὸν δαυΐδ, αὐτάγων τοῖς δια-
νοίαις τῶν αἱροατῶν εἰς μνήμην τῶν ἐπογγελιῶν.

B 2 πάλαι

8) τὸ deleuerim. τοῦτο, habet Chrysost. Tom. VII.
p. 23. C.

9) Inclusa in margine habet. A:

promiserat Deus Abraham ac Dauid e semine ipso-
rum nasciturum esse Christum. Quum autem
auditores essent Iudei, ut praediximus, nouerant
illas promissiones. Primum autem Dauid posuit,
quod in ore omnium ferretur, utpote Propheta
magnus et tanquam rex glorioissimus: quique
non tanto ante tempore obiisset. Abraham au-
tem, quanquam insignis fuerit, nempe patriarcha,
attamen quum ante multa saecula e viuis excessis-
set, tanta memoria non colebatur. Etsi etiam
utriusque promiserit, de illo tamen quasi vetustio-
ri filebatur: hoc autem tanquam recentius, in
omnium ore circumferebatur: propter quod et-
iam dicebant: Nonne e semine Dauid, et de
Bethleheim castello, ubi erat Dauid, venturus est
Christus? Itaque nullus eum filium Abraham, sed
omnes Dauid filium vocabant. Sic ergo ab eo,
quod notius erat incipiens, ad id, quod erat ve-
tustius, ascendit.

Verum Matthaeus quidem, quum ad eos, qui
e circumcisione erant, scriberet, non altius, quam
vsque ad Abraham genealogiam reduxit, sed ab
hoc sumpto principio, vsque ad ipsum Christum
descendit, ostendens solum, quod e semine Abra-
ham et Dauid natus esset, secundum promissa ad
illos facta. Nihil enim aequa delectabat eos, qui
ex Iudeis crediderant: atque audire, quod e se-
mine Abraham ac Dauid natus esset Christus, ut-
pote qui inde semper ipsum expectassent. Lucas
vero quasi per medium⁴⁾ Theophilum simul omni-
bus loquens fidelibus, perfectam tradit generatio-
nem: inferne magis ab ipso inchoans Christo, et
ad ipsum vsque Adam ascendens, ut demonstra-
ret,

⁴⁾ τὰς ἐπαγγελίας.

πάλαι γὰρ ὁ Θεὸς ἐπιγγείλατο, καὶ τῷ αἴβραὰμ,
καὶ τῷ δαυὶδ, ἀνασήσεν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐ-
τῶν τὸν χριστόν. ἐξ ιουδαίων γὰρ ὄντες οἱ ἀκροα-
ταὶ, παθὼν προειρήκαμεν, ἐγνώριζον¹⁾ ταύτας.
πρῶτον δὲ τὸν δαυὶδ τέθεινεν, ὅτι ἐν τοῖς αἰπάν-
των ἐφέρετο σόμασιν, ὡς προφῆτης μέγας, καὶ
ὡς Βασιλεὺς ἐνδοξότατος, καὶ ὡς οὐ πάλαι τε-
τελευτηώς. ὁ γὰρ αἴβραὰμ, εἰ καὶ αὐτὸς ἐπί-
σημος ἦν, ὡς πατριάρχης, ἀλλ' οὐ πάλαι θα-
νατὸν, οὐ τοσαύτης μηδίμης ἤξιστο. εἰ γὰρ καὶ
ἀμφοτέροις ἐπιγγείλατο ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖ-
νο μὲν, ὡς παλαιὸν, ἐστιγάτο· τέτο δὲ, ὡς νεώ-
τερον, ὑπὸ πάντων περιεφέρετο. διὸ καὶ ἔλεγον
οὐκ ἐκ τῷ²⁾ σπέρματος δαυὶδ, καὶ ἀπὸ βηθ- m) 10.7, 42:
λεὲμ τῆς κάμης, ὅπου ἦν ὁ δαυὶδ, ἔρχεται ὁ
Χριστός; καὶ οὐδεὶς αὐτὸν οὐδὲν αἴβραὰμ, ἀλλὰ
πάντες οὐδὲν δαυὶδ ἐκάλουν. οὕτω²⁾ γάν τὸν πα-
λαιότερον αἰνῆλθεν.

'Αλλὰ ματθαῖος μὲν πρὸς τὸς ἐκ περιτο-
μῆς γράφων, οὐκ ἀνωτέρεω τῷ αἴβραὰμ ἀνήγαγε
τὴν γενεαλογίαν, ἀλλ' ἀπὸ τέτου αἵρξαμενος,
κατῆλθεν ἀχειρὶς αὐτῷ τῷ χριστῷ, δεικνύων μό-
νον, ὅτι ἐκ σπέρματος αἴβραὰμ καὶ δαυὶδ ἐβλά-
σπησε, κατὰ τὰς πρὸς ἐκείνους ἐπαγγελίας. οὐ-
δὲν γὰρ οὕτως ἀνέπαυε τὸς ἐξ ιουδαίων πεπισευ-
κότας, ὡς τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐκ σπέρματος αἴβρα-
ὰμ καὶ δαυὶδ ἦν ὁ χριστός, ὡς ἐκεῖθεν αὐτὸν αἱ
προσδοκῶντας. ὁ δὲ λουκᾶς, ἀτε, διὰ μέσου τῷ
Θεοφίλου, κοινῇ πᾶσι πιστοῖς διαλεγόμενος, ὀλο-
τελῇ ποιεῖται τὴν γενεαλογίαν, κατωθεν ἀπὸ
τῷ χριστοῦ μᾶλλον αἵρξαμενος, καὶ ἀναβαῖς ἀχει-
ρὶς τῷ αἴδαμ, ἥντα δεῖξῃ, πόσας τε γενεᾶς αἱ φε-
ράκες

ret, quot generationibus separatus sit nouus Adam a veteri: et super quot generationes regnauerit peccatum. Differentia igitur rerum demonstratarum, differentiam fecit demonstrationum. Si quidem Matthaeus Abraham necessario faciens mentionem, ab hoc merito descendit ad Christum, cuius genealogia describitur. Lucas vero, qui a*ī* huiusmodi necessitatem mentionis Abrahæ facienda non inducebatur, necessario a Christo iunctio*ā*, quid apud Hebraeos consuetum esset, diligenter inquisiuit, et iuxta id, quod inquisuerat, genealogiam contexuit.

Vers. 2. *Abraham — fratres eius.*

Moris erat per mares texere genealogias: Vir enim semen infundit, et ita principium est et radix prolis, caputque mulieris, ut inquit Apostolus: mulier autem semen fouens, enutriens ac coagulans, in adiutorium viro data est. Iudam vero praefiliis aliis Iacob posuit, licet primogenitus non esset, eo, quod ex tribu eius Christus descenderet. Quuin autem in generationum serie vnuſ ſemper ab unoquoque ſuccellor ponatur: ſtudioſe obſeruandum eſt, quando plures ponuntur ſuccellores; non enim fruſtra plurimum fit additio, ſed ſtatiū cauſa agnoſcitur. Fratrum ſiquidem Iudei hic fecit mentionem: quia vnuſ erat Israeliticus populus, ad duodecim radices relatus, qui ſunt duodecim filii Iacob: et videntur etiam hi quaſi progenitores Chriſti nuncupari, tanquam qui

³⁾ Hentenii Codex fortalſe hic corruptus erat. Nam ἀντοδίζειν et ἀντοδιποὺς, quod eſt, re-gredi, regressus, id reddidit inquirere, ac si le-gerit ἀναγρέιν et ἀναγρήτησις. Sententia eſt ex-pedita. Sed ſuccurrat, deceptum eſſe Hente-nium

σῆμει τοῦ πάλαιοῦ ὁ νέος ἀδερμός, καὶ πότων γενεῶν ἐβασίλευσεν ἡ ἀμαρτία. οὐδὲ φέρει ταῖνον τῶν ἀποδεδεγμένων πραγμάτων, διαφέρειν ἐποίησε καὶ τῶν ἀποδείξεων. ὁ μὲν γὰρ ματθαίος ἀναγκαῖος τοῦ ἀβραὰμ ἐπιμνηθεὶς, εἰκότως ἀπὸ τούτου κάτεισιν ἐπὶ τὸν γενεαλογούμενον χριστὸν· ὁ δὲ λουκᾶς, μὴ ἐλθὼν εἰς χρέον τῆς τοιούτης μνήμης τοῦ ἀβραὰμ, ἀναγκαῖος ἀπὸ τῆς χριστοῦ ἀρχάμενος, ἀνεπόδισε.³⁾ σύνηθες δὲ τοῖς ἐβραιοῖς, καὶ τὸ κατὰ ἀναποδισμὸν γενεαλογεῖν.

Vers. 2. Ἀβραὰμ — ἀδελφοὺς αὐτῷ.

³⁾ Εἴδος οὖν, διὰ ἀργένων ποιεῖθαι τὰς γενεαλογίας. ὁ αὐτὴς γὰρ σπέργει, καὶ οὗτος ἐσὶν ἀρχὴ μὲν καὶ ἔργα τοῦ τέκνου, κεφαλὴ δὲ τῆς γυναικός· οὐ δὲ γυνὴ, ἐντρέφουσα καὶ θάλπεσσα καὶ συνένζυσσα τὸ σπέρμα, Βοηθὸς δέδοται τῷ αὐτῷ. τὸν ιούδαν δὲ παρέλαβεν, ἀπὸ τῶν ἄλλων υἱῶν τοῦ Ιακώβ, καίτοι μὴ πρωτότοκον ὅντα, ὅτι ἐκ τῆς Φυλῆς αὐτοῦ κατήγετο ὁ χριστός. ἐπεὶ δὲ ἐν ταῖς γενεαλογίαις, εἰς αὐτὸν ἐκάστου διάδοχος αἷς τιθεται, παρατηρητέον, ἵνα παραλημβάνονται πλείους, ὅτι εὐ μάτην η τῶν πλείων προσδήκη γέγονεν, ἀλλ' αὐτοῖς τις ἐτῶν αὐτῆς. αὐτίκα γὰρ τῶν ἀδελφῶν ἐμνημόνευσε τῷ ιούδᾳ, διότι ἐν Ἐθνος ἐσὶ τὸ ἱεραιλιτικὸν, εἰς δώδεκας ἔργας ἀναφερόμενον, ἀττικές εἰσιν οἱ δώδεκας υἱοὶ τοῦ Ιακώβ. καὶ δοκοῦσι⁴⁾ καὶ αὐτοὶ πρόγονοι χρηματίζειν τοῦ χριστοῦ, ὡς τοῦ

B 4

ἱεραι-

nium homonymia vocis. Accepit pro ἐξετάζειν. Vide Harpocrat. p 14. De re eadem codem sensu ἀναποδίζειν dixit Gregor. Naz. pag. 236. quem locum Euthymius videtur respexisse. Nam et ibi legitur, νέος καὶ παλαιὸς ἀδέρμος.

⁴⁾ καὶ omittit. A.

qui tribuum Israelitici generis principia sunt, a quo generatus est Christus.

^{††} Abraham redditur, pater gentium: Isaac vero, gaudium, risus.

Vers. 3. *Iudas — e Thamar.*

^{††} Zara est oriens: Phares autem, separatio aut dissecio. Inde etiam Pharisei, quod se a consuetudine multitudinis separant.

Iudas quartus fuit filiorum Iacob. Accepit autem primogenito filio suo vxorem: quo absque liberis defuncto, iunxit eam secundo: hoc autem similiter mortuo, promisit se tertium filium illi coniuncturum: timens autem, ne et hic statim moreretur, nuptias distulit: mulier vero cupiens vehementer ex genere Abraham, vtpote celebri ac praeclaro, semen suscipere: ubi sacerum Iudam promissum differre vidit, hoc pacto illum decepit. Habitum enim scorti induita, ante portas ciuitatis coniecta fedit: quam videns Iudas, nec agnoscens, ingressus est ad eam, quasi ad scortum: quae cognita, geminam concepit prolem. Accedentibus autem partus doloribus, quum Phares et Zara pariendi essent: ubi vidisset obstetrix Zara primum efferentem manum, volens primogenitum signo notare coccino manum, quam extulerat, ligavit: alligatam autem retraxit infans: qua retracta, Phares processit, deinde Zara. Et haec quidem rei gestae historia est. Solum autem Phares

⁵⁾ Inclusa in margine habet. A.

⁶⁾ Haec in margine habet. A.

⁷⁾ Iacob nimirum. Haec narrantur Genes. 38. Vide et 29, 35.

⁸⁾ In marg. A.

⁹⁾ In marg. A.

ἰσραηλιτικοῦ γένους ὄντες Φύλαρχοι, ἐξ οὗ ὁ
χριστὸς ἐβλάσπησεν.

[Αβραὰμ⁵) ἐρμηνέυεται, πατὴρ Ἐθνῶν· ισα-
ὰκ δὲ, χάρα, γέλως.]

Verf. 3. Ιούδας — Θάμαρ.

[Ζαρά⁶) ἐσιν ἀνατολή· Φαρὲς δὲ, μερισμὸς ἡ
διακοπή. ὅθεν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, παρὰ τὸ μερί-
ζεν ἑαυτοὺς τῆς τῶν πολλῶν ἐπιμιξίας.]

Οἱ ιούδας, τέταρτος μὲν ἦν ὑιὸς τοῦ Ιακώβ, ζλαβε⁷) δὲ τὴν Θάμαρ νύμφην εἰς τὸν πρῶτον
ἑαυτοῦ ὑιὸν [τὸν⁸] ἥρ] τούτου δὲ τελευτίσαντος
ἀπαδός, ἔζευξεν αὐτὴν τῷ δευτέρῳ⁹) [αὐνάν] καὶ τούτου δὲ ὁμοίως ἀποδανόντος, ὑπέσχετο
καὶ τὸν τρίτον αὐτῇ συνάψαμ¹⁰) [σηλώμ.] Φο-
βηθεὶς δὲ, μὴ καὶ οὗτος εὐθὺς ἀποδάνῃ, τὸν
γάμου ὑπερετίθετο. ή δὲ νύμφη, λίαν ἐπιδυ-
μοῦσα σπέρμα λαβεῖν ἀπὸ τοῦ ἀβραμιαίου γέ-
νους, ὡς λαμπροῦ καὶ περιβοήτου, ἐπεὶ τὸν πεν-
θερὸν ιούδαν ὑπερτιθέμενον ἔγγω, κατασοφίζε-
ται τοῦτον, καὶ περιθεμένη σχῆμα πόρνης, ἐκά-
θισε πρὸς τᾶς πύλαις τῆς πόλεως ἐγκαλυψα-
μένη. Θεασάμενος δὲ ταύτην ιούδας καὶ ἀγνοή-
σας, εἰσῆλθε πρὸς αὐτὴν, ὡς εἰς πόρνην, καὶ
συμφθαρεὶς, ἔγκυον διδύμασιν τέκνων ἐποίησε. πα-
ραγενομένων δὲ τῶν ὡδίνων, ἐπεὶ τὸν Φαρὲς καὶ
τὸν ζαρὰ τίκτειν ἐμελλεν, ἔξηνεγκε πρῶτος ὁ ζα-
ρὰ τὴν χεῖρα, ἐπτα ή μᾶια θεασαμένη τοῦτο,
καὶ βουληθεῖσα γνώριμον ποιῆσαι τὸν πρωτότο-
κον, οκνίνω τὴν ἔξενεχθεῖσαν ἐδησε χεῖραί ὡς
δὲ ἐδέθη, συνέπειλεν αὐτὴν τὸ παιδίον· συσαλεί-
σης δὲ, προῆλθεν ὁ Φαρὲς, ἐπτα ὁ ζαρά. ή μὲν
οὖν ισορία τοιωτῇ. ἦν δὲ εἴκος, τὸν Φαρὲς πα-

⁵) In margine. A.

res accepturus erat Euangelista in genealogiam, utpote per quem ad Dauid genus procedebat. Nunc vero cum ipso etiam Zara posuit, quasi typum populi Christiani: Siquidem Phares Israelitici typus erat. Sicut enim Zara, primum quidem manum efferens, retraxit eam: deinde Phares egresso, tunc et ipse integre exiuit: Ita quoque vitae euangelicae pars quidem temporibus Abraham apparuit: qua retracta processit legalis, et post hanc perfecte apparuit euangelica. Vides igitur non frustra fuisse Zaram assumptum.

Reliquum est ostendere, quod ipsius quoque Thamar non abs re meminerit, sicut et trium postea aliarum. Sed quia Thamar quidem illicite nupta erat, utpote socero nupta: Raab autem meretrix erat, et Ruth alienigena, vxor vero Vriæ adultera, quemadmodum ipsarum docent historiae, adduxit eas in medium, ut manifestum ficeret, Christum non erubuisse ab huiusmodi descendere progenitoribus: quorum vius quidem ex illicite nuptia natus erat: alias autem ex fornicaria: et rursus hic ab alienigena descendebat, ille vero ab adultera. Neque enim virtuti dedito nocet progenitorum iniquitas. Quisque enim a propriis operibus, non ab alienis probus iudicatur aut improbus. Nam ob id etiam venit Christus: non ut nostra fugeret opprobria, sed ut ea susciperet, suisque virtutibus perimeret. Ut medicus namque aduenit Christus, non ut iudex. Haec igitur prima est causa. Altera vero, quia eo quod Iudei virtutis, quae circa animam versantur, nulla habita cura, de progenitoribus plurimum gloriabantur, generositatem illorum sursum

^{ac} επειδή, pro ἐτεί. B.

εαλαβεῖν μόνον εἰς γενεαλογίαν, ὡς δὲ αὐτοῦ
Θασούς τοῦ γένες ἐπὶ τὸν θαυμόν· νῦν δὲ καὶ
τοῦ Σαρά τέθηκεν, ὡς τύπον τοῦ χριστιανοῦ
ἵσσου. ὁ γάρ Φαρὲς τύπος ἡ τοῦ Ἰωάννου. καθ-
άπειρ γάρ ὁ Σαρά, πρῶτος ἔξενεγκὼν τὴν χεῖ-
ρα, συλέπειλε ταῦτα, εἶτα ἔζολιθοῖς ποιήσας τοῦ
Φαρὲς, τότε καὶ αὐτὸς ἔγινατο ὄλοτελες· οὐ-
τῷ καὶ τῆς ἐναγγελίας πελεκάς, μέσος μὲν
ἴσθιτο ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐθεντοῦ, εἰτα συν-
λέγοντος, ἤλθεν ἡ νομική, καὶ μετὰ ταῦτα ἔγι-
λαμψεν ἐντελεῖς ἡ ἐναγγελία. ὅπερ, ὅτι οὐ
μάτιν ὁ Σαρά παρείληπται.

Λοιπὸν δέ, οὐδὲ τῆς θάμνου αἰνίξεσθειτ-
μένεσσεν, οὐδὲ τῶν αἰλαντῶν γυναικῶν, με-
τὰ τοῦτο. ἀλλ' ἐπεὶ²⁾ οὐ μὲν θάμνος αἰθεριπό-
γαμος ἦν, ὡς τῷ πενθεξῷ μηρεῖσσα, πέσειν δὲ ή
ἔνακτος, ή δὲ ἔρυθρος, αἰλούρος, ή δὲ τοῦ σφράγε,³⁾
βρύσταβεῖ, μορχαλίς, ὡς αἱ πατέρες αὐτοῖς ἰσορίας
διδάσκουσιν· ἥγαγε τὰς τοιαύτας γυναικας εἰς
μέσοι, οὐαδεῖξη, ὅτι εἰκὸν ἐπιγράψυετο ὁ Χριστός
ἀπὸ τοιαύτων προσγένεων παταγύσμενος, ἢν οὐ μὲν
ἔξ αἰθεριπογαμίας ἦν, ὁ δὲ ἐπὶ παρετάσ, ὁ δὲ ἔξ
αἰλούρου μητρέος, ὁ δὲ, ἀπὸ μορχαλίδος. οὐδὲν
γάρ βλαπτεῖ τὴν ἐνέργετον ή τῶν προσγένεων αἰ-
τοῦ παρενομία. πᾶς γάρ ἀπὸ τῶν αἰλοτέλων κα-
λὸς ή Θεοῦλος. καὶ γάρ οὐδὲ διὰ τοῦτο ἤλθεν ὁ
χριστός. οὐχ ίας Θύγη τὰς ἡμέτερας ὄντεις, ἀλλ'
ἢα διέγνωται ταῦτα, καὶ οὐδέλλη διὰ τῶν ἑστοῦ
ἀρετῶν. ὡς λατρεὺς γάρ, οὐχ ὡς κριτής, παρα-
γέγονε. μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία. δευτέρη δὲ,
ὅτι ἐπειδὴ λοιδοῖς τῆς κατὸν φυγῆνι αρετῆς αἰνε-
λοῦντες, μέγα ἐπὶ τοῖς προσγόνοις ἐκέμπαζον,
τὸν εὐγένειον ἐκείνοις ἀνώ καὶ πατέρεσ-

²⁾ βῆθεταβεῖ. ³⁾ Reg. XI, 3.

ac deorsum circumferentes: reprimit tumorem ipsorum: ostendens etiam illos ex illegitimis natos nuptiis. Statim enim patriarcha eorum, eiusdemque nominis Iudas, ex ea, quae sibi scelesto modo copulata est, progenitorem ipsorum Phares et Zara genuit. Dauid quoque ille adeo celebris, ex adultera Solomonem generauit. Restat itaque, vanam esse de primogenitoribus iactantiam. Opinor autem ob hanc etiam potissimum causam, fratrum quoque Iudee meminisse. Quatuor enim ipsorum ab ancillis Iacob nati sunt, et tamen nulli eorum generis obfuit differentia: omnes namque similiter et patriarchae fuerunt, et capita tribuum. Tertia vero causa est, quod mulieres illae fuerunt figura ecclesiae, quae ex gentibus congregata est. Quemadmodum enim illas diuersis subiectas peccatis viri praedicti duxerunt: ita quoque Christus humanam naturam, variis oppres-^sam peccatis, sibi ipsi vniuit. Et sicut genus talium mulierum nequaquam indignum reputauit: ita nec ecclesiae secum desponsationem. Simil quoque per talia docemur, non de progenitorum peccatis, sed de propriis erubescere: neque de maioribus gloriari, sed propriae curam habere virtutis. Neque viros egregios talibus copulatos nuptus propter huiusmodi matrimonia vilipende-re. Neque eos repellere, qui a diuersis iniquitatibus ad fidem accedunt.

Vers. 3. *Phares autem — V. II. Babylonica.*

Quartus certe regum liber ac secundus Paralipomenon tres Iosiae filios ponunt Ioacham, Ioacim, qui

⁴⁾ &c, omittit. A.

τες, κατασέλλει τὸ Φύσημα πούτων, δεκνύων,
ὅτι ἡράκηνοι ἐκ παρανόμων γάμων ἐγένοντο. αὐτίκα γὰρ ὁ πατριάρχης αὐτῶν καὶ ὁμώνυμος
ἰούδας, ἐξ ἀδεμιτογαμίας τὸν πρόγονον αὐτῶν
Φαρὲς καὶ τὸν Ἰαρὰ ἀπεγέννησε. καὶ ὁ περιβόη-
τος δὲ⁴⁾ δαυΐδ, ἐκ μοιχείας τὸν σολομῶντα. καὶ
λοιπὸν μάτην ἐπὶ τοῖς προγόνοις μεγαλωυχοῦ-
σιν. οἵμαι γάρ διὰ τὴν αἰτίαν μᾶλλον ταύτην
μνημονευθῆναι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τῷ ιούδᾳ. οἱ
τέσσαρες γάρ αὐτῶν ἀπὸ δουλίδων τῷ ιακώβ
ἐγεννήθησαν, καὶ ὅμως οὐκ ἐβλαψεν εὑδένα τά-
των ἡ τοῦ γένους διαφορά. πάντες γάρ ὅμοιοι
ἐγένοντο καὶ πατριάρχαι, καὶ Φύλαρχοι. τρίτη
δὲ αἰτία, ὅτι αἱ γυναικες ἐκεῖναι, τύπος ἡσαν
τῆς ἐξ ἑθνῶν ἐκκλησίας. ὥσπερ γάρ ἐκείνας,
διαφόροις ἀμαρτήμασιν ὑποκειμένας, οἱ δηλω-
θέντες ἄνδρες ἡγάγοντο· οὕτω καὶ ὁ χριστὸς τὴν
ἀνθρωπίνην Φύσιν, διαφόροις ἀμαρτήμασιν ὑπο-
πεσοῦσαν, ἡρμόσατο ἑαυτῷ. καὶ ὥσπερ τὸ γέ-
νος τῶν τοιάτων γυναικῶν οὐκ ἀπῆξισεν· οὕτως
οὐδὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας νύμφευσιν. ἀμαρτία
διδασκόμεθα διὰ τῶν τοιάτων, μὴ ἐπὶ ταῖς τῶν
προγόνων ἀμαρτίαις, ὅλῃ ἐπὶ ταῖς οἰνείαις αἰ-
χύνεθαι, μηδὲ μέγα φρονεῖν ἐπὶ προγόνοις, ὅλῃ
οἰνείαις ἐπιμελεῖθαι αἱρετῆς, μηδὲ Φαυλίζειν
τὰς ἀπὸ διαβεβλημένων γάμων ἐναρέτους γεγε-
νημένους, μηδὲ παραθεῖθαι τὰς ἐκ διαφόρων
ἀμαρτημάτων τῇ πίτει προσερχομένους.

Verl. 3. Φαρὲς — Verl. II. βα-
βυλῶνος.

Η μὲν τετάρτη Βίβλος⁵⁾ τῶν βασιλεῶν καὶ ἡ
δευτέρα τῶν παραλειπομένων τρεῖς υἱοὺς ισορρόποις.
τοῦ

5) 4 Reg. 23. 2 Paralip. 26. 1

qui et Eliacim vocabatur, ac Sedeciam, qui et Matthanias dicebatur: ab uno autem horum, puta Ioacham, descendisse Iechoniam dicunt. Liber autem Esdrae Iechoniam filium Iosiae fuisse dicit, sicut et praesens Euangeliſta. Quid ergo dicemus? Quod quem illi Ioacham dixerunt, hic Iechoniam appellat: binominis enim erat, sicut et fratres sui. Etenim quaecunque illi circa Ioacham dixerunt, haec omnia Esdrae liber inuariabiliter de Iechonia dixit: et quod matrem habuit Hamital, filiam Ieremiae: et quod viginti trium annorum erat, quum regnare coepisset, et tribus tantum mensibus regnauit. Eieclus est enim a Pharaone rege Aegypti, et captiuus migrauit in Aegyptum.

Reliquum est igitur, ut alius fuerit Iechonias filius Ioacim, cuius fratres nullus liber posuit. Verisimile est autem postquam Aegyptii a Nabuchodonosor, rege Babylonis, fugati sunt, translatum esse et Iechoniam in Babylonem, et in ea genuisse Salathiel. Iosias, inquit, genuit Iechoniam et fratres eius in transmigratione Babylonica. Et quidem hos ante Iudeorum in Babyloniam transmigrationem Iosias generat Reliquum est ergo, ut, in transmigratione, capiatur pro eo quod est, circa tempus transmigrationis. Meminit quoque fratum eius: eo quod omnes ipsi simili-

⁶⁾ 4 Reg. 24, 17. ⁷⁾ ἰωάχαξ. A.

⁸⁾ Videtur respicere Esdrae I, 2, 32. ubi variant in nomine ἰωάχαξ et ἰεχονίας.

⁹⁾ L. l. αιωτάλ. Sed ibi quoque libri variant Graeci.

¹⁰⁾ Hentenius Joacham legendam esse suspicatur. Sed uterque Codex hic ἰωάκιμ habent. Variant ve-

τοῦ ἰωσίου, τὸν ἰώάχαδ καὶ τὸν ἰωακεῖμ, ὃς καὶ
ἐλιακεῖμ ἐναλεῖτο, καὶ τὸν σεδεκίαν, ὃς καὶ ματ-
θανίας⁶) ἐλέγετο, ἐνὸς οὐ τούτων, τῷ ἰωακεῖμ⁷)
ἀπογεννηθῆναι τὸν ἵεροντον· ἡ δὲ τῇ εἰρᾳ⁸)
βίβλος, τὸν ἵεροντον, υἱὸν ἔναντι τῷ ἰωσίου φη-
σίν, ὡσπερ καὶ ὁ πιρὸν ἐυαγγελισθήσ. τὶ οὖν
ἔροῦμεν; οὐτὶ οὐν ἐκεῖναι ἀπὸν ἰώάχαδ, τοῦτον
αὐτὴ φησίν ἵεροντον. διώνυμος γάρ ἦν, ὡσπερ
καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῷ. καὶ γὰρ, ἀπερ εφασαν
ἐκεῖναι παράσημα τῷ ἰώάχαδ, ταῦτα εἴρηκεν
ἀπαραιθάκτως ἡ τῇ εἰρᾳ βίβλος πάντα ἐπὶ⁹
τῷ ἵεροντον, οὐτὶ τε μητέρα εἶχε τὴν⁹) ἀμιτάδ,
θύγατέρα ἵερεμίου, καὶ οὐτὶ ἔποισι καὶ τριῶν
ἔτῶν ἐβασίλευσε, καὶ οὐτὶ τρεῖς μόνους μῆνας
βασιλεύσας, ἐξεβλήθη παρὰ τῷ φαραὼ, βα-
σιλέως αἰγύπτου, καὶ κατήχθη δεῦλος εἰς ἀ-
γυπτον.

"Ωτε λοιπὸν ἔτερος ἵεροντον ἦν, ὁ υἱὸς ἰωα-
κεῖμ,¹⁾ θτίνος δὲ ἀδελφοὺς δέδεμια βίβλος αὐτέ-
γραψεν. εἰκὸς²⁾ δέ, μετὰ τὸ κατατερπωθῆναι
τὸς αὐγυπτίους ὑπὸ νοββαχοδονέσσορ, βασιλέως
βαβυλῶνος, μετενεχθῆναι καὶ τὸν ἵεροντον εἰς
βαβυλῶνα, καὶ ἐν ταύτῃ γεννῆσαι τὸν σαλα-
θίλ. ἰωσίας δέ, φησι, ἐγέννησε τὸν ἵεροντον
καὶ τὸς αὐδελφοὺς αὐτῷ ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βα-
βυλῶνος. καὶ μήν, πρὸ τῆς εἰς βαβυλῶνα με-
τοικεσίας τῶν ἰεδαίων, τοίτερος ὁ ἰωσίας ἐγέννη-
σε. λοιπὸν ἐν τῷ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας, αὐτὶ τῷ,
πλησίον τῷ καιρῷ τῆς μετοικεσίας. ἐμνημόνευ-
σε δὲ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, διότι καὶ αὐτοὶ
πάντες αἵματαδὸν ἐβασίλευσαν, καὶ μετωπί-
σθησαν

io etiam in his duobus nominibus editi libri rāv. o.
In his ergo textus Hebraicus pro norma esse debet.

²⁾ Nescio, cur dicat εἰκός, cum ita diserte legatur
Paralip. II, 36, 9. 10.

similiter regnauerunt, et pariter a Nabuchodonosor captiui in Babylonem translati sunt.

† Quomodo autem circa medium hanc partem tres praeterit reges, nempe Ochosiam, filium Ioram et Ochosiae, filium Ioas, et ipsius Ioas, filium Amasiam? Amasias enim genuit Azariaim, quem secundus Paralipomenon Oziam nominavit: binominis enim erat. Quomodo ergo Matthaeus ait, Ioram genuit Oziam? Nam quod Ioram generit Oziam tanquam abnepotem aut posterum suum, non tanquam filium, manifestum est. Quia igitur causa tres reges, ut dictum est, praetermissi sint, nullus hactenus dixit. Valde enim perplexa est ratio his, qui nostris nati sunt temporibus. Reuerentia autem, quam erga maiores nostros habuerunt, in causa fuit, ut ab hac abstineant quaestione.

Vers. 12. *Et post — Vers. 16. Qui vocatur Christus.*

Ad Ioseph deueniens, non in hoc verbo serie in terminauit, sed addidit, virum Mariae, docens nos, quod ob hanc ipsam generationis ordinem contexuit: Quia enim moris non erat mulierum genealogias ponere, studuit, ut et morem seruaret, et alio modo Christum demonstraret ex genere Abraham et Dauid descendere. Ideo sponsa matris Dei genealogiam contexuit: et per hunc, quod intendebat, demonstrauit. Ex quo enim Ioseph de genere illorum esse demonstratus est, manife-

3) δὲ, omittit. A. Malim δὲ, post δῆποτε. Quae vero hic inclusimus, ea Cod. A. in margine habet.

4) Vulgo αὐτοσίας. Sed in hoc quoque variatur 4 Reg. 14, 1.

Θησαν καὶ ἔτοι ὑπὸ ναβγχοδονόσορε αὐχμάλωτος
εἰς Βαβυλῶνα.

[Τί δὲ³) δῆποτε κατὰ τὴν μέσην ταύτην με-
ρὸς τρεῖς παρέλιπε Βασιλεῖς, τίν τε τῇ ἵωρᾳ μ
νίον, ὥχοιαν, καὶ τὸν τῇ ἴχοις οὐίον, ἵωας,
καὶ τὸν τῇ ἵωας οὐίον,⁴⁾ ἀμεσίαν. ἀμεσίας γὰρ
ἐγένηται τὸν αἴθαριαν, κατὰ τὴν τετάρτην τῶν
Βασιλεῶν βιβλον, ὃν ὁζίαν⁵⁾ ή δευτέρας τῶν
παραλειπομένων ὠνόμασε. διώνυμος γὰρ ἦν. πῶς
Ἐν ὁ ματθαῖος Φησιν, ὅτι ἵωρᾳ μὲν ἐγένηται τὸν
οζίαν; αἱλλά ὅτι μὲν ἵωρᾳ μὲν ἐγένηται τὸν οζίαν, ὡς
ἀπόγονον αὐτῇ,⁶⁾ δῆλον. διὰ τίνα δὲ λόγον οἱ
τρεῖς παρειάδηταιν, ὡς ἐξηταμ, Βασιλεῖς, θεῖς
πω⁷ μέχρι καὶ νῦν εἶπε. πάντα γὰρ ἀπέρεσί ὁ λό-
γος τοῖς γε κατὰ τὰς ἡμετέρας γενεὰς, ὅτι μη-
δὲ τῶν πρὸ ἡμῶν τις ἔλυσε τὸ⁸⁾ ζητέμενον.]

Vers. 12. Μετὰ δὲ — Vers. 16. ὁ λε-
γόμενος χριστός.

Καταντήσας εἰς τὸν ἰωσὴφ, ἐκ ἕτης μέχρι
τέττας τὸν λόγον, αἱλλὰ προσέθηκεν, ὅτι τὸν αὐ-
δεῖα μαριάς, διδάσκων, ὅτι διὰ ταύτην αὐτὸν
ἐγενεαλόγησεν. ἐπεὶ γὰρ ἐκ ἦν ἕθος γενεαλο-
γεῖσθαι γυναικας, ἐσπέδασεν, ἵνα καὶ τὸ ἕθος
Φυλάξῃ, καὶ τρόπον ἔτερον ἀποδείξῃ τὸν χρι-
σὸν ἐκ γένεσι τῇ αἴθραιά μ καὶ τῇ δαυΐδ καταγό-
μενον. διὸ καὶ γενεαλογήσας τὸν μνησῆρα τῆς
Θεομήτορος, διὰ τέττας τὸ σπεδαῖόμενον ἀπέδει-
ξεν. ἐπεὶ γὰρ ὁ ἰωσὴφ ἐκ τῇ γένεσι ἐκείνων ἀπε-
δείχ-

⁵⁾ Paralip. 26, 1. 4 Reg. 14, 21.

⁶⁾ αὐτοῦ, omittit. A.

⁷⁾ καὶ μέχρι τῇ νῦν. A.

⁸⁾ τὸ ζητημα τέτο. A. Plura hic de suo, ut vide-
tur, dedit Hentenius.

nifestum quoque est, Dei matrem inde descendere. Nam aliunde sponsam ducere non licebat, nisi quae ex eadem esset tribu, eademque familia, et ita consanguinea. Ipsum autem Ioseph, virum quoque eius dicit, hoc est sponsum. Nam et postmodum in sequentibus eam vocat vxorem, hoc est sponsam. Ita enim consuetum erat vocari etiam antequam coniungerentur.

Vers. 17. *Omnis igitur — quatuordecim.*

Omnes generationes trifariam diuisit, et merito. Tres enim fuerunt gubernationis modi. Siquidem ab Abraham post Mosen et Iesum Naue usque ad Dauid, sub iudicibus gubernabantur: A Dauid usque ad transmigrationem Babylonicam, sub regibus: A transmigratione vero Babylonica usque ad Christum, sub pontificibus. Veniente autem Christo vero iudice, rege ac pontifice, cesauerunt dictae politiac. Aequum est autem quaerere, quomodo in tertia parte, vbi duodecim tantum ponit personas, quatuordecim dicat esse generationes? Ideo videlicet, quia ipsum transmigrationis tempus in ordine generationis posuit: et similiter ipsum Christum, sicut magnus docuit Chrysostomus.

Vers. 18. *Iesu Christi autem — ita fuit.*

†† Ita, vt dicturus est, seu subiacet.

Vers. 18.

9) Apud Chrysost. T. VII. p. 45. B. quem locum respicit, est εὐχαριστίας, quod eodem reddit.

δέιχθη, πρόδηλον, ὅτι ἐκέφεν καὶ οὐ Θεοτόκος κατήγετο. Ὡς γὰρ ἔξιν ἐτέρωθεν ἀγεθαμά μυητῆν, αὐλὴ οὐ ἐκ τῆς ἑαυτῆς Φυλῆς, καὶ τῆς αὐτῆς πατριᾶς, εἰτεν συγγενείας. ὅνδρος δὲ αὐτῆς εἴπε τὸν Ἰωσῆν, ὡς μυητῆρα. καὶ γὰρ καὶ γυναικα ταύτην αὐτῆς καλεῖ προιών, ὡς μυητῆν. ἔτω γὰρ οὖν ἐθος καλεῖθαι, καὶ πρὸ τῆς συναφείας.

Vers. 17. Πᾶσαι ἐν — δεκατέσσαρες.

Eis τρεῖς μερίδαις διεῖλε τὰς γενεὰς ἀπάστας. εἰκότως. τρεῖς γὰρ πολιτεῖαι τέτων ἐγένεντο. ἀπὸ μὲν γὰρ αἰθραίμ ἔως δαυΐδ, μετὰ μωϋσέα καὶ ἵστην τὸν τε ναοῦ, ὑπὸ τῶν κριτῶν ἡγεμονεύεντο· ἀπὸ δὲ τε δαυΐδ ἔως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, ὑπὸ βασιλέων ἰθύοντο· ἀπὸ δὲ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος ἔως τε χριστοῦ, ὑπὸ ἀρχιερέων ἐκυβερνῶντο. ἐλθόντος δὲ τε χριστοῦ, τε ἀληθεῖς κριτεῖς καὶ βασιλέως καὶ ἀρχιερέως, ἐπαύθησαν αἱ δηλωθεῖσαι πολιτεῖαι. ἀξινδὲ ζητῆσαι, πῶς ἐν τῇ τρίτῃ μερίδι δώδεκα πρόσωπα θεῖσ, δεκατέσσαρας ταῦτα γενεὰς ἐκάλεσε; διάτι καὶ τὸν χρόνον τῆς⁹⁾ μετοικεσίας ἐν τάξει τέθεικε γενεάς, καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν, ὡς ὁ μέγας Φησὶ χρυσόζωμος.

Vers. 18. Τε δὲ ἵστη — ἔτως οὗ.

Οὔτως,¹⁾ ὡς εἰπεῖν μέλλει, οὐ γεννηται.²⁾

C 2

Vers. 18.

⁹⁾ Hoc scholium omiserat Hentenius. Transfiliaret fortasse scriba istius Codicis.

²⁾ οὐ γεννηται, omittit. A. malim πονέεται.

V. 18. *Quum esset desponsata — e Spiritu Sancto.*

Priusquam conuenirent ad coitum. Non dixit autem, priusquam ipsa veniret ad domum illius. Iam etiam in ea erat. Multis siquidem moris erat, ut apud se haberent sponsas, propter securitatem. Reperta est autem, hoc est, apparuit: ait autem *reperta est*, propter inopinatum esse clum. Ne quispiam vero turbetur, eo quod dixerit, reperta est esse praegnans, si id solum audiatur: ideo orationem contexuit, addens *e Spiritu Sancto.*

Et quam ob causam non est impraeagnata, antequam desponderetur? Ne occideretur, utpote suspicione de ea habita, quod corrupta esset. Cui enim persuadere potuisset, cum viro se non esse congressam? Propter hoc ergo post despontationem, et quum iam in domo viri esset, impraeagnatur, ut verisimile sit, ex ipso concepisse: et ita periculum euadat. Praeterea, ut in necessariis habeat subministratorem et procuratorem: eo maxime tempore, quo in Aegyptum fugiendum erat.

Tu vero ne quaeras, quomodo conceperit: neque curiose scruteris, quo pacto formatus sit embrio. Hoc enim neque Euangelista docuit, neque ante ipsum angelus, qui virginis conceptum annuntiavit. Hoc siquidem ignorabant, eo quod incomprehensibile sit, solique beatae Trinitati cognitum. Verum id tantum scito, quod filius incarnatus est secundum patris voluntatem, cooperante etiam Spiritu sancto.

Vers. 19.

Ἐνδον γε οὐ, omittit. A.

Vers. 18. Μνησευθέοις — ἐκ πνεύμα-
τος ἀγίου.

Πρὸ τῷ συνελθεῖν αὐτὸς εἰς συνάφειαν. ὃν ἔπει-
δε, ὅτι πρὸ τῷ ἐλθεῖν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῷ.
ἔνδον 3) γὰρ ἦν. ἕδος γὰρ τοῖς πολλοῖς, παρ' ἑαυ-
τοῖς ἔχειν τὰς μνήσεις, διὸ εἰσθάλειαν. εὐρέθη δὲ,
ἄντι τοῦ ἐφάνη. εὐρέθη δὲ εἴπε, διὰ τὸ απροσδό-
κητον. ἐπεὶ δὲ εἴρηκεν, ὅτι εὐρέθη ἐν γαῖῃ ἔχου-
σα, ἵνα μὴ 4) θρησκῆτις, ακάθαστος τῷ γο μονογ,
ἐθεραπευσε τὸν λόγον, προθεῖς, ὅτι ἐκ πνεύμα-
τος ἀγίου.

Καὶ τίνος ἔνεκεν ἡ γέγονεν ἔγκυος πρὸ τῆς
μνήσεις; ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, ὡς ὑποπτευθεῖσα
διαφθαρεῖναι. τίνα γὰρ ἀνέπεισεν, ὅτι δὲ ωμί-
λησεν αὐδρί; διὰ τοῦτο τοῖνυν μετὰ τὴν μνήσει-
αν, καὶ ἔνδον τῆς οἰκίας αὐτῷ, ἔγκυμονει, ἵνα
ἱομιδῇ συλλαβεῖν ἐξ αὐτῷ, καὶ ἐτῷ διαδρέσσῃ
τὸν κίνδυνον, καὶ ἵνα σχῆται τῷ γο χορηγέν τε τῶν
ἀναγκαίων καὶ κηδεμόνα, καὶ μάλιστα πάρα τὸν
καιρὸν τῆς εἰς ἀγυπτον φυγῆς.

Σὺ δὲ μὴ ζητήσῃς, πῶς συνέλαβε, μηδὲ πε-
ριεργάσῃς, πῶς διεπλάθη τὸ ἔμβρυον. τῷτο γὰρ
οὔτε ὁ εὐαγγελιστὴς ἐδίδαξεν, οὔτε πρὸ αὐτῷ ὁ
ἀγγελος, ὁ εὐαγγελισάμενος τῇ Θεοτόκῳ τὴν
σύλληψιν. ἤγγονταν γὰρ τῷτο καὶ αὐτοῖς, διὰ τὸ
ἔναι πᾶσιν ἀκατάληπτον, καὶ μόνη τῇ μακαρίᾳ
τριάδι γνώριμον. τοῦτο δὲ γίνωσκε μένον, ὅτι σε-
σάρκωται ὁ θεός, εὐδοκίᾳ τῷ πατρὶς, καὶ συνερ-
γίᾳ τῷ ἀγίῳ πνεύματος.

4) Plerumque in talibus adhibent θορυβηθῆ.

Vers. 19. *Ioseph — dimittere eam,*

Iustus quidem dicitur, qui auaritiam odit: dicitur etiam generaliter, qui virtutem colit: Sicut et hic Ioseph iustus esse perhibetur, cum propter alias eius virtutes, tum propter mansuetudinem ac probitatem eius. Traducere autem dicebatur, quando vir ad concilium ducebatur vxorem, de qua suspicionem habebat, ipsamque accusabat: et ita manifeste eam a domo propria dimittebat. Quod nolens facere Ioseph, voluit clam dimittere eam, ut et ipse nulli obnoxius criminis secundum legem maneret, eas iubentem dimittere, quae aliunde in utero haberent, et illam a malorum perpessione seruaret, quia id, quod faciunt erat, non manifestabat.

Vers. 20. *Haec autem — apparuit ei.*

Vide mansuetudinis excellentiam. Non solum hac de re nihil alteri manifestabat, sed nec ipsi, de qua suspicionem habebat: tantum apud se cogitauit, clam dimittere eam. Et quare non antequam venter intumesceret virginis dixit angelus ipsi Ioseph, quae facta fuerant circa conceptionem sine semine? Quia propter magnam rei nouitatem incredulus fuisset. Quum ergo res iam appareret, indicat faciliusque persuadet. Praeterea, cur non ipsa virgo manifestauit Ioseph, quum prius a Gabriele esset edocita? Quia sciebat fidem sibi non habendam: magis itaque laborabat studens, quod impletum erat obtegere. Ad haec: quare non post ventris tumorem significauit angelus virginis conceptionem, quae per Spiritum sanctum facta esset? Quia nisi prius rem didicisset, timore ac perturbatione adeo exagitari potuit, ut mortem ipsa sibi consiceret, plane sciens, quod nulli unquam persuadere potuisset, se nulli commixtam esse viro.

Pro-

Vers. 19. Ἰωσὴφ — ἀπολῦσαι αὐτήν.

Δίκαιος λέγεται μὲν, καὶ ὁ μισῶν τὴν πλεονεξίαν,
λέγεται δὲ, καὶ ὁ καθόλος ἐνάρετος, ὥσπερ καὶ
υἱὸς ὁ Ἰωσὴφ, δίκαιος εἴναι μαρτυρηθεὶς, διὰ τε ταῖς
ἄλλας αὐτῷ ἀρεταῖς, καὶ διὰ τὸν προσέτητα καὶ
ἀγαθωσύνην. παραδειγματίσαι δὲ ἐλέγετο, ὅταν
αὐτῇ παρὰ τὸ συνέδριον ἦγε τὴν ὑποπτευσμένην,
καὶ κατηγόρει ταύτης, καὶ γέτως αὐτῇν Φανερῶς
ἀπέλυεν ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτῷ; ὅπερ μὴ θέλων
ποιῆσαι ὁ Ἰωσὴφ, ηὔβληθη λάθρᾳ ἀπολῦσαι αὐ-
τήν, ἵνα καὶ αὐτὸς αἰνεύθυνος ἀπὸ τῆς νόμου μεί-
νῃ, τὴς κελεύοντος, ἀπολύειν τὰς πυρταῖς ἐτέρω-
θεν, πάκεινην ἀπαθῆ κακῶν συντηρήσῃ, μὴ δη-
μοσιεύσας τὸ γεγονός.

Vers. 20. Ταῦτα δὲ — ἐφάνη αὐτῷ.

Ορα προσότητος ὑπερβολή! ἐμόνον γὰρ γένεται ἔξει-
πεν ἐτέρῳ περὶ τῷ πράγματος, ἀλλ᾽ γένεται αὐτῇ τῇ
ὑποπτευομένῃ, ἀλλὰ καθ᾽ ἑαυτὸν ἐνεδυμάθη, λά-
θρᾳ ἀπολῦσαι αὐτήν. καὶ διατί μή, πρὸ τῷ ἔξογ-
καθῆναι τὴν γατέρα αὐτῆς, ὁ ἄγγελος εἰπε τῷ
Ἰωσὴφ τὰ περὶ τῆς ἀσπόρου συλλήψεως; διότι
ἐμελλεν ἀπιτᾶθαι, διὸ τὸ παρεόδοξον. λοιπὸν γάν,
ορωμένῳ τῷ πράγματος, μηνύει, καὶ πείθει δό-
διον. καὶ διατί μή ἡ παρθένος τῷ Ἰωσὴφ αἰνίγγει-
λε, προδιδαχθεῖσα ταῦτα παρὰ τῷ γαβριῆλ; διότι
ἐγίνωσκεν, ὡς οὐ πισευθήσεται, μᾶλλον μὲν
ἐν καὶ παροξυνεῖ, ὡς ἐπιχειρεῖται συσκιάζειν τὸ
πεπλημμελημένον. καὶ διατί μή καὶ τῷ παρθένῳ,
μετὰ τὸν σύκον τῆς γατερὸς, ἐμήνυσεν ὁ ἄγγελος
τὴν ἐκ πυρύματος ἀγίας σύλληψιν; διότι, εἰ μὴ
προμεμάθηε τότε, ἐμελλεν ἐν θορύβῳ εἶναι καὶ
ταραχῇ, καὶ ἐπὶ βρέχον ἐλθεῖν, εὖ εἰδυῖαι, ὡς
δὴ αὖ ποτε πείσῃ τινά, λέγεις, μὴ ὄμιλῆσαι
αὐτοῖς.

Propterea virginis quidem ante conceptionem angelus nuntiavit, Ioseph autem parturitionis tempore.

Et Matthaeus quidem de angelo Ioseph a parente conscripsit: Lucas vero, quomodo virginis diuinus conceptus sit annuntiatus: vtrumque enim factum est. Rursus, quam ob causam in somnis ipsi Ioseph apparuit angelus et non manifeste, sicut virginis? Quia virginis quidem manifesta opus erat visione propter rei, quae significabatur, nouitatem: Ioseph autem videns quidem vteri tumorem, cognitam tamen habens vitae virginis puritatem ac innocentiam. Altius quoque modo facilius erat crediturus, tanquam qui somnia probe nouerat dijudicare: ideo in somnis angelum videt.

Vers. 20. Dicens — coniugem tuam.

David filium, ipsum nominat, mentem eius ad David reducens, a quo Christum esse venturum expectabant Iudei. Dicens autem, ne timueris, eidem manifestat proprii cordis arcanum. Timebat siquidem retinere Dei matrem: ne Deum offendiceret, retenta contra legem adultera. Quid est autem accipere? Intus retinere, vel ad se ipsum rursus capere. Iam enim mente ab eo divisa erat. Accipere vero non ad nuptias, sed ad custodiam. Vxorem quoque tuam dixit, ut inde certiorem eum faceret, quod a nullo cognita esset viro.

V. 20. Quod enim — a Spiritu sancto est.

Formatum in ea, genitum dixit, ut discamus non paulatim, modo seminis, formatum esse: Sed reperire quantum ad formationem perfecte factus est.

ἄνδρι. διὰ τῆτο, τῇ μὲν παρθένῳ, περὸς τῆς συλλήψεως, ὁ ἄγγελος διαλέγεται· τῷ δὲ ιωσὴφ, ἐν τῷ καιρῷ τῶν ὡδίνων.

Καὶ ὁ μὲν μαεθάῖος περὶ τῷ ἀγγέλου τοῦ ἐπισάντος τῷ ιωσὴφ ἀνέγραψεν· ὁ δὲ λεκάνης περὶ τῷ ἐναγγελισμένῳ τῇ παρθένῳ τὴν θείαν σύλληψιν. ἀμφότερος γάρ γεγόνασι. καὶ διατί κατ’ οὐαρ αὐτῷ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ μὴ φανερῶς, ὥσπερ καὶ τῇ παρθένῳ; διότι οὐ μὲν παρθένος ἔχεις φανερᾶς ὄψεως, διὰ τὸ παράδοξον τοῦ μηνύματος· ὁ δὲ ιωσὴφ, βλέπων μὲν καὶ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς, γνωσκών δὲ καὶ τὸν βίον τῆς παρθένου καθαρόν τε καὶ ἀνεπίληπτον, εὐχερέτερον ἔμελλε πιθεύειν. ἀλλὰς τε δὲ, καὶ ὡς εὖ εἰδὼς διακρίνειν ὄνείρους, ἐν ὄνείρῳ βλέπει τὸν ἄγγελον.

Vers. 20. Δέγων — γυναικά σου.

Τὸν δαυὶδ αὐτὸν ἐκάλεσεν, εὐάγων τὴν διάνοιαν αὐτῷ ἐπὶ τὸν δαυὶδ, ἀφ' οὗ προσεδόκων ιουδαῖοι τὸν χριστὸν ἔσεσθαι. εἰπὼν δὲ, μὴ φοβηθῆς, ἀνέκαλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ μυστήριον. ἐφοβεῖτο γάρ τοιτέχειν τὴν Θεοτόκον, μὴ προσκρέσῃ τῷ Θεῷ, μεταχαλίδας τοιτέχων παρὰ τὸν νόμον. τί δέ ἐσι τὸ παραλαβεῖν; ἐνδον τοιτέχειν παρέξαυτῷ, λαβεῖν αὐτὸς. ἵδη γάρ αὐτῷ κατὰ διάνοιαν ἀπολέλυτο. παραλαβεῖν δὲ γὰρ εἰς γάμον, ἀλλ' εἰς φυλακήν. τὴν γυναικά σε δὲ εἴπε, καντεῦθεν πληροφορῶν αὐτὸν, ὅτι οὐχ ἀμιλλῆτεν ἀνδρῖ.

V. 20. Τὸ γάρ — ἐκ πνεύματός ἐσιν ἄγιος.

Τὸ ἐν αὐτῇ διαπλασμέν. γενηθὲν γάρ εἶπεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι γὰρ κατὰ μικρὸν ἐμοὶ Θώδη, τόμω σπέρματος, ἀλλ' εὐθὺς, ὅσον εἰς μόρφωσιν, τέ-

est. Vide autem, quomodo ipsum admonuit eius, quod a David expectabatur: deinde manifestauit ipsi occultum cordis timorem, et quid facere decreuisset: postea docuit, puram esse eius sponsam: et ita tandem, quod rei caput erat intulit, videlicet, quod a Spiritu sancto esset, ut hoc modo facilius recepi posset.

† Quod ab aliquo esse dicitur, vel est modo generationis, iuxta illud: Ego a Deo exiui: vel modo creationis, iuxta illud: Vnus Deus et pater, a quo omnia: vel modo naturali, sicut effectus est ab operante. Quod igitur in virgine genitum est, non generationis modo a Spiritu sancto est: quia, quod natum est, caro est: neque naturali modo: spiritus enim incorporeus est. Reliquum est igitur, vt ab eo sit, tanquam creatura, vel plasmatio eius.

Vers. 21. *Pariet — a peccatis eorum.*

Tu hunc vocabis Iesum, quasi lege pater. Etsi, inquit, quae patris sunt circa ipsum non exercueris, quamvis tuum non est, quod natum est, ideoque nomen ipse de supernis attuli: tu tamen ipsi impones. Verum quia nomen Iesus, saluatorem significat, ostendit, merito ita vocandum esse: Ipse enim (inquit) saluum faciet populum suum, non a bellis sensibilibus, sed quod longe maius est, a peccatis eorum: quod nullus unquam fecit hominum: vt hinc quoque manifestum faciat Deum esse, qui gignitur. Populum autem suum, iuxta proximum quidem intellectum, vocat Iudeos, ex quibus natus erat, iuxta arcanum vero, omnes, qui

¶ Inclusa Cod. A. habet in marg.

λειον διεπλάθη. ὅρα δὲ, πῶς πρότερον ἀνέμιησεν αὐτὸν τῆς ἐκ δαινίδ προσδοκίας, ἔπειτα ἐξεκάλυψεν αὐτῷ τὸν ἀπόρρητον Φόβον τῆς καρδίας, καὶ ὁ ἐβθύνθη, ἕτα ἐδίδαξεν; ὅτι καθαρῶς μητρὶ ἐσιν αὐτῷ, καὶ τότε τὸ κεφάλαιον ἐπήνεγκεν, ὅτι ἐκ πνεύματός ἐσιν ἄγιος, ἵνα εὐπαράδεκτον ἔτω γένηται.

[Τὸ 5) ἐκ τίνος, ἢ γεννητικῶς, κατὰ τὸ, ἔγων) ο) 10. 8, 43, ἐκ τῆς θεᾶς ἐξηλθον· ἢ δημιουργικῶς, κατὰ τὸ, εἰς ο) θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ ἡ τὰ πάντα· ἢ Φυσικῶς, ο) 3 Cor. 8, 6, ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκ τῆς ἐνεργοῦντος. τὸ τοίνυν ἐν τῇ παρθένῳ γεννηθὲν, ὅτε γεννητικῶς ἐκ τῆς ἀγίου πνεύματος. ὅτι τὸ γεννηθὲν σάρξ· ὅτε Φυσικῶς· ὅτι τὸ πνεῦμα ἀσώματον. λειπόμενον δὲν ἐσιν, ἐξ αὐτῆς ἔναι, ὡς δημιουργημα καὶ κτίσμα αὐτῷ.]

Vers. 21. Τέξεται — ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν.

Σὺ τῆτον καλέστεις ἰησὺν, ὡς νόμω πατὴρ, εἰ καὶ μὴ Φύσις, καὶ τὰ⁶⁾ πατρὸς ἐπιδείξῃ περὶ αὐτὸν, εἰ καὶ μὴ σὸν ἐσιν γέννημα. διὰ τέτο γὰρ τὸ μὲν ὄνομα αὐτὸς ἀναθεν ἐκόμισται, σὺ δὲ τῆτο ἐπιδείξεις αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ τὸ ἰησὺς ὄνομα, σωτῆρα σημαίνει, δεῖκνυσιν, ὅτι δικαίως ἔτω κληθῆσεται. αὐτὸς γὰρ σῶσε, Φησί, τὸν λαὸν αὐτῷ, οὐκ ἀπὸ πολεμίων αἰδητῶν, αὐλὶ ὁ ποιῶ μεῖζον τὸν, ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν, ὅπερ ὅδεις ανθρώπων ποτὲ πεποίηκεν. ὡς ἔναι καντευθεν γνώριμον, ὅτι θεός ἐσιν ὁ τικτόμενος. λαὸν δὲ αὐτῷ Φησί, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον γνῶσιν, τὸς ἰδαίους, ἐξ ὧν ἀνεβλαίησε, κατὰ δὲ τὴν βαθυτέραν, πάντας τὰς

⁶⁾ τῆς interponit Chrys. T. VII. p. 58. A.

qui in ipsum crederent, et sibi ipsis regem hunc adscriberent.

Vers. 22. *Hoc autem — prophetam.*

Etiam hoc subdit angelus. Hoc autem totum: tale inquam, virginem scilicet a Spiritu sancto impregnari. Deinde adducit testimonium, per prophetam quidem Iesaiam prolatum, non tamen quasi eius sit, sed Dei: dictum enim est, inquit, a domino per prophetam.

Vers. 22. *Dicentem — erit grauida.*

Hoc Iudei depravant, quosdam proferentes interpretes, qui scripserunt: Ecce adolescentula. Quibus respondemus, cunctis illis interpretibus, multo fide dignius esse id, quod habent septuaginta, non solum propter eorum multitudinem et conformitatem, verum etiam temporis ratione. Hi siquidem ante centum et eo plures annos ante Christi adventum interpretati sunt: ideoque omnina carent suspicione. Qui autem scripserunt, *ecce adolescentula*, post Christi incarnationem interpretati sunt, odio magis, utpote Hebraei, veritatem obscurantes: Alioqui nomen etiam adolescentulae, pro virgine ponit scriptura. Loquens siquidem de virgine, quae insidias perpessa est: si clamauerit, inquit, adolescentula sive puella, hoc est virgo. Quod si iuxta eorum intellectum adolescentula nupta est, quid nouitatis habebit eam, quae nupta sit, concepisse ac parere. Prius enim dixit propheta: Dabit dominus ipse vobis signum, deinde addidit: Ecce virgo erit grauida. Signum autem dicitur, quod supra naturam est, non quod naturale.

Vers. 23.

τὸς αὐτῷ πισεύσοντας, καὶ βασιλέα τοῦτον ἔσυ-
τοῖς ἐπιγραψομένους.

Vers. 22. Τοῦτο δὲ — προφήτου.

Οὐ γέγελος καὶ τὸ φησί. τὸ δὲ ὅλον, τὸ
τηλικότερον, φημὶ δὴ τὸ ἐγκυμονῆσαι τὴν παρθένον
ἐκ πνεύματος ἀγίου. εἴτα παράγει μαρτυρίαν,
διὰ τὸ προφήτην μὲν ἡσάιαν ἐνθεῖσαν, ὃν αὐτοῦ
δὲ γένονταν, ἀλλὰ τὸ θεόν.?) τὸ ἐνθέν γάρ, φησιν,
ὑπὸ τὸ κυρίον διὰ τὸ προφήτην.

Vers. 22. Δέγοντος — ἐν γαστὶ ἔχει.

Ἐνταῦθος κακοργοῦσιν ἴσδαιοι, προβαλλόμενοι
τίνας ἐρμηνευτὰς, γράψαντας, ἵδε ἡ νεᾶνις.
πρὸς δὲ φαμὲν, ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀπάντων
ἐρμηνευτῶν τὸ ἀξιοπισότερον οἱ ἑβδομήκοντα ἔχε-
σιν; ὁ μόνον διὸ τὸ πλῆθος καὶ τὴν συμφωνίαν,
ἀλλοὶ καὶ διὸ τὸν χρόνον. οὗτοι μὲν γάρ πρὸ ἐκα-
τὸν ἡ καὶ πλειόνων ἐτῶν τῆς τὸ χριστὸν παρεστασίας
ἐρμηνεύσαντες, πάσης εἰσὶν ὑποψίας ἀπηλαγμέ-
νοι· οἱ δὲ γράψαντες τὸ, ἵδε ἡ νεᾶνις, μετὰ τὴν
ἐνανθρώπησιν τὸ χριστὸν ἐρμηνεύσαντες, ἀπε-
χθεία μᾶλλον, ὡς ἑβραῖοι, συνεσκίασαν τὴν ἀλή-
θειαν. ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ τῆς νεανιότητος ὄνο-
μα ἐπὶ τῆς παρθένιας ἡ γραφὴ τίθηται. καὶ γάρ
περι κόρης ἐπιβλευμένης διαλεγομένη, φησὶν,
ἔαν φωνής ἡ p) νεᾶνις, τετένιν, ἡ παρθένος. εἰ p) Deut. 22, 27.
δὲ κατ' αὐτὸς νεᾶνις, ἡ γεγαμημένη ἐστί, τὶ κα-
ρὸν, τὸ τὴν γεγαμημένην ἐγκυμονῆσαι καὶ τεκεῖν;
ὁ γάρ προφήτης πρῶτον εἶπεν, ἵδε, q) δώσει κύ- q) 1es. 7, 14.
ριος υμῖν σημεῖον. εἴτα ἐπήγαγεν, ἵδε, ἡ παρθέ-
νος ἐν γαστὶ ἔχει. σημεῖον δέ ἐστι, τὸ ὑπὲρ τὴν φύ-
σιν, ἀλλ' ὁ τὸ κατὰ φύσιν.

Vers. 23.

?) τὸ, omittit. B.

Vers. 23. *Et pariet — nobiscum Deus.*

Vocabunt: quinam? Quieunque scilicet in ipsum crediderint. Atqui nullus ipsum Immanuel nominauit. Nomine quidem nullus, re autem omnes. Quia enim credentes, quum hic comprobaretur esse Deus, ita esse credebant: confitebantur, quod esset nobiscum Deus. Etenim nobiscum quasi nemo conuersabatur: hoc autem est, Immanuel. Nam alias quoque hic est prophetis mos, vocationes appellare futuras actiones. Siquidem puerum hunc inter alia nomina prophetae praecepit Deus, ut vocet, Cito praedabitur, Cito spoliabit: non quod nomine ita vocatus sit, sed quod statim diabolum fugauerit, et quos ille captiuos habebat, praedatus sit, ac spoliauerit. Rapuit itaque vas, quae prauitatem eius imbiberant: dico sane publicanos et scorta et latrones, qui que ex gentibus crediderunt, et pleraque similia inuenieimus.

V. 24. *Experrectus — coniugem suam.*

Quale somnio in re tanti momenti adeo facile credidit? Quia apparens angelus detexit ei proprii cordis cogitationem. Intellexit ergo vere a Deo venisse: solus enim Deus nouit cordium arcana. Postquam vero ipsum admonuit prophetiae Iesaiæ, magis in adimplectione confirmatus est.

Vers. 25. *Et non — primogenitum.*

Posuit hic, *donec*, non ut suspicio tibi suboriatur, quod postea cognouerit eam. Sed quia Iudaei Chri-

V. 23. Καὶ τέξεται — μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

Καλέσθω, τίνες; ὅσοι δηλαδὴ πιζεύσθωσιν εἰς αὐτὸν. καὶ μὴν, γέδεις αὐτὸν ἐμμανθῆλ ἀνόμασεν. ὄνομασὶ μὲν, γέδεις πραγματικῶς δὲ, πάντες. οἱ γὰρ πιζεύσυτες, ὅτι ὁ διαλεγόμενος αὐτοῖς, οὗτός ἐστι Θεός, ἀφ' ὧν ὅτας ἐπίζευν, συναμολόγην, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, εἴτε γε συναντήσει Φεταὶ ἡμῖν, ὡς ἀνθρώπος. τότε δέ ἐστι τὸ ἐμμανθῆλ. ἔθος δέ, καὶ ἑτέρως πολλάκις τοῖς προφήταις οἰλήσεις ὄνομάζειν, ταῖς αἰποβησομένοις πράξεις. καὶ γὰρ τοτὶ τὸ παιδίον ἐν αἷλαις ὁ προφήτης ἐπιτρέπεται καλέσας, ταχέως¹⁾ σκύλευσον, οὕτως προ- ^{τ)} Ies. 3, 3. γόμευσον· οὐχ ὡς ὅτῳ οἰληθέντος ὄνομασὶ, ἀλλ' ὡς αὐτίκα τὸν διάβολον κατατρεπωσαμένου καὶ σκυλεύσαντος, ὃς εἶχεν ἐκεῖνος αἰχμαλώτες, καὶ προνομεύσαντος, εἴτεν, διαιρεπάσαντος τὰ σκέυη τὰ τὴν πανηρίαν αὐτῷ δεξάμενα, Φημὶ δὴ, τελώνας καὶ πόλεν καὶ λησταῖς καὶ τὰς ἐξ ἐθνῶν. καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὑρήσομεν.

Vers. 24. Διεγερθεὶς — τὴν γυναικαν
αὐτοῦ.

Διατί τῷ ἐνυπνίῳ δᾶσον ἐπίζευσε περὶ τηλικούτου πράγματος; διότι ὁ Φανεῖς ἄγγελος ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτῷ ἐνθύμημα. συγῆκε γὰρ, ὅτι ὅντως παρὸς θεὸς ἦκεν ὁ Φανεῖς. μόνος γὰρ ὁ Θεός εἶδε τὰ τῶν καρδιῶν ἐνθυμήματα. ἐπεὶ δὲ ἀνέμυησεν αὐτὸν καὶ τῆς ήσαν προφητείας, εἴτι μᾶλλον εἰς πληροφορίαν ἐβεβαώθη:

Vers. 25. Καὶ ἥκι — πρωτότοκον.

Τὸ δῶς ἐνταῦθα τέθεικεν, οὐχ ἵνα ὑποπτεύσῃς, ὅτι μετὰ ταῦτα ἔγνω αὐτὴν, ἀλλ' ἐπεὶ ἐκ πορ-

Christum e fornicatione natum nugabantur, blasphemiae eorum suspicioi obstante euangelista de solo tempore nativitatem praecedente plenam fecit fidem: de insequenti vero tibi reliquit coniectandum. Quomodo enim tentasset, vel etiam cogitasset eam cognoscere, quae de Spiritu sancto conceperisset, tantumque facta esset receptaculum? Cognitionem autem hic honeste pro carnis commissione posuit. Est praeterea scripturae idiomata, dictionem, donec, ponere: non ut tempus determinet. Veluti de arca Noë: Et non est reuersus coruus, donec siccata est terra: neque enim postea reuersus est. Et rursum: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Atqui post inimicorum subiectionem, a dexteri eius sedet; pluriusque similia frequenter ponuntur. Primogenitum quoque nunc dicit, non eum, qui inter fratres primus fuerit, sed primum et solum. Inter varia namque primogeniti significata, tale etiam quipiam continetur. Etenim primum quoque esse eum, qui solus est, testatur scriptura, quum dicit: Ego Deus primus, et post me non est alter.

† Apud sacram scripturam quatuor ponuntur significata huius nominis, primogenitus. Denotat namque primum inter fratres genitum. Sic Ruben dicitur primogenitus in filiis Iacob. Significat quoque primum et solum genitum, sicut in praesenti loco. Ad haec etiam denotat egregium et honoratum. Sic dicitur, ecclesia primogenitorum in coelis descriptorum. Praeter haec autem omnia, significat et eum, qui simpliciter praecessit, iuxta illud:

Primo-

.⁸⁾ Videtur hoc referri ad Io. 8, 41. Scripsi autem γεγενηθας, duplice νν, et si uno repereram,

.⁹⁾ οὐ, addit. A.

πορνείας⁸⁾ γεγενηθεῖ τὸν χεισὸν ἐφλυάρουν
ἰδιῶταις, πρὸς τὴν βλασφημὸν ὑπόληψιν αὐτῶν
ἰσάμενος ὁ ἐυαγγελιζῆς, περὶ μόνης τῇ μέχρει
τῆς αὐτῇ γεννήσεως ἐπληροφορεῖται χρόνος, τὸ δὲ
μετὰ ταῦτα, σοὶ κατέλιπε συλλογίζειν. πῶς
γάρ ἀν ἐπεχείρησεν, οὐκὶ ὅλως ἐνεθυμήθη
γνῶναι τὴν συλλαβῆσαν ἐκ πνεύματος αὐτοῦ, οὐκὶ
τοιώτον δοχεῖον γεγενημένην; γνῶσιν δὲ, ἐνταῦ-
θα τὴν συνάφειαν ἐυφήμως ἐκάλεσεν. ἀλλὰ οὐκὶ
ἰδίωμα ἔστι τῆς γραφῆς, τὸ τὴν λέξιν πολλάκις,
τὴν ἔως, μὴ ἐπὶ περιωρισμένῃ τιθέναι χρόνου. ὡς
τὸ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ· οὐκὶ δὲ⁹⁾ ἐπέτρεψεν ὁ κό- s) Genes. 8, 7.
ρεξ, ἔως δὲ ἐξηράνθη ἡ γῆ. ὅτε γάρ μετὰ ταῦ-
τα ἐπέτρεψε. οὐκὶ αὐθίς· κάθητο¹⁰⁾ ἐκ δεξιῶν με, t) Ps. 109, 1.
ἔως ἂν θῶ τὰς ἐχθράς σε ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
σου. καίτοι, οὐκὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐ-
χθρῶν, ὄμοιως ἐκ δεξιῶν αὐτῷ καθεδεῖται. οὐκὶ
πολλὰ τοικύτα πολλαχθὲ κέμενα. πρωτότοκον δὲ
λέγειν νῦν, δὲ τὸν πρῶτον ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν
οὐκ πρῶτον, οὐκὶ μόνον. ἔστι γάρ τι οὐκὶ τοιώτον
εἶδος ἐν ταῖς σημασίαις τῇ πρωτοτόκου. οὐκὶ
γάρ⁹⁾ πρῶτον ἔσιν, ὅτε τὸν μόνον ἡ γραφὴ κα-
λεῖ. ὡς τό· ἐγώ εἰμι¹¹⁾ θεὸς πρῶτος, οὐκὶ μετ' v) Ies. 44, 6.
εμὲ δὲ¹²⁾ ἔνι ἔτερος.

[Τέσσαρες δὲ¹³⁾ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ τῇ
πρωτοτόκῳ τὰ σημανόμενά. δηλοῦ γάρ τὸν πρῶ-
τον τεχθέντα ἐν ἀδελφοῖς, ὡς ὁ¹⁴⁾ ἀγαθεῖμ λέ- x) Gen. 35, 23.
γεται πρωτότοκος ἐν υἱοῖς Ιακώβ. ἔτι δὲ οὐκὶ τὸν
πρῶτον οὐκὶ μόνον τεχθέντα, ὡς ἐπὶ τῇ προκε-
μένῃ ἑπτῇ. πρὸς δὲ τέτοις, οὐκὶ τὸν ἐξαίρετον
οὐκὶ τίμιον. ὡς τό· οὐκὶ ἐκκλησία¹⁵⁾ πρωτοτόκων γ) Hebr. 12, 23.
ἀπογεγραμμένων ἐν ἀρχαῖσι. ἐπὶ πᾶσι δὲ, οὐκὶ τὸν
ἀπλῶς

⁸⁾ δὲ, omittit. A. praeterea haec, quae inclusa sunt,
in margine habet.

Primogenitus omnis creaturae, hoc est, ante omnem creaturam habens esse.

Verl. 25. *Et vocauit nomen eius Iesum.*

Vocauit Ioseph, quemadmodum edoctus erat ab angelo: quod vocauerit nomen eius Iesum.

Cap. I. De Magis.

Cap. II. v. 1. *Quum autem genitus esset Iesus — Ierosolyma.*

Quare et locum dicit, et tempus, ac Herodis dignitatem? Locum quidem, vt ostendat, completam esse Michaeae prophetiam, qui dixit: *Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es inter principes Iuda, ex te enim exibit dux, qui regat populum meum Israel.* Tempus vero, vt similliter doceret, impletam esse prophetiam Jacob dicentis: *Non deficiet principatum tenens de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniant, quae ei reposita sunt.* Instante nempe nativitatis Christi tempore, defecit principatum tenens de Iuda, ac deinceps dominari coepit Herodes Idumaeus alienigena. Dignitatem quoque posuit Hierodis. Fuit enim et alter Herodes tetrarcha, qui praecursores interemit.

Hi autem Magi erant Persae. Siquidem Persae maxime inter omnes nationes magica exerceant. Considera etiam, quomodo statim a principio gentibus in confusione Iudeorum, fideli ianua aperitur. Quum enim hi prophetas habentes, qui Christi praedixerant aduentum, parum aduerterent animum, ideo dispositum est, vt venirent

ἀπλῶς προσόντα, ὡς τόπος πρωτότοκος²⁾ πάσης²⁾ Col. i. 15.
κτίσεως, τετέσι, πρὸ πάσης κτίσεως ὁν.]

Vers. 25. Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ
ἰησοῦν.

³⁾ Εκάλεσεν αὐτὸν ὁ Ἰωσὴφ, ὡς ἐδιδάχθη παρὰ
τοῦ ἀγγέλου.

ΚεΦ. Α. Περὶ τῶν μάγων.

Cap. II. v. 1. Τῇ δὲ ἡσθγεννηθέντος —
ιεροσόλυμα.

Τίος ἔνεκεν, καὶ τὸν τόπον λέγει, καὶ τὸν χρόνον, καὶ τὸν ἡρώδην, καὶ τὸν ἡρώδην αἴξιωμα; τὸν μὲν τόπον, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι πεπλήρωται ἡ τῇ μιχαίᾳ προφητεία, εἰρηκότος· καὶ^{a)} σὺ βηθλεέμ, γῆ ἴσδα, a) Mich. 5. 2. γδαριῶς ἐλαχίση εἰ ἐν τοῖς ἥγεμοσιν ἴσδα. ἐκ σπιγάρι εξελεύσεται ἥγεμος, ὃσις πειμανῆς τὸν λαόν μετὰ τὸν ἰσραήλ. τὸν δὲ χρόνον, ἵνα διδαξῃ, ὅτι ὁμοίως ἐπληρώθη καὶ ἡ προφητεία τῇ ιακώβῳ,^{b)} εἰπόντος· ὡς ἐκλέψεις ἀρχῶν ἐξ ἴσδα, b) Gen. 49. 10. γδὲ ἥγεμος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτῷ, ἔως σὺν ἐλθῃ, ὡς αἴποκειται. τῇ χριτῇ γάρ γεννηθῆναι μέλλοντος, ἐξέλιπεν ἀρχῶν ἐξ ἴσδα, καὶ λοιπὸν ἥρξε τῶν ἴσδαιών ἥρωδης ὁ ἰδιμαῖος, ἀλλόφυλος. τὸ δὲ αἴξιωμα τῇ ἡρώδῃ, διότι καὶ ἔτερος γέγονεν ἥρωδης ὁ τὸν πρόσδερμον αἰνελών.

Οὗτοι δὲ οἱ μάγοι, πέρσαι ἦσαν. οἱ πέρσαι γὰρ μάλιστα τῶν αἰθλῶν ἥσκεν τὰ μαγικά. ὅρος δὲ, ὅπως ἐκ προσιμιών αἰνούγεται τοῖς εθνεσι θύεια πίσεως, εἰς αἰχύνην τῶν ἴσδαιών. ἐπεὶ γάρ τῶν προφητῶν αἰνέοντες, προσαναφωνέντων τὴν χριτὴν παρεστίαιν, ἢ σφόδρα προσέσχεν, ὡκονομή-

nirent barbari, hique Magi, et e longinqua regio-
ne, vt eos docerent, quod a propriis prophetis
discere non curabant, vt, si poslea contendere vo-
luerint, non habeant, quod respondeant. Quid
enim dicere poterunt, quando Magi, viso vnico
astro, crediderunt, ipsi autem neque tot pro-
phetis credere voluerunt.

Vers. 2. *Dicentes — ad adoran-*
tuendum eum.

Et unde cognoverunt, stellam illam regis Iudeo-
rum natuitatem manifestare? Quia ex genere Ba-
laam astrologi descendebant, et scripta illius ad-
euntes, innenerunt ab eo dictum: *Orietur stella*
ex Iacob, et consurget homo ex Israel. Tali ita-
que prophetia permoti, agnoverunt, ex Iudeis re-
gem nasciturum in modum stellae, excelsum scili-
et et clarum. Ex eo igitur tempore stellas obser-
uabant: tunc autem hanc insuetam, et recenter
apparentem videntes, nihil cunctando venerunt,
vt cum, qui natus erat, adorarent, volentes a pri-
ma statim aetate ipsi pendere tributa, vt cognito,
quis esset, et in qua ortus ciuitate: ubi creuisset,
amicum sibi haberent. Et quidem usque ad Palae-
stinae regionem stellae ducatum habuerunt. Vbi
autem Ierosolymis appropinquassent, amplius eam
non viderunt. Quod factum est, vt, duce perdi-
to, interrogare cogerentur, siceretque Iudeis ma-
nifestum, natum esse Christum, ne in posterum
dicere possent: Non nouimus, vtrum natus sit.
Significauit etiam stella Christum, vt Balaam
prophetia compleretur. Quia enim prophetae,
Christum praemonstrantes, Iudeis persuasuri
non erant: reliquum erat, vt gentibus stella in-
dica:

Ωη, Βαρθάρες ἐλθεῖν, καὶ τέττες μάγεις, καὶ ἐκ χώρας μακρᾶς, καὶ διδάξαι αὐτὸς, ὁ παρὰ τῶν προφητῶν μαθεῖν ἐκ ήνεχοντο, ἵνα, εἰ Φιλονικήσθων ἔτι, πάσους ἀπολογίας ὥστιν ἐπεξημένος. τί γαρ ἀν καὶ δύναντο λέγειν, ὅταν μάγοι μὲν ἀπὸ ὄψεως ἔνος ἀτέρος πιστεύσωσιν, αὐτοὶ δὲ μηδὲ τοῖς τοστοῖς προφήταις οὐέχωνται πιστεύειν;

Vers. 2. Λέγοντες — προσκυνῆσαι αὐτῷ.

Καὶ πόθεν ἔγνωσαν, ὅτι ὁ αὐτὴρ ἐκεῖνος Βασιλέως ἰεδαίων ἐδίλλογέντος; ἐκ τῆς γένες τῆς αἰρεολόγου Βαλαὰμ καταγόμενοι, καὶ τὴν ἐκείνης μετιόντες ἐπισήμην, ένδικτον αὐτὸν προσερηνότα. ὅτι^{c)} ἀνατελεῖ ἀτέρον ἐξ Ἰσαὰβ^{c) Num. 24, 17.} καὶ αὐτο-

σήσεται ἀνθρωπος ἐξ ἴσραιλ· φύ λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης προφητείας ἔγνωσκον, ὅτι Βλατῆσαι μέλαις ἐξ ιεδαίων Βασιλεὺς, δίκιος ἀτέρος ὑψηλὸς καὶ λαμπρότατος. καὶ λοιπὸν ἔκτοτε παρετήρεν τὰς αἰτέρας. τηνικαῦτα δὲ τὸν ἀσυνίδητον τῆτον προσκυνῆσαι τῷ γεννηθέντι, θέλοντες ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτῷ Φιλίαν καταβαλέσθαι, καὶ ἵνα γνόντες, τίς τε ἔη, καὶ ἐν ποιεῖ πόλει γεγέννηται, αὐξάνοντες Φιλῷ Χριστού. ἀλλὰ μέχρι μὲν παλαιτέρης ὑπὸ τῆς αἰτέρος ὠδηγεῖντο· τοῖς ιεροσολύμοις δὲ πλησιάσαντες, ὀκέτι τῆτον εἶδον. τῆτο δὲ γέγονεν, ἵνα τὸν ἀδηγὸν ἀπολέσαντες, ἀναγκαῖῶσιν ἐρωτῆσαι, καὶ ἐτῷ γένηται πατάδηλον ιεδαῖον, ὅτι γεγέννηται ὁ Χριστός, ὡς μὴ δύναθαι αὐτὸς ἐσ ὑπερον λέγειν, ὅτι ἐπὶ οἰδαμεν, εἰ γεγέννηται. ἐμήνυσε δὲ τὸν Χριστὸν αὐτὴρ, ἵνα καὶ ἡ τῷ Βαλαὰμ προφητείᾳ πληρωθῇ. ἐπεὶ γαρ οἱ προφῆται, τοῖς ιεδαῖοις περὶ τῆς Χριστῆς προμηνύσατες, ὡς ἐμελλον

dicaret iustitiae solem e terra orientem. Neque enim prophetam aut nuntium viderant, ut ab eis cognoscerent. Soli autem Persae stellam hanc obseruauerant: Soli namque diligentius circa astrologiam ab infantia occupabantur. Neque tamen omnes Persae, quia non omnes acris erant ingenii, neque aequaliter omnes erant credituri.

Nunc vero dicendum est contra Genethliacos, qui stellam hanc proferunt in patrocinium artis Genethliacae, stellam hanc non naturam stellarum, sed figuram duntaxat habuisse. Et vere diuina quaedam inerat potentia in hanc figuram transformata. Et hoc quidem ex multis manifestum est. Primum a via. Nam quaelibet stella ab ortu progreditur in occasum, sola haec a septentrione in meridiem ferebatur: talem nempe sortitur Palaestina situm, si ad Persidem conferas: Secundo a splendore. Siquidem nulla in die apparet, propter excessum lucis solaris: hanc solam in die apparentem sol occultare non poterat. Tertio ex hoc, quod, prout opus erat, apparabat, rursusque occultabatur. Usque ad Palaestinae enim regionem ducatum illis praestans, apparuit. Ex quo autem Ierosolyma accesserunt, seipsum occultauit: rursumque a Ierosolymis ex euntibus, demonstratur. Et illis quidem euntibus, praecedebat, stantibus vero circummanebat, iuxta illorum necessitatem suum praehens motum. Quarto ex eo, quod terrae proxima incedebat, neque enim speluncam aut diuersorium demonstrasset, si aliis proxima stellis, sublimis lata fuisset: nunc autem veniens, stetit supra locum, in quo erat puer.

Vers. 3.

²⁾ οἱ, addit. A.

³⁾ καλύβην appellat Chrysostom. T. VII. p. 88. κατάλυμα

πείθεν, λοιπὸν τοῖς ἔθνεσιν αἰτήρε μηνύει τὸν
ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, ἐκ τῆς γῆς αὐτεπέλαστρα.
Ἐτε γάρ προφήτην, ὅτε ἀγγελον ἥδεισαν, ἵνα δὶ¹
αὐτῶν ἐλικυθῶσι. μόνοι δὲ τὸν αἰτέρα τοῦτον παρ-
εσημειώσαντο πέρσαι, ὡς μόνοι περὶ τὴν ὁζυτέ-
ραν αἰτερολογίαν ἐκ νεότητος αἴχολάμενοι. οἱ πάν-
τες δὲ οἱ πέρσαι, ὅτι ὃδε²) πάντες ἦσαν ὁζεῖς,
ὅδε ἔμελλον ὄμοιως πισένειν.

Πρὸς δὲ τὸς προβαθλομένας τὸν αἰτέρα τοῦ-
τον εἰς συνηγορίαν τῆς γενεθλιαλογίας, ἤητέον, ὅτι
ἐκ τοῦ ὅψει αἰτήρ, ἀλλ' ὄψει μόνον αἰτήρ, καὶ ὡς
ἀληθῶς θεῖα τις δύναμις, εἰς ταύτην μετασχη-
ματισθεῖσα τὴν ὄψιν. καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ πολλῶν.
πρῶτον μὲν, ἀπὸ τῆς πορείας. πάντος γάρ αἰτέ-
ρος ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν βαδίζοντος, ὅτος μό-
νος ἐξ ἀριτέρης πρὸς μεσημβρίαν ἐφέρετο. τοιαύ-
την γάρ ἐλαχήθεσιν ἡ παλαιινή πρὸς τὴν περ-
σίδα. δεύτερον δὲ, ἀπὸ τῆς λαμπρότητος. ὃδε-
νὸς γάρ αἰτέρος ἐν ἡμέρᾳ Φανομένῃ, διὰ τὴν
ὑπερβολὴν τῆς ἡλιαιῆς λαμπρότητος, τοῦτον μό-
νον, ἐν ἡμέρᾳ Φανόμενον, ὃκ τὸ δύνατον ὁ ἥλιος
ἀποκρύπτειν. τρίτον, ἀπὸ τῆς φαίνεσθαι κατὰ
λόγον, καὶ πάλιν κρύπτεσθαι. μέχρι μὲν γάρ
παλαιινῆς ἐφαίνετο ὁδηγῶν αὐτὸς· ἐπεὶ δὲ τῶν
ιεροσολύμων ἐπέβησαν, ἔκρυψεν ἑαυτόν. εἶτα
πάλιν ἐξελέθησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ιεροσολύμων
ἐπεφάνη, καὶ βαδίζοντων μὲν προηγεῖτο, ισα-
μένων δὲ περιέμενε πρὸς τὴν χρείαν αὐτῶν τὴν
ἑαυτῷ ποιέμενος κίνησιν. τέταρτον, ἀπὸ τῆς βα-
δίζειν πρόσγειας. οἱ γάρ αὖ ἐδειχεν τὸ³) σπήλαιον,
εἰς παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἀἴρεσιν ὑψηλὸς
ἐφέρετο. ὅτος δὲ, ἐλθὼν ἐτῇ ἐπάνω, σὺ ἦν τὸ
παιδίον.

V. 3. Quum audisset autem — cum illo.

Herodes quidem iure turbatus est, nempe timens de regno suo, filiorumque suorum: tota autem ciuitas, quae Ierosolyma appellantur, quare turbata est? Atqui gaudere ipsam magis oportuit, quod ipsis rex natus esset, quem olim prophetae saluatorem ac redemptorem Israel praenuntiauerant, et gloriari tanquam propinquos, quod statim a cunabulis Persas ad sui adorationem attrahebat. Verum excaecauit illos inuidia, statimque audientes, turbati sunt: quasi timentes, ne forte salutem consequerentur. Persae vero quum essent extranei, non solum nato non inuiderunt; imo a finibus suae regionis usque Bethlehem propter eum venerunt. Iudei autem quum essent cognati, etiam gloriae eius inuiderunt, ne forte magnus futurus esset: et quum Bethlehem prope haberent, ita inuidi fuerunt ac pigri, ut ad eam non accederent.

Vers. 4. *Et congregatis — Christus nasceretur.*

Atqui Magi non dixerunt, se Christum quaerere, cur igitur Herodes de Christo interrogat? quia iamdudum audiebat, in proximo nasciturum esse Christum regem Israel, statimque audiens in Iudea natum esse regem, et quod hunc stella Persis indicasset, intellexit eum esse, qui dicebatur Christus: et conuocat principes sacerdotum ac scribas, vtpote dicta propheta, librosque in ore habentes, et interrogat, ubi Christus nasceretur, hoc

¶ ita etiam interpres: Coniici tamen possit, συγγενῆς.
Mox tamen est αὐλογενῆς et rursus συγγενῆς.

Vers. 3. Ἀκόσιας δὲ — μετ' αὐτῷ.

Ο μὲν οἵρωδης ἐταράχθη, δειλιάσας περὶ τῆς βασιλείας ἔκυρτε τε καὶ τῶν παίδων αὐτῷ. πᾶσα δὲ οὐ πόλις, οὐ καλεμένη ιεροσόλυμα, διατί τεταράχθαι; καίτοι χαίρειν αὐτὴν ἔδει μᾶλλον, ὅτι ἐγεννήθη αὐτοῖς βασιλεὺς, ὃν οἱ προφῆται πάλαι προκατήγειλαν σωτῆρα καὶ λυτρωτὸν τὸν ιεραπόλιν, καὶ ἐγκαλωπίζειν ὡς⁴⁾ συγγενεῖς, ὅτι εὑρίσκειν ἐκ σπαργανῶν τὰς πέρσας εἴλικτεν εἰς προσκύνησιν· ἀλλὰ οὐ βασικαί τετύφλωσεν αὐτοῖς, καὶ εὑρίσκειν αἰκάταις ἐταράχθησαν, ὡσπερ δεδοκότες, μήποτε σωτηρίας τύχωσιν. ἀλλὰ πέρσαι μὲν, ἀλλογενεῖς ὄντες, ἢ μόνον ἐπειδόντοσαν τῷ γεννηθέντι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν περιάτων τῆς οἰκουμένης μέχρι τῆς βηθλεέμης ἥλθον δια αὐτὸν· ίδειν δὲ, συγγενεῖς τυγχάνοντες, καὶ ἐφθόνησαν αὐτῷ τῆς δόξης, εἰ μέλλοι μέγας ἔσεσθαι, καὶ τὴν βηθλεέμην ἐγγὺς ἔχοντες, ἐκ ἀπῆλθον. Βτώ καὶ φθονεροὶ ἦσαν καὶ ὀκνηροί.

Vers. 4. Καὶ συναγεγάγεν — ὁ χριστὸς γεννᾶται.

Καὶ μήν οἱ μάργοι ἐπον, ὅτι τὸν χριστὸν ζητᾶσι. πῶς δὲν ὁ οἵρωδης περὶ τῷ χριστῷ ἐρωτᾷ; διότι πάλαι ἤκειν, ὅτι μέλλει γεννηθῆναι ὁ χριστὸς βασιλεὺς τὸν ιεραπόλιν, καὶ εὑρίσκειν, στιβασινέας θέμενος χριστὸς, καὶ συγκαλεῖτες αρχιερεῖς καὶ τὰς γερμανατεῖς, ὡς ταῖς προφητίαις⁵⁾ βιβλίοις καὶ ἕπτοις διὰ σόμιατος ἔχοντας, καὶ διερωτᾶς.

D 5

παν

ἢ καὶ ἔργοις, omittit. A.

hoc est, in quo terrae loco nasciturus inuenientur. Illi vero et locum dicunt, et testem citant prophetam. Scire autem oportet, quod nominatum Christum esse Deum, caeteris manifestius scripsit Daniel.

Vers. 5. *At illi* — Vers. 6. *Israel.*

Michaeae prophetia est, ut praediximus. Recitant autem ipsam pontifices et scribae sub compendium. Vide ergo, quae in laude in Bethlehem dominus per prophetam annuntiauerit. Etsi, inquit, vilis appares ad aspectum, quantum tamen ad id, quod animo concipitur, non es minima inter omnes principes tribus Iuda. Quaelibet namque tribus diuersos habebat in propriis ciuitatibus principes. Et vere nominatissima fuit post saluatoris nativitatem. Quotidie enim ab vniuerso orbe accedunt, ipsam visuri, locumque, ubi Christus natus est, adoraturi. Deinde magnae famae ac nominis causam ponit: *ex te enim exibit*, hoc est, nascetur *dux*. Duce in autem ac pastorem sive rectorem, dixit regem. Nam Christus et secundum diuinitatem rex erat. *Regnum (ait) meum non est ex hoc mundo:* et secundum humanitatem. Siquidem regis exercebat opera: leges videlicet subditis condens: corrigenst illos ac souens: et pro eis moriens: quae maxime eum, qui vere rex est, insigniunt. Diadema enim et purpura, reliquaque similia, fastus magis sunt et arrogantiae.

Quo-

6) Hentenius videtur legisse *Seb̄v.*

7) donicē, pro *et*. A.

ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, τετέω, ἐν πολῷ τόπῳ
τῆς γῆς εἰρίσκεται, ὅτι γεννᾶται· οἱ δὲ καὶ τὸν
τόπον λέγονται, καὶ μάρτυρες παράγοντες τὸν προ-
Φήτην. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὀνομασί⁶⁾ Χριστὸν
τὸν Χριστὸν Φανερώτερον τῶν ἄλλων προφητῶν ὁ
δαυιδὴ ἀνέγειρεν.

Vers. 5. Οἱ δὲ — Vers. 6. Ἰσραήλ.

Μιχαΐς μὲν οὐ προφητεία, καθὼς ἀνωτέρω δε-
δηλώκαμεν· ἀπαγγέλλοντες δὲ αὐτὴν κατ' ἐπιτο-
μὴν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς. οἵσα δὲ, ὅποιοι
περὶ τῆς Βηθλεὲμ διὰ τὴν προφήτην προσανεφώνη-
σεν ὁ Θεός; ὅτι εἰ καὶ τὸ Φανέμενον εὔτελής
εἴ⁵⁾ αἰλάγε τὸ νοέμενον ἐκ ἐλαχίση της ὑπάρ-
χεις ἐν ὅλαις ταῖς ἡγεμονίαις τῆς τὴν ιέδαι φυ-
λῆς. ἐκάπῃ γάρ Φυλὴ διαφόρες εἶχεν ἡγεμο-
νίας ἐν ταῖς οἰκείαις πόλεσι. καὶ ὅντως ὀνοματο-
τάτη γέγονε, μετὰ τὴν γένησιν τὴν σωτῆρος. ἐκά-
στοτε γάρ ἐκ περιάτων τῆς οἰκουμένης ἔρχονται
ταύτην σφόμενος, καὶ προσκυνήσοντες τὸν τό-
πον, ἐνθα ὁ Χριστὸς γεγέννηται· εἰτα τίθησι καὶ
τὴν αἰτίαν τῆς ἐνδοξότητος· ὅτι ἐκ σὴν ἐξελεύσε-
ται, εἰταν βλαστήσει, ἡγέμενος. ἡγέμενον δὲ⁸⁾
καὶ ποιμένικ ἐκάλεσε, τὸν Βασιλέα. ὁ γάρ χρι-
στὸς οὐ μὲν⁹⁾ Βασιλεὺς, καὶ ὡς Θεός. οὐ⁴⁾ Βασι-
λεῖα γάρ, Σπινο, οὐ ἐμή, ἐκ τῶν ἐκ τῆς κόσμου
τῶν. οὐδὲ καὶ, ὡς ἐνθρωπος. εἶχε γάρ ἔργα
βασιλέως, τὸ νομοθετεῖν τοῖς ὑπηκόοις αὐτῷ,
τὸ ἐνθριβίζειν, τὸ περιέπειν, τὸ ὑπεραποθυνόσκειν
αὐτῶν, ἀ μάλιστα χαρακτηρίζοντες τὸν ἀληθῆ
Βασιλέα. τὸ γάρ διάδημα καὶ οὐ πορφυρὶς καὶ
τὰ τοικῦτα, τύφε μᾶλλον καὶ ἀλαζονεῖας εἰσι.

Καὶ

⁸⁾ δὲ, omittit. A.

⁹⁾ post μὲν, rursus habet γάρ. A.

Quomodo autem eum dixit pastorem sive rectorem Israel: (vtrumque enim significat verbum ποιμάνω, et regere et pascere,) quum vniuersam pauerit orbem? Ne offendantur Iudei, quasi cacteris nihil amplius habentes: sed occasione in magis habeant familiaritatis eius: quod ab ipsis genitus, et apud eos natus sit. Si quis autem dicat: Quomodo ergo illos non pauit, quum sint ipsi Israel? Audiat, quod etiam hoc fecit: pauit enim illos, qui ex ipsis crediderunt. Alioqui etiam Israel est omnis, qui videt Deum. Israel namque, si quis interpretetur, idem sonat, quod vi-dens Deum. Dicit autem Paulus: Non omnes, qui ab Israel descendunt, hi sunt Israelitae. Quod si non omnes pauit Hebraeos, illorum culpa est, qui ab eo pasci noluerunt. Dixit enim: Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israel. Evangelista autem Ioannes: In sua, inquit, venit, et sui eum non receperunt.

Hoc quoque deprauant Iudei, dicentes, de Zorobabel loquutam esse prophetiam. Quibus nos e diuerso dicimus, Zorobabel non in Bethlehem, sed in Babylonie natum esse. Tu vero Dei admirare gubernationem: quomodo ordinavit, a Magis quidem doceri Iudeos, quod ipsum stella praedicauerit: a Iudeis autem Magos, quod et prophetae ipsum praenuntiauerint.

Vers. 7. *Tunc Herodes — stellae.*

Quare hos clam vocauit? Quia suspicatos habebat Iudeos, nempe Christi cognatos: nec volebat, ut ipsis audirent, quae interrogaturus aut praecipitu-

^{το} ἐγενέθη. A.

Καὶ πῶς εἴπεν αὐτὸν, ποιμένας τὴν ἵσραήλ; σύμπασαν γάρ τὴν οἰκείμενην ἐποίμανε. πῶς; ἵνα μὴ σκανδαλιῶσιν ἰεδαῖοι, ὡς μηδὲν τι πλέον τῶν ἄλλων ἔχοντες, αἷλλα μᾶλλον ἔχωσιν ἀφορμὴν οἰκείωτες, ἐπεὶ οὐκέτι ἔξι αὐτῶν ἐβλάστησε, οὐκέτι παρ' αὐτοῖς¹⁾ ἐγεννήθη. εἰ δέ τις εἴποι· οὐκέτι πῶς ὅκου ἐποίμανεν²⁾ αὐτές· ὅτοι γάρ εἰσιν ἵσραήλ; ἀκόσιει, ὅτι οὐκέτι τῷτο πεποίηκεν. οὗτοι γάρ εἴς αὐτῶν ἐπίζευσαν, ἐποίμανε τέττας. ἄλλως τε δέ, ἵσραήλ ἐστι, ἵπας εἰδὼς θεόν. ἵσραήλ γάρ εἴρηται, ὅρῶν θεόν. Φησὶ γάρ ὁ παῦλος³⁾ ὅτι ε) Rom. 9, 6. οὐ πάντες οἱ ἔξι ἵσραήλ, ὅτοι ἵσραήλ. εἰ δὲ μὴ πάντας τέττας ἐβραίς ἐποίμανεν, ἐκείνων ἐστὶ τὸ ἔγκλημα, μὴ θελητάντων ὑπὲρ αὐτῶν ποιμαίνειν. εἴρηκε γάρ· ὅκου f) Matth. 15, 24. πρόβατα τὰ ἀπολωλότα σίκα ἵσραήλ. οὐκέτι ὁ εὐαγγελιζῆς δέ φησιν ιωάννης⁴⁾ ὅτι g) Io. 1, 11. ήλθε, οὐκέτι οἱ ίδιοι αὐτὸν ὃ παρέλαβον.

Κανταῦθα δέ κακογεγόσιν ἰεδαῖοι λέγοντες, ὅτι περὶ τῆς ζοροβάβελ εἴπε ταῦτα ή προφῆτεία. πρὸς ἓς Φαμὲν, ὅτι οὐκέτι μὴν ὁ ζοροβάβελ ὅκου ἐν βηθλεὲμ, αἷλλα ἐν βαβυλῶνι γεγέννηται. σὺ δὲ θαυμαστὸν τὴν οἰκονομίαν τῆς θεᾶς, πῶς παρεσκευαστεν ὑπὲρ μὲν τῶν μάγων διδαχθῆναι τὰς ἰουδαίες, ὅτι οὐκέτι τὸν χριστὸν ἐκήρυξεν, ὑπὲρ δὲ τῶν ἰεδαίων τέττας μάγως, ὅτι οὐκέτι προφῆται τοῦτον προκατήγγειλαν.

Vers. 7. Τότε ἡρώδης — αἰσέρος.

Διατί λάθεα τέττας ἐκάλεσε; διότι ὑπώπτευε τέττας ἰεδαίς, ὡς συγγενεῖς τῆς χριστῆς, οὐκέτι ήθελεν ἀκόσιεν αὐτές, σὲ ἐμελλεν ἐρωτῆσαι οὐκέτι παραγ-

²⁾ ἐποίμανε τέττας. A.

cepturus erat: ne forte intelligentes quod ei insidiaretur, seruarent ipsum, tanquam proprium regem. Exacte autem perquisiuit, siue didicit tempus stellæ, quando scilicet eis apparuerit: ut inde tempus nativitatis Christi numeraret. Cogitauit enim, tunc procul dubio natum esse Christum, quando stella apparuerat.

Vers. 8. *Et missis illis — adorem eum.*

Vide dolum Herodis, et considera eius insipientiam. Si enim vere adoraturus erat, quare hoc clanculo praecipiebat? Si vero ipsum occidere parabat, quomodo non intelligebat, ex secreto praecepto hos in doli suspicionem adducendos? Primum autem de stella diligenter perquisiuit, et tunc praecepit: ut, si ei non manifestarent eum, de quo sibi renuntiari praecipiebat cognito tempore stellæ, paratas insidias exercere posset. Sed o Herodes, qui contra Deum pugnam suscipis, redi quaeſo ad teipsum. Quomodo occidere paras immortalem? Quomodo non intelligis, quod, quem prophetæ olim annuntiauerunt, stellaque significauit, et Magi ad adorandum inducti sunt: huic te superstitem esse omnino sit impossibile?

V. 9. *Qui cum audissent — erat puer.*

Postquam iam lecum didicerant, quare rursum ipsis stella apparuit? ut puerum demonstraret. Quomodo enim aliter eum agnouissent in tugurio natum, nec cubile splendorum habentem? Ob hoc igitur veniens, sletit supra locum, in quo erat puer, diuinum ostendens esse partum.

Vers. 10.

παρέγγειλα, μήποτε νοήσαντες, ὅτι ἐπιβλευει αὐτῷ, διασῶσιν αὐτὸν, ὡς ἴδιον βασιλέα. ἡκρίβωσε δὲ, ἀντὶ τῆς ἀκριβῶς ἔμαθεν. ἡκρίβωσε δὲ τὸν χρόνον τῆς ἀσέρος, ὅτε ἐφάνη αὐτοῖς, ἵνα ἐκεῖθεν ἀριθμήσῃ τὸν χρόνον τῆς τῆς χριστῆς γεννήσεως. προσεδόκησε γὰρ, ὅτι ὅτε ἔτος ἐφάνη, τότε πάντας ἐγεννήθη καὶ ὁ χριστός.

Vers. 8. Καὶ πέμψας αὐτὸς — προσκύνησω αὐτῷ.

Ορειτὸν δόλον τῆς ἡρώδου, καὶ διάσυρε τὴν ἄνοιαν αὐτὸς. εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς ἔμελλεν αὐτῷ προσκυνῆσαι, διατί λάθρᾳ τότε παρέγγειλεν· εἰ δὲ ἀνελεῖν αὐτὸν ἐβόλετο, πῶς ἢ συνεῖδεν, ὅτι ἐκ τῆς λαίδρᾳ παρεγγέλλειν, εἰς ὑποψίαν δόλῳ τούτος ἐνίστι; πρῶτον δὲ ἡκρίβωσε περὶ τῆς ἀσέρος, καὶ τότε παρέγγειλεν, ἵνα εἰ μὴ δηλώσῃ αὐτῷ, περὶ ἢ παρέγγειλεν, ἀπὸ τῆς χρονίας τῆς ἀσέρος δυνηθῇ θηράσαι τὸν ἐπιβληευόμενον. αἱ. ὁ Θεομάχε, Φαίην ἀν πρὸς αὐτὸν, πῶς ἐπιχειρεῖς ἀνελεῖν τὸν ἀνάλωτον; πῶς ἢ συνῆκας, ὅτι ὃν προφῆται πάλαι πατήγειλαν, καὶ ἀσήρ ἐμήνυσε, καὶ μάγοι προσκυνῶν ἐπέγονταν, τότου περιγενέθαι παντελῶς ἀδύνατον;

Vers. 9. Οἱ δὲ ἀκούσαντες — ἦν τὸ παιδίον.

Ἐπεὶ τὸ χωρίον ἔμαθον, τίνος ἔγειρεν ὁ ἀσήρ πάλιν ἐφένη αὐτοῖς; ἵνα ὑποδείξῃ τὸ παιδίον. πῶς γὰρ ἀν ἐπέγιωταν αὐτὸν ἐν καλιβῃ γεγενημένον, καὶ μήτε μητέρα ἔχον λαμπρόν; διὸ τότε τοῖνυν ἐλθῶν εἴη ἐπάνω, ὅπερ ἦν τὸ παιδίον, δεινόνων, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ γεννηθέν.

Vers. 10.

Vers. 10. *Vixa autem stella — valde.*

Gauisi sunt, utpote reperto duce, nequaquam fallaci. Ex hoc enim certam habuerunt fiduciam, quod quaesitum inuenirent.

Vers. 11. *Et ingressi — matre eius.*

Domum hic tugurium vocat, quod Lucas diuersorum dixit. Domus nempe erat, quod utcumque inhabitaretur: diuersorum autem, tanquam sedes ac mansio ingredientium. Diuersorum enim dicimus, etiam ipsum tentorium. Quum enim concurrisserent in ciuitatem Bethlehem omnes, qui a Dauid descendebant, causa census, quem Caesar fieri iusserat, prout scripsit Lucas: non inuenierunt, qui cum virgine erant domum liberam ad hospitandum, ideo ad diuersorum quoddam declinauerunt, in quo praesepe erat iumentorum. Statim autem peperit virgo Christum: et quia alias locus non erat in diuersorio, inuolutum fasciis infantem, reclinavit in praesepe, iuxta Lucam.

Deinde, sicut ait Chrysostomus, ipsum tulit: et quando ingressi sunt Magi, ipsum super genua habebat. Nec enim more aliarum matrum partus dolores sustinuit: quia neque ex viro pepererat.

Vers. 11. *Et prostrati — myrrham.*

Et quomodo ipsum esse crediderunt, quum nihil viderent circa eum praeter tugurium, et matrem pauperculanam, vileinque puerulum fasciis inuolu-

³⁾ Στοιχον, σχολάζοντα.

V. IO. Ἰδόντες δὲ τὸν αἰσέρα — σφόδρα.

³Ἐχάρησαν, ὡς εὑρόντες τὸν ἀψευδέζατον οὖθι-
γόν. ἐπληροφορήθησαν γὰρ λοιπὸν, ὅτι καὶ τὸ
ζητέμενον ἔυρήσθαι.

Vers. II. Καὶ ἐλθόντες εἰς — τῆς μη-
τρὸς αὐτοῦ.

³Οικίαν ἐνταῦθα, τὴν καλύβην εἴρηκεν, ἣν ὁ λα-
κᾶς ^{b)} κατάλυμα εἶπεν. οἰκία μὲν γὰρ ἦν, διὰ h) Luc. 2, 7.
τὸ σπωσθήποτε οἰκεῖθα. κατάλυμα δὲ, ὡς κατ-
αγωγὴ τῶν εἰσερχομένων. καταλύειν γὰρ λέ-
γομεν καὶ, τὸ κατασκηνῆν. πάντων γὰρ τῶν ἐκ
δαυίδ καταγομένων συνδεδεμηκότων εἰς τὴν πό-
λιν αὐτῆς, τὴν Βηθλεέμ, διὰ τὴν παρὰ καίσαρος
ἀπογραφὴν, ὡς ⁱ⁾ ὁ λακᾶς ἴσορησεν, ὃχ εὐρον i) Luc. 2, 1.
ἐλεύθερον ³⁾ οἰκον ξενίας οἱ περὶ τὴν παρθένον.
διὸ καὶ εἰς καλύβην τινὰ κατέλυσαν, ἐν τῇ Φατνῇ
ἀλόγων ἦν. αὐτίκα δὲ γεννήσασα τὸν χειρὸν ἥ
παρθένος, ἐπεὶ δὲ ἦν τόπος ἄλλος ἐν τῷ καταλύ-
ματι ἐκείνῳ, σπαργανώσασα ἀνέκλινε τὸ βρέφος
ἐν τῇ Φατνῇ, ^{k)} κατὰ τὸν λακᾶν. k) Luc. 2, 7.

Εἶτα, καθὼς Φησιν ὁ ⁴⁾ χρυσόσομος, ἀνέ-
λετο τότο, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχεν, ὅτε οἱ
μάγοι εἰσῆσαν. ὃδὲ γὰρ ἐν ὁδύναις ἦν, ὡς αἱ ἄλ-
λα μητέρες, διότι δὲ ἐξ ἀνδρὸς ἐγέννησε.

Vers. III. Καὶ πεσόντες — σμύρναν.

Καὶ πῶς ἐπείθησαν, ὅτι ὃτος ἐσιν, ὃδὲν μέγα
περὶ αὐτὸν ὅρῶντες, ἀλλὰ καλύβην, καὶ μητέρα
πενιχρὰν, καὶ τὸ παιδίον εὐτελῶς ἐσπαζγα-
νωμένη.

⁴⁾ Tom. VII. p. 118. B.

uolutum? Quomodo? Primum quidem a stellis, quae supra ipsius permanebat: deinde autem splendor quidam diuinus animas ipsorum illustringebat, et hunc manifestabat. Propterea obtulerunt ei haec munera. Aurum siquidem regiae dignitatis erat symbolum: Subditi enim auro tributa regibus penduat: thus autem diuinitatis: thure namque Deo adoletur: myrra vero mortalitatis: hac enim veteres vngabant mortuos, ne putreficerent, aut grauem redderent odorem. Ab his igitur, quae protulerunt, muneribus demonstrarunt eum, qui apparuit, puerum, et regem esse et Deum, ac tanquam hominem propter homines moriterum.

Potest quoque et alio modo dici, quod quia reges Babylonis Ierusalem quondam expugnauerant, ac diuinos thesauros deprædati fuerant, et hostias cessare fecerant, populumque iugulauerant: regnum autem Babylonis una cum suis thesauris ad Persas deuolutum erat: ideo afferunt Persæ Babyloniorum haeredes dominio templi, quod tunc contumelia affectum fuerat: aurum quidem pro sublatis auri thesauris: thus autem pro hostiis: myrrham vero pro iugulatis.

Tu itidem obserua, quod quemadmodum Magi, nisi longe a propria terra recessissent, Christum nequaquam vidissent, ita neque tu ipsum vide poteris, nisi longe a terrenis affectibus recesseris. Dimitte et tu quoque regem insidias parantem ac turbatam ciuitatem: dico sane insidiantem mundi rectorem, tumultumque ciuitatis, et ad Christum festina. Siue enim Magus fueris curiosa sectatus, siue pastor simplex, nihil id tibi obsuerit, modo tali visione repletum dignum redens, ad eum venias adorandum, et non ad in hono.

νωμένον; πῶς; πρῶτα μὲν, ἀπὸ τῆς ἐφισαμένου
ἀσέρος, ἔπειτα δὲ καὶ θεῖα τις ἐλαυνίσις ἐπλη-
ροφόρησε τὰς ψυχὰς αὐτῶν. καὶ τότε δῆλον,
αὐτὸν προσήνεγκαν δώρων. σύμβολον γάρ, ὃ
μὲν χρυσὸς, βασιλείας· χρυσὸν γάρ οἱ ὑπήκοοι
τοῖς βασιλεῦσι δασμοφορεῖσιν· ὃ δὲ λιβανός, θεό-
τιτος λιβανός γάρ τῷ θεῷ ἐθυμιᾶτο· ηδὲ σμύρ-
να, νεκρώσεως· ταύτῃ γάρ οἱ πάλαι τὰς νε-
κρὰς ἥλειφον, χάριν τῆς μὴ σήπεδας, μηδὲ
ὑζειν. ἐδεξαν δὲν, αὐτὸν προσήγαγον, ὅτι τὸ
φαινόμενον τότε παιδίον, καὶ βασιλεὺς ἐστι, καὶ
θεός, καὶ νεκρῳδήσεται, ὡς ἀνθρώπος, διὰ τὰς
αἰνθρώπες.

"Ἐστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἐπεὶ οἱ βασι-
λεῖς βαβυλώνος τὴν ιερεσαλήμ πάλαι πολιορκή-
σαντες, τά τε θεῖα καιμήλια ἀπεσύλησαν, καὶ
τὰς θυσίας ἔπαυσαν, καὶ τὸν λαὸν κατέσφα-
ξαν· ηδὲ τῆς βαβυλώνος βασιλεία μετὰ καὶ
τῶν χερημάτων εἰς τὰς πέρσας μετέπεσε· κομί-
ζοις λοιπὸν οἱ πέρσαι, διάδοχοι τῶν βαβυλωνίων
γεγονότες, τῷ δεσκότῃ τῇ ἀτιμαθέντος τότε
ναῷ χρυσὸν μὲν, αὖτὶ τῶν αὐτοφερεθέντων χρυσῶν
καιμηλίων· λιβανὸν δὲ, αὖτὶ τῶν θυσιῶν· σμύρ-
ναν δὲ, ὑπὲρ τῶν κατασφαγέντων.

Σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι ὥσπερ οἱ μάγοι, εἰ μὴ
πόρρω τῆς ἐκατῶν ἐγένοντο γῆς, ἐκ αὐτῆς δὲν τὸν
χριστόν· δτως δὲν αὐτὸς τότον ἴδης, εἰ μὴ πόρρω
τῶν γηίνων σχέσεων ἀποσῆς. αὐτὸς καὶ σὺ τὸν
ἐπιβελον βασιλέας, καὶ τὴν ταραττομένην πόλιν,
λέγω δὴ, τὸν ἐνεδρέουντα κοσμοκράτορα, καὶ
τὴν πολιτικὴν τύρβην, καὶ σπεῦσον ἐπὶ τὸν χρι-
στόν. καὶ μάγος περιεργος εἶναι, καὶ ποιμὴν
ἀπλῆς, δέν σε κωλύσει τότο, μένον ἔσσεν, αἴξιον
σεαυτὸν τοιαύτης θεᾶς ἀπεργασάμενος, ἐπὶ τῷ
προσκυνῆσαι ἦκης, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ ατιμαστα. καὶ
E 2 γάρ

honorandum. Christum squidem inhonorat, qui ipsum indigne recipit. Sicque offer ipsi pro auro quidem purorum operum splendorem: pro thure autem orationem: Dirigatur enim oratio mea, inquit, sicut incensum in conspectu tuo: pro myrra vero affectionum mortificationem, quae maxime conseruat animae substantiam, et suavi implet odore.

Considera etiam, quod Magis Ierosolyma ingredientibus, et de stella loquentibus, statim tota ciuitas turbata est, prophetaque in medium adductus est, ac locus partus manifestatus: et alia quaedam facta sunt: tum circa pastores in agro degentes, tum circa angelos Deum laudantes, tum circa Simeonem et Annam, quae Lucas scripsit. Haec autem omnia completa sunt, vt, quemadmodum diximus, non possent in posterum dicere Iudei: Nos, quando natus est, non cognouimus. Etenim sicut dicit Chrysostomus, usque ad impletionem dierum purificationis, hoc est, ad quadragesima dies, mansit puer Bethlehem: vt nisi voluntarie obsurduissent, oculosque clausissent ad ea, quae dicta vel visa sunt: venissent utique Bethlehem, ipsumque vidissent. Nunc autem Persae a finibus terrae usque Bethlehem venerunt: Hebraei vero Bethlehem circumadiacentes, ipsam ingredi noluerunt: neque ea videre, quae ab his, qui viderant, fuerant diuulgata. Nam et pastores omnibus sibi occurribus nuntiauerunt, quae viderant, sicut dixit Lucas. Persae quoque, qui ante populum Hebraeorum Christum viderunt, quasi facto significauit Gentes ante populum Hebraeorum ipsum agituras: quod etiam Paulus dixit Iudeis:

γάρ αἰτιμάζει τὸν χριστὸν, ὁ ἀναξίως αὐτῷ μεταλαμβάνων. καὶ προσαγαγεῖ αὐτῷ, αὐτὶ μὲν χρυσῷ, λαμπρότητα καθαρῶν πράξεων καὶ τιμίων λόγων· αὐτὶ δὲ λιβάνῳ, προσευχήν.¹⁾ κατ- 1) Ps. 140, 2. ευθυνθήτῳ γάρ, Φησιν, η̄ προσευχή μη, ὡς θυμιαματικόπιον σθ. αὐτὶ δὲ σμύρνης, νέκρωσιν παθῶν, η̄τις μάλιστα συνέχει τὴν ἀστιν τῆς ψυχῆς, καὶ εὐωδίας ἐμπίπλητι.

Σκόπει δὲ, ὅτι τῶν μάγων ἐλθόντων εἰς ἰεροσόλυμα, καὶ περὶ τῷ αἰνέαρος εἰπόντων, εὐθὺς ἔθορυβήθη πᾶσα ἡ πόλις, καὶ ὁ προφήτης εἰς μέσον ἤγετο, καὶ ὁ τῷ τόκου τόπος ἐφαιεῖτο, καὶ ἀλλά τινα ἐγίνετο, τὰ κατὰ τὰς αγραυλῆτας ποιμένας, τὰ κατὰ τὰς αἰνῆτας τὸν Θεὸν ἀγγέλους, τὰ κατὰ τὸν σύμεων, τὰ κατὰ τὴν ἀνναν, ἀπερ ὁ λγκᾶς^{m)} αἰνέγραψε. ταῦτα δὲ m) Luc. 2, 8 seqq. ad 38. πάντα ἐτελεῖτο, ἵνα, καθὼς προειρήκαμεν, μὴ δύνωνται λέγειν ἐς ὑπερον ἴδαις, ὅτι ἐκ ἔγνωσαν, πότε γεγένηται. καὶ γάρ, ὡς Φησιν ὁ χρυσόσομος, ἀχρι συμπληρώσεως τῶν ἡμερῶν τῷ καθαρισμῷ, τετέσιν ἐπὶ τεσσαράνοντας⁵⁾ ἡμέρας ἐν βηθλεὲμ ἦν τὸ παιδίον. καὶ εἰ μὴ ἐκόντες ἐκώφευον καὶ ἔμυον πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ ὄρώμενα, πάντας ἀν εἰσῆλθον εἰς βηθλεὲμ, καὶ εἶδον αὐτό. νῦν δὲ, πέρσαμ μὲν ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης ἥλθον ἔως τῆς βηθλεὲμ, ἐβραῖοι δὲ παρακαθήμενοι τῇ βηθλεὲμ, ἥκησαν εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, ὃδε ἴδειν τὰ παρὰ τῶν ὄρῶντων θρυλάζουσιν. καὶ γάρ καὶ οἱ ποιμένες πάσιν, οἵ ἐνετύχανον, αἰνῆγγελον, ἀ εἶδον, ὡς εἴρηκεν ὁⁿ⁾ λου- n) Luc. 2, 18. κᾶς. οἱ μὲν τοι πέρσαμ, πρὸ τῷ δήμῳ τῶν ἐβραίων ἴδοντες τὸν χριστὸν, ἐσήμαναν, ὡς ἐν συμβόλοις, ὅτι τὰς ἐθνη πρὸ τῷ δήμῳ τῶν ἐβραίων ἐπιγνώσοντας αὐτόν. ὅπερ καὶ ὁ παῦλος ἐλεγε πρὸς⁵⁾ i8-

⁵⁾ πρὸς τὰς ἴδαις. A.

daeis: Vobis quidem oportuit primum loqui verbum Dei: ex quo autem indignos vos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes.

Vers. 12. *Et oraculo accepto — regionem suam.*

Antequam puerum vidissent, stella ducatum eis praestitit: postquam autem viderunt, angelus deinceps quasi iam sanctificatos alloquitur. Oraculo, inquit, accepto, hoc est, admonitione susceppta: Reversi vero sunt, citius credentes tanquam fideles, in regionem suam: futuri doctores eorum, quae facta sunt. Nec ad Herodem redierunt: ut frustra se insidiari intelligeret, et ab incepto desisteret.

Vers. 13. *Qui cum recessissent — Aegyptum.*

Completis quadraginta diebus purificationis, sicut dicit Lucas, adduxerunt Iesum Ierosolyma, ut sicerent illum Domino, sicut scriptum est in lege domini. Et ut perfecerunt omnia, quae secundum legem domini erant: reuersi sunt in Galilaeam, in ciuitatem suam Nazaret. Et exinde statim angelus apparet Ioseph in somnis, iubens eos in Aegyptum fugere. Quae ergo Matthaeus, breuitatis amator, praetermisit, haec Lucas tanquam diligens conscripsit.

Quare autem non mansit Christus Nazaret, sic ut occidi non posset? Quia, si hoc factum esset,

ἢ ἦν, ante ἀναγνῶν, habet Chrysostom. T. VII. p. 111. A. In reliquis consentit. Nemo tamen Criti-

δαις· ὅτι ὑμῖν^ο) αὐταγκαῖον?[?]) ἦν περῶτον λαλη· ο) Αθ. 13, 46.
Δῆναν τὸν λόγον τῷ κυρίῳ· ἐπειδὴ δὲ αἰνέξις ἔσυ-
τες ἐκρίνατε, οὐδὲ, σφέφομεθα εἰς τὰ ἐθνη·

Vers. 12. Καὶ χρηματιθέντες — χώ-
ραν αὐτῶν.

Πρὸ μὲν τῷ ιδεῖν τὸ παιδίον, αἱ γῆρας αὐτὸς οὐδήγει
μετὰ δὲ τὸ ιδεῖν, ἄγγελος αὐτοῖς λοιπὸν, ὡς
ἀγγιαθέσθι, ὅμιλεῖ. χρηματιθέντες δὲ, αὐτὶ τῷ
παρασχυγελθέντες. αὐτεχάρησταν δὲ εὐπειθῶς, ὡς
πιστοί, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐσό-
μενοι διδάσκαλοι τῶν γεγενημένων, καὶ ἐκ αὐτῶν
καμψαν πρὸς ἡρώδην, ἵνα συνήσῃ, ὅτι μάτην ἐπε-
βλένει, καὶ παυθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως.

Vers. 13. Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν! —
αἴγυπτον.

Πληρωθεισῶν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τῷ κα-
θαρισμῷ, ὡς Φησιν^{p)} ὁ λεκαᾶς, ἀνήγαγον τὸν Ἰη-^{p) Luc. 2, 22.}
σῆν εἰς Ἱεροσόλυμα, παρασῆσαν τῷ κυρίῳ, καθ-
ὼς γέγραπται ἐν νόμῳ κυρίῳ. καὶ,^{q)} ὡς ἐτέλε-^{q) Luc. 2, 39.}
σαν ἀπαντα τὰ κατὰ τὸν νόμον κυρίῳ, ὑπέερε-
ψαν εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν να-
ζαρέτ. καὶ λοιπὸν εὐθὺς ἄγγελος Φαίνεται τῷ
ἰωσῆφ κατ’ ὄντας, κελέων Φυγεῖν αὐτὸς εἰς αἴγυ-
πτον. ὡς τοίνυν, ὡς Φιλοσύντομος, παρῆκεν ὁ
ματθαῖος, ταῦτα, ὡς ἀκειθῆς, ὁ λεκαᾶς ἀνέ-
γραψε.

Καὶ διατί ἢκ ἔμενεν ὁ χριτὸς αὐτῶντος ἐν
τῷ ναζαρέτ; διότι, εἰ τῷτο γέγονεν, ἐλεγον ὅγε
E 4. TIVES

Criticus ex hoc loco importabit lectiones varia-
tes contextui sacro.

set, aliqui affirmassent humanitatem iuxta phantasiam tantum assumptam fuisse, humanis videlicet non subiectam affectibus. Atqui eos tantum pueros occidit Herodes, qui in Bethlehem, et in finibus eius erant, non qui in Nazaret. Sed praeuiderat Deus, si in Nazaret mansisset, indicandum Herodi: ideo etiam ab ipsa fugere iussit. In Aegyptum autem mittitur: simul quidem propter causam, quam dixit Euangelista, ut compleretur videlicet, quod dictum est a domino per prophetam dicentem: Ex *Aegypto vocavi filium meum*. Simul etiam, quia Babylonia et Aegyptus maximae erant officinae ad flammam omnis vitii, quod per orbein sparsum erat. Ab illa ergo Magos attraxit, in hanc autem intravit, utramque volens ad rectam viam reduci. Hinc quoque docet nos, quod et fidelem statim a primordiis tentationes expectare oporteat. Vide enim, quomodo ipse statim a cunis appetitur insidiis, abitque in exilium: fugit quoque mater ac Ioseph. Sed et Magi in modum fugientium clam discesserunt: omnesque justi innumeras sustinuerunt tentationes: ut si quando rei spirituali operam dederis, atque in tentationes incideris, habeas exemplum: et ne moleste feras: Sed agnoscas, quod tentationes in sorte in bonis operibus datae sunt: diabolo quidem in obstatulum adducente, Deo vero ad probationem eorum, qui illum diligunt, ordinante.

Vide autem rei nouitatem: Siquidem Palaeistica insidiatur, Aegyptus vero seruat fugientem: ut discas, Deum tristibus laeta coniunxisse: nam ab utrisque sanctorum vita probatur, quod sane et hic

³⁾ Aliquid hic deest. Hentenius habet *iusti*. Forte ergo si ducas legerit. Sed πιστοί, ἐγάπηστοι, et simi-

τίνες ἰσχυρῶς, ὅτι κατὰ Φαντασίουν ἐνηθέρωπησε, μὴ ὑποκείμενος αὐθεωπίνοις πάθεσι. καὶ μὴν τὸς ἐν Βιθλεὲμ καὶ τοῖς ὄροις αὐτῆς παιδὸς αὐτῆλεν ἡρώδης, ἢ μὴν τὸς ἐν ναζαρέτ· ἀλλὰ προεγινωσκεν ὁ Θεὸς, ὅτι μένων ἐν ναζαρὲτ καταμηνύθησεν τῷ ἡρώδῃ· διὸ καὶ ἀπὸ ταύτης Φεύγειν προσέταξεν. εἰς αἴγυπτον δὲ πέμπεται, ἀμφὶ μὲν διὰ τὴν αὐτίαν, ἢν εἰπεν ὁ ἐναγγέλιης. ὅτι ἵνα πληρωθῇ τὸ ἔηθὲν ὑπὸ τῆς κυρίου διὰ τῆς προφήτης, λέγοντος· ἐξ αἴγυπτου ἐκάλεσσε τὸν υἱόν μου· ἀμφὶ δὲ, ἐπειδὴ ἡ Βαβυλὼν καὶ ἡ αἴγυπτος μάλιστα τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τῇ φλογὶ τῆς ασεβείας ἥσαν ἐκκεναυμέναι, τῇ μὲν, τὸς μάγυς ἀπέστηλε, τῆς δὲ αὐτὸς ἐπέβη, Βαλόμενος ἀμφοτέρως διορθώσασθαι. διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἐντεῦθεν, καὶ ὅτι χεὶ τὸν πιστὸν εὐθὺς ἐκ προοιμίων πειρασμὸς προσδοκᾷν. ὅρα δὲν αὐτὸν ἐκ σπαργάνων ἐπιβλευόμενον καὶ Φεύγοντα πρὸς τὴν υπεροίαν· Φεύγει δὲ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ὁ Ἰωσήφ. καὶ οἱ μάγοι δὲ ἐν τάξει Φυγάδων λεληθότως αὐτεχώρησαν. καὶ μυρίστις ἀπαντες⁸⁾ ὑπένησαν πειρασμοὺς, ἵνα, ὅταν καὶ σὺ διακονῆς πνευματικῶν πράγματι, καὶ περιπίπτης πειρασμοῖς, ἔχης ὑπόδειγμα, καὶ μὴ δυσφορῆς, ἀλλὰ γινώσκεις, ὅτι πειρασμοὶ τοῖς ἀγαθοῖς πράγμασι συγκεκλήρωνται, τῆς διαβόλου μὲν εἰς ἐμπόδιον αὐτὸς ἐπεγέροντος, τῆς Θεᾶς δὲ παραχωρήσαντος, εἰς δοκιμιον τῶν ἀγαπῶντων αὐτόν.

Καὶ βλέπε παράδοξον. παλαιζίνη μὲν ἐπιβλέψει, αἴγυπτος δὲ σώζει τὸν Φεύγοντα· ἵνα μάθης, ὅτι ὁ Θεὸς τοῖς ἐπιπόνοις τὰ ἡδέα συνέζευξε, καὶ ἀμφοτέρων ὑφάνεται τῶν ἀγίων ὁ βίος· ὁ

hic factum est. Primum suspicio habita est de virginine: deinde ex partu gaudium. Rursum fuga in Aegyptum: postea autem illinc reuocatio. Iterum metus propter Archelaum: deinde requies in Nazaret. Necdum enim edendi miracula tempus erat. Nam si a prima statim aetate stupenda demonstrasset, nequaquam homo creditus esset, ut praediximus. In hunc enim finem nouem mensibus vtero gestatus, natus ac lacte nutritus est, caeteraque suo facta sunt ordine: ut per haec omnia facile eius incarnatic suscipiatur. Angelus autem deinceps virginem non nominat vxorem Ioseph, sed pueri matrem. Iam enim soluta erat suspicio, et Ioseph certior effectus, diuinum esse partum. Dicens autem: Fuge in Aegyptum, non promisit comitem se fore itineris, insinuans, quod magnum haberent viae comitem, puta puerum. Haec praeterea eius in Aegyptum relegatio, magnam dedit Aegyptiis occasionem familiaritatis. Postea enim omnes hi, suscepta euangelii praedicatione, plurimum gloriabantur animoque gestiebant, eo, quod fugientem dominum suscepissent.

V. 13. *Et esto — ad perdendum eum.*

Esto, hoc est, **habita**, conuersore. Haec autem audiens Ioseph, non passus est offendiculum. Nam intellexit, quod, quum angeli ministri essent ad ea, quae circa puerum agebantur, omnia administratorerie fiebant: nec in his curiosum esse oportebat: sed facile ad omnia, quae Dominus iussisset, obedire.

V. 14. *Ille vero — V. 15. filium meum.*

Dictum illud: *Ex Aegypto vocauis filium meum* Iudei de sua ipsorum reuocatione dictum asserunt. **Quibus**

δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονε. πρῶτον, ὑποψία περὶ τὴν παρθένον, ἔτα, μετὰ τὸν τόκον, Χαρά, πάλιν Φυγὴ εἰς αἴγυπτον, ἔτα ἐκεῖθεν αἰάκλησις. αὐτὸς Φόβος, διὰ τὸν ἀρχέλαον, ἔπειτα ἐν τῇ ναζαρὲτ ἄνεσις. ὅπω γὰρ ἦν τὸ θαυματουργὸν κατεύόσ. εἰ γὰρ ἐκ περάτης ἡλικίας ἐπεδείχατο θαύματα, ὃν σὲν ἐπιτείθη γεγονέναι ἀνθρώποις, ως προέφημεν. διὰ τοῦτο κύησις ἐνεργήματος, καὶ γέννησις, καὶ γαλακτογροφία, καὶ τὰ ἔξησηα διὰ πάντων εὐπαράδεκτος ἡ ἐνανθρώπησις αὐτῷ γένηται. ὃν ἔτι δὲ ὁ ἄγγελος ὄνομάζει τὴν παρθένον γυναικα τῇ ιωσῆῳ, ἀλλὰ μητέρα τῷ παιδίᾳ. ἐλύθη γὰρ ἦδη ἡ ὑποψία, καὶ πεπληρωφόρητο λοιπὸν ιωσῆῳ, ὅτι θεῖος ἐστιν ὁ τόκος. εἰπὼν δὲ, ὅτι Φεῦγε εἰς αἴγυπτον, ὃν ἐπιγγείλατο συνοδεύσειν αὐτοῖς, αἰνιττόμενος, ὅτι μέγαν ἔχεστι συνοδοιπόρου τὸ παιδίον, ὁ καὶ εἰς αἴγυπτον υπεροριτθὲν, δέδωκε τοῖς αἴγυπτοις αἴφορομὴν οἰκειώσεως. ὕσερον γὰρ ἀπαντεῖς ὃτοις δεξαμενοῖς τὸ κήρυγμα τῇ εὐαγγελίᾳ, μέγιστη φρεσόνει ἐπὶ τῷ ὑποδέξαμεν φεύγοντα τὸν κύριον.

Vers. 13. Καὶ Ἰδι — τὴς ἀπολέσας αὐτό.

⁹⁾ Ιθι^ο) ἐκεῖ, ἀντὶ τῆς οἰκείας, διάτριβε. ταῦτα δὲ
ἀκόστας ιωσήφ, ὃν ἐσκαιδράλισθη. συνῆκε γάρ, ὅτι,
ἐπεὶ ἄγγελοι διακονῶσιν εἰς τὰ κατὰ τὸ παρδίου,
οἰκονομιῶς πάντα γίνεται, καὶ ὃ χρὴ περιεργά-
ζεθαι, ὃδε ἀντιλέγειν, αὐτὸν εὐπειθῶς ἔνειν, οἷς
αὐτὸν ὁ Θεὸς κελέψει.

V. 14. Ὁ δὲ — V. 15. τὰς υἱῶν μη.

Τὸ δὲ, ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν οὐρανό μου, περὶ τῆς αὐτοκλήσεως ἑαυτῶν ιουδαίοις ἔηθηνα γ λέγασι.

200

²⁾ ἀτεῖ, omitted. A. *andante* (thick) *and* *allegro* (thin).

Quibus nos dicimus, hanc quoque prophetiae normam esse, ut multa frequenter de aliis dicantur, et in aliis compleantur. Quemadmodum de Simeone et Leui: *diuidam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel:* Siquidem id posteris eorum accidit. Similiter et illud dictum ad Iacob: *Esto dominus fratrum tuorum, et adorent te filii patris tui:* non est in eo completum, maxime quum ipse timeret ac tremeret, totiesque ante fratrem suum Esau genua flecteret: Sed in posteris eius completum est. Sic ergo et hic dicimus. Vter enim verius dici potest Dei filius, is ne qui vitulum adoravit, et initatus est Beelphegor, filiosque suos ac filias daemoniis sacrificauit: an qui natura filius est, aequalis in honore cum eo, qui genuit?

† Hoc de ipso quidem Israel dicitur, ut asserit Nyssenus; verum in multis exemplaribus non habetur, post publicatum videlicet euangelium, a Iudeis reiectum.

Cap. II. De pueris interfectis.

V. 16. Tunc Herodes — valde.

Tunc, quando? Postquam videlicet, qui Iesu curam habebant, in Aegyptum fugerunt. Usque ad id enim temporis circa curas alias occupatus fuit Herodes: uxore propria ac filiis molientibus

contra

¹⁾ Vide Chrysost. T. VII. p. 124. B. C.

²⁾ Chrys. T. VII. p. 125. A. τῷ βεβλφεγῷ τελέ μενος, et p. 162. D. τῷ βεβλφεγῷ ἐτελέθησαν.

³⁾ Inclusa in margine habet. A.

πρὸς ὁσ¹⁾ Φαρμέν, ὅτι καὶ τῇ προφητείᾳ νόμος
ἔσι, τὸ πολλὰ πολλάκις ἡθῆναι μὲν ἐπ' ἀλλων,
πληρωθῆναι δὲ ἐφ' ἑτέρων· ὡς τὸ ἐπὶ τῷ συμεὼν
καὶ τῷ λευτῷ θέν, ὅτι²⁾ διαμεριῶ αὐτὸς ἐν Ἰα.³⁾ Gen. 49, 7.
καὶ βασιλεὺς διασπερῶ αὐτὸς ἐν Ἰσραήλ. καὶ γάρ
ἐπὶ τῶν ἐκγόνων αὐτῶν ἐξέβη. καὶ τὸ ἐπὶ τῷ Ἰα-
κώβ δὲ εἰρημένον, ὅτι⁴⁾ γίνεται τῷ αὐτῷ φῦ⁵⁾ Gen. 27, 29.
σος καὶ προσκυνησάτωσάν σε υἱοί τῷ πατρὸς σου,
ἀντὶ αὐτῷ τέλος ἔσχε. πῶς γάρ; τῷ δεδομό-
τος καὶ τρέμοντος καὶ μυριάκις προσκυνοῦντος
τὸν αὐτὸν αὐτῷ τὸν ήσαν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ἐκγό-
νων αὐτῷ. καὶ τὸ παιδὸν τῷ νῷ δὲ λεχθὲν ἐπὶ⁶⁾
τῷ χαναᾶν, ἐπὶ τῶν ἐκγόνων αὐτῷ πεπλήρωται.
Ἵτῳ δὴ κανταῦθα λέγομεν. τις γάρ αἰλιθέερος
υἱὸς θεοῦ; ὁ τὸν μόχον προσκυνήσας, καὶ τελε-
θεῖς⁷⁾ τῷ βασιλεὺς φεγγῷ, καὶ θύσας τὸν υἱὸν αὐ-
τῷ καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις, ἢ ὁ φύ-
σει υἱὸς καὶ ὁμότιμος τῷ γεγεννητότι;

[Τῷ πρῶτον⁸⁾ τῷ Ἰαήλ⁹⁾ μέν ἐσιν, ὡς ὁ¹⁰⁾ νῦν
σης λέγει· ἐν πολλοῖς δὲ τῶν ἀντιγράφων ἐχει
εὑρηται, παρ' Ιωδαίων ἐκβληθὲν, μετὰ τὸ ἐυ-
αγγέλιον.]

ΚεΦ. Β. Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παιδῶν.

Vers. 16. Τότε ηγώδης — λιαν.

Τότε, πότε; μεθὸ δηλαδὴ οἱ περὶ τὸν ιησοῦν
ἵψυχον εἰς αἴγυπτον. ἀλλοι γάρ τότε περὶ φρον-
τίδας ἐτέροις ὁ ηγώδης ασχολόμενος, οἷα τῆς
γυναικὸς αὐτῷ καὶ τῶν παιδῶν, συσκευασταμέ-
νων.

⁴⁾ Hentenius pro Ἰαήλ, videtur leguisse, Ἰαήλ, id est
Ισραήλ.

⁵⁾ Grægorius Nyssenus.

contra eum insidias: siveque Magorum oblitus erat. Id autem diuina prouidentia factum est, ut in Aegypto puer seruaretur. Magi itaque angelo obedientes reuersi sunt: sed hic illusio sibi credit, quia non indicauerant, sicut promiserant. Oportuit autem non irasci, sed timere et cogitare, quod frustra diligentiam adhiberet. Etenim prius quoque audierat: a Magis quidem, quod stella natum eum significasset, a pontificibus autem et scribis, quod prophetae de illo praedixerant. Ipse tamen maxime insaniebat, ut tandem eius ostenderetur malitia ac dementia.

Vers. 16. *Et — a Magis.*

Hinc ausi sunt quidam dicere, Christum fuisse duorum annorum, quando a Magis adoratus est: et stellam tempore nativitatis eius apparuisse: duosque annos in itinere Magorum consumtos esse. Chrysostomus vero silentium imponit haec astruentibus. Quomodo enim verisimile esset, ad duorum tempus annorum illos iter fecisse, etiam super gentes, locaque extranea venissent? Quia etiam causa, qui Christi curam habebant, duobus annis in Bethlehem permanissent post censum, cuius gratia eo venerant? Sed dicit tanto tempore stellam antea apparuisse, quanto possent illi gradientes peruenire: statimque nato Christo adfuisse. Propter hoc enim stella tempus anticipauit, ut peruenientes, in fasciis eum inuenirent. Nam haec res erat plena mysterii. Incertum igitur, venerintne hi ante pastores, an pastores, ante ipsos: utrumvis enim dixeris, secure dicere poteris.

Quod

γων ἐπιβολὴν κατ' αὐτῷ, τῶν μάγων ἐπελάθετο, κατὰ θείαν πρόνοιαν, ἵνα διασωθῆται εἰς αἴγυπτον τὸ παιδίον. οἱ μὲν δύναμις, τῷ ἀγγέλῳ πειθέντες, ἀνεχώρησαν· ὅτος δὲ ὑπέλαβεν, ὅτι ἐνέπαιξεν αὐτῷ, μὴ μηνύσαντες, ὡς ὑπέσχοντο. ἔδει δὲ, μὴ θυμωθῆναι, ἀλλὰ φοβηθῆναι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι μάτην σπεύδει. καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἤκουσε παρὰ μὲν τῶν μάγων, ὅτι αἰσῆρε τὸ γεννηθέντα μεμήνυκε· παρὰ δὲ τῶν αὐτοχιερέων καὶ γραμματέων, ὅτι προφῆται περὶ αὐτῷ προσανεφώνησαν· ὁ δὲ μάλιστα μάνεται, ἵνα δειχθῇ τέλεον ἡ πονηρία καὶ ἀνοία αὐτῷ.

Vers. 16. Καὶ — παρὰ τῶν μάγων.

Ἐντεῦθεν ὄρμώμενοι τίνες εἴπον, δύο ἐνιαυτῶν εἶναι τὸν χριστὸν, ὅπηνίκα ὑπὸ τῶν μάγων προσεκυνήθη. Φανῆναι μὲν γὰρ τὸν αὐτέρα ἄμα τῇ γεννήσει αὐτῷ, τὸς δύο δὲ ἐνιαυτὸς ἀναλωθῆναι κατὰ τὴν τῶν μάγων ὄδοιπορίαν. ὁ δὲ χρυσόσομος,⁶⁾ ἐπιτομίζει τὸς ὅτων λέγοντας. πῶς γὰρ ἦν εἰκός, διετῆ χρόνον αὐτὸς ὀδένειν, εἰ καὶ διέθνων καὶ τόπων ἀσυνήθων ἐβάσιζον; τίνος δὲ καὶ χάριν οἱ περὶ τὸν χριστὸν δύο ἐνιαυτὸς ἔμελλον ἐνδημεῖν τῇ βηθλεέμ, μετὰ τὴν ἀπογραφὴν, ἵστις χάριν ἥλθον ἐκεῖ; ἀλλὰ φανῆναι μὲν τὸν αὐτέρα πρὸ⁷⁾ χρόνον, διὰ τοσούτου ἔμελλον ὀδένοντες φθάσαι, καὶ ἐπιτῆναι αὐτίκα γεννηθέντι τῷ χριστῷ. διὰ τότο γὰρ προέλαβεν ὁ αἰσῆρε, ἵνα φθάσαντες εὑρωσιν αὐτὸν ἐν σπαργάνοις. τότε γὰρ ἦν τὸ παράδοξον. ὥστε ἀδηλού, εἴτε δύος πρὸ τῶν ποιμένων, εἴτε πρὸ τότων οἱ ποιμένες εἴδον τὸν χριστόν. ὅπότερον γὰρ ἀνεἴποις, ἀκινδύνως ἐρεῖς.

Ei

7) πολλοῦ addit I. I. Chrysost. Forte τόσο.

Quod si a bimatu et infra iussit Herodes pueros interimi, ne mireris: suspicabatur enim, non statim apparuisse Magis stellam, sed fortassis puerum ante eius apparitionem natum fuisse. Ideo securitatis causa tempus anticipauit, et usque ad fines Bethlehem caudem extendit, ut vndeque, quod venabatur, concluderet, et una cum interfectorum multitudine etiam Christum interficeret. Eos ergo, qui bimuli erant, occidit, ut tempus ampliationem haberet, sicut praediximus: illos vero, qui minoris erant aetatis, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Itaque et tempus, quod a Magis didicit, obseruavit: et latitudinem alteram ipse adiecit. Restat igitur, ut verba illa, *secundum tempus, quod exquisierat a Magis:* non in eo, quod dicitur, a bimatu, intelligas: sed in eo, quod additur, et infra. Oportet enim post id, quod dicitur, a bimatu, distinctionem ponere: deinde totum, quod sequitur simul legere. Si enim, sicut dicunt, duorum annorum tempus expletum esse didicisset, nequaquam eos perdidisset, qui minoris erant aetatis.

Dubitant autem quidam, quam ob causam, quum Christus fugam arripuisse, curam non habuit puerorum, qui pro ipso iugulati sunt. Quibus nos dicimus multos iniuste agere: nullum autem iniuste pati. Omnis enim, qui iniuste pati videtur, aut patitur, ut propria diluat delicia: et ita malum quidem sustinet, verum non iniuste, quin potius beneficio afficitur: aut ut coronae occasionem habeat: et ita quoque beneficium, propter tempestiuam mali tolerantiam, ob quam perpetuam refert requiem. Itaque, qui alteri irrogat iniuriam, facit quidem iniuriam: qui vero malum sustinet, nequaquam iniuria afficitur. Quia ergo hi pueri non propter ablutionem proprietorum delictorum

Ἐε δὲ ἀπὸ διετῆς καὶ κατωτέρω τῆς παιδεῖας ὁ ἱερῶδης ἀναιρεῖ, μὴ θαυμάσῃς. ὑπώπτευσε γὰρ, μὴ εὐθὺς ὅραθηναι τὸν αἰτέαν τοῖς μάγοις, ἀλλ' ἵστησε προλαβεῖν, καὶ διὰ τοῦτο, ἀπφαλέας ἔνεκεν, ἐπλάντυνε τε τὸν οὐρανόν, καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Βηθλεέμ τὸν Φόγον ἐξέστηνε, ἵνα συγκλείσῃ πανταχόθεν τὸ θίγαμα, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἀναιρουμένων συνανέλῃ καὶ τὸν χρεισόν. καὶ τῆς μὲν διετῆς ἀναιρεῖ, ἵνα εχῃ πλάτος ὁ χρόνος, καθὼς εἰρήκαμεν τὴς κατωτέρω δὲ Φονέας, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἡκριβωσε παρὰ τῶν μάγων, ὃν εἶπε καὶ τὸν χρόνον, ὃν ἔμαθε παρὰ τῶν μάγων, ἐτίησε, καὶ πλάτος ἔτερον αὐτὸς προσέθηκε. λοιπὸν δὲ τὸν κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἡκριβωσε παρὰ τῶν μάγων, μὴ πρὸς τὸν, ἀπὸ διετῆς νούσης, ἀλλὰ πρὸς τὸν, κατωτέρω σύνταξον. χεὶ γὰρ μετὰ τὸ ἀπὸ διετῆς σίζειν, ἐπτα τὸ ἔξης ἔλον ἀναιρεύωσκεν. εἰ γὰρ, ὡς Φασι, ἔμαθε παρὰ τῶν μάγων διετῇ πληρωθῆναι χρόνον, διὰ τὸν ἀνελε τῆς κατωτέρω.

Απορεῖσι δέ τινες, διατί, τῇ χριστῇ Φυγαδευθέντος, περιώφθησαν οἱ παιδεῖς ἀδίκως αὐτὸν τὸν κατασφαττόμενοι. πρὸς δὲ τὸν λέγομεν, ὅτι πολλοὶ μὲν οἱ ἀδικῶντες, διδεῖσι δὲ ὁ ἀδικέμενος. πᾶς γὰρ ἀδικεῖσθαι δοκῶν, ή διὰ λύσιν οἰκείων ἀμαρτημάτων πάσχει οὐκῶς, καὶ διὰ αἰδικεῖται, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἐνεργετεῖται. ή διὰ φορμὴν τε Φάνων, καὶ ὁμοίως ἐνεργετεῖται, προσκαίρεται οὐκοπαθέας οἰωνίαν αἰνέπαυσιν αἰντικριζόμενος. καὶ ὁ μὲν ἀδικῶν ἀδικεῖ. ὁ δὲ οὐκῶς πάσχων, διὰ αἰδικεῖται. ἐπεὶ τοινυν οἱ παιδεῖς διὰ λύσιν οἰκείων ἀμαρτημάτων διὰ αἰγγερέθησαν, πρόδηλον,

ctorum interemti sunt, manifestum est passos esse, ut occasionem, qua coronarentur, haberent, nec passos esse iniuriam. Fortassis autem et hi pueri probi futuri non erant. Si enim eos, qui peccant, Deus in vita sustinet, ipsorum expectans conuersionem: multo magis credendus est, eos, qui virtute magni futuri sunt, nequaquam vita priuare. Neque multo post puerorum interfector Herodes poenas dedit violentiae caedis, acerba morte vitam soluens, prout scribit Iosephus.

V. 17. *Tunc completum est* — V. 18.

Vixit enim non sicut

Quando dicit, tunc completum est, quod dicatum est, significat, hoc prouidente Deo factum esse, ac per prophetam praedicente, et ita fieri permittente, secundum suam gubernationem. Rhamma nomen erat loci in Bethlehem. Nominavit autem Bethlehem Rachel, propter Rachel vxorem Iacob, quae in Bethlehem sepulta est. Postquam autem dixit, vox in Rhamma audita est, subdens declarat, quae vox fuerit: quia lamentatio, ploratus, et fletus multus, propter crudelissimam puerorum extincionem. Et noluit Bethlehem consolationem admittere, quia pueri sui non sunt, hoc est; non viuunt. Hinc autem calamitatis aperuit magnitudinem.

Vers. 19. *Mortuo* — Vers. 20. *pueri*.

Terram Israel simpliciter dixit Palaslinam. Quarentes autem animam pueri, ut eam auferrent, et a corpore separarent, dicit eos, qui Herodem contingebant.

† Mor.

ὅτι δὶ αὐθερμὴν εἰφάνων πεπόνθασι, καὶ ἐκ ήδη
κήθησαν. ἵσως δὲ καὶ σὸν ἀποβίνει χρη-
σοι. εἰ γὰρ τὰς κίνητάνοντας σὺ εἰκόπτει πολ-
λάκις ἀπὸ τῆς ζωῆς ὁ Θεός, αναμένων τὴν ἐπι-
στροφὴν αὐτῶν, πολλῷ μᾶλλον σὺν αὐτῷ ἐξιζοτέρησε
τὰς μέλλοντας ἔσεσθαι μεγάλες εἰς ἀρετήν. οὐκ
εἰς μοιρὰν δὲ καὶ ὁ παιδοκτόνος ήρώδης δίκην ἐδω-
κε τῆς τοιαύτης μιαυλίσιας, πικρῷ⁸⁾ θανάτῳ
καταλύσας τὸν βίον, ὡς ἰώσηπος ἴσορετ.

Vers. 17. Τότε ἐπληρώθη — V. 18.
οὐκ εἰσίν.

⁹Ἐνθα φησὶν, ὅτι τότε ἐπληρώθη τὸ γῆθεν,
δείνυσιν, ὅτι τῇτο γέγονε, προειδότος τῷ Θεῷ,
καὶ προαναφωνήσαντος αὐτὸ διὸ τῷ προφήτου,
καὶ συγχωνήσαντος γενέθλαι δὶ οἰκονομίαν. ἔαμα
μὲν δὲν, ἔνομα ἦν τόπος, ἐν Βηθλεέμ· ἔαχὴλ
δὲ, τὴν Βηθλεέμ ὠνόμαστεν, ἀπὸ ἔαχὴλ, τῆς
γυναικὸς Ιακὼβ, ταφεῖσης ἐν Βηθλεέμ. εἰπὼν
δὲ, ὅτι Φωνῇ ἐν ἔαμα ἥκεθη, ἐφερμηνέυει, τίς
ἦν ἡ Φωνή, ὅτι Θεῆνος καὶ τὰ ἔξης, διὸ τὴν
ἀμοτάτην σάναίρεσιν τῶν παιδίων. καὶ σὺν ήθελεν
ἥ Βηθλεέμ παρηγορηθῆναι, διότι σὺ εἰσὶ τὰ παι-
δία αὐτῆς, τετέταινες σὲ ζωσιν. ἐντεῦθεν δὲ τὴν
ὑπερβολὴν τῷ πάθει ἐνέφηνε.

Vers. 19. Τελευτήσαντος — V. 20.
— παιδίου.

Τῆν ἴστραὴλ, ἀπλῶς εἴπε τὴν παλαιιτίνην· Ση-
τῆντος δὲ τὴν ψυχὴν τῷ παιδί, τῷ ἔξαρτῳ αὐ-
τὴν, καὶ διαλεῦξαι τοῦ σώματός Φησι, τὰς πε-
ρὶ τὸν ήρώδην.

8) Ioseph. d. B. I. lib. I. cap. 21. p. 772. F.

† Mortem acerbam habuit Herodes. Febre enim, dissenteria, scabie, podagra ac verendum putredine, generatione vermium, spirandi difficultate, ac tremore membrorum malam soluit animam.

V. 21. *Qui excitatus — Vers. 22. ire.*

Volebat quidem habitare in partibus Iudeae: Si quidem Iudea et Galilaea Palaestinae regiones erant. Verum propter Archelauum timuit illo ire, ne forte et ipse patrem imitaretur. Neque enim determinate significauerat angelus habitationis locum, ut fiduciam habere posset.

Scire autem oportet, quod, mortuo puerorum interfectore Herode, quatuor filiis eius electis, diuisit caesar Augustus regnum ipsius: Archelao quidem Iudeae regionem distribuit: aliis vero partes alias, sicut dicit Lucas. Eos autem reges Tetrarchas nominauit, quoniam quisque eorum quartae partis principatum tenebat. Quodsi Lucas Pontium Pilatum Iudeae praesidem scripsit, nihil mirum. Postmodum enim Archelao e regno propter accusationes eieclo, in posterum nemo rex, sed procurator dicebatur. Itaque Pilatus in praesidem Iudeae sub Tiberio caesare a Roma missus est.

Vers. 22. Oraculo autem accepto —

V. 23. Nazaret.

Atqui si in Iudeam ire metuebat propter Archelauum, oportebat et Galilaeam timere propter fratrem

⁹⁾ Haec Hentenius in Codicis sui margine repererat. In neutro meorum comparent. Sunt autem repe-

† Πικράν⁹) τελευτὴν ἔσχεν ὁ ἡρώδης, πυ-
ρηνῶ καὶ δύσεντερια, καὶ κυνηγῶ καὶ ὄγκω πο-
δῶν, καὶ σήψει τῇ αἰδοῖς σκάληκας γεννώσῃ,
καὶ δύσπνοια, καὶ τρόμω, καὶ σπασμῶ τῶν με-
λῶν, ἀπορρέεται τὴν πονηρὰν ψυχήν.

V. 21. Ο δὲ ἐγερθεὶς — V. 22. ἀπελθεῖν.

⁹Εβέλετο μὲν κατοικῆσαι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰδαίας· χώρᾳ γὰρ ἦσαν τῆς παλαιότητος, ἢτε
ἰδαίας καὶ ἡ γαλιλαίας· διὸ δὲ τὸν ἀρχέλαον
ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν, μήποτε καὶ αὐτὸς μιμή-
σηται τὸν πατέρα. ἢ γὰρ ἴδιως ἐσήμανεν ὁ ἄγγε-
λος τὸν τόπον τῆς κατοικίας, ἵνα ἔχοι θαρρεῖν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τῇ παιδοκτόνῳ ἡρώ-
δῳ τελευτήσαντος, τοῖς προκριθέσι τέσσαρεσι
τέττα παισὶ τὴν βασιλείαν αὐτῇ διεῖλεν ὁ καίσαρ
ἀνυγουσος. καὶ τῷ μὲν ἀρχελάῳ, τὴν Ἰδαίαν
χώραν ἀπένειμε, τοῖς ἄλλοις δὲ τὰς ἄλλας μερί-
δας, ὡς Φησιν ὁ ⁱ⁾ λαζανᾶς. ἀνόμασε δὲ αὐτὸς ⁱ⁾ Luc. 3, 1.
βασιλεῖς τετράρχας, διότι ἕκαστος τετάρτης με-
ρίδος ἤχεν. εἰ δὲ ὁ λαζανᾶς τὸν πόντιον πιλάτον
ἡγεμονεύειν τῆς Ἰδαίας αἰνέγραψεν, ὃδὲν καινόν.
ὕτερον γὰρ, ἀρχελάῳ τῆς βασιλείας ἐκπεσόν-
τος ἐκ κατηγορίας, ὡκέτι βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπί-
τροπος, ἐίτουν ἡγεμὼν, τῆς Ἰδαίας ὁ πιλάτος
ὑπὸ τιθερίου καίσαρος ἀπὸ δώμης ἐξαπειτάλη.

Vers. 22. χρηματιθεὶς δὲ — V. 23.

ναζαρέτ.

Καὶ μὴν, εἰ τὴν Ἰδαίαν ἐφοβήθη, διὰ ἀρχέλαον,
ἔδει φοβηθῆναι καὶ τὴν γαλιλαίαν, διὰ τὸν
F 3 αὐδελ-

repetita ex Theophylacto, e quo addidi. Vide
edit. Parisi. 1631. fol. p. 16. B.

trem eius Herodem, qui in ea Tetrarcha erat, sicut dicit Lucas. Verum Bethlehem, sita in Iudea, suspecta erat.

Vers. 23. *Vt — vocabitur.*

Et ubinam hoc prophetae dixerunt? Neque queras: neque enim inuenies. Plurima enim propheticorum voluminum perierunt: partim quidem per frequentes captiuitates: partim autem propter Hebraeorum negligentiam: nonnulla quoque propter malitiam.

Cap. III. Primus Ioannes praedicauit regnum coelorum.

Cap. III. v. 1. *In diebus autem — Iudeae.*

In quibus diebus? Neque enim quando Iesus puer adhuc ex Aegypto venit Nazaret, sed quum iam triginta esset annorum, sicut narrat Lucas. Verum scripturae mos est; In diebus illis, dicere, hoc est, sequentibus, de quolibet tempore: manifestando solum tempus illud, quo facta sunt, quae narrare vult: quemadmodum nunc fecit Euangelista, quae in medio sunt praetermittens.

Et quare post trigesimum annum venit Christus ad baptisma? Quia aetas haec solidae atque perfectae prudentiae est. Quia enim futurum erat, ut veterem transmutaret legem, nouamque conderet: ad transmutandum autem et statuendum

²⁾ Ita uterque Codex. Hentenius id non expressit. Mihi in mentem veniebat, ἀπολύτως, absolute.

αἰδελφὸν αὐτῇ οἴρωδιν, τετραεγχέντα αὐτῆς, ὡς
Φησὶ λεκάνῃ ἀλλ' ή θηθλεῖμ ήν ὑποπτος, ἐν
τῇ ιερᾶίᾳ πειμένη.

Vers. 23. Ὅπως — κληθήσεται.

Καὶ ποῖοι προφῆται τοῦτο εἶπον, μὴ ζητήσους
ἀλλὰ οὐρήσεις γάρ. διότι ποτὲ τῶν προφητῶν
βιβλίων απώλοντο, τὰ μὲν, ἐν ταῖς αἰχμαλω-
σίαις, τὰ δὲ, καὶ ἐξ αἱμελείας τῶν ἔβραιών, τι-
ναὶ δὲ, καὶ ἐπὶ κακεργίαις.

ΚεΦ. Γ. Πρῶτος ἰωάννης ἐκήξυξε
βασιλείαν θρανόν.

Cap. III. v. 1. Ἐν δὲ ταῖς ημέραις —
ιουδαίας.

Ἐν ποιαις ημέραις; εἰς γάρ, ὅποτε, πάντας ὃν ὁ
ἵλιος, εἰς ναζαρὲτ ἥλθεν ἐξ αἰγύπτων, ἀλλ' ἐν
τῷ τριακοσῷ αὐτῇ πάντως ἔτει, παθὼς ινορεῖ^{v)} v) Luc. 3, 23.
λεκάνῃς. ἀλλ' ἔθος ἐσὶ τῇ γραφῇ, τὸ ἐν ταῖς
ημέραις ἐκείναις¹⁾ αἰωλύτως λέγειν, ἐφ' ἐάν
ἐθελήσῃ χρέον, δηλώσῃ μόνον τὸν καιρὸν ἐκεί-
νον, ἐν ᾧ γέγονεν, ἐδιηγήσαθεν βέλεται, παθ-
άπειρ καὶ τοῦ ὁ ἐυαγγελιστῆς ἐποίησε, τὰ ἐν
μέσῳ παραδεισμάτων.

Καὶ διατί μετὰ τριακοσὸν ἔτος ὁ χριστὸς
ἥλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα; διέτι ή ἡλικία αὗτη
σερεῖς καὶ παντεπικότες ἐσὶ Φρονίμιατος. ἐπεὶ
γάρ ἔμελλε μεταποιεῖν μὲν τὸν πονητιὸν νόμον,
νομοθετεῖν δὲ τὸν νέον, τὸ δὲ μεταποιεῖν καὶ νο-
μοθε-

dum tali opus erat sapientia: ideo tantam experientiam aetatem. Primum siquidem lubricas pertransiens aetates, nempe pueritiam, quae multam habet insipientiam: adolescentiam, cuius est vehementia voluptatum: iuuentutem, in qua nimia est avaritia: postea in aetate virili, tam quoad corpus, quam quoad prudentiam, venit ad baptismum: ut ab hoc demonstratus, deinceps docere inciperet, signaque facere. Propter hoc enim etiam tunc Ioannes a Deo mittitur ad Iordanem, praedicans baptismum, ut baptismi causa multi concurrent: et in medio multorum adstantis Christus, testimonium acciperet, inferne quidem a Ioanne, superne vero a patre et spiritu sancto: et hinc eos attrahens, inciperet sacris initiare, miracula edere.

Vnde autem venit Ioannes? Ab interiori eremo. Ait enim Lucas: Factum est verbum domini super Ioannem, Zachariae filium, in deserto: et venit in regionem, quae circa Iordanem erat. Hanc igitur regionem, quae circa Iordanem erat, Matthaeus desertum nominavit Iudeae. Duas siquidem inuuit eum: unam interiorem, a qua venit Ioannes: alteram, quae circa Iordanem erat, ad quam venit.

V. 2. *Et dicens — regnum coelorum.*

Poeniteat, inquit, vos errorum vestrorum: instat enim Christus, qui post me venturus est: nam hunc nominat hic regnum coelorum, ut pro te coelestem regem, secundum diuinitatem: qui si vos inuenerit relipescentes, donabit peccatorum remissionem.

Vel

²⁾ μηρύσσειν. B.

³⁾ περὶ τὸν. A.

μοδετῶν τοιέτες δεῖται Φρονήματος, ἀνέμεινε
ταύτην τὴν ἡλικίαν. διελθὼν γὰρ πρότερον τὰς
ἐπισφυλαῖς ἡλικίας, λέγω δὴ, τὴν παιδικὴν, ἐν
ἥ πολὶ τὸ ἀνότον, καὶ τὴν μερακιώδην, ἐν τῇ
σφροδρὸν τὸ Φιλίδονον, καὶ τὴν νεανικὴν, ἐν τῇ
λίσιν τὸ Φιλοχείριματον, ἐν τῇ ἀνδρικῇ, κατά τε
σῶμα καὶ Φρονημα, λοιπὸν ἥλθεν ἐπὶ τὸ Βά-
πτισμα, ἵνα, ἀπὸ τέττας ἀναδεχθεὶς, ἐντεῦθεν
ἀρξῆται τῷ διδάσκειν καὶ σημεῖα ποιεῖν. διὰ τοῦ-
το γὰρ τότε καὶ ὁ ἰωάννης ὑπὸ Θεᾶς πέμπεται
πρὸς τὸν ἰορδάνην κηρύσσων ²⁾ Βάπτισμα, ἵνα
διὰ τὸ Βάπτισμα συνδράμωσι πολλοὶ, καὶ ἐπι-
σὰς ὁ χριτὸς μέσον πολλῶν μαρτυρηθῇ, κάτω-
θεν μὲν παρὰ ἰωάννῃ, ἀνωθεν δὲ παρὰ τῷ πα-
τρὶς καὶ τῷ ἄγιοι πνεύματος, καὶ ἐντεῦθεν,
ἐπισπασάμενος αὐτὸς ἀρξῆται μυσταγωγῶν καὶ
θαυματουργῶν.

Καὶ πόθεν ὁ ἰωάννης παραγέγονεν; ἀπὸ
τῆς ἐνδοτέρας ἐρήμου. Φησὶ γὰρ ὁ λεκάνης, ὅτι ^{x)} x) Luc. 3, 2. 3.
ἐγένετο ἥημα Θεᾶς ἐπὶ ἰωάννην τὸν τῷ ζαχαρίᾳ
ὑιὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἥλθεν εἰς τὴν περίχωρον τῷ
ἰορδάνῃ. ταύτην τοῖνυν τὴν περίχωρον ὁ ματθαῖος
ἔρημον τῆς ἰεδαίας ὀνόμασε. δύο γὰρ νοῦμεν ἐρή-
μοις μίαν μὲν τὴν ἐνδοτέραν, αὐτὸν δὲ τὴν ἔξηλθε.
δευτέ-
ραν δὲ, τὴν παρὰ ³⁾ τὸν ἰορδάνην, ἐφ' ᾧ ἐξῆλθε.

V. 2. Καὶ λέγων — ἡ βασιλεία τῶν θρανῶν.

Μετανοεῖτέ, Φησιν, ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε. Ἡγγι-
κε γὰρ ὁ χριτὸς, ὃπισω μη ἐρχόμενος· τέτοιο
γὰρ νῦν ὀνομάζει βασιλέαν θρανῶν, ὡς βασι-
λέως θρανίου, κατὰ τὴν θεότητα, ὃς εὐρίσκω
ὑμᾶς μετανοεῖτας, δωρήσεται ἀφεσιν τῶν ⁴⁾
ἡμαρτημένων.

Vel regnum coelorum; dicit politiam angelicam, quam Christus paulo post conditurus erat per Euangelica praecepta. Dicitur quoque regnum coelorum, fruitio coelestium bonorum. Significat et alia plura nomen varie significatum regnum coelorum, prout in sequentibus erit inuenire.

Vers. 3. *Hic — semitas eius.*

Vox clamantis, defectiva est oratio. Intelligitur enim: *vox, subaudi, est mihi viri, clamantis in deserto*, illa scilicet, quae est apud Iordanem. Clamantis autem, quae sequuntur: Parate viam domini, etc. Viam autem domini, et semitas eius, vocat animas, ad quas venturum erat verbum Euangeli: quas etiam parare exhortatur, siue mundare instrumento poenitentiac, affectionum spinas extrahendo, peccati lapides ciiciendo: et ita suaves ac molles ad ipsius susceptionem efficiendo.

Vers. 4. *Ipse — mel silvestre.*

Meminit et vestis, et cibi eius, ostendens et panum, et simplicitatem eorum: et per haec docens corporis minimam habendam esse curam, despiciendamque sumptuositatem. Ne quaeras autem, quis illi vestem texebat, aut unde Zonam habebat. Multo enim magis admirandum est, quomodo in eremo a pueru aëris inaequalitati per talem aetatem assuefactus est. Id autem unum scito, quod etiam illa, diuina ei prouisione subministrabantur: et ita afflictiones sufferendo perseuerabat.

Locu-

5) i. e. διαρπῶ; ἐνεπρέπει τῇ τελευτωρίᾳ καὶ σκληραγγώ.

³ Η βασιλείαν ἔργων λέγει, τὴν πολιτείαν
τῶν ἀγγέλων, ἡνὶ ὁ χρ.τὸς ὅσοι ἐπωνυμιῶν
ἔμελλε διὰ τῶν ἐναγγελιῶν ἐντολῶν. λέγεται δὲ
βασιλεία ἔργων, καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἐν ἔργο-
νοις ἀγαθῶν. δηλοῦ δὲ καὶ ἀκλα πλάνον τὸ διορισ-
τῆς βασιλείας τῶν ἔργων, πολυτίμαντον ὅν,
ὡς προϊόντες ἐνρήσομεν.

Vers. 3. Οὗτος — τὰς τριβάς αὐτῷ.

Τὸ, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἑρήμῳ, ἐλειπτικόν ἐστι.
ἰστεται γάρ, ὅτι φωνὴ ἐξαιρέταί μοι αἱδρὸς βο-
ῶντος ἐν τῇ ἑρήμῳ, δηλαδὴ τῇ παρεῖ τὸν ἴσχδα-
νην· βοῶντος δὲ ταῦτα· ἐτομάσατε τὴν ὁδὸν κυ-
ρεῖς καὶ τὰ ἔξης. ὁδὸν δὲ κυρίες καὶ τριβάς αὐτῷ
καλεῖ, τὰς ψυχὰς, ἀν ἐπιβαίνειν ἔμελλεν ὁ λό-
γος τῆς ἐναγγελίας, ἃς καὶ προτρέπεται ἐτομά-
ζειν. ἥγεν καθαίρειν, τῷ ἐργαλείῳ τῆς μετα-
νοίας ἀνασπῶντας μὲν τοῖς ἄκουσίαις τῶν πο-
θῶν, ἐκρίπτοντας δὲ τὰς λίθους τῆς ἀμύαρτιας,
καὶ δύτως ἐνθέας καὶ ὄμαλας αὔτας ἀπεργάζε-
δαι πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῷ.

Vers. 4. Αὐτὸς — μέλι ἄγριον.

³ Εμημόνευσε καὶ τῆς σολῆς, καὶ τῆς τρεθῆς αὐ-
τῷ, δεκτών τὸ λιτὸν καὶ σχέδιον αὐτῶν, καὶ
διδάσκων, μικρὰ μὲν φραστίζειν τῷ σώματος,
καταφρονεῖν δὲ τῆς πολυτελείας. μὴ ζητήσῃς
δὲ, τις ὑφίνει αὐτῷ τὸ ἐρδυμα, οὐ πόθεν ἔσχε
τὴν ζώνην· ἐπεὶ θαυμασιώτερον μᾶλλον, πῶς
ἐν ἑρήμῳ νηπιόθεν ἀέρος ἀναμελίαις μετὰ τον
αὐτῆς ἡλικίας ἐπάλλαιε γίνασθε διά μόροι, ὅτι
κατὰ θειαν πρόνοικν ἐκεῖνά τε ἐκτίσαστο, καὶ ⁵)
διῆρκε ταλαιπωρεύμενος.

Locustas vero quidam herbarum esse virgulta dixerunt: quidam autem herbam dictam locustam: alii vero ipsum insecti genus. Dicunt enim usque ad hodiernum diem, in illis partibus plerosque illud edere fumo siccatum: et ipsum inter animalia munda leglatorem annumerasse: habere autem grauem odorem, inalumque gustum. Primum tamen potius tenendum est. Mel quoque sylvestre in petrarum scissuris aegrestibus apibus conficitur: sed amarum est ac insuauē.

† Habitu etiam praedicabat, vestem gerens lugubrem. Dicunt autem camelum medium esse inter munda animalia et immunda: licet enim ruminet tanquam mundum, inferne tamen vngulam non habet fissam. Quia igitur Ioannes populum Iudaicum, qui misere mundus apparebat, ac Gentilem, qui immundus erat, ad Deum adducebat: idcirco pilos ferebat camelorum.

† Omnes sancti cincti a scriptura inducuntur: vel tanquam semper in opere positi; negligentes enim et delicati non cinguntur: vel quia concupiscentiae affectiones mortificarunt. Pellis namque mortui animalis pars est.

Vers. 5.

6) Quo sensu habet Philo pag. 475.

7) Hoc et proximum scholium in margine sui codicis reperit Hentenius. Mei non agnoscunt. Est ex Theophylacto p. 17. 18.

8) Haec supplenda sunt apud Hentenium, qui tamē εκήρυξε videtur legisse.

9) Forte κάτω reperit Hentenius.

*Ακρίδας δὲ, τινὲς μὲν ἀκρέμονας ⁵⁾ Βοτανῶν ἔναγε ἐπον, τινὲς δὲ, Βοτάνην ἀκρίδας καλλιμένην, ἄλλοι δὲ τὸ ζῶον αὐτό. Φασὶ γὰρ, μέχρις καὶ σύμερον ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις πολλὰς ἐθίσειν αὐτὸ τεταριχευμένον. καὶ γὰρ μετὰ τῶν καθαρῶν ζώων καὶ τότο τάξαν τὸν νομοθέτην. ἔχειν δὲ δυσωδὴ καὶ πονηρὰν γεῦσιν. κρείττον δὲ τὸ πρῶτον. μέλι δὲ ἀγριον, τὸ ἐν ταῖς τῶν πετρῶν σχισμαῖς ὑπὸ τῶν ἀγριῶν μελισσῶν γεωργούμενον, πικρὸν καὶ αὐνηδὲς ὅν.

† Eis ⁷⁾ μετάνοιαν ⁸⁾ παρεκάλει καὶ ἀπὸ τῆς σχήματος. πεντικὴν γὰρ ἔιχε τὴν σολήν. λέγεται δὲ, τὴν κάμηλον μεταξὺ ἔναγε καθαρεῖς καὶ μή. καθὸ μὲν γὰρ μηρυκίζει, καθαρόνεσι· καθὸ ⁹⁾ δὲ ἐκ ἕστι διχηλὸν κατὰ τὰς ὄνυχας, ἐκ ἕστι καθαρόν. ἐπεὶ δὲν καὶ ὁ Ἰωάννης, τὸν τε ¹⁾ καθαρὸν δοκεῖται λαὸν, τὸν ἰδαῖκὸν, καὶ τὸν αἰκάθαρτον, τὸν ἐθνικὸν, προσῆγε τῷ Θεῷ, ²⁾ διὰ τότε φόρες τὰς τρίχας τῆς καμῆλου.

† Πάντες οἱ ἀγιοι ἐζωσμένοι εἰσάγονται παρὰ τῇ γραφῇ, ὡς αἱὲ ἐν ἔργῳ ὄντες. οἱ γὰρ ἀμελεῖς καὶ τρυφηλοὶ δὲ ζόννυνται. ³⁾ Η δὲ ἐνέκρωσαν τὰ πάθη τῆς ἐπιθυμίας. τὸ γὰρ δέρμα, γαρεῖς ζώει ἐσὶ μέρος.

Vers. 5.

¹⁾ Nescio, unde *miserere* hauserit Hentenius. Forte pro τόγε τε, legit οὐτρῶς. Nam ἐλεημῶς nimis recedit. Δεινῶς vero prorsus alienum est.

²⁾ Hic auctior est Theophylactus.

³⁾ Hic omissum: ὡς νῦν οἱ σαρανγοί. Nisi supra etiam omissa essent quaedam ab eodem scriba, crederem, metu Turcarum haec omissa esse, quod Codicem illis in locis scribebat.

Vers. 5. *Tunc — Vers. 6. pecca-*
ta sua.

Primum quidem baptizantis opinio spem omnibus erigebat. Erat enim pontificis filius, et nunc primum ab eremo descenderat, multis ornatus virtutibus, soloque visu non parum auertebat mentem. Deinde autem noua praedicationis apparentia regnum coelorum annuntiabat: de quo tunc primum audiebant. Tertio vero, quod etiam magis urgebat, prophetae Iesaias dictum illud: *Vox clamantis in deserto,* de illo praedixerat.

Et quomodo nullis Euangelista scribit, quod Ioannes turbis clamauerit: *Parate viam domini:* Sicut de illo propheta ait? Manifeste quidem nullus scribit. Verisimile est tamen et hoc clamauisse, quamquam scriptum non sit, ut propte per se intellectum. Verum tamen etiam illud: *Resipiscite et facite fructus dignos poenitentia tantundem valet, quantum:* *Parate viam domini.* Est enim praeparatio ac repurgatio praedictae viae ipsa resipiscientia, ac virtutum fruclificatio.

Exibant autem ad ipsum Ierosolyma ciuitas, sive Ierosolymitae: ita enim dixit Marcus. Quam autem habuerit virtutem Ioannis baptismata, quamque differentiam a baptismate, quod Christus statuit, diligenter apertum inuenies in explanatione Euangeli secundum Marcum. Nam in ea conuenientius vides est, rem hanc declarare, ubi scriptum est: *Praeditans baptisma poenitentiae in remissionem peccatorum.*

Vers. 5. Τότε — Vers. 6. Τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.

Ἄνεπτέρωσε γὰρ ὑπάντας, πρῶτα μὲν, ἡ τοῦ βαπτίζοντος ὑπόληψις· ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱὸς, καὶ ἀρτὶ πρῶτον ἐκ τῆς ἐρήμου κατέβη, πολλὰς αἱρεταῖς ἐπικομιδόμενος, καὶ ἀπὸ μόνης ὄψεως πολλὴν ἀπήρειστεν ἐν λάθεσσιν· δεύτερον δὲ, ἡ τῇ κηρύγματος καινοφάνεια· βασιλείαν γὰρ δρανῶν κατήγγειλε, περὶ οὗ τότε πρῶτον ἦνθον τρίτον δὲ καὶ πλεῖον, οἱ προφήταις ησαίας, τὸ φῶνη βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, περὶ αὐτῆς προαναφωνήσας.

Καὶ πῶς, εὑρεῖς τῶν ἐναγγελιῶν ἀνέγραψεν, ὅτι δὲ ἴωσιν τὸ βόησε πρὸς τὰς ὄχλες, ἐτομάσατε τὴν ὁδὸν ιψεῖς, ὡς οἱ προφήταις περὶ αὐτοῦ φησι; Ἕγτας μὲν εὔδεις αἰνέγραψε τότε, εἰος δὲ βρῆσαι μὲν αὐτὸν καὶ τότε, μὴ αἰνέγραψαι γὰρ δὲ ὡς εἴσωθεν νοθέμενον. Ἀλλως τε δὲ, τὸ μετανοεῖτε, καὶ τοῦ ποιῆσατε καρπὸς αἵρεσις τῆς μετανοίας, ἵστι εἰσὶ τῷ, ἐτομάσατε τὴν ὁδὸν ιψεῖς. ἐτομασία γὰρ καὶ ἀνακαίθασις τῆς δηλωθεῖται ὁδὸς οὐ μετανοεῖ, καὶ οὐ καρποφορεῖ τῷ ἀξέτον.

Ἐξεπορέυετο δὲ πρὸς αὐτὸν ἱεροσόλυμα οὐ πόλις, εἴταν οἱ ἱεροσόλυμῖται. ἔτω γὰρ ἐπεν ὁ γ) Marc. I, 5. μίσχος. ὃποιαν δὲ δύναμιν ἔχε τὸ βάπτισμα τὸ ἰωάννου, καὶ τίνα διαφορὰν πρὸς τὸ βάπτισμα τὸ νομοθετηθὲν ὑπὸ τῆς χειροῦ, ἀληθῶς ἐνοίσεις ἐν τῇ ἐξηγήσει τῷ κατὰ μάρκον ἐναγγελίᾳ. ἐπιτιθειέτερον γὰρ ἦν, ἐν ἐκείνῃ ταύτην ἐρμηνευθῆναι, εἰδα κατέκα τὸ, 2) καὶ κηρύσσων βάπτισμα 2) Marc. I, 4. μετανοίας εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν.

Vers. 7.

Vers. 7. *Porro cum vidisset — ira.*

Iudeorum genus variis appellatur nominibus. Si quidem Hebraei dicuntur ab Heber, utpote lingua eius utentes, solius enim eius linguam seruavit Deus inconfusam: quia communicare noluerat cum illis, qui turrim aedificabant. Ab hoc autem descendenter Abraham. Israelitae vero dicti sunt a Iacob, qui Deum in scala vidit, et Israel appellatus est. Israel enim tantundem valet, quantum, videns Deum. Iudei autem a Dauid: quam postquam de tribu Iuda ad regnum elegit Deus: eiusque posteris dedit, ut haereditario iure regnarent: tribum illam claram reddidit, utpote ab eo tempore regiam: ita, ut etiam, qui ab aliis tribubus descendenter, postea Iudei quoque ab hac, communi vocabulo, dicerentur.

His ita distinctis, dicere etiam oportet de duabus Iudeorum sectis, quae hic ponuntur. Sadducei in caeteris quidem Iudei erant: verum spiritum, et angelos, ac resurrectionem mortuorum negabant, neque omnino esse credebant. Pharisei vero et ipsi quoque in caeteris Iudei, habebant quasdam observationes caeteris non communes, ut ieunium bino in hebdomade die: substantiae decimas, quas pauperibus erogabant: litiones ac purificationes vrceorum, paropsidum, ac scyphorum, aliosque huiusmodi mores. Sic ut autem scribae siue legisperiti ac doctores aliis praestan-

4) Respicit Genes. 11. Quid autem sit χαλάνης, ignoro. Hentenius id praetermisit. Nescio, utrum sit corruptum vocabulum Hebraicum, an Graecum. Forte πλάνης voluit. Ex Hebraicis נְבָבֶת בְּלֵב nihil exscalpi potest.

Vers. 7. Ἰδὼν δὲ — ὁργῆς.

Τὸ γένος τῶν ιδαίων καλεῖται διαφόροις ὀνόμασι. λέγονται γὰρ ἐβραῖοι μὲν, ἀπὸ τῆς ἐβρεῖ, ὡς πεχητμένοι τῇ διαλέκτῳ αὐτῆς. μόνις γὰρ ἐκείνης τὴν γλῶσσαν αἰσύγχυτον διετήρησεν ὁ Θεὸς, μή θελήσαντος κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον τῆς 4) χαλάνης οἰκοδομῆσι. πρόγονος δὲ ἦν ἔτος τῆς αἴβραάμ. ισραηλῖται δὲ, ἀπὸ τῆς ιακώβ, ὅς, ιδὼν ἐν τῇ κλίμακι τὸν Θεόν, ἐπωνομάθη καὶ ισραῆλ. τὸ γαρ ισραὴλ, ὅρῶν Θεὸν ἐρμηνέυεται. ιδαῖοι δὲ, ἀπὸ τῆς 5) δαΐδ, ὃν ἐκ τῆς ιέδα Φυλῆς ἐπιλεξάμενος ὁ Θεὸς εἰς τὴν Βασιλείαν, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτῆς καταγομένοις τὸ Βασιλεὺεν ἀποκληρώσας, ὄνοματὴν ἀγαντὴν Φυλὴν ταύτην, ὡς τῇ λοιπῇ Βασιλικῇ, ἐποίησεν, ἀπεκτὶ τὰς ἐκ τῶν ἄλλων Φυλῶν χρόνῳ ὑπερον ιδαίως κοινῶς ἀπὸ ταύτης λέγεθαι.

Τούτων ὅτας 6) ἐυκριθέντων, εἰπεῖν χρῆ καὶ περὶ τῶν προκειμένων δύο ιδαῖκῶν αἰρέσεων. οἱ σαδδικαῖοι, ταῦλα μὲν ιδαῖοι ἦσαν, πνεῦμα δὲ αγιον καὶ ἀγγέλους καὶ γενεῶν ἀνάτασιν ἀθετεῖσι, καὶ δύο ὄλως εἶναι φασιν. οἱ Φαρισαῖοι δὲ, καὶ αὐτοὶ ταῦλα μὲν ιδαῖοι, 7) ἔχον δὲ περιττάς τινας παρατηρήσεις, οἷον, νησίαν δῆς τῆς ἐβρομάδος, ἀποδεκατώσεις τῆς ὥστες εἰς τὰς πένητας, βαπτισμὸς καὶ καθαρισμὸς ξεσῶν καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων, καὶ τοιαῦτα ἔτερα ἐθη. ὠσπρέ δὲ 8) οἱ γραμματεῖς, εἴτεν 9) οἱ νομικοὶ καὶ διδάσκαλοι, διαφορώτεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, ὅτα δὴ καὶ οἱ Φαρισαῖοι

5) ἀπὸ τῆς ιέδα. B.

6) ἐυκριθέντων. A. Male. Est enim ab ἐυκρινέᾳ, quod habet Xenoph. p. 513. E. Frequentius occurrit διευκρινέιν.

7) ἦσαν, addit. A.

8) γὰρ, pro δέ. A.

9) οἱ, omittit. B.

praestantiores erant: ita sane et Pharisei ac Saducaeи tanquam aliis superiores sese iactabant.

Hos igitur Ioannes accedere videns, ipsosque agnoscens: tum per inhabitantem in se gratiam, tum vero a ueste habituque insigni, liberius eos arguit: siquidem fiduciam in eo habebat, qui te miserat. Miscer autem reprehensionis asperitati laudem: ut inde quidem humilientur, hinc autem consolationem accipient. Nam ipsos alloquens, progenies viperarum appellavit. Sicut enim viperarum proles, quam pariuntur, suas occidunt matres, exeso earum ventre: ita sane et Iudei Ieos patres spirituales, puta prophetas occiderant. Laudauit autem ipsos dicens: Quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? Apparebat enim, quod sola ipsorum prudentia.

Futuram vero iram dicit, vel quae a Romanis in obsidione futura erat: vel quae a Deo in die iudicii: quam, ad poenitentiam properando, fugiebant. Erumpendo igitur ad Phariseos ac Sadducaeos dirigit sermonem: eos autem spiritu discernens, haec illis dicebat, qui in Christum credituri erant, et ita praedictam iram omnino evasuri. Quod si Lucas haec turbis illum dixisse ait, ad se ut baptizarentur venientibus: nihil inde turberis. Verissimile est enim bis haec Ioannem dixisse: nunc quidem his, nunc vero illis. Admirabatur autem Ioannes magnam ipsum mutationem: quomodo hi, qui prophetas occiderant, ipsum quoque non occiderent, sed magis ad poenitentiam venirent.

Vers. 8.

¹⁾ intell. οπέδειξεν.

ριστῖοι καὶ σαδδεκαῖοι μέγας ἐφρόνευν, ὡς περιτότεροι τῶν ἄλλων.

Τάχτες προσιόντας ἴδων ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐπιγνὺς αὐτὸς, τότε μὲν, ἐκ τῆς ἐνοικόσης αὐτῷ θείας χάριτος, τότε δὲ καὶ, ἐκ τῶν παρασήμων τῆς σολῆς καὶ τῆς σκήματος, παρέβησιας μάτερον αὐτοῖς διαλέγεται· καὶ γὰρ ἐθάρρει τῷ αποστολαντι αὐτόν· μίγγυσι δὲ τῇ αὐτηρίσι τῶν ἐλέγχων καὶ ἐπανον, ἵνα τῇ μὲν ταπεινωθῶσι, τῷ δὲ παρηγορηθῶσιν. ἦλεγξε μὲν γὰρ αὐτὸς, γεννηματα ἔχιδνῶν τάχτες προσαγορεύσας. ὥσπερ γὰρ τὸ γεννηματα τῶν ἔχιδνῶν ἀποκτείνεστι τὰς ἑαυτῶν μητέρας, διαβιβρώσκουστα τὰς τάχταν γατέρας ἐν τῷ κυίσκεθαι· ἔτῳ δὴ καὶ οἱ ἰεδαιοὶ τὰς πνευματικὰς αὐτῶν πατέρας, τὰς προφήτας, ἀπέκτενον. ἐπήνεσε δὲ αὐτὸς, εἰπὼν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν Φυγῆν ἀπὸ τῆς μελλόσης ὁργῆς; ἐνέφην γὰρ, ὅτι ἐδεῖς ἄλλος,¹⁾ εἰ μὴ ἡ σύνεσις αὐτῶν.

Μέλλοσαν δὲ ὁργὴν λέγει, ἢ τὴν ἀπὸ βωμάτων ἐν τῇ πολιορκίᾳ, ἢ τὴν ἀπὸ Θεῶν ἐν ήμέρᾳ κρίσεως, ἢν ἐφευγον ἐρχόμενοι εἰς μετάνοιαν. προηγγένεις μὲν δὲν πρὸς τὰς Φαρισαῖς καὶ σαδδεκαῖς ἀπέτεινε τὸν λόγον, ὡς δοκεῦτας Φρουριμωτέρες· διὸ μέσος δὲ αυτῶν ἐλεγε ταῦτα πρὸς τὰς μέλλοντας εἰς χεισὸν πιστεύειν· οἱ πάντως καὶ τὴν δηλωθεῖσαν ὁργὴν ἔμελλον ἐκφυγεῖν. εἰ δὲ ὁ λαζαῖς Φητίν, ὅτι ἐλεγε ταῦτα^{a)}, τοῖς ἐκπορευο- a) Λuc. 3, 7: μένοις ἔχλαις βασπιδῶνα υπ' αὐτῷ, μὴ ταραχθῆς. εἰκὸς γὰρ, δις ταῦτα τὸν Ἰωάννην εἰπεῖν, νῦν μὲν τάχτοις, νῦν δὲ ἐκίνοις. ἐκπλήγτεται δὲ ὁ Ἰωάννης τὴν ἀθέρόσαν αὐτῶν μεταβολὴν, πῶς, ²⁾ προφητοκτόνοι οὖτες, ἐκ αἰνιγχτι καὶ αὐτοῖς, ἀλλ' ἐρχοντας εἰς μετάνοιαν.

²⁾ γὰρ, interponit. B.

Vers. 8. *Facite — poenitentia.*

Qui ergo resipiscitis, scitote, quod non sufficit prauitatem duntaxat fugere: sed oportet virtutem quoque operari. Declina, inquit, a malo, et fac bonum.

Vers. 9. *Et ne — Abraham.*

Ne videamini, hoc est, ne velitis. Admonet autem, ne in cordibus suis dicant: Patrem habemus Abraham: et sufficit nobis ad virtutem, quod ab illo descendamus. Neque enim ullos oportet, de progenitorum virtutibus gloriari: quum ipsi negligentes sint de propriarum operibus virtutum.

Vers. 9. *Dico — Abrahae.*

Ne putetis, inquit, quod si vos absque fructu virtutum perieritis, nulli reliqui erunt Abrahae filii. Potest enim Deus de inanimatis his lapidibus suscitare filios ipsi Abrahae. Etenim ipsum quoque Isaac suscitauit ei, de inanimato ac lapideo Sarae vtero. Potest et alio modo dici. Ne gloriemini, quod originem habeatis ipsum Abrahain. Neque enim hoc vestrum bonum opus est, sed Dei donum: qui potest, nempe omnipotens, de apparentibus his lapidibus, suscitare filios ipsi Abrahae.

Quidam autem dicunt eos, qui e gentibus crediderunt, his verbis insinuari: qui primum ad veritatem obdurati et infensi, postea per fidem, in filios adoptati sunt. Alii vero illos designari dicunt, qui tempore passionis Christi ob petram scissionem per fidem in filios adoptati sunt. Et hi autem et illi in Abrahae filios cooptati sunt,

vtpo-

Vers. 8. Ποιήσατε — μετανοίας.

Ἐπεὶ τοίνυν μετανοεῖτε, γινώσκετε, ὅτι ὃν αἴρεις
μόνον τὸ Φυγεῖν τὴν κακίαν, αἰλλὰ χρὴ καὶ αἴρε-
τὴν ἐπιδείξαθαι· ἔκκλινον ^{b)} γάρ, Φησὶν, ἀπὸ ^{b)} Ρι. 33, 15.
κακός, καὶ ποιησον ἄγαθόν.

Vers. 9. Καὶ μὴ — αἴβραάμ.

Μὴ δόξητε, ἀντὶ τοῦ, μὴ θελήσητε. παραποτέλει, δὲ,
μὴ λέγετε ἐν ταῖς ἑαυτῶν Ψυχαῖς, ὅτι πατέρες
ἔχομεν τὸν αἴβραάμ, καὶ αἴρεις ἡμῖν εἰς αἴρετην,
τὸ ἀπὸ ἐκείνου κατάγεθαί. ὃ χρὴ γάρ, μέγου
Φρονθάτας ἐπὶ ταῖς τῶν προγόνων αἴρεταις, αὐ-
τὸς ἀμελεῖν οἰκείων κατόρθωμάτων.

Vers. 9. Λέγω — αἴβραάμ.

Μὴ νομίσητε, Φησὶν, ὅτι, ἐὰν ὑμεῖς ἀπόληθε,
ὡς ἄκαρποι αἱρετῆς, ὀκέτι ἔχετε τέκνα ὁ αἴβραάμ.
δύναται γάρ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν αἱψύχων τάχτων λιθῶν
ἐγεῖραι τέκνα τῷ αἴβραάμ. καὶ γὰρ καὶ τὸν ἰσα-
ὰκ ἐκ τῆς αἱψύχας καὶ λιθώδεως μήτρας τῆς σαΐ-
δας ἥγετεν αὐτῷ. ἐσι δὲ καὶ ἐτέρας εἰπεῖν, μὴ
κομπάζετε ἐπὶ τῷ ἔχειν δίσαν γένεταις τὸν αἴβραάμ.
τότε γάρ οὐχ ὑμέτερόν ἐσι κατόρθωμα, αἰλλὰ
Θεὸς δῶρον, ὃς δύναται μὴ μόνον ἐξ αὐθεώπων,
αἰλλὰ καὶ ἐκ τῶν φανομένων τάχτων λιθῶν ἐγεῖραι
τέκνα τῷ αἴβραάμ, οἵα παντοδύναμος.

Τινὲς δέ Φασι, τὸς ἐξ ἐθνῶν πεπιτευκότας
αἰνίττεθαι τὸν λόγον, οἱ πεπωρωμένοι, καὶ ἀναι-
θητοι ὄντες τῆς ἀληθείας προτερον, διὸ τῆς πι-
τίσεως ὑιοθετήθησαν ὕστερον. αἴλλοι δέ λέγοσι, παρα-
δηλώθαι τὸς ἐν τῷ καιρῷ τῷ πάθεις τῷ σω-
τῆρες, ἀπὸ τῷ σχίζεθαι τὰς πέτρας, διὰ πίτεως
ὑιοθετηθέντας. καὶ γάρ τοι δὲ, κακέντοι τῷ αἴβραάμ

vtpote cum ipso aeternae haereditatis participes. Proprie enim Abrahae filii sunt, qui virtutes eius imitantur, ac sorte ipsius in regno coelorum digni habentur, siue ex Iudeis sint, siue ex gentibus. Nam tanto maior est virtutis cognatio, quam sanguinis, quanto anima corpore praestantior est.

Vers. 10. *Iam — in ignem mittitur.*

†† Securis, euangelica est amputatio, quae amputat steriles ad virtutes et fidem Iudeos a lege, nec tamen prorsus eradicat. Radix enim illorum lex, cui illorum loco inseruntur credentes. Arbores autem sunt Israelitae.

Quin iam eos terruisset dicens, quod nisi cauerent, a genere Abraham exciderent, auget adhuc metum. Non solum, inquit, a tali genere excidetis, verum etiam irremediabili modo, citius a praesenti vita excisi, etiam ibi in futuro poemam luetis. Securim enim figuratiue mortem appellauit: arbores autem homines: radices vero vitam ipsorum: ignem etiam dixit ipsius gehennae.

Quidam vero radicem interpretantur ipsum Abraham: arbores autem Iudeos: qui ab ipso pullularunt: Securim quoque Christum, qui ipsos quidem excisurus erat, fructum ad Euangelii fidem non ferentes: inserturus autem illos, qui e gentibus crederent. Postquam ergo fastum ipsorum terruit, ac cordis eorum duritie in timore cuncti a genere Abraham, excisione ac igne emolliuit:

³⁾ Inclusa in marg. habet. A. Eadem omiserat Hen- tenius.

νιοθετήθησαν, ὡς τῷ κατ' αὐτὸν αἰῶνις κλήρῳ μεταλλαχόντες. κυρίως γάρ τέκνα τῷ αἴβραάμ εἰσιν, οἱ τὰς αἱρετὰς αὐτῷ μιμόμενοι, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ καταξιώμενοι μερίδος ἐν τῇ Βασιλείᾳ τῶν θρανῶν, πάντες ἐξ ιδαίων εἰν, πάντες ἐξ ἑθνῶν. μιζῶν γάρ η ἐξ αἱρετῆς συγγένεια τῆς ἐξ αἵματος οἰκειώσεως, οσον καὶ η ψυχὴ τιμιωτέρω τῷ σώματος.

Vers. 10. Ἡδη — εἰς πῦρ βάλλεται.

[Ἄξινη 3) μὲν, η ἐναγγελικὴ τομὴ, ἐκτέμνεσσε τὸς αἱρέπεις εἰς αἱρετὰς καὶ πίσιν ιδαίς απὸ τῷ νόμῳ, & μὴν ἐκριζόσσα. ἔιδα γάρ αὐτῶν ὁ νόμος, ὡς ἀντ' ἐκείνων οἱ πισεύσαντες ἐγκεντρίζουται. δένδρος δὲ οἱ ισραηλῖται.]

Φοβήσας δὲ 4) αὐτὸς, ὡς αἴποπεοθμένους τῷ γένει τῷ αἴβραάμ, εἰ μὴ πρόστεχοιεν, ἐπιτείνει τὸν Φόβον ἔτι. & μόνον γάρ, Φησιν, αἴποπεσεῖθε τῷ τοιότῃ γένει, αἷλλ', οὐδὲν αἰνιάτοι λοιπὸν, ταχέως αἴποπερντες τῆς ἐνταῦθα ζαῆς, καὶ ἐκεὶ τιμωρηθήσεθε. ἀξίνην μὲν γάρ, τροπικῶς ὀνόμασε τὸν θάνατον· δένδρα δὲ, τὸς αὐθεώπειας ἔιδαν δὲ αὐτῶν, τὴν ζωὴν. πῦρ δὲ ἐπει, τὸ τῆς γεέννης.

Τινὸς δέ ἔιδαν μὲν ἡρμήνευσαν, τὸν αἴβραάμ, δένδρα δὲ, τὰτοις τὸς αναβλατήσαντας ἐξ αὐτῆς ιδαίς, ἀξίνην δὲ, τὸν χειρὸν, οὐδὲν ἔμελλεν αἴποτε μὲν αὐτὸς, μένοντας αἱρέπεις εἰς τὴν πίσιν τῷ ἐναγγελίᾳ, ἐγκεντρίσαμ δὲ τὸς ἐξ ἑθνῶν. ὅτας δὲν καταστίσας αὐτῶν τὸ Φρόνημα, καὶ μαλάξας τῆς τάτων παρδίας τὸ συληρὸν, τῷ Φόβῳ τῆς ἐκπτώσεως τῷ γένει τῷ αἴβραάμ, καὶ τῇ ἐκτομῇ, καὶ τῷ πυρὶ, λοιπὸν εἰσάγει τὸν περὶ

*) δὲ, omittit. A.

liuit: deinceps sermonem de Christo cum multa dignitate inducit, ut ipsi apparenti occurrerent.

V. II. *Ego quidem — Spiritu sancto.*

In poenitentiam, hoc est, propter poenitentiam, ipsos enim consitentes siue resipiscentes baptizabat, quia eos poenitebat: eratque tale baptismus poenitentiae demonstratio. Post se autem venturum dicit Iesum, ante quem ipse viam illi praeparabat, clamans: *Parate viam domini, ut supra narrauius.* Dixit quoque Christum se fortiorrem, ut pote diuinitati unitum. Illud vero: *Non sum idoneus calceamenta portare, excellentem eius, qui praedicabatur exprimit dignitatem.* Tantundem enim est ac si diceret: Neque inter extremos ipsius seruos numerari possum, propter magnitudinem diuinitatis ipsi unitae: postremis siquidem seruis huiusmodi commissum est obsequium.

Reliqui vero Euangelistae, corrigiam calceamentorum eius soluere dixerunt: ut manifestum sit utrumque dixisse: nunc quidem hoc, nunc vero illud. Dicens autem, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, palam fecit dominici baptismatis dignitatem. Meum, inquit, baptismus abstinentiam a peccatis operatur: illius vero, Spiritus sancti participem facit. Matthaeus sane, Marcus et Ioannes dixerunt, in Spiritu sancto. Lucas vero, in Spiritu sancto et igni: unde rursum manifestum sit, et hoc, et illud baptistam variis dixisse temporibus. nostris quidam maioribus hic sermo demonstrat, Spiritus sancti super apostolos in igneis linguis descensum. Tunc enim in Spiritu sancto et igni baptizati sunt. Postea

5) αρχήν, pro ὑπεροχήν. A.

τε χριστὸς λόγον, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερέοχῆς, ἵνα
Φανέντι προσδράμωσιν αὐτῷ.

Vers. II. Ἐγὼ μὲν — πνεύματι ἀγίῳ.

Ἐis μετάνοιαν, ἀντὶ τε, διὸ τὴν μετάνοιαν.
ἔξομολογγμένης γὰρ αὐτὸς, εἰτεν μεταγοῦντας,
ἐβάπτιζε, διότι μετενόησαν. καὶ ἦν τὸ τοιότου
βάπτισμα, ἀπόδεξις μετανοίας. ὅπιστος δὲ αὐ-
τῷ ἐρχόμενον λέγει τὸν Ἰησὸν, καὶ ἔμπροθεν αὐ-
τὸς κατεσκέψεται τὴν ὁδὸν αὐτῷ, Βοῶν, ἐτοιμά-
σατε τὴν ὁδὸν κυρίος, ὡς ἀνωτέρω ἔχηγησάμεθα.
ἰσχυρότερον δὲ αὐτὸν ἐρικεν, ὡς ἡναμένον Θεότη-
τι, τὸ δὲ, καὶ εἰμὶ ἰκανὸς τὰ ὑποδήματα. Βα-
σάσαι, τὴν ὑπερβάλλοσαν 5) ὑπεροχὴν τοῦ κη-
ρυστομένης παρίτησι. λέγει γὰρ, ὅτι ὅδε εἰς τὸ
ἔσχατον αὐτῷ δέλλες ταργηναὶ δύναμαι, διὸ τὸ
μέγεθος τῆς ἡναμένης αὐτῷ Θεότητος. τοῖς γὰρ
ἔσχατοις οἰκέταις ἐπιτέτρωπται ή τοιαύτη ὑπη-
ρεσία.

Οἱ δὲ λοιποὶ ^{c)} ἐναγγελιζαὶ λῦσαι τὸν ἴμαν- c) Marc. I, 7.
τα τῶν ὑποδημάτων αὐτῷ εἶπον, ὡς εἴναι δῆλον,
ὅτι καὶ αὐτότερος ὁ ἰωάννης εἶπε, νῦν μὲν τῷτο,
νῦν δὲ ἐκένο. εἶπὼν δὲ, ὅτι αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει
ἐν πνεύματι ἀγίῳ, ἐδήλωσε καὶ τὴν τῷ δεσποτικῷ
βαπτισμάτος ὑπεροχὴν. τὸ μὲν ἐμόν, Φισι, βά-
πτισμα ἀποχὴν αρμαρτιῶν ἐνεργεῖ, τὸ δὲ τῷτο
μετοχὴν πνεύματος ἀγίου παρέχει. ματθαῖος
μὲν ἐν καὶ ^{d)} μάρκος καὶ ^{e)} ἰωάννης εἶπον, ὅτι ἐν d) Marc. I, 8.
πνεύματι ἀγίῳ. λγνᾶς δὲ, ὅτι ἐν πνεύματι ἀγίῳ e) Io. I, 33.
καὶ ^{f)} πυρὶ. καὶ δῆλον πάλιν, ὅτι καὶ τῷτο, καὶ f) Luc. 3, 16.
κένο ἐρικεν ὁ βαπτιστής, ἐν διεφόροις καιροῖς. ἐμ-
φαίνει δὲ ὁ λόγος προηγγμένως μὲν τὴν τῷ ἀγίῳ
πνεύματος, ἐν εἰδές πυρίνων γλωσσῶν, ἐπὶ τὸ
ἀποτόλλες καθέσδον· τηνικαῦτα γὰρ ἐν πνεύματι
ἀγίῳ καὶ πυρὶ ἐβαπτισθησαν· ἐπειτα δὲ καὶ τὸ

ea vero idem operatur constitutum a Christo baptisma. Etenim cuique baptizato aduolat Spiritus sanctus non solum ipsum sanctificans, verum etiam inuisibilitatem animae eius sordes consumens. Non sum autem idoneus, hoc est, *non sum dignus*: ita enim scripsit Ioannes.

† Ipse vos baptizabit. Per metaphoram dilectionis, gratiae abundantiam refert Baptista. Et ignis repetitione, gratiae vehementia ac incomprehensibilitas demonstratur.

Vers. 12. *Cuius — inextinguibili.*

Ex his demonstrat, quod iudex etiam sit futuri seculi. Et aream quidem vocat vniuersalem orbis Ecclesiam, ad quam omnes operatores a domini prouidentia conducuntur. Ventilabrum autem iustum eius iudicium, quod eos sane, qui omni iniuitatis vento agitantur, quasi paleaceos, tradit igni gehennae inextinguibili: illos vero, qui virtutum habent grauitatem, in apothecam coelestium tabernaculorum colligit.

Nunc siquidem in area mixta sunt triticum et palea: tunc autem omnino discernentur, quando frumentum in apothecam deferendum est. In manu autem sua dixit, eo quod promptus ac paratus est ad diiudicandum. Vide autem quod postquam baptizauerit in Spiritu sancto, expurgat adhuc aream suam, ne suscepto baptismo torpeas.

Vers. 13.

6) ἀσπάτως, omittit. A.

7) Inclusa in margine habet. A. Omittit. B.

8) οὐτος, abest. A.

νομοθετηθέν υπὸ χριστοῦ βάπτισμα. καὶ γὰρ ἐφί-
πταται παντὶ βαπτιζόμενῳ πνεῦμα ἄγιον, οὐ
μόνον ἄγιόν, ἀλλὰ καὶ ὡς πῦρ φορέατως ⁶⁾
ἀναλίσκον τὸν ψύπον τῆς ψυχῆς αὐτῷ. ἐκ εἰμὶ
δὲ ἴκανός, ἀντὶ τοῦ, οὐκ εἴμι ἀξιός. θτῷ γάρ
ἔγραψεν ὁ ⁷⁾ Ἰωάννης.

g) Io. I, 27.

[Αὐτὸς ⁷⁾ ὑμᾶς βαπτίσει· τῇ μεταφορᾷ
τῆς λέξεως τὸ δαψιλές τῆς χάριτος ἐμφανεῖ ὁ
βαπτιστής, καὶ τῇ ἐπεξηγήσει τῷ πυρὸς πά-
λιν, τὸ σφοδρὸν καὶ αἰδίνετον τῆς χάριτος ἐν-
δέκνυται.]

Vers. 12. Οὐ — ἀσβέτω.

Ἐκ τέτων παρεῖσθαι, ὅτι καὶ ιεριτής ἐσιν ὅτος ⁸⁾
τῷ μέλλοντος αἰώνος. καὶ αἱωνος μὲν ὄνομάζει,
τὴν πάνδημον ἐκκλησίαν τῆς σικελίας, εἰς ἣν
πάντες οἱ γεωργοῦθέντες υπὸ τῆς δεσποτικῆς ἐπι-
μελείας συνοίγουνται· πεντοῦ δὲ, τὴν δικαίαν αὐ-
τῷ καίσιν, ἥτις τὸς μὲν παντὶ αἰέμω τῆς ἀμαρ-
τίας ἐπικείμενος, ὡς αἰχμαλώτεις, ἐκδίδωσι πυρὶ
ἀσβέτῳ τῆς γεέννης, τὸς δὲ βάρος ἔχοντας ⁹⁾
ἀρετῆς, συλλέγει εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν ἀρετῶν
σκηνῶν.

Νῦν μὲν γάρ, ὡς ἐν ἀλωνι, αἰναιμίξ ὁ σῖ-
τος καὶ τὸ ἄχυρον· τότε δὲ, πολλὴ ἔσαι ¹⁾ ἡ
διάκριτις, ὅτε μέλλει ὁ σῖτος εἰς τὴν ἀποθήκην συγ-
κομιδῆνος. ἐν τῇ κειρὶ δὲ αὐτῷ ἐπε, διὰ τὸ ἐ-
ναγμα περόχειρον καὶ ἔτοιμον εἰς τὸ διακεῖναν. ὅρος
δὲ, ὅτι μετὰ τὸ βαπτίζειν ἐν πνεύματι ἄγιῳ
καὶ πυρὶ, διακαθαίρει τὴν ἀλωνα, ἵνα μὴ μετὰ
τὸ βαπτισμα ἔαθυμήσῃ.

Vers. 13.

9) τῆς, addit. B. 10) ἐσιν ἡ. B.

Vers. 13. *Tunc — ab eo.*

Cum seruis venit dominus: sed illi quidem, ut poenitentiae actus demonstrarent accesserunt, ipse vero ut populo manifestaretur. Ita enim dixit Ioannes, quod ut manifestaretur Israeli.

Vers. 14. *Ioannes autem — ad me.*

Cognouit quis esset per inhabitantem in se Spiritum sanctum. Ait enim Ioannes Euangeliſta: *Videt Ioannes Iesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, etc.* Nunc vero prohibebat ipsum dicens: *mihi opus est ut abs te baptizer: ego peccatis obnoxius, ab eo, qui peccare non potest: in nuda aqua baptizans, ab eo qui baptizat in Spiritu sancto et igni: seruus a domino: homo a Deo, et tu tamen e diverso venis ad me?* Alii enim per interrogacionem legunt verba illa, *tu venis ad me?* Theologus autem Gregorius per affirmationem quasi prophetantis ac dicentis: *Sequeris me qui occidar, hoc est, occideris et tu.*

Vers. 15. *Respondens — modo.*

Desine modo impeccabilitatis ac diuinitatis meae velamenta obtendere: neque enim sunt haec praesentis temporis: Sed dispensatorio modo a te baptizor. Quemadmodum enim propter homines homo factus sum, ut tanquam homo fallam diabolum ipsos

²⁾ παρεγένοντο, A.

³⁾ Pro ἀκολούθαις et ἀναιρή, quod repereram, dedi, ἀκολούθησαι et ἀναιρεθῆσαι.

Vers. 13. Τότε — ὑπ' αὐτοῦ.

Μετὰ τῶν δέλων ὁ δεσπότης· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν,
ἴνα μετανοήσωσι, ²⁾ παρεγίνοντο· ὅτος δὲ, οὐα
ἀναδειχθῆ τῷ λαῷ. οὐτω γάρ καὶ ὁ ἰωάννης
ἔπει, ὅτι ίνα ^{b)} φανερωθῆ τῷ ἵστατῃ. h) Io. 1, 31.

Vers. 14. Ο δὲ ἰωάννης — πρός με.

^{a)} Εγώ, τίς ήν, ὑπὸ τῆς ἐνοικεύντος αὐτῷ Θείου
πνεύματος. Φησὶ γάρ ὁ ἐυαγγελιστὴς ἰωάννης,
ὅτι βλέπει ⁱ⁾ ὁ ἰωάννης τὸν ἵησθν ἔρχόμενον πρὸς i) Io. 1, 29.
αὐτὸν, καὶ λέγει· ἴδε ὁ ἀμνὸς τῆς Θεᾶς, ὁ αἱρεω
τὴν ἀμαρτίαν τῆς κόσμου, καὶ τὰ ἔξης. νῦν δὲ διε-
κώλυεν αὐτὸν, λέγων· ἐγὼ χρέιαν ἔχω ὑπὸ σου
βαπτισθῆναι. ἐγὼ, ὁ ὑπεύθυνος ἀμαρτίας, ὑπὸ
τῆς ἀναμαρτήτου, ὁ βαπτίζων ἐν ψιλῷ ὕδατι,
ὑπὸ τῆς βαπτίζοντος ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ,
ὁ δοῦλος, ὑπὸ τῆς δεσπότου, ὁ ἀνθρώπος, ὑπὸ τῆς
Θεᾶς· καὶ σὺ λοιπὸν ἀνάπταλιν ἔρχῃ πρός με· οἱ
μὲν οὖν ἄλλοι κατ' ἔρωτησιν ἀναγνώσκουσι τὸν
καὶ σὺ ἔρχῃ πρός μέ; ὁ Θεολόγος δὲ γρηγόριος
κατὰ ἀπόφασιν, ὡς προφῆτεύσαντος, ὅτι ἀκο-
λοθήσεις μοι ἀναρρώμενω, τετέσιν ³⁾ ἀναφερεθή-
σῃ καὶ σύ.

Vers. 15. Ἀποκριθεὶς — αἱρετι.

Παραχώρησον τόγε τοῦ ἔχον, μή ⁴⁾ προβαθύμε-
νος εἰς παραίτησιν τὰ τῆς ἐμῆς ἀναμαρτησίας καὶ
θεότητος. νῦν γάρ δὲ ἐτι τέτων καιρός· ἀλλ' ὅποι-
νομικῶς ὑπὸ σῇ βαπτίζεμαι. ὥσπερ γάρ διὰ τῆς
ἀνθρώπους γέγονα ἀνθρώπος, οὐχώς ἀνθρώπος κα-
ταβα-

⁴⁾ Particulam negatiuam μή, quam sensus postula-
bat, addidi.

ipsos decipientem: ita propter ipsos, sicut ipsi baptizor: ut in aquis eorum fordes sepeliam, qui regenerandi sunt per aquam et spiritum. Simil autem et hoc dispensatorię ago, ut videlicet per baptismum populo demonstrer.

Vers. 15. *Sic — iustitiam.*

Sic congruit ut compleam omne Dei praeceptum: hic enim iustitiam praeceptum Dei appellat. Omnia, inquit, quae iussit lex compleui praecepta. Solum nempe id reliquum est, ut baptizer. Sic itaque decet, ut compleam omnem iustitiam, videlicet per baptismum: ut quia vetus Adam unicum non compleuit praeceptum: ego nouus Adam pro ipso omnia adimpleam, illiusque posteritatei perficiam, et a condemnatione quam ille a se descendantibus distribuit, illos liberem, qui me imitabuntur. Praeceptum autem erat Dei, et baptinus Ioannis. Ait enim: qui misit me ad baptizandum in aqua, etc.

Vers. 16. *Tunc — aqua.*

Dicunt aliqui, quod unumquemque baptizatum, in aquam ad collum usque immisum detinebat, quousque peccata sua confessus esset, et post confessionem ascendebat de aqua. Christus autem quum peccatum non haberet, non est detenus

⁵⁾ Chrysostom. T. VII. p. 140. B. τὴν ἐπικήρωσιν τῶν ἐντολῶν.

⁶⁾ In his offendio. Particula ἕγου εuim similia iungit. Dictionilia autem πληρῶσαι et διὰ τῆς βαπτίσηναι. Coniicio igitur, leui mutatione, διὰ τῆς βαπτισῆναι.

παθαιλῶ τὸν καταβαλόντα αὐτὸς διάβολογ· ὅτῳ
διαυτὸς, ὡς αὐτοὶ, βαπτίζομεν, ἵνα ἐν θάψω τοῖς
ὑδασι τὸν δύπον τῶν μελάντων αἰναγενηθῆναι
διὰ ὑδατος καὶ πνεύματος. ἀμμα δὲ καὶ ἔτερον τι
οἰκονομῶ, τὸ ἀπὸ τῆς βαπτίσματος αἰναδειχθῆ-
ναι με τῷ λαῷ, τοιοῦ σπουδοῦ τοι τοῦτο.

Verf. 15. Οὗτω — δικαιοσύνην.

Οὗτως αἴρομέν μοι, πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν
Θεοῦ. δικαιοσύνην γὰρ νῦν, τὴν⁵⁾ ἐντολὴν τῆς Θεοῦ
λέγει. πάσας τοῖς ἐντολάσι, Φησιν, ἐξεπλήρω-
σα; ὅσας ὁ νόμος ἐκέλευσεν· αὕτη δὲ μόνη ὑπε-
λείφθη, οὐ περὶ τῆς βαπτίσμηναι· λοιπον ὅν δὲ
πρέπει μοι πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν, ἢγνυ,⁶⁾
διὰ τῆς βαπτίσμηναι· ἵνα, ἐπεὶ ὁ παλαιὸς ἀδείμ
τὴν μίαν ἐντολὴν δὲν ἐπλήρωσεν, ἐγὼ λοιπὸν, ὁ
νέος ἀδείμ, αὐτὸς αὐτῆς πληρώσω πάσας, καὶ
ἀνεπληρώσω τὸ ἐκείνης ὑπέρημα· καὶ οὐς ἐκεῖνος
πάλαι καταδίκης τοῖς ἐξ αὐτοῦ μετέδωκε, ταῦ-
της ἐγὼ νῦν ἀπαλλάξω τὰς ἐξ ἐμοῦ. ἐντολὴ δὲ
ἥν Θεοῦ, καὶ τὸ ἰωάννες βάπτισμα. εἰρημε γὰρ
αὐτὸς, ὅτι ὁ⁷⁾ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὑδατι, k) Io. 1, 33.
ἀκεῖνός μοι εἶπε, ταῦτα εἶπε.

Verf. 16. Τότε — ὕδατος.

Φασὶ τινες, ὅτι ἔκαστον τῶν βαπτίζομένων, χα-
λῶν ὁ βαπτιστὴς ὥχει τρυχήλας, κατεῖχεν αὐ-
τὸν, ἔως αὖ⁷⁾ ἐξομολογήσετο τὰς ἄμαρτίας αὐ-
τῆς, καὶ τότε ἀφεδεῖς ἀνέδευεν ἀπὸ τῆς ὑδατος·
ἢ δὲ χριτὸς, μὴ εχων ἄμαρτίαν, ἐκ ἐνεβρό-
δυνε

7) Coniici possit, εξομολογήσατο, et si non ignoro,
memorari exempla particulæ àn cum Indicatio.

tus in aqua: et ob hanc causam aiunt Euangeli-
stam dicere, quod statim ascendit de aqua.

Vers. 16. *Et ecce — complacitum est.*

Veteris Adam inobedientia paradisum nobis clausit: noui autem obedientia coelum nobis aperuit. Maiorem enim bonorum fruitionem nobis acquisiuit, quam fuerit perditio. Et vide quo pacto Christus populo demonstratus est: clare videlicet ac manifeste. Postquam enim Ioannes de ipso turbis praedixerat, ac sensim ad huius dicta animum aduertebant: ut viderunt etiam ipsum quasi vnum de populo baptizari, offendiculum passi sunt. Et idecirco coeli quidem aperiuntur, ostendentes, quod ab ipsis descenderit columba, ut super eum vocem deriuaret, ne ipsam de Ioanne testificari putarent. Et ita pater testimonium dedit filio: Spiritus sanctus vero super eum descendit, quasi digito demonstrans hunc esse, de quo ferretur testimonium. In specie autem columbae. Hoc enim animal in multis Spiritum sanctum imitatur. Siquidem homini amicum est: nec facile irritatur ad iram: pullis quoque priuatum patienter sustinet, neque minus ad eos, qui se priuauerunt, accedit: mundissimum etiam est, et bono gaudet odore.

Huius quoque columbae figura erat illa, quae Noë finem diluvii nuntiavit. Quemadmodum enim tunc erat diluvium ab aqua, ita et nunc a peccato: et sicut illa denuntiavit cessationem illius diluvii, ita et ista huius praesentis. Aperti sunt autem coeli, et super baptizatum descendit Spiritus

⁸⁾ εβραΐον. A.

δυνε³⁾ τῷ ὕδατι, καὶ τούτου χάριν²⁾ εἰπεῖν τὸν
ἔυαγγελιτὴν, ὅτι ἐυθὺς αὐτέβη ἀπὸ τῆς ὕδατος.

Verf. 16. Καὶ ἴδε — ἐυδόκησα.

Η μὲν παρακοὴ τῇ πάλαι σὰδάμι οἱ πέκλεστεν ἡμῖν
τὸν παραδεισον, ή δὲ ὑπαντή τῇ νέου, ἥντιζε τὰς
ἀριστὰς, περιπομπαμένης ἡμῖν ἀπόλαυσιν μείζο-
νως τῆς ἀπολαυσίας. ὅρε δὲ, πῶς ὁ χριστὸς ἀνα-
δείκνυται τῷ λαῷ λαμπρῶς τε καὶ μεγαλοπρε-
πῶς. ἐπεὶ γάρ ὁ ἰωάννης προεῖπε περὶ αὐτῷ τοῖς
ὄχλοις, καὶ ἡρέμα τέτω προσεῖχον, ὡς εἴδον καὶ
αὐτὸν βαπτιζόμενον, ὡς ἔνα τῶν ποιῶν, ἐσκαν-
δαλιδησαν. καὶ λοιπὸν σύνοιγονται μὲν οἱ ὄξεινοι,
δεικνύοντες, ὅτι ἐξ αὐτῶν κατῆλθε καὶ ἡ περι-
σερὰ, καὶ ἡ φωνὴ. κάτεισι δὲ ἡ μὲν φωνὴ, ἵνα
μάθωσιν οἱ παρόντες, τις ἐσιν ὁ βαπτιζόμενος
ἡ δὲ περισερὰ, ἵνα ἐλκύσῃ τὴν φωνὴν ἐπ’ αὐτὸν,
καὶ μὴ νομίσωσιν, ὅτι περὶ ἰωάννου μαρτυρεῖ ἡ
φωνὴ. καὶ ὁ μὲν πατήρ σύναθεν ἐμαρτύρησε περὶ
τῇ ὑπερ τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἄγιον κατέβη ἐπ’ αὐτὸν,
ἄντι δικτύλως δεικνύον, ὅτι ἔτος ἐσιν ὁ μαρτυρό-
μενος. ἐν εἴδει δὲ περισερᾶς, διότι τεττάτο τὸ ζῶν ἐκ
φύσεως μιμήματα ἔχει τῇ ἀγίᾳ πνεύματος. φιλ-
άνθρωπον γάρ ἐσι καὶ ἀνεξίκακον. ἀποσερόμε-
νον γάρ τῶν νεοσσῶν ὑπομένει, καὶ ὀδενὶ ἥττου
τὰς ἀποσερεῦντας προσίστεται. καὶ καθαρώτατόν
ἐσι, καὶ τῇ ἐνωδίᾳ χαίρει.

Αμα δὲ ταῦτης τῆς περισερᾶς τύπος ἦν
ἐκείνη, ἡ τῷ νῷ τῇ κατακλυσμῇ τὴν λύσιν ἐν-
αγγελισταμένη. ὥσπερ γάρ τότε κατακλυσμός
ἦ ἐξ ὕδατος· ἔτω καὶ νῦν ἐξ ἀμαρτίας. καὶ
ὥσπερ ἐκείνη ἐνηγγελίσατο τὴν κόπασιν ἐκείνου
τῇ κατακλυσμῇ· ἔτω καὶ αὕτη τῇ παρόντα.
ἵνεώχθησαν δὲ οἱ ὄξεινοι, καὶ κατῆλθεν ἐπὶ τὸν
βαπτι-

²⁾ ἀπὸ κοινῆ τὸ, φασίν.

ritus sanctus: ut discamus super omnem hominem baptizatum coelos aperiri, vocantes ipsum ad supernam habitationem. Ad eum quoque accedit Spiritus sanctus. Quodsi haec sensibilibus oculis non videmus, ne diffidas. Signa namque fidelibus non dantur, sed infidelibus: nobis autem signorum loco sufficit fides.

Simul etiam attende: quod sicut in Paschate, siue coena mystica, in una mensa Iudaicum pascha adimpleuit ac finiuit: et suo dedit initium: ita quoque in baptismate, in eodem flumine fecit utrumque. Coelorum enim aperi-
tio, et Spiritus sancti descensio, Christiani ba-
ptismatis dona erant. Quid est autem, *in quo
mihi complacitum est?* Hoc est in quo oblector.
Vel, quia nato ipso laudes cecinerunt angeli,
dicentes: *Gloria in altissimis Deo, et in terra
pax, in hominibus beneplacitum,* id est bona vo-
luntas: bona autem voluntas erat, ut homines
saluarentur: ideo nunc dicit: *Hic est, in quo
hominibus bona volui, hoc est, per quem est
hominum salus.*

Cap. IV. v. 1. *Tunc — a diabolo.*

Postquam tanquam homo omnia ad hominum doctrinam et fecit, et tulit: Semetipsum post ba-
ptismum Spiritui sancto tradidit, ut ab eo ducatur,
quocunque ille iusserit. Dicitur autem in deser-
tum, ut a diabolo oppugnetur, ut et tu post
baptismum nequaquam tui ipsius ductor sis, sed
ducaris potius a Spiritu et post baptismum in
tentationes incidens non turberis. At hoc enim
armatus es, ut praelieris. Et hinc est, quod ac-
ceden-

Βαπτιζόμενον τὸ πνεύμα τὸ ἄγιον, ἵνα μάθω-
μεν, ὅτι ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπῳ Βαπτιζόμενου
ἀνοίγονται μὲν οἱ θραυστοὶ, καλέοντες αὐτὸν εἰς
τὴν ἄνω κατοικίαν· ἐπιφοιτᾶ δὲ τέτω καὶ τὸ
πνεύμα τὸ ἄγιον. εἰ δὲ μὴ τοῖς αὐθητοῖς ταῦτα
βλέπομεν ὁ φθαλμοῖς, μὴ ἀπιτήσης. τὰ σημεῖα
γὰρ ἡ τοῖς πιτέυσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίσοις. οἵμην
δὲ ἀρκεῖ ἡ πίσις, ἀντὶ σημείων.

Σὺ δὲ προσέπιθεώρησον, ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῷ
πάχα ἐν μιᾷ τραπέᾳ¹⁾ πεπλήρωκε μὲν καὶ ἐπαυ-
σε τὸ ιεραῖον πάχα, ἀρχὴν δὲ τῷ οἰκείῳ δέδω-
κεν· ὅτω καὶ ἐπὶ τῷ Βαπτίσματος, ἐν ἐνὶ πο-
ταμῷ καὶ ἀμφω πεποίηκεν. ήτε γὰρ ἀνοιξις τῶν
θραυσῶν, καὶ ἡ ἐπιφοίτησις τῷ ἄγιῳ πνεύματος, τῷ
χριτιανικῷ Βαπτίσματος ἡσαν προχαράγματα.
Τί δέ ἐσι τὸ, ἐν ᾧ ἐυδόκησα; ἀντὶ τῷ, ᾧ ἐπανα-
πάνομαί ἔη, ἐπειδὴ, γεννηθέγτος αὐτῷ, οἱ ἄγ-
γελοι ὑμνούντες,¹⁾ δόξα ἐν ὑψίσιοις Θεῷ καὶ¹⁾ Luc. 2, 14.
ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις ἐυδοκίᾳ· ἐυδοκίᾳ δὲ
ἐσιν, η ἀγαθὴ Θέλησις· ἀγαθὴ δὲ Θέλησις ἦν, τὸ
σωθῆναι τὰς ἀνθρώπους· νῦν εἴπεν, ὅτι ὅτος ἐσιν,
ἐν ᾧ τὰ ἀγαθὰ ἡ Θέλησα, τετέσι, διὸ γέτη σωτη-
ρία τῶν ἀνθρώπων.

Cap. IV. v. 1. Τότε — ὑπὸ τῷ διαβόλῳ.

Ἐπειδὴ, ὡς ἀνθρώπος, πάντα πρὸς διδασκα-
λίαν τῶν ἀνθρώπων ἦσε ἐπραττε καὶ ὑπέμενεν,
ἐκδίδωσιν ἔσυτον μετὰ τὸ Βαπτίσμα τῷ ἄγιῳ πνεύ-
ματι, καὶ ὑπ’ αὐτῷ ἀγεταῖ, πρὸς ὃ ἀνέκεινο
κελέυῃ, καὶ ἀνάγεται εἰς τὴν ἐρημον, ἐπὶ τῷ
πολεμηθῆναι ὑπὸ τῷ διαβόλῳ, ἵνα καὶ σὺ μετὰ τὸ
Βαπτίσμα μηκέτι σεσυτὸν ἄγγελον, αἰλαῖς ἀγη μᾶλ-
λον ὑπὸ τῷ πνεύματος, καὶ ἵνα, μετὰ τὸ Βαπτί-
σμα περιπίπτων πειρασμοῖς, μὴ ταράττῃ. διὸ
τῷτο γὰρ ὠπλιθης, ἵνα πολεμῇς. οὗτον γέδε κα-

cedentes tentationes Deus non prohibet. Primum quidem, ut virtutem armaturae, qua indutus es, agnoscas. Deinde ut bellare discas. Ad haec ut probatus sis. Praeterea ut hoc modo non exollaris. Demum ut scias magnum tibi concretum esse thesaurum. Nisi enim ita fuisset, nequam frustra tecum consigeret inimicus: Nam ubi diuitias videt, ibi aciem ex aduerso instruit.

Bucles est autem in desertum inaccessum: quod manifestans Marcus, dicit etiam fuisse ibi cum bestiis: unde maius quoque bellum demonstratur. Tunc enim magis irruit diabolus, quam hominem magis videtur solitarium, omnique priuatum consolatione.

Vers. 2. *Et — esuriit.*

Primum ieunauit, innuens quod magnum propugnaculum sit ieunium, his qui daemoni repugnant. Non excessit autem mensuram, quam ante ipsum attigerat Elias, et ante illum Moses: ne virtutem humanae naturae supergrediens, incredibile faceret se hominem esse: et hinc est, quod postea esuriit, hominem se esse consumans. Siquidem homini proprium est ex ieunio esurire. Superflue autem addi videtur de noctibus. Puto tamen propter Hebreorum ieunia additum esse: qui diebus ieunantes, noctibus edebant. Marcus tamen et Lucas, noctes tanquam subintellectas praeterierunt.

Vers. 3. *Et — siant.*

Marcus autem et Lucas dixerunt, quod etiam in quadraginta diebus tentabatur: ut manifestum sit, quod in illis quidem ipsum e longinquo tentabat:

nem-

λύει τὰς πειρατηρίας ἐπιόντας ὁ Θεός. πρῶτον
μὲν, ἵνα γνῶσται τὸν δύναμιν τῆς περιτεθέσιος σοι
παντοκλίας· ἔπειτα, ἵνα μάθηται πολεμῶν· εἶτα,
ἵνα γένη δόκιμος· εἶθ' ὅτας, ἵνα μὴ ὑψηλοφρο-
νῆς· ἐπὶ δὲ τέτοιοις, ἵνα εἰδῆς, ὅτι μέγαν ἐνεπι-
τεύθης θησαυρόν. ἐγαίρει μη τόπον ἦν, ἐκ αὐ-
προσέβαλε μάτην ὁ ἔχθρος. ἐνθα γαίρει ἴδη πλε-
τον, ἐκεῖ παραποττεται.

^{m) Marc. I, 13.}
Ἄντιχθη δὲ εἰς ἕρημον ἀβαῖτον, ὁ δηλῶν ὁ
μάρκος, ἔρημεν, ὅτι ^{m)} καὶ ἦν ἐκεῖ μέτα τῶν
θηρίων, ἐνταξεὶ καὶ μᾶκλον ὁ πόλεμος. τότε γαίρει
ἐπιτιθέται μᾶκλον ὁ διάβολος, ὅταν ἴδῃ μεμο-
νωμένου τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρακλήσεως πάσης
ἐπεξηγημένον.

Vers. 2. Καὶ — ἐπείναστεν.

Ἐγίνετο πρῶτον, διδάσκων, ὅτι μέγα προ-
πύργιον ήταν τοῖς αὐταγωνίζομένοις τῷ δαι-
μονι. ωχ ὑπερέβη δὲ τὸ μέτρον, ὁ ἐγίνετο πρὸⁿ⁾
αὐτῷ ἡλίας, καὶ πρὸ ἐκείνῳ μαῦρος, ἵνα μὴ
ὑπερελάσσας τὴν δύναμιν τῆς αὐτοπάντης φύσεως,
ἀπιτηθῇ, ὅτι αὐτὸν πόσος ἐστι. οὐδὲν ὑπερέργον ἐπείναστε,
βεβαιῶν, ὅτι αὐτὸν πόσος ἐστι. ἴδιον γαρ αὐτοφρό-
πτε τὸ ἐκ νησίας πεντάν. περιπτέν δὲ δοκεῖ, τὸ
περὶ τῶν νυκτῶν. σῆμα δὲ διὰ τοὺς νησίας τῶν
ἔβραιών τόπο προσεδηναί, σι τὸς ἡμέρας νησεύ-
οντες, ἐν ταῖς νυχτὶν ἐδιέστη. ὁ δὲ μάρκος καὶ ὁ
λεκάνης παρῆκαν τὰς νύκτας, ὡς νοθμένας.

Vers. 3. Καὶ — γένωνται.

Ο δὲ μάρκος καὶ ὁ λεκάνης ἔπον, ὅτι καὶ ἐν ταῖς
τεσσαράκοντα ἡμέραις ⁿ⁾ πειραζόμενος, ὡς ⁿ⁾ Marc. I, 13.
ειναι δῆλον, ὅτι ἐν ἐκείναις μὲν πάρρωθεν αὐτὸν ^{Luc. 4, 2.}

nempe per somnum, per tristitiam, per ignauiam, et similia. Postquam autem ipsum esurire cognouit, iam prope ac manifeste appetiuit: idque per vitium fami conueniens puta gulam. Considera vero quid faciat. Audierat et a Ioanne, et per vocem coelitus delapsam, hunc esse Dei filium: ignorans ergo quod Dei filius carnem assumisset: siquidem latuit eum arcanum incarnationis mysterium: Suspicatus est hominem quidem esse: a Deo tamen ob virtutes ipsius adoptatum. Itaque ei iam tantum inuidit honorem, sicut et veteri Adam: nisusque est hunc, velut illum ab ipso deiicere.

Et idecirco propius accedens, primam producit temptationem, nempe gulositatem, per quam cepit et primum Adam. Quia ergo nullus aderat cibus, eo quod desertus nimis esset locus: sciebat autem fami conuenientem esse panem: ipse quidem non adfert, eo quod ab aduersario Christus sumturus non erat: sed iubet, ut de lapidis bus panes efficiat. Et ne Christus insidias agnosceret, obserua technas eius, ac malitiae magnitudinem. Non dixit simpliciter: Facito, ut isti lapides panes fiant: sed praemisit: Si filius Dei es: ut appareat, quod ut demonstretur, an filius Dei sit, petit lapidum in panes fieri transformationem. Putat enim huiusmodi verbis pungendum, tanquam rubore suffundatur, si filius Dei non esse credatur: ut ignorato dolo, lapides in panes transformet, accepta certe a Deo potestate: ac postmodum videns iam ipsos, magna attractus esurie, deiicitur. Sed non latuit illum, qui sapientes comprehendit in astutia sua.

Vers. 4.

ἢ τούτῳ. A.

ἐπείραξε δὶ ὅπις, δὶ ακηδίας, διὰ δειλίας καὶ τῶν τοιότων· ἐπεὶ δὲ εἶναι τέτον πενάσσαντα, λοιπὸν προσῆλθεν ἐγγὺς, καὶ Φανερώς¹⁾ αὐτῷ προσβάλλει διὰ τὴν ἐπιτηδεῖαν τῇ πείνῃ πάθεις, λέγω δὴ, τῆς γαστριμαργίας. καὶ σκόπει, τὸ ποιεῖ. ἵκουσε καὶ παρὰ τὴν ἰωάννην, καὶ παρὰ τῆς κατενεχθείσης ἀνωθεν Φωνῆς, ὅτι ὁ τοιούτος ὑιός ἐστι τὴν θεᾶς, καὶ ἀγνοῶν, ὅτι ὁ ὑιός τὴν θεᾶς ἐνηρθρώπησεν· ἔλαφε γάρ αὐτὸν ἡ ἀπόρρητος αὐτῷ ἐνανθρώπησις· ὑπέλαβεν, ὅτι ὁνθρώπος ὁν, ὑιοθετήθη τῷ θεῷ διὰ τὰς αἵρετὰς αὐτῷ, καὶ λοιπὸν ἐφθόνησεν αὐτῷ τῆς τηλικάυτης τιμῆς, ὥσπερ καὶ τῷ παλαιῷ ἀδάμ, καὶ ἐσπευσεν ἐκβαλεῖν καὶ τὸν ταῦτης, ὡς ἐκεῖνον ἐκείνης.

Διὸ καὶ προσελθὼν ἐγγὺς, πρώτην προσάγει πεῖραν, τὴν γαστριμαργίαν, δὶ τοιούτης ἔλε καὶ τὸν πρώτον ἀδάμ· καὶ ἐπεὶ ὁδαρεῖ Βράσις ἦν, διὰ τὴν ἄγαν ἐρημίαν, ἐγίνωσκε δὲ τῇ πείνῃ τὸν ἀρτὸν ἐναὶ κατάλληλον, αὐτὸς μὲν δὲ προσφέρει, διότι ὃν ἔμελλεν αὐτὸν παρὰ τοῦ πολεμίου λαβεῖν ὁ Χριστὸς, ἐπιτάττει δὲ αὐτῷ, ποιῶσαι τὰς ὑποδεικνυμένες λιθίες, ἀρτες· καὶ ἵνα μὴ νοήσῃ τὴν ἐπιβλήτην ὁ Χριστὸς, ὅρα μηχανὴν καὶ πονηρίας ὑπερβολήν· ὃν ἔπειν ἀπλῶς, ὅτι ποιήσον τὰς λιθίες ἀρτες, ἀλλὰ προέταξε τὸ, εἰ ὑιός εἴ τὴν θεᾶς, ἵνα δόξῃ, ὅτι πρὸς ἀπόδειξην τὴν ἐναὶ αὐτὸν ὑιὸν θεᾶς ζητεῖ γενέθλαι τὴν μεταποίησιν τῶν λιθῶν εἰς ἀρτες. Ὅτεο γάρ, ὅτι παρακνιθήσεται τῷ λόγῳ, καθάπερ ὄνειδισθεὶς ἐπὶ τῷ μὴ ἐναὶ ὑιὸς θεᾶς, καὶ ἀγνοῶν τὸν δόλον, μεταβαλεῖ τὰς λιθίες εἰς ἀρτες, ὡς ἔχων ἐκ θεᾶς δύναμιν, καὶ λοιπὸν, ἴδων αὐτες, πάνυ πεινῶν ἡττηθήσεται τῆς γαστρός· ἀλλ' ὃν ἔλαφε τὸν^{ο)} οἱ Iob. 5, 13. δραστόμενον τὰς σφράγες ἐν τῇ παντεργίᾳ αὐτῶν.

¹⁾ Cor. 3, 19.

Vers. 4. *Qui — Dei.*

Intellecta illius astutia, signum non edidit requisitum. Nam signa ad commodum intuentium fieri consueverunt: diabolus autem nullam inde relaturus erat utilitatem. Etenim neque viis postmodum omnibus quae fecit Christus, in aliquo mutatus est. Sed ad occultam ipsius respondet cogitationem: et ex libri Deuteronomii scriptura ei silentium imponit: ac si diceret: Ad quid mihi opus est panes ex lapidibus facere, propter famem quae me vrget, ut illis viis alliciat esca? Atqui non solo pane hominum vita seruari potest, sed et alio praeterea cibi genere. Omne siquidem verbum ab ore Dei egrediens ad eum, qui fame premitur, loco cibi vitam eius sustinet, et sufficit ei. Ita sane gastrimargiae dolum longanimitate ac tolerantia repulit. Observandum vero Matthaeum pluraliter lapides dicere: Lucam vero lapidem singulariter. Frequenter enim apud Evangelistas huiusmodi, quae nihil officiant, diuersitates reperies.

† A veteri testamento depromptum est. Est enim verbum Mosis. Nam et Hebrei manna comedenterunt: quod quum non esset panis, omnem tamen eorum supplebat indigentiam: mutatum in omnia quae optabat quisque edere, siue piscem, siue ouum, siue caseum concupisceret Iudeus, illius gustum manna ei praebebat.

Vers. 5. *Tunc — ciuitatem.*

Assumit, hoc est, assumendo ducit. Permisit enim inimico ducere se quo luberet, et pugnare sicut

²⁾ i. e. μὴ δέου παρατηρήσεως ἀπιθεσέρας.

Vers. 4. Ο δὲ ἀποκριθεὶς — Θεῶ.

Συνεῖς τὴν πανεγγίσεν αὐτῷ, τὸ μὲν ἐπιζητηθὲν σημεῖον ἐκ ἐποίησε· διότι τὰ σημεῖα δὶ αὐθέλεισαν τῶν ἁρώντων ἔπωθε γίνεθαι, οὐ δὲ διάβολος ἐδὲν ἔμελεν ἐντεῦθεν αὐθέλητην· καὶ γὰρ ὑπερέσσον, οὐδὼν πάντα, ὃσα ἐποίησεν οὐ χριστός, ἐδὲν μετεβλήσθη πρὸς δὲ τὸν κενχυμμένον αὐτῷ σκοπὸν ἀπολογεῖται, καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ βιβλῳ τῷ δευτερονομίᾳ ^{ρ)} γραφῆς ἐπισομίζει αὐτὸν, ὡσανεὶ λέ- ^{ρ)} Deut. 32, 35- γων, τὶ μοι ποιεῖν ἄρτες ἐκ λιθῶν ἐπιτάσσεις; πάντως διὸ τὴν συνέχεστάν με πείναν, ἵνα φανέντων δελεασθῶ; ἀλλ’ ἐκ ἐπ’ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἀνθρώπος, ἀλλ’ εἴ τι καὶ ἔτερος τρόπος τροφῆς. καὶ γὰρ πᾶν ἕπημα, ἐκπορευόμενον διὸ σόματος θεῶς ἐπὶ τὸν πενώντας, δίκην τροφῆς συνέχει τὴν ζωὴν αὐτῷ, καὶ ἀρκεῖ αὐτῷ. ὅτα μακροθύμως ἀπεκρόσατο τὴν μηχανὴν τῆς γαστριμαργίας. ἀπαρετήρητοι ²⁾ δὲ τὸ, τὸν ματθαῖον μὲν λιθες εἰπεῖν πληθυντικῶς, τὸν δὲ λεπᾶν ^{ρ)} ^{ρ)} Lue. 4, 3, λιθον ἐντῶς. πολλαχός γὰρ τῶν ἐυαγγελισῶν τοιεύτας ἐνρήσεις αἰβλαβεῖς αἰδιοφορίας.

† † Ἀπὸ ³⁾ τῆς παλαιᾶς ἐτὸν οὐ μαρτυρία. μωϋσέως γὰρ ὁ λόγος. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἐβραιοὶ τῷ μάνῳ ἐτράφησαν, ἐκ ἄρτῳ ὄντι, ἀλλὰ διὰ ἄρματος θεῶς πᾶσαν χρεῖαν τῶν ἐβραιῶν πληρέντι, καὶ πάντα γινομένω, στασὶ Φαγεῖν τις ἐπεδύμετε γὰρ ἵχθυς, εἴτε ὡς, εἴτε τυρῷ ἐπεθύμει οὐ ιδαῖος, τειωτὴν γεῦσιν παρεῖχεν αὐτῷ τὸ μάνυα.

Vers. 5. Τότε — πόλιν.

Παραλαμβάνει, ἀντὶ τῷ, παραλαβὼν ἄγει. καὶ γὰρ ἀφῆνε τὸν ἔχθρον ἄγειν αὐτὸν, ὅπερ θέ- ^{τη} H 5 ^{λε,}

³⁾ Haec in neutro meorum comparent. Sumta sunt ex Theophyl. p. 22.

sicut vellet: vt vnde quaque victus, solus au-
fugeret. Sanctam autem ciuitatem vocat Ieru-
salem, vtpote a Deo delectam, et ideo in re-
uerentia habitam: aut eo quod sanctum habe-
ret templum.

Vers. 5. *Et — templi.*

Pinnaculum domuncula erat excelsa valde, ad la-
tus templi superstructa.

Vers. 6. *Et — pedem tuum.*

Prima victus tentatione, ad secundum procedit
certamen: et per vanam gloriam ipsum nititur
attrahere: ideoque iubet, vt seipsum praecipitet
ac seruet. Utque ipsum rursus pungat: praemittit iterum: si filius Dei es: quasi denuo vi-
deatur hoc signum ad hoc procedere, vt se fi-
lium Dei esse demonstret, quamquam id prius
non fecerit: putabat nempe facilius illi posse per-
suaderi: et si non ob aliud, at saltem propter il-
los, qui eum mirabilia operantei visuri erant:
tunc enim multi inferius aderant: et ita in expas-
sam vanae gloriae nassam incideret: vtpote seipsum
idcirco praecipitando, vt ab eis laudaretur. Ipsum
quoque Dauidica attrahit scriptura: vt videre-
tur etiam a scriptura diuina verisimiliter persuadere.
Verum hi eius doli Christum nequaquam
latuerunt.

Vers. 7. *Dixit — Deum tuum.*

Tentat autem Deum, qui nulla instanti necessi-
tate seipsum in manifestum praecipitat periculum,
ob habitam in Deum fiduciam.

Vers. 8

λει, καὶ πολεμῶν, ὡς βέλεται, ἵνα πανταχό-
θεν ἡττηθεῖς, μόνος δραπετέυσῃ. αἴγιαν δὲ πό-
λιν λέγει, τὴν ιεροτάλημ, ὡς τῷ Θεῷ αὐθωρι-
σμένην, καὶ διὰ τότο σεβασμίαν· ἢ ὡς τὸν αἴγιον
ναὸν ἔχεσσαν.

Vers. 5. Καὶ — ἱεροῦ.

Τὸ πτερύγιον, οἰκοδόμημα ἦν υψηλὸν αἴγιαν, παρ-
ωκοδομημένον τῇ πλευρᾷ τῷ ιερῷ, ἥτοι τῷ ναῷ.

Vers. 6. Καὶ — πόδα σου.

Ἡττηθεῖς τὴν πρώτην πέρσαν, ἐπὶ δεύτερον αἴγι-
να χωρεῖ, καὶ διὰ κενοδοξίας ἐλεῖν αὐτὸν ἐπιχε-
ρεῖ. διὸ καὶ ἐπιτάττει, παταγημνίσαι ἑαυτὸν
καὶ διασταθῆναι. ἵνα δὲ παρακνίσῃ πάλιν αὐτὸν,
πάλιν προτάττει τὸ, εἰ οὐσὶ εἰ τῷ Θεῷ, ὡς ἀν-
δόξῃ πάλιν γίγνενται τῷ τὸ σημεῖον, εἰς ἀπό-
δεξιν τῷ εἴναι αὐτὸν οὐσὶ τῷ Θεῷ, ἀτε τῷ προ-
τέρᾳ μὴ γεγονέτος. Ὅτε γὰρ, ὅτι ἔσσον πειθή-
σεται, εἰ καὶ μὴ διὰ ἔτερον, αἷλα γε διὰ τὸς μέλ-
λοντας αὐτὸν ὄρεαν ὅτῳ τερατώργυγνται· πολλοὶ
γὰρ ἥσαν τότε κάτω παρόντες· καὶ λοιπὸν περ-
πετεῖται τῷ υφαπλωθέντι δικτύῳ τῆς κενοδο-
ξίας, ὡς τῷ ἐπαινεθῆναι παρ' αὐτῶν ἔνεκεν κάτω
βαλὼν ἑαυτόν. ἐφέλμεται δὲ τότεν καὶ ἀπὸ τῆς
δαυίτικῆς γραφῆς, ἵνα δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ γραφῆς
πείθειν αἴγιοπίσως· αἷλι δὲ ἐνταῦθα λέληθε
κακουργῶν.

Vers. 7. Ἔφη — θεόν σου.

Γέγραπται ἐν τῷ δευτερονομίῳ ¹⁾ καὶ τότο. ἐκ- ¹⁾ Deut. 6, 16.
περάζει δὲ τὸν Θεόν, ὁ μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικε-
μένης ἐπιφέρει πτων ἑαυτὸν εἰς προφανῆ κίνδυνον, ἐν
τῷ θαρρεῖν τῷ Θεῷ.

Vers. 8.

Vers. 8. Iterum — V. 9. adoraueris me.

Superuacuum fuisset nomen adscribi montis: quae enim fuisset inde consequuta utilitas? Interim frustratus secundo quoque impetu inimicus, ad tertium insuper praeparatur, et per avaritiam quam nouissimam seruabat, vtpote periculosiorem, deicere conatur: et in montem dicit excelsum valde: ac digito ei demonstrat, *in momento temporis* quod etiam addidit Lucas, hoc est, in paruo tempore, partes orbis, in quibus mundi regna sita erant, dicens, in hac quidem parte positum est regnum Romanorum: in ista vero Persarum: et in illa Assyriorum, ac pari modo de caeteris. Et item: Hoc praecipuam habet gloriam, si formas spectas ac species: aliud vero in aliis: et vt semel dicam, omnia recenset. Deinde ait: *Haec omnia tibi dabo: puta quae in regnis mundi continentur, si prostratus adoraueris me.* Quomodo o dolose tot ac talia commutas vnica adoratione? Utique: vt vbi praecepti facilitate deceperis avaritiae hamo eum transfigas, videlicet quum amore possidendi regnorum diuitias te adorauerit. Manifestius autem ait Lucas, dixisse ei diabolum: *Tibi dabo potestatem hanc uniuersam et gloriam eorum: quia mihi tradita est, et cuicumque volo do eam: tu igitur si prouolutus coram me adoraueris, erunt tua omnia.* Mattheus quidem haec praeteriit tanquam non necessaria; Lucas vero addidit, quia hoc loco dicta.

Pleras-

⁴⁾ intell. τῶν χρημάτων καὶ πραγμάτων.

⁵⁾ παραδίδοται. B.

Vers. 8. Πάλιν — V. 9. προσκυνήσῃς με.

Περιττὸν ἦν, ἀναγραφῆναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄργανος. ποία γάρ ἐκεῖνον ὡφέλεια; τέως δὲ ἐν, ἀποτυχῶν καὶ τῆς δευτέρας προσβολῆς ὁ ἔχθρος, καὶ εἰς τρίτην παρασκευάζεται, τὴν διὰ Φιλαργυρίας, ἦν καὶ τελευταῖνη ἐπήρησεν, ὡς χαλεπωτέραν. καὶ ἀνάγει αὐτὸν εἰς ὅρος ὑψηλότατον, καὶ τῷ δικτύῳ δείκνυσιν αὐτῷ, ἐν¹⁾ 51-9) Luc. 4, 5. γυμνῇ χρόνου, καθὼς προσέδηκεν ὁ λεπᾶς, τριτέστιν, ἐν Βραχεῖ καιρῷ, τῷ μέρᾳ τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἐκείνοις αἱ βασιλεῖαι τῷ κόσμῳ, λέγων· ἐν τρίτῳ μὲν τῷ μέρει κατατακτηθεῖσαι τῶν ἁμαίναι, ἐν τέττῳ δὲ, ἢ τῶν περσῶν, ἐν ἐκείνῳ δὲ, ἢ τῶν ἀσσυρίων, καὶ τὰ ἔξης ὄμοιως²⁾ καὶ ὅτι ἡ μὲν ἔχει δόξαν ἐπὶ τοῖς δέ τοῖς εἰδεσιν, 4) ἢ δὲ ἐπὶ τοῖς δέ, καὶ αἴλῃ, ἐπὶ ἄλλοις, καὶ αἱ λῶς πάντα καταλέγει. ἔτα Φησὶ, ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, δηλαδὴ τὰ τῶν βασιλεῶν τῷ κόσμῳ, ἐάν περ προσκυνήσῃς με. πᾶς, ὡς δόλιε, τὰ τοιαῦτα καὶ τοιαῦτα προσκυνήματας ἔνος ἀπερμπολεῖς; πούτως, ἵνα, τῇ ἐγκλίσῃ τῷ ἐπιτάγματος ἀπατήσας, περιπέμψῃς αὐτὸν τῷ αὔγουστῳ τῆς Φιλαργυρίας, ὡς ἐρωτᾷ τῷ ιτίσαθαι τὸν πλεῖτον τῶν βασιλεῶν προσκυνήσαντά σε. πλατύτερον δέ φησιν ὁ λεπᾶς, ὅτι ἐπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, σοὶ³⁾ δίσιω τὴν ἐξοχίαν ταύτην ἀπάσαν, καὶ τὴν⁴⁾ Luc. 4, 6.7. δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδεται, 5) καὶ ὡς ἐὰν θέλω, διδώμι αὐτήν. σὺ δὲ ἐάν προσκυνήσῃς ἐνάπιον μόνον, εἶα σε πᾶσα. ὁ μὲν δὲ λεπᾶς προστέθηκεν, ὡς δὲ ἀναγκαῖα· ὁ δὲ λεπᾶς προστέθηκεν αὐτῷ, ὡς τητικαῦτα ἐρθέντος. πολλαῖς δὲ τοιαῦτας παραλείψεις καὶ προσθήκας ἐν τοῖς ἐνοργελιταῖς ἀνρήσεις, καὶ ἐπὶ πασῶν ἔχει λύσιν τὰς δηλωθεῖσας αἰτίας.

Plerasque autem huiusmodi omissionses ac additiones apud Euangelistas reperies, et in omnibus pro solutione predictas adhibe causas.

Vers. 10. *Tunc — solum coles.*

Hoc quoque in Deuteronomio scriptum est. Considera vero quod in prioribus quidem temptationibus patienter responderit: vbi autem vidit ipsum impudenter Dei ad se adorationem attrahere, divinumque expetere honorem: tunc ipsum increpauit, dicens: *Abi satana*, hoc est, recede adversarie. Lucas vero scripsit, *Abi post me satana*, hoc est, e conspectu meo te aufer, quod enim post aliquem ponitur, ipsi non appetet. Neque sustinuit, ut mendacii argueret dicentem, omnia sibi tradita esse: sed denuo ipsum a scriptura repulit: et versuto flagellum facta est increpatio, neque enim amplius toleravit.

Et ideo Matthaeus quidem postremam scripsit avaritiae temptationem: Lucas autem potius vanae gloriae: quia Matthaeus sane etiam ordinis temptationum curam habuit: Lucas vero solius narrationis earum. In quo ergo a temptationibus salvatoris instituemur? Ut certe inimico nunquam fidem habeamus: ne si utilia quidem ac necessaria iubeat. Siquidem per ea, quae commoda sunt, adulatur: finit vero in malum. Utque nec pro-

6) Haec in utroque Codice leguntur in margine ac referuntur ad vocabulum στρυγῆς, quod e Luca laudatur in scholio proximo.

7) Chrysost. T. VII. p. 172. A. B. hunc locum interpretans, bis habet ὀπίσω γον. Sed ista vocabula non tam Chrysostomi, quam Codicum auctoritate nituntur. Nam Chrysostomus saepius diversa

[Η⁶) χρονικὴ σιγμὴ τῆς ἀξερονομίας, ἢ πάνυ τι βραχὺ διάσημα κέκτηται. ήρκες δὲ εἰς μόνον τὸ δέξαμενον τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἔκειντο αἱ βασιλεῖαι, καὶ εἰς τὸ εἰπεῖν ὅλιγα περὶ τῆς δόξης αὐτῶν.]

Vers. 10. Τότε — μόνω λατρεύσεσσι.

Καὶ τῦτο ἐν τῷ δευτερονομίῳ⁷) γέγραπται. σκό- v) Deut. 6, 13.
πει δὲ, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς προλαβόσι περασμοῖς μακροθύμως ἀπεκρίνετο, ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν τὴν τῷ θεῷ προσκύνησιν εἰς ἑαυτὸν ἀναισχύντως ἔλκοντα, καὶ θεῷ τιμὴν ἀπατῶντα, τότε ἐπετίμησεν αὐτῷ εἰπών, ὑπαγε⁷⁾ σατανᾶ, τυτέσιν, ἀναχώρει ἀντικείμενε. ὁ δὲ⁸⁾ λεκάς, ὑπαγε⁸⁾ ὅπι- x) Luc. 4, 8.
σω με, ἔγραψεν, ὃ ἐσιν ἀφανισθῆτι. ὁ γὰρ ὅπι- σω τίνος γενόμενος, ἢ φαίνεται αὐτῷ. εἰ δὲ οὐέχετο δὲ ἐλέγξαι αὐτὸν ψευσάμενον, ὅτι ὁ κόσμος αὐτῷ παραδέδοται, ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτὸν καταισχύνει. καὶ λοιπὸν μάσιξ τῷ πονηρῷ γέγονεν ἡ ἐπιτίμησις. εἰκέτι γὰρ ἐκεί- τέρησε.

Καὶ διατί ματθαῖος μὲν τελευτῶν ἔγραψε τὸν περασμὸν τῆς φιλαργυρίας, ὁ δὲ λεκάς μᾶλλον τὸν τῆς κενοδοξίας; διότι ματθαῖος μὲν καὶ τῆς τάξεως τῶν περασμῶν ἐφρόντισε· λεκάς δὲ μόνης τῆς διηγήσεως αὐτῶν. τί δὲ ἀπὸ τῶν περασμῶν τῷ σωτῆρος παιδευόμεθα; τὸ μὴ πείθειν τῷ ἐχθρῷ μηδέποτε, μηδὲ εἰ χρήσιμος καὶ ἀναγκαῖος ἐπιτάττει. σάντες μὲν γάρ τῷ χρησῷ, τελευτᾷ δὲ εἰς πονηρόν⁹⁾ τὸ μὴ διὰ λιμὸν ἢ τοιαύ-

ueisa loca inuicem iungit. Ὁπίσω μου, ut ad h. l. docui, expulsum est auctoritate Origenis, quem vide T. III. p. 540.

8) Etiam haec pendent ex superioribus, τι — παιδεύσεσθαι;

propter famem, aliquae urgentem necessitatem, faciamus daemonis voluntatem, sed ad Deum consugiamus: ne Deum tememus, neque diabolo signa petenti intendamus. Haec enim occultato sub eis dolo, poslulat. Quidam autem dicunt diabolum Christo demonstrasse omnia regna mundi, et gloriam eorum: non ad sensum localiter, sed ad intellectum designando. Hoc autem dixerunt propter id, quod scriptum est, haec in momento temporis demonstrasse.

Vers. 11. *Tunc — diabolus.*

Lucas autem scripsit, quod completa omni tentatione, diabolus abscessit ab eo usque ad tempus. Apparet autem tres enumeratas tentationes, capita omnium esse temptationum. Ab his namque caeterae omnes oriuntur, ut qui hos deuicerit affeclus, contra omnes victoriam obtineat. Quod autem additur: *Usque ad tempus*, significat, usque ad Iudaeorum insidias. Tunc enim rursum oppugnabit, non per seipsum, sed per Iudeos, tanquam per organa quaedam.

† Tres temptationes sustinuit Dominus, nempe gulae, vanae gloriae, et auaritiae. Sunt etenim haec omnium malorum affectuum capita: qui has deuicerit, in multis quoque aliis imagi victor euadet. Lucas itaque dicit, quod omnem compleuerit temptationem, eo quod temptationum capita consummavit. Quod autem etiam angeloi ei ministrant, significat nobis quoque angelos post victoriam ministratores. Omnia siquidem propter

2) Haec in nullo meorum reperiuntur. Repetita sunt ex Theophylact. p. 23. B.

τοιούτην ἄλλην ἀνάγκην ποιεῖν Θέλημα τῇ δαι-
μόνος, ἀλλὰ καταφεύγειν ἐπὶ τὸν Θεόν· τὸ μὴ
ἐκπειράζειν τὸν Θεόν, καὶ τὸ μὴ προσέχειν τῷ
διαβόλῳ σημεῖα γιγτῶντι. δόλον γὰρ τέτοις ἐνε-
ποκρύψας αἰτεῖ. τινὲς δέ Φασι, τὸν διάβολον
ὑποδεῖξαι τῷ χριστῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ
κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ἀ κατ' αὐθησιν το-
πικῶς, αλλὰ κατὰ διάνοιαν ὑπογεραφμῶς. τοῦ-
το δὲ εἴπον, διὸ τὸ ἐν σιγμῇ χρόνου ταῦτας
ὑποδεῖξα.

Verf. II. Τότε — διάβολος.

Ο δὲ λεκᾶς ἔγραψεν, ὅτι καὶ γ) συντελέσας γ) Luc. 4, 13.
πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέση αὐτὸν
ἄχει καὶρός. καὶ Φαίνεται, ὅτι οἱ ἀπεριμήθεν-
τες τρεῖς πειρασμοὶ, καθάλαια πάντων εἰσὶ τῶν
πειρασμῶν. ἐκ τέτων γὰρ οἱ ἄλλοι πάντες
ἀπογεινῶνται, καὶ ὁ τὰ πάθη ταῦτα νικήσας,
ἔχει κατὰ πάντων τὰ νικητήρια. τὸ δὲ ἄχει
καὶρός, σημαίνει, ὅτι μέχει τῆς παρούσας τῶν ιδαι-
ων ἐπιβλῆτος. τότε γὰρ πάλιν προσέβαλεν, ἀ δι-
έσυτο, αλλὰ διὰ τῶν ιουδαίων, ὡς δι ὄργανων
τιθῶν.

† Tρεῖς τρεῖς 9) πειρασμὸς¹⁾ ἐνίκησεν ὁ κύ-
ριος, τὸν τῆς γαστριμαργίας, τὸν τῆς κενοδοξίας
καὶ τὸν τῆς φιλοχρηματίας, ἥγεν φιλοπλεγτίας.
Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ ἀρχοντες τῶν παθῶν. τέττας
δὲ νικήσας, καὶ τέσσερας πολλῷ μᾶλλον. Ὅθεν
ὁ λεκᾶς φησὶν, ὅτι πάντας²⁾ πειρασμὸν ἐτέλεσε. 2) Luc. 4, 13.
ὅτι δὲ ἄγγελοι δικοιώσονται αὐτῷ, δείκνυσιν, ὅτι
καὶ ἡμῖν μετὰ τὴν νίκην ἄγγελοι ὑπηρετοῦσι.
πάντας γὰρ δι ἡμᾶς καὶ ποιεῖ καὶ δείκνυσιν ὁ
χριστός,

¹⁾ ὑπέμενεν videtur legisse Hentenius.

pter nos et facit, et ostendit dominus, cui vel-
uti Deo semper angeli ministrant.

Vers. 11. *Et — ministrabant ei.*

Tempore quidem temptationum non permisit eos apparere, ne praedam perderet: postquam autem aduersarium propria deuicit authoritate, ac fugere coëgit, tunc iam apparent: ut noueris, quod postquam in modum eius viceris, et te suscipient ac stipabunt angeli.

Vers. 12. *Quum audisset — Galilaeam.*

Postquam audisset quod in carcerem traditus esset ab Herode tetrarcha, sicut in sequentibus dicturus est.

Secessit autem instruens nos, ut temptationes fugiamus. Neque enim vitium est, seipsum pericolo non obiciere: sed ubi inciderit, non stare viriliter. In Galilaeam vero abit, simul quidem ut completeretur, quae de ea scribitur prophetia, sicut inferius dicetur: utque inde pescatores pescaretur, apostolos dico, qui ibi morabantur. Unde et angeli subleuato in coelum Christo, Galilaeos, appellauerunt eos, dicentes: Viri Galilaei quid statis aspicentes in coelum.

Vers. 13. *Et — Nephtalim.*

Relicta, hoc est, praeterita: tunc enim non est ingressus Nazarethi.

Vers. 14.

²⁾ Chrysost. Tom. VII. p. 172. E. ὥσε μὴ ταῦτη
σοῦ γέγονε τὴν ἀγράν. eodem sensu. Αγράν autem
intelligit, τὴν προσαγομένην παρὰ τῆς διαβόλου.

χριστός, ἐπεὶ αὐτῷ, ὡς Θεῷ, αἱρεῖ οἱ ἄγγελοι
ὑπουργοῦσιν.

αἵρεσις τοῦ πατρὸς εἰς τὸν θεῖον υἱόν

Vers. 11. Καὶ — διηκόνουν αὐτῷ.

*Οτε μὲν οἱ ἀγῶνες ἦσαν, ἐκ ἔστεν αὐτὸς Φαί-
νεθαι, ἵνα μὴ ²⁾ αἴπολέσῃ τὴν ἄγραν· ὅτε δὲ τὸν
ἀνταγωνισμὸν ἐνίκησε κατὰ κράτος, καὶ Φιγεῖν
παρεγκένειασε, τότε Φαίνονται λατπὸν, ἵνα μά-
θηται, ὅτι καὶ σὲ μετὰ τὰς ³⁾ κατ’ ἐκείνης γίνας,
ἄγγελοι δέχονται καὶ δορυφορήσουσιν.

Vers. 12. Ἀκέστας — γαλιλαῖαν.

*Ἀκέστας, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμωτήριον ὑπὸ⁴⁾
ἥρωδου τῷ τετράρχῃ, καθὼς ἔρει προῖών.

*Ανεχώρησε δὲ, παιδίουν ἡμᾶς, Φεύγειν
τὸς παιρασμάτος. οὐκ ἔσι γάρ ἔγκλημα, τὸ μὴ
ἐπιφρέπεται εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ τὸ, ἐμπεσόν-
ται μὴ σῆναι γενναιότερος. εἰς τὴν γαλιλαίαν δὲ ἀπεισοιν,
οὔμα μὲν, ἵνα πληρωθῇ ἡ περὶ αὐτῆς προφητεία,
ὡς ἔηθήσεται· ἀμαρτίᾳ δὲ, ἵνα ἐκεῖθεν αἱλιεύσῃ τὸς
ἀλιεῖς, λέγων δὴ τὸς αὐτοσόλητος. ἐκεῖ γάρ διέτριβον.
καὶ γὰρ οἱ οἱ ἄγγελοι ὑπερέον, εἰς ἀρεαὸν αἰναλομ-
βανομένης τῷ χριστῷ, γαλιλαῖος αὐτὸς ἐκάλε-
σαν, ἐπόντες, ὅτι αὐτὸς ⁵⁾ γαλιλαῖος, τί ἐστι; a) Act. I, II.
κατεξέβλεποντες εἰς τὸν ἀρεαόν.

Vers. 13. Καὶ — νεφθαλείμ.

Καταλιπὼν, ἀντὶ τοῦ, παρειδεαμών. τότε γάρ
ἐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ναζαρέτ.

I 2

Vers. 14.

³⁾ κατὰ, omittit. A.

V. 14. *Ut completeretur — V. 16. eis.*

Galilaea quidem regio erat Palaestinae. Olim autem data est in sortem duabus tribubus Zabulon et Nephthalim: partem tamen eius inhabitabant gentes alienigenae. Et videtur horum propheticorum verborum ordo difficultis, tum propter defecum querundam, tum propter ignoratum eorum intellectum. Ego tamen a prophetico libro illum requirens, intellexi quomodo ea ordinare oporteat: nempe ita conuenit. O terra Zabulon, et o terra Nephthalim (intelligit autem Galilaeam, sicut dictum est) et o vos qui circa viam maris, id est, circa mare Galilaeae habitatis: et o vos qui trans Iordanem: et o Galilaea gentium. (Vocat autem Galilaeam gentium, eam Galilaeae partem, quam gentes incolebant.) Deinde comprehendens omnes, qui in praedictis locis habitabant, res illis salutares denuntiauit, dicens: Populus qui sedebat in tenebris vidi lucem magnam, etc. Et tenebras vocauit errorem. Errabant enim Iudei quidem circa scripturas, gentes vero circa cultum diuinum.

Lucem autem magnam Christum nominavit, qui frequenter lux vera appellatur: ipse etenim hos ab errore eduxit, illustrans eos in modum lucis. Deinde iterum huiusmodi tenebras interpretatur regionem mortis, et vimbram mortis, his vocans nominibus, quia sicut mortis regio ac vimbra, est sepulchrum: regio quidem, quasi locus, vimbra vero, quasi tenebrae. Nam tenebrae vimbra est: Ita et mortis spiritualis regio ac vimbra, erat ille error: regio sane, veluti more sepulchri eos continens, qui ipsum

*) Sic uterque Codex etiam in textu, pro vulgari eis.

V. 14. Ἰνος πληρωθῆ — V. 16. αὐτοῖς.

Ηγαλιλαία, χώρα μὲν ἦν τῆς παλαιότητος, ὡς προεργάκημεν· ἐκληροδοτήθη δὲ πάλαι ταῖς δυσὶ Φυλαῖς, τῇ τὸ ζαβελῶν, καὶ τῇ τὸ νεφελαλέων· μέρος δὲ αυτῆς ἔηνη κατώκεν αἰλόφυλλος. καὶ δοκεῖ μὲν ἡ τῶν προφητικῶν τάτων δητῶν σύνταξις δυσχεῖται, διὰ τε τὸ ἐλείπειν τινὰ, καὶ διὰ τὸ ἀγγοεῖδαμ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. ἐγὼ δὲ ταῦτην απὸ τῆς προφητικῆς Βίβλου διαγνώσας, ἔγνων, πῶς χρηὶ ταῦτα συντάξτεν· προσέκες γὰρ ὅτας. ὡς γῆ τὸ ζαβελῶν, καὶ ὁ γῆ τὸ νεφελαλέων· λέγει δέ τὴν γαλιλαίαν, ὡς εἰρύτην· καὶ ὁ οἵ πατοὶ τὴν ὁδὸν τῆς Σαλασσῆς, τατέσιν, οἱ παροι, τὴν Σαλασσᾶν τῆς γαλιλαίας οἰκηντεῖ· καὶ ὁ οἱ πέραν τὸ ιορδάνου, καὶ ὁ γαλιλαῖα τῶν ἔθνων ἐκόλεσε δὲ γαλιλαίαν τῶν ἔθνων, τὸ μέρος τῆς γαλιλαίας, οἱ τὸ ἔθνη κατάκεν· εἴτε ἐπισυνάψις πάντας τὸς ἐν τοῖς δικλωθέσι τόποις, εὐηγγελίσαστο τοὺς σωτῆρες, εἴτε οἱ καθημένοις ἐν σκότει, τοι. ἴδε φαῖτο μέγιστος, καὶ ταῦτα γένη· καὶ σκότος μὲν ὀνόμασσε τὴν πλάγιην· επλανώντο γὰρ ιερᾶισι μὲν, περὶ τὰς γεαφας, ταῖς ἔθνη δέ, περὶ τὸ σέβας.

Φῶς δὲ μέγιστος, τὸν Χριστὸν, οἱ αἱραχθεῖ¹⁾ b) Io. 1, 9. Φῶς ἀληθινὸν προσηγόρευται. καὶ γάρ οὐτε τὸς τοῦτος ἐξήγαγεν ἐκ τῆς πλάνης, δικῆς φυτας αὐτοῖς ἐπιλάμψας. εἴτε πάλιν ὁ φαρινένεστο τὸ τοιούτου σκότος· χώραν θανάτου καὶ σκιάν θαυματύτε τοῦτο καλέσας. ὥσπερ γὰρ τοῦ σωματικοῦ θανάτου χώρα καὶ σκιά ὁ ταῦφος. εἴτε χώρα μὲν, ὡς τοπος· σκιά δὲ, ὡς σκότος· σκοτός γὰρ η σκιά· ὅτω καὶ τὸ Φυχινὴ θανάτῳ χώρα καὶ σκιά, η πλάνη ἐκείνη ἦν· χώρα μὲν, ὡς τρόπον τάφος συνέχεσσα τὸς ἐμπειστακότας αὐτῇ γενε-

ipsum incidissent, mortui, quo ad sensum veritatis: umbra vero, utpote tenebris eos obscurans. Ne mireris autem, si prophetica eloquia integre non posuerit. Vniuersaliter enim scire oportet, euangelistas interdum quidem integre dictorum mentionem facere: quandoque autem illa abbreviare: et aliquando verborum quidem sensum integrum seruare: quasdam vero dictiones mutare: quando id in nullo sermonem potest corrumperet.

Cap. IV. De doctrina Christi.

Vers. 17. *Ex eo tempore —*

coelorum.

Hoc ante saluatorem Ioannes praedicauit. Incipit autem etiam inde Christus, ut ostendat principium suum fuisse Ioannem, et nequaquam illi contrarium esse. Operae pretium enim erat, ut primum aliud de eo ferret testimonium: et tunc veniret ipse. Quidam ausein dicunt, videri quidem eadem praedicare Christum, quae Ioannes: puta, *Resipiscite: et instat regnum coelorum:* ratione tamen ita esse. Ioannes siquidem dixit: Resipiscite, propter peccata, in quibus offendistis. Christus vero: Resipiscite, ut transseri mereamini. a veteri testamento in nouum. Et Marcum proteste adducunt, qui addit: Et credite euangelio. Et Ioannes, inquit, Christus vocavit regnum coelorum, Christus autem ecclesiem angelicamque politiam, quam ipse constitutus erat, ut praediximus. Marcus sane pro regno coelorum dicit,

ο δὲ, omittit. A.

ο διδάσκειν, pro γιωπτειν. A.

πρωμένος εἰς αὐτῶν ἀληθείας· σκιὰ δὲ, ὡς σκότιζοσα αὐτές. εἰ 5) δὲ μὴ αὐτοῖς τὰ προφῆται καὶ τέθεικε δυτά, μὴ θαυμάσῃς όχει γαρικαδὸν ολικῶς γινώσκειν, 6) ὅτι οἱ ἐνσυγγελισμοὶ ποτὲ μὲν ὀκεραίων τῶν ἴσητῶν ἀπομνημονεύσται, 7) ποτὲ δὲ, ἐπιτέμνοσιν αὐτοῖς, ποτὲ δὲ, ἵτην μὲν τῶν δικτῶν θιάνονταν ὄλοκληρον ἀποτάξσει, λέξεις δὲ τηνας ἀπαρχητητῶν μπαλάττασι, ὅταν ἔστε τι μέλλοι τῷ λόγῳ τότε λυμαίνεσθαι.

ΚεΦ. Δ. περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ
σωτῆρος.

Vers. 17. Ἀπὸ τότε — πλέονάν.

Τότε πρὸ τῆς σωτῆρος ὁ ἰωάννης ἐκήρυξεν, ὃρχετοι δὲ καὶ χειρὸς ἐντεῦθεν, παρερέθησαν δὲ προσοντος, αὐτῷ τῇ οἱ ἰωάννης, καὶ οτι διετέλεσεν εἶτα περὶ αὐτῷ, καὶ τότε σειτούσθησεν. πλεῖστος λέγεται, οτι δοκεῖ μήρος χριστός, τρεῖς δὲ τριήμεροι σάνη κηρύσσεται, οἰον πρὸ μετανοοῖσθε, καὶ τοιγάρων κεν ἡ βασιλεία τῶν ψευδῶν, εἰ δέδειο μὲν γάρ τοι γέννησις, μετανοοῖσθε ελεγεν, ἐφορισθεὶς τοις περιστασίαις, μαρτυρεῖσθε τον μάρκον, προστάτευτον τον κανόνην, καὶ παραγγεῖσθε μαρτυρεῖσθε τον μάρκον, προστάτευτον τον κανόνην, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ ἐναγγελιασθεῖσαρτμὲν ἴσην 8) Marc. I, 15. γης, φασι, βασιλεῖαν διδονταν, τον χριστόν μαρτυρεῖσθε τον εβαγγελικόν καὶ συγγελικόν πολιτείαν, μηδεποτέ εμελλε γνωρεῖσθε, ὡς προεργάκαμεν. ο μέντοι μάρκος, αὐτὶ τῷ βασιλεῖο

I. 4. οὐδὲν ἡ αρχὴν ἔχει (τῶν

9) μημονεύουσι. A.

xit, regnum Dei. Intelligitur praeterea regnum
Dei instare, ut super credentes regnet. Si qui-
dem incredulorum, natura rex est filius Dei et
verbum: credentium vero, vtroque modo, natu-
ra videlicet et voluntate, quum sponte guberna-
tionem oive suscipiant.

Vers. 18. *Ambulans — V. 20. eum.*

Matthaeus quidem in hoc loco dicit, postquam traditus est Ioannes, hos esse Christum sequutos. Euangelista vero Ioannes, quod potius antequam traderetur. Praeterea Matthaeus asserit simul utrumque vocasse Iesum: Ioannes autem, quod Andream quidem Iesum, Petrum vero Andreas vocauerit. Vnde manifestum est hanc secundam fuisse vocationem. Etenim quum eum sequuti fuissent ante Ioannis traditionem, rursum ad patriam reuersi sunt, artemque priorem exercuerunt: vt pote videntes Ioannem quidem traditum esse, Iesum vero secessisse. Postmodum igitur Christus, primum eis factum ignoscens, venit ut rursum eos recuperet: sibiisque ut sequantur, et pro reribus quae possidebant, sumant ab eo rationalem sagenam: et in mare seculi mittentes, pro piscibus homines capiant. Et vide quomodo statim, his quae possidebant relictis, obedient, nihil tergiuantes. Ita nempe vult Christus, ut cuius necessitatibus suis praeponatur discipulus. Dixit autem: *Venite post me*, hoc est, sequimini me.

† Fratres fuerunt, qui primum a Christo docente vocati sunt: tum quia huic conuenit fraterno modo

ἢ ἡγε λόγος ὁ οὐδὲ. A.

ἢ Ἐγρέυωσιν. B.

τῶν θρέαν, ἡ βασιλεία τῆς ⁴⁾ Θεοῦ εἶπεν καὶ νοι ⁵⁾ d) Marc. 1, 25.
εἶτα ἔτι, ὅτι ἥγγικεν ἡ βασιλεία τῆς Θεοῦ, ἦν
βασιλεύσῃ τῶν πισευόντων. τὰν μὲν γὰρ αὐτοῖς
φύσης ἐστι. βασιλεὺς ὁ θεὸς ⁶⁾ καὶ δόγματάν δὲ
πισευόντων, καὶ φύσει καὶ προαιρέσει, ἐκεῖνος
δεχθείσης τὸ υπόστατον βασιλεύειται. ⁷⁾

Επιτίθεται τοῦτο σαν εἰδήση τοῦ προφήτου Ιερονίμου:

Vers. 18. Περιπατῶν — V. 20. αὐτοῦ. ⁸⁾

Ματθαῖος μὲν ἐνταῦθαι φησι, ὅτι μετὰ τὸ πα-
ραδοθῆναι τὸν ιωάννην, ἤκολεθῆσαν ὅτοι τῷ ἵστοι
οἱ ἀλεξαγγελισθεῖς ιωάννης μᾶλλον, ὅτι πέροι τοῦ ⁹⁾ e) Io. 1, 35 sqq.
παρεστῶνται καὶ ματθαῖος μὲν εἰπεν· ὅτι καὶ
ἀμφοτέρες οἱ ἵστοι ἐκάλεστον· οἱ δὲ ιωάννης, ὅτι
ἴχνι μὲν αὐταὶ εἰσι, οἱ ἵστοι, τὸν δὲ πέτρον, οἱ ιω-
δέας. ὅτεν Φανερὸν, ὅτι θευτέραις αὐτῇ οἱ κλῆσις
ἦν. καὶ γὰρ αὐτολεθῆσαντες αὐτῷ, πέροι τῆς πα-
ραδοθῆναι τὸν ιωάννην, ἐπανηλθόντες εἰς τὴν
ἰδίαιν στατισία, καὶ τὴν προτέραν τέχνην μετε-
χειρισόντο, αἵτε τον μὲν ιωάννην ἰδούσες παρεσθα-
θέντα, τὸν δὲ ἵστον αἰνεχωρίσαντε. λατπον οὐ-
ο Χριστός, ἐρόεις αὐτοῖς τὸ πρώτον, ἡχεταὶ πά-
λιν αἰνατησόμενος καὶ πελευτεί αὐτολεθεῖν, ἦν,
αὐτὸν ἐχον δικτύων. λαβόντες πέροι αὐτοῦ
τὴν λογοτήν σαγηνῆν, καὶ βούλοντες εἰς τὴν θα-
λασσαν τῆς Βίσ., τὴς αὐτορώπεις ¹⁰⁾ θηράμνωνται,
αὐτὶ τῶν ἑχθύων. εἰκόπει δὲ, πῶς ἐυθίας ὑπῆ-
κεσταις καὶ αφῆκαι, οἱ εἰχον, μηδέν τι προφα-
σισάμενοι. καὶ γὰρ ετοι. οἱ χριστὸς βέλεται, παν-
τὸς αἰναγματί προτιμῶν το αὐτολεθεῖν αὐτῷ. δεῦ-
τε δέ, ὅπιστα μαν, ἐπειγει, αὐτὶ τοῦ αὐτολουθῆ-
σατέ μοι.

(αὐτοι [Αδελφοι] ¹¹⁾ δίνο, γεγόνασι πρώτη κλῆσις
τῷ χριστῷ, διδάσκοντει καὶ διὰ τάττα τὰ προσύκεια
τοι.

modo gubernare: tum quia fraterno modo sapere
oporteat eos, qui ab ipso docentur.

V. 21. *Et progressus — V. 22. eum.*

Horum quoque fidem intuere, qua patrem etiam despexerunt. Necesse enim est, parentibus quoque praeponere Christum. Neque parva virtutis ipsorum demonstratio est: quod paupertatem adeo facile fulerint, ac propriis manibus videntum quæsierint: et mutuo inter se amore colligati fuerint: patrem quoque una secum habuerint, illique inseruierint. Verissimum est autem, audisse eos a Petro et Andrea, promisisse Christum, quod sequentes se, redderet hominum pescatores.

Vers. 23. *Et — Synagogis eorum.*

In synagogis eorum docebat: partim quidem ut plures attraheret: partim vero ne quis dicere posset: quod rudes clanculo docens deciperet, palam non ausus doceret.

Vers. 23. *Et praedictans — regni.*

Marcus vero scripsit: *Regni Dei.* Est autem euangelium regni Dei, nouum testamentum: ut pote de regno Dei disputans: aut ad regnum Dei, ipsi obedientes inducens.

Vers. 23. *Et — populo.*

Neces̄ quidem (pro quo nōs morbum vertimus) est diuina peruersio habitudinis corporis: μαλαι-

²⁾ Quatuor priora vocabula non agnoscit Hentenius.

αἰδελφικῶς πόλιτέυεθαι, καὶ αἰδελφὰ φρονεῖν,
τὸς μαθητεύομένος αὐτῷ.]

V. 21. Καὶ προβάς — V. 22. αὐτῷ.

Ορεα καὶ τὴν τάτων πίσιν, διὸ ἡνὶ καὶ τῇ πατρὶς κατεφρόνησεν. Χρὴ γάρ τῷ τῶν γονέων προτιμᾶν τὸν χριστόν. οὐ μικρὸς δὲ ἀπόδεξις τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τὸ πενίσαν φέρειν ἐυκόλως, καὶ τοι ἀπὸ τῶν σικάτων τρέφεσθαι χειρῶν. οὐδὲ τὸ συνδεδέθαι ἀλλήλοις, καὶ τὸ τὸν πατέρα μετ' ἑαυτῶν ἔχειν καὶ δεσμόπενεν. εἰκὸς δὲ, καὶ τάτους ἀκοῦσαι παρὰ πέτρου καὶ ἀνδρέου, ὅτι ὑπέστησε ποιῆσαι τοὺς ἀκολουθοῦντος αὐτῷ, ἀλιεῖς ἀνθρώπων.

Vers. 23. Καὶ — συναγωγῆς αὐτῶν.

Περιῆγεν,²⁾ αὐτὶς τῇ περιήρχετο, ἐν ταῖς συναγωγαῖς δὲ ἐδίδασκε τάτο μὲν, ἵνα πλείονας ἔφελιστηται· τάτο δὲ, ἵνα μηδεὶς ἔχοι λέγειν, ὅτι λάθρος διδάσκων τὸς ἀμοδοῖς, ἐξαπατᾷ τάτους, μὴ διαρρέων ἐν πλήθει διδάσκειν.

Vers. 23. Καὶ ἠκρύσσων — βασιλεῖας.

Ο δέ μάρτυς, τῆς βασιλείας τὸ θεότητον ἔγραψεν. ἐναγγέλλον δὲ τῆς βασιλείας τὸ θεότητον, καὶ διαθήκη, ὡς περὶ τῆς βασιλείας τὸ θεότητον διαλαμβάνεσθαι, η̄ ὡς εἰσεγγόντες εἰς τὴν βασιλείαν τὸ θεότητον τὸς μαθητεύοντος αὐτῷ.

Vers. 23. Καὶ — ἀλλαγῆς.

Νοοσ μὲν εἴη, ἡ χρονία παρατρεπή τῆς τῆς σώματος ἐξεως· μαλακία δὲ, ἀρχῇ χαυνάστεως σώματος,

f) Marc. I, 14.

πλεον vero (quam diximus languorem) principium est laxationis corporis, morbi praenuntia. Et in corpore sane ita est. In anima autem morbus quidem est peccati actus: languor vero inductio cogitationis ad actus consensum.

Vers. 24. Diuulgata — Syriam.

Marcus vero dixit: *Exiit autem rumor de eo in totam undique regionem Galilaeam finitimam.* Lucas vero: *Et egrediebatur sonus de eo in omnem locum finitimae regionis.* Rumor autem et sonus significant famam eius. Praeterea quam dixit Matthaeus Syriam, hanc caeteri Galilaeae finitiam regionem appellauerunt. Dimanauit autem de eo fama, quod talia doceret, qualia nunquam audiuissent: et quod sermones miraculis confirmaret: quodque cum autoritate doceret ac operaretur, sicut in Marco manifestius inuenies.

Vers. 24. Et — sanavit eos.

Post verba illa, variis incibis, distinctio ponenda est. Termina autem vocat morborum dolores. Lunatici vero tenentur affectione corruptorum humorum. Quia enim luna quum ad plenum lumen deuenerit, naturam habet per splendorem suum attractiua humorum, qui in corporibus sunt: fit ut hi tunc turbentur. Frequens etenim ac praus vapor ab ipsis eleuatus, cerebrum dilaniat, hominemque contorquet: quinque haec a luna patiantur, lunatici appellantur. Verum caro nullorum priusquam curaret, deinde requisuit, quemadmodum postea fecit a pluribus? Quia nondum manifestam suae potentiae demon-

μάτος, προσάγγελος νόσου. αὐλαίης μὲν ἐπὶ σώματος. ἐπὶ δὲ ψυχῆς, νόσος μὲν, αἱματίας ἐνέργεια· μαλαικία δὲ, χαύνωσις λογισμός, πρὸς συγκατάθεσιν ἐνέργειας.

Verl. 24. Καὶ ἀπῆλθεν — συρίαν.

Ο δὲ μάρκος ἔπειρ, ἐξῆλθε^{g)} δὲ οὐκοῦ αὐτοῦ.^{g)} Marc. I, 28. ἐυθὺς εἰς ὅλην τὴν περιχώρον τῆς γαλιλαίας. ὁ δὲ λεπᾶς, καὶ^{h)} ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐτῆς^{h)} Luc. 4, 37. εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρας. ἀκούντιν δὲ οὐχὶ ἦχον, τὴν περὶ αὐτῆς Φύμην λέγεσσιν. οὗ δὲ εἴπει συρίαν ὁ ματθαῖος, ταύτην εἴποντι οἱ ἄλλοι περιχώρον τῆς γαλιλαίας. ἀπῆλθε δὲ οὐ περὶ αὐτῆς ακοή, διότι τοιαῦτα ἐδίδασκεν, οἷς ςδέποτε ἥκσαν, καὶ ὅτι τὰς λέγεις ἐβεβαίᾳ τοῖς θαύμασι, καὶ ὅτι ἐξεστιατικῶς καὶ ἐδίδασκε, καὶ ἐθαυμάτεργει, ὡς ἐνρήσεις Φανερώτερον ἐν τῷ μάρκῳ.

Verl. 24. Καὶ — ἐθεραπευσεν αὐτὸς.

Μετὰ τὸ ποιῆσαι νόσους, σικτέον τελείαν. Βασάνες δὲ λέγει, τὰς ἀπὸ τῶν νόσων ὁδύνας. ὁ δὲ σεληνιασμός, πάθος ἐνὶ ἀπὸ σεσηπότων χυμῶν συνιτάμενος. ἐπεὶ γάρ³⁾ οὐ σελήνη, πλη- σιφαῖς γινομένη, Φύσιν ἔχει, διὰ τῆς ἐκεῖθεν πεμπομένης αὐγῆς ἀνασχῖν τὰς ἐν τοῖς σώμασιν ὑγρίτητας, ταρασσούται τηνικαῦτα καὶ ἔτοι, καὶ λοιπὸν ἐξ αὐτῶν ἀτμὸς δριμὺς καὶ πονηρὸς ἀναφερόμενος, σπαράσσει τὸν ἐγκέφαλον, καὶ διατρέψει τὸν ἀνθρώπον. διότι δὲ τῶντα πάσχεσσιν ὑπὸ σελήνης, λέγεται σεληνιασμός. διατί δὲ παρὰ ἐδεινὸς τέτων πρὸ τῆς θεραπείας ὡκ ἐπεζήτησε πίειν, ὡς παρὰ πολλῶν ἄλλων ὑπερεον; διό-

³⁾ δὲ, pro γάρ. A.

demonstrationem dederat: alioque modo idem producere et adhibere poterat, fide etiam non accedente.

Verf. 25. *Et sequutae — trans Iordanem sitis.*

Πέραν τοῦ Ἰορδάνου, etiam videlicet a regione, quae sita erat trans Iordanem.

Cap. V. De beatitudinibus.

Cap. V. v. 1. *Quum vidisset — montem.*

† In monte beatitudines exposuit dominus, docens ex hoc oportere cupientem attingere beatitudinem, a depressis humi rebus abstracti, et ad sublimia eleuari.

In montem proximum ascendit: simul quidem tumultus, qui in imo erant declinans: Simul etiam absqueulla distractione docere cupiens. Transit enim a cura corporum ad curam animarum. Nam ita semper ab illa transit ad istam: et rufus ab hac ad illam, ut variam praestet utilitatem.

Verf. 1. *Quumque sedisset — ipsius.*

Simul quidem turbae ascenderunt, discipuli autem accesserunt, tanquam familiarius erga eum affecti, et quipiam ab eo discere cupientes.

Verf. 2.

4) In his prorsus abhorret versio Hentenii.

5) Inclusa, in margine habet, A.

τι ἔπω τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως ἀπόδειξιν σκοφῇ δέ-
δωκεν. ἄλλως⁴⁾ τε δὲ, αὐτὸ τοῦτο, τὸ προστένα
καὶ προσσάγεν, β τῆς τυχέστης πίνεως ήν.

Verf. 25. Καὶ ἤκουεθησαν — πέραν
πού λεγόταν.

Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δηλαδή, τοῦ πέραν τοῦ
ἰορδάνου.

Κεφ. Ε. περὶ τῶν μακαρισμῶν.

Cap. V. v. 1. Ἰδὼν → ὅρος.

[Ἔτι⁵) ὅφος αὐταῖς ἐξέθετο τὸς μακαρισμοὺς
ἀκύριος, διδάσκων πάντευθεν, ὅτι χρὴ τὸν μα-
καρισμὸν τυχεῖν ἐφιέμενον ἀποδῆναι τῶν χαρι-
ζόλων, καὶ πέρος τὰ ὑψηλότερα μετεῳδῆναι.]

Ανέβη δὲ⁶) εἰς τὸ ὅρος τὸ πλησίον, ἔμα
μὲν ἐκκλίνων τὸς ἐν μέσῳ Θερύβεις, ἔμα δὲ καὶ
ἀπερίσπαζον τὴν διδυκαλίαν ποιήσασθαι βαλό-
μενος. μετέβη γὰρ ἀπὸ τῆς Θεραπείας τῶν σω-
μάτων ἐπὶ τὴν ιατρείαν τῶν ψυχῶν. έτώ γὰρ
αἱ ποιῶν διετέλει, μεταβάνων αὐτὸν ἐπὶ ἐκείνης ἐπὶ⁷
ταύτην, καὶ αὗθις ἀπὸ ταύτης ἐπ’ ἐκείνην, καὶ
ποιίην παρεχόμενος τὴν ὠφέλειαν.

Verf. 1. Καὶ μαδισάντος — αὐτοῦ.

**Συναντήσθον μὲν καὶ οἱ ὄχλοι, προσῆλθον δὲ οἱ
μαθηταί, ὡς σκεπτέρου αὐτῷ διακείμενοι, Θέ-
λοντες διδάχθηναι τι περὶ αὐτὸν.**

Vers. 2.

“Final abest” A.

Vers. 2. *Et aperio — docebat eos.*

Qquam ob causam dicit, quod os suum aperuit? Quia etiam non aperito ore docebat eos operibus. Ad discipulos quidem dirigit sermonem, ne turbis molestus esse videatur: communiter tamen illum proponit ad vniuersos ac singulos homines.

Vers. 3. *Dicens — coelorum.*

Non dixit, pauperes possessionibus, sed pauperes Spiritu, hoc est, humiles animo ac voluntate: animum namque πνεῦμα, id est, Spiritum nominavit. Neque enim qui infortunio quovis humiliatur, hic beatus est: quia nihil quod inuoluntarium est, beatificat. Omnis enim virtus per id, quod voluntarium est, imprimitur. Pauperem autem hic vocauit animo humilem, vt πτωχὸς, id est, pauper, dicatur ἀπὸ τῆς πατεπτηχέσθαι, quod est timuisse sive territum esse. Siquidem humilius aut modestus animo, Deum semper timet, tanquam qui nihil unquam iuxta illius beneplacatum peregerit. Considera vero, quale fundatum doctrinae suae substernat. Quia enim superbia diabolum deiecit: ac protoplastum, putantem quod postquam de ligno comedisset, Deus fieret, continuo prostrauit: radixque et fons omnium facta est malorum: contrarium ipsi preparat pharmacum, animi videlicet modestiam: et hanc radicem ac fundamentum substruit virtutum: quo deieclo, reliqua omnia etiam si ad coelum usque pertingant, detrahuntur ac decidunt: quemadmodum in Phariseo ostensum est.

Aptum quoque praemium huic rependitur: pro extrema videlicet abiectione summus honor: et

Vers. 2. Καὶ ἀνοίξας — ἐδίδασκεν αὐτός.

Tίνος ἔνεκεν εἶπεν, ὅτι καὶ ἀνοίξας τὸ σόμα αὐτῷ; διότι καὶ μὴ ἀνοίγων αὐτὸς ἐδίδασκεν αὐτός, αφ' ᾧ ἔπειτε. πρὸς μὲν δὲν τὸς μαθητῶν ἀποτένει τὸς λόγων, ἵνα ἀνεπαχθῆς δέξῃ τοῖς ὄχλοις, κοινὸς δὲ αὐτὸς ποιεῖται πρὸς πάντας ἀνθρώπους καὶ καθολικός.

Vers. 3. Λέγων — λέγων.

Oὐκ εἶπεν, οἱ πτωχοὶ τοῖς χρήμασιν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ταῦταν οἱ ταπεινοὶ τῇ⁷⁾ προαιρέσει καὶ τῇ ψυχῇ, ταῦτα νῦν πνεῦμα ὄνομάσας. ὁ γὰρ ὁ ἐκ περισάσεως τίνος ταπεινὸς, οὗτος μακαριώτος, διότι ἐδὲν τῶν ἀπροαιρέτων μακαριστὸν. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τῷ ἑκατοντάριῳ χαρακτηρίζεται. πτωχὸν δὲ ἐνταῦθα, τὸν ταπεινὸν ἐκάλεστεν, ἀπὸ τῷ κατεπτυχέντος, ὁ ἐς πεφοβῆθαί. ὁ γὰρ ταπεινόφρεων αἱ τοῦ φοβεῖται τὸν θεόν, ὡς μηδέποτε ἐναρετῆσας αὐτῷ. σκόπει δὲ, ὅποιον θεμέλιον τῆς δίδασκαλίας κατεβάλετο. ἐπεὶ γὰρ ή ὑψηλοφρεσύνη τόντε διάβολον κατέβαλε, καὶ τὸν πρωτόπλαστον ἐξέβαλεν, οἵθεντα τὸν ἐσεδαι μετὰ τὴν τὸν ζύλον βρῶσιν, καὶ ἐίδα καὶ πηγὴ τῶν κακῶν ἀπάντων γέγονεν αὐτῇ, ἀντίπαλον αὐτῇ κατατκενάζει φάρμακον, τὴν ταπεινοφρεσύνην, καὶ ἐίδαν ταύτην καὶ κρηπίδα τῶν ἀρετῶν ὑποτίθησιν, ἷσ ὑποσπάθεστης ἀπαντα τῷ πλα, καὶ εἰ μέχρι τῷ λέγων τὸ φθάνει, ὑποσύρονται καὶ καταπίπτεσιν, ὡς ἐπὶ τῷ φαρισαΐ.

Κατάληλον δὲ καὶ τὸ ταύτης ἔπαθλον. ἀντὶ γὰρ τῆς ἀκρας ἀτιμίας, ἀκρα τιμὴ, καὶ ἡς

7) τῇ ψυχῇ καὶ τῇ προαιρέσει. A.

et quo nullus maior reperiri potest. Per modum autem beatitudinum praecpta haec induxit, inuidiosum deuitans sermonem. Oportebat enim ut in principio mansuete cum eis loqueretur: et ita paulatim ad praecipiendum deueniret.

† Quam ob causam dixit pauperes, et non humiles? Quia pauperem esse plus est, quam humiliem esse. Sunt enim varii humilitatis modi: hic quidem mediocriter animo modestus est: ille vero cum excellentia: quam humilitatem etiam David commendat, dicens: Cor contritum et humiliatum Deus non despicies.

V. 4. *Benti — consolationem accipient.*

Quia omnes putabant eos esse beatos, qui in gaudio essent: miseros vero, qui in afflictione: huiusmodi opinionem radicitus euellit, contrariam substituens. Lugentes autem dicit, non qui simpliciter lugent, sed qui pro peccatis lugent. Misserum enim ac prohibitum est lugere ob ea, quae quis patitur. Tristitia enim mundi, ait Paulus, mortem operatur: ea vero, quae secundum Deum est, poenitentiam in salutem stabilem. Quomodo ergo alio loco dicit Paulus: *Gaudete in dominio semper?* Quia et ille gaudium dicit, quod ex iusta oritur. Habet namque luctus repensum sibi gaudium. Quemadmodum enim postquam vehemens pluia impetuose descenderit, serenitas stabilior esse solet: Ita quoque deductis lachrymis, tranquillitas et gaudium animi succedit.

Vult autem hic sermo, non modo de propriis nos lugere deliciis, verum etiam de alienis:

et

⁸⁾ Hoc scholium in neutro meorum legitur. Excerptum autem est ex Chrys. Tom. VII. p. 185. E.

Ἐκ ἔτιν εὐρεῖν ἐπέκεινα. ἐν τάξει δὲ μακαρισμῶν
τὰς ἐντολὰς ταύτας εἰσήγαγεν, ἀνεπαχθέντερον
τὸν λόγον ποιῶν. ἔδει γὰρ ἐν ἀρχῇ προσότερον
αὐτοῖς ὅμιλησαι, καὶ έτως ηρέμα προβάίνειν
εἰς τὸ ἐπιτάττειν.

†† Τίνος ἔνεκεν⁸⁾ δὲ εἶπεν, οἱ ταπεινοί,
ἀλλ' οἱ πτωχοί; ὅτι τότο ἐκείνο πλέον. καὶ γὰρ
πολλοὶ τῆς ταπεινοφροσύνης οἱ τρόποι. καὶ ὁ μέν
ἐξ ταπεινὸς συμμέτρως· ὁ δὲ μεθ' ὑπερβολῆς
ἀπάστης. ταύτην καὶ ὁ μακάριος δαυΐδ⁹⁾ ἐπανεῖ¹⁰⁾ Ps. 50, 19.
λέγων· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινω-
μένην ὁ Θεὸς δὲ ἔξερδενώστε.

V. 4. Μακάριοι — παρακληθήσοντα.

Ἐπεὶ πάντες ὑπελάμβανον μακάριες μὲν, τὰς
ἐν χαρᾷ, ἀθλίες δὲ, τὰς ἐν θλίψει, πρόσφρι-
ζον ἀνασπᾶ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν, τούγαντίου
ὑποτιθέμενος. πενθοῦντας δὲ λέγει, οὐ τοὺς
ἀπλῶς πενθῶντας, ἀλλὰ τὰς ὑπὲρ ἀμαρτημά-
των. τὸ γὰρ ὑπὲρ βιωτικῶν πράγματος πενθεῖν,
ἀθλίου καὶ κεκαλυμένου. Φησὶ γὰρ ὁ παῦλος,
ὅτι ή^{k)} μὲν τῷ κόσμῳ λύπη, θάνατον κατεργάσ-^{k) 2 Cor. 7, 10.}
ζεταὶ· ή δὲ κατὰ θεὸν, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν
ἀμεταμέλητον. καὶ πῶς ὁ παῦλος πάλιν εἴπε,¹¹⁾ Phil. 4, 4.
χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε;⁹⁾ διότι κακένος τὴν
ἐκ τῷ πένθες λέγει¹⁰⁾ χαράν. ἔχει γὰρ τότο
χαράν συγκεκληρωμένην. καθάπερ γὰρ, ὑετῆ
σφοδρῶς καταβρισσαγέντος, ἐυδία γίνεται εἴσθειν·
ἔτω καὶ, δικρύων κατενεχθέντων, γαλήνη καὶ
χαρὰ τῇ ψυχῇ ἐγγίνεται.

Βέλεται δὲ γῦν ὁ λόγος πενθεῖν ἡμᾶς μὴ
μόνον ὑπὲρ τῶν οἰκέων ἀμαρτημάτων, αλλὰ καὶ
Κ 2 ὑπὲρ

9) πάντες. B.

10) Φάσκε. A.

et talis erat Mosis animus, Davidis, Danielis, Pauli caeterorumque huiusmodi. Consolationem vero accipient, siue laetabimur. Vbi? Et in praesenti, et in futuro. In praesenti quidem ea ipse, quod peccata sua Iuctu redimant: in futuro vero non sola horum remissione, verum etiam beatitudine.

† Nam qui filios aut vxores mortuas lugent, non possiliones aut propria amant corpora, nec eo turbidis tempore, vilo modo concupiscunt, non iniuriis exasperantur, nec alia obsidentur affectione: quanto magis qui suas lugent aegritudines, eo modo quo eas lugere dignum est.

Vers. 5. *Beati — terram.*

Quoniam olim ab hominibus magno studio affectatur terrae possessio, hanc etiam pro virtutis praemio ponit. Quidam sane terram intellectualem, coelum esse dicunt. Chrysostomus vero ait, quod e sensibilem pro praemio posuerit, propter crassiores qui sensibilia potius quam intelligibilia querunt. Toto namque euangelio ad virtutem solerit adhortari: quandoque per futura, interdum quoque et per praesentia. Quanquam neque illi intelligibilia ponit praemia, priuat sensibilibus: neque e diverso, quum sensibilia pollicetur, intelligibilia auertit. *Quaerite enim,* inquit, *primum regnum Dei et iustitiam eius,* et *haec omnia adiiciuntur vobis.* Et ius sus: *Nemo est qui reliquerit domum aut patrem eum,* qui non fruatur multo pluribus in hoc tempore, et in futuro seculo, vita aeterna.

† Mites

²⁾ Hoc in nullo meorum comparet. Repetitum est ex Chrysost. Tom. VII. p. 187. D.

ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων, οἷα ἦν ἡ ψυχὴ μωϋσέως καὶ
δαιμὸν καὶ παύλῳ καὶ τῶν τοιετῶν. παρακληθή-
σοντας δὲ, ἤγγειλον θάσοντας. πῆ; καὶ ἐν-
ταῦθα καὶ ἐκεῖ. ἐνταῦθα μὲν, τῇ ἐλπίδι τῆς
ἀπολυτρώσεως αὐτῶν· ἐκεῖ δὲ, ὃ μένον τῇ ἀφέ-
σει τάτων, ἀλλὰ καὶ τῇ μακαριότητι.

¶ 'Οι γάρ²⁾ παῖδες καὶ γυναικεῖς ἀπο-
θανόντας θρηνῶντες, ὃ χρημάτων, ὃ σωμάτων
ἔρωσιν, ὃδε κατ' ἐκεῖνον τῆς ὁμοίας τὸν καιρὸν
ἀλλὰ τινὸς ἐφίεντας, ὃχι ὑβρεσι παροξύνοντας,
ἢ υπὸ ἀλλὰ πολιορκηθεῖσαί τινος παῖδες· πό-
σω μᾶλλον οἱ τὰ ἀμαρτήματα πενθῶντες τὰ ἑα-
τῶν, ὡς πενθεῖν ἄξειν;

Vers. 5. Μακάριοι — τὴν γῆν.

'Ἐπεὶ πάλαι τοῖς αἰνθρώποις περισπάδας ἦν
ἡ κληρονομία τῆς γῆς, τιθησι τούτην επα-
θλον ἀρετῆς. καὶ τινὲς μὲν γῆν νοητὴν ἐν θρανῷ
λέγουσιν; ὃ δὲ³⁾ χρυσόσομός Φησι, ὅτι καὶ αἰδή-
τὸν τέθηκεν ἐπαθλον, διὸ τὸς παχυτέρος, τὸς
τὰ αἰδητὰ πρὸτῶν νοητῶν ζητῶντας. εἴωθε γάρ
δι ὅλῃ τῇ ἐναγγελίᾳ προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, πο-
τὲ μὲν, ἀπὸ τῶν μελλόντων, ποτὲ δὲ, ἀπὸ τῶν
παρέντων, καὶ ὅτε, ὅταν νοητοὶ ἐπαθλα τιθη-
σιν, ἀποσερεῖ τῶν αἰδητῶν, ὅτε, ὅταν αἰδηταῖ,
ἀφαιρεῖται τὰ νοητά. ζητεῖτε^{m)} γάρ, Φησι, m) Matth.6,33.
τὴν βασιλείαν τῇ Θεῷ, καὶ ταῦτα πάντα προσ-
τεθῆσεται ὑμῖν. καὶ αὐτὸις ὅδεις ἐσιν, n) ὃς n) Luc.18,29.
ἀφῆκεν σικίαν ἡ γονεῖς, καὶ τὰ ἔξις, ὃς ὃ μὴ^{30.}
ἀπολάβῃ πολλαπλασίους ἐν τῷ καιρῷ τότε,
καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον.

† Mites dicuntur, non qui penitus non irascuntur: huiusmodi enim insensati sunt, sed qui iram quidem sentiunt, sese tamen continent: quando autem oportet irascuntur, sicut dicit David: Irascimini et nolite peccare.

Vers. 6. Beati — saturabuntur.

Quia de eleemosyna dicturus est: ausert primum auaritiam, ut pura fiat misericordia, iustitia enim auaritiae contraria est. Dixit autem, esurientes et sitiens, hoc est, plurimum concupiscentes: ut vehemens auaritiae amor in iustitiam translatus, illam perimat. Saturabuntur autem, omni videlicet bono.

† Quia auari abundantes esse videntur et saturati: ideo ait iustos potius saturandos esse.

Vers. 7. Beati — misericordiam consequentur.

A Deo certe, sed non tantum dumtaxat, quantum ipsi praestiterunt. Quantum enim interest inter malum et bonum, aut potius quantum inter hominem et Deum: tantum humana misericordia distat a divina.

† Non possessionibus tantum praestatur misericordia, sed et sermonibus. Quodsi nihil habueris, etiam lachrymis praestatur: varius est enim eleemosynae modus, latumque praeceptum. Misericordiam vero consequentur, hic ab hominibus et in futurum a Deo.

Vers. 8.

*) Hoc in meis non legitur. Ex Theophyl. p. 26.
C. desumptum.

¶ Προφεῖς⁴⁾ λέγουσι ταῦτα, ἐκ οἱ μηδόλως ὀργιζόμενοι· οἱ τοιὲται γάρ ἀναίθητοι· ἀλλά οἱ θυμὸν μὲν ἔχοντες, κρατεῖντες δὲ, καὶ ὅτε δὲ ὀργιζόμενοι, ὡς καὶ ⁵⁾ δαυιδ ἐπεν· ὀργιζεθε, καὶ οἱ Ρι. 4, 5. μη ἀμαρτάνετε.

Vers. 6. Μανῆροι — Χορταψήσοντα.

Ἐπεὶ μέλλει περὶ ἐλεημοσύνης εἰπεῖν, προσανα-
ρτεῖ τὴν πλεονεξίαν, ἵνα καθαρὸς ὁ ἔλεος γίνηται.
ἡ δικαιοσύνη γὰρ, ἀντίκαλός ἐστι τῇ πλεονεξίᾳ.
εἰ πεινῶντες δὲ καὶ διψῶντες εἰπεν, ἀντὶ τοῦ, οἱ
εφόδεως ἐπιθυμεῖντες, ἵνα ὁ σφόδρὸς ἕρως τῆς
πλεονεξίας, ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην μετατείνεις, ἀνέ-
ληγ ἐκείνην. Χορταψήσοντα δὲ, πάντος αἰγαθῆ.

¶ Έπειδὴ⁵⁾ οἱ πλεονέκται δοκεῖσιν ἐπιπορεο-
ῦνται καὶ χορτάζεθαι· διὰ τοῦτο Φησιν, ὅτε οἱ
δίκαιοι μᾶλλον χορταψήσονται.

Vers. 7. Μανῆροι — ἐλεημίσοντα.

Παρὰ τῷ Θεῷ, δηλοῦστι. πλὴν διατετον, οὐσον
ἥλεγαν. ὅση γάρ ἐστι δικαιοφορεῖ πονηρίας καὶ αὐτο-
θότητος, η μᾶλλον, ὅση σύνθετος καὶ Θεός, τοσ-
αύτη καὶ αὐτοφεύγεινς εἰς τοιασδεν·

¶ Οὐχί⁵⁾ διὰ χρημάτων μόνον ἐνὶ ἐλεεῖν,
ἀλλὰ καὶ λόγῳ. κανὸν μηδὲν ἔχεις, διὰ δικαιούων.
ποικίλος γάρ ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλα-
τεῖα αὕτη η ἐντολή. ἐλεημίσοντα δὲ ἐνταῦθα
μὲν, παρὰ αὐτοφεύπον· ἐκεῖ δὲ, παρὰ τῷ Θεῷ.

⁴⁾ Etiam hoc ex Theophylact. p. 26. D. Mei non
agnoscunt.

⁵⁾ Theophylact. p. 26. E. et Chrysostom. T. VII.
pag. 189. D.

Vers. 8. *Beati — videbunt.*

Puros corde intelligit, qui nullius peccati sibi consciī sunt: aut qui cor seruant a voluptatibus impollutum; quam sanctimoniam vocat Paulus, dicen: *Pacem sedetamini ad omnes et sanctimoniam;* fine qua nemo videbit Deum. Videbit autem Deum dixit, tanquam humāna natura potentem. Hanc vero beatitudinem post eleemosynam posuit: nam multi iustitiam ac eleemosynam assequuti, circa voluptates deuicii sunt. Ostendit itaque solas illas non sufficere virtutes.

† Mundis corde sunt, qui continenter degunt: sine continentia autem nemo videbit Deum. Quemadmodum enim speculum si purum sit, figurās recipit: ita et anima pura Dei suscipit visionem.

Vers. 10. *Beati — vocabuntur.*

Qui non solum ipsi seditiones non mouent, sed et alios mouentes ad pacem reducunt, filii Dei vocabuntur: vtpote filium eius unigenitum imitantes: cuius opus fuit dissidentia in unum reducere, ac inimicos reconciliare. Erit profecto etiam beatus pacificus, hoc est, in pace seruans voluntatem propriae carnis cum voluntate animae suae: et quod prauum est, meliori subiiciens.

† Non solum pacem cum omnibus habentes, verum etiam seditiosos mutuo inter se pacificantes. Dicuntur autem pacifici, et qui per doctrinam inimicos ad Deum conuertunt: qui filii Dei

¶ Ex Theoph. p. 26. E. 8) Theophil. p. 27. A.

Vers. 8. Μακάριος — ὄψονται.

Καθαρὸς τῇ καρδίᾳ νόει, τὸς μηδέν τι πονηρὸν
ἔσαυτοῖς συνειδότας, ἢ τὸς φυλάσσοντας τὴν καρ-
δίαν ἀμόλυντον ἀπὸ τῶν ἡδυπαθεῶν, ὅπερ ὁ
παῦλος ἀγιασμὸν ἐκάλεσεν, εἰπὼν· εἰρήνην π)^{ρ)} διώ- π)^{ρ)} Hebr. 12, 14.
κετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἀγιασμὸν, ἢ χωρὶς
ἀδεῖς ὄψεται τὸν κύριον. ὄψονται δὲ τὸν θεόν,
ὡς δύνατὸν ἀνθρώπινη φύσει. τέθησε δὲ τὸν μα-
καρισμὸν τοῖτον μετὰ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης, διότι
πολλοὶ δικαιοσύνην καὶ ἐλεημοσύνην κατορθῶντες,
ήττωνται τῆς ἡδυπαθείας, καὶ δείκνυσιν, ὅτι
οὐκ ἀρεβότων ἐκεῖναι μόναι αἱ ἀρεταί.

¶ Καθαροὶ⁷⁾ τῇ καρδίᾳ εἰσὶν οἱ σώφρονες.
τὸς⁹⁾ ἀγιασμὸς γάρ, ἦτος τῆς σωφροσύνης χωρὶς, π)^{ρ)} Hebr. 12, 14.
ἀδεῖς ὄψεται τὸν κύριον. ὥσπερ γάρ τὸ κάτο-
πτρον, ἐὰν ἡ καθαρόν, τότε δέχεται τὰς ἐμφά-
σεις· ὅτῳ καὶ ἡ καθαρὰ ψυχὴ δέχεται ὄψιν
θεῶν.

Vers. 9. Μακάριος — κληθήσονται.

Οἱ μὴ μόνον αὐτοὶ μὴ σασιάζοντες, ὡδὲ καὶ
ἐπέρεις σασιάζοντας συνάγοντες εἰς εἰρήνην. ὑιοὶ
δὲ θεῶν κληθήσονται, ὡς μημπάμενοι τὸν μονογε-
νῆ οὐν αὐτῷ, ὡς γέγονεν ἔργον, συναγαγεῖν τὸ
διεσῶτα, καὶ παταλάξαι τὰ ἐκπεπολεμωμένα.
εἴη δὲ ἀν μεμακαρισμένος εἰρηνοποίος, καὶ ὁ εἰρη-
νεύσας τὸ θέλημα τῆς οὐλού σαρκὸς μετὰ τῷ θε-
λήματος τῆς ψυχῆς αὐτῷ, καὶ ὑποτάξας τὸ
χεῖρον τῷ πρείττονι.

¶ Οὐ μόνον⁸⁾ οἱ εἰρηνέυοντες αὐτοὶ πρὸς
πάντας, ὡδὲ καὶ οἱ ἐτέρεις σασιάζοντας κατ-
απλάσσοντες. εἰρηνοποὶ δέ εἰσι καὶ οἱ διὰ διδα-
σκαλίας τὰς ἐχθρὰς τῷ θεῷ ἐπιτρέφοντες. ὑιοὶ
δὲ

Dei appellantur. Nam et vnigenitus Deo nos reconciliauit.

Vers. 10. *Beati — coelorum.*

† Regnum coelorum, alii quidem dicunt, vi-
tam quam in coelis degunt: Alii vero, aequalem
angelis statum in coelis: Tertii autem, speciem
diuinae visionis, quae cuique rependitur iuxta
qualitatem ac quantitatem sua*e* iustitiae. Quarti
vero regnum coelorum dicunt remunerationem,
quae secundum habitam gratiam, datur his, qui
ex se ad Deum bonum accedunt. † Ex his qua-
tuor tertium et quartum regnum Dei etiam ap-
pellant.

Hoc dixit ne' putes vbique pulchram esse
pacem. Iustitiam autem hic vniuersaliter omnem
virtutem nominauit. Quodsi huius quoque egre-
gii facinoris praemium posuit regnum coelorum:
ne his indignoris, quasi praemium alienum su-
mentibus. Quanquam enim variae videntur acce-
ptae retributiones, propter nominum varietatem:
omnes tamen regnum coelorum designant. Si
quidem omnes qui his digni habentur retributioni-
bus, regno quoque coelorum fruuntur: ideo et-
iam omnes beati dicti sunt.

† Non soli martyres persecutionem susti-
nent, sed plurimi quoque alii, quia illis sunt auxi-
lio, qui afficiuntur iniuria, et vniuersaliter pro-
pter quamcunque virtutem. Iustitia siquidem
omnis virtus est. Fures vero et etiam homici-
dae perseguitionem patiuntur, non tamen beati
dicuntur.

Vers. 11.

?) Inclusa Codex vterque habet in margine.

δὲ θεῶν οἱ τοιχτοί. καὶ γὰρ καὶ ὁ μονογενῆς κατα-
ῆλαξεν ἡμᾶς τῷ θεῷ.

Vers. 10. Μακάριοι — θρανῶν.

[Βασιλείαν²⁾ τῶν θρανῶν, οἱ μὲν λέγοντες, τὴν ἐν
θρανῖς διαγωγὴν, οἱ δὲ, τὴν ἴσταγγελον ἐν θρα-
νοῖς κατάσασιν, οἱ δὲ, τὸ εἶδος τῆς θεῖκῆς ὥραιο-
τητος τῶν Φορετάντων τὴν εἰκόνα τῇ ἐπιθρανίου,
ἥτις δίδοται κατὰ τὸ ποιόν τε καὶ ποσὸν τῆς ἐν
ἐκάστῳ δικαιοσύνῃς, οἱ δὲ, τὴν κατὰ χάριν μετά-
δοσιν τῶν Θυτικῶν¹⁾ πρεστόντων τῷ θεῷ ἀγα-
θῶν.²⁾ τῶν τετταράρων δὲ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέ-
ταρτον, καὶ βασιλείαν τῇ θεῷ λέγοντες.]

Τέτο εἶπεν, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι πανταχῷ
καλὸν ἡ εἰρήνη. δικαιοσύνην δὲ ^{τὸν}³⁾ καθόλε πᾶ-
σαν ἀρετὴν ὄνομασεν. ἐπεὶ δὲ καὶ τέττα τῇ κατ-
εργάθωματος ἐπαθλον τέθηκε τὴν βασιλείαν τῶν
θρανῶν, μὴ δυσχεράντης ἐπὶ τοῖς ἀλλοῖον ἔχοντιν
ἐπαθλον. εἰ γὰρ καὶ διάφοροι δοκεῖσιν αἱ γῆθε-
σαι ἀμοιβαὶ, διὰ τὴν ἑτερότητα τῶν ὀνομάτων,
ἄλλ’ ἐν πᾶσαι τὴν βασιλείαν τῶν θρανῶν αἰνι-
τοῦνται. πάντες γὰρ οἱ τέττων αἰξιωθέντες, τῷ
τῆς βασιλείας τῶν θρανῶν ὀπολάνυσσον· διὸ καὶ
πάντες μακάριοι ὄνομαί θησαν.

† † Οὐ μόνον⁴⁾ οἱ μάρτυρες διάκονται, ἀλ-
λὰ καὶ πολλοὶ ἐνεκεν τῇ βοηθεῖν τοῖς ἀδικημένοις.
καὶ πάσης ἀπλῶς ἀρετῆς. δικαιοσύνη γὰρ, η
πᾶσαι ἀρετῆ. ἐπεὶ τοῦτον καὶ πεπταῖ καὶ φουεῖ διώ-
κονται, ἀλλ’ οὐ μακάριοι.

Vers. 11.

²⁾ Vehementer discrepat Hentenius, qui haud du-
bie προτιόντων legit.

²⁾ Ab τῷ ad λέγοντι omittit Hentenius.

³⁾ τὸν, omittit. A.

⁴⁾ Haec in margine Codicis reperit Hentenius. Meī
hoc scholio carent. Theophylacti est. p. 27. B.

Vers. 11. *Beati — propter me.*

Ad apostolos qui aderant, sermonem dirigit: ostendens doctoribus proprium esse probris affici. Ne autem suspiceris, quod simpliciter verbis malis impeti sit beatum: idcirco addidit, quae plane distinctionem faciunt: videlicet, ut quae dicuntur, mendacia sint, et propter Christum ea dicantur. Quodsi haec non ita se habent: miser potius est, qui male audit, utpote plurimos suis malis operibus offendens. Quic ergo his admonitionibus mirabilius esse potest? Vtinam vero quae ab omnibus evitantur, praemiorum magnitudine fiant omnibus desiderabilia. Nam qui gratia, ac molesta, et hominum consuetudini ad usque temporis contraria prescripsit, persuasit tamen, et persuadet vniuerso fere orbi.

Vers. 12. *Gaudete — coelis.*

Gaudete et exultate Spiritu, quicunque probra aequali persequentes sustinetis: et modo quo dictum est male auditis. Dicens autem: *Merces vestra multa est in coelis:* aliam quoque consolationem induxit.

† Nam opprobria sustinere magnum est, et graue admodum. Vnde et Iob postquam alias tentationes patienter tolerauerat, tunc maxime turbatus est, quando ab amicis opprobriis afficiebatur, tanquam propter peccata sua pateretur.

Vers. 12. *Ita — qui vos praecesserunt.*

Hinc manifestum est quod illud *beati estis,* etc. proprie ad discipulos dixerunt: et ipsis mediantibus, etiam

Vers. 11. Μακάριοι — ἔνεκεν ἐμώ.

⁴ Ιητ⁵) μὴ ὑπολάβῃς, ὅτι τὸ ὄπλος πονηροῖς ἐ' μοσ-
οι βάλλεθαι μακάριοι, δύο προσέθηκε διορισμός,
τὸ, ψευδή τὰ λεγόμενα εἶναι, καὶ διὰ τοῦ χρι-
σὸν ταῦτα λίγεθαι. εἰ γάρ μὴ τοῦτος ἔτις ἔχει,
μᾶλλον ἄτηνος ὁ κακὸς ἀκόσον. τί τῶν ἁνθεισῶν
τέτων παρανίσεων παραδοξότερον γένοιτο ἂν,
ὅτιν τὰ πᾶσι Θεούται, πᾶσι ποθεναὶ γίνηται,
διὰ τὴν τῶν ἐπάγλων μεγαλειότητα; ὁ δὲ καὶ
Φορτικά, καὶ ἐναντία τῇ μέχρι τότε συνηθείᾳ
τῶν αὐτερώπων δογματίσας, ὅμως καὶ ἐπεισε,
καὶ πείδει σχεδὸν πᾶσαν τὴν οἰκεμένην.

Vers. 12. Χαίρετε — ἐργανοῖς.

Χαίρετε καὶ ἀγαπᾶτε πάντες οἱ ὄνειδιζόμενοι,
καὶ διωκόμενοι, καὶ κακῶς ἀκόσοντες, ὡς εἴρηται.
εἰτῶν δὲ, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς ἐργα-
νοῖς, ἐπήγαγε καὶ ἐτέραν παράκλησιν.

† Τὸ γάρ ⁶) ὑπομένοντος ὄνειδος, μέγας καὶ
χαλεπώτατον. διὸ καὶ ὁ Ἰωβ, τὰς ἀλλας ὑπομέ-
νας πειρατημένος, τότε μάλιστα ἐταράχθη, ὅτε
ἀνέβιζον αὐτῷ οἱ φίλοι, ὡς διὰ μαρτιών πά-
σχονται.

Vers. 12. Ὁυτω — τὰς πρὸς ὑμῶν.

Ἐντεῦθεν Θεοφεόν, ὅτι τὸ, μακάριοι ἔτε καὶ τὰ
ξῆνα, ιδίως πρὸς τὰς μαθητὰς εἴρηκε, διὰ μέσου
δὲ.

⁵) Ante haec ex Theophyl. p. 27. C. addit versio
Hentenii, quae tamen mei non habent: Πρὸς
πορόντας τὰς ἀποσόλας ἀποτέλεσται, δεινὺς, ὅτι
μάλιστα τῶν διδασκάλων ίδιον τὸ ὄνειδιζεθαι. Καὶ
δὲ μή π. τ. λ.

⁶) Theophylact. p. 27. C.

etiam ad omnes, qui discipulos suos essent imitaturi. Ita enim, inquit, persequuti sunt prophetas, qui vos praecesserunt. Quo modo ita? opprobrio videlicet afficientes et persequentes, et dicentes omne malum verbum inentiendo, propter Deum. Sicut enim vos a me mittemini praedicaturi quaecunque praecepero: ita et illi a Deo misli erant. Dicens autem: Prophetas qui vos praecesserunt: manifestat, quod etiam hi prophetabunt. Si ergo, inquit, non erat illis indecorum pati propter Deum: neque omnino vobis. Ita prophetis eos adaequando, mentes erexit ipsorum.

Obserua autem post quot praecpta posuerit beatitudinem tolerandae persequotionis, quae fit propter iustitiam: et exprobrationis, detractionis, ac maledictorum: quod omnibus praedictis virtutibus oporteat adiutum esse eum, qui haec certamina aggreditur. Nam ideo quoque certo usus ordine, auream nobis catenam contexuit. Qui enim animo humilis est, propria lugebit errata: qui vero luget, etiam mitis erit: et qui mansuetus est, iustus quoque erit omnino: iustus vero, etiam miserebitur. His autem omnibus opere perfectis, etiam mundus erit corde: talis vero pacificus quoque erit: qui autem huc usque proficit, ad pericula etiam extendetur: ac caetera quae sequuntur magno animo tolerabit. Postquam ergo quae opportuna erant admonuit, rursus laudibus eos recreat dicens.

Vers. 13. *Vos — terrae.*

Terram hic homines appellauit, quasi e terra formatos. Est autem tantum ac si diceret: Homines

⁷⁾ p̄nua, omittit. B. ⁸⁾ Inclusa omittit. A.

δὲ αὐτῶν, καὶ πρὸς ἄπαντας, ὅσοι μέλλουσι μηδεδομένοις τὰς μαθητὰς αὐτῷ. οὗτοι γάρ εἰδίωξάν, φησι, τὰς προφήτας τὰς πρὸ υμῶν. πῶς οὖτε; οὐειδίζετε δηλούντες, καὶ διώκοντες, καὶ λέγοντες πᾶν πονηρὸν ἥημα;) κατ' αὐτῶν ψευδόμενοι, ἔνεκεν τῷ θεῷ. ὡσπερ γάρ υἱοῖς παρέχει μὲν ἀποσταλήσεως, κηρύξοντες, οἵσαι ἐντελέχειμα. οὗτοι δὴ κακεῖνοι παρὰ τῷ θεῷ ἀπεισάλησαν. εἰπὼν δέ, ὅτι τὰς προφήτας τὰς πρὸ υμῶν, ἐνέφηνεν, ὅτι καὶ οὗτοι προφῆτεύστειν. [εἰς 8) τοίνυν ἐκείνοις ἦκαν ἐπίψυχον, τὸ πάσχειν διὰ θεὸν, πάντως οὐδὲ υμῖν.] οὗτοι τοῖς προφήταις παρισώσας αὐτὸς, αἰνέντησεν αὐτῶν τὰ φρεονήματα.

Βλέπε δέ, μετὰ πόσας ἐντολὰς τὸν μακεδονισμὸν τῷ διωγμῷ τῷ ἔνεκεν δικαιοσύνης, καὶ τὸν τῷ οὐειδισμῷ, καὶ τῆς διώξεως, καὶ τῆς κακολαγίας τέθεικε, δηλῶν, ὅτι χρὴ πάσας ταῖς προλαβέσταις ἐντολαῖς συγκεκριθεῖσα τὸν εἰς τέττας τὰς άγωνας ἀποδύσμενον. διὰ τοῦτο γάρ καὶ τόξει τινὶ χρησάμενος χρυσῆν ἡμῖν σειραν υφῆνεν. οἱ μὲν γάρ ταπεινός, καὶ τὰ οἰκεῖα πενθήσει;) παρεπτώματα· οἱ δὲ ταῦτα πενθῶν, καὶ πρᾶος ἔσαι· οἱ δὲ πρᾶος, πάντως ἔσαι καὶ δίκαιος. οἱ δὲ δικαιοις, καὶ ἐλεήσει· οἱ δὲ ταῦτα πάντας κατερθώσας, καὶ¹⁾ καθαρὸς ἔσαι τῇ καρδίᾳ· οἱ δὲ τοιότος, καὶ εἰρηνοποιός· οἱ δὲ μέχρι τέττα προκόψας, καὶ πρὸς κινδύνες παρατάξεται, καὶ τὰς ἔξης υπεοιήσεται μεγαλοψύχως. παραινέσας τοίνυν, ἃ προσῆκεν, αἴγαπάνεις πάλιν αὐτὸς τοῖς ἐγκωμίαις.

Vers. 13. Τυᾶς — γῆς.

Γῆν ἐνταῦθα, τὰς αὐθεώπεις ἐκάλεσεν, ὡς ἐν γῆς πλαθέντας. οἱ δὲ λέγει, τοιότον ἔσιν. οἱ αὐθεώπειοι

⁹⁾ ἀμαρτήματα. A.

¹⁾ καὶ, omittit. A,

nes in peccatis putrefacti sunt: corrupti ab humore affectionum. Vos igitur a me electi ad curandam hanc totius mundi putredinem, estis sal terae: accepta virtute ad constringendum ipsos et coarctandum, praeterea ad occidendum vermes inuisibiles, hoc est, ut per bonam famam, rationales affectus a graui peccatorum odore liberetis.

† Prophetae ad unam gentem missi sunt, vos autem sal estis uniuersi orbis, per doctrinam arguendo ac stringendo dissolutos, ne aeternos producant vermes. Non ergo mordacitatem reprehensionum abiiciatis, sed et opprobria ac persecutio[n]es sustinet. Ideo subdit: Si autem sal infatuatus fuerit, in quo salietur? Ad nihil amplius valet, nisi ut foras proiiciatur, et ab hominibus conculcetur. Si enim is qui docet infatuatus fuerit, hoc est, non arguit ac stringit, sed emollitus est: in quo salietur, id est, corrigetur. Ex eo tempore igitur foras proiscitur a magistri dignitate, et conculcatur, hoc est, despicitur.

Vers. 13. *Hoc — salietur.*

Salis fatuitas est debilitas mordacitatis ipsius. Dicit ergo: Videte quale ministerium vobis committendum est: et contendite ne laxemini persequitionibus, opprobriis, ac maledictis, ut praedictum est: neque utilem mordacitatem respuatis. Si enim sal infatuatus fuerit, quo salietur? hoc est, si vos molles effecti fueritis, aut utilem mordacitatem neglexeritis, quo alio sale saliemini, siue condie-

²⁾ δύναμις συζητεῖ non cohaeret. Aut ergo τότε, aut ὡς interponendum, ante συζητεῖ.

³⁾ Ex Theophylact. pag. 27. E.

Θρωποι πάντες σεσήπασι ταῖς ἀμαρτίαις, δια-
φέροντες ὑπὸ τῆς ὑγρότητος τῶν παθῶν· ύμεις
δὲν, ἐκλεγέντες παρ' ἐμῷ πρὸς ιατρείου τῆς παγ-
κοσμίας ταύτης συνεδέεσθε, ἐσὲ τὸ ἄλας τῶν ἀν-
θρώπων, δύναμιν λογικὴν ἐξ ἐμῷ λαμβάνοντες²⁾
σύφεν αὐτές καὶ ἐπισφίγγειν, καὶ ἀποκτένειν
μὲν τὰς ἀοράτες σκάληκας, φημὶ δὴ τὰς ἐμπα-
θεῖς λογισμάς, ἀπαλλάττεν δὲ τῆς δυσωδίας
τῶν ἀμαρτημάτων.

†† Οἱ μὲν προφῆται³⁾ εἰς ἐν ἔθνος ἀπεσά-
ληταν· ύμεις δὲ τῆς γῆς ἀπάστης ἐσὲ τὸ ἄλας,
διὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐλέγχων σύφορτες
τὰς χαύρας, ἵνα μὴ γεννήσωσι τὰς αἰτελευτήτας
σκάληκας. ὡς μὴ ἀποβάλλητε τὴν συφνότη-
τα τῶν ἐλέγχων, καὶ ὄνειδιζηθε, καὶ διώκηθε.
διὸ φησιν· ἐάν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλι-
θίσεται; εἰς δὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ Βληδῆνα
ἔξω, καὶ καταπατεῖθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ὁ
γάρ διδασκαλος ἐάν μωρανθῇ, τετένιν, εἰ δὲ
ἐλέγχει καὶ σύφει, ἀλλὰ χαυνωθῇ, ἐν τίνι ἀλι-
θίσεται, τετένι, διερθωθίσεται; ἀπὸ τότε δὲν
ἔξω διπτεται τῷ διδασκαλικῷ ἀξιώματος καὶ
καταπατεῖται, τετένι, καταφρονεῖται.

Vers. 13. Ἐάν — ἀλιθίσεται.

Μωρία ἄλαστος ἐτίνι, η ἀδένεια τῆς ποιότητος
αὐτῆς. λέγει τοίνυν, δτι βλέπετε, οἵαν διακονίαν
ἔγχειται μέλλετε, καὶ ἀγωνίζεθε, μὴ χαυνω-
θῆναι διωγμοῖς, η ὄνειδισμοῖς, η κακολογίαις, ως προ-
δεδίλωται, μηδ ἀποβαλεῖν τὴν ἀφέλιμον ποιότη-
τα. ἐάν γάρ⁴⁾ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλιθίσε-
ται, τετένι, ἐάν ύμεις χαυνωθῆτε, η τὴν ἀφέ-
λιμον ποιότητα ἀποβάλλητε, ἐν τίνι ἐτέρῳ ἄλαχτε
ἀλιθή-

4) δὲ, προ γάρ. A.

condicemini, sicut habet Marcus? Vos enim sal electus estis, nec aliis reliquus est. Quanto igitur prae caeteris ad huiusmodi ministerium electi estis, tanto amplius cauere debetis, ne ob propriam mollitatem ac inutilitatem, et putrefactorum perditionem, ut dictum est, accusari possitis.

Vers. 13. *Ad — hominibus.*

Ad nihil amplius utilis est sal infatuatus, nisi ut extra dominicam aulam proiiciatur, et conculcetur, hoc est, despiciatur ab hominibus.

Vers. 14. *Vos — mundi.*

Mundum rufus dixit homines in mundo habitantes: quibus erroris caligine obscuratis, vos, inquit, electi estis, ut lux eorum sitis, utque oculos animarum ipsorum luce doctrinae ac scientiae illuminatis, et ad semitas rectas divini cultus deducatis. Ideo nempe ministerium saliendo ac illuminandi eis commissum erat. Primum enim oportet a putredine liberari, deinde erudiri.

Vers. 14. *Non — posita.*

Per hanc, sequentemque parabolam ad vitae perfectionem ac munitionem ipsos inducit, et certaminum praefectos esse iubet, tanquam sub omnium oculis in posterum ponendos, et in medio huius mundi theatro certantes. Non potest, inquit, ciuitas

¶ Scilicet Marcus habet ἀπίστες. Sed mutauit tempus, ut equiparare posset Matthaei vocabulo. Sed ἀποθέσεα tamen ex aliquo scholio occupauit

αλιμήσεθε, ἔτεν αρτυμήσεθε,¹⁾ ὡς ὁ μάρτ²⁾ Μαρκ. 9, 50.
κος³⁾ εἶπεν. ὑμεῖς γάρ ἐσε τὸ ἐκλεγέν ἄλας, καὶ
δχ ὑπολέλειπται ἔτερον. ὅσῳ τοίνυν προεκρίθητε
πάντων εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, τοστῷ
προσέχειν ὀφέλετε, ἵνα μὴ καὶ τῆς ἐκυρών χα-
νότητος, καὶ ἀνενεργησίας, καὶ τῆς τῶν σεσημα-
νῶν, ὡς ἐξηταῖ, ἀπωλείας ἀπατηθῆτε δίκην.

Vers. 13. Ἐις — αὐθεώπων.

³⁾ Εἰς ἐδὲν ἔτι χρησιμέναι, μωρανθὲν τὸ δηλωθὲν
ἄλας, εἰ μὴ εἰς τὸ ἔιφῆναι ἔξω τῆς δεσποτικῆς
αὐλῆς, καὶ καταπατεῖθαι, ὃ ἐξι καταφρονε-
θαι παρὰ τῶν αὐθεώπων,

Vers. 14. Τμῆς — κόσμου.

Κόσμον πάλιν, τὸς ἐν τῷ κόσμῳ ἐπεν αὐθεώ-
πως, ὃν σκοτιωθέντων τῷ ζόφῳ τῆς πλάνης,
ὑμεῖς, Φησὶν, ἔξελέγητε εἴναι Φῶς αὐτῶν, ὡς
Φωτίζειν τὰ ὅμματα τῶν ψυχῶν αὐτῶν, Φωτί-
διδασκαλίας καὶ Φωτὶ γνάσεως, χειραγωγεῖν αὐ-
τὸς ἐπὶ τὴν ὁρθὴν τριβον τῆς ἐυσεβείας. δύο τοί-
νυν διακονίας ἐνεχειρίθησαν, τὸ ἀλίζεν καὶ τὸ
Φωτίζεν. δεῖ γάρ πρῶτον ἀπαλλαγῆναι τῆς ση-
πεδόνος, ἔτα συνετιθῆναι.

Vers. 14. Όυ — κειμένη.

Διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς, καὶ τῆς μετὰ ταῦ-
την, εἰς ἀκριβειῶν, καὶ ἀσφάλειῶν βίᾳ τέττας
ἐνάγει, καὶ ἐναγωνίας εἴναι κελένει, ὡς ὑπὸ τοῖς
ἀπάντων ὁρθαλμοῖς τῷ λοιπῷ κειμένως, καὶ ἐν
μέσῳ τῷ θεάτρῳ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιζομένως. &

L 2 δύνα-

cupauit nonnullos Marci Codices, in his meum
cum scholiis, quem appello 12.

uitas abscondi super montem posita. Neque vos occultari potestis in doctrinae altitudine collocati. Reliquum est igitur, ut solliciti sitis, quomodo gubernetis, et aliis oculos in vos fidentibus, optimam sitis exemplar vitae ac doctrinae.

Vers. 15. *Neque — qui in domo sunt.*

Neque accedit quisquam lucernam, etc. Restat igitur, ut neque ego vos eo fine diuina scientia accenderim, ut abscondere: Sed ecce pono vos super candelabrum, hoc est, super excelsum doctrinae locum, ut omnes qui in domo sunt, illuminetis.

Vers. 16. *Sic — qui in coelis est.*

Luceat sane dicit, non iubet ut in spectaculum virtus ponatur, sed ut ipsa opere compleatur, quae per se lucere solet. ac seipsum vnguenti more propalare: ideo luceat puritas vitae ac sermonis vestri coram hominibus, non ob studium hominibus placendi, sed ut videant vestra opera bona, quae operibus ac sermonibus imitentur, et praeterea ut glorifcent patrem vestrum, qui in coelis est, hoc est Deum, a quo per fidem adoptati estis: filii quidem eius, fratres autem mei effeci: laudant enim ipsum, ut qui huiusmodi politiam ordinauerit. Ipse tamen Christus hanc consilivit, sed propria opera solet patri frequenter attribuere, ut in sequentibus erit inuenire: patrem videlicet honorans, et similiter demonstrans, quod unum sint sicut natura, ita et voluntate.

+ Vo.

⁶⁾ Inclusz in marg. habet. A.

⁷⁾ ἀλλ' ἐργάζεσθαι αὐτὴν, absunt. A.

δύναται, Φησι, πόλις πρεβῆναι ἐπάνω ὅρες νε-
μένη, ἀδὲ ὑμᾶς δύνασθε κρεβῆναι, ἐπὶ τῇ ὑψε
τῆς διδασκαλίας τεθέντες. λοιπὸν ἐν προσέχετε,
πῶς πολιτεύεσθε καὶ γίνεσθε τοῖς αποβλέπσιν εἰς.
ὑμᾶς καλλιεργοῦ ἀρχέτυπον καὶ βίᾳ καὶ λόγῳ.

Vers. 15. Ὁυδὲ — τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

³ Οὐδὲ αὐτάπτεσθε τινες λύχνου, καὶ τὰ ἔξης. λοι-
πὸν δὲ γέγονε, αὐτάψας ὑμᾶς Φωτὶ Θεογνωσίας,
βέλομα ὑμᾶς ιερύπτεσθαι· αὐτὸς δὲ τιθημι ὑμᾶς.
ἐπὶ τὴν λυχνίαν, λέγω δὲ, ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τό-
πον τῆς διδασκαλίας, ὡς Φωτίζει πάντας τὰς
ἐν τῇ οἰκουμένῃ.

Vers. 16. Ὁυτῷ — τὸν δὲ τοῖς δρακονῖς.

[Λαμψάτω ⁶⁾ δὲ εἰπών, δὲ πελίνες θεατρίζειν
τὴν αἱρετὴν, αὐτὸς ⁷⁾ ἐργάζεσθαι πάτερνα εἰωθυῖσιν
αὐτὸν ἐσαυτῆς λάμπειν, καὶ ἐσαυτὴν δημοσιέειν καὶ
τὰ τὴν τὴν μύρες φύσιν.] διὰ τοῦτο δὲ ⁸⁾ λαμψίσαι
τῷ ίανθινότητι τῷ βίᾳ καὶ λόγῳ ὑμῶν ἐνώπιον
τῶν αὐτόφων, ἐκ οὐνεν τοιδρωπικούσιας,
αὐτὸς δὲ ἴδωσιν ὑμῶν τὰ παλαιά ἔργα, προστένην πρέπει,
ἔστι γέγονε λόγοις, καὶ μημήσωνται τάῦτα. ἔτι δὲ
καὶ, ἵνα δοξάσωσι τὸν πατέρος ὑμῶν τοὺς ἐν τοῖς
δρακονῖς, ήτος τὸν Θεόν, ὡτινι διὸ τούτως οὐδε-
τήθητε, υἱοὶ μὲν αὐτῷ, ἀδελφοὶ δὲ ἐμοὶ γενόμε-
νοι. ὑμητέσσοι γάρ αὐτὸν, ὡς τοισαῦτην ἐγειλά-
μενον πολιτείαν. καὶ μήν αὐτὸς ταύτην ἐντείλα-
το. αὐτὸς ἔσαθε τὰ ἐσαυτᾶ κατεργάμεται τῷ πατέρᾳ
πολλάκις αὐταπείθεναι, ὡς προίσυτες ἐνρήσομεν, τη-
μῶν ὡς πατέρα, καὶ σῆμα δειπνύων, ὅτι ἐν εἰσιν,
ώσπερ τῇ Φύσει, ζτω καὶ τῷ Θελήμασι.

L 3 [Τμῶν

⁸⁾ δὲ, omittit. A.

† Vobis, inquit, bona opera facientibus, luceat ab eis lux vestra: quae nullo etiam publicante, per seipsum triumphare solet, a bonis operibus prosiliens.

Vers. 17. *Ne — ad complendum.*

Quiā maiora praecepta conditurus erat his, quae erant in veteri testamento, dicens: Audistis quod dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: Omnis qui temere irascitur fratri suo, reus erit iudicio etc., et diuinæ cuiusdam coelestisque politiae viam incidere volebat: ne qui propter nouitatem suspicarentur, quod noua condens, vetera auferebat, eumque contrarium illis esse putarent: primum huic medetur suspicioni.

Sed videamus quomodo legem compleuerit ac prophetas. Prophetas quidem compleuit: omnibus quae de ipso scripsierunt Prophetae, opere completis. Nam ob id quoque frequenter addiderunt Euangelistæ: ut compleretur quod dictum est per Prophetam. Legem autem uno quidem modo compleuit, nihil transgrediendo eorum quae lex iusserat. Dixerat enim prius ad Ioannem: Sic decet nos completere omnem iustitiam. Alio autem modo: addens ipsi quae prætermissa erant: quod etiam hic magis congruum est intelligere. Quum enim lex peccatorum fines prohibeat, Christus principia quoque vetuit. Si quidem caedes fructus est peccati, radix autem eius est ira: nisi vero quis radicem abstulerit, quandoque tandem fructum producet. Patet igitur mancum fuisse præceptum, quod solum occidere vetabat. Hoc autem Christus compleuit, præcipiens

[Τμῶν,⁹⁾ Φησὶν, ἐργαζομένων τὰ καλὰ, λαμψάτω τὸ ἀπ' αὐτῶν Φῶς ὑμῶν, ὁ καὶ, μηδεὶς δῆμοςιένουτος, εἴωθεν αὐτὸ ἔαυτὸ Θριαμβέουεν, ἀποπαλλόμενον τῶν καλῶν.]

Vers. 17. Μὴ — πληρῶσαι.

¹Επειδὴ μείζονος τῶν παλαιῶν παραγγελμάτων ἔμελλε νομοθετεῖν, λέγων ἡκάστατε,¹⁾ ὅτι ἐρέεθη ²⁾ Matth. 5, τοῖς ἀρχαίοις· Ἡ Φονεύσεις ὁς δὲ ἀν Φονείσῃ, ἔνοχος ἔσαι τῇ κρίσει, καὶ τοὺς ἔξης· καὶ θείας τινὸς καὶ ερανίᾳ πολιτέας ἐβάλετο τεμένιον ὄδον, ἵνα μή τινες, διὰ τὸ ξενίζον, ὑπολάβωσιν, ὅτι ἀναιρῶν τὰ παλαιά, νομοθετεῖν οὐτοῦ, καὶ νομίσωσιν αὐτὸν ἀντίθεον, προθεραπέουειν τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν.

²Αλλὰ, πῶς ἐπλήρωσε τὸν νόμον καὶ τὰς προφήτας, ἴδωμεν. τὰς προφήτας μὲν ἐπλήρωσε, πληρώσας ἐργοῖς πάντας, ὅταν περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν· διὸ καὶ καὶ ἔκαστον τῶν προφητευθέντων προσέθηκαν οἱ ἐυαγγελισμὲνοι τὸ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ἥηθὲν διὰ τὴν προφήτην τὸν δὲ νόμον, ἐνī μὲν τρόπῳ πεπλήρωκεν, ἐν τῷ μηδὲν νόμιμον παραβῆναι· εἰρηκε γὰρ πρὸς τὸν ἰωάννην, ὅτι ὅτω³⁾ πρέπον ἐσὶν ἡμῖν, πληρῶσαι πᾶσαν ⁴⁾ Matth. 3, 15. καὶ οὐκέτιν· ἐτέρω δὲ, ἐν τῷ προσθεῖναι αὐτῷ τὰ λείποντα, ὁ καὶ μᾶλλον ἐνταῦθα νοεῖν αἱμόδιον. τὴν νόμον γὰρ τὰ τέλη τῶν ἀμαρτημάτων κωλύουτος, ὁ χειρὶς καὶ τὰς ἀρχὰς ἐκώλυσεν. ὁ Φόιος μὲν γὰρ καρπός ἐστιν ἀμαρτίας· διὸ δὲ ταύτης ἡ ὄργη· καὶ εἰ μή τις ἀνέλῃ τὴν βίζαν, ἐσὶν στε καρποφορήσει. δέδεικτα τοίνυν, ὅτι ἐλλιπής ἡνὶ μή περὶ τὴν μὴ Φονέειν ἐντολή. ἀνεπλήρωτε δὲ ταῦ-

L 4

⁹⁾ Inclusa Codex uterque habet in margine.

cipiens non irasci, quod et in aliis praeceptis procedendo licebit inuenire.

Et quare vetus lex erat imperfecta? Quia Hebrei durae cervicis erant, nec serebant graue iugum: illos itaque velut infantes lacte potauit, nobis autem tanquam viris, solidum apposuit cibum.

Quomodo vero alibi dixit Christus: *Iugum meum suave est, et onus meum leue?* Quia leue facit hoc laborum remuneratio, ac praeemiorum magnitudo. Lex enim se seruantibus bona terrae promittebat. Christus autem bona coelestia.

† Alio etiam modo, non soluit sed compleuit potius legem veterem: neque enim Euangelio contraria erat, sed potius via ad ipsum, ac praeco praeuius et umbra, typusque; veniente autem Euangelio, completa est ac cessauit, sicut nox appetente die, sicut umbra additis coloribus. Oportebat enim paedagogum praeceptoris concedere.

Alio quoque modo Christus legem compleuit, seruatis ipsius praeceptis, finemque impo-
suit: quia abstracta imperfectione perfecit. Unde contraria non sunt Evangelica praecepta his
quae lex iussit, sed consona: lex enim initium erat, Euangelium vero perfeclio.

Vers. 18. *Amen — facta sint.*

Dictio *Amen*, aduerbiū est confirmatiū, idem significans, quod vere. Intelleclus autem eorum, quae

¹⁾ Inclusa in margine habet. A.

²⁾ Hentenius, *coloribus*. Recl. Ergo χρημάτων, correxi, pro χρημάτων. Sic ἐπιβάλλειν χρήματα. Gregor. Nazianz. p. 35.

την ὁ χριστός, ἐντελάμενος μὴ ὄργιζεθαι. τότο δὲ
καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἔυρηται προιάν.

Καὶ διατί ἀτελῆς ἦν ὁ παλαιὸς νόμος; διότι
τι σκληροτράχηλοι ήσαν οἱ ἑβραῖοι, καὶ ὅτι πιέ-
χοντο ζυγὸν Βαρύν. τοίνυν ἐκεῖνος μὲν, ὡς ιηπίος
εἰς ἀρετὴν, γάλος ἐπότισεν· οἵμην δὲ, ὡς αὐδεάστι,
προσήγαγε σερεάν τροφήν.

Καὶ πῶς ὁ χριστὸς ἐφέκεν ἀλλαχθεῖ, ὅτι ὁ ἕτερος¹⁾ Matth. 11, 39.
ζυγός με χρηστός, καὶ τὸ φρεστίον με ἐλαφρέσθι;
διότι ἐλαφρύνει τότον ἡ τῶν πονων ἀντίδοσις, καὶ
ἡ μεγαλειότης τῶν ἐπάθλων. ὁ νόμος μὲν γὰρ
τοῖς πατορθεῖσιν αὐτὸν, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς
ἐπιγγέλατο δώσειν· ὁ δὲ χριστός, τὰ ἀγαθὰ
τοῦ οὐρανοῦ.

[Ἄλλως¹⁾ τε, ἢ κατέλυσεν, ἀλλὰ ἐπλήρωσε
τὸν παλαιὸν νόμον ὁ χριστός. ἐδὲ γὰρ αὐτέκατο
τῷ ἐυαγγελίῳ, μᾶλλον μὲν ὃν ὁδὸς ἦν ὅτος ἐπὶ τὸ
ἐυαγγέλιον, καὶ προκήρυξις αὐτῆς, καὶ σκιά,
καὶ τύπος. ἐλθόντες δὲ τῇ ἐυαγγελίᾳ, ἐπληρώ-
θη ὅτος, καὶ πέπαυται, ὡς νὺξ, οἵμέρας φυνέ-
σις, ὡς σκιά, χρωμάτων²⁾ ἐπιβλῆται. ἐδει
γὰρ τὸν³⁾ παιδευγωγὸν τῷ διδασκαλῷ παρα-
χωρήσαμ.

Καὶ ἄλλως δὲ πεπλήρωμεν ὁ χριστὸς τὸν νό-
μον, τὰ διατάγματα τέττα φυλαίξας, καὶ πέ-
παυτε, διὸ τὰ τελεία τὸ ἀτελῆς ἀποκρίψας.
ὅθεν ὅτι αὐτίκαιναι τοῖς τῷ ίόμη τὰ τῷ ἐυαγ-
γελίῳ, αἷλλα συμφωνεῖσιν. ὁ μὲν γὰρ προστέλειον
ἦν, τὸ δὲ τελειότης.]

Vers. 18. Ἀμήν — γένηται.

Τὸ ἀμήν, ἐπίστρημός ἐστι βεβαιωτικόν, αὐτὶ τῷ
ἄληθῶς. η δὲ τῶν ἐφεξῆς ἔμτῶν διοικεῖ, τρισκυτα

quæ ordine dicuntur, hic est: Quādiu mundus permanferit, hoc enim indicat, dicendo: *Donec transeat coelum et terra*, nequaquam praetermitetur imperfclissimum aut leuissimum legis praeceptum, donec omnia legalia facta, siue opere completa sint a me. Per iota siquidem, aut apostolem, quod abieclissimum est significauit: haec enim in literis leuissima sunt, tanquam quæ caeteris facilius describi possunt. Est autem iota linea recta, apex vero linea obliqua. Modus quoque confirmationis est dicere: *Donec transeat coelum et terra, hoc non permittam.* Dixit autem hoc Christus, confirmans quod legem non corrigeret, tanquam non potens, quæ illa iusserat opere complere: Nam usque ad mortem ipsam compleuit.

Vers. 19. *Quicunque — coelorum.*

† **D**e minimis, vt ne dicam de maioribus.

Postquam seipsum prava suspicione liberavit, deinceps exterret, minasque ponit maximas pro futura legislatione sua. *Quicunque*, inquit, *vnum horum praeceptorum spreuerit*, quæ ego stabiliturus sum: nec solum ipse spreuerit, sed et aliis exemplo tale quid faciendi fuerit. Minima vero haec praecepta vocavit partim quidem modestiae causa: partim vero ne extollerentur, qui ea seruarent: simul quoque docens nos propria attenuare, quamvis magna sint et excelsa. Talis ergo minimus vocabitur, hoc est, omnium postremus, vilissimus, abieclissimus. Quod tantundem valet ac si diceret: In supplicium proiicitur. Regnum autem coelorum hoc in loco, secundum suum dicit aduentum, in quo rex omnium apparebit.

Vers. 19.

ἔσιν, ὅτι ἔως ἀν ὁ κόσμος διαμένῃ· τότε γάρ δηλοῖ τὸ, ἔως ἀν παρέλθῃ ὁ δρακός καὶ οὐ γῆ· εἰ μὴ παρέλθῃ ἀτέλεσον δύνετὸ τὸ ἐυτελέσατον ἐπίταγμος τῷ νόμῳ, ἔως ἀν πάντα τὰ νόμιμα γένηται, οὗτος πληρωθῇ ἔργοις παρέ ἐμθ. διὰ γάρ τῷ ίῶτα καὶ τῆς κεραίας, τὸ ἐυτελέσατον ἐδήλωσεν. ἐν γάρ ταῖς γραμμαῖς ταῦτα εἰσιν ἐυτελέσαται, ως ἐυχερέσερον τῶν ἀλλων ἐγχαρασσόμενα. ἔσι δὲ τὸ μὲν ίῶτα, γραμμὴ δρεθῇ· οὐ δὲ κεραία, γραμμὴ πλαγία. σχῆμα δέ ἔσι Βεβαιάσεως τὸ λέγειν, ὅτι ἔως ἀν παρέλθῃ ὁ δρακός καὶ οὐ γῆ, εἰ μὴ ἔσσω τόδε. εἴρηκε δὲ τότε ὁ χριστός, Βεβαιῶν, ὅτι εἰ μεταποιεῖ τὸν νόμον, ως μὴ δυνάμενος ποιεῖν, οὐ ἔκεινος ἐντέλεται· καὶ γάρ μέχρι θανάτου τότου ἐξετέλει.

Vers. 19. Ὁς — δρακόντη.

[Τῷ⁴⁾ μηδοτέρων, ἵνα μὴ λέγω τῶν μειζόνων.]

Ἐπείπερ δὲ αὐτῆλαξεν ἔαυτὸν τῆς πονηρᾶς ὑποψίας, λοιπὸν ἐκφοβεῖ, καὶ ἀπειλήν τιθησι μεγίστη, ὑπὲρ τῆς μελλόσης νομοθεσίας αὐτῷ. οὕτις ἀθετήσῃ, φησὶ, μίαν τῶν ἐντολῶν τότων, ἀν μέλλω νομοθετῆσαι, καὶ μὴ μόνον ἀθετήσῃ, αὐτὰς καὶ ἐτέροις ὑπόδειγματοισίται γένηται. ἐλαχίσις δὲ ταύτας ἐνάλεσε, τότο μὲν, μετριοφρονῶν, τότο δέ, ἵνα μὴ ἐπαίρωνται οἱ κατορθῶντες αὐτάς. εἶμοι δὲ καὶ παιδίουν ήμας, ἐξευτελίζειν τὰ σικῆσαι, ἐπεὶ μεγάλας εἰσὶ καὶ ὑψηλαῖ. ὁ τοιότος δὲν ἐλαχίσιος κληδώσεται, τότεν, ἕσχατος πάντων, φαυλότατος, ἀπερδιμήνεος, οὐ ἐσιν, εἰς τὴν κόλασιν ἐμβληθήσεται. βασιλείαν δὲ τῶν δρακωνῶν νῦν, τὴν δευτέραν παρεγοσιαν αὐτῷ φησὶν, ἐν τῷ βασιλεὺς οὗτος ἀπάντων σιναφανῆσεται.

Vers. 19.

⁴⁾ Inclusa in marg. habet. A.

Vers. 19. *Qui — coelorum.*

Vide quemadmodum dixerit oportere primum facere, et postea docere: Nec solum facere, sed etiam docere. Quemadmodum enim reprehensibile est docere et non facere, ita rursum imperfectum est facere et non docere: perfecta autem virtus est, ut non soli sibi quispiam utilis sit, sed et aliis. Tu vero nequaquam recte docebis, quae opere non complesti: nec facile aliis persuadebis, ut faciant quod ipse non fecisti. Audies enim, **M**edice cura te ipsum.

Vers. 20. *Dico — coelorum.*

Illi siquidem docent et non faciunt: vitam viuentes doctrinæ contrariam: vos autem et docere et facere debetis, ut verbis facta concordent. Aut etiam aliter hoc intelliges. Illi quidem peccatorum fines obseruant: vos autem principia quoque obseruare debetis. Scribas namque et Phariseos hic recte operantes, et non transgredientes accipito. Iustitiam vero simpliciter dixit omnem virtutem.

Considera autem quomodo et per praesentia verba, et per ea quae superius dicta sunt, non calumnietur legem veterem, sed ipsam potius augeat. Verum si illa irreprehensibilis est, cur saluos non facit illos, qui ipsam seruant? Usque ad Christi quidem aduentum saluos eos faciebat, qui gnauiter ipsam custodiebant: postea vero quum infantia in virilem iam profecerit aetatem, et copiosa gratia hominibus data sit: maximaque proposita sint praemia pro bonorum retributione operum: (Neque enim amplius possessio terrae promittitur, aut bonorum terrenorum, neque

Vers. 19. Ὁσ — οὐρανῶν.

Ορε, πῶς εἴπει, ὅτι χρὴ πρῶτον ποιεῖν, εἶτα διδάσκειν, καὶ μὴ μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν. ὥσπερ γάρ μεμπτὸν, τὸ μὴ ποιεῖν μὲν, διδάσκειν δέ. ἐτώ πάλιν ἀτελὲς τὸ ποιεῖν μὲν, μὴ διδάσκειν δέ. τελείω δὲ ἀρετὴ, τὸ μὴ μόνον ἔσωτῷ χρησιμέυειν ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτεροι. σὺ δὲ οὐκ ἀν ὄφθως διδάξῃς, ὁ μὴ πεποίηκας, ἢδι ἐυχερῶς πάσης ἔτερου ποιεῖν, ὁ μὴ σὺ πεποίηκας. ἀκέστεις γάρ, ιατρὲ Θεράπευσον σεαυτόν.

Vers. 20. Λέγω — οὐρανῶν.

Εκεῖνοι μὲν γὰρ ὃ ποιεῖσιν, ἀλλὰ μόνον διδάσκονται, αὐτιφθεγγόμενον τῇ διδασκαλίᾳ τὸν βίον ἔχοντες· ὑμεῖς δὲ καὶ ποιεῖν, καὶ διδάσκειν ὡφέλετε, ἵνα συνάδωσι τὰ ἔργα τοῖς λόγοις. Ηὐ καὶ ἔτέρως τότε νούσεις, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὰ τέλη τῶν ἀμαρτιμάτων Φυλάττεσιν· ὑμεῖς δὲ καὶ τὰς αἰρχὰς Φυλάττειν ὡφέλετε, ἐγγέ γραμμάτεis καὶ Φαρισαίς ἐνταῦθα τὰς κατορθώντας, καὶ ὃ τὰς παρανομῶντας λάβοις. δικαιοσύνην δὲ εἴπειν απλῶς πᾶσαν αἱρετήν.

Ορε δέ, ὅπως καὶ διὰ τῶν παρόντων ὄπιμάτων, καὶ διὰ τῶν αὐτοτέρω εὑημένων, ὃ διαβάλλει τὴν παλαιὰν γομοθεσίαν, ἀλλ' ἐπιτένεις μᾶλλον αὐτήν. καὶ εἰ αἰδιαίβλητές ἔη, διατί οὐ οὐδὲ τὰς μετεργεμένας αὐτήν; μέχρι μὲν τῆς τέχνης παρεστίας ἔσωζε τὰς ἀκριβεῖς Φύλακας αὐτῆς, μετὰ τότε δὲ, τῆς ητκιότητος εἰς αὐθόργητα προκαψάσης, καὶ πολλῆς χάριτος δοθέντης τοῖς αὐθρώποις, καὶ μεγίστων ἐπάθλων προτεθέντων εἰς αἱμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων· ἐκέντι γὰρ κληρονομία γῆς, καὶ τῶν ἐκ γῆς αἰγαλῶν,

neque prolis fœcunditas, aut longa vita seu victoria de inimicis, sed coeli haereditas, bonorumque cœlestium, et Dei adoptatio, ac fraternitas cum vnigenito eius, victoria quoque contra demones, et perpetui regni communicatio:) merito sane magna exiguntur certamina, ab omnibus qui huiusmodi praemia sorte sunt accepturi: et his certaminibus supposita sunt Christi praecepta, qui prædicta promisit praemia: magnitudinem enim laborum ad magnitudinem opposuit præmiorum,

Vers. 21. *Audistis* — V. 22. *iudicio.*

† In libro Exodi dicitur: Non occides: et post multa: Si quis aliquem percußerit, morte mōtiatur, etc.

Postquam corda ipsorum beatitudinibus præmolliuit, et ad virtutem exacuit: maiora deinceps addit præcepta. Incipit autem ab affectibus, qui naturaliores sunt, puta ira et concupiscentia. Et primum de ira differit, deinde etiam de concupiscentia tractat.

Dignum est autem ut inquiramus, quare non ab eo inceperit quod in lege primum erat positum præceptum. Quia quum illud de diuinitate loqueretur, oportebat quidem illud etiam complere, et aliquid de sui ipsius dignitate manifeste addere. Nondum autem tempus erat. Etenim si etiam post doctrinam atque signa, daemonium dicebant eum habere, quum tamen nihil de ipsa manifeste diceret: quid obsecro non dixissent atque fecissent, si ante haec omnia, tale quippiam loqui tentasset? Cur autem manifeste non dixit

se

⁵⁾ Inclusa in margine Codex r̄ierque.

θῶν, ὃδὲ πολυπαρδία καὶ γῆρας καὶ νῖκαι πατέρεων, ἀλλ' ὁρανθεὶς κληρονομία καὶ τῶν ὁρανθιών ἀγαθῶν, καὶ υἱοθεσία θεῶν, καὶ ἀδελφότης πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ νῖκαι πατὰ δαιμόνων, καὶ κοινωνία βασιλείας ἀτελευτήτων· εἰκότως καὶ μεγάλους ἀγῶνας ἀπαιτεῦνται πάντες οἱ τῶν τοιχῶν ἐπάθλων τυχεῖν μέλοντες, καὶ οἵσις ὑποτίθενται αἱ ἐντολαὶ τῆς Χριστῆς, τῆς καὶ τὰ διηλωθέντα ἐπαθλα ἐπαγγειλαμένα. τὰ γὰρ μεγέθη τῶν ἀγώνων, πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἐπάθλων ἐνομοθέτησεν.

Vers. 21. Ἡκάστατε — V. 22. κρίσει.

[Τῆς⁵) Βιβλος τῆς ἔξοδου· ἡ Φονεύσεις.⁶) καὶ ν) Exod.20,13. μετὰ πολλὰ, ἐὰν⁷) πατάξῃ τίς τινα, θανάτῳ⁸⁾ Exod.21,12. θανατέθω, καὶ τὰ ἔζης.]

Προσπαλύνας τὰς καρδίας αὐτῶν ἐν τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ παραδίξας εἰς ἀρετὴν, ἀπτεταῇ λοιπὸν καὶ μειζόνων ἐντολῶν. ἀπὸ τῶν Φυσικωτέρων δὲ ἀρχεταὶ παθῶν, θυμῷ λέγω καὶ ἐπιθυμίας. καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῆς θυμῆς διαλέγεται, ἕτα διαλαμβάνει καὶ περὶ τῆς ἐπιθυμίας.

⁹Αἴξιον δὲ γητῆσαι, διατί μὴ ἔρξατο ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ πρώτης κειμένης ἐντολῆς, διότι, περὶ τῆς θεότητος ὅσαν, ἔδει καὶ αὐτὴν ἀναπληρώσαι, καὶ προσθέναι¹⁰) Φανερῶς περὶ τῆς ξαυτῆς θεότητος. δύπλω δὲ καιρὸς ἐν. εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ σημεῖα, δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλεν· καίτοι μηδὲν περὶ αὐτῆς Φανερὸν εἰπόντα· τί ἐκ ἀντὸν καὶ ἐποίησαν, καὶ ἐποίησαν, εἰ πρὸ τέτων ἀπάντων ἐπεχείρησέ τι τοιεῖτον φθέγξαθαι; καὶ διατί μὴ Φανερῶς ἐλεγει,
οτι

⁵) προσθῆναι. A.

se Deum esse? Quia ex hoc turbandi erant auditores. Si enim discipuli ipsum cognoscentes, et ab eo quotidie edociti, videntes quoque mirabilia operantem, ac rebus ineffabilibus communicantes, tanta etiam ab eo accepta virtute, ut et mortuos suscitarent, nequaquam tamen priusquam Spiritus sanctus adueniret, omnia ferre poterant: quomodo populus insipiens, tantaeque expers virtutis, poterat non turbari, aut non putare ipsum magis esse Deo contrarium, eiusque honorem sibi impudenter vindicare? Ideo sapienter ac dispensatorio modo, quandoque Deo proprias et admirabiles actiones operatur, hasque relinquit, ut se Deum esse praedicent: quandoque vero doctrinae suae verba admisceret, quae suam indicent diuinitatem. Manifeste autem et ut plurimum humilia de seipso loquitor, propter auditorum imbecillitatem: sciebat enim, quod postmodum sua ipsum manifestarent opera, qualia nullus alias fecerat. Arrogantis enim est, nec suspicione caret, magna quaedam de seipso dicere.

Sed ad propositum redeuntes, videamus quomodo legem non soluat, sed compleat potius tanquam imperfectam. Ait enim: Dicatum est a legislatore veteribus Hebraeis: Non occides o homo alterum tui generis. Quicumque autem occiderit, obnoxius erit condemnationi, ut poenam caedi conuenientem luat. Ego autem dico vobis, quod omnis qui irascitur fratri suo incaecili, nec congruo tempore: haec enim indicat dicto επει (quam nos temere vertimus) obnoxius erit condemnationi.

Addens

?) Referuntur haec ad Matth. 10, 8. vbi non nulli legunt *veniecis* εγέρτε. Sed ista lectio inuecta est a Chrysostomo, vel ante eum ab Origene.

ὅτι Θεός ἐσι; διότι θορυβεῖν ἔμελλε τὸς ἀκροστάτων.
 εἰ γὰρ οἱ μαθηταὶ, συνόντες αὐτῷ, καὶ καθεκάστην διδασκόμενοι, καὶ θαυματεργύζονται βλέποντες, καὶ τῶν ἀποδέήτων κοινωνεῖντες, καὶ δύναμιν παρ' αὐτῷ τοσαύτην λαβόντες, ὡς καὶ⁷⁾
 γενέρες ἀντιστῆν, ἐκ ιδύναιτο πάντα βασάζειν
 πρὸ τῆς ἐπιδημίας τῇ ἀγίᾳ πνεύματος· πῶς δῆμος ἀσύνετος, καὶ τοσαύτης ἀρετῆς ἀπολιμπανόμενος, ἔμελλε μὴ ταραχθῆναι, καὶ μὴ μάλιστα νομίσαι τοῦτον ἀντίθεον, καὶ τὴν τὸ Θεῖ
 τιμὴν ἀναστοχύντως σφετεριζόμενον; διὸ τοῦτο⁸⁾ σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς, ποτὲ μὲν, Θεοπρεπεῖς ἐργαζόμενος παραδοξοποιίας, ταῦτας
 ἀφίστοι κηρύττειν, ὅτι Θεός ἐσι· ποτὲ δὲ, παρακινεῖν καὶ ἑγματα τοῖς λόγοις, ἐμφαντικὰ τῆς
 αὐτῷ Θεότητος· ἐκ τὸς Φανερῷ δὲ, καὶ ὡς ἐπὶ⁹⁾
 τὸ πλεῖστον, ταπεινὰ περὶ ἑαυτῷ φθέγγεται,
 διὸ τὴν ἀδένειαν τῶν ἀκροστῶν. ἐγίνωσκε γὰρ,
 ὅτι τὸ ἔργα⁹⁾ τῶν Φανερώστων, ὃς δέδεις ἄλλος ἐποίησεν. ἀλαζονικὸν γὰρ, τὸ περὶ ἑαυτοῦ
 τινα μεγάλα λέγειν, καὶ υποπτον.

Αλλά¹⁾ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθόντες, Θεατώμενα, πῶς δὲ καταλύει τὸν νόμον, αλλὰ μᾶλλον ἀναπληρεῖ, ὡς ἐλλιπῶς ἔχειται. Φησὶ γὰρ,
 ὅτι ἐλέχθη παρὰ τοῦ νομοθέτες πρὸς τὸς ἀρχαίστες ἔβραίσες, ὅτι οὐ Φονεύστεις ὁμόφυλον, ὡς
 ἀνθρώπε· ὃς δὲν Φονεύσῃ, υπεύθυνος ἐσαι τῇ
 κατακρίσει, εἰς τὸ δεῖναι δίκην ἀξίουν τὸ Φόνου.
 ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πῦς ὁ ὀργιζόμενος τῷ
 αἰδελφῷ αὐτῷ μάτην, ακαίρως· ταῦτα γὰρ δῆλοι τὸ εἰκῇ· ἔνοχος ἐσαι τῇ κατακρίσει. προσ-
 θείσ-

⁸⁾ σοφῶς. B.

⁹⁾ αὐτὸν malim, uti Hentenius videtur legisse.

¹⁰⁾ ἐπὶ δὲ τό. A.

Addens autem *temere*, non omnimodam abstulit iram, sed intempestiuam tantum abiecit: quae enim opportuna est, utilis est. Dicitur autem *ira opportuna*, quae sumitur aduersus eos, qui contra Dei praecepta viuunt: quando non ad vindicandum nos, sed ad utilitatem eorum, qui male viuunt, ex dilectione et amore fraterno irascimur, cum congrua honestate. *Irascamini enim*, inquit, *et nolite peccare*, hoc est, ne in irascendo erretis, *ira male videntes*. Nos quoque fratres inter nos inuicem vocauit, utpote eundem habentes Deum, eundemque primum parentem, eandem naturam, et eandem fidem, eadem praecepta, et eadem promissa praemiorum. Vide autem quid addiderit. Radicem sane caedis incidit: qui enim ita non irascitur, nunquam ad caedem perueniet: Sicut neque is qui radicem amputat, ramum vnam germinare finet.

Vers. 22. *Quicunque — consilio.*

Superius quidem eum, qui leuiter irascebatur condemnauit: hic autem eum, qui ad verba usque procedit. *Raca* autem vox est hebraica, idem significans quod *Tu*. Quia enim irascitur quispiam in alterum, ex nomine ipsum nolens appellare, quasi nomine indignum, loco nominis ponit, *Tu*, in signum irae et abominationis. Hunc autem condemnauit, veluti communem naturam abominantem: et seniorum populi consilio, reum ipsum constituit, ut ab eis obiurgetur.

Vers. 22.

²⁾ μῆ, omittit. B.

Θεὶς δὲ τὸ εἰκῆ, ὃκ αὖτε παντάπασι τὴν ὁργὴν, ἀλλὰ μόνην τὴν ἄναιρον ἐξέβαλεν. οὐ γάρ
ἔναιρος, ὡφέλιμος. ἔτι δὲ ἔναιρος ὁργὴ, οὐ γι-
γομένη κατὰ τῶν πολιτευομένων ἐνσεντίως τῶν ἐν-
τολῶν τῆς Θεᾶς, ὅταν μὴ πρὸς ἐκδίκησιν ἡμετέρων,
ἀλλὰ πρὸς ὡφέλειαν τῶν ιακώς Βιούντων ἐξ
ἄγαπης καὶ φιλαδελφίας ὁργιζόμεθα, μετὰ
τῆς προσηκόσης ἐυσχημοσύνης. οὐ γιζεθεὶς ^{γ)} γάρ,
φησι, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε, ταῦτας, μὴ ²⁾ ἐν τῷ
ὁργιζεθαι πταιετε, ιακώς χρώμενος τῇ ὁργῇ.
ἀδελφὸς δὲ ἡμῶν ἀλλήλων ἐκάλεσεν, ὡς τὸν αὐ-
τὸν ἔχοντας Θεὸν, καὶ τὸν αὐτὸν προπάτορα,
καὶ τὴν αὐτὴν Φύσιν, καὶ τὴν αὐτὴν πίσιν, καὶ
τὰς αὐτὰς ἐντολὰς, καὶ τὰς αὐτὰς ἐπαγγε-
λίας τῶν ἐπάθλων. ³⁾ ἔθες, τί προσέταξε. τῆς
Φόνου τὴν δίξαν ἐξέκοψεν. οὐ γάρ μὴ ὅτας ὁργι-
ζόμενος, ὃς ἤξει ποτὲ πρὸς Φόνον, ὥσπερ οὐδὲ ὁ
δίξαν ἐκκόπτων, ἐάτει κλάδον φύγαμι ποτε.

Vers. 22. Ὁσ — συνεδρίω.

³⁾ Αγωτέρω μὲν, τὸν ψιλῶς ὁργιζόμενον κατέκρι-
νεν· ἐνταῦθα δὲ, τὸν καὶ μέχρι λόγῳ προϊόντα.
τὸ δικαῖον δὲ, ἐβραϊκή ἐστι Φωνή, δηλεῖσα τὸ, σύ.
ἐπεὶ γάρ ὁργιζόμενός τις κατέρι τινος ἐκ αἵξιοῖς κα-
λέσαι τῆτον ἐξ ὀνόματος, ὡς αἰνάξιον ὀνόματος·
αὗτὶ ὀνόματος δὲ τὸ σὺ τιθησιν, εἰς ἐνδειγμα τῆς
ὁργῆς καὶ βδελύζεως· κατέκρινε καὶ τῆτον, ὡς
τὴν κοινὴν Φύσιν βδελυσσόμενον, καὶ ἔνοχον αὐ-
τὸν τῷ συνεδρίῳ τῶν πρεσβυτέρων τῆς λαοῦ κατέ-
σησεν, εἰς τὸ παρ' αὐτῶν ἐπιτιμηθῆναι.

Vers. 22. *Quicunque — ignis.*

Hunc magis condemnauit, vt pote auferentem a fratre menteim, qua ab irrationalibus distamus: vel potius tanquam iniuriosum contra fidem. Si enim fidelis frater fatuus est, vt ille dicit, fatua est fides eius.

Hic autem primum manifestatur nomen gehennae ignis. Hanc vero gehennam vocari dicunt quidam, quasi semper γεννωστας, id est, generantem ignem. Alii vero Hebraicum nomen dicunt, huiusmodi supplicium significans. Si igitur has, quae a nobis leues iudicantur, iniurias ita puniuit, qua condemnatione digni sumus, qui graues contra fratres incessanter effundimus? Eas itaque quae leues videntur, propter graues puniuit, vt illas timendas iudicantes, ducamus has formidabiliores. Tum etiam quia iratos non magnaee solum iniuriae sed et paruae frequenter ad caedes prouocant, iram ad scintillae modum accendentes.

Vers. 23. *Si — V. 24. munus tuum.*

Omnia quae superius dixit, et quae nunc dicit, quaeque postea dicturus est, de dilectione sunt, quam frequenter ponit, ac diuersimode laudat, sicut in progressu saepius inueniemus. Quum enim esset Deus, nostri amore homo factus est, omniaque passus, vt et nos Deum, ac nos inuicem amaremus, et per dilectionem nobis mutuo colligaremur, vnuimque corpus efficeremur, caput habentes Christum. Ideoque pugnae neruos praecidens, quae dilectionem corrumpunt aufert. Considera

⁴⁾ μερμαὶ non recte opponitur τῷ μεγάλῳ. Henc tenius, paruae. Forte ergo legit μηρμά.

Vers. 22. Ὀς — πυρός.

Τοῦτον μεγάλως κατέκρινεν, ὡς ἀφαιρέμενον
ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τὴν φρέσιν, καθ' ἣν τῶν ἀλό-
γων δικρέφερομεν, η̄ μᾶλλον, ὡς εἰς τὴν πίσιν ὑβρι-
ζοντα. εἰ γὰρ ὁ πινός ἀδελφὸς, μωρός ἐστιν, ὡς
ετός φησι, μωρὰ καὶ η̄ πίσις αὐτῇ.

Ἐνταῦθα δὲ πρῶτον ἔξερηνε τὸ ὄνομα τῆς
γεέννης τῆς πυρός. γέενναν δὲ καλεῖθαι ταύτην
φασιν, οἱ μὲν, ὡς ἀεὶ γεννῶσαν τὸ πῦρ· οἱ δὲ
ἔβραϊκὸν ὄνομα τῷτο λέγοσι, δηλῶν τὴν τοιαύ-
την κόλαστιν. εἰ τοῖνυν τοῖς δοκέσσας παρ' ήμιν
ἐλαφρὰς ὑβρεῖς οὔτως ἐκόλασε, ποιας ἐσμὲν
ἀξιοὶ καταδίκης, οἱ τὰς βαρεῖας κατὰ τῶν ἀδελ-
φῶν ἀφειδῶς ἐνχέοντες. ἐκόλασεν δὲν τὰς δοκού-
σας ἐλαφρὰς, διὰ τὰς βαρεῖας, ἵνα ταύτας
φοβερὰς κρίνοντες, ἐκείνας φοβερωτέρας νομί-
ζωμεν. ἀλλὰς τε καὶ, διότι τοῖς ὀργιζομένοις
ἢ μόνον αἱ μεγάλαι ὑβρεῖς, ἀλλὰ καὶ αἱ⁴⁾ με-
ριαὶ, φόνες ἔξαρτύουσι πολλάκις, δικην σπι-
θῆρος ἔξαπτεσσαι τὴν ὀργήν.

Vers. 23. Εἳν — V. 24. δῶρον σγ.

Πάντα, ὅσα τὴν ἀνωτέρω ἐπε, καὶ ὅσα νῦν λέ-
γει, καὶ ὅσα μετὰ τοῦτο ἐρεῖ, ὑπὲρ ἀγάπης
εἰσὶν, η̄ μάλιστα περὶ πολλὲ τιθέται, καὶ δια-
φερόντως ἐπανεῖ, ὡς ἐν πολλοῖς προβαῖνοντες
ἐνρήσομεν. Θεὸς γὰρ ὁν, ἀγαπῶν ήμισσ, ἐνη-
θρώπησε, καὶ πάντα πέπονθεν, ἵνα καὶ ήμεῖς
τον θεόν τε καὶ ἐαυτὸς ἀγαπῶμεν, καὶ διὰ τῆς
ἀγάπης συνδεθῶμεν ἀλλήλοις, καὶ γενώμεθα ἐν
σῶμα, κεφαλὴν ἔχοντες αὐτὸν τὸν χειρίν. διὸ
καὶ πρῶτον τὰ νεῦρα τῆς μάχης ὑποτέμνων, τὰ
λυμαντικὰ τῆς ἀγάπης ἀπέλαυνε. καὶ ὅρα φιλ-

sidera ergo amoris erga homines magnitudinem. Despicit honorem, qui sibi exhibetur praे amore erga fratrem, tantum non dicens: Auferatur seruitus mea, vt tu fratri reconcilieris: Nam sacrificium etiam est, erga fratrem reconciliatio: neque illam absque hac suscipit.

Restat igitur, vt siue laudes Deo reddas, siue orationem (siquidem etiam haec sacrificia sunt) siue aliud quocunque, ne proferas illa, fratri tuo irreconciliatus, sciens quod nihil horum sit suscepturus, nisi prius reconcilieris. Fertur autem indifferenter sermo, et ad eum qui affectus est injuria, et ad eum qui iniuriam irrogavit. Et si quidem male passus es, iniuriam illi remitte, et patiens esto: quod si iniuriam irrogasti, medere iniuria, nihilque relinquas eorum, quae ad reconciliationem faciunt. Docuit igitur, quod cuius sacrificium propter inimicitiam non suscipitur, huius quoque vita omnis Deo est abominabilis.

Vers. 25. Ego — V. 26. quadrantem.

† Aduersarium quidam conscientiam dicunt, quasi malae voluntati semper oppositam et accusantem eum, qui male operatur: viam autem, praesentem vitam, in qua benevolum esse oportet siue obedientem, honesta concedenti, et a malis deterrenti.

Quemadmodum ad virtutem exhortari solet, non solum per ea quae futura sunt, sed etiam per praesentia; sicut in beatitudinibus diximus: ita rursum a malo

5) Negligentius haec scripta sunt, Θεράπευτοι — μηδὲν ἔλλείψει, ὅσα.

6) Inclusa, in margine Codex veterque.

7) εὐνομεῖν. B.

ανθρωπίας ὑπερβολήν. καταφρονεῖ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς, ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπης, μονονεκχὶ λέγων, ἐγκοπτέθω ή ἐμὴ λατρεία, ἵνα σὺ διαλλαγῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν σε. καὶ γὰρ θυσία ἔσι, καὶ η πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγή, καὶ χωρὶς ταῦτης ὅδε ἐκείνην προσδέχεται.

Δοκίμον διν, καὶν ὑμνον προσάγης Θεῷ, καὶν ἐυχήν· καὶ ταῦτα γάρ θυσία ἔσι· καὶν ἐτιοῦν ἔτερον, μὴ ἀκατάλλακτος ταῦτα προσαγάγης, εἰδὼς, ὅτι ὁδὲν προσδέχεται τέτων, εἰ μὴ πρώτον διαλλαγῆς. ἀδιορίσως δὲ καὶ πρὸς τὸν αδικήσαντα ὁ λόγος, καὶ πρὸς τὸν κακῶς πεπονθέστα. καὶ εἰ μὲν κακῶς πέπονθας, ἄφες αὐτῷ τὴν αδικίαν, καὶ συγγνωμόνισον· εἰ δὲ ἥδικησας, θεραπευσον τὴν αδικίαν, καὶ⁵⁾ μηδὲν ἐλείψῃς, ὅσα πρὸς καταλλαγὴν Φέρεσθαι. ἕδιδαξε τοῖνυν, ὅτι δὴ θυσία δι ἔχθραν απρόσδεκτος, τέττα καὶ ὁ βίος ἀπας βδελυκτός ἔσι τῷ Θεῷ.

Vers. 25. Ἰσθι — Vers. 26. κοδράντην.

[⁶⁾ Αντιδικόν τινες, τὸ συνειδὸς λέγοσι, ὡς αὐτικέμενον ἀεὶ τῷ πονηρῷ θελήμασι, καὶ κατηγοροῦν τῷ ποιῶντος τὸ κακόν· ὁδὸν δὲ, τὸν παρόντας βίον, ὡς χρὴ ἐνοοεῖν⁷⁾ ἡγεμονεῖδας, τὰ μὲν καλὰ ἐπιτρέποντι,⁸⁾ τῶν δὲ κακῶν ἀποτρέποντι.]

⁹⁾ Ωσπερ εἴωθε προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, δὲ μόνον ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων, καθὼς ἐν τοῖς μακαρισμοῖς εἰρήκαμεν.

M 4

872

⁸⁾ Ita quoque Hentenius reperit. Reddidit enim concedenti. Hoc ideo monui, ne quis προτρέπειν ἐπὶ τὰ παλὰ coniceret. ἐπιτρέπειν alibi etiam habet, pro suadere, iubere.

malo solet auertere, non per futura solum, sed etiam per praesentia. Postquam enim ab odio reuocauit per futuram gehennam: nunc idem dissuadet et territat per praesentem iudicem, et ea quae quotidie accident. Dicit ergo, si etiam ad tribunal traharis, esto benevolus erga aduersarium tuum, hoc est, fias ipsi amicus, quandocunque cum ipso fueris in via, quae te ducit ad iudicem: priusquam videlicet ad iudicem venias, tunc enim tibi licet reconciliari exoluendo pecunias, quas Lucas ἐγγασταν, id est, operam dixit, quia operantur quae volumus, ac perficiunt quod optamus. (Nam et ἐγγαστια ab ἐγγέζομαι dicitur, sicut opera ab operando.) Melius est enim debitum siue mulctam exoluere, quam iudicio contendere: mulctatus enim tria maxima referes commoda: puta, in carcerem non proiicieris, nec ad ultimum poenae aut mulctae exactio a te fiet, et inimico reconciliaberis. Iudicio autem contendens, tria ediuerso pessima sustinebis incommoda: videlicet, in carcerem proiicieris, ac nouissimum redies quadrantem, quem Lucas postremum minutum dixit, hoc est, minutissimum genus eorum ad quae soluenda fueris condemnatus: et tertium, quod nec ita reconciliaberis. Verisimile est enim aduersarium permanere, quantumcunque te vicerit. Sunt autem quidam, qui ea quae dicta sunt, analogice interpretantur, quod Chrysostomus ad praesens non recipit.

V. 27. *Audistis — V. 28. in corde suo.*

In lege quoque postquam dictum est, *Non occides*, ponitur etiam: *Non committes adulterium.*

Restat

ἢ ὅτε εἰν τῷ. A. οἱ λαθαῖς, omittit. A.

ὅτω πάλιν εἴωθεν ἀποτρέπειν τῆς κακίας, ἐ μόνον ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων. ἀποτρέψας γάρ τῆς ἔχθρας, διὰ τῆς μελλόσης γενένης, νῦν ἀποτρέπει ταύτης καὶ Φοβεῖ, καὶ διὰ τῆς παρόντος κρίτης, καὶ τῶν καθεκάσην γινομένων. Φησὶν δὲ, ὅτι⁹ καὶ ἐάν εἰς δικαιήσιον ἐλκυθῆσθαι, οὐδὲ ἐυνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σε, τετέλει, γένεται ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτῷ φίλος, ἐν ὅσῳ τυγχάνεις ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτῷ, τῇ πρὸς τὸν δικαστὴν φερόσῃ, ὃ ἐστι, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὸν δικαστήν. ἔξει γάρ σοι τηνικαῦτα καταλαμηγῆναι, χρήματα καταβαλλομένω, ἀπερ ὁ λακᾶς,¹⁾ ἐργασίαν²⁾ ἐκάλεσεν, ὡς ἐργαζόμενα, ὃ βλόμε.^{2) Luc. 12, 58.}
 Θα, καὶ ἀνύοντα τὸ σπερδαζόμενον. ιρεῖσσον γάρ ζημιωθῆναι, οὐδὲ δικαιωθῆναι. ζημιωθεῖσι μὲν γάρ διὰ τὴν ἀγάπην, τρία κερδανεῖσι καλλιστα, τὸ μὴ ἐνβληθῆναι²⁾ τῇ Φυλακῇ, τὸ μὴ ζημιωθῆναι τὸ ἔσχατα, καὶ τὸ καταλαμηγῆναι τῷ ἔχθρῳ. δικαδεῖσι δὲ, τρία τεναντίον υποσίση τὰ³⁾ ιάκισα, τὸ ἐμβληθῆναι τῇ Φυλακῇ, τὸ ἀποδεῖξαι τὸν ἔσχατον καρδαντην· ὅντινα ἔσχατον⁴⁾ λε.^{a) Luc. 12, 59.}

πτὸν εἶπεν ὁ λακᾶς, τετέλει καὶ τὸ λεπτότατον εἶδος, ὃν δύναται κατεδικάθησαι καὶ τρίτον, τὸ μηδὲ ὅτω καταλαμηγῆναι. εἰκὸς γάρ, τὸν ἀντίδικον ὅπωσδήποτε περιγενέθαι σε. εἰσὶ δέ τινες οὐαγωγικῶς ἐρμηνέυοντες τὰ δηθέντα, ὅπερ ὁ χρυσότομος⁴⁾ ἐπὶ τῆς παρόντος γε καὶ πεδέξατο.

Vers. 27. Ἡκάσατε — Vers. 28. εὖ
 τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ ἐν τῷ νόμῳ μετὰ τὸ, ἐ Φονεύσεις, τὸ ἐ μοιχεύσεις κεῖται. λοιπὸν δὲν ἀπαρτίσας τὴν προτέραν ἐν-

M 5 τολήν,

²⁾ In textu βληθῆναι εἰς Φυλακήν. Certe ἐμβληθῆναι legendum, ut mox.

³⁾ υποσίση ιάκα. A. ⁴⁾ Tom. VII. p. 219. C.

Restat igitur ut postquam prius expleuit praecptum, transeat ad sequens: et postquam iram correxit, etiam concupiscentiam moderetur. Sicut autem in priori pracepto addens, *Temere*, distinxit iram opportunam ab intempestiua: ita et in praesenti addens: *Ad concupiscendum*, distinxit aspectum sine affectu, ab eo qui vitio afficitur. Neque enim simpliciter dixit, *qui videt*: Sed, *Qui videt ad concupiscendum*, hoc est, qui curiose videt, et cum animi aegritudine, quasi coitum concupiscendo: talis enim iam cor suum animi affectione impleuit: ideoque voluntate adulterium commisit. Vel qui ad hoc videt ut concupiscat. Iste nempe affectionum perturbationem quaesiuit, et ad concupiscentiam transfugit, ac seipsum animi perturbationi tradidit. Quodsi corpore alterius uxorem non tetigit, at saltem voluntate. Qui autem in transitu videt, aut alia quapiam necessitate, crimen vacat. Mulierem vero dixit, siue viro coniunctam, siue ab eo solutam, siue virginem.

Scire autem oportet huiusmodi pracepta, et si ad viros dirigi videntur, mulieres quoque respicere. Siquidem vir caput est mulieris, caput autem et membra unita sunt. Prohibuit ergo aspectum curiosum: a tali enim, affectio ad cor defluit: quod vbi aegrotat, incendit et corpus ad coitum. Itaque radicem abscedit, ne producto ramo fructum quoque proferat.

Verf. 29. *Si* — Verf. 30. *gehennam.*

Non de corporis membris loquitur: illa enim culpa vacant: Nam corporis membra ab anima ducuntur, et quocunque illa iusterit mouentur. Sed dextrum quidem oculum vocat idoneum amicum,

τολήν, καὶ ἐπὶ τὴν μετ' ἐκένην πρόσειτι, καὶ τὸν θυμὸν ἔνθυμίσας, παιδαγωγῷ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. ὅσπερ δὲ ἐπὶ τῆς προτέρας ἐντολῆς, προσθεῖτο εἰπῆ, διέτελε τὴν ἔυκαιρον ὁργὴν ἀπὸ τῆς ἀκαίρης· ὅτῳ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς παράστης, τὸ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαμ προσθεῖται, διέτελε τὴν ἀπαθῆ ὄψιν ἀπὸ τῆς ἐμπαθεῖς. ὅτι ἐπει γὰρ, ὅτι ὁ βλέπων ἀπλῶς, ἀλλά ὁ βλέπων πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαμ, τατέται, ὁ βλέπων περιέργως, ὁ βλέπων ἐμπαθῶς, ὡς εἴπιθυμῆσαμ συνεστίας. ὁ τοιχτος γὰρ ἥδη τῷ πάθεις ἐνέπλησε τὴν καρδίαν ἑαυτῷ, καὶ λοιπὸν τῷ προαιρέσει ἐμοίχευσεν. ἢ ὁ διὰ τοῦτο βλέπων, ἵνα ἐπιθυμήσῃ. ὁ τοιχτος γὰρ ἐζήτησε τὸ πάθος, καὶ ἥντομόλησε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ προδέδωκεν ἑαυτὸν τῷ πάθει, καὶ εἰ καὶ μὴ τῷ σώματι ἥψατο τῆς γυναικὸς, ἀλλά γε τῇ προαιρέσει. ὁ δὲ κατὰ πάροδον βλέπων, ἢ κατά τινα χρείαν ἀλληλούγενος, γυναικα δὲ νῦν λέγει, καὶ τὴν ἐξεγμένην αὐδοῖ, καὶ τὴν ἀπολελυμένην, καὶ τὴν παρθένον.

Χρὴ δὲ γυνάσκειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα παραγγέλματα, εἰ καὶ πρὸς αὐδρας ἀποτείνεθαι δοκεῖσιν, αλλά γε καὶ πρὸς γυναικας ὁρῶσιν. ὁ γὰρ αὖτης κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ἐσι· τῇ δὲ κεφαλῇ καὶ τὰ μέλη ἥνωνται. ἐκόλασε τοῖνυν τὴν περιέργουν θέαν, διότι ἐκ ταύτης καταρρέει πάθος ἐπὶ τὴν καρδίαν· αὕτη δὲ παθῶσα, παροξύνει τὸ σῶμα πρὸς συνεστίαν. προσανεῖλεν οὖν τὴν γίγαν, ἵνα μὴ κλάδος Φυεῖς ἐνέγκῃ καρπόν.

Vers. 29. Ἐτ δὲ — V. 30. γέενναν.

³Οὐ περὶ μελῶν σώματός Φυσιν· αὐνέγκιλητα γὰρ τὰ μέλη τῷ σάματος· ὑπὸ γὰρ τῆς ψυχῆς ἀγονται, καὶ πρὸς ὁ αὖτης κελεύσῃ κινθνται· αλλά ὁ φθαλμὸν μὲν δεξιὸν καλεῖ, τὸν δικην ὁ φθαλμός σεργό-

cum, qui instar oculi amat: manum autem dextram, ministrum commodum, qui in modum manus utilis est, siue viri sint, siue mulieres. Dicit igitur, quodsi hi tibi fuerint offendiculo, aliquam afferentes mentis perturbationem: nec eis parcas, sed amputa ipsos omni quae aduersus te est affectione: et proice abs te. Neque dixit, *Percute*, sed *amputa*, manifestans omnimodam separationem. Dicens quoque, *Amputa*, non ibi permanxit; sed ulterius sermonem extendit, addens: *Et proice abs te*: ne in proximo remanens, fiat rursus familiaris. Quia autem rem duram praecepit, lucrum in posterum demonstravit ab eo quod utile est.

Vers. 31. *Dicatum est autem — V. 32.*
adulterium committit.

Ecce et aliud adulterii genus demonstrat. Iubebat enim lex vetus, ut quomodo cunque odisset quispiam vxorem propriam, ne eam retineret, sed dato ipsi libello repudii, dimitteret. Iubebat autem abiicere siue repudiare, ne occiderent eam: aegre enim reconciliabantur Iudei, non modo erga vxores, sed etiam erga filios. Vnde et Christus quadragesimo capite dixit ad eos: Moyses, propter duritiam cordis vestri permisit vobis repudiare vxores veltras. Iussit autem dare libellum repudii, ne postea, alteri iam nuptam viro, posset rursus apprehendere, quasi propriam: et hinc orientur turbationes ac seditiones.

Christus vero praedictis verbis mansuetius eos instituens, iubet ne vxorem repudient, nisi stupri causa. Stuprum autem vocat hic adulterium: Sed neque

5) μὴ addit, et mox, post ἀνδρι, omittit. A.

σεργόμενον δεξιὸν Φίλον· χεῖρα δὲ δεξιὰν, τὸν δικῆν χειρὸς χρησιμένοντα δεξιὸν ὑπηρέτην, καὶ ἔτε αὐδρες εἶεν, ἔτε γυναικες. λέγει τοίνυν, ὅτι ἐδὲ οἱ τοιῶτοι σκανδαλίζωσι σε πρὸς ἐμπάθειαν, μηδὲ τέτων φέσιν· ἀλλ᾽ ἐκκοψον αὐτὸς τῆς πρὸς σὲ σχέσεως, καὶ ἐιψον πόρρω σθ. καὶ ἐκ εἰπε κόψου, ἀλλ᾽ ἐκκοψον, τὴν παντελῆ διάζευξιν ἐμφήνας. καὶ εἰπὼν ἐκκοψον, ἐκ εἴη μέχρι τέττα, ἀλλ᾽ ἐπέτεινε τὸν λόγον, προσθεῖς τὸ, καὶ βάλε ἀπὸ σθ, ἵνα μὴ πληγίον τυγχάνων αὐθίς οἰκεωθῇ. ἐπεὶ δὲ ἀποτόμως ἐκέλευσεν, ἐδεῖξε λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν κέρδος, ἀπὸ τῷ συμφέροντος.

V. 31. Ἐργέθη δὲ — V. 32. μοιχᾶται.

Ιδε καὶ ἔτερον ἔδος μοιχείας δέκινυτο. νόμος γὰρ ἦν παλαιὸς κελέυων τὸν ὄπωσδήποτε μισθντα τὴν ιδίαν γυναικα, μὴ κατέχειν, ἀλλ᾽ ἐκβάλλειν αὐτὴν, δόντα αὐτῇ ἀποσάσιον, ὃ ἐιν ἔγγραφον ἀπολύσεως, καὶ ἐκβάλλειν μὲν αὐτὴν, ἵνα μὴ φόνος γένηται. δισκατάλλακτοι γάρ θσαν ἰδαῖοι, 8 πρὸς τὰς γαμετὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τέκνα. διὸ καὶ ὁ χριστὸς ἐργήκε πρὸς αὐτὸς ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ κεφαλαίῳ, ὅτι^{b)} μωϋσῆς πρὸς τὴν b) Matt. 19, 8. σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναικας ὑμῶν, διδόναι δὲ ἀποσάσιον, ἵνα 5) μετὰ τότο, γαμηθέσης αὐτῆς ἐτέρω αὐδρὶ, μὴ δυνηθῇ, 6) ὡς οἰκείας γυναικὸς, πάλιν ἐπιλαμβάνεθαι, καὶ γίνωνται συγχύσεις καὶ σάσεις ἐντεῦθεν.

Ο δὲ χριστὸς νῦν, ἡμερωτέρες αὐτὸς διὰ τῶν προλογιζόντων λόγων κατατήσας, κελέυει, μὴ ἀπολύει τὴν γυναικα, παρεκτὸς λόγῳ πορνείας,
τετέσι,

^{a)} δυνηθείη. B.

neque dimissam permittit alteri viro nubere. Qui enim extra stupri causam, suam repudiat, facit eam adulteram esse, quum alteri viro commisceatur. Qui vero sic ab altero repudiatam duxerit, adulterium cum aliena committit. His autem datis praceptis, vxorem etiam cordatiorem ac modestiorem reddidit. Audito namque quod se repudiatam nullus in vxorem ducturus est, proprium amat virum, eique inferuet: et ita criminis adulterii admonens, tam eum qui sine causa propriam repudiat vxorem, quam eum, qui ab alio repudiatam ducit, pacem coniunctorum constrinxit: magisque ne committeretur adulterium curavit. Qui enim suam non abiicit, sed amat potius, alienam nequaquam concupiscet: similiter et qui ab alio repudiatam prohibetur ducere, suam non facile repudiabit.

Vers. 33. *Rursum* — Vers. 34. *omnino*.

† *Illud quidem.* Non peierabis, in libro Exodi scribitur: hoc autem, Reddes domino iuramenta tua, in libro Deuteronomii, sed per alia verba. Praecepit autem hoc, ne per falsi nominis deos insarent.

† Non iurare, et iuramentum non petere, ad idem inducunt. Quomodo enim ad id quod tu fugis, fratrem tuum induces, si tamen fratri amator es, et non magis pecuniae?

Vetus quidem lex dicit: *Non peierabis: offeres autem domino iuramenta tua:* quod addit,
vt

⁷⁾ Inclusa in marg. habet. A.

⁸⁾ οὐ τὸ — οὐδὲ omisit Hentenius. Notum autem est, haec non reperiri αὐτολεξὶ in V. T.

τετέσι, δίχα αἰτίας πορνείας· πορνείαν ἐνταῦθα, τὴν μοιχείαν ὄνομάσας· ἀλλὰ μηδὲ ἀπολελυμένην ὑφ' ἔτέρῳ ἀνδρὶς γαμεῖν. δίχα γὰρ λόγος πορνείας ὁ μὲν ἀπολύτας τὴν ἔαυτῇ, ποιεῖ αὐτὴν μοιχέουειν, συμπλεκομένην ἔτέρῳ ἀνδρὶ· ὁ δὲ γαμίσας ἀπολελυμένην ὑφ' ἔτέρῳ, μοιχέει τὴν ἀλλοτρίαν. ταῦτα δὲ νομοθετήσας, σώφρονα καὶ τὴν γυναικαν πεποίηκεν. ἀκόσκοσα γὰρ, ὅτι ἀπολυθεῖσαν αὐτὴν ὅδεις γαμήσει, σέρξει τὸν οἰκεῖον ἀνδρα, καὶ θεραπέυσει. Βέτω μοιχείας ὑποβαλλάν ἐγκλήματι καὶ τὸν ἀλόγως ἐκβάλλοντα τὴν ἔαυτῇ γυναικα, καὶ τὸν γαμήτα τὴν ἀπολελυμένην ἔτέρῳ, ἐπέσφιγξε τὴν εἰρήνην τῶν συζύγων, καὶ τὸ, μὴ μοιχέουειν, μᾶλλον ἐπέτεινεν. ὁ γὰρ μὴ ἐκβάλλων, ἀλλὰ σέργων τὴν ἔαυτῇ, βὴ ἀν ἐπιθυμήσῃ τῆς ἀλλοτρίας· καὶ ὁ κωλύόμενος γαμεῖν τὴν ἀπολελυμένην ἔτέρῳ, οὐκ ἀν ἀπολύσῃ τὴν ἔαυτοῦ.

Vers. 33. Πάλιν — Vers. 34. ὅλως.

[Τὸ μὲν, 7) ὡς ἐπιορκήσεις, γέγραπται ἐν τῇ Βίβλῳ^{c)} τῆς ἔξιδες· τὸ δὲ ἀποδώσεις τῷ κυρίῳ τὸς c) Exod. 20, 7, ὄρκος σος, ἐν τῇ Βίβλῳ τῇ^{d)} δευτερονομίᾳ, πλὴν d) Deut. 23, δι' ἔτέρων λέξεων· καὶ^{e)} 8) τῷ ὀνόματι κυρίος ὅμηρος.^{f)} 24-23. τότε δὲ προσέταξεν, ἵνα μὴ κατὰ τῶν ψευδῶνύμων θεῶν ὅμινώσι.

Τὸ μὴ ὄμόσαι, καὶ τὸ μὴ ἀπαιτῆσαι ὄρκον συνεισάγει. ὁ γὰρ σὺ Φεύγεις, πῶς ἐπάξεις τῷ ἀδελφῷ σος, ἐπερ φιλάδελφος εἶ, καὶ οὐ φιλοχρήματος;]

Ο μὲν παλαιὸς νόμος Φησίν, ὅτι ὡς ἐπιορκήσεις, προσενέγκης^{g)} δὲ τῷ Θεῷ τὸς ὄρκος σου. τότε

^{g)} Aoristus coniunctivi pro futuro προσοιτεῖς.

ut iuranti timorem incuteret, ne peieraret, sciens Deum ipsum, qui omnia nouit, iuramentum suspicere. Ego autem dico vobis: *Ne iuretis omnino.* Qui enim facile iurat, aliquando fortasse peierabit ob iurandi consuetudinem: qui autem nullo modo iurat, non peierabit vñquam. Praeterea quoque iurans ita ne peieres, cultum diuinum obseruas: at nullo modo iurans, ipsum maxime prouehis: et illud mediocris et imperfectae philosophiae est, hoc autem summae ac perfectae.

Vers. 34. *Neque — V. 35. regis est.*

Ne putarent quod aduersus Deum solum iurare prohiberet, dicendo μα τὸν Θεὸν, id est, *per Deum*: addit et alias iuramentorum species: quibus tunc Iudei iurabant: qui enim per haec iurat, rursus per Deum iurat, qui haec implet, eisque dominatur. Nam haec propter eum in honore habentur, et non per seipsa. Dicit autem per prophetam: Coelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: manifestans per hoc propheta, quod omnia Deus impleat. Ait enim: *Noune coelum et terram ego imleo?* Dauid quoque dicit: *Civitas regis magni.*

Vers. 36. *Neque — facere.*

Neque vilissimum ideoque paratisimum iuramentum iuraueris, dico sane per proprium caput, ne etiam ad maiora procedas. Alio quoque modo. Creatura namque etiam Dei possessio est: et rursum per Deum sit iuramentum, qui ipsam in sua habet potestate. Licet enim tuum quoque sit, non est

¹⁾ Quae hic inclusimus, ea ex Cod. A. haud dubie ob duplex ποτὲ, exciderant.

τῆτο δὲ εἶπε, Φόβον τῷ μὴ ἐπιορκῆσαι ἐπικρεμαννὸς τῷ ὄμνύοντι, γινάσκοντι, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸς δέχεται τὸν ὄρκον, ὁ πάντα γινώσκων· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὄμόσαι ὅλως. ὁ μὲν γὰρ ἐνορκῶν, ἵσως ἐπιορκήσει ποτὲ, [τῇ¹] συνηθείᾳ τοῦ ὄμνύου· ὁ δὲ μηδέποτε ὄμνυων. ὡς ἐπιορκήσει ποτέ.] ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ μὲν ὄμνυοντα μὴ ἐπιορκεῖν, ἐυσέβειαν εἰς θεὸν ἐπαιδευε· τὸ δὲ μὴ ὄμνυειν ὅλως, ἐπιτείνει μάλιστα τὴν ἐυσέβειαν. κακεῖνο μὲν τῆς μέσης καὶ ἀτελεῖς ἦν φιλοσοφίας· τέτο δὲ τῆς ἀκρας καὶ τελείας ἐτί.

Vers. 34. Μήτε — V. 35. Βασιλέως.

⁴Ινα μὴ νομίσωσιν, ὅτι μόνον τὸ κατὰ θεῖον ὄμνυεν ἐκώλυσε, λέγω δὴ τὸ, μὰ τὸν θεὸν, προστίθισι λοιπὸν καὶ τἄλλα εἴδη τῶν ὄρκων, ἐν οἷς ιδεῖσθαι τηνικαῦτα ἀμνυον. ὁ γὰρ κατὰ τέταν ὄμνυων, ὄμνυει πάλιν κατὰ τὴν θεῖον, τῷ πληρεῦντος αὐτὰ, καὶ δεσπόζοντος αὐτῶν. τίμια γὰρ ταῦτα ⁸ δι' ἔσωτα, σέλλα δι' αὔτον. προφητικὸν δὲ, ὁ ἕτερος Ies. 66, 1. ὀρεανός μοι θρόνος, ή δὲ γῆ ὑπεπέδιον τῶν ποδῶν μου· δηλῶν, ὅτι ὁ θεὸς τὰ πάντα πληροῖ. Φησὶ γάρ· ὥχι⁵) τὸν ὀρεαγὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ⁶⁾ Ier. 23, 24. εῶ; δαυιτικὸν δὲ, η πόλις⁸⁾ τοῦ βασιλέως τοῦ⁸⁾ Ps. 47, 3. μεγάλου.

Vers. 36. Μήτε — ποιῆσαι.

Μήδε τὸν ἐυτελέσατον, καὶ διὸ τέτο προχειρότατον ὄρκου ἀμέσης, Φημὶ δὴ, τὸν κατὰ τὴν ίδιαν κεφαλῆς, ἵνα μὴ καὶ εἰς μάζαν προβῆς. ἄλλως τε δὲ, καὶ αὐτη κτίσμα, καὶ κτῆμα θεοῦ ἐστι, καὶ πάλιν κατὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐξουσίαζοντος αὐτῆς, γίνεται ὁ ὄρκος. εἰ γὰρ καὶ σῆ

est tamen tuum opus: quod ex eo manifestum est,
quia non potes unum capillum album facere vel
nigrum.

Verl. 37. Sit — est.

Sit inquit sermo vester quando affirmatis, *Est*: quando vero negatis, *Nou*: hisque solis pro iuramentis ad confirmationem vtamini, et nullo alio quam *Est* et *Non*. Quod praeter haec adiungitur, dicit iuramentum a diabolo est, quomodo ipsum lex vetus permittebat? Quia et animalium sacrificia a malo quidem erant et deceptione idolorum, ea tamen permisit lex propter Hebraeorum infirmitatem. Quin enim glutones essent ac lurcones, idolothyta amabant. Et item quum essent increduli, iuramentum quoque diligebant. Ut autem deinceps neque idolis sacrificarent, neque per idola iurarent, permisit quidem lex sacrificare ac iurare, et si quid aliud est simile: omnia vero ad Deum trans tulit. Futurum autem erat ut successu temporis, etiam haec sublimiori legislatione amputaret. Quia et lactere infantibus quidem utile est, viris autem admodum ineptum: ideoque infantium more viuentibus hoc concedimus: viriles vero ab eo abducimus ac prohibemus. Quid igitur agendum, si quis iuramentum expetat, imo iurare cogat? Sit tibi Dei timor violentior, quam haec necessitas: omniaque pati eligas potius, quam praeceptum transpredi. Ia omni siquidem praecepto vis ac violentum periculum tibi saepius occurret: et nisi ubique violentius ducas diuinum praeceptum, omnia a te vacua et infecta discedent. In sequentibus

ἔσι, αὐτὸν οὐ σὸν²⁾ ποίημα. καὶ δῆλον, απὸ τοῦ μὴ δύναμαι σε μίαν τρίχα ποιῆσαι λευκὴν ἢ μέλαναν.

Vers. 37. Ἔσω — ἔσιν.

"Ἔσω, Φησίν, ὁ λόγος ὑμῶν, ὁ Βεβαιωτικός,
ὅτε μὲν κατατίθετε, ναὶ ὅτε δὲ ἀρνεῖθε, οὐ.
καὶ τάτοις μόνοις εἰς Βεβαιώσιν ἀντὶ ὄρκων χρή-
σατε, καὶ μηδὲν πλέον τῇ ναὶ καὶ γά. περισσὸν δὲ
τάτων λέγει, τὸν ὄρκον. καὶ εἰ ἐκ τῇ διαβόλου
ἔσιν ὁ ὄρκος, πῶς ὁ παλαιὸς νόμος αὐτὸν ἐπέτρε-
ψε; διότι καὶ αἱ ζωοδυσίαι ἐκ τῇ πονηρῇ μὲν
ἥσαν, καὶ τῆς εἰδώλικῆς πλάνης ἐτύγχανοι, ἐπέ-
τρεψε δὲ ὅμως αὐταῖς ὁ νόμος τηνικαῦτα, διὰ τὴν
τῶν ἐβραίων ἀθένεσαν, οἰκονομίᾳ σοφῆ. ἐπεὶ γὰρ
λαίμαργοι μὲν ὄντες, ἤγαπταν τὸ ζωοδυτέν· ἀπε-
θεῖσι δὲ τυγχάνοντες, ἐφίλευν τὸν ὄρκον, ἵνα λο-
πὸν μήτε τοῖς εἰδώλοις θύσαι, μήτε κατὰ εἰδώλων
ὅμνύσαι, συνεχάρησε μὲν καὶ τὸ θύειν, καὶ τὸ ὅμνύ-
σιν, καὶ εἴ τι τοιετον. ἐπὶ τὸν θεὸν δὲ πάντα μετέ-
σησεν. ἔμελλε γὰρ καὶ τοὺς καλλῆτος, ἐκκόψαι καὶ
ταῦτα, δι' ὑψηλοτέρας νομοθεσίας. ἐπεὶ καὶ τὸ
θηλάζειν, γηπίοις μὲν λυσιτελές, ἀνδράσι δὲ καὶ
λίσιν ἀνεπιτίθεσον, καὶ διὸ τῷτο γηπιάζεται μὲν
τάτε παραχωρεῖμεν, ἀνδρεμένες δὲ λοιπὸν αἴπε-
γομεν αὐτῷ καὶ κωλύομεν. τι γά; ἐάν τις ὄρκον
ἀπαιτῇ καὶ καταναγκάζῃ, ἔσω σοι τῆς ἀνάγκης
ταύτης ὁ τῷ θεῷ Φόβος ἀναγκαιότερος, καὶ πάν-
τα παθεῖν ἐλεῖ μᾶλλον, ἢ παραβῆναι τὴν ἐντο-
λήν. καὶ γὰρ ἐπὶ πάσης ἐντολῆς πολλάκις αἴπαν-
τήσεται σοι Βία, καὶ Βιωτικὸς κίνδυνος, καὶ εἰ μὴ
πάνταχθε Βιωτέρους νομίσῃς τὴν θείαν ἐντολὴν,
οἰχήσονται σοι πᾶσαν κεναὶ καὶ ἀπράκτοι. προϊὼν

²⁾ est addit. A.

tibus autem dicit dominus, regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.

Vers. 38. *Audistis* — V. 39. *malo.*

Quidam veteri legi indignantur, iubenti oculum pro oculo, ac dentem pro dente eruere, et sine compassione contra eum qui oculum aut dentem quempiam eruit, eandem denuntianti calamitatem. Et autem haec lex homini maxime amica. Id enim iussit, ut timore similis afflictionis cauerent, ne illius temporis homines, qui ad plagas mutuo inferendas anhelabant, oculos aut dentes sibi inuicem eruerent. Christus autem homini benevolentior quam legislator, huiusmodi mala non similis inetu afflictionis, sed futurae damnationis timore dissuasit. Quin enim in praecedentibus dixerit, quod quicumque dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennae ignis: manifeste innuit eum qui verberaret, plus quam despere: qui autem membro mutilaret, adhuc amplius. Vnde iussit non resistere malo. Malum vero quidam hic illum dixerunt, qui verberasset. Chrysostomus vero diabolum intelligit. Hoc autem dixit Christus, docens quod eo instigante haec attentata sunt, et in hunc transmisit iram eius, qui iniuria affectus est, exasperatam aduersus eum, qui haec auras fuerat. Quid ergo, neque diabolo resistere licebit? Vtique, sed non in vescendo fratre: hanc enim resistantiam prohibuit: sed in patiendo ac sustinendo. Neque enim per iram extinguitur ira: sicut nec ignis igni, sed contraria fiunt contrariis medicamentis.

γὰρ ἐπεν ὁ κύριος, ὅτι^ε) Βιασή ἐσιν ή Βασιλεία ε) Matth. 11,12.
τὸς θεῶς, καὶ Βιασα μέρπαζεν αὐτήν.

Vers. 38. Ἡκόσατε — V. 39. πονηρῷ.

Τινὲς μέμφονται τῷ παλαιῷ νόμῳ, κελένοντι
ὁφθαλμὸν αὐτὶ ὁφθαλμὸν καὶ ὁδόντας ἀντὶ ἐδόν-
τος ἐνβάλλειν, καὶ ἀσυμπαθῶς κατὰ τὸ ἐνβα-
λόντος ὁφθαλμὸν η ὁδόντα τιὸς τὴν ταυτοπά-
θειαν ἀποφηναμένω. ἐσι δὲ μάλιστα Φιλανθρω-
πος ἔτος ὁ νόμος. ἕτο γὰρ ἐκέλευσεν, ἵνα Φό-
βῳ τῆς ταυτοπάθειας μὴ τὸς ἀλλήλων ἐκκό-
πτωσιν ὁφθαλμὸς καὶ ὁδόντας οἱ τότε ἀνθρώποι,
σφόδρα λυττῶντες εἰς τὰς κατ' ἀλλήλων πλη-
γάς. ὁ δὲ χριστὸς Φιλανθρωπότερον νομοθετῶν,
εἰκαστὸν τῆς ταυτοπάθειας ἀνεχάιτισε τὰ τοιαῦ-
τα, ἀλλ ἐκ τῆς μελλόντης πολάστεως. εἰρηκὼς
γὰρ ἐν τοῖς προλαβέστιν, ὅτι ὃς δὲν διενεγένετο^{f)} Matth. 5,22.
ἀδελφῷ αὐτῷ, μαρεῖ, ἔνοχος ἐσαὶ εἰς τὴν γέενναν
τὸ πίνακα, δέδωκε κοεῖν, ὅτι ὁ πλήξας μεζούτιμωρη-
θήσεται, ὁ δὲ πηρώσας, ἔτι πλεῖον. οὗτον ἐκέλευ-
σε μὴ αντιτίναι τῷ πονηρῷ. πονηρὸν δὲ νῦν, τινὲς
μὲν, τὸν πλίξαντα εἴπουν· ὁ δὲ χρυσόπομες³⁾ τὸν
διάβολον εἴρηπε. τέτο δὲ εἴπεν ο χριστὸς, διδά-
σιν, ὅτι ἐκέίνῃ παροξύναντος, ταῦτα ἐτολμήθη,
καὶ ἐπὶ τέτον μεθισάς τὸν θυμὸν τὸ πέπονθότος,
αὔγριέμενον κατὰ τὸ τολμήσαντός. τι; διενεγένετο;
αὐτιτίναι τῷ διαβόλῳ; ναί. ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ αμύ-
νεδαι τὸν ἀδελφόν· ταύτην γὰρ τὴν αὐτίσσιν
ἐκώλυσεν. ἀλλ ἐν τῷ μακροδυμένῳ τε καὶ ἴπο-
μένειν. δὲ γὰρ θυμῷ σβέννυται θυμὸς, ἀσπερ
δὲ πυξί, πῦρ. ἀλλὰ τὰ ἐναντία ψήσοται τῶν
ἐναντίων λόγια.

Vers. 39. · *Sed — alteram.*

Inbet ut non solum non vindicemus, sed potius, ut nos ipsos caedenti praebeamus: et per patientiam ac magnanimitatem ipsum refrenemus. Haec enim ille videns, non solum non infliget plagam alteram, sed de prima quoque resipiscet ac reconciliabitur: quod si restiteris, accendetur magis et exasperabitur.

Quare autem quum multa sint corporis membra, de solo oculo ac dente distinxit lex? Quia his praecipue partibus solent pugnantes plagas inferre, utpote minus feruatis, quaeque magis in promptu sunt, ac facilius vulnerantur. Per haec autem ad caetera quoque membra lex extenditur. Dextra quoque maxilla maxime idonea est ad sustinendam iniuriam, quae et commodius pulsatur manu dextra iniuriam irrogantis: et de hac est praeceptum, quod etiam ad reliqua membra similiter pertingit.

Vers. 40. · *Et — pallium.*

Vult ut tolerantiam ac magnanimitatem hanc, non ad plagas solum, et iniurias, sed ad possessiones quoque et opes praebeas: ad ista nempe pertingit etiam fermo, qui fit de tunica, utpote commodiori ut auferatur. Dicit enim, Volenti te in ius trahere, tu inque auferre tunicam, relinquas etiam pallium: ac vincas illius auaritiam: non tantum substantiae quam petit cessione, verum etiam addendo id quod non petit. Quum enim haec feceris, vel relinquet quod petebat, tantam veritus christianam tuam philosophiam: vel eo quod petit ablato, non attinget quod non petebat: frequenter

Vers. 39. Ἀλλ' — αὐλην.

Κελένεις, μὴ μόνον μὴ ἀμύνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐμπαρέχειν ἑαυτὸν τῷ πάντοι, καὶ διὰ τῆς ἀνεξικακίας καὶ μεγαλοψυχίας ἀνατέλλειν αὐτόν. Βλέπων γάρ ταῦτα ἐκένος, καὶ μόνον δὲ ἐπάξιος πληγὴν δευτέραν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ πρώτῃ μεταμελήσεται, καὶ καταλαγήσεται· ἀντιδρῶντος δέ σου, μᾶλλον ἐξαφθήσεται καὶ οὐγριῶς ἔγειται.

Καὶ διατί, πολλῶν ὄντων μελῶν τῷ σώματος, περὶ μόνης τῷ ὁφθαλμῷ καὶ τῷ ὄδόντος διέλαβεν ὁ νόμος; διότι κατὰ τάτων μάλιστα τῶν μερῶν εἰώθασιν ἐπάγειν τὰς πληγὰς οἱ μαχόμενοι, ὡς ἀφυλάκτων καὶ προχείρους καὶ βαδίως τραυματίζομένων. ὁ δὲ ἐπὶ τάτοις νόμος, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐκτείνεται μέλι. καὶ οὐδὲξιοὶ δὲ σιαγῶν πρόχειρος εἴς ὕβριν, ἐπιτιθειάτερον ἐμπίπτεται τῇ δεξιᾷ χειρὶ τῷ ὕβριζοντος. καὶ οὐδὲ ταύτῃ ἐντολὴ καθὲ ἐπὶ τὰ λοιπὰ οἷοίως διήκει.

Vers. 40. Καὶ τῷ — ἰμάτιον.

Βλέπεται σε τὴν ἀνεξικακίαν καὶ μεγαλοψυχίαν ταύτην, μὴ μόνον ἐπὶ πληγῶν καὶ ὕβρεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κτημάτων καὶ χειριστῶν παρέχεσθαι. οὐ γάρ περὶ τῷ χιτῶνος λόγος, ὡς προχείρος εἴς τὸ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ ἐπὶ ταῦτα διήκει. Φησὶ γάρ, ὅτι τῷ θέλοντι τοι δικάσαθαι, καὶ τοι χιτῶνός σου λαβεῖν, ἀφεσειτῶ καὶ τοι ἰμάτιον, καὶ νικησον τὴν αὐτὴν πλεονεξίαν, μὴ μόνον τῇ ἐκεστῷ παραχωρήσει τῷ ἀπαιτεμένῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ προσθήνῃ τῷ μὴ ἀπαιτεμένῳ. τῷτο γάρ σου πανύτος, οὐ καταλείψει τὸ ἀπαιτέμενον, αἰδεθεῖς τὴν τηλικαύτην σου φιλοσοφίαν, οὐ τὸ ἀπαιτέμενον μόνον λαβὼν, ἀλλὰ καταλαγήσεται τῷ μὴ ἀπαι-

quenter autem auaritiam suam redarguet. Si autem cum eo ad iudicium quidem non accesseris, verum id tantum quod petit dederis: quod tibi ipsi solum utile est fecisti. Si vero addideris et aliud, animam quoque illius lucrificisti, duplexque bonum perfecisti. Nam et tribunal deuitasti, et auaritiam conuertisti.

Pallium quidem est, quod super alias vestes gestamus, tunica vero quam interius. Saepius autem ὁ Χριστὸς τὸ ἱμάτιον dicitur et e contrario, id est, tunica pallium, ac pallium tunica. Interduum quoque omnis vestis nunc ἱμάτιον nunc χιτών, modo pallium, modo tunica appellatur. Et licet dicat Lucas: Ab eo qui aufert a te pallium, et tunicam ne prohibeas, nulla tamen est contradictione. Haec enim utraque dixit Christus: hoc quidem in monte: quod vero apud Lucam est, in loco campestri. Quid ergo, nudum oportet incedere? An tibi magnum videtur, ut ob fratris utilitatem nudus incedas? Neque tamen ad tantam impellat inhumanitatem: tuam enim, ut dictum est, verebitur magnanimitatem.

Vers. 41. *Et — duo.*

Vetus quidem testamentum iuxta solam grauitatem, vitii species distinguens, leuia praeteribat. Christus vero de his quoque legem tulit, incipiens sane a grauiori, et desinens in id, quod leuius est. Grauius siquidem est oculi aut dentis excusationem pati, quam viae ducem se praebere, aut cibum subministrare: deinde in maxillam iniuria, quae maximo ducitur opprobrio: postea vestis ablatio: his autem leuius est violenta coactio. **Q**uemadmodum autem in aliis vexationis speciebus

τεμένα, καταγνώστας δὲ πολλὰ τῆς ἑαυτῆς πλεονεξίας. οὐκ εἰ μὲν μὴ συνδικαθῆς αὐτῷ, ἀλλὰ δώσης, τὸ σεαυτῆς συμφέρου μόνον ἐποίησας· εἰ δὲ προσθήσῃς, κακέντα τὴν ψυχὴν ὠφέλησας, οὐκ διπλῶν αἰγαθὸν κατώρθωσας, αὐτὸς τε δικαιητίων ἀπαλλαγεῖς, οὐκ τὸν πλεονέκτην ἐντρέψας.

Ιμάτιον μὲν δὲ ἐστιν, τὸ παρ' ήμῖν ἐπαναφόριον· χιτών δὲ, τὸ ἔνδον. ἀδιαφόρως ⁴⁾ δὲ πολλάκις λέγεται οὐχὶ ὁ χιτών, ίμάτιον, οὐκ τὸ ίμάτιον, χιτών. εἴτε δὲ οὐτε οὐκ πάντα χιτῶνες, οὐκ πάντα ίμάτια. εἰ δὲ ὁ λεκάνης φορῶν, ὅτι αὐτὸς ⁵⁾ ⁶⁾ ⁷⁾ Luc. 6, 29. τὸ αὐξόντος σε τὸ ίμάτιον, οὐκ τὸν χιτώνα μὴ κωλυσῃς, οὐκ ἐστιν ἐγαντιολογία. οὐκ ἀμφω γάρ τὰ βρῆτα ἔπειν ὁ χριστὸς, ἐκεῖνο μὲν, ἐπὶ τοῦ ὄφεως, τὸ δὲ, παρὰ τῷ λουκῷ, ἐπὶ τόπου, πεδιώς, τί σὺν; γυμνὸν δὲ περιένει; μέγα μὲν σύν, τὸ δὲ ὡφέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ περιένει γυμνὸν· οὐκ αὖ δὲ εἰς τοσαύτην ἐκεῖνος ἀπανθρώπιαν ἐλάσῃ, δυσωπηθεὶς, ὡς εἰρηται, τὴν σὴν μεγαλοψυχίαν.

Vers. 41. Καὶ ὅσιος — δύο.

Οἱ μὲν παλαιὸς νόμος περὶ μόνης τῆς βαρυτέρου ἔιδες τῆς κακώσεως διαλαβεῖν, τὰ ἐλαφρὰ παρέδραμεν· ὁ δὲ χριστὸς οὐκ περὶ τέτων ἐνομοθέτησεν, ἀρχέμενος μὲν αὐτὸς τῆς βαρυτέρας, καταλήξας δὲ εἰς τὸ ἐλαφρότερον. βαρύτερον μὲν γάρ τῶν ἀλλων, οὐ τοῦ ὀφθαλμοῦ οὐ τοῦ ὤδοντος ἐκκοπῆς τοῦ μὲν, ὁδηγοῦντος, τὴς δὲ τῆς τροφῆς διακονεῖντος· εἴτα οὐκατὰ τῆς σιαγόνος ὑβρις, ὡς ἐπονεδιστάτη· ἐπειτα οὐ τῆς χιτῶνος ἀφαιρε-

⁴⁾ Quae leguntur ab ἀδιαφόρως ad πάντα ίμάτια, ea Hentenius in margine sui Codicis repererat ac reiecerat ad finem scholii post μεγαλοψυχίαν.

bus cum additamento virtuti vacare iussit: ita et in coactione iubet vincere desiderium eius, qui praeve facit iniuriam, patique amplius, quam ille facere volebat. Agnouisti in corpore patibili insertam ad affectiones immobilitatem? considerasti angelicam in hominibus disseminatam politiam? Non concupiscere enim iuxta affectus, neque secundum perturbationes irasci, coelestis sunt politiae, de quibus per dicta pracepta Christus legem dedit. In eo enim quod iussit fratri temere non irasci, neque ipsi dicere Raca, neque satuum hunc appellare, neque Deo munus offerre ante reconciliationem erga fratrem, ac benevolum esse aduersario: affectui animi cominoti neruos amputavit. In eo vero quod praecipit mulierem lasciuis oculis non respicere, et abiicere eos, easque qui sunt offendiculo: neque propriam sine causa repudiare vxorem, neque ab altero repudiatam ducere: aegrotantis concupiscentiae radices auulsit. Rursum in eo quod iussit omnino non iurare, cupiditatem circa affectiones ac pecunias expulit. Praecipiendo vero non resistere malo, et aliam quoque maxillam obuertere, ac pallium etiam dimittere, duoque milliaria abire: animum ab vlciscendo continuuit.

Vers. 42. *Petenti — dato.*

Quando certe in loco campestri docens stetit, manifestius dixit: *Omni abs te petenti dato, veluti scripsit Lucas. Iubet autem non diadicare dignum ab indigno.*

Eo

³⁾ Inclusa omittit. A:

⁴⁾ Vstatius, πρός.

σις ἐλαφρότερον δὲ τέταν, ή αὐγγαρέα. ὁσπερ
δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς καιώσεως, μετὰ προσ-
θήκης φιλοσοφῶν ἐκέλευσεν· γάτων οὐχ ἐπὶ τῆς αὐ-
γγαρέας, καὶ υπερβῆναι τὴν ἀδίκου τῆς καιῶς
ποιηντος ἐπιθυμίαν, καὶ πλέον παθεῖν, η ἐκεῖνος
ποιησαὶ βέλεται. εἶδες ἐν σώματι παθητῷ Φυ-
τευομένην ἀπάθειαν· κατενόησας αὔγγελικὴν πο-
λιτείαν, ἐν ἀνθρώποις κατασπειρομένην. τὸ γὰρ
μὴ ἐπιθυμεῖν ἐμπαθῶς, μηδὲ θυμόθαλαι [κατα⁵]
πάθος, τῆς εργανίς πολιτείας εἰσὶν, καὶ διὰ τῶν
εἰρημένων ἐντολῶν ἐνομοθέτησεν ὁ χριστός.] ἐν μὲν
γὰρ τῷ κελεῦσαι, μὴ δεργίζεθαι τῷ ἀδελφῷ εἰ-
κῇ, μηδὲ λέγειν αὐτῷ ἔκακον, μηδὲ ἐνομάζειν τὴ-
τον μωρὸν, μηδὲ προσάγειν θεῶ τὸ δῶρον πρὸ τῆς
εἰς⁶ τὸν ἀδελφὸν διαλλαγῆς, καὶ ἐνοεῖν τῷ ἀν-
τιδίκῳ, τὰ νεῦρα τῷ ἐμπαθεῖς ἐξέκοψε θυμός· ἐν
δὲ τῷ προστάξαι, μὴ βλέπειν ἀκολάζοις ὁ φθαλ-
μοῖς γυναικα, καὶ ἀπορρίψαι τὸν σκανδαλίζον-
τα καὶ τὴν σκανδαλίζοσαν. καὶ μὴ ἀπολύειν
ἄλογως τὴν ἴδιαν γυναικα, μηδὲ γαμεῖν ἀπολε-
λυμένην ἑτέρω, τῆς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίας ἀνέ-
σπασε τὰς ἔιδας. καὶ πάλιν ἐν μὲν τῷ ἐπιτάξαι,
μὴ ὄμνύειν ὅλως, τὴν περὶ τὰ χρήματα καὶ κτή-
ματα ἐπιθυμίαν ἐξήλασεν· ἐν δὲ τῷ ἐντείλαθαι,
μὴ ἀνθίσαθαι τῷ πονηρῷ, καὶ σρέφειν καὶ τὴν
ἄλλην σιαγόνα, καὶ ἀφίεναι καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ
ὑπάγειν μίλια δύο, τὸν εἰς τὸ ἀμύναθαι θυμόν
κατένειλε.

Verl. 42. Τῷ αἴτοῦντι — δίδου·

¹¹¹
Οτε δὲ ἵστορο ἐπὶ τέπει πεδινῆς διδάσκων, Φαε-
ρώτερον ἔπειν, ὅτι παντὶ τῷ¹⁾ αἴτοῦντί σε δίδει, ²⁾ Λυ. 6, 30.
ώς ὁ λγκᾶς ἔγραψε. κελένεις δὲ, μὴ διακρίνειν
τὸν ἄξιον ἀπὸ τῆς ἀναξίας.

Eo enim quod petit, indigus est, qualis-
cunque sit. Nam et Deus omnia ad vitae suspen-
tationem aequaliter omnibus contulit hominibus,
bonis et malis, fidelibus ac infidelibus.

Vers. 42. *Et — auerferis.*

Nunc quidem absque foenore mutuare iussit: quan-
do autem sicut diximus in loco campestri docebat,
iussit neque id quod mutuatum est repetere. Si
enim, inquit, mutuum dederitis his, a quibus
vos recepturos speratis, quae vobis est gratia? Sed
hoc quidem ad imperfectiores dirigitur: illud ve-
ro Lucae ad perfectiores.

Vers. 43. *Audistis — Vers. 44. vos.*

Postquam, ut dictum est, iram ac concupiscen-
tiā extirpauit, omnique simili affectu sibi obe-
dientes liberauit, deinceps etiam benefacere iubet,
dando videlicet potentibus, ac mutuando indigen-
tibus. Deinde procedendo, ad extremam perdu-
xit virtutem. Omnis enim virtutis coronis ac
vertex est, inimicos amare, et caetera quae se-
quuntur. Amare inquam ipsos, non quatenus
inimici sunt, sed quatenus homines. Nec solum
amare, sed et pro eis obsecrare. Ad amorem au-
tem inimicorum consequuntur et alia: dico sane,
bene precari deuouentibus, ac benefacere his qui
oderunt: et orare pro laudentibus: Nam haec per-
feclae sunt dilectionis. Considera vero et piae-
mium huiusmodi virtutis. Quia enim tam piae-
clarum facinus omni alio maius erat, praemiuni
quoque omni maius ipsi rependit. Ait enim,

Vers. 45.

? τὰ, omittit. A. mox deest quoque τῆς.

Ἐν ὅσῳ γὰρ αὐτῷ, δεόμενός ἐσιν, οἷος ἀν
καὶ εἴη. ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς πάντα τὰ⁷⁾ πρὸς σύνα-
σιν τῆς ζωῆς πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἀνῆκεν,
ἀγαθοῖς τε καὶ πονηροῖς, πιστοῖς τε καὶ ἀπίστοις.

Vers. 42. Καὶ — ἀποστραφῆς.

Nῦν μὲν, δίχα τέκνα δανείζειν ἐνετείλατο· ὅτε
δὲ, ὡς ἔφαμεν, ἐδίδασκεν ἐπὶ τόπῳ πεδιῶν, προσ-
έταξε, μηδὲ τὸ δανειζόμενον ἀπαιτεῖν. ἐάν γὰρ¹⁾ i) *Luc. 6, 34.*
δανείζητε, Φησι, παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν,
ποῖα οὐμῖν χάρεις ἐσίν; ὡς ἔνακ τὸ μὲν, πρὸς ἀτε-
λεῖτέρους, τὸ δὲ πρὸς τελειοτέρους.

Vers. 43. Ἡκόσατε — V. 44. ὑμᾶς.

Kαταμαράνας, ὡς ἐίρηται, τὸν Θυμὸν καὶ τὴν
ἐπιθυμίαν, καὶ παντὸς τοιάτῳ πάθεις ἀπαλλά-
ξας τὸν πεθόμενον, λοιπὸν ἐκέλευσε καὶ ἐυεργε-
τῶν, ἐν τῷ διδόναι τοῖς αὐτέσσι, καὶ δανείζειν τοῖς
χρήζοσιν²⁾ εἰτα, προιών, ἀνήγαγεν εἰς τὴν ἄκραν
ἀρετῆν. κορωνὶς γὰρ καὶ κορυφὴ πάσις ἀρετῆς,
τὸ ἀγαπᾶν τὰς ἔχθρους, καὶ τὰ ἔξης. ἀγαπᾶν
δὲ αὐτὰς, ἢ καθό εἰσιν ἔχθροι, ἀλλὰ καθό εἰσιν
ἀνθρώποι. τοὺς μὴ μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ
ὑπερέχειδαι. τῷ δὲ ἀγαπᾶν τοὺς ἔχθρους³⁾
ἐπεταγκαὶ τάλα, λέγω διὸ τὸ ἐνλεγεῖν τὰς κατ-
αρωμένας, καὶ καλῶς ποιεῖν τοῖς μισθοῖς, καὶ
ἐυχειδαι ὑπὲρ τῶν ἐπιτρεπούντων. ταῦτα γὰρ οἱ
τελεία αἰγάπη. σκόπει δὲ καὶ τὸ ἐπαιθλού τῆς
τηλικαύτης⁴⁾ ἀρετῆς, ὡς μέγιστον. ἐπεὶ γὰρ τὸ
τοιότον κατέρθωμα μεῖζον οὖν παντὸς, τίθησι
αὐτῷ καὶ τὸν⁵⁾ μιθὸν μείζουσα παντός. Φησὶ γάρ.

Vers. 45.

⁸⁾ Correxii, ἐπεταγ. pro ἐπειτα. Nam et Hente-
nius habet, consequuntur.

⁹⁾ τοιαύτης. A. ¹⁾ τὸν abest. A.

Vers. 45. *Vt — iniustos.*

Pater quidem hominum Deus est tanquam plas-
mator eorum, (Nam patres quoque dicimus ope-
rum aliquorum poëtas, hoc est effectores) tan-
quam etiam prouisor ac procurator ipsorum: pa-
tris siquidem proprium est filio suo prouidere ac
procurare. Filii autem Dei fiunt, qui per virtu-
tem similes ipsi efficiuntur, quantum est homini
possibile: nam filii proprium est, suō assimilari
patri. Ut sitis, inquit, filii Dei: non natura, sed
similitudine, amando videlicet inimicos vestros:
quia et ille a malis ac iniquis, plasperniis tan-
quam iaculis petitus, et contumelia affectus, pro-
prioque honore priuatus: tamen ob amorem, quo
eos prosequitur, solem suum oriri facit super ma-
los ac bonos, et pluit super iustos ac iniustos. At
tu quidem a conseruis pateris: ille vero a seruis.
Et tu sane pauca ac modica eis praestabis bona:
ille autem plurima ac maxima: et tamen tribuit ti-
bi, vt ob talem imitationem ipsi similis efficiaris,
eiusque filius nomineris.

Per solem sane ac pluuiam, omnia ad vitam
conuenientia significauit: his enim omnia e ter-
ra generantur, nutriuntur, augentur, ac per-
ficiuntur.

Potest quoque et alio modo dici. Ut sitis
filii Dei, assimilati videlicet filio eius, qui innu-
meras ab inimicis suis passus iniurias, ipsos ama-
bat, et beneficia eos docendo conferebat: lingua-
rum sagittis petitus, et tandem ab eis crucifixus,
pro ipsis orabat dicens: Pater dimitte illis, non
eisim sciunt quid faciunt. Vult itaque Christus
ami-

Verl. 45. Ὅπως — ἀδίκοις.

Πατήρ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὡς ποιητὴς αὐτῶν. πατέρας γὰρ λέγομεν, καὶ τὸς ἔργων τινῶν ποιητάς. ἔτι δὲ καὶ, ὡς κηδεμῶν καὶ προνοητῆς αὐτῶν. ᾖδιον γὰρ πατέρος κηδεόθαι καὶ προνοεῖσθαι τὸ σικείσ παιδός. οὐοὶ δὲ τῷ Θεῷ γίνονται, οἱ ὄμοιό μενοι αὐτῷ δι' ἀρετῆς, καθόσου ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν. ᾖδιον γὰρ οὐδὲ ὄμοιεῖσθαι τῷ σικείσ πατέρι. ὅπως, Φησὶ, γένηθε οὐοὶ τῷ Θεῷ, δὲ Φύσει, ἀλλὰ ὄμοιώσει, διὰ τὸ ἀγαπᾶν τὸς ἐχθρὸς ὑμῶν. ἐπείπερ ἐκεῖνος, ὑπὸ τῶν πονηρῶν καὶ τῶν²⁾ ἀδίκων βλασφημίας, ὡς Βέλεσι, Βακλόμενος, καὶ υβριζόμενος, καὶ τῆς οἰκίας τιμῆς ἀποσεργόμενος, ομως ἀγαπῶν αὐτὸς, ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτῷ ἐπὶ πονηρὸς καὶ ἀγαθὸς, καὶ βρέχει ἐπίσης ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ἀλλὰ σὺ μὲν, παρὰ τῶν ὄμοδόλων πάσχεις κακῶς· ἐκεῖνος δὲ, παρὰ τῶν δόλων. καὶ σὺ μὲν, ἐλιγα καὶ μικρὰ τέττας ἐνεργετήσεις· ἐκεῖνος δὲ πολλὰ καὶ μεγάλα. καὶ ὅμως δίδωσις³⁾ ὄμοιον αὐτῷ διὰ τῆς τοιαύτης μιμήσεως γενέθλαι, καὶ οὐδὲν αὐτῷ ἐνομάζεισθαι.

Διὰ μέντοι τῷ ἥλιῳ καὶ τῇ βροχῇ πάντα τὰ πρὸς ζωὴν ἐπιτίθεται δεδήλωκε. διὰ τέττων γὰρ πάντα τὰ ἐκ γῆς γεννῶντα, καὶ τρέφοντα, καὶ αὐξεντα, καὶ τελείσντα.

"Εἰ δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, Ὅπως γένηθε οὐοὶ τῷ Θεῷ, ἐν τῷ ὄμοιωθῆναι τῷ οὐτῷ αὐτῷ, ὃς μερία δεναι παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῷ παθῶν, ἡγάπαις αὐτὸς, καὶ ἐνεργέτει, διδάσκων καὶ ιώμενος, καὶ τέλος ὑπὸ αὐτῶν σαυρωθεῖς, ἥπχετο ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· πάτερ,⁴⁾ ἄφες αὐτοῖς. δὲ k) Lus. 23, 34. γὰρ οἴδασι, τί ποιεῖσ. βέλεται σε τοίνυν ὁ Χρι-

3) ὄμοιος ergo est interpretationis. Sed Chrysostomus id textui intulit.

amicis te reconciliari. Abi inquit prius, reconciliare fratri tuo; inimicos vero iubet diligere, ac pro eis orare, ut praedictum est.

Vers. 46. Si enim — V. 47. faciunt.

Non est virtus amantem se redamare, sed naturae consentaneum. Nam et publicani hoc faciunt, apud quos ne vestigium quidem est virtutis. Sunt autem publicani, qui vectigalia colligunt, ac commerciarii (ut sic loquuntur) qui scilicet mercibus viuunt commutandis. Erant autem maxime infames, qui artes huiusmodi exercabant, tanquam iniusti, auari, ac scelerati. Unde et in doctrina, quae in loco campestri data est, pro publicanis, dixit peccatores. Quuin autem neque diligentes nos diligamus, sed inuidemus potius his, qui nobis bene cupiunt, qua tandem obsecro digni erimus condemnatione? quum super scribas et Phariseos in iustitia abundare iussi, etiam illis inferiores sumus, qui apud eos infames erant?

Vers. 48. Eritis — est.

Qui diligentes se diligunt, hi certe in dilectione imperfecti sunt: qui vero etiam inimicos amant, hi sane perfecti sunt.

Cap. VI. v. 1. Attendite — qui in coelis est.

Plantatis iam virtutibus, tollit deinceps affectum, qui eis adnascitur et molestus est, puta inanem glo-

4) ὁ Οὐτεύτας. A. Articulus abesse potest. Οὐτεύτας ἦδη, intell. ὁ χριστός. Credidit scriba, in prin-

σὸς τοῖς φίλοις μὲν διαλλάττεθεν· ὑπαγε¹⁾ γάρ, 1) Matth. 5, 24.
Φησι, πρῶτον διαλλάγηται τῷ ἀδελφῷ σου· τός
ἔχθρους δὲ ἀγαπᾶν καὶ ἔυχεθεν ὑπέρ αὐτῶν,
ὡς πέσείσηται.

Vers. 46. Εὰν γάρ — V. 47. ποιήσων.

²⁾ Οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τὸ ἀγαπᾶν τὸν ἀγαπῶντα, ἀλλὰ φύσεως ἀκολούθια. καὶ γάρ καὶ οἱ τελῶναι τῆτο ποιήσονται, παρ' οἷς ὁδὸς ἵχνος ἀρετῆς. τελῶναι δὲ εἰσιν, οἱ φρεσολόγοι καὶ οἱ κομμαρισάριοι. σφόδρα δὲ διεβάλλοντο τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, ὡς ἄδικα καὶ πλεονεκτικὰ καὶ ἀσυμπειθῆ. ἐπεὶ, καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τῷ πεδινῷ τόπῳ διδικούσι, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, οἱ τελῶναι, οἱ ἀμαρτωλοὶ³⁾ εἶπεν. ὅταν δὲ μηδὲ τοὺς ἀγαπῶντας⁴⁾ Luc. 6, 32. ἀγαπῶμεν, ἐν τῷ φθονεῖν ἐυδοκιμοῦσιν αὐτοῖς, τίνος δὲ ἐν ἐπιμεν ἀξιού παταγίσεως, οἱ περισσέουσι τῶν γραμμάτων καὶ φρεσταίων ἐν δικαιοσύνῃ πεκελευσμένοι, ἐλλείποντες καὶ τῶν παρ' ἐκείνοις διαβεβλημένων τελωνῶν;

Vers. 48. Ἐσεθε — εἵσιν.

⁵⁾ Οἱ μὲν ἀγαπῶντες τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς, ἀτελεῖς εἰσιν εἰς ἀγάπην· οἱ δὲ τοὺς ἔχθρους, οὗτοι τέλεοι.

Cap. VI. v. 1. Προσέχετε — τῷ ἐν τοῖς σύρρανοῖς.

Φυτεύσας⁴⁾ ἥδη τοὺς ἀρετεῖς, λατιπὲν ἀναιρεῖ καὶ τὸ παραφυσόμενον καὶ ἐνοχλεῖν αὐτοῖς πάσις, λέγω

principio deesse litteram maiusculam. Pinxit ergo O.

gloriam, quam etiam auellit, postquam egregia plantauit virtutum opera: non enim prius pullulat, sed post ipsa. Est namque inanis gloria bene quippiam operari ad hominum ostentationem. Et vide vnde eam incipiat expellere: ab eleemosyna videlicet, oratione et ieiunio: quia his maxime bonis operibus libenter insidiatur. Sicut Pharisaeus cum inani gloria orabat, demonstrato publicano: et se etiam iactabat, dicens: *Ieiuno bis in Sabbato: decimas do omnium quae possideo.*

Dicit autem: *Attendite: insinuans feram hanc latenter in modum furis irreperere.* Dicens vero: *Attendite ne eleemosyam vestram praestitis coram hominibus,* non ibi permanxit, quasi vellet ut indigentem praetereas, ne qui hoc videant: Sed addidit: *vt conspiciamini ab eis.* Ac si diceret, Attendite ne propter hoc eam coram hominibus tribuatis, ut conspiciamini ab eis: Si enim non propter hoc eam dederitis, nihil vetat etiam coram ipsis eam tradere. Finis namque eius quaeritur, non modus. Contingit enim et coram hominibus tribuentem, non ad ostentationem praebere, quando quis sola motus compassione praebet, et non tribuentem coram hominibus, ad ostentationem tribuere, quando non inductus compassione praebet, sed ut pro compas-
suo praedicetur.

Praemium, inquit, non habetis apud Deum, quia apud homines talis eleemosynae praemium quaesiuisti, puta laudem propter ipsam. Ponit autem

⁵⁾ τότε, pro τέ. A.

⁶⁾ Quae est interpretatio vocabuli, τῆς συζητήσεως.
Ita etiam laudat Chrysost. Tom. VII. p. 352. A.

λέγω δὴ τὴν κενοδοξίαν, ἵνα καὶ, μετὰ τὸ φυτεῦσαι τὰ κατορθώματα, ἀνασπᾶ, διότι ἐπεὶ τάτων, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα παραφύεται. κενοδοξία γάρ, τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων κατορθῶν τι. καὶ οὕτω, πόθεν ἀρχεται διωκεν αὐτήν; ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς ἑυχῆς, καὶ τῆς νησίας. διότι τάτοις μάλιστα τοῖς κατορθώμασιν ἐμφιλοχωρεῖ. ὁ γὰν Φαρισαῖος προσηκόπητο τε,⁵⁾ κενοδόξως ἐπιδεικνύμενος τῷ τελώνῃ, καὶ κομπάξων ἔλεγε· νησέω⁶⁾ δίς τῆς⁶⁾ Ἐβδομάδος. ἀπο-π) Luc. 18, 12. δεκατῶ με πάντα τὰ ὑπάρχοντα.

Προσέχετε δὲ εἰπεν, ἐμφαίνων, ὅτι τὸ θηρίον τάτο λεληθότας παρεισδύεται, δικην κλέπτου. εἰπὼν δὲ, προσέχετε, τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐκ εὗτη μέχρι τάτο, ἵνα μὴ, διὸ τὸ βλέπειν τινάς, παραδράμης τὸν δεόμενον· ἀλλὰ προσέθηκε, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· λέγων, προσέχετε, μὴ διὸ τάτο ποιεῖν αὐτὴν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, διὸ τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς. εἰ γάρ μὴ διὸ τάτο ταύτην⁷⁾ ποιήσετε, ὃδὲν κωλύει καὶ ἐμπροσθεν αὐτῶν ταύτην ποιεῖν. ὁ σκοπὸς γάρ αὐτῆς ἐξειράζεται, ἐχότροπος. εἴ τοι γάρ καὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ποιεντα, μὴ ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν, [ὅταν⁸⁾ τις διὸ μόνην ποιῇ συμπάθειαν· καὶ μὴ ἐμπροσθεν αὐτῶν ποιεντα, ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν,] ὅταν μὴ διὸ ταύτην⁹⁾ ποιῇ, ἀλλὰ διὸ τὸ κηρυχθῆναι ὑπὸ τᾶς ἐλεηθέντος.

Μιθὸν δέ, Φησιν, ἐκ ἔχετε παρὰ τῷ θεῷ, διότι παρὰ αὐτῶν ποιεῖτε μιθὸν τῆς τοι-αύτης ἐλεημοσύνης, τὸν ὑπὲρ ταύτης ἐπαινοῦ.

7) Forte ποιήσητε.

8) Inclusa exciderunt, ob duplex ὅταν. A.

9) intell. τὴν συμπάθειαν.

autem semper inter alia verba patrem qui in coelis est: adinonens ipsos, ut patrem in coelis habentes, terrenum despiciant. Simul etiam incitans, ut huiusmodi patre digne conuersentur.

Vers. 2. *Quum — suam.*

Auget dehortationem eleemosynæ ad ostentationem præstite. *Ne tuba canas*, id est, ne publicees, ut ab hominibus agnoscatur. Qui enim tuba canunt, ut a multitidine audiantur, buccinant. Quidam autem dicunt, quod illo tempore hypocritæ tuba conuocabant indigentes. Est autem hypocrita qui alias est, et alias apparet propter humanam comitatem. Vultus siquidem, aut potius larua illorum, misericordiae est, natura vero personæ, insanam gloriae appetentiam indicat. Referunt autem, hoc est, auferunt, habent mercedem suam.

Vers. 3. *Te vero — reddit ibi.*

Postquam dixit, quomodo oporteat non præbere, nunc dicit quomodo præstare oporteat.

Per sinistram autem manum, eos qui in proximo sunt ac familiares intelligit: nihil enim manu tua vicinus ac familiarius est. Neque hi, inquit, dexteræ tuae eleemosynam agnoscant. Aut per hyperboleū est sermo, quod et ipsam sinistram lateat dextera: per quod manifestatur plurimum oportere latere.

† Alia etiam ratione, dextra quidem est virtus, sinistra autem vitiositas. Ne igitur noscat vitiosi-

¶ vterque meus in fine versus omittit, εν τῷ Φανερῷ
Hentenius tamen habebat, *in propatulo.*

συνεχῶς δὲ τιθησιν ἐν τοῖς λόγοις τὸν πατέρον,
τὸν ἐν τοῖς θραύσις, ἐντρέπων αὐτὸς, ὅτι, πατέ-
ρα ἔχοντες θρόνου, γάμινα Φρονθοῖς, καὶ ἀμος
παιραθήγων εἰς τὸ πολιτεύεσθαι αἰξίως τοιούτου
πατέρος.

Vers. 2. Ὁταν — αὐτῶν.

³Ἐπιτείνει τὴν ἀποτροπὴν τῆς πρὸς ἐπίδειξιν ἐλεη-
μοσύνης. μὴ σαλπίσῃς δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ δημο-
σιεύσῃς, πρὸς τὸ γνωθῆναι τοῖς αὐθεώποις. οἱ
γὰρ σαλπίζοντες, πρὸς τὸ αὐθεῖναι τῷ πλήθει
σαλπίζοσι. Φασὶ δέ τινες, ὅτι οἱ ὑποκριταὶ τό-
τε, διὰ σαλπιγγος συνεκάλυψν τὸν δεομένος.
ὑποκριτὴς δέ ἐσιν, ὁ ἔτερον μὲν ὁν, ἔτερον δὲ Φα-
νόμενος, διὰ αὐθεώπινην αἱρέσμενον. οὐκέτινων γάρ,
τὸ μὲν προσωπεῖον ἐλεημοσύνην ἔη· τὸ δὲ πρόσω-
πον, δοξομανίας. ἀπέχοσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐχθροῦ.

Vers. 3. Σοῦ δὲ — σοι. ²⁾

³Ἐπών, πῶς δὲ μὴ ποιεῖν, λοιπὸν λέγει, καὶ
πῶς δὲ ποιεῖν.

Ἐνταῦθα δὲ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, τὸ
ἔγγυτάτῳ καὶ οἰκειότάτοις γνίζατο. οὐδὲν γάρ
σοι τῆς χειρὸς σου ἔγγυτερόν τε καὶ οἰκειότερον.
μηδὲ ἐτοί, Φησι, γνώτωσαν τῆς δεξιᾶς σου τὴν
ἐλεημοσύνην. ή καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὁ λόγος, ὅτι
οὐκ ἀντὴν λαθέτω ἡ δεξιὰ τὴν ἀριστεράν, δι' οὐ
δηλώτα τὸ δεῖν λίαν λανθάνειν.

[Καὶ ²⁾ καθ' ἔτερον δὲ λόγον, δεξιὰ μὲν, ἡ
ἀριστή, ἀριστερὰ δὲ, ἡ κακία. μὴ γνώτω δὲ καν-
Ο 3 κιο

²⁾ Inclusa in margine habet. A. Carebat iis Hen-
tenius.

vitiositas facta virtutis per communionem, sed sine communione vitii honestum et bonum fiat.

Consequenter vero addidit, quod Deum habetas conspectorem ac testem, qui more patris gaudet videns bona filiorum opera: quodque non perdes quae dederis, sed ab ipso recipies omnino eleemosynae praemium. Non dixit autem unde facere oporteat, puta quod e iustis fisculis hoc nempe omnibus notum erat. Praeterea superius quoque beatos praedicauit esurientes et sitiens iustitiam.

Vers. 5. *Et quum — suam.*

Angiportus quidem sunt vici angusti, per quos pauci possunt incedere. Plateae vero viae publicae, per quas multi simul incedere possunt, †† quas nos ἐξεῖges appellamus, tanquam subdiales.

Vers. 6. *Tu autem — propatulo.*

Similiter et hic quum dixisset, quomodo oporteat non facere, dicit etiam quo pacto facere oporteat, et hoc docendi modo frequenter usus est. Patri vero qui est in occulto, hoc est, in inuisibili loco. Rursum etiam dicit, quod qui videt in occulto, persoluet tibi in propatulo: manifestans, quodsi spectatores quaeris, habes pro omnibus Deum ipsum. Si vero et homines habere cupis contemplatores, habebis etiam hos tempore praeconii ac retributionis praemii: nec multos solum, sed omnes: nec homines tantum, sed etiam Angelos et Archangelos, omnesque coelestes virtutes.

³⁾ Haec non recte cohaerent. Interpono τῷ, quod facile absorpsit τά.

κία τὴν πρᾶξιν τῆς ὀρετῆς, διὸ ἐπιμιξίας, αὐτὸν γένεσις ἐνεργεῖσθαι τὸ καλόν.]

Tὸ δὲ ἔξις προσέθηκε, διδάσκων, ὅτι τε τὸν θεὸν ἔχεις συνίσσοντα, τὸν δικῆν πατρὸς χαίροντα³⁾ βλέπεν τὰ σὰ κατορθώματα, καὶ ὅτι ὡκὺς ἀπολέσεις, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ πάντως ἀπολήψῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλεημοσύνης μισθὸν⁴⁾ ὅτι εἰπε δὲ, πόθεν χρὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, σίον ὅτι ἀπὸ δικαίων πόρων. πᾶσι γαρ τῷτο γνώριμον ήν. ἀλλὰς τε καὶ ἀνωτέρω, τὰς πεινῶντας⁵⁾ καὶ δε-

o) Matth. 5, 6.

Vers. 5. Καὶ ὅταν — αὐτῷ.

Στενωποὶ μὲν εἰσιν, αἱ σεναὶ ὄδοι, διὸ ὡν ὄλιγοι βαδίζοσιν, ἃς ἡμεῖς ἐμβόλες καλεῦμεν· πλατεῖαι δὲ, αἱ λεωφόροι, διὸ ὡν πολλοὶ ἄμεσοι βασιγενεῖς δύνανται, ἃς⁴⁾ ἡμεῖς ἐξαέρους λέγομεν, ὡς ὑπαίθρους.

Vers. 6. Σὺ δὲ — φανερῷ.

Ομοίως καίνταῦθα εἶπαν, πῶς δὲι μὴ ποιεῖν, λέγει, καὶ πῶς δὲι ποιεῖν, καὶ τέτω τῷ τρόπῳ πολλαχθὲ τῆς διδασκαλίας αὐτῷ κέχρηται. τῷ πατρὶ σου δὲ, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀντὶ τοῦ, τῷ αἰοράτῳ. πάλιν δὲ προσέθηκεν, ὅταν βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ, διηλὼν, ὅτι εἰ ζῆται Θεατὸς, ἔχεις αὖτι πάντων αὐτὸν τὸν Θεόν· εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπους θελεις θεωρεῖς, ἔχεις καὶ τέττας ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναργύρεως τε καὶ μιθαποδοσίας, καὶ οὐ πολλός, οὐδὲ πάντας, καὶ ὅτι ἀνθρώπους μόνον, αὐτὸν τοῦτο γένεταις, καὶ αἴρεχαιγγέλεις, καὶ πάντας τὰς ἐπεργα-

⁴⁾ Ab ἀς ad ἀπαύθρας emiserat Hentonius.

tes. Quodsi nunc manifestas bona opera tua, et praemium quod expectabas a Deo, perdis: et homines ipsi te condeinnavunt, tanquam inanis gloriae appetitorem. Quum ergo liceat et mercedem bonorum operum accipere, et publice coram tot tantisque praedicari, si paululum sustineas, quomodo non omnino stultum ac irrationaliter erit utrisque his excidere, et praesenti theatro illud permutare?

Hic autem sermo per anagogen accipiendus est. Cubiculum siquidem mens est, pulcherissimum cogitationum domicilium. Ostium vero sedes sensuum, oculus, auris, etc. per quae malae ingrediuntur cogitationes, quae virtutum praedantur diuitias.

Quid ergo, non oportet in ecclesia orare? Maxime quidein, sed non ut appareas hominibus: hoc enim, tanquam hypocitarum opus condemnavit, sed ut tibi ipsi Deum reddas propitium. Contingit enim aliquem inter plurimos orare, nec tamen peccare, quando non ad ostentationem orat. Et contingit in cubiculo clauso orante peccare, quem e diuerso fecerit. Deus enim qui ubique est, facti discutit finem. Hypocritas autem et hos vocauit, formam quidem orantium habentes, intentum vero anhelantium ad inanem gloriam.

Vers. 7. *Orantes — ethnici.*

Multiloquii vitium *βαττολογία* dicitur: quum pluribus verbis petitio sit de his quae non conueniunt: puta de diuitiis, gloria, potentatu, aliisque similibus, quae nec animae profundunt, nec ad corporis consistentiam sunt necessaria. Ethnici vero

νίστησις. οὐν γάρ εἰ Φανεροῖς τὰ κατερθώματά σου, καὶ τὸν ἀπὸ θεῶν μιθὸν ἀπόλιτον, καὶ οἱ αὐνθρωποι καταγνώσονται σου, ὡς νευρόξενοι. ὅταν δὲν ἔξει, καὶ μιθὸν τῶν κατερθωμάτων λαβεῖν, καὶ αὐτακηρυχθῆναι ἐν τῷ Φανερῷ, ἐνώπιον τοσούτων, αὐταρμέναντα μηρὸν, πῶς οὐ παντόπωσιν ἀλόγιζον καὶ μωρὸν, ἀμφοτέρων τέτων ἐκπεσεῖν, καὶ τῇ θεάτρᾳ ἐκείνῃ τὸ παρὸν ἀλλάξαδαι θεάτρου;

Ἐπὶ δὲν κατὰ τὸν τῆς αὐταγωγῆς λόγου ταμεῖον μὲν, ὁ νοῦς, τὸ καίλιτον σίκημα τῶν νοημάτων· Θύραι δὲ, τὰ αἰδητήρια, ὁ Φθαλμοί, αἰκοῖ καὶ τὰ λειπά, δι' ᾧ εἰτερχόμενος ὁ πονηρὸς λογισμὸς συλᾶ τὸν πλέτον τῆς ἀρετῆς.

Τί οὖν; ἐν ἑκκλησίᾳ οὐ δεῖ προσεύχεσθαι; σφόδρα μὲν ἀλλὰ μὴ, ὅπως Φανῆς τοῖς αὐνθρώποις· τέτο γάρ τῶν ὑποκριτῶν κατηγόρησεν ἀλλ' ὅπως ἱλεων σεσυτῷ τὸν θεὸν ποίησης. ἐπὶ γάρ καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν προσευχόμενον τινα, μὴ αἰμαρτάνειν, [ὅταν⁵⁾] μὴ πρὸς ἐπίδειξιν προσεύχηται· καὶ ἐν ταρμείῳ κεκλεισμένῳ προσευχόμενον, αἰμαρτάνειν,] ὅταν τεναντίον παιῆ. πανταχός γάρ ο θεὸς τὸν σκοπὸν ἐξετάζει τῇ γνωμῇν. ὑποκριτὰς δὲ καὶ τέττας ἐκάλεσεν, ὡς σχῆμα μὲν ἔχοντας προσευχόμενου, γνώμην δὲ δοξαμανοῦς.

Vers. 7. Προσευχόμενος — ἑθνικοί.

Βαττολογίαν μὲν λέγει, τὴν περὶ τῶν μὴ προσηκόντων αἴτησιν, οἵον περὶ πλάτες, περὶ δόξης, περὶ δυνατείας, καὶ τῶν τοιάτων, δσα ὅτε Ψυχὴν ὀφελεῖσιν, ὅτε σώματι πρὸς σύνασιν εἰσιν αὐταγκαῖα. ἑθνικὸς δέ Φησί, τὸς ἀπίστης. ἐπεὶ

⁵⁾ Inclusa exciderunt. In causa fuit duplex ὅταν. A.

vero dicit infideles. Quia autem hi non solum ea petunt quae non conueniunt, sed et longas faciunt de huiusmodi rebus petitiones, putantes verborum multitudine persuadere: hanc ipsorum opinionem hoc modo condemnat.

Vers. 7. *Putant — exaudiendi sint.*

Putant quidem, at non recte.

Vers. 8. *Ne ergo — ab illo petatis.*

Nouit quae vobis expediant, priusquam ab illo quicquam omnino petatis. Non oportet itaque petere, quae nec utilia sunt, nec necessaria, sicut diximus, quod est battologiae vitium. Quia enim pater est, indignatur filiis potentibus quae non conueniunt. Verum si nouit quibus nobis sit opus, cur haec omnino ab eo postulamus? Plane non ut ipsum doceamus, sed ut demonstremus, quod eum habemus educatorem ac dominum, utque ab ipso solo pendentes, facilius eum flectamus, qui spes est salutis ac prouidentiae nostrae.

Tanquam pater enim et nouit quibus nobis opus sit, et tribuere paratus est, quae necessaria sunt aut utilia: exigit tamen, ut ob dictas causas nos illa petamus. Haec postquam docuit, praebet etiam modum orationis, non ut hac tantum oratione precemur, sed ut habito hinc orationis fonte, ab ipso precationum intelligentiam hauriamus.

Vers. 9. *Sic — vos.*

Quonam modo?

Vers. 9.

δὲ ἔτοι δὲ μόνον αὐτῆσι, περὶ τῶν μὴ προσηκόντων, ἀλλὰ καὶ, μακρὰς ποιέμενοι τὰς ἐπὶ τοῖς τοιέτοις αὐτῆσις, δοκήστι πείθειν, ἐν τῷ μακρολογεῖν, διαβάλλει τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑπόληψιν εἰρηκώς.

Vers. 7. Δοκοῦσι — εἰσακοδησονται.

Δοκῆσι μὲν, οὐκ ὁρθῶς δέ.

Vers. 8. Μὴ δὲ — αὐτῆσαι αὐτόν.

⁷Οὐδε, τίνων χρεύσετε, καὶ πρὸ τῷ αὐτῆσαι αὐτὸν ὅλως περὶ τίνος. καὶ λοιπὸν, δὲ χρὴ αὐτεῖν τὰ μὴ χρειώδη, μηδὲ ἀναγκαῖα, καθὼς εἰρήκαμεν, ὅπερ ἐνι βαττολογίᾳ. ἐπεὶ καὶ πατήρ δυσχεράνει κατὰ παίδων αἰτέντων τὰ μὴ προσήκοντα. καὶ εἰ οἶδεν, ὃν χρείζομεν, διατί ὅλως περὶ τέτων αἰτήμεν αὐτὸν; πάντως δὲ χρὴ διδάξωμεν, ἀλλ’ ἵνα δείξωμεν, στὶ αὐτὸν ἔχομεν καὶ τροφέα καὶ δεσπότην, καὶ ἵνα, ἀναρτῶντες μόνις αὐτῷ τὴν ἐλπίδα τῆς προνοίας καὶ σωτηρίας ἡμῶν, ἐπικαμπτώμεν ἐυχερέτερον.

Ως μὲν γὰρ πατήρ, καὶ οἶδεν, ὃν χρείζομεν, καὶ ἔτοιμος ἐστι παρέχειν τὰ χρειώδη. Σητεῖ δὲ ὅμως καὶ τὴν παρέθυμην αἴτησιν, διὰ τὰς δηλωθεῖσας αἰτίας. ταῦτα διδάξας, παρεδίδωσι καὶ τύπον ἐυχῆς, δὲ χρὴ ταύτην μόνην τὴν ἐυχὴν ἐυχάριστα, ἀλλ’ ἵνα, ταύτην ἔχοντες πηγὴν ἐυχῆς, ἐκ ταύτης ἀργέσυώμενος τὰς ἐννοίας τῶν ἐυχῶν.

Vers. 9. Οὐτῶς — ὑμεῖς.

Πᾶς;

Vers. 9.

Vers. 9. *Pater — coelis.*

Singulae dictiones ponderandae sunt. Iubet enim vt dicamus, *Pater*, vt coelestem cognationem ad memoriam reuocemus, et quo munere affecimus, puta diuina adoptione: et vt digne tali patre conuersemur: qui enim praeue viuens Deum vocat patrem suum, et in Deum, et in seipsum mentitur. *Nostrum* autem dicimus patrem, vt agnoscamus quod fratres inter nos mutuo simus fideles omnes: communiter ab uno soloque Deo adoptati, et vt de hoc continue colloquentes, ob humilia non extollamur: neque omnino aduersus fratres nostros vel cogitemus quippiam, vel loquamur, vel faciamus, sed pro nobis inuicem precemur.

Additur autem: *qui es in coelis:* vt coelum semper prospiciamus, auditio quod ibi sit pater noster: magis autem vt id ipsum dicamus nos, ac terrena despiciamus, et eo ascendere per virtutum scalas festinemus, ubi est pater noster. Dicentes autem Deum esse in coelo, nequaquam ipsum in coelo conclusum circumscribi possumus: non enim loco capi aut circumscribi potest. Nam ubique esse dicitur Deus, maximie tamen in locis dignioribus, quod ipsius magis susceptibilia videantur. Propter hoc igitur Deus in coelo esse dicitur, quia illud purissimum est, in quo sunt astra, virtutes ac turmae sanctorum, quibus datur requies.

† Chrysostomus sane totam hanc orationem traditam, ad filium refert. Siquidem et hic pater noster dicitur, tanquam creator ac procurator, prouisor et magister. Iuxta hunc autem sermo

neim

⁶⁾ Τις ἀναμηνησκόμεθα. A.

⁷⁾ Inclusa in margine habet. A.

Vers. 9. Πάτερ — οὐρανοῖς.

Ἐκάστην λέξιν ἐξετασέον. κελένει γάρ λέγειν, τὸ πάτερ μὲν, ἵνα⁶⁾ μιμνησκώμεθα τῆς ἀνωθεν ἐυγενείας, καὶ σίας διδρεᾶς ἡζιώθημεν, υἱοθετηθέντες τῷ Θεῷ, καὶ ἵνα ἀξίως πατρὸς τοιτές πολιτευώμεθα· ὁ γὰρ Φαύλως μὲν Βιῶν, πατέρες δὲ ἔκατέ τὸν Θεὸν ὄνομάζων, καταψεύδεται καὶ τῇ θεῷ καὶ ἔκατέ. τὸ δὲ ἡμῶν, ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι ἀδελφοὶ αἰλῆλων οἱ πιστοὶ πάντες ἐσμὲν, κοινῶς υἱοθετηθέντες τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ Θεῷ, καὶ ἵνα τέτο συνεχῶς ὁμολογήντες, μὴ κατεπαρέμεθα τῶν ταπεινῶν, μηδὲ ὅλως ἐναντίον τι κατέ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ή μελετῶμεν, η λέγωμεν, η διαπραττώμεθα, καὶ ἵνα κοινῶς ὑπὲρ αἰλῆλων ἐυχώμεθα.

Τὸ δὲ, ὃ ἐν τοῖς ὁρανοῖς, ἵνα πρὸς τὸν ὁρανὸν αἱρεῖ Βλέπωμεν, πατρίδες τῶντον ἡμῶν αἰνόντες, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τοῦτο λέγοντες, καὶ ἵνα τῶν γηήνων καταφρονῶμεν, ἐκεῖ σπεύδοντες ἀναβῆντες, διὸ τῆς τῶν αἱρετῶν κλίμακος, ὅπερ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐστι. ἐν ὁρανῷ δὲ τὸν Θεὸν εἴναι λέγοντες, ψκεὶ εἰ ὁρανῷ αὐτοῖς σύγκλασίοντες περιγραφομενοὶ χάροπτος γάρ ἐστι καὶ ἀπεργραπτος αἷλα πανταχοε μὲν εἴναι λέγεται ὁ Θεός, μάλιστα δὲ ἐν τέποις αἰγίσις, διὸ τὸ μᾶλλον αὐτές εἴναι δεκτικὲς αὐτές. διὸ τέτο τοῖνυν ἐν τῷ ὁρανῷ λέγομεν εἴρη τὸν Θεὸν, διότι καθαράτατος ὁ τόπος ἐκεῖνος, καὶ διότι ἐν αὐτῷ εἰσὶν αἱ αὖλοι δυνάμεις, καὶ οἱ δῆμοι τῶν αἰγίων, οἵ εἴπανταί εἰνεται.

[Ο7) μὲν χρυσόβορος πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοφέρεθαι τὴν παραδοθῆσαν ταύτην ὅλην προσευχὴν ἐνέψητε. λέγεται γάρ καὶ ἔτος πατὴρ ἡμῶν, ὡς δημιούργος, καὶ κηδεμόν, καὶ προνοητής, καὶ διδάσκαλος. κατὰ τέτοιο δὲ τὸν λόγον λέγοιτο ὁν πατὴρ

nem dici quoque poterit et Spiritus sanctus pater noster. Itaque et proprie ad singulas personas, et communiter ad trinam vnamque deitatem referri haec possunt.

Vers. 9. *Sanctificetur — nomen tuum.*

Sanctificetur, hoc est, glorificetur: Si enim iuxta virtutis normam conuersamur, glorificatur Deus ab his, qui nos conspiciunt. *Luceat, inquit, lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificant patrem vestrum, qui in coelis est.* Quum igitur in se gloriosum sit nomen tuum, glorificetur etiam per nostram conuersationem.

Vers. 10. *Adueniat — tuum.*

Regnum nunc vocat secundum aduentum ipsius, in quo cum multa gloria apparebit. Hoc autem petendum addidit, ut quod petimus agnoscentes, praeparati ad eius occursum per omnia simus. Praeparati enim est optare ut veniat iudex.

Potest quoque et alio modo dici. Veniat ad nos regnum tuum, id est, impera tu nobis, et non diabolus: tu nobis suadeas, ac per tua mandata iubeas, et non ille.

Vers. 10. *Fiat — terra.*

Fiat voluntas tua in terra ab hominibus, quemadmodum in coelo fit ab angelis: de quibus dixit David, Ministri eius, qui faciunt voluntatem ipsius: *Adueniat autem et fiat, licet per verba dicantur imperatiua ἐλθέτω et γενηθήτω, sumuntur tamen pro optatiuis:* Optamus enim ac precamur haec, eo quod etiam ad ea diuino nobis

opus

πατήρ ήμῶν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. λοιπὸν οὐχ
καὶ ἴδικῶς πρὸς ἔκαστον τούτων ἀναχθεῖται αὖ, καὶ
κοινῶς πρὸς τὴν ἐν τέσσας μίαν θεότητα.]

Verf. 9. Ἀγιαθήτω — τὸ ὄνομά σου.

Ἄγιαθήτω, ἀντὶ τοῦ, δοξαθήτω. ήμῶν γὰρ πο-
λιτευομένων ἐγκείτωσ, δοξάζεται παρὰ τῶν οράν-
των ὁ Θεός. λαμψάτω ρ) γάρ, φησι, τὸ φῶς ὑμῶν p) Matth. 5, 16.
ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ
ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρας ὑμῶν τὸν
ἐν τοῖς ὀρανοῖς, δεδοξασμένον ἐν ὑπαρχον τὸ ὄνο-
μά σε, δοξαθήτω καὶ διὰ τῆς πολιτείας ήμῶν.

Verf. 10. Ἐλθέτω — σου.

Βασιλείαν δὲ νῦν, τὴν δευτέραν αὐτῷ παραστάν
φησίν, ὡς μετὰ πολλῆς δόξης ἐσφρένην. τέτο δὲ
προσέταξεν αὐτῶν, ἵνα γινώσκοντες, ὅπερ αὐτῷ
μεν, ἐμπαράσκευοι πρὸς ὑπαντήν αὐτῷ διὰ παν-
τὸς ἐπιμεν. ἐμπαράσκευον γὰρ, τὸ ζῆτεν ἐλ-
θεῖν τὸν δίκαιον.

Ἐτι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἐλθέτω ἐφ
ἡμᾶς ἡ βασιλεία σου, τετέτι, βασιλευθείμεν ὑπὸ
σοῦ, καὶ μὴ ὑπὸ τῷ διαβόλῳ, καὶ σὺ πείσας καὶ ὑπο-
τάξαις ἡμᾶς τοῖς σοῖς προσάγμασι, καὶ μὴ ἐκεῖνος.

Verf. 10. Γενηθήτω — γῆς.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σε, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, πα-
ρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς γίνεται ἐν ὀρανῷ, παρὰ
τῶν ἀγγέλων, περὶ ᾧ εἴπεν ὁ δαυίδ· λειτουρ-
γοὶ q) αὐτῷ, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτῷ. θέλημα q) Ps. 102, 21.
δὲ θεῷ, αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ. ἐνκτικὸν δὲ καὶ τὸ,
ἀγιαθήτω, καὶ τὸ γενηθήτω. ἐυχόμεθα γὰρ
ταῦτα, διὰ τὸ χειρίζεν πρὸς ταῦτα καὶ τῆς παρα-
θεοῦ

opus est auxilio. Sic et reliqua quae sequuntur verba, optatiua sunt, quanquam videantur imperatiua.

Vers. II. *Panem — hodie.*

Sciens quidem naturam angelicam nequaquam cibo indigere, humanam vero huius esse indigenem, iussit quod naturae necessarium est peti. Panem autem nostrum dixit, hoc est, propter nos formatum: Supersubstantialem vero appellauit, quia ad corporis substantiam, vitam, ac constitutionem conueniens est. Vel iuxta Chrysostomum, ἐπίστοιχον dixit, id est, quotidianum. Addit etiam, hodie: a cura nos abducens insequentis temporis. Vult enim fideles panem tantum petere, et hunc tantum hodiernum: nec angi de insequenti die: quum neque sciamus, an etiam in ipso viuemus. Superfluum est itaque sollicitum esse de die: ad cuius spaciū vtrum pertingēimus ignoramus. Hoc quoque in sequentibus iubet pluribus verbis, dicens inter caetera: *Ne solliciti sitis in crastinum.* Ita nempe expediti erimus, pauca naturae necessitati concedendo, reliqua vero ad operationem spiritualem tribuendo.

Aequum etiam est, animae quoque panem petere. Indiget enim et ipsa supersubstantiali cibo: dico

3) T. VII. p. 251. D.

9) Ab ἡ Ἐως. Miror autem, homini Graeco hanc interpretationem excidisse. Multi de hoc vocabulo multa et misa dixerunt. Finxit hoc Matthaeus ad similitudinem τῆς περιέστος. De στάσι, sensu Metaphysico, hic plane non est cogendum, sed de sensu populari. Ut igitur περιέστος est largus, copiosus, deinde vero etiam praecipuus, excellens: ita ἐπιέστος est sufficiens, i. e. ἐπαρκής, χρειώδης. Recte scholasta, quem ad

Lucam

Θεῶν Βοηθείας. καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ἔρματα, ἐυκτικά εἰσιν, εἰ καὶ προστακτικὰ δοκεῖσι.

Vers. II. Τὸν ἄρτον — σήμερον.

Ἐιδὼς, τὴν μὲν ἀγγελικὴν Φύσιν ἀπροσδεῖ τροφῆς, τὴν ἀνθρωπίνην δὲ ταύτης ἐπιδεῖ, προσέταχξεν αὐτῷ θάψα τὸ ἀναγκαῖον τῆς Φύσεως. ἄρτον δὲ ἡμᾶς ἔπει, ἀντὶ τοῦ τὸν δι’ ἡμᾶς γενόμενον. ἐπιγένοντον δὲ προστηγόρευσε, τὸν ἐπὶ τῇ βρεφίᾳ καὶ ὑπάρχεις καὶ συνάσπει τῷ σώματος ἐπιτήδειον. ἢ κατὰ τὸν 8) χρυσόσομον, ἐπιγένοντον ἔπει, τὸν ἐφήμερον. ἔω 9) γὰρ ὄνομαζομεν, τὴν ἡμέραν. προσέτηκε δὲ καὶ τὸ σήμερον, Φανερώτερον απάγων ἡμᾶς τοῦ μὴ 1) φροντίζειν περαιτέρω. Βλέπεται γὰρ, τὰς πιεστὰς ἐν ταῖς ἐυχαῖς ἄρτου μόνον αἰτεῖν, καὶ τῶν σήμερον μόνον, καὶ μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς ἐπιγένοντος ἡμέρας, διότι ὅτι οὐδαμεν, εἰ καὶ ἐν αἰτῇ ζήσομεν. καὶ λοιπὸν περιττόν ἐσι μεριμνᾶν περὶ 2) ἡμέρας, ἵνα, ὅτι οὐδαμεν, εἰ φθάσομεν τὸ διάσημα. τῷτο δὲ καὶ προιών, διὰ πλειόνων λόγων ἐπέταξε, λέγων· μὴ 3) μεριμνήσῃς εἰς τὴν αὔριον. τ) *Matth. 6, 34.* ἔτω γὰρ ἂν ἐυταλεῖς ἐσόμεθα, ὀλίγα μὲν ὑπεικούντες τῷ ἀναγκαίῳ τῆς Φύσεως, τἄλλα δὲ τρεπόμενοι πρὸς ἐγγασίαν πνευματικήν.

[Ἐικὸς 3) δὲ, καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἄρτον αἰτεῖν. Χείζει γὰρ καὶ αὐτὴ τροφῆς ἐπιγένοις, λέγω δὴ

Lucam p. 510. in mea N. T. editione laudauī, explicat αὐτάριη. Christus non egit cum Metaphysicis. Ergo Hieronymiana supersubstantialitas, uti barbara est, ita quoque ab hoc loco aliena.

¹⁾ μὴ, abest. A. ²⁾ τῆς, addit. A.

³⁾ Inclusa leguntur in marg. A. Codex B. habebat in fine interpretationis versus 10. post vocabula, καὶ μὴ ἐπεῖνος. Nos, Hentenium secuti, hic inferuimus.

dico sane illuminatione coelesti: utque diuina ei cognitio praebatur.

Vers. 12. *Et — nostris.*

Sciens quam lubrica esset natura nostra ad peccatum: agnoscens quoque et post regenerationis lauacrum, rursum nos esse offensuros, iubet pro peccatis deprecari: quae etiam debita nominavit: debitum enim et peccatum quasi eadem res, obnoxium reddunt hominem: Sicut et aes alienum. Deprecantes autem pro ipsorum remissione, reminiscimur eorum, et humiliati conterimus. Dicit quoque et modum, quo Deum flectere possimus: dico sane ut et nos illis ignoscamus, qui in nos peccauerunt: nam hos dixit debitores. Et hoc iubet pro omni forma supplicandi proferrit: tanquam id solam potens sit nos liberare. Ideoque completa de oratione doctrina, iterato repetit de hac re sermonem. Nunc autem addidit orationi: ut nobis hoc quotidie Deo dicentibus, ne cesset illis qui in nos deliquerunt, ignoscere, et metuentibus, ne condemneatur, tanquam intentientes ad fallendum Deum.

Vers. 13. *Et ne — temptationem.*

Tentatio est omne certamen, quod daemonis fraude quo modocunque nobis inductum est, quo animae nostrae fortitudo comprobatur. Hoc itaque sermone nos insiruit, ne de nobis ipsis consideramus, neque temerarie temptationibus nos ingaramus, sed precemur, ne in temptationem inducamur.

⁴⁾ Λ Φοβεύεσθαι τε θεούς omittit Hentenius.

δὴ τῆς ἀνωθεν ἐλλάμψεως, καὶ ἐπιχορηγίας τῆς
θείας γνώσεως.]

Vers. 12. Καὶ — ἡμῶν

³Ἐπισάμενος τὸ πρὸς ἀμαρτίαν ἐυόλιθον τῆς Φύ-
σεως ἡμῶν, καὶ προγινώσκων, ὅτι καὶ μετὰ τὸ
λατερὸν τῆς παλιγγενεσίας ἀμαρτήσομεν, κελένες
παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων, ἀπερ
ὁφειλήματα ὠνόμασεν. ὁφειληματικά γάρ, καὶ τὸ
ἀμαρτημός, ὡς καὶ αὐτὸ ποιῶν ὑπεύθυνον τὸν ἀν-
θρώπον, ὥσπερ καὶ τὸ χρέος. παρακαλεῖντες δὲ
ὑπὲρ αὐτέσσιας αὐτῶν, αναμιμησομεθά τε αὐ-
τῶν, καὶ ταπεινόμενοι συντριβόμεθα. διδάσκει
δὲ καὶ τρόπον, δι' οὗ κάμψαι δυνησόμεθα τὸν
θεὸν, Φημὶ δὴ, τὸ καὶ ἡμᾶς συγχωρεῖν τοῖς ἀμαρ-
τάντοις εἰς ἡμᾶς· τέττας γάρ ὁφειλέτας εἶπε·
καὶ τότε προβούλεθαι, ἀντὶ πάσης ἰκετηρίας,
ὡς ἔξελέθαι ἡμᾶς δυνάμενην. διὸ καὶ μετὰ τὸ
πληρῶσαι τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐυχῆς, πάλιν
ἐπανακαμβάνει τὸν περὶ αὐτῷ λόγον. νῦν δὲ τό-
το προσέθηκε τῇ ἐυχῇ, ἵνα τότε καθ' ἐκάστην
πρὸς θεὸν λέγοντες, ανάγκην ἔχομεν συγχωρεῖν
τοῖς πταίσοις εἰς ἡμᾶς, Φοβόμενοι, ⁴⁾ μῆκατο-
κριθῶμεν, ὡς ψευδόμενοι, πρὸς ἀπάτην τῷ θεῷ.

Vers. 13. Καὶ μὴ — πειρασμόν.

Πειρασμός ἐστι, πᾶς ἀγών, ἐξ ἐπηρείας τῷ διά-
μονος ὁ πωσδήποτε ἡμῖν προταγόμενος, δι' οὗ δο-
κιμάζεται ἡ ἀνδρεία¹⁾ τῆς ψυχῆς ἡμῶν. πα-
δεῖες τοίνυν ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ θαρρεῖν ἐσυτοῖς,
μηδὲ ἐπιπηδᾶν τοῖς πειρασμοῖς ὑπὸ θεασύτητος.
τὸ γάρ ἔυχεθαι, μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμὸν,

mur. Haec autem docens, nos quoque inducit ad imbecillitatis nostrae agnitionem, et modestiam apponit. Atqui Deus neminem tentat, sicut inquit Iacobus Apostolus: quomodo ergo dicit, Ne nos inducas in temptationem? Illud sane, Ne inducas nos, tantundem valet, ac si diceret, ne permittas nos induci. Hoc autem scripturae idioma est: In eo enim quod permittit, ipse inducere videtur. Omnis siquidem tentatio a diabolo producitur. Verum nullum attingit hominem, nisi Deus permiserit: quum neque porcis nocere potuerit, nisi ipso permittente, veluti manifestius in progressu inueniemus. Saepius autem permittit temptationes in nos induci, aut propter peccata nostra, aut ut manifesta fiat animae nostrae fortitudo, quemadmodum docuit ipsius Iob historia. Iubet ergo nos quidem precari, ne in temptationem inducamur: ipse vero quum sit animalium nostrorum moderator, interdum quidem permittit, quandoque vero prohibet, iuxta quod vtrumque expediens est. Quare non inductis quidem temptationibus, ab iis cauere debemus: ubi autem inductae sunt, viriliter contrastandum est, ut et modestiae et fortitudinis specimen praebeamus.

Vers. 13. *Sed, — a malo.*

Malum quidem hoc in loco diabolum nominavit, non quod natura malus sit, sed voluntate. Per antonomasiam autem malum eum appellavit, tanquam in extremo positum malitiae. In eo vero quod nos precari iubet ut ab eo liberemur, ostendit quod atrocissimum ac irreconciliabile contra nos gerat bellum: nobisque diuino sit opus auxilio. Solum autem explicauit, ut ab eo liberari prece-

ταῦτά τε παιδένει, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἡμᾶς ἀγεῖ
τῆς ἀθενείας ἡμῶν, καὶ μετριοφροσύνην ἐντίθη-
σι. καὶ μὴν ὁ Θεὸς ⁵⁾ δέδεναι πειράζει, καθὼς Φη- ⁶⁾ Iac. 1, 13:
σιν ἴσκωβος ὁ ἀπόστολος. πᾶς δὲ εἰπε, μὴ εἰσε-
νέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν; τὸ μὴ εἰσενέγκεις,
ἀντὶ τοῦ, μὴ παραχωρήσῃς εἰσενεχθῆναι. Ιδίωμα
δὲ τῷτο τῆς γραφῆς. ἐν τῷ παραχωρεῖν γὰρ, αὐ-
τὸς εἰσάγειν δοκεῖ. πᾶς μὲν γὰρ πειρασμὸς ὑπὸ⁷⁾
τοῦ διαβόλου προσάγεται, διὸκτον δέ τινας
ἀνθρώπους, εἰ μὴ παραχωρήσῃ ὁ Θεός. δέδε γὰρ
χοίρους βλαύψαι δύναται, μὴ παραχωρεῖντος αὐ-
τῷ. καὶ τῷτο προϊόντες ἐνρήσομεν Φανερώτερον.
παραχωρεῖ δὲ πολλάκις ἐπάγειθαι ἡμῖν τοὺς πειρα-
σμὸς, ἢ πρὸς ⁶⁾ καθαρσιν τῶν ὥμαρτιῶν ἡμῶν, ἢ
πρὸς Φανέρωσιν τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας ⁷⁾ ἡμῶν, ἃς
ἡ κατὰ τὸν Ἰωβ ἐδίδαξεν ἰσορία. κελένεις οὖν, ἐν-
χειθαι μὲν, μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμὸν, διὸ
τὰς ἀνωτέρω δηθείσας αἵτιας. αὐτὸς δὲ, οἰκονό-
μος ὠν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ποτὲ μὲν παραχω-
ρεῖ, ποτὲ δὲ κωλύει, πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάτερος.
διὸ τῷτο, μὴ ἐπαγομένων μὲν τῶν πειρασμῶν,
παραιτητέον αὐτὸς, ἐπαγομένων δὲ, αὐδειτέον,
ἴνα καὶ τὸ μέτριον, καὶ τὸ γενναιόν ἐπιδεξώμεθα.

Vers. 13. Ἀλλὰ — ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Πονηρὸν ἐνταῦθα, τὸν διάβολον ὠνόμασεν, διὸ,
ὡς φύσει πονηρὸν, ἀλλ' ὡς προσαιρέσει. κατ' ἔξαί-
ρετον δὲ πονηρὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς καθ' ὑπερ-
βολὴν πονηρόν. ἐπιτάξας δὲ ἡμῖν ἐνχειθαι δυσθῆ-
ναι ἀπ' αὐτῷ, ἐδειξεν, ὅτι ἀσπονδον καὶ Βαρύ-
τατον ἔχει καθ' ἡμῶν πόλεμον, καὶ χρεία τῆς
ἀνωθεν συμμαχίας. ἐνχειθαι δὲ δυσθῆναι ἀπ' αὐ-

⁵⁾ καθαίρεσιν. A. ⁷⁾ ἀνδρίας. A.

precemur: docens omnis mali hunc esse causam: et ita solum contra eum inimicitias conuenit exercere, et non contra eos, qui ex inconsiderantia ab eo inducti sunt, nobisque nocuerunt: quorum misereri potius oportet, vt pote ab eo superatorum.

Alio quoque modo possumus anagogice interpretari quaedam in dominica oratione, vt nomen patris fit filius. Nomen enim, eius cuius est nomen declaratum est: et ita filius patrem manifestat. Regnum autem Spiritus sanctus dicatur, ob diuinorum donorum diuitias. Quia igitur Christus est caput nostrum, nobis qui membra eius sumus, per vitae puritatem sanctificatis, et iam ipse sanctificatur: vbi vero sanctificati sumus, accedit ad nos spiritus sanctus. Voluntas autem patris quae fit in coelis, est rationalis coelestium virtutum cultus. Dixit enim et ad David: Quid mihi est in coelo, ab angelis videlicet? neque enim aliud praeter rationalem cultum: et a te homine quid volui super terram? nihil aliud praeter eundem cultum, qui est id quod necessarium est, caeteris praecedit. Rationalis autem cultus est, mente in ad Deum tendere intensam, ac supernorum desiderio succensam, cum animi impetu aduersus intentis perturbationes ac daemones. Panis vero noster duplex est: unus quidem congruus substantiae animae, puta scientia, et haec praebetur iuxta recipientium virtutem. Alius vero naturae corporis, sensibilis videlicet. Et ille quidem superne ministratur, hic autem inferne. Tentatio

⁸⁾ μόνον, abest. A.

⁹⁾ Inclusa in margine habet. A. Eadem cum alio indice exhibebat Hentenius post explicationem partis

τῇ μόνῳ⁸⁾ διωρίσατο, διδάσκαν, ὅτι μόνος ἐτος
καὶ παντὸς αὐτὸς ἐσι, καὶ ὅτι πρὸς μόνον τῷ
τον ἔχθραινεν χρῆ, καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐξ αὐτο-
σύνης πειθομένους αὐτῷ, καὶ βλάπτοντας η-
μᾶς, τοι μᾶλλον ἐλεῖν προσῆκον, ὡς ηττηθέντας
αὐτοῦ.

[Ἐτι⁹⁾] καὶ τῇ ἀγίᾳ μαζίμα εἰς τὸ, ἀγια-
θήτῳ τῷ ὄνομά σῃ καὶ τὰ ἔξης. ὄνομα μὲν οὖν τῷ
πατρὸς, ὁ νιός. καθάπερ γαρ τὸ ὄνομα δηλωτι-
κόν ἐσι τῆς Φύσεως, ἡς ἔσιν ὄνομα· ἐτῷ καὶ ὁ
νιός δηλωτικὸς τοῦ πατρός. βασιλεῖσα δὲ, τὸ
ἀγίου¹⁾ πνεῦμα, διὰ τὸν πλεῖτον τῶν θείων χα-
ρισμάτων. ἐπεὶ δὲ ὁ χριστὸς κεφαλή ἐσιν ήμῶν,
ἀγιαζομένων ήμῶν, τῶν μελῶν αὐτῷ, δι’ αγνείας,
αὐτὸς αἰγιάζεται, καὶ αγιαζεῖσιν ἐπιφοιτᾷ τὸ
πνεῦμα τὸ ἀγιον. Θέλημα δὲ τῷ πατρὸς ἐν ὁρα-
νοῖς, ἡ λογικὴ τῶν ἐπουρανίων τάξεων λατρεία.
ἔρηκε γαρ καὶ πρὸς τὸν δαιμόν²⁾ τι³⁾ γάρ μοι ὑπάρξει) PL. 72, 25.
Κει ἐν τῷ δραενῷ παρὰ τῶν ἀγγέλων, ὃδεν ἔτε-
ρον, πλὴν τῆς λογικῆς λατρείας διλογούτε⁴⁾ καὶ
παρὰ σοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τι ἡθέλησα ἐπὶ τῆς
γῆς· ὃδεν ἔτερον ἡ ταύτην. αὕτη γαρ τὸ ἀναγ-
καῖον καὶ προπυγμένον. λογικὴ δὲ λατρεία κυρίως,
τὸ τείνειν τὸν νεῦν πρὸς τὸν Θεόν, τῷ τε κατὰ πα-
θῶν καὶ δαιμόνων θυμῷ νευρόμενον, καὶ τῇ ἐπι-
θυμίᾳ τῶν ἀνω πυρόμενον. ὁ δὲ ἀρτος ήμῶν δι-
πλῆς· ὁ μὲν, τῇ δοσίᾳ τῆς ψυχῆς ἐπιτίθετος, ὁ
γνωστικὸς, δοσις ἐπιχρεηγεῖται κατὰ τὴν τῶν δε-
χομένων δύναμιν· ὁ δὲ, τῇ δοσίᾳ τῇ σώματος ἀρ-
μόδιος, ὁ αἰδητός· καὶ ὁ μὲν ἀνωθεν, ὁ δὲ κα-
τωθεν περιχόμενος. καὶ ὁ πειρασμὸς δὲ διττὸς, ὁ

P 4

μὲν

partis ultimae versus 13. Nos ergo versionem
ipsius hac transtulimus.

¹⁾ Vide, quae dixi in edit. noui Testamenti ad Luc.
p. 507. nota 11.

tio quoque duplex est, voluptatis videlicet ac doloris, et illa quidem naturalis est, ac perturbationum innatarum, haec vero inuoluntaria est, et per turbationum naturae aduersantium. Voluntariam igitur fugere oportet: inuoluntariam vero deuitare quidem propter nostram imbecillitatem: at ubi venerit, tanquam purgatiuam viriliter sustinere. Est quoque et aliud tentationum genus, sumendae videlicet experientiae. A malo autem, daemone scilicet, vel opere.

Vers. 13. *Quia — Amen.*

Exrema orationis pars est, eorum qui orant animi gratitudo, utque Deum benedicant: Sic ergo intelligitur. Compleantur haec quae postulamus: tu enim rex noster es, potens ad ea conferenda, semperque glriosus. Et hoc indicat quod additur, *in saecula*. De dictione *Amen* superius dictum est.

Vers. 4. *Si — Vers. 15. vestra.*

Iterauit ut diximus de hac re sermonem ipsumque dilatat, ostendens huiusmodi opus esse Deo maxime acceptabile. Considera etiam mihi obsecro humanitatis magnitudinem. In nostra constituit potestate peccatorum nostrorum remissionem. At dices fortassis, quod in multis delinquens, iniuria te affecerit. Verum tu in pluribus et maioribus: et ille quidem in conseruum, tu vero in dominum: tu indigens remissione remittes, Deus vero nullius indigens est. Si itaque remiseris, te ipsum liberasti: iram siquidem extinxisti, malorum memoriam expulisti, benignitatem induisti, Deum tibi propitium reddidisti, propriamque remissionem procurasti.

Vers. 16.

μὲν ἐνίδονος, ὁ δὲ ἐνόδυνος, καὶ ὁ μὲν ἐκόσιος
καὶ γεννήτωρ παθῶν, ὁ δὲ ἀκόσιος, καὶ αἰνιγέ-
της παθῶν. τὸν μὲν δὲ ἐκόσιον Φεύγειν χεῖ· τὸν
δὲ ἀκόσιον ἀπεύχεσθαι μὲν διὰ τὴν ἀθένειαν ήμῶν,
ἐπελθόντα δὲ ὑπομέτεν γενναῖος, ὡς καθαρτή-
ριον. ἔσι δὲ καὶ ἄλλο περασμῶν ἕδος, τὸ δοκιμα-
στήριον. ἀπὸ τοῦ πονηροῦ δὲ, ἢ τοῦ δαίμονος, ἢ
τοῦ πράγματος.]

Vers. 13. Ὁτι — ἀμήν.

³Ακροτελεύτιον τῆς ἐυχῆς, ἐυγνωμοσύνη τῶν ἐυ-
χομένων, καὶ ἐυφημία τῷ Θεῷ. νοεῖται γὰρ, πλη-
ρωθήτωσαν, ἃ ἡνζάμεθα, διότι σὺ βασιλεὺς
ήμῶν, καὶ δυνατὸς εἰς ἄπαν, καὶ δεδοξασμένος
αἱ. τῷτο γὰρ δῆλοι τὸ, εἰς τὰς οἰώνας. περὶ δὲ
τῇ ἀμήν, ἀνωτέρῳ εἴρηται.

Vers. 14. Ἔαν — Vers. 15. ὑμῶν.

³Ἐπανέλαβεν, ὡς εἰρήκαμεν, τὸν περὶ τάττα λά-
γον, καὶ πλατύνει τάτου, δεικνὺς, ὅτι περισπά-
δασόν ἔσι θεῶ τὸ τοιότον ἔργον. καὶ ὅρα μοι φι-
λανθρωπίας ὑπερβολήν. ήμᾶς ποιεῖ κυρίας τῆς
τῶν αμαρτημάτων ήμῶν ἀφέσεως. ἀλλά ἵσως ἔρεις,
ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα πεπλημμέληκεν ὁ αὐδική-
σας· ἀλλὰ σὺ πλείονα καὶ μείζονα. καὶ ὁ μὲν εἰς
τὸν ὄμόδυλον, σὺ δὲ εἰς τὸν δεσπότην. καὶ σὺ μὲν,
δεόμενος ἀφέσεως, ἀφήσεις· ὁ δὲ Θεὸς μὴ δεόμε-
νος. εἰ τοίνυν ἀφήσεις, σεαυτὸν ἥλευθέρωσας.
ἔσβεστας μὲν γὰρ τὸν Θυμὸν, ἀπύλαστας δὲ τὴν
μνημονίαν, εἰσήγαγες δὲ τὴν φιλανθρωπίαν,
ἵλεώσας δὲ τὸν Θεὸν, ἐπράγματεύσω δὲ τὴν οἰ-
κείαν ἀφεσιγ.

Vers. 16. Quum — ieunare.

Ne tetricam tristitiam affectetis, velut hi qui ob laudem humanam, pallorem procurant: occultant enim naturalem formam fictio pallore.

Vers. 16. Amen — suam.

Superius de hoc nobis dictum est.

Vers. 17. Tu autem — laua.

Quemadmodum quando dixit: Si autem oculus tuus dexter tibi fuerit offendiculo, erue eum: et si dextera manus tua tibi fuerit offendiculo, amputa eam: non de corporis mutilatione loquutus est, veluti eo in loco declarauimus: Ita neque nunc simpliciter vngi ac lauari iubet. Neque enim ipse hoc fecit, quum quadraginta diebus ieunaret: sed per haec aliud quippiam admonet: occultare videlicet eam quae ieinium consequitur tristitiam, quum alacer ac festiuus appareas. Nam quia apud veteres signum erat laetitiae, caput vncatum esse oleo, faciem vero aqua lotam: ad hoc gaudii sanguin adhortatur, quo et homines lateat quod ieunes, et ieunii labore, auferente dolorem laetitia alleues.

Alio quoque modo. Impingua capitis tui mentem eleemosynae oleo: faciem vero tuam, lachrymarum aqua abluito. Vnde et alibi saepius per ea quae ponit, adhortatur ad alia: instruens nos, ne semper in praecepsis id tantum attendamus, quod prima facie appetet, sed et sensus quoque ipsorum perscrutemur.

Vers. 18.

²⁾ καὶ, pro δὲ. B.

Vers. 16. Ὁταν — νησέουντες.

Nησέουντες, μὴ ἐπιτηδέυετε τὴν σκυθρωπότητα, καὶ ἀπερὸς οἱ περιέζοντες ὡχρισάν δι' ἀνθρωπίνην ἀλέσκεισαν. αἱ Φανήστε γὰρ θτοι τὸ φυσικὸν ἔδος, διὰ τῆς ἐπιπλάτερᾶς ὡχρότητος.

Vers. 16. Ἀμὴν — αὐτῶν.

***E**ἰρηται ἡμῖν ἀνωτέρῳ περὶ τέττα.

Vers. 17. Σὺ δὲ — νίψας.

***Ω**σπερ, ὅτε ἐπεν· *) εἰ δὲ 2; ὁ ὄφθαλμός σου ν) *Matthew 5. 29-30.*
οἱ δεξιοὶ σκανδαλίζει σε, ἐξελε αὐτόν· καὶ εἰ ἡ
δεξιά σου χειρίσκει σε, ἐκκοψο αὐτήν
ἢ περὶ αἰρωτηριασμῆ τῇ σώματος ἔλεγεν, ἀς ἐν
ἐκείνοις τοῖς ἑηγοῖς ἡμιτιένσαμεν· ὅτως δὲ νῦν
ἀπλῶς ἀλείφεσθαι καὶ νίπτεθαι κελένες. οὐδὲ
γὰρ αὐτὸς τότο πεποίηκε, νησέυσας ἡμέρας τεσ-
σαράκοντα. αὐτὰ διὰ τέττων ἔτερόν τι παρανεῖ,
λέγω δὴ, τὸ συγκαλύπτειν τὴν ἀπὸ τῆς νησίας
συγγότητα, ἐν τῷ Φαίνεθαι Φαιδρὸν καὶ χαρίεν-
τα. ἐπεὶ γὰρ παρεὶ τοῖς παλαιοῖς σημεῖον χα-
ρᾶς ἦν, τὸ ἀλείφεσθαι μὲν ἐλαῖο τὴν κεφαλὴν,
νίπτεθαι δὲ ὕδατι τὸ πρόσωπον· λοιπὸν καὶ αὐ-
τὸς διὰ τῇ σημέιᾳ τῆς χαρᾶς παρανεῖ χαίρει ἐν
τῷ νησέυειν, ἵνα καὶ τὰς ἀνθρώπεις διαλαΐθῃς,
καὶ τὸν πόνον τῆς νησίας κεφίσῃς, τῆς ἥδονῆς
τὴν ὁδύνην ὑφαιρεγμένης.

Καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον. πίσιν μὲν τὸν
ἐν τῇ κεφαλῇ σου νοῦν, τῷ ἐλαῖῳ τῆς ἐλεημοσύνης
νίψας δὲ τὸ πρόσωπόν σου, τῷ ὕδατι τῶν δακρύων
καὶ ἐν πολλοῖς δὲ ἄλοις δι' ἔτέρων ἔτερα παρανεῖ,
παιδεύων ἡμᾶς, μὴ τῷ Φαινομένῳ μένω τῶν ἐντο-
λῶν αἱ τοιαὶ προσέχειν, αὐτὰς καὶ τὰς διανοίας αὐτῶν
ἀκριβολογεῖν.

Vers. 18.

Vers. 18. *Ne — reddet tibi.*

Ad spectaculum hominibus exponere eam, quae ex ieunio prouenit molestiam, cupiditatis gloriae opus est. De his autem quae sequuntur, iam dictum est.

Vers. 19. *Ne — Vers. 20. surantur.*

Allegorice autem tinea et corruptio significat inductam in animo opinionem, quae latenter corrodit bona, circa quae ipsa versatur: fures autem perfodientes, laudes sunt, quae extrinsecus subingrediuntur, perfodientes leuia proposita, et compilantes reconditas virtutum diuitias.

Eiecta iam inanis gloriae aegritudine, opportune deinceps legem de inopia statuit. Nihil enim adeo diuitiarum inducit amorem, quemadmodum vana gloria. Ob hanc siquidem et mancipiorum greges, et eunuchorum examina, et equos auro adornatos, ac mensas argenteas, omnemque fastum alium excogitant homines: non ad necessitatem, sed ad ostentationem.

Quia vero non facile reciperetur, si iunctim de despiciendis facultatibus admoneret: ideo hunc in partes secuit sermonem. Et primum quidem dixit: *Beati misericordes.* Deinde: *Esto, inquit, benevolus aduersario tuo.* Postmodum ait: *Si quis tecum iudicio voluerit contendere, et auferre tunicam tuam, dato ipse et pallium.* Tandem vero quod his omnibus maius est, intulit. In il-

lis
3) Inclusa in margine habet. A. Vide mox notam 6.

4) De omnis generis luxu, magnificentia et arrogancia dicitur. Sic Diog. Laërt. in Biōne p. 159.
Saepē

Vers. 18. Ὁπως μὴ — ἀποδώσει σοι.

Tὸ γὰρ θεατρίζεν τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀπὸ τῆς
ηγείας καικυχίαν, φιλοδοξίας ἔργον ἐσί. περὶ δὲ
τῶν ἔξης ἀνωτέρω εἴρηται.

Vers. 19. Μὴ — Vers. 20. κλέπτεσι.

[Σής 3) μὲν καὶ βρῶσις γοῦντ' ἂν, καὶ οὐ ἐντι-
κτομένη τῇ ψυχῇ οἵσις, βιβρώσκεσσα λαθεσίας
τὰ, ἐφ' οἷς συνέσῃ, καλά· κλέπτας δὲ διορύσσον-
τες, οἱ ἔξωθεν ἐπεισερχόμενοι ἐπανοι, διορύσσον-
τες τὰ κεφαλαὶ φρονήματα, καὶ συλλῶντες τὸν ἐνα-
ποτεθησαυρισμένον πλάτον τῆς αρετῆς.]

Ἐκβαλάν δὲ ἦδη τὸ τῆς κενοδοξίας νόσημα,
λοιπὸν ἐυκαίρεως περὶ ἀκτημοσύνης νομοθετεῖ. καὶ
γὰρ ὁδὲν ὅτω παρασκευάζει χρημάτων ἔρσαν, ὡς
ἡ κενοδοξία. διὸ ταύτην γὰρ καὶ τὰς τῶν ἀνδρα-
πόδων αγέλας, καὶ τὸν ἐσμὸν τῶν ἐυνόχων, καὶ
τὰς χρυσοφορεύντας ἵππους, καὶ τὰς ἀργυρᾶς
τραπέζας, καὶ τὴν ἄλλην ἀπασαν 4) φαντασίαν
ἐπινοεῖσιν οἱ ἀνθρώποι, οὐ κατὰ χρείαν, ἀλλὰ δι'
ἐπιδείξιν.

Ἐπεὶ δὲ ὁκῆν ἐνπαραδεκτον, τὸ ἀθρέον παρ-
ανέσται περὶ τῆς ὑπεροψίας τῶν χρημάτων, σο-
φάτατα κατεμέρισε τὸν περὶ ταύτης λόγον, καὶ
πρῶτον μὲν ἐπε· μακάριοι^{x)} οἱ ἐλεήμονες· ἐπει- x) Matth. 5, 7.
τα· ἴθι γ) ἐυγῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου· εἴτα· ἐάν y) Matth. 5, 25.
τις^{z)} σοι θέλει⁵⁾ κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σε z) Matth. 5, 40.
λαβεῖν, δὸς αὐτῷ καὶ τὸ ἴμάτιον· τελευτῶν δὲ,
τὸ μεῖζον ἐκείνων πάντων ἐπήγαγεν. ἐν ἐκείναις
μέν

Saepe ita habet Chrysostom. T. VII. pag. 144. C.
151. E. VIII, 163. C. Confer. Astor. 25, 23.

5) θέλη. B.

lis etenim et misericordiae pauperum, et aduersarii, et litis in iudicio imminentis fecit mentionem: hic autem nullo simili posito, ipsum per se stabilinit facultatum contemptum: ostendens, quod neque illa propter se tantum iusserat, imo quamquam nullus illorum tibi molestus sit, tu tamen ea quae mundi sunt despicies: ipsaque pauperibus distribues.

Quod ut facilius persuadeat, damnum ostendit, quod a thesaurorum reconditione prouenit, et commoda quae ex eorum in coelis coaceruatione sequuntur; *οῆς* autem (quod nos *tineam* vertimus) vermeum significat, qui plerisque possessionibus innascitur. *βρῶτις* vero, (quod nos *corruptionem* diximus) significat putrefactionem, ad rubiginem mutationem, omnemque huiusmodi a seipso corruptionem indicat. Quid ergo, etiam aurum perdunt vermes? Etsi non vermes, attamen fures. Omnes igitur spoliantur? Plurimi sane. Incertum est autem, qui a violentia tuti permaneant. Quae vero pauperibus distribuuntur, quoniam pacto in coelo reconduntur? Quo pacto? In eo quod horum retributions ac remunerations ibi reponuntur: quae autem ibi reposita sunt et collecta, secura permanent.

Deinde etiam inducit considerationem, quae ab hoc maxime abstrahat, dicens.

Vers. 21. *Vbi — cor vestrum.*

Cor in hoc loco mentem appellat. Dicit autem, quod etsi nihil horum sperit, omnino tamen ubi est thesaurus vester, ibi erit et mens vestra. Neque paruum id animae documentum est, mentem videlicet suam ibi captam esse, et circa thesauri custodiam multimoda cura diltringi, talique subie-

ctam

μὲν γὰρ καὶ ἐλεγμένῳ ἐμνήθη, καὶ ἀντιδίκε,
καὶ πριθῆναι σοι μέλλοντος ἐνταῦθα δὲ ὅδε τοιῶν
τοῖς θεῖς, αὐτὴν καθ' εἰσιτὴν ἐνομοθέτησε τὴν
τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν, δεικνὺς, ὅτι ὁ δι' ἐκεί-
νυσ τοσθτον, ὅσον διὰ σὲ ταῦτα προσέταξεν, ἵνα,
καὶ μηδεὶς ἔκεινων ἐνοχλῇ, σὺ καταφρονῆς τῶν
ὅντων, καὶ διανέμῃς αὐτὰ τοῖς πένησι.

Ωτε δὲ ἔπον πεῖσαι, διδάσκει τὴν τε βλά-
βην τᾶς θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὡφέ-
λειαν τᾶς θησαυρίζειν ἐν ὕδραιν. ἐσι δὲ σῆς μὲν ὁ
ἐγγεννώμενος πόλοις τῶν χρημάτων σκάληξ.
Βρῶσις δὲ, οὐ σῆψις καὶ ἰώσις καὶ καθ' εἰσιτὴ
τοιαύτη διαφθορά. τίον; τὸ χευσίον σῆς αὐφα-
νίζει; εἰ καὶ μὴ σῆς, ἀλλὰ κλέπται· τί δὲ;
πάντες συλλῶνται; εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ
πλείσ. ἄδηλον δὲ, τίνες ἀσυλοι μενοῦσι. τὸ
γένν διανεμόμενα τοῖς πένησι, πῶς θησαυρίζον-
ται; ἐν τῷ ὕδραιν. πῶς; ἐν τῷ ταμιέυεδαι ἐκεῖ
τὰς ἀντιδόσεις τούτων καὶ τὰς ἀμοιβὰς, αἱ
συλλεγόμεναι καὶ θησαυρίζομεναι φυλάττονται
ἀσφαλῶς.⁶⁾

...⁷⁾ Εἰτα ἐπόργεις καὶ ἔτερον λογισμὸν, πείθω
καὶ ἀπὸ τέττας μάλιστα.

Vers. 21. Ὅπου — οὐ καρδία υμῶν.

Καρδίαν ἐνταῦθα, τὸν νοῦν ἐκάλεσε. λέγετ δὲ,
ὅτι καὶ εἰ μηδὲν τέτταν γένηται, πάντως, ὅποι
ἐσιν ὁ θησαυρὸς υμῶν, ἐκεῖ ἔσαι καὶ ὁ νοῦς υμῶν.
ἥσεις ὁ μηρὰ τέττο βλάβη τῆς ψυχῆς, τὸ προ-
ηλῶδαι τὸν νῦν αὐτῆς ἐκεῖ, μεριμνῶντα δισλου
περὶ τῆς τᾶς θησαυρῆς φυλακῆς, καὶ τῇ τοιαύτῃ
τυραν-

⁶⁾ Male inter αὐσφαλῶς et εἴτα interseruerat Hente-
nius superiora, quae A. in margine habet. Nam
haec quidem sine ullo dubio coniungenda sunt.

Clam esse tyrannidi: neque audere ad aliam transire cogitationem.

Verſ. 22. *Lucerna — Verſ. 23. te-nebroſum erit.*

Lucerna est luminare. Postquam ergo dixit de indigna seruitute mentis, quae oculus est animae: vult demonstrare manifestius, quod huiusmodi mentis seruitus pestis sit animae. Sumit autem exemplum ab oculo corporeo, a quo, et quae illius sunt, nobis dat intelligere.

Obſeruandum autem hic, quod ſimplex appellat id quod ſanum eſt: Malum vero quod aegrotum. Dicit ergo: Si oculus tuus ſanus fuerit, totum corpus tuum illuminatum erit, a proprio videlicet luminari lucem habens: Si autem oculus tuus aegrotus fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit, non habens ab ipſo lucem. Ita igitur et mens, quae oculus eſt animae, defoſſi theſauri ſolicitudini ſeruiens, aegrota eſt: ipſa enim ſollicitudo infirmitas eſt, et ideo obſcurata eſt et anima.

Verſ. 23. *Si ergo — quanta?*

Si ergo lumen quod in te eſt, hoc eſt, mens, quae ad hoc data eſt, vt animam illuminaret ac regeret, tenebrae ſunt, hoc eſt, obtenebrata eſt: tenebrae quae ab affectionibus procedunt, quantaſunt ad animam obſcurandam, ipſo lumine quod illi oriebatur obtenebrato?

Verſ. 24.

? *κατωρυγμένου. A.*

τυραννίδιον καταδεδόλωμένον, καὶ μὴ τολμῶντα
μεταβῆναι πρὸς ἑτέραν ἔννοιαν.

Vers. 22. Ο λύχνος — V. 23. σκο-
τεινὸν ἔσαι.

Λύχνος ἔσιν, ὁ φωτήρ. εἰπὼν δὲ περὶ τῆς ἀγενῆς
δολείας τῇ νῇ, ὃς ἔσιν ὁ φθαλμὸς τῆς ψυχῆς, βέ-
λεται δεῖξαι φανερώτερον, ὅτι ἡ τοιαύτη δουλεία
τῇ νῇ, λύμη τῆς ψυχῆς ἔσιν. λαμβάνει δὲ πα-
ραδειγμα, τὸν ὁφθαλμὸν τῇ σώματος, καὶ απὸ
τοτέ τοῦ δίδωσι καὶ τὰ ἐκείνα νοεῖν.

Παρατηρητέον δὲ νῦν, ὅτι ἀπλῶν μὲν λέγει,
τὸν ὑγιᾶ πονηρὸν δὲ, τὸν νοσερόν. Φησὶ δὲ, ὅτι
ἔαν μὲν ὁ ὁφθαλμὸς σου ὑγιῆς ἔη, ὅλον τὸ σῶ-
μά σου πεφωτισμένον ἔσαι, φωτιζόμενον ὑπὸ τῇ
οἰκείᾳ φωταγωγοῦ. ἔαν δὲ ὁ ὁφθαλμὸς σὸν νο-
σερὸς ἔη, ὅλον τὸ σῶμά σου ἐσκοτισμένον ἔσαι,
μὴ φωτιζόμενον ὑπὸ αὐτοῦ. οὕτω τοῖνυν καὶ ὁ
ὁφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, ὁ νοῦς, δουλέυων τῇ
φροντίδι τῇ κατορθωμαγμένῳ⁷⁾ θηταυρῷ, νοσε-
ρὸς ἔτι νόσος γάρ ἡ τοιαύτη φροντίς· καὶ λο-
πὸν, ἐσκότισαι ἡ ψυχή.

Vers. 23. Ἐ οὖν — πόσον.

Ἐγν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, ὃ ἔσιν ὁ νῆς, ὁ δωρηθεὶς εἰς
τὸ φωτιζεῖν καὶ ὁδηγεῖν τὴν ψυχὴν, σκότος ἔτι, τοτέ
ἔσιν, ἐσκότισαι, λοιπὸν τὸ σκότος, τὸ ἀπὸ τῶν
παθῶν, πόσον ἔσαι, εἰς τὸ σκοτιζεῖν τὴν ψυχὴν,
σκοτιζέντος τῇ ἀνατέλλοντος⁸⁾ αὐτὸν φωτός.

Vers. 24.

⁸⁾ ἀνατέλλοντος. A. Male. Pro autem cor-
rigendum videtur αὐτῇ i. e. τῇ ψυχῇ. Atque
ita videtur legisse interpres.

Vers. 24. *Nemo — contemnet.*

Aliam praeterea considerationem adducit formidabiliorem, ut fortius ab amore temporalium rerum auertamus: ostendens hunc Dei expellere seruitutem, et in diuinitatem reducere seruitutem. Simpliciter autem, et absque nomine primum duos dicit dominos, ut auditores dicti veritatem cogat confiteri. Deinde nominatim illos ponit, de quibus erat sermo. Duos vero dominos dicit, contraria iubentes. Adhaeredit autem, hoc est, parabit.

Vers. 24. *Non — mammonae.*

Ecce nominatim quoque duos praedictos dominos manifestat. Mammona autem ab Hebreis diuinitiae dicuntur, quas etiam dominum appellauit, propter imbecillitatem illorum, qui earum sustinent dominium. Quid igitur, nonne Abraham diues erat? Nonne Iob, aliquique similes? Vtique diutes quidem erant: at non seruiebant, sed dominabantur diuiniis: et ipsas in egenos insumebant.

Non potestis Deo seruire et Mammonae: quia Deus non modo iubet ab alienis abstinere, sed et propria elargiri: Mammona vero contrarium, non modo videlicet propria non elargiri, sed nec ab alienis abstinere: et ille dominus ventrem iubet astringere, ille vero ventri indulgere: ille continentem esse, hic autem scortari, aliaque similia.

Vers. 25. *Propterea — induamini.*

Postquam locum absoluit de non recondendo super terram thesauro, et ea quae contigerunt, pauperi-

Vers. 24. Ὁὐδεῖς — καταφρονήσει.

³Ἐτι καὶ ἔτερον ἐπάγει λαγυσμὸν Φοβερώτερον,
εἰς ἰσχυροτέραν ἀποτροπὴν τῆς φιλοχρηματίας,
δεκτῶν, ὅτι αὐτῇ καὶ τῆς θεᾶς δουλείας ἡμᾶς
ἐκβάλλει, καὶ τῷ πλέτῳ καταδελᾷ. ἀπλῶς δὲ,
καὶ ἀνωνύμως, δύο κυρίες λέγει πρῶτον, ἵνα λό-
βη συνομολογεῖται τὰς ἀκροατὰς τῇ ἀληθείᾳ
τῷ λεχθέντος· εἴτε τιθησιν ὄνομασὶ καὶ αὐτὲς,
περὶ ᾧ ὁ λόγος. δύο δὲ κυρίες Φησίν, ἐναντίο
ἐπιτάττονταις. ἀνδέξεται δὲ, αὐτὶ τῷ ὑπακέστει.

Vers. 24. Οὐ — μαρμωνᾶ.

³Ἴδε καὶ ὄνομασὶ τὰς ἑρθέντας δύο κυρίες ἐδήλω-
σε. μαρμωνᾶς δὲ παρ' ἑβραίοις, ὁ πλέτος, ὃν
καὶ κύριον προστηγόρευσε, διὸ τὴν ἀθένειαν τῶν
ὑπ' αὐτῷ κυριευομένων. τὶ οὖν; ἢ χρόνος ἀβρασμὸς
πλάστιος ἦν; ἢ χρόνος ἀβρασμὸς οἱ κατ' ἐκείνες; νοή-
πλάστιος μὲν ἥσαν, ἀλλ' ἢ τῷ πλέτῳ ἐδόλευον·
ἀλλ' ἐκυρίευον αὐτοὶ τέττα, καὶ εἰς τὰς δεομένους
αὐτὸν ανήλισκον.

Οὐ δύναμε δὲ θεῶς δόλευεν καὶ μαρμωνᾶ·
διότι ὁ μὲν θεὸς ἐπιτάττει, μὴ μόνον ἀπέχειδαι
τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων μεταδιδό-
ναι· ὁ δὲ μαρμωνᾶς τέναυτον, μὴ μόνον μὴ με-
ταδιδόναι τῶν οἰκείων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἀλλοτρίων
ἀπέχειδαι· καὶ ὁ μὲν ⁹⁾ πρατεῖ γατρὸς, ὁ δὲ
ἐφιέναι γατεῖ· καὶ ὁ μὲν σωφρονεῖ, ὁ δὲ πορ-
νεύειν καὶ τὰ τοιαῦτα.

Vers. 25. Διὰ — ἐνδύσηθε.

³Αποσήσας τῷ Θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πεί-
σας διαγέμειν τὰ προσόντα, διδάσκει λοιπὸν, μη-

Q 2

δὲ

9) ἀπὸ ποιεῖ τὸ ἐπιτάττει.

peribus distribuere suafit: docet deinceps de necessario vsu non esse sollicitum. Ait enim: *Ne sitis solliciti animae vestrae*, id est, propter animam vestram, *quid edatis, aut quid bibatis*. Quanquam enim anima neque edat, neque bibat, propter animam tamen edunt ac bibunt homines, quae corpus inhabitare non potest, quod non comedit, et bibit, donec ipsum quoque corpus incorruptibile reddatur.

Alio quoque modo id aptari potest: quod cum homines interdum in anima anxii sint, quandoque autem sola mente solliciti, quandoque vero in corpore: aliquando et ad possessiones, quas in animo habent, hoc extendunt: et ab hac, et ab illa cura, dominus illos abstrahens, dixit: *Ne anxii sitis*, neque in anima vestra, neque in corpore, de cibo et potu, ac vestimento.

Vers. 25. Nonne — vestimentum?

Hoc dixit manifestans, quod is, qui, quod amplius est, praeflat nobis, utique et quod minus est, praestabat. Plus autem dixit, hoc est, pretiosius.

Vers. 26. Aspicite — illa.

Ne quis dicat: Quomodo autem viuemus, de rebus necessariis non curantes? Soluit huiusmodi obiectionem ab exemplo auium: quas cum nihil sollicitae sint, pascit Deus. Posset autem et ab hominibus exemplum sumere, et dicere, quod Elias et Ioannes, aliique similes, nihil tale curabant. Verum id non fecit, sed ab aliis potius dictam

¹⁾ Inclusa in margine habet. A.

²⁾ ἀνέρως Φιλοτονία. Non cepit vim vocabuli interpres. πατατίνειν est idem, quod παταπόζειν, κεν,

δὲ περὶ τῆς ἀναγκαῖας χρέιας μεριμνᾶν. Φησὶ γάρ, μὴ μεριμνᾶτε τῇ Ψυχῇ ὑμῶν, τατέται, μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ψυχὴν ὑμῶν, τι Φάγητε οὐ τί πίντε. εἰ γάρ καὶ η̄ Ψυχὴ οὔτε ἐθίζει, οὔτε πίνει· αὐλαὶ δὲ τὴν ψυχὴν ἐθίσσοι καὶ πίνουσιν οἱ ἀνθρώποι, μὴ δυναμένην ἐνοικεῖν σώματα· μήτε τρεφομένω, μήτε πίνοντι, μέχρις ἂν οὐκ τότε αὐθαρτιθέει.

[Καὶ¹) καθ' ἔτερον δὲ τρόπον ἐρμηνευτέον, ὅτι ἐπεὶ ποτὲ μὲν ἐν τῇ Ψυχῇ μεριμνῶσιν οἱ ἀνθρώποι, ὅτε κατὰ νοῦν μόνον Φροντίζοσι, ποτὲ δὲ ἐν τῷ σώματι, ὅτε κατατείνοσι²) τοῦτο πρὸς ιτῆσιν τῷ σπεδαζομένῳ, καὶ ταῦτης κακείνης τῆς μερίμνης ἀπάγων αὐτὸς ὁ κύριος, εἴπε, μὴ μεριμνᾶτε, μήτε τῇ Ψυχῇ ὑμῶν, μήτε τῷ σώματι, περὶ βρώσεως, καὶ πόσεως, καὶ ἐνδύματος.]

Vers. 25. Όυχὶ — ἐνδύματος;

Tοῦτο εἶπε δηλῶν, ὅτι ὁ τὸ πλεῖον δὲς ἡμῖν, καὶ τὸ ἔλαττον δάσει. πλεῖον δὲ, τὸ μᾶξον λέγει.

Vers. 26. Εμβλέψατε — αὐτό.

Iγος μὴ τις εἴπῃ, ὅτι καὶ πῶς ἀρα θησόμεθα, μὴ μεριμνῶντες περὶ τῶν ἀναγκαῖων; λύει τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν ἀπὸ τῷ παραδείγματος τῶν πετεινῶν, ὃ μὴ μεριμνῶντα τρέφει ὁ Θεός. δυνάμενος δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἐνεγκεῖν τὸ παραδείγματα, καὶ εἰπεῖν τὸν ἥλιον, καὶ τὸν ἰωάννην, καὶ τὰς κατ' αὐτὸς, ὃσοι μηδὲν τιστον ἐμερίμνησαν· τότε μὲν γὰρ ἐποίησεν, ἀπὸ τῶν πετεινῶν δὲ μᾶλλον

Q. 3

ἐπειδό-

Xeiv, nimiis laboribus vexare, affligere ac quasi extendere et atterrere corpus.

dictam repressit obiectionem, omnem praetextum maiori confusione arguens ac tollens.

Nam et vetus scriptura, volens homines amplius sese deiicere, ad apem ac formicam, caeteraque animantia mittit. Aues ergo eodem statu, quo a principio fuerunt, permanentes, cibo qui eis iuxta naturam conuenit, etiam abundant: homo vero a Deo auersus, eo priuatur. Veruntamen quae abstulit alienatio a Deo, haec rursum reddit reuersio. Iubet itaque ne horum curam habeamus, sed ad Deum peculiari modo revertamur.

Vers. 26. Nonne — illa?

Nonne vos longe meliores estis aibus? Quodsi viliora alit Deus, multo magis eos qui meliores sunt. Qui enim corpus cibo indigens vobis aptavit, ipsius quoque alimentum omnino praebebit. Quid ergo, neque seminare licitum erit? Non dixit: Ne seminetis, sed, Ne solliciti sitis. Perfectorum siquidem est non seminare, sed operari cibum qui non perit: dico fane virtutes, sicut Apostoli, horumque vitam imitantes, ac petere a Deo alimentum. *Panem*, inquit, *nostrum substantialem da nobis hodie*. Mediocrum vero est seminare quidem, at non anxious esse, et seipso totos in huiusmodi curas deiicere, vt ob has animae curam negligent. Ideoque seminare neque prohibuit, neque concessit, sed in vniuersiusque voluntate illud reliquit. Neque enim id de aibus dixit,

3) ἀπὸ θεῶν. A. 4) ἀπὸ θεῶν. A.

5) Malum μηδὲ, loco ναῦ. Aut, ἀπὸ πονῶν τὸ μῆ.

ἐπειδόμετο τὴν εἰρημένην ἀντίθεσιν, ἐντρεπτικώτερον καθαψάμενος, καὶ περιελὼν πᾶσαν πρόφασιν.

Καὶ γὰρ καὶ ἡ παλαιὰ γραφή, βιβλομένη σφροδότερον καθικέθαι τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν μέλισσαν αὐτὸς πέμπει, καὶ πρὸς τὸν μύρμηχον, καὶ πρὸς ἄλλα ζῶα. τὰ μὲν ἐν πετεινᾷ, μένοντα, ὡς ἔξ αρχῆς ἐγένοντο, ἐυπορθτι καὶ τῆς κατὰ Φύσιν τροφῆς· ἡ δὲ ἀνθρώπος, ἐκτραπεῖς ἐπέρητα. πλὴν ἀπερὶ ἡ ἀπὸ³⁾ τῆς θεᾶς ἀλλοτριώσις ἀφεῖλε, ταῦτα πάλιν ἡ πρὸς αὐτὸν οἰκείωσις ἀποδίδωσι. διὸ τῷτο προσέταξε, μὴ μεριμνᾶν περὶ τέτων, ἀλλὰ περὶ τῆς οἰκειωθῆναι θεᾶς.

Vers. 26. Ουχ — αὐτῶν;

Ουχ ὑμεῖς ορείττοις ιατὰ πολὺ τῶν πετεινῶν ἔσετε; καὶ εἰ τὰ χείρους τρέφετε ὁ Θεὸς, πολλὰ μᾶλλον τὰς ορείττοντας. ὁ γὰρ διαπλάσας ἡμῖν σῶμα, δεόμενον τροφῆς, παρέχει πάντας καὶ τὴν τροφὴν αὐτῷ. τί οὖν; οὐ δὲ σπείρετε; οὐκ εἴπε, μὴ σπείρετε, ἀλλὰ μὴ μεριμνᾶτε. τῶν τελείων μὲν γάρ, τὸ μηδὲ σπείρετε, ἀλλ᾽ ἐργάζεσθαι μόνην τὴν βρῶσιν τὴν μὴ ἀπολαυμένην, λέγω δὴ τὰς ορείττας, ὡς εἰ ἀπόσολοι, καὶ οἱ μυμησάμενοι τὸν Βίον αὐτῶν, καὶ ζητεῖν ἀπὸ τῆς⁴⁾ θεᾶς τὴν τροφὴν· τοῖς ἀρτον⁵⁾ γάρ, φυτοῖ, τὸν a) Matth. 6, 11.

ἐπιθύσιον δὲς ἡμῖν σήμερον· τῶν μέσων δὲ, τὸ σπέρμα μὲν, μὴ φροντίζετε δὲ, πῶς ἀν Φύσιη τὸ σπέρμα, καὶ⁵⁾ ιατατείνετε ἐαυτὲς ὅλες εἰς τὰς τοιαύτας μερίμνας, ὡς διὸ ταῦτας ἀμελεῖν τῆς ψυχῆς. διὸ τῷτο τοῖνυν τὸ σπέρμαν ἔτε ἐκωλύσετε, ἔτε ἐπέτρεψεν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῇ ἐκάτετε προσαρέστε τῷτο ιαταλέλοιπεν. εἰ γάρ καὶ περὶ τῶν πετεινῶν ἔπειν, ὅτι οὐ σπείρετε, ἀλλ᾽ εἰπε

dixit, vt seminare prohiberet, sed id tantum demonstrare voluit, quod illas Deus alat.

Nam quid tibi proderit, si te ita curis consicias? Quanquam enim tu millies studium adhibeas, non dabis tamen pluuiam aut solem, flatusque ventorum, quibus semen fructum proferat. Nam haec solus Deus tribuit. Ita ergo et de potu, et de induimento, aliisque similibus.

Quomodo autem potest quispiam viuere, qui talia non curat? Quomodo? Sicut praedicti vivebant sancti. Neque enim propriam imbecillitatem faciainus paecepti impossibilitatem. Nihil siquidem impossibile paecepit Deus: nouit enim possibilitatis humanae mensuram: non solum ut creator ipsius, sed tanquam is quoque, qui eam in se suscepit. Verum illis quidem facile erat paeceptum, quasi separatis a mundo, omnique habitu corporeo: nobis autem impossibile videtur, eo quod ab ipso non sumus auulsi. Aues vero nutrit Deus, immittens illis naturalem instinctum vnde cibum colligant.

Vers. 27. *Quis autem — unum?*

Nullus. Sicut ergo hoc, studio vestro assequi non potestis: ita nec cibum congregare, nisi Deo annuente. Quanquam enim millies studium adhibeamus, nihil tamen absque eius prouidentia proficiemus.

Et certe neque palmum, neque digitum addere potest. Dixit tamen cubitum, quia proprie mensura statura est cubitus.

Vers. 28.

⁶⁾ Ε. habet ςγ̄, pro ςγ̄, et paullo post σπουδάς σγ̄ς, supra scripto α, literae γ, i. e. σπουδάς σγ̄ς.

τέτο, καλύων τὸ σπέρμαν, ἀλλὰ μόνον δεῖξαι Βελόμενος, ὅτι ὁ Θεὸς τρέφει αὐτόν.

Τι γάν ωφελήσεις, ὅτας ἐπιτεταμένως μεριμνῶν;⁶⁾ καὶ γάρ μυρία σπεδέσης, οὐ δώσεις ὑετὸν, ἀδὲ ἥλιον, ἀδὲ πνοὰς αὐτῶν, οἷς ὁ σπόρος καρπουγοῦει. ταῦτα γάρ ὁ Θεὸς μόνος δίδωσι. Ὅτας δὲν καὶ ἐπὶ πόματος, καὶ ἐπὶ ἐνδύματος, καὶ τῶν τοιάτων.

Καὶ πῶς δύναται τις ζῆν, μὴ μεριμνῶν τὰ τοιάτα; πῶς; ὡς ἔζων οἱ δηλωθέντες αγιοι. μηδὲ γάρ τὴν ἑαυτῶν ἀδένειαν, ποιῶμεν αἰδυναμίαν τῆς ἐντολῆς. ἀδὲν γάρ αἰδύνατον ὁ Θεὸς ἐπέταξεν. οἶδε γάρ τὸ μέτρον τῆς αὐτοχωπίνης δυνάμεως, οὐ μόνον ὡς δημιαργὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑποδὺς αὐτήν. ἀλλ᾽ ἐκείνοις μὲν ἐυχετήσης δὲν ἡ ἐντολὴ, ὡς χωριδέσις κέσμῳ καὶ πάτης σωματικῆς σχέσεως. ήμιν δὲ αἰδύνατος φάνεται, διὸ τὸ μὴ ἀποσπαθῆναι αὐτῶν. τρέφει δὲ τὰ πετεινά ὁ Θεὸς, ἐνθεὶς αὐτοῖς γνῶσιν, πόθεν συλλαέξωσι τὴν τροφήν.

Vers. 27. Τις δὲ — εὔα;

Οὐδέis. ὕσπερ δὲν αἰδύνατον, κατορθωθῆναι τῇ το διὰ σπεδῆς ἡμετέρας. δέ το συναγαγεῖν τροφὴν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἐπινεύσῃ. καὶ γάρ μυρία σπεδάσωμεν, ἀδὲν αἰνύσομεν, δίχα τῆς πρενοίας αὐτοῦ.

[Καὶ⁷⁾ μὴν εὑδὲ σπιθαμὴν, οὐδὲ δάκτυλον. λοιπὸν δὲν πῆχυν εἴπε, διότι κυρίως μέτρον τῷ ἥλικιῶν ὁ πῆχυς ἐσι.]

Q 5

Vers. 28.

σας. Aut ergo καὶ σπουδάσας, aut καὶ σπειδάσας, legendum.

7) Inclusa in margine habet. A.

Vers. 28. *Et te — neque nent.*

Lilia hoc loco flores omnes nominavit, quod ex eo manifestum est, quia dixit: Sicut vnum horum. Quum autem esset sermo de indumento, quomodo facit mentionem de cremento? Quia dictio n^m illam, *crescant*, propter folia dixit eorum, quae horum vnicuique sunt indumentum. Considerate, inquit, lilia agri quomodo crescant in foliis, quae quantum crescunt, tantum decorem ostendunt.

Vers. 29. *Dico — Vers. 30. vos?*

Quare non rursus a volucribus duxit exemplum, aut ab aliis animalibus? Poterat enim multa ponere adornata ac pulcherrima? Quia vult hic et vilitatem herbae ostendere, quae sic a Deo adorantur, et decorem pulchritudinis adeo vili herbae datae. Et nota quod litorum adaugens vilitatem, herbam in progressu ea vocauit: magisque quum addit: *Quae hodie est, et cras in clibanum mittitur:* quae ambo ad augendam vilitatem dicta sunt: Decorem quoque pulchritudinis ipsorum similiter amplificans, non dixit simpliciter, quod ea Deus vestiat, sed quod *sic vestiat*. Nam dictio, *sic*, hoc loco crementum denotat pulchritudinis.

Solomonem autem posuit, tanquam pulchritudinis amatorem, et ad illam cognoscendam sapientem. Clibanus vero locus est ad coquendum panem. Pronomen, *Vos*, ut honoris demonstratiuum sit, accipito. Nam amantis amore loquitur, ac si dicat: Nonne longe magis vos, qui estis pretiosa eius possessio, quibus corpus, animam, ac mentem gratis contulit, propter quos

Verl. 28. Καὶ περὶ — ἐδὲ νῦν.

Κρίνετο νῦν, πάντα τὰ ἄνθη ὀνόμασε. καὶ τέτο
δῆλον, ἀπὸ τῆς εἰπεῖν, ὅτι ὡς ἐν^{b)} τέτων. ἔντος b) Matth. 6, 25:

δὲ τῆς λόγου περὶ ἐνδύματος, πῶς λέγεται περὶ αὐ-
τῶν ἐξηγηνεν, ἀτικα ἐνδύματα ἐκάστω τούτων ἐτι-
καταμάθετε, λέγων, τὰ κρίνεται τῆς ἀγράς, πῶς
αὐξάνεται κατὰ τὰ πέταλα, ἀπερι ὅσου αὐξάνεται,
τοσοῦτον ὀραΐζει.

Verl. 29. Λέγω — Verl. 30. ὑμᾶς.

Διατί ἐκ ἀπὸ τῶν πετενῶν πάλιν ἥγανε παρά-
δεγμα, ἢ καὶ ἀπὸ ζώων αὐτῶν; ἔχει γὰρ εἰπεῖν
πολλὰ κεκαλλωπισμένα καὶ ὠραιότατα. διότι
βέλεται καίνταυθα δεῖξαι, τὴν τε ἐυτέλειαν τοῦ
χόρτου τῆς καλωπισθέντος ὅτας ἐκ θεοῦ, καὶ τὴν
ὠραιότητα τῆς δεσθέντος καίλλος τῷ ὅτας ἐυτελε-
σάτῳ χόρτῳ. σκόπει γὰρ, ὅτι τὴν μὲν ἐυτέλειαν
τῶν κρίνων ἐπιτείνων, χόρτου αὐτῷ προίων ἐκά-
λετε. καὶ ἔτι μᾶλλον, σκέψεον ὅντας καὶ αὐτοῖς
eis κλίβανον βασιλόμενον, ἀ καὶ ἀμφω πρὸς ἐπί-
τασιν τῆς ἐυτελείας ἔρηται. τὴν δὲ ὠραιότητα
τοῦ καίλλος αὐτῶν ὁμοίως ἐπιτείνων, οὐκ ἐπει-
σπλῶς, ὅτι ἀμφιέννυσιν, ἀλλ᾽ ὅτι ὅτας ἀμφιέν-
νυσι. τὸ γὰρ ὅτας ἐνταῦθα ἐπίτασιν ἐμφαίνει
τῆς ὠραιότητος.

Τὸν σολομῶντα δὲ τέθηκεν, ὡς⁸⁾ Φιλόναι-
λον, καὶ σοφὸν ἐπινοεῖθαι καλωπισμένος. κλι-
βανος δέ ἐσι, τὸ ὀπτανεῖον τῶν ἀρτων. τὸ δὲ
ὑμᾶς, ἐμφαντικὸν τιμῆς νόησον. Φησὶ γὰρ ἐρω-
τηματικῶς, ὅτι ὃ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, τὸ τί-
μιον αὐτῷ κτῆμα; οἷς σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ τὴν
ἐχαρᾶ-

⁸⁾ Φιλόναιλον. B. In A. rasura sublatum alterum λ.

mundum formauit, propter quos prophetas misit, propter quos vnigenitum quoque filium suum tradidit.

Vers. 30. *O homines modicae fidei.*

Increpatuum est hoc. Postquam enim ostendit, quod volebat, deinceps ipsos obiurgat, parum fidentes appellans: vt pote qui non absque ambiguitate crederent, quod Deus ipsorum curam haberet, et idcirco solliciti essent. Ita obiurgans, eos confundit, ac fidentiores reddit. Docuit quoque dicto exemplo non insolescere de pretiosis vestibus, quibus longe pretiosiores sunt, magisque de eori herbarum flores. Quemadmodum autem quum superius de auibus diceret, quod non seminent, non prohibuit seminare, sicut ibidem diximus: ita neque hic laborare, aut nere: sed ita loquutus est, volens tantum ostendere, quod Deus illa vestiat.

Quare autem tanto decore flores amiciuit? Quia vult, ut ex hoc discas sapientiae ac potentiae suae magnitudinem. Si ergo lilia, quae propter te facta sunt, pretiose induit: quomodo non multo magis te veflet, propter quem illa formauit? Et licet filius ipse omnium sit creator ac prouisor: ad patrem tamen, creationem ac prouidentiam resert: ostendens hinc eandem cum illo sibi esse scientiam ac prouidentiam. Nondum enim tempus erat suam manifeste detegere diuinitatem, quemadmodum declarauimus, exponentes partem illam: *Audi filis quod dictum fit antiquis: Non occides.*

χαρίσατο, δι' οὓς τὸν κόσμον ἐποίησε, δι' οὓς προφήτας ἐπεκύψε, δι' οὓς καὶ τὸν μονογενῆ αὐτῷ υἱὸν ἐξέδωκεν.

Vers. 30. Ο λιγόπιστοι.

Επιπληκτικόν εῖται τότε. καὶ γὰρ ἀποδείξας, ὃ ἐβάλετο, λοιπὸν ἐπιπλήττει αὐτὸς, ὀλιγοπιστος ὄνομάζων, ὡς μὴ πιστεύοντας αἰδιόκτος, ὅτι Φροντίσει αὐτῶν ὁ Θεός, καὶ διὸ τότε μεριμνῶτας. Στοιχεῖας ἐπιπλήξας, ἐντρέπει τότες, καὶ ἐνπειθεῖρρες ποιεῖ. ἐπαίδευσε δὲ διὰ τὸ ἑνθέντος παραδείγματος, καὶ τὸ μὲν μέγα Φροντίνει ἐπὶ τῇ πολυτελείᾳ τῶν ἴμετίων, ὃν ὀργιστέρος καὶ κακλίοντα ἀνθητὴ τῇ χόρτῳ. ὥσπερ δὲ ἀνωτέρῳ περὶ τῶν πετενῶν εἰπών, ἔτι δὲ σπειρετον, ἐκ ἐκάλυπτε τὸ σπέρμαν, ὡς ἐκεῖσε εἰρήναμεν. Στοιχεῖον ἐνταῦθα τὸ κοπιῶν καὶ νήθειν ἐκάλυπτεν, αὐτὸν περιέβαλεν, δεῖξα μένον θέλων, ὅτι ὁ Θεός αὐτὰ ἀμφιέννυσι.

Καὶ διατί τοτεῖτον κάλλος τοῖς ἀνθεσι περιτέθειν; ²⁾ διότι βάλεται σε καὶ ἀπὸ τότε μαρτάνειν τὸ μέγεθος τῆς αὐτῆς σοφίας καὶ δυνάμεως. εἰ τοίνυν ταὶ διὰ σὲ γενόμενα κρίνει φιλοτίμως ἐνέδυσε, πῶς δὲ ἐνδύσεις μαίνεται σε, δι' ὃν ἐκεῖνα πεποίηνε; δημιουργὸς δὲ καὶ προνοητής πάντων αὐτὸς ἡ, δημιουργὸς τὴν δημιουργίαν καὶ πρέσοις πάντων ἀνατίθητι, δεικνύων τε ἐντεῦθεν τὸ πρός αὐτὸν ὄμογιαμόν τε καὶ ἁμοδύναμον, καὶ ¹⁾ διέτι ἐπω καὶ εἶς ἦν, ἐνκαλύψαι Φανερῶς περὶ τῆς ἐαυτῆς Θεότητος, ὡς ἡρμηνεύσαμεν ἐξηγέμενοι τὸ, ηκόσατε, ὅτι ἐργάζει τοῖς αἰγαλίοις, εἰ Φανεύσεται.

Vers. 31.

²⁾ περιτίθεται. A.

¹⁾ καὶ, abest, A.

Vers. 31. *Ne — operiemur?*

Rursum iteravit de sollicitudine sermonem, propter curae violentiam, quae vix abiici potest. Tu vero considera, quod si nobis iussum est, ne de rebus etiam necessariis simus solliciti: quam sperabimus veniam, quum de his etiam quae necessaria non sunt anxii simus?

Vers. 32. *Omnia — inquirunt.*

Inquirunt, hoc est, solliciti sunt de his. Considera: Gentes irrationalium more, solo mouentur voluptatum amore. Quando ergo neque gentibus praestantiores sumus, quibus iussum est, ut et scribis et Pharisaeis virtute sumus eminentiores, quo suppicio digni non erimus.

Vers. 32. *Scit — omnibus.*

Postquam satis ipsos corripuit, rursus aliunde eos adhortatur. Est enim praceptoris officium, et obiurgare dum expedit, et consolari, ac utrinque excitare. Non dixit autem: *Scit Deus*, sed, *scit pater vester*: quo maximam habeant fiduciam. Ex quo enim pater est, et talis pater, filios despicer non poterit, et pati ut rerum necessiarum indigentia deficiant, quin neque terreni patres id sustineant. Et quia omnibus his scit vos indigere, debet utique. Non sunt enim superflua edere, bibere, aut vestiti, ut posset negligere, sed corpori utilia, atque naturae ipsius necessaria. Itaque quam tibi existimas esse causam sollicitudinis, magis causa est securitatis. Quia enim haec necessaria

²⁾ μη, abest. A. ³⁾ μη, pro μηδέ. A.

Vers. 31. Μὴ — περιβαλώμεθα.

³Ἐπαναλαμβάνεις πάλιν τὸν περὶ τῆς μῆ²⁾ μερι-
μνᾶν λόγον, διὰ τὸ τῆς μερίμνης Βίαιον τε καὶ
δυσταπάλλακτον. σὺ δὲ ἐνύστον, ὅτι οἱ κελευθέ-
τες μηδὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων μεριμνᾶν, τίνας συγ-
γνώμην ἔχομεν, μεριμνῶντες καὶ περὶ τῶν οὐκ
ἀναγκαίων;

Vers. 32. Πάντα — ἐπιζητεῖ.

Τὸ ἐπιζητεῖ, αντὶ τῆς μεριμνᾶσι νόησον. τὰ ἐθνη-
γάρ, ἀλόγων δίκην, πρὸς μόνην βλέπεσι τὴν φιλ-
ηδονίαν. ὅταν δὲ³⁾ μηδὲ τῶν ἐθνικῶν ὑπερτερῶ-
μεν, οἱ τῶν γραμματέων καὶ φοριστῶν ὑπερτε-
ρεῖν ταῖς ἀρεταῖς κεκελευσμένοι, ποιας οὐκ ἀν-
έιμεν κολάσεως ἄξιοι;

Vers. 32. Οἶδε — αἴπάντων.

Καθαψάμενος αὐτῶν ἴκανῶς, παραδεῖξε πά-
λιν ἐτέρωθεν. ἔργον γάρ διδασκάλος καὶ ἐπιπλάτ-
τεων, ἐν οἷς χρή, καὶ παρακαλῶν, καὶ ἀμφοτέ-
ρωθεν διεγέρειν. οὐκ εἰπε δέ, ὅτι οἶδεν ὁ Θεὸς,
αλλ᾽ ὅτι οἶδεν ὁ πατήρ ὑμῶν, ὡς μάλιστα θαρρέειν
αὐτές. ἐπεὶ γάρ πατήρ ἐτι, καὶ πατήρ τοιετος, ἐ-
δυνήσεται περιιδεῖν τὰς οὐρανούς ἐνδείσαι τῶν ἀναγκαίων
διαφειρομένες, ὅπου γε ὃδος αὐθράπιστοι πατέρες τῷ-
το ὑπομένεισι. καὶ ἐπεὶ οἶδεν, οτιούτων
αἴπαντων, δώσει πάντως. ὃ γάρ περιττὸν τὸ ἐθί-
σιν καὶ πίνειν καὶ ἐνδιδύσκειν, ἵνα καὶ παριδη-
αλλὰ χρήσιμα τῷ σώματι, καὶ ἀναγκαῖα τῇ
τέττα φύσει. ὡςε, ὁ νομίζεις αἵτιον ἐναί τοι τῆς
μερίμνης, τῷτο μᾶλλόν ἐτι αἵτιον τῆς αἱμερίμνιας.
ἐπεὶ γάρ ἀναγκαῖα ταῦτα, διὰ τῷτο μάλιστα

χρή

ria sunt, ideo magis confidere oportet. Quis enim pater, etiam necessaria filiis denegabit?

Vers. 33. Quaerite — vobis.

Primum hoc est, ante ea quae corpori sunt necessaria: vel praecipue, siue maxime. Regnum vero Dei vocat hic bonorum aeternorum fruitionem. Iustitiam autem eius, hoc est, iustificationem quae a Deo est, ut vos ipse iustificet. Vel operationem iustitiae, siue virtutis universalis, per quam iustificamur. Si enim haec petieritis, quae sunt animae necessaria, etiam ea dabit et adiiciet, quae corpori necessaria sunt. Nam superius quoque, ubi docuit quomodo orare oporteat: primum quidem dicere praecepit: *Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra.* Deinde vero: *Panem nostrum supersubstantiale da nobis hodie.* Neque enim ad hoc facti sumus, ut edamus et bibamus ac vestiamur: sed ut illi complacentes, aeternis fruamur bonis.

Et ad hoc maxime conuenit vivere, idque magis postulare. Nisi enim hoc petierimus, nequaquam dabit: ea vero quae corpori necessaria sunt, et petentes, et non petentes accipiemus, propter corporis sustentationem, quemadmodum et gentes incredulae. Nam idecirco dixit: *Adiumentur.* Non ergo de hoc sollicitum esse oportet, quod etiam absque sollicitudine sumus accepturi, sed de altero priori ac potiori. Verum, si ea quae corpori sunt necessaria, nobis etiam non potentibus praebet, quare ergo iussit, ut panem petas.

χρὴ θαρρέεν. ποῖος γὰρ πατὴρ ἀνέξεται μηδὲ τὰ
ἀναγκαῖα χορηγεῖν τοῖς παισὶ;

Vers. 33. Ζητᾶτε — ὑμῖν.

Πρῶτον, ἀντὶ τῆς, πρὸ τῶν ἀναγκαίων τῆς σώματος, ἢ ἀντὶ τῆς, ἐξαιρέτως, καὶ μάλιστα. Βασιλέαν δὲ θεῷ λέγει νῦν, τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. δικαιοσύνην δὲ αὐτῇ, τὴν δικαιώσιν τὴν παρ' αὐτῇ, ἵνα δικαιώσῃ ὑμᾶς αὐτός. [ἢ τὴν 4) κατόρθωσιν τῆς δικαιοσύνης, ἦτοι τῆς καθόλου ἀρετῆς, δι' ἣν δίκαιοι γινόμεθα.] εἰ γὰρ περὶ τότε τείτε, ὄντων ἀναγκαίων τῆς ψυχῆς, ταῦτα τε δάσει, καὶ προσθήσει καὶ τὰ ἀναγκαῖα τῆς σώματος. καὶ γὰρ καὶ ὅπιστο, ἐν οἷς ἐδίδαξε, πῶς δεῖ ἔυχεθαι, πρῶτον μὲν ἐπειλέγειν, ^{c)} πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς βραντοῖς, ἀγια-

c) Matt. 6.
9-11.

μῆτρα τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γε-
νητὸ τὸ θέλημά σου, ἐπειτα δὲ, τὸν ἀρτον ἡμῶν τὸν ἐπιέσιον δὸς
ἡμῖν σύμμερον. ὃ γὰρ διὰ τότε γεγόναμεν, ἵνα
ἐθίωμεν, καὶ πίνωμεν, καὶ ἐνδυώμεθα, ἀλλ' ἵνα
ἔυαρετήσαντες αὐτῷ, τῶν αἰωνίων ἀπολαύσω-
μεν ἀγαθῶν.

Διὸ τότε μάλιστα χρὴ ζητᾶν καὶ ὑπὲρ τότε
μᾶλλον αἰτεῖν. τότε μὲν γὰρ ἐὰν μὴ ζητῶμεν, ἀλλὰ
δάσει τὰ διαναγκαῖα τῆς σώματος, καὶ αἰτεῖντες, καὶ
μὴ αἰτεῖντες λαμβάνομεν, διὰ τὴν σύνασιν τῆς σώ-
ματος, ὡς καὶ τὰ ἕπιτια εἴθη. διὰ τότε γὰρ εἶπεν,
ὅτι προσεδήσεται. ὡς δέ χρ. ὑπὲρ τότε χρὴ με-
ριμνᾶν, ὃ καὶ μὴ μεριμνῶντες λαμβάνομεν, αλλὰ
ὑπὲρ ἐπέντε. καὶ εἰ τὰ διαναγκαῖα τοῦ σώματος
παρέχει, καὶ μὴ αἰτεῖνταν ἡμῶν, διατί προσέ-
ταξε

⁴⁾ Inclusa omittit. B. Eadem in margine inuenie-
rat Hentenius. Ergo in fine huius scholii addi-
derat. Reuocauimus ergo ad suum locum.

petamus supersubstantialem? Non etiam ob causam, quam ut tali petitione fateamur ipsum esse, qui nos alat; utque hoc consitentes, tali animi gratitudine familiares efficiamur.

Vers. 34. *Ne — sui ipsius.*

Quem superius simpliciter dixisset: Ne sollicitis, videbatur vniuersaliter omnem eorum, quae corpori necessaria sunt, amputasse curam. Itaque manifestius hic docet, quod eam sane, quae de hodierno die est, curam permittat, tanquam propter corporis imbecillitatem necessariam: eam vero quae de crastino est, tanquam superfluam denegat. Crastinus enim dies, et ipse rursus sui ipsius curam habebit, siue eorum, quibus in ipso opus erit homini. Quidam autem dicunt, superius quidem omnem vniuersaliter amputasse curam, idque ad perfectiores dirigi: hic autem eam concedere, quae praesentis est diei, propter imbecilles.

Vers. 34. *Sufficit — suum.*

Malem hic vocat curam, miseriam et calamitates, quae vndeque proueniunt, ipsique sufficiunt, nec oportet diei crastino etiam addere sollicitudinem, ipsumque aggrauare, quum id nobis utile esse non possit ad operam spiritualem. Dicitur enim maleum et quod hic *nemici* dicitur, non solum viuum, sed et ea, quae modo dicta sunt. Siquidem in aliis quoque locis dicitur et *nemici*, ira, siue flagellum a Deo incitatum. *Non est*, inquit, *malum*, *quod dominus non fecerit*. Et rursus: *Ego, ait, faciens pacem et creans malum, hoc est,*

ταξεῖς ζητῶν τὸν ἄργον τὸν ἐπιάσιον; πάντως, ἵνα
διὰ τῆς τοιαύτης αἰτήσεως ὁμολογῶμεν, ὅτι αὐ-
τός ἐστιν ὁ τρέφων ἡμᾶς, καὶ δὲκαὶ σπεδὴ ἡμῶν,
καὶ ἵνα τῷτο δέτως ὁμολογήντες, οἰκειότεροι γινώ-
μενοι διὰ 5) τὴν ἐυγνωμοσύνην.

Vers. 34. Μὴ — εἰαυτῆς.

³Οπίσω εἰπὼν ἀπλῶς, ὅτι μὴ μεριμνήσῃτε, ἐδό-
κε παντελῶς ἐκκόπτειν τὴν μέριμναν τῶν ἀναγ-
καίων τῷ σώματος· λοιπὸν δὲν ἐνταῦθα διδάσκει
Φανερώτερον, ὅτι τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ἐνεζώσῃ ἡμέρᾳ
συγχωρεῖ, ὡς ἀναγκαῖαν, διὰ τὴν αἰδένεισαν τῷ
σώματος· τὴν δὲ τῆς αὔριον ἀπαγορέυει, ὡς πε-
ριττήν. Ηγάρεις αὔριον ἡμέρᾳ ἔξει καὶ αὐτὴ πάλιν
τὴν μέριμναν τῶν εἰαυτῆς, ἥγουν, ὃν ἐν αὐτῇ χρή-
ζεις ὁ ἀνθρωπός. τινὲς δέ φασιν, ὅπισω μὲν παν-
τελῶς ἐκκόψαι τὴν μέριμναν, διὰ τὸ δυνατές
ἐνταῦθα δέ, συγχωρῆσαι τὴν τῆς ἐνεζώσης ἡμέ-
ρας, διὰ τὸς αἰδενεῖσέργεις.

Vers. 34. Ἀρκετὸν — αὐτῆς.

Κακίσιν ἐνταῦθα λέγει, τὴν μέριμναν, τὸν κό-
πον, τὰς ἐπιγνωμένας ἑκάστοτε συμφορὰς, ἀπερ-
αιρεῖσιν αὐτῇ, καὶ δὲ χρὴ προδέναι καὶ τὴν μέ-
ριμναν τῆς αὔριον, καὶ καραβαρύνειν αὐτήν, ὡς
μὴ δύναθαι χρησιμέυειν ἡμῖν εἰς ἐργασίαν πιευ-
ματικήν. κακίσιος γάρει λέγεται, δὲ μόνον η πονη-
ρία, σέλλας καὶ τὰ δηθέντα. καὶ γάρει καὶ ἐν σέλ-
λοις εἴρηται κακίσιος, η Θεἵλατος ὁργὴ καὶ μάζιξ.
οὐκ⁴⁾ εἴτι γάρ, Φησι, κακίσιος ἐν πόλεις, ἣν κυ-
ριος δὲκαὶ ἐποίησε. καὶ αὐθίσις, ἐγώ, Φησι,⁵⁾ ποι-^{c)} Ies. 45, 7.
ῶν εἰξήνην καὶ κτίζων κακοῖς, αὐτὶ τῷ λιμῷς καὶ
R 2 λοιμῷς,

5) τῆς ἐυγνωμοσύνης. A.

d) Amos 3, 6.

e) Ies. 45, 7.

est, fames, pestes ac similia. Tristia enim et afflictione adferentia, consueuimus dicere mala.

Cap. VII. v. 1. *Nolite — iudicemini.*

† Dicit Chrysostomus in expositione epistolae ad Hebreos illud: Nolite iudicare ne iudicemini, de vita dici, non de fide. Similiter et illud, quaecunque dixerint vobis ut seruetis, seruate et fateite: verbum, ut seruetis, de operibus esse, non de fide.

Iudicium hoc loco pro condemnatione accipito. Sic enim interpretatur Lucas, dicens: *Nolite condemnare, et non condemnabimini.* Verum nisi condemnnet quis eum qui peccauit: veluti is qui praest subditum, pater filium, aut dominus seruum: augebuntur omnino vitia, eritque rerum confusio. Sed hic non loquitur de huiusmodi condemnatione, quae bonum amat, et quod primum est corrigit. In sequentibus enim iubet etiam arguere hoc modo ac ligare. *Abi, inquit, et argue eum.* Et rursum: *Quaecunque ligaueritis super terram, erunt ligata et in celo.* Hic autem sermo non ad eos qui praesunt dirigitur, sed ad subditos: monens ne qui propria debent inspicere, ac seipso diiudicare, inspiciant aliena, ac diiudicent alios.

Nam et Paulus Apostolus dicit: *Si nos ipsos diiudicaremus, nequaquam diiudicaremur.* Dirigitur quoque sermo et ad eos, qui quum in maioribus offendant, condemnant eos qui in paruis labuntur. Dicit enim statim in sequentibus: *Quid inspi-*

λοιμὸς, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ γὰρ εἰώθαμεν οὐκανόντας ζεῖν, καὶ τὰ λυπηρὰ οὐκ οὐκωτικά.

Cap. VII. v. I. Μή — πειθῆτε.

[Φησὶν⁶⁾ ὁ χρυσόζομος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ἐβραίς ἐπισολῆς, ὅτι τὸ μὴ κρίνετε, οὐαὶ μὴ κρίθητε, περὶ Βίου ἐστίν, οὐ περὶ πίσεως. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, πάντα, f) ὅσα ἀν λέγωσιν ὑμῖν πολὺ^{f)} Matth. 23, 3. ἐν, ποιεῖτε. τὸ γὰρ ποιεῖν, ἔργων ἐστίν, αὐτὸς οὐ πίσεως.]

Κείσιν δὲ ἐνταῦθα, τὴν κατακρισιν νόησον.
ταύτην γὰρ ἐθερμηνέυων ὁ λγκᾶς ἔπει, μὴ^{g)} καὶ^{g)} Luc. 6, 37.
ταδικάζετε, καὶ δὲ μὴ καταδικαθῆτε. καὶ εἰ μὴ
καταδικάσετε τις τὸν ἀμαρτάνοντα, οἷον ἀρχῶν
μὲν τὸν ἀρχόμενον, πατηρὸν δὲ τὸν οὐρανὸν, δεσπότης
δὲ τὸν δῆλον, ἐπιδώσει πάντως οὐ κακία, καὶ
ἔσαι σύγχυσις. αὐτὸς δὲ περὶ ταύτης τῆς κατακρι-
σεως λέγει νῦν, τῆς φιλαγάθης καὶ διορθωτικῆς.
πρεστὸν γὰρ ἐνετείλατο, καὶ ἐλέγχειν οὐτῷ, καὶ
δεσμεῖν. ὑπαγε^{h)} γάρ, Φησὶ, καὶ ἐλεγύζον οὐ^{h)} Matth. 18, 15.
τὸν. καὶ αὖθις,ⁱ⁾ ὅσα ἀν δίτητε ἐπὶ τῆς γῆς, i) Matth. 18, 18.
ἔσαι δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. νῦν δὲ ὁ λόγος οὐ
πρὸς^{j)} τὰς ἀρχοντάς ἐστίν, αὐτὸς πρὸς τὰς ἀρ-
χομένας, παρεινῶν, μὴ αὐτὶ τῷ βλέπειν τὰ οἰκεῖα,
καὶ καταδικάζειν ἔσαυτάς, ὅραν τὰ αἰλούτρια, καὶ
κατακρίνειν ἔτέρας.

Φησὶ γὰρ καὶ παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὅτι εἰ^{k)} k) 1 Cor. 11, 31.
ἐκρίνομεν ἔσαυτάς, ἐπει ἐκρινόμεθα. ἔξι δὲ ὁ λό-
γος καὶ πρὸς τὰς μεγάλα μὲν ἀμαρτάνοντάς, κα-
τακρίνοντάς δὲ τὰς μικρὰ σφαλλομένας. λέγει

R. 3 γὰρ

⁶⁾ Inclusa in margine habet. A. Eadem in fine hu-
ijs scholii adiecerat Hentenius, itidem ex margi-
ne sui Codicis.

⁷⁾ τὰς, abest. A. Ita quoque paullo post.

*inspicis festucam in oculo fratris tui, trabem autem quae in oculo tuo est, non consideras? nāg-
os autem (quod vertit interpres festucam aut sti-
pulam) proprie ligni particula breuissima est, et
pulchre trabi opponitur.*

Vers. 2. *Quo — iudicabimini.*

Eadem condemnatione, qua condemnabis fra-
trem, condemnaberis et tu: hoc est, si leuem
eius lapsum curiose inquisieris, etiam et tu con-
demnaberis, et leuia errata tua anxie disquirerentur,
ac tempore tremendi iudicii condemnabuntur.

Vers. 2. *Et — vobis.*

Et mensura qua curiosa exactione metiris, puta
quod tuae utilitatis debuisset habere respectum,
aut cauere ne te offenderet: eadem mensura reme-
tientur et tibi tuam conuersationem. Vult autem
fermo, quod quantam expetis ab eo exactiōnē,
tantam et Deus expetet a te. Aduertere autem
oportet, quod quemadmodum si remiserimus de-
bitoribus nostris, remittet nobis et Deus: Ita si
fratrem non condemnauerimus, neque Deus nos
condemnabit. O admiranda praeceptorum vir-
tus, quae facilia quidem sunt ad exequendum,
magnam tamen nobis conciliant salutem.

Quid igitur, si frater fornicatus fuerit, aut
aliud tale quippiam deliquerit, an hunc non cor-
rigam, sed tacebo? Corrige sane salubriter, et
quasi medicus. Neque enim dixit: *Ne cohīeas
delinquentem: sed, ne iudices.* Dixit autem et
Paulus:

³⁾ πρὸς τὴν ἑαυτὴν πολιτείαν οὐκ βίον. Hentenius
duplici modo reddidit, nec tamen sententiam af-
secutus est.

γάρ ἐφεζῆς, τί βλέπεις ¹⁾ τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ¹⁾ Matth. 7, 3. ὄφει λμῶ τῷ αἰδελῷ σὐ, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὄφει λμῷ δοκὸν τὸ κατανοεῖς; εἴ δὲ κάρφος, ἀπόσπασμα ξύλῳ βραχύτατον.

Vers. 2. Ἐν ᾧ — οριθήσεθε.

Ἐν γῇτινι καταδίκῃ καταδικάζεις τὸν αἰδελῷον, ἐν ταύτῃ οριθήσῃ καὶ σὺ, τουτέστι, εἰ τὸ λεπτὸν αὐτοῦ σφάλμα πολυπρεγμονεῖς καὶ κατακρίνεις, καὶ τὰ λεπτὰ τὰ σὰ πολυπρεγμονηθήσονται καὶ κατακριθήσονται ἐν καιρῷ τῆς Φοβερᾶς κρίσεως.

Vers. 2. Καὶ — υἱοῦ.

Καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ ἀκριβεῖας μετρεῖς αὐτῷ τὴν πολιτείαν, οἷον, ὅτι τίσον ὠφελεῖς ⁸⁾ προσέχειν· ἐν τέτῳ μετρηθήσεται καὶ σοὶ οὐ σὴ πολιτεία. δῆλον δὲ ὁ λόγος, ὅτι ἔστιν ἀκριβεῖαν ἀπαιτεῖς αὐτὸν, τοσαύτην ἀπαιτηθήσῃ καὶ σὺ παρὰ τῷ θεῷ. Χρῆσθαι δὲ προσέχειν, ὅτι ὡσπερ ἐάν ήμεῖς αὐθιώμεν τοῖς ὄφει λέταις ήμῶν, αὐθιστοὶ καὶ ὁ θεὸς ήμῶν· ἔτως ἐάν ήμεῖς οὐ κατακρίνωμεν τὸν αἰδελῷον, οὐδὲ ὁ θεὸς ήμᾶς. ὁ θαυμαστῆς ἐντολῶν δυάδος, φαδίων μὲν εἰς τὸ κατορθωθῆναι, μεγάλης δὲ σωτηρίας προξένων!

Τί οὖν; ἐάν τοι ὁ αἰδελῷος πορνεύῃ, η̄ τοιοῦτον ἄλλό τι πλημμελῆ; πότερον οὐ διορθάσω τοῦτον, ἄλλα τι συγήσω; διορθώσον μὲν ἰατριῶς, ὡς αἰδελῷον· μὴ κατάκρινε δὲ ἀπεχθῶς, ὡς μεμισημένον. οὐ γάρ ἐπει, μὴ παύσῃς αἱμαρτάνοντα· ἀλλὰ μὴ κρίνης. Φησὶ γάρ καὶ παῦλος, σὺ τίς εἶ ^{m)} m) Rom. 14, 4. ὁ κρίνων ἄλλότερον οἰκέτην; τῷ ίδιῳ πυρίῳ σήμεια ἡ

Paulus: *Tu cur iudicas fratrem tuum, aut tu cur spernis fratrem tuum?* Et certe non subditum condemnare, animae est pharisaicae, et seipsum iustificantis.

Vers. 3. *Quid autem — consideras?*

Per festucam peccatum minimum indicauit: per trabem vero maximum. Est enim trabs lignum oblongum. Vult autem dicere: *Quomodo lapsum minimum in anima fratris tui acute conspicis, grauissimum vero in tua non intueris?* quisque enim quae sua sunt magis videt, quam ea quae alterius: et maiora magis videt, quam ea quae minora sunt.

Vers. 4. *Aut — tuo.*

Siue, quomodo tentabis eum curare, quum ipse maxime indigeas salute? **e**cce enim trabs in oculo tuo est.

Vers. 5. *Hypocrita — tui.*

Hypocritam nominauit talem, vtpote medici munus vindicantem, aegroti vero locum retinenteim. **V**el, tanquam praetextu correctionis alienum lapsum curiose indaganenteim, sed id proposito condemnandi agentem. Si enim curandi fratris desiderio hoc agis, cura prius teipsum, qui plus illo deliquisti: quodsi temetipsum despicias, manifestum est, quod neque illum amas: Magis enim seipsum quisque amat, quam fratrem. Itaque non ad emendandum, sed ad condemnandum conuictaris. **V**ides ergo quod alios curare non prohibuit, si id omnino tibi cordi est: sed admonuit,

πίπτει. καὶ πάλιν, σὺ^η) δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν Rom. 14,10.
Φόν σου; ή καὶ σὺ, τί ἔξερθενεῖς τὸν ἀδελφόν σα;
καὶ ὅντως τὸ κατακρίνειν τὸν μὴ ὑπεξούσιον, ψυχῆς ἐνια φαρισαϊκῆς, καὶ δικαιώσης ἑαυτήν.

Vers. 3. Τι δὲ — κατανοεῖς;

Διὸ τῷ κάρφῳ μὲν, τὸ ἐλάχισον ἀμάρτημα ἐνέφηνε· διὰ τῆς δοκῆς δὲ, τὸ μέγιστον. Ξύλον γὰρ ἐπίμηκες ή δοκός. λέγει δὲ, ὅτι διατί τὸ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ τῷ ἀδελφῷ σα ἐλαφρότατον σφάλμα βλέπεις οὕτως· τὸ δὲ ἐν τῇ σῇ βαρύτατον, οὐχ οὔρας; πᾶς γὰρ τὰ ἑαυτῷ μᾶλλον οἶδεν, η τὰ ἐτέρως, καὶ τὰ μείζω βλέπει μᾶλλον, η τὰ ἐλάττω.

Vers. 4. Ἡ — σοῦ.

³Η πῶς ἐπιχειρήσεις ἰατρεῦσαι αὐτὸν, αὐτὸς μάλιστα δεόμενος ἰατρείας; οἶδον γὰρ η δοκὸς ἐν τῷ οὐφελμῷ σου ἐζίν.

Vers. 5. Υποκριτὰ — σου.

Τυποκριτὸν, τὸν τοιοῦτον ἀνόμασεν, αἱ ἰατροῦ μὲν τάξιν ἀρπάζοντα, νοσῆντος δὲ τόπον ἐπέχοντα· η ὡς προφάσει μὲν διορθώσεως τὸ ἀλλότριον σφάλμα πολυπραγμονύτα, σκοπῷ δὲ κατακρίσεως τῷτο ποιεῦντα. εἰ γὰρ ιηδόμενος τῷ ἀδελφῷ σου τοῦτο ποιεῖς, πρῶτον κήδει σεαυτῷ, μεῖζον ἐκείνης πλημμελήσας· εἰ δὲ σεαυτῷ καταφρονεῖς, πρόδηλον, ὡς οὐδὲ ἐκείνον φιλεῖς. πᾶς γὰρ ἑαυτὸν φιλεῖ μᾶλλον, η τὸν ἀδελφόν. η λοιπὸν οὐδιορθούμενος, ἀλλὰ κατακρίνων ἐκπομπέυεις. ²⁾ οὔρας, ὃν ἐκάλυσε θεραπέυειν ἐτέρως, εἰ τάτῳ πάντως ἐπιθυμεῖς· αλλ' ἐκέλευσε θεραπέυειν σε-

R 5.

αυτὸν

²⁾ intell. τὰ σφάλματα τῷ ἀδελφῷ σα.

te prius cures, deinde illos: Medicum namque sanum esse oportet. Haec atque similia statuit: non auertens, ut dictum est, a mutua correctione, sed proprietum delictorum negligentiam reprehens. Duplex enim condemnatio illum expectat, qui quum magnis reus teneatur malis, leuia aliorum errata curiose scrutatur.

Vers. 6. *Ne — porcos.*

Sanctum et margaritas vocavit fidei nostrae mysterium. Sanctum quidem, utpote diuinum: Margaritas vero, propter pretiosa quae in eo recondita sunt dogmata. Et rursum, canes et porcos nominauit eos, qui immedicabili tenentur impietate. Canes quidem, tanquam Christo oblatrantes: Porcos vero, quasi perturbationum luto obuolutos. Iubet igitur ne talibus tradamus dogmatum fidei mysteria. Ne proiiciatis autem, hoc est, ne apponatis. Indigni sunt enim qui talia audiant. Deinde addit et causam.

Vers. 6. *Ne quando — vos.*

Melius enim est eos haec ignorare, quam cognoscere, ne quando postquam simulata probitate a vobis ea didicerint, ludibrio habeant ac detrahant ipsis. Id enim indicat quod additur: *Conculcent.* Pedes vero ipsorum dicit infidelitatem eorum, qua ad perditionem gradiuntur. Deinde conuersi a ficta probitate ad manifestam repugniam, lacerent vos, hoc est, impetum faciant ac resistant vobis. Non potentes namque diuina dogmata, sacra quadam, ut docet, maiestate intellege-

αὐτὸν πρὸ ἐκέίνων. χρὴ γάρ τὸν ιατρὸν ὑγιείνειν· ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα νενομοθέτησεν, ἐπὶ αὐτοῖς πέπονται, ὡς εἴρηται, τὸ διορθέν αἰλάνθες· αὐτὸι αἰτιάσειν τὸ τὰν οἰκείων αἱμαρτημάτων ἀμελεῖν. διπλῇ γάρ καταδηκη, τὸ τὸν μεγάλοις ἀτοπήμασιν ὑπεύθυνον, ἔχεταί τοι τὰ ἐτέρων ἐλάχισα.

Vers. 6. Μὴ — χοίρων.

"Αγιον καὶ μαργαρίτας ὠνόμασε, τὸ μυσῆριον τῆς πίσεως ἡμῶν. σύγιον μὲν, ὡς θεῖον· μαργαρίτας δὲ, διὸ τὰ ἐν αὐτῷ τίμια δόγματα. καὶ πάλιν, 'κύνας μὲν καὶ χοίρος¹⁾ ἐκάλεσε, τους ανιάτρους ἐν δυσσεβείᾳ. κύνας μὲν, ὡς καθυλακτῶντας τοῦ χριτοῦ· χοίρους δὲ, ὡς τῷ βοεβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκαλινθεμένους. κελένεις τοινυν, μὴ παραδιδόντες τοῖς τοιέτοις τὸ μυσῆριον τῶν δογμάτων τῆς πίσεως. μὴ βάλητε δὲ, αντὶ τοῦ, μὴ²⁾ παραθῆτε. ανάξιοι γάρ εἰσι τοιαύτης οἰρᾶς ἀκροάσεως. εἴτα προστίθησι καὶ αἰτίαν.

Vers. 6. Μήποτε — υμᾶς.

Κρεῖττον ἐσιν, ἀγιοπθῆται ταῦτα παρ' αὐτῶν, οὐ γιωριμῆται, μήποτε ὑποκριθέντες ἐπιείκειαν, καὶ μαθέντες αὐτὸς παρ' ἡμῶν, ἐμπαρεινήσωσιν αὐτοῖς καὶ διεισύρωσι. τότο γάρ δηλοῖ τὸ καταπατήσωσι. πόδας δὲ αὐτῶν λέγεται, τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, διῆς βαδίζεσσιν εἰς ἀπώλειαν. εἴτα σραφέντες ἀπὸ τῆς ἐπιπλάτους ἐπιεικείας εἰς Φανεράν ἐναντίωσιν, ἐνέξωσιν υμᾶς, τετέρι, προσβάλωσιν, αντιστῆσι. μὴ δυνάμενοι γὰρ θεοπρεπῶς νοεῖν τὰ θεῖα δόγματα, προσάπτε-

²⁾ Immo, παραθῆτε. Nec enim Medio est opus Atque ita etiam responderet τῷ βάλητε.

ligere, affectus humanos illis attribuunt, et inde armati, illa quidem suggillant, vos autem affligunt.

Vers. 7. *Petite — vobis.*

Postquam magna quaedam et admiranda iusserat, puta ut discipuli cunctis animi affectibus superiores effecti, Deo in diiudicandis dignis assimilentur, ne grauia videantur mandata, aptas addidit considerationes, quae haec esse facilia persuadeant. Maxime autem facilitatis adposuit coronidem siue apicem: dico sane, quod ab orationibus est auxilium.

Certantes enim non tantum fatigare oportet, verum etiam superne auxilium poscere: quod omnino veniet, et aderit, ac adiuuabit, omniaque reddet facilia: ideoque etiam petere iussit, et quod dabitur promisit: Non tamen vtcunque petere, sed cum perseverantia et assiduitate. Nam hoc manifestat, quod additur: *Quaerite.* Nec solum cum perseverantia et assiduitate, sed etiam cum feroce ac vehementia: Id enim indicat quod subiungit, dicens: *Pulsate.*

Vers. 8. *Omnis — aperietur.*

† Qui absque animi aegritudine quippiam ad bene operandum petit, gratiam accipit virtutis ad operationem praceptorum. Et qui absque animi perturbatione, quaerit aliquid in naturae speculatione, inuenit rerum veritatem. Praeterea qui animo non commoto, scientiae ianuam pulsat in theologica disciplina, aperietur ei cognitio reconditorum mysteriorum. Qui vero animo, aliqua affectione perturbato petit, quaerit aut pulsat, non confe-

ἀπτεσιν αὐτοῖς ἐμπάθειαν, οὐάντευθεν ὄπλιξό-
μενοι, καμαδῆσι μὲν αὐτὰ, προσαράσσουσι δὲ
ημῖν.

Vers. 7. Αἰτᾶτε — υμῖν.

³Ἐπειδὴ μεγάλα τινὰ καὶ θαυμαῖα προσέταξε,
πάντων μὲν τῶν παθῶν ἀνωτέρους γίνεσθαι τοὺς
μαθητὰς, ὄμοιούθαι δὲ τῷ Θεῷ, διακρίνειν δὲ τὰς
ἀναξίας, ἵνα μὴ δόξῃ χαλεπὰ τὰ προσάγματα,
τέθεικε μὲν ἴκανούς λογισμὸς, πέμποντας, ὅτι
ἔσθια ταῦτα· μάλιστα δὲ προσέθηκε τὴν κορωνί-
δα τῆς ἐυκολίας. Φημὶ δὴ, τὴν ἀπὸ τῶν ἐυχῶν
συμμαχίαν.

Χρὴ γὰρ μὴ μόνον σπεδάζειν τὰς ἀγωνίδο-
μένες, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔννοιαν ἐπικαλεῖθαι Βοή-
θειαν. καὶ πάντως ἥξει, καὶ παρέσται, καὶ συν-
εφάψεται, καὶ πάντα ποίσει ὁσία. διὰ τοῦτο
καὶ αἵτεν ἐκέλευσε, καὶ τὴν δόσιν ὑπέσχετο. πλὴν
μὴ ἀπλῶς αἵτεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιμονῆς καὶ ἐυτο-
νίας. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ζητεῖτε. καὶ μὴ μόνον
μετ' ἐπιμονῆς καὶ ἐυτονίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ θερ-
μότητος καὶ σφοδρότητος. τοῦτο γὰρ Βούλεται,
τὸ κρούετε.

Vers. 8. Πᾶς — ἀνοιγήσεται.

[Ο³) χωρὶς πάθεις αὐτῶν ἐν τῇ πρακτικῇ φιλο-
σοφίᾳ, λαμβάνει χάριν δυνάμεως εἰς πρᾶξιν τῶν
ἐντολῶν· καὶ ὁ ζητῶν ἀπαθῶς ἐν τῇ Φυσικῇ Θεω-
ρίᾳ, ἔνρήσει τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν· καὶ τῷ
κρέοντι ἀπαθῶς τὴν Θύραν τῆς γνώσεως ἐν τῇ
Θεολογικῇ μυσαγωγίᾳ, ἀνοιγήσεται ἡ γνῶσις τῶν
ἀποκεύφων μυσηρίων. ὁ δὲ μετά τίνος πάθεις αἱ-
τῶν ἡ ζητῶν ἡ κρούων, οὐκ ἐπιτεύξεται. αἵτε-

consequetur. Petitis enim, inquit, et non accipitis; eo quod male petatis.

Haec in confirmationem promissionis addidit: ut si non statim acceperis, ne desistas, sed perseveres ac incalescas. Ideo enim non statim dat quod petis, ut quaeras: et idcirco non statim aperit ianuam, ut pulsas. Apud homines enim, si vrgens petitionibus insistas, eos ad iram prouocas: apud Deum vero, potius eum irritas, nisi hoc facias. Nam exquirit a te assiduitatem, et vehementiam: teque vult perseveranter simul ac seruenter petere. Qui enim petit, nec accipit: aut indigne petit, aut non perseverat, aut tepide petit. Nam tria haec oportet concurrere.

Vers. 9. *An quisquam — V. 10. illi?*

Ponit rursum considerationem facti humani: et ab exemplo auditorem inducit, ut his quae dicta sunt assentiat. Oportet autem et petentem filium esse, et petere quae patrem quidem dare, filium autem accipere deceat.

Vers. 11. *Si — ab eo?*

Malos ippos dixit, non humanam calumniando naturam, sed ad differentiam bonitatis diuinæ: humana namque bonitas ad diuinam, malitia esse videtur: tantaque est harum distincio, quantum homo differt a Deo. Considera vero, quomodo nunc quidem exhortatur ad studiose operandum, nunc autem orare admonet: rursum nunc ab hoc ad illud transire, nunc vero ab illo ad istud. Hoc autem facit docens, quod neque de solo bono opere

⁴⁾ Intell. cov.

τε^ο) γάρ, Φησι, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι καὶ ο) Iac. 4, 3.
κῶς αἰτεῖθεν.]

Ταῦτα δὲ προσέδηκεν, εἰς Βεβαιώσιν τῆς
ὑποσχέσεως, ἵνα εἰ μὴ παραστίκηται λαβῆσαι, μηδ
ἀποσῆσαι, αἷλλα ἐπιμείνηται καὶ θερμανθῆσαι. διὸ τότε
γάρ αἰτεῖτος, +) γινέσθω δίδωσιν, ἵνα ζητή-
σης· καὶ διὸ τότε γινέσθω αἰνούγει τὴν Θύραν,
ἵνα κρέσσης. ἐπὶ μὲν γάρ αὐτοφάπων, ἐὰν ἐπιμεί-
νηται γυναικείον ταῖς αἰτησοῖς, παρεργίζεται αὐτές·
ἐπὶ δὲ τῷ Θεῷ, μᾶλλον παραπικράνεται αὐτὸν, ἐὰν
μηδ τότε ποιῇς. δοκιμάζεται γάρ τοι τὴν εὐτονίαν
καὶ τὴν σφραγίτητα, καὶ Βλέπεται σὲ αἴτεν ἐπι-
μόνως αὖτε καὶ θερμῶς, καὶ πάντως δίδωσιν. ὁ
γάρ αἰτήσας καὶ μηδ λαβάν, η ἀναξίας γίγνεται,
η σὺν ἐπέμενεν, η χλιαρῶς γίγνεται. δέ γάρ συ-
δομένην τὰ τρία.

Vers. 9. Ἡ τίς — Vers. 10. αὐτῷ;

ΤΙΘησι πάλιν λόγισμὸν αὐτοφάπνιγον πράγματος;
καὶ αἴποτε παραδέιγματος ἐνσάγει τὸν αἰροσατὸν εἰς
τὸ θαύμα, περὶ ὃν εἴρηκε. Χρὴ δὲ τὸν αἰτεῖτα,
καὶ οὐσίαν εἴναι, καὶ αἰτεῖν, απερ τῷ πατεῖ μὲν
πρέπεις δούναι, τῷ οὐτῷ δὲ συμφέρει λαβεῖν.

Vers. 11. Ἔ — αὐτόν;

Πόνηρες αὐτὸς εἶπεν, εἰ διαβάλλων τὴν αὐτοφά-
πνην Φύσιν, αἷλλα πρὸς αἰτιδιαπολῆν τῆς αὐτο-
θότητος τῷ Θεῷ. η γάρ αὐτοφάπνη ἀγαθότης,
πρὸς τὴν θείαν, κακία δοκεῖ, καὶ τοσσότεν αἱ-
ροῖν τὸ διάφορον, ἔστον αὐτοφάπνη πρὸς θεόν. ὅρα
δέ, πῶς ποτὲ μὲν προτρέπεται ἐγγάγειν τὴν
αἱρετὴν, ποτὲ δὲ παρανεῖ εὐχερεῖαν. καὶ νῦν μὲν
αἴπερ ἐκείνη πρὸς τότε μεταβάνεις νῦν δὲ αἴποτε τό-
τε πρὸς ἐκεῖνο μεταχωρεῖ. τότε δὲ ποιεῖ, διδέ-
σκων,

opere sécuros esse oporteat, neque rursum de sola oratione, sed et quae nostra sunt conferamus, et coelitus auxilium imploremus. Haec enim mutuo auxilio pugnantia, prosperum habebunt successum.

Vers. 12. *Omnia — ipsiſ.*

Omnia quae prius de dilectione statuerat, breui nunc verbo summatum collegit, ac succincte docuit: ponens rem facilem ac iustissimam. Omnia, inquit, quaecunque volueritis ut faciant vobis homines et vos facite ipsis. Ita autem haec ipsis facite, sicut vultis ut ipsi vobis faciant. Et hoc idem est, quod amare proximum sicut se ipsum: ideo etiam subdidit.

Vers. 12. *Ita — prophetae.*

Ita lex vetus et prophetae determinant. Lex si quidem dicit: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum:* Prophetae quoque multa de fraterno amore Iudeos exhortati sunt: Sed et Christus in sequentibus interroganti legisperito, quod esset mandatum magnum in lege: vbi dē Dei ac proximi amore respondisset subdidit: *In his duobus mandatis uniuersa lex pendet et prophetae,* hoc est, his duobus magis appensa sunt: circa haec duo magis egregie tractant ac narrant: id pro scopo

haben-

5) *ηαγείρουσ.* A.

6) Pro ἔτως, dedi ἔτω. In plerisque Codd. etiam ante consonam reperitur ἔτως. Euthymii ergo interpretatione vindicat lectionem, quam habent omnes probi Codices. Eius autem auctoritas eo maior est hoc loco, quod a Chrysostomo dissentit, qui ἔτος intulit. T. VII. p. 291. B. VIII. p. 451. E.

σιων, ὅτι ὅτε τῇ οἰκείᾳ σπεδῇ προσήκει μόνη
Θαρρεῖν, ὅτε μόνη τῇ ἔυχῃ πάλιν, αλλὰ καὶ
τὰ παρ' ἑαυτῷ συνεισφέρειν, καὶ τὴν ἀνωθεν
ἐπιπαλεῖθαι βούθειαν. δι' αλλήλων γὰρ ταῦτα
συμμαχάσμενα κατορθῶνται.

Verf. 12. Πάντα — αὐτοῖς.

^aΟσα περὶ ἀγάπης προλαβὼν ἐνομοθέτησε, πάν-
τα νῦν ἐν τῷ Βραχεῖ τέτω λόγῳ ἀνεκεφαλαιώ-
σατο, καὶ συντόμως ἐδίδαξε πρᾶγμα ἁρδιόν τι
καὶ δικαιότατον, εἰπὼν, ὅτι πάντα, ὅσα ἀν Θέ-
λητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἀνθρώποι, καὶ ὑμεῖς
ποιεῖτε, αὐτοῖς. ὅτω δὲ αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖτε,
ὡς θέλετε ἐκείνους ^{b)} ταῦτα ποιεῖν ὑμῖν, ὅπερ
ταῦτον ἔστι, τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, ὡς ἔσυ-
τον. διὸ καὶ ἐπῆγονται.

Verf. 12. Οὕτως — προφῆται.

^{c)}Οὕτω ^{d)} διαλαμβάνει καὶ ὁ παλαιὸς νόμος, καὶ
οἱ προφῆται. ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶν, ἀγαπή-
σσεις ^{e)} τὸν πλησίον σθ, ὡς σεαυτὸν οἱ προφῆται ^{f)} Leuit. 19, 18.
δὲ πάλιν πολλὰ περὶ Φιλαδέλφιας τοῖς ιεδαίοις
παρηγένεσαν. αλλὰ καὶ πρὸς τὸν γορικὸν ὕπερον ^{g)}
ὁ χριστὸς, ἐπερωτήσαντα, ποια ^{h)} ἐντολὴ μεγά- ⁱ⁾ Matth. 22,
λη ἐν τῷ νόμῳ, ἀποκριθεὶς, περὶ τε τῆς εἰς θεὸν ^{j)} 36-40.
ἀγάπης, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον, ἐπήνεγ-
κε. ὅτι ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὁ νόμος
ὅλος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται, τετέστι, τῶν
δύο τέτων μᾶλλον ἐκκρέμανται, περὶ τῶν δύο τέ-
των διαφερόντως διαλαμβάνεσσι, καὶ προηγμε-
νον σκοπὸν ἔχεσσι διδάξας τὰς ἀνθρώπους ἀγα-
πᾶν

^{j)} ὁ χριστὸς, abest. A.

habentes, ut homines doceant Deum colendo amare, ac se inuicem, in nullo alteri nocendo.

Potesi quoque et alio modo dici, quod omnis lex ac prophetae haec duo praecepta habent, tanquam radicem, causam, et argumentum,

Vers. 13. *Intrate — portam.*

Angustiam portam vocat, virtutum operationem. Portam quidem, tanquam ad vitam aeternam introducentem: angustiam vero, ut quae ingredientes praepares ad labores ac afflictiones, donec ad finem perueniant. Quia enim arcta est ob suam perfectionem, dicuntur illam non posse ingredi, qui crassi sunt peccatis: donec peccatorum a se pinguedinem expellant.

Vers. 13. *Quia latam — eam.*

Similiter viam ac portam nominavit voluptatum amorem tanquam in supplicium abducentem: id enim vocat hic perditionem. Latam autem et spatiis, quia nullum præchet laborem ingredientibus per eam: quem indulgens fit, nullo clausa termino, nullo obseruata custode.

Vers. 14. *Quam angusta — vitam.*

To, quam, pro valde ponitur. Exaggerat enim angustiam ac constrictiōnem ipius, ut his cognitis ad certamen excitemur, et præparemur ad laborum tolerantiam ac constantiam. Nam quod ex se triste est, si præcognitum fuerit ac præcogitatum, ubi congerit, facilius ac leuius tolerari solet.

πᾶν μὲν τὸν Θεὸν, ἐν τῷ εὐσεβεῖν· ἀγαπῶν δὲ καὶ ἀληφάς, ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν τὸν πλησίον.

⁷Ἐσι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται τὰς δύο ἐντολὰς ταύτας κέκτηνται ἔιζαν καὶ αὐτίαν καὶ ἀφορμήν.

Verf. 13. Ἐισέλθετε — πύλης.

Στενὴν πύλην καλεῖ, τὴν ἄσκησιν τῶν ἀρετῶν πύλην μὲν, ὡς εἰσάγγεσσαν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· σενὴν δὲ, ὡς παρασκευάζεσσαν τὰς εἰσερχομένας πονεῖν καὶ ἴδεῖν καὶ θλιβεσθαι, μέχρεισ δὲ διέλθωσι, καὶ ὡς μὴ χωρεῖσσαν τὰς παχεῖς τῶν ἀμαρτίας, διὸ τὴν λεπτότητας τῆς ἀκριβείας αὐτῆς, ἕως δὲ ἀπόδωνται τὸ πάχος τῆς ἀμαρτίας.

Verf. 13. Ὁτι — αὐτῆς.

Πάλιν ὠνόμασε πύλην καὶ ὁδὸν, τὴν φιληδονίαν πύλην μὲν καὶ ὁδὸν, ὡς ἀπάγγεσσαν εἰς τὴν κόλασιν· ταύτην γὰρ νῦν ἀπώλειαν λέγει· πλοτεῖσαν δὲ καὶ εὑρύχωρον, ὡς μηδένα πόνον παρέχεσσαν τοῖς εἰσερχομένοις δι' αὐτῆς, διὰ τὸ ἀρρένον αὐτῆς καὶ ἀνετον καὶ ἀπαρατήρητον.

Verf. 14. Τι σενὴ — ζωὴν.

Τὸ τι, αὐτὶ⁸ τῷ πάνυ. μεγαλύνει γὰρ τὴν σενότητα καὶ τὸ θλιβερὸν αὐτῆς, ἵνα προμαθόντες αὐτὰ διεγερθῶμεν εἰς ἀγῶνας, καὶ παρασκευαθῶμεν εἰς ὑπομονὴν καὶ παρτερίαν τῶν πόνων. τὸ γὰρ προεγνωσμένον καὶ προσδεδοκημένον λυπηρὸν, εὐχερέτερον καὶ καθόπτερον ἐώθε προσ-

⁸) Tὸ τι, possit etiam accipi pro ὡς, ὡς σενὴ, quam angusta.

let. Volens itaque discipulos, certaminum praeualidos fieri praefectos, manifestauit viam praedictam esse angustam, ac dolore plenam.

Cupiens autem eos consolari, ob eam quae inde sequitur afflictionem: et alleuians quod in ea laboriosum est, manifestat quo ducat, puta ad vitam, videlicet aeternam, ut dum visis laboribus anxiaris, in finem ipsorum respiciens exciteris, viribus a spe retributionis additis. Neque minima consolatio est, vocare ipsam portam ac viam, neutra siquidem permanet, sed transit.

Vers. 14. *Et — e à m.*

Ibi quidem multi, quia iucunda est et sine labore: hic autem pauci, quia difficulter est ac laboriosa. Scire autem conuenit, quod nunc angustam ac strictam viam coelestis vitae dixit, propter temporariam ipsius afflictionem: Abbi vero suave dicit iugum mandatorum suorum, et onus praeceptorum suorum leue, ob spem aeternorum bonorum. Virtus enim grauis quidem est propter laborum molestiam, leuis autem propter retributionem: sensimque doloris mitigat ac extenuat futuri expectatio gaudii.

Vers. 15. *Cavete — rapaces.*

Postquam de via dixit, addit et de his, quae per viam in insidiis ponuntur, ut attentiores ac vigilantes simus. Et in praecedentibus quidem, de canibus ac porcis docuit: hic vero aliud quoque genus periculosius inducit, luporum videlicet ou-

πίπτειν. Βελόμενος μὲν δὲ ἐν ἐναγωνίεσ τῷ καρτερῷ εἴναι τὰς μαθητὰς, ἐδίλωσε τὸ σενόχωρον καὶ ἐπώδυνον τῆς εἰρημένης ὁδοῦ.

Παραμυθέμενος δὲ τὴν ἐντεῦθεν κακοπάθειαν, καὶ κεφίζων τὸ ἐπίπονον αὐτῆς, ἐδίδαξε, πᾶς ἀπάγει, ὅτι εἰς τὴν ζωὴν, δηλαδή, τὴν αἰώνιον· ἵνα, ὅταν βλέπων εἰς τὰς πόνους, ίλιγγᾶς, ἀποβλέψεις εἰς τὸ τέλος αὐτῶν, παροξυσθῆς, ταῖς τῆς αντιδόσεως ἐλπίσῃ νευρόμενος. οὐ μικρὰ δὲ παρηγορίαι, καὶ τὸ καλέσαι ταύτην πύλην καὶ ὁδόν. καὶ ἀμφῷ γὰρ παροδευόμενα, καὶ οὐ μόνιμα.

Vers. 14. Καὶ — αὐτήν.

Ἐκεῖ μὲν ποθοὶ, διὰ τὸ ἄδυτον ἐνταῦθα δὲ ὄλιγοι, διὰ τὸ πικρὸν καὶ ἐπιμοχθόν. προσήκει δὲ γινώσκειν, ὅτι νῦν μὲν σενὴν καὶ τεθλιμένην τὴν πύλην καὶ τὴν ὁδὸν τῆς αἰώνιου ζωῆς εἰρηκε, διὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτῆς κακοπάθειαν ἀλλαχθὲ δὲ¹⁾ χρησὸν λέγει τὸν διηγὸν τῶν ἐντος τοῦ Ματθ. II, 38: λῶν αὐτῷ καὶ τὸ φροτίον τῶν ἐπιταγμάτων αὐτῷ ἐλαφρὸν, διὰ τὴν χαρὰν τῆς ἐλπίδος τῶν αἰώνιων αἰγαθῶν. ή ἀρετὴ γὰρ βαρεῖα μὲν ἐστι, διὰ τὸ ἐπαχθὲς τῶν πόνων ἐλαφρὰ δὲ, διὰ τὴν αντίδοσιν, καὶ τὴν αἰώνιαν τῆς δειμύτητος προσένει καὶ λείπεις η προσδοκία τῆς μελλότητος χαρᾶς.

Vers. 15. Προσέχετε — ὡραγεῖς.

Ἐπών περὶ τῆς ὁδοῦ, προστιθησον καὶ περὶ τῶν ἐπιβλευόντων κατὰ τὴν ὁδὸν, ἵνα προσεκτικατεροι καὶ ὑφαλεώτεροι ὥμεν· ἀλλ' ὅπιστο μὲν περὶ κυνῶν καὶ χοιρῶν ἐδίδαξεν· ἐνταῦθα δὲ ἔτερον εἶδος χαλεπώτερον εἰσάγει, τὸ τῶν λύκων, τῶν ἐπικεκαλυμμένων ταῖς τῶν τρο-

na pelle conectorum: quia illi certe manifesti, hi autem absconditi sunt et oculi.

Dicunt ergo quidam hos esse prodigiosa et falsa loquentes, ac homines quosdam sine Deo, qui fallendo plurimos, obambulant: nuncupari vero falsos prophetas, utpote futura subindicantes ac praedictentes: venire autem in vestimentis ouium, tanquam in figura rationalium ouium, quae sub Christo pastore procedunt: esse vero lupos rapaces, hoc est, tacite et clandestino simpliciun animas fallentes, et in perditionem surripientes.

Chrysostomus autem hos dicit esse Christianos, vitam quidem habentes nocivam ac perniciosa, simulantes autem bonitatem ac pietatem, quorum colloquia corruipunt mores bonos. Expressimis itaque Christus differentiam a praedictis canibus ac porcis, iussit illis quidem mystica dogmata non concredere: ab his autem cauere ne perniciem ipsorum participemus, tanquam a feris venenatis. Ne turbentur autem auditores, eo quod non facile cognoscantur huiusmodi homines, docet etiam quo pacto ipsos cognoscant, dicens.

Vers. 16. *A fructibus — eos.*

Quanquam inquit latere videantur, attamen facile arguentur. Ea enim via qua meos discipulos incedere iussi, laboriosa est ac difficilis, nec possunt hypocritae per eam incedere. Quemadmodum enim bona ac generosa arbor, non a floribus, sed a fructu cognoscitur: ita sane et hos non a sermonibus, sed ab operibus eorum cognoscere.

9) Tom. VII. p. 293. B.

10) Etiam hic legebatur *παρπάνη*. Rescripsi ergo *παρπάνη*, vti Hentenius etiam habet.

Βάτων δορῖς· οστι ἐκεῖοι μὲν, Φανεροὶ εἰσιν,
ὅτει δὲ κρυπτοὶ καὶ λανθάνοντες.

Φασὶ δέ τινες, τέττας εἶναι τερατολόγους
καὶ αἴθεος τινὰς αὐτοπόνους, περιόντας καὶ
ἀποπλανῶντας πολλάς· ἀνομαλῆναι δὲ φευδο-
προφύτες μὲν, ὡς ὑποκριτομένας καὶ προλέγενται
τὰ μέλλοντα· ἔρχομένθες δὲ ἐν ἐνδύμασι προβά-
των, ὡς, ἐν σχήμασι προβάτων λογικῶν, ταῖς
τὰς χειρὶς ποιμανις προσερχομένας· λύκες δὲ ἄρ-
παγας, ὡς ἥρεμας καὶ λεληθότως ταῖς ψυχαῖς
τῶν αἰκλησεῖρων ἔξαπατῶντας, καὶ ὑφαρπάζον-
τας εἰς ἀπωλειαν.

Ο δὲ χρυσός ομος⁹⁾ τέττας λέγει χρισιανός,
βίον μὲν ἔχοντας πονηρὸν καὶ βλαβερὸν, ὑπο-
κριτομένας δὲ ακαπνίαν καὶ εὐλάβεσσαν, ὃν αἱ ὄμι-
λιαι φεύγεσσι θέη χρητόε. ἐμφαίνον δὲ τὸ διά-
φορον τέττων τε καὶ τῶν προσειρημένων κυρῶν καὶ
χοίρων ὁ χρισός· ἐκείνοις μὲν, μὴ καταπιεύεντι
μυτικὰ δόγματα προσέταξεν· απὸ τούτων δὲ
προσέχειν, ὡςε μή μεταλλαβεῖν λύμης, ὡς απὸ
θηρίων ισθόλων. Μας δὲ μή θορυβηθῶσιν οἱ αἰρεσ-
ται διὰ τὸ δυσδιάγγων τῶν τειέτων αὐτοπών,
διδάσκει, καὶ πῶς αὐτὸς ἐπιγνώσονται, λέγων·

Vers. 16. Ἀπὸ τῶν παιρπῶν — αὐτᾶς.

Ἐι καὶ δοκοῦτι, Φησι, λανθάνειν, αὖτις ὅμας
φαδίως ἐλεγχθήσονται. τοιαύτη γάρ οὐ δόσις, ἣν
ἐκέλευται βαδίζειν τὰς ἐμὰς μαθητὰς, ἐπίπονος
καὶ δισπερόσιτος, ὡς μή δύναθαι τὰς ὑποριτὰς
βαδίζειν δι' αὐτῆς. ὡσπερ γάρ τὸ σύγαθέν δέν-
δρον, εἴτεν, τὸ εὐγενὲς, ἐκ ἐκ τῶν αὐθέων, αὖτις
απὸ τῶν παιρπῶν γνωρίζεται· ὅτας δέρε καὶ τού-
τες, ἐκ τῶν λόγων, αὖτις απὸ τῶν¹⁾ ἔργων

scemus. De quibus et Paulus Apostolus dixit, quod per dulces sermones decipiunt corda simplicium. Deinde ponit etiam considerationem ab exemplo, ut hi facilius dignoscantur.

Vers. 16. *Nunquid — ficus?*

Mή τι, nuaquid, id est, vtrum, modo interrogatio. Dicit ergo: Vtrum colligunt homines de spinis vuam? etc. Et autem et tribulus spinarum genus.

Vers. 17. *Sic — facit.*

Vbi rem praeter naturam, factaque impossibilem interrogasset: subdit, quod sicut illud fieri non potest, eo quod spinae ac tribuli inutilia sint, hoc est, inepta ad ferendum fructum, qui sit aptus esui: vua autem ac ficus ad cibum conueniunt: Ita quoque omnis arbor bona fructus bonos facit, etc. *σαπρὸν* (pro quo vulgata editio habet malum, et potius marcidum significat aut putridum) non solum dicitur putridum, verum etiam quicquid vitiosum est et inutile. Nunc ergo vocat arbores marcidas aut vitiosas praedictos hypocritas, quorum fructus, hoc est, actiones aequales sunt marcedini, aut inutilitati ipsorum.

Vers. 18.

²⁾ γνωσόμεθα. A-

³⁾ Euthymius ergo, ut multis exemplis doceri potest, non ex Codicibus N. Testamenti ista litterarum sacrarum loca laudat, sed ex Codicibus Chrysostomi. Ita enim Chrysost. T. VII. p. 293. D. Idem conuenit in Theophylactum. Similiter Chrysostomus multoties exprimit Origenem in recentibus istis locis, cum eius sequitur interpretationem. Cyrillus item modo ex Origene, modo ex Chrysostomo pendet. Quam diligentes autem sunt

ἐπιγνωσόμεθα²⁾) περὶ ὧν καὶ ὁ ἀπόστολος παῦ-
λος ἔλεγεν, ὅτι τῇ³⁾ χρηπολογίᾳ³⁾ ἐξαπατῶσι⁵⁾ Rom. 16, 18.
τὰς καρδίας τῶν ἀκάνθων. Εἶτα τιθησι καὶ λο-
γισμὸν, ἀπὸ παραδείγματος, εἰς εὐχερεπέργαν
αὐτῶν διέγνωσιν.

Vers. 16. Μή τι — σύνας;

Μή τι, ἀντὶ τῆς, ἀρε, ἐρωτηματικῶς. Λέγεται,
ὅτι ἀρε τρυγῶσιν οἱ ἀνθρώποι ἀπὸ ἀκαν-
θῶν σαφυλλήν, καὶ τὰ ἔξης. Εἴδος δὲ ἀκάνθης
εἰς καὶ⁴⁾ ἡ τριβόλος.

Vers. 17. Οὔτως — ποιεῖ.

Ἐρωτήσας πρᾶγμα παρὰ Φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο
ἀδύνατον, ἐπάγει, ὅτι ὁσπερ ἐκεῖνο γενέθλιον 8κ
ἐνδέχεται, διὰ τὸ εἶναι τὰς μὲν ἀκάνθας καὶ
τριβόλας σαπρὰς, ὁ ἐστιν, ἀχρήστες εἰς καρπο-
φορίαν ἐδώδιμον· τὴν δὲ σαφυλλήν καὶ τὰ σύνα-
προς βρῶσιν ἐπιτίθεται· 8τῷ⁵⁾ καὶ πᾶν δέιδρον
ἀγαθὸν, καρπὸς καλὰς ποιεῖ, καὶ τὰ ἔξης. σα-
πρὸν γὰρ λέγεται, οὐ μόνον τὸ σεσημένον, αλ-
λακαὶ τὸ ἀχρηστόν. Λέγεται δὲ νῦν δέιδρα σαπρὰ,
τὰς προειρημένας ὑποκρίτας, ὃν οἱ καρποὶ, τετ-
έστιν, οἱ πράξεις ἀξίου τῆς αὐτῶν σαπρίας.

S 5

Vers. 18.

sint Origenes et Chrysostomus in notandis locis
litterarum sacrarum, etiam tum, cum data opera
locum explicant, id norunt omnes, qui diligenter ad illos attenderunt. Vanum ergo profecto
studium eorum, qui ex Patribus contra Codices
N. Testamenti disputant. Sed nonnulli neglig-
gentia et leuitate Patrum pro monumentis atque
armis impietatis et nequitiae abutuntur.

4) Sic. Vulgo, ὡρίβολος.

5) Etiam hic erat οὔτως.

Vers. 18. *Non — facere.*

Ne quis suspicaretur quod posset bona arbor malos quoque fructus aut inutiles producere, et arbor vitiosa bonos: manifestat, quod hoc fieri non possit.

Verum David quum bona esset arbor, quomodo fructus malos produxit, adulterium videlicet ac homicidium? Paulus autem quum vitiosa esset arbor, fructus bonos protulit, effectus Christo vas electum? Quomodo? Quia mutati sunt, hic quidem a prauitate ad virtutem, ille vero a virtute ad prauitatem. Donec autem manserunt David quidem in virtute, Paulus vero in prauitate, non potuerunt huiusmodi fructus producere. Dixit ergo hoc esse impossibile in his, qui immutati permanarent.

Vers. 19. *Omnis — mittitur.*

Illos quidem punire non iuslit, sed tantum ab eis cauere. Ipfis tamen metum incuslit atrocissimae ex hac vita excisionis impendentis, ac supplicii ignis inextinguibilis: Simul quidem illos qui male ab eis accipiuntur consolando, et simul ipsos exterrendo.

Vers. 20. *Itaque — eos.*

Aγαγγεί itaque, vtique, sane, confirmatiuum est, ac si diceretur, omnino. Positis enim exemplorum considerationibus, ac demonstrato quomodo tales cognoscendi essent, subdit: Omnino sicut prius demonstratum est, cognoscetis ipsos a pruis actionibus eorum.

Vers. 18. Οὐ — ποιῶν.

Ἴσα μὴ ὑπολάβῃ τις, ὅτι δύναται τὸ ἀγαθὸν δένδρον καὶ καρπὸς πονηρὸς, ἥγουν, ἀχείρησας ποιεῖν, καὶ τὸ σωπρὸν καλὸς, ἀποφάνεται, ὅτι οὐ δύναται.

Καὶ πῶς ὁ μὲν δαυΐδ, ἀγαθὸν δένδρον ὡν, καρπὸς πονηρὸς ἐπισήσε, μοιχείαν καὶ Φόνον; ὁ δὲ παῦλος, δένδρον σωπρὸν ὑπάρχων, καλὸς καρπὸς ἥνεγκε, σκεῦος ἐκλογῆς τῷ χριτῷ γενόμενος; πῶς; διότι μετεβλήθησαν, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰς κοκκιαν· ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς κοκκιας εἰς ἀρετήν. ἕως δ' αὐτὸν ἐνέμενον, ὁ δαυΐδ μὲν τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ παῦλος τῇ κοκκιᾳ, θεὶ ἡδύνοντο καρπὸς τοιάτερος ποιεῖν. ὥσε τὸ ἀδύνατον ἐπὶ τῶν ἀμεταβλήτων ἔργη.

Vers. 19. Πᾶν — βάλλεται.

Ἐπειδὴ κολάζειν μὲν αὐτὸς οὐ προσέταξε, προσέχειν δὲ μόνον αὐτὸν,⁶⁾ ἐπίμετης τετταὶ τὴν ἀφειδεῖά την ἐκτομὴν τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, τοὺς τὴν τῇ ἀσθέτῃ πυρὸς κόλασιν, ὅμοιος μὲν ἐπηρεεῖσθεντες ὑπὸ αὐτῶν παρεμποθήμενος, ἐκεῖνος δὲ ἐκφοβῶν.

Vers. 20. Ἀραγέ — αὐτούς.

Ταῦτὶ τὸ ἄρεα, ἀποδεικτικὸν ἐσιν, αὐτὶ τῇ πάτωσ. Τοὺς γὰρ λογισμὸς παραδειγμάτων, καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἐπιγνώσονται τὰς τοιάτερος, ἐπαγγεῖς, ὅτι πάντως, οὐς ἀποδεικταὶ, ἐπιγνώσεως αὐτὸς, ἀπὸ τῶν φαύλων πράξεων αὐτῶν.

Vers. 21.

⁶⁾ Ita ἐπαρτῷ Φόβου τινί. Aeschines orator p. 287.

Vers. 21. *Non — qui in coelis est.*

Vide quid nunc dicat. Non omnis qui credit in me, ingredietur ad bonorum coelestium fructum, nisi etiam fecerit quae dico; ita quippe addidit Lucas. Neque enim sola fides ad salutem sufficit, nisi et vita fide digna adiungatur: neque vita solum virtuti conformis, si non etiam fide distescamus: sed utrumque simul adiunxit, ut non separetur alterum ab altero. Nam ipsum appellare dominum, fidei tantum est. Quomodo autem non dixit, sed qui facit voluntatem meam? Ut patrem honoraret: et quia non alia est patris voluntas ab ea, quae filii est: voluntas autem patris, filii praecepta sunt.

V. 22. *Multi — V. 23. iniquitatem.*

In praecedentibus quidem docendo innuit, quod peccatores excepturam sit supplicium: nunc vero apertius id dicit. Quis est autem qui punit impios, nisi ipse? Sed quum antea dixisset: Non omnis qui credit in me ingredietur regnum coelorum, nisi et vitam condignam habere curauerit: nunc et aliud quod mirabilius est, addit: quod neque signa et miracula edentes, eo regno digni habebuntur: nisi etiam et vita correspondeat fidei. Ecce enim et hi multa talia operati fuerant, abiicientur tamen, eo quod vitam suam neglexerint. Multi inquit ab eo quod reatum est excidentes, haec et illa mihi dicent. Illum quidem diem, dixit diem iudicij: nempe cognitum et expectatum. Virtutes autem nominavit signa et miracula. Confitebor sane eis, hoc est, condeinabo eos.

Quum

7) καὶ τάδε ὀμιττίτ. B.

Vers. 21. Οὐ — τῇ ἐν τοῖς θρανοῖς.

⁹Ορε τί λέγει νῦν, ὅτι ἡ πᾶς ὁ πισένων εἰς ἔμε
εἰσελεύσεται εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν θρανίων ἀγα-
θῶν, εἰ μὴ καὶ ποιεῖ, ἀλλὰ λέγω. Θτω γάρ προσ-
έθηκεν ^{t)} ὁ λουκᾶς. Θτε γάρ πίσις μόνον αἴρεται ^{t)} Luc. 6, 46.
πρὸς σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ Βίος ἀξιός τῆς πίσεως
πρέσεων, θτε Βίος μόνον ἐνάργετος, εἰ μὴ καὶ
πίσιν πλατεῖ. προσήκει δὲ ἀμφότερα συζευχθῆ-
ναι, καὶ μὴ ἀπολειφθῆναι θατέρες θάτερον. τὸ
γάρ ὄνομαζεν αὐτὸν κύριον, πίσεως μόνης ἐστι.
καὶ πῶς ἐκ ἑπεν, ἀλλὰ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τὸ
ἔμον; διὸ τὸ τιμῆν τὸν πατέρα, καὶ διὸ τὸ
μή ἔτερον εἶναι τὸ τῇ πατρὸς θέλημα, παρὸ
τὸ τοῦ οὐρανοῦ. θέλημα δὲ τοῦ πατρὸς, αἷς ἐντε-
λᾷ τοῦ οὐρανοῦ.

Vers. 22. Πολλοὶ — V. 23. ἀνομίαν.

⁹Οτι μὲν κόλασις ἐκδέξεται τοὺς ἀμαρτωλάς,
προλαβὼν ἐδίδαξε· νῦν δὲ λέγει, καὶ τὶς ἔσαι ὁ
κολάζων, ὅτι αὐτός. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἡ πᾶς ὁ πι-
σένων εἰς ἔμε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
θρανῶν, εἰ μὴ καὶ Βίος κρείττονος ἐπιμελήσεται·
παραδοξότερον ἔτι φησὶν, ὅτι δόθει οἱ σημεῖα καὶ
θαύματα ποιῶντες ἀξιωθῆσονται τῆς τοιαύτης
βασιλείας, ἐὰν αὐτές οι Βίοι ἔχωσιν. ίδού γάρ
καὶ σύτοι, πολλὰ τοιαῦτα ποιήσαντες, ὅμως
ἀποπεμφθῆσονται, διὸ τὸν ἡμελημένον Βίον αὐ-
τῶν. πολλοὶ, φησιν, ἐκπίπτοντες ἐρεθσοῦσι μοι τά-
δε καὶ τάδε? ⁷⁾ ἡμέραν ⁸⁾ δὲν ἐκέινην ἔπει, τὴν
τῆς κρίσεως, ὡς ἐγνωσμένην καὶ προσδεδοκημέ-
νην. δυνάμεις δὲ ἀνόμασε, τὰ σημεῖα καὶ τὰ
θαύματα. τὸ δὲ ὄμολογόσω αὐτοῖς, αὐτὶ τοῦ,
ἀποκριθῆσομαι.

Καὶ

⁸⁾ μὲν addit. A. Mox idem εἰπών.

Quum autem etiam per nomen eius multa fecissent, quomodo eos ignorat? Quia vitam habebant contrariam. Scire enim oportet, quod apud Deum duplex est scientia: Vna quidem naturalis, qua omnia nouit: utpote omnium conspector omniumque priusquam fierent cognitor. Altera vero magis peculiaris, qua solos iustos cognoscit. *Nouit*, inquit, *Dominus viam nostrorum*. Et: *Cognoscit dominus vias innocentium*. Et: *Nouit dominus qui sunt eius*. Eos autem qui vitam habent contaminatam, ignorare se simulat: utpote cognitione sua indigne conuersantes.

Aliibi quoque negat illos, ut qui eum operibus negauerunt. Dixit enim per prophetam: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me*. Qui enim praeceptra ipsius spernit, ipsum spernit: ideo quoque merito spernitur.

Verum si indigni erant, quomodo in eis operabatur Spiritus sanctus? Omnino propter duo fiebant ista: puta ut gratiae Dei liberalitas etiam in indignos diffundi demonstraretur: et ut per ipsum aliis beneficium conferretur, qui videlicet ab eis curabantur, vel qui opera illa admiranda intuentes credebant in Christum. Non ergo eos admirari oportet, qui miracula operabantur: neque enim quicquam a se ipsis conferebant, sed Deum, qui quuin illi tales essent, gratiam tamen illis praefligerat. Talis erat, qui daemonia eiiciebat, nec tamen ipsum sequebatur: talis erat et Iudas proditor. Nam licet indigni essent, gratiam tamen acceperant. In veteri quoque testamento in multis indignis gratia operabatur: ut per eos aliis beneficium praeflaret. Sed hi quidem sdem interim habebant, quanquam vita reprehensibiles essent.

Balaam

Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῷ πάντας ἐποίουν, πῶς ἀγνοεῖ αὐτές; διότι Βίον ἔχον ἐναντίον. Χρὴ γὰρ γνώσκειν, ὅτι διττή ἐστιν ἡ γνῶσης παιδὸς τῷ θεῷ· ἡ μὲν, κατὰ Φύσιν, καθ' ἥν οἶδε πάντας, πρὸν γενέσεως αὐτῶν· ἡ δὲ, κατ' οἰκείωσιν, καθ' ἥν οἶδε μόνες τὰς δικαίας. ὅτι Φησὶ, γνώσκει κύριος²⁾ οὖτὸν δικαίων, καὶ, γνώσκει²⁾ κύριος τὰς³⁾ οὐδὲς τῶν ἀμώμων, καὶ, ἔγραψε²⁾ κύριος τὰς ὄντας³⁾ τὰς αὐτές. τὰς δὲ Βίον ἔχοντας διεφθαρμένον, ἀγνοεῖν προσποιεῖται, ὡς πολιτευταμένος ἀνθρώπων τῆς αὐτῇ γνώσεως.

Καὶ ἐτέρως δὲ, ἀρνεῖται αὐτές, ὡς ἀρνηταμένες αὐτὸν τοῖς ἔργοις. εἰρηκε γὰρ διὰ τὴν προφήτην, ὅτι ὁ λαὸς²⁾ ἔτος τοῖς χείλεσι μετιμᾶ²⁾, z) Ies. 29, 13. τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω απέχει απ' ἐμοῦ. ὁ γὰρ αἴθετῶν τὰς ἐντολας αὐτῷ, αὐτὸν αἴθεται, διὸ καὶ αἴθεται δικαίως.

Καὶ ἐπεὶ ἀνάζιοι ἦσαν, πῶς ἐνήργησεν εἰς αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον; πάντως διὰ δύο ταῦτα, ἵνα²⁾ δὲ ἡ Φιλοτιμία τῆς χάριτος τῷ θεῷ διεκθείη, χειρένη καὶ εἰς τὰς ἀνάξιες, καὶ ἵνα ἔτεροι δι’ αὐτῶν ὠφεληθῶσι, ὅσοι τε παῖς αὐτῶν ἐθεραπένοντο, καὶ ἵστι βλέποντες τὰς τοιαύτας θαυματεργίας, ἐπίτευον τῷ χριστῷ. οὐ χρὴ οὖν θαυμάζειν αὐτές θαυματεργύγντας. οὐδὲν γὰρ παῖς ἐστῶν εἰσῆργυκαν, ἀλλὰ τὸν θεὸν, τὸν δεδωκότα, τοιότοις ἔστιν αὐτοῖς, τὸν χάριν. τοιότοις ἦν ὁ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων, καὶ μή ὡν μετ' αὐτές. τοιότοις ἦν καὶ ὁ προδότης ἱέδος. ἀνάζιοι γὰρ ὄντες, ἔλαβον χαρίσματα. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ εἰς πολλὰς ἀνάξιες ἡ θεία χάρις ἐνήργησεν, ἵνα δι’ αὐτῶν ἀλλοις ἐνεργετήσῃ. εἰλικρίτοις μὲν πάντες πίστιν τέως σῆχον, εἰ καὶ βίστις

Balaam autem quum a fide et conuersatione bona esset alienus, prophetabat. Quin et Pharaoni et Nabuchodonosor et filio eius Baltasar, quin es-
sent impiissimi ac sceleratissimi, Deus futura demonst-
ravit, propter aliorum gubernationem. Sed quid de hominibus dico, quum et in anima Balaam suam demonstrauerit virtutem: voce priuum humana collata, ut eam ipsius ascensor intelligeret?

Quia ergo recta vita deficiente, neque fides, neque miracula saluos facere possunt: nobis de vita magis curandum est: Quodsi facere quoque signa detur, suscipiendum est: Si autem non detur, contristari non oportet. Nam qui virtute praeditus est, et si miracula non edat, nihil inde patitur detrimenti: bona siquidem vita fidem omnino saluum facit: miracula vero non semper. Praeterea bonae vitae remunerationem nobis debet Deus: miraculorum autem, nos potius ipsi debemus. Causas vero propter quas, neque sanctis omnibus praebet Deus gratiam miraculorum, neque e diuerso omnibus indignis, solus ipse nouit, qui omnia iusta ratione facit.

Vers. 24. *Omnis — prudenti.*

Expleta doctrina adhortatur deinceps discipulos, ut per viam angustam et strictam gradiantur: promittens illis sufficientem affore securitatem, nempe ipsam praceptorum obseruationem. Omnis, inquit, qui audit hos sermones meos, siue haec quae iussi praecepta: quaedam siquidem exemplaria ὀμοιωθήσεται, id est: assimilabitur habent: re-

ctum

²⁾ Discant hoc loco Crisini Noui Testamenti, qui, vbi ἀντίγράφω fit mentio, ubique cogitant de Codici.

κατεγγωσμένη. Βαλαὰμ δὲ, καὶ πίσεως καὶ πολιτεῖας ἀρίστης αἰδότριος ὁν, προεφήτευσε. καὶ τῷ Φαραὼ δὲ, καὶ τῷ ναβύχοδονόσορ, καὶ τῷ οὐώ αὐτῷ βαλτάσαρ, αἰτεβέσι καὶ παρανομωταῖς θσιν, ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὰ μέλοντα διὰ τὴν ἐπέργων οἰκονομίαν. καὶ τί λέγω περὶ αὐτῶν; εἰς τὴν ὄντος τῷ βαλαὰμ ή κάρις τὸ εἴσυτης ἐπεδεῖχατο, Φωνὴν αὐθεωπίνην αὐτῇ δωρησαμένη, πρὸς τὸ συνετίσαι τὸν ἐπιβάτην αὐτῆς.

Ἐπεὶ τοίνυν, ὅρθῇ βίᾳ μὴ παρόντος, ὃτε πίσις, ὃτε θαύματα σώζειν δύνανται, βίᾳ μᾶλλον ἐπιμελητέον ήμιν. τὰ δὲ θαύματα, παρεχόμενα μὲν, αἰποδεκτέον, μὴ παρεχομένων δὲ, μὴ αἰθυμητέον. ὁ γὰρ ἐνάρετος, καὶ μὴ θαυματεργῶν, γδὲν ἐντεῦθεν ἥλαττωται. καὶ γὰρ ὁ μὲν ὄγαθὸς Βίος, πάντως σώζει τὸν πιστὸν· τὰ θαύματα δὲ & πάντως. καὶ τῷ μὲν ἐναρέτου Βίου ἀμοιβαῖς ήμιν χρεωσεῖ Θεός· τῶν δὲ θαυμάτων ήμεῖς μᾶλλον αὐτῷ. τὰς αὐτὰς δὲ, δι' αὐτοῦ ὃτε πᾶσι τοῖς ἀγύλοις παρέχει τὴν χάριν τῶν θαυμάτων ὁ Θεὸς, ὃτε πᾶσι τοῖς ἀναξίοις, μόνος αὐτὸς οἶδεν ὅρθης, ὁ πάντα κατὰ λόγον ποιῶν.

Vers. 24. Πᾶς — φρονίμω.

Απαρτίσας τὴν διδασκαλίαν, λοιπὸν παραθαρένες τὰς μαθητὰς, εἰς τὸ Βαδίσα τὴν σενήν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν, ὑπισχνύμενος γενέσθαι κύτοις ἀρκεῖσαν αἰσφάλειαν, τὴν Φυλακὴν τῶν ἐντολῶν αὐτῷ. πᾶς, Φησίν, ὁ ἀκόντων μετὰ τὰς λόγιες τὰς, οὗτοι τὰς ἐντολὰς, αὐτοῖς ἐπέτειον. τινὰ μὲν δὲ τῶν¹⁾ αὐτιγράφων, ὁμοιωθήσεται γενέφουσι. καλὸν

Codicibus N. T. Cuiusmodi ergo Codices ὅμοιοι θήσεται habent? Scilicet Chrysostomi. Tom. VII.

clum tamen est et ὄμοιώσω assimilabo: sine auxilio enim eius nullus quicquam boni potest operari. Deinde etiam prudentis opera ponit.

Vers. 24.

p. 301. D. bis. Quid autem Euthymius? Num exanimauit, quae lectio per Codices N. Testamenti praeserenda sit? Minime vero. Sed utramque admittit. Theophylactus, qui etiam tractauit Codices Chrysostomi in textu et in scholio ὄμοιώσω habet pag. 41. C. D. Quae Critis est h. I. Wetstenii: Ex versu 26 inquit. Reete profecto. Nam Chrysostomus et ceteri interpres millies diversa loca confundunt. Vnde autem in versionem Syram et Vulgatam venit? Ac si istae versiones non centies ac saepius ex scholiis Graecis essent corruptae. Si autem postea Origenis commentarius ad hunc locum ex bibliothecis eruetur, et ille quoque comprobabit ὄμοιωθήσεται; Scilicet tunc acceleris ad fontem erroris. Ex Cod. Weist. 1. propemodum suspicor, ita illum scripsi. Quis vero hic ex editoribus N. T. ex Chrysostomo notauit ὄμοιωθήσεται; Dixerit quispiam: sed parum interest, utrum ὄμοιώσω, an ὄμοιωθήσεται legatur. Criticae sacrae sine dubio interest. Sed Theologiae dogmaticae hic parum interest. Igitur etiam hunc locum arripui. Si enim de Christo ageret, silentio praetermissum. Sed a me impetrare nequeo, quin duo inedita ad hunc locum scholia ex Codice Mosquenli e. fol. 63. addam. Alterum Photii est et defendit lectionem vulgatam: alterum Origenis, quod ineptas eius explicationes ex parallelismo seu ex suae aetatis concordantiis declarat.

Φωτίς· Σημείωσαι, ὅτι τὸ μὲν γενέθλιον Φρόνιμον, ὁπλὸν ἀνευ τῆς τε θεᾶς συνεργίας καὶ ἐπιπνοίας, διό Φισιών ὄμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ Φρονίμῳ, ὃν τε συνκατιλήψαμεν καὶ συνεργότων εἰς τὸ τὰ πάρ' αὐτῷ οἰκοδομητέντα μὴ διαπεσεῖν, μηδὲ διατριβοῦνται; ἐπὶ οἷς τῷ μαρτὶ οὐκέτι ὄμοιώσω, αἴτιος ὁ ὄμοιωθήσεται. οἷον, αὐτὸς ἔστω ἄτιος ἐν τῇς θρησύτητος καὶ τιμωρίᾳς, ὅτι δέοντος ἀρετὴν διώκοντα τῆς τε θεᾶς βασιλείας ἐπιτυχεῖν,

καλὸν δὲ καὶ τὸ ὁμοιώσω. χωρὶς γὰρ τῆς αὐτῆς
βοηθείας, οὐδεὶς εἰδὼν κατορθῶι. εἴτα τίθησι καὶ
τὰ ἔργα τῆς φρονίμας.

T 2

Vers. 24.

χεῖν, αὐτὸς δὲ κακίαν μετιών, ἐντὸς ἑαυτὸν ποιεῖ
τὴς κολάτεως. οὔτως η̄ μὲν τῶν ἀρετῶν κτῆσις,
ἡμετέρᾳ σπεδῇ καὶ τῇ τῇ θεῖς κατορθῶται χάρι-
τι. η̄ δὲ τῆς κακίας πρᾶξις, γνώμης μοχθηρίας
καὶ προαιρέσεως παρατροπῆς ἐπιγίνεται.

Est hoc scholium, ut pleraque SS. Patrum, ar-
gutum, spectans magis oīnodoimήν καὶ ἄσκησιν,
quam ἔξηγησιν καὶ ποίσιν. Defendit tamen, com-
probantibus praestantioribus Codicibus, contra
Chrysostomum et Euthymium lectionem vulgatam.

Quid autem ad exemplum nouorum interpre-
tum ex Bielii Lexico attulit magnus Origenes?
Continuo cognosces.

Ωριγένες. Δεῖ τὸν ἀκέοντα (respicit ergo hunc
locum) συνιέναι τῶν λεγομένων. η̄ γὰρ σύνεσις
Φρόνησιν (Φρόνιμος ergo attingit) παρέχει. καὶ
ταύτῃ τὸ ἔργον (η̄ οīnodoimή.) ἀπολαθεῖ. καὶ οīnodo-
μεῖ (eccc, ut per trictionem frontis phantasiā
inflammari!) λίθας (lapidibus enim ad aedifican-
dum opus.) ἐκλεκτὰς (sed ad fundamentum etiam
descendendum.) ἐπὶ τὸν τῶν προφητῶν καὶ ἀπο-
σόλων Θεμέλιον, (1 Cor. 3, 11. 12.) περὶ οὐ λέ-
γει. εὰν μὴ (quomodo hōc in mentem ei vene-
rit? Scilicet ex Bielii Lexico in vocabulo οīnodo-
μεῖν.) πύριος οīnodoimήσῃ (Pf. 126, 1.) οīnōς, εἰς
μάτηγον ἐνοπίσαν οἱ οīnodoimēντες αὐτὸν. δόξα καὶ
πλοῦτος ἔσαι ἐν τῷ οīnῷ τάχτῳ. (vnde haec? Ex
Bielio in οīnōς. Vide Pf. 111, 3.) αὐτὸς δὲ ὁ οī-
νος ἐν τῷ ἐντολῶν τῇ θεῖς οīnodoimēμενος, (do-
mus enim exaedificata habitat etiam.) οīnūtή-
ριον· τῇ θεῖς γίνεται. (adfer Lexicon.) ἐνοικήσω
γὰρ (2 Cor. 6, 16.) ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω.
οὔτος ἐπὶ τὴν πέτραν οīnodoimēται. η̄ δὲ πέτρα
(1 Cor. 10, 4.) ἡν̄ ὁ χριστός. Θεμέλιον γὰρ οīnōν
(1 Cor. 3, 11.) οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν
καίμενον, ὃς ἔσιν ὁ χριστός. (Deleatur ergo in N.
Test.

Vers. 24. *Qui — petram.*

Domini quidem appellat, intelligentis animae operationem, quae variis aedificatur virtutibus. Petram autem, praceptorum eius firmitatem quae fundant ac firmant ea, quae superaedificata sunt, et ad omnes temptationum insultus, ne euertantur custodiunt: Suadendo omnes contumelias, multiplicesque illecebras, etiam mortem ipsam despiceret, nec ob ullum dispendium mollescere; aut terga dare.

Vers. 25. *Et — petram.*

Ad intellectum quidem communem, per imbreem, fluuios ac ventos, varias innuit temptationes: Analogice vero per imbreem intelligimus commoti animi cogitationes, quas immittunt daemones animis: fluuios autem affectiones ad perditionem de-

T. ηγεούς et addatur δ. Ita enim Origenes in suis Codicibus reperit. Sed unde δ χρισός; Ex proximo: ή δὲ πέτρα ηγεούς χρισός.) τὸ δὲ οὐνούων καὶ ποιῶν. (Ecce, ut textum vigeat!) πάντα γάρ, ὄντα ἐκαὶ ποιήσητε, (Lexicon, in ποιῶν, notat Colass. 3, 17.) εἴτε οὐδὲ λόγων, εἴτε δὲ ἔργων, εὐ δύναται ηγεούς χρισθεί ποιεῖτε. (Hie iam plura corrigeenda sunt in N. T.) εὰν γάρ ηγεούς θεούλιος νειμενος επι τὴν πέτραν, εἴτε άνευος, εἴτε βροχή, εἴτε ποταμοι δύνανται βλέψασι τὴν σκιάν επείνηρ. (Ingenioria sunt, quae addit.) ζειτούντος γίνονται ποταμοι, άνευοι καὶ βροχές. (Sed quae nunc adserit, diuina sunt.) διὸ εἰχεσθε. (Lexicon, in ζειτούντος, notat Matth. 24. 30.) μὴ γενέσθει ζειτούντος τὴν Φυγὴν ιμέν. (Multa hie quoque corrigeenda in Matthaeo. Ita enim Origenes in suis Codicibus legebat.) (Sed epiphonema ei graue est et tamen acutum.) τοῖς γάρ διηλότος διὰν θρος,

ζειτούντων

Vers. 24. Ὁσιον — πέτραν.

³Οὐκίσν μὲν ὄνομάζει, τὸν νοερὸν οἶκον τῆς Ψυχῆς, τὸν ἐκ διαφόρων ἀρετῶν οἰκοδομέμενον· πέτραν δ¹, τὴν ασφάλειαν τῶν ἐντολῶν αὐτῆς· αἱ τινες ἔδραζονται καὶ σερεῖσι τὰ ἐπωκοδομημένα, καὶ πάσας προσβολαῖς πειρασμῶν ἀπερίτρεπτα²) Φυλάττεται, πείθεσαι καταφρονεῖν πᾶσης ἐπηρείας καὶ παντοῖας³⁾ ἐπαγωγῆς καὶ αὐτῆς τῆς⁴⁾ Θαυμάτου, καὶ μὴ ἐνδιδάσκαι μηδενὶ τῶν βλαβερῶν.

Vers. 25. Καὶ — πέτραν.

³Αἰδητῶς μὲν, διὰ τῆς βροχῆς, καὶ τῶν ποταμῶν, καὶ τῶν ἀνέμων, τὰς ποικίλας πειρασμοὺς ἔδηλωσεν· ἀναγωγικῶς δὲ νοῦμεν βροχὴν μὲν, τὰς ἐμπαθεῖς λογισμὰς, διὰ ἐνσαλάζονται ταῖς ψυχαῖς οἱ δαίμονες· ποταμὸς δὲ, τὰ πάθη, καὶ

T 3 τασύ-

χειμῶν ἐσιν. [Amen.] Ich frage, wenn einer eine solche Predigt auf dem Dorfe hörte, ob er nicht einschließe, oder lachte, oder davon schliech? Und dieser leichtsinnige, verworrene, rasende Kerl, der in Alexandrien Humaniora docirt, und die grammatische Erklärung der Schrift erfunden haben soll, die nämlich die Apostel nicht einmal wußten, dieser, sollte man es glauben? ist der Anführer der jetzigen neuen Kritiker des Neuen Testaments!

²⁾ ἀπερίτρεπτον. A. Ad οἷον ergo retulit.

³⁾ ἀγωγῆς. A. quod alienum est. Ἐπαγωγὴ a Grammaticis explicatur: συμφορὰ, πειρασμὸς, τὸ διπτεῖν κακῶς ἐπαγόμενον. Saepius ita apud LXX.

⁴⁾ τοῦ omittit. B.

trahentes: ventos vero daemones, qui nequitiae spiritus.

Sive igitur sensibiles, sive intelligibiles dixerimus tentationes: omnes hae in praedictam domum irruentes, sive insilientes, aut illi ruinam minitantes, non poruerunt deiicere aut dissoluere eam, quia fundata erat firmiter super petram, sive super soliditatem, ut dictum est.

Statim itaque Apostolos mihi intuere, in quos plurimae defluxerunt insidiae, ac innumerae calamitatibus hyemes deciderunt: nec valuerunt animarum eorum turri euertere, sed perditis certe corporibus, animo permanerunt inexpugnabiles ac insuperabiles.

Vers. 26. *Et — fatuo.*

Quia nonnulli auditorum laudaturi erant quae dixerat, nec tamen ea facluri: per parabolam hos anticipando deterret. Positis autem prudentis atque fatui operibus: illius quidem rationi consonis et honestis, huius autem vanis: vtrinque discipolorum confirmavit salutem, et per zelum prudentiae, et per odium vani laboris. Hoc autem frequenter facit: ad virtutem adhortans, et ab imitatione bonorum, et ab odio malorum.

Vers. 26. *Qui — Vers. 27. cecidit.*

Merito stultum illum nominavit. Quid enim insipientius eo, qui domum suam super arenam aedificat, et quum laborem sustineat, priuatur tamen fructu, quem inde colligere oportuit? Est ergo tantundem, ac si diceret: Omnis qui postquam

⁵⁾ πνεῦμα. A. Loco laudato est πνευματικό.

τασύροντα πρὸς ἀπώλειαν· αὐέμεις δὲ, τὰς δαί-
μονας, πνεύματα⁵⁾ πονηρίας⁶⁾ ὄνομαζομένας. a) Eph. 6, 12.

"Είτε οὖν αἱ θητὰς, ἔτε νοητὰς πειρασμάτης
εἰπομένην, πάντες ἔτοι προσπίπτοντες τῇ δηλω-
θέσῃ οἰκίᾳ, ἐτεν, προσκρέοντες καὶ προσβάλ-
λοντες, & δύνανται καταβαλεῖν καὶ διαλῦσαι τὴν
οἰκοδομὴν αὐτῆς, διότι τεθεμελίωται σερβῶς ἐπὶ
πέτραν, ἥγουν, ἐπὶ ασφάλειαν, ὡς εἴρηται.

Καὶ ὅρα μοι τὰς ἀποσόλας εὑθέως, ἐφ' οὓς
πολλαὶ μὲν ἐπιβλαὶ χεθεῖσαι, μυρίοις δὲ χειμῶ-
νες συμφορῶν καταρρέαγέντες, οὐκ ἴσχυσαιν πε-
ριτρέψαι τὸν πύργον τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ἀλλὰ,
τῶν σωμάτων αὐτοῖς διαφθειρομένων, μεμενήκα-
σι τὰς γνώμας αἰνάλωτοι καὶ αἵτητοι.

Vers. 26. Καὶ — μωρῷ.

"Ἐπειδὴ τινες τῶν ἀκροατῶν ἔμελλον ἐπαινεῖν μὲν
τὰ εἰρημένα, μὴ ποιεῖν δὲ αὐτὰ, προκαταλαμ-
βάνων ἐκφοβεῖ τάτας διὰ παραβολῆς. εὗγα δὲ
Φρονίμος καὶ μωρὸς Θεῖς, τῷ μὲν συνετᾷ, τῷ δὲ
μάταιᾳ, ἀμφοτέρῳθεν κατασκευάζει τοῖς μα-
θηταῖς τὴν σωτηρίαν, διά τε τῷ ζήλῳ τῆς συνέ-
σεως, καὶ τῷ μίσει τῆς ματαιοπονίας. τάτο δὲ
πολλάκις ποιεῖ, προτρέπων εἰς ἀρετὴν, ἀπό τε
μιμήσεως τῶν καλῶν, καὶ ἀπὸ μίσους τῶν χε-
ρόνων.

Vers. 26. Ὁσιος — Vers. 27. ἐπεσε.

Δικαίως μωρὸν αὐτὸν ἐκάλεσε. τί γὰρ ἀνοητότε-
ρον τῷ κτίζοντος οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ τὸν
μὲν πόνον ὑπομένοντος, τῆς δὲ ἐντεῦθεν ἀπολαύ-
σεως ἀποσεργμένης. τάτο δὲ βλέπεται νῦν εἰπεῖν,
ὅτι πᾶς ὁ μαθὼν τὰς ἐντολὰς μου, καὶ μὴ ἐπὶ

quam praecepta mea didicit, super ea, quasi super solidum fundamentum, suas actiones non aedificat, hoc est non conuersatur iuxta id quod illa admonent, sed alia incedit via, stultus est et vane laborat, hoc est, variis temptationibus, afflictionis tempore facile superabitur. Quum autem talis ob aliud nihil praetermittat salutis praecepta, quam propter viam arctam et angustam, erit sane arena voluptatum amor, super quam suam aedificat conuersationem: ideoque ingruente temptatione, in negationem cadit, non scirens acerbitudinem, eo quod laboribus, durisque asperitatibus non sit asperitus.

Vers. 27. *Et — magna.*

Magna utique. Neque enim ab honore excidit aut diuitiis, seu alia huiusmodi humana prosperitate: Sed a fide in Christum. Nam qui infidelis est, non cadit, sed iacet penitus in fouea erroris: qui vero ab hac extractus, et ad fidei altitudinem subleuatus, postea reuocatur: hic cadit, et a vita excidit aeterna.

Vers. 28. *Et — ipsius.*

Habent Hebraei pro consuetudine in principio alicuius narrationis simpliciter ponere: *Et factum est.* Tu autem admirare mihi turbarum attentio nem ac tolerantiam in audiendo: quae donec completerentur omnia doctrinae verba, libenter per se uerabant. Obstupuerunt vero, tanquam ab iniuria ac malitia alieni. Deinde causam quoque ponit stuporis.

Vers. 29.

ταύταις, ὡς ἐπὶ Θεμελίῳ σεβέσθω, τὰς ἑαυτῆς πράξεις οἰκοδομῶν, τούτεσι, μή ὡς αὐταῖς παρανέστη πολιτευόμενος, ἀλλ' ἐτέρους ὅδον Βαδίζων, μωρός ἐστι, μάτην κάρμινων. παντοῖοις γὰρ πειρασμοῖς ἐν καιρῷ περιτάσσεως ἐνάλιωτος γίνεται. ἐπεὶ δὲ ὁ τοιχός διέδην ἔτερον παρατρέχει τὰς τὰς σωτῆρος ἐντολαῖς, ή διὰ μόνην τὴν σενήν καὶ τεθλιμμένην ὅδον αεύτων, εἴπερ ἀν ἄμμος, ή Φιλιδονία, ἐφ' ἣν οἰκοδομεῖ τὴν ἑαυτῆς πολιτείαν. διὸ καὶ πειρασμός προσβάλλοντος, πίπτει εἰς ἄρνησιν, μὴ Φέρων τὴν πικρίαν, οἵος μὴ συνειδισμένος πόνοις καὶ σκληραγωγίαις.

Vers. 27. Καὶ — μεγάλη.

Πάντως μεγάλη. καὶ γὰρ οὐκ ἀπὸ δόξης πεπτώκεν, 8δ' ἀπὸ πλάτης, καὶ τοιαύτης ἀλλης αὐθεωπίνης εὐημερίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς χειρὶς πίνεως. ὃ μὲν γὰρ ἀπίστος, 8 πίπτει· καὶ ταῦται γὰρ διὰ παντὸς ἐν τῷ βόθρῳ τῆς πλάνης. ὁ δὲ ταύτης ὑπεραρθεῖς, καὶ ἀναχθεῖς ἐπὶ τὸ τῆς πίνεως ὑψός, ἔτει μετακλιθεῖς, οὗτος πίπτει, καὶ ἐκπίπτει τῆς αἰωνίς ζωῆς.

Vers. 28. Καὶ — αὐτοῦ.

*Ἐθος ἐσίν εἴβραίοις, ἐν ταῖς ἀρχαῖς πολλάκις τῶν διηγήσων ἀπλῶς τιθένει τὸ, ἐγένετο. σὺ δέ μοι Θεούμασσον τὸ Φιλίκιον ταῦν ὅχλων, καὶ τὰ καρτερικὸν ἐν ταῖς ἀκροσίσεσιν. ἄχρι γὰρ συεπλήρωσε τὰς λόγιες τῆς διδασκαλίας, παρέμενον ηδέως ἀκόντος. ἐξεπλήσσοντο δὲ, ὡς ἐλεύθερος Φθόνος καὶ πονηρίας. ἔτα λέγεις καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκπλήξεως.

Vers. 29. *Erat — scribae.*

Docebat cum increpandi fiducia, et non cum metu, quemadmodum scribae. Vel, quia scribae a lege et prophetis proferebant ea quae docebant: utpote dicentes: Haec iubet lex: Ista dicunt prophetae: Christus vero accepta a seipso autoritate, docebat, ac legem ferebat, et continue addebat, *Ego autem dico vobis:* et tanquam futuri index seculi, bonis quidem promittebat salutem, malis vero comminabatur supplicium.

Cap. VI. De leproso.

Cap. VII. v. 1. *Quum autem descendisset — multa e.*

A doctrina transit ad miracula. Quia enim tanquam autoritatem habens docebat: ne iactabundus esse putetur et arrogans, operibus quoque suam ostendit potestatem, et sermones re ipsa confirmat. Considera etiam turbarum benevolentiam: ipsi siquidem doctrinam sublimem auribus percipiebant et admirabantur, credebant ac sequebantur. Principes autem ipsorum et scribae promulgantibus quoque virtutem eius signis, offendebantur ac irritabantur.

Vers. 2. *Et ecce — mundare.*

Non dixit: Si Deum inuocaueris: Sed, *Si vis,* quod argumentum est indubitatae fidei. Quum enim audisset de doctrina ac potentia eius, credidit Deum esse, qui omnia posset. Ideo etiam cum feruo-

⁷⁾ & omittit. A.

Vers. 29. Ἡν — γραμματεῖς.

Ἡν διδάσκων μετὰ παρθησίας, καὶ οὐ μεθ' ὑπο-
σολῆς, ὡς οἱ γραμματεῖς. ἢ διότι οἱ γραμματεῖς
μὲν εἰς τὸν νόμον, καὶ εἰς τὰς προφήτας αὐτέφερον,
αἱ ἐδίδασκον· οἷον ὅτι ὁ νόμος κελένει τάδε, καὶ
οἱ προφῆται τάδε φασίν· ὁ δὲ χειρὸς αὐτὸς ἐκεῖτο,
καὶ ἐξοσίαν ἐδίδασκε, καὶ ἐνομοθέτει, καὶ συν-
εχῶς προστείθει τὸ, ἐγὼ;) δὲ λέγω ὑμῖν. καὶ ὡς
κριτὴς τοῦ μέλλοντος αἰώνος, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς
ἐπηγγέλλετο σωτηρίαν· τοῖς πονηροῖς δὲ ἡπείρες
κόλασιν.

ΚεΦ. 5. Περὶ τῷ λεπρῷ.

Cap. VIII. v. 1. Καταβάντι δὲ αὐτῷ —
πολλοὶ.

Ἄπο τῆς διδασκαλίας, ἐπὶ τὰ θαύματα μετα-
βάντες. ἐπει γὰρ, ὡς ἐξοσίαν ἔχων ἐδίδασκεν, ἵνα
μὴ νομιδῇ κομπάζειν καὶ ἀλαζονέεθαι, δείκνυσ-
τὴν ἐξοσίαν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς ἐργοῖς, καὶ βεβαιοῖ
τὰς λόγους ἀπὸ τῶν πράξεων. σκόπει δὲ καὶ τὴν
τῶν ὄχλων εὐγνωμοσύνην, ὅτι αὐτοὶ μὲν, ψιλὸι
λόγοις ἐνωτισάμενοι, καὶ ἐθαύμασται καὶ ἐπείδη-
σαν καὶ ἥκολόθησαν· οἱ ἀρχοντες δὲ αὐτῶν καὶ
οἱ γραμματεῖς, καὶ τῶν σημείων ἀνακηρυττόντων
τὴν αὐτῷ δύναμιν, ἐσκανδαλίζοντο καὶ ἡγρίανον.

Vers. 2. Καὶ οἵτε — καθαρίσαν.

Οὐκ ἔπειν, ἐὰν παρακαλέσῃς τὸν Θεὸν, ἀλλ' ἐὰν
θέλῃς, ὅπερ ἀπόδεξίς ἐσιν αἰδιώκτες πίσεως. μα-
θὰν γὰρ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ δυνάμεως αὐ-
τῆς, ἐπίσευσεν, ὅτι Θεὸς οὗτός ἐστι παντοδύναμος.

feruore accessit. Nam quod simpliciter dixit Mattheus: *adorabat*, manifestius ait Marcus: *genibus prouolutus*. Lucas vero similiter, quod *procidit in faciem, et deprecabatur ipsum*.

Vers. 3. *Et — lepra eius.*

Volens sane leprosi confirmare iudicium, quod recte opinatus esset ipsum esse Deum omnipotentem: turbisque ostendere potentiam suam, sicut diximus, ait: *Volo, mundare*. Hic autem: *Volo, benignitatis indicium est: mundare vero, potentiae.*

Quum autem hunc verbo sanaret, quam ob causam manu quoque extenta tetigit eum? Quia lex erat quae leprosum tangere prohibebat. Volens autem Christus ostendere, quod tanquam Deus supra legem esset: nam haec aduersus nudos homines statuta erat: audacter tetigit, nec vilius e turba contradixit. Ex praemissis enim certi erant, quod omnia legitime ficeret. Simul etiam docebat, non abominandam esse corporalem lepram eorum, qui eiusdem sunt generis. Solam namque lepram animae conuenit execrari, quae est peccatum. Non solum enim manus ipsius impuritatem non contraxit ad contactum corporis leprosi, quin potius illud emundauit. Quia igitur pulchritudine animae nostrae lepra deletur peccati, accedamus ad sermonem praceptorum Christi: ut postquam nos tetigerit, ipsam emundet.

Vers. 3. *Et — dixeris.*

Praecepit ut taceret, et ipse laudem fugiens apud homines, et eos instruens qui beneficia in aliquem confe-

8) Ita correxi, loco Ψυχήν.

διὸ καὶ μετὰ Θερμότητος προσῆλθεν. ὁ μὲν γὰρ
ματθαῖος ἀπλῶς ἔπειν, ὅτι προσεκύνει· ὁ δὲ μάρτ-
ιος, Φανερώτερον, ὅτι ^{b)} γονυπετῶν ἦν. καὶ ὁ λαζα-
δὲ, ὁμοίως ὅτι πεσῶν ἐπὶ ^{c)} πρόσωπον ἐδεηθῆ αὐτῷ. ^{b) Marc. 1, 40.}
^{c) Luc. 5, 12.}

Verf. 3. Καὶ — αὐτοῦ ἡ λέπρα.

Βουλόμενος ἐπιβεβαιῶσαι μὲν καὶ τῷ λεπρῷ τὴν
διάγνωσιν, ὅτι ὁρθῶς ὑπέλαβεν, εἶναί αὐτὸν
Θεὸν πάντα δυνάμενον· ἐπιδεῖξαι δὲ καὶ τοῖς ὄχ-
λοις τὴν ἔχεσθαιν αὐτῷ, καθὼς εἰρήκαμεν· ἔπει,
θέλω, καθαρίσθητι. ἐνταῦθα δὲ, τὸ μὲν θέλω,
φιλανθρωπίας ἐνὶ ἀπόδεξι· τὸ δὲ καθαρίσθη-
ται, δυναμέως.

Καὶ ἐπει λόγω ῥάσατο τῷτον, τίνος ἔνεκεν
ἐκτείνοις τὴν χεῖρα ἥψατο αὐτῷ; διότι γόμος ἦν,
καλύων ἀπτερῶν λεπρῷ. δεῖξαί δὲ βολόμενος ὁ
χειρός, ὅτι ὡς Θεὸς ὑπέρεινται τῷ γόμῳ· κατεῖ-
γάρ τῷ ψιλῷ ἀνθρώπων σύτος νερομαθέτητο·
θαρρότερός ἦψατο, καὶ οὐδεὶς αὐτεἴπεν ἀπὸ τῶν
ὄχλων. πεπληροφόρηντο γάρ ἐκ τῶν πεσολαβί-
των, ὅτι κατὰ λόγον πάντα πιεῖ, καὶ αἷμα ἐμ-
δαῖξε, μὴ βοδελύττεραι τὴν σωματικὴν λέπραν
τῶν ὄμοφύλων. χεὶ γάρ μόνην φοβεῖθαι τὴν ⁸⁾
ψυχικὴν, ητίς ἐνὶ ἡ αἱμαρτία. καὶ γάρ ἐ μόνον ἐ
μετέλαβεν αἱμαρτίας ἡ τῷτον χεὶ, αἱψαμένη τῷ
λεπρῷ σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐκαθάρισε τῷ-
τον. ἐπει τοινυν καὶ τῷ μᾶλλον τῆς ψυχῆς ἡμῶν
ἡ λέπρα τῆς αἱμαρτίας ἐλυμήνατο, προσέλθωμεν
τῷ λόγῳ τῶν ἐντολῶν τῷ χειρὶ, καὶ αἱψάμενος
ἡμῶν καθαρίσεται ταῦτην.

Verf. 4. Καὶ — εἴπης.

Παρεγγυειλεν αὐτῷ σιγῶν, αὐτός τε Φεύγων τὸν
παρὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπεινον, καὶ παιδέων τὰς
ἔυεξ·

conferunt, ut ambitionem exercentur. Atqui manifeste sciebat Christus, quod tacitus non esset, sed benefactorem palam praedicaturus: attamen quod suum est facit et praecipit. Oportet eum eos qui beneficia conferunt, modestiae causa praecipere silentium: eos vero, qui beneficio sunt affecti, praedicare propter gratitudinem.

Vers. 4. *Sed — Moses.*

Iussit lex, ne is qui a lepra mundatus esset sui ipsius oculis crederet, sed oculis sacerdotis iudicium emendationis committeret. Neque prius his qui mundi essent commiseretur, quam se illi manifestasset: et ab eo fuisset mundus iudicatus. Deinde munus pro purificatione adduceret, sicut in libro Leuitici scriptum est. Quomodo ergo dicit: *Munus quod praeceperit Moses*, quem id iusserit Deus? Quia Moses legislator dicitur, utpote qui scripsit, quae Deus statuerat. Sanitatem itaque ipse operatus est: approbationem vero ipsius, sacerdoti commisit: ne sacerdotum munus sibi latenter rapere videretur.

Vers. 4. *In — illis.*

Ad redargutionem illorum: dico sane sacerdotum. Nam *μητρόγονοι*, id est, testimoniū, vocat nunc redargutionem. Quia enim illi transgressorē legis eum dicebant: inundatum leprōsum admonet, ut seruaret legem, et ficeret quæcumque lex praeceperat. Hoc autem ad redargutionem illorum admonet. Nam quomodo legem seruare admoneret, si legis esset transgressor.

Observandum vero quo pacto interdum quidem legem soluit, viam aperiens philosophiae atque

ἐνεργετῶντας, μισῶν τὸ φιλότιμον· καίτοι σε-
φῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐ σιγήσει, αλλὰ καὶ τρανᾶς
ἀνακηρύξει τὸν ἐνεργέτην· ὅμως τὸ οἰκεῖον ποιεῖ
καὶ παραγγέλλει. Χρὴ γάρ τὸν μὲν ἐνεργετῶντας
παραγγέλλειν σιγᾶν, διὰ μετριοφροσύνην· τὸν δὲ
ἐνεργετόμενον κηρύττειν, δι' ἐυγνωμοσύνην. 9)

Vers. 4. Ἀλλ' — μωϋσῆς.

Εκέλευεν ὁ νόμος, τὸν καθαριθέντα λεπρὸν μὴ
τοῖς ἑαυτῷ πιέσειν ὁ φθαλμοῖς, αλλὰ τοῖς τοῦ
ιερέως ἀναθέναι τὴν κρίσιν τὴν καθαρισμῆς, καὶ
μὴ πρότερον ἀναμιγῆναι τοῖς καθαροῖς, εἰ μὴ ἐμ-
Φανιδῆ τέτω, καὶ παρὰ τέττα λογισμῆς καθαρός.
εἴτα προσάγειν δῶρον υπὲρ ἐξιλασμῶν, καθὼς ἐν
τῇ Βίβλῳ τὴν λευτικὴν γέγραπται. πῶς οὖν ἐ-
πεν, ὅτι ὁ προσέταξε μωϋσῆς; ὁ Θεὸς γάρ τοῦτο
προσέταξε. διότι νομοθέτης λέγεται καὶ ὁ μωϋ-
σῆς, ὡς γράψας, ὅσα ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησε. τὴν
μὲν οὖν θεραπείαν αὐτὸς εἰργάσατο, τὴν δοκιμα-
σίαν δὲ ταῦτης τῷ ιερῷ παρέπεμψεν, ἵνα μὴ δέ-
ξῃ τὸ τῶν ιερέων ὑφαρπάζειν ἀξιώματα.

Vers. 4. Ἔις — αὐτοῖς.

Εις ἔλεγχον αὐτῶν, Φημὶ δὴ, τῶν ιερέων. μαρτύ-
ρειον γάρ γενν, τὸν ἔλεγχον λέγει. ἐπεὶ γάρ οὗτοι
παράνομοι αὐτὸν ἀνόμαλον, παρήνεσε τῷ καθα-
ριθέντι λεπρῷ τηρησαὶ τὸν ιέμαν, καὶ ποιῆσαι,
ὅσα ἐκεῖνος προσέταξε. τοῦτο δὲ παρήνεσεν εἰς
ἔλεγχον αὐτῶν. πῶς γάρ ἂν παρήνεσε τηρησαὶ
τὸν ιέμαν, εἰ παράνομος ἦν;

Χρὴ δὲ παρατηρεῖν, πῶς ποτὲ μὲν παραλύεις
τὸν νόμον, ὁδοποιῶν τῇ μετὰ Θάραντον αὐτῷ φι-
λοσο-

9) εὐγνωμοσύνης. A.

atque conuersationi Christianæ, quam post mortem suam vigere oportebat: ac praeparans cessationem legi veteri, iamque senescenti. Quandoque vero illam seruat, demittens se ad imbecillitatem Iudeorum, ne eos offenderet.

Cap. VII. De Centurione.

Vers. 5. *Quum autem ingressus esset — V. 6.*
*discruciatu*r*.*

Iacet, hoc est, proiectus est.

Vers. 7. *Et — eum.*

Quare non vocatus in domum, sua sponte ventrum se dicit? Quia praecognouit illum iam credere quod Deus esset: et ita voluit magnam eius fidem his etiam, qui sequebantur, detegere. Intende ergo iis quae sequuntur.

Vers. 8. *Et — meus.*

Non sum, inquit, dignus, quia tu Deus es: Sed tanquam omnipotens dic nudo verbo quod vis, et ipsum quoque verbum opus fiet. Vides fidei magnitudinem? Propter hoc ergo dixit Christus: *Ego veniam et curabo eum,* vt dicat Centurio: *Non sum dignus* etc. et ita manifestetur omnibus magna fides eius. Nisi enim Christus illud dixisset, nequaquam hoc Centurio respondisset, et eos qui sequebantur omnino latuisset quanta erat viri fides. Vide quoque Centurionis verba quae sequuntur ad id directa, quod nudo etiam verbo sanare posset.

Vers. 9.

λοσοφίᾳ καὶ πολιτείᾳ τῶν χριστιανῶν, καὶ προσ-
μαζόμενος τὴν ἐπὶ ταύτης ἀνάπτουσιν τῷ πα-
λαιᾶς καὶ γεγηραιότος νόμῳ· ποτὲ δὲ Φυλάττες
τῶν, συγκαταβαίνων τῇ ἀθενείᾳ τῶν ιεραίων,
ἵνα μὴ σκανδαλίσῃσθαι αὐτούς.

ΚεΦ. Ζ. Περὶ τῷ ἑκατοντάρχῃ.

Vers. 5. Ἐισελθόντι δὲ αὐτῷ — Vers. 6.
Βασιν; ζόμενος.

Βέβληται, ἀντὶ τοῦ, ἔργονται.

Vers. 7. Καὶ — αὐτὸν.

Διατί μὴ κληθεὶς εἰς τὴν οἰκίαν, αὐτεπάγγελ-
τος ἐλθεῖν λέγει; διότι προέγνω αὐτὸν πεπισευ-
κότα, ὅτι Θεός ἐστι, καὶ λοιπὸν ἡθέλησε τὴν πολ-
λὴν αὐτῷ πίσιν ἑκκαλυφθῆναι καὶ τοῖς ἀκολούθο-
σι, καὶ πρόσχεις τοῖς ἔξης.

Vers. 8. Καὶ — μον.

Οὐκ εἴμι, φητιν, ἄξιος, διὰ τὸ ἔνοχό σε Θεόν·
αὐτὸς παντοδύναμος, ἐπεὶ ἐν λόγῳ ψιλῷ, ὁ
βέλει, καὶ αὐτικῷ ὁ λόγος ἔργον γενήσεται. οὗτος
μέγεθος πίσεως. διὰ τέτο τοίνυν ὁ χριστὸς εἶπεν,
ὅτι ἐγὼ ἐλθών θεραπεύσω αὐτὸν, ἵνα εἴπῃ ὁ ἑκα-
τόνταρχος, ὅτι οὐκ εἴμι ἄξιος, καὶ τὸ ἔξης, καὶ
ὅτι φανερωθῇ πᾶσιν ἡ πολλὴ πίσις αὐτῷ. εἰ γὰρ
μὴ ὁ χριστὸς ἐκεῖνο εἶπεν, οὐκ ἂν ὁ ἑκατόνταρχος
τέτο εἴρηκε, καὶ πάντως ἐλαύθεν ἀν τὸς ἐπομένους
ἡ τοσαύτη τῷ αὐτῷ πίσι. σκόπει δὲ καὶ τὰ ἐφε-
ξῆς τῷ ἑκατοντάρχῃ ἕρματα, κατασκευάζον-
τα, ὅτι καὶ ἐκ ψιλοῦ λόγου δύναται.

Vers. 9. *Nam et — et facit.*

Ab exemplo eius quod circa se contingebat, confirmabat, quod solo etiam verbo sanare posset. Postquam enim dixerat: *Dic verbo, subiunxit, nam et ego homo sum, sub ducis exercitus potestate constitutus, habens sub me milites et seruos, et quod cuique dico, is incundenter hoc facit.* Haec autem dicebat, ostendens, quod si ego homo alteri subiectus ob modicam principatus dignitatem, solo verbo potens sum, multo magis tu, qui Deus es, infinitae potestatis ac dignitatis. Itaque si dixeris morti ut abeat, abibit; si vero ut veniat, veniet. Neque enim simpliciter subdita est, verum etiam ancilla, quae maiorem habet subiectionem

Vers. 10. *Hoc audito — inueni.*

Admiratus est. Quum enim neque Israelita esset, neque scripturas quae de ipso erant legisset, adeo facile credebat. Nec solum admiratus est, verum etiam fidem eius praemonio promulgavit, ut alii hunc imitarentur. *Neque inter Israelitas, inquit, tantam inueni fidem:* qui quotidie scripturarum legunt testimonia, quae de me loquuntur. In praecedentibus autem diximus: quod *Amen dico,* tantundem est, ac si dicatur: Vere ac firmiter dico: neque opus est hoc deinceps interpretari.

Vers. 11. *Dico — Abraham.*

Multi tales, hoc est, e gentibus. Per Oriens vero et Occidens, omnia loca totius vniuersi significauit. Venient autem, ad me videlicet per fidem. Praeterea accumbent, id est, requiescent.

Abra-

Vers. 9. Καὶ γὰρ — καὶ ποιεῖ.

² Απὸ τῆς καθ' ἐαυτὸν ὑποδέγματος κατασκευάζει, ὅτι καὶ λόγῳ μόνῳ δύναται. εἰρηκὼς γὰρ, ὅτι εἴπει λόγω, προσεπήγαγεν, ὅτι καὶ γὰρ ἐγὼ ἀνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἔξοσιν, τῷ σφατηγῷ, ἔχων ὑπὸ ἐμαυτὸν σφατιώτας καὶ δέλτες, καὶ ὁ λέγω ἄκαίσι, ἀγαντιψήρτως τῷτο ποιεῖ. ταῦτα δὲ εἴπων, ἐνέφηνεν, ὅτι ἐάν ἐγὼ ἀνθρωπός υπεξόσιος, διὸ τὴν ὄλιγην υπεροχὴν τῆς αὐχῆς, λόγῳ μόνῳ δύναμαι πολλῶ μᾶλλον σὺ, Θεὸς ὁν παντεξόσιος καὶ πανυπέρχοχος· καὶ λοιπὸν, εἰ μὲν εἴπης πορευθῆναί τὸν Θάνατον, πορευθῆτεται, εἰ δὲ ἐλθῶν, ἐλεύσεται. καὶ γὰρ οὐχ αὐτῶς ἐνιν υπήκοος, ἀλλὰ καὶ δέλτες, ὁ μεζονός ἐνιν υπακοῆς.

Vers. 10. Ἀκούσας — εὔρον.

³ Εθαύμασεν, ὅτι μὴ ὁν ἵσταηταις, μηδὲ τὰς περὶ αὐτῆς γραφαὶς τῶν ιουδαίων εἰδὼς, φρεδίως ἐπίτιευσε, καὶ οὐ μόνον ἐθαύμασεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεκῆρυξε τὴν πίσιν αὐτοῦ, ἵνα καὶ ἄλλοι τοῦτον ζηλώσωσιν. δὲ ἐν τοῖς ἵσταηταις, Φησὶν, εὔρουν τοσαύτην πίσιν, τοῖς ἀγαγινώσκοσιν ἐκάστοτε τὰς περὶ ἐμοῦ μαρτυρίας τῶν γραφῶν. προείρεται δὲ ἡμῖν, ὅτι τὸ αἱμήν λέγω, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς καὶ βεβχίως λέγω, τέθεται. καὶ οὐκ ἔτι χρὴ τοῦτο διερμηνευειν.

Vers. 11. Λέγω — αἴβρεαί μ.

Πολλοὶ τοιχτοί, τετένι, ἐξ ἐθνῶν. διὸ δὲ τῆς ἀναστολῆς ^{καὶ} ¹⁾ τῆς δύσεως, πάντοι τόπον τῆς οἰκουμένης ἐδήλωσεν. ἥξος δὲ πρός με, διὸ πίσεως. ἀνακλιθήσονται δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἀναπαύσονται.

²⁾ τῆς, omittit. A.

Abraham vero in medium adduxit, quo maxime Iudeos morderet, adoptando scilicet ipsi Abraham eos, qui a gentibus procederent. Sinus item Abraham, dixit requiem ac fruitionem iustorum, inmutuamque societatem et conuersationem, quæ regnum est coelorum.

Quia autem iam credebant Abraham in inef-
fabilibus degere bonis, pro regno coelorum sinus Abraham posuit, tanquam rem notiorem. Simul etiam ne his contrarius esse videretur, qui in ve-
teri testamento virtutem seclati sunt. Nam qui Abraham ita honorabat, ut etiam sinus illius re-
quiem aeternam nominaret, oinni huiusmodi su-
spicione carere debebat.

Quidam dicunt quod sicut quaedam profun-
diora maris loca, aut curua litora tales vel tales
sinus appellati sunt: ita sane et abditi fruitionum
recessus, in quibus est Abraham, sinus Abraham
dicti sunt. Nam quia insignior erat Abraham
apud Hebraeos, ideo eos proprie ipsius Abraham
nominavit.

Vers. 12.

²⁾ Parum hic attentus fuit Euthymius ad textum euangelii, sed totus pendet ex Chrysostomo, quem vide T. VII. p. 209. C. 361. D. Quin immo omittit etiam θάλασσαν, λιμνήν, que tamen Chrysostomus habet. Chrysostomus ad se redit p. 315. C. ubi soluin εὐ τῷ βασ. τ. ἐρωτῶν omittit. Theophylactus in textu nihil mutat. In scho-
lio autem de solo Abraham dicit p. 43. Vulga-
tum etiam propagauit Cyrill. T. IV. p. 140. omis-
sis tamen, εὐ τῷ β. τ. ἐρωτῶν. Quomodo autem Chrysostomus delatus est eis ταῖς πόλταις τῷ ἀβρα-
άμ; Scilicet per Lucae Lazarum. Nam pag. 209.
vbi

τὸν ἀβραὰμ δὲ εἰς τὸ μέσον ἦγαγεν, ἵνα μάλισται καθάψηται τῶν ιδεῖων, ὡς μισθετῶν αὐτῷ τὰς ἔξ οὐθιῶν. κόλπες δὲ τῷ ἀβραὰμ ὠνόμασε, τὴν ἀνάπταυσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν δικαιῶν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸς κοινωνίαν καὶ συνδιαγωγὴν, ἥτις ἐσὶν ἡ βασιλεία τῶν θρανῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίζευνον ἐν ἀποβῆτοις ἀγαθοῖς διάγεντι τὸν ἀβραὰμ, ἀντὶ²⁾ τῆς βασιλείας τῶν θρανῶν, τὰς κόλπες τῷ ἀβραὰμ ἔθηκε, διὰ τὸ γνωριμότερον. ἅμα δὲ καὶ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐνσε, τις τῇ παλαιᾷ πολιτείᾳ τῶν Φιλαρέτων αὐδρῶν. ἡ γὰρ ἔτω θαυμάζων τὸν ἀβραὰμ, ὡς καὶ τὰς ἐκείνου κόλπες, ἀνάπταυσιν αἰώνιον ὄνομαζεν, ἐκτὸς γίνεται τοιαύτης ὑπονοίας.

[Φασὶ³⁾ δέ τινες, ὅτι καθάπτερ τωὸ πελάτην τῶν Θαλασσῶν, κόλποι τοιοίδε ἢ τοιοίδε ὀνομάζησαν· ἔτως ἀρχαὶ καὶ τὰ πελάγη τῶν ἀπολαύσεων, ἐν αἷς ἐσὶν ὁ ἀβραὰμ, κόλποι τῷ ἀβραὰμ ἐκλήθησαν. ὡς ἐπισημοτέρες δὲ πάντων παρεβραίσιοις ὅντος τῷ ἀβραὰμ, ὥστις τῷ ἀβραὰμ τὰς ὀνόμασεν.]

V 3 Verf. 12.

vbi primaria haec tractat, utrumque locam iunxit,
hunc Matthaei et Lucae 16, 22. Haerebat ergo
adhuc ei in memoria locus Lucae. Nam corre-
ctio p. 315 haud dubie profecta est a scribis, ca-
lamo excipientibus Chrysostomi dicentis verba,
Scholium Anepigraphi in Codicibus Mosquensisibus,
quod incipit, Πολλοί, Φητι, ὡς, seruat vulgatam
lectionem integrum. Etiam Origenes IV. p. 210.
D. 258. A.

³⁾ Inclusa in margine habet. A. Hentenius eadem
in principio scholii exhibet.

Vers. 12. *Filiī autem — dentium.*

Regnum nunc, Deum intelligimus: filios autem eius, Israelitas. Filius inquit primogenitus meus Israel. Vel, regnum quidem, aeteriam requiem: Filios vero eius vocari nunc Iudeos, tanquam hoc existimantes, eo quod semen essent Abraham. Qui inquit sese putant esse filios, eiicientur propter suam incredulitatem. Eiicientur autem, id est, expellentur. Tenebrae vero exteriores, locus est supplicii miserrimus.

Haec autem dixit, fastum comprimens Iudeorum, qui sese iactabant, quod e genere essent Abraham: et consolans eos, qui e gentibus erant: attrahensque ad suam fidem. Nam multi quoque gentiles propter signa sequebantur eum. Et his autem et illis vtilitatem procurabat, ne illi confiderent, quasi stantes, neque hi desperarent, quasi iacentes.

Considera vero quod Centurio verbum exponcit: leprosus autem solam voluntatem, quod maioris est fidei. Quare ergo magis admirationi habitus est Centurio? Quia leprosus quem esset Iudeus, nouerat libros, qui de Christo testificabantur: et inde multa habebat, quibus facile ad fidem induceretur. Centurio vero quem Ethnicus esset, a nullo aliunde ad fidem ducebatur, quam a sola recta mente: ideo etiam praepositus est credentibus ex Israel. Quum autem de introductione gentium, et reiectione Iudeorum facta sit mentio, confirmat hanc per signum. Vide ergo quid sequatur.

Vers. 13.

Vers. 12. Οι δὲ οἱοὶ — ὁδόντων.

Βασιλείαν νῦν, τὸν Θεὸν νοῦμεν· νίστ. δὲ αὐτοῦ,
τὸς ἴσραιλίτας. οἱοὶ γάρ,⁴⁾ Φησι, πρωτότοκός d) Exod. 4, 22.
μου ἴσραιλ. ή̄ βασιλείαν μὲν, τὴν αἰώνιον ἀνά-
παυσιν· οἱοὺς δὲ αὐτῆς, νῦν κληθῆναι τὸς ἰδαίς,
ὡς προσδοκῶντας τῷτο, διὰ τὸ εἶναι σπέρμα τῷ
ἄβραάμ. οἱ δικεντες δέ, Φησιν, εἶναι οἱοὶ τῆς
βασιλείας, ἐκβληθήσοντας διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐ-
τῶν. Τὸ δὲ ἐκβληθήσοντα, ἀντὶ τῷ, ἀπελαυνή-
σοντας. σκότος δὲ τὸ ἔξωτερον, τόπος ἐξὶ κολά-
σεως χαλεπωτάτης.

Ταῦτα δὲ εἴπε κατατέλλων μὲν καὶ τὸν τύ-
φον τῶν ἰδαίων, ἀλεξονευομένων ἐπὶ τῷ εἶναι
γένος τῷ ἀβραάμ· παρηγορῶν δὲ καὶ τὸς ἔξ έθ-
νῶν, καὶ προς τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν ἐφελκόμενος.
ηκολόθθυν γάρ αὐτῷ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξ έθ-
νῶν, διὰ τὰ σημεῖα. καὶ τούτοις δὲ, κακένοις πλέ-
κες τὴν ὥφελειαν, ἵνα μήτε οὗτοι θάρρῳσιν ἐνε-
τες, μήτε ἐκεῖνοι ἀπογινώσκωσιν, ὡς κέμενοι.

Θεώρησον δέ, ὅτι ὁ μὲν ἐκατόνταρχος λό-
γον ἔζήτησεν· ὁ δὲ λεπρὸς, Θέλημα μόνον, ὁ
μεῖζόν ἐστιν εἰς πίσιν. πῶς οὖν ἐθαυμάσῃ μᾶλλον
ὁ ἐκατόνταρχος; διότι ὁ μὲν λεπρὸς, ἰδαῖος ᾧ,
ἔμπειρος ἢν τῶν περὶ τῷ χριστῷ μαρτυρουσῶν Βι-
βλῶν, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν εἴχεν εὐχέρειαν εἰς
τὸ πιεῦσαμ· ὁ δὲ ἐκατόνταρχος, ἐθνικὸς ὑπάρ-
χων, παντελῶς ἀμύητος τοτῶν ἦν, καὶ 8δαμό-
θεν ἀλλοθεν ὀδηγήθη πρὸς τὴν πίσιν, ἢ ἀπὸ μό-
νης γνώμης ὀρθῆς. διὸ καὶ ὑπερετέθη τῶν πιευ-
σάντων ἔξ ἴσραιλ. ἐπει δὲ τὸ περὶ τῆς ἀντεπα-
γωγῆς τῶν ἔξ έθνῶν, καὶ ἀποβολῆς τῶν ἰδαίων,
ἀπόφασις ἦν, Βεβαιοὶ τοῦτο διὰ σημέου. σκό-
πει γάρ.

Vers. 13. *Et ait — tibi.*

Hinc ostendit Christus, quod plurimum conferat ad miraculi operationem fides deprecantis. Sic ut credidisti, inquit, fiat tibi: hoc est, quia credidisti me posse aegrotum curare, licet domum tuam non ingrediar, ita fiat.

Vers. 13. *Et sanatus — illa.*

Sicut de leproso dixit euangelista, quod confessim mundatus est, ita et nunc quod sanatus est in illa hora Haec autem ad augmentum addidit miraculorum. Neque enim solum admiranda operatus est, sed etiam in breuissimo temporis momento suam demonstravit potentiam. Quidam autem dicunt alium esse hunc Centurionem, et alium eum de quo apud Lucam. Huius siquidem filius erat paralyticus, illius autem seruus. Et hic venit ad Iesum: ille vero primum quidem misit seniores Iudeorum: deinde amicos suos. Praeterea iste non solum in domum suam non vocauit Christum, sed et venire volentem prohibuit: Ille autem primum quidem per seniores vocauit, postmodum vero per amicos prohibuit. Quum autem huiusmodi insint diuersitates: Accedunt quoque et multae similitudines. Ambo enim Centuriones, et Capernaum commorantes, et pro paralytico moerentes animo: eandemque fidem suis verbis demonstrantes: et aequali beneficio affecti. Dicit autem Chrysostomus eundem esse et apud Matthaeum et apud Lucam. Siquidem Lucas diligentiae causa omnia minutula exequutus est, praeter

⁴⁾ τελευτα. A. Vtrumque locum habere potest.

⁵⁾ Tom. VII. p. 315. D. sqq. Vide eundem T. VIII.
pag. 204. A.

Vers. 13. Καὶ ἐπεν — σοι.

³Ἐδεῖξεν ὁ χριστὸς ἐντεῦθεν, ὅτι μεγάλαι συμβάλλεται πρὸς θαυματεργίαν ἡ πίσις τῷ δεομένῳ αὐτῆς. ὡς ἐπίτευσάς, Φησί, γενηθήτω σοι, τατέτειν, ἐπείπερ ἐπίτευσας, δύναθαι με, καὶ μὴ ἐλθόντα εἰς τὸν οἶκόν σου, θεραπεῦσαι, τὸν πάσχοντα, γενηθήτω δὲ τώς.

Vers. 13. Καὶ ἴαθη — ἐκείνη.

⁴Ωσπερ ἐπὶ τοῦ λεπρᾶ ἐπεν ὁ ἐυαγγελιτής, ὅτι εὑθέως ἐκαθαρίθη· δὲ τῷ καὶ νῦν, ὅτι ἴαθη ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. ταῦτα δὲ προσέθηκεν, εἰς αὐξησιν τῶν θαυμάτων. οὐ μόνον γὰρ ἐτέλει παραδόξα, ἀλλὰ καὶ ἐν βραχυτάτῃ καιρῷ διοπῆ τὴν οἰκεῖαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο. Φασὶ δὲ τινες, ἔτερον ἔναι τὸν ἐκατόνταρχον τοῦτον, καὶ ἔτερον τὸν παρὰ τῷ ⁴ λουκᾶ ⁵ μυημονευόμενον. τούτῳ μὲν ε)Luc7,2.seqq γὰρ, πάις ἦν παραλελυμένος· ἐκείνου δὲ, δοῦλος. καὶ αὐτὸς μὲν ἵλθε πρὸς τὸν χριστόν· ἐκεῖνος δὲ ἐπειμψε, πρῶτον μὲν πρεσβυτέρος τῶν ἰεραρχῶν, εἶτα φίλως αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς μὲν οὐ μόνον 8κ ἐκάλεσε τὸν χριστὸν εἰς τὴν ἑαυτὴν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ βελόμενον ἐλθεῖν ἐκάλυσεν· ἐκεῖνος δὲ πρῶτον μὲν ἐκάλεσεν αὐτὸν διὰ τῶν πρεσβυτέρων, εἶτα διὰ τῶν φίλων ἐκάλυσεν. ἔχοντες δὲ τοιαύτας διαφορὰς, ὅμως ἔχουσι καὶ πολλὰς ὅμοιότητας. ἐκατόνταρχοι γὰρ ἄμφω, καὶ ἐν οἰκειναὶ μὲν οἰκοῦντες, καὶ ἐπὶ παραλυτικῷ Θλεβόμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν πίσιν μετὰ τῶν οὔτῶν λόγων ἐπιδεικνύμενοι, καὶ τῶν ἵσων οἰξιούμενοι. Φησὶ δὲ ὁ ⁵ χρυσόσομος, ὅτι ὁ αὐτός ἐστι, καὶ παρὰ τῷ ματθαίῳ καὶ παρὰ τῷ λουκᾷ. καὶ γὰρ ὁ μὲν λουκᾶς, ἀκριβεῖας ἔνεκεν, πάντα λεπτομερῶς ὠπήγγελε, πλὴν τῆς τοῦ ἐκατοντάρχου

ter Centurionis praesentiam: Matthaeus vero breuitatis gratia, seniorum atque amicorum missiones praetermisit, quasi non necessarias. Solam autem Centurionis fidem, et laudem quam propter eam promeruit, et miraculum in paralytico factum aperte descripsit.

Oportet tamen eas quae videntur, ut dictum est, soluere diuersitates. παῦς (pro quo hic puerum habemus) dicitur non solum filius, sed et seruus: Habebat enim, inquit, παιδας καὶ παιδίσκας, hoc est, seruos et ancillas. Quod autem Matthaeus dixit accessisse Centurionem ad Christum: Lucas vero misisse ad ipsum seniores, et postmodum amicos: oportet intelligere et hoc, et illud factum fuisse. Primum quidem misit seniores deprecantes ipsum ut veniret. Deinde sciens eum venire, et se se indignum iudicans eius susceptione, rursum amicos misit, prohibens ne veniret, ac significans quae dixit Lucas. Postmodum quum paralyticus vehementius dissolueretur doloribus: Etenim sicut Lucas dixit, erat iam iamque moriturus, non ferens Centurio, cucurrit et ipse post amicos, sperrans per seipsum obnixius se deprecaturum. Postquam autem amici nuntiauerant quae eis praeceperat, dum responderet Christus quae scripsit Lucas, statim superuenit Centurio, et priusquam amicis occurisset, viso Christo, furore accensus est, et rursus quasi ab exordio obsecrabat eum, dicens: *Domine, puer meus iacet in domo paralyticus,* etc. Deinde Christus volens amplius manifestari fidem eius, respondit: *Ego veniam et curabo eum.* Rursum subintulit Centurio: *Domine, non sum dignus,*

⁶⁾ τὴν μὲν ἀποστολὴν. B.

χου παρεστίας· ὁ δὲ ματθαῖος, συντομίας χάριν,
τὰς μὲν⁶⁾ ἀποσολὰς τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν
Φίλων παρέλιπεν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖας, μόνην δὲ
τὴν πίσιν τοῦ ἐκατοντάρχου, καὶ τὸν διὸ ταύτην
ἔπιπον, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ παραλυτικῷ θαῦμα σα-
φῶς ἀνέγραψε.

Χρὴ δὲ διαλύσαι καὶ τὰς δοκούσας, ὡς εἴρη-
ται, διαφοράς. πᾶσα λέγομεν, ἢ μόνον τὸν ὑιὸν,
ἀλλὰ καὶ τὸν δοῦλον. εἰχε γάρ, Φησί, πᾶσας f) f) Gen. 30, 43.
καὶ παδίσκας, ἀντὶ δέλτων καὶ δέλτων. ἐπεὶ δὲ
ματθαῖος μὲν λέγει, παραγενέθατο τὸν ἐκατόνταρ-
χον πρὸς τὸν χριστόν· πέμψαι δὲ πρὸς αὐτὸν ὥλη-
κας πρεσβυτέρους, ἔτα Φίλους· χρὴ νοεῖν, ὅτι
καὶ τῷτο κάπιενο γέγονε. πρῶτον μὲν γάρ ἐπεμ-
ψε τὸς πρεσβυτέρους, παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν·
ἔτα μαθὼν, ὅτι ἐρχεται, καὶ ἐσευτὸν κρίνας
ἀνάξιον τῆς ὑποδοχῆς αὐτῷ, ἐπαπέζειλε τοὺς
Φίλους, κωλύων αὐτὸν καὶ μηνύων, ὅσα Φησὶν ὁ
λακᾶς· ἐπειτα τῷ παραλυτικῷ σφραγότερον κα-
ταταθέντος ταῖς ὁδύναις· καὶ γάρ, ὡς ὁ λακᾶς
ἐπεν, ἔμελλε τελευτᾶν· μὴ Φέρων ὁ ἐκατόνταρ-
χος, ἔδραμε καὶ αὐτὸς ὅπιστι τῶν Φίλων, ἐλ-
πίζων δι' ἐσευτῷ μᾶλλον ἰκετεῦσαι· ἐπεὶ δὲ οἱ τε
Φίλοι ἀπήγγειλαν, ὅσα παρηγγέλθησαν, ὅ, τε
χριστὸς εἶπεν, ὅσα ὁ λακᾶς ἔγραψεν· ἐπικατέ-
λαβεν ἐυθὺς ὁ ἐκατόνταρχος, καὶ πρὸ τῷ ἐντυ-
χεῖν τοῖς Φίλοις, ἵδων τὸν χριστὸν καὶ διαθερμαν-
θεῖς, ἰκέτευσεν αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς, εἰπών, κύριε,
ὁ πᾶς με βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικός,
καὶ τὰ ἔχης· ἔτα ὁ χριστὸς, Θέλων ἐπιπλεῖον
φανερῶσαι τὴν πίσιν αὐτοῦ, ἀπεκρίνατο, ἐγὼ
ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν· ἐπειτα πάλιν ὁ ἐκα-
τόνταρχος, κύριε, ὃκ εἴμι ικανὸς, ἵνα με υπὸ⁷⁾
τὴν

7) Λακᾶς δὲ, addit. Mox δὲ et ὁ Λακᾶς omittit. A.

gnus, ut sub tectum meum intres, et alia quae sequuntur, veluti Matthaeus conscripsit. Manifestum est ergo, quod ea quae contigerunt priusquam veniret Centurio, scripserit Lucas, et inde Matthaeus, quae sequuta sunt docuerit. Nam et in his, et in illis fides monstratur Centurionis, ac miraculi operatio a Iesu facta. Quod autem Lucas dixit, quod reuersi, qui missi fuerant, inuenierunt aegrotantem seruum sanitati restitutum: perpendere oportet, quod Centurio certus iam de salute illius, tardior ac securior reuertebatur: illi autem difficulter credentes, praecucurrerunt, scire cupientes an sanus esset.

Cap. VIII. De focru Petri.

Vers. 14. *Quumque venisset — V. 15. ei.*

Marcus autem et Lucas dixerunt etiam vnde illuc venerat, videlicet a Synagoga Iudeorum, in qua sabbato docuerat. Addidit quoque Marcus, quod cum Iacobo et Ioanne venerit. Verisimile est enim Petrum, quem hoc didicisset, praecucurrisse. Praeterea Marcus et Lucas dicunt, quod discipuli rogauerunt illum pro ea, quae in lecto decumbebat. Matthaeus vero etiam hoc tacuit. Non est autem hoc dissonantiae signum, sed quod illi fecerunt, diligentiae fuit, quod autem hic, breuitatis. Ingressus est autem cibi sumendi causa, vocante iam hora. Illa vero quae in lecto decubebat, surrexit et ministrabat ei.

Tu quoque mihi admirare, quantum sele dominus deiecerit. Non dignatus est vilem pectoris domum ingredi: hinc quidem et discipulum honorans, et filium docens nos, ne vanae gloriae

τὴν σέγην εἰσέλθης, καὶ τὰ λοιπὰ, καθὼς ὁ ματθαῖος συνεγράψατο. δῆλον οὖν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα τῇ ἐλθεῖν τὸν ἐκατόνταρχον, εἴπεν ὁ λεπᾶς· τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἐδίδαξεν ὁ ματθαῖος, καὶ ἐν ἐκείνοις γὰρ, καὶ ἐν τέτοις ἡ τε πίσις τῇ ἐκατοντάρχῳ δείκνυται, καὶ ἡ θαυματεργυια τῇ Ἰησοῦ. ἐπεὶ δὲ ὁ λεπᾶς εἶρηκεν· ὅτι υποσχέψαντες οἱ πεμφθέντες, εὑρον τὸν αὐθεντῶντα δῆλον ὑγιαίνοντα· χρῆ λογισαθεὶ, ὅτι ὁ μὲν ἐκατόνταρχος ἥδη πληροφοριαν περὶ τῆς ὑγείας αὐτῷ λαβὼν, σχολαστερον ἐβάδιζεν· ἐκεῖνοι δὲ δυσπιεῦντες προέδρευμον, γλιχόμενοι φαθεῖν, εἰ ὑγιαίνει.

Κεφ. Η. Περὶ τῆς πενθερᾶς πέτρας.

V. 14. Καὶ ἐλθὼν — V. 15. αὐτῷ.

Ο δέ μάρκος⁸⁾ καὶ ὁ⁹⁾ λεπᾶς εἶπον, καὶ πό-
θεν ἦλθεν ἐκεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς συναγωγῆς τῶν ἰσυ-
δαίων, ἐν ᾧ ἐδίδασκε, σαββάστῳ ὅντος. προσέδη-
κε δὲ ὁ μάρκος, ὅτι μετὸν ἵκιώβῃ καὶ ἴωαννῃς ἤλ-
θεν. εἰκὸς γὰρ, τὸν πέτραν, μαθόντας τοῦτο,
προδραμέν. καὶ μάρκος μὲν καὶ λεπᾶς Φασὶν,
ὅτι παρεκάλεσαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ περὶ τῆς κα-
τακεμένης ὁ ματθαῖος δὲ, καὶ τῷτο ἐσίγησεν.
οὐκ εἴτε δὲ τοῦτο διεφωνίας· αἷλλα τὸ μὲν ἐκεί-
νων, αἱριβείας· τὸ δὲ τούτῳ, συντομίας. εἰσῆλ-
θε δὲ τροφῆς μεταληψόμενος, ἥδη τοῦ καιροῦ
καλοῦντος. ἐγερθεῖσε γὰρ ἡ κειμένη δημόνες
αὐτῷ.

Σὺ δέ μοι θαύμασον τὴν συγκατάβασιν τῇ
δεσπότῃ, πῶς ἐκ ἀπηξίωσεν εἰσελθεῖν εἰς Φαύ-
λην οἰκισαν αἱλιέως, ἀμαρτία μὲν τιμῶν τὸν μαθητὴν,
ἄμαρτία δὲ διδάσκων ἡμᾶς, μὴ κενοδοξεῖν. εἰψάμενος

g) Marc. I, 29.

h) Luc. 4, 38.

gloriae studeamus. Quum autem manu illam te-
tigisset, non solum febri extinxit, verum etiam
integrā ei tradidit sanitatem. Surrexit enim, et
continuo ministrabat. Atqui ablata etiam febri,
laborantibus longo opus est tempore, ut priorem
recipient sanitatem. In mari quoque non solum
tempestatem sedauit, sed etiam fluctuum commo-
tionem cohibuit, quum tamen post tempestatem
diutius maneat aquarum commotio. Ita enim
nouit Christus, simul et quod aegritudine affe-
ctum est soluere, et in priorem statum reponere.

Cap. IX. De curatis a variis in- firmitatibus.

Vers. 16. *Vespera — verbo.*

Vesperam finem diei nominavit, ideo Marcus et
Lucas mentionem quoque fecerunt de occasu so-
lis, manifestius demonstrantes tempus. Popula-
ris enim turba expectato solis occasu propter sab-
bati obseruationem, morbis tunc laborantes addu-
xit: discipuli vero etiam ante solis occasum depre-
cati sunt eum pro salute febricitantis, ut qui pri-
mum viderant eum sine delectu sabbato curantem,
ac didicerant iam ab illo, a quibus operibus abs-
tinere iuberet lex, quae de sabbati quiete statuta
erat, et qualia aggredi permitteret.

Obserua quoque quo pacto interdum qui-
dem extenta manu curat, vt in socru Petri: inter-
dum autem verbo loquens, vt in puerō Centurio-
nis, et in his daemonicis: quandoque vtrinque
faciens,

⁸⁾ παραλαβέν. A. ⁹⁾ ὀψίας. A.

δὲ τῆς χειρὸς αὐτῆς, οὐ μόνον τὸν πυρετὸν ἔσβεστον, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν εὐθὺς ἀπέδωκεν αὐτῇ τὴν υγείαν. ἦγέρθη γάρ, καὶ αὐτίκα δηκόνει. καίτοι μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πυρετοῦ, πολλῷ δὲ χρόνῳ τοῖς κάμνοσιν, ὥσε τὴν προτέραν υγείαν⁸⁾ ἐπαναλαβεῖν. καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης δὲ, οὐ μόνον τὴν ζάλην ἔτησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων ἐπαυσε, καίτοι μετὰ τὴν ζάλην μένει μέχρι πολλῷ τὸν ὑδατανθρακούμενον. ἔτω γάρ οἶδεν ὁ χριστὸς ὅμοῦ καὶ τὸ ἐνοχλοῦν δενὸν λύειν, καὶ τὴν προτέραν αἰποδιδόναι πατάσσοιν.

Κεφ. Θ. Περὶ τῶν ιαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

Vers. 16. Ὁψίας — λόγῳ.

Ὦψίαν,⁹⁾ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ὄνομασε. διὸ καὶ ὁ μάρκος καὶ ὁ λεκανὸς προστεθέντας, ὅτι ὅτε ἔδυⁱ⁾ ὁ ἥλιος, Φανερώτερον δηλώσαντες τὸν καιρὸν· ὁ μὲν γάρ δημώδης ὕχλος ἀναμείνει τὴν δύσιν τῇ ἡλίῳ, διὸ τὴν τῇ σαββατίᾳ παρατήρησιν, ἔτω τοὺς πάσχοντας προστήγαγεν· οἱ δὲ μαθηταὶ, καὶ πρὸ τῆς τῇ ἡλίῳ δύσεως, παρειάλεσσαν αὐτὸν, ἵστασι τὴν πυρέσσεσσαν, ὅτε καὶ πρότερον ἴδοντες αὐτὸν ἀπαρατηρήτως ἐν σαββατῷ θεραπέουντα, καὶ μεμαθηκότες ἡδη παρατήτω, ποιῶν μὲν ἔργων ἀπέχεσθαι προσέταξεν ὁ περὶ τῆς ἀργίας τῇ σαββατίᾳ νόμος, ποῖα δὲ μετιέναι παρεχώρησε.

i) Marc. 1, 32.
Luc. 4, 40.

Παρατήρησον δὲ, πῶς ποτὲ μὲν ἐκτείνων τὴν χεῖρα θεραπέεις· ὡς ἐπὶ τῆς τῇ πέτρῃ πενθερᾶς· ποτὲ δὲ λόγον λέγων· ὡς ἐπὶ τῇ παιδὸς τῇ ἱκατοντάρχῃ, καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονιζομένων τέτω·

faciens, vt in leproso. Ostendit enim se omnipotentem esse.

Vers. 16. *Et* — Vers. 17. *portauit.*

Per languores et morbos hic mihi intellige languorum ac morborum reatus. Quum enim languores ac multos patientes morbos curavit, in seipsum eorum reatum transtulit: dico sane labores et mortem: ideo etiam multos perpessus labores tempore acerbae passionis mortuus est. Sed Matthaeus de corporalibus languoribus ac morbis metaphorico verbo loquitur: Isaías vero languores et morbos peccata appellavit: quae Christus sumere ac portare dicitur in modum victimæ. Nam animal quod pro peccatis ad victimam producebatur, quodammodo peccata omnium in seipsum suscipiebat ac portabat, et populum quidem his liberabat, ipsum vero propter haec iugulabatur. Pulchre autem propheticum dictum transumpsit Evangelista. Plurimi sicutidem languores ac morbi corporales a peccatis oriuntur, sicut in progressu docebimur: nihilque vetat haec quoque vocati peccata.

Vers. 18. *Quum autem vidisset* — *in*
ulteriorem ripam.

Iussit hoc discipulis. Simul quidem ne gloriae cupidus videretur, simul etiam vt inuidiae Iudeorum mederetur. Praeterea instruens nos, vt admirationi haberi fugiamus.

τέτων ποτὲ δὲ καὶ αἱ φότεραι ποιῶν, ὡς ἐπὶ τῇ
λεπρῇ. δείκνυσι γὰρ, ὅτι παντούναρμός ἐστι.

Vers. 16. Καὶ — Vers. 17. ἐβάζασεν.

³Αἱ θενέας καὶ νόσους νόει μοι νῦν, τὰς τῶν αἱθε-
νεῖων καὶ νόσων ὀφειλάσι. τῶν γὰρ αἱθενεῖων καὶ
νόσων ἐλευθερώσας τὸς πάσχοντας, ἐφ' ἑαυτὸν
μετέπιστε τὸ χρέος αὐτῶν, λέγω διή, τὸς πόνους
καὶ τὸν θάνατον. διὸ καὶ, πολλὰς πόνους ὑποσάς
ἐν τῷ καιρῷ τῷ ἀκράντῳ πάθες, αἱθενεῖν.
αἱλλαὶ ματθῆσος μὲν, περὶ σωματικῶν αἱθενεῖων
καὶ νόσων ἐπει, μεταλαβὼν τὸ ἔγρον· ήσαίας
δὲ αἱθενέας καὶ νόσους, τὰς αἱματικὰς ὠνόμασεν,
αἷς ὁ χριστὸς λαβεῖν. οὐ βαζόμενοι λέγεται, δικη
θύματος. τὸ γὰρ εἰς θυσίαν προσαγόμενον ζῶου
ὑπὲρ αἱμαρτιῶν τῷ λαῷ, τρόπον τινὰ τὰς αἱμαρ-
τικὰς πάντων εἰς ἑαυτὸν ἐλάμβανε καὶ ἐβάίνει.
καὶ τὸν μὲν λαὸν ἡλευθέρου τέτων, αὐτὸ δὲ διὰ
ταύτας ἐσφάζετο. καλῶς δὲ μετέλαβε τὸ προ-
φῆτικὸν ἔγρον ὁ ἐναγγελιῶν. καὶ γὰρ αἱ πλειστῶν
σωματικῶν αἱθενεῖων καὶ νόσων ἐξ αἱμαρ-
τιῶν φύουνται, καθὼς μαθητόμενος προβάι-
νοντες. καὶ οὐδὲν καλύτερον καλέντες ταύτας
αἱμαρτικὰς.

Vers. 18. Ἰδὼν δὲ — εἰς τὸ πέραν.

³Ἐκέλευσε τότε τοῖς μαθηταῖς, ἄμα μὲν, ἵνα
μὴ δόξῃ φιλενδεῖτης, ἄμα δὲ θεραπεύων τὸν
φθόνον τῶν ἰδαίων, ἄμα δὲ καὶ ἡμᾶς παιδέων,
φεύγειν τὸ ἀποβλέπειν.

Cap. X. De eo cui non permisit ut se
queretur.

Vers. 19. *Et — ieris.*

Hic scriba quum pecuniae audius esset, suspicabatur Iesum ex miraculis diuitias multas colligere, et sperabat, quodsi in morem discipuli illum sequeretur, copiosas collecturus esset diuitias. Christus ergo cognito quid vellet, ad intentum eius respondet. Et vide quid dicat.

Vers. 20. *Et — reclinet.*

Et vulpibus, inquit, et volucribus coeli sum pauperior: neque enim receptaculum habeo, nec quantum sufficiat ad caput tantum reclinandum. Tales autem esse volo et eos, qui me sequuntur. Itaque frustra suspicatus es, et in vanum sperasti. Et hoc pacto dupliciter illum iuuit: et manifestando quod animae illius arcana nosset: et illum non manifeste arguendo, sed ipsi soli reprehensionem aperiendo: ut et pudorem effugeret, et si vellet corrigeretur. Hoc autem dicendo, non vetuit sequi, sed docuit, quod sequens non inuenturus esset lucrum quod quaerebat. Caeterum ille intelligens, quod cognitus esset, ac intento frustratus, filuit.

Quidam vero dicunt, quod praegnoscens eum Christum, non solum pecuniarum amori seruientem, sed aliis quoque affectibus, anagogice responderit: vultus ac volucres appellans daemones propter dolum illorum, et quod seminibus ac fructibus virtutum insidentur, ac si diceret: Daemones

Κεφ. I. Περὶ τῷ μὴ ἐπιτετρομένῳ
ἀκολουθεῖν.

Verf. 19. Καὶ — ἀπέβη.

Οὗτος ὁ γεραιματεὺς, φιλάργυρος ὢν, ὑπάπ-
πτευσεν, ὅτι ἀπὸ τῶν θαυμάτων χρήματα πολ-
λὰ συλλέγει ὁ ἵτσος, καὶ ἥλπισεν, ὅτι, ἐδίν ως
ἔις τῶν μαθητῶν ἀκολόθησον αὐτῷ, συλλέξει
πλεῖτον ἴκανόν. ὁ δὲ χριστὸς γνός, ὁ βέλετος,
πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀποκρίνεται, καὶ ορᾷ,
τι Φησί.

Verf. 20. Καὶ — κλίνῃ.

Καὶ τῶν ἀλωπέκων, φησὶ, καὶ τῶν ὄρνέων πε-
νέζερος εἴμι. 8δὲ γάρ ἔχω καταγώγιον, 8δὲ ἔσου
ἀνακλῆναι μόνον τὴν κεφαλήν. τοιέτοις δὲ βέλο-
μα, καὶ τὰς ἐμὰς ἀκολόθες ἔιναι, καὶ λο-
πὸν μάτην ὑπέλαβες, καὶ εἰς κενὸν ἥλπιστε.
ὅτως διπλῶς αὐτὸν ὡφέληστε, δηλώσας τε; ὅτε
οἶδε τὰ ἀπόδεητα τῆς ψυχῆς αὐτῷ, καὶ οὐκ
ἐλέγξας φανερῶς, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ τὸν ἐλεγχού
ἔμβαλὼν, ὥστε καὶ τὴν αἰσχύνην ἐκφυγεῖν, καὶ,
εἰ βέλοιτο, διερχοθῆναι. τέτοι δὲ εἰπὼν, 8κ ἐκώ-
λυσεν αὐτὸν ἀκολόθεν, ἀλλ' ἐδίδεξεν, ὅτι ἀκο-
λόθησεν, 8χ εὐρῆσεν πέρδος, οἷον ζητεῖ. λοιπὸν
οὖν ἐκεῖνος συνεῖσι, ὅτι διεγνώθη, καὶ ἀποτυχὼν
τῷ σκοπῷ, σεσίγησε.

Tivēs δὲ φασι, ὅτι προγνώσκων αὐτὸν ὁ
χριστὸς, 8 μόνον φιλάργυροις δεδελωμένον, ἀλ-
λαὶ καὶ ἐτέροις πάθεσιν, αἰνιγματιῶς ἀπεκρίνα-
το, ἀλώπεκας καὶ πετενή, τὰς δαιμόνας ἴνο-
μάσας, διά τε τὸ διλερὸν αὐτῶν, καὶ δι τὸ ἐπι-
βελένεν τοῖς σπέρμασι καὶ καρποῖς τῆς ἀρετῆς.

nes quidem foueas ac nidos in te habent: ego autem neque breuissimam requiem apud animam tuam inuenio. Foueae vero ac nidi daemonum, affectiones sunt, in quibus occultantur ac requiescent. Filium autem hominis seipsum vocat, confirmans quod vere et non phantalice sit incarnatus, ut quidam suspicabantur: hominem dicens nunc matrem suam. Nam *ἄρρενες*, id est homo, vocatur non tantum vir, sed et mulier.

Vers. 21. Alius — patrem meum.

Quis certe fuerit hic discipulus, non significauit Euangelista: verum quisquis fuerit, probissimus erat. Vide enim quod in re etiam quae iusta ac necessaria videbatur, postulat ut sibi liceat: no-lens sua ipsius autoritate abscedere. Dicit autem: Prius, manifestans quod postmodum quis se queretur.

*Vers. 22. Iesus autem — mortuos
ſuos.*

Prohibuit eum: non vetans honorare parentes, sed docens oportere eum, qui coelestia appetit, non conuerti ad terrena: neque viuidis relictis, ad mortisera recurrere, aut supra Deum honorare parentes. Sciebat enim quod alii illum essent sepulti: nec aequum erat, ut ab his quae magis necessaria erant, recederet. Opinor autem eum qui mortuus erat infidelem fuisse: ideoque dixisse Christum: *Dimitte mortuos*, hoc est, recede ab his,

DHic addit Hentenius ex margine sui Codicis haec:
Volebat autem, ut postposita huiusmodi spe, se-
queretur. At ille simul ut audiuit, tanquam pe-
cuniae

ώστανεὶ λέγων, ὅτι οἱ μὲν δαιμόνες ἔχουσιν ἐν σοὶ
Φωλεὺς καὶ κατασκηνώσεις: ἐγὼ δὲ οὐδὲ Βρα-
χεῖαι αἰνέπομεν εὑρίσκω παῖδας τῇ σῇ ψυχῇ.
Φωλεῖς δὲ καὶ κατασκηνώσεις τῶν δαιμόνων, τὰς
πάθη, οἷς ἐγκρύπτουσιν καὶ ἐναντικάυσυται· οὐδὲν
δὲ αὐθεώπεις καλῶς ἔστων, θεβαιῶν, ὅτι κατὰ
ἀλήθειαν σεσάρκωται, καὶ βιβλίαν φαντασίαν,
ὅς τινες ὑπελάμβανον. ἀνθρώποιν δὲ νῦν λέγει,
τὴν μητέραν αὐτῶν. ἀνθρώπος γάρ λέγεται, οὐχ
οἱ αὐτῆς μόνον, αἱλάς καὶ ή γυνή.¹⁾)

Vers. 21. Ἔτερος — πατέρα με.

Tis μὲν ἦν οὗτος ὁ μαθητής, ἐκ ἐδήλωτεν ὁ εὐ-
αγγελιζήσ. ὅτι δὲ καὶ ἦν, εὐγειναρέτατος ἦν.
οὗτος γάρ, ὅτι, καίτοι τὸ πρόγματος δικαίει καὶ
αναγκαῖς δοκεῖντος, ὅμως αὐτῷ περὶ τέττα, μη
Θελήσας απελθεῖν αὐτὸν ἔστω. τὸ δὲ πρῶτον
ἔπει, δηλῶν, ὅτι ἔπειτα ἀκολεύσει πανταχό.

Vers. 22. Ο δὲ ἵησος — τοὺς ἔαυτῶν
νεκρούς.

Ἐκώλυτεν αὐτὸν, ἐκωλύων τὸ τιμῆν τὸς γονεῖς,
αἱλάς διδάσκων, ὅτι χρὴ τὸν ἐφιέμενον τῶν ἐρε-
νίων, μὴ ὑποσχέφειν εἰς τὰ γήνια, μηδὲ αἴσκολημ-
πάνεν μὲν τὰ γωνία, παλινδρομέν δὲ εἰς τὰ γε-
νερωτικά, μηδὲ θεῖς πρετιμᾶν γονεῖς. ἐγήιωσκε
γάρ, ὅτι θαύψοι τὴτοι αἱλοι, καὶ ἐκ εἰδός,
τὴτον αἴπολειφθῆναι τῶν σίναγκωμοτίζων. οἵμαι
δέ, ὅτι καὶ αἴπισος ἦν ὁ τελευτής. διὸ καὶ
εἶπεν, αἴφες τὸς νεκρὸς, τετένι, παραχώρησον

X. 3. τοῖς

cuniae amator abscessit. His similia habet Theophylact. p. 44. D. Ταῦτα δὲ ἐλεγεν ὥστα πείσῃ
αὐτὸν μεταβληθέντα ἀκολεύσειν· δ δὲ ἀναχωρεῖ.

his, qui in fide mortui sunt, ut *sepeliant mortuos*, qui ipsos contingunt: Nam hic mortuus, non est tuus mortuus: Neque enim fideli pars est cum infideli. Tu vero si admiraris quo modo non sua sponte abiit, sed petivit, ut sibi liceret: admirare eum quo modo prohibitus transferit. Quod si illum neque ad modicum dimisit Christus ut a sua doctrina discederet, qua poena digni erimus, qui omni tempore a praeceptis eius discedimus?

Cap. XI. De increpatione aquarum.

Vers. 23. *Quumque ascendisset — discipuli sui.*

Turbas quidem propter causas praedictas dimisit, discipulos autem suos assumpsit, propter miraculum quod in mari facturus erat. Quum enim turbis beneficia contulisset, sanando languores ac morbos eorum: videbantur discipuli nullo affecti beneficio. Et in hos itaque suam exercet munificentiam: ac postquam eos permisit in demersionis periculum incidere, demum mirabiliter eripit.

Vers. 24. *Et — fluctibus.*

Hic quidem, motum dixit. Marcus autem et Lucas, procellam dixerunt. Maris enim tempestas, et motus, et procella dicta est, eo quod aquas commoueat ac conturbet. Rursum Matthaeus et Marcus in mari nauena periclitatam esse dicunt: Lucas vero in stagno. Neque est contradicatio: nam et hic, et illi Tiberiadem significant, quae

τοῖς νενεκρωμένοις εἰς πίσιν, θάψαι τὸς προσήκοντας αὐτοῖς νεκρός. ὁ γὰρ νεκρὸς οὐτος, ἐκεῖ σὸς νεκρός, διότι οὐκ εἶ μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστῃ. οὐ δέ, εἰ θαυμάζεις, πῶς οὐκ ἀνθαίρετως ἀπῆλθεν, αἷδη γῆτήσατο, θαύμασον, καὶ πῶς ικαλοῦθεν ἔμεινεν εἰ δὲκανον οὐδὲ ἐπὶ μικρὸν ἀφῆκεν ὁ χριστὸς ἀπολειφθῆναι τῆς διδασκαλίας αὐτῷ, τίος δὲν ἔμεινημεῖς ἀξιούτως, τὸν ἀπαντώντα χρόνον αὐτούς μετεπέβαλεν τῶν ἀντολῶν αὐτοῦ;

ΚεΦ. IA. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὄδατῶν.

Vers. 23. Καὶ ἐμβάντι — οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ

Τοὺς μὲν ὄχλους παρῆκε, διὰ τὸς προφῆτείσας αἵτιας τὸς δὲ μαθητὰς παρέλαβε, διὰ τὸ μέλλον ἐν τῇ θαλάσσῃ γενέθλαι θαῦμα. ἐπεὶ γὰρ τῶν ὄχλων ἐυεργετώμενων, ἐν τῷ θεραπεύεθλαι τὰς αἴθεντας καὶ νόσους αὐτῶν, οἱ μαθηταὶ ἐδόκεν μένεν αἰνευεργέτητοι, λοιπὸν ἐυεργετεῖς καὶ τέτες, καὶ παραχωρήσας ἐμπεσεῖν αὐτὸς εἰς κίνδυνον καταποντισμὲν, παραιδόξως ἔγειται.

Vers. 24. Καὶ — κυμάτων.

Οὗτος μὲν σεισμὸν ἤπει, μάρκος ^{k)}. δὲ καὶ λου-
κᾶς, λαίλαπτα ἀνέμη φωστίν. εἴτε δὲ τευτόν. καὶ
σεισμὸς γὰρ καὶ λαίλαψ, ὁ κλύδων ἐκλήθη,
διὰ τὸ σείσιν καὶ συσρέφειν καὶ ἀναμοχλέυεν τὸ
ὑδάτων. καὶ αὐθίς ματθαῖος μὲν καὶ μάρκος ἐν
θαλάσσῃ κλυδωνισθῆναι τὸ πλοῖον λέγεσιν, λου-
κᾶς δὲ ἐν λίμνῃ. καὶ οὐκ ἐνεντιωφωνώσιν. τὴν τιθε-
ριάδα γὰρ καὶ ἔτος κάκιον δηλῶσιν, ήτις Φύσες

quae natura quidem stagnum est: Situ vero mare, propter magnitudinem. Vnde et eam quandoque stagnum, interdum autem mare nominant. Facta est, inquit, tempestas, ut videlicet fastus cōimprimeretur discipuloꝝ: imaginabantur enim magna de scipis, vipe qui caeteris dimissis, soli ipsi cum p̄ceptore ingressi essent: et ut quasi orbis athletae, periculo exercitarentur ad timores, et tanquam mundi gubernatores ad procellas temptationum.

Vers. 24. *Ipse vero dormiebat.*

Marcus etiam locum designat in quo dormiebat. Dixit enim quod erat in puppi super ceruical dormiens. Erat autem ceruical illud ligneum, in puppi fabricatum. Dormiebat vero dispensatorie, ut vehementer timerent. Nam si vigilasset, aut nullo modo timuissent, aut parum territi fuissent. Oportebat autem eos magnum timoris sensum concepire, ut etiam ad magni potentiae illius sensum peruenirent, et maiorem de eo fidem conciperent.

Vers. 25. *Et — perimus?*

Marcus vero dicit: *Praeceptor, non est tibi curae quod perimus?* Lucas autem: *Praeceptor, praceptor perimus.* Quidam nempe hoc, quidam aliud dicebant: et alii unum, alii aliud: aut etiam omnes omnia.

V. 26. *Et ait — modicae fidei homines?*

Timorem primum animae eorum soluit: ostendens quod animae imbecillitas timorem causare consue-

μὲν ἐστὶ λίμνη, θέσει δὲ θάλασσα, διὸ τὸ μέγεθος. οὗτον καὶ ποτὲ μὲν λίμνην, ποτὲ δὲ θάλασσαν αὐτὴν συνομάζεσσιν. ἔγειρο δὲ ὁ κλέδων, ἵνα τε συσταλῇ τὸ φρέσοντα μαθητῶν· ἐφαντάσθησαν γὰρ μεγάλα περὶ ἑαυτῶν, οἷα τῷ μὲν ἀλλῶν ἀπειπεμφθέντων, αὐτῶν δὲ μόνων συνεστεθόντων τῷ διδασκείλῳ· καὶ ἵνα γυμναθῶσιν εἰς φόβος κινδύνων, ὡς ἀθληταῖ τε κόσμος, καὶ εἰς χειρῶνας πειρασμῶν, ὡς κυβερνῆται τῆς οἰκουμένης.

Vers. 24. Αὐτὸς δὲ ἐκάθευδεν.

Ο δὲ μάρκος ἐδίήλωσε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἀφύπνωσεν. εἴπε γὰρ, ὅτι καὶ ἦν! αὐτὸς ἐπὶ τῇ ¹⁾ Marc. 4, 38. πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθένδων. Σύλιον δὲ τότε ἦν, ἐπὶ τῆς πρύμνης πατεσκευασμέον. ἐκάθευδε δὲ κατ' οἰκονομίαν, ἵνα σφόδρας δειλιάσωσιν. εἰ γὰρ ἦν ἐγρηγορᾶς, ή ἐκ τοῦ ἀν ἐδειλιασσαν, ή ὄλιγον ἀν ἐφοβήθησαν. ἔδει δὲ αὐτὸς πολλὴν αἰδοῖσιν τοῦ φόβου λαίψεν, ἵνα καὶ εἰς ἴσοιλην αἰδοῖσιν τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐλθωσι, καὶ λαίψαι πιεῖν εἰς αὐτὸν πλείονα.

Vers. 25. Καὶ — ἀπολλύμεθα.

Ο δὲ ^{m)} μάρκος, διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ^{m) Marc. 4, 38.} αἴπολλύμεθα. οὐ δὲ λγνᾶς, ⁿ⁾ ἐπιτάτας, ^{n) Luc. 8, 24.} τα, αἴπολλύμεθα. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τότε ἐλεγον, οἱ δὲ ἐκένον, καὶ ἄλλοι τὸ ἄλλο, η καὶ πάντα πάντες.

Vers. 26. Καὶ λέγει — ὀλιγόπισοι;

Πρῶτον λύει τὴν δειλίαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, δεκτὺς, ὅτι τὸν φόβον ή τῆς ψυχῆς αἰδένεια ποιεῖν

consueuerit. Modicam autem eorum fidem im-
properauit, nempe imperfectam fiduciam in eum
habitam. Sperabant enim quod eos seruare pos-
set, sed vigilans: non autem dormiens: Ideo quo-
que excitant illum.

Vers. 26. *Tunc — magna.*

Eπετίμησε increpauit, hoc est, imperauit. Di-
cit enim Marcus, quod etiam dixerit mari: *Ta-
sse, obmutesce.*

Vers. 27. *Homines autem — ei?*

Lucas autem discipulos hoc dixisse ait: Matthaeus vero homines turbas vocat, sicut ait Chrysostomus. Siquidem verisimile est, et ipsas auditio a discipulis hoc miraculo, similiter admiratas esse, et pa- riter haec dixisse. Quod si discipuli propter im- perfectam fidem suam, quasi hominem adhuc il- lum admirabantur, multo magis turbae. Nam ut nauigio ad transfretationem, ac dormire, hominem hunc praedicabant: obedientia autem vento- rum ac maris, nouam quandam eius naturam te- stabatur. Ideo etiam conturbati dicebant: *Qua- lis est hic?* Magis autem in admirationem duxit hoc miraculum, quam praecedentia: quia nullus unquam tale quippiam operatus est. Neque enim virgam extenit, ut Moses: neque se aquis admo- uit, ut alii: sed cum autoritate preecepit, ut domi- nus seruis, et ut creator creaturis.

²⁾ Ita quoque Hentenius. Arbitror tamen, ita le-
gendum esse: ὁ δὲ μαρτυρῶν, τὸς ἀνθρώπως. ἀν-
θράποντος νῦν ο. τ. λ.

εἴωθεν ὁ λιγοπίσιαν δὲ τέτοιος ἀνέδισεν, ὡς οὐτε
λῆπτι πάντας εἰς αὐτὸν κεκτημένοις. ἥλπιζον γὰρ, ὅτι
δύναται μὲν σώζειν, αὐτὸν ἐγενήσεται, καὶ μὲν δὴ καὶ
καθεύδων. διὸ καὶ ἐγείρεστιν αὐτόν.

Vers. 26. Τότε — μεγάλη.

¹Ἐπειμησεν, αὐτὶ τῷ, ἐπέταξε. Φησὶ γὰρ ὁ μάρ-
κος, ὅτι καὶ ²) εἶπε τῇ Θαλάσσῃ, σιώπα, πε- ³⁾ Marc. 4, 39.
Φίμωσο.

Vers. 27. Οἱ δὲ ἀνθρώποι — αὐτῷ;

¹Οἱ μὲν λυκᾶς, τὰς ²⁾ μαθητὰς εἰπεῖν τῷτό, Φη- ³⁾ Luc. 8, 25.
σιν ὁ δὲ ματθαῖος ²⁾ αὐθρώπους νῦν, τὰς ὄχλους ³⁾
λέγει, καθὼς Φησιν ⁴⁾ ὁ χρυσόσομος. καὶ γὰρ
εἰκὸς, καὶ τέτοις, μαθόντας τῷτι τὸ θαῦμα παρού-
τῶν μαθητῶν, ὅμοιας θαυμάσαι, καὶ ὅμοιας εἰπεῖν.
εἰ δὲ οἱ μαθηταὶ, διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς πίσεως αὐτῶν,
ὡς ἀνθρώποιν ἔτι τῷτον ἐθαύμαζον, πολλῷ μᾶλ-
λον οἱ ὄχλοι. τὸ μὲν γὰρ κεχερηφαί πλοίῳ πρὸς
περισσώτιν, καὶ ὑπνῷ, αὐθρώποιν αὐτὸν ἐκῆρυτ-
τεν ⁵⁾ ή δὲ τῶν αὐτῶν καὶ τῆς Θαλάσσης ὑπακοή.
Ζένην τινὰ Φύσιν τέτω προσεμάχετύρει. διὸ καὶ
ἐξαπορθέμενοι ἐλεγον, ὃποιος ἐξιν οὗτος; πλεῖον
δὲ τῶν προλαβόντων θαυμάτων τὸ παρὸν ἐθαύ-
μασαν, διότι οὐδέποτε τοιςτοις εἰργάσατο. ⁶⁾ τε
γὰρ ἐξέτενε βάθδον, ὡς μωϋσῆς, ⁷⁾ τε προσηνέ-
χθη τοῖς ὕδασιν, ὡς ἔτεροι, αὖταὶ κατ' ἐξόσιον
ἐπέταξεν, ὡς δεσπότης δέλοις, καὶ ὡς δημιουρ-
γὸς κτίσματι.

²⁾ Forte λέγων.

³⁾ Tom. VII. p. 334. E.

Cap. XII. De duobus daemoniacis.

Vers. 28. *Quumque venisset —*
daemoniaci.

Euangelia secundum Marcum et secundum Lucam Gadarenorum scribunt. Verum flagno Tiberiadi adiacet ciuitas Gergesa, et non Gadara. Quidam autem dicunt binominem esse illam ciuitatem, et hoc, et illo vocari nomine. Praeterea Matthaeus duos habet daemoniacos, Marcus autem et Lucas vnius tantum meminerunt, utpote notioris, qui legio dicebatur, de quo formidanda multa dicunt, cui etiam alter subteruire dicebatur: propter quod etiam illi eum praeterire. Matthaeus vero etiam hunc scripsit tanquam pariter daemoniacum.

† Imo emendatoria exemplaria habent Gergesenorum, non Gerasenorum, neque Gadarenorum etiam apud Marcum. Gadaria enim ciuitas est spud Iudeos, cui praeceps adiacet flagnum et nullo modo mare. Item Gerasa ciuitas est Arabiae, non habens mare aut flagnum propinquum: neque autem adeo manifestum mendacium dixissent etiam oscitantes Euangelistae, viri adeo studiosi in cognoscendis locis, quae circa Iudeam erant.

5) Hoc scholium in margine sui Codicis reperit Hen-
tenius. Edideram hoc ex Codicibus Mosquenti-
bus in Catena ad Marci cap. 5. v. 1. Vol. I. p. 82.
edit. Mosq. 1775. 8. Ex Codicibus Vindobonen-
sibus laudat Alter in Edit. N. Test. T. I. pag. 489.
Habet etiam Possimus in Caten. ad Marc. p. 100.
Conflatum autem est ex Origene T. IV. pag. 140.
141. qui audacter, hoc est, Patristice hunc locum
corrupit. Callide hic expeditius se Chrysostomus
ex

ΚΕΦ. ΙΒ. Περὶ τῶν δύο δαιμονιζόμενων.

Vers. 28. Καὶ ἐλθόντες — δαιμονιζόμενος.

Τὸ δὲ καστόν μάρκον⁴⁾ εὐαγγέλιον, ἔτι δὲ καὶ τὸ⁵⁾ Marc. 5, 2.
κατὰ λακᾶν, τῶν γαδαρηνῶν γράφουν. ἀλλὰ Luc. 8, 26.
τῇ τιβερίσσῃ λίμνῃ ἡ πόλις γέργεσα παρακεῖται,
καὶ ἐτὰ γαδαρεῖ. τινὲς δέ Φασιν, διάνυμον εἶναι
τὴν τοιαῦτὴν πόλιν, οὓς καλεῖθαι τοῦτο κα-
κῆρο. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν δίο δαιμονιζόμενος Φη-
σι, μάρκος δὲ καὶ λακᾶς ἑρός ἐμνημόνευσαν, τε
μᾶλλον ἐπισημοτέρος, τοῦ λεγομένου λεγεῖνος,
περὶ Ἡ Φεβρέας πολλὰ λέγουσιν, ὡς καὶ ὑπηρε-
τῶν ὁ Ἐρεγός ἐδόκει. καὶ οἱ μὲν διὰ τότο παρῆ-
καν αὐτὸν, ὁ δὲ ματθαῖος ἀνέγειψε καὶ τοῦ-
τον, ὡς συνδαιμόνιζόμενον.

† Οὔτε⁵⁾ γαδαρηνῶν, ἔτε γερμανῶν, τὸ
ἀκείβη ἔχει τῶν αἰτιγράφων, αἰδοῖ γεργεσηνῶν.
γαδαρεῖ γάρ πόλις ἐξ τῆς ιουδαϊας. λίμνη δὲ
κρημνοῖς παρακειμένη, ἡ θάλασσα. ἐδαιμῶς ἐξὶν
ἐν αὐτῇ. καὶ γέρασας δὲ, τῆς αἰραβίας ἐσὶ πόλις,
ἔτε θάλασσαν, οὔτε λίμνην πλανίον αὐτῆς ἔχε-
σα. καὶ ἐκ ἀν δὲ τῷ προφανὲς φεῦδος καὶ ἐνέλεγ-
κτον οἱ ἐναγγελισαὶ εἰρήνασαν, ἄνδρες ἀκριβῶς
γιγνώσκοντες τὰ περὶ τῆς ιεραίας. γέργεσα τοῖνυν
ἐξὶν;

ex laqueis Origenis. Post versum enim 27. statim ita transit ad vers. 29. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέβη τῆς θα-
λάττης, διατέχεται θαῦμα ἔτερου Φοβερώτερου.
διαισιουντες γαρ, παθάπερ δρατέται τουροι. δε-
στότην θόντες, ἔλεγον· τι ἡμῖν ναὶ σοὶ ο. τ. λ.
Vide Tom. VII. p. 335. C. Ex Chrysostomo er-
go, qui data opera fumum fecit, de loco, ubi
haec acciderunt, nihil discas. Discas autem, unde
sit Chrysostomus. Scilicet ἀλωπενῆθεν.

erant. Gergesa igitur unde dicti Gergeseni, ~~ve-~~
tus est ciuitas iuxta eam quae nunc Tiberias appel-
latur, et in declivi loco stagnum habet adiacens:
in quod demonstratur porcos a daemonibus esse
deiectos. Poteris autem interpretari habitaculum
egredientium, ut prophetice fortasse ab euentu
nomen acceperit.

Vers. 28. *Ex — exēuntes.*

In sepulchris libenter morantur daemones, ~~pra-~~
uam opinionem hominibus immittere volentes,
quod mortuorum animae daemones fiant, sed
circa propriorum corporum monumenta reina-
neant, imo quibusdam adhaereant. Sed nequa-
quam id orthodoxo persuadebunt. Si enim hoc
verum esset, nullo modo cruciatus diues orasset
Abraham, ut Lazarum mitteret in mundum, quo
fratribus suis significaret, quae circa se gereban-
tur, sed ipse per seipsum hoc eis indicasset.

Vers. 28. *Saeui — Vers. 29. Dei?*

Quia et discipuli et turbae hominem ipsum dice-
bant: veniunt nūnc daemones diuinitatem illius
praedicantes: Occurrente enim illis diuino radio,
flatim eum cognoverunt: et non ferentes virtu-
tem impetus, inuisibiliter eos inflammantem,
clamauerunt dicentes: Q id nobis et tibi, hoc
est, quae est nostra potentia, si ad tuam con-
feratur? tu enim ignis es intollerabilis, nos au-
tem foenum quod facile accenditur.

χεῖν, ἀφ' ἧς γεργεσαῖοι, πόλις αρχαία περὶ τὴν
υῦν καλλιμένην τιβεριάδος λίμνην, περὶ ἣν κρημνὸς
παρακείμενος τῇ λίμνῃ, ἀφ' οὐ δείκνυται τὸς
χοίρου ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβεβληθεῖ. ἐρμηνέ-
υεται δὲ ἡ γέργεσα, παροικία ἐκβεβληκότων,
ἐπώνυμος δοσα τάχα προφητικῶς, ἢ περὶ τὸν σω-
τῆρα πεποιήκασι, παρακαλέσαντες αὐτὸν μετα-
βῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τὰν χοίρων δεσπόται.

Verſ. 28. Ἐκ — ἐξερχόμενοι.

Tois τάφοις οἱ δάιμονες ἐμφιλοχωρεῖσιν, ὅλε-
θριον δόγμα τοῖς αἰνθράποις ἐνθένται θέλοντες, οἷς
ἀρε τῶν τελευτώντων αἱ ψυχαὶ, γιόμεναι δάι-
μονες, παραμένεται τοῖς μνήμασι τῶν ιδίων σωμά-
των, καὶ ισθῶνται τισι. αἱ δὲ οὐ ποτε πε-
σωσι τὸν ὄρθρόδοξον. εἰ γαρ τότο ἦν αἰληθὲς, οὐκ
αὖθις βασανιζόμενος ὁ πλάσιος ἐδεῖτο τῷ αἴβρακῷ,
ἀποστῆλαι τὸν λάζαρον εἰς τὸν νόσμον, καὶ μηνύ-
σαι τοῖς οὐδελφοῖς αὐτῷ τὰ κατ' αὐτὸν, αἱ δὲ αὐ-
τὸς δι' ἐσευτῷ ἐμήνυσεν αὖθις.

Verſ. 28. Χαλεποὶ — V. 29. Θεῖ;

Ἐπειδὴ καὶ οἱ μαθηταὶ, καὶ οἱ ὄχλοι αἰνθρωποι
αὐτὸν ἔλεγον, ἔρχονται λοιπὸν οἱ δάιμονες, αὐτο-
κηρύττοντες τὴν αὐτὴν θεότητα. προσβαλέσης
γαρ αὐτοῖς τῆς θεικῆς ἀκτῖνος, εὑδὺς ἐπέγνωσαν
αὐτον. καὶ μὴ φέροντες τὴν ἀσράτων φλεγίζεσαν
αὐτὸς δύναμιν τῆς προσβολῆς, ἐκραξαν λέγον-
τες, τί ἡμῖν καὶ σοὶ, τατέσι, τις η ἡμετέρος δύ-
ναμις πρὸς τὴν σήν; σὺ μὲν γαρ πᾶς ἀσεκτον,
ἡμεῖς δὲ χόρτος, εὐέμπετος.

Verſ. 29.

Vers. 29. *Venisti — nos?*

Qui deprehenderat eos creaturam suam omnino tyrannice vexantes ac per dentes, peccatum quidem negare non possunt: quandam autem causae suaē defensionem praetexunt, quod non nunc poenas dare debeant, sed tempore vniuersalis iudicij, et grauiter discruciatī dicunt: Venisti huc, id est, in terram, vt affligas nos ante definitum tempus? Audierant siquidem a prophetis, quod Christus post mundi consummationem descendens esset in terram, ac iudicaturus mundum, et afflicturus daemones.

Vers. 30. *Erat — V. 31. porcorum.*

Quando quidem iam hominibus nocere non possunt, ad irrationalia quae illi possident conuertuntur: vt ostendatur furor, quem aduersus nos gerunt. Nec solum hoc, verum etiam aliud admodum malum machinantur. Student enim porcos occidere, vt horum danno contristati domini gregis, Iesum non suscipiant, et ita, Euangeliī prædicatione non suscepta, maximo afficiantur danno. Etenim neque electi cessant nocere. Quid ergo Christus?

Vers. 32. *Et — in aquis.*

Vides malitiam illorum? Quum non ignoraret quid tentarent, permittit tamen, non vt illis complaceat, sed dispensatore alia intendens. Primum

vt

⁶⁾ Intell. τὸν ἀνθρώπον.

⁷⁾ τῶν Χολῶν. B. Hentenii interpretatio videtur etiam postulare ἀνθρώπων. τὰ τῶν ἀνθρώπων, intell.

Vers. 29. Ἡλθεσ — ἡμᾶς.

³Ἐπειδὴ κατέλαβεν αὐτοὺς, τὸ πλάσμα τὸ ⁶⁾
ἔαυτον παντὶ τρόπῳ τυφωνῶντας καὶ διαφθείρον-
τας, καὶ οὐκέτι μὲν τὴν ἀμαρτίαν ἐδύνανται,
προβάλλονται δέ τινα δικαιολογίαν, ὅτι οὐ νῦν
ὁ φέρεις εἰς δύναται δίκην, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς παγ-
κοσμίας κρίσεως, καὶ δενοπαθεῦντες λέγουσιν· Ἡλ-
θεσ ὡδε, ταχέων, ἐπὶ τὴν γῆν. Βασανίσας ἡμᾶς
πρὸς ἑώριμένην καιρόν. καὶ γὰρ ἵκουον παρὰ τῶν
προφητῶν, ὅτι ὁ χριστὸς μετὰ τὴν τὴν κόσμον συν-
τέλειαν μέλλει κατελθεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ κρίναι
τὸν κόσμον, καὶ βασανίσας τὰς δάιμονας.

Vers. 30. Ἡν δὲ — V. 31. χοίρων.

³Μηκέτι δυνάμενοι βλάπτειν τὰς ἀνθρώπους, ἐπὶ⁷⁾
τὰ τὰν ⁸⁾ ἀνθρώπων ἐτράπησαν, πρὸς ἔνδεξιν,
ἥς ἔχεις καθ' ἡμᾶν μανίας. καὶ ἐτρόπον μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἐτερόν τι μηχανῶνται, σφόδρα πονηρόν.
μελετῶσι γάρ ἀνελεῖν τὰς χοίρους, ἵνα τῇ ζημίᾳ
τέτων λυπηθέντες εἰ τῆς ἀγέλης κύριοι, μὴ παρε-
δέξωνται τὸν θηρῶν, καὶ ζημιωθῶσι μάλιστα, μὴ
δεξάμενοι τὸ κήρυγμα τὴν εὐαγγελίαν. καὶ γὰρ
ὅδιον πελασυνόμενοι πάνουνται τὴν βλάπτειν. τι δὲν
ὁ χριστός;

Vers. 32. Καὶ — ἐν τοῖς ὕδαισι.

³Εἰδὼς τὴν πανθεργίαν αὐτῶν, καὶ μὴ ἀγνοῶν,
ὅτι μελετῶσιν, ὅμως ἐπιτρέπει, ἐχαριζόμενος ἐπεί-
νοις, ἀλλ' οἰκονομῶν ἐτερα. ἐν μὲν, ἵνα διδάξῃ
τὰς

intell. χρήματα καὶ πτήματα. Hoc loco, τὰς
χοίρους. Vicina vocabula, καθ' ἡμῶν, defendunt
etiam hanc lectionem.

ut discant hi qui liberantur quot et quales habuerint inhabitatores. Deinde ut sciant omnes quod neque in porcos iminigrare possent, nisi illis ipse permetteret. Tertium quod atrociora in illis exercerent quam in porcis, nisi etiam in eo quod tyrranice agunt, a Deo impedirentur, non permisisti facere quae volunt. Cuilibet enim manifestum est quod homines magis, quam irrationalia oderunt: quam etiam irrationalia propter homines perdere studeant: et per illorum perditionem, his inferre tristitiam. Quarto ut mors porcorum omnibus confirmaret exille daemones.

Et vide sapientissimam saluatoris cogitationem oppositam. Nam nocere volentes, magis ipsi nocumentum acceperunt. Siquidem Christi potentia apparuit, et illorum imbecillitas ac malitia deprehensa est. Per praeceps autem ferebatur grex in mare, hoc est, praecipitanter et facto impetu. Marcus vero numerum etiam porcorum scripsit, quod erant fere bis mille. Tu quoque mihi per anagogem intellige, quod daemones eiciuntur ab hominibus, quibus sermone succurrunt. Ingrediuntur autem porcos, eos videlicet qui irrationaliter conuersantur, et in coeno voluptatum voluntur, ac illos in perditionem praecipitant.

Verf. 33. Qui — omnia.

Fugerunt timentes, ne se pariter occiderent daemones, qui suos perimerant porcos. Renuntiaverunt autem omnia quae a daemonibus et a Christo dicta fuerant: ac de perditione porcorum.

Verf. 33.

τὸς ἀπαλλαγέντας, ὃς τοις καὶ σίεσ ἔχον ἐνοίκεις· ἔτερον δὲ, οἵς μάδωσι πάντες, ὅτι ὁδὲ χοίροις ἐπιπηδῆσαι δύνανται, εἰ μὴ παραχωρήσῃ τοῖς αὐτός τρίτον, ὅτι χαλεπώτερα τῶν χοίρων ἐκείνοις ἀν ἐργάσαντο πάντως, εἰ μὴ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τυραννεῖν ἀνεχαυτίζοντο παρὰ τῇ θεῖᾳ, καὶ συνεχωρέψαντο ποιεῖν, ὃσα βλέπουται. παντὶ γὰρ δῆλον, ὅτι τὸς ἀνθρώπους πλεῖον μισθεῖται τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ καὶ τὰ ἀλογα διὰ τοὺς ἀνθρώπους φθείρεται, σπεύδοντες καὶ διὰ τῆς τέταντον απωλείας λυπεῖν αὐτὸς· τέτοιον, οἵς ὁ θάνατος τῶν χοίρων βεβαιώσῃ πάντας, ὅτι ἐξῆλθον οἱ δαιμονες.

Καὶ ὅρα πάνσοφον αὐτιμηχάνημα τῇ σωτῆρος. μελετήσαντες γὰρ βλάψαι, πλεῖον ἐβλέπονται τὸν τρόπον τοῦ, ὃ ἐβλέποντο, γέγονεν. ἐξέλαμψε μὲν γὰρ οὐ τῷ χριστῷ δύναμις· ηλέγχθη δὲ τοῖς τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ η πονηρία. κατὰ τῇ ιητρικῇ δὲ ὥρμησεν οὐ αγέλη εἰς τὴν θάλασσαν, αὐτὶ τῇ, διὰ τῇ ιητρικῇ. μάρκος δὲ καὶ τὸν αριθμὸν τῶν χοίρων ἔγραψεν, ὅτι ἡσαν¹⁾ ὡς δισχίλιοι. σὺ δέ²⁾ Marc. 5, 13.

Marc. 5, 13.

Vers. 33. Οἱ δὲ — πάντα.

³⁾ Εφυγον φοβηθέντες, μὴ καὶ αὐτὸς ἀνέλωσιν οἱ τὸς χοίρος αὐτῷ ἀνελόντες δαιμονες. απήγειλαν δὲ πάντα, δηλαδὴ τὰ ἔνθεντα, παρὰ τα τῶν δαιμόνων, καὶ παρὰ τῷ χριστῷ, καὶ τὰ τῆς απωλείας τῶν χοίρων.

Vers. 33. *Et quae — daemoniatis.*

De immutatione et honesta modestia ipsorum.

Vers. 34. *Et ecce — Iesu.*

Veniebat enim ipse ad ciuitatem. ¶ Omnis autem ciuitas, pro, omnes ciues.

Vers. 34. *Et — ipsorum.*

Dolentes, ut dictum est, de perditione pororum, ac etiam territi, ut dixit Lucas: timebant enim ne mali quippiam electi daemones etiam in ipsos perpetrarent. Christus autem statim paruit: neque enim digni erant doctrina ipsius. Quanquam praceptorum quoque eis reliquit, illos vide licet qui a daemonibus liberati fuerant, et qui porcos pauerant.

Cap. IX. v. 1. *Et — in ciuitatem suam.*

Ciuitatem suam dicit Capernaum. Siquidem Bethlehem ipsum protulit: Nazaret ipsum enutriuit: Capernaum deinceps incolam habuit.

Cap. XIII. De paralytico.

V. 2. *Et ecce — decubentem.*

Dictionem, *Ecce*, scriptura hebraica frequenter ponit, tanquam linguae idioma, sicut et alia multa.

⁸⁾ Inclusa omittit. A.

⁹⁾ Hic addit, οὐδὲ τὸ επί τὴν πόλιν. A. Α πάτησεν ad πολίτην omittit Hentenius.

Vers. 33. Καὶ τὰ — δαιμονιζομένων.

Τὰ τῆς μεταβολῆς καὶ εὐκοσμίας αὐτῶν.

Vers. 34. Καὶ ἵδού — ἵησοῦ.

⁸⁾ Ήχετο γάρ [αὐτὸς⁸⁾ ἐπὶ τὴν πόλιν.] πᾶσα δὲ
ἡ πόλις, αὐτὶ τῷ, πάντες οἱ πολῖται.⁹⁾

Vers. 34. Καὶ — αὐτῶν.

Αυτηθέντες μὲν, ὡς ἔρηται, καὶ διὸ τὴν αἰπώ-
λειαν τῶν χοίρων, ἕτι δὲ καὶ Φοβηθέντες,¹⁰⁾ ὡς¹¹⁾ Luc. 8. 35.
ὁ λεπός εἶπεν. ἐδεδομέσταν γάρ, μήτι κακὸν καὶ
εἰς αὐτὸς οἱ δαιμονες ἐκβληθέντες δράσωσιν. ὁ δὲ
Χριστὸς εὐθὺς ὑπῆκεσεν. οὐ γάρ ἦσαν ἄξιοι τῆς
αὐτῷ διδασκαλίας. ἀμφα δὲ καὶ κατέλιπεν αὐτοῖς
διδασκάλους τοὺς ἀπαλλαγέντας τῶν δαιμόνων
καὶ τοὺς συβάτας.¹²⁾

Cap. IX. v. I. Καὶ — εἰς τὴν ἴδιαν πόλιν.

¹³⁾ Ίδιαν πόλιν αὐτοῦ, τὴν καπερναοῦμ λέγει. καὶ
γάρ ή μὲν βιθνεῖμ ἥνεγκεν αὐτόν ή δὲ ναζαρὲτ,
ἐθρεψεν. ή δὲ καπερναοῦμ, ἔχεν εἰς τὰ ἔξης
οἰκοῦντα.

KεΦ. ΙΓ. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

Vers. 2. Καὶ ἵδε — βεβλημένον.

Τὸ ἵδε συνεχῶς ή ἐβραΐς τιθησι γραφὴ, αἱ ἴδιαι,
μα, καθάπερ καὶ πολλὰ ἔτερα. προσήκει δὲ
Y 3 εἰπεῖν,

¹⁴⁾ His enim novis digni erant theologiae docto-
ribus.

multa. Dicendum est autem, alium esse hunc paralyticum ab eo cuius meminit Ioannes: nam ille ad Bethesda decumbebat, hic autem Capernaum: et ille quidem triginta et octo annos morbo tenebatur, de hoc vero nihil tale scriptum est: praeterea ille non habebat hominem, hic autem baiulos habebat: huic quoque ait: *Remissa sunt tibi peccata tua: illi vero: vis sanus fieri?* Ad haec, illum sabbato curauit, unde etiam murmurabant Iudei: hunc autem alio die, ideoque tacuerunt.

Vers. 2. *Intuitus — peccata tua.*

Sicut enim dicunt Marcus et Lucas, quum ingredi non possent, propter eorum multitudinem qui congregati erant, ascenderunt in tectum domus in qua docebat Iesus: eoque persoſlo, per ipsum demiserunt grabbatum in quo iacebat paralyticus: quae omnia magnae fidei erant: haec namque illis ne desperarent, persuasit, utque omnia et facerent, et paterentur, quo ipsum conspectui salvatoris praesentarent, credentes continuo illum assuuturum esse sanitatem. Fidem, inquit, eorum: non solum demittentium, sed eius quoque qui demissus erat. Neque enim se demitti sustinuisseſſet, nisi salutem consequi sperasset. Intuitus autem Iesus tantam illorum fidem, primum quidem languido peccata remittit, deinde vero corpus sanat: simul docens plurimos morbos e peccatis oriri, et prius oportere causam curare: Vnde etiam paralytico, de quo scribit Ioannes, dixit: *Ecce sanus es, non pecces deinceps, ne quid deteriorius tibi contingat:* Simul quoque Deum se esse offen-

²⁾ De eodem disputat Chrysost. Tom. VII. p. 342. B. Tom. VIII. p. 211. fin.

εἰπεῖν, ὅτι²⁾ ἔτερός ἐσιν ὁ παραλυτικὸς οὗτος,
παρὰ τὸν ὑπὸ¹⁾ ιωάννη μημονευόμενον. ἐκένος¹⁾ Ioh. 5, 5.
μὲν γὰρ ἐν τῇ βηθεσδᾷ κατέκειτο· ἔτος δὲ ἐν τῇ
καπερναῳδῷ ἦν. καὶ ὁ μὲν τριάκοντα καὶ ὅκτω ἐγ-
χεν ἦτι. περὶ τέττας δὲ αἰδὲν τοιᾶτον ἴσορηται. καὶ
ὁ μὲν ἐκεῖχεν αὐθεωπον· οὗτος δὲ εἶχε τὰς βα-
σανίσουτας. καὶ τέττω μὲν φριτιν, αὐθεωνταί σοι
αἱ ἀμαρτίαι σου· ἐκεῖνῳ δὲ, Θέλεις²⁾ ὑγιῆς γενέ-³⁾ Ioh. 5, 6.
θαῖ; καὶ τὸν μὲν ἐν σαββατῷ τεθεράπευκε, διὸ
καὶ ἐγόγγυζον ἰδάνοι· τέττον δὲ καὶ ἄλλην ἡμέ-
ραν· διὸ καὶ ἐσίγησαν.

Vers. 2. Καὶ ίδων — αἱ ἀμαρτίαι σου·

Ως γὰρ ὁ μάρενος²⁾ καὶ ὁ λεπᾶς εἴπον, μὴ δυ-¹⁾ Marc. 2, 4.
νάμενοι εἰσελθεῖν, διὸ τὸ πλῆθος τῶν συλλεγέν-²⁾ Luc. 5, 19.
τῶν, αὐτὸν ἐπὶ τὴν σέγην τῆς αἰγαίας, ἐν ἥξιδισ-
σκεν ὁ ἵτσος, καὶ ανορύζαντες αὐτὸν, ἔχαλα-
σαν δι’ αὐτῆς τὸν κράββωτον, ἐφ’ ὃ κατέκειτο
ὁ παραλυτος· ἀπάντας μεγάλης πίσεως ἤσαν,
ἥτις ἐπεισεν αὐτὸς, μὴ απογνῶναι, μηδὲ ὑπο-
στήψαι, αὐλαὶ πάντας ποιῆσαι καὶ παθεῖν, ὑπὲρ
τὰς ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὅψιν τὰς σωτῆρος, πιεύ-
οντας, ὅτι αὐτίκα τεῦχεται τῆς ιάσεως. πί-
σιν δὲ αὐτῶν φριτιν, οὐ μόνον τῶν χαλασσάν-
των, ἀλλὰ καὶ τῶν χαλασθέντων. οὐ γὰρ αὐ-
τὸν ἕνεσχετο χαλασθῆναι, εἰ μὴ ιαθῆναι ἐπι-
σευεν. ίδων δὲ ὁ χριστὸς τὴν τηλικαύτην πί-
σιν αὐτῶν, πρῶτον μὲν αὐθίστι τῷ νοσθίντι τὰς
ἀμαρτίας αὐτᾶς. μετὰ τότο δὲ θεραπέυει τὸ σῶ-
μα. ἀμαρτία μὲν διδάσκων, ὅτι τὰ πολλὰ τῶν νοση-
μάτων ἐξ ἀμαρτιῶν φύουται, καὶ χρὴ πρῶτον
ιαθῆναι τὸ αἵτιον· καὶ γὰρ πρὸς τὸν παρὰ τῷ
ιωάννη παραλυτικὸν εἴρηκεν, ίδε²⁾ ὑγιῆς γέγονο³⁾ Ioh. 5, 14.
ναι, μηκέτι αἱ μάρτιαι, ἵνα μὴ χειρέσῃ τὶ σοι γέ-
νηται· ἀμαρτία δὲ δεικνύων, ὅτι θεός ἐσι. τὸ μὲν γὰρ

ostendens. Corporeas siquidem curare infirmitates, etiam sanctorum est: peccata vero remittere solius Dei. Ideo etiam scribae turbabantur.

Vers. 3. *Et — blasphemat.*

Marcus manifestius dixit: Erant quidam scribarum ibi sedentes et cogitantes in cordibus suis: *Quid hic ita loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata praeter unum, nempe Deum?* offendebantur autem prae inuidia et malitia. Nam frequenter eum viderant etiam cum autoritate morbos fugantem, daemones eiicientem, vento marique imperantem: et haec omnia modo humanas vires superante facilitantem. Sed hi proprias vlciscentes affectiones, Dei videbantur iniuriam vlcisci.

Vers. 4. *Quumque vidisset — vestris?*

Hic aliud quoque suae diuinitatis et ad patrem aequalitatis signum ostendit, cui contradici non possit, cognoscendo videlicet cogitationes cordium ipsorum, quod similiter solius erat Dei. Scriptum est enim: *Tu nosti corda solus omnium.* Et rursum: *Scrutans corda et renes Deus.* Et alibi: *Homo videbit in faciem, Deus autem intuebitur in corda.* Nam quia illud, quum sibi videretur impossibile, non recipiebant, iaducit hoc tanquam indubitatum, per hoc probans etiam illud, ac quodammodo dicens: vere nullus potest remittere peccata, nisi unus, qui intuetur cogitationes hominum.

Vers. 5.

³⁾ Correxii Φανέν, loco Φαμέν. Ita etiam Hentenius videtur legisse.

ἰδεῖσθαι σωματικὰς νόσους, καὶ τῶν αἴγιων ἦν· τὸ
δὲ ἀφίέναι ἀμαρτίας, μόνη θεῖ. διὸ καὶ οἱ γραμ-
ματεῖς ἐθόρυβή θησαν.

Vers. 3. Καὶ — Βλασφημεῖ.

^Ο δὲ βάρικος Φανερώτερον εἶπεν, ὅτι καὶ ^{z)} ἡσάν ^{z) Marc. 2, 6.7.}
τινες τῶν γραμματέων ἐπεὶ καθήμενοι, καὶ δια-
λογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, τί ἔτος ἔτος
λοιλῆς Βλασφημίας; τις δύναται ἀφίέναι ἀμαρ-
τίας, εἰ μὴ εἰς ὁ θεός; ἐσκανδαλίζοντο δὲ ὑπὸ^{z)}
φθόνων καὶ πονηρίας. καὶ γὰρ ποιῶντες αὐτὸν
εἶδον ἐξουσιασιῶς καὶ νόσους Φυγαδένουντα, καὶ
δαίμονας ἀπελαύνοντα, καὶ ἀνέμοις καὶ θαλάσ-
σῃ ἐπιτιμῶντα, καὶ πάντα ταῦτα διαπραττό-
μενον ὑπὲρ ἀνθρώπων· αὐτοὶ τὰ ἴδια πάθη
ἐκδικεῖτε, ἐδόκεν τὸν θεὸν ἐνδικεῖν.

Vers. 4. Ιδὼν δὲ — υμῶν;

^Ενταῦθα καὶ ἔτερον ἀνατίθητον σημεῖον τῆς
ἔκπτωτος δέκανος, καὶ τῆς πρὸς τὸν πα-
τέρα ισότητος, τὸ γνάσκεν τὰς διαλογισμὰς τῶν
καρδιῶν αὐτῶν, ἐπειδὸς οὐδεὶς ἦν μόνος θεῖ. γέγρα-
πται γάρ. σὺ ^{a)} ἐπίσασμι καρδίας μονώτατος. a) 2 Paral. 6, 30.
καὶ πάλιν· ἐγάζων ^{b)} καρδίας καὶ νεφρῶς ὁ θεός. b) Ps. 7, 10.
καὶ αὖθις ἀνθρώπος ^{c)} ὄψεται εἰς πρέσσωπον· ὁ c) 1 Reg. 16, 7.
δὲ θεὸς ὄψεται εἰς καρδίαν. ἐπεὶ γάρ ἐκένο, ὡς ³⁾
Φανερὸν αὐτοῖς ἀδύνατον, ἐπὶ ἐδέξαντο, ἐπάγει
τότε λοιπὸν, ὡς ἀναμφίβολον· διὸ τότε κα-
κένο βεβαῖῶν, καὶ τρόπου τινὰ λέγων, ὅτι ὅν-
τως ἀδεῖς δύναται ἀφίέναι ἀμαρτίας, εἰ μὴ εἰς,
ὁ βλέπων τὰς ἐνθυμήσεις τῶν ἀνθρώπων.

Vers. 5. *Vtrum — ambula?*

Quando quidem, inquit, blasphemus vobis videor, vt pote remittens peccata, et aequalem faciens meipsum Deo: respondete mihi, vtrum est facilius vt opere perficiatur, an dicere hoc, vel dicere illud? Erant autem ambo de quibus interrogabat, Deo quidem possibilia, hominibus vero impossibilia. Nam et remittere peccata solius Dei erat: et similiter sua autoritate erigere ac confirmare paralyticum. Quum autem illi tacerent, eo quod neutrum altero facilius dicere poterant, ait ipse,

Vers. 6. *Vt — peccata.*

Defectiuus est hic loquendi modus. Deficit enim, *respicite*. Ut, inquit, cognoscatis, quod qui vobis apparet homo, potestatem habeat tanquam Deus, respicite. Quod autem additur, *in terra*, simpli- ci sensu ponitur: aut valet tantundem ac si dicatur: In conuersatione quam habet in terra. Dicebat itaque hoc de seipso.

Vers. 6. *Tunc ait — V. 7. suam.*

Quia remittere peccata latentem habebat demonstrationem: ad erigendum autem sua autoritate paralyticum, manifesta opus erat demonstratione: facit quod manifestum est in signum eius, quod erat occultum: et per hoc, et per illud plenam facit fidem, quod et hoc possit et illud. Ad confirmationem autem quod corpus robustum relinquatur, iussit vt tolleret grabatum suum: ne phantastico quodam modo fieri videretur. Di-

mittit

Vers. 5. Τι γάρ — περιπάτει;

Επεὶ βλάσφημος ὑμῖν δοκῶ, φησίν, ὡς ἀφίεις ἀμαρτίας, καὶ ἵστον ἐμαυτὸν τῷ θεῷ ποιῶν, ἀποκρίθητε· ποῖόν εἶνι ἐυχαρέστερον εἰς πρᾶξιν, πότερον τὸ εἰπεῖν τόδε, ή τὸ εἰπεῖν τόδε; ήταν δὲ καὶ ἀμφω τὰ, περὶ ᾧ ἡρώτησε, θεῷ μὲν δυνατὰ, αὐτῷ δὲ αδύνατα. καὶ γάρ τοι τὸ ἀθίεναι ἀμαρτίας, θεῖς μόνε ἦν ὄμοιως δὲ καὶ, τὸ κατ' ἔγειραν ἐγείρει, καὶ⁴⁾ ἀρτιώσαι τὸν παράλυτον. σιγῶντων δὲ αὐτῶν, διὰ τὸ μηδέτερον ἔχειν εἰπεῖν ἐυχαρέστερον ἐτέρο, φησίν αὐτός.

Vers. 6. Ἰνα — ἀμαρτίας.

Ελλειπτικόν ἔστι τοτὶ τὸ σχῆμα τῆς λόγου. λέπει γάρ τὸ, θεωρήσατε. Ἰνα δέ, φησί, γνῶτε, ὅτι ὁ Φανόμενος ὑμῖν αὐτῷ διαφέρει τὸν παράλυτον, φανερᾶς ἐδεῖτο τῆς ἀποδείξεως· ποιῶν τὴν φανεραν τεκμήριον τῆς ἀφανῆς, καὶ διὰ ταύτης καὶ περὶ ἐπείνης πληροφορεῖ, ὅτι ὁ τότε δυνηθεὶς, δύναται καὶ μένο. πρὸς βεβαιώσιν δὲ τῆς συσφίγξεως τῷ παρεμένῳ σώματος, ἐκέλευσεν ἄραι τὸν κράββατον, ἵνα μὴ δέξῃ φαντασία τις τὸ γεγενημένον. ἀποσέλλει δὲ αὐτὸν

eis

⁴⁾ i. e. ἀρτιμελῆ ποιῆσαι. συσφίγξαι. Frequentius occurrit ἀρτίζω, quam ἀρτιόω.

mittit etiam illum in domum suam, tum ne praesens ac visus, laudem sibi conciliaret: tum etiam, ut sanitatis testes haberet, quibus contradici non posset, ipsos nempe, qui morbi testes erant, utque ipsis fidei fieret occasio.

Vers. 8. *Quum vidissent — hominibus.*

Admirabantur quidem, quod quasi Deus miraculum operatus erat: hominem tamen eum esse opinabantur, habentem potestatem super hominem.

Cap. XIV. De Mattheo publicano.

Vers. 9.. *Et — sequere me.*

Praeteriens, hoc est, pergens. Considera autem Euangelistam quo modo non erubuerit ob priorem vitam suam. Sed Marcus quidem et Lucas, ob condiscipuli reuerentiam, praetermittentes manifestum eius nomen, Leui hunc vocauerunt: Sic enim etiam appellabatur: ipse vero aperte seipsum publicanum fatetur. Siquidem neque Christum eius puduit. Simul autem hinc illius ostendit virtutem, qui se ad discipulatum vocauit: quam facile e medio telonio lucri maxiime audios ac impudentissime cauponantes abstraxerit. Telonium vero dicit huius commerciarii (ut ita loquamur) praetorium aut domum. Quum autem prius offendisset Christus, quod peccata remittere posset, tunc etiam ad publicanum venit, ne turbentur aliqui, videntes eum discipulis annumeratum, sed cogitent

τοι i. e. τὸς οὐκείσας καὶ συγγενῆς.

εἰς τὸν σῖκον αὐτῷ· τῷτο μὲν, ἵνα μὴ παρέλυ-
χεὶ δρώμενος ἐπισινον αὐτῷ προξενίσῃ· τῷτο δὲ
καὶ, ἵνα σχῆμα μάρτυρας τῆς ὑγείας ἀναντιρρή-
ται, αὐτὸς τὸς⁵) ἀπεραγγελόπτερος καὶ τῆς νό-
σου μάρτυρας, καὶ ἵνα τέτοιοι ἀφεσμή γένηται
πίσεως.

Vers. 8. Ιδόντες δὲ — ἀνθρώποις.

Ἐθαύμασαν μὲν, ὅτι ὡς θεὸς ἐθαύμαστέργυπτεν
ὅμως ἀνθρώποιν αὐτὸν εἶναι ὑπελάμβανον, ἔχον-
τα ἔξοσίαν ὑπὲρ ἀνθρώπων.

ΚεΦ. ΙΔ. Περὶ ματθαίων τῶν τελώνων.

Vers. 9. Καὶ — ἀκολέθει μοι.

Παράγων, ἀντὶ τοῦ, πορευόμενος. ὅρα δὲ τὸν ἐυ-
αγγελισμὸν, πῶς ἐκ ἐπαισχύνεται τὸν πρότερον
ἴαυτῷ βλ. οὐλὰ μάρκος⁴⁾ μὲν καὶ λεκάνης, αἱ d) Marc. 2, 14.
δὲ τὸ συμμαθητή, τὸ φανερὸν σύνομα τέτοιο παρ-
έδειπνον, λευκὸν τέτοιο συμπάσαντες. ἐκαλεῖτο γαρ
καὶ τῷτο. αὐτὸς δὲ φανερῶς τελώνιην ἰαυτὸν ἀνο-
μιλούχη, διότι οὐδὲ ὁ χριστὸς ἐπησχύνθη τέτοιο.
ἀμαρτία δὲ καὶ δέκανυσσον ἐντεῦθεν τὴν δύναμιν τοῦ
καλέσαντος αὐτὸν εἰς μαθητέαν, πῶς ἀνίσπα-
σε τέτοιο ἐυχερῶς ἐκ μέσου τῷ τελωνίῳ, σφίδεσ
φιλοκερδῆς καὶ ἀναιδεστῆς καπηλείας. τελώ-
νιον γαρ λέγει, τὸ τῷ κομμαριαρίῳ⁶⁾ πρατώ-
γειν. διέξας δὲ πρότερον ὁ χριστὸς, ἐτελώνης
ἀφίεναι αἱμαρτίας, τότε καὶ ἐπὶ τὸν τελωνίην ἐρ-
χεται, ἵνα μὴ θαρρεῖσθαι τινες, βλέποντες αὐ-
τὸν τοῖς μαθηταῖς ἐναριθμοῖν. ἀλλ' ἵνα λογίζω-

* ταχ.

⁶⁾ πομπειά. A. male. Eadem vox supra legitur ad Matth. 5, 46. ubi τελώνης explicat, πομπειάριος.

tent potius, quod qui soluit aliorum peccata, multo magis suorum peccata absoluit.

† Tanquam de altero narrat, quae circa se contigerunt, iactantiam abhorrens: magna siquidem laude dignus erat, quod continuo sequutus est eum.

Vers. 9. *At ille — eum.*

Admirare perfectam eius, qui vocatus est obedientiam: quomodo neque consultauit apud se: quomodo nullum super ea re consuluit amicum: quomodo non disposuit, quae domus atque substantiae suae erant: sed confessim surgens, sequutus est, relicto vniuerso mundo: solam autem adduxit mentem ad omnia parataam, quae iussisset is, qui eum vocauerat, sicut et qui antea vocati fuerant.

Verum quam ob causam de Petro et Andrea, Iacobo, Ioanne ac Mattheo, non solum ipse Mattheus, sed et Marcus ac Lucas scripserunt, vnde et quomodo vocati sint: de reliquis vero discipulis nihil tale docuerunt? Quia hi inter alios abiectissima habebant vitae instituta: neque enim quippiam peius publicano, neque vilius pescatore. Propter quod etiam Euangelistae in omnibus fide digni habentur, quia neque ea, quae probrum adferre videbantur praetermisserunt, nec id solum de discipulis, verum etiam de praceptorē faciunt. Statim namque plurima reliquerunt miracula: nihil autem de his, quae paſſus est praetermisserunt: quum de discipulis offendenterint quod adeo abiecti, tanta gratia digni habitu sunt: de praceptorē vero, quod, quum tantus esset, talia propter nos paſſus sit.

•Vers. 10.

7) Haec uterque Codex in margine habet. Eadem inferius exhibebat Hentenius.

ταῖ, ὅτι ὁ ἑτέρων ἀμαρτήματα λύων, πολλῷ
μᾶλλον ἔλυσε τὰ τόπι μαθητῶν.

[‘Ως⁷) περὶ ἑτέρων δὲ τὰ περὶ ἐαυτῶν διηγεῖ-
ται, σέργων τὸ ἀκόμη παῖδεν. μέγα γὰρ ἐποίησεν,
εὐθὺς ἀπολαθῆσας αὐτῷ.]

Vers. 9. ‘Ο δὲ — αὐτῷ.

Θαύμασον τὴν τελείαν τόπιον οὐκέτεντος ὑπακοήν,
πῶς γέδιεσκέψατο, πῶς γένιον ανεκουώσατο περὶ⁸
τόπιον φίλοις, πῶς γέδιάσεται πάτερ τὸν σίκου
καὶ τὴν σύσταν· ἀλλ' εὐθέως ἀναστὰς ἀπολαθῆσε,
πάντα μὲν τὸν κόσμον ἀπολιπών, μόνην δὲ τὴν
γνώμην ἐπαγόμενος παρεσκευασμένην πρὸς τὰ
κελευόμενα παρὰ τοῦ καλέσαντος, ἐν τρόπον
καὶ⁸⁾ οἱ προκληθέντες.

Ἄλλα τίνος ἔνεκεν περὶ πέτρας μὲν καὶ ἀν-
δρές καὶ ιαπώνες καὶ ιωάννες καὶ ματθαίς, οὐ
μόνον αὐτοὺς ὁ ματθαῖς, ἀλλὰ καὶ μάρκος καὶ
λευκᾶς εὐραψαν, πῶς καὶ τίνα τρόπον ἐκλίθη-
σαν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων μαθητῶν γέδεν τοιεῖτον
ἐδίδαξαν; διότι μάλιστα τῶν ἄλλων οὗτοι ήσαν ἐν
ἀποβλήτοις ἐπιτηδέυμασιν. ἔτε γὰρ τελώνες τι
χεῖρον, ἔτε ἀλιέως ἐντελέσεγον. διὸ καὶ μᾶλλον
οἱ ἐυαγγελισάτεροι ἀξίοις ἐν ἀπαστιν ἐχθροί,
ὅτι γέδε τὰ δοκεῖτα φέρεν τοῖς μαθηταῖς ὕρειδος
παρελιμπάνον. καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τόπιον διδασκάλῃ τόποι ποιῆσιν. αὐτοί-
κα γένι πολλὰ μὲν τῶν θαυμάτων αὐτόπιον παρέδεα-
μον, γέδεν δὲ τῶν παθημάτων αὐτόπιον παρέλιπον,
δεικνύντες περὶ μὲν τῶν μαθητῶν, ὅποιοι ὄντες,
ὅποιας χάριτος ήξιάθησαν, περὶ δὲ τόπιον διδασκά-
λῃ, ὅποιοι ὡν, οποῖα πέπονθε δι' ἄμας.

Vers. 10.

⁸⁾ οἱ, abest. B.

Vers. 10. *Et factum — eius.*

Intuitus Christus sincerissimam ac promptissimam huius obedientiam accedit, vt et illum honoret, et se illi familiarem praebens, libereque tribuens, his qui eo venerant aliquam correctionem tradat. Ille autem tantum assequutus bonum, liberalior efficitur, et sicut ait Lucas, fecit ei conuiuio magnum in domo sua, id est, officiosum epulum.

Publicanos vero appellat etiam peccatores, propter obtreclationem qua male audiebant: ipsi enim calumniam sustinebant, tanquam iniusti et auari ac raptore, omnique compassionē carentes, et impudentes. Aut fortassis et alii quidam erant: nobiliora quidem vitae instituta habentes, eisdem tamen obnoxii affectibus: nam simile suo congaudet simili.

Et hos ergo Matthaeus conuiuio accepit, vt pote qui sibi in gaudio communicabant, et eius artis, eorundemque erant morum. Christus autem tolerabat, vt etiam pariter cum eo tales accumberent, propter venturam simul accumbentibus utilitatem: et particeps cum eis erat ferculorum iuste paratorum, ob grande lucrum, quod inde erat prouenturum: nec curabat multorum indignationem, sciens quod nisi medicus putredinem tolleret, ab ea non liberabit aegrotantes. At qui plane nouerat prauam inde suspicionem de se exorituram, quod ad epulum venisset, et quod ad publicani epulum, quodque simul cum multis publicanis accumberet.

Vide enim postmodum Iudeos impropantes ei, ac dicentes: *Ecce homo vorax, et poter vieni, amicus publicanorum et peccatorum:* sed tamen haec

Vers. 10. Καὶ ἐγένετο — αὐτοῦ.

Ίδων ὁ χριστὸς τὴν εἰλικρινεσάτην ὑπακοὴν τέττα
καὶ προθυμίαν, ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτῷ παραγίνε-
ται, τιμῶν τε αὐτὸν καὶ οἰκείμενος, καὶ παρ-
έντος μεταδιδόσ, καὶ ἵνα καὶ τοῖς ἐκεῖ παρό-
σχῃ τινὲς διόρθωσιν· αὐτὸς δὲ, τοιάττα τυχών
ἀγαθῷ, φιλοτιμότερον διεγείρεται, καὶ, καθὼς
Φησιν ὁ λαζαῖς, ἐποίησε^{ε)} δοχῆν μεγάλην αὐτῷ ε) Luc. 5, 29.
ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῷ, τετέτω, ὑποδοχήν, θερα-
πεύον, ἐτίσσιν.

Τελώνας δὲ καὶ ἀμαρτωλὸς, τὸς αὐτοὺς
λέγει, πρὸς διασυρμὸν αὐτῶν. διεβέβληντο γὰρ,
ὡς ἄδικοι καὶ πλεονέκται καὶ ἀρπαγεῖς καὶ ἀσυμ-
παθεῖς καὶ ἀναιδεῖς· ἦ καὶ ἄλλοι τινὲς ήσαν,
ἵστις ἔτερα μὲν ἐπιτιθεύματα ἔχοντες, τοῖς αὐ-
τοῖς δὲ πάθεσιν ἐνεχόμενοι. τῷ γὰρ ὅμοιῳ χάρις
τὸ δίμοιον.

Παρέλαβε γὰρ καὶ τέττας εἰς ἐτίσσιν ὁ ματ-
θαῖος, κοινωνήσοντας αὐτῷ τῆς χαρᾶς, ὡς ὁμο-
τέχνας καὶ συνίθετος. ὁ δὲ χριστὸς ἤνεσκετο καὶ
ἀναπεσεῖν καὶ συναναπεσεῖν τοιάτοις, διὸ τὴν
μέλλονταν γενέθλια τοῖς συνανακειμένοις ὠφέλε-
σαι· καὶ μετέσχε τῶν ἐξ ἀδυνατῶν παρατεθέντων
αὐτοῖς, διότι μέγα κέρδος ἔντευθεν ἐμελλεν ἔσε-
σθαι, καὶ διὰ ἐφρόντισε τῆς παρὸς τῶν πολῶν
μέριμνεως, εἰδὼς, ὅτι ὁ λαός, ἐὰν μὴ ἀνέσκη-
ται σηπεδόνος, ἐκ αἰπαλλάττει ταύτης τὸς κά-
μυοντας· καίτοι συθῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι πονηρὰν
ἔντευθεν ὑπόληψιν λήψεται, διότι τε πρὸς εἰώ-
χίαν ἥλθε, καὶ διότι πρὸς εὐωχίαν τελώνα, καὶ
διότι πολλοῖς τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς συν-
ανέπεσεν.

Ορεα γῆν ὑπερον τὸς ἰαδάνας, ὀνειδίζοντας
αὐτῷ καὶ λέγοντας, οὐδὲ ἀνθρώπος^{f)} φάγος ναὶ^{g)} Matth. XI, 19.
εἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν· αὐτὸς

haec omnia despicit, ut quod conatur efficiat. Ut autem scias quod simul accumbendo, rem maximam operetur, audi quid dicat Zacchaeus publicanus. Postquam enim Christum audierat dicentem: *Hodie in domo tua oportet me manere:* animo gestiens, et prae gaudio in sublione eleuatus ait: *Ecce dimidium substantiae meae domine do pauperibus:* et si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Dixit autem ad eum Iesus: Hodie salutis huic domui facta est.

Quomodo ergo dicit Paulus: *Si quis dictus frater est fornicator aut auarus, cum huiusmodi nec cibuni sumatis?* Paulus in hoc non praceptores, sed simpliciter fratres adhortatur. Praeterea de fratre hoc dicit ille: hi autem publicani nondum facti erant fratres. Ad haec, dum permanferint in peccatis hoc faciendum est: isti vero potius ex hoc conuertendi erant.

Verf. 11. *Et — magister vester?*

Marcus et Lucas dixerunt etiam scribas simul cum Phariseis hoc dixisse.

Vide autem, quod quando discipuli peccare videntur, praceptor aduersus illos dicunt: *Ecce discipuli tui, faciunt, quod non licet facere Sabbatis.* Quando vero praceptor, ut nunc, apud discipulos illum calumniantur: dolose agentes, ut chorum discipulorum a praceptore separant. Quid ergo ait profunda sapientia?

Verf. 12.

⁹⁾ μη. A.

¹⁰⁾ Rarum hoc, παρεινέν πρός τινα.

ὅμως ἐκεῖνος ὑπερεώρει τέτων πάντων, ἵνα τὸ σπερδαζόμενον σὲνύσῃ, καὶ ἵνα μαθῆται, ὅτι συναντετῶν αὐτοῖς, μέγιτον ἥνυσεν. δικτον, τί Φησὶ Γαλιχαῖος, ὁ τελώνης. ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε τὸ χρεῖτὸν λέγοντος, ὅτι σήμερον ἐν ^{g)} τῷ εἰκὼν g) Luc. 19, 5. σου δέ με μένας, πτερωθεῖς ὑπὸ τῆς χαρᾶς, εἴπεν, ἴδι τὸ ^{h)} ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μοι, οὐ- h) Luc. 19, 8. ριε, δίδωμι πτωχοῖς, καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησε, ἀποδίδωμι τετραπλάνην. εἴπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησὸς, σήμερον ⁱ⁾ σωτηρία τῷ οἶκῳ τούτῳ i) Luc. 19, 9. ἐγένετο.

Καὶ πῶς ὁ παῦλος λέγει· ἐάν τις ἀδελφὸς ^{k)} ὄνομαζόμενος ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, τῷ k) 1 Cor. 5, 11. τοιετῷ μηδὲ ^{l)} συνεθίειν; ὁ παῦλος ἢ πρὸς δίδασκάλες, ἀλλὰ ^{l)} πρὸς αἱλῶς ἀδελφούς τοῦτο παραπεινεῖ. ἀλλὰ καὶ περὶ ἀδελφῶν ἐκεῖνος τέτο φησὶν· οὗτοι δὲ οἱ τελῶναι καὶ αἱμαρτωλοὶ, ἢ πω γεγόνασιν ἀδελφοί. ἀλλὰ καὶ, ὅταν ἐπιμένωσι ταῖς αἱμαρτίαις· ἔτοι δὲ μεταβληθῆναι μᾶλλον ἔμελλον.

Vers. 11. Καὶ — ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;

Μάρκος ^{l)} δὲ καὶ λεπτὸς Φασὶν, ὅτι καὶ οἱ γραμμ. l) Marc. 2, 16. ματεῖς τέτο μετὰ τῶν Φαρισαίων ἀπον. Lue 5, 30.

Ορε δὲ, πῶς, ὅτε μὲν οἱ μαθηταὶ δικτον αἱμαρτάνειν, τῷ διδάσκαλῷ κατ' αὐτῶν λέγοντιν. ἴδιοι ^{m)} μαθηταί σου ⁿ⁾ ποιεῖσιν, ὃς ἐκ εἴχε m) Matth. 12, 2. σι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ· ὅτε δὲ ὁ διδάσκαλος, ὡς καὶ νῦν, παρὰ τοῖς μαθηταῖς διαβάλλεσιν αὐτὸν, πακουργάντες, ὥσε τὸν χερὸν τῶν μαθητῶν ἀπορρίζει τοῦ διδασκάλου. τί οὖν ἡ ἀπειρος σοφία;

Z 2

Vers. 12.

^{o)} σου, omittit. B.

Vers. 12. *Quo audito Iesus — male
habentibus.*

A communi exemplo os illis oppressit: et accusationem hanc potius ad virtutis opus conuertit: ostendens non solum irreprehensibile esse, sed magis laude dignum. Deinde a scriptura quoque prophetica persuadet, dicens.

Vers. 13. *Euntes — sacrificium.*

Improperat quoque illis scripturarum ignorantiam: revocans ad modestiam fastum ipsorum, et id quod agit supra sacrificia extollens. Est autem tantundem ac si dicat: Non est contra scripturam sacratum, quod facio. Deus enim per prophetam dicens: *Misericordiam volo non sacrificium*, ostendit meliorem esse misericordiam quam sacrificium. Ideo et ego misericordiam praestans his, qui peccatis sunt morbi, infero me illis: et cum eis conuersans, omnem curandi modum adhibeo.

Vers. 13. *Neque — poenitentiam.*

Non veni ut cum iustis conuertere: nam ipsi sibi ad salutem sufficiunt: sed fateor propter solos peccatores me venisse, qui poenitentia indigent: quomodo ergo hos abominabor propter quos veniam? Dicit autem Chrysostomus hoc ironice Christum dixisse: Non veni ut vocem iuslos, quales vos estis iustificantes vos ipsos.

et Trif.

³⁾ &v, omittit. A.

Vers. 14.

Vers. 12. Ὁ δὲ ἡσοῦς ἀκούσας —
κακῶς ἔχοντες.

*Ἀπὸ οὐρᾶς παραδείγματος ἐπεισόμεσεν αὐτοὺς,
καὶ τὸ ἔγκλημα τῦτο μᾶλιον εἰς κατόρθωμα πε-
ριέτρεψε, δεῖξας δὲ μόνον ἀμεμπτον, ἀλλὰ καὶ
μᾶλλον ἐπαινετόν. εἴτα καὶ ἀπὸ γραφῆς προ-
Φητικῆς αὐτὸς ἐπεισεν εἰπών·

Vers. 13. Πορευθέντες — θυσίαν.

*Οὐειδίζει μὲν αὐτοῖς, καὶ αἱματίαν τῶν γρα-
φῶν, ποταπέλλει δὲ καὶ τὸ Φρεσνημα τέτων, ἐπαι-
ρομένων ἐπὶ ταῖς θυσίαις. ὃ δὲ λέγει, τοιεπτόν
ἔτιν. ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῇ θείᾳ γραφῇ ποιῶ.
καὶ γάρ ὁ Θεὸς εἰπὼν διὸ τὸ προφήτε, ἔλεσν¹⁾ n) Osee 6, 6.
Θέλω, καὶ δὲ θυσίαιν· ἔδειξεν, ὅτι πρέπτων θυ-
σίας ἔτιν ὁ ἔλεος. διὸ ποιγὼ ἐλεῶν τὸς νοσουν-
τας²⁾ ἐν αἱμαρτίαις, ἐπιδημῶ τέτοις, ὡς ια-
τρὸς, καὶ συνανατρέφομαι, καὶ παντὶ τρόπῳ
θεραπέυω.

Vers. 13. Οὐ — μετάνοιαν.

Οὐκ ἥλθον ἐπιτρέψαντες δικαίους· αὐτοὶ γάρ ἔαυ-
τοῖς ἀριθτον εἰς σωτηρίαν· ἀλλ' ὄμολογοι, διὸ
μόνης τὰς αἱμαρτωλάς ἐλθαῖν, δεομένης μετα-
νοίας. καὶ πῶς ἄρα Βδελύζομαι τέτοις, δι' οὓς
ἐλήλυθα; Φησὶ δὲ ὁ³⁾ χρυσόβομος, τὸν χριτὸν
τῦτο πατ' εἰρωνείαν εἰπεῖν, ὅτι εἰκὸν ἥλθον παλέ-
ται δικαίους, οἵτι εἶτε ὑμεῖς, οἱ δικαιεῦντες ἔστες.

Vers. 14. *Tunc — ieunant?*

Et hoc quoque Marcus et Lucas scribas et Pharaeos dixisse aiunt. Itaque manifestum est hos primum illud dixisse: deinde et Ioannis discipulos concitasse, ac si etiam illi aduersus Christum quasi aenulti affecti essent. Et quia a saluatore os illis obturatum erat, transferunt indignationem ad eius discipulos, et accedentes accusabant eos. Est autem tantundem ac si dicerent: Si tu haec quasi medicus ita agis, quare discipulos non iubes ieunare, et non genio indulgere? Primum autem seipso laudant, gloriantes quod frequenter ieunarent. Nam ieunabant: hi quidem a Ioanne id accipientes, illi vero a lege. Deinde autem discipulis eius detrahebant. Et vide Christi mansuetudinem. Neque enim arguit eos quasi arrogantes, sed per parabolam illis hilariter respondet.

Vers. 15. *Et ait — sponsus?*

Superius seipsum medicum nominauit, hic autem sponsum. Et merito: medicum quidem, utpote aegrotas animas curantem: sponsum vero tanquam has, quae in virginitate degunt, sibi desponsantem. Filios autem sponsi dicit domesticos eius quae desponsata est. Dixit autem hoc reducens illis ad memoriam Ioannis verbum, qui dixit: *Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudent propter vocem sponsi.*

Est ergo verborum intellectus iste. Ego vni ut Ecclesiam fidelium per fidem mihi desponsandam et coniungam: et hoc tempus est nuptiarum: Non ergo tempus est luclus, sed gaudii.

Itaque

Vers. 14. Τότε — νησεύουσιν;

*Ομοίως καὶ τοῦτο μάρκος^ο καὶ λουκᾶς, τοὺς ο) Marc. 2, 18.
γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖς εἶπεν, λέγος, ὡς Luc. 5, 33.
εἶναι δῆλον, ὅτι πρῶτον μὲν ἐκένοι τὸτε εἶπον,
εἴτα παρώρμησαν καὶ τὰς τὴς βαπτισθεῖς μαθη-
τὰς, ὡς διακειμένες καὶ αὐτὰς πρὸς τὸν χριστὸν
ζηλοτύπως. καὶ ἐπεὶ υπὸ τὴς σωτῆρος ἐπεισοδί-
θησαν, μετέπισσαν τὴν μέριψιν ἐπὶ τὰς μαθητὰς
αὐτᾶς, καὶ προσελθόντες ἐνεκάλεν κατ’ αὐτῶν.
ὁ δὲ ἔλεγον, τοιάτον ἦν. ὅτι εἰ καὶ σὺ, ὡς ἰατρὸς,
ταῦτα πεισθεῖς, διατί ἐκ ἐπιτάττεις τοῖς μαθηταῖς
σε νησεύειν, καὶ μὴ τρυφᾶν; ἐσυτοὺς δὲ πρῶτον
ἐπανθῆσαι, κομπάζοντες, ὅτι νησέουμεν πολλά.
καὶ γὰρ ἐνήπειρον, οἱ μὲν, παρὰ ιωάννου τοῦτο
μαθόντες, οἱ δὲ, παρὰ τὴν νόμον. εἴτα τὰς μα-
θητὰς αὐτοῦ διασύρεσσι. καὶ ὅρα τὴν ἐπιείκειαν
τὴς χριστᾶς, πῶς οὐκ ἥλεγχεν αὐτὰς ἀλαζόνας,
ἀλλὰ διὰ παραβολῆς αὐτοῖς ἀπελογήσατο μεθ’
ιλαρότητος.

Vers. 15. Καὶ εἶπεν — νυμφίος;

*Ἄνω μὲν ἰατρὸν ἔσαυτὸν ἀνόμασεν, ἐντοῦθος δὲ
νυμφίον. καὶ εἰκότως. ἰατρὸν μὲν, ὡς καθαίρον-
τα τὰς νοσήσας ψυχάς· νυμφίον δὲ, ὡς μητευ-
όμενον ταύτας παρθενευθσας. οὐδὲ δὲ τὴς νυμφῶν
λέγει, τὰς οὐκείς τῆς νυμφεύσεως. ταῦτα δὲ εἴρη-
ται, ἀναμιμήσκων αὐτὰς τῶν ἑημάτων τὴς ιωάννης,
Φήσαντος, ὅτι ὁ ἔχων τὴν π)^ρ νῦμφην, νυμφίος ἐξίν^ρ π) Ioh. 3, 29.
οἱ δὲ φίλοι τῆς νυμφίας, οἱ ἐτηκὼς καὶ ἀκέων αὐτᾶς,
χαρᾶς χαίρει, διὰ τὴν φωνὴν τῆς νυμφίας.

Ἐτι δὲ ὁ τὰς τῶν ἑημάτων τοιάτος. ὅτι παρεγε-
νόμην ἐπὶ τῷ νυμφεύσαծαι καὶ συνάψαι ἐμαυτῷ
διὰ πίσεως τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιεῶν. ὁ δὲ καιρὸς
ὅτος τῆς νυμφεύσεως ἐκ πένθες καιρὸς, αλλὰ

Itaque non possunt ieunare familiares ac propinqui sponsae: nam ieunare tribulationis est, et his congruit, qui imperfecto modo adhuc affecti sunt. Hos vero gaudere oportet, quamdiu cum eis sum, quamdiu in eum versantur, et voce in meam audiunt.

Vers. 15. Venient — ieunabunt,

Hic significauit se occidendum: illos autem postmodum frequenter ieunaturos, ac multa mala passuros.

Vers. 16. Nemo — veteri.

Volens ostendere, quod tanquam adhuc imbecilles discipulos non oneret pondere ieunii, per parabolam hoc significat dicens: Nullus resarciens detritam vestem veterem, assuit fragmentum panni rudis, hoc est noui, in parte veteri. Deinde addit et causam.

Vers. 16. Aufert — fit.

Supplementum siue plenitudo eius, id est, integritas panni rudis, quam sit fortis et dura, tollit, ac detrahit a veste, quae detrita erat, quantumcunque acceperit, et maior ruptura fit. Itaque neque ego nunc vetustati ac debilitati discipulorum immitto duritiem ac robur ieunii: ne amplius deterantur, non potentes ferre quod immisum est: sed condescendo imbecillitati eorum, donec per spiritum sanctum renouentur.

Vers. 17. Neque — veteres.

Aliam quoque accipit similitudinem: vinum novum vocans austoritatem ac vehementiam praecitorum:

χαρᾶς· καὶ λοιπὸν δύνανται νησέυειν οἱ οἰκεῖοι αὐτῆς. Θλιβερὸν γὰρ τὸ νησέυειν τοῖς ἀτελῶς ἔτι διακειμένοις· τότε δὲ χρηχαίρειν, ὡς εἴμι μετ' αὐτῶν, συρόντας μοι, καὶ τῆς φωνῆς με αἰκάλοντας.

Vers. 15. Ἐλεύσονται — νησεύσθαι.

Ἐγταῦθα παρεδίλασεν, ὅτι ἀναιρεθήσεται μὲν αὐτὸς, αὐτοὶ δὲ μετὰ τότε πολλὰ καὶ νησεύσθαι, καὶ κακοῖς αἰθήσουσιν.

Vers. 16. Οὐδεῖς — παλαιῶ.

Δᾶξα θέλων, ὅτι ὡς ἀθενέσιν ἔτι τοῖς μαθηταῖς ἐκ ἐπιφορτίζει τὸ βάρος τῆς νησίας, διὰ παραβολῆς τότε δείκνυσι, λέγων· οὐδεῖς ίώμενος ἴματά τοις παλαιάς σαφρότητα, ἐπιρράπτες τεράχιον ἁάκης ἀγνάφου, τετένι, κανθάρη, ἐπὶ μέρες παλαιῶ. ἔται λέγει καὶ τὴν αἰτίαν.

Vers. 16. Αἴρεται — γίνεται

Τὸ γὰρ πλήρωμα αὐτῷ, τετένιν, ή ὄλότης τῷ ἀγράφῳ ἁάκεσ, ισχυρὰ καὶ βαρεῖα ἐσσε, αἴρει καὶ κατασπεῖ μᾶλλον ἀπὸ τῷ ἴματί, σαφροῦ τυγχάνοντος, ὅσον ἀν ἐπιλάβῃ· καὶ γίνεται μεῖζον σχίσμα. λοιπὸν οὖν, ὃδε ἐγὼ νῦν, ίώμενος τὴν σαφρότητα τῶν μαθητῶν, ἐπιβάλλω ταύτῃ ισχυρότητα καὶ βάρος νησίας, ἵνα μὴ πλεῖον σαφρωθῇ, μηδὲ δύναμένη βατάζειν τὸ ἐπιβληθέν αἷλα συγκαταβαίνω τῇ ἀθενείᾳ αὐτῶν, μέχρις ἀν διὰ τῷ θείᾳ πνεύματος ἀνακαιδῶσιν.

Vers. 17. Οὐδὲ — παλαιούς.

Καὶ ἐτέραν λαμβάνει παραβολὴν, οἶνον νέον λέγων, τὴν αὐτηρίαν καὶ σφοδρότηταν ἐντολῶν

ptorum: vinum quidem, quod laetificet perfectorum animas: nouum autem, quod assueta non sit inexercitatis. Praeterea vtres veteres dicit discipulos: vtres quidein, tanquam disciplinae capaces: veteres vero, quasi imbecilles.

Vers. 17. *At quoque — pereunt.*

Rumpuntur vtres siue dissoluuntur, qum ferre non possint vini noui fortitudinem: vinumque non retentum effunditur, ac vtres pereunt, facti in posterum inutiles.

Vers. 17. *Sed — conseruantur.*

Optimum enim oeconomum dijudicare oportet vini naturam, et vtrium fortitudinem, ac vetustatem. Nunc siquidein veteres adhuc sunt discipuli, quod ad fortitudinem vtrium ac vetustatem spectat, nondum videlicet renouati. Propter quod etiam alio loco dixit eis: *Multa habeo, quae vobis dicam, sed nunc portare non potestis.* Vtraque, inquit, conseruantur, vinum videlicet et vtres, illud quidem retentum, hi autem retinentes.

Cap. XV. De filia Archisynagogi.

Vers. 18. *Haec — viuet.*

†† Iaïi filia significat cuiuslibet mentem, quod nec praecepta legis, nec mandata diuina facit, mortuam.

Hic

⁵⁾ Codex vterque inclusa habet in margine. Henc tenius non agnoscit.

οῖνον μὲν, ὡς ἐυφραίνεσσαν τὰς τῶν τελείων ψυχές νέου δὲ, ὡς ἀσυνήθη τοῖς ἀγυμνάσοις. καὶ πάλιν, ἀσκοὺς παλαιὸς ὄνομάζων, τὰς μαθητὰς ἀσκὸς μὲν, ὡς χωρεῖντας διδασκαλίαν παλαιὸς δὲ, ὡς ἀθενεῖς.

Vers. 17. Εἰ δὲ μή γε — ἀκολεύντα.

[¶] Πήγανται οἱ ἀσκοὶ, ἔπουν, παραλύονται, μὴ δύναμενοι φέρειν τὴν ἰσχὺν τοῦ νέου οἴνου. καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, μὴ κατασχεθεῖς, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται, ἀχερτοὶ τῷ λοιπῷ γενόμενοι.

Vers. 17. Ἄλλα — συντηρεῖντα.

Χρὴ γὰρ τὸν ἀριστὸν οἰκονόμον διακρίνειν καὶ τὴν φύσιν τοῦ οἴνου, καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἀσκῶν, καὶ τὸν καιρόν. νῦν γὰρ ἔτι παλαιοὶ εἰσιν οἱ μαθηταὶ, μήπω ανακαινιθέντες. καὶ ἀλλαχθὲ δὲ πρὸς αὐτὸς ἐπε, πολλὰ ἔχω²⁾ λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' ὃ δύ³⁾ Ioh. 16, 12. ναθε βασάζειν ἀρτί. ἀμφότεροι δέ, φησι, συντηρεῖνται, ὁ οἶνος δηλαδή, καὶ ὁ ἀσκὸς, ὁ μὲν βασαζόμενος, ὁ δὲ βασάζων.

ΚεΦ. ΙΕ. Περὶ τῆς θύγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγων.

Vers. 18. Ταῦτα — ζήσεται.

[H⁵) τῷ ιαεῖρε θύγατρη αἰνίσσεται τὴν ἐκάστη ψυχὴν, ἀποδανεῖσσαν τῇ ἀπραξίᾳ τῶν νομικῶν ἐντολῶν, καὶ τῇ ἀνενεργησίᾳ τῶν θείων προσταγμάτων.]

Hic princeps erat Synagogae Iudeorum, Iaīrus appellatus, vt dicunt Marcus et Lucas. Reliquerat autem filiam suam iam iam morituram. Nam Marcus eum dixisse comminorat: *Filiola mea in extremis est.* Lucas vero, quod etiam moriebatur. Itaque, modo *defuncta est*, dixit coniectando. Suspicabatur enim, quod tunc iam omnino mortua esset. Verisimile est autem primum dixisse eum, *in extremis est*: deinde, modo *defuncta est*, siue iam exspiravit. Duo autem pe-tebat: vt veniret, et manum imponeret, utpote crassius affectus.

Vers. 19. *Et — eius.*

Marcus et Lucas dicunt, quod etiam turba multa sequebatur. Plures siquidem eorum carnaliter vi- uentes, non tantum animae utilitatem concupiscebant, quantum carnis siue corporis sanitatem.

Cap. XVI. De muliere sanguinis pro- fluvio laborante.

Vers. 20. *Et — eius.*

De praesenti capite latius et planius scripsit Lucas: quaere ergo apud illum enarrationem vicesimi sexti capituli. *κράσπεδον* fimbria, est vestis ex-trema pars, quae pedes contegit, et ambulando terram attingit.

Vers. 21. *Dicebat — salua ero.*

Magnam habebat fidem: credebat enim, quod ubi solam vestimenti fimbriam tetigisset, salua fie-ret,

Οὗτος ἀρχῶν ἦν τῆς συναγωγῆς τῶν ἰδόμενων,
ἰδέαρος ὄνομαζόμενος, ὡς λέγεται¹⁾ μάρκος καὶ²⁾ Marc. 5, 22.
λγκᾶς. ἐμπινέσσαν δὲ τὴν ἑαυτῆς θυγατέρα κατ. Luc. 8, 41.
έλιπε. καὶ γὰρ μάρκος μὲν φησι, τέτον εἰπεῖν,
ὅτι³⁾ τὸ θυγάτριόν μοι ἐσχάτως ἔχει· λγκᾶς δὲ, s) Marc. 5, 23.
ὅτι καὶ⁴⁾ αὕτη ἀπέθινησκεν. ὥστε, τὸ ἀρτι τέθινη⁵⁾ Luc. 8, 42.
κε, σοχαζόμενος εἰπεν. ὑπέλαβε λαρ, ὅτι μέχρι
τότε πάντως οὖν ἀπέθινεν. εἰκὸς δὲ, πρώτον μὲν
εἰπεῖν, ὅτι ἐσχάτως ἔχει· εἶτα, ὅτι ἀρτι τέθινη⁶⁾
κεν, εἴτεν, ἕως ἀρτι. δύο δὲ ἐγένησεν, ἐλθεῖν
τε, καὶ ἐπιθεῖναι τὴν χεῖρα, παχύτερον δια-
κείμενος.

Vers. 19. Καὶ — αὐτοῦ.

Μάρκος δὲ καὶ λγκᾶς Φασὶν, ὅτι⁷⁾ καὶ ὄχλος v) Marc. 5, 24.
πολὺς ἤκολθισε. καὶ γὰρ οἱ πλείστοι αὐτῶν σω- Luc. 8, 42.
ματικώτερον ζῶντες, οὐχ θέτω ψυχῆς ὠφέλειαν,
ὡς σώματος ιατρεῖαν ἐπεθύμην ίδειν.

ΚεΦ. Is. Περὶ τῆς αἰμορροθίσης.

Vers. 20. Καὶ — αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ παρόντος κεφαλαίς πλατύτερον καὶ
φανερώτερον ἔγραψεν ὁ λγκᾶς, ⁸⁾ καὶ ζήτησον x) Luc. 8, 43.
παρ ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν τῷ εἰκοστῷ ἑκτῷ κεφα- seqq.
λαίς. κράσπεδον δέ ἔστι, τὸ ἀκρον τῷ ἴματι, ὁ
παρὰ τοῖς ποσὶν εἰλούμενον ἐφάπτεται τῆς γῆς
ἐν τῷ βαδίζειν.

Vers. 21. Ἐλέγε — σωθήσομαι.

Πολλὴν μὲν ἔχει πίσιν. ἐπίσευε γὰρ, ὅτι μόνον
ἀψαμένη τῷ κρασπέδᾳ τῷ ἴματι τοῦ σωθῆ-
σεται;

ret, id est, sanaretur. Hanc tamen imperfectam habebat: putabat namque latere illum, qui occultos quoque animi motus intuetur.

Vers. 22. *Iesus autem — te salvam fecit.*

Matthaeus tanquam breuitatis amator, quae in medio contigerunt praetermisit, miraculum solum manifestans. Lucas vero omnia accurate propo-
fuit. In dicto ergo capite inuenies.

Vers. 22. *Et — illa hora.*

Salua facta est, hoc est, curata. Lucas siquidem dixit sanata. Ex hora inquam, non qua dixit ei Iesus: Bono animo esto filia, sed qua fimbriam tetigit, sicut Marcus et Lucas scripserunt.

Vers. 23. *Quumque — V. 24. eum.*

Moris enim erat in huiusmodi calamitatibus tibi-
cines inducere, qui lamentationes excitarent. Hoc autem caput latius scripsit Marcus. Quae-
re ergo expositionem tertii decimi capituli apud
eum.

Vers. 25. *Et quum — V. 26. illam.*

De his omnibus in praedicto tertio decimo capite nullo praetermisslo inuenies.

σεται, τετέσιν, οὐγίανεν. πλὴν ἀτελῆ ταύτην εἴ-
χεν. ὅτε γὰρ λαθεῖν αὐτὸν, ὃς βλέπει καὶ τὰ
ἀφανῆ κινήματα τῆς ψυχῆς.

Vers. 22. Ο δὲ Ἰησοῦς — σέσωκέ σε.

¹Ως φιλοσύντομος ὁ ματθᾶς, τὸ ἐν μέσῳ παρ-
έδραμε, μόνον ἀπαγγείλας τὸ θαῖμα· ὁ δὲ λου-
κᾶς ἀπάντα παρέθηκε δι' ἀκριβεσταν, καὶ ξυρή-
σεις ταῦτα ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαιώ.

Vers. 22. Καὶ — ὥρας ἐκείνης.

²Ἐτώθη, ἀντὶ τῆς, οὐγίανεν. ίαΐθη γὰρ εἶπεν ὁ γ) y) Luc. 8, 47.
λουκᾶς. ἀπὸ τῆς ὥρας δὲ, ἐκ αὐτοῦ ὁ χριστὸς
εἶπεν αὐτῇ τῷ, Θάρσει Θύγατερ, αὖτις αὐτῷ ἡ
ἡψατο τὴν κρασπίδα, καθὼς ²⁾ Marc. 5, 29.
λουκᾶς. ισόρησαν. ^{Luc. 8, 44.}

Vers. 23. Καὶ — V. 24. αὐτοῦ.

³Ἐθός γὰρ ἦν ἐν ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς αὐ-
λητας εἰσάγειν, θρῆνον ἔγειροντας τέτο δὲ τὸ
κεφαλαιον πλατύτερον ὁ ^{a)} μάρκος ἀνέγραψε, a) Marc. 5, 35.
καὶ ζήτησον παρ' αὐτῷ τὴν ἐζήγησιν τὴν τρισκαι-
δεκάτην κεφαλαιον. ^{seqq.}

Vers. 25. Οτε δὲ — V. 26. ἐκείνην.

Περὶ τέτων πάντων εὑρίσεις ἀπαραλείπτως ἐν
τῷ ἠθέντι τρισκαιδεκάτῳ κεφαλαιῷ.

Cap. XVII. De duobus caecis.

V рs. 27. *Quumque — Dauid.*

Quim audissent miracula quae ediderat, et credidissent eum esse Christum; qui expectabatur, de quo saepius audierant, veniunt ac sequuntur clamantes: Miserere, siue sava. Filium autem Dauid hunc dicunt, utpote qui etiam audierant ex genere Dauid illum oriundum. Ad honorem vero eius hoc dicunt. Honoratissima siquidem apud Iudeos erat huiusmodi appellatio. Credebant itaque quod omnia posset: quod autem Deus esset, nondum plena fide tenebant: ideoque tanquam hominem decenter honorabant, sicut et alii multi.

V рs. 28. *Ingresso — caeci.*

Protraxit eos usque ad domum ne reprehendendi occasionem quaerentibus, videretur ad miraculorum operationem se ingerere, quasi gloriae amator. Omnia enim sapienter disponit, omnem auferens accusationis occasionem. Verisimile est autem dominum fuisse cuiusdam fidelis, in qua retentus sit.

V рs. 28. *Et — facere?*

Quod videlicet petitis? Sciebat certe illos credere quod posset: neque enim aliter sequuti fuissent eum obsecrantes: interrogat tamen, ut manifestaretur illorum fides, aliisque per hos attrahentur. Miracula namque non propter eos tantum, qui curabantur, sed propter eos potissimum edebantur, qui videbant et audiebant.

V рs. 28

ΚΕΦ. ΙΖ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

Vers. 27. Καὶ — δαυΐδ.

Μαθόντες, περὶ ὧν ἐθαυματέργετε, καὶ πιστεῦσαι τοὺς αὐτὸν εἴναι τὸν προσδοκωμένον χριστὸν, περὶ οὓς πολλάκις ἐπεστάν, ἔχοντας καὶ αἰσθήσεις κράζοντες, ἐλέησον, ἥγετον, ἴαστα. οὐδὲν δὲ τῷ δαυΐδ τῷτον λέγεται, ὡς ἀκηκοότες ὄμοιως ἐκ γένεσις δαυΐδ ἀναβλατήσειν αὐτὸν. εἰς τιμὴν δὲ αὐτοῦ τῷτο κράζεται. ἐντιμοτάτη γὰρ παρ' ιδεῖσιν οὐδὲν οὐ τοιαύτη προσηγορία. καὶ γὰρ, ὅτι μὲν πάντας δύναται, ἐπίτισεν. ὅτι δὲ καὶ θεός ἐστιν, διπλῶς πεπληρωθόρηντο. διὸ καὶ ἀνθρώποπορεπῶς αὐτὸν ἐτίμων, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοί.

Vers. 28. Ἐλθόντι — τυφλοῖς.

Παρείλκυσεν αὐτὸς ἀλλαγῆς τῆς οἰκίας, ἵνα μὴ δοθῇ τοῖς μεμψιμοῖς ἐπιπηδᾶν ταῖς θαυματεργίαις, ὡς Φιλόζος. πάντα γὰρ σοφῶς⁶⁾ σικονομεῖ, περισαιρῶν πᾶσαν αἰσθητὴν μέμψεων. εἰκὸς δὲ, πιστὸν τινος εἶναι τὴν σικιάν, εἰς οὐ κατήχθη.

Vers. 28. Καὶ — ποιῆσαι;

Δηλαδὴ, ὁ αἰτεῖθε. ἐγίνωσκε μὲν γὰρ, ὅτι πιστεύεται, ὅτι δύναται πῶς γὰρ οὖν αἰσθήσεταις παρεκάλεται; ἐρωτᾷ δὲ ὅμως, ἵνα Φανερωθῇ καὶ τέτων ή πίσις, καὶ ἐλκυθῶσι διὸ τέτων καὶ ἐτεροί. τὰ θαύματα γὰρ ὡς μένον διὸ τὰς θεραπευομέτις, ἀλλὰ καὶ μᾶλιστα διὸ τὰς ὀρῶντας καὶ τὰς ἀκόντας εἰργάζετο.

Vers. 28:

⁶⁾ σοφῶς. Α.

Vers. 28. *Dicunt — domine.*

Iam non filium Dauid, sed dominum eum appellabant: ab eius interrogatione in fidei celsitudinem subleuati.

Vers. 29. *Tunc — Vers. 30. oculi
illorum.*

Fidei eorum sanitatem attribuit, quod frequenter facere consuevit alios quoque excitans ad fidem. Tangit autem et manu, ostendens sanctissimam esse suam carnem, quae vitam conferat. Magna vero Iudeorum hinc oritur accusatio: quod caecis solo auditu credentibus, ipsi miracula videntes increduli permanebant.

Vers. 30. *Et — sciatis.*

Eve~~βεργίνατο~~, interminatus est: austere videlicet intuens, contractis superciliis, cominoto capite: veluti facere solent, qui aliquos de continendo secreto admonent.

Vers. 31. *Illi — regionem illam.*

In sexto quoque capite mundato leproso praecepit ut taceret. Quaere in illius expositione, cur tacere praeceperit, quodque omnino praecipiat, sciens, illos non esse tacituros, illamque solutionem pro omnibus habeto similibus.

Vers. 28. Λέγουσιν — κύριε.

Οὐκ ἔτι τοῖς τοῦ δαυΐδ, ἀλλὰ βεσπότην
ἀναιηρύττετιν, ὑπὸ τῆς ἐρωτήσεως αὐτῷ πτερω-
θέντες εἰς ὕψος πίσεως.

Vers. 29. Τότε — Vers. 30. αὐτῶν οἱ
ὁφθαλμοί.

Τῇ πίσει τότων τὴν θεραπείαν ανατίθησιν, ὅπερ
ἔισθε πολλαχός ποιεῖν, διερεθίζων, ὡς εἴρηται,
καὶ τὸς ἀλλαγές εἰς πίσιν. ἀπτεταμὲν δὲ καὶ τῇ χε-
ρὶ, δεικνύων, ὅτι καὶ ἡ παναγία αὐτῷ σὺνξεῖται
μεταδίδωσι. μεγάλῃ δὲ κατηγορίᾳ τῶν ιου-
δαίων, ὅτι τυφλοὶ μὲν, ἐξ αἰκονῆς μόνης ἐπιτευσαν,
αὐτοὶ δὲ, καὶ τὰ θαύματα βλέποντες, ήπιστησαν.

Vers. 30. Καὶ — γινωσκέτω.

³Ἐνεβριμήσατο, αὐτὶ τοῦ, αὐτηρῶς ἐνέβλεψε,
συνελκύσας τὰς ὁφρύς, καὶ ἐπιστολας αὐτοῖς τὴν
κεφαλὴν, ὅπερ εἰώθασι ποιεῖν, οἱ ἐξασφαλιζό-
μενοὶ τινας περὶ φυλακῆς μυσηρίων.

Vers. 31. Οἱ — τῇ γῇ ἐκείνῃ.

Καὶ ἐν τῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ, καθαρίσας τὸν λε-
πρὸν, παρηγγείλεν αὐτῷ ^{b)} σιγᾶν, καὶ ζήτησον b) Matth. 8, 4:
ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτῷ τὴν αἵτιαν, δι' ἣν σιγᾶν ἐπι-
τάττει, καὶ πῶς ὅλως ἐπιτάττει, γινωσκων, ὅτε
ἢ σιγήσει, καὶ τὴν λύσιν ἐκείνην ἐπὶ πάντων ἔχει
τῶν ὄμοιων.

Cap. XVIII. De daemoniaco muto.

Vers. 32. *Illi autem — daemoniacum.*

Quanquam $\chi\omega\varphi\circ\circ$ s dicatur saepius surdus, nunc tamen capitur pro muto, qui fari nequit, sicut etiam alibi quandoque.

Vers. 33. *Et eie^{et}to — mutus.*

Non erat natura mutus, sed daemon linguam eius ligauerat, et ante hanc, animam: ideoque ab aliis adducitur. Nec fidem exigit: Siquidem nec fari, nec intelligere poterat: quod agnoscens salvator, protinus daemonem eiecit, ipso etiam ignorante. Quumque vinculis absolutus esset, intellexit, et loquutus est homo.

Vers. 33. *Et — Israel.*

Nunquam apparuit sic, id est nunquam visa sunt huiusmodi mirabilia. Omnibus autem qui ab exordio mirabilia operati sunt sublimiorem praedicabant: quia omnem morbum curabat, et velocissime propriaque autoritate: interdum quidem verbo, non nunquam tactu, quandoque vero tactu et verbo: et ut semel dicam, sicut volebat: in omnibus suam pandens omnipotentiam.

V. 34. *Pharisei autem — daemonia.*

Turbae quidem admirabantur: Pharisei vero clamabantur, dicentes quod quem amicum haberet principem daemoniorum, per hunc daemonia expellebat. Nec verebantur nugari in his,
quae

**Κεφ. ΙΙΙ. Περὶ τὸ δαιμονιζόμενον
καθόποι.**

Vers. 32. Αὐτῶν — δαιμονιζόμενον.

Κωφὸν νῦν λέγει, τὸ ἄλαλον. λέγεται γάρ κα-
φός, & μόνον ὁ μὴ ἀκέων, ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ λαλῶν.

Vers. 33. Καὶ ἐνβληθέντος — καφός.

Οὐκ ἦν ἐκ φύσεως ἄλαλος, αὐλὶς ὁ δαιμῶν ἔδησε
τὴν γλῶσσαν αὐτῷ, καὶ πρὸ ταύτης τὴν ψυχήν.
διὰ τέτο γάρ καὶ ὑφ' ἑτέρων προσάγεται, καὶ
ἐκ ἀπαιτεῖται πίσιν. οὔτε γάρ λαλῆσαι, οὔτε
συνιέναι ἐδύνατο. καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ πατήρ,
ἔξεβαλεν αὐτίκα τὸν δαιμόνα, καὶ ἀπελαθέντος,
ἔλυθη μὲν τὰ δέσματα, συνῆκε δὲ, καὶ ἐλάλησεν
ἐπὶ ἀνθρώπος.

Vers. 33. Καὶ — ἴσραήλ.

Οὐδέποτε ἐφάνη γέτως, ἀντὶ τοῦ, ὃδέποτε ἐφά-
νη τοιαῦτας παραδόξα, πάντων δὲ τῶν ἀπ' αἰῶνος
δαιματαργητῶν ὑπερετιθεν αὐτὸν, διότι πᾶν
πάθος ἴστο, καὶ ταχύτατος καὶ πατ' ἐξαστίου
καὶ ποτὲ μὲν λέγων, ποτὲ δὲ ἀπτόμενος, πο-
τὲ δὲ καὶ ἀπτόμενος καὶ λέγων, καὶ ἀπλῶς εἰ-
πεῖν, ὡς ἐβέλετο. διὸ πάντων δεικνὺς τὸ ἐκεῦται
παντεδύναμον.

Vers. 34. Οἱ δὲ φαρισαῖοι — δαιμόνια.

Οἱ ὄχλοι μὲν ἐθαύμαζον· οἱ φαρισαῖοι δὲ διέβαλ-
λον αὐτὸν, λέγοντες, ὅτι φίλον ἔχων τὸν ἀρχοντα
τῶν δαιμονίων, δι' ἐκείνης ταῦτα διώκει. καὶ οὐδ'
ταχύνοντο, φλυαρεῖντες εὐέλεγυτα. καὶ γάρ ὁ

quae facile redargui poterant. Nam qui daemone-
niorum principem habet amicum, quae illi sunt
grata perficit: daemoni autem gratum est, vt quis
semper noceat hominibus, doceat omne pecca-
tum, abstrahat omnes a Deo. Christus vero con-
traria his operatus est, beneficia semper conferens
in homines, omnem docens virtutem, ad Deum
omnes adducens. Et tamen hos non solum non
puniuit, sed neque arguit eos: docens nos magno
animo calumnias sustinere, et potius benefacere
nocentibus, ac iniuriam inferentibus. Vide enim
quid fecerit.

Vers. 35. Et — in populo.

Haec etiam quarto dixit capite, et ibi declarata
sunt. Quaere autem et apud Marcum finem ter-
tii capituli ipsius, et in eius capituli enarratione in-
uenies differentiam ciuitatis a vico. Circumibat
autem ciuitates omnes et vicos Iudeorum, ne
quis eorum dicere posset: ad nos non venit.

Vers. 36. Intuitus — pastorem.

Destitutae, quod nullus eas respiceret: Dispersae,
hoc est omnino neglectae, in modum ouium pa-
store carentium: quarum hae quidem vexatae
sunt, ac seductae huc et illuc: aliae autem disper-
sae siue abiectae, eo quod non sit, qui earum cu-
ram habeat. Iudeorum enim principes non fo-
lum non conuerterebant, aut respiciebant eos, qui
peccauerant, neque abiectorum curam habebant:
sed et peius ipsi affecti erant quam populus.

Vers. 37.

?) Sic. non κατερρίμπενων. reſte.

τὸν ἀρχοντα τῶν δαιμονίων φίλον ἔχων, φίλος
ἐκείνῳ διαπράττεται· φίλος δὲ τῷ δαιμονὶ, τῷ
βλάπτειν αἱ τές αὐθεόπες, τὸ διδάσκειν πᾶ-
σαν ἀμαρτίαν, τὸ ἀφίσαι πάντας ἀπὸ τῆς θεός·
οὐ δὲ χριστὸς τανακτία τοῖς εἰργάζετο, ἐνεργε-
τῶν αἱ τές αὐθεόπες, διδάσκων πᾶσαν ἀρετὴν,
προσάγων πάντας τῷ θεῷ. ὅμως δὲ μόνον τέττας
ἐκ ἑκόλαστεν, ἀλλ' οὐδὲ ἥλεγχεν αὐτές, παιδεύων
ἡμᾶς, μακροθύμως φέρεν τὰς διαβολάς, καὶ
μᾶλλον εὖ ποιεῖν τοὺς ὑβρίζοντας. ὅρα γάρ, τι
ἐποίησε.

Verf. 35. Καὶ — ἐν τῷ λαῷ.

Ταῦτα καὶ ἐν ἀρχῇ τῇ τετάρτῃ ^{c)} κεφαλαίου c) Matth. 4, 17.
εἴρηκεν ὁ παρὼν εὐαγγελιστής, καὶ ἡρμηνεύθησαν
ἐν ἑκένω. ζήτησον δὲ καὶ παρὰ τῷ μάρτιῳ ^{d)} τὸ d) Marc. 1, 38.
τέλος τῇ τρίτῃ κεφαλαίου αὐτῆς. καὶ ἐυρήσεις
διαφορὰν πολεώς καὶ πόλης ἐν τῇ ἑκάτῃ ἐξηγή-
σει. περιήρχετο δὲ τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς
πόλης τῶν ἰδαίων, ἵνα μηδεὶς αὐτῶν ἔχοι λέ-
γειν, ὅτι πρὸς ημᾶς δὲ ἥλθεν.

Verf. 36. Ἰδὼν — ποιμένα.

Ἐσκυλμένοι μὲν, ἀντὶ τῆς, σύνεπιρρεπτοι, διὸ
τὸ μὴ ἔχειν τὸν ἐπιτρέφοντα· ἐρρίμμένοι δὲ, ἀντὶ
τῆς, ἡμελημένοι τέλεον, δίκην ἀποιμάντων προβά-
των· ὃν τὰ μὲν ἐσκυλταὶ, ἦγεν πεπλάνηται τῇ-
δε κακεῖσε· τὰ δὲ ἐρρίπται, ἥτοι καταβέβλη-
ται, διὸ τὸ μὴ ἔχειν τὸν ἐπιμελόμενον. οἱ γάρ
τῶν ἰδαίων ἀρχοντες οὐ μόνον δὲ ἐπέτρεψον τές
ἀμαρτάνοντας, όδ' ἐπεμελῶντο τῶν i) κατερ-
ράγμένων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὶ χεῖρον τοῦ λαοῦ
διέκεντο.

Vers. 37. *Tunc — pauci.*

Messem hic vocat eos, qui credituri erant, tanquam paratos ut ad fidem colligantur: quia iam eis disseminata erat fama miraculorum eius. *Exiuit enim fama eius,* inquit, *in uniuersam Syriam.* Operatores vero aut messores dicit discipulos suos, quos mittere volebat ad talium collectionem. Ne enim ascita multitudine videtur propter hoc circumire ciuitates et vicos, discipulos pro se emitit.

Potest autem et alio modo exponi, quod messem dixerit, facilitatem ostendens huiusmodi ministerii: utpote maiori labore praecoccupato iam ac perfecto a prophetis, qui tanquam semina quae-dam sivei, Iudeis ea, quae de Christo erant au-spicati fuerant: quod etiam in euangelio Ioannis dicebat: *Alii laborauerunt, et vos in labore illorum introistis.*

Messem praeterea et operarios nominans, baptistae verba ad memoriam reducit. Siquidem ille de Christo loquens, agricolam illum induxit, facta videlicet mentione de area eius et tritico, ac palea: veluti tertio capite praedictum est.

Vers. 38. *Rogate — messem suam.*

Dominum messis seipsum vocat, cui videlicet seruantur huiusmodi segetes, et ad quem colligen-dae sunt, quique potestatem habet illas metere. Rogate ergo, inquit, non quasi opus ei sit, ut illi obsecrent. Quis enim homines magis amat quam

⁸⁾ ἐπισυρόμενα: B.

⁹⁾ ἔρηται. A.

Vers. 37. Τότε — ὀλίγοι.

Θερισμὸν μὲν, ἥγουν Θέρος, καλεῖ νῦν, τὴς πι-
σεῖσαι μέλλοντας, ὡς ἔτοιμος εἰς τὸ συγκομιδῆ-
ναι, διὰ τὸ προεγκατασπαρῆμα αὐτοῖς τὴν Φή-
μην τῆς διδασκαλίας οὐκ τῶν θεαυμάτων αἴτου.
ἀπῆλθε γάρ, Φιστιν, ἵ^ε) ακοὴ αὐτῷ εἰς ὅλην ε) Matth. 4, 24.
τὴν συρίαν. ἐργάτας δὲ, ἥτοι Θεριστας, λέγει
τὴς μαθητὰς αὐτῷ, ὃς ἐβύλετο πέμψαι πρὸς
συγκομιδὴν τῶν τοιόταν ἀστεχύων. ἦν γάρ μή,
ἐπισυρόμενος 8) τὰ πλήθη, δόξῃ διὰ τόπο περιέρ-
χεσθαι τὰς πόλεις οὐκ ιώμας, ἐκπέμπει τους
μαθητὰς ἀνθ' ἑαυτοῦ.

"Εἰ δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι Θερισμὸν ἐίρη-
κε, δεικνύων τὴν ἐυχέρειαν τῆς τοιαύτης διακονίας,
ὡς τῇ μείζονος πόνῳ προλαβόντος οὐκ τελεθέντος
ὑπὸ τῶν προφητῶν, οἱ, μαθάπερ τινα σπέρμα-
τα πίστεως, τοῖς ἰδαῖοις τὰ περὶ τῷ χριστῷ προ-
κατεβάλοντο, ὁ καὶ ἐν τῷ ἱωάννῃ ἐλεγεν· ὅτι f) Ioh. 4, 38.
ἄλλοι κεκοπιάκασιν, οὐκ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐ-
τῶν εἰσεληλύθατε.

Θερισμὸν δὲ καὶ ἐργάτας νῦν εἰπών, αὐτέμνη-
σεν αὐτὸς καὶ τῶν τε βαπτιστῶν δημάστων. καὶ
γάρ ἐκένος, περὶ τῷ χριστῷ λέγων, γεωργὸν αὐ-
τὸν ἔγριζατο, προμητημονεύσας 8) πτύχη καὶ ἄλω- g) Matth. 3, 12.
γος καὶ σίτης καὶ ἀχύρως, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ κεφα-
λαίῳ 9) προείρηται.

Vers. 38. Δεήθητε — τὸν Θερισμὸν
αὐτοῦ.

Κίριον τῷ Θερισμῷ, ἑαυτὸν λέγει, ὡς αὐτῷ Θυ-
λαττομέίστῳ τοιότῳ Θέρος, καὶ πρὸς αὐτὸν συγ-
κομιδῆναι μέλλοντος, καὶ ὡς ἔχοτιαν ἔχων τοῦ
Θερισμῆναι αὐτό. δεήθητε δὲ, εἰπειν, 8χ ὡς δεό-
μενος παρακληθῆναι ὑπ' αἰτῶν· τίς γὰρ ἐνέίνε
Δα. 5 φιλαγ.

quam ipse? sed ut discipulos instruat, ut Deum
pro errantibus deprecentur.

Cap. XIX. De Apostolorum electione.

Cap. X. v. 1. *Et — omnem languorem.*

Quomodo ergo quum pauci essent discipuli, non addidit etiam dignitatem? Addidit utique illis: at non in numero, sed in virtute. Dedit, inquit, eis potestatem, ita ut paucos etiam dixerit illos, non secundum defectum virtutis, sed numeri. Primum ergo constituit eos medicos corporum, postmodum quod maius est etiam committit, curam videlicet animarum. Eiiciebant autem daemonia et morbos curabant, per nomen Christi.

Vers. 2. *Duodecim autem — eius.*

Quia de Petro et Andrea, Iacobo et Ioanne, ac seipso in praecedentibus docuit, quod sequuti fuerint Christum: de aliis vero nihil manifeste scripsit: nunc illorum quoque nomina recenset, ut ea cognoscamus, et a falsis Apostolis dijudicemus: multi enim fuerunt Pseudapostoli. Hoc autem et Marcus et Lucas fecerunt.

Primum

³⁾ Non Euthymius solum, sed Theophylactus etiam p. 51. C. de vocabulo ὀλίγοι monent. Nescio tamen, quam ob causam, cum in contextu non periatur. Videntur ergo respicere Matth. 9, 37. Quo argumento vero motus Chrysostomus Iacobum. [Tom. VII. p. 369. B.] τελώνης appelleat. igno-

Φιλανθρωπότερος; αλλὰ παιδέων τὰς μαθητὰς,
ἱκετεύειν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν πεπλανημένων.

Κεφ. ΙΘ. Περὶ τῆς τῶν ἀποσόλων ἐκλογῆς.

Cap. X. v. 1. Καὶ — πᾶσαν μα-
λακίαν.

Πῶς δὴ, ὀλίγοις δοῦτοι τοῖς μαθηταῖς, ἢ προσέθη-
κε καὶ ἐτέροις; προσέθηκεν αὐτοῖς, αλλ' οὐ εἰς
ἀριθμὸν, αλλ' εἰς δύναμιν. ἔδωκε γάρ, Φησιν, αὐ-
τοῖς ἔξεστιν. ὡς καὶ ὀλίγοις¹⁾ εἰπεν αὐτοῖς, εἰ καὶ
ἔλευψιν δυνάμεως, αλλὰ καὶ εἰλευψιν αριθμοῦ.
καὶ τέως αὐτοῖς ιστρήστω σωμάτων ποιεῖ· μετὰ τότο
δὲ καὶ τὸ μεῖζον ἐμπικρέει, τὴν τῶν ψυχῶν θε-
ραπείαν. ἔξεβαλλον²⁾ δὲ τὰ δαιμόνια, καὶ ίῶ-
το τὰς νόσους, ἐν τῷ ὄνοματι τῆς χριστῆς.

Vers. 2. Τῶν δὲ δώδεκα — αὐτοῦ.

³⁾ Επειδὴ περὶ πέτρας μὲν, καὶ ἀνδρέας, καὶ Ιακώβος,
καὶ Ιωάννης, καὶ ἐσυττῆ προλαβὼν ἐδίδαξεν, ὅτι ἡκο-
λάγθησαν τῷ χριστῷ περὶ δὲ τῶν ἄλλων γέλεν τι φα-
νερὸν ἔγραψε· νῦν καταλέγει καὶ τὰ τέτων ὄνο-
ματα, ἵνα τε γνωξίωμεν αὐτοῖς, καὶ ἵνα δια-
κρίνωμεν τέττας ἀπὸ τῶν ψευδαπόσολων. ἐγένον-
το γάρ πολλοὶ ψευδαπόσολοι. τότο δὲ καὶ μάρ-
κος καὶ λεκάνης πεποίηκατ.

Πρῶτον

ignoro. Forte, quia frater Matthaei erat. Chry-
stofforum secutus est Photius in Catena Possini ad
Marc. p. 50.

²⁾ ἔξεβαλλον. A.

Primum vero dixit Petrum: Non solum tanquam Andrea fratre suo natu maiorem, verum etiam tanquam caeteris omnibus firmitate excellenterem. Ideo etiam nomen Petrus ei Christus imponens, dixit: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.*

Quare autem addidit: *Qui dicitur Petrus?* Omnino ut discamus, quod Simon primum nominabatur: et ut eum ab altero Simone distinguiam, qui cognominatur Cananaeus.

Vers. 2. Iacobus — frater eius.

Iacobum praeposuit, vt pote Ioanne natu maiorem: nam virtute Ioannes praecellebat.

Vers. 3. Philippus — Bartholomaeus.

Hi post predictos Christum sequuti sunt: ideo etiam hoc ordine numerantur.

Vers. 3. Thomas — publicanus.

Marcus et Lucas Matthaeum Thomae praeposuerunt, tanquam ante eum effectum discipulum: Matthaeus vero hic seipsum modestiae causa deiecit: Nam etiam publicanum sese rursum in proprium contemptum appellavit.

Vers. 3. Iacobus — Thaddaeus.

Iacobus hic frater erat Matthei: Siquidem Mattheus quoque Alphaei filius erat, non solum dictus Mattheus, sed et Leui. Vedit, inquit, Leui filium Alphaei sedente in telonio. Lucas vero loco

Πρῶτον δὲ τὸν πέτρον ἐπεν, ὃ μόνον, ὡς πρεσβύτερον ἀνδρέα τῷ ἀδελφῷ αὐτῷ, ἀιδὼ καὶ ὡς πάντων διαφορώτερον ἐπὶ σαθηρότητι. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, πέτρον αὐτὸν ἐνομάσας, ἐπεν, ἐπὶ ταύτῃ¹⁾ τῇ πέτρᾳ σικεδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. h) Mauth. 16, 18.

Διατί δὲ προσέθηκεν, ὅτι ὁ λεγόμενος πέτρος; πάντως ἵνα μάθωμεν, ὅτι τε σίμων ὠνομάζετο πρότερον, καὶ ἵνα διασείλη τότον ἀπὸ τῆς ἐργασίας, τοῦ προσαγορευομένου κανανίτου.

Vers. 2. Ἰάκωβος — ὁ ἀδελφὸς αὐτῷ.

Προέταξε τὸν Ἰάκωβον, ὡς τῷ ἰωάννῳ πρεσβυτερέτερον. κατ' ἀρετὴν γάρ, ὁ ἰωάννης διέφερε.

Vers. 3. Φίλιππος — Βαρθολομαῖος.

Οὗτοι μετὰ τὸς προφέτην θέντας ἤκολούθησαν τῷ χριστῷ. διὸ καὶ ἔτος ἐτάγησαν.

Vers. 3. Θωμᾶς — τελώνης.

Μάρκος²⁾ μὲν καὶ λεκάς τὸν ματθαῖον προτετάχει³⁾ Marc. 3, 28. θέντας τῷ Θωμᾷ, ὡς πρὸ αὐτῷ μαθητευθέντα Luc. 6, 15. ματθαῖος δὲ νῦν μετριοφρονῶν ὑπεβίβασεν ἑαυτὸν, ἐπεὶ καὶ πάλιν τελώνην ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, εἰς οἰκεῖαν ἐξεδένωσιν.

Vers. 3. Ἰάκωβος — θασδδᾶς.

Οὗτος ὁ Ἰάκωβος, ἀδελφὸς ἦν τῷ ματθαῖος. καὶ γάρ⁴⁾ εἰ ματθαῖος, υἱὸς ἦν τῷ αἰλφαῖς, ὃ μόνον ματθαῖος, αἰδὼς καὶ λευΐς ἐνομαζόμενος. ἐδε⁵⁾ k) Marc. 2, 14. γάρ, Φιλ., λευΐν, τὸν τῷ αἰλφαῖς, καθήμενον
επὶ

¹⁾ καὶ, addit. A.

loco eius, qui hic Thaddaeus dicitur, Simonem Zeloten siue Cananaeum ordinavit. Postea autem Thaddaeum coniungit Iudee Iscarioti, et hunc Iudam nominavit: Iudam, inquit, Iacobi, et Iudam Iscariotem. Coniungit autem hos propter nominum similitudinem.

Duo itaque Simon dicebantur: Simon, qui vocabatur Petrus, et Simon Zelotes, qui et Cananaeus. Duo similiter nomen habebant, Iacobus puta Iacobus filius Zebedaei, et Iacobus, Alphaei filius. Duo quoque Iudas dicebantur, Iudas Iacobi, qui et Lebaeus et Thaddaeus, et Iudas Iscariotes. Verum propter nominum similitudines addunt Euangelistae et alia cognitionis indicia ad distinctionem.

Caeterum si Lucas propter nominum similitudinem Thaddaeum Iudee Iscarioti coniungit, quare non pari modo Simonem Petrum cum Simone Cananaeo ordinat, et cum Iacobo filio Zebedaei Iacobum Alphaei filium? Quia Petrus cum Andrea fratre suo, et Iacobus cum Ioanne fratre suo Christum sequuti sunt: et oportebat eos simul ordinari, non solum quia fratres, sed etiam quia simul sequuti fuerant. Sed quare non similiter Iacobus Alphaei filius cum Matthaeo fratre suo coniunctus est? Quia ille postmodum sequutus est.

Vers. 4. *Simon — illum.*

Tradidit illum insidiatoribus.

Vers. 5. *Hos — eis.*

Qualeos hos? Piscatores et publicanos: Siquidem Petrus et Andreas, Iacobus et Ioannes piscatores erant:

ἐπὶ τὸ τελώνιον. ὁ δὲ λεπᾶς,¹⁾ αὐτὶ μὲν τῷ Θαδ- 1) Luc. 6, 15.
δαίς, νῦν σίμωνας τὸν ζηλωτὴν, ἥτοι τὸν πανε-
νίτην ἔταξεν. ὑπέρον δὲ τὸν Θαδδαῖον συνέζευξεν
ἰέδος τῷ ισκαριώτῃ, οὐδαν καὶ τέτον καλέσας.
Οὐδαν γάρ, φρονι, Ιωνώβη^{m)} καὶ οὐδαν ισκαριώ- m) Luc. 6, 16.
την. συνέζευξε δὲ τέττας διὰ τὴν ὄμωνυμίαν.

"Ωρε δύο μὲν ἦσαν σίμωνες· σίμων ὁ λεγό-
μενος πέτρος, καὶ σίμων ὁ ζηλωτής, ὁ καὶ πα-
νανίτης· δύο δὲ ιωνώβοι· ιωνώβος ὁ τῷ ζεβεδαίῳ,
καὶ ιωνώβος ὁ τῷ ἀλφαίῳ· δύο δὲ ιέδαι, οὐδας ὁ
ιωνώβη, ὁ καὶ λεβάντος καὶ θαδδαῖος, καὶ ιέδαις
ὁ ισκαριώτης. καὶ διὰ τῶν ὄμωνυμίας λοιπὸν,
προστιθέασιν οἱ ἐυαγγελισταὶ καὶ ἔτεροι γνω-
ρίσματα πρὸς διεσπελῆν αὐτῶν.

Καὶ ἐὰν διὰ τὴν ὄμωνυμίαν οὐδαν τὸν Θαδ-
δαῖον, οὐδαν τῷ ισκαριώτῃ, συνέζευξεν ὁ λουκᾶς·
πῶς ἡχὶ καὶ τῷ σίμωνι πέτρῳ, σίμωνα τὸν πα-
νανίτην συνέζευξε; καὶ ιωνώβῳ τῷ τῷ ζεβεδαίῳ,
ιωνώβον τὸν τῷ ἀλφαίῳ; διότι πέτρος μὲν μετὰ
ἀνδρέων τῷ ἀδελφῷ αὐτῷ, ιωνώβος δὲ μετὰ ιω-
άννης τῷ ἀδελφῷ αὐτῷ τῷ χριστῷ ηκολέθησεν,
καὶ ἐδει αὐτές ἀμα ταχθῆνει, εἰ μόνον, ὡς ἀδελ-
φᾶς, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἀμα ἀκολεθῆσαντας. καὶ
διατί μὴ καὶ ιωνώβος ὁ ἀλφαίον, τῷ ἀδελφῷ
αὐτῷ ματθαῖο συντέτακται; διότι ὑπέρον ὅτες
ηκολέθησε.

Vers. 4. Σίμων — αὐτόν.

Ο προδοὺς αὐτὸν τοῖς ἐπιβλέψουσι.

Vers. 5. Τούτους — αὐτοῖς.

Ποιεῖς τέττας; τὸς ἀλιεῖς, τὸς τελώνας. πέ-
τρος μὲν γάρ καὶ ἀνδρέας καὶ ιωνώβος καὶ ιωάν-

erant: Matthaeus et Iacobus, Alphaei filii, publicani. Lucas vero locum quoque dixit, in quo ipsos ad Apostolatum segregauit. Ait enim quod egressus est in montem ad orandum: eratque pernoctans in oratione Dei. Quinque factus esset dies, aduocauit discipulos suos, et elegit duodecim ex eis, quos et Apostolos nominauit, et cetera. Verum non dixit quando eos emisit. Marcus autem modum quoque dicit, quod coepit eos mittere binos: omnino propter mutuam consolationem:

Vers. 5. *Dicens* — Vers. 6. *Israel.*

Ad Iudeorum ciuitates et vicos primum mittit discipulos, ut sint iilis in magistros ac medicos, ostendens vim amoris, quicm ad illos pree omnibus habebat, quodque supra modum caram illorum gereret, quoniam iniuriis ab eis appetitus, illarum non meminit. Sed omni modo corrige-re eos ac sanare nititur. Ideo quoque illos, quos emisit, viam quae ad gentes ducat tangere prohibet. Iubet etiam ne ad ciuitatem Samaritanorum accedant, quae sita erat inter Iudeorum ciuitates. Siquidem Samaritani pro dimidia parte Iudaicum fertantes, inimico animo ad Iudeos affecti erant. Et uniuersique ingratorum oppilat ora: quanquam supra omnes ab eo honorati, ipsum supra omnes honore priuauerunt. Oues autem perditas dominus Israel merito ipsos nominauit: oves quidem, utpote quos olim Deus pasciebat. *Qui pascis,* inquit, *Israel, intende:* perditas vero, eo quod delititiae essent ac dispersae, ut praedictum est.

Domus

⁴⁾ τὴν προσευχὴν. A. vt editur apud Lucam.

υῆς ἀλιεῖς ἦσαν· ματθαῖος δὲ καὶ ἰάκωβος, ὁ τῷ
ἀλφαῖς, τελῶναι· ὁ δὲ λεπᾶς ἐπειργῇ τὸν τό-
πον, ἐν ᾧ αὐτὸς εἰς ἀποστολὴν ἀφώρισεν. ἔζηκε
γὰρ, ὅτιⁱⁱ) ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσέκυψαίⁱ⁾ Luc. 6, 12.
καὶ ἦν διενυκτερέων ἐν ταῖς⁴⁾ προσευχαῖς τοῦ
Θεοῦ. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσερώνησε τὸς
μαθητῶν αὐτῷ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν ἀώ-
δεις, θεὶς καὶ ἀποσόλης ὠνόμασε, καὶ τὰ ἐξῆς.
αἷς³⁾ ἢ τότε τέττας ἀπένειλε. μάρκος δὲ Φοιτ
καὶ τρόπου, ὅτι καὶ ἤρξατο⁶⁾ αὐτὸς ἀποσέλλεν o) Marc. 6, 7.
ὅνδοι πάντως διὸ⁵⁾ παρηγοριαν ἀλλήλων.

Vers. 5. Λέγων — Vers. 6. ἴσραήλ.

⁷⁾ Επὶ τὰς τῶν ιδαῖῶν πόλεις καὶ οἱραῖς πρῶτον
πέμπει τὰς μαθητὰς, διδασκαλίας καὶ ιατρεῖς
αὐτοῖς, διεκνύων τὸ πρὸς ἐκεῖνας ὑπὲρ πάντως
φίλτρον, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κηδεμονίας, ὅτι
καὶ οὐβειζόμενος ὑπ' αὐτῶν, ἢ μητρικῆς τέτοιο,
αἷλα σπεύδει παντὶ τρόπῳ διορθῶν καὶ θερα-
πένειν αὐτές. διὸ καὶ οὐλύνει μὲν τὰς ἀπεισαλ-
μένας ἄνθρακας τῆς πρὸς τὰ ἐθνη Φερέσοης ὁδοῦ·
οὐλένει δὲ, μηδὲ τῇ πόλει τῶν σαμαρειτῶν ἐπι-
δημῆσαι, οὐκέτην μεταξὺ τῶν ιδαῖων πόλεων.
καὶ οἱ σαμαρεῖται γὰρ, ἐξ ἥμισείας ιδαίζοντες,
ἐνοικτίως πρὸς τὰς ιδαῖας διέκεντο. καὶ παντα-
χόθεν ἐμφράττει τὰ σόματα τῶν ἀχαρκῶν, εἰ
καὶ, πάντων ὑπ' αὐτῷ προτιμηθέντες, πάντων
μᾶλλον αὐτὸν ἡτίμασσαν. πρέβατα δὲ ἀπολωλίτας
οἵκει ἴσραήλ τέττας ὠνόμασεν, εἰκότως. πρόβα-
τας μὲν, ὡς ὑπὸ Θεοῦ πάλαι ποιμανομένας· ὁ
ποιμανῶν p) γάρ, Φοιτ, τὸν ἴσραήλ, πρόσχες^{p)} Ps. 79, 1.
ἀπολωλότας δὲ, διὰ τὸ εἶναν αὐτὸς ἐσκυλμένας
καὶ ἐφύιμενας, ὡς προείρεται· οἵκει δὲ ἴσραήλ,

ως

⁵⁾ Hoc refertur ad ὅνδον.

Domus etiam Israel, puta Israelitas. Ita autem Iudeos appellans, discipulorum iram mitigabat: et potius pia curae viscera ipsis immittebat.

Vers. 7. *Euntes — coelorum.*

Instat fructus quae habetur in coelis: hoc est, apud vos est, si eam accipere volueritis: accipere inquam illam, credentes, et praecepta seruantes. Tertio autem capite de regno coelorum pulchre dictum est. Oportet ergo et illa nosse, et inde adaptare quod aptius videbitur.

Vers. 8. *Infirmos — date.*

Dedit illis gratiam sanitatum: ut qui praedicationi non crederent, saltem miraculis adducerentur. Similiter et eos per ipsam promptiores ad praedicationem facit. Ne autem extollantur quasi magna praestantes, aut terrenas quaerant retributiones, praemunit ipsis, dicens: Gratis accepistis a me gratiam hanc sanitatum, nullo vestro praecedente labore: gratis date eas hominibus, nihil tempore ab ipsis requirentes. Intendens autem, ut haec incorrupte seruent, iubet ne praetextu etiam viae quicquam accipient. Ait enim:

Vers. 9. *Nolite — zonas vestras.*

Moris enim erat his qui per viam gradiebantur, crumenas ferre zonis appensas, in quibus aereos numer-

*) Chrysostomus, ut alibi iam monui, inseruit huic versui, *νεκρὸς ἐγέιρετε*. Sine vilo dubio lapsu memoriae. Tractatus enim hunc locum, in principio habet: *εὐπότεροι μοι τὸ ἔυκαιρον τῆς ἀποσολῆς*. οὐ γάρ ἐπροοι-

ώς ισραηλίτας. Ότω δὲ προσαγορεύσας τὰς Ιουδαίας, ἐπέστηνε τὸν Θυμόν τῶν μαθητῶν, καὶ σπλάγχνα τέτοιοι μᾶθησαν ἐπιμελεῖας ἐνέβαλε.

Vers. 7. Πορευόμενοι — ὁρανῶν.

⁹ Ήγγικεν ή ἐν ὁρανοῖς ἀπόλαυσις, τετέσι, παρ' ὑμῖν ἐσιν, εἰὰν θέλητε λαβεῖν αὐτήν. λίψεθε δὲ αὐτήν, πιθέουτες καὶ τὰς ἐντολὰς Φυλάττοντες. προείρηται δὲ διαφόρεως περὶ τῆς βασιλείας τῶν ὁρανῶν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ χρὴ κακεῖνα γινώσκειν, καὶ προσαρμίζειν τὸ δοκοῦν προσφυέτερον.

Vers. 8. Ἀθενάντας ⁶⁾ — δότε.

⁹ Εδωκε μὲν αὐτοῖς χάριν ιαμάτων, ὡςε τὰς μὴ πειθομένας τῷ ηγεγόντι, πείθεθε τοῖς θαύμασιν· ἀμα καὶ αὐτὸς προθυμοτέρος ποιῶν εἰς τὸ ηγεγόντι δι' αὐτῆς. ίνα δὲ μὴ ἐπαρθῶσιν, ὡς μεγάλα κατορθῶντες, μηδὲ ζητῶσιν ἀμοιβὰς ὑλικὰς, προσασφαλίζεται τέτοιος, λέγων· δωρεὰν ἐλάβετε παρ' ἐμοῦ τὴν χάριν ταύτην τῶν ιαμάτων, μηδὲν αὐτοὶ πονέσαντες, δωρεὰν δότε ταῦτα τοῖς ἀνθρώποισι, μηδὲν ἐπιζητῶντες βιωτικὸν ἐξ αὐτῶν. ἐπιτέων δὲ τὸ ἀδωροδέκητον, κελένεις μηδὲ χάριν τῆς ὁδοῦ τι λαμβάνειν. Φησὶ γάρ.

Vers. 9. Μὴ — ζώντες ὑμῶν.

⁹ Εθος γάρ ἦν τοῖς ἔδοιποροῖς, Φασκάλιοι Φέρειν παρηγορημένοις ταῖς ζώντεis, ἐν οἷς ἔχον τὰς ὄβολας.

Bb 2

λαύς.

προοιμίου αὐτᾶς ἐπειψευ, ἀλλ' ὅτε — εἶδον παρανεμρόν ἐγερθέντα. Vide Tom. VII. p. 368. B.

nummos habebant. Dat autem primum discipulis legem perfectae inopiae, volens ut non solum sine suspicione, sed etiam in admiratione sint. Nihil enim ita admirandos reddit, sicut vita frugalis ac quibuslibet obuiis contenta. Deinde omni eos cura liberat, quae frequenter impedimento esse solet: suamque vult offendere potentiam, quae eis ad omnia sufficiat. Ideoque postmodum dicebat: Quando misi vos sine loculis et pera, num aliquid defuit vobis?

† Haec dicit saluator Apostolis, nolens ut sub hoc praetextu facultates congregent. Neque ergo aurum, vel argentum, aut aes, neque panem, neque peram nos habere vult, neque calceamenta, neque vestem, neque baculum usus causa, aut opum cupiditate per viam accipere: non ad zonam aes, neque ut duabus induamur tunicis, sed per viam omnia facilius et frugaliter sine accipiamus.

† Atqui loculos ipse serebat: non tamen quasi pecuniae cupidus, sed quasi dispensator eorum, quae offerebantur: possidens potius haec ad necessitatem suam et discipulorum ac pauperum.

Vers. 10. *Neque peram — baculum.*

Quia regnum coelorum annunciat, oportebat eos quasi angelos de coelo descendentes, leues ac expeditos incedere, omni terrena cura liberos, et ad solum ministerium sibi commissum respicientes. Peram autem dicit marsupium, quo ad iter immittendo pani uterantur.

Dignum est autem, ut quaeramus, quomodo Matthaeus et Lucas dicunt iustisse, ut illi neque calceamenta, neque baculum haberent: Marcus vero ait sola haec eis permisisse. Quid ergo dicendum

λούσ. νομοθετεῖ δὲ τοῖς μαθηταῖς τελέσων αὐτη-
μοσύνην. πρῶτον μὲν, ὃ μόνον αὐτοπότερος; αὖλα
καὶ θαυμασίες μᾶλλον αὐτὸς ἔιναι βελκύμενος.
Ἐδὲν γάρ ἔτω ποιεῖ θαυμασεῖς, ὡς Βίος ἀσκευος
καὶ ὅλιγαρχής. εἴτα φρεστίδος πάσης ἀπαλλάξ-
των τέττας, εἰωθυῖας ἐμποδίζειν ποιλάσσεις· ἐπει-
τα δεξαὶ θέλων τὴν ἑαυτὴν δύναμιν ἐπαρκεῖσαν
αὐτοῖς εἰς ἀπάντα. διὸ καὶ ἴσερον ἔλεγεν, ὅτι
ὅτε ἀπέσειλα¹⁾ ὑμᾶς αἵτεροι βαλαντίς καὶ πή-²⁾ Lyc. 22, 35.
ξας, μή τινος ὑπερῆσσατε;

[Καὶ³⁾ μὴν αὐτὸς ἐπεφέρετο γλωσσόνομος, αὐλα⁴⁾
ἢχ ὡς φιλοκτήμων, αὐλα⁵⁾ ὡς οἰκονόμος τῶν ἐμβε-
βλημάτων, αποκτώμενος μᾶλλον αὐτὰς πρὸς χρέος
ανέαυτὴ τε καὶ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν πενήτων.]

Vers. 10. Μὴ πήρειν — δάβδον.

Ἐπεὶ τὴν βασιλείαν τῶν ὁρανῶν κατήγγειλον,
ἔδει πάντως αὐτὸς, ὡς ἀγγέλος ἢ ὁρανὴ κατ-
ιόντας, ἔτω βαδίζειν κάφες καὶ ἐνταλεῖς, πά-
σης μὲν ὑλικῆς φρεστίδος ἐλευθέρες, εἰς μόνην δὲ
βλέποντας τὴν ἐγχειριθέσαν αὐτοῖς διακονίαν.
πήρειν δὲ λέγει, τὸ⁶⁾ μαρσίπιον, ὃ ἐκέχειντο
κατὰ τὴν ὁδὸν, ἐμβάλλειτε ἄρτου.

⁷⁾ Λέγον δὲ ζητῆσαι, πῶς μαθᾶσις μὲν καὶ⁸⁾ r) Lyc. 9, 3.
λαχᾶς φασὶ, κελευθῆναι τέττας, μήτε ὑπεδήμα-
τα, μηδὲ δάβδον ἔχειν· ὁ δὲ μάρκος⁹⁾ λέγει, s) Marc. 6, 8. 9.
συγχωρεῖναί τοῦτο⁹⁾ μόνα αὐτοῖς. τί δι' ἐτῶ
B b 3 εἰπεῖν;

2) In margine habent inclusa. A. B. Scholium au-
tem, quod in versione Latina praecedit, neuter
agnoscit.

3) Ita Codex uterque. Scribitur etiam μαρσίπιον.

4) μόνα, abest. A.

cendum est? Quod primum quidem ita iusserit, sicut Matthaeus et Lucas dixerunt: postmodum autem perimitserit eis, ut calcearentur tantum sandaliis, et retinerent baculum ad pedem custodiam et sustentamentum corporis, demittens se ad imbecillitatem eorum: propter laborem qui ab itinere prouenit. Lucas vero pro eo, quod est, *Nolite possidere*: habet, *Nolite portare*: Sicut etiam refert Marcus. Ne autem dicant, unde alemur, si nihil tulerimus. Ideo dicit:

Vers. 10. *Dignus — est.*

Nullo, inquit, vobis opus est viatico: digni enim esis, qui alamini ab his, qui a vobis iuuantur, apud quos operamini, apud quos laboratis: Nam hoc non donum, sed merces est operis vestri, ac necessarium tanquam debitum.

Vers. 11. *In quamcunque — exeat.*

Ne putent, quod omnium qui ab eis iuuarentur ianuas ingredi debeant, iubet ut in quacunque civitate et vico, querant vnum dignum, qui eos suscipiat, videlicet honestum Dei cultorem, et apud eum maneant, donec e ciuitate exeant: ne domum in domum permutantes, et eum, qui se suscepserat contristent, et gastrimargiae suspicione incurvant.

Vers. 12. *Ingredientes — illam.*

Salutate, hoc est, pacem illi precamini. Haec enim postmodum septuaginta discipulis praecipiens, dixit:

εἰπὲν; ὅτι πρῶτον μὲν ἐτῷ προσέταξεν, ὡς
ματθαῖος καὶ λγκᾶς ἐπον· ὑπέρον δὲ παρεχώ-
ρησεν αὐτοῖς ὑποδεδέδει μόνον σανδάλια καὶ πατ-
έχειν ἁσέβδον, εἰς Φυλακήν τε τῶν ποδῶν, καὶ
ὑποσηργμὸν τῷ σώματος, συγκαταβαίνων τῇ
ἀθενείᾳ αὐτῶν, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας τα-
λαιπωρίαν, ὡς ὁ μάρκος ἔγραψεν. ἀντὶ δὲ τούτου
μὴ κτίσηθε, μὴ^τ αἴρετε ἐπεν ὁ λγκᾶς. Ἰνα δὲ^τ Luc. 9, 1.
μὴ ἐπωσι, πόθεν ἐν τραφησόμεθα, μηδὲν αἴρον-
τες, Φησίν.

Vers. 10. Ἀξιός — ἐσίν.

Οὐ χρεία, Φησίν, ὑμῖν ἐφεδίων.¹⁾ ἀξιοι γάρ ἐτε
τρέφεθε παρὰ τῶν ὠφελομένων ὑφ' ὑμῶν, παρ'
οις ἐργάζεθε, παρ' οἷς κοπιάτε. τοῦτο γάρ οὐ
δῶρον, ἀλλὰ μιδός ἐσι τῆς ἐργασίας ὑμῶν, καὶ
ἀναγκαῖον, ὡς ὁ φειλόμενον.

Vers. 11. Εἰς ἣν δ' αὖ — ἐξέλθητε.

²⁾ Ινα μὴ νομίσωσιν, ὅτι τὰς πάντων τῶν ὠφελο-
μένων θύρας αὐτοῖς ἀνέῳξε, κελένει, παρ' ἐκά-
τη πόλει καὶ κώμῃ ἥτεν ἔνα τὸν ἀξιον τῆς³⁾
ὑπεδοχῆς αὐτῶν, ἥγεν τὸν σεμνότερον, τὸν θεο-
σεβέτερον, καὶ παρ' αὐτῷ μένειν, ἔως ἂν ἐξέλ-
θωσι ἐκ τῆς πόλεως, ὡσε μὴ, οἰκιαν ἐξ οἰκιας
ἀμείβοντας, λυπεῖν τε τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ
γατεριμαργίας δόξαν λαμβάνειν.

Vers. 12. Εἰσερχόμενοι — αὐτήν.

³⁾ Ασπάσαθε, ἀντὶ τούτου ἐπεύχεθε εἰρήνην³⁾ αὐ-
τῇ. ταῦτα γάρ ὑπέρον καὶ τοῖς ἐβδομήκοντα μα-
B b 4 θηταῖς

1. 3) εἰρήνην ἐπ' αὐτήν. A.

dixit: In quamecumque domum intraueritis, pri-
mum dicite: Pax huic domui.

Vers. 13. : *Et — conuertatur.*

Quia is qui suscipit, saepius digni nomen habet,
vitam autem indignam, ideo dicit: Si quidem tue-
rit domus digna, veniat super illam pax quae a
vobis ciatur, id est operetur in illam, fruaturque
pace et tranquillitate: si vero fuerit indigna, pax
vestra ad vos conuertatur, siue nihil operetur: sed
hic vobiscum sumpta, exite.

Vide quod non dederit eis praecognitionem
digni et indigni: ut i.e. maxime necessaria destitu-
ti, sese deprincent tanquam imperfecti. Admi-
randum est autem, quomodo postquam omnibus
eos rudauit, rursum illis omnia submiserit. Quis
enim laeta fronte non suscipiat hospitio quibuslibet
obuiis contentos, ac sollicitudine carentes, ful-
gentes, non verbo tantum et miraculis, verum et
iam quod magis est, bona vita?

Vers. 14. : *Et — vestrorum.*

Marcus dixit: *Excute puluerem, qui est sub pe-
dibus vestris, in testimonium illis, siue ad redar-
gutionem illorum.* Manib[us] labant enim per tales
excussiones, quod non solum nihil inde acce-
perint, sed etiam puluerem, qui inde adhaesisset,
a pedibus suis excuterent, tanquam propter illos
impium.

Vers. 15.

⁴⁾ Intelligitur ergo, unde in non nullos Codices h.
l. venerit: λέγοντες εἰρήνη τῷ οἴκῳ τάπτω.

⁵⁾ αὐτὴν non habet in textu. Nec Chrysostomus
agnoscit Tom. VII. pag. 371. fin. Alii tamen
apud

Θηταῖς ἐντειλάμενος εἶπεν, ὅτι²⁾ εἰς ἦν δ' αὖτις³⁾ Luc. 10, 5.
κιανὸν εἰσέρχεσθε, πρῶτον λέγετε, εἰρίη τῷ
οἴκῳ⁴⁾ τούτῳ.

Vers. 13. Καὶ — ἐπιτέραφήτω.

Διότι πολλάκις ὁ ὑποδεχόμενος, ὄνομα μὲν εἶχεν
ἀξία, Βίον δὲ ἀνάξιον, Φησὶν, ὅτι ἐὰν μὲν οὐκ ἡ
οἰκία⁵⁾ αὕτη ἀξία, ἐλθέτω ἐπ' αὐτὴν ἡ δεδεισσα
παιρὸν ὑμῶν εἰρήνη, τετέτων, ἐνεργησάτω εἰς αὐ-
τὴν, καὶ οὗτος εἰρήνης ἀπολάνθεσσα καὶ γαλήνης.
ἐὰν μὲν μὴ οὐκ ἀξία, οὐδὲ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἀνα-
σηρεψέτω, ηγενόντων, μηδὲν ἐνεργησάτω, ἀλλὰ ταῦ-
την μετ' ἑαυτῶν λαμβάνοντες ἔχειλθετε.

Σύνπει δὲ, πῶς δὲν ἐδικεν αὐτοῖς πρόγρω-
σιν ἀξίας καὶ ἀναξίας, ἵνα τῷ ἀναγκαιοτάτῳ λε-
πόμενοι ταπεινοφρονῶσιν, ὡς ἀτελεῖς. Χρὴ δὲ
θαυμάζειν, πῶς πάντων γυμνώσας αὐτὸς, τὸ
πάντων αὐτοῖς ανήκει. τίς γὰρ δὲν αὐτὸν οὐδείς εἰχε-
νεδέχησε τὸν δύτην αἰσκένευτος καὶ ἀμερίμνες, λάμ-
ποντος⁶⁾, δὲ μόνον ἀπὸ τῶν λόγων καὶ τῶν θαυ-
μάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸ τέτων, ἀπὸ τῆς βίου;

Vers. 14. Καὶ — ὑμῶν.

Οὐ δὲ μάργος, Φησὶν, ἐκτινάξατε²⁾ τὸν χοῦν³⁾ Marc. 6, 11.
τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐ-
τοῖς, ηγενόντων, εἰς ἐλεγχούς αὐτῶν. ἐδίλλογός ὁ ἐκ-
τιναγμός οὗτος, ὅτι οὐ μόνον δύσκολον ἐκτινάζειν ἔλα-
βον, αλλὰ καὶ τὸν ἐκεῖθεν ιστιορτὸν ἐκτινάσσον-
σιν ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτὸν δι' αὐ-
τοὺς ανόστον.

Bb 5

Vers. 15.

apud Wetst. inserunt εἰρήνη. Est ergo explicatio-
nis, ut mox δοδεῖσσα.

⁶⁾ Correxi λάμποντας, pro λαμβάνοντας. Hente-
nius, fulgentes

Vers. 15. *Amen — illi.*

Per ciuitatem etiam vicum significauit. Sodoma autem et Gomorrha ciuitates olim magnae ac populosae erant: quae propter nimiam libidinem inhabitantium maxima calamitate redactae sunt in pulueres, igne coelitus conflagrante: et horum supplicium a Deo illis immensum, quo quis alio formidabilius videbatur, ac si terra illa ad hoc usque tempus inflammatu videatur, suamque praedicet calamitatem.

Hic vero dicit Christus grauius eos puniendos, qui non exceperint, neque audierint verba Apostolorum. Sodoma enim et Gomorrha neque miracula viderant, sicut isti innumera: neque ad terram illorum discipuli a saluatore missi fuerant. Quum autem dixit: Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhorum in die iudicii, significauit etiam in futuro saeculo Sodomitas et Gomorrhitas esse puniendos: et hinc manifestum est quaedam peccata et hic et ibi esse punienda.

Timeamus ergo et nos huiusmodi minas, scientes, quod omnis qui non seruat, neque facit quae docuerunt Apostoli, manifestum est, quod neque suscipit eos, neque illorum audit sermones. Quare autem uno non suscipiente, universa ciuitas punienda est? Quia caeteri quoque videntes non prohibuerunt illum. Qui autem non suscipiebant Apostolos, publice eos expellebant.

Vers. 16. *Ecce — luporum.*

Postquam illis audacium iniecit per ea, quae denuntiauerat, et duros ac adamantinos reddidit: prae-

7) Etsi Datini etiam absolute dicuntur, tamen hic malum aut τῷ ἀριστοῖς, aut πατερεχθέντος πυρός.

Vers. 15. Ἀμὴν — ἐκείνη.

Διὸς τῆς πόλεως, καὶ τὴν κώμην ἐδήλωσε. τὰ δὲ σόδομα καὶ τὰ γόμορρᾶ, πάλαι πόλεις θσαι μεγάλαι καὶ πολυανθρωπόταται, διὸς τὴν αἰσέλγειαν αὐτῶν πανώλεθρια κατετεφρώθησαν, ἐξανόθεν⁷⁾ κατενεχθέντι πυρὶ. καὶ τέτων ἡ Θεήλατος αὐτῇ κόλασις Φοβερωτέρα πάστης ἐδόκει πᾶσιν, ἀτε καὶ τῆς γῆς ἐκείνης ἄχρι καὶ νῦν ἐμπεπλησμένης Φανομένης, καὶ ιηρυττώσης τὴν οἰκίαν συμφέροντα.

Ἄλλα καὶ νῦν ὁ χριτὸς Βαρύτερον κολαθήσεθαι λέγει τὰς μὴ δεχομένας, μηδὲ αἰδόντας τὰς λόγας τῶν ἀποσόλων, διότι τὰ σόδομα καὶ τὰ γόμορρᾶ, ὅτε θαύματα εἶδον, ὡς ὅτοι μυρία, ὅτε πρὸς τὴν γῆν αὐτῶν μαθηταὶ παρὰ τὴ σωτῆρος ἀπειλησαν. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἀνεκτότερον ἔσαι γῆ σοδόμων καὶ γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι οἱ σοδομῖται καὶ γομορρήται τιμωρηθήσονται. καὶ τεῦθεν Φανερὸν, ὡς τινες ἀμαρτίαι καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ κολάζονται.

Φοβηθῶμεν δὲν καὶ ἡμεῖς τὴν τοιεύτην ἀπελλὴν, εἰδότες, ὅτι πᾶς ὁ μὴ φυλάττων, μηδὲ ποιῶν, ἀπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι, πρόδηλον, ὡς ὅδε δέχεται τέττας, ὅτε ἀκέει τὰς λόγας αὐτῶν. διατί δὲ, ἐνὸς μὴ δεξαμένης, πᾶσα ἡ πόλις κολαθήσεται; διότι καὶ οἱ λειποὶ βλέποντες, ὥκικώλυσαν αὐτὸν. οἱ γὰρ μὴ παραδεχόμενοι τὰς ἀποσόλας, δημοσίᾳ τέττας ἀπίλαυνον.

Vers. 16. Ἰδοὺ — λύκων.

Θαρρίνας αὐτὸς, διὸ ὃν παρήγγελε, καὶ τερρέψεις καὶ ἀδαμαντίας ἐργαστάμενος, λοιπὸν προλέγεις

praedicit etiam nunc quae illis ventura sunt, non solum quae paulo post, verum etiam quae longo post tempore. Primum quidem ut vim prae-scientiae ipsius cognoscant. Deinde vero ne pa-tientes, suspicentur sese haec pati, ob eius qui il-los misit imbecillitatem. Tertio ut audito pri-mum, quod mala passuri sint, facilius postmo-dum ferant. *Ecce, inquit, ego mitto vos, tan-quam oves in medio luporum.* Ego qui omnia possum, mitto vos, ut mordeamini, ac dilanie-mini: neque vlciscamini, aut manus repugnantes obiiciatis. Quamobrem? Quia magis ita vincetis, et lupos in oues transmutabitis. Quomodo? Mea virtute, quae omnia vincit, vestraque mansuetu-dine, quae vt plurimum ferocitatem ac truculen-tiam insidelium submittit. Neque enim ferocitas per ferocitatem, sed per mansuetudinem submitti solet. Nam oportet eum, qui medetur insanis, patienter illorum ferre iniurias, solam p[ro]ae oculis habendo liberationem ab insania. Et nos ergo ni-si ouium mansuetudinem aduersus ferocitatem il-lorum, qui nos laedunt proposuerimus, nequa-quam pastoris nostri auxilium habituri sumus. Si quidem ouium non luporum pastor est.

† Tanquam oues in medio luporum, ut vi-delicet ouium mansuetudinem ostendatis, coram lupis prostrati, nec ouium tantum mansuetudinem habeatis, sed et sedulam sinceritatem, id est, sim-plicitatem ac innocentiam: vt verberati ac perse-quutionibus appetiti, non cessetis benefacere ver-berantibus. Ut autem vtrquinque fiat secundum vir-tutem, adsit prudentia serpentum in seruando ca-pite, hoc est, fide: et simplicitas columbae, in non sumenda vltione, de his, qui iniuriam irro-gant. Nec hoc ad quinque seu decem annos ser-uandum, sed usque ad extreimum spiritum: hoc eni[m]

λέγει καὶ τὰ συμβιβόμενα τέτοις, ἐ μόνον τὰ
μικρὸν ὕσερον, ἀλλὰ καὶ τὰ μακρὸν ὕσερον. πρῶ-
τον μὲν, ἵνα μάθωσι τὴν δύναμιν τῆς προγγώσεως
αὐτῷ· δεύτερον δὲ, ἵνα πάσχοντες, μὴ ὑπο-
πτέυσωσι, δι’ αἰδένειαν τῷ πέμψαντος ταῦτα πά-
σχειν· τρίτον, ἵνα προσανηκότες, ὅτι οὐκοπο-
θήσοται, ἔσσον τότε φέροιεν. ιδός, Φησιν, ἐγὼ
ἀποσέλλω ὑμᾶς, ὡς προβάτα εν μέσῳ λύκων·
ἐγὼ ὁ πάντοις δυνάμενος· ὥσε δάκρυεθαί ὑμᾶς καὶ
σπαραγίττεθαί παρεῖ τῶν ἐπιβλευόντων, μὴ
ἀμύνεθαί δὲ, μηδὲ αὐτιμάχεθαί ταῦς χερσί.
διατί; διότι μᾶλλον ἔτοι μηίσετε καὶ μεταβα-
λεῖτε τὰς λύκους εἰς προβάτα. πῶς; τῆς ἐμῆς
δυνάμεως τὸ πᾶν οὐτεργαζομένης, καὶ τῆς ὑμε-
τέρας δὲ πραξίτητος χαλάσσης, ἀς τὰ πολλὰ, τὸ
ἄγριον καὶ Φονικὸν τῶν ἀπίστων. ἐ γὰρ θρασύτη-
τι θρασύτης, ἀλλ’ ἐπιεικίᾳ οὐταζέλλεθαί
εἴωθε. Χρὴ γὰρ τὸν ιατρέουντας μεμηνότας μο-
νηροθύμως Φέρειν τὰς παρενίας αὐτῶν, πρὸς μό-
νην ὄραιτα τὴν τῆς μανίας απαλλαγήν. Καὶ ἡμῶς
οὖν, εἰν μὴ προβάτων ημερότητα πρὸς τὴν
ἀγριότητα τῶν ἐπηρεαζόντων ήμῶν ἐπιδειξάμεθα,
πάντως ἐχεῖσθαι τὴν τῷ ποιμένος ήμῶν βοήθειαν.
προβάτων γὰρ, ἐ λύκων εἰν ποιμήν. 8)

Vers. 16.

⁸⁾ Quod hic subiecit scholium Hentenius ex mar-
gine sui Codicis, id in centro meorum reperitur.
Frusta id etiam in aliis libris quaeliui. Sparsum
tamen haec leguntur apud Chrysost. Hom. XXXIII.
in Matthaeum.

enim significat, quod dicitur: Qui sustinuerit usque in finem, hic saluus erit.

Vers. 16. *Estate — columbae.*

† Et hic in serpentibus, et alibi in oeconomo iniquo, prudentiam intellige, obseruantiam eorum, quae cuique sunt utilia.

Vult ipsos et prudentes esse, ne letaliter vulnerentur, et sine vitio, ne iniuriarum meminerint. Nam quia prudens est serpens, ideo quum verberatur, alias quidem corporis partes obiicit, solum autem caput feruat: sciens in solo eo letale inferri vulnus. Iussit ergo prudentiam imitari serpentum, ut alia quidem et corpora et animas caeteraque obiiciant, solam autem fidem feruent illas, in qua sola sit vulnus letale. Et rursus quia columbae quum eis pulli auferuntur, malorum non meminerunt aduersus eos, qui abstulerunt: sed denuo ad eos accedunt, licet saepius auferant: Iubet horum quoque simplicitatem imitari, hoc est, innocentiam, in non vindicandis iniuriis, sed accedendo ad eos, qui laeferunt, illosque amando.

Et vide sapientiam. Siquidem non solam serpentum prudentiam iussit imitari, neque solam columbarum simplicitatem, sed utramque miscuit. Nam ambae unam simul efficiunt virtutem. Nulla enim ipsius prudentiae est utilitas, si defuerit innocentia.

Nos vero et aliam serpentis imitemur prudentiam. Nam sicut ille ubi fenerit, per locum angustum transiens, seipsum leberide, hoc est, suo exuio ac pelle spoliat, et ita validus efficitur: ita

²⁾ δερματίδα. A.

Vers. 16. Γίνεσθε — περισερά.

[Καὶ ἐπὶ τῶν ὁδῶν νῦν, καὶ ἐπὶ τῆς οἰκουμένου τῆς ἀδικίας, ²⁾ Φρόνησιν νοήσεις, τὴν Φυλακήν γ) Luc. 16, 8. τῆς οἰκείας συμφέροντος.]

Βάλεται αὐτὸς καὶ συνετὸς ἔναι, πρὸς τὸ μὴ πλήρτεθαι καιρίως, καὶ ἀπονήργει, πρὸς τὸ μὴ μνησικακεῖν. ἐπεὶ γὰρ Φρόνιμός ἐστιν ὁ ὄφις διότι τυπτόμενος, τὸ μὲν ἄλλο σῶμα προίεται, μόνην δὲ Φυλάσσει τὴν κεφαλὴν, εἰδὼς ἐν ταύτῃ μόνην καιρίαν γίνεσθαι τὴν πληγήν· ἐκέλευσε μιμεῖσθαι τὴν Φρόνησιν τῶν ὁφεών, ἐν τῷ τάλλῳ μὲν, καὶ σώματα, καὶ ψυχὰς, καὶ πάντα προΐεδαι, μόνην δὲ Φυλάσσει τὴν πίσιν, ὡς κεφαλὴν, ἐν ᾧ μόνῃ γίνεται καιρία πληγῆ. καὶ πάλιν, ἐπείπερ αἱ περιπεραὶ, ἀφαιρέμεναι τὰ τέκνα, ³⁾ μνησικακῶσιν τοῖς ἀφελεῖσιν, ἀλλὰ καὶ προσίενται τέττας αὐθίς, καὶ πολλάκις ἀφέλωσιν, ἐπιτάττει ζηλῶν καὶ τὴν τέτταν ἀκεραιότητα, τετέσιν, ἀκακίαν, ἐν τῷ μὴ μνησικακεῖν τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ προσίεδαι τέττας καὶ φιλεῖν.

Καὶ ὅρα σοφίαν. ὅτε γὰρ τὴν Φρόνησιν μόνην τῶν ὁφεών μιμεῖσθαι προσέταξεν, ὅτε τὴν ἀκεραιότητα μόνην τῶν περιπερῶν, ἀλλ' ἐκέρασεν ἀμφοτέρας, διότι μίαν ἀμφότερα ποιεῖσιν αἰρετήν. ὃδεν γὰρ ὁ φέλος τῆς τοιαύτης Φρονήσεως, ἐάν αὐτῇ ἡ ἀκεραιότης.

‘Ημεῖς δὲ μιμησώμεθα καὶ ἄλλην Φρόνησιν τῆς ὁφεώς. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος, ὅταν γηράσῃ, σενῶ τόπω διέρας ἐκυρίου, ἀποξύεται τὴν λεγομένην λεβηρίδα, ¹⁾ Φημὶ δή, τὴν ἐπιδερματίδα, ²⁾ καὶ

¹⁾ Codex veterque inclusa habet in margine.

²⁾ Veterumque vocabulum, λεβηρίς, et ἐπιδερματίς habet Erotianus in Glossis. p. 34.

ita quoque nos, qui vetustate affectuum senuimus, iniiciamus nos ipsos in angustum strictumque viuendi modum: et per hunc exuta veteri animae veste, robusti efficiamur.

Nunc itaque in bonum, serpentes atque columbas, exemplo accepit: Alibi vero in malum potius sumpta sunt. Nam reprobantur Iudei tanquam serpentes et viperarum progenies: et male audit Esraim, quasi columba demens, quae non habeat cor. Solet enim frequenter scriptura, ab eodem animali differentes ostendere comparationes, quando illud bonas simul et malas habet conditiones. Nam et Christus dicitur leo propter regiam dignitatem, et inexpugnabilitatem. *Recumbens, inquit, dorminit ut leo, quis suscitabit eum?* Iustus etiam leo vocatur, propter fortitudinem. *Inclusus, ait, quasi leo confidit.* Praeterea et dialetus leo dicitur, eo quod immensis sit ac sanguinem vorax. *Ut leo, inquit, obambulat quaerens, quem deuoret.*

Vers. 17. *Attendite — vos.*

Praedicit eis futuras tentationes, exacuens ad certamina. Attendite, inquit, ab hominibus, hoc est, obseruate homines: siue pericula ab illis expectate.

Vers. 18. *E t — m. e.*

Postquam dixit, quae a Iudeis passuri erant, nunc etiam dicit, quae ab aliis gentibus.

Vers. 18. *In — gentibus.*

Ad redargutionem Iudeorum et gentium, ne postmodum dicere possint, quod prædicationem

καὶ γίνεται σθεναρός· ὅτῳ καὶ αὐτοὶ, γηράσαν-
τες τῇ παλαιότητι τῶν παθῶν, ἐμβάλωμεν ἔσυ-
τες εἰς τὴν σενήν καὶ τεθλιμένην πολιτείαν, καὶ
δι' αὐτῆς ἀποξύσαιτε τὸν πεπαλαιωμένον χιτώ-
να τῆς ψυχῆς, ἐνθεῖας γενώμεθα.

Νῦν μὲν δὲ εἰς καλὸν παράδειγμα τὸς ὁ Θεος
καὶ τὰς περιερρεὰς ἔλαβεν· αἷλαχθὲ δὲ μᾶλλον εἰς
πακὸν ἐληφθησαν. κακίζονται γάρ ιεδῶιοι, ὡς
ὁ Φεις, γεννήματα ἔχιδνῶν· καὶ διαβόλοις λεταὶ
ἔφραῖμ, ὡς περιερρεὰς^a ἄνευς, ὅτι ἔχοσσα καρ-^b) Οσε 7, II.
διαγ. εἴωθε γάρ πολλάκις ἡ γραφὴ διαθόρους
εἰκόνας ἐξ ἑνὸς ζώου παριστῶν, ὅταν ἐκεῖνο καὶ
θαυμαῖσα ἔχῃ, καὶ πονηρὰ πλευνεκά θύματα. καὶ
γάρ λέων μὲν, καὶ ὁ χειρὸς, κατὰ τὸ βασιλικὸν
καὶ ἄμαχον· ἀναπτεσῶν^c) γάρ, Φησιν, ἐκοιμή-^d) Gen. 49, 9.
θη, ὡς λέων· λέων δὲ καὶ ὁ δίκαιος, κατὰ τὸ
ἐυπαρθῆσαν. δίκαιος^e) γάρ, Φησιν, ὡς λέων b) Prov. 28, I.
πέποιθε· λέων δὲ καὶ ὁ διάβολος, κατὰ τὴν ανή-
μερον καὶ αἱμοβόρον· ὡς λέων^f) γάρ, Φησι, πε-^g) 1 Pet. 5, 8.
ριπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ.

Vers. 17. Προσέχετε — ὑμᾶς.

Προναθωνὲς τέτοις τὰς μέλλοντας πειρασμὲς,
παραθήγων εἰς τὰς αἰγῶνες. προσέχετε δὲ ἀπὸ
τῶν αἰθρῶν, αὐτὶ τῇ, Θυλάττεος τὰς αὐ-
θρῶπες, εἴτεν, προσδοκᾶτε δεινὰ απ' αὐτῶν.

Vers. 18. Καὶ — εἰ μοῦ.

^aἘπών, σὲ ὑποσήσονται παρὸς τῶν ιεδαίων, λοιπὸν
λέγει, καὶ σὲ παρὸς τῶν αἵλων ἐθνῶν.

Vers. 18. Εἰς — ἐθνεσιν.

^bΕἰς ἔλεγχον καὶ τῶν ιεδαίων, καὶ τῶν ἐθνῶν,
ἴνος μὴ μύνωνται λέγειν ὑπερον, ὅτι ὅτι ἥκεσαν τῷ

non audierint: in tantum enim audient, ut etiam
praedicatores innumeris malis afficiant.

Vers. 19. *Quum autem — loquamini.*

Ne dicant: Et quo pacto idiotae ac illiterati per-
suadere poterimus rhetoribus ac philosophis? pri-
mum hanc eorum soluit dubitationem dicens: Ne
soliciti sitis quomodo, aut quid loquamini.

Vers. 19. *Dabitur — loquamini.*

Dabitur: a me videlicet. Haec autem iterum di-
xit eis instantे crucis passione, quando de mundi
consummatione illum interrogauerunt. Ait enim
Lucas, quod tunc etiam subiunxerit: *Ego dabo
vobis os et sapientiam, cui non poterunt contradiri-
cere aut resistere omnes, qui aduersantur vobis.*

Vers. 20. *Non — loquentes.*

Hoc est, qui tunc loquentur.

Vers. 20. *Sed — vobis.*

Sed Spiritus sanctus, qui loquitur in vobis.

Vers. 21. *Prodet — filium.*

Illi non credentes, hos prodent fideles.

Vers. 21. *Et — eos.*

Et similiter de his dicendum est. Per hos autem
amicissimos etiam alios cognatos et familiares in-
telligit.

Vers. 22.

κηρύγματος. τοσθγον γάρ ἀκόστοιν, ὅτε καὶ τὸς κῆρυκας μυρίοις κακοῖς ὑποβαλεῖν.

Vers. 19. Ὅταν δὲ — λαλήσετε.

⁹ Ινα μὴ λέγωσιν ὅτι καὶ πῶς ιδιῶται, καὶ ἀγράμματοι, πέπαι δυνησόμεθα ἔτορες καὶ Φιλοσόφες; προθεραπένει καὶ ταυτην αὐτῶν τὴν ἀπορίαν λέγων· μὴ μεριμνήσητε, πῶς η̄ τί λαλήσετε.

Vers. 19. Δοθήσεται — λαλήσετε.

Δοθήσεται, παρ' ἐμῷ δηλαδή. ταῦτα δὲ εἰπεν αὐτοῖς καὶ αὖθις, ἐγγίζοντος τῷ διὰ σαυρῷ πάθει, ὅτε περὶ τῆς τῷ κόσμῳ συντελέσας ήρώτησαν αὐτόν. Φησὶ γάρ ὁ λαζαῖς, καὶ τηνικαῦτα εἰπεῖν αὐτὸν, ὅτι ἐγώ⁴, δάσω ὑμῖν σόμα καὶ σο- d) Luc. 21, 15. Φίαν, οὐδὲ δυνήσονται ἀντεπεῖν, οὐδὲ αντιτίηναι πάντες οἱ αὐτικέίμενοι ὑμῖν.

Vers. 20. Οὐ — λαλοῦντες.

Οἱ λαλοῦντες τότε.

Vers. 20. Αλλὰ — υἱοῦ.

⁹ Αλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ λαλῶν ἐν ὑμῖν τότε.

Vers. 21. Παραδώσει — τέκνου.

Οἱ μὴ πιεύσαντες, τὸς πιεύσαντας.

Vers. 21. Καὶ — αὐτούς.

Καὶ γὰρ τοις ὁμοίως. διὸ τῶν φιλτάτων δὲ τέτων, καὶ τὰς αἷλας ἐνέφηγε συγγενέας καὶ οἰκειότητας.

Vers. 22. *Et — nomen meum.*

Ab omnibus, id est, a pluribus: nam multi ipsos dilexerunt. Est autem et hoc scriptura. idem, ut omnes dicat pro pluribus. Quin autem superius addiderit, *propter me*, nunc addens etiam, *propter nomen meum*, magnam eis consolationem ac animi alacritatem iniecit, quum persuasum habent, quod illis adsit et auxilietur, qui propter ipsum patiuntur.

Vers. 22. *Qui — fatus erit.*

Tria innuit praesens verbum. Primum quod non solum eis opus sit ipsis auxilio, sed et propria fortitudine: ut non illius solum, sed et ipsorum bona sint opera. Et quod defatigari non oporteat. Nam quae utilitas est principii, quod finem non habet? Praeterea quod ad finem usque vitae adeunda sint pericula.

Dignum est autem, ut hos admiremur: quomodo ad tanta ac talia emissi pericula, audientes, quod uniuersum orbem inimicum haberent, totaque vita sua tentarentur: non detreciarunt periculum, neque liberationem a malis populerunt. Parebant enim tanquam morigeri magis: et confidebant, utpote fideles, de potentia emittentis. Quum autem didicissent, quod tantam haberet fidei praedicatione fortitudinem, ut adamantium quoque naturae amorem dissolueret, variis affectibus se mutuo vincentibus, magis incitati sunt, additisque viribus, indubitate spe deinceps egregia opera exhibendi, soli duodecim aggredi sunt orbem uniuersum: cum quo aduersus illos se diabolus opposuit, iunctis secum innumeris daemoniis. Illi vero obtinerunt victoriam, non interficientes

aduer-

Vers. 22. Καὶ — ὄνομά μου.

Τὸ πάντων, αὐτὶ τῷ, ὑπὸ τῶν πλειόνων, πολλοὶ γὰρ αὐτὲς ἡγάπησαν. ίδιωμα δὲ καὶ τῷτο γραφικὸν, πάντας λέγειν, καὶ τὰς πλείους. αὐνωτέρω δὲ προσθέεις· ὅτι ἔνεκεν^{ε)} ἐμώ, καὶ νῦν ε)Matth.10,18. δὲ παύλιν· ὅτι διὸ τὸ ὄνομά μω πολλὴν παρεκλησιν καὶ προδυμίαν αὐτοῖς ἐνέβαλε, πεπαισμένοις, ὅτι συμπαρέειν καὶ ἀντιλήψεται τῶν πασχόντων δι' αὐτὸν.

Vers. 22. Ο — σωθῆσετε.

Τείλα τὸ παρόν ἐμφάνιε ἑτόν· ὅτι εἰ μόνον χρείας τῆς παρ' αὐτῷ Βοηθείας, αλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν καρτερίας, ἵνα μὴ αὐτῷ μόνον, αλλὰ καὶ αὐτῶν γίνοντο τὰ κατορθώματα· καὶ ὅτι εἰ χρὴ ἀποκάμνειν. τί γὰρ ὁ Φελος ἀρχῆς, ὃν ἔχεσσι τέλος; καὶ ὅτι μέχρι τέλεως ζωῆς αὐτῶν παρατάθησεται τὰ δεινά.

Θεαμάσημ δὲ τέττας ἀξιον, πᾶς εἰς τοσθέτες καὶ τοιόττας κινδύνους ἀποστέλλομενοι, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν οἰκουμένην πολεμίαν ἔχειν ἀκέροντες, παρ' ὅλην δὲ πειράζειν τὴν ζωὴν, ἐκ ἐδειλιαστῶν, γένος ἐζήτησαν σέπαλλαγην τῶν δεινῶν; ὑπήκοον γὰρ, ὡς εὑπειθεῖς τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἐθάρρευν ὡς πιστοὶ τῇ δυνάμει τῷ ἀποστέλλοντος. μεμαθηκότες δὲ καὶ, ὅτι τοσθέτοι ἰσχύσει τὸ κήρυγμα τῆς πίσεως, ὡς διαλύσαι καὶ τὴν ἀδαμαντίνην σοργὴν τῆς Φύσεως, καὶ τὰς σχέσεις αἱλήλαις ἐκπολεμῶσαι, μᾶλλον αἰνηρεθιδησαν, καὶ νευραθέντες λοιπὸν ταῖς ἀναμφιβόλοις ἐλπίσι τῷ κατορθῶν, ἀποδύσαυτο, δώδεκα μόνοι, πρὸς ἀπαστάν τὴν οἰκουμένην, ἥτινι συμπαρετάττετο κατ' αὐτῶν καὶ ἀδιέβολος μετὰ τῶν ἀπείρων αὐτῷ δαιμόνων, καὶ

aduersarios, sed sibi connuerantes: et quos dae-monibus aequales acceperunt, angelis similes red-diderunt.

Vers. 23. *Quum autem — aliam.*

Postquam dixit, quae post ascensionem suam erant euentura, sermonem ad ea reduxit, quae ante crucem futura erant. Iubet autem fugere, non tanquam timidos, sed tanquam eos, qui expelluntur. Verum si u^t Gregorius Theologus interpretatur, iubet vt misereantur persequentium et imbecilliorum: nec longe fugiant, sed ab hac ciuitate in illam, ne villam praetereant, ad quam non perueniant.

Vers. 23. *Amen — hominis.*

Priusquam veniat ad vos. Hoc autem ad solatium et refrigerium eorum dixit, confirmans, quod citius eos esset sibi adiuncturus, quam ipsi omnes Iudeorum ciuitates circumirent, siue antequam ad vniuersam Palaestinam accederent. Sufficiebat enim pro omni consolatione, vt illis adeo exagitatis appareret: quod sane tunc etiam fecit, sicut promisit. Quia autem futurum erat, vt ab his qui se persequerentur, calumniam sustinerent, et ideo moleste ferrent: super hoc etiam consolacionem adfert, partim a proprio exemplo, et ab his, quae sibi ipsi accidebant, dicens:

Vers. 24. *Non — dominum suum.*

Commune in profert sententiam, quaeque omnibus nota est: et huic adaptat, quae circa se accidentunt,
vt

³⁾ Bis ergo ιτος cum Genituo.

νενικήσασιν, οὐκ ἀνελόντες τὰς ἐναντίας, αὐτὸς
μεταρρύθμισαντες, καὶ δαιμόνων ³⁾ ἵστε λαβόν-
τες, ἀγγέλων ἵστε ἐποίησαν.

Vers. 23. Ὁταν δὲ — ἄλλην.

Εἰπὼν τὰς μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτῷ συμβησό-
μενα, πάλιν ἥγαγε τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρὸ τῷ ταυ-
ρῷ. κελένεις δὲ Φεύγειν, ἢ χῶς δειλὸς, αὐτός, ως
διωκομένας. ὁ δὲ Θεολόγος γενηγόριος ἐρμηνέυων
τῷτο, Φησιν, ὅτι Φειδοῖ τῶν διωκόντων, καὶ τῶν
ἀθενετέρων· καὶ οὐδὲ μακρὰν Φέυγειν, αὐτός απὸ
ταύτης τῆς πόλεως εἰς ἐκείνην, ἵνα μηδεμίου
παρασλέψωσιν, εἰς ἣν ⁴⁾ αὐτοῖς αὐτοῖς.

Vers. 23. Ἀμήν — τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐως ἂν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. τῷτο δὲ πρὸς ψυχο-
γωγίαν καὶ ἀνάψυξιν αὐτῶν εἶπε, Βεβαιῶν, ὅτι
Θᾶττον τῷτος καταλάβῃ, πρὸ τῷ περιελθεῖν
αὐτὸς πάσας τὰς πόλεις τῶν ιουδαίων, ἥγουν,
πρὸ τῷ διελθεῖν ὅλην τὴν παλαιότην. ἤρετο γάρ,
καὶ μόνον ἐπιφανεῖς αὐτοῖς αὐτὶ πάσας παρα-
κλήσεως, οὗτος ἐλαυνομένοις, ὃ δὴ τότε καὶ πε-
ποίηκεν, ως ὑπέσχετο. ἐπεὶ δὲ καὶ Βλασφημῆ-
θαι παρὰ τῶν διωκόντων ἔμελλον, καὶ διὰ τῷτο
δάκνεθαι, παραμυθεῖται καὶ τῷτο τὸ μέρος, απὸ
τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος, εἴπων.

Vers. 24. Οὐκ — τὸν κύριον αὐτῷ.

Ἄποφασιν μὲν λέγει κοινὴν καὶ πᾶσι γνῶμον,
προσαρμόζει δὲ ταύτη τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἵνα μηδ-
CC 4 εἰς

⁴⁾ Malim, αὐτοῖς αὐτοῖς.

ut nullus possit contradicere. Vere enim ita est, quod neque discipulus suo magistro praestantior est, neque seruus suo domino: dum ille discipulus fuerit, et iste seruus. Nam subiecho quaedam est doceri ac seruire, et secundum hoc ipsum omnino subiecti sunt. Itaque neque vos supra me estis, quam sim magister ac dominus vester.

Vers. 25. *Sufficit — magister suus.*

Satis est vobis discipulis ad consolationem, ut contumelia afficiamini. sicut et ego, qui sum magister vester: idque magnum est, ut etiam in talibus mihi similes sitis.

Vers. 25. *Et seruus — suus.*

Rursum etiam huc trahendum est, quod dixit: *sufficit ut fiat.*

Vers. 25. *Si — domesticos eius?*

Beelzebul nominabant principem daemoniorum. Et licet manifeste scriptum non sit vocatum esse Christum Beelzebul a Iudeis, verisimile tamen est, et hoc conuitum aduersus illum iactatum esse. Vel etiam alio modo, vocatum esse dicit Beelzebul, quia amicum illius vocabant eum, dicentes: Hic non ejicit daemona nisi per Beelzebul principem daemoniorum, ut in processu inueniemus. Atqui multa quoque alia conuitia iactabant in eum: verum hoc solum apposuit, tanquam omnium pessimum.

Vers. 26.

5) i. e. ελέττωσις.

εἰς αὐτιλέγεν ἔχοι. ὅκ ἔσιν ὄντως, ὅτε μαθητὴς
κρείττων τῇ σκέψῃ διδάσκαλος, ὅτε δὲλος κρείτ-
των τῇ κυρίᾳ αὐτῷ, ἔως ὅτι ὁ μὲν εἴη μαθητής,
ὁ δὲ δὲλος. Ὅφεσις 5) γάρ ἐσι καὶ τὸ διδάσκεθαι
καὶ τὸ δελένεν, καὶ κατ' αὐτὸ τότο πάντως 6)
ὑποβεβήκασι. λοιπὸν δὲν δέ ὑμεῖς ἐσὲ ὑπὲρ ἐμὲ,
τὸν διδάσκαλον υμῶν καὶ κύριον.

V. 25. Ἀρχετὸν — ὁ διδάσκαλος αὐτῷ.

²⁾ Αρκεῖ τοῖς μαθηταῖς υμῖν εἰς παραμυθίαν, ἵνα
γένηται βλασφημένοι, ὡς ἐγὼ ὁ διδάσκαλος
υμῶν, καὶ μέγα υμῖν τὰ, καὶ ἐν τοῖς τοιχτοῖς ἐξ-
σωθῆναι μοι.

Verf. 25. Καὶ ὁ δὲλος — αὐτῷ.

¹⁾ Ελκυσέον καὶ ἐπὶ τὸ ἑπτὸν τότο πάλιν τὰ, αξ-
κετὸν, ἵνα γένηται.

Verf. 25. Εἰ — οἰκεῖαις αὐτοῦ.

ΒΕΕΛΖΕΒὺλ ὠνόμαζον, τὸν αἱρούντας τῶν δαιμο-
νίων. εἰ δὲ καὶ Φανερῶς δὲ γέγραπται, ιληθῆναι
βεελζεβὺλ τὸν χριστὸν ὑπὸ τῶν ιδούιων, αὐτὸς εἰ-
κὼς, καὶ τότο βλασφημηθῆναι κατ' αὐτῷ, η̄ καὶ
ἐτέρως κληθῆναι τότο λέγεται, διότι φίλον αὐτοῦ
τότον ἐκάλεν, λέγοντες, ὅτι δέτος 5) οὐκ ἐκβάλλεται 6) Matth.12,24.
λει τὰ δαιμόνια, εἰ μή ἐν τῷ βεελζεβὺλ, αἱρο-
ται τῶν δαιμονίων, ὡς προϊόντες ἐυρήσομεν. καὶ
μήν 7) πολλὰ καὶ ἄλλα κατεβλασφημησαν αὐτῷ.
τότο δὲ μόνον τέθηκε νῦν, ὡς χεῖρον τῶν ἄλλων.

Cc 5

Verf. 26.

5) ὑποβεβήκασι. B.

6) καὶ ἄλλα πολλά. A.

Vers. 26. *N e — illos.*

Conuictantes videlicet ac mordentes.

Vers. 26. *Nihil — sciatur.*

Vniuersalis quidem sermo videtur: est tamen et proprius: de virtute enim Apostolorum loquitur: quod hanc impossibile sit abscondi: quanquam enim nunc abscondita sit, et ideo vos obiurgant: suo tamen tempore detegetur. Etsi ergo nunc ab omnibus arguamini, ne timueritis tamen eos, qui redarguunt: sed illos potius expectate, qui in posterum sunt laudatur; neque praesentia contistent, sed futura potius ad confidendum adducant.

Vers. 27. *Quae — tectis.*

Postquam hos tristitia liberauit, quae propter conuictia causatur: nunc de praedicatione differit. At qui neque tenebrae erant quando haec dicebat: neque in aurem eis loquebatur. Sed quia priuatim haec et non publice dicebat: et solis eis, non omnibus, ideo ait: Quod dico vobis priuatim, dicite publice: et quod soli audistis, praedicate omnibus. In tenebris ergo nominauit, quod priuatim dicebatur. In aurem vero, quod solis. Et rursus. In luce, quod publice, in tectis auctem, quod omnibus.

Vers. 28. *Et — gehenna.*

Quum prius de aliis periculis differeret, subincidit et sermo de interfectione ipsorum: hanc ergo etiam praedicat, iubetque eam parui pendi: ne timueri-

Vers. 26. Μή — αὐτούς.

Λοιδορεῖντας καὶ διακωμαδοῦντας.

Vers. 26. Οὐδὲν — γνωθήσεται.

Δοκεῖ μὲν καθολικὸς ὁ λόγος, ἐσ; δὲ ἴδικός. περὶ τῆς ἀρετῆς γὰρ λέγεται τῶν ἀποσόλων, ὅτι αἰδίνατον καρβῆναι ταύτην. εἰ γὰρ καὶ νῦν κεκάλυπται, καὶ διὰ τοῦτο λοιδορεῖσιν υμᾶς, ἀλλὰ ἀποκαλυφθήσεται τῷ χρόνῳ, καὶ λοιπὸν τιμηθήσει παρὰ πάντων. μηδὲν Φοβηθῆτε τὰς νῦν κωμαδίας, αλλὰ προσδοκάτε τὰς υἱερον ἔγκωμιάσοντας, μηδὲ τὰ παρόντα λυπείτω μᾶλλον, αλλὰ τὰ μέλλοντα πειθέτω θαρρεῖν.

Vers. 27. Ὁ — δῶμά των.

³⁾ Απαλλάξας αὐτὸς καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ὄντεσι λύπης, περὶ τῆς κηρύγματος διαλέγεται. καὶ μὴν γέτε σκότος ἦν, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, γέτε εἰς τὸ οὐς αὐτοῖς ἐλεγεν· αλλὰ ἐπειδήπερ ἴδια καὶ δημοσία ταῦτα εἶπε, καὶ μόνοις, καὶ γε πᾶσι, Φησίν.⁸⁾ ὅτι ὁ λέγω υμῖν ἴδια, ἐπατε δημοσίᾳ, καὶ ὁ πιστάσατε μόνοι, κηρύξατε πᾶσιν· ἐν σκοτίᾳ μὲν φομάσσας, τὸ κατ' ἴδιαν· εἰς τὸ δὲ, τὸ μόνον· καὶ αὐθίς ἐν φωτὶ μὲν, τὸ δημοσία· ἐπὶ τῶν δωμάτων δὲ, τὸ πᾶσι.

Vers. 28. Καὶ — γε ἐννυ.

Περὶ τῶν ἄλλων δεινῶν προδιαλειβῶν, ὑποικατέβη καὶ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν λόγον, καὶ προλέγει καὶ ταύτην, καὶ κελέυει καταφρο-

⁸⁾ γὰρ, addit. A.

mueritis, inquiens, ab his, qui occidunt corpus, hoc est, ne timueritis occidentes corpus: neque propterea praedicationem relinquatis: sed eum timete, qui vos ad huiusmodi ministerium emisit: et facite, quod iussum est. Siquidem illi, etsi corpus occidant, nequaquam tamen animam superabunt: hic autem et animam et corpus potest perdere in gehenna, hoc est, punire. Timorem igitur hominum, Dei timore repellite, minorem videlicet maiore. Aliunde quoque has de interfectionis metu consolatur: et vide, quid dicat:

Vers. 29. *Nonne — patre vestro.*

Ἄσταγος genus oboli, diminutinum est ab asse, cuius tamen vilitas proverbio celebris est. Dicit ergo nunc Christus interrogando: Nonne tantae vilitatis sunt passerculi, ut duo vendantur assario, hoc est, minimo obolo? et tamen neque unus ex his capitur laqueo absque Deo, non tanquam cooperante, sed tanquam permittente.

Vers. 30. *Vestri autem — sunt.*

*Vos autem tanti estis, ut omnes quoque capilli vestri numerati sint a Deo. Significat autem capillorum numerus exactam notitiam, quod valde cogniti sitis ab eo, et ad minutum quoque nouit ea, quae circa vos sunt, propter magnam vobis-
cum familiaritatem. Quod si ne unus quidem vilissimorum passerculorum laqueo capitur, abs-
que*

²⁾ Ita quoque Cinnamus. p. 78. ἐνδρας τῶν ἐπὶ δό-
ξης παραμυθησομένους Κορράδω τὴν συνφορὰν
ἔσελλε.

νῦν αὐτῆς, μὴ Φοβῆθε, λέγων, ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τετέσι, μὴ Φοβῆθε τοὺς ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα, μηδὲ διὰ τέτο παταλίπητε τὸ κηρύσσειν, αἰλλὰ Φοβήθητε τὸν ἀποσείλαντα υἱὸν εἰς τὴν τοιαύτην δισκονίαν, καὶ ποιῆτε τὸ κελευθέν. ἐπεῖνοι μὲν γάρ, εἰ καὶ τὸ σῶμα ἀποκτείνωσιν, αἰλλὰ οὖν οὐ περιγενήσονται καὶ τῆς ψυχῆς· ὅτος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα δύναται ἀπολέσαι ἐν γεένῃ, ὁ ἐσι, κολάσται. Φόβον δὲν ἀπώσαιδε Φέβρω, τὸν τῶν ἀνθρώπων τῷ τῷ θεῷ, καὶ τὸν ἡττονα τῷ μείζονι. καὶ ἐτέρωθεν δὲ παραμυθεῖται⁹⁾ τοῖς τὴν δειλίαν τῆς αἰνιγέσεως. καὶ ὅρα, τί Φῆσιν.

Vers. 29. Οὐχὶ — οὐρανοῖς.¹⁾

Τὸ μὲν ασσάριον, εἴδος ὄβολον ἐσί. λέγει δὲ νῦν ὁ χριστὸς κατ' ἔρωτησιν, ὅτι ὥχι τοσπτόν εἰσιν ἐντελέσατα τὰ σφεδία, ὡς πωλεῖδαι δύο τῷ ασταρίον, καὶ ὅμως, ἐδὲ ἐν τάξιν θηρέυεται χωρὶς τῷ θεῷ; ὥχ ὡς συνεργεῦντος, αἰλλὰ ὡς παραχωροῦντος.

Vers. 30. Τυῶν δὲ — εἰσιν.

Τμῆις δὲ τοσοῦτόν ἐσε τίμιοι, ὥσε καὶ πάσαις υἱῶν τὰς τρίχας ἡριμημέναις εἴναι παρὰ θεού. δηλοῖ δὲ οὐ απαριθμητισ τῶν τριχῶν, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν, ὅτι λίσαν γνώσκειθε αὐτῶν, καὶ λεπτομερῶς οἶδε πάντα τὰ καθ' υἱὸν, διὰ τὴν ἄγαν υἱῶν οἰκείωσιν. καὶ εἰ τῶν ἐντελεσάτων σφεδίων ἐδὲν θηρέυεται χωρὶς αὐτῶν, καθὼς εἴρηται, πολλῶν

¹⁾ Hentenius ergo, cuius interpretatio dissentit, non videtur reperisse post πατρὸς υἱῶν vocabula τῇ εὐχρηστῇ, quae uterque meus habet. Sic etiam vers. 27. pro ὁ λέγω, videtur leguisse ἡ λέγω.

que eius consensu, sicut dictum est, multo magis vos, qui pretiosi estis, non interficiemini, nisi ipse consenserit. Non oportet ergo formidare.

Vers. 31. *Ne igitur — vos.*

Ad timoris abiectionem saepius adhortatur, propter magnitudinem temptationum.

V. 32. *Omnis — V. 33. in coelis est.*

Confessionem vocat testimonium: prouocans eos ad sui testimonium. Dicit ergo: *Omnis qui testimonium tulerit de mea diuinitate coram hominibus, et ego testimonium feram illi coram patre meo: hoc est, qui praedicauerit me esse Deum, praedicabo et ego eum esse fidelem.* Quisquis autem me repulerit, repellam et ego illum. Quod ergo dicitur: *In me, idem est, ac si dicat, mihi.* Et quod dicitur: *In illo, ac si dicat, illi.* Chrysostomus vero ait, quod non dixit: *Quisquis confitebitur siue testimonium dederit mihi, sed in me siue per me, hoc est, a me adiutus.* Vnde consequenter etiam intelligimus, quum dicitur: *Confitebor et ego in illo, perinde esse ac si dicat: a gratitudine ipsius motus.* Quia autem futurum erat, ut turbatione ac caede impleretur praedicatio, de hoc quoque tractat, dicens:

Vers. 34. *Ne putetis — gladium.*

† *Quid per gladium significatur, nisi sectio verbi, dividens peius a meliori, et separans fidem ab infideli: excitans filium et filiam ac nurum, aduer-*

λῶ μᾶλλον ὑμεῖς οἱ τίμοις ἐκ ἀναιρεθήσεως, μὴ παραχωροῦντος αὐτοῦ. καὶ λοιπὸν οὐ χρὴ δεσμένους.

Vers. 31. Μὴ οὖν — ὑμεῖς.

Πολλάκις ἐγκελέυεται τὴν αὐτοῖς, διὰ τὰ μεγέθη τῶν μελλόντων πειρασμῶν.

Vers. 32. Πᾶς — V. 33. ἐν ἁρπαγοῖς.

Ομολογίαν, τὴν μαρτυρίαν λέγει, παρεθήγων αὐτὸς εἰς τὸ μαρτύριον. Φησὶ γὰρ, ὅτι πᾶς, ὃσις μαρτυρήσει μοι θεοτητας ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, μαρτυρήσω αὐτῷ καὶ γὰρ πίστιν ἐνώπιον τῷ πατρὸς με, τετέταν, ὃς ἀνακηρύξει με θεὸν, ἀνακηρύξω αὐτὸν καὶ γὰρ πιστόν. ὃσις δὲ ἀναπώσηται με, απώσομαι καὶ γὰρ αὐτόν. τὸ γέννητον ἐν ἐμοὶ, αντὶ τοῦ, ἐμοί. καὶ τὸ ἐν αὐτῷ, αντὶ τοῦ, αὐτῷ. ὁ δὲ χρυσόσορος²⁾ φησιν, ὅτι ὡκὺ ἐπεν, ὃσις ὁμολογήσει ἐμοὶ, αὐτὸν ἐν ἐμοὶ, τετέταν, ὑπὲρ ἐμοῦ βασιθύμενος. Ὁδεν ἀκολέθως νοθευειν καὶ τὸ, ὁμολογήσω καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, αντὶ τοῦ, ὑπὸ τῆς ἐνγυνωμοσύνης αὐτῷ κινέμενος. ἐπεὶ δὲ ταραχῆς καὶ φόβος μετὸν ἔμελλε γίνεσθαι τὸ κίνητον, προδιαλαμβάνει καὶ περὶ τέττα, λέγων.

Vers. 34. Μή νομίσητε — μάχαιραν.

[Τοῦ³⁾ Θεολόγγος. Τί δὲ ή μάχαιρα; ή τομὴ τῷ λόγῳ, ή διαιρεστα τὸ χειρόν απὸ τῷ κρείττονος, καὶ διχοτομεστα τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀπιστὸν, καὶ ἐπεγνωμεστα τὸν οἰον, καὶ τὴν θυγατέρας, καὶ τὴν

³⁾ Inclusa in margine habet. A. Legitur hic locus in oratione, εἰς τὴν ἐπιφάνια p. 236.

aduersus patrem et matrem ac socrum: et noua ac recentia, aduersus antiqua et inueterata.

Atqui nato eo dicebant angeli: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax.* Et prophetae pacem eius annuntiauerant. Ipse quoque discipulis iussit, ut quamlibet domum ingredientes, pacem ei optarent. Quomodo ergo nunc dicit: non veni missurus pacem, sed gladium? Quia gladius hic, pacem illam facturus est, de qua dixerunt angeli, et ante illos prophetae. Gladium autem vocat dilectionem erga se, vtpote fideles ab infidelibus diuidentem: cuius inexpugnabili virtute, ipsi quoque genere amicissimi, citius a mutua coniunctione sunt diuisi, facileque abstracli. Aliibi praeterea vehementer eius actiuitatem demonstrans, dixit: *Ignem veni missurus in terram.* Siquidem primum abscondere oportebat, quod erat immedicabile: deinde pacificare caetera, et erga seipsum et erga Deum. Propter hoc ergo durius ita loquutus est, ut his cognitis, postea non turbentur. Adhuc autem sermonem, qui de hoc factus est, explanat, breui verbo auditum eorum exercens, ne ob rerum difficultatem reclament.

Vers. 35. *Veni — socrum suum.*

† Michaeae 7. Filius contumeliam faciet patri, et filia consurget aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suum, et iniurici hominis omnes domestici eius.

Rursus

¹⁾ Haec, quae inclusa sunt, vterque Codex habet in margine. Paullo inferius habebat Hentenius.

τὴν νύμφην τῷ πατερὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τῇ πενθερᾷ, τὰ νέα καὶ πρόσφατα, τοῖς παλαιοῖς καὶ σκιώδεσι.]

Καὶ μὴν ἔλεγον οἱ ἄγγελοι, γεννηθέντος αὐτῷ, δόξα^a; ἐν Φίσοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη^b) Luc. 2, 14. καὶ εἰ προφῆται δὲ τὴν εἰρήνην αὐτοῦ πάλαι προκατέγνωσαν. καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς μαθηταῖς προσέταξεν, εἰσερχομένοις^b) εἰς ἑκάτην σικλαῖν, h) Matth. 10, 12. εἰρήνην ἐπικέγων αὐτῷ. πῶς ἐν Φησὶ νῦν, ὅτε ἡ λαθὸν βαλεῖν εἰρήνην; διότι οὐ μάχαιρα αὐτῇ ποιῶν ἐμελλε τὴν εἰρήνην ἐκείνην, περὶ οὗ εἴπουν οἱ τε ἄγγελοι, καὶ πρὸ τότε οἱ προφῆται. μάχαιραν δὲ λέγει, τὴν πρὸς αὐτὸν αγκάπην, ὡς διατρέσσαν τὰς πιτεύοντας ἀπὸ τῶν μὴ πιτεύοντων, οἷς τῇ ἀμάχῳ δυνάμει καὶ αὐτὰ τὰ φίλτατα γένη θάττον διεσπάθησαν ἐκ τῆς ἀλλήλων συναρθείας, καὶ ἐυχερῶς ἀπεργάγησαν. καὶ ἀλλαχθὲ δὲ τὸ σφοδρὸν αὐτοῖς καὶ δραπέτων ἐμφάνισαν εἰρηνεύοντας^c) πῦρ ἡλθόν βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. i) Luc. 12, 49. ἕδε γαρ, ἕδε πρῶτον ἀποκοπῆναι τὸ ἀνιάτως ἔχον, εἴτα τὸ λοιπὸν εἰρηνεῦσαι, πρὸς τε ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν Θεόν. διὰ τοῦτο τοίνυν ὅτως ὀποτόμως εἴπεν, οὐα γινώσκοντες ταῦτα, μὴ ταράττωτωμεν. προσεξπλαῖ δὲ καὶ ἔτι τὸν περὶ τότε λόγον, γυμνάζων τὴν ἀκοὴν αὐτῶν τῇ τραχύτητι τῶν ἥμιτρων, οὐα μὴ ἐν τῇ δυσκολίᾳ τῶν πραγμάτων ἀλιγγιάσωσιν.

Vers. 35. Ἡλθόν — τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

[^a) Μιχαΐς^b) Θυγάτηρ ἐπαναπέσεται ἐπὶ τὴν k) Mich. 7, 6. μητέρα αὐτῆς, νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς^c) εἰχθρὸς ἀνδρὸς, πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῷ.]

Rursus per hos charissimos, cognitionem omnem significauit. Propriissime autem dixit, ut hominem sive filium dissidere faciam aduersus patrem suum, filiam autem aduersus matrem suam. Siquidem chatiores sunt: filius quidem patti, filia vero matti, propter naturae similitudinem. Ad haec nuru apte dixit aduersus socrum suam diuidendam esse: magnum enim cum obseruantia pudorem, reverentiam, ac obsequium exhibebant nurus socribus. In nuru autem significauit et generum aduersus socrum suum separandum. Superius itaque simplicem fecerat enumerationem dicens: Prodet frater fratrem in mortem, et pater filium: hic vero alio modo enumeravit naturaliori, magisque proprio. Quod si dissidere facit hominem aduersus eum, qui ipso superior est, multo magis aduersus coniugem, quae ipsi subiecta est: illud enim naturale, hoc autem ascititum est. Proinde hoc quasi manifestum reliquit intelligendum. In sequentibus vero etiam expresse de coniugibus commemorabit, dicens: Omnis, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centupla accipiet, et vitae aeternae sortietur haereditatem.

Vers. 36. *Et inimici — eius.*

Hoc propheticum est verbum, dictum olim aduersus Iudeos, quando contra se inuicem dissensiones habebant. Christus autem opportune aptauit his, quae dicta sunt, significans, quod omnes domestici eius, qui crediturus est, iniunici eius efficiuntur.

Vers. 37.

Πάλιν διὰ τῶν φιλτάτων τέτων, παντοῖαν συγγένειαν ἐνέφηνε. οἰκείότατα δὲ ἔπειν, ἀνθρώπου μὲν, ἔτεν υἱὸν, διελεῖν κατὰ τῷ πατρὸς αὐτῷ, Θυγατέρα δὲ κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς· φίλτερος γὰρ υἱὸς μὲν πατρὶ, θηγάτηρ δὲ μητρὶ, διὸ διμοιότητα φύσεως. καὶ τὴν νύμφην δὲ αὐτῆς ἀρμοδίως ἔφηνε διχάσαι κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. πολὺν γὰρ αἰδὼ καὶ τιμὴν καὶ θεραπείαν παρεῖχον αἱ νύμφαι ταῖς πενθεραῖς. διὰ δὲ τῆς νύμφης, ἐδίήλωσε καὶ τὸν νυμφίον κατὰ τῷ πενθερῷ διχαζόμενον. ὅπιστος μὲν δὲν ἀπλῆν ἀπαριθμητοῖς ἐποιήσατο, εἰπὼν, ὅτι παραδώσει) ἀδελ- 1) Matth. 10, 21. φὸς αἰδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατήρ τέκνου· ἐνταῦθα δὲ τρόπου ἔτερον ἀπηριθμήσατο φυσικῶτερόν τε καὶ σχετικώτερον. εἰ δὲ τὸν ἀνθρώπον διχάσει κατὰ τῷ ύπερκειμένῳ πατρὸς αὐτῷ, πολλῷ μᾶλλον κατὰ τῆς ύποκειμένης αὐτῷ συζύγῳ. τῷ μὲν γὰρ φύσει, τῆς δὲ θέσει τὸ φίλτερον. τιμιώτερον δὲ τὸ φύσει τῷ θέσει. λοιπὸν δὲν, ὡς δῆλον, ἀφῆκε τῷτο νοεῖδαι. προὶὼν δὲ ἁητῶς καὶ πέρι τῶν συζύγων διέξειτι, λέγων, ὅτι πᾶς^m, 2) Matth. 19, ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ αγέρας, ἔνεκεν τῷ ἐνόματός μου, ἐκατονταπλασίους λῆψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

Vers. 36. Καὶ ἔχθροι — αὐτοῦ.

Τέτο προφητικόν ἐσι τὸ ἁητὸν λεχθὲν πάλαι κατὰ τῶν ἰεδαίων, ὅτε κατ’ αἰλῆλων ἐσχιθησαν· ὁ δὲ χριστὸς ἐυκαίρως τῷτο τοῖς προκειμένοις προσήρμοσε, δηλῶν, ὅτι πάντες οἱ οἰκεῖοι τῷ μέλλοντος πιστεύειν ἔχθροι τέτω γενήσονται.

Vers. 37. *Qui amat — dignus.*

Hic quoque de solis ascendentibus et descendebus in unoquoque differuit, tanquam magis propriis et familiaribus. *Qui amat*, inquit, *illos supra me*: nam quando illi pii sunt, honestum est illos amare. Semper autem malum est amare illos supra Deum.

Vers. 38. *Et qui — dignus.*

Crucem vocat mortem ad ea, quae mundi sunt: quia mortis instrumentum erat crux. Oportet enim eum, qui Christum sequuturus est, mortuum esse ad mundanas voluntates, sicut ille. Sequitur autem illum, quisquis per vestigia conuersationis eius incedit.

Vers. 39. *Qui — perdet eam.*

Qui inuenierit, hoc est, lucratus fuerit tempore martyrii, et non perdiderit per mortem, hic perdet eam in futuro saeculo, hoc est, in supplicium iniiciet, nempe perdita fide.

Vers. 39. *Et qui — inueniet eam.*

Cui ablata fuerit mea causa ab infidelibus, hic potius inueniet illam, siue lucrabitur, id est, seruabit. Haec autem dicebat abducens illos ab ignorantia amore, et ad martyrium prouocans: quod etiam tricesimo tertio capite facit. Retsum alibi vario

5) ταύτην. A.

Vers. 37. Ο φιλῶν — ἀξιος.

Καὶ ταῦθα περὶ μόνων τῶν αἰνόντων καὶ κατιόντων ἐφ' ἑκάστῳ διέλαβεν, ὡς σικειοτέρων. ὁ Φιλῶν, Φησὶν, αὐτὸς, ὑπὲρ ἐμέ. ὅτε μὲν γὰρ ἐυσεβεῖσιν, καλὸν τὸ Φιλεῖν αὐτὸς. αἱ δὲ κακὸν, τὸ Φιλεῖν αὐτὸς ὑπὲρ τὸν Θεόν.

Vers. 38. Καὶ ὁ — ἀξιος.

Σταυρὸν λέγει, τὸν πρὸς τὰ Βιατικὰ Θάνατον, διότι θανάσιμον ἦν ἔργονον ὁ σαυρός. χεὶ γὰρ τὸν ἀκολούθειν μέλλοντα τῷ Χριστῷ, νεκρωθῆναι πρὸς τὰς κοσμικὰς ἥδους, ὡς ἐκένος. ἀκολούθει δὲ ὁ πίστωσις, πᾶς ὁ βαίνων κατ' ἤχνος τῆς πολιτείας αὐτῷ.

Vers. 39. Ο — ἀπολέσει αὐτὴν.

Ο ἐυρών, ἀντὶ τοῦ, ὁ κερδάρας αὐτὴν ἐν κατεῳ μαρτυρίᾳ, καὶ μὴ ἀπολέσει⁵; αὐτὴν δι' ἀναρρέσεως, οὗτος ἀπολέσει αὐτὴν, ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι, τοτέσιν, εἰς κόλασιν ἐμβαλεῖ, ὡς προδεδωκούσαν τὴν πίσιν.

Vers. 39. Καὶ ὁ — ἐυρήσει αὐτὴν.

Ο δὲ ἀφαιρεθεὶς αὐτὴν δι' ἐμὲ παρὰ τῶν ἀπίσων, οὗτος ἐυρήσει μᾶλλον αὐτὴν, ἥγεν, κερδανεῖ, σώσει. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἀπάγων μὲν αὐτὸς τῆς ἀγεννῆς Φιλοψυχίας· παραθίγων δὲ ἐπὶ τὸ μαρτύριον. καὶ ἀλλοχώ, [ἐν⁶) τῷ τριακοσιῷ τρίτῳ κεφαλαιώ,] δὲ πάλιν, ἐτέρως ὁ

Dd 3

Χριστὸς

⁵⁾ Inclusa in margine. B. Eorum loco, post μαρτύριον, Hentenius videtur legisse, ὁ καὶ εὐ τῷ ποιεῖ.

vario modo Christus mentem impellit: saepius que id in multis facere solet.

Vers. 40. *Qui — me misit.*

Haec dixit aperiens discipulis domos fidelium. Quis enim laeta fronte illos non excipiet hospitio, per ipsos suscepturnus filium, et per filium, patrem?

Vers. 41. *Qui — accipiet.*

Etiam haec propter eandem causam. Generaliter autem primo simpliciter de propheta sentit, ac simpliciter de iusto intelligit: et deinde de discipulis insert. Dicit enim: Qui prophetam aut iustum hospitio excipit, non ad demonstrationem, aut alio quopiam simulato modo, sed ob nomen prophetae vel iusti, id est, propter hoc ipsum, quod nominantur et sunt, ille propheta, et hic iustus, mercedem prophetae et iusti accipiet. Id autem duplcem habet interpretationem. Vel quod aequalibus cum his honoribus dignus habebitur: Nam magna res est hospitalitas: et praecipue si Dei sint cultores, qui excipiuntur. Aut quod dicendo, mercedem prophetae et iusti, ostenderit discipulos, et prophetas et iustos futuros. Ne quis vero paupertatis velamentum obtendat, vide quousque sermonem demittat.

Vers. 42. *Et — mercedem suam.*

Pusillo dixit discipulos, docens eos modestiam seruare. Ψυχής communiter dicunt aquam frigidam, quamquam simpliciter aquam significare potest. Vnde et Marcus ποτήριον ὑδάτος, id est, poculum aquae absolute dixit.

χριστὸς τὸ παρὸν μετεχειρίσατο⁷⁾ νόημα. καὶ
πολλάκις ἐπὶ πολλῶν εἴωθε τῦτο ποιεῖν.

Vers. 40. Ο — τὸν ἀποσείλαντό με.

Tαῦτα εἶπεν, ἀνοίγων τοῖς μαθηταῖς τὰς σκή-
ας τῶν πιεσυόντων. τίς γὰρ ἔχει ὅν τοις αὐτοῖς εἰ-
τέσει εξένιστε, μέλλων ὑποδέξαθαι διὰ αὐτῶν μὲν τὸν
ὑἱὸν, διὰ τὴν ὑπόδειξιν δὲ, τὸν πατέρα;

Vers. 41. Ο — καὶ φεταφ.

Kαὶ ταῦτα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἴρηκε. μαθο-
λικῶς δὲ πρῶτον ἀποφαίνεται περὶ ἀπλῶς προ-
φῆτης, καὶ περὶ ἀπλῶς δικαίων εἴτα ἐπιφέρεται
περὶ τῶν μαθητῶν. λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Σενίζων προ-
φῆτην, οὐ ἀπλῶς δίκαιουν, μὴ πατέρα επιδειξιν, οὐ τι-
νακα τρόπον ἐσχηματισμένουν, αὐλαὶ εἰς ὄνομα προ-
φῆτης, οὐ δικαίων, τετέται, διὰ αὐτὸν τὸ ὄνομά γε δικαίων,
καὶ εἴναι αὐτὲς, τὸν μὲν προφῆτην, τὸν δὲ δικαίουν,
μιθὸν προφῆτης λήψεται. τοῦτο δὲ διπλῶν εἶχε,
τὴν ἐρμηνείαν. οὐ ὅτι τῶν ἵστων αὐτοῖς τομῶν κατ-
αξιωθήσεται· μέγα γάρ καὶ οὐ φιλοξενία, καὶ
μᾶλλον οὐ τῶν θεραπόντων τὴν θεόν. οὐ ὅτι μιθὸν
ὑπὲρ τὴν προφῆτης καὶ ὑπὲρ τὴν δικαίων λήψεται.
περὶ προφῆτης δὲ καὶ περὶ δικαίων εἰπάν, εἰδεῖτε
ὅτι οἱ μαθηταὶ καὶ προφῆται καὶ δικαίους ἐσού-
ται. ἵνα δὲ μὴ προβάληται τις πενίαν, ὅραι μέ-
χει πόση συγκαταβάσινε.

Vers. 42. Καὶ — τὸν μιθὸν αὐτοῦ.

Mικρὸς, τὸς μαθηταῖς εἶπε, διδάσκων αὐτοὺς
μετειοφρονεῖν· ψυχρὸν δὲ, τὸ ὑδωρ φησίν. οὐ μάρτ-
κος γάρ ποτέριον⁸⁾ ὑδάτος εἴρηκε.

n) Marc. 9, 41.

Dd 4 Cap. XI.

7) *Mentem impellere, alienum est. Immo tractare sententiam.*

Cap. XI. v. 1. *Et factum est. — illorum.*

[† Διατάσσων, pro praecipiens, iubens.] Progressus est inde ad docendum et praedicandum in ciuitatibus discipulorum, a quibus illi orti erant: siue in ciuitatibus Iudeorum.

Cap. XX. De discipulis a Ioanne missis.

Vers. 2. *Quum autem Ioannes audisset —*

Vers. 3. *expectamus?*

Lucas vero dicit, quod ipsi renuntiauerunt signa Ioanni, et tunc duos quosdam ex illis misit, quod aemulationem siue inuidiam manifestat, quam habebant isti aduersus Christum. Misit autem illos Ioannes interrogans, an ipse esset, quem ventrum esse dicebant libri prophetarum, non tanquam ignorans: quo enim pacto dubitaret, qui antea cum praedicauerat, et propriis manibus baptizauerat, ac desuper testimonium de eo audierat, diuinumque spiritum super eum descendenter quasi columbam conspexerat? Sed sciens discipulos suos inuidia moueri aduersus Christum: Siquidem prius quoque accesserant, dicentes: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce is baptizat, et omnes veniunt ad eum.

Vehementer enim praeceptorem suum amantes, et pariter gloria illius frui cupientes, indignabantur, videntes Christum celebrem fieri. Verum

⁸⁾ Inclusa in margine leguntur B. In principio, a Διατάσσων ad Εὐτελόθυενος, omittit Hentenius.

Cap. XI. v. 1. Καὶ ἐγένετο — αὐτῶν.

Διατάσσων, ἀντὶ τῆς παραγγέλλων, ἐντελόμενος. μετέβη δὲ ἐκεῖθεν, ὡς διδάσκειν καὶ γύρουσεν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν μαθητῶν, ἐξ ὧν ὁ ἦμηντο. [ἢ⁸) αὐτῶν, ἢτοι, τῶν ιεραίων.]

ΚεΦ. K. Περὶ τῶν ἀποσαλέντων
παρὰ Ιωάννου.

Vers. 2. Ἀνούσας δὲ ιωάννης — V. 3.
προδοσιῶμεν;

Ο δὲ λουκᾶς⁹⁾ φησί, ὅτι αὐτοὶ ἀπήγγειλαν ο) Luc. 7, 18.
τὰ σημεῖα τῶν ιωάννη, καὶ τότε ἐπειμψε δύο τινας ἐξ αὐτῶν, ὅπερ ἐμφάνισε τὴν ζηλοτυπίον, ἣν ἔχον δύος πρὸς τὸν χριστόν. ἐπειμψε δὲ αὐτοὺς ὁ ιωάννης, ἐρωτῶν, εἰ αὐτός ἐστιν, ὃν ἔρχεται
φασιν αἱ βιβλιαὶ τῶν προφητῶν, δύκας ἀγνοῶν πῶς γάρ; ὁ προκηρύξας αὐτὸν καὶ χερσὶν ἴδιας βαπτίσας, καὶ τῆς ἀναθεν περὶ αὐτῆς μαρτυρίας ἀκέστας, καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα καταπτὰν ἐπ' αὐτὸν, ὡσεὶ περιερεάν, θεασάμενος ἀλλ' εἰδὼς, τὰς ἵαυτης μαθητὰς ζηλοτύπως πρὸς τὸν χριστὸν ἔχοντας. καὶ γάρ καὶ πρότερον προσελθόντες εἰπον αὐτῷ, ὅτι οἱ ἦν p) μετὰ σὺν πέραν p) Io. 3, 26. τὰ ιορδαίν, φῶ σὺ μεμαρτυρηκας, οὐδὲ ὅτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν.

Τηρεφιλεῦτες γάρ τὸν ἴδιον διδάσκαλον, καὶ παραπολέμουν τῆς αὐτοῦ δόξης ἐθέλοντες, ἐδάκνοντο βλέποντες αὐτὸν⁹⁾ ἐνδεκιμάντα. ἐπει-

Dd 5 δὲ

9) τὸν χριστόν.

rum quia saepius eos admonendo, persuadere ne-
quiuerat, nunc autem breui moriturus erat: de-
leclis duobus, qui prudentiores essent, hos mit-
tit ad Christum, praetextu quidem interrogandi,
an ipse esset ille, qui venturus erat: vera tamen
causa erat, vt conspectis miraculis, quae faciebat,
crederent: sciebat namque testimonium ab operi-
bus credibilius esse, magisque suspicione carere.
Ideo etiam Christus, cognito, quod ob id potius
Ioannes eos misisset, statim in illa hora multa
operator est miracula, sicut dicit Lucas. Nam si
Ioannes manifeste misisset eos, quo spectatores
fierent; nequaquam persuaderi potuissent, vt il-
lic abirent. Ob hanc ergo causam praetextum
fixit interrogationis.

V. 4. *Et respondens — V. 5. laetum
euangelii nuncium accipiunt.*

Vide quomodo non ad effictam eorum interrogati-
onem responderit, sed ad veram causam, propter
quam missi erant. Pauperes autem, qui laetum
euangelii nuncium accipiunt, dixit Apostolos.
Quid enim eo pauperius, qui artem exercet pi-
scatoriam?

Vers. 6. *Et beatus — in me.*

Hoc praesertim propter ipsos dixit Ioannis disci-
pulos, detegens illis cordis eorum arcanum: osten-
ditque, quod se non lateret ipsos quoque offendendi,
quia cum publicanis et peccatoribus manducabat:
et manifeste prius gastrimargiam ipsi obiecerant
aduersus discipulos eius, vt dictum est decimo
quarto capite.

δὲ ποθάνις παρανέστας, ὃν ἔπεισεν αὐτὸς, λοι-
πὸν μέλλων τελευτᾶν, δύο τὰς συνετωτέρας ἐπι-
λεξάμενς, πέμπει τάχτας πρὸς τὸν χριστὸν, προ-
φάσει μὲν ἐρωτήσοντας, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμε-
νος, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἵνα θεασάμενοι ἡ θαύμα-
τα, ἢ ποιεῖ, πειθῶσι. καὶ γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν
προηγμάτων μαρτυρίαν πιστέραν καὶ σύνποπτο-
τέραν ἔγινωσκε. διὸ καὶ ὁ χριστός, εἰδὼς ὅτι διὰ
τότο μᾶλλον αὐτὸς ἐπεμψεν ὁ ἰωάννης, ἐνθέως ἐν
αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐθαυμάτεργησε⁹⁾ πολλὰ, καθὼς οἱ Luc. 7, 12.
Φησιν ὁ λαζαῖς. εἰ γὰρ Φανερῶς αὐτὸς ἐπεμψε
θεατὰς, ὃν ἀν ἀπῆλθον. διὰ τότο δὴ ἐπλάσα-
το πρόφασιν ἐρωτήσεως.

Vers. 4. Καὶ ἀποκριθεὶς — Vers. 5.
ἐναγγελίζονται.

Ορε, πῶς δὲ πρὸς τὴν πεπλανημένην αὐτῶν ἐρώ-
τησιν ἀπεκρίναστο, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ αἵτιαν,
διὸ ἣν ἐπέμφθησαν. πτωχὸς δὲ ἐναγγελιζόμε-
νος, τὰς ἀποσόλους ὠνόμασε. τέ γὰρ πενθε-
ρον ἀλιευτικῆς;

Vers. 6. Καὶ μακάριος — ἐν ἑμοι.

Τότε προηγμένως δι’ αὐτὸς ἔπει τὰς μαθη-
τὰς ἰωάννης, ἀνακαλύπτων αὐτοῖς τὸ τῆς καρ-
διας αὐτῶν μυστήριον, καὶ δεικνύων, ὅτι δὲ λελή-
θασιν αὐτὸν, σκανδαλίζομενοι καὶ αὐτοῖς, διότι
μετὰ τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν ἐθίσει. καὶ γὰρ
καὶ Φανερῶς¹⁾ πρότερον ἐνεκάλεσαν αὐτῷ¹⁾ γα-
ριμαργίαν κατὰ τῶν μαθητῶν αὐτῷ, ὡς ἐν τῷ
τεσσαρεσκαιδενάτῳ κεφαλαιῷ προείρηται.

Vers. 7.

¹⁾ αὐτὸν γαστρίμαργον. A. sed hoc postulat εὐάλετα.

¹⁾ Matth. 9, 34

Vers. 7. *His autem — Ioanne.*

Illi quidem meliores redditii abscesserunt. Quare autem non ipsis praesentibus loquutus est de Ioanne? Ne ei videretur adulari.

Vers. 7. *Quid — agitatem?*

Audita a turbis Ioannis interrogatione, quum intentum ignorarent illius, turbatae sunt: quomodo is, qui de hoc tot ac tanta testatus fuisset nunc dubitabat, et immutatum eum esse suspicabantur: quo cognito Christus, huiusmodi medetur suspicioni: docens simul, et quod cordium esset cognitor, et confundendo eos redarguens. Ait ergo: Quid existis in desertum, vt videretis arundinem, quae a vento agitantur? hoc est, leuem et instabilem hominem, et ad modum arundinis facile mente mutabilem, vt nunc suspicamini? aut e diverso stabilem, saxoque solidiorem, vt tunc vestrum studium ac concursus testabantur?

Vers. 8. *Sed — amictum?*

Delitiis scilicet gaudentem, vt etiam ex hoc molles videatur facileque mutabilis? aut potius e contrario, duris exercitatum, vt etiam uestis eius ac cibus confirmarunt?

Vers. 8. *Ecce — suum.*

Hic vero primum quidem in deserto versabatur, nunc autem in carcere retinetur. Quia vero quidam a domo leues esse monstrantur, et quidam a delitiis hoc patiuntur: posuit Christus et hoc et illud:

Vers. 7. Τούτων δὲ — ιωάννου.

Οὗτοι μὲν βελτιωθέντες, ἀπῆλθον. διατί δὲ μὴ παρόντων αὐτῶν λέγει περὶ ιωάννου; οὐας μὴ δόξῃ κολακένειν αὐτόν.

Vers. 7. Τι — σαλευόμενον;

Ἄκρσαντες οἱ ὄχλοι τὴν ἐρώτησιν ιωάννου, καὶ ἀγνοήσαντες τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, διεθορυβήθησαν, πῶς ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα περὶ αὐτοῦ μαρτυρήσας, ἀμφιβάλλει νῦν, καὶ ὑπώπτευσαν, ὅτι μετεβλήθη. τοῦτο δὲ γένεται ὁ χριστός, θεραπέυει τὴν τοιαύτην ὑποψίαν, διδάσκων ἄμα, καὶ ὅτι καρδιογνώσης ἐσίν. ἐντρεπτικώτερον δὲ παθαπτόμενος αὐτῶν, φησὶν, τι ἐξῆλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσαδαι; καλάμον ὑπὸ ἀνέμῳ σαλευόμενον; τετέτι, καὶ φοροῦσιν ἐνθρωπον, καὶ δίκην καλάμου τὴν γνώμην ἐυμετάτρεπτον, ὡς ὑπολαμβάνετε νῦν, ἢ τὸναντίον μᾶλλον, σαδηρὸν καὶ πέτρας σεργότερον, ὡς ἢ τότε σπεδὴ καὶ συνδρομὴ ὑμῶν ἐμαρτύρει;

Vers. 8. Ἀλλὰ — ἥμφιεσμένον;

Δηλονότι τρυφηλὸν, οὐας καὶ διὸ τότε δόξῃ χαῦνος γέγονεν εὑμετάβλητος, ἢ τὸναντίον μᾶλλον, ἐσκληραγωγημένον, ὡς καὶ ἡ σολῇ τέττα, καὶ ἡ τροφῇ διεβεβαιώσαντο.

Vers. 8. Ιδοὺ — εἰσιν.

Οὗτος δὲ, πρότερον μὲν, ἐν τῇ ἐρήμῳ διητάτο, νῦν δὲ, ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τετήρηται. ἐπεὶ γάρ τινες μὲν, οἴκοδεν εἰσὶ καθφοι, τινὲς δὲ, καὶ ὑπὸ τρυφῆς τότε πάσχουσι, τεθεικεν ὁ χριστός καὶ τότε
κοινῆ-

illud: ac probauit neutrum posse dici de Ioanne. Deinde quod verum est infert, et veritati attestatur, ac baptistae elegantem contexit encomium coronam.

Vers. 9. *Sed — propheta.*

Excellentiorum, hoc est maiorem. Deinde dicit in quo maiorem: videlicet in eo, quod venerit circa Christi aduentum. Nam maiores aliis inter praecones sunt hi, qui prope regem praecedunt.

† Excellentiorum propheta, utpote qui suis vidi oculis a se prophetatum, quem prophetae ipsum praecedentes in aenigmate conspexerant.

Vers. 10. *Hic — ante te.*

Post suum testimonium adfert et propheticum: est enim Malachiae verbum. Dictum est autem quasi a patre et Deo, ad filium etiam Deum. Ioannem vero angelum suum Deus nominavit: siue quia ἄγγελος dicitur nuncius, et Ioannes quae sibi dicta erant de Christo, annunciauit populo: Factum est, inquit, verbum Dei super Ioannem Zachariae filium in deserto: siue quasi angelicam degentem vitam, eo quod super terrena eleuabatur, ac coelestia sapiebat. Ante faciem tuam, hoc est in conspectu tuo praecedentem, tanquam domesticum tuum, qui etiam coram te parabit viam tuam. Via autem Christi animae erant hominum per quas oportebat verbum procedere prout tertio capite latius diximus. Potest etiam dici excellenter propheta, quia cum quem vidi prophetabat: quod

²⁾ Inclusa uterque Codex habet in margine.

³⁾ οὐτοῦ. A.

κακένο, καὶ ἥλεγχεν, ὡς ὀδέτερόν ἐσι περὶ τὸν
ἰωάννην. εἴτα ἐπιφέρει τὴν ἀλήθειαν, καὶ μαρ-
τυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πλέκει τῷ βαπτιστῇ λαμ-
πρὸν ἐγκωμίας σέφανον.

Verf. 9. Ἀλλὰ — προφήτου.

Περισσότερον, ἀντὶ τοῦ, μείζονα. εἴτα λέγει καὶ
κατὰ τὶ μείζονα, ὅτι κατὰ τὸ προπορεύεσθαι
πλησίον τῆς παρεστίας αὐτῷ. μείζονες γὰρ τῶν
ἄλλων κηρύκων οἱ προπορευόμενοι πλησίον τοῦ
βασιλέως.

[Περισσότερον ²⁾ προφήτες, ὡς καὶ αὐτὸν
ἰδὼν ὁ φθαλμοφραῦς τὸν ὑπ' αὐτῷ προφητευόμε-
νον, ὃν οἱ πρὸ αὐτοῦ προφῆται αἰνιγματωδῶς
ἔθεάσαντο.]

Verf. 10. Οὗτος — ἔμπροσθέν σα.

Μετὰ τὴν οἰκείαν μαρτυρίαν, ἐπιφέρει καὶ τὴν
προφητικήν. ³⁾ εἴτη γαρ ¹⁾ μαλαχίας τὸ ἔγιτόν. εἴρηται Malach. 3, 1.
ταῦ δὲ, ὡς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ πρὸς τὸν ὑι-
ὸν καὶ θεόν. ἀγγελον δὲ ³⁾ αὐτῷ, τὸν ιωάννην ὁ
θεός ἀνόμασεν, ἢ ὡς ἀπαγγείλανται τῷ λαῷ τὰ
λαληθέντα περὶ τοῦ χριστοῦ ἐγένετο ¹⁾ γάρ, Φησι ²⁾ Luc. 3, 2.
ὕμια θεοῦ ἐπὶ ιωάννην τὸν τοῦ ζαχαρίας υἱὸν ἐν τῇ
ἐρήμῳ. ἢ ὡς ἀγγελικὸν βίον μετερχόμενον, ἐν
τῷ ὑπεραρθρώνται τῶν γηῶν καὶ φρονεῖν ἀράνια.
τὸ δὲ πρὸ προσώπου σα, ἀντὶ τοῦ, ἐνώπιον σα προ-
οδεύοντας, ὡς οἰκεῖον, ὃς καὶ ἔμπροσθέν σα ἐντρε-
πίσει τὴν ὁδὸν σα. ὁδὸς δὲ τοῦ χριστοῦ, αἱ ψυχαὶ
τῶν ἀνθρώπων, ἀν ἐπιβαίνειν ἐρεψεν ὁ λόγος,
ὡς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ πλατύτερον εἰρήναμεν.
λέγειτο δ' αὖ περισσότερος προφήτες, καὶ ὡς τὸν
ὑπ' αὐτῷ προφητευόμενον ιδῶν, ὡς ὁδὸς τῶν ἄλ-

quod nulli contigit prophetarum. Nec vidit tantum, verum etiam baptizauit.

Vers. II. Amen — baptista.

Non natus est, inquit, inter homines, qui e mulieribus nati sunt, maior illo. Quis enim alius in uteri tenebris absconditus, lucem venisse agnouit, et illam exultatione adorauit? Nullus alius praeter hunc solum, qui merito sane cunctis maior est. Et ruris, quis ab infantia ita solitariam ac eremiticam duxit vitam, taleque elegit exercitium? Certe nullus omnium. Postquam ergo baptistam laudavit a concilio Iudeorum ad ipsum: deinde a virtute illius: et tertio a suo suffragio: quarto quoque a prophetae testimonio: et maiorem prophetis enim praedicauit, ac vniuersaliter omnibus maiorem hominibus: curat hanc laudum magnitudinem, ne propter haec, ipso etiam Christo honoratiorem ducerent. Et vide, quid dicat:

Vers. II. Qui autem — est illo.

Minorem seipsum dicit, eo quod ita videretur apud Iudeos: Nam Ioannem eo maiorem habebant, vt pote qui ab infantia in eremum secesserat, et admirabili vitae instituto vsus fuerat. Christum vero tanquam communis modo conuersantem deiciebant. Qui inquit minor est, id est, qui videatur minor illo, maior eo est in regno coelorum, hoc est, imperando coelis: vt pote non homo solum, sed etiam Deus.

λων προφητῶν, καὶ μὴ μόνον ἴδων, αὐλὰ καὶ
βαπτίσας.

Vers. II. Ἀμὴν — βαπτιζε.

²Οὐ γεγέννηται, Φησιν, ἐν τοῖς γεννωμένοις ἐκ γυ-
ναιῶν ἀνθρώποις μέζων ἀυτοῦ. τίς γάρ ἄλλος,
ἐν σκότει μήτρας ἐπικρυπτόμενος, ἐγνώρισε τὸ
Φῶς ἐλθὸν, καὶ τοῦτο τοῖς^{v)} σκιρτῆμασι προσ-^{v)} LAC. I, 41
εκύνησεν; γέδεις ἔτερος, εἰ μὴ μόνος ουτος. μέ-
ζων ἄρα πάντων εἰκότως. καὶ αὐτὸς, τίς ἐκ βρέ-
φους ὅτῳ γέγονεν ἐρημικός, καὶ τοιάντην ἀσκησιν
ἔλετο; τῶν πάντων ὅτων γέδεις. ἐπαινέσας οὖν
τὸν βαπτισήν, ἀπό τε τῆς πρὸς αὐτὸν συνδρομῆς
τῶν ἰερατῶν, ἀπό τε τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, καὶ τε-
τονάπο τῆς ὀικείας ψήφου, καὶ τέταρτον ἀπό τῆς
προφητικῆς μαρτυρίας· καὶ μέζονα μὲν τῶν προ-
φητῶν αἰακηρύχων αὐτὸν, μέζονα δὲ καθόλων
πάντων αἱθρώπων· Θεραπέεις τὴν ὑπερβολὴν
τῶν ἐγκαρμίων, ἵνα μὴ διὰ ταῦτα μᾶλλον προτι-
μήσασιν αὐτὸν τῷ χριστῷ. καὶ ὅρα, τί Φησιν.

Vers. II. Ο δὲ — αὐτῷ εἶ!

Μικρότερον, ἐαυτὸν λέγει, διὰ τὸ δοκεῖν ὅτῳ
παρὰ τοῖς ἰερατοῖς μέζονα γάρ αὐτοῦ τὸν ἱωάννην
ἐνόμιζον, ὡς ἐκ βρέφους ἐρημικὸν, καὶ ξένηδιαίτη
χράμενον. τὸν γάρ χειρὸν, ὡς κοινῶς ἀμαυτώμενον,
ὑπεβίβαζον. ὁ δὲ μικρότερός, Φησιν, ὁ δοκῶν
ἐλάττων αὐτοῦ, μέζων ουτοῦ ἐξιν ἐν τῷ βασιλέ-
υει τῶν ἐρανῶν, ὡς μὴ μόνον ἀνθρώπος, αὐλαὶ
καὶ θεός.

Vers. 12. *A — illud.*

Chrysostomus dicit, quod hic regnum vocat fidem in ipsum, vrpote arrhabonem ad regnum coelorum, ad fruitionem inquam bonorum quae habentur in coelis. Vim autem patitur, hoc est violente ab hominibus arripitur, dum illi sibiipsis vim inferunt, ac certe necessitatem proprietum vincunt affectuum, aut etiam infidelitatis tyrannidem. Ideoque hoc manifestans, subiunxit quod violenti rapiant illud. Hanc vero laudabilem violentiam, incepisse dicit a diebus praedicationis Iohannis, qui populo clamauit: Resipiscite: instat enim regnum coelorum. Hoc autem nunc dixit Christos, simul quidem in laudem Iohannis, quasi hominum salutem sit auspicatus: simul quoque excitans auditores, ut et ipsi similiter vim inferrent sibiipsis.

Vers. 13. *Omnes — prophetauerunt.*

Legem vocat veterem legislationem. Siquidem etiam in hac multa de Christo predicta sunt: et maxime in legibus de sacrificiis, figuram aut praefagium habentibus eius, qui pro mundo erat offertus. Dicit ergo: Omnes prophetae, qui videlicet de venturo Christo prophetauerant, et lex quae in ovium et agni immolatione, prophetabat de Christo immolando, huiusmodi prophetias ad Iohannem usque protenderunt. Haec siquidem prophetae erant usque ad Iohannem: deinceps vero cum illo iam non prophetiae manescrunt, sed ope-

⁴⁾ Tom. VII. p. 417. C. οἵ γάρ αὐτοὶ γάρ επέγει λατους ἀντούσας γάρ ευτεῦθεν εἰς τὴν πίσιν τῆν ἐκκλησίαν.

Vers. 12. Ἀπὸ — αὐτήν,

Ο⁴) χρυσόσομός Φησιν, ὅτι Βασιλείαν δρανῶν
λέγει νῦν, τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν, ὡς δύσαν αρδαβῶ-
ναι τῆς Βασιλείας τῶν δρανῶν, Φημὶ δὴ, τῆς ἀπο-
λαύσεως τῶν ἐν δρανοῖς αγαθῶν. Βιάζεται δὲ, αν-
τὶ τοῦ, Βιαίως αἴρπαζεται παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐν
τῷ Βιάζειν ἑαυτούς καὶ νικᾶν τὴν ανάγκην τῶν οἰ-
ωγδήποτε παθῶν, ή καὶ τὴν τυφανίδα τῆς απί-
στας. διὸ καὶ τοῦτο σαφηνίζει ἐπήγορεν, ὅτι
Βιαζαὶ αἴρπαζεται αὐτήν. τάστην δὲ τὴν ἐπανε-
τὴν Βιαν αἴρξαθαι, Φησιν, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῷ
κηρύγματος ιωάννε, Βοῶντος τῷ λοιῷ μετανοῆ-
τε. ήγγικε γάρ ή Βασιλεία τῶν δρανῶν, εἴηται δὲ
τοῦτο νῦν ὁ χριστός, ἀμαὶ μὲν ἐπανῶν τὸν ιωάννην,
ὡς αὐτὸν ἐρεζάμενον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώ-
πων, ἀμαὶ δὲ καὶ παραθήγων τῆς ἀνάστατος εἰς
τὸν καὶ αὐτούς ὁμοίως Βιάζειν ἑαυτούς.

Vers. 13. Πάντες — προεφήτευσαν.

Νόμον λέγει, τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν. καὶ γὰρ
καὶ ἐν τάστη πολλὰ περὶ χριστοῦ προείπετο, καὶ
μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ θυσιῶν ιόμοις, τύπον καὶ προ-
μήνυμα κεκτημένοις τοῦ τυθῆαι μέλλοντος ὑπὲρ
τοῦ κόσμου. Φησὶν οὖν, ὅτι πάντες δι προφῆται,
οἱ προφῆτεύσαντες δηλητὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ἔρχε-
θαι χριστοῦ, καὶ ὁ ιόμος, ὁ προφῆτεύσας περὶ τοῦ
μέλλοντος θύεθαι προβάτῳ καὶ αύροῦ, μέχεις
ἰωάννου τὰς τοιαύτας αὐτῶν προφῆτείας ἔξεταν,
μέχει μὲν γὰρ ιωάννου προφῆτεα, ἥσαν αὐταῖς ἐπ'
αὐτοῦ δὲ λοιπόν, οὐκέτι προφῆται μεμεγκαστιν,

Ἐε 2

αἱδα

τοῦ. Subobscure ergo hoc dixit. Eundem locum
tractat Γ. VIII. p. 320. C. ubi nullum verbum πε-
ρὶ πίσιν.

operum exhibitiones factae sunt. Nam horum ipse vidi euentum: ideoque agniti Christo, agnum eum appellauit, dicens: Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi.

Christus autem hunc loquutus est sermonem, simul Iohannem hinc laudans, tanquam primum qui harum prophetiarum cognouit euentum, quasi et ipsum prophetam: simul quoque docens, quod aduenerit iam qui prophetabatur, nec deinceps alterum oporteat expectare.

Est autem et alia quaedam expositio, quod omnes simpliciter prophetae et lex prophetandi, usque ad Iohannem Iudeis prophetauerant, et hic ultimus est prophetarum: deinceps vero nullus aliis eis prophetabit. Huic ergo quasi postremo, omnino credere oportet, qui multa de me testatus est: et venit ut omnium animas tanquam sponsas ad me adducat: Nam et hunc Malachias propheta missum dixit, ut appararet viam meam ante me.

Vers. 14. *Et si — venturus erat.*

Expectant Iudei Christum tunc venturum quum venerit Elias, ut praecurrat aduentum eius. Malachiae namque prophetia est quae dicit: Mittam vobis Eliam Thesbyten, qui restituuet cor patris ad filium. Et certe venturus est Elias, ut praecurrat Christi aduentum, sed secundum: Iohannes namque primum praecucurrit. Dicit ergo Christus:

Si nō, pro aīc. A.

Ita quoque Hentenius videtur legisse, qui prophetandi habet. Minime autem in eo possum aequoscere. Cedo ergo aut τό, aut τῷ egendum esse, ioco τῷ. Tę quid sit, per se appetet. Alterum

άλλα πράγματα γεγόνασι. καὶ γὰρ αὐτὸς ἔδε
τὴν ἐκβασιν τέτων. διὸ καὶ, ἐπιγνούς τὸν χριστὸν,
ἀμνὸν αὐτὸν προστηγόρευσεν, εἰπὼν, ἵδε²⁾ ὁ ἀμυνός με Io. 1, 29.
τῇ θεῷ, ὁ αἷςων τὴν αἱματίαν τοῦ κόσμου.

"Εἰρηκε δὲ τὸν λόγον τοῦτον ὁ χριστὸς, ἀμα
μὲν καὶ ἐντεῦθεν ἐπεινῶν τὸν ἰωάννην, ὡς³⁾ πρῶ
τον ἐπιγνόντας τὴν ἐκβασιν τῶν τειχών προφῆτεων,
οἵσα καὶ αὐτὸν προφήτην ἀμα δὲ καὶ διδάσκων,
ὅτι παραγέγονεν ὁ προφῆτευόμενος, καὶ σὺν ἔτι
χρὴ προσδοκᾶν ἑτερον."

"Εἰ δὲ καὶ ἄλλη τις ἐξήγησις, ὅτι πάντες
ἄπλως δι προφῆται καὶ ὁ νόμος τοῦ⁴⁾, προφῆτέ
νεν ἕως ἰωάννου προεφήτευσαν ἐν ιουδαίοις, καὶ
τελευταῖος προφῆτης ὅντος ἐστι· τὸ λοιπὸν δὲ,
ῳδεῖς ἑτερος αὐτοῖς προφῆτεύσει, καὶ χρὴ τέτω
πειθεδαμή πάντως, ὡς τελευταῖο, πολλὰ περὶ⁵⁾
ἔμου μαρτυρήσαντι καὶ νυμφαγωγήσαντι μοι τοὺς
απάντων ψυχάς· ἐπεὶ καὶ κατατκευάζειν ἐμ-
προθέν μου τὴν ὁδὸν μου, μαλακίας⁶⁾ ὁ προφῆτη Mal. 3, 2.
τῆς εἶπεν αὐτόν.

Vers. 14. Καὶ εἰ — ὁ μέλλων ἔρχεθαι.

Προσδοκῶσιν ιουδαῖοι, τότε τὸν χριστὸν ἐλθεῖν,
ὅταν ἐλθὼν ἥλιας, προδράμῃ τῆς παρουσίας αὐ-
τοῦ. καὶ γὰρ ἐστι προφῆτείας μαλακίου λέγεσσα·
ἀποσελῶ⁷⁾ ὑμῖν ἥλιαν τὸν Θεοβίτην, ὃς ἀποκα-²⁾ Mal. 4, 4. 5.
ταῖστες καρδίαν πατέρος πέρος οὐάν. καὶ μέλλει μὲν
ἥλιας προδραμεῖν τῆς τοῦ χριστᾶ παρουσίας, ἀλλὰ
τῆς δευτέρας. τῆς γὰρ περάτης ὁ ἰωάννης προέ-

Ee 3. δραμ

rum autem ita capio: δι προφῆται καὶ ὁ νόμος
προεφήτευσκε τὸ προφῆτευσιν i. e. τὸ προφῆτευ-
θῆναι ἔως ἰωάννου. Ἐλθόντος γὰρ τοῦ προφῆτευ-
θέντος, δι αὐτὸς ἀσπυλοδειπτῆσεν ὁ ἰωάννης,
δικέτι χρεία προφῆτείας.

si vultis recipere quod futurum esse dictum est de hoc tempore: siue suscipere, id est rebus animarum aduertere: ipse est Elias qui venturus erat, utpote ipsum illius ministerium perficiens. Sicut enim ille secundum meum aduentum praecurrentis, conuertet corda Iudeorum illius temporis ad apostolos: patres siquidem apostolorum sunt Iudei: ita et hic conuertit, praecurrentis meum aduentum, corda eorum qui crediti sunt Iudeorum, ad me qui sum filius eorum. Nam secundum humanitatem Christus a Iudeis descendit. Et sicut primus Elias, secundus praecursor dicitur: ita sane et primus praecursor, secundus Elias appellatur propter simile ministerium, ut dictum est.

Vers. 15. *Qui — audiat.*

Aures nunc dicit intelligibiles: omnes siquidem auditores habebant sensibiles. Dicit autem: Qui habet aures intelligibiles ad intelligendum, intelligat quod dictum est, puta quod Iohannes sit Elias: videbatur enim aenigmata simile. Nam demonstrando quod Iohannes esset Elias, simul quoque demonstrauerat aduenisse Christum. Dicens autem: Qui habet aures ad audiendum audiat, excitat eos ad interrogandum de eo quod aenigma videbatur.

Vers. 16. *Cui — hanc?*

Lucas habet, Cui assimilabo homines generationis huius? Assimilabo vero, id est comparabo. Vult autem esse difficile conuincere Iudeos.

Vers. 16.

7) ἡλίας, omittit E.

8) ὄμοιαν, τὸς εἴρηται. A.

δρῶμε. Φησὶν οὖν ὁ χριστὸς, ὅτι ἐσαν θέλητε δέξεῖσθαι, ὁ μέλλων νῦν εἰπεῖν· ή δέξαθαι, αὐτὶ τῷ, προσέχεν τοῖς πράγμασιν αὐτός ἐσιν⁷⁾ ἡλίας ὁ μέλλων ερχεσθαι. αὐτός ἐσιν, ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ διακονίαν αἴνων. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος, προτρέχων τῆς δευτέρας μου παρεστίας, ἐπιτρέψει τὰς καρδίας τῶν τηνικαῖς ταῖς ισδαιάν πρὸς τοὺς ἀποσόλους πατέρες γὰρ οἱ ιουδαῖοι τῶν ἀποσόλων· ἔτῳ καὶ γενετοῖς, προτρέχων τῆς πρώτης μου παρουσίας, ἐπιτρέψει τὰς καρδίας τῶν μελλόντων πισένειν ιουδαιάν πρὸς ἡμὲν, τὸν οὐλὸν αὐτῶν. κασταὶ γὰρ τὴν ἐνανθεώπησιν ἐξ ισδαιάν ὁ χριστὸς κατήγετο. καὶ ὥσπερ ὁ πρώτος ἡλίας, δέυτερος πρόδρομος λέγεται· ἔτῳ δὴ καὶ ὁ πρώτος πρόδρομος, δέυτερος ἡλίας προσαγορεύεται, διὸ τὴν, ὡς εἴρηται,⁸⁾ ὁμοίαν διακονίαν.

Vers. 15. Ὁ ἔχων — αἰκουέτω.

⁹⁾ Ωταὶ νοητὰ λέγει νῦν· αἰδητὰ γὰρ πάντες ἔχοντες ἔχουσιν αἱρεώμενοι. Φησὶ δὲ,⁹⁾ ὅτι ὁ ἔχων ὥτας νοητὰ εἰς τὸ συνιέναι, συνιέτω τὸ ἑρθὲν, ἕγουν, πᾶς ἐσιν ἡλίας ὁ ιωάννης. ἐδόκει γὰρ αἰνίγματι ὅμοιον. αἱρεῖται, καὶ ὅτι παραγέγονεν ὁ χριστός. εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ ἔχων ὥτας αἰκούειν, αἰκετώ, διηγείρειν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐρωτήσαμεν περὶ τοῦ δοκοῦντος αἰνίγματος.

Vers. 16. Τίνι — ταῦτη;

Οἱ δὲ λουκᾶς, τίνι ὄμοιώσω¹⁰⁾ τοὺς αὐτεώπους a) Luc. 7, 38 τῆς γενεᾶς ταύτης; ὄμοιώσω δὲ, αὐτὶ τοῦ, παρεκάσω. βλέπεται δὲ τὸ δυσάρεσσον ἐλέγξαμεν τῶν ιουδαιῶν.

Εε 4

Vers. 16.

Vers. 16. *Similis — suis.*

Puerulis Iudeos comparauit, propter eorum insipientiam. Forum autem locus est publicus in quem multitudo vndeque confluit negotiationis gratia. Consodalibus vero, hoc est amicis suis: et seipsum ac Baptizatam intelligit, quibus acclamabant siue colloquebantur Iudei.

Vers. 17. *Et — planxitis.*

Dicunt praedicti consodalibus suis, Tibia cecimus vobis, etc. Habent autem hunc sensum: Ostendimus vobis facilem viuendi normam, et non placuit: ac difficilem, et rursus displicuit. Tibia namque laeta canere, facile est: lugubria vero canere, difficile. Et rursum saltare, altero laeta canente tibia, delectat: similiter plangere siue lugere, aliquo lugubria canente complacet. Deinde subdens interpretatur praedicta dicens:

Vers. 18. *Venit — v. 19. peccatorum.*

Iohannis viuendi modus difficilis erat et asper: neque enim panem edebat, neque vinum bibebat: Christi vero, facilis ac leuis: panem siquidem edebat vinumque bibebat: et erant inuicem contrariae hae viuendi rationes, neurrius tamen conuersatio placuit: sed Iohannem quidem propter escarum, vinique abstinentiam, daemonium habere dicebant: Christum vero, quod ederet ac biberet, comedonem, vinique potorem nominabant: quanquam manifeste horum calumnias non scripserit Evangelista, praesentem sermonem arbitratus sufficere.

Quem-

Vers. 16. Ὁμοία — αὐτῶν.

Παιδίοις τοὺς **ἰευδαίους παρείκασε**, διὰ τὴν ἀφρο-
σύνην αὐτῶν· οὐγαρὰ δὲ ἐτι, τόπος δημόσιος, ἐν
ῷ τὰ πλήθη πανταχόθεν συρρέεσιν, ἐμπορίας
χάριν· ἔταιρες δὲ, τετρέτι, Φίλους αὐτῶν, λέγεται
ἔσωτον, καὶ τὸν Βασπτικὸν ἰωάνην, οἵ προσεφώ-
νουν, εἴτουν, συνελάλουν ὁἱ Ιουδαῖοι.

Vers. 17. Καὶ — ἐκόψαθε.

Καὶ λέγουσι τοῖς δηλωθεῖσι παιδίοις ὃι τοιάτοι
ἔταιροι αὐτῶν, ὅτι ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ δικαιό-
χήσαθε, ἐθερηήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψαθε.
ταῦτα δὲ, τοιαίτην ἔχει διάνοιαν ὅτι ἐπεδεξά-
μενός ὑμῖν πολιτεάν ἐυπέρσιτον, καὶ οὐκ ηὔθητε·
καὶ μυστρόσιτον, καὶ πάλιν οὐκ ηὔθητε. τὸ μὲν
γάρ αὐλεῖν, ἐυπέρσιτον τὸ δὲ Θρησκεῖν, μυστρόσι-
τον. καὶ αὐθις ὁ ὄρχομενός τε αὐλοῦντός τινος
ἀρέσκεται, καὶ ὁ κοπτόμενος, εἴτουν κλαίων, Θρη-
νοῦντός τινος αρέσκεται. εἴτα ἐφερμηνέυει τὰ ἐν-
θέντα λέγων.

Vers. 18. Ἡλθε — v. 19. ἀμαρτωλῶν.

Η μὲν τῇ ἰωάνῃ δίαιτᾳ, μυστρόσιτος καὶ τρα-
χεῖα. ὅτε γὰρ ἥδιεν ἀρτού, ὅτε ἐπινεν ὅινον· ή δὲ
τοῦ χρισοῦ, ἐυπέρσιτος καὶ ὄμαλή. τί γάρ; ἥδι-
εν ἀρτού, καὶ ἐπινεν ὅινον· καὶ ἥσαν μὲν αὐλήλας
ἐναντίας αὐταῖς αἱ δίαιται. ὀδετέρῳ δὲ τῶν ὅτι
δίαιταμένων ἥρεσκοντο· ἀλλὰ τὸν ἰωάνην μὲν, διὰ
τὴν αὐτιτίαν καὶ ἀστίαν, δαιμόνιον ἔχειν ἐλεγον-
τον δὲ χρισὸν, διὰ τὸ ἥδιεν καὶ πίνειν, Φάγον
καὶ ὄντοπότην ἀνόμαλον, εἰ καὶ μὴ ἡττῶς τὰς
διαβολὰς τούτων ἀνέγραψεν ὁ ἐναγγελιστής, νομί-
σας ἀρκεῖν τὸν παρόντα λόγον.

Ee 5. "Ωσπερ

Quemadmodum enim duo venatores, animal captu difficile venari conantes, quod solis duobus modis capi potest sibi mutuo contrariis, diuidentes hos inter se, ut alterum quisque eligat, opposito quidem inter se inuicem modo venantur: idem tamen faciunt. Ita quoque hic dispositum est, ut Iohannes quidem duriorum viuendi regulam haberet, Christus vero molliorem: ut siue hunc, siue illum eligentes, obedirent eis: et vel per hunc vel per illum caperentur. Et erant sane haec viae inter se inuicem contrariae: simile tamen erat opus. Verum hi, tanquam fera captu difficilis, utrumque fugientes, utriusque detrahebant.

Interrogemus ergo ilios. Est ne proba vita asperior? quomodo ergo non obediisti Iohanni Christum vobis demonstranti? At fortassis vita mollior ac suauior magis placet. Et quare non obediisti Christo viam salutis vos docenti?

Verum quam ob causam Iohannes potius aspernari viuendi normam habuit? Quia oportebat poenitentiae praedicatorem tristem quaudam grauitatem prae se ferre: et remissionis peccatorum largitorem, humanum atque benignum esse. Et quia Iohannes nihil amplius, quam solam vitae normam Iudeis demonstrauit: siquidem Iohannes, inquit, nullum fecit signum: Christus vero etiam a diuinis miraculis testimonium adeptus est.

Praeterea quoque sciens imbecilles esse homines deuinitit se, ut illos magis lucrisaceret, et propter hoc ad mensas etiam publicanorum dispensatricie accedebat: et indignantibus causam reddebat, dicens: Non veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad poenitentiam.

Neque

^{τοὺς ἀθέργευτος.} A. Utrumque probum, uti αθέργευτος et αθέργατος. Sed αθέργευτος et δυσθέργατος frequentiora sunt.

"Ωσπερ ὡὲ δύο Θηρευταὶ, ζῶον δυοθήρα-
τον¹⁾ ἔλειν σπεύδοντες, ἐκ δύο μόνων διεξόδῳ θη-
ρεύθηκε μέλλον, ἐναντίων ἀλλήλαις, ἐκατέραιν
διέζεστος ἐκάτερος διαλαβών, ἐξεναντίας μὲν ἀλ-
ληλοις ἴσσονται, τὸ αὐτὸ δὲ ποιοῦσιν ὅτας ὄκονο-
μέθη, τὸν μὲν ἰωάννην σκληροτέραν εχειν αἰγαγῆν,
τὸν δὲ χριστὸν μαλακωτέραν, ἵνα εἴτε τοῦτον,
εἴτε ἐκεῖνον ὑποδεξάμενον, πειθῶσιν αὐτοῖς, καὶ
εἴτε διὰ τούτου, ἀτε δι ἐκείνῃ θηρευθῶσι. καὶ
ἥσσον ἐναντίας μὲν ἀλλήλαις αἱ ὁδοὶ· τὸ δὲ ἔργον,
ὅμοιον. αὐτὸις, καθάπερ Θηρίον δύστροπον,
ἐκατέρετος φεύγοντες, ἐκάπιζον.

"Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοὺς, καλὸν ή σκληρο-
τέρος πολιτεία; καὶ πῶς οὐκ ἐπείδητε τῷ ἰωάννῃ,
τὸν χριστὸν ὑμῖν ὑποδεικνύοντες; ἀλλὰ καλὸν ή μα-
λακωτέρα· καὶ πῶς οὐκ ἐπείδητε τῷ χριστῷ, τὴν
ὁδὸν ὑμᾶς τῆς σωτηρίας διδάσκοντες;

Δικτὶ δὲ μᾶλλον ὁ ἰωάννης τὴν σκληροτέραν
αἰγαγῆν εἶχε; διότι ἔδει τὸν μὲν ιήρυκα τῆς μετα-
νοίας, σκυθρωπὸν εἶναι, τὸν δὲ δοτῆρα τῆς αὐθέ-
σεως τῶν ἀμαρτιῶν, χαρίεντα. καὶ ὅτι ὁ μὲν
ἰωάννης ὃδὲν πλέον ἐπεδείξατο τοῖς ιουδαιοῖς, εἰ μὴ
πολιτείαν μόνην ἰωάννης^{b)} γάρ, Φητιν., ὃδὲν^{b)} b) Io. 10, 41.
ἐποίησε σημεῖον ὁ δὲ χριστὸς καὶ τὴν^{c)} απὸ τῶν
θεοπρεπῶν θαυμάτων μαρτυρίαν ἐκέπιτο.

"Αλλως τε δὲ, καὶ γινώσκων ἀθενεῖς τοὺς αὐ-
θρώπους, συγκατέβαλνεν, ἵνα κερδήσῃ μᾶλλον
αὐτοὺς ἐντεῦθεν. διὸ τοῦτο καὶ εἰς τραπέζας τε-
λωνῶν ὀικονομιῶς εἰσῆρχετο, καὶ τοῖς μεμφομέ-
νοις ὀπελογεῖτο, τὴν αἰτίαν λέγων· οὐκ ἥλθον^{c)} c) Matth. 9, 13.
καλέσαι δικαιούσις, αλλὰ ἀκαρτωλοὺς εἰς μετά-
νοίαν.

"Αλλ."

^{a)} απὸ τῶν omittit. B.

Neque tamen duram viuendi normam neglexit, in deserto cum feris versatus, ac diebus quadraginta ieiunans, ut supra dictum est. Praeterea quoque ad mensas accedens verecunde, temperate, et prout sanctos decet, religiose edebat ac bibebat.

Vers. 19. *Et — suis.*

Iustificata est, id est, iusta habita est, siue admirationi habita est Dei sapientia, quae disposuit ut Christus ac Iohannes oppositis viis incederent, propter ipsam hominum utilitatem. Admirationi autem habita est a filii suis, siue ab intelligentibus illam: filii namque sapientiae sunt sapientes aut intelligentes. Vel iustificata est, hoc est iusta ac irreprehensibilis habita est: utpote quae fecit quicquid debuit: et omni modo sua est ad illorum salutem.

Vers. 20. *Tunc — resipuerunt.*

Exprobrare, hoc est miseras dicere ac deplorare. Nam probrum miseria est. Virtutes autem dicit miracula.

Vers. 21. *Vae tibi — resipuerunt.*

In sequentibus Sodoma et Gomorrah ponit, utpote in libidine nomina illima: Tyrum autem et Sidona tanquam maxime in idolatria insignes.

Vers. 22.

Ὡς τὸν, propter vicinum τὴν ὁδὸν, vix ferri potest. Crediderim ergo, Euthymium scripsiſſe ταῦ. Henc tenius videtur legiſſe: εὐ τοῖς ἔξηγες σόδομοι. Cur autem

³ΛΑΔ³ ὅδε τῆς σκληρᾶς ημέλησεν αὐγαγῆς, ἐν
τῇ ἐρήμῳ μετὰ τῶν ^{d)} θηρίων ὄικοσας, καὶ τεσ- ^{d) Marc. 1, 13.}
σαρκούντας ητζεύσας ἡμέρας, ὡς προδεδήλωται.
καὶ εἰς τραπέζοις δὲ εἰσιών, ἐυλαβῶς τε καὶ ἐγ-
κρατῶς καὶ ἀγιοπρεπῶς ἥδιε καὶ επινε.

Vers. 19. Καὶ — αὐτῆς.

³Ἐδικαιώθη, αὐτὶ τοῦ δικαία ἐλογίδη, τετέση
ἐδικαιώθη η σοφία τῇ Θεῷ, η ὁικομήσασα τὸν
ἰδίων καὶ τὸν χριστὸν ἐναντίας ὁδούς πολιτεῶν
ἴεναι, διὸ τὴν αυτὴν ὠφέλειαν τῶν αἰθρώπων.
ἐδικαιώθη δὲ, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἦγουν,
πάροι τῶν συνιέντων αὐτήν. οἱοὶ γὰρ σοφίας, οἱ
συνετοὶ η ἐδικαιώθη, αὐτὶ τοῦ δικαία καὶ αἰνέγ-
κλιτος ἐλογίδη, ὡς ποιήσασα πᾶν, δὲ εἶδε, καὶ
παντὶ τρόπῳ χειρομένη πέρος σωτηρίαν αὐτῶν.

Vers. 20. Τότε — μετενέκοσαν.

³Οὐειδίζειν, αὐτὶ τοῦ ταλανίζειν. οὐειδος γάρ
καὶ ὁ ταλανισμός. δυνάμεις δὲ, τὰ θεύματα
λέγει.

Vers. 21. Οὐαί σοι — μετενέησαν.

³Τοῦ ³) σόδαμοι μὲν καὶ γόμορχοι τίθησι, ὡς εἰς
αὐστηρούς, ἐπιφανέστατος τὴν τύρον δὲ καὶ τὴν
σιθῶνα, ὡς εἰς εἰδώλολατρίαν διαβοήτες.

Vers. 22.

autem γόμορχοi memorauit, quorum nulla hic fit
mentio? Vel ex loco simili Matth. 10, 15. vel
quod alibi etiam istae v̄bes coniungi solent.

Vers. 22. *Attamen — vobis.*

Attamen, id est propter hoc. Significat autem miseriam ac minas, ut vel erubescant vel paucent.

Vers. 23. *Et — hodiernum diem.*

Capernaum celebris fuit, eo quod habitauerit in ea Christus: multaque miracula in ea ediderit. Dicit ergo: Et tu per gloriam usque ad coelum exaltata, usque ad inferos deraheris per ignominiam. Sunt autem quae dicuntur alterius rei significativa. Siquidem usque ad coelum, gloriae demonstrat magnitudinem: usque ad inferos autem ignominiae. Augmentum vero criminis et demonstratio extremae prauitatis est, non solum pejores esse peccatoribus qui tunc erant, sed et illis qui unquam fuerant.

Vers. 24. *Attamen — tibi.*

Vobis, ad ciuitatis illius ciues dictum est: Tibi vero ad ciuitatem.

Vers. 25. *In — paruulis.*

Aπορίεως vocabulum (quod nos communiter responsionem vertimus) varia significat. Mitto nunc separationem ac digestionem secundum medicos, et quae ad hoc fit, terminationem. Interviu quidem principii locum habet, ut quum dicitur, Respondens Iesus dixit, Confiteor tibi pater, Domine coeli et terrae, de quo nunc est sermon: nulla enim praecessit interrogatio. Quandoque vero ad interrogationem redditur, ut est illud, Respon-

Vers. 22. Πλὴν — ὑμῖν.

Tὸ πλὴν, αὐτὶ τοῦ, διὰ τοῦτο μηγγύει δὲ τῷ ταλαισμῷ καὶ ἀπειλὴν, ἵνα ἡ αἰσχυνθῶσι, ἢ φοβηθῶσι.

Vers. 23. Καὶ — σήμερον.

Hη καπερναοῦμ, ἔνδοξος γέγονε, διὰ τὸ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ τὸν χριστὸν, καὶ τὰ πολλὰ τῶν θαυμάτων ἐν αὐτῇ τελέσας. Οποὺ δέν, ὅτι καὶ σὺ, η μέχει τῷ ἐρευνοῦ ὑψωθεῖσα τῇ δόξῃ, ἐως ἂδου καταβίβαθεν τῇ αἰδοξίᾳ. ἐμφαντικὰ δὲ τὸ, μέχει τοῦ ἐρευνᾶ, καὶ τὸ, ἐως ἂδου. ἐμφαίνουσι γὰρ, τὸ μὲν, μέγεθος δοξῆς τὸ δὲ, αἰδοξίας. αἰδοξίας δὲ καστηγορίας καὶ αἰπόδεξικικανίας ὑπερβαλλόσης, τὸ λέγεν, αὐτοὺς μὴ μόνον χείρες τῶν τόπων ἀμαρτωλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γενομένων.

Vers. 24. Πλὴν — σοι.

Tὸ μὲν ὑμῖν, πρὸς τοὺς πολίτας τῆς πόλεως ἐκείνης ἔισηται· τὸ δὲ σοι, πρὸς τὴν πόλιν.

Vers. 25. Εἴ — γηπλεῖστοι.

Tὸ τῆς ἀποκρίσεως ὄνομα, πολυσήμαντόν ἐστιν. ἵνα γὰρ ἔσσω τὸν διαχωρισμὸν καὶ τὴν διαφέρεσσιν, κατὰ τοὺς ἱετροὺς, καὶ τὴν εἰς τοῦτο καταληξίν ποτὲ μὲν τόπον ἀρχῆς ἔχει, ὡς τὸ ἀποκριθεῖσ^c, ὁ ἱησοῦς ἐπεν, ἐξομολογήματι σοι, πάτερ, e) Matt. 11, 25 πορεια τῷ ἐρευνᾷ καὶ τῆς γῆς περὶ ὃν νῦν ὁ λόγος· ὁ προηγήσαστο γὰρ ἐρώτησις ποτὲ δέ, πρὸς ἐρώτησιν ἀποδιδοται· ὡς τὸ ἀποκριθεῖσ^f) σίμων πέ- f) Matt. 16, 16. τρος ἐπει· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ οὐρανοῦ τῷ θεῷ τῷ ζῶντος·

spondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius Dei viui: praecellit enim interrogatio. Interdum quoque sermonis continuationem significat, ut capite vicesimo nono huius, quum Cananea dixisset, Utique Domine, nam et catelli edunt de misis, quae cadunt a mensa dominorum suorum: consequenter statim subiungitur: Tunc respondens Iesus dixit illi: O mulier magna est fides tua: Fiat tibi sicut vis. Ad haec quoque significat exhortationem sive deprecationem: ut quum dicatur, Respondens autem Petrus dixit ei: Exaudi nos parabolam hanc. Quandoque autem abundant: ut quum dicitur, Respondens autem Petrus dixit illi: Et si omnes offendantur per te, ego tamen nunquam offendar. Siquidem Marcus praetermisit Respondens, et dixit: Petrus autem ait illi, etc. Interdum vero significat etiam interrogationem: ut quum dicitur, Respondit eis Iesus, Num ego vos duodecim elegi?

Confiteor autem dicit nunc gratiarum actionem. Sapientes vero et prudentes, eos qui tales populo videbantur, puta Scribas et Phariseos. Parvulos vero, Apostolos, propter simplicitatem et innocentiam, ac sinceritatem. Gratias tibi ago, inquit, quod absconderis fidei mysteria a sapientibus et prudentibus, illa cognoscere noentibus: et reuelaris ea parvulis, laeto animo ipsa suscipientibus. Gratias autem agens patri, demonstravit se filium eius esse ab illo missum. Egit ergo gratias credentium nomine, significans quem erga homines haberet amorem. Hanc autem gratiarum actionem Deo obtulit etiam pro septuaginta quos emiserat, quando ad eum reversi sunt, sicut dixit Lucas.

προηγήσατο γὰρ ἐρώτησις· ποτὲ δὲ, λόγου διαδοχὴν δηλοῖ τῆς γαρ Χαναναίας εἰπέσθης· ναὶ §) 8) Matth. 15, κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐδιεῖ ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πικτότων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων ἀντῶν· ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἐπεν ἀυτῷ· ὡς γύναι, μεγάλη σου ἡ πίτις, γενιθῆτω σοι ὡς Θέλεις· ποτὲ δὲ σημαίνεις παρακλησιν, ὡς τὸ, ἀποκριθεὶς b) δὲ ὁ πέτρος ἐπεν ἀυτῷ· [Φρέστον⁴⁾] ἡμῖν h) Matt. 15, 15. τὴν παραβολὴν τάυτην· ποτὲ δὲ, περιττὸν τέθειταιⁱ⁾ ὡς τό ἀποκριθεὶς i) ὁ πέτρος ἐπεν ἀυτῷ i) Matt. 26, 33, τῷ] εἰ πάντες σκαρδαλιώθησονται ἐν σοὶ, ἐγὼ δὲ ὄνδεποτε σκαρδαλιώθησομαι^{j)} καὶ γὰρ ὁ k) Marc. 14, 29. παρέλιπε τὸ, ἀποκριθεὶς, καὶ ἐπεν· ὁ δὲ πέτρος ἦφη ἀυτῷ ἐτι δ', ὅτε δηλοῖ καὶ τὴν ἐρώτησιν^{k)} ὡς τό ἀπεκρίθη^{l)} αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς l) Io. 6, 70. τοὺς δώδεκα ἔξελεξάμην.

Ἐξομολόγησιν δὲ νῦν, τὴν ἐυχαριστίαν λέγεις.
καὶ σοφους μὲν καὶ συνετούς, τοὺς δὲ τῶν δοκοῦντας τῷ λαῷ γραμματέας καὶ Φαρισαίους· ἀπίους δὲ, τοὺς ἀποσόλους, διὸ τὸ ἀκανον καὶ ἀπόνητον καὶ ἀφελέτες. ἐυχαριστῶ σοι, Φησίν, στις ἀπέκρυψας τὰ τῆς πίτεως μυστήρια ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, μή θελοσάντων ἐπιγνῶναι ταῦτα,
καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ τηπίοις, τοῖς παραδεξαμένοις αὐτά. ἐυχαριστάς μὲν οὖν τῷ πατρὶ,⁵⁾ ἐδειξεν, στις οὐρανοῖς ἐτι ἀυτῷ, καὶ πατέρ ἐκείνου ἀπέσαλται⁶⁾ ὑπὲρ τῶν πιτευσάντων δὲ ποιήσας τὴν ἐυχαριστίαν, ἐδήλωσεν, οἷαν ἀγάπην ἔχει περὶ αὐτούς. τάετην δὲ τὴν ἐυχαριστίαν προσήγαγε τῷ Θεῷ, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐβδομήκοντα^{m)} ἀποσόλων, m) Luc. 10, 21. ὅτε ὑπέρεψεν πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐρηκεν ὁ λουκᾶς.

Vers. 26.

4) Inclusa in marginē habet. B.

5) ἀπέδειξεν. A.

Vers. 26. *Vtique pater — apud te.*

Vtique gratias tibi ago pater, quia ita fuit bona voluntas, siue beneplacitum coram te, hoc est, quia ita bene placuit tibi, ut haec repelleres ab iis qui ea repellunt tanquam indignis, reuelares autem ea his, qui ad illa accedunt tanquam dignis: idque iustum est. Ne tamen patri gratias agens, videatur hominibus minus illo potens, et a natura paterna alienus, dixit.

Vers. 27. *Omnia — meo.*

Omnia videlicet quae patris sunt. Siquidem etiam alibi dicit: omnia quae pater habet, mea sunt. Quodsi omnia ei tradita sunt, omnium vtique dominus est: si vero omnium dominus est, aequalis certe est patri.

Id autem, Tradita sunt, prout Deum decet intellige, non quod primum ea non habens postmodum acceperit: nihil enim illum praecessit, ne ipse quidem pater, sed simul pater et simul filius, simulque omnium Dominus. Verum consuevit dispensatoriis haec saepius dicere, patrem honrans. Hanc ergo in similibus habeto solutionem.

Vers. 27. *Et — nisi filius.*

Cognitionem dicit non vulgarem, sed iuxta naturam ipsorum. Quod enim sint pater et filius, cognosimus omnes credentes. Quis autem sit pater iuxta naturam, et quis filius, nemo cognoscit. Dicit enim Lucas: Nemo cognoscit quis sit filius, nisi pater: et quis sit pater, nisi filius. Hoc ergo dixit Christus, manifestius docens aequalitatem ad patrem,

⁶⁾ τετέσι, omittit. A.

Vers. 26. Ναὶ ὁ πατὴρ — ἐμπροσθέν σου.

Ναὶ, ἐυχαριτῶ σοι, ὡς πάτερ, διότι ὅτας ἐγένετο εὐδοκία, ἥγουν, αρέσκεια ἐνώπιόν σου, ταῦτη⁶⁾ διότι ὅτας ἡνδρόποστας, αἴποιρυβῆναι μὲν ταῦτα ἀπὸ τῶν αἰποτεσταμένων αὐτὰ, ὡς ἀνοξεῖων, αἴποιαλυφῆναι δὲ ταῦτα τοῖς προσιεμένοις αὐτὰ, ὡς αἵρισις. δίκαιον γάρ τοῦτο ἐστι. ἵνα δὲ μή, αἷς τῷ ἐυχαριτῆσαι τῷ πατερὶ, δόξῃ τοῖς αἰθρώποις αἰδερέζερος αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς πατρόπης Φύσεως ἀλλότριος, Φησί:

Vers. 27. Πάντα — μου.

Πάντα, τὰ τοῦ πατρὸς δηλονότι. καὶ ἀλλαχοῦ γάρ Φησί πάντα,⁷⁾ ὃσα εχει ὁ πατὴρ, ἐμός π) Io. 16, 15. ἐστιν. ἕαν δὲ πάντα αὐτῷ παρεδέθη, πάντων ἄρετος κύριος ἐστιν εἰ δὲ πάντων ἐστὶ κύριος, Ἰησος ἄρετος τῷ πατέρι ἐστι.

Tὸ δὲ παρεδέθη, Θεοπρεπῶς ρόπον, οὐχ διτι μὴ ἔχων ταῦτα πρότερον, παρέλαβεν ὑπερβούς οὐδὲν γάρ ἐστιν αὐτοῦ προγενέτερον, οὐδὲ αὐτὸς ὁ πατὴρ, ἀλλ' ἄμμα πατὴρ καὶ ἄμμα υἱός, καὶ ἄμμα πατέτων κύριοις ἀλλ' ἐνθεν ἀπονομῆς λέγεν ταῦτα πολλαχοῦ, τιμῶν τὸν πατέρα, καὶ ταύτην ἐπὶ τῶν τοιότων ἔχε τὴν λύσιν.

Vers. 27. Καὶ — εἰ μή ὁ υἱός.

Ἐπιγνωσίν, οὐ τὴν ἀπλῶς Φησὶν, ἀλλὰ τὴν κατὰ Φίσιν αὐτῶν. ἔτι μὲν γάρ ἐστιν υἱὸς καὶ πατής, ἐπιγνώσκομεν πάντες οἱ πιστεύοντες· τις δὲ κατὰ τὴν Φίσιν ἐστιν ὁ υἱός, καὶ τις ὁ πατὴρ, οὐδεὶς ἐπιγνώσκει. λέγει γάρ ὁ λογοῦς, οὐδεὶς⁸⁾ o) Luc. 10, 22. γνώσκει, τις ἐστιν ὁ υἱός, εἰ μή ὁ πατὴρ· καὶ τις ἐστιν ὁ πατὴρ, εἰ μή ὁ υἱός. τότο δὲ εἴπειν ὁ χριστός,

patrem. Nam si soli omnium aequalem habent de se inuicem cognitionem, aequales utique sunt.

Vers. 27. Et — reuelare.

Etiam hoc aequalitatem indicat. Si enim reuelat pater, ut supra dictum est, reuelat et filius: aequales certe sunt: Reuelabit autem naturam patris iis, qui digni fuerint in futuro saeculo. Quodsi patris naturam reuelabit, utique et suam et spiritus sancti. Una enim et eadem est trium. Dicendo vero: Nemo cognoscit, creaturas significavit: Spiritum sanctum autem, utpote increatum non comprehendit.

Et quam ob causam de hoc etiam manifestius non est loquutus? Quia nondum tempus erat ut de eo doceret. Primum siquidem oportebat filii cognitionem mentibus discipulorum insinuari: deinde etiam illis ea reuelari, quae sunt spiritus sancti.

Vers. 28. Venite — vos.

Qui laboratis in opere peccati, et eius pondere onerati estis. Vides quomodo ostenderit peccatum, et laborem et pondus habere? Nam laborem habet priusquam perficiatur: habet pondus postquam perfectum est.

Potest autem et alio modo dici: Qui laboratis ad vana, et horum curis onerati estis. Et ego refocillabo vos, siue liberabo tan labore, talique pondere.

Vers. 29.

⁷⁾ καὶ, quod Hentenius etiam agnoscit, addidi.

⁸⁾ inclusi interque Codex in margine habet. Non agnoscit Hentenius.

διδάσκων Φανερώτερον τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητα. εἰ γὰρ μένοι τῶν πάντων ἵσην ἔχεσι τὴν περὶ ἀλλήλων γνῶσιν, ἵσοι ἄρεται εἰσίν.

Vers. 27. Καὶ — ἀποκαλύψαι.

Καὶ τἜτο τὴν ἰσότητα δείκνυσιν. εἰ γὰρ ἀποκαλύπτει μὲν ὁ πατέρα, ὡς αὐτοτέρῳ δεῖγματοι, ἀποκαλύπτει δὲ καὶ ὁ θεός, ἵσι αἴρει εἰσίν. ἀποκαλύψει δὲ τοῖς ἀξίοις, τὴν Φύσιν τῆς πατρὸς, ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι. εἰ δὲ τὴν Φύσιν τοῦ πατρὸς ἀποκαλύψει, πάντως καὶ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τοῦ αἰγίου πνέυματος. μή γὰρ καὶ⁷⁾ ἡ αὐτῇ ἐσιτῶν τριῶν. [ἀποκαλύψει⁸⁾ δὲ, σύν ἐΦικτόν.] εἰπὼν δὲ, ὅτι ὕδεις ἐπιγινώσκει, τοὺς κτιζούς ἐδήλωσε. τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἄγιον, ὡς ἀντίσιον, ὃν συμπεριέλαβε.

Καὶ διατέλει μὴ καὶ περὶ τέττα Φανερῶς εἴρηκε; διότι ἐπωνομέσι ἦν διδάξαι περὶ αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἔδει πρῶτον τὴν περὶ τῆς ιδεῖ γνῶσιν ἐνσημανθῆναι τοῖς ψυχήσις τῶν μαθητῶν, ἵτακα καὶ τὰ περὶ τὰς αἰγίδις πνέματος αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι.

Vers. 28. Δεῦτε — ὑμᾶς.

Οἱ κοπιῶντες εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀμαρτίας, καὶ πεφορτισμένοι τῷ βάρει τάυτης. ὄρας, ἐπως ἔδειξε, τὴν ἀμαρτίαν καὶ κόπον καὶ βάρες ἔχεσαν; ἔχει γὰρ, ἔχει κόπον μὲν, πρὸ τοῦ ἀποτελεθῆναι· βάρος δὲ, μετὰ τοῦτο.

Δέγειτο δὲ καὶ ἐτέρως, ὅτι καὶ⁹⁾ οἱ κοπιῶντες εἰς τὰ μάταια, καὶ πεφορτισμένοι ταῖς μερίμναις τέτων. καὶ γὰρ αἰναπαύσω ὑμᾶς, ἥγουν, ἐλευθερώσω, καὶ τὰ τοιάτα κόπου καὶ τοῦ τοιάτου βάρους.

Vers. 29. *Tollite — vos.*

Iugum nominauit euangelica praecepta sua¹⁾, quod in iugi modum superponantur accedentibus ad ea: et ipsos colligent ad se inuicem, et ad aurigam Christum.

Vers. 29. *Et — corde.*

Mititatem hic dicit modestiam: pars siquidem modestiae est mititas. Ideo postquam dixit, Quod mitis sim, interpretatur quod dixit: et vide quid addat: Neque enim dixit, humiliis tantum, sed humiliis corde, hoc est humiliis animo et electio- ne. Humilitas namque ab infortunio procedens, infrauctuosa est, utpote leuis et inuoluntaria: Prae- terea humilitatem eis attulit, tanquam omnis radi- cem virtutis. Seipsum item in exemplum consili- tuit, ut facilius sermo susciperetur.

Vers. 29. *Et — vestris.*

Humilitas enim cordis, quaecunque patitur, verbo solum pati videtur, neque turbatur. Quidam vero Requiem, eam quae aeterna est interpre- tantur.

Vers. 30. *Iugum enim — leue.*

Iugum quoque vocauit onus: Sed iugum qui- dem propter dictam causam: onus autem, eo quod graue sit inexercitatis. Vide ergo quomodo et iugum dixerit, et suave vocauerit: onus quo- que

¹⁾ Accedentibus, Hentenius. Forte legit, οπέχοντες. Rectius, succedentibus.

Vers. 29. Ἀριστε — υμᾶς.

Ζυγὸν ὠνόμασε, τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐπιπέδωμα τρόπον ζυγῷ τοῖς¹⁾ ὑπερχομένοις αὐτάς, καὶ συνδεῖν αὐτοὺς ἄλλήλοις τε καὶ τῷ ἐλατῆρι χριστῷ.

Vers. 29. Καὶ — παρδίᾳ.

Πραότητα νῦν, τὴν ταπείνωσιν λέγει· μέρος γὰρ τῆς ταπείνωσεως, οὐ πραότης· διὸ καὶ εἰπὼν, ὅτι πρᾶός είμι, ἐφιρμήνευσεν, ὅπερ εἶπε, καὶ σκόπει τὴν προσθήτην. Ἐγὰρ εἴπεν, ὅτι ταπείνωσιν μόνον, ἀλλ' ὅτι ταπείνωσι τῇ καρδίᾳ, τετέται, ταπείνωσι τῇ ψυχῇ, τῇ προσιρέσει. Ηγάρ εἰπεν περιάσεως ταπείνωσις ἀκαρπός, ὡς ἐπιπόλαιος τε καὶ ἀπροσάριστος. τὴν ταπείνωσιν δὲ πάλιν αὐτοῖς προέτειν, ὡς ἔτισαν ἀπάσης ἀρετῆς. Εσυτὸν δὲ παράδειγμα²⁾ προεσήσατο, ποιῶν εὐπαράδεκτον τὸν λόγον.

Vers. 29. Καὶ — υἱῷ.

Ο γὰρ ταπείνωσις, πάντα, ὅσα πάσχει, κατὰ λόγον πάσχειν δικῶν, Ἐ ταράσσεται. τινὲς δὲ ἀνάπτασιν, τὴν αἰώνιον ἐφιρμήνευσιν.

Vers. 30. Ο γὰρ ζυγὸς — ἐλαφρόν ἐσι.

Τὸν ζυγὸν, ἐκάλεσε καὶ Φορτίου. ἀλλὰ ζυγὸν μὲν, διὰ τὴν ἁγδεῖσαν αἵτιαν· Φορτίου δὲ, διὰ τὸ βαρεῖν πρὸς ιατρὸν τοὺς ἀγυμνάσους. ἔρει δὲ, πῶς καὶ ζυγὸν εἴπε, καὶ χειρὸν ἐκάλεσε, καὶ

Ff 4 Φορ-

²⁾ Quod primus talem se ad exemplum exhibuit.
Igitur προεσήσατο, non προεσίσατο.

que dixerit, et leue appellauerit: ut neque despicias, quasi facilia: neque fugias, tanquam laboriosa. Quaere autem in quinto capite interpretationem eos quod diciur de angusta porta et stricta via quae dicit ad vitam.

Cap. XII. v. 1. *In illo — segetes.*

Sabbatis, hoc est, die Sabbati. Segetes, hoc est, agros seminatos frumentis.

Verf. 1. *Discipuli vero — comedere.*

Marcus autem dixit: Coeperunt discipuli eius inter ambulandum vellere spicas. Quia enim per medias segetes transibant, una spicas auellebant ut praegredi possent, et auulsa grana edebant, confricantes manibus, sicut dixit Lucas, hoc est, tenentes: nam esuriebant, tanquam fame compusi hoc facientes: siquidem minimam corporis curam gerebant, sed omni tempore auditu et affluitate salvatoris detinebantur, et ideo fame premebantur.

Verf. 2. *Pharisei autem — Sabbato.*

Lucas vero ait, quod ita dixerint discipulis: Quid facitis quod non licet facere Sabbatis. Siquidem et Christo et discipulis haec dixerunt, anxie circa minutula occupati, ac carpendi quaerentes occasionem: et de hoc quidem dixit Matthaeus, de illis autem Lucas, taliaque frequenter inuenies. Indignabantur autem quod vellerent, ac si opus esset, non quod manducarent.

Verf. 3.

³⁾ Ergo hic quoque comprobant lectionem τι, προτι.

⁴⁾ μεσων videtur legisse Hentenius.

Φορτίου ἐίρηνε, καὶ ἐλαφρὸν προσπηγόρευσεν· οὐας
μήτε ὡς εὐκόλων καταφρονήσῃς, μήτε ὡς ἐπίπο-
νας φύγῃς. Σίτει δὲ καὶ εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον,
τὴν ἔξηγησιν τοῦ, ³⁾ Τίρ; σενὴ ή πύλη καὶ τεθλιμ- ^{4) Math. 7, 14.}
μένη ή ἑδὸς ή ἀπάγγεσσα εἰς τὴν ζωὴν.

Cap. XII. v. 1. Ἐν — σπορέμων.

Ταῖς σαββασιν, ἀντὶ τοῦ, ἐν ήμέρᾳ σαββά-
των, τετέτων, ἐν σαββάτῳ σπόρειμος δὲ λέγει,
τὰ γῆδια, τὰ λήια.

Vers. 1. Οἱ δὲ μαθηταὶ — ἐθίσιν.

Οἱ δὲ μάρκος ἐπεν, ὅτι καὶ ^{9) ἔρχαντο οἱ μαθη-} ^{9) Marc. 2, 23.}
ταὶ αὐτοῦ ἑծὸν ποιεῖν, τίλλοντες τοὺς σάχνας.
ἐπεὶ γὰρ μέσον ⁴⁾; τῶν σπορέμων διέρχοντο, ἄμα
μὲν ἀνέσπαν τοὺς σάχνας, οὐας προβάνεν ἔχο-
ειν ἄμα δὲ ἥδιον τοὺς ἀνασπωμένους. Ψώχοντες
ταῖς χερσὶν, ὡς ὁ ¹⁾ λουκᾶς ἐίρηνεν, ὃ ἐτι., τρι- ^{1) Luc. 6, 1,}
βούτε. ἐπείνων γὰρ, οἵα λιμῷ μαχόμενοι. Βρα-
χέα μὲν γὰρ τῇ σωματος ἐφέροντιζον· τὸ πᾶν δὲ
τῇ ἀκροσάσει καὶ προσεδρεῖας ⁵⁾ τοῦ σωτῆρος ἔνεμον,
καὶ διὰ τότε ἐλίμωττον.

Vers. 2. Οἱ δὲ φαρισαῖοι — σαββάτῳ.

Οἱ δὲ λουκᾶς Φησὶν, ὅτι τοῖς μαθηταῖς οὗτοι εἰ-
πον ¹⁾ τί ποιεῖτε, ὃ οὐκ ἔξετι ποιεῖν ἐν τοῖς σάβ- ^{6) Luc. 6, 2.}
βασι; καὶ γὰρ καὶ τέτω, κακένοις ταῦτα εἰ-
πον οἱ σμικρολόγοι καὶ μεμψίμοιροι. καὶ περὶ
ἔκείνου μὲν ἐίρηνεν ὁ ματθαῖος· περὶ τέτων δὲ ὁ
λουκᾶς. καὶ πολλαχοῦ τοιαῦτα πολλάκις εὔρη-
σεις· ἐμέμψαντο δὲ τὸ τίλλεν, ὡς ἔργον, ⁸⁾ τὸ
ἐθίσιν.

Ff 5

Vers. 3.

⁵⁾ προσεδρία. A.

Vers. 3. *Iesus autem — v. 4. solis;*

Primo Regum volumine scriptum est, quod David insidiis appetitus Saul saceri sui, ac fugiens, esuriuit: et ingessus Nobe civitatem sacerdotum Dei, finxit quod qualam necessitate missus esset a rege Saul, panesque petiuit, quinque casu alios non inuenisset, accepit a sacerdote fame compulsus propositionis panes. Propositio autem illa, erat mensa, super quam panes oblationis in templo positi erant: et acceptos comedit ipse, et pueri qui cum eo erant. Haec itaque est historia.

Illud autem, Non licebat, id est, non erat a lege concessum. Hanc vero historiam Christus Pharisaeis obiecit in patrocinium discipulorum suorum: ostendens quod venia digni essent propter famem, propter quam ipse quoque David famatissimus soluit legem panum propositionis: neque solum correptus non est a sacerdote, qui tunc forte sua ministrabat, imo potius ipsos ab illo accepit.

Vers. 5. *Num — sunt?*

Ipsis frequenter recensebat, Num legislis? exprobans illis vanum laborem, ut qui non intelligerent quae legebant. Nam lex erat, quae praecipiebat nullum opus fieri in Sabbato: et rursus altera lex permittens sacerdotibus ut sacrificarent Sabbato, et propter sacrificium ligna scinderent, ignem accenderent, animalia pascerent, et alia quaedam similia ficerent. Et certe omnino operabantur: et ita Sabbathum prophanabant siue contaminabant, sed tanquam res sacras operantes, sine crimine erant.

⁶⁾ τε, abest. A.

Vers. 3. Ὁ δὲ ἵσοις — v. 4. μόνοις;

Eν τῇ πρώτῃ Βίβλῳ τῶν βασιλεῶν¹⁾ ἴσχρηται, ὃ 1 Reg. 21.
ὅτι δαυὶδ ἐπιβλεψθεὶς ὑπὸ σαουλ, τῷ ἰδίῳ πεν-
θεροῦ, καὶ φεύγων αὐτὸν, ἐπείνασε, καὶ ἀπελ-
θὼν εἰς νομὰ, πόλιν τῶν ιερέων τοῦ θεοῦ, προσ-
εποήσατο παρὰ σαουλ²⁾ τῷ βασιλέως ἀποσ-
λῆναι πρὸς χρείαν τινά, καὶ ἐζήτησεν ἄρτους, καὶ
μὴ ἐνρῶν ἀλλους καὶ ἀ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἐλαβε
παρὰ τοῦ ιερέως, διὸ τὴν ανέγκην τοῦ λιμανοῦ,
τοὺς τῆς προθέσεως. ἡ δὲ πρόθεσις, τράπεζα
ἥν ἐν τῷ ναῷ, ἐφ' ᾧ οἱ ἄρτοι τῆς θυσίας προέ-
κειντο· καὶ λαβὼν ἐφαγεν αὐτὸς καὶ τὰ μετ'
αὐτοῦ παιδάρια. ἡ μὲν οὖν ἴσορια τοιαύτη.

Tὸ δὲ, ὅπκ ἔξον ἦν, αὐτὶ τοῦ, οὐ συγκεχωρη-
μένον ἦν παρὰ τοῦ νόμου. τάυτην δὲ τὴν ἴσοριαν
προεβάλετο τοῖς φαρισαῖοις ὁ χριστὸς, εἰς συνη-
γορίαν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, δεινούν, ὅτι συγ-
γνώμης εἰσὶν ἀξιοί, διὸ τὸν λιμὸν, διὸ δὲ καὶ αὐ-
τὸς ὁ περιώνυμος δαυὶδ ἐλυσε τὸν νόμον τῶν ἄρτων
τῆς προθέσεως, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπετιμήθη πα-
ρὰ τοῦ τηνικαῦτα ἐφημερέυοντος ιερέως, ἀλλὰ
καὶ μᾶλλον παρ' αὐτοῦ τούτους ἐλαβεν.

Vers. 5. Η οὖν — εἰσιν;

Συνεχῶς αὐτοῖς³⁾ ἐπιλέγει τὸ, οὐκ ἀνέγγιωτε;
ὄνειδίσων τέτοις ματαιοπονίαιν, ὡς μὴ ἐπιγινώ-
σκουσιν, ἀ ἀγαγνώσκουσι. νόμος δὲ ἦν, κελέυων;
μηδὲν ἔργον ἐν σαββάτῳ ποιεῖν· καὶ νόμος πά-
λιν ἔτερος, ἐπιτρέπων τοῖς ιερεῦσι θύειν
ἐν σαββάτῳ, καὶ διὸ τὴν θυσίαν ξυλοκο-
πεῖν, καὶ πῦρ αἴσπτειν, καὶ οὐρανομεῖν,
καὶ ἀλλά τινας τοιαῦτα ποιεῖν. καὶ ὡς μὲν ὅλως
ἔργαζόμενοι, ἐβεβήλουν τὸ σάββατον, εἰτοι,
ἔμισσον· ὡς δὲ ιερὸς ἔργαζόμενοι, αἴστιοι ἤσαν.

τὴν

3) λέγει. A.

erant. Historiam itaque Dauid posuit, discipulos venia dignos iudicans, ut praediximus. Praesens autem sumpsit exemplum, abunde ostendens quod omnino sine crimine erant.

Et vide a quo partibus hoc confirmauerit. Primum a persona: Sacerdotes inquit. Deinde a loco, quia in templo. Tertio a re ipsa, quia prophananter: Non enim dixit: irritum reddunt Sabbathum, sed quod grauius est, prophananter. Deinde induxit quod rei caput erat, Quod etiam sine crimine sunt.

Praeposuit itaque leuiorem responsonem, ac postmodum adduxit et fortiorem. Dauid siquidem propter casum inopinatum semel legem soluit de panibus propositionis, et per veniam dimissum est ei crimen. Sacerdotes vero quotidie sine huiusmodi casu legem de Sabato soluentes, per legem suae transgressionis fructum referunt.

Vers. 6. *Dico — hic.*

Iffe enim templi Dominus, hic praesens est. Quodsi sacerdotes templi, Sabbathum soluentes sine crimine sunt, multo magis discipuli Domini templi: Nam sicut illi propter causam rationabilem criminis vacant, eo quod sacrificent, et sacra faciant opera, ita etiam isti. Hebraeis siquidem propter suam imbecillitatem unum hebdomadae diem attribuit, quo ab operibus cessarent, puta Sabbathum: ut in eo et ipsi ab aliis vacarent operibus: et serui sui ac iumenta requiescerent: darent autem operam legis lectioni et sacrificiis. Christianis

³⁾ προελαύθε, pro παρὸν ἔλαζε. A.

⁴⁾ Cuilibet in mentem venit τότου. Atque ita Hentius. Fortasse mox pro ἵερῷ, voluit ναῷ.

τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸν δαυὶδ ἴσοριαν τέθημε, συγ-
γνώμης τοὺς μαθητὰς ἀξιῶν, ὡς προέφημεν· τὸ
δὲ παρὸν⁸, ελαύθε παράδειγμα, δεικνύων ἐκ
περιστάσιας, ὅτι παντελῶς εἰσιν ἀναίτιοι.

Καὶ ὅρα ἀπὸ πόσων τῷτο κατασκευάζει; πρῶτον ἀπὸ τῷ προσώπου· οἱ ἱερεῖς γάρ, Φησιν· εἴτα ἀπὸ τῷ⁹, ναοῦ· ἐν τῷ ἱερῷ γάρ· ἐπειτα, ἀπὸ τῷ πράγματος· Βεβηλοῦσι γάρ· οὐδὲ γὰρ
εἴπεν, ὅτι ἀδερέσι τὸ σάββατον, ἀλλὰ τὸ βα-
ρύτερον, ὅτι βεβηλοῦσιν· εἴδι¹⁰ ἔτις ἐπήγαγε τὸ
τοῦ λόγου κεφάλαιον, ὅτι καὶ ἀναίτιοι εἰσι.

Προέταξε μὲν οὖν τὴν ἐυχερεσέραν ἀπολο-
γιαν· εἴτα ἐπήγαγε τὴν ἰσχυροτέραν. οἱ μὲν γὰρ
δαυὶδ, ἀπαξ διὸ περιέστιν λύσας τὸν περὶ τῶν
ἄρτων τῆς προθέσιος νόμον, κατὰ συγγνώμην
ἀφέδη¹¹ τοῦ ἐγκλήματος· οἱ δὲ ἱερεῖς, καὶ
ἔπειτον σάββατον, δικαστικοὶ περιέστισσοι, λύσαντες
τὸν τοῦ σαββάτου νόμον, κατὰ νόμον ἀπολέλυ-
ται τῆς παρανομίας.

Vers. 6. Λέγω — ὁδε.

¹² Αὐτὸς γὰρ ἐνταῦθα πάρειν ὁ τῷ ἱερῷ δεσπό-
της. καὶ ἐσὺ οἱ τοῦ ἱερῷ τὸ σάββατον λύσατε,
ἀναίτιοι ωσι, πολλῷ μᾶλλον οἱ τοῦ δεσπότου τοῦ
ἱεροῦ. ὡσπερ γὰρ ἐκένοι δι' αἰτίαν εὔλογον οἰνοί-
τοι εἰσι· διὸ τὸ θύειν γὰρ καὶ ἱερὰ ἔργα ποιεῖν
ἔτω καὶ οὕτοι. καὶ γὰρ τοῖς μὲν ἴθραιοις, διὸ
τὴν αὐθέντειαν αὐτῶν, μίαν ήμέραν τῆς ἐβδομάδος
ἀπρωπτον ἀπειλήσωσεν ὁ Θεός· λέγω δη τὸ σάβ-
βατον· ὥστε ἐν αὐτῷ τέττας ἀργεῖν μὲν ἀπὸ τῶν
ἄλλων ἔργων, καὶ διαναπάνειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα,
καὶ τὰ ὑποζύγια· σχολάζειν¹² δὲ τῇ αὐτογνώσει

τῷ

¹¹) τῷ ἐγκλήματι. B.

¹²) δὲ, abest. A.

stianis vero tanquam fortioribus, tota hebdomada iussit operam dare lectioni ac spiritualibus sacrificiis: et illis quidem alia prohibuit, ut operam darent lectioni ac sacrificiis: hos autem spiritualibus vacantes, ne ab aliis quidem abstraxit. Non enim illorum manus alligari oportebat, qui eas ad nihil prauum extendebat: neque de paruis legem ferre his, qui de magnis philophabantur, aut imperfectos aequaliter sese in modo viuendi habere cum perfectis.

Nos vero dominicum diem praecipue honoramus, tanquam proprie requiem, in quo a mortalitate requieuit is, qui nostrae massae primitias accepit, et innouauit nobis resurrectionem, vitamque immortalem.

Verf. 7. *Quod si — innocentes.*

Quia odiosius videbatur quod dixerat, Templo maior est hic, sermonem ad veniam mutauit, sed cum increpatione: nam rursus illis ignorantiam impropriet scripturarum, dicens: Si sciretis quid significet prophetae dictum, quo misericordiam praepouit Deus sacrificio, miserti utique fuissetis adeo esurientium, ut immaturum ederent triticum: nec eis indignati fuissetis, quum culpa vacarent: et si non ob aliud, at saltem propter famem. Si enim propter sacrificium soluitur Sabbatum, ut praedictum est, multo magis propter misericordiam: maior est enim misericordia sacrificio, iuxta dictam sententiam,

Verf. 8.

*) Forte τῶν ἐπτενόντων.

*) Inclusa, in marg. habet. A:

τῇ νόμῳ καὶ ταῖς θυσίαις· τοῖς δὲ χρισμαῖς,
ώς ισχυροτέροις, ἀπαστη τὴν ἐβδομάδα σχολά-
ζεν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς πνευματικαῖς θυσίαις
ἐπέταξε. κακείνους μὲν ἀπὸ τῶν ἀλλων ἐκώλυ-
σεν, ἵνα σχολάζωσι τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς θυ-
σίαις· τότες δὲ, σχολάζοντας τοῖς πνευματικοῖς,
οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἀλλων ἐκώλυσεν. οὐκ ἔδει γάρ δε-
δεθῆται τὰς χειρας τοῖς³⁾ πρὸς μηδὲν φαῦλον ταύ-
τας ἐκτείνοντας, ἐδὲ τὰ μικρὰ παιδένεθῆται τότε
μεγάλα φιλοτεφοῖντας, ἐδὲ τοῖς ἀτελέσιν ἐπί-
σης πολιτεύεθαι τοὺς τελέσις.

[Τὴν⁴⁾ μέντοι κυριακὴν τιμῶμεν κατ' ἔξαίρε-
τον, ώς κυρίως καταπάσιμον, ἐν ᾧ τελείωσι κατ-
έπαιστεν ἀπὸ τῆς θυη· ὅτης ή ἀπαρχὴ τῇ ιμε-
τέρᾳ Φιλάρματος, καὶ ἐνεκάνισεν ἡμῖν τὴν αὐθ-
αστιν, καὶ τὴν ἐν αἰθανασίᾳ ζωήν.]

Vers. 7. Εἰ δὲ — ἀνατίθεσ.

[Τοῦ⁵⁾ προφῆτου⁶⁾ ὠσηὲ.] Ἐπειδὴ Θορτικὸς v) Osee. 6, 6.
ἔδειξεν, εἰπὼν, ὅτι⁷⁾ τοῦ ἴεροῦ μεῖζον ἐτίν ὥδε, x) Matth. 12, 6.
μεδίσαι τὸν λόγον ἐπὶ συγγράμμην, ἀλλὰ μητ'
ἐπιπλήξεως. πάλιν γάρ ἄγριαν αὐτοῖς ἐνειδίζει
τῶν γραφῶν· εἰ ἐγράψατε, λέγων, τι σημαίνει
τὸ προφητικὸν ἔγον, διὸ οὐ δι θεὸς τὸν ἔλεον προ-
τετίητε τῆς θυσίας, ηλείσατε ὅν τοὺς παιώ-
τας τισσάτον, ώς ἐώθειν ἀκατέγναστον σίτον, καὶ
οὐκ ὁν ἐμέμφασθε τούτοις, αἰνιγτοῖς εὖσιν, εἰ
καὶ μὴ δι ἑτερον, ἀλλά γε διὰ τὸν λιμόν. εἰ γάρ
δια θυσίαν λύεται τὸ σύββατον, ώς προείρηται,
πολλῷ μᾶλλον δι ἔλεον, μείζων γάρ θυσίας η
ἔλεημοσύνη, κατὰ τὴν δηλωθέσαν θύσιαν ἀπό-
φασιν.

Vers. 8.

5) In margine. E.

Vers. 8. *Dominus — hominis.*

Rursum diuinitatem suam ostendit. Interdum siquidem hanc obumbrat propter obtusum aspectum querentium carpendi ansam: quandoque vero manifestat ob acutum visum modestiorum. Dominus est, inquit, Sabbati qui incarnatus est, utpote effector ac legislator eius: itaque me Domino praesente ac tolerante, vos fructa meos condemnatis.

In Euangelio autem iuxta Marcum aliam quoque inuenire est responsonem, vbi ait Christus: Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter Sabbatum, hoc est, Sabbati otium ad hominis utilitatem statutum est, et non e diverso: Aut etiam Sabbatum ipsum, cunctique dies illud praecedentes, ad hominis utilitatem facti sunt.

Non autem admirandum est, si quaedam unus Euangelista proponit, alius vero praetermitit. Neque enim simul, ut Christus loquebatur, Euangelia scriperunt, ut omnium etiam verborum illius possent meminisse: sed multis postmodum annis: et ita verisimile est, quum homines essent, quorundam oblitos fuisse: hanc ergo ad similia additamenta aut praetermissiones habeto solutionem. Saepius quoque breuitatis causa quaedam aliqui reliquerunt: interdum etiam tanquam non necessaria.

Vers. 9. *Et — illorum.*

Marcus autem dixit, quod rursum ingressus est Synagogam. Lucas vero manifestius loquitus est, dicens: Factum est autem, ut altero quoque Sabato ingredetur Synagogam et doceret.

Vers. 8. Κύριος — ἀνθρώπος.

Πάλιν παρεμφάνεται τὸν ἑαυτοῦ θεότητα. ποτὲ μὲν γὰρ συσκιάζει ταύτην, δ. ἂ τὴν ἀμβλωπίαν τῶν μεμφίμοις· ποτὲ δὲ παρανοίγει, διὸ τὴν ὁξωπίαν τῶν ἐπικεκεσέρων. κύριος γάρ, Φησιν, ἐσὶ τοῦ σαββάτου ὁ ἐνανθρωπήσας, ὡς ποιητὴς καὶ νομοδέτης αὐτοῦ. καὶ λοιπὸν, παρόντος ὅμοιοῦ τῷ κυρίῳ, καὶ ἀνεχομένου, μάστην υἱῶν τοὺς ἔμοις καταδικάζετε.

Ἐν δὲ τῷ κατὰ μάρτιον εὐαγγελίῳ, καὶ ἔτε-
ραν ἀπολογίαν ἔνεψται λέγων ὁ Χριστός, στι τὸ
σάββατον ¹⁾ διὰ τὸν ἀνθρώπον ἐγένετο, οὐχ ὁ γ) Marc. 2, 27.
ἀνθρώπος διὰ τὸ σάββατον, τούτου. ἢ τοῦ σαβ-
βάτου ἀργίος διὰ δέλειαν τῷ ἀνθρώπῳ νεομετέ-
τηται, καὶ οὐ τὸ ἀνάπταλον. ἢ καὶ αὐτὸ τὸ σάβ-
βατον, καὶ αἱ πρὸ τέττας ἡμέραι πᾶσαι, διὰ φέ-
λειαν τοῦ ἀνθρώπου γεγόνασιν.

Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζεσθαι, ἐτα μὲν ἔτος ὁ ἐναγ-
γελισθεὶς προστέθησι, τὰ δὲ ἐκεῖνος παραλιμπάνες.
καὶ γὰρ οὐχ ἄμα τῷ λέγοντι τὸν χριστὸν εὔραθον
τὰ εὐαγγέλια, ἵνα καὶ πάντων ὅμοιοι τῶν ἀτοῦ
λόγων αἰπομητμονένειν ἔχοιεν· ἀλλὰ μετὰ πολ-
λοὺς ὕπερον ἐνισχυτούς. καὶ ἐκὸς, ἀνθρώποις οἵτοις
αὐτοῖς, ἐπιλαθέσθαι τινῶν. καὶ ταύτην ἔχετὴν
λύσιν ἐπὶ τῶν τοιάτων προσθητῶν τε καὶ παραλέ-
ψεων. πολλάκις δὲ καὶ διὰ συντομίαν τιὰ τινες
παρελίμπανον· ἐσὶ δέ, στε καὶ ὡς οὐκ ἀναγκαῖα.

Vers. 9. Καὶ — αὐτῷ.

Οἱ δὲ μάρτιος ²⁾ ἐπεν, ὅτι καὶ εἰσῆλθε πάλιν ²⁾ Marc. 3, 1.
εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν. ὁ δὲ ¹⁾ λουκᾶς, Φανε- ^{a)} Luc. 6, 6.
ρώτας τοὺς ἀπόστολους, ὅτι ἐγένετο δέ καὶ ἐν ἐτέρῳ σαβ-
βάτῳ, εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ
διδάσκειν.

Cap. XXI. De eo qui manum habebat aridam.

Vers. 10. *Et ecce — aridam.*

Lucas autem dixit etiam vtra manus fuerit, quin scriberet: Et manus eius dextera erat arida.

Vers. 10. *Et — eum.*

Suspicantes quod rursus Sabbatis quosdam curaturus esset, interrogatione eum anticipant: vt quum respondisset licitum esse, suinerent occasionem illum iam accusandi tanquam transgressorim: et ita prohiberent, et illum ne curaret, et alios qui propter sanitates suissent credituri. Malebant enim suae gentis homines morbis corrupti, quam Christum glorificari.

Vers. 11. *Ille autem — eriget?*

Vide, quomodo illos hoc exemplo concluserit: ostendens possessionum potius amatores esse quam hominum: et quod iumentis parcentes, hominum non misererentur. Obserua etiam quo pacto diuersas variis in locis dederit de Sabbati solutione rationes, prout res expetebat: vt rationabiliter legem solueret, nec tamen Iudeos perturbaret.

Vers. 12. *Quanto — oue.*

Quem illi suo silentio ei assentirent: id enim quod ipse interrogauerat lex permittebat, nec contradicere poterant: enunciatiue dixit, quod homo longe dignior est oue.

Vers. 12.

⁶⁾ i. e. προηρῆστο, intelligitur enim μᾶλλον.

⁷⁾ συλλογέστας καὶ δεινωστιν αὐτοὺς φιλοχρημάτους, intell. ἔντας. Ita cohaeret.

Κεφ. ΚΑ. Περὶ τοῦ ἔνηραν ἔχοντος τὴν χεῖξα.

Vers. 10. Καὶ ἴδου — ἔνηραν.

Οὐδὲ λουκᾶς εἶπε, καὶ πότεν χεῖξα, γράψας,
ὅτι οὐχὶ ἡ χεῖξ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἡν̄ ἔνηραν.

b) Luc. 6, 1.

Vers. 10. Καὶ — αὐτοῦ.

Τροπτέουντες, ὅτι πάλιν ἐν σαββάτῳ θεραπεύσεις τίνας, προκαταλαμβάνοντιν αὐτὸν τῇ ἐρωτήσει, ἵνα ἀποκριθέντος, ὅτι ἐξει, λάβωσιν αὐθεμήν καὶ κατηγορήσωσιν αὐτοῦ λοιπὸν, ὡς παρανόμοι, καὶ καλύτωσιν ὅτῳ τὴν θεραπείαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς θεραπείας πιθέυει μέλλοντας.⁶⁾ ἔγειντο γὰρ φθίζειν, ταῖς νόσοις τοὺς ὄμοφύλους, ἢ δοξάζειν τὸν χριστόν.

Vers. 11. Οὐδὲ — ἐγερεῖ;

Ορα, πῶς⁷⁾ συλλογίζεται αὐτοὺς διὰ τὴν παρεχόντας τέττας καὶ δάκνυσι φιλοχειμάτας μᾶλλον, ἢ φιλανθρώπους, καὶ πτηνῶν μὲν θερδομένων, ἢ θρώπων δὲ οὐκ ἐλεοῦντας; παρατίθεται καὶ, πῶς ἄλλοτε μὲν ἄλλας ἀπολογίας ποιεῖται περὶ τῆς τὴν σαββάτῳ λύσεως; πάσας δὲ παταλλήλες τοῖς πειάγμασιν, ἵνα καὶ τὸν νόμον ἐυλόγως ἀναπαύσῃ, καὶ μὴ πλήξῃ τεσσάρες.

Vers. 12. Πόσῳ — προβάτῳ.

Συνομολογητάντων αὐτῶν, διὸ τῆς σιωπῆς· καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν, ὃ ηρώτησε, καὶ αὐτεπεῖν οὐκ ἤδύναντο· φητὸν ἀποφαντικῆς, ὅτι πολλῷ τιμιότερός εἴνι ὁ ἀνθρώπος τὴν προβάτῳ.

Vers. 12. *Licet itaque — benefacere.*

Quum exemplo ab oue sumpto illorum ora obturasset, deinceps ad id, quod ab eis interrogauerat, respondet. Siquidem Marcus et Lucas dicunt, quod etiam hominem statuerit in medium, et interrogauerit eos: Vtrum licet Sabbatis benefacere, an malefacere? Postquam enim eis responderat, statuit illum in medium, vt a miserabili aspectu dissolueret cordis illorum duritiam, eisque persuaderet vt inuidiam abiicerent, conspicientes quod semper bonum sit eos qui dira patiuntur curare. Deinde contra, etiam illos inexplicabilem interrogat quaestionem. At illi veritate redarguti, tacebant quidem, sed ob pranam voluntatem non plene ei acquiescebant: ideoque cum ita circumspiciebat eos, sicut dicit Marcus, quo illos confundederet, contristatus super duritia cordis ipsorum. Nam ab inuidia induratum, nec aspectu miserabili placabatur, nec sermonem cui contradicere non poterant, recipiebat.

Vers. 13. *Tunc ait — altera.*

Suo hunc iussu curaeit: et illos exterrens, et Deum se esse ostendens. Geslat autem dextram manum aridam, quisquis dexteram operationem non exercet: dico sane virtutem.

Vers. 14. *Pharisi vero — perderent.*

Consilium ceperunt inter se inuicem. Marcus autem dicit quod cum Herodianis consularo, qui et ipsi genere quidem erant Iudei, velimenter

⁸⁾ A' id cum interrogatus fuerat, non, quod ab eis interrogauerat.

Vers. 12. Ὡτε ἔζει — καλῶς ποιεῖ.

Διὰ τοῦ κατὰ τὸ πρόβατον πορειῶν γυμνάς Φρύμώτας αὐτοὺς, λαίπαν, ὃ⁸⁾ ἡρωτήσῃ παρ' αὐτῶν, ἀποκρίεται. μάρκος⁹⁾ δὲ καὶ λουκᾶς Φα- c) Marc. 3, 3.
σιν, ὅτι καὶ εἴητε τον αὐθεντον εἰς τὸ μέσον, καὶ Luc. 6, 8.
ηρότητεν αὐτοὺς, τι εἶτε τοῖς σκέψασιν, ἀγαθονοῦσαι ή κακοῦσαι. μετὰ γὰρ τὸ ἀποκριθῆναι αὐτοῖς, εἴησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον, ἵνα ὁ πὸ τῆς ἐλεεινῆς Θεος καταμαλάξῃ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν, καὶ πείσῃ τούτους ἀποθέσαι μὲν τὴν βικασίαν, συνιδεῖν δὲ, ὅτι καλὸν ἀεὶ, θεοπάπεινεθῆτοις κακῶς ἔχοντας εἴτε αἰντηρώτητε καὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἐρώτημα αἴφυκτον· οἱ δὲ ἐσιώπων, ἐλευχόμενοι μὲν ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἐθελοντικοῦντες δέ διὸ καὶ περιεβλέψατο¹⁰⁾ αὐτοὺς d) Marc. 3, 5.
μετ' ὄργης, καθά Φησιν μάρκος, ὧτε ἐντρέψει,
σιλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν. πωρωθῆσαι⁹⁾ γὰρ ὑπὸ τῷ φεύγοντι, ζτε ὅψιν ἐλεεινὴν ἐδυσαπέτο, ζτε λόγου αἰναντίρρητον πωρεῖχετο.

Vers. 13. Τότε λέγει — ἄλλῃ.

Προσάγματι ταύτην ιάσατο, καταπλήττων τὴν αὐτούς, καὶ δεκτύων, ὅτι Θεός ἐσι. ξηροὺν δὲ φέρει τὴν δεξιὰν χεῖρα, καὶ πᾶς ὁ τὴν δεξιὰν πρᾶξιν μὴ μετερχόμενος, Φημὶ δὴ, τὴν αρετήν.

Vers. 14. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι — ἀπολέσωσι.

Συμβόλιον ἔλαβον παρ' ἄλληλων ὁ δὲ^{c)} μάρκος e) Marc. 3, 6.
Φησιν, ὅτι μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν τοῦτο ἐβολεύσαντο. οἱ δὲ ἡρωδιανοὶ, γένος μὲν ἡσαν ιεραῖς καὶ αὐτοὶ,

ter autem Herodem colebant, et ipsum esse dicebant Christum a Prophetis promissum. Nam quia prophetarum erat tunc venturum esse Christum quando desiceret qui ex Iudeis imperaret: defeccerat autem diebus Herodis qui infantes necauerat: primus siquidem hic alienigena Iudeis imperauit: ideo hunc esse suspicabantur qui venturus expectabatur; et coniuncti inuicem, propriam fecerunt sectam. Et quia Herodem plurimum amabant, Herodiani cognominati sunt. Haec itaque de Herodianis dicta sunt. De Iudeis autem dixit Lucas, quod dementia repleti sunt, et inutuo colloquebantur, quidnam ipsi Iesu facerent. Neque enim solum perterriti non erant, sed et inuidia obtenebrati, et dementia repleti erant: et primum quidem colloquebantur quidnam ipsi facerent mali, deinde consultauerunt, ut eum interficerent.

Vers. 15. *Iesus autem — inde.*

Oporet enim a pravis recedere: nec se periculis obiciendo, eorum insaniae permittere. Simil etiam, quia nondum aduenerat tempus mortis ipsius, multosque adhuc oportebat curari ac frui doctrina eius.

Vers. 15. *Et — v. 16. facerent.*

Hoc in loco verbum ἐπετίμησις interminatus est, tantundem valet, ac si dicas, praecepit et variis verbis suasit. Vide autem quomodo et aegrotorum

ἢ φίέναι. A. Hoe prouersus alienum est. In illo autem intelligitur ξυρτόν. Sed vocabulo ἀναγκασθεῖν responderet tamen ἐπιέναι. Hencenius tamen videtur etiam reperisse ἐφίέναι. Aliud autem est ἐφίε-

τοὶ, τὸν ἡρώδην δὲ διαφερόντως ἐτίμων, καὶ αὐτὸν ἔλεγον εἶναι τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενον χριστόν. ἐπεὶ γὰρ τότε προεφῆτεστο ἐλθεῖν ὁ χριστός, ὅτε ἐκλέψει ἡγούμενος ἰεράτος ἐξέλιπε δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡρώδου τοῦ βαρεφοκτονού πρῶτος γὰρ ὅτος ἀλλόφυλος, ἰεράτων ἐβασιλεύσεν ὑπέλαβον, αὐτὸν εἶναι τὸν προσδοκώμενον ἥζεν, καὶ συσάντες, ἴδιαν αἴρεσσιν ἐποίησαντο. διὸ καὶ, ἀπὸ τῆς σφόδρα φιλεῖν τὸν ἡρώδην, ἡρωδίσενοὶ ἐπωνομάθησαν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἡρωδίσενῶν. περὶ δὲ τῶν ἰεράτων ὁ λεκαῆς ἐπεν, ὅτι ἐπλήθησαν, ἄροιας καὶ δελάλουν πρὸς αἱλ.^{f)} Luc. 6, 11. λήλους, τί ἀν ποιήσειν τῷ ἵππῳ. καὶ γέρος μόνον εὐ κατεπλάγησαν, ἀλλὰ καὶ σκοτιδεῖτες ὑπὸ τῆς βασικανίας, ἐπλήθησαν αἰσυνεσίας. καὶ περτα μὲν συνελάλησαν, τί ἀν ποιήσειν αὐτῷ κακόν, ἕτοι συνεβλεύσαντο ἀνελεῖν αὐτὸν.

Vers. 15. Ὁ δὲ ἵππος — ἐκεῖθεν.

Χρὴ γὰρ αὐτοχωρεῖν ἀπὸ τῶν πονηρῶν, καὶ μὴ διψοκινδύνως ἐφιέναιⁱ⁾ ταῖς μανίαις αὐτῶν. ἀμφὶ δὲ καὶ, ὅπω ἐλήλυθεν ἡ ὥρα τῆς θαράττης αὐτοῦ, καὶ ἔδει πολλὰς ἔτι θεραπευθῆναι, καὶ ἀπολαύσῃ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ.

Vers. 15. Καὶ — v. 16. ποιήσωσιν.

Ἐνταῦθα τὸ, ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ, παρήγειλε, καὶ ἐξηφαλίσατο. σκόπει δὲ, πῶς καὶ τῶν νοσήντων ἐπιμελεῖται, καὶ τὸν Φθόρον τῶν

Gg 4

ἰεράτε-

εφιέναι τῷ θυμῷ, ταῖς ἱστορίαις et similia i. e. indulgere: aliud εφιέναι ταῖς ἄλλων μανίαις. i. e. se immitttere. προτζηρῆσαι, προστίθαι ἀκυτόν.

rum curam habet, et Iudeorum devitatem inuidiam, praecipiens ne se manifestum sacerent quod curaret: plerumque enim futurum erat, ut hoc audientes evalperarentur. Quia autem huiusmodi praeceptum magna mansuetudine ac lenitate faciebat, malens suam gloriam penitus occultari, quam hos ad maiorem infaniam accendi inducit prophetam Euangelista, qui de tanta eius lenitate ac tolerantia olim fuerat loquutus, et dicit.

Vers. 17. *Vt — v. 18. elegi.*

Haec sub persona patris dicit: Ecce filius meus unigenitus, quem elegi, hoc est omnibus praetuli. Quia autem duo continet in se Christus: in eo quod dicit, Filius, diuinitatem significat: in eo vero quod addit: Quem elegi, humanitatem. Et similia sunt quae sequuntur.

Vers. 18. *Dilectus — mea.*

Pari modo, Dilectus meus, de diuinitate dictum est: In quo bene complacuit sibi anima mea, dicitur humanitatem. Est enim dilectus unigenitus. In ipso vero bene sibi complacuit, utpote in quo oblectatus est: vel tanquam in eo, per quem bona voluit, dico sane hominum salutem.

Ipsò quoque baptizato, huiusmodi vocem patrem desuper emisit, dicens: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacitum est: similemque ibi dedimus enarrationem: lege ergo et illam, ut planius intelligas. Quod autem dicitur, In quo bene complacuit sibi anima mea, idem est quod, In quo bene mihi complacitum est: Multa item huiusmodi quae hominum sunt, veteris testamenti

²⁾ αὐτοῦ, pro ἀνωθεν. A.

ιεράσιον Θρησκέων, παραγγέλλων, ἵνα μὴ Φανερὸν αὐτὸν ποιήσωτιν, ὃν Θρησκέων; τότε γὰρ αἰσχότες, εἰκέλοι ἐπὶ πλεῖσταις οἰδαίμονες. ἐπεὶ δὲ ὑπὸ μακροδυμίας πολλῆς ἐποιεῖτο τὸν τοιαύτην παραγγελίαν, εἴ τις ἔμενος μαλιτεῖα συγκαλέπτει, τὴν ἑαυτοῦ δέξαν, υπὲρ τὴν μὴ ἔξαπτεθεια τούτους εἰς πλιάνα μανίαν, εἰσάγει τὸν προσήτην ὁ ἐναγγελιστής, παραφωνῶντα τὴν τοιαύτην αὐτοῦ μακροδυμίαν καὶ ἀνεξιακίαν, καὶ Φησίν.

Vers. 17. Ὁπως — v. 18. ἥρέτισα.

Προσώπῳ τῇ πατρὸς ταῦτά φησιν. Ιδεὺ ὁ παῖς μου, ὁ μογενῆς. ὃν δὲ ἥρέτισα, αὐτὶ τῇ, ὃν προέκρινα πάντων. ἐπεὶ δὲ διπλοῦς ἐσὶν ὁ χριστός· τὸ μὲν, ὁ παῖς μου, δηλωτικόν ἐσι τῆς θεότητος· τὸ δὲ, ὃν ἥρέτισα, τῆς αὐθεωπότητος. καὶ τὰ ἔξη δὲ, τοιαῦτα.

Vers. 18. Ὁ ἀγαπητὸς — μ8.

Ομοίως τὸ μὲν, ὁ ἀγαπητός μου, περὶ τῆς θεότητος εἴρηται· τὸ δὲ, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου, περὶ τῆς αὐθεωπότητος. εἰς γὰρ ἀγαπητούς μὲν, ὡς μορογενῆς εἰς αὐτὸν δὲ εὐδόκησεν, ὡς εἰς αὐτὸν ἐπαναπαινόμενος, ἢ ὡς δι αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ θελήσας, λέγω δι, τὴν σωτηρίαν τῶν αὐθεωπών.

Καὶ βαπτιζομένου δὲ αὐτοῦ τοιαύτην ὁ πατὴρ ἀναθεύ²⁾ αὐθίκε φωνὴν εἰπὼν· ὅτος³⁾ ἐσιν ὁ υἱός⁴⁾ Matth. 3, 17, μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. καὶ τοιαύτην κακεῖ τὴν ἔζηγησιν ἐποιησάμεθα. καὶ αὐτάγνωθι κακεῖνην, καὶ ἐπιγνώσῃ ταφέτερον. τὸ δὲ, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου, αὐτὶ τεῦ, εἰς ὃν εὐδόκησες ἐγώ. πολλὰ δὲ τοιαῦτα αὐθεωποπεπτῆ Φησίν ή

stamenti scriptura dicit de Deo, propter crassam
Hebraeorum mentem: quae omnia intelligere
oportet quatenus Deo conueniunt.

Vers. 18. *Ponam — eum.*

De filio incarnato hoc dixit, tanquam de homine
proficiente per accessum Spiritus sancti: de quo
etiam dicit Lucas: Puer autem crescebat et corro-
borabatur spiritu, plenus sapientia, et gratia Dei
erat super illum.

Vers. 18. *Et — annuntiabit.*

Iudicium vocat legem euangelicam, quam per
Apostolos praedicauit gentibus. Vel iustum iudi-
cium suum, quo repellentibus eum Iudeis, af-
sumpsit gentes. Hoc enim vere iustum est iudi-
cium, ne omnino pereat opus manuum eius.

Vers. 19. *Non — vocem eius.*

Propter haec verba totam posuit prophetiam.
Nam quum mansuetus esset ac mitis, non conten-
dit aduersus contradictores, neque clamauit, dum
ei fieret iniuria: neque foris docuit, ut faciunt hi
qui gloriam ab hominibus venantur: sed in tem-
plo, et in synagogis Iudeorum, ac in desertis
montibus et littoribus. Deinde prophetat etiam de
imbecillitate eorum, qui huic omnipotenti Deo
insidiabantur.

Vers. 20. *Arundinem — confringet.*

Arundinem vocavit Iudeos, tanquam valde im-
becilles ad diuinam et inexpugnabilem eius poten-
tiam:

παλαιὰ γραφὴ ἐπὶ τῷ Θεῷ, διὸ τὴν παχύτητα
τῆς διανοίας τῶν ἑβραιών, ἀλλὰ πάντα θεοπρέ-
πῶς νοεῖν.

Vers. 18. Θήσω — αὐτόν.

Περὶ τοῦ ἐνθουθεωπίσαντος ύιοῦ τοῦτο ἔγραψεν, ὡς
περὶ ἀνθρώπου, προκόπτοντος τῇ ἐπιφοιτήσει τῷ
παναγίου πνεύματος, περὶ οὐδὲ Φισὶ καὶ ὁ λεκανᾶς,
τὸ δὲ παιδίον^{b)} ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύμα-^{h) Luc. 2, 40.}
τι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις Θεῷ ήν ἐπ'
αὐτό.

Vers. 18. Καὶ — ἀπαγγελῆ.

Κρίσιν λέγει, τὸν εὐαγγελικὸν νόμον, ὃν ἐκήρυξε
τοῖς ἑθνεσι διὰ τῶν ἀποσόλων ἢ τὴν δικαιορισίαν
αὐτοῦ, ὅτι τῶν ιδίων ἀπωσαμένων αὐτὸν, προσ-
ελάβετο τὰ ἑθνη. τῷτο γάρ δικαίας κρίσις ἐντως
ἔστιν, ἵνα μὴ τέλεον ἀπόληται τὸ πλάσμα τῶν
χειρῶν αὐτοῦ.

Vers. 19. Όυκ — τὴν Φωνὴν αὐτῷ.

Διὰ ταῦτα τὰ δητὰ, τὴν ὄλην ἐντέθεικε προφη-
τείαν. μακρόθυμος γάρ ὢν καὶ πραότατος, οὐκ
ἥξει πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, γάρ ἐκραύγαζεν
ἀδικούμενος, γάρ ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐδίδασκεν, ὡς
οἱ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν θηρέουστες
ἀλλὰ ἐν τῷ ιερῷ, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν ιε-
δίων, καὶ ἐν ἐξημίαντι καὶ ὄρεσι καὶ αἰγαλοῖς.
εἴτα προφητεύει, καὶ περὶ τῆς ἀγαρ αἵματος
τῶν ἐπιβλεψόντων τῷ παντοδυνάμῳ τέτω Θεῷ.

Vers. 20. Κάλαμον — κατεάξει.

Κάλαμον ἀνόμασε, τοὺς ιεράντες, ὡς ἀδιενεργά-
τες πρὸς τὴν θέσαν καὶ ἀμάχον αὐτῷ δύναμιν,

tiam: nec tamen simpliciter arundinem, sed etiam comminoram, ad augmentum imbecilitatis eorum. Dicit ergo quod potens sit eos tanquam arundinem comminutam facilime confringere: nec tamen hoc faciet propter suam tolerantiam ac modestiam.

Vers. 20. *Et — non extinguet.*

Hic Iudeorum accensum aduersus Christum animum significat: quem etiam linum fumigans appellat, ut quod facile extingui possit a Christi virtute: sicut facile quis extinguit linum fumigans, id est accensum. Linum autem in hoc loco intelligimus pannum lineum: hunc tamen non extinguet ut patiatur: et patiendo demonstret eximium, quem erga nos gerit amorem suum.

Vers. 20. *Donec — suum.*

Donec ad finem ac perfectionem deducat iustitiam suam. Siquidem victoriam nominavit perfectionem: iudicium autem, iustitiam. Quousque adimpleat iustitiam suam, quousque suas ostendat iustifications, quibus Iudeos condemnat, et eorum impudentem amputet causationem. Post haec autem tanquam vas a figili, confringet illos in virga ferrea, principatu Romanorum Vespasiani et Titi, qui eos obsederunt ac exterminauerunt.

Vers. 21. *Et — sperabunt.*

Spérabunt quod solus ipse in afflictionibus inuocatus, sperantes in se liberabit.

καὶ ἐδὲ ἀπλῶς κάλαμον, ἀλλὰ συντετριμένον
πρὸς ἐπίτασιν τῆς αἰθενέας αὐτῶν. λέγει δὲ, ὅτι
δυνάμενος, ἃς κάλαμον συντετριμένον, εὐκολώ-
τατα διαιλᾶσαι αὐτοὺς, ὅμως οὐ πιεῖσθε τότο,
διὶ οἰκείαν μακροθυμίαν.

Vers. 20. Καὶ — οὐ σβέσει.

²Ἐγταῦθα δηλοῖ τὸν ἀγαπτόμενον Θεοὺς τῶν
ἰεράρχων κατὰ τὴν σωτῆρας, ὃν καὶ λῆν τι φόρμενον
προστηγόρευσεν, ὡς εὐχερῆ πρὸς τὸ σβένυθαι,
διὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ χριστοῦ, διναμένεις κατασβέσαι
τοῦτον ὅτῳ γένδιος, ὡς ἀν σβέσῃ τις λῆν τι φό-
ρμενον, τετέσι, ἀρακαλόμενον. λῆν δὲ νῦν νοοῦμεν,
τὸ λιποῦν γάκος. ἀλλ' ἡ σβέσει τοῦτον, ἵνα πό-
θη, καὶ ἵνα παθῶν δέξῃ τὴν περὶ ήμᾶς ὑπερβάλ-
λεσταν ἀγάπην αὐτοῦ.

Vers. 20. Ἔως — αὐτοῦ.

³Ἐως ἀν ἔξενήκη εἰς τέλος τὴν δικαιοίην αὐ-
τοῦ. νίκος μὲν γάρ, τὸ τέλος· κρίσιν δὲ, τὴν δι-
καιοτύνην ἀνόμασεν. ἔως ἀν πληρώσῃ τὴν δικαιο-
σύνην αὐτῷ, ἔως ἀν ἐπιδιέξηται τὰ παρ' ἑαυτῷ
δικαιώματα, τὰ καταδικαζόντα τους ιοδαίους,
οὓς περιαιρεῖσται πᾶσαν αὐτῶν αἰδίσχυντον πρό-
φαστον. μετὸς τοῦτο δὲ, συντρίψεις αὐτοὺς, ἃς
σημεῖον) κέραμέως ἐν ἁγίᾳ βρύσῃ σιδηρᾷ, τῇ δυνατείᾳ i) Pl. 2, 9.
τοῦ φυμάτων, οὐεπτασιανοῦ καὶ τίτου, τῶν πο-
λιορκησάντων καὶ ἐξολεθρευσάντων αὐτούς.

Vers. 21. Καὶ — ἐλπιοῦσιν.

²Ἐλπίσουσιν, ὅτι καὶ μόνον ὄνομαζόμενος ἐν πε-
ρασμοῖς ἐξελεῖται τους ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτῷ.

**Cap. XXII. De Daemoniaco caeco
et muto.**

Vers. 22. Tunc — videret.

Dictio τότε tunc, interdum consequiam, rerumque ordinem significat: sicut etiam particula ἐν ἐνέργῳ τῷ καιρῷ, in illo tempore: quandoque vero utraque harum tempus solum denotat, quo facta sunt ea quae dicenda sunt. καθὼν autem hoc in loco mutum accipimus non sursum, ut alibi.

Vers. 23. Et — David?

Audierant enim prophetas annunciantes, quod de semine David venturus esset Christus.

Vers. 24. Pharisei autem — daemoniorum.

Inuidia namque ad gloriam illius mordebantur: ideo etiam sua prava aemulatione, non verebantur diuinæ naturæ opera Beelzebul ascribere, dicentes: Hic non eiicit daemonia propria virtute, sed per Beelzebul: illum sibi familiarem habens et amicum. Nam alibi quoque dicebant: Beelzebul habet.

Vers. 25. Sciens — illis.

Apus sese enim haec dicebant timentes turbam, ipse vero secretum cordis eorum publicauit, hinc etiam Deum se esse demonstrans. Vide autem quod primum ob id accusatus non obiurgauit illos, cognoscendam tradens suam potentiam, tum a pluribus signis, tum a doctrina, quae inde sequuta est. Quia vero rursum idem dicentes, perseuerabant

Κεφ. ΚΒ. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου
τυφλοῦ καὶ νωφοῦ.

Vers. 22. Τότε — βλέπειν.

Τὸ τότε, ποτὲ μὲν αἰσχολούσθιαν καὶ τάξιν προσγ-
μάτων σημάνει, καθάπερ καὶ το, τῷ καιρῷ
ἐκένω ποτὲ δὲ καὶ ἄμφῳ τὸν χρόνον μόνον δη-
λοῖσι, καθ' ὃν ἐγένοντο τὰ ἡγεμοναῖς μέλλοντα.
κωφὸν δὲ γῦν, τὸν ἀλαλού λέγει.

Vers. 23. Καὶ — δαινίδ;

*Ηκουον γὰρ τῶν προφητῶν κατάγγελλόντων ἐκ
σπέρματος δαινίδ ήξεν τὸν χριστόν.

Vers. 24. Οἱ δὲ φαριταῖοι — δαιμονιῶν.

*Ἐδάκνοντο γὰρ, ζηλοτυποῦντες τὴν δόξαν αὐτοῦ.
διὸ καὶ ὑπὸ τῆς ἄγαν βασκανίας οὐκ ἐφείδοντο
τῷ βεβελζεβὺλ ἐπιγραφίμενο. τὰ ἔτη τῆς θείας
φύσεως, καὶ λέγοντες· οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ
δαιμόνια ἐν οἷς εἴᾳ δύναμες, ἀλλὰ ἐν τῷ βεβελζεβὺλ,
ἔνοικον καὶ φίλον ἔχων αὐτόν. καὶ ἀλλαχοῦ γὰρ
ἐλεγούν, ὅτι ^{κ)} βεβελζεβούλ ἔχει.

k) Marc. 3, 22.

Vers. 25. Εἰδὼς — αὐτοῖς

Καὶ δὲ εἰσήλθει τοῦτο ἐλεγον, φοβόμενοι τὸν
οὐχ λοιπὸν αὐτὸς δὲ ἐδημοσίευσε τὸ τῆς διανοίας αὐ-
τῶν μυσήριον, καντεῦθεν δεικνύωι, ὅτι θεός ἐστιν.
οὕτω δὲ, ὅτι καὶ πρότερον μὲν τοῦτο κατηγορηθεῖσ
οὐκ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἐνδιδοὺς γνῶναι τὴν αὐτοῦ
δύναμιν, ἀπό τε τῶν πλειόνων σημείων, ἀπό τε
τῆς μετὰ τοῦτο διδασκαλίας· ἐπει δὲ πάλιν τὸ
αὐτὸ

bant in nullo meliore effecti, deinceps eos obiurgat, ac redarguit illorum insaniam. Id tamen cuin mansuetudine facit, instruens nos, vt peccantes mansuete arguamus. Et ab his, quae communiter accidunt, format rationem, sumitque tria exempla notissima et indubitata. Primum quidem supremae potentiae, alterum mediae, tertium vero insimae, confirmans quod siue magnum quipiam, siue medium, siue infimum sit, quod aduersus seipsum exerceat seditionem, peribit.

Vers. 25. *Omne — desolatur.*

Seditionem inter se inuicem agentibus his qui diuisi sunt.

Vers. 25. *Et omnis — stabit.*

Non stabit propter dictam causam.

Vers. 26. *Et si — eius?*

Si Satanas qui princeps est daemoniorum, aperte ac violenter Satanam persequitur, neque enim suum domicilium vltro vnquam relinqueret: sed omnino inimicus est is qui patitur, persequitionem inferenti. Itaque contra seipsum diuisus est, separatis ab eo daemonibus, qui subiecti erant: et quomodo stabit regnum eius, quod in illos habet? Si ergo princeps illorum est, nequaquam eos expellendo seditionem aget aduersus illos: nequaquam homini contra daemonem auxiliabitur: nec hominem vnquam amare poterit, qui ab initio homicida est.

Vers. 27.

³⁾ ἀνολογέμενα. A,

⁴⁾ συστάζειν. B.

αὐτὸν λέγοντες ἐπιέμενον, οὐδὲ ἐκεῖθεν βελτιωθέντες, ἐπιτηδεῖ λιπόν, καὶ ἐξελέγχει τὸν τούτων δίνοντα. μετὸν προσέτητο δὲ τοῦτο πότε, παιδεύων ἡμᾶς πολλοῖς ἐλέγχειν τοὺς αἰμαρτυροῦντας. οὐπὶ δὲ τῶν κατῆσθι συρβευόντων πιθεῖται τὸν ἐλεγχόν, καὶ παραδέιματα λαμβάνει γνώμην τε καὶ ὀμολογητικαί,³ καὶ τρίτη τὸ μὲν, ἵσχυροτερην δινέπεντος τὸ δὲ, μέσης τὸ δὲ, ἐλαχίστης βεβαιῶν, ἄλλη, καὶ μέγα τι σασιδέη⁴. πρὸς ἑαυτὸν, καὶ μέσον, καὶ μηδὲν, ἀπέλλητον.

Vers. 25. Πᾶσα — ἐξημετάση.

Στασιαζόντων αἱλλήλους; τῶν μεγισθέντων.

Vers. 25. Καὶ πᾶσα — σαθίσετοι.

Οὐ συζήσεται, διὰ τὴν ἐνθεῖσαν φύσιαν.

Vers. 26. Καὶ εἴ — αὐτούς;

Ἐἰσατανᾶς, οὐδὲκων τῶν συμμετούντων, τούτῳ πλῆσσανται μηδὲ βιβλούς· εἰ γάρ οὐκ εἰσαν πότε κασταλίην τὸ μὲν αἰνιγμάτων, ἔνθετος ἐσαι πάντως ὁ θιοκάρενς τῷ μικρούτερι· καὶ λαπόν παθεῖσαντούς ἐμφράσαι, ὅπερες δέοντος αὐτοῦ τῆς υποτονῆς τῷ διεργάτῃ· τούτην πάσης συζήσεται η βασιλέας αὐτοῦ, οὐ πέρις αὐτούς; Γάρ τοι, εἴ γε τοτεων θέρχονται, οὐκ αὖ περιέδεις τύπος, σασιάση πρὸς αὐτούς. οὐδὲν ἐπιτικτέσθαι αὐθερώπωναντα δαιμόνος, εἰδὼν γένιο ποτε φιλάνθρωπος, αὐθερώπειτόν τον δὲν αρχῆς.

Vers. 27.

³⁾ Quae hic inclusa sunt, ea ex Cod. A. exciderunt.
In causa fuit duplex πρὸς αὐτούς.

Vers. 27. *Et si — eiiciunt?*

Post primam accusationis dilutionem, ad secundam procedit manifestiorem. Nam quia discipuli quoque eius iam daemones eiiciebant, sumpta ab ipso potestate, ab his magis Phariseos arguit, qui sola moti inuidia eum accusabant. Siquidem nihil huiusmodi illis obficienes, solum ipsum ita accusabant. Filios autem Phariseorum Apostolos nominauit, eo quod Pharisei patrum ordinem retinerent inter Iudeos, a quibus descendebant Apostoli: vel quia illis iuniores erant. Interrogat ergo: Per quem eiiciunt? an etiam per Beelzebul? et quare illos quoque non accusatis? Si autem per diuinam gratiam, utique Deus ego sum: Nam per nomen meum daemonia eiiciunt.

Vers. 27. *Ideo — iudices.*

Quia ergo ipsi quoque daemonia eiiciunt, nec accusantur a vobis: propterea ipsi iudices vestri erunt: et condemnabunt vos non de omnibus, quae in vita perpetraastis. Nam id solius Dei est: sed de hac blasphemia, quoniam illis relictis, moti inuidia me solum accusatis. Vel propter hoc, quia quin sint filii vestri, et agnoverint veritatem, condemnabunt vos patres suos, qui hanc cognoscere noluistis.

Vers. 28. *Si — regnum Dei.*

† **D**igitus Dei hic dici potest Spiritus sanctus. Quum enim caeteri Euangelistae dixerint: si ego per spiritum Dei eiicio daemonia, Lucas dixit, si ego per digitum Dei eiicio daemonia.

⁶⁾ οὐκ, abest. A.

⁷⁾ Inclusa Codex uterque in margine habet. Referuntur autem haec ad Luc. 11, 20.

Vers. 27. Καὶ εἰ — ἐκβάλλεσθαι;

Μετὰ τὴν πρώτην λύσιν τῆς κατηγορίας, ἐπειδεῖσθαι
δευτέραν ἔρχεται σαφεστέραν· ἐπεὶ γάρ καὶ οἱ
μαθῆται αὐτοῦ δαιμόνος ἔξειβαλλον ἥδη, παρ'
αὐτοῦ λ. Βίντες τὴν ἔξτιαν, ἀπὸ τέτων ἐλέγ-
χει μᾶλλον τοὺς Φαρισαῖους, διὸ Φθένον μόνον
τοιοῦτον κατηγοροῦντας αὐτοῦ. καὶ γάρ ἐκένοις
ἔδει τι τοιέτον ἔγκληντες, αὐτοὶ μόνοι κατηγό-
ρεν διτοις. οὗτος δὲ αὐτῶν, τὸς ἀποστόλου ὀνόμα-
σε, διὸ τὸ τοὺς Φαρισαῖους πατέρεων τάξιν ἐπέ-
χεν ἐν ιδεάσιοις, ἐξ ὧν οἱ ἀπόστολοι κατήγοροι,
καὶ διὸ τὸ νεωτέρας ἐκένων εἶναι τέττας. ἐρωτᾷ
οὖν, ὅτι ἐν τίνι ἐκβάλλεσθαι; Ἄρει ἐν Βεελζεβύλῳ;
καὶ πῶς οὐ κατηγορεῖτε καὶ αὐτῶν; εἰ δέ ἐν Χά-
ριτι θεῖ, θεὸς ἄρεις ἔγω· ἐν τῷ ἡμῶν γάρ ὄνοματε
τοὺς δαιμόνια διώκεται.

Vers. 27. Διὰ τοῦτο — πρίται.

Διότι τοίνυν ἐκβάλλεσθαι καὶ αὐτοὶ δαιμόνια, καὶ *)
οὐκ ἔγκειλενται παρ' ὑμῶν, διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν
ἔσονται πρίται, καὶ κατακρινοῦσιν ὑμῖς. οὐκ ἐπὶ⁶
τοῖς Βεβιωμένοις· τοῦτο γάρ μόνον θεῖ· ἀλλ᾽
ἐπὶ τῇ Βλασφημίᾳ ταύτῃ, ὅτι διὰ Φθένον ἔγκει-
λεῖται μόνος ἔμοι, ἐκένως ἀφέντες. ή διὰ τοῦτο,
διότι οὐτοὶ ὑμῶν ὄντες, ἐπέγγωσαν τὴν αἰλίθειαν,
κατακρινοῦσιν ὑμᾶς, τὸς πατέρεων αὐτῶν, μὴ
θελήσαντας ἐπιγνῶναι ταύτην.

Vers. 28. Ἐι — τοῦ θεοῦ:

[Δάκτυλος⁷⁾ θεοῦ, τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον. τῶν
γάρ ἀλλων εὐαγγελισθὲν εἰπέντων, εἰ δέ ἔγω ἐν
πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὁ λακὼς
ἐπειδεῖ, εἰ δέ ἔγω⁸⁾ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ *) Luē. II, 20.
δαιμόνια.]

Postquam demonstrauit, quod non per Beelzebul eiiceret daemonia, simul etiam ex consequenti offendit, quod ea per spiritum Dei eiiceret, Spiritum autem Dei nunc potentiam vocat. Nam et Lucas, Per digitum Dei dixit, hoc est, per manum. Manum vero Dei, potentiam Dei dicimus. Si vero ego per potentiam, inquit, diuinam eiicio daemonia, non quasi nudus homo, sed quasi Dei filius, profecto peruenit ad vos regnum Dei. Suum autem dicit regnum, quod videlicet per Christum esse venturum, Prophetae praenuntiauerunt. Nam solius Dei est per potentiam diuinam daemones eiicere. Apostoli namque non propria potentia, sed per diuinam gratiam illos eiiciebant. Neque enim potuerunt tanquam Deus, sed gratiam a Deo habebant. Christus siquidem solo iussu daemones fugabat: illi vero per nomen eius ipsos expellebant. Si vero peruenit ad vos regnum Dei, quare illud repellitis? quare contra vestra bona pugnatis? hoc namque tempus est vestrae salutis, quod olim praedixerunt prophetae.

Vers. 29. *Alioqui quomodo — diripiet?*

Ab exemplo sermonem producit. Per fortē autem, principem daemoniorum subindicat: non quod natura fortis sit, sed quod usque tunc tyranice regnauerit: eosque qui præfugitie imbecilles erant, oppresserit. Vasa vero eius subiecta daemonia erant, quae et arma eius dici possunt: Nam τὰ οἰκύνη etiam arma dici solent. Ideo quoque Lucas arma eius ipsa vocavit: per quae miseros homines in seruitute in redigebat. Hoc ergo exem-

8) ἀγέ, addit. A.

9) Hentenius videtur reperisse διαρπάσει. Vterque vero meus habet διαρπάση.

Αποδέξας, ὅτι οὐκ ἐν Βεβλεθούλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, συναπέδεξεν, ὅτι λοιπὸν ἐν πνεύματι θεῷ ταῦτα ἀπελαύνει. πνεῦμα δὲ θεῷ εὑρίσκεται, τὴν δύναμιν τῇ θεῷ φησι. διὸ καὶ ὁ λουκᾶς, ἐν⁴⁾ δαικτύλῳ θεῷ εἶπε, τετέσιν, ἐν χειρὶ. χεῖ-¹⁾ Luc. 11, 20. εἰς δὲ θεῷ, τὴν δύναμιν αὐτῷ λέγομεν. εἰ δὲ ἐν δυνάμει θεοῖς, φησιν, ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὡς μὴ ψιλὸς ἀνθρώπος,⁸⁾ ἀλλὰ καὶ οὐδὲ θεῷ, ἀλλα ἔφθαστεν ἐφ' ὑμᾶς ή βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ λέγει δὲ τὴν ἑσύτου, ἥπτωσα διὰ τῆς χριστῆς ἐρχεθαι ἐπ' αὐτοὺς προκατέγγειλαν εἰ πρεφῆται. μόνη γὰρ θεῷ, τὸ ἐν δυνάμει θεοῖς δαιμόνιας ἐκβάλλειν. οἱ γὰρ ἀπόστολοι, ἐκένην δυνάμεις θεοῖς, ἀλλὰ ἐν χάριτι θεῶν τέτευς ἐξίβαλλον. οὐ γὰρ ηδύναντο, ὡς ὁ θεός, ἀλλὰ χάριν ἔχον ἐκ τῷ θεῷ. ὃ μὲν γὰρ ἐπιτάγματι μόνῳ τὰς δαιμόνιας ἐφυγάδευεν· οἱ δὲ ἐν τῷ ἀνόριστῳ αὐτοῦ τούτοις ἐξήργισον. εἰ δὲ ἔφθαστεν ἐφ' ὑμᾶς ή βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, διαστή ταῦτην ἀπωθῆσθε; διαστή τοῖς ὑμετέροις ἀγαθοῖς πολεμεῖτε; έτος γὰρ ἐπέντες ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ὃν πάλαι προεῖπον οἱ προφῆται.

Vers. 29. Ἡ πᾶς — διαρπάσῃ;²⁾

Παραδεγματῶς μὲν ἐξάγει τὸν λόγον, ὑπεδηλοῖ δὲ ἴσχυρὸν μὲν, τὸν ἀρχοντὸν τῶν δαιμονίων, ἔχως ἴσχυρὸν τῇ φύσει, ἀλλὰ ὡς τυγχανοῦντος μέχρι τότε, καὶ¹⁾ καταδυνατέμοντος τῶν αἰθεριούντων ἐκ δραμυδίας. σκέψῃ δὲ αὐτῷ, τὸ ὑποτεταγμένος αὐτῷ δαιμόνια, ὡς ὅπλα αὐτῷ. σκέψῃ γὰρ ἀνομίζεσται, καὶ τὰ ὅπλα. διὸ καὶ ὁ λουκᾶς, πανοπλίαν³⁾ αὐτῷ ταῦτα ὠνόμασε, διὰ³⁾ m) Luc. 11, 22. ἂν κατεδελοῦτο τοὺς αἰθλίους ἀνθρώπους. ἐσά-

¹⁾ δυνατένοντα. A.

exemplo considerationem inducit, quae ostendat non solum quod principem daemoniorum amicum non habeat, sed potius quod fortitudinem eius tanquam inimicissimi alligauit. Tis autem considerationis scopus, quod sicut non potest quisquam domum fortis ingredi, vasaque eius diripere, ab illo conferuata, nisi prius fortis vimxerit: ita neque hic rapuerit da monia, hoc est dispersisset, nisi prius vinxisset principem illorum, qui eis fortitudinem praeslabat.

Scire autem oportet, quod non vndequaque exempla ad omne propositum aptantur rebus ad quas assumuntur: sed ut plurimum in magis propriis ac principalioribus partibus.

Quidam vero dicunt vasa daemonum esse daemonis agnatos, quos Christus ab illis rapuit, vinctis eorum virtutibus. Possunt quoque dici vasa Diaboli, omnes qui opera Diaboli exercent, eiusque voluntatibus subseruiunt,

Vers. 30. *Qui — spargit.*

Altera quoque consideratione confirmat, quod potius sit ei inimicissimus princeps daemoniorum. Quod enim non sit cum Christo, nec cum eo congreget, manifestum est ab utriusque operibus. Christus siquidem omnem docet virtutem: quemque omnes amet, aegrotos sanat: Ille vero ei diuerso omnem docet prauitatem: et quem homines odio habeat, sanos corrumpit. Quod si neque cum eo est, nulla videlicet in re ei conformis, sicut demonstratum est, neque cum eo congregat ad fidem: omnino aduersus eum est, et spargit quos

γει δὲ λογισμὸν, διὰ τὴν τοιούτου παραδείγματος ὁ Χριστὸς, δεκνύονται, ὅτι ἡ μόνη οὐκ ἔχει φίλου τὸν ἀρχοντα τῶν δαιμονίων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδέσμησεν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν, ὡς ἔχθισ. ἐν γὰρ ὁ τοῦ λογισμὸς σκοπὸς, ὅτι ὥσπερ ἡ δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὸ σκέυη αὐτῆς διαρπάσαι, Φυλαττόμενα παρ' αὐτοῦ, ἐὰν μὴ πρώτον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν· ὅτας δέ αὐτὸς διέρπασεν αὖ τὰ δαιμόνια, ταῦται, διεσκόρπισεν, εἰ μὴ πρώτον ἐδέσμησε τὸν ἀρχοντα τέτων, τὸν ἐνισχύοντα αὐτού.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἡ πάντοτε τὰ παραδείγματα κατὰ πάντα λόγον προσαρμόζεσθαι ταῖς ὑποθέσεσιν, εἰς ἃς ἐκλαμβάνονται, ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν μόνοις τοῖς καριωτέροις καὶ κεφαλαιωδεστέροις μέρεσιν.

Tivēs δὲ σκέυη τῶν δαιμόνων λέγονται εἶναι, τοὺς δαιμονίζομένες, ἢν ὁ Χριστὸς διέρπασεν ἀπὸ αὐτῶν, δίεσας τὰς διηγάμεις αὐτῶν. Τοῦ δὲ σκέυη τῆς διαβόλου, καὶ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὰ τῆς διαβόλου, καὶ υπηρετοῦντες τοῖς αὐτῷ θελήμασιν.

Verf. 30. Ὁ — σκορπίζει.

Kai δι ἐτέρης λογισμοῦ Βεβαιοῦ, ὅτι μᾶλλον ἔχθισος αὐτῷ ἐνικεῖ ὁ ἀρχῶν τῶν δαιμονίων. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἐνικεῖ μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ συνάγει μετ' αὐτοῦ, δῆλον, εἰφ' ὃν ὁ μὲν Χριστὸς, πᾶσαν τε ἀρετὴν διδάσκει, καὶ Φιλάνθρωπος ὃν, ιᾶται τοὺς νοσοῦντας ὁ δὲ τάνατον, πᾶσαν τε οἰκίαν διδάσκει, καὶ μισάνθρωπος ὃν, λωβᾶται τοῖς ὑγιαίνουσιν. εἰ δὲ ἔτε μετ' αὐτοῦ ἐνικεῖ, πήγουν, οὐχ ὄμοργωμοντες αὐτῷ, καθὼς αποδέδειται, ἔτε συνάγει μετ' αὐτοῦ πρὸς πίναν, πάντως κατ' αὐτοῦ ἐνικεῖ, καὶ σκορπίζει, ἢν ὁ Χριστὸς συνάγει,

quos Christus congregat, quantum in se est. Quum autem dixisset: Qui non est mecum, aduersum me est, ac obscure loqui vobis erit: Sermonem interpretatus est, addens: Et qui non congregat mecum, spargit: Diabolo vero coniunxit Iudeos, qui aduersum te erant: et quae ipse congregabat, quantum in eis erat, spargebant.

Vers. 31. Propter hoc.

Qui talia aduersum me dicitis.

Vers. 31. Dico — eis.

Non simpliciter omne peccatum, et omnem blasphemiam dicit: per ea enim quae sequuntur, manifestavit quam omnem dicat blasphemiam et quod omne peccatum. Ait enim:

Vers. 32. Et — in futuro,

Quicunque, inquit, peccauerit aduersus humanitatem meam, hoc est, quisquis dixerit blasphemum verbum aduersus eam, offendens quod tanquam homo edam, bibam ac dormiam, aliaque quae humanae sunt propria naturae, ut homini conueniant, et faciam et patiar, confirmans quod vere humanam suscepimus naturam, huic omnino ignoretur, quasi non ex industria male egerit, sed per veritatis ignorantiam blasphemauerit. Qui vero Deo dignas videntes operationes, quas filius facere potest Deus, ipsi quoque Beelzebul illas ascriperit, vt vos etiam nunc facitis, et ita aduersus spiritum sanctum blasphemiam dixerit, sine aduersus diuinitatem (nam hanc vocat nunc spiritum sanctum) hic quasi ex industria manifeste ac scienter peccans, et Deum iniuria afficiens, ac inex-

ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ. εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ μὴ ὁ μετ' ἐμοῖς,
κατ' ἐμοῖς ἔστι, καὶ οὐχεῖς ἀστραφῶς εἰπεῖν, ἐθηρ-
μήνευσε τὸν λόγον, προσθέτες, ὅτι γάρ ὁ μὴ συνά-
γων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει. τῷ διαβόλῳ δὲ συνέτα-
χε καὶ τοὺς ἴδαινες, κατ' αὐτοῦ τε ὄντας, καὶ
σκορπίζοντας, ἀσυνῆγεν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς

Vers. 31. Διὰ τὸ το.

Διότι τοιαῦτα κατ' ἐμοῖς λέγετε.

Vers. 31. Λέγω — αὐτοῖς.

Οὐχ ἀπλῶς πᾶταν ἀμαρτίαν καὶ βλασφημίαν
λέγει, διὰ τῶν ἐφεξῆς γὰρ ἐσαφήνιτε, ποιαν πᾶ-
σαν λέγετε. Φησὶ γάρ:

Vers. 32. Καὶ — ἐν τῷ μέλλοντι.

Οἱ μὲν ἀνάμερτοι κατὰ τῆς ἀνθρωπότητός με,
φητὶ, τετέσι, εἶσιν ἀν ἐπὶ τῷ βλασφημον λόγον
καὶ αὐτῆς, σκοπίσαλγίμενος, ἐφ' αἷς, ὡς ἀν-
θρωπος, ἐθίω καὶ πῶ πάντα καὶ ὑπνῷ καὶ ιπνῷ καὶ
τάλλῳ, ἐστὶ τῆς αἰθρίας φύσεως ἡδία, ἀπερ
αἰθρωποπεπῶς, τὰ μὲν ἐνεργῶ, τὰ δὲ πάσχω,
βεβαῖαν, ὅτι κατὰ αἰθίθειν ἐντρέπτοισε, ὁ
τοιὲρος συγγνωμήσεια πάντως, ὡς εὐκή ἐθελο-
κακίας, ἀλλ᾽ ἐν ἀγροιᾳ τῆς αἰθίθειας βλασ-
φημίσας· ὁ δὲ βλέπων τὰς θεοπρεπεῖς μου ἐνερ-
γείας, ἃς μόνος δύναται ποιεῖν ὁ Θεὸς, καὶ τῷ
βεελγίβελ ταύτας ἐπιγραφόμενος, ὡς γάρ ὑμεῖς
ὑν, καὶ ἔτῳ βλασφημῶν κατὰ τοῦ πνεύματος
τοῦ ἀγίας, ἵτοι, κατὰ τῆς θεότητος· ταύτην
γάρ νῦν καλεῖ πνεῦμα ἄγιον. Εἴτοι ὡς ἐθελοκα-
κίας προδίλως, καὶ ἐν γνώσει καθυβρίσας τὸν

inxclusabiliter delinquens, veniam non consequetur.

Quod autem sequitur: Neque in praesenti seculo, neque in futuro: addidit, docens maximum ac tremenda esse aduersus Deum blasphemiam: et quod hominum quidam hic et in futuro seculo supplicia sustinent, ut Sodomitae et Iudei. Et de Sodomitis quidem praediximus decimo nono capite: Iudei vero et hic poenas dederunt, a Romanis miserabiliter afflitti: et ibi miserabilius cruciati dabunt. Quidam vero hic solum puniuntur, ut fornicarius ille apud Corinthios Satanae traditus. Aliqui autem ibi tantum, ut diues ille in flamma cruciatus. Praeterea nonnulli neque hic neque ibi, ut Apostoli et Prophetae ac Iob. Nam quae ipsi patiebantur, non vltionis erant a Deo immislae, sed certaminum ac luctarum. Quod ergo minatur, aduersus illos est, qui immutabiliter in peccato remanent. Manifestum est autem, quod eis qui resipiscunt, et hic et ibi remittetur. Multi enim qui tunc ita deliquerant, quum postmodum credidissent, veniam omnino sunt adepti.

Vers. 33. Aut — cognoscitur.

Facite, hoc est, dicite. Rursum autem confundit illos tanquam ea deducentes in accusationem, quae sibi mutuo non constabant, sed praeter naturam erant. Nam quia opus abigendi daemones non improbabant, quanquam adinodum impudentes essent, eum vero calunniabantur qui illos abiebat: ab exemplo illos redarguit, ut qui opus quidem iudicarent bonum, eum autem qui ope- rare-

²⁾ καὶ, omittit. A.

³⁾ καὶ, omittit. A.

Θεὸν, καὶ ἀναπολόγητα πλημμελῆσας, ἢ συγχωρηθήσεται.

Τὸ δὲ, ὅτε ἐν τῷ ιῦν αἰῶνι, ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι, προσέθηκε, διδίσκων, ὅτι μεγίστη καὶ φρεβερωτάτη ἐνὶ τῇ θεῷ Βλασφημίᾳ, καὶ ὅτι τῶν ἀνθρώπων, εἰ μὲν καὶ²⁾ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται, ὡς οἱ σοδομῖται καὶ ὡς ἴσθαις καὶ περὶ μὲν τῶν σοδομιτῶν προειρήκαμεν ἐν τῷ ἔννεακαὶ δεκάτῳ πεφαλαῖσι· ἴσθαις δὲ καὶ³⁾ ἐνταῦθα δίκην ἔδοσαν, ἐλεεινῶς ὑπὸ φωμάσιν πολιορκηθέντες, καὶ ἐκεῖ τιμωρηθήσονται χαλεπώτερον· τινὲς δὲ ἐνταῦθα μόνον κολάζονται, ὡς ὁ πεπορνευκώς παρὰ πορνθίοις καὶ παραδοθεῖς τῷ σατανᾷ. τινὲς δὲ ἐκεῖ μόνον, ὡς ὁ ἀποτηγανιζόμενος ἐν τῇ φλογὶ πλάσιος. τινὲς δὲ, ὅτε ἐνταῦθα, ὅτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται καὶ ὁ Ἰωάννης ἀγάρ ἐπασχον, ἢ τῆς ἐν θεῷ κολάσεως ἥσαν, ἀλλὰ ἀγώνων καὶ παλαίσματων· οὐ μὲν οὖν ἀπειλῇ, κατὰ τῶν μεγάλων ἀμεταμελήτων. δῆλον δὲ, ὅτι τοῖς μετανοοῦσιν ἀθεθήσεται καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. πολλοὶ γάρ τῶν δύτων τηνικαῦτοι πλημμελησάντων, πινευσαντες ὑπερον, πάντα συνεχωρήθησαν.

Verf. 33. Ἡ — γινώσκεται.

Ποιήσατε, ἀντὶ τοῦ, ἐπίπατε. καταισχύνετε δὲ πάλιν ἐτέρως αὐτοὺς, ὡς ἀνακόλυθα καὶ παρὰ φύσιν κατηγοροῦντας. ἐπεὶ γάρ τὸ μὲν ἀπελαύνειναι τὰς δαίμονας, οὐκ ἐκάκεσον, εἰ καὶ σφόδρα ἤναισχύντουν· τὸν δὲ ἀπελαύνοντα τέτους διέβαλλον, παραδεγματικῶς αὐτοὺς ἐλέγχειν· τὸ μὲν ἔργον⁴⁾ καλὸν κρίνοντας, τὸν δὲ ἔργον δόμενον·

⁴⁾ παλᾶς. B.

raretur, malum: quod impudentiae est ac re-pugnantiae.

Et arborem sane appellat seipsum: fructum vero, opus suum. Ait ergo: Aut dicite operato-rem bonum, et opus eius bonum: aut operato-rem malum, et opus eius malum. Nam si opus bonum est, operator quoque eius bonus erit. Ex opere siquidem cognoscitur operator: si boni ope-ris, bonus: si prœui, prœuus. Quinto enim capite docuit, quod non potest arbor bona fructus ma-los facere, neque arbor vitiosa fructus bonos facere.

Vers. 34. Progenies ~~pro~~ mali?

Non mirum est si huiusmodi conuictia iactatis. Nam quum mali sitis, non potellis bona loqui. Deinde naturali quoque ratione demonstrat, quod hoc non possint.

Vers. 34. Ex — loquitur.

Siquidem quum in corde vitium seatur, nece-sario ab eo quod abundat, effunditur prauitas qua-est sermè malus. Et quemadmodum medici cir-ca principia quidem, exilientes humores intus re-manere cogunt: quum autem illi subscaturiunt, iam vincuntur, et sic illi abundantes profiliunt: Ita sane et qui praua nutrient consilia. Ipsos vero progenies viperarum appellavit, sicut etiam Ioan-nes baptista tertio capite. Ibi ergo et huius quaere-expositionem.

Vers. 35.

⁵⁾ Non sollicito hoc vocabulum. Alibi tamen dici-tur etiam ὑπερφάνεια.

⁶⁾ αὐτοῦ, omittit. A.

μεγον, κακὸν, ὅπερ ἐστιν ἐναντιότετος καὶ αναισχυντικός.

Καὶ δέδηλον μὲν, ἔσεται⁷⁾ υποφαίνει· καρπὸν δὲ, τὸ ἔργον αὐτῆς. λέγει τοῖναι, ἐτι οὐ εἴπατε τὸν ἔργαστην κακὸν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καλόν· οὐ τὸν ἔργαστην αὐτόν⁸⁾ κακὸν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καλόν. Εἰ γάρ τὸ ἔργον καλόν, ἀρεὶ καὶ οὐ ἔργαστης αὐτοῦ καλός. ἐκ γὰρ τῷ ἔργῳ ἔργαστης αὐτῷ γινώσκεται. εἰ μὲν καλόν, καλός· εἰ δὲ κακοῦ, κακός. ἐδίδαξε γάρ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι⁹⁾ ἐδύναται δέδηλον αἴγαδὸν, καρπούς^{10) Matth. 7, 18.} πονηρούς ποιεῖν, ἐδὲ δέδηλον σωφρόν, καρπὸς καλός ποιεῖν.

Vers. 34. Γεννήματα — θύτες;

Οὐκ ἔτι θαυμαζέν, εἰ τοιῶτα βλασφημεῖτε. πονηροὶ γάρ θύτες, ἐδύναθε αἴγαδὰ λαλεῖν. εἶτι καὶ φυσιολογικῶς ἀποδείκνυσι, πᾶς ἐδύναται.

Vers. 34. Ἐκ — λαλεῖ.

Τπερβλυζόσις γὰρ τοῦ⁷⁾ καρδιᾶς⁸⁾ ἐν τῇ καρδίᾳ, λατίσου ἐξ αἰωνικοῦ ἀπὸ τῷ περιττέυσυτος ἐκγένεται κακία, οὗτος ἐτὶ λόγος πονηρός. καὶ παθάπερ οἱ ἐμβάντες, παρὰ μὲν τὴν αἰχμὴν βιαζούσας ἐνδεικνύειν ἐκπηδῶτας τὰς χυμάς, υπερβλυζόντων δὲ, γιγῶνται καὶ προσίενται τὰς περιττέυσυτας· ὅτω δὴ καὶ οἱ τὰ πονηρὰ βελέυματα τρέφοντες. γεννήματα⁹⁾ δὲ ἔχοιδιῶν αὐτοὺς^{10) Matth. 3, 7.} προσηγόρευσεν, ὡς καὶ οἱ βαπτιστὲς ιατροίς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. καὶ δύτησεν τὴν ἐν ἐκείνῳ ἐξήγησιν.

Vers. 35.

7) κακίας legit Hentenius. Recl.

8) ἐν τῇς κακίας, pro ἐν τῇ καρδιᾷ. A.

Verſ. 35. Bonus — mala.

Docet nunc id quod dictum est, puta os ex abundantia cordis loqui, non in malis tantum queri hominibus, verum etiam in bonis. Et thesaurum quidem vocat scaturiginem fontemque bonitatis ac prauitatis: bona autem et mala, bonos malosque sermones.

Verſ. 36. Sed dico — iudicii.

Otiosum dicit calumniatorium et vanum, vel superfluum ac nocuum: rationem vero, examen et responsionem. Non est autem modica correctionis pars, non solum respondere et redarguere, sed et comminari, quod sane plerumque facit.

Verſ. 37. Ex — condemnaberis.

Ex bonis quidem iustificaberis, ex malis vero condemnaberis.

Cap. XXIII. De requirentibus signum.

Verſ. 38. Tunc — videre.

Quum admirari ac succumbere oporteret, tunc rursum impudenter loquuntur: et quem paulo ante daemoniacum temerario ausu vocabant, nunc adulatorie magistrum vocant: et post tot miracula, signum videre quaerunt: non ut credant, sed ut eum opprimant. Quum enim non possent ei contradicere, dum facile illos conuinceret: ad opera transeunt. Lucas autem dicit quod alii tentantes signum de coelo quaerebant ab eo. Suspiciabantur si qui-

Vers. 35. Ὁ ἀγαθὸς — πονηρός.

Διδάσκει νῦν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς παιδίας τὸ σόμα λαλεῖν, εὐκ ἐπὶ τῶν πονηρῶν ἀνθεώπων γίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν. καὶ θησαυρὸν μὲν καλεῖ, τὴν βλύστιν καὶ πηγὴν τῆς ἀγαθότητος φέρει τῆς πονηρίας. ἀγαθὸς δὲ καὶ πονηρός, τὸς ἀγαθεὺς λόγος καὶ πονηρούς.

Vers. 36. Λέγω δὲ — κρίσεως.

Ἄργον μὲν λέγει, τὸ συνοφαντικὸν καὶ μάταιον, ἢ τὸ περιττὸν καὶ βλαβερόν. λόγον δὲ, τὴν εὐθύνην καὶ ἀπολογίαν. ἐμπρὸν δὲ μέρος διοξθάσεως, τὸ μὴ μόνον ἀπολογεῖσθαι καὶ ἐλέγχειν, ἀλλὰ καὶ ἀπειλεῖν, ὃ δὴ πολλαχοῦ ποιεῖ.

Vers. 37. Ἐκ — παταδικασθήσῃ.

Ἐκ μὲν τῶν ὀγαθῶν, δικαιοθήσῃ· ἐκ δὲ τῶν πονηρῶν, παταδικασθήσῃ.

ΚεΦ. ΚΓ. Περὶ τῶν αὐτούντων
σημείου.

Vers. 38. Τότε — ιδεῖν.

Οτε θαυμάσαι καὶ ὑπονύψαι ἔδει, τότε πάλιν ἀναισχυτοῦσι, καὶ ὃν πέρι μηδεὶς θρασέως ἐκάλει δαιμονῶντα, νῦν κολακευτικὸς διδάσκαλον ἀνομάζει, καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα, σημεῖον ιδεῖν αἰτεῖσιν, εὐχή ἵνα πιεύσωσιν, ἀλλὰ ἡα ἐπιλέβονται αὐτοῖς. μὴ δυνάμενοι γὰρ ἀντεπεῖν αὐτῷ, ἁσδίως αὐτοὺς ἐλέγχοντι, πρὸς τὰ ἔργα μεταβαίνουσιν. ὃ δὲ λουκᾶς φησίν, ὅτι ^{p)} *Luc. XI, 16.*

ἀρι-

siquidem quod signa in terra, praestigiis fallendo, ederet. Signum vero de coelo nequaquam facere posset, quum a Deo non esset. Etenim alibi quoque dicebant: *Hic homo non est a Deo.*

Vers. 39. At ille — quaerit.

Quoniam illi contumeliosi essent, patienter eos ferrebat: dum autem adularentur, aspere respondit, utpote qui neque animi vehementia vinceretur, neque adulatioē mollesceret: hos vero a progenitorum carpit prauitatem, tanquam dignam illis fo- bolem. Prauan quoque dixit hanc progeniem quasi iam olim inreputiam ac tentantem. Ait enim David: *Et non credidisse in mirabilibus eius.* Ac rursum: *Et tentauerunt et exacerbaverunt Dominum exēlsum.* Adulteram vero proprieτ progenitorum a Deo defectionem, qui olim fidem a Deo disiuncti, fidei daemorum adhaeserunt. Adulterium quippe etiam nominauit idololatriam veteris testamenti scripura, idque frequenter in propheticis libris inuenies.

Vers. 39. Et signum — prophetae.

Non dabitur ei, quia non ex fide, sed ex dolo, tentando signum querit. Quid ergo, non fecit deinceps signum illum? fecit utique: at non propter illos, nam ipsi obduri erant: sed ad aliorum utilitatem. Signum vero Ioseph prophetae, vocat resurrectionem suam e sepulchro post tres dies et tres noctes. Iam enim hanc Iudeis predicit: ut quum resurrexerit, ad memoriam reli-

canſ

9) intell. αὐτοῖς.

1) μαλακοὶ νοκανούσιοι ερεοὶ. A.

θραυοῦ. ἐπελάπτην γὰρ, ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ γῆς
σημῖνα γονίκων ἐπιτελεῖ· ἐξ ἡρῷος δὲ τὸν ἀν-
δριαντο παῖται τηλέσυ, μὴ ὦν ἀπὸ τῆς θεᾶς. καὶ
γὰρ τοῦ αὐλαῖχοῦ ἐλεγον, ἔτος 4) ὁ ἀνθερώπος 9) Io. 9, 16.
οὐκ εἴη ἀπὸ τῆς θεᾶς.

Vers. 39. Οὐδὲ — ἐπιζητεῖ.

⁹⁾ Οταν μὲν οὐρανοῖς αὐτὸν, δελέγετο⁹⁾ μακροθύ-
μος· οταν δὲ ἐρδάναινον, ἀπετρίνετο τραχίως,
ὡς μήτε θυμῷ τικάμενος, μήτε¹⁾ πολοπόντα μα-
λαζόμενος. διατίγετο δὲ τούτος. αἰπὲ τῆς τῶν
προγόνων σύτον καινοῖς, ἃς ἀξίας ἐκένων γενή-
ματα. καὶ παρεῖν μὲν τῇ γησίν τίταν αὐτό-
ματον, ἀς ἐκπολιτικαὶ τοῦτον καὶ περιάζεταιν. Κη-
σὶ γὰρ ὁ θεοῖς, καὶ¹⁾ ἐπιτίσεσσιν τὸν θεον¹⁾ Ps. 77, 32.
ματίσις αὐτοῦ. καὶ πέντε· καὶ¹⁾ ἐπέρχονται καὶ¹⁾ Ps. 77, 36.
παρεπικρατον τοὺς θεοὺς τοῖς θύψεσιν. μεγαλίδη δέ,
διὸς τὴν τῶν προγόνων αὐτῶν ἐπι θεῖς ποτοποιοῖς,
ὅτι τοις αὐτοῖς πάλαι τῆς πίστεως τῆς θεᾶς,
ἐκολλήθησαν τῇ πίστει τὸν δωμάτων. μεγάλιαν
γὰρ αἱμάτες, τοῖς τοις αὐτοῖς οἰλατροῖς ή παλαιοῖς
γιατέ. τοις τοις αὐτοῖς παλαιοῖς τῶν προφητιῶν
βιβλῶν εὑρίσκεται.

Vers. 39. Καὶ σημεῖον — προφήτε.

¹⁾ Οὐ διθίσεται αὐτῷ, δόγιοι εὖκ ἐκ πίστεως, ἀλλ'
ἐκ πεπηγίας, καὶ περιάζεται σημῖναι ζετεῖ. τι
εὖ, οὐκ ἐποίησεν εἰκόνας εἰκόνος; ἐποίησεν, ἀλλ'
ἔδιαβετο πεπηρυγέσθαι γάρ θεοῖς· ἀλλοὶ διὰ τὴν
τοῦ σεβασμού ἀφίλησαν. τοις τοις δὲ λιταῖς τοῦ προ-
φήτε λιγύες, τὴν μεταὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς
μέντοις ἐπι τῆς τάφου ἀρόσεται αὐτοῖς. προσαν-
θρωτος γάρ ήδη ταύτην τοῖς λαδίσιοις, ἵνα ἀνταν-

cant quod hanc illis praedixerit, diebus etiam ac noctibus propriae sepulturae ad minutum designatis. Propter hoc siquidem ipso sepulto, congregati sunt summi sacerdotes et Pharisei ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus quod impetrator ille dixit adhuc viuens: Post tres dies resurgam. Hanc vero, signum Ionaë Prophetae nominauit, propter similitudinem, quam etiam manifestat dicens.

Vers. 40. *Sicut — noctibus.*

Hoc vere signum erat, et signorum omnium maxime admirandum: nullius enim facta est vñquam talis a mortuis resurrectio. Datum est autem huiusmodi signum Iudeis infidelibus, hoc est, opere impletum est apud eos hoc miraculum: quo certiores sint hunc Deum esse omnipotentem: et deinceps quasi Deo repugnantes, conscientiam habent acerbe illos torquentem, et futura quæ eos comprehensa sint mala praesagientem. Cor vero terrae intelligi illius profunditatem. Nam in profunditate illius, lapidibus incisum erat sepulchrum. Tres autem dies cum noctibus sub terra permansit, ut crederetur suisse mortuus.

† **C**or terrae, sepulchrum vocat.

Vers. 41. *Viri Ninivitae — hoc loco.*

Simil tanquam omnia praeognoscens et horum praelicet impenitentium, quæ etiam post suam futura erat resurrectionem: et simul ipsos exterrit. Dicere solemus hunc aut illum in futuro indicio nos condemnaturum: non quasi ille futurus sit iudex:

τος μνημονέωσιν, ὅτι προεῖπε τότοις περὶ αὐτῆς,
ἐπισημηνάμενος λεπτομερῶς καὶ τὰς ήμέρας καὶ
τὰς νίκτας τῆς ἴδιας ταφῆς. διὸ τοῦτο γὰρ καὶ
ὑπερον ταφέντος αὐτοῦ¹⁾ συνήχθησαν οἱ ἀρχιε-
ρεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς πιλάτον λέγοντες, κύ-
ριε, ἐμνήθημεν, ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος ἔπειν ἔτι
ζῶν, μετὰ τρεῖς ημέρας ἐγέρομαι. οὐμεῖον δὲ
ἴωνται τῷ προφήτῃ ταύτην ὠτόμασε, διὸ τὴν ὁ-
μοιότητα, ἥν καὶ ἐρμηνέυει λέγων.

¹⁾ Matth. 27,
62, 63.

Vers. 40. Ὁσπερ — νύκτας.

²⁾ Οὗτος τοῦτο σημεῖον ἦν, καὶ σημεῖον πάντων
παραδοξότερον. ὃδερὸς γὰρ ὃδέποτε τοιαύτη γέ-
γονεν ἐκ νεκρῶν ανάστασις. ἐδόθη δὲ τὸ σημεῖον τῷ
τοτοῖς ἀπίστοις ἰσδαιόις, τετέσιν, ἐτερατευγύη-
θη παρ' αὐτοῖς, ἵνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι θεός
ἐστι παντοδύναμος. καὶ λοιπον, ὡς θεομάχοις, τὰ
συνεδροῦ ἔχοντιν τύπτον καὶ πικρῶς αὐτοὺς βασα-
νίζον καὶ προσανατυπῶν τὰ μέλλοντα καταλα-
βεῖν τάττει κακά. καρδιαν δὲ γῆς νόει. τὸ βαῦλος
αὐτῆς. ἐν βαύλοις γὰρ ἦν λελατομημένος ὁ τάφος.
τρία δὲ ημερονύκται διήγεγεν ὑπὸ γῆν, ἵνα πι-
σευδῇ, ὅτι ἀπέδεινεν.

† Καρδιαν²⁾ γῆς, τὸν τάφον λέγει.

Vers. 41. Ἀνδρες νινευῖται — ὥδε.

³⁾ Άμος μὲν, ὡς πάντα εἰδὼς, προλέγει τὸ, καὶ με-
τὰ τὴν τοιαύτην ανάστασιν, αὔμετανόνταν αὐτῶν
ἄμας δὲ καὶ ἐνθεβετάττεις. ἐπεὶ δὲ αὐώθεμεν λέ-
γειν, ὅτι ὁ δῆμος ἐν τῇ μελλόσῃ κρίσει κατακενεῖ
ἡμᾶς, οὐχ ὡς ἐκεῖνες κρίνοντος εἰς γὰρ πριτῆς

I i 2 πάν-

²⁾ Haec quinque vocabula solus Hentenius in margi-
ne sui Codicis reperit.

iudex: Siquidem omnium iudex unus erit Christus: Sed quod illius operatio nostris collata confundet nos. Hanc quoque consuetudinem sequens est Christus. Plus autem ait, quam Jonas est hoc loco. Jonas enim seruus erat, Christus vero Dominus: Ille ex ceto egressus est, iste ab inferno: ille inuitus praedicauit, iste sponte: ille peregrinus erat, iste cognatus secundum carnem: ille subversionem praedicauit, iste regnum coelorum: ille nullum fecit signum, iste innumerabile: de illo nullus praedixit, de isto omnes prophetae. Praeterea Niniuitae barbari erant, Iudei diuinis enarrati scripturis. Et illi quidem nihil a Iona audierunt praeter id tantum.³⁾ Adhuc tres dies et Nine subuerteretur, et statim ei crediderunt: illi vero variam a Christo ac profundissimam audierant doctrinam, nec ei crediderunt. Multa quoque et alia inuenire poterimus, quae Christus maiora habuit.

Vers. 42. *Regina — hoc loco.*

Austrum dicit regionem a qua sicut Ausler, dico saepe Aethiopiam, quam Saba vocavit tertius Regnum liber. Sita est autem haec regio ad finem orbis habitabilis. Plus inquit est hoc loco quam Solomon. Nam Solomon filius Iudaea rex erat, Christus vero rex coeli et terrae. Ille de sapientia humana ipse differuit, hic de sapientia diuina sermones habuit. Postquam ita primitatis illorum excessum a comparatione demonstrauit, praeditus deinceps per parabolam quae eos comprehensa essent mala.

Vers. 43.

³⁾ Ita LXX. Sed in Hebraico est τεραπάντες.

⁴⁾ η, abest. A.

πάντων ὁ χριστός· οὐλλ' ὡς τῆς ἐκένου πράξεως
ἐν τῷ παρεξετάξθαι τοῖς ἡμετέραις πατεροχυ-
νούσης ἡμῶν· τῇσυνηθέα ταύτη ηγήσθη χριστός ἡκο-
λάθησε. πλέον δὲ τῇ Ἰωνῇ ὥδε, Φητί, διότι ὁ
μὲν ἴωνᾶς ἦν δοῦλος, ὁ δὲ χριστός δεσπότης. οὐδὲ ὁ
μὲν ἐκ κύτες ἐξῆλθεν, ἔτος δὲ εἴδε μέν
ἄνων ἐκένυξεν, ἔτος δὲ ἐκών. οὐδὲ ὁ μὲν ἔρως ἦν,
ἔτος δὲ συγγενῆς πατὰ σάρκα. οὐδὲ ὁ μὲν πατε-
ροφίᾳ ἐκένυξεν, ἔτος δὲ βασιλείαν ἐργανῶν. οὐδὲ
ὁ μὲν ἐδὲν συμένον ἐποίησεν, ἔτος δὲ μυεια. οὐδὲ
περὶ ἐκένου μὴν ὕδεις προῆπε, περὶ τύτθ δὲ πάν-
τες οἱ προφῆται. οὐδὲ οἱ μὲν γεννήτοι, βασιλεῖς
ἐτύγχανον οἱ δὲ ιεράρχαι, τοῖς θεάσις ἵσαν ἐντε-
θραμμένοι ψροφῆται. οὐκέτοι μὴν ὕδεν παρὰ τῇ
Ιωνῇ πλέον ἐκεῖσαν, εἰ μὴ μόνον, ἔτι ^{οὐ} τρεῖς ^{οὐ} v) Ion, 3, 4.
ἡμέραι οὐδὲ ἡ ^{οὐ} μηνοί παταραφίσεται. οὐδὲ εὐ-
θὺς ἐπίζεισαν αὐτῷ, οὐδὲ μετειόνταν. οὔτοι δὲ
παντοῖσαν ἀστιδηταν παρὰ τῇ χριστῷ φίλοτοφω-
τάγη δίδασκαλίαν, οὐδὲ οὐκ ἐπίζεισαν αὐτῷ. οὐδὲ
πολλὰ ἔτερα τοιαῦτα ἔνροιμεν ἀν., ἔχοντα τὸ
μῆδον.

Vers. 42. Βασιλισσα — ὥδε.

Νότον λέγει, τὸν χώραν, οὐφός ἐστος πιέει,
λέγω δὲ τὴν αἰθιοπιαν, ἢν σαβαὶ πένηταις ἡ τρί-
τη ^{οὐ} βίβλος τῶν βασιλεῶν. οὐταὶ δὲ οὐ τοιαύτη ^{οὐ} 3 Reg. 10, 1.
χώρας ἐν τῷ πέρατι τῆς σικουμένης. πλέον δὲ σο-
λομῶνος ὥδε, Φητί, ὅτι σολομών μὲν, βασιλεὺς
ἦν ιεράρχας μόνος· οὐ δέ χριστός, βασιλεὺς δὲν τοῖς
οὐδὲ γῆς. οὐδὲ ὁ μὲν περὶ σολομῶν τοῖς θρησκίνοις αὐτῷ
δικλίχθη ἔτος δὲ περὶ σολομῶν τοῖς θρησκίνοις αὐτῷ ταῖς
σφιλίσιοι. διτοι παρατίθεται τοῦ συγκρίσεως τὴν
ὑπερβολὴν τῆς πανίσιας αὐτῷ, λοιπὸν προλέγετε
διοῖ παραβολῆς τὰ μέλλοντα παταραφέν αὐτὸς
πανά.

Vers. 43. *Quum — inuenit.*

Arentia loca dicit deserta. Significat autem sanctorum animas, nullum affectionis humorem habentes, quae etiam desertae sunt, nec ullius vitiis foecundae, († † ad quas non habet aditum.)

Vers. 44. *Tunc — exiui.*

Domum suam vocat hominem a quo egressus est non volens, sed iussu diuino.

Vers. 44. *Et — ornatam.*

De liberatis a daemonе hoc dixit, qui ob segnitatem ac negligentiam facile rursus a daemonе invulnatur et capluntur. Inuenit, inquit, priorem domum suam vacantem ac vacuam spiritu sancto seu virtute. Praeterea scopis purgatam et mundatam, hoc est instructam ad ipsius susceptionem: insuper et ornatam siue delectabilem sibi.

Vers. 45. *Tunc — ibi.*

Sceleratores, hoc est fortiores ad malefaciendum. Timuit enim ingredi, ne forte tanquam solus ac imbecillis rursus eiiceretur. Septem vero, Hebrei simpliciter pro multis accipiunt.

† Spiritus malus qui assumit septem spiritus sceleratores, est cogitatio gastrimargiae siue gliae, quam sequuntur cogitatio fornicationis, avaritiae, inuidiae, irae, tristitiae siue pigritiae, vaniae gloriae et superbiae.

Vers. 45.

^{a)} πρόδοσις. A. Ab eis ad πρόδοσις omiserat Hentenius.

^{b)} δὲ, omittit. B.

Vers. 43. Οταν — εὔρισκε.

⁵ Αγύδρους τόπους λέγει, τὰς ἐξημίας. δῆλοῖ δὲ τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς, μηδεμίαν ὑγρότητα πάθους ἔχοις ταῖς, ἐρήμους δὲ καὶ ἀγάρες κακίας ὑπαρχότας, εἰς τὸν οὐκ ἔχει⁵) πάγοδον.

Vers. 44. Τότε — ἐξῆλθον.

Οἶκον αὐτοῦ φησι, τὸν ἀνθρώπον, αἴφ' οὐ ἐξῆλθεν, οὐχ ἐκόν, ἀλλὰ κελεύσει θεός.

Vers. 44. Καὶ — κεκοσμημένου.

Τοῦτο λέγει περὶ τῶν ἀπαλλαγέντων μὲν τοῦ δαιμονος, ἐξ ἀπροσεξίας δὲ καὶ ἀμελείας εὔεπιχειρήτων πάλιν καὶ εὐαλώτων τῷ δαιμονι. εὔρισκε⁶) δέ, φησι, τὸν πρότερον οἶκον αὐτοῦ σχολάζοντα καὶ κενὸν ἀγίου πνεύματος ή ἀρετῆς, ἔτι δέ σεσαρωμένον καὶ κεκαθημένον, τετέτιν, κατεπιστημένον εἰς ὑποδοχὴν αὐτοῦ. ναὶ μήν, καὶ κεκοσμημένον, ἥγουν, τερπνὸν αὐτῷ.

Vers. 45. Τότε — ἐκεῖ.

Πονηρότερα, αὐτὶ τοῦ, ἰσχυρότερα πρὸς⁷⁾ τὸ πακοποιεῖν. δέδοκε γάρ εἰσελθεῖν, μήποτε, ὡς μόνον καὶ αὐθεῖς, πάλιν αἱ πελαιθῆ. ἐπτοὺς δὲ αἱ πλᾶς, τὰ πολλά Φασινοὶ ἐβρεῖσθαι.

[Η⁸) πονηρὸν πνεῦμα, παρεκληπτικὸν τῶν ἐπτοὺς πονηροτέρων αὐτοῦ πνευμάτων, ἕπιν ὁ λογισμὸς τῆς γατεριμαργίας, ὡς ἐπεται ὁ τῆς πορνείας καὶ ὁ τῆς φιλαργυρίας καὶ ὁ τῆς ὄργης καὶ ὁ τῆς λύπης καὶ ὁ τῆς αἰκνείας καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας καὶ ὁ τῆς ὑπερηφανίας.]

Ii 4

Vers. 45.

7) εἰς, pro πρός. A.

8) Inclusa, in marg. habet. A.

Vers. 45. *Et — primis.*

Prius enim ab uno daemone torquebantur, postmodum vero a multis.

Vers. 45. *Sic — peruersae.*

Sicut qui a daemone inquit agitabantur, si postquam a deo liberati fuerint, negligentes sint, facite rufus vexationem sustinent: Ita erit et generationi huic incredulae et imperscrutabili. Et vere ita illi contigit. Prius siquidem Iudei daemoniibus agitabantur, colentes idola, eisque filios suos ac filias immolantes: ab his autem per prophetas liberati sunt. Sed quia salutis domum neglexerunt, sumque saluatorem occiderunt, facile rufus a daemoniibus capti sunt; ideoque insanientes, mouerunt aduersas se iniucem seditiones: caelibusque suae gentes hominum, Ierosolyma impleuerunt, prout scripsit Iosephus. Et iam factae sunt nouissimae eorum calamitates grauiores prioribus. Nam quae sub Vespasiano et Tito passi sunt, longe miserationia fuerunt his, quae ab Aegyptiis et Babyloniiis ac Antiocho suffluerant.

Ideo etiam Christus dicebat: Erit afflictio magna qualis nunquam fuit neque erit. Dicta igitur parabolâ nos quoque doceatur, quod quisquis a malo liberatus est, nec melior esset itur, duram suffinebit ultionem: et ei qui postquam a peccato tyranice primum imperante liberari esset, rursus illi sese accellu facilem pœnitentiam aebet, miserior erit posterior condemnatio priore. Hac enim causa

2) αὐτοῖς, addit. A.

Vers. 45. Καὶ — πρώτων.

Πρότερον μὲν γὰρ ὑπὸ ἐσθίουσιν δαιμόνος ἐβασανίζετο·
ὑπέρερον δὲ, ὑπὸ πολλῶν.

Vers. 45. Ὁυτως — πούηρος.

⁷Ωτιπερ οἱ δαιμονῶντές, Φησιν, ὅταν ἀπελλάσ-
γωσι τὸ δαιμόνος, ἐσθίουμενοσι, χαλεπωτέραν
ὑφίσανται τὴν ἐπήρεσαν· ὅτας ἔσαι καὶ τῇ γενεᾷ
ταύτῃ τῇ ἀπίστῳ καὶ ἀπειδεῖ. καὶ οἵτας ὅτας αὐ-
τῇ συνέβη. πρότερον μὲν γὰρ οἱ ιερᾶιοι κατείχον-
το δαιμονίου, εἰδωλολατροῦντες καὶ Θύσατες⁹⁾ τὰς
ὑπὲσταν καὶ τὰς δυγατέρας. ἀπῆλλαγκοσιν
δὲ τέτων, διὰ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ δὲ ἡμέλησαν
τῆς οἰκείας σωτηρίας, καὶ τὸν σωτῆρα ξαυτῶν
οὐεῖλον, εὐεπιχείρητοι γεγύνασι τοῖς δαιμοσι πά-
λιν. διὸ καὶ μανέντες ἔξασιασαν πατέ αιλλήλων,
καὶ ἐμφυλίων σφαγῶν τὴν ιερεπαλήμα ἐνέπλισαν,
αἱ λασηκοις ἰσόρησε. καὶ λοιπὸν ἐγένοντε αἱ ἐσχα-
ταὶ συμφοροὶ αὐτῶν Βαρίτερα τῶν πρεπβυτέ-
ρων τὰς γὰρ ὑπὸ σύεσπασιαν⁸⁾ καὶ τίτε ἐπενε-
χέντα αὐτοῖς, πολὺ ἡ χαλεπωτέρα τῶν πατέ
αιγυπτίον καὶ κατὰ βαβυλῶνα καὶ κατὰ αὐτί-
οχον.

Διὸ καὶ ὁ χειρὸς ἔλεγεν, ἔσαι γ) Διλήψις¹⁾ γ) Matt. 24, 25.
μεγάλη, οὐαὶ ἐδίποτε γέγενεν, ἐδίποτε μὴ εἴη. διὰ
τῆς ἐρθέστης οὖν παρ Βούτης καὶ ἡμεῖς μανθάνο-
μεν, οὐαὶ πᾶσι ὁ ἀπειλωγεὶς παῖδες, καὶ μὴ Βατ-
τιωτεῖς, μεγάλην ἐπιστέται τιμωρίαν, καὶ τῷ
μετὸ τὴν ἐλευθερίαν τῇ παραπόνησι αμοιβάς
εὐεπιβατον πάλιν αὐτῇ ιαυτὸν ποιήσαντι, χα-
λεπωτέρη τῆς προτέρας καταδίκη ἡ μετὸ τουτο-

Ii. 5 διεῖ

¹⁾ Unde autem varietas textus hoc loco? Forte ex Codicibus N. Testamenti? Non. Sed ex Chrysost. T. VII. p. 462. D.

causa dixit Christus paralytico: Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat.

Vers. 46. *Adhuc — v. 47. loqui.*

Foris, id est, extra domum in qua docebat, stabant: eo quod propter turbam ad eum accedere non poterant, sicut dixit Lucas. Miserunt autem ad illum, qui euocarent illum, ut ait Marcus, siue extra vocarent. Fratres autem eius dicit filios Ioseph, eo quod horum pater esset, et matrem illius sibi despousauerat.

Vers. 48. *At ille — mei?*

Hoc dixit non abnegans matrem suam. Qui enim hoc facere potuit, qui morti suae vicinus magnam illius curam habuit: neque designatus est ipsam habere matrem? Quomodo inquam hoc fecisset, qui propter reuerentiam quam erga illam gerebat, aquam in Cana conuertit in vinum: et subditus erat non ipsi solum, verum etiam ei, qui pater suus dicebatur: Et erat inquit subditus illis. Si enim negaturus illam fuisset, aut ob eam pudore afficiendus, nequaquam ab ea natus fuisset. Sed quia tun. multitudinem docebat, nec aequum erat, ut hos relinqueret, et ad matrem ac fratres procurreret, ait: Quae huiusmodi mater mea est, aut qui huiusmodi fratres mei sunt, ut propter illorum obsequium, tantae multitudinis utilitatem paruipendam? Non ergo vilipendens illos hunc loquutus est sermonem. Sed docens quod praeponendam iudicet perditorum salutem parentum

ac

²⁾ τε, abest. A.

διὸ ταῦτα γάρ καὶ πρὸς τὸν παράλυτον ἔπειν ὁ
χριστός· ἵδε, ^{ε)} ὑγιῆς γέγονας. μηκέτε ἀμάρτανε, ²⁾ Io. 5, 14.
ἴνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται.

Vers. 46. Ἔτι — v. 47. λαλῆσαι.

["]Ἐξω τῆς οἰκίας, ἐν ᾧ ἐδιδασκεν, ἴσαντο, διότι
οὐκ ἦδικαντο συντυχεῖν αὐτῷ διὸ τὸν ὄχλον, ὡς
ὁ λοικᾶς ⁴⁾ εἶρηκεν. ἀπέτελαν δὲ πρὸς αὐτὸν, Φω- a) Luc. 8, 19.
νοῦτες αὐτὸν, ὡς ὁ ^{b)} μάρκος ἔπειν, ἥγουν, κα- b) Marc. 3, 31.
λαζατες εξω. οἰδελφός δὲ αὐτούς Φησι, τοὺς ὑιούς
Ἰωσήφ, διὸ τὸ γὸν πατέρα τάτων μνηεύσαθαι
τὴν τούτα μητέρα.

Vers. 48. Ο δὲ — μου;

Τοῦτο ἔπειν, οὐκ ἀρνούμενος τὴν ἔκυτοῦ μητέρας
πῶς γάρ; ὁ καὶ κατὰ τὸν τῷ Θανάτῳ αὐτῷ κατ-
εὸν πολλὴν αὐτῆς φροντίδα ποιώμενος· εἰδος
νόμενος τὸ ἔχειν αὐτὴν μητέρα· πῶς γάρ; ὁ διὸ
τὴν πρὸς αὐτὴν αἷδῶ μεταβαλὼν εἰς οἶνον τὸ ὕδωρ
ἐν καιᾷ, καὶ ὑποτασσόμενος ἢ ταύτῃ μόνον, ἀλ-
λὰ καὶ τῷ νομιμέντι πατρὶ αὐτοῦ. ἦν γάρ, Φησιν, ^{c)} c) Luc. 2, 51.
ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. εἰ γάρ ἔμελλεν αἰρεῖσθαι
αὐτὴν, ἡ αἰσχύνεθαι δὶ αὐτὴν, οὐκ ἀν δὲλως ἐξ
αὐτῆς ἐγεννήθη. ἀλλ ἐπεὶ τηλικαῦτα τὸ πλήθος
ἔδιδασκε, καὶ οὐκ ἦν εἰκὸς, ἀπολιπεῖν αὐτοὺς καὶ
δραμεῖν πρὸς τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, λέ-
γει, τίς τηλικαῦτη ἐίν τοι μήτηρ μου, καὶ τίνες
τηλικοῦτοι εἰσιν οἱ ἀδελφοί με, ἵνα διὸ τὴν θερα-
πείαν αὐτῶν παρίδω τὴν ²⁾ τῷ τοσσότῳ πλήθεις
ἀφέλεισαν; ἢ Φαυλίζων οὖν αὐτοὺς, ἐπε τὸν λό-
γον τοῦτον, ἀλλὰ διδάσκων, ὅτι προτιμοτέραν
κρίνει τῆς τῶν γονέων καὶ συγγενῶν θεραπείας,
τὴν

ac consanguineorum obsequio. Nec mirum, quum propter hos parentes ac consanguineos habere sustinuerit.

Vers. 49. *Et — fratres mei.*

Matrem eos nominauit, quasi doctrinae verbum in intelligibili animae vtero suscipientes, et congruo tempore ipsum parientes. Fratres vero tanquam a patre coelesti adoptatos per fidem, quam in Christum habebant, factosque regni illius cohaeredes. Deinde sermonem hunc interpretatur.

Vers. 50. *Quicunque — est.*

Ipsé meus frater, soror et mater est: hoc est propinquus ac domus filius meus, utpote eadem faciens quae ego: siquidem et ego facio voluntatem patris mei. Sororis autem mentionem fecit, quia filias etiam habebat Ioseph: aut propter uxores hoc dixit. Dei autem voluntatem facit, qui euangelica praecepta seruat et custodit. Itaque neque mater eius aut fratres eius sufficiunt mater eius, nisi Dei voluntatem fecissent: Non est ergo hic sermo abnegantis consanguinitatem illorum iuxta carnem: neque enim dixit, Non sunt, sed præponentis eam quae secundum virtutem est, ac noctantis nullam illius esse utilitatem, nisi et haec adsit.

Quodsi nec Dei mari genuisse illum profis-
set, nisi virtutem sequuta fuisset, cui alteri prede-
rit, viri sancti esse cognatum, si virtutem non ha-
beat.

³⁾ τῆς, abest. A.

⁴⁾ intell. οὐ γενεῖς

τὴν τῶν ἀπολλυμένων σωτηρίαν. καὶ οὐδὲν θαυμασόν. διὸ τούτην γὰρ καὶ γοτεῖς καὶ συγγενεῖς ἔχει πατερέξατο.

Vers. 49. Καὶ — οἱ ἀδελφοὶ μου.

Μητέρα μὲν αὐτοὺς ἀνόμασεν, ὡς ὑποδεχομένους τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ νοερᾷ γαστὶ τῆς ψυχῆς, καὶ πατέρα τοῦ προσήκοντα καιρὸν ἀποτίκτοντας αὐτόν· ἀδελφοὺς δὲ, ὡς ὑιοθετηθέντας τῷ ἐρανίῳ πατρὶ, διὸ τῆς εἰς χριστὸν πίστεως, καὶ γεγονότας συγκλητούμονας τῆς βασιλείας αὐτῷ. Εἴτα ἐφερμηνεύει τὸν λόγον.

Vers. 50. Ὁσιοί — ἐσίν.

Αυτός μου καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ, αὐτὶ τοῦ, αὐτός μου συγγενής καὶ αἱέτος, ὡς τὰ αὐτὰ ἔμοι πεισῶν. καὶ γὰρ καίγω τὸ θέλημα ποιῶ τὴν πατρὸς μου. ἀδελφοῖς δὲ ἐμνημόνευσε, διότι καὶ θυγατέρεσις ἔχειν ὁ Ιωσήφ· οὐδὲν τοῖς γυναικαῖς, ταῖς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ πεισθεῖσις. Θέλημα δὲ τῇ³ θεῷ, τὸ Φυλάττεν ταῖς εὐαγγελιναῖς ἀντολαῖς, καὶ τῷ θεῷ θαύματα. οἷς οὐδὲ οὐδὲ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἀπεισοῦν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. οὐκ εἴπω οὖν αὐτὸν ὁ λόγος οὗτος ἀρναμένης τὴν πατέρα σάρκα συγγένειαν ἐκείνων· οὐδὲ γὰρ ἐπεν, ὅτι αὐτῷ⁴) εἰσίν ἀλλά προτιμῶντος τὴν πατέρα αἴρετὴν,⁵⁾ καὶ διδάσκοντος, ὅτι οὐδὲν κέρδος ἐκείνης, μὴ παρεσθῆται ταύτης.

Ἐι σὸν τὸν θεοτόκον οὐκ ἀφέλει τὸ γενέθλιον μητέρας θεοῦ, εἰ μὴ ἀμέρετος ἦν, τίνας ἀντίτερον ἀφελήσῃ συγγένεια αἵγις, μὴ ἔχοντας αἴρετὴν;

551

⁵⁾ intell. συγγένειαν.

beat. Contingit enim et cognatos non haberi pro cognatis, et non cognatos pro cognatis haberi: illud quidem propter vitam dissimilem, hoc autem propter conuersationis similitudinem. Quia et alibi quum mulier quaedam dixisset: Beatus venter qui te portauit, et ubera quae suxisti, non negauit, sed pari modo dixit: Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud. O admirandam virtutem, quae ad se accedentes ad tantum extollit honorem, ut ipsos Christi faciat esse cognatos.

Chrysostomus autem dixit quod mater eius humanum quiddam et ipsa tunc patiebatur, volens turbis demonstrare quem erga se Christus haberet honorem: ideo etiam quum ille doceret, importune accessit, et mittens accersiuit eum extra dominum, tanquam videlicet sua autoritate ad interpellandum eum accederet: Nam sperabat illum continua relictis omnibus ad se egressurum, quasi ad matrem. At ille hoc cognito contrarium potius fecit: et non solum ad illam non est egressus, sed magis verbis suis intentionem illius, qua gloriam venabatur, confudit, et tyrannicum vanae gloriae affectum abegit.

Cap. XIII. v. 1. *In die autem illo — v. 2. sed eret.*

Domus erat alicuius qui in illum crediderat. Se-debat ergo iuxta mare proper loci amplitudinem magna vero multitudine inibi aggregata, ingressus nauium quae in portum adducta erat, sedens pescabatur eos qui erant in terra.

Cap.

⁶⁾ ενεῖ. B.

⁷⁾ Tom. VII. pag. 467. C.

ἢν γαρ καὶ τοὺς συγγενεῖς μὴ λογίζεθαι συγγενεῖς, καὶ τοὺς μὴ συγγενεῖς λογίζεθαι συγγενεῖς. ἐκεῖνο⁶⁾ μὲν, διὸ ἀνομοίτητα βίσ⁷⁾ τότο δὲ, διὸ ὁμοίότητα πολιτείας. διὸ καὶ ἀλλαχθῆ, γυναικός τινος εἰπούσης· μακάρια⁸⁾ η̄ ποιλία η̄ βασιστασία σε, καὶ μασοὶ, οὓς ἐθήλασας· ὅτι ἡγενήσατο, ἀλλ’ ὁμοίως εἴπε· μακάριοι οἱ ἀκεύοντες τὸν λόγον τῇ θεῇ καὶ Φυλάσσοντες αὐτόν. Βαβαὶ τῆς ἀρετῆς, εἰς ὅσην τιμὴν ἀνάγει τοὺς μετίοντας αὐτὴν, συγγενεῖς αὐτοὺς τοῦ χριστοῦ ποιοῦσα!

d) Lc. II,
27. 28.

Φησὶ δὲ⁹⁾ ὁ χριστός ομοιος, ὡς η̄ μήτηρ αὐτοῦ ἀνθρώπων τι καὶ αὐτὴ τότε παθοῦσα, η̄θέλησεν ἐπιδέξαθαι τοῖς ὄχλοις, οἵαν τιμὴν ἔχει πρὸς αὐτὴν ὁ χριστός. διὸ καὶ διδάσκοντος αὐτοῦ παραγέγονε, καὶ ἀπέξειλε μετακλημένη τοῦτον¹⁰⁾ ἔξω τῆς οἰκείας, ὡς δῆθεν περὶ οἰκειοκοῦ πράγματος ἐντυχεῖν αὐτῷ μέλλεσα, καὶ προσδόκας παραμυτίκα τότον ἐξελθεῖν πρὸς αὐτὴν, ὡς πρὸς μητέρα, καταλιπόντα πάντας. ὁ δὲ τοῦτο γνῶσι, αὐτέπειρε μᾶλλον, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐξηλθε πρὸς αὐτὴν, αλλὰ καὶ μᾶλλον, διὸ ὃν εἴπε, κατήσχυνεν ἡρέμω τὸν φιλόδοξον σινοπὸν αὐτῆς, καὶ τὸ τυρωνικὸν πάδος τῆς κανοδοξίας ἀπῆλασεν.

Cap. XIII. v. 1. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ —
v. 2. καθηδάη.

Hοίσια, τινὸς ἦν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. ἐκάθισεν ἐν παιδὶ τὴν θάλασσαν, διὸ τὴν ἐυρυχωρίαν τῇ τόπῳ. πολλὴ δὲ πλάθους ἐπιστικχθέντος, ἀσελβῶν εἰς πλεῖστον ὀφρύζετον, ἐκάθητο ἀλλιέων τοὺς ἐν τῇ γῇ.

Kεφ.

8) αὐτὸν. A.

Cap. XXIV. De parabolis.

Vers. 2. *Omnis que — parabolis.*

Per parabolas omnem hunc texit sermonem: eo quod maximae turbae, immixti essent plures scribæ et pharisaici, quibus nolebat doctrinæ nulla proponere secreta, propter insanabile illorum vitium.

Vers. 3. *Dicens: — ad seminandum.*

Lucas autem addidit, semen suum. Qui seminabat erat Christus docens: semen vero suum, sermo doctrinæ illius. Exiit ergo in ciuitates et vicos Iudeæ ad ipsum seminandum in terram intellectu animarum humanarum, sive in mentem illorum.

Vers. 4. *Et dum — illa.*

Interpretatus est Christus ipse hanc parabolam, et eas quæ in sequentibus ponuntur: dicemus tamen et nos de ipsis iuxta vices. Via dicitur qui regni est: qui verbum doctrinæ auditu quidem percipit, verum illud in corde suo præ feginie non abscondit: sed quasi via concavata, ideoque dura, ipsum fert leuiter impositum. Volucres autem coeli daemonia sunt in aëre habitantia (nam et aërem coelum appellavit scriptura) quæ super ipsum devolantes, quod in eum eis levatum erat, tollunt, utpote non occiduntum: quod enim dicitur, comedierunt, idem est ac si dicatur, absulerunt et corruerunt.

Vers. 5.

ΚεΦ. ΚΔ. Περὶ τῶν παραβολῶν.

Vers. 2. Καὶ πᾶς — v. 3. παραβολᾶς.

Διὸς παραβολῶν ὑφαίνεται ταύτην πᾶσαν τὴν ὄμιλον, διὸς τὸ ἀναμεμήχθαι νῦν μάλιστα τοῖς ὅχλοις πολλῆς γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖους, οἵς οὐκ ἐβέλετο γυμναὶ προσθένται τὰ τῆς διδασκαλίας μυστήρια, διὸς τὴν αὐταῖς κακίαν αὐτῶν.

Vers. 3. Λέγων — τοῦ σπεῖρα.

Οὐ δὲ λουκᾶς^{c)} προσέθηκεν, ἕτερον σπόρον αὐτοῦ^{e)} Luc. 8, § 18. τοῦ σπείρων μὲν εἰνι, ὁ χειρός διδάσκων σπόρος δὲ αὐτοῦ, ὁ λέγος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. οὐκ ἔξιλθε μὲν οἱ τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ιudeίας, διὸς τὸ σπεῖρα τετονέν τῇ νοητῇ γῇ τῶν αὐθεωπίνων ψυχῶν, ἥγουν, ἐν τῷ νοὶ τέτων.

Vers. 4. Καὶ ἐν — αὐτοῖς.

Ηρμήνευσε μὲν ταύτην τε τὴν παραβολὴν καὶ ταῖς ἐφεξῆς ὁ χριστὸς προειών· ἐρεῖμεν δὲ οὐκὶ ἡμεῖς, ὡς διηστέον. εἶδος ἀνέματα νῦν, ὁ ἔριθρος, ὁ ἐνωτικῆς μὲν τὸν λέγον τῆς διδασκαλίας, διὸς ἔαθμοις δὲ, μὴ πατακεύψας αὐτὸν ἐν τῇ κορδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ παθαπερ ὁδὸς παταπεπατημένη, καὶ διὸ τοῦτο σπληγά, φέρων αὐτὸν ἀκροδιγῆς ἐπιπέμπεν. πετεινὸς δὲ τοῦ θραύσθ, τὰ ἐν τῷ αἴτιῳ διατέμενα διαιρένται· θραύσν γάρ, καὶ τὸν αἴτιον κέκληκεν ἡ γραφή· ἀτιναὶ ἐπικαταπτάνται αὐτῷ, αἴρεται τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ παρδίᾳ αὐτοῦ, ὡς μὴ πατακεύσθων. πατέφαγε γάρ, αὐτὸν τοῦ, ἀφείλετο καὶ διέφερεν.

Vers. 5. *Alia vero — v. 6. exaruerunt.*

Petrosa loca pusillanimis est aut parui homo animi, qui semen quidem in corde suo abscondit, verum non habet terram multam siue profunditatem: in quo protinus exorta est fides, non tamen firmiter solidata, eo quod flabilitatem, ut dictum est, non habeat. Nam quae modica terra occultantur, velociter exoriuntur, sole autem exorto, dico sane proposita temptationis probatione, exuruntur ac inflaminantur: et quia radicem non habent, qua refrigerentur siue stabiliantur, exarescunt, fidemque produnt.

Vers. 7. *Alia autem — illa.*

Spinae sunt vitae solicitude, pungens animam ac deiiciens: praeterea et deceptio diuitiarum, sicut et delitiae ac vana gloria, vinolentia aliaque huiusmodi, quae omnia sunt mera deceptio: bona siquidem videntur, verum pungunt et haec in modum spinae, ac molesta sunt. Ascenderunt autem, hoc est creuerunt, potentiores effectae sunt.

Vers. 8. *Alia — bonam.*

Terra bona est anima bona, et praedictis affectibus libera, ac conueniens ad fructum virtutis serendum. Vide autem quam rara sint bona, quamque pauci sint qui saluentur. Ecce enim sola quarta seminis pars fructificat, tres autem perirent. Et quidem is qui seminabat, super omnes seminabat,

9) Ἐρπαίωσις eleganter dicitur de φύσει. item ἀνέψυξις. Ἀραιόχειν autem dicitur φύση, cum e terra collectos humores per canales sursum mittit, atque

Vers. 5. Ἀλλα δὲ — v. 6. ἐξηράνθη.

Πετρώθη μέρη ἐπὶ τῷ ποταμῷ, ὁ μικρόψυχος, ὁ κατακρύψας μὲν τὸ σπαρεὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, μὴ εχων δὲ γῆν πολλὴν, ἵτοι, σαδηρότητα, παρ' ὅτινας ἐξανέτειλε μὲν αὐτίκα ἡ πίσις, μῆποτε φίλωφος θεοβαῖος, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν, ὡς εἴρηται, σαδηρότητα. τοιαῦτα γὰρ τὰ ἐν ὀλίγῃ κατακρυπτόμενα γῆ, ταχέως ἐξανατέλλονται· ἥλιοι δὲ ἀνατείλαντος, λέγω δή, πυρώσεως πειρασμοῦ προσβαλόσης, ἐκαυματίωθη καὶ ἐφλογίωθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν φίλων⁹) αναψύχοσαν, εἰτουν, ἐδρεπάσιν, ἐξηράνθη καὶ προσδέωκε τὴν πίσιν.

Vers. 7. Ἀλλα δὲ — αὐτά.

⁹Ανανθάσι εἰσιν, οὐ μέριμναι τοῦ Βίου, κεντοῦσσα καὶ νίττοσσα καὶ κατατείνοσσα τὴν ψυχήν. ἔτι δὲ καὶ οὐ πάτητοῦ πλάτους, οἷον ή τρυφή, η κενοδόξια, η οἵστις καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀπερ ὄπαντα απάτη μόνον εἰσιν. δοκεῖσι μὲν γὰρ αὐγαδά, οὐκ εἰσὶ δέ. κεντοῦσι δὲ καὶ ταῦτα, δίκην ακάνθης, καὶ ἐνοχλοῦσιν. ανέβησαν δὲ, αντὶ τοῦ, ιηζήθησαν, υπερίσχυσαν.

Vers. 8. Ἀλλα — καλήν.

Γῇ καλή ἐστι, ψυχὴ αὐγαδή καὶ ἐλευθέρα τῷ προσπηριθυμένων παθῶν, καὶ ἐπιγινόει πρὸς καρποφορίους ἀρετῆς. ὅρα δὲ, πῶς σπάνια τὰ καλὰ, καὶ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι. οἶδαν γὰρ μόνον τὸ τέταρτον μέρος τῆς σπόρου καρποφορεῖ, τὰ τρία δὲ φθείρονται. καὶ οὐ μὲν σπείρων ἐπὶ πάντας

Kk 2 σπεί-

atque ita inclemantium caloris mitigat et refrigerat. Alibi de re simili ἀρδεύει quoque vibratur.

bat, hunc ab illo non discernens: attamen semen in quibusdam periiit, apud alios vero plurimum multiplicatum est: et hoc factum est non ob seminis naturam: nam ipsum aequaliter ac super omnes iactatum est: sed ob dissimiles hominum inentes, super quos semen projectum est.

Et quare indifferenter seminabat super viam, super petrosa et super spinas? Quidam propter bonitatis ac iustitiae suae magnitudinem, ne dicere posset in die iudicii, quodsi etiam super eos seminasset, fructum utique attulissent. Sciebat nempe illos infrugiferos fore: attamen quod suum erat effecit, tanquam hominum amator, ut dicere posset: *Quid me facere oportuit et non feci?*

Hanc autem parabolam loquutus est, discipulos exhortans ne defatigentur si plures inueniant qui pereant, quam qui saluentur, neque ob id seminare desinant: praeceptorem suum in exemplum habentes, qui eti*m* instructuosos praecognoiceret, seminabat tamen etiam super ipsos.

Vers. 8. *Et — tricecuplum.*

Quemadmodum inter se differunt hi qui pereunt, ita rursum differunt illi qui salvantur. Tres siquidem eorum qui pereunt enumeravit ordines: putassegnes, pusillanimes et seculi curis occupatos, simul et dicitiarum fallacie seruientes. Et rursum tres constituit ordines eorum qui salvantur: dico *hanc* serentium fructum centuplum, sexagecuplum et tricecuplum. Per centuplum enim significauit per-

¹⁾ Hentenius ita transposuerat in versione: *aliud quidem tricecuplum, aliud autem sexagecuplum, aliud vero centuplum.* Repugnat mei Codices et Euthymius in subiecto scholio.

σπέρει, μή διαμηδίων τοῦτον ἀπ' ἐκένου. ὁ δὲ σπόρος ἐν ἄλλοις μὲν ἀπώλετο, παρ' ἄλλοις δὲ ἐπολυπλασιεῖται. τέτο δὲ γέγονεν, οὐ διὰ τὴν τὴν σπόρες Φύσιν ὁ αὐτὸς γάρ καὶ ἐπίσης καὶ ἐπὶ πάντας· ἀλλὰ διὸ τὰς ἀνομοίους γνώμας τῶν ἀνθρώπων, εἰς οὓς ὁ σπόρος κατεβλήθη.

Καὶ διατί ἔσπειρεν αἰδησκότας ἐπὶ τὴν ἑδὸν καὶ ἐπὶ τὰ περιφόρη καὶ ἐπὶ τὰς αἰκάδας; διὸ τὴν ὑπερβολὴν πάντως τῆς αἰκάδας ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι εἰ ἔσπειρε καὶ ἐπὶ αὐτοὺς ἐκαρποφέρουσαν αὐτοί. ἐγίνωσκε μὲν γάρ αὐτοὺς φίλας πονητούς, ὅμως δὲ τὸ ξαυτοῦ πεποίηκεν, ὡς φιλάνθρωπος, ἵνα ἔχοι λέγειν, τί με εδει ποιῆσαι, καὶ οὐ πεποίηκα;

Ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν ἐπει, παραπονῶν διὸ ταύτης τοῖς μαθηταῖς, μὴ ἀποκάμνειν, εἰ πλείους εὐρίσκουσι τὴν σωζόμενων τοὺς ἀπολλυμένους, μηδὲ αἴφιεσθαι τὴν σπέρειν, ἔχοντας ὑπόδειγμα τὸν διδέσκαλον ἑαυτῶν, ὃς, καίτοι προειδὼς τοὺς αἰσάρκους, ὅμως ἔσπειρε καὶ ἐπὶ αὐτούς.

Vers. 8. Καὶ — ¹⁾ τριάκοντα.

¹⁾ Ωσπερ διαφέρουσιν ἄλλήλων οἱ ἀπολλύμενοι, ἔτῳ πάλιν διαφέρεσσιν ἄλλήλων καὶ οἱ σωζόμενοι. τρεῖς μὲν γάρ αἰπειδημήσατο τάξεις τῶν ἀπολλυμένων, λέγω δι, τοὺς ὀρθόμοντας, τοὺς μικροψύχους καὶ τοὺς τοῖς μεριμνασ τῷ βίῳ καὶ τῇ απάτῃ τῷ πλέτῃ δελέουντας· τρεῖς δὲ πάλιν τάξεις καὶ τῶν σωζομένων, Φημὶ δι, τοὺς καρποφοροῦντας ²⁾ ἐν ἑκατόν, καὶ τοὺς ἐξήκοντας,

Kk 3

²⁾ Ter deinceps posuit εὐ, quomodo Codices habent etiam Marc. 4, 8.

perfectam virtutis fructificationem, per sexagcuplum medium, et per trigecuplum minorem. Nam ad triginta duplum sunt sexaginta: centum vero triplum, imo et supra triplum propter perfectionis excellentiam: ut illud quidem ferat centum, hoc est quandoque in hoc homine centum: interdum vero quae sequuntur, in aliis et aliis. Suscipit tamen et primos et secundos et tertios.

Ne ergo ob segnitem semen perdamus: aut ob pusillanimitatem ipsum prodamus: vel propter seculi curas, seu diuitiarum fallacias, illud suffocemus. Oportet enim primum vigilem esse ad eius susceptionem: deinde tentationes longanimitter ferre: atque deinceps ab omni solicitudine seculari, ac diuitiarum vanitate separati: et ita terram bonam fieri, fructumque iuxta virtutem ferre siue perfectum, siue medium, siue minorem, et nequaquam perire. Nam si haec quidem negligimus, illorum autem curam habemus, omnino perimus: unde enim oriretur dissimilitudo? Certe si non per segnitem, attamen per pusillanimitatem, et si non per pusillanimitatem, tamen per anxiam curam et vanitatem perire poterimus.

Vers. 9. *Qui — audiat.*

Hoc quoque vicefimo dixit capite, ibi ergo quae-
re et huius expositionem.

Vers. 10. *Et — illis?*

Intuiti turbas aegre ferentes, accesserunt tanquam magis familiares, et de illis hoc dixerunt.

Vers. 11.

ἢ καὶ εὐ τέτω. A.

καὶ τοὺς ἐν τριάκοντα. διὸ τῶν ἑκατὸν μὲν γὰρ,
ἔδιλλωσε τὴν τελέσαν καρποφορίαν τῆς ἀρετῆς·
διὸ τῶν ἔξηκοντα δὲ, τὴν μέσην· διὸ τῶν τριά-
κοντα δὲ, τὴν ὑφειμένην. τῶν γὰρ τριάκοντα,
διπλάσια μὲν τὰ ἔξηκοντα, τριπλάσια δὲ τὰ
ἑκατὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὰ τριπλάσια, διὸ
τὴν ὑπεροχὴν τῆς τελειότητος. τὸ δὲ, ὃ μὲν ἑκα-
τὸν, αὐτὶ τοῦ, ποτὲ μὲν ἑκατὸν, ἐν τούτῳ τῷ
ἀνθρώπῳ, ποτὲ δὲ, τὰ ἔξης, ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλ-
λῳ. ἀποδέχεται δὲ καὶ τοὺς πρώτους, καὶ τοὺς
δευτέρους, καὶ τοὺς τρίτους.

Μὴ τοῖνυν ἐκ δαδυμίας ἀπολέσωμεν τὸν
σπόρον, μηδὲ ἐκ μικροψυχίας αὐτὸν πρεσβάσομεν,
μηδὲ ἐκ Φροντίδων Βιωτικῶν καὶ ἀπάτης τοῦ
πλούτου τοῦτον ἐναποπνίξωμεν. δεῖ γὰρ πρῶτον
μὲν ἐγρηγορέναι περὶ τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ· εἴτε
μεγαλοψύχως φέρειν τοὺς περισσούς· ἐπειτα
πάσης ἀπηλλάχθαι μερίμνης καὶ μα-
ταότητος πλάτους, καὶ³⁾ ἔτω γίνεσθαι γῆν κα-
λὴν, καὶ διδόναι καρπὸν κατὰ δύναμιν, εἴτε τέ-
λειον, εἴτε μέσον, εἴτε ἐλάττονα, καὶ μηδενὶ
τρόπῳ ἀπόλλυθαι. ἐὰν γὰρ τῶν μὲν σύμελῶμεν,
τῶν δὲ ἐπιμελώμεθα, πάντως ἀπολλύμεθα.
ποιεῖ γὰρ διαφορά, εἰ μὴ διὰ δαδυμίας, ἀλλὰ
διὰ μικροψυχίας, καὶ εἰ μὴ διὰ μικροψυχίας,
ἄλλα διὰ μερίμνης καὶ ματαότητος ἀπολέμεθα;

Verf. 9. Ο — ἀκείτω.

Τοῦτο ἐπεικῇ ἐν τῷ εἰκοσῷ κεφαλαίῳ, καὶ δι-
τησον ἐν ἐκείνῳ τὴν τέττα ἔξηγησιν.

Verf. 10. Καὶ — αὐτοῖς;

³⁾ Ιδόντες τοὺς ὄχλους ἀχθομένους, διὸ τὴν αἰσά-
φειαν τῶν εἰρημένων λόγων, προσῆλθον, ὡς οἱ
οἰκεῖοι, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων τέττο λέγουσιν.

Vers. 11. *At ille — coelorum.*

Vobis recte videntibus et audientibus, ideoque credentibus. Mysteria vero, hoc est arcana et inessabilia quae sunt regni coelorum, siue regis coelorum. Datum est autem a Deo.

Vers. 11. *Illis — datum.*

Dolose videntibus et audientibus, et ita non credentibus: eos autem dicit, qui erant immutabiles. Quid enim prodeisset nosse et non credere? Haec itaque conformia sunt his, quae prius dixit: Confitor tibi, pater, Domine celi et terrae, quod absconderis haec sapientibus et prudentibus, et ruelaris ea paruulis.

Vers. 12. *Qui — ab eo.*

Qui fidem habet, dabitur ei secretorum cognitio idque abunde: qui vero fidem non habet, auferetur ab eo etiam id quod habet a Deo donum. Universi enim donum a Deo habent: hic quidem hoc iste vero illud: qui autem sc̄e digne praeparant, non solum accipiunt huiusmodi notitiam, verum etiam abunde accipiunt: caeteri vero qui ita se non habent, non solum hanc non accipiunt, sed ab illis quoque auferuntur gratiae quas prius acceperant.

Vers. 13. *Propterea — intelligunt.*

Quia videntes corporeis oculis quae a me fiunt miracula, claudunt animae oculos: et corporalibus auribus meos audientes sermones, claudunt eas quae sunt animae, ideoque omnino increduli rema-

Vers. 11. Ο δέ — θραυσθεῖ.

Τοῦν, τοῖς ὁρθαὶ καὶ βλέπουσι καὶ αἰκίζουσι, καὶ διὰ τοῦτο πιεύσουσι μυτήρια δὲ, τὰ ἀπέβητα τῆς βασιλείας δὲ τῶν θραυσθέντων, οἵτοι, τοῦ βασιλέως τῶν θραυσθέντων διδοταί δὲ, παρὰ τὴν θεόν.

Vers. 12. Εκένοις — δέδοται.

Τοῖς σκολιὸις καὶ βλέπουσι καὶ αἰκίζουσι, οἵτι μὴ πιεύσουσι λέγει δὲ, τὸς αἱμεταβλήτους. τίς γάρ ὁ φέλεσσι, γνῶναι μὲν, μὴ πιεύειν δέ; ταῦτα δὲ συναίδουσι καὶ τὸ πρότερον ἔλεγεν, f) ἐξ. f) Matth. II, 25. μολογθμαὶ σοι, πάτερ, κύριε τοῦ θραυσθέντος τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας τοῦτα αὐτὸς σοφῶν εἴη συνετῶν καὶ απεκάλυψας αὐτὰ τηπίοις.

Vers. 12. Οὕτις — αὐτῷ αὐτοῦ;

Οὕτις μὲν ἔχει πῖναι, δεδίστεται αὐτῷ γνῶσις τῶν μυστηρίων, καὶ δακτυλῶς ὅστις δὲ σὺν ἔχει πῖναι, ἀρθίστεται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οὐ ἔχει παρὰ θεόν δάκρυμα. πᾶς γάρ δώρημα ἔχει θεόν, ὅμεντοι ἄνθε, οὐ δὲ τοιόνδε. καὶ οἱ μὲν παρασκευάσαντες ἑαυτοὺς αἴσιους, ἡ μόνον λαμβάνουσι τὴν τοικύτην γνῶσιν, ἀλλὰ καὶ δακτυλῶς οἱ δὲ μὴ ἔτις ἔχοντες, ἡ μόνον οὐ λαμβάνουσι τούτην, ἀλλὰ προσαφαιροῦντα, καὶ ἡ προέλαβον χαρίσματα.

Vers. 13. Διὰ τοῦτο — συνιοῦσιν.

Διότι, βλέποντες τοῖς σωματικοῖς ὁφελημοῖς τὰ παρ᾽ ἐμὸν γινόμενα θαύματα, μύσοι τὸς τῆς ψυχῆς καὶ αἰκίζοντες τοῖς σωματικοῖς ὡσὶ τὰς παρ᾽ ἐμοῦ λόγους, μύουσι τὸς τῆς ψυχῆς, καὶ

remanent. Ut autem scias quod animae caecitatem ac surditatem dicat, addidit: Neque intelligunt. Intelligere siquidem est secundum animam videre et audire. Talibus ergo merito, ac dispensatione quadam in parabolis loquebatur, ita ut ipsi quidem audirent, verum non intelligerent: merito quidem, quia propter voluntariam prauitatem suam indigni erant, qui nuda audirent mysteria: quadam vero dispensatione, ne secretorum cognitionem, redderent contradictionis materiam: et ita grauiorem sibi inducerent condemnationem.

Vers. 14. *Et — Iesiae.*

Huiusmodi prophetia iam ex parte completa erat in prioribus Iudeis, qui duri cordis fuerant: nunc autem perfecte complebatur in istis.

Vers. 14. *Quae — cernetis.*

Auditu corporali audietes sermones, et non intellegitis veritatem, quasi sponte obsurdescentes, quod ad animam spectat: et corporaliter videntes videbitis miracula, nec tamen veritatem cernetis, pari modo tanquam voluntarie quoad animam caecutientes. Deinde addit quoque propheta causam, ab quam haec passi sint.

Vers. 15. *Incrassatum est — huius.*

Incrastatum est, hoc est induratum est, excaecatum est inuidia, aliisque iniquitatibus: et ideo intellectu carent.

Vers. 15.

⁴⁾ τὰ πράγματα. A.

διὸ τοῦτο πάντως ἀπισθῶσιν. οὐδὲ δὲ γνᾶς, ὅτι τύφλωσιν καὶ κώφευσιν, τὴν τῆς ψυχῆς λέγει, ἐπίγνωσην, διὸ συνιῶσι. σύνεσις γάρ, τὸ βλέπειν καὶ ἀκέραιν κατὰ ψυχήν. τοῖς τοιχήτοις οὐν δικαίως καὶ οἰκονομικῶς ἐν παραβολαῖς ἐλάλει, ὡςε αὐτοὺς ἀκούειν μὲν, μὴ συνιέναι δέ. καὶ δικαίως μὲν, ὡς διὰ τὴν ἐθελοκακίαν αὐτῶν ἀναζητεῖσθαι οἴκοις γυμνῶν μυσηρίων οἰκονομικῶς δὲ, οὐδὲ τὴν γνῶσιν τῶν μυσηρίων ἀντιλογίας ὑλην παίσαντες, βαρυτέραν ἐπισπάσωνται καταδίκην.

Vers. 14. Καὶ — ἱστάθ.

³Η τοιαύτη προφῆτεία ἐπληρώθη μὲν ἐκ μέρους, ἐπὶ τῶν πάλαι σκληροκαρδίων ἰδόμενων πληρεύει δὲ παντελῶς νῦν, ἐπὶ τούτων. διὸ τοῦτο γάρ καὶ ἀναπληρεύεται ἐπεν, ἀντὶ τοῦ, παντελῶς πληρεύεται, η ἀναπληρεύεται ἀπλῶς, ἀντὶ τοῦ πληρεύεται.

Vers. 14. Ή — ἴδητε.

⁴Ακοῇ σωματικῇ ἀκούσετε τοὺς λόγους, καὶ μὴ συνῆτε τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐθελοκαφοῦντες κατὰ ψυχήν· καὶ βλέποντες σωματικῶς, βλέψετε τὰς θαύματα, καὶ οὐ μὴ ἴδητε τὴν ἀλήθειαν, ὅμοιως ὡς ἐθελούφλωττοντες κατὰ ψυχήν. εἴτα λέγει καὶ τὴν αἵτιαν ὁ προφήτης, διὰ τοῦτο πεπόνθασιν.

Vers. 15. Ἐπαχύνθη — τέττα.

⁵Ἐπαχύνθη, ἀντὶ τοῦ, ἐσκληρύνθη, ἐπωρώθη τῷ φθόνῳ καὶ ταῖς ἄλλαις κακίαις. καὶ διὰ τοῦτο ἀσυνετοῦσιν.

Vers. 15.

Vers. 15. *Et — concluserunt.*

Aures ac oculos dicit animae. Grauiter autem audierunt, hoc est obsurduerunt.

Vers. 15. *Nequando — eos.*

[†] Dic̄io p̄t̄r̄e nequando, intelligi potest, vt tantundem valeat quantum: Ne quo modo: quale est et illud Apostoli: In mansuetudine instruite eos qui obſſlunt, nequando det illis Deus intellectum ad salutem. Adduxit autem Deus hoc prophetae dictum tanquam exſlimantis fruſtra ad huiusmodi populum praedicari.

Inuidiae magnituſe, aliisque, vt dictum est, prauitatibus, excaecati ſunt ad intellectum, et obsurduerunt ad ſupernaturales sermones: oculos vero clauerunt ad ſtupenda opera, quaſi p̄aegnauia timentes, ne quo modo audiant, videant, et intelligant a me quod opus est, vnde conuertantur et ſanem eos. Nam ex Christi persona dicuntur verba haec. Addidit autem iſta ad carpendum eos, quod ad extrema deuenerint deſtiam.

Vers. 16. *Vestri — audiunt.*

Felices, quia recte vident et audiunt.

Vers. 17. *Amen — audierunt.*

Multi, et non omnes: quidam enim haec et viderunt et audierunt, quanquam id ſupernaturaliter, vt Abraham et qui insigniores fuerunt. Aut multi, hoc est omnes: veluti quum dicitur: Et curauit multos, omnes namque tunc curauit, vt habet

⁵⁾ Inclusa, in marg. habet. A.

Vers. 15. Καὶ — ἐκάμησαν.

^{τὸ} Ωταὶ νοῦ ὁφθαλμοὺς, τοὺς τῆς ψυχῆς λέγει
Βαρέως δὲ ἦκουσαν, ἀντὶ τοῦ, ἐκώφευσαν.

Vers. 15. Μήποτε — αὐτούς.

[Τὸ^ς) μήποτε, νοηθείη ἄν, καὶ ἀντὶ τοῦ, ἵσως,
ὅποιόν ἔινι καὶ παρὰ τῷ ἀποσόλῳ, ἐν δ) πραότη- g) 2 Tim. 3, 25.
τί, φησι, παιδέυοντας τοὺς ἀντιδιατιθεμένους,
μήποτε δῷῃ αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπίγνωσιν εἰς σωτηρίαν.
τοῦ γὰρ προφήτη, ὡσπερ λογιζομένου, μάτην
εἰς τοιούτον λαὸν κηρύξαμ, ἐπήγειρεν ὁ Θεὸς τού-
τη τὸ ἑητόν.]

Δι ὑπερβολὴν δὲ φθόνου, καὶ τῶν ἀλλων,
ὡς ἔρηται, κακῶν, ἐπωρῶθησαν εἰς σύνεσιν, καὶ
ἐκώφευσαν μὲν, πρὸς τοὺς ὑπερφυεῖς λόγους,
ἐκάμησαν δὲ, πρὸς τὰ παιράδες ἔργα, ὡσπερ
δειλῶντες, μήποτε ἀκούσαντες, καὶ ἰδόντες τὰ
παιρές ἐμοῦ, καὶ γνόντες τὸ δέον, ἐπιτρέψασι
πρὸς με, καὶ ἴασομαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πλημμε-
λημάτων αὐτῶν. ἐκ προσώπου γὰρ τοῦ χριστοῦ
ὁ λόγος. τοῦτο δὲ προσέθηκε, διασύρων αὐτοὺς
εἰς ἐσχάτην σύνοισαν.

Vers. 16. Τμῶν — ἀκούει.

Μακάριοι, ὅτι βλέπετε καὶ ἀκούετε δρεθῶς.

Vers. 17. Ἄμην — ἦκουσαν.

Πολλοὶ, καὶ οὐ πάντες· τινὲς γὰρ ταῦτα καὶ
ἔιδον, καὶ ἦκουσαν· ὑπερφυᾶς δὲ, ὡς ὁ ἀβρααμ
καὶ οἱ ἐπισημότεροι. οἱ πολλοὶ, ἀντὶ τοῦ, πάντες.
ὡς τὸ, καὶ ἐθεράπευσε^{b)} πολλούς· πάντας γὰρ h) Matc. 1, 33
τότε ἐθεράπευσε. καὶ πάλιν, καὶ δαιμόνια
πολ-

habet aliis Euangelista. Et rursum ibidem: Et daemonia multa eiecit Tunc enim omnia eiecit. Desiderauerunt autem Deum videre incarnatum, Christique miracula, et eius audire doctrinam. Prophetas vero appellauit etiam iustos. Aut iustos intelligit et alios sanctos, qui ea quae de Christo erant a prophetis audientes, desiderauerunt videre et audire quae dicta sunt.

Vers. 18. *Vos — qui seminabat.*

Vos, qui creditis.

Vers. 19. *Quum quiuis audit — ipsius.*

Verbum regni dicit verbum Dei, vel verbum fidei. Regnum enim est et fides. Nam qui credit, affectibus imperat, Christoque contregnat. Non intelligit, hoc est in cordis profundum non recipit verbum: sed illud duntaxat auribus percipit. Malum vero, dixit diabolum, quemadmodum quinto capite precationem interpretantes tradidimus. Rapit autem quod seminatum est, tanquam in superficie positum nec occultatum.

Vers. 19. *Hic — seminatus fuit.*

Seminatur semen, hoc est in terram proiicitur: feminatur et terra, id est semen suscipit. Ideo quod hic dicitur: Qui seminatus fuit, non de semine intelligimus, sed de terra: ac si dicat: Hic est iuxta viam seminata terra, et idem in reliquis dicendum.

Vers. 20.

6) ανέστη. B.

πολλάⁱ⁾ ἔξεβαλε. πάντα γὰρ τηνικῶντα ἔξε- i) Marc. 1, 34.
βαλεν. ἐπεθύμησαν δὲ ἴδεν, τὸν θεὸν ἐνανθρώ-
πήσαντα, καὶ τὰ τοῦ χριστοῦ θαύματα, καὶ
ἀκοῦσαι αὐτοῦ διδάσκοντος. τοὺς προφῆτας δὲ
προστηγόρευσε, καὶ δικαίους. ἡ δικαίους νόει, τοὺς
ἄλλους ἀγίους, οἵτινες ἀκούσαντες⁶⁾ τὰ περὶ τοῦ
χριστοῦ παρὰ τῶν προφητῶν, ἐπεθύμησαν ἴδεν,
καὶ ἀκοῦσαι τὰ δηλωθέντα.

Vers. 18. Τμῆς — σπείροντος.

Τμῆς, οἱ πισένοντες.

Vers. 19. Παντὸς ἀκούοντος — αὐτοῦ.

Λόγον τῆς βασιλείας φησὶ, τὸν λόγον τῷ θεῷ,
ἢ τὸν λόγον τῆς πίσεως. βασιλεία γὰρ, καὶ ἡ
πίσις. ὁ γὰρ πισένων, βασιλεύει μὲν κατὰ τῶν
παθῶν, συμβασιλέυει δὲ τῷ χριστῷ. μὴ συνιέν-
τος δὲ, αὐτὶ τοῦ, μὴ ἐμβάλλοντος τὸν λόγον εἰς
τὸ βάθος τῆς καρδίας, ἀλλ' ἀπλῶς αὐτὸν ἐνω-
τιζομένου. πονηρὸν δὲ λέγει, τὸν διάβολον, καθ-
ὼς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τὴν εὐχὴν ἐρμη-
νέυσαντες παραδεδώκαμεν. ἀρπάζει δὲ τὸ ἐσπαρ-
μένον, ὡς ἐπιπολαίως ἀκατάκριπτον κεί-
μενον.

Vers. 19. Οὗτος — σπαρεῖς.

Σπείρεται καὶ ὁ σπόρος, ἥγουν, εἰς γῆν πατε-
βάλλεται· σπείρεται καὶ ἡ γῆ, τετέσιν, ὑποδέ-
χεται τὸν σπέρον. διὸ νῦν τὸ σπαρεῖς, εὖν ἐπὶ⁷⁾
τοῦ σπόρου νοοῦμεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς. οἷον, εὐ-
τός ἐσιν, ἡ πατὰ τὴν ὄδεν σπαρεῖσα γῆ. τοῦτο δὲ
καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

Vers. 20.

Vers. 20. *Qui vero — est.*

Quae vero iuxta petrosa seminatur terra, hic est de quo dicturus est.

Vers. 20. *Qui verbum — est.*

Antea radicem diximus esse firmitatem. Temporarium vero dixit, facile mutabilem. Qui enim dum docetur facile verbum suscipit, etiam quum tentatur facile reficit.

Vers. 21. *Facta — offenditur.*

Verbum nunc dicit illud, quod est de fide. Lucas autem, afflictionem ac persecutionem, uno verbo temptationem appellavit: et loco verbi Offenduntur dixit, Recedunt.

Vers. 22. *Qui autem — est.*

Terra quae circa spinas seminata est, hic est quem dicturus est.

Vers. 22. *Qui verbum — efficitur.*

Marcus vero deceptioni addidit: Et caeterarum rerum cupiditates, complectens omne nocium desiderium. Lucas quoque similiter sollicitudini voluptatem coniunxit. Seculi autem huius, hoc est vitae huius. Est enim et alia vita, futura vita, quae proprie vita dicitur, utpote quae semper durat, nec finem habet.

Vers. 23.

Verſ. 20. Ὁ δὲ — ἐστιν.

Ἡ δὲ κατὰ τὰ πετρώδη σπαρεῖσα γῆ πάλι, ἔτος
ἐστιν, περὶ οὐ μέλλει ἐρεῖν:

Verſ. 20. Ὁ τὸν λόγον — v. 21. ἐστι.

Προλαβόντες εἰρήκαμεν δίζαν, τὴν⁷⁾ ἑδραίωσιν
πρόσκαιρον δὲ λέγει, τὸν εὐμετάτρεπτον, οὗτος
καὶ ἐν τῷ διδάσκειν, εὐθὺς λαμβάνει, καὶ ἐν
τῷ περάζειν, εὐθὺς ἀπιβάλλει.

Verſ. 21. Γενομένης — σκαιδαλίζεται.

Λόγον νῦν, τὸν τῆς πίσεως λέγει. ὁ δὲ λουκᾶς
τὴν Θλίψιν καὶ τὸν διωγμὸν, περιληπτικὸς πε-
ρασμὸν⁸⁾ προσηγόρευσεν. αὐτὶ δὲ τοῦ σκαιδαλίζεται, k) Euc. 8, 13;
ζονταί, αφίσανται ἐπε.

Verſ. 22. Ὁ δὲ — ἐστιν.

Ἡ δὲ κατὰ τὰς ακάνθας σπαρεῖσα γῆ, οὗτος
ἐστιν, οὐν ἐρεῖ:

Verſ. 22. Ὁ τὸν λόγον — γίνεται.

Ο δὲ μάρκος τῇ ἀπάτῃ¹⁾ προσέθηκεν, δτι καὶ¹⁾ Marc. 4, 19.
ἄյ περ: τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι, συμπεριλαβὼν πᾶ-
σαν βλαβερὸν ἐπιθυμίαν. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ ὅμοι-
ως τῇ μεριμνῇ, καὶ τὴν⁹⁾ ἡδονὴν συγέζευξε. ⁸⁾ m) Lue. 8, 24:
τοῦ αἰῶνος δὲ τοίτου, αὐτὶ τοῦ, τῆς ζωῆς ταῦτης.
ἔσι γαρ καὶ ἄλλος αἰών, η μέλλεσαι ζωὴ, ὁ κυ-
ριὸς αἰών, ὡς αἱ τὸν καὶ μηδέποτε περιτέ-
μνος:

Verſ. 23.

7) Vide interpretationem Cap. XIII. verſ. 6.

8) συνέσμιξε. Sic. Forte scribere voluit, συνέμι-
ξε. A:

Vers. 23. *Qui — hic est.*

Terra vero quae iuxta terram bonam semenata est, hic est qui significabitur.

Vers. 23. *Qui verbum — intelligit.*

Qui intelligit, siue in profundo cordis abscondit, ubi nullas pati possit insidias. Ideo quoque Marcus dixit: Qui verbum audiunt et recipiunt. Rursum Lucas: Qui in corde honesto ac bono auditum sermonem retinent. Cor vero animam ut pluriuum sacra appellat scriptura.

Vers. 23. *Qui — trigecuplum.*

Haec in praecedentibus perfecte sumus interpretati.

Vers. 24. *Aliam — agro suo.*

Regnum coelorum nunc seipsum nominat, qui assumpta carne homini assimilatus est. In similitudine, inquit, hominum factus. Semen autem bonum alio modo filios regni vocavit, prout ipse interrogatus a discipulis interpretatus est, quemadmodum dicemus, quum eo peruerterimus. Ager vero eius, mundus est, tanquam creatura ac possessio eius.

Vers. 25. *Dormientibus autem — abiit.*

Hac parabola alteras Diaboli insidias denuntiat. Quum enim terram bonam viderit fructum producere aut centuplum aut sexagecuplum, aut trigecuplum;

Vers. 23. Ὁ — οὗτός ἐσιν.

Ηδὲ κατὰ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεῖσα γῆ, οὐτός ἐσιν, ὁ δηλωθησόμενος.

Vers. 23. Ὁ τὸν λόγον — συνιάν.

ἢ) Συνιὼν, ἦγουν, ἐγκρύπτων τῷ βάθει τῆς κορδιᾶς οὐτεπβέλευτον. διὸ καὶ ὁ μάρκος εἶπεν; οἵτινες ⁱⁱ⁾ αἰκόνες τὸν λόγον καὶ παραδέχονται. ii) Mare. 4, 20. καὶ ὁ λουᾶς δὲ πάλιν, οἵτινες ⁱ⁾ ἐν καρδίᾳ καλῇ οἱ Luc. 8, 15. καὶ αἴγαδῃ, αἰκουσαντες τὸν λόγον, κατέχουσι. καὶ εἰδίκει δὲ, τὸν ψυχὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ θεῖα γραφὴ πεσοσαγορεύει.

Vers. 23. Ὁς — τριακοντα.

Ταῦτα προλαβόντες ἐντελῶς διημηνεύσαμεν αὐτῷρω.

Vers. 24. Ἀλλην — ἐν τῷ αἴγρῳ αὐτῷ.

Βασιλέαν τῶν ἔργων. ἐσυτὸν ὄνομάζει νῦν, ὅσις ὀμοιώθη ἀνθρώπῳ, ἐνθωπήσας. ἐν ὀμοιώματι τοῦ γάρ, Φησιν, αὐτεώπου γενόμενος. καλον δὲ p) Philipp. 2, 7. σπέρμα, τρόπου ἔτεχον ἐκάλεσε, τοὺς διοὺς τῆς βασιλείας, ὡς αὐτὸς ἡγεμόνευσεν, ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν μαθητῶν, περὶ τὸν ἐροῦμεν ἐκεῖ γενόμενον. αἴγρος δὲ αὐτοῦ ἐιν, ὁ κόσμος, ὡς κτίσμα καὶ κτημα οὔτεον.

Vers. 25. Ἐν δὲ τῷ καθεύδειν — αὐπηλθε.

Προσαγορένεις διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης, τὴν δευτέραν ἐπιβολὴν τῷ διαβόλῳ. ὅταν γάρ ἴδῃ τὴν καλὴν γῆν καρποφορεύσαν ἐν ἕκατον, καὶ ἐν

cuplum: nec posse se aut semen rapere, aut quod germinatum est vrere vel suffocare: secundas aggreditur insidias: et tanquam eius qui seminavit inimicus, nititur illius laborem perdere: dormientibusque hominibus, siue curam circa agri custodiā remittentibus (indicat autem praeceptrōes et magistrōs, qui orthodoxorū sunt custodes) interseminat zizania, hoc est haereticos inter orthodoxos: nam hos triticū nominauit, tanquam ei qui seminavit viles.

Vers. 26. *Quum — zizania.*

Quemadmodum zizania tritico similia sunt in arundine, dissimilia vero in fructu, eique nociva sunt: ita et haeretici orthodoxis sunt similes habitu, sed virtute dissimiles, quae est fructus: Virtus autem et primus omnium fructus est, dogmatum veritas.

Et quemadmodum zizania usque ad fructificationem occultata crescunt, tunc autem dignoscuntur: ita sane et haeretici quousque doceant, latentes permanent: ubi vero magnam assumpserint fiduciam, tunc venenum effundunt ac dignoscuntur. Ideo quoque in praecedentibus dixit: A fructibus eorum cognoscetis eos. Praeterea et aliter: quando seminavit Christus, tunc non apparuerunt haeretici: quum autem crevissent orthodoxi, tunc demonstrati sunt.

Vers. 27.

¹⁾ τῆς Φυλακῆς. A. ἀφρούτιστην plerumque iungitur genitivo, sine praepositione. Ita apud Xenoph. Sympol. VIII, 33.

²⁾ εἰ, abest. A.

ἔξηκονται, καὶ ἐν τριάκονται, μὴ δυνάμενος λοιπὸν ἢ ἀρπάσαι τὸν σπέρμα, ἢ φλογίσαι τὸ βλαστῆσαν, ἢ ἀποκνίξαι αὐτὸν, δευτέρων μέτεις μηχανὴν, καὶ ὡς ἔχθρὸς τῷ γεωργοῦ, σπουδάζει διαφθεῖραι τὸν πόνον αὐτῷ, καὶ κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων, ἥγουν, ἀφροντειούντων περὶ τὴν ¹⁾ Φυλακὴν τοῦ ἀγροῦ· ἐμφάνει δὲ τοὺς διδασκόλους, τοὺς φύλακας τῶν ὁρθοδόξων· ἐσπείρεις γιγάντων, τὰς εἶναι, αἱρετικούς, μεταξὺ τῶν ὁρθοδόξων. τούτους γὰρ ὠνόμασε σῖτον, ὡς εὐχερήσους τῷ σπείραντι.

Verf. 26. Ὁτε — Γιγάνται.

["]Ωσπερ οὖν ⁼⁾ τὰς γιγάντας ἐοίκαστι μὲν τῷ σίτῳ, κατὰ τὴν καλλάμψην· αἱρετικούς δὲ, κατὰ τὸν καρπόν· εἰσὶ δὲ βλαβερὰ τῷ σίτῳ· ἔτω καὶ οἱ αἱρετικοὶ ἐοίκαστι μὲν τοῖς ὁρθοδόξοις, κατὰ τὸ σχῆμα· αἱρετικοί δὲ κατὰ τὴν αἵρετην, οἵτις εἴσι καρπός. αἵρετη δὲ καὶ καρπὸς, πρὸ πάντων, ἢ τῶν δογμάτων αἰλῆθεα.

Καὶ παθάπερ τὰς γιγάντας μέχρι μὲν τῆς παραφορίας λανθάνοντα συναύξονται, τότε ³⁾ δὲ διαγινώσκονται· ἔτως ἀρέσῃ οἱ αἱρετικοὶ, μέχρι μὲν τῷ διδάσκειν, λανθάνοντες συνδιάγουσιν· ὅτε δὲ ⁴⁾ πολλὴν λάβωσι παρέησιαν, τότε τὸν ἴὸν ἐκκέουσι καὶ διαγινώσκονται. διὸ καὶ προλαβὼν ἔπειν, ὅτι ἀπὸ τῶν ¹⁾ καρπῶν αὐτῶν ἐκκρινώσεις ^{q) Matt. 7, 18,} αὐτούς. καὶ ἐτέρως δέ· ὅτε μὲν ἐσπείρειν ὁ χριστὸς, οὐκ ἐφάρησαν αἱρετικοὶ· ὅτε δὲ ἡμένθησαν οἱ ὁρθοδόξοι, τότε αἱρετικοί.

Ll 3

Verf. 27.

³⁾ τότε δὲ διαγινώσκονται, absunt. A.

⁴⁾ καὶ, pro δέ. A. Mox idem λάβοντες (sic) pro λάβωσι.

Vers. 27. *Accedentes — zizania?*

Paterfamilias ipse est Christus tanquam mundi dominus: seruos vero suos qui haec dicant effingit orthodoxos, qui feruentiorem erga cultum suum gerunt zelum, qui frequenter admirantur cum indignatione, quod Deus zizania nasci permittat.

Vers. 28. *Ille autem — fecit.*

Hominem dixit diabolum tanquam nihil ab hominibus differentem, in eo quod est affectionibus ac voluptatibus esse subiectum, et tanquam aequa ut homo res amantem corporeas, terrenisque admixtum esse.

Vers. 28. *At serui — ea?*

Colligamus, violenter euellentes, ac gladiis demetentes.

Vers. 29. *Ille autem — triticum.*

Prohibuit auferri haereticos, ne etiam pariter orthodoxi auferrentur. Futurum enim erat ut bella inuicem ac caedes orirentur.

Vers. 30. *Sinite — messem.*

Vtrumque genus. Messem autem dicit mundi consummationem. Jubet ergo ut viriusque generis homines finant viuere crescentes, auctosque numero in mundo usque ad consummationem. Verisimile siquidem est, ante id tempus muitos conuertendos haereticos: nec tamen ob hoc illis com-

5) ὡς γράψ. B.

6) μαθαπλούτες. A.

Vers. 27. Προσελθόντες — ζιζάνια;

⁹Οἰκοδεσπότης μέν ἐσιν αὐτὸς, ὡς τοῦ κόσμου δεσπότης· δούλοις δὲ αὐτοὺς ταῦτα λέγοντας πλάττει, τοὺς θερμοτέρους εἰς τὸν ὑπὲρ εὐτεβίοις ζῆλον ὁρθοδόξους, οἱ πολλάκις ἀγαπαντοῦντες ἔχαποροῦνται, πᾶς ὁ θεὸς παραχωρεῖ τοιαῦτα φύεθαι ζιζάνια.

Vers. 28. Ο δὲ — ἐποίησεν.

⁹Αὐτοῦ πονῶντες, τὸν διάβολον, ὡς ὅδεν αὐτῷ πρόπτερον ταῖς φέρονται, κατὰ τὸ ἐμπαθὲς οἷς φιλήδονον, οἷς ὡς⁵, ἐπίσης αὐτῷ πρόπτερον φιλοσωματοῦνται, οἷς τοῖς γηίνοις αἴναφυρόμενον.

Vers. 28. Οι δὲ δοῦλοι — αὐτά;

Συλλέξομεν, αἱασπῶντες βιαιάς, οἷς ξιφεσιν ἐκθερίζοντες.⁶)

Vers. 29. Ο δὲ — σῖτον.

⁹Ἐκώλυσεν ἀναιρεῖθαι τοὺς αἱρετικοὺς, διὸ τὸ μὴ συναναιρεῖθαι οἷς τὰς ὁρθοδόξους, ἔμελλον γὰρ πόλεμοι γίνεσθαι κατ' ἄλλήλων οἷς σφαγαί.

Vers. 30. Αφετε — θερισμοῦ.

⁹Αἱμφότερα τὰ γένη. Θερισμὸν δὲ λέγει, τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν. κελένεις οὖν ἐστὶν ἀμφότερα τὰ γένη ζῆν, συναυξανόμενα ἐν τῷ κόσμῳ, μέχρι συντελείας· εἰκὸς γὰρ, πολλοὺς τῶν αἱρετικῶν ἄχρι τότε μεταβληθῆναι· & μὴν διὰ τοῦτο⁷) συναναιριγνυθῆναι τοῖς αἱρετικοῖς. εὐρύχωρος γὰρ ὁ κόσμος,

L 1 4

7) χρή, addit. A. Ita quoque Hentenius, qui oportet habet. Licet autem intelligere κελένεις.

commisceri oportet: spacioſus enim eſt hic mun-
dus: et illos per ſe viuere oportet, non abiatos
quidem, ſed separatos, ne docendo corrumpant
quod ſeminatum eſt triticum.

Vers. 30. *Et — messoribus:*
Meſſores nunc Angelos nominat.

Vers. 30. *Colligite — zizania.*
Metite falce mortis inuenia tunc zizania. Quare
autem primum? Ne etiam tunc viuentes orthodoxi
ſimul cum haereticis mixtum deuelli, prauam con-
cipiant ſpem.

Vers. 30. *Et — fasciculos.*
Colligate eos inuicem. Ostendit autem sermo
quod hi qui in eodem peccato communicant,
etiam in supplicio communicaturi ſunt eodem,
ſimulque uitionem uolinebunt.

Vers. 30. *Ad — meum.*
Similia quoque baptista Sadducaeis ac Phariseis
comminatus eſt tertio capite, dicens de Christo,
quod etiam triticum ſuum congregabit in horreum
ſuum, paleam autem comburet igni inextinguibili.
Quaere ergo ibi, et inuenies quid appetet
combustioneim, quid horreum. Superfluum enim
eſt, ſemel declarata, rurſum eodem modo in-
terpretari.

Vers. 31.

*) δεῖται. A. male.

9) Θερίσατε πρῶτον τὰς θαγάτας τῷ δρεπάνῳ τῷ. A.
Πρῶτον probandum et propter textum euangelii,
et propter interpretationem.

κόσμος, καὶ δεῖ⁸⁾ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, μὴ
ἀναιρουμένους μὲν, αὐθαιρεμένους δὲ τὸ διδάσκειν
καὶ λυμαίνεσθαι τῷ σιτῷ τοῦ σπείραντος.

Vers. 30. Καὶ — Θερισᾶς

Θερισᾶς νῦν ἐνομάζει, τοὺς ἀγγέλους.

Vers. 30. Συλλέξατε — ζιζάνιο.

Θερισάτε τῷ⁹⁾ δρεπάνῳ τοῦ θανάτου τὰ εύρη
σπόμενα τότε ζιζάνιο. διεστὶ δὲ περῶτον; ἵνα μὴ
καὶ οἱ ζῶντες τηνικαῦται ὀρθόδοξοι, συιεκθεριζό-
μενοι τοῖς αἵρετικοῖς ἀγαρίξ, πονηρὰς ἔχοσιν
ἐλπίδας.

Vers. 30. Καὶ — δεσμάς.

Συνδήσατε αὐτοὺς ἀλλήλοις. ἐμφαίνει δὲ ὁ λό-
γος, ὅτι οἱ κοινωνοὶ τῆς αὐτῆς αἱμαρτίας, κοινω-
νοὶ καὶ τῆς αὐτῆς κολάσεως γενήσονται, καὶ ὁ
μοῦ τὴν τιμωρίαν ὑφέξεται.

Vers. 30. Πρὸς — μου.

Τὰ παραπλήσια καὶ ὁ βαπτισμὸς ἡπείλησε τοῖς
σαδδουκαίοις καὶ φαρισαίοις, ἐν τῷ τρίτῳ κεφα-
λαίῳ, ἐπὼν περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι καὶ¹⁰⁾ συνάζει τ.) Matth. 3, 12.
τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποδήμην, τὸ δὲ ἄχυρον
κατακάυσε πυρὶ ἀσβέτω. καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ,
καὶ εὑρήσεις, τί μὲν λέγεις κατάκαυσιν, τί δὲ
ἀποδήμην. περιττὸν γάρ, τὰ ἄπαξ ἐρμηνευθέν-
τα πάλιν ὄμοιως ἐφερμηνέυειν.

Vers. 31. *Aliam — suo.*

† Grano sinapis praedicationem comparauit, et ob paruam apparentiam, et ob vilitatem dictionis seu phrasis: quae in tantum creuit, ut attica ac mirabilis ad ratiocinandum Graecorum philosophia, occultata sit magnitudine euangelii, quod rusticitatem p[re]ferebat.

Regnum coelorum nunc dicit sermonem fidei, tanquam regni coelorum arrhabonem. Comparat autem illum grano sinapis: quia breuis et paucis inclusus seminabatur, eo quod non possent discipuli in principio maiora ferre. Hinc est quod et propheta sermonem abbreviatum olim illum appellavit. Verum postquam ab agricola cultus, diuini spiritus irrigationibus eruerit, omnem alism excedit sermonem, ac omnibus excelsior appetet. Per hanc vero parabolam praedicationis augmentum praenuntiat. De homine autem qui seminavit et de agro, in praecedenti parabola differimus. Dicitur autem mundus ager, ob hanc etiam causam, quia seminatur ac colitur in eo rationale frumentum.

† Haec dictio parabola significat quandoque narrationem, vt quum dicitur: Posuit nos in parabolam in gentibus. Interdum autem aenigmatum sermonem, vt est illud: Intelligere parabolam et obscurum sermonem. Significat praeterea similitudinem, veluti sunt haec, quae hic propo[n]untur. Ad haec designat tropologiam, vt est illud: Fili hominis dic illis parabolam hanc: Aquila magna maguarum alarum, vocans aquilam regnum Assyriorum. Insuper significat figuram, vt

¹⁾ Inclusa, in marg. habet. A.

²⁾ Hoc scholium inferius, ante vers. 36. exhibet Hen[ri]c[us] tenius. Habet autem meus B. in margine.

Vers. 31. Ἀλλην — αὐτοῦ.

[Κόκκῳ¹⁾ σινάπεως παρείναισε τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τὸ μικροπέρεπτὸν οὐτελές τῶν λέξεων, ὁ τοσοῦτον ἡμέραν, ὥστε τὴν ἀπτικίσουσαν καὶ δευτήν συλλογίσεθαι σοφίαν τῶν ἑλλήνων ἀποκρύπτηναι τῷ μεγέθει τοῦ ἀγεραικίσμενου εὐαγγελίσθαι.]

Βασιλεῖαν δὲ τῶν ἔρεινῶν λέγει νῦν, τὸν λόγον τῆς πίστεως, ὡς ἀρραβώνας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν οἱ Κόκκοι σινάπεως, διότι Βραχὺς μὲν καὶ εὔπεριγραφός επειέται, μὴ δυναμένων τῶν μαθητῶν βασιλέων ἐν αρχῇ πλεῖστον. καὶ γὰρ καὶ ὁ προφήτης πάλαι, λόγον²⁾ s) Ies. 10, 23. συντετμημένον αὐτὸν ἐκάλεσεν. ὅταν δὲ γεωργηθεὶς αὐξήσῃ ταῖς ἀρδείαις τοῦ Θείου πνεύματος, ὑπερβάλλει πάντα λόγον, καὶ ὑψηλότερος ὅλων φαίνεται. διὰ δὲ τῆς παραβολῆς ταύτης προσαφωνεῖ τὴν αὐξησιν τοῦ κηρύγματος. περὶ δὲ τοῦ σπέρματος ἀνθράκου, καὶ τοῦ ἀγροῦ, ἐν τῇ πρὸ ταύτης παραβολῆς προδιελάβομεν. ἀγρὸς δὲ, ὁ ιόσμος λέγεται, καὶ διὰ τὸ γεωργεῖσθαι ἐν αὐτῷ τὸν λογικὸν σῖτον.

[‘Η²) παραβολὴ σημαίνει, καὶ τὸ διήγημα, ὡς τὸ, ἔθου¹⁾ ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι¹⁾ Ps. 43, 15. καὶ τὸν αἰνιγματάδην λόγον, ὡς τὸ, ²⁾ νοῆσαι³⁾ v) Proverb. 1, 6, τε παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον⁴⁾ καὶ τὴν ἐμοιώσιν, ὡς τὰ προκείμενα ταῦτα⁵⁾ καὶ τὴν τροπολογίαν, ὡς τὸ, οὐε⁶⁾, ἀνθράκου, εἰπὲ αὐτοῖς τὴν x) Ezech. 17, παραβολὴν ταύτην⁷⁾ ὁ ἀετὸς ὁ μέγας ὁ μεγαλοπτέρευγος⁸⁾ ἀετὸν λέγων, τὸν βασιλέα τῶν ἀστυειῶν⁹⁾ σημαίνει δὲ καὶ τὸν τύπον, ὡς ὅταν λέγῃ παῦλος περὶ τοῦ ἀβραάμ, ὅτι τὸν¹⁰⁾ μονογενῆ y) Hebr. 11, προσ-

¹⁾ Loco laudato est, νοῆσε τε.

quando dicit Paulus de Abraham quod obtulit filium, qui iuxta promissiones suscepitus erat. Vnde in parabolam, inquit, recepit eum.

Vers. 32. *Quod — est.*

Minimum quidem est quantitate, sed maximum qualitate siue virtute: ideo quoque in magnitudinem excrescit. Ad huius seminis similitudinem et discipuli cum parvus gress essent, in magnum excreuerunt.

Vers. 32. *Et fit — eius.*

Haec dixit ad demonstrationem magnitudinis ac firmitatis eius. Quidam vero ramos sermonis fidei, dixerunt homines credentes, in quibus aues coeli siue angeli nidificant, seruantes eos.

Alii autem dicunt ramos esse virtutes quas germinare solet fidei sermo: aues vero eos qui terrena supergrediuntur, atque ala mentis eleuantur ad cognitionis altitudinem, (†† et ad coelum properant.)

Vers. 33. *Aliam — fermento.*

Per sinapis parabolam, fidei clementum prius demonstrauit, quod sit additione eorum qui quotidie credunt: per parabolam vero fermenti, vim eius prodit. Regnum enim coelorum rursum pro fidei sermone sumendum est.

Vers. 33.

*) Haec aberant apud Hentenium,

προσέφερεν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. Ὅθεν
ἐν παραβολῇ αὐτὸν ἐκομίσατο, τατέσιν, ἐν τύ-
πῳ, ἐν εἰκόνι.]

Vers. 32. Ὁ — ἐστιν.

Οπερ, σπέρμα δηλούστι, σμικρότατον μὲν ἐσι τῇ
ποσότητι, μέγιστον δὲ τῇ ποιότητι, ἔπου, τῇ
δυνάμει. διὸ καὶ εἰς μέγεθος ἐπιδίδωσι. κατὰ τὴν
ὅμοιότητα γοῦν τοῦ σπέρματος τούτου καὶ οἱ μα-
θηταὶ, ποίμνιον ὄντες ὀλίγον, εἰς ἀπειρον ἡυξή-
θῆσαν.

Vers. 32. Καὶ γίνεται — αὐτοῦ.

Ταῦτα εἶπεν, εἰς ἔμφασιν τοῦ μεγέθεος, καὶ
τῆς σερεότητος αὐτοῦ. τινὲς δὲ κλάδους τοῦ λόγου
τῆς πίσεως εἴπον, τοὺς πιένουτας αὐθρώπους, ἐν
οἷς κατασκηνοῦσι τὰ πετενὰ τοῦ θραυσοῦ, ἥγουν,
οἱ σέγγελοι Φυλάττοντες αὐτούς.

Ἐτεροι δέ Φασι, κλάδους μὲν, τὰς αὔρετὰς,
εἰς βλαστάνειν εἴωθεν ὁ λόγος τῆς πίσεως· πετε-
νὰ δὲ, τοὺς υπερβαίνοντας τὰ γενέα πράγματα,
καὶ τῷ πτερῷ τῷ νοῦ κουφίζομένες εἰς ὑψος γνώ-
σεως, καὶ ⁴⁾ πρὸς τὸν θραυσὸν ἐπενγομένους.

Vers. 33. Ἀλλην — ζύμη.

Διὸ μὲν τῆς παραβολῆς τοῦ σινάπεως, τὴν ἀυξή-
σιν τῆς πίσεως προηγόρευσε, τὴν διὰ τῆς προσ-
θήκης τῶν ἐκάριτοτε πιευόντων· διὰ δὲ τῆς παρα-
βολῆς τῆς ζύμης, τὴν ἴσχυν αὐτῆς προκηρύττει.
Βασιλείαν γὰρ τῶν θραυσῶν πάλιν, τὸν λόγον τῆς
πίσεως ὑποληπτέον.

Vers. 33.

Vers. 33. Quod — tribus.

Satum (quod etiam Graeci σάτον dicunt) genus erat mensurae apud Hebraeos. Tria vero nunc dixit multa: nam saepius per numerum trium, multa significare solent. Et mulier intelligitur sapientia, siue ipse Christus, eo quod fertilis sit ac nutriat. Fideles siquidem per baptismum generat, eosque cibo dogmatum fidei enutrit. Fermento autem comparatur sermo fidei. Sicut enim fermentum quum sit modicum, in multa tamen farina absconditum, per conperusionem totam farinam in unum simul corpus unit, et in alteram speciem, ab ea quam prius habebat, transmutat: quinque farina res sit mortua, eam quodammodo vivificat, ac vium habens aciunam, sursum ascendere facit. Ita quoque fidei sermo, quum ut dictum est, quantitate sit modicus, in multorum hominum animabus occultatus per doctrinam, omnes in unum unit ecclesiae corpus, ac in alteram conuersationis speciem transmutat: quumque mortui sint ad opera virtutis, vivificat ad eius operationem: et sursum ascendere facit ad coelum, omniaque efficit sua ineffabili potentia.

Vers. 33. Donec — totum.

Neque enim in hominum animabus occultatum quiescat, donec omnes in unum uiuerit, quos sapientia illa praesfinuit, quae omnium mentes prae-cognouit. Nam tria fata quanquam significatione multitudinem demonstrent, attamen numero tandem definita sunt. Magna ergo est praedicationis virtus: quodque semel fermentatum est, rursum reliquae parti fermentum fiet. Quidam autem fa-

Vers. 33. Ἡν — τρία.

Σάτον μὲν ἐστιν, ἔδος μέτρος παιρὸν θεαμάτων. τρία δὲ, τὰ πολλὰ νῦν εἴρηνεν. εἰώθασι γάρ πολλάκις διὰ τοῦ αὐτιθμοῦ τῶν τριῶν, τὰ πολλὰ σημαίνειν. καὶ γύνη μὲν νοεῖται, η σοφία, η γούνη, ὁ χριστός, διὰ τὸ γόνιμον καὶ τρόφιμον. γεννᾷ γάρ τους πιστοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τρέφει αὐτοὺς τῇ βρέστῃ τῶν δογμάτων τῆς πίσεως· ζύμη δὲ, ὁ λόγος τῆς πίσεως παρασκεύαζεται, διότι καθάπερ η ζήμη, ὀλίγη τις οὖσα, καὶ εἰς πολὺ ἀλευρὸν ἐγκρυβεῖσσα, διὰ τῆς αναφυράσεως ὅλου τὸ ἀλευρὸν εἰς ἐν σῶμασι συνενοῖ, καὶ εἰς ἑτερον ἔδος, παρὸ πρότερον εἶχε, μεθιστᾷ, καὶ νεκρὸν ὄν, τρόπον τινά, ζωῖ, καὶ ἄνω βαίνειν παρασκευάζει, δύναμιν ἔχουσα δραστήν· ἔτω καὶ ὁ λόγος τῆς πίσεως, ὀλίγος ὁν, ὡς προείρηται τῇ ποσότητι, καὶ ἐγκρυπτόμενος ψυχᾶς πολλῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς διδασκαλίας, πάντας εἰς ἐν σῶμασι τῆς ἐκκλησίας συνενοῖ, καὶ εἰς ἑτερον ἔδος πολιτεῖς μεθιστᾷ, καὶ νεκρούς ὄντος εἰς ἐνέργειαν αἴρεταις, ζωῖ πρὸς ἐργασίαν αὐτῆς, καὶ ἄνω βαίνειν πρὸς οὐρανὸν παρασκευάζει, καὶ πάντας ποιεῖ, δύναμιν ἔχων ἀφατον.

Vers. 33. Ἔως — ὅλον.

Ου σήστεται γάρ, ἐγκρυπτόμενος ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων, ἔως οὐ ἐνωθῶσιν εἰς ἐν πάντες, οὓς προώρισεν ή πάντων τὰς γνώμας προγνώσκουσα σοφία. τὰ γὰρ τρία σάτος, εἰ καὶ τῇ ἐμφάσει πλῆθος δηλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ αὐτιθμῷ πεπερατωμένοις τέως εἰσί. πολλὴ οὖν τῷ κηρύγματος ή δύναμις, καὶ τὸ ζυμωθὲν ἀπαξ, ζύμη πάλιν τῷ λοιπῷ μέρει γίνεται. τινὲς δὲ ἀλευρὸν μὲν λέγουσι, τοὺς

rinam dicunt homines: sata vero tria siue tres mensuras, Iudeos, Samaritanos et Graecos.

Vers. 34. *Hacc — v. 35. seculi.*

Sine parabola non loquebatur eis, tempore illorum videlicet: multa enim saepius illis loquutus est sine parabolis: tunc autem per parabolas loquebatur eis, ut completeretur quod dictum fuerat per David. At translatio septuaginta interpretum habet φθέγξομαι προβλήματα απ' ἀρχῆς, loquar problemata siue propositiones obscuras ab initio. Qui vero praesens euangelium in graecam transtulit linguam, dixit ἐρεύξομαι πενηντυμένα απὸ καταβολῆς κόσμου, eructabo abscondita a constitutione seculi, hebraicis haerens dictioribus, quae et haec et illa significant. Sicut eructo significat etiam loquitur: et illi προβλήματα dixerunt αὐτοῖς, sicut et Aquila testatus est. Aenigmata vero sunt etiam euangelicae parabola. Quemadmodum enim aenigmata absconditam habent veritatem, ita sane et illae. Quod autem dicitur, A constitutione seculi, idem significat quod, Ab initio mundi. Marcus vero dixit: Et huiusmodi parabolis multis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire, hoc est quatenus digni erant ad audiendum scribae et pharisaei: Nam quia non ad sumendam utilitatem audiebant, sed ad struendam sermonibus eius calumniam: in parabolis loquutus est eis: ut et ipse suum opus adimpleret, et illi non intelligentes quae diceret, per illa nihil proficerent.

Vers. 36. *Tunc — Iesus.*

In domum, ubi hospitabatur.

Vers. 36.

Qui scilicet et ipse hoc loco habet αὐτούς.

τοὺς ἀνθρώπους· σάτα δὲ, ἵτοι, μέτρα τεία,
τοὺς ἰδαῖους, τοὺς σαμαρείτας, καὶ τοὺς Ἕλ-
ληνας.

Vers. 34. Ταῦτα — v. 35. κόσμου.

Χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, κατὰ τὸν
καιρὸν ἐκεῖνον δηλαδή πολλὰ γὰρ πολλάκις ἐλά-
λησεν αὐτοῖς, δίχα παραβολῆς· τότε δὲ διὸ πα-
ραβολῶν ἐλάλει αὐτοῖς, ἵνα πληρωθῇ καὶ τὸ
ἔηθὲν διὸ τοῦ δαυΐδ. ἀλλ’ ἡ μὲν ἔρμηνεια τῶν ἐ-
βδομήκοντα, φθέγξομαι²⁾ προβλήματα ἀπ’ αὐτούς²⁾ *Ps. 77. 2.*
χῆς, ἔγειψεν· ὁ δὲ τὸ παρὸν εὐαγγέλιον εἰς τὴν
ἐλλάδα γλῶσσαν μεταβαλὼν, ἐρέυξομαι κεκυρι-
μένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἔρηκε, τοῖς ἐβραϊ-
καῖς λέξεις προσχών, αἵτινες καὶ ταῦτα κακεῖνος
δηλοῦσι. καὶ τὸ ἐρεύγομαι γάρ, τὸ φθέγγομαι
σημαίνει. καὶ προβλήματα ἐκεῖνοι, τὰ αἰνιγμα-
τὰ εἴπον, ως καὶ ὁ³⁾ ἀκύλας ἐμαρτύρησεν. αἰνιγ-
ματα δὲ εἴπον, καὶ αἱ εὐαγγελικαὶ παραβολαί,
καθάπερ γὰρ τὰ αἰνιγματα κεκυριμένην ἔχοσ-
την αἰλιθεαν ὅτῳδή καὶ αὐταῖ. καὶ τὸ ἀπὸ κα-
ταβολῆς δὲ κόσμου, τὸ ἀπ’ αὐτῆς κόσμου δηλοῖ.
ὁ δὲ μάρκος εἴπεν, ὅτι⁴⁾ καὶ τοιαύταις παραβολαῖς⁵⁾ *Marc. 4, 33.*

λαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καθὼς
ἡδύναντο αἰνέειν, τετέσι, καθὼς ἥσταν ἄξιοι ἀκού-
ειν οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. ἐπεὶ γὰρ διὸ
τὸ ἀφεληθῆναι ἡκροῶντο, ἀλλὰ διὸ τὸ ἐπηρεό-
σακ τοῖς αὐτοῖς λόγοις, ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς
ἐλάλησεν, ἵνα καὶ αὐτὸς τὸ οἰκονόν ἔργον εἴη πλη-
ρῶν, καὶ αὐτοὶ μὴ νοοῦντες, σὲ λέγει, μείνωσι
απράκτοι.

Vers. 36. Τότε — Ἰησοῦς.

Ἐις τὴν ὄκιαν, ἐν γῇ ἐξενοδοχεῖτο.

Vers. 36. *Et accesserunt — agri.*

Seorsim libere interrogabant, vt qui prius audierant datum illis esse vt nosserent mysteria. De sola vero hac parabola interrogant, vtpote reliquas duas intelligentes, puta de sinapi et de fermento, tanquam manifestiores: haec autem formidabiliores circa finem minas habebat, quae ipsos extreberant,

Vers. 37. *Respondens autem — hominis.*

Filium hominis seipsum nominat, propter humilitatem suam quae apparebat: et hoc frequenter dicit, confirmans quod vere humanitatem assumperit. Erit ergo tibi hoc deinceps manifestum.

Vers. 38. *Ager vero — mundus.*

Superius de hoc praedictum est.

Vers. 38. *Bonum vero — sunt.*

†† **Quinam hi?**

Vers. 38. *Fili i regni.*

Filii regni dicuntur, qui rectam seruant fidem: vtpote a rege Christo seminati ad colendam virtutem, et ad possidendum eius regnum. Filii vero mali illius, sunt haeretici, tanquam a diabolo seminati ad colendam prauitatem, et similiter ad possidendum ignem ipsi praeparatum.

Vers. 38.

⁶⁾ Hoc exciderat in Codice Hentenii.

Vers. 36. Καὶ προσῆλθον. — ἀγεῖ.

Κατὰ μόνας μετὰ παρέησίας ἐρωτῶσιν, ὡς
ἀκούσαντες πρότερον, ὅτι αὐτοῖς δέδοται γνῶ-
ναι τὰ μυστήρια. περὶ μόνης δὲ ταύτης τῆς παρα-
βολῆς ἐρωτῶσιν, ὡς τὰς ἄλλας δύο συνέντες,
τὴν τε τοῦ σωτήρεως, καὶ τὴν τῆς ζύμης, ἀτε σα-
φεζέρας οὔσας. αὕτη δὲ καὶ Φοβερὸν εἴχεν ἀπε-
λήν ἐπὶ τέλει, θορυβόσαν αὐτούς.

Vers. 37. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς — ἀνθρώπου.

Τιὸν ἀνθρώπου, ἑαυτὸν ὀνομάζει, διὰ τὴν Φα-
νουμένην ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ. καὶ τοῦτο συνεχῶς
λέγει, βεβαιῶν, ὅτι κατὰ ἀλιθείαν ἐνηνθρώπη-
σε, καὶ ἐνώ σοι τοῦτο τὸ λοιποῦ γνώριμον.

Vers. 38. Ὁ δὲ ἀγέρος — κόσμος.

Ἀνωτέρῳ περὶ τούτῳ προείρηται.

Vers. 38. Τὸ δὲ καλὸν — εἰσιν.

Tives⁶⁾ οὓτοι;

Vers. 38. Οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας.

Τοὶ μὲν τῆς βασιλείας λέγονται, οἱ ὁρθόδοξοι,
ὡς ὑπὸ τῆς βασιλέως χριτοῦ σπασάντες εἰς γεωρ-
γίαν αἰγεῖς, καὶ⁷⁾ κληρονομεῖν τῆς βασιλείας
αὐτοῦ μέλαντες· οὐαὶ δὲ τοῦ πονηροῦ, οἱ αἰρετι-
κοὶ, ὡς ὑπὸ τῆς διαβόλου σπασάντες εἰς γεωργίαν
κακοὺς, καὶ κληρονομεῖν τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ
πυρὸς μέλαντες ὄμοιοι.

7) Bis hoc loco κληρονομεῖν. pro κληρονομίᾳ, da-
riuscule, Sed nihil tentandum.

Vers. 38. *Zizania vero — mali.*

Modo de illis dictum est.

Vers. 39. *Inimicus autem — sunt.*

Etiam de his praediximus. Te autem meminisse oportet, quod decimo octavo capite messem vocauerit eos qui credituri erant, veluti paratos ut colligerentur: messores autem qui illos colligebant, Apostolos: in praesenti vero loco messem dicit seculi consummationem propter excisionem a vita mortali: messores autem angelos, qui ab ea sunt illos excisi. Similiter et semen superius sermonem fidei nuncupauit: in hac vero parabola eos qui crediderunt: iuxta alium videlicet et alium intellectum. Qui enim credit et triticum dicitur, tanquam fructus primi seminis, verbi scilicet fidei: poterit nihilominus dici semen, vt pote rursus alterum ad fidem fructificans. Non est autem interpretatus quinam sint dormientes homines, et qui serui patris familias, sed illos praetermisit, aut tanquam manifestos: aut etiam docens quod non oporteat parabolas ad verbum interpretari, vt ait Chrysostomus, sed tantum in locis maxime necessariis, propter quae etiam assumuntur: Nam reliqua eo tantum sine pariter adduntur, vt apte effingantur. Nec iam vacat periculo, etiam haec curiose scrutari.

Vers. 40. *Sicut — huius.*

†† Deinde dicit, quomodo erit.

Vers. 41.

³⁾ Tom. VII. p. 487. E.

⁹⁾ ἀναγνωτας. A.

¹⁾ Haec exciderant in versione Hentenii.

Vers. 38. Τὰ δὲ γιγάντα — πονηροῦ.

Ἐιρηται ἥδη περὶ τέτων.

Vers. 39. Ὁ δὲ ἔχθρος — εἰσιν.

Καὶ περὶ τέτων προδιελάβομεν. Χρὴ δὲ σε μηνούνειν, ὅτι ἐν τῷ ἀντωναιδειότῳ κεφαλαίῳ, θερισμὸν μὲν ἐκάλεσε, τοὺς πιεῦσαι μέλλοντας, ὡς ἐγοίμους εἰς τὸ συγκομιθῆναι. Θεριτὸς δὲ, τοὺς συγκομιζοντας αὐτοὺς ἀποσέλους. ἐν δὲ τῷ παρόντι, θερισμὸν μὲν, τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπικήρους ζωῆς ἐκτεμὴν τῶν ἀνθρώπων θεριτὸς δὲ, τοὺς ἐκτέμοντας αὐτοὺς ἀπ' αὐτῆς ἀγγέλους. ὄμοιως δὲ καὶ σπέρμα, ὁπίσω μὲν, τὸν λόγον τῆς πίσεως ἀνέμασεν. ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ παραβολῇ, αὐτοὺς τοὺς πιεύσαντας κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἔννοιαν. ὁ γὰρ πιεύσας λέγεται μὲν καὶ σῖτος, ὡς παρπότερον πάλιν ἔτερον εἰς πίσιν. οὐχ, ἵερινευτε δὲ, τίνες μὲν εἰσιν οἱ παθεύοντες ἀνθρώποι, τίνες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ ἀνθετπότου, ἄλλοι παρῆκεν αὐτοὺς, ή ὡς ἐγγωσμένους, ή καὶ διδάσκων, ὅτι οὐ χρὴ τὰς παραβολὰς κατὰ¹⁾ ἕπονται ἐρμηγένειν, ὡς Φησιν ὁ χρυσόσκομος, ἀλλὰ κατὰ μόνα τὰ ἀναγκαῖα²⁾ μέρη, διὰ τοῦτο παραλαμβάνονται. τὰλλα γὰρ, διὰ μόνον τὸ πλασθῆναι ταύτας πιθαιῶς, συμπαραλαμβάνονται, καὶ λοιπὸν οὐκ αἰνίδυνον, τὸ καὶ ταῦτα πολυπραγμονεῖν.

Vers. 40. Ὡσπερ — τέττα.

Εἰτα¹⁾ λέγει, πῶς ἔται.

Vers. 41. *Mittet — iniquitatem*

Regnum suum vocat imundum, ut qui natura illi imperet iuxta diuinitatem: aut tanquam data sibi omni potestate in coelo et in terra. Offendicula vero, eosdem dicit quos et operantes iniquitatem. Colligent autem eos, quem illi ex mortuis resurgent. Scire enim oportet, quod simul cum his resurgent et iusti. Verum antequam illi colligantur, rapientur hi in nubibus in occursum Domini in aere, sicut dixit Paulus: illi vero deorsum reliqui quasi indigni, colligentur postquam ipse descendit. Et primum quidem boni ac iusti comprebabuntur, deinde mali condemnabuntur. Post has vero datas sententias primo sane peccatores recessentur in supplicium aeternum: deinde iusti in vitam aeternam, sicut dicit sexagesimo primo capite.

Vers. 42. *Et — ignis.*

Per se quidem seminat, ostendens quod sibi proprium est beneficia praestare: per alios vero supplicium infert, demonstrans quod sit a se alienum punire.

Vers. 42. *Ibi — dentium.*

Ibi in camino ignis sempiterni: vel in illis qui punientur. Per fletum autem stridoremque dentium, vehementem dolorem demonstrauit.

Vers. 43. *Tunc — patris sui.*

Verum quum tunc futurum sit ut Dei splendor illos circumdat: utique ipsi conformes erunt ac diuini reddentur: et consequens est, ut sole splendido-

Vers. 41. Ἀποσελεῖ — ἀνομίαν.

Βασιλέαν αὐτοῦ Φησὶ, τὸν κόσμον, ὡς Φύσει
βασιλέων αὐτοῦ, κατὰ τὴν θεότητα, οὐκέτι ὡς
δεδιάστης αὐτῷ πάσης ἔξεστις ἐν ἀριστρῷ καὶ ἐπὶ^{a)}
γῆς· σκάνδαλος δὲ καὶ πειρῶντας τὴν ἀνομίαν,
τοὺς αὐτοὺς ἀνομάζει. συλλέξοι δὲ αὐτὸς, αὐτο-
χώντας ἐν νεκρῷ ήδη. χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι
ἕμει μὲν τούτοις ἀναεισοντας καὶ σὶ δίκαιοι. πρὸ^{b) 1 Thess. 4, 17.}
δὲ τῆς συλλογῆς τούτων ἐκεῖνοι μὲν ^{b)} αἱρεπαγή-
σοντας ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ πυρίου εἰς
ἀέρα, καθὼς εἴπει παῦλος· οὗτοι δὲ, κατὼ αἴπο-
λει φθέντες, ὡς ἀνάγκαι, μετὰ τὸ κατελθεῖν
αὐτὸν συλλεγόντας. καὶ πρῶτον μὲν ἐκεῖνοι δι-
καιωθήσονται· εἴτε οὗτοι καταδικαθήσονται. καὶ
λοιπὸν, μετὰ τὰς τοιαύτας ἀποφάσεις, πρῶτοι
μὲν σὶ ἀμαρτωλοὶ ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώ-
νιον· εἴτα σὶ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὡς ἐν τῷ
ἔγκοσῳ πρώτῳ κεφαλαίῳ Φησὶ.

Vers. 42. Καὶ — πυρός.

Διέσωτον μὲν σπέργει, δεικνύων, ὅτι οἰκεῖον αὐ-
τοῦ τὸ εὐεργετεῖν· διέτερων δὲ κολάζει, παρε-
σῶν, ὅτι αἰλλότριον αὐτοῦ τὸ κολάζειν.

Vers. 42. Ἐκεῖ — ὁδόντων.

Ἐκεῖ, ἐν τῇ ιαμίνῳ τοῦ αἰωνίου πυρός· οὐ ἐν αὐ-
τοῖς. διὰ δὲ τοῦ κλαυθμῆς καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν
ὁδόντων, τὴν ἀφαστον ὁδύνην ἐνέφηνε.

Vers. 43. Τότε — τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Καὶ μήν, τῆς αἰγαλοῦ τῇ θεῷ τότε προσβαλέ-
σης αὐτοῖς, μετατυπούντας πρὸς αὐτὸν, καὶ
θεοειδῆς γίνοντας, καὶ αἰλιθέον ἐσι, λαμπρό-

diores efficiantur. Quomodo ergo dicit, sicut sol? Quia noto apud illos exemplo vtendum erat: nec quicquam illis notum erat, quod esset sole splendidius.

Vers. 43. *Qui — audiat.*

Hoc frequenter dictis addit, excitans illos quo reddantur perspicatores.

Vers. 44. *Rursum — illum.*

Quare turbis non praesentibus, in parabolis adhuc loquebatur discipulis? Quia sciebat iam illos per ea quae dicta sunt sapientiores effectos, ita ut possent intelligere. Ideo etiam post finem parabolam ait eis: Intellexistis haec omnia? dicunt ei: Etiam Domine.

Sicut autem in duabus supra positis parabolis de sinapi et de fermento, regnum coelorum dicebat fidei sermonem: ita quoque in ista. Comparat autem ipsum thesauro propter spiritus sancti diuitias, quae in illo sunt. Ager autem est mundus ut praedictum est. Scito ergo in mundo absconditam esse fidem: in fide vero diuitias spiritus.

Et caetera quidem parabolae, prout dicta sunt relinque. Considera autem quo modo is qui hunc ditantem thesaurum reperit, siue cognovit illum, studiose conatur: (nam hoc indicat quod dicitur, Abit) et cum gaudio cuncta quae habet distrahit: ut hunc solum lucifaciat. Et intellige quod omnes doceat huiusmodi parabola, non solum ne contristentur abiectis siue erogatis omnibus quae possident pro fide, sed etiam ut cum gaudio hoc

²⁾ ἀγίαν, abest. A:

τερον ἡλίου λάμπειν αὐτούς. πῶς οὖν φησὶν, ὡς
ὁ ἡλιος; διότι γνωρίμω πρὸς αὐτοὺς εὖει χρήσα-
θαι παραδίγματι. οὐκ ἐν δὲ οὐδὲν τῶν γνωρίμων
αὐτοῖς ἡλίου λαμπρότερον.

Verf. 43. Ο — ἀκρέτω.

Τότε πολλάκις ἐπιλέγει, παροξύνων αὐτοὺς εἰς
τὸ γίνεθαι διορατικωτέρους.

Verf. 44. Πάλιν — ἐκεῖνον.

Διατί, τῶν ὄχλων μὴ παρέντων, ἐν παραβολαῖς
ἔτι λαλεῖ τοῖς μαθηταῖς; διότι ἔγνω τούτους
σοφωτέρους ἢδη γενομένους ἀπὸ τῶν εἰρημένων, ὡς
καὶ συνιέναι δύναμαι. διὸ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν
παραβολῶν λέγει αὐτοῖς· συνήκατε ¹⁾ ταῦτα ²⁾ Ματ. 13, 51.
πάντα; λέγουσιν αὐτῷ· ναὶ κύριε.

Ωσπερ δὲ ἐπὶ τῶν αἰνωτέρω κειμένων δύο πα-
ραβολῶν, τοῦ τε σωάπεως καὶ τῆς ζύμης, Βα-
σιλείαν φρανῶν ἐλεγε τὸν λόγον τῆς πίσεως· ὅτω
καὶ ἐπὶ ταύτης. ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν Θησαυρῷ,
διὰ τὸν ἐν αὐτῷ πλοῦτον τοῦ ἀγίου πνεύματος.
ἀγρέσ δὲ ἐσιν, ὁ κόσμος, ὡς προδεδήλωται· μά-
θε δὲ, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ μὲν κέρυψται ἡ πίσις·
ἐν τῇ πίσει δὲ, ὁ πλῆθος τοῦ ἀγίου²⁾ πνεύματος.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα τῆς παραβολῆς ἔσαν, καθ-
ὼς προείρηται. σιώπει δὲ, πῶς ὁ εὔρων τοῦτον
τὸν πλούτιζοντα Θησαυρὸν, εἴτουν, ὁ ἐπιγρούς
αὐτὸν, σπουδάζει· τοῦτο γάρ ἐμφαίνει τὸ ὑπό-
γειον, καὶ μετὰ χαρᾶς πάντα, ὅσα ἔχει, πωλεῖ,
ἴνα μόνον κερδήσῃ τοῦτον· καὶ σύνει, ὅτι διδάσκει
πάντας ἡ τοιωτη παραβολὴ, μὴ μόνον μὴ κυ-
πεῖθαι προειμένους ὑπὲρ τῆς πίσεως πάντα, ὅσα
ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν,

hoc faciant: et hanc abiectionem siue amissionem, lucrum ducant maximum: quodque is qui aut illa non respuit, aut non cum gaudio respuit: non potest fidei lucrisacere thesaurum. In omnibus autem quae habet, intelliguntur quae in opere ac sermone, et in mente sunt peccata: quae omnia similiter vendere oportet, hoc est, relinquere.

Vers. 45. Iterum — v. 46. illam.

Regnum coelorum proprie intelligimus desiderium regni coelorum; et hominem quidem illud appellauit, eo quod in homine operatur. Negotiatorem vero, quia propriam negotiatur salutem. Vide enim quod ubi inuenit unam preciosam margaritam, sermonem videlicet fidei: qui unus est propter unam fidei veritatem, et quia nullus aliis est huiusmodi: πελούτιμος autem, id est, preciosus, quia multi precii, et quia multis honorabilis, qui videlicet illum cognouerunt: Abit, quod diligentiam ac festinationem manifestat: et relinquit omnia quibus antea fruebatur: eumque solum adipiscitur.

Hae autem duae parabolae in multis inuicem sunt similes: et breuiter in hoc solo differunt, quod illa fidei sermonem thesaurum vocabat, haec autem margaritam: sicut et duarum praecedentium parabolarum, una quidem granum sinapis illum appellabat, altera vero fermentum. Et sicut per duas illas significauit incrementum vimque fidei, ita rursum per has duas, illius significauit diuitias et excellentiam. Crescit siquidem quasi granum sinapis: vim habet ut fermentum: ditat veluti the-

καὶ τὴν ἀποβολὴν ταύτην κέρδος ἡγεῖθαι μέγιστον· καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀποβάλλων αὐτός, καὶ ὁ μὴ μετὰ χαρᾶς ἀποβάλλων, εὐ δύναται κερδῆσαι τὸν τῆς πίστεως Θησ. υἱόν. πάντα δὲ, ὅσα τις ἔχει, νοοῦντα, καὶ τὰ ἐν εργῷ, καὶ ἐν λόγῳ, καὶ κατὰ διάνοιαν αἱρεστήματα, ἀπερ ὁμοίως καὶ πωλεῖν, ὃ ἐσιν, αἰποτᾶθαι.

Vers. 45. Πάλιν — v. 46. αὐτόν.

Βασιλέαν τῶν θρανῶν, ἴδιοτρόπως ἐνταῦθα νοοῦμεν, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας τῶν θρανῶν· καὶ ἀνθεῖσαν μὲν αὐτὴν³⁾ εἴπειν, ὡς ἐν αὐθεώπῳ ἐνεργοῦσαν· ἐμποροῦ δὲ, ὡς προσγκατευομένην τὴν ἴδιαν σωτηρίαν. ὅρα γάρ, ὅτι εὔρουσα ἐν πολύτιμον μαργαρίτην, ὃς ἐσιν ὁ λόγος τῆς πίστεως ὁ ἐis μὲν, διὸ τὸ εἶναι μίαν τὴν ἀληθῆ πίστιν, καὶ διὸ τὸ μὴ εἶναι τοιοῦτον ἄλλον· πολύτιμος δὲ, ὡς κατὰ πολὺ τίμιος, [καὶ⁴⁾ ὡς πολλοῖς ὡν τίμιος,] δηλαδὴ τοῖς εἰδόσιν αὐτόν· ἀπῆλθεν, ὃ δηλοῦ τὴν σπεδὴν, καὶ ὀπεκτήσατο πάντα, ὅσων ἀπῆλαυε πρότερον, καὶ ἐκτήσατο τούτον μόνον.

Αἱ δύο δὲ αὗται παραβολαὶ τὰ πλείω ἀλλήλαις ἐσικυῖαι, βραχέα διαφέρουσιν, ὅτι οὐ μὲν θησαυρὸν, οὐ δὲ μαργαρίτην ὄνομάζει τὸν λόγον τῆς πίστεως. ὥσπερ ὅρα καὶ αἱ πρὸ τούτων δύο παραβολαὶ, οὐ μὲν κόκκον σινάπεως, οὐ δὲ ζύμην αὐτὸν ἐκάλεσε. καὶ καθάπερ διὰ τῶν δύο ἐκείνων ἐδίλωτεν ὁ χειρὸς τὴν αὐξῆσιν καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς πίστεως· ὅτω καὶ διὰ τῶν δύο τέταν πάλιν, τὸν πλουτὸν καὶ τὸ ἐξαιρετὸν αὐτῆς. αὐξεῖ μὲν γὰρ, ὡς κόκκος σινάπεως· ισχύει δὲ, ὡς ζύμη· πλευτής.

⁴⁾ Inclusa absunt. A.

thesaurus: eximia est tanquam margarita preciosissima. Reliqua vero quae in parabola habentur, non sunt nobis magnopere curanda. Ne autem de sola fide praesumamus, aut sufficere eam ad salutem credamus, addit et aliam parabolam, qua discimus quod non omnes qui credunt salui sunt, sed multi eorum pereunt: Ait enim:

† Margarita etiam Dominus appellatus est, quia diuinitatis profunditati unitus, et solis piscatoribus suisque discipulis cognitus est.

Vers. 47. *Rursum — congreganti.*

Regnum coelorum iterum vocat fidei sermonem: mare vero mundum propter amaritudinem vndasque temptationum. Omnitoda autem piscium genera sunt, variae multitudines inhabitantium in eo hominum, virorum, mulierum, puerorum, senum, coelibum, coniugatorum: aliorumque similium: aut etiam differentiae variae gentium.

Vers. 48. *Quod — abiecerunt.*

Quem impletum fuisset, hoc est, quando omnes crediderant: quidam voluntarii, quidam autem nou voluntarii. Litus vero intelligit locum in quo indicaturus est Dominus: colligentes autem angelos. Porro bona quae capta sunt iustos significant, prava autem malos: vasa vero ea quae solidis iustis in haereditatem sunt deposita. Reliqua autem huius parabolae similiter non sunt magnopere curanda.

Vers. 49.

ἢ μὲν; addit. A.

ἢ addit Codex A. Οὗτοι γέροι. Quae autem hic inclusa sunt, ea paulo ante habet in marg. Οὗτοι γέροι

Ζει δὲ, ὡς Θησαυρός· ἐξαιρέτος δὲ ἐστιν, ὡς δικαιοφορώτας μαργαρίτης. ταῦλλα⁵⁾) γὰρ τῆς παραβολῆς & περιεργασεόν ἥμιν. ἵνα δὲ μὴ Θαρρῶμεν τῇ πίσει μόνῃ, μηδὲ αἴρεντιν αὐτὴν εἰς σωτηρίαν νομίζωμεν, προστίθησι καὶ ἐτέραν παραβολὴν, διὸ τὸ μανθάνομεν, ὅτι & πάντες οἱ πιστεῖνοντες σώζονται, ἀλλὰ πολλοὶ τέτων ἀπόλλυνται.⁶⁾

[Μαργαρίτης δὲ καὶ ὁ κύριος κέντηται, διότι τῷ Βυθῷ τῆς θεότητος ἥνται, καὶ μόνοις τοῖς ἀλιεῦσι, καὶ τοῖς αὐτῶν μαδηταῖς ἐγνώρισαν.]

Vers. 47. Πάλιν — συναγαγέσθη.

Βασιλείαν τῶν θρανῶν αὐτοῖς λέγει, τὸν λόγον τῆς πίσεως θάλασσαν δὲ, τὸν πόσμον, διὰ τὴν πικρίαν καὶ τὸ κύμαστο τῶν περασμῶν. πεντοῖα δὲ γένη ἱχθύων, τὰ ποικίλα πληθή τῶν θυδιστωμένων αὐτῷ ἀνθεώπων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, γέων, γερέντων, ἀγαύμων, γεγυαμηκότων καὶ τοιέτων ἀλλων, οὐ καὶ τὰ διάφορα ἔθνη.

Vers. 48. Ἡν — ἐβαλον.

⁷⁾ Οτε ἐπληρώθη, τετέσιν, ὅταν⁸⁾) πάντες ἐπισευταν, οἱ μὲν ἔκόντες, οἱ δὲ ἄκοντες αἰγιαλοὺς δὲ νόες, τὸν τόπον, ἐνθα μέλλει κρῖναι ὁ κύριος συλλιγούτας δὲ, τὰς ἀγγέλους. καὶ καλὰ μὲν θηράματα, τὰς δικαίους σαπρῶς δὲ, τοὺς πονηρούς ἀγγεῖα δὲ, τὰς ἀποκεκληρωμένας τεῖς δικαίους μενάς ταῦλλα δὲ τῆς παραβολῆς ἑμοίως & πολυπραγμονητέον.

Vers. 49.

γὰρ addit etiam Hentenius. Coniungitur ergo cum vers. 47.

?) ὅτε. A.

Vers. 49. *Sic — seculi.*

Sic, sicut dicturus est.

Vers. 49. *Exibunt — v. 50. dentium.*

Atqui in sexagesimo primo capite ait quod ipse separabit eos a se iniuciem. Quid ergo dicendum est? Quod ipse quidem separabit eos suo iussu: angeli vero separabunt eos operatione, praeceptum Domini tanquam ministri exequentes. Est autem separare, diuidere. Quia vero in fine parabolae dixit quod prava foras abiecerunt: ne quis suspicetur fine periculo esse eiusmodi electionem: interpretatur dicens, quod etiam mittent eos in caminum ignis, et caetera.

Vers. 51. *Dicit — omnia?*

Quae videlicet in parabolis necessaria sunt? Atqui sciebat tanquam Deus quod ea intellexerant. Reliquum est ergo, ut hoc more humano interrogauerit.

Vers. 51. *Dicunt — v. 52. vetera.*

Qnum illi fassū essent se intelligere, parabolam subinfert quae doceat, omnes legitime ab ipso edocatos, intelligentia ditescere. Omnis, inquit, scriba siue sapiens edocitus a rege colorum qui est Christus, intelligentia diues est: edocitus inquam ab eo priusquam scilicet fallatur: et similis factus est

⁸⁾ Ex Hentenii interpretatione, quae tamen sensum non est assecuta, intelligitur faltem, illum quoque in suo Codice reperiisse πρό. Si ergo πρό necessario explicandum est, aliter accipi nequit, quam πρό διδαχής πρό πρόπτερον τὰ ἀντίποτα δοῦνει.

Vers. 49. Οὐτως — αἰῶνος.

Οὐτως, ὡς ἔρει.

Vers. 49. Ἐξελεύσονται — v. 50. ὁδόντων.

Καὶ μήν, ἐν τῷ ἔζηκοσῳ πρώτῳ καθαλαίῳ Φῆσιν, ὅτι⁴⁾ αὐτὸς ἀφοριεῖ αὐτοὺς αἴκ' ἀλλήλων. d)Matt. 23, 32 τι οὖν ἔτι εἰπεῖν; ὅτι αὐτὸς μὲν ἀφοριεῖ αὐτοὺς, τῷ προσάγματι, οἱ δὲ σύγγελοι αἰφοριουσιν αὐτούς, τῇ ἐνεργείᾳ, τὸ προσάγμα τὸ δευτοτοκὸν ὡς ὑπηρέται πρέστατοντες. αἰφορεῖσεν δέ ἐτι, τὸ διαχωρίζειν. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς εἴπειν, ὅτι τὰ σάπερα ἔξω ἐβαλλον, ἵνα μὴ ὑπολάβῃ τις, αἰνιδύνοντας ἐναντίον την τοιαύτην ἐξαγωγὴν, ἥρμήνευσε ταύτην, εὔρηκας, ὅτι οὐκέται βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν καμικον τοῦ πυρὸς γέγοντας τῷ ἔξης,

Vers. 51. Λέγει — πάντα;

Τὰς αὐτογνωμόνιας δηλαδή τῶν παραβολῶν. οὐκ μήν, ὡς θεὸς ἐγίνωσκεν, ὅτι συνῆκαν αὐτός. λοιπὸν οὖν, ὡς ἀνθρώπος τούτο ἤρωτησε,

Vers. 51. Λέγεσιν — v. 52. παλαιά.

Ομολογησάντων γυναικαί, λέγει παραβολὴν διδάσκουσσαν, ὅτι πάντες οἱ γυνητὸς αὐτῷ μαθητευθέντες πλευτοῦσι γνῶσιν. πᾶς γάρ, Φιλος, γραμματεὺς, ἕτοι, σοφὸς, μαθητευθεὶς τῇ βασιλεῖ τῶν Θρακῶν, ὃς ἔτι οὐ χριστός, πλευτεῖ γνῶσιν. μαθητευθεὶς δὲ αὐτῷ, πρὸ⁵⁾ τοῦ σοφείας φῆναι

ποῦντα, εἰλλούσι θεῖ. Hoc autem mihi displiceret. Malum ergo sententia commodissima et expeditissima, πρὶς τὸ σοφιστήρα παρὰ τοῦ χριστοῦ. μαθητευθεὶς ergo non est eidolus, sed, qui Christi schola et doctrina vobis est.

est homini patrifamilias, id est, diuiti, qui depro-
mit quando vult de thesauro suo nouas veteresque
res aureas. Intelligitur autem per noua, intelle-
ctus noui testamenti: per vetera autem, vete-
ris. Quod vero dicit: Propterea, non est nunc
causae reddituum, sed confirmatum, id est,
vere,

Vers. 53. *Et — v. 54. illorum.*

Patriam eius vocat Nazaret tanquam patriam ma-
tris eius, et illius qui putabatur pater eius: et tan-
quam locum ubi nutritus erat. Dicit enim Lucas
quod venerit Nazaret ubi fuerat nutritus. Doce-
bat autem eos. Quos? Eos videlicet qui e patria
sua erant. Causam vero propter quam in synago-
ga decebat, praediximus in principio quarti ca-
pitis.

Vers. 54. *Ita ut — virtutes?*

Sapientia sermonum et virtutes verborum. Aut
virtutes vocat miracula. Videntes enim eum do-
centeim quae excelsiora erant, imagisque apposita
ad persuadendum quam quae docuerant viri quon-
dam insignes: facienteim etiam maiora miracula:
et ignorantes eum Dei esse sapientiam ac virtuteim,
mirabantur et sermones eius et miracula. Offen-
sabantur autem per eum, qui talia doceret ac mi-
racula huiusmodi ederet, ob aliud nihil, nisi quod
humilibus ortus esset parentibus. Sed vere caeca
et insensata res est inuidia. Vnde enim magis ad-
mirari eumque adorare oportuit, quod ab eiusmo-
di parentibus talis progenitus esset filius, inde per
eum offendebantur.

Vers. 55.

Θῆναμ δηλούστι. καὶ ἔοικεν αὐτῷ πάπω οἰκοδεσπότῃ, τετέσι, πλεσίῳ, ὃς εἴβαλλε, ὅτε βέλεται, ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ, καινὰ καὶ παλαιὰ χρυσία. νοοῦντας δὲ καινὰ μὲν, τὰ τῆς νέας διαθήκης νοήματα· παλαιὰ δὲ, τὰ τῆς παλαιᾶς. τὸ δὲ διὰ τοῦτο, οὐκ ἔστιν υἱὸν αὐτολογικὸν, ἀλλὰ βεβαιωτικὸν, σὺντὶ τοῦ, ἀληθῶς.

Vers. 53. Καὶ — v. 54. αὐτῶν.

Πατρίδα αὐτοῦ λέγει, τὴν ναζαρὲτ, ὡς πατρίδα τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ νομιζομένου πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς τραφεῖς ἐν αὐτῇ. Φησὶ γὰρ ὁ λουκᾶς, ὅτι καὶ^{c)} ἤλθεν εἰς τὴν ναζαρὲτ, οὐ δὲ^{c)} *Luc. 4, 16,* τεθραμμένος. ἐδίδασκε δὲ αὐτοὺς, τίνας; δηλαδὴ τοὺς τῆς πατρίδος αὐτοῦ. τὴν αὐτίαν δὲ, διὰ τὴν ἐν ταῖς συναγωγαῖς διδάσκει, προειρήκαμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου κεφαλαίου.

Vers. 54. Ὁς — δυνάμεις;

Η σοφίᾳ τῶν λόγων, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν λόγων. ἡ δυνάμεις καλεῖ, τὰ θαύματα. βλέποντες γὰρ αὐτὸν ὑψηλότερον μὲν καὶ πιθανώτερον τῶν παιδῶν περιβοήτων αὐτῶν διδάσκοιτα, μέίζονες δὲ θαύματα ποιοῦνται, καὶ ὀγκοῦνται, ὅτι αὐτὸς ἡνὶ σοφίᾳ θεός καὶ δύναμις. Ἐθαύμαζον μὲν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ τὰ θαύματα· εἰς αὐτὸν δὲ, τὸν τοιαῦτα διδάσκοντα καὶ τερατουργοῦντα, ἐσκαρδαλίζοντο, διὰ δὲν ἔτερον, ηὔστε γονέων ἦν εὔτελῶν. ἀλλὰ ὄντως τυφλὸν καὶ ανόητον ὁ φθόνος. αὐτὸν γὰρ εἶδε μᾶλλον θαυμάζειν, καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν, ὅτι τοιότων γονέων τοιοῦτος προῆλθεν υἱὸς, ἀπὸ τούτων εἰς αὐτὸν εκαρδαλίζονται.

Vers. 55. *Num hic — v. 56. sunt?*

Haec omnia per interrogationem legenda sunt: nam haec haesitantes inuicem dicebant,

Vers. 56. *Vnde — omnia?*

Vide extremam dementiam. Dicunt enim: Parentibus ortus est tenuibus, vnde ergo huic omnia ista prouenerunt? Atqui o vani, non ob parentum generositatem, neque ob diuinarum affluentiam, aut aliud quippam huiusmodi, sed ob egregiam vitam intelligentia ac miracula diuinitus his qui digni sunt donantur.

Vers. 57. *Et — eum.*

Hoc est super illo,

Vers. 57. *Iesus autem — sua.*

Marcus autem dixit, nisi in patria sua, et inter cognatos, et in domo sua. Ab exemplo autem seipsum significavit Christus, et in patria, dixit propter totani Nazaret: Inter cognatos vero, propter eos qui quomodocunque cognati eius erant: In domo autem, propter solos fratres eius: Omnes enim despiciebant eum: illi quidem tanquam patriotam, illi vero velut cognatum, hi autem quasi fratrem. Ideo etiam quum supernaturaliter magnificaretur, offendebantur super eo, hoc est, propter inuidiam ei credere non poterant: et si quidam magis, quidam autem minus inui-

Vers. 55. Ὁυχ οὗτος — v. 56. εἰσι;

Ταῦτα πάντα κατ' ἐρώτησιν ἀναγγωνέσιν. διεπορούντες γὰρ ἔλεγον ταῦτα πρὸς ἄλληλους. πρὸς ἡμᾶς δὲ, αὐτὶ τοῦ, παρ' ἡμῖν.

Vers. 56. Πόθεν — πάντα;

[¶]Οὓς βαθεῖσιν σύνοισιν. λέγοντο γὰρ, ὅτι ἐπεὶ γονέων εὔτελῶν ἐσί, πόθεν ἄλλοθεν τύτω ταῦτα πάντα προτεγένεντο; καὶ μήν, ὡς μάταιοι, οὐκ ἀπὸ γονέων εὐκλείας, οὐδὲ ἀπὸ χρημάτων δαιψιλείας, ἡ τοιούτου τοὸς, ἀλλ' ἐξ ἐναρρέτες πολιτείας ή γνῶτις καὶ τὰ θαύματα θεόθεν τοῖς αἴξιοις χαρίζονται.

Vers. 57. Καὶ — αὐτῷ.

[¶]Αὐτὶ τοῦ, ἐπ' αὐτῷ.

Vers. 57. Ὁ δὲ ἵησος — αὐτοῦ.

[¶]Ο δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ^{f)} εἰ μὴ ἐν τῇ πατρὶδ^{f)} _¶ Marc. 6, 4. αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. παραδειγματικῶς δὲ ἐκατὸν ἐδῆλωτεν ὁ Χριστός. καὶ ἐν μὲν τῇ πατρὶδⁱ⁾ εἴρηκε, διὸ πᾶσαν τὴν ναζαρέτ^{j)} ἐν δὲ τοῖς συγγενέσι, διὸ τοὺς ὄπωσδήποτε συγγενεῖς αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ, διὸ μόνους τοὺς αἰδελφοὺς αὐτῷ. πάντες γὰρ αὐτοῦ κατεφρόνουν. οἱ μὲν, ὡς συμπατριώτου, οἱ δὲ, ὡς συγγενοῦς, οἱ δὲ, ὡς αἰδελφοῦ. διὸ καὶ ὑπερφυῶς εὑδοκιμοῦντο ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῷ, τετέτειν, οὐκ ἡδύναντο πιεύειν αὐτῷ διὸ τὸν φθόνον, εἰ καὶ οἱ μὲν πλεῖον, οἱ δὲ ἐλαττον ἐφθόνον. οὐκ

inuiderent. Non est ergo, inquit, propheta sine honore apud quos videtur propheta, nisi in patria sua, et inter cognatos et in domo sua. Hi enim quanquam prophetam eum esse nouerunt, tamen despiciunt eum propter causam dictam: et quia assueta facile despiciuntur. Lucas autem dixit, Nullus propheta acceptus est in patria sua, vocans etiam ipse acceptum, id quod in honore est.

Vers. 58. *Et — illorum.*

Virtutes dicit miracula: tanquam diuinae virtutis opera. Et vide sapientiam. Fecit siquidem aliquas, ne dicere possent, Quia odio nos habet, non curat eos qui sunt apud nos: quodsi etiam apud nos haec egisset, credidissimus utique et nos: Non multas autem, propter incredulitatem eorum, quia nec his quae factae sunt credebant. Propter ea Marcus quoque dixit: Et mirabatur propter incredulitatem eorum, tantam videlicet impudicitiam. Sed Matthaeus quidem dixit, Non fecit ibi virtutes multas: Marcus vero: Nec potuit ibi ne unam quidem virtutem operari, nisi quod paucos infirmos impositis manibus curauit. Quomodo ergo dixit, quod non potuit? Quia impotentiam vocare soleamus non solum defectum potentiae,

9) Ita etiam Hentenius. Sed παρ' οἷς, videtur mox postulare, non εἰ μή, sed εἴλικτον τῷ. Malim ergo παρ' ἐώς, id est, καθὼ δόκει προφῆτης.

ἔσιν οὖν, Φησὶ, προφήτης ἀ̄τιμος, παρ³ 9) οἵς
δοκεῖ προφήτης, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ
ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. οὗτος
γάρ, καίτοι προφήτην αὐτὸν εἰδότες, ἔμως κα-
ταφρονοῦσιν αὐτοῦ, διό τε τὴν ἑκθεῖσαν αἰτίαν,
καὶ διότι τὰ συνήθη, εὔκαταφρόνητα. ὁ δὲ λου-
ῆας εἶπεν, ὅτι 8) ἀδείς προφήτης δεκτός ἐστι ἐν τῇ g) Luc. 4, 24.
πατρίδι αὐτοῦ, δεκτὸν κάκινον λέγων, τὸν
τίμιον.

Vers. 58. Καὶ — αὐτῶν.

Δυνάμεις, τὰ θαύματα λέγεις, ὡς δυνάμεως θεί-
ας ἔργα. καὶ ὅρα σοφίαν. ἐποίησε μὲν γάρ, ἵνα
μὴ δύνανται λέγειν, ὅτι μισῶν ήμας 8 θεραπεύεται
τὰς ἐν ήμιν, καὶ, ὅτι εἰ ἐποίησε καὶ παρ⁷ ήμιν,
ἐπιτέλευτα μεν εἰν καὶ ήμεῖς. οὐ πολλαῖς δέ, διὰ τὴν
ἀπιτίαν αὐτῶν, ὅτι καὶ γινομένων ήπισουν ἔτι.
διὸ καὶ ὁ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ἐθαύμαζε¹¹⁾ διὸ h) Marc. 6, 6.
τὴν ἀπιτίαν αὐτῶν, δηλούότι τοσοῦτον ἀνασχυν-
τοῦσαν. ἀλλ' ὁ μὲν ματθαῖος Φησιν, ὅτι οὐκ
ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλαῖς¹²⁾ ὁ δὲ μάρκος, ὅτι
καὶ¹³⁾ οὐκ ήδύνατο ἐκεῖ ἀδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι¹⁴⁾ i) Marc. 6, 21.
εἰ μὴ ὄλιγοις ἀρρένωσις ἐπιθείσις τὰς χεῖρας, ἐθε-
ράπευσε. πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι οὐκ ήδύνατο; διότι
ἀδυνατίαν ὄνομάζειν εἰάθαμεν, οὐ μόνον τὴν ἐλ-
λειψιν τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμποδισμὸν

τῆς

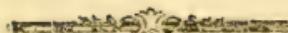
tiae, verum etiam impedimentum huius aut illius causae: sicut etiam nunc. Impediebat enim incredulitas illorum quibus beneficium praestabatur. Non poterat ergo, hoc est, impediebatur: et non oportebat eos inuitos beneficio afficere.

Finis sectionis primae.

τῆς οἵας δή τινος αἰτίας, ὡσπερ καὶ νῦν. ἐνεπόδιζε
γάρ αὐτῷ ή απιστίᾳ τῶν εὑργετημένων, οὐκ οὐ-
δύνατο εὖ, αὐτὶ τοῦ, ἐνεποδίζετο. καὶ οὐκ ἔδει³⁾
βιαιώς εὐεργετεῖν αὐτούς.

³⁾ Reete Hentenius, *imuitos.*

Τέλος τοῦ πρώτου τμήματος.

ΤΟΤ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΤΑΓΓΕΛΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

C a p. X X V.

*De Herode Tetrarcha, qui Ioannem
interemit.*

Cap. XIV. v. 1. *In — v. 2. illo.*

Si.nilia dicit et Marcus. Lucas vero ait: Audiuit Herodes Tetrarcha vniuersa quae siebant ab eo: et haerebat eo quod diceretur a quibusdam quod Ioannes surrexisset a mortuis: a quibusdam vero quod Elias apparuisset: ab aliis autem, quod propheta quispiam ex antiquis surrexisset: et dixit Herodes, Ioannem ego decollaui: quis est autem iste de quo ego talia audio? et cupiebat videre eum.

Quomodo ergo Mathaeus et Marcus scripserunt quod affirmabat Herodes ipsum esse Ioannem: Lucas vero, quod dicentibus hoc quibusdam, Herodes potius assertebat non esse illum. Ioannem, inquit, ego decollavi, itaque consequens est non esse ipsum Ioannem? Quia ergo dicemus? Quod suspicatus hunc a mortuis surrexisse, ac miraculorum gratiam ob iniustam sui caedem a Deo acceptisse: eis tamen qui hoc dicebant, allerebat non esse Ioannem, ne ad eum concurrent, et contra se seditionem concitarent: suis autem famulis confidenter detegebat secretum. Nam παῦδας hoc in loco pro ministris posuit Euangelista. Id autem eis confidit, quod hunc maxime timeret tanquam fortioriem iam esse clum, et quasi futurum esset, ut deinceps vehementius eum argueret. Et vide

Κεφ. ΚΕ.

Περὶ ἰωάννου καὶ ἡρώδου.

Cap. XIV. v. 1. Ἐν ἐκένω —

v. 2. αὐτῷ.

Τὰ ὅμοια λέγεται ὁ^{a)} μάρκος. ὁ δὲ^{b)} λευκᾶς ^{a) Marc. 6, 14.} ^{b) Luc. 9, 7-9.} φησὶν, ὅτι ἡκουσεν ἡρώδης ὁ τετράρχης τὰ γινόμενα ὑπὸ αὐτοῦ πάντα, καὶ διηπόλει, διὰ τὸ λεγεθῆ ὑπό τινων, ὅτι ἰωάννης ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν ὑπό τινων δὲ, ὅτι ἥλιας ἐφάνη. ὃλλων δὲ, ὅτι προφήτης εἴς τῶν ἀρχαίων ἀνέτη. καὶ εἶπεν ἡρώδης, ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα. τίς δὲ ἐσίν σύτος, περὶ οὗ ἐγὼ ἀκοίω τοιαῦτα; καὶ ἐβήτες ἵδεν αὐτόν.

Πᾶς οὖν ματθαῖος μὲν καὶ μάρκος ἔγραψαν, ὅτι διεβεβαιοῦτο ἡρώδης, αὐτὸν εἶναι τὸν ἰωάννην ὁ δὲ λευκᾶς, ὅτι λεγότων τοῦτο τινῶν, ὁ ἡρώδης μᾶλλον εἶπε, μὴ εἴναι τοῦτον. ἰωάννην γάρ, Φησιν, ἐγὼ ἀπεκεφάλισα. καὶ λειπόν οὐκ εἴσιν ἰωάννης. τί οὖν ἐρεθμεν; ὅτι ὑπολαβὼν, ἐκ νεκρῶν αἰσθῆναι τοῦτον, χαρίσματα διαμάτων ἐκ θεῶν λαβόντας, διὰ τὸν ἄδικον ἔχυτοῦ σφασγὴν, πρὸς μὲν τοὺς τοῦτο λέγοντας, εἶπε, μὴ εἴναι τὸν ἰωάννην, ἵνα μὴ προτιθέμασιν αὐτῷ, καὶ ταπιάσωσι κατ' αὐτοῦ· πρὸς δὲ τοὺς οἰνέτας αὐτοῦ, θαρρεῖ τὸ μυσήριον. παιδεῖς γάρ τοι, τοὺς οἰνέτας εἶπεν ὁ εὐαγγελισθεὶς. θαρρεῖ δὲ αὐτοῖς τοῦτο, σφόδρα δειλιάσσεις τοῦτον, ὡς ἴσχυρότερον ἥδη γεγενημένον, καὶ σφοδρότερον αὐτὸν ἐλέγχεσθα. καὶ οὕτω

vide rem admirandam. Is qui interemerat timet interemptum. Talis est enim qui iniquus est, ut et mortuos timeat, et talis est qui virtutem colit, ut pauorem etiam post mortem immittat viuentibus. Incidente autem occasione de Ioanne, narrat consequenter Euangelista quo modo mortuus fit.

† Herodes iste fuit filius eius qui infantes in Bethlehem interemit.

Verf. 3. *Herodes enim —*
v. 5. *habebant.*

Marcus autem dixit quod Herodias insidiabatur ei, hoc est, molesta illi erat: volebatque eum occidere, nec poterat. Deinde causam quoque addidit cur illa non poterat eum occidere. Ait enim quod Herodes metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum et sanctum, ac obseruabat illum, et audiens eum multa faciebat, libenterque eum audiebat. Haec sane scripsit Marcus. Quod si sciens eum virum iustum et sanctum, obseruabat illum, quomodo dixit Matthaeus, quod volebat eum occidere, timebat autem multitudinem? Praeterea si multa faciebat eorum quae Ioannes admonebat, et si libenter eum admonentein audiebat, quare vinxit eum ac reclusit? Quia quae dicit Marcus primum facta fuerant: quae autem dicit Matthaeus, postmodum facta sunt. Primum enim Herodias negotium facessebat Ioanni, volebatque illum occidere: Herodes vero non permittebat, sciens eum virum iustum et sanctum, ideo quoque auditio eo multa faciebat et libenter eum audiebat. Quum autem vehementer illum vrgereret, arguens ac incre-

¹⁾ Neuter meorum haec agnoscit. Hentenius etiam, ut ex ligno crucis ab illo addito discitur, in margine

Θαυμασῶν, ὁ Φοινεύτας Φοβεῖται τὸν πεφοινευμένον. τοιοῦτον γάρ ἐκανός. Φοβεῖται καὶ τοὺς νεκρούς. καὶ τοιοῦτον ὁ Ἰνάρκετος, Φόβον ἐμποιῶν τοῖς ζωτὶ καὶ μετὰ Θάνατον. παρεμπεσούσης δὲ τῆς κατὰ τὸν ἰωάννην ὑποθέσ··ως, λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστὴς διηγεῖται, πῶς ἀπέθανεν.

† † Οὗτος¹⁾ ὁ ἡρώδης, υἱὸς ἦν τοῦ τὰ Βρέφη ἐν Βηθλεὲμ ἀποκτείναντος.

Vers. 3. Ὁ γὰρ ἡρώδης —
v. 5. εἰχον.

Ο δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ἡ ἡρῳδιὰς ἐνεῖχεν αὐτῷ, τετέτιν, ἐνεκότετ αὐτῷ, καὶ ὅτι ἡ Θελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ οὐκ ἡδύνατο. εἴτα προσέθηκε καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ δύναθαι αὐτὴν αὐνελεῖν αὐτὸν. εἶρηκε γάρ, ὅτι ὁ ἡρώδης²⁾ ἐφοβεῖτο τὸν^{d)} Marc. 6, 20 ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἄγιον, καὶ συνετήρεις αὐτὸν, καὶ ὅτι σίκουών αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἥδες αὐτοῦ ἤκουε. ταῦτα μὲν οὖν ἴσορησεν ὁ μάρκος. εἰ δὲ εἰδὼς αὐτὸν ὁ ἡρώδης ἀνδρα δίκαιον καὶ ἄγιον, συνετήρεις αὐτὸν, πῶς εἴρηκεν ὁ ματθαῖος^{c)} ὅτι ἡ Θελεν μὲν αὐτὸν ἀποκτεῖναι ἐφοβεῖτο δὲ τὸν ὄχλον; καὶ εἰ πολλὰ ἐποίει, ἣν ὁ ἰωάννης παρήγει, καὶ εἰ ἥδες αὐτοῦ ἤκουε παρειποῦντος, διετί ἔδησεν αὐτὸν καὶ ἀπέκλεισε; διότι, ἂ μὲν Φητίν ὁ μάρκος, πρῶτον ἐγένοντο· ἂ δὲ Φητίν ὁ ματθαῖος, ὕζερον ἐπεγένοντο. πρῶτον γάρ ἡ μὲν ἡρῳδιὰς ἔχαλέπαινε τῷ ἰωάννῃ, καὶ ἡ Θελεν αὐνελεῖν αὐτὸν· ὁ δὲ ἡρώδης οὐ παρεχώρει, γινώσκων αὐτὸν δίκαιον καὶ ἄγιον· διὸ τοῦτο γάρ ηγή ἀκούων αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἥδες αὐτοῦ

Ο ο 3.

τοῦ

crepans eum, tandem Herodes hinc quidem de-
victus molestia, hinc autem vim quodammodo ab
Herodia de perpessus, iam pudorem in iram com-
mutauit: nec omnino quietcens volebat eum occi-
dere, timens vero multitudinem vinxit eum quasi
puniens: et ligauit eum, ne varia loca circumiens
obiurgaret eum. Arguebat autem illum Ioannes,
ut qui contra legem haberet vxorem fratri sui.
Duabus vero de causis eum increpabat: primum
quidem, quod viuente fratre suo absulerat vio-
lenter et illius vxorem et tetrarchiam. Deinde
quod etiam, quum ipsa filiam ex illo peperisset,
duxerat eam: quorum utrumque contra legem erat.
Iubebat enim lex fratri vxorem ducere, non ta-
men ait huc viuentis, neque eam quae ab illo pro-
leim suscepisset.

Vers. 6. *Quum autem agerentur natalitia —*
v. 7. peteret.

Marcus autem dicit quod iurauit ei: Quicquid
a me petieris dabo tibi usque ad dimidium regni
mei. Quum autem agerentur natalitia, hoc est,
celebrarentur. Moris namque principibus erat
propria festiue celebrare natalitia. Hanc autem
promissionem appellat hic ὥμολόγησιν, quod tamen
vocabulum saepius assensum, pactum, aut con-
fessionem significat. Verum o magnam deimen-
tiam: et datorum se iurauit, et petitionem in ma-
nu puellae posuit, et diuidium regni sui breui
saltatiuncula commutauit!

Vers. 8.

τοῦ ἡκουεν· ἐπεὶ δὲ ἐνέκειτο, σφραγῶς ἐλέγχων
αὐτὸν καὶ διαστύρων, λειπόν, τούτο μὲν, ἐκνικη-
θεῖς ὑπὸ τῆς λύπης ἡρώδης, τοῦτο δὲ, καὶ παρεῖ-
τῆς ἡγωδιάδος ἐκβιαζεῖς, μετέβαλε τὴν αἰδῶ
πρὸς ὅργην, καὶ μὴ παυόμενον ὅλως, ἥθελεν αὐ-
τοῖς ἀνελεῖν· Φοβηθεῖς δὲ τὸν ὄχλον, ἐδησε μὲν
αὐτὸν ἀμυνόμενος, ἀπέκλεισε δὲ, ἵνα μὴ περιερ-
χόμενος κωμῳδῇ αὐτὸν. ἐπετίμα δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάν-
νης, ὡς παρανόμως ἔχοντι τὴν γυναικα τοῦ ἀδελ-
φοῦ αὐτοῦ, οὐτὰ δύο αἵτιας. πρῶτον μὲν, ὅτι
ζῶντος τοῦ ἀδελφῶς αὐτοῦ βιαίως ἀφείλετο καὶ
τὴν γυναικα αὐτοῦ καὶ τὴν τετραερχίαν· ἐπειτα,
ὅτι καὶ θυγατέρα ἔχουσαν ἐξ ἐμένου, ταύτην
ἔγυμεν, ἀ καὶ ἀμφω παράσημα. καὶ γὰρ ὁ νόμος
ἐκέλευε μὲν γῆμαι τὴν γυναικα τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ’
ἐκ ἔτι ζῶντος, γδὲ παιδίον ἔχουσαν.

Vers. 6. Γενεσίων δὲ ἀγομένων —
v. 7. αἴτήσηται.

^{c)} Ο δὲ μάρκος Φησὶ, καὶ ^{e)} ὠμολόγησεν ²⁾ αὐτῇ, e) Marc. 6, 23.
ὅτι ὁ ἕαν με αἴτήσης, δώσω σοι, ἕως ἡμίτοις τῆς
Βασιλείας μου. γενεσίων δὲ ἀγομένων, αὐτὶ τοῦ,
τελεμένων. ἔθος γὰρ ἦν τοῖς ἀρχεσιν ἐστάζειν
τὰ οἰκεῖα γενέθλια. ὀμολόγησιν δὲ τοῦ, τὴν ὑπό-
σχεσιν ἀνόμασεν. ὁ πολλῆς ἀνοίας, καὶ ὡμοσε
δοῦναι, καὶ κυρίαν τῆς αἰτήσεως τὴν κόρην ἐποιη-
σε, καὶ τὸ ἡμίσυ τῆς Βασιλείας αὐτοῦ Βραχέας
ορχήσεως ἀπημπόλησεν!

Oo 4

Vers. 8.

²⁾ Hentenius, *iurauit*. Ergo ἀμοσε legit. Reele.
Nec aliter hunc locum laudat Chrysost. Tom. II.
p. 497. C. immo nec infra in contextu Marci
Codices Euthymii variant.

Vers. 8. *Illa vero — baptiste.*

Praemonita, id est edocla. Dicit ergo: Da mihi hic, id est, nunc in conuiuio. Marcus autem eam dixisse ait: Volo ut des mihi confessum, hoc est, statim, repente. Nacta siquidem Herodias tempus opportunum, sicut iterum scripsit Marcus, qui dixit, Quum dies opportunus accidisset, quum ad se ingressa esset filia interrogans quid pentura esset, praecepit illi ut statim in conuiuio peteret dari sibi caput Ioannis: metuens ne si tempus illius praeterlaberetur, Herodeum omnino poeniret, ubi decocto vino ad sobrietatem rediisset: vel etiam ne amicorum quidam deprecati, Ioannem liberarent.

Vers. 9. *Et — rex.*

Contristatus est, tum quia magnum virum occisurus erat, tum quia multitudinem in sui odium concitaturus.

Vers. 9. *Attamen propter — dari.*

O muliebre mancipium! periurii testes haberes timuisti, iniustae autem caedis tam multos habere spectatores non formidas? Te enim temerarie iurasse non oportuit: quia tamen incircumspecte iurasti, melius erat peierare: e duobus namque malis, leuius est eligendum.

Vers. 10. *Quumque misisset — carcere.*

Quem misisset, videlicet speculatorum aut carnicem, sicut dixit Marcus. Clam illum occidit,

ne

³⁾ ἀπὸ κοινοῦ, τὸ Φοβηθῆσαι.

Vers. 8. Ἡ δὲ — Βαπτισοῦ.

Προβιβαθέσα, ἀντὶ τοῦ, διδαχθεῖσα. Φησὶν
αὖν· δός μοι ὥδε, τετέτιν, ἐνταῦθα, ἐν τῷ συμ-
ποσίῳ. ὁ δὲ μάρκος εἰπεῖν αὐτὴν λέγει, ὅτι f) Marc. 6, 25,
Θέλω, ἵνα μοι δῶς ἔξαυτῆς, ὁ ἐξιν, αὐτίκα, εὐ-
θύς. καὶ τὸν γάρ ἐπιτίθεσιν ή ἡρώδιας εὔρουσα, ὡς
ἰσόκητε πάλιν οἱ μάρκος, εἰπὼν ὅτι καὶ γενομέ-
νης ἡμέρας 8) εὐκαίρου ἐπεὶ πρὸς αὐτὴν εἰσῆλθεν g) Marc. 6, 21.
ἡ Θυγάτηρ ἐρωτῶσα, τί αἰτήσεται· παρήγγε-
λεν αὐτίκα ἐν τῷ συμποσίῳ αἰτήσαυ δοθῆσαι αὐ-
τῇ τὴν κεφαλὴν ἰωάννου, Φιόβηθέσα, μὴ, τοῦ τη-
νικαῦτα καιροῦ παραδεσμόντος, μεταμεληθῇ
πάντως ὁ ἡρώδης, ἀγανάψας τῆς μέθης, ἢ, 3) μὴ
καὶ τῶν φίλων τινὲς παρακαλέσαντες, 4) ἐλευθε-
ρώσωσι τὸν ἰωάννην.

Vers. 9. Καὶ — βασιλεύς.

Ἐλυπήθη, διότι ἔμελλε μέγαν ἀνελεῖν ἄνδρα,
καὶ κινητὰ πρὸς μῖσος ἑαυτοῦ τὸν ὄχλον.

Vers. 9. Διὸς δὲ — δοθῆνα.

Ω γυναικῶν ἀνδράποδον! ἐπιορκίας μὲν μάρτυ-
ρας ἔχειν ἐδειλίασας· παρανόμου δὲ σφαγῆς θεα-
τὰς τοσούτους ἔχειν οὐκ ἐφοβήθης; ἔδει γάρ σε
μὴ προπετῶς ὁμοσαί· ἐπεὶ δὲ ἀπερισκέπτως ὠμο-
σας, κρείττον ἦν ἐπιορκῆσαν. δύο γάρ κακῶν τὰ
κουφότερον αἴρετά τερον.

Vers. 10. Καὶ πέμψας — φυλακῇ.

Πέμψας h) σπεκουλάτωρα, ἦτοι, δῆμιον, ὡς εἰ- h) Marc. 6, 27.
πεν ὁ μάρκος, λάθρα τοῦτον ἀνελευ, ἵνα μὴ καὶ

ne interfectus quoque publicaret obscoenum concubitum: et ne multitudinem haberet, factum hoc prohibentem. Deus autem id sustinuit: simul quidem ut iustum amplius coronaret, simul etiam ut his qui iniuste patiuntur, consolationis exemplum relinqueret.

Vers. II. *Et — lance.*

O foedum ac ferale conuiuum! quomodo non vociferati sunt qui simul accumbebant, conspicientes hominis adhuc calidi caput, quod etiamnum sanguinem stillabat, super mensam adductum quasi ferculum? quomodo non exhorruerunt?

Vers. II. *Datumque est puellae.*

Execranda merces impudentis operis! Vere talis matri digna filia: quae ubi semel abiecit pudorem, et in conspectu tot virorum seipsum in theatrum exposuit, ac varie indecoros exercuit motus, crudelis sibi paravit animum, lanceaque ausa est contingere caede plenam: nec solum contingere, verum etiam quasi donum aliquod gratissimum perferens, lactissime obtulit matri. Ait enim:

Vers. II. *Et — suae.*

Neque enim satis erat execrandae matri, quod interfictus esset: sed optabat quoque in manus sumere caput, quod in suam inuehebatur lasciuiam ac libidinem, ut illud contumelia afficeret, ac infestaretur conuitiis. Huiusmodi sunt mulieres adulterae,

⁵⁾ i. e. ἐν τῷ οὐρανῷ θάυ δημοσίᾳ.

⁶⁾ τοῖς τῆς ὀρχήσεως τρυφεροῖς καὶ αὐτοχροῖς σκήψαις καὶ αλιμασοῖς.

άναιρούμενος⁵⁾ δημοσιέυητὴν ἀσελγῆ μίξιν αὐτοῦ,
καὶ ἵνα μὴ τὸν ὄχλον ἔξει πωλύσυτα. οὐδὲ θεὸς
ἡνέσχετο, ὅμοῦ μὲν, τὸν δίκαιον σεφανῶν μειζό-
νως ὅμοῦ δὲ, τοῖς ἀδίκως πάσχεσι παταλιμπά-
νων παραμυθίαν.

Vers. I. Καὶ — πίνακι.

⁶⁾ Ω μισθοῦ συμποσίου καὶ Θηριώδους! πῶς οὐκ
ἱλιγγίασταν οἱ συνανακείμενοι θεάσαθαι κεφα-
λὴν ἀνθρώπου, θερμοῦ τάξισταν αἵματος, ἐπὶ
τὴν τράπεζαν αὐτῶν εἰσαγομένην, ὡς ἔδεσμος;
πῶς οὐκ ἐφείξαν;

Vers. II. Καὶ ἐδόθη τῷ πορεαστῷ.

Μιθὸς ἐναγῆς ἀναιρχόντου πράξεως! ὃντας τοι-
αύτης μητρὸς ἀξία θυγάτηρ. Ἀπαξ γὰρ τὴν
παρθενικὴν αἰδῶ παρωταμένη, καὶ ἐν ὁρθαλμοῖς
τοστῶν αἰδέων ἀσέμινως ἐαυτὴν θεατρίσασα, καὶ
ποικίλως⁶⁾ ἀσχημονίσασα, ψυχὴν ἀπόνθεωπον
ἐκτήσατο, καὶ κατετόλμησεν αψαθαῖ πίνακος
Φόνου γέμοντος, καὶ οὐχ ἄψαθαῖ μόνον, ἀλλὰ
καὶ, καθάπερ τι δῶρον ἥδιζον, διαβασάσα, καὶ
χαριέντως ἀποκομίσα τῇ μητρὶ.⁷⁾

Vers. III. Καὶ — αὐτῆς.

Οὐκ ἤρκεστο γὰρ ἡ βδελυρὰ μῆτηρ, ἀναιρεθέν-
τος, ἀλλ' ἐδίψα καὶ λαβὼν εἰς χεῖρας τὴν ση-
λιτένουσαν τὴν ἀκολασίαν αὐτῆς κεφαλὴν, ὡς
ἐνυθρίσα μάτῃ καὶ ἐπιταθάσα. τοιαῦται εἰτιν αἱ
μοιχευόμεναι γυναικεῖς, ἀπάντων ἴταμώτεραι καὶ
ωμό-

7) Hentenius addit: Φησὶ γάρ.

terae, omnium improbissimae, crudelissimae ac
scelestissimae. Et vide quod perpetrauerit mala.
Seipsam dedecore affecit, suumque virum Philip-
pum et adulterum Herodem ac filiam. Deinde
occidit quidem adulterii insectatorem, vt adulte-
rium committens, eos qui tunc erant lateret: sed
quia ipsum occidit, non solum illos non latuit,
verum etiam posteris publicatum est: semperque
in vniuerso mundo publicatur.

Vers. 12. *Et — illud.*

Marcus autem dicit, quod tulerunt πτῶμα eius:
vocavit autem corpus eius πτῶμα ἀπὸ τῆς πεσεῖν,
id est, a cadendo in paumentum post capitum am-
putationem.

Vers. 12. *Ac — Iesu.*

Iam erga illum benevolentiam demonstrantes:
magis enim eos flexit calamitas.

Vers. 13. *Quumque — seorsim.*

Quum audisset occisum esse Ioannem: Siquidem
etiam quum audiuit traditum esse in carcere se-
cessit: cuius causam tertio capite diximus: quod
etiam factum est, vt seipsum in tempus passioni
conueniens referuaret.

Quidam autem interpretantur. Quum audis-
set quod Herodes arbitraretur illum esse Ioanneum:
huius namque intersectionem dicunt per interposi-
tionem nunc ad memoriam esse reduclam, illius-
que narrationem ad praesens usque verbum termi-
nari. Deinde rursus sermonem ad priorem sui
consequentialiam restitui.

ώμοτεραν καὶ ἀνοσιώτεραν. σκόπει δὲ καὶ, ὅσα
κακὰ διεπράξατο· κατηγορεῖται καὶ ἔαυτὴν, καὶ
τὸν ἄνδρα σεύτης Φίλιππον, καὶ τὸν μοιχὸν ἡρώ-
δην, καὶ τὴν Θυγατέρα, καὶ ἀνεῖλε μὲν τὸν κατ-
ήγορον τῆς μοιχείας, ἵνα μοιχευομένη λανθάνῃ
τὰς τότε μόνον ἀνελάσσει δὲ αὐτὸν, οὐ μόνον οὐκ
ἔλαθεν ἐκένους, ἀλλὰ καὶ τοῖς μεταγενεζέροις
ἔδημοσιεύθη, καὶ μέχρι παντὸς ἐγέλω τῷ κόσμῳ
δημοσιεύεται.

Vers. 12. Καὶ — αὐτό.

[‘]Ο δὲ μάρκος, τὸⁱ⁾ πτῶμα αὐτῆς Φησί, πτῶ. i) Marc. 6, 23.
μα, τὸ σῶμα καλέτας, διὰ τὸ πεσεῖν εἰς ἑδαφός,
μετὰ τὴν ἐκτομὴν τῆς κεφαλῆς.

Vers. 12. Καὶ — ἱησοῦ.

Λοιπὸν ἐνδεικνύμενος τὴν πρὸς αὐτὸν εὔροιστ.
ἔκαμψε γὰρ αὐτὰς μᾶλλον ἢ συμφορεῖ.

Vers. 13. Καὶ — κατιδίαν.

[‘]Ακέστας, ὅτι ἀνηρέθη ὁ Ἰωάννης. καὶ γὰρ καὶ,
ὅτε ἤκουσεν, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμωτήριον,
ἀνεχώρησε· διὰ τὸν δὲ αἰτίαν, εἰςήκαμψεν ἐν τῷ τρί-
τῳ κεφαλαίῳ· καὶ ἵνα Φυλακῇ ἔαυτὸν εἰς τὸν
πρέποντα τῇ σαυρῇ καιρόν.

Tινὲς δὲ ἐρμηνέυουσιν, ὅτι ακέστας, ὅτι προσ-
εδίκησεν ἡρώδης τὸν Ἰωάννην αὐτὸν εἶναι. καὶ γὰρ
τὴν ἀναίρεσιν αὐτῆς κατὰ⁸⁾ παρενθήκην μυημο-
νευθῆναι τὸν, καὶ περιστωθῆναι μέχρι τοῦ παρέν-
τος διητοῦ τὴν διήγησιν αὐτῆς, εἰτος πάλιν ἀπο-
κατατηναχτὸν λόγον εἰς τὴν προτεραν ἀκολουθίαν
αὐτοῦ.

[‘]Eiās

⁸⁾ Scilicet a versu 3. ad finem 12.

Verisimile est autem utrumque eo tempore audisse, et propter utramque causam secessisse. Praeterea tertiam quoque huius secessionis causam scripsit Marcus, pura quod requiescere vellet discipulos a prædicatione reuersos. Ita enim dixit: Et congregantur Apostoli ad Iesum, ac renunciant illi omnia, quaeque fecissent, quaeque docuissent. Et dixit eis: Venite vos soli seorsim in desertum locum, et requiescite paulisper. Erant enim qui veniebant et abibant multi sic, ut nec comedere vocationem: et egressi sunt nauigio in desertum locum seorsim: Haec sane Marcus.

Proxima his sunt quae dicit Lucas addens etiam signum quo desertum nosceretur. Ait enim quod secessit seorsim in desertum locum ciuitatis quae vocatur Bethsaida. Scire etiam oportet Christum humano more et audire et secundare, et ea quae circa se erant dispensare. Omnia enim tanquam Deus sciebat, nec illi fuga opus erat.

Vers. 13. *Et — verbibus.*

Marcus vero ait quod etiam viderunt eos abeuntes. Quidam enim viderunt illos, quidam autem audiuerunt hoc ab his qui viderant: omnesque pedestri sequuti sunt itinere: huiusmodi enim desiderium, omne repellit impedimentum.

Vers. 14. *Et egressus — illorum.*

Vidisti desiderium, vide et eius praemium. Nec ab his fidem expetebat: illam enim demonstrauerant pedestri itinere absque alimentis sequentes in

Ἐκοὶς δὲ αὐτὸν ἀκοῖσαν καὶ ἀμφότερος κατὰ τὸν τηνικαῦτα καιρὸν, καὶ ὑποχωρῆσαι ὅτι ἀμφότερος. καὶ γὰρ καὶ τρίτην αἰτίαν τῆς τοιαύτης αἰναχωρήσεως ὁ μάρκος ἵστησε, τὸ βέλεθλον διακαπαύσαι τοὺς μαθητὰς, ὑποσρέψας απὸ τοῦ κηρύγματος. ἔρηκε γὰρ ἔτως. καὶ ^{k)} συγά-^{k)} Marc. 6.
γονταὶ οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν ἴησοῦν, καὶ ἀπῆγ-
γειλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποιησαν, καὶ ὅσα
ἔδιδαξαν. καὶ ἐπεν αὐτοῖς· δεῦτε ὑμεῖς αὐτὸς ^{c)})
κατ' ᾧδιαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύεθε ὅλ-
γον. ἦσαν γὰρ οἱ ἔρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πο-
λοὶ. καὶ ὃδε Φαγεῖν εὔκαιρουν. καὶ ἀπῆλθεν εἰς
ἔρημον τόπον τῷ πλοίῳ κατιδίσαν. ταῦτα μὲν οὖν
ὁ μάρκος.

Παραπλήσια δὲ λέγων καὶ ὁ λουκᾶς, προστί-
θησι καὶ γνώρισμα τῆς ἔρημου. Φησὶ γὰρ, ὅτι ^{l)} l) Luc. 9, 10.
καὶ παρελαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώγησε κατιδίσαι
εἰς ἔρημον τόπον, πόλεως καλλιμένης Βηθσαΐδας.
Χρὴ δὲ γνωσκεν, ὅτι ἀνθρωποπρεπᾶς ὁ χριστὸς
καὶ αἰνοῦς, καὶ αἰναχωρεῖ, καὶ οἰκουμενῆ τὰ κατ'
ἔκατόν. ὡς γὰρ θεός, καὶ ἐγίνωσκε πάντα, καὶ
οὐκ ἐδέιτο Φυγῆς.

Vers. 13. Καὶ — πόλεων.

Ο δὲ μάρκος Φησὶν, ὅτι καὶ εἶδον ^{m)} αὐτοὺς m) Marc. 6, 33.
ὑπάγοντας. τινὲς μὲν γὰρ εἴδον αὐτοὺς, τινὲς δὲ
ῆκεσσαν τοῦτο παρὸ τῶν ἰδόντων, καὶ ἀκολου-
θοῦσι πεζῇ πάντες. τοιοῦτον γάρ εἴ πόθες πᾶν
ἐμπόδιον διακρούεται.

Vers. 14. Καὶ ἐξελθὼν — αὐτῷ.

Εἶδες τὸν πόθον, ὅρε καὶ τὸν μιθὸν αὐτοῦ. καὶ
οὐκ ἀπαιτεῖ τούτες πίνειν. ἐδεῖξαν γὰρ ταύτην
ἀκολουθοῦντες πεζῇ, δίχες τροφῆς, εἰς ἔρημον
τόπον.

in desertum locum: Marcus vero et Lucas dixerunt quod etiam coepit docere illos multa, quodque loquebatur illis de regno Dei.

Vnde autem egressus sanabat et docebat? Certe dubium non est quin a monte. Ait enim Iohannes: Abiit Iesus trans mare Galilaeae quod est Tiberiadis: et sequebatur eum turba multa, quia videbant eius signa quae edebat in his qui infirabantur. Ascendit autem in montem Iesus, et ibi se-debat cum discipulis suis. Differuit enim in nauicum discipulis: quumque ascendissent in montem, requieuerunt: Deinde egressus est et sanabat et docebat.

Cap. XXVI. De quinque panibus.

Vers. 15. *Vespera — cibaria.*

Dies declinare cooperat sicut dixit Lucas: ipsi tamen ieuni permanebant, audiendi amore farnis necessitatem vincente. Christus vero quum idcirco eos cibare vellet, expectauit tamen ut ab aliis occasione sumeret, ne videretur ad miraculi operationem assilire: neque hic solum, verum etiam alibi idem frequenter obseruat. Praeterea, ut etiam qui esurierant, maiori miraculi sensu inuenientur.

Vers. 16. *Iesus autem — quod edant.*

Non dixit: Ego pascam illos: hoc enim arrogantiae videbatur, sed discipulos adhortatur, ut dent illis quod edant, ut ipsis inopiam obtendentibus,

τόπον. μάρκος δὲ καὶ λουκᾶς εἶπον, ὅτι καὶ ἡρξα-
το^η) διδάσκειν αὐτοὺς πολλὰ, καὶ ὅτι ἐλάλει π) Marc. 6, 34.
αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Luc. 9, 11.

Πόθεν δὲ ἔξελθὼν ἰάσατο καὶ ἐδίδαξε; πάν-
τως ἀπὸ τοῦ ὄρους. φησὶ γὰρ ὁ ἰωάννης, ὅτι
ἀπῆλθεν^ο) ὁ ἵησος πέραν τῆς θαλάσσης τῆς γα- o) Io. 6, 1-3.
λιλαίας τῆς τιβερίας, καὶ πιολούθει αὐτῷ
ὄχλος πολὺς, ὅτι ἑώραν αὐτοῦ τὰ σημεῖα, Ἡ
ἐποιεὶς ἐπὶ τῶν ἀθενούντων. αὐγῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος
ὁ ἵησος, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ. προέλαβε γὰρ ἐν πλοίῳ μετὰ τῶν μαθη-
τῶν, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὸ ὄρος, διανεπάνουντο.
ἔτα ἔξηλθε καὶ ἰάσατο καὶ ἐδίδαξεν.

Κεφ. Κς. Περὶ τῶν πέντε ἀρτῶν.

Vers. 15. Ὁψιας — βρώματα.

Η μὲν ἡμέρα π) κλίνειν ἡρξατο, καθὼς εἴπε π) Luc. 9, 12.
λουκᾶς αὐτοὶ δὲ παρέμενον αἵτιοι, τοῦ τῆς ἀκρο-
άσεως ἔρωτος νικῶντος τὴν ἀνάγκην τῆς πείνης.
ὁ δὲ χριστὸς, διὰ τοῦτο βελόμενος θρέψαι παρα-
δόξως αὐτοὺς, δύος ἀνέμενε παρ^τ ἐτέρων λα-
βεῖν αὐθορμήν, ἵνα μὴ δόξῃ ταῖς θαυματουργίαις
ἐπιπηδεῖν. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ
πολλαχοῦ τοῦτο διατηρεῖ. ταὶ μὴν καὶ, ἵνα πε-
νάσσοντες πολλὴν αὐθησιν τοῦ θαύματος λά-
βωσιν.

Vers. 16. Ὁ δὲ ἵησος — φαγεῖν.

Ου χρείεντες ἔχεσσιν, αὐτὶ τοῦ, οὐκ ὁφέλεσσιν.
οὐκ εἴπε δὲ, ὅτι ἐγὼ θρέψω αὐτούς. τοῦτο γὰρ
ἐδόκει κομπηρὸν, ἀλλὰ τοὺς μαθητὰς προτρέπε-

bus, iam tum ipse necessitate coactus faceret quod suum erat.

Sed Mattheus quidem Marcus et Lucas dicunt discipulos suggessisse Christo de turbarum dimissione, quo cibaria emerent. Ioannes vero ait: Quum sustulisset oculos Iesus et vidiisset quod turba multa veniret ad se, ait ad Philippum: Vnde ememus panes, ut comedant hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque eorum pusillum quipiam accipiat. Haec sane scripsit Ioannes.

Verisimile est autem primum discipulos suggessisse: deinde eum dixisse illis: Non necesse est illis egredi: date vos illis quod edant. Postmodum sustulisse oculos ac vidisse turbam aliam multam venientem: et tunc humano more tentasse Philippum, siue probasse an crederet ipsum posse omnes pascere. Tentabat autem illum tanquam caeteris eo tempore imperfectiorem: aut etiam per hunc sermonem et ad alios dirigebat, tentans quoque et illos. Manifestum est ergo quod ea quae alii dixerunt Evangelistae, praetermisit Ioannes: quae vero illi praetermisserunt, haec iste narravit.

Verf. 17. At illi — pisces.

Iohannes vero ait Andream dixisse: Est puerulus hic unus, qui habet quinque panes ordeaceos et duos pisces, sed haec quid sunt inter tam multos? Proculdubio autem puerulus ille discipulis haec vendebat, ideoque tanquam illa iam habentes, re-

spon-

¹⁾ προβαλλομένων. B.

²⁾ ἀγοράσωμεν. A.

³⁾ καὶ, pro δέ. A.

ταῖς δοῦναι αὐτοῖς Φαγεῖν, ἵνα τούτων προβαλο-
μένων¹⁾ αἴπορισαν, τότε λοιπὸν ἐξ αὐτοῦς
ποιήσῃ τὸ ἑαυτοῦ.

Αλλὰ μαθάπιος μὲν καὶ μάρκος²⁾ καὶ λου-
κᾶς λέγοσιν, παρὰ τῶν μαθητῶν ὑπομνημάτων
τὸν χριστὸν περὶ τοῦ αἰπολῦσαι τοῦ στόχλους, ἵνα
ἀγοράσωσι τροφάς. ὃ δὲ ἰωάννης Φησί, ὅτι³⁾ ἐπό-
ρας ὁ ἥστος τοὺς ὄφθαλμούς, καὶ θεατάμενος,
ὅτι πολὺς στόχλος ἔρχεται πρὸς αὐτὸν, λέγει πρὸς
τὸν Φίλιππον, πόθεν ἀγοράσομεν⁴⁾ ἄρτους, ἵνα
Φάγωσιν αὐτοῖς; τέτο δὲ ελεγε πειράζων αὐτὸν
αὐτὸς γάρ οὖδε, τί ἔμελλε ποιεῖν. αἴπεκριθη αὐ-
τῷ φίλιππος, διακοστῶν δηναρίων ἀρτοὺς εὑκαρποῦ-
σιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ.
ταῦτα μὲν οὖν ἴσορησεν ὁ ἰωάννης.

Εἰκὸς⁵⁾ δὲ, πρῶτον μὲν ὑπομνημάτων παρὰ
τῶν μαθητῶν· εἰτε εἰπὲν αὐτοῖς, εὐχείσαιν εχθ-
σιν αἴπελθεῖν, δότε αὐτοῖς ὑμεῖς Φαγεῖν· επειτοι
ἐπαρέσαι τοὺς ὄφθαλμούς, καὶ θεάσαθαι πελὺν
στόχλον ἔτερον ἔρχόμενον, καὶ τότε λοιπὸν αν-
θρωποπρεπῶς πειράσαι τὸν φίλιππον, εἴτουν,
δοκιμάσαι τοῦτον, εἰ πιστεῖ, δύνασθαι αὐτὸν
διαθρέψαι πάντας. ἐπείρεται δὲ αὐτὸί, ὡς αἱ γε-
λένερον τηνικαῦτα τῶν ἄλλων. ή δι αὐτοῦ καὶ
πρὸς τοὺς ἄλλους αἴποτείνεται, πειράζων καὶ τού-
τους. δῆλον τοίνυν, ὅτι ἀ μὲν εἰπον εἰς ἄλλοι εὐαγ-
γελισάται, παρέβραμεν ὁ ἰωάννης· ὃ δὲ παρέβραμον
ἔκενται, ταῦτα οὗτος αἴπηγγειλεν.

Vers. 17. Οἱ δὲ — ἵχθύας.

Ιωάννης δέ Φησί, τὸν⁶⁾ αὐδρέαν εἰπὼν, ὅτι ἔστι⁷⁾ οἱ Io. 6, 8, 9:
παιδάρεον ἐν ᾧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους,
καὶ δύο ὄψιάρια· αλλὰ ταῦτα τι ἔστι εἰς τοσού-
τες; πάντως δὲ τὸ παιδάρεον ἐκάνον διεπώλει
ταῦτα τοῖς μαθηταῖς. οἷος καὶ, ὡς ήδη ἔχοντες

sponderunt se aliud non habere praeter haec tantum. Ita neglegui illis erant corporalia dum mordicus spiritualibus inhaererent: duodecim enim, solis quinque panibus iisque ordeaceis cibandi erant.

Vers. 18. : *Ipse autem — huc.*

Iussit quidem panes ac pisces asserri, docens quod etiam illa pauca oporteat praebere indigentibus, eosque sibi ipsis praeponere. Illi vero quamquam similiter fame cruciati, nihil aliud haberent, sineulla tamen contradictione obediunt.

Vers. 19. *Quinque iussisse — gramina.*

Marcus autem dixit quod iussit ut discubere facerent omnes distributis coniuiciis in viridi gramine: et discubuerunt distributi in areolas centeni et quinquagenti. Quod autem dicitur, distributis coniuiciis, in litera habetur συμπόσια συμπόσια, hoc est per distributa conuicia: siue ut hic sit una congregatio, ibi alia congregatio, et alibi alia et alia. Idem quoque significat quod additur: Distributi in areolas, quod litera habet πρασιά πρασιά, hoc est per distributas areolas. Potest quoque et alio modo dici quod συμπόσια fuerint congregations in circuli speciem ordinatae, πρασιά vero in quadranguli speciem. Huiusmodi enim sunt hortorum areolae. Lucas vero talia vocavit discubitus a discubendo, κλισις videlicet a κλιθηραι, id est reclinati suo quoque certo ordine.

Vers. 19,

*⁴⁾ ἀνακλιθῆναι ex Mattheo assumit. Nam infra in contextu vterque vulgatum habet,

αὐτὰ, ἀπεκριθῆσαν, μὴ ἔχειν ἔτερον, εἰ μὴ ταῦτα μόνον. οὕτω πάρεργα αὐτοῖς ἦσαν τὰ σωματικὰ, τῷ πνευματικῷ μᾶλλον ἀντεχομένοις. οἱ δώδεκα γάρ πέντε μόνοις ἀρτοῖς ἔμελλον τρεφῖναι, καὶ τούτοις κριθίνοις.

Vers. 18. Ο δὲ — ὁδε.

³Αὐτὸς μὲν προσέταξεν ἐνεχθῆναι τοὺς ἀρτοὺς καὶ τοὺς ἰχθύας, διδάσκων, ὅτι χρὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἀλίγα παρασχεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ προτιμᾶν αὐτούς αὐτοὶ δὲ, καίτεροι πεινῶντες ὄμοιας, καὶ μηδὲν ἔτερον ἔχοντες, ὅμως ἀναντιρρήτως πείθοντας.

Vers. 19. Καὶ κελεύσας — χόρτους.

^cΟ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ¹⁾ ἐπέτοιξεν αὐτοῖς ἀνα-²⁾ Marc. 6, 39. κλιθῆναι⁴; πάντας, συμπόσια συμπέσια, ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ. καὶ ἀνέπεσον πρασιά πρασιά, ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ πεντήκοντα. συμπόσια συμπόσια λέγων, ἀντὶ τοῦ, συμπόσια διηρημένα, τοутέρι, συναγωγὴν μὲν ἐνταῦθα, συναγωγὴν δὲ ἐκεῖ, συναγωγὴν δὲ ἀλλαχοῦ. τὸ αὐτὸ δὲ δηλοῖ καὶ τὸ πρασιά πρασιά, εἴεν δὲ ἀν καὶ ἐτέρως, συμπόσια μὲν, αἱ πυκλοειδεῖς συναγωγαὶ πρασιά δὲ, αἱ τετραγωνοειδεῖς. τοιαῦτα γάρ αἱ τῶν κήπων πρασιά. ηλιστίας^{v)} δὲ ὁ λεγ-^{v)} Luc. 9, 14. καὶ ἐκάλετε τὰ⁵⁾ τοιαῦτα, ἀπὸ τοῦ κατακλιθῆναι συχιδόν.

Pp 3 Vers. 19.

⁵⁾ ταῦτα, πρὸ τὰ τοιαῦτα. A.

Vers. 19. *Acceptis — benedixit.*

Suspexit in coelum patrem honorans, ac ostendens Deo se non esse contrarium. Praeterea docens non prius mensam esse attingendam, donec Deo gratias agamus, qui nobis alimentum supeditauit, eiusque benedictionem coelitus trahamus. Interdum ergo quasi Deus propria auctoritate miraculum operatur: quandoque vero deprecatur ob praedicias causas, ne malos offendat.

Vers. 19. *Et — turbis.*

Dedit discipulis tum quasi magis familiaribus, tum etiam ne eos lateret miraculum, ad quod suis manibus subministraverant.

Vers. 20. *Et — saturati sunt.*

Qui prius eos spirituali alimento saturauerat, dicens ut dictum est et loquendo de regno Dei: nunc quoque satiat illos et corporali: nec id solum, verum etiam multa docet eos. Ab accubitu quidem super gramen, animi modestiam. Ab eo quod nihil praeter panes et pisces praeberet, temperantiam. Ab eo vero quod omnibus pari modo distribueret, aequitatem.

Vers. 20. *Et — cophinos.*

Quinque panes quos fregerat dedit: horum autem fragmenta in manibus discipulorum nouo miracu-

⁶⁾ Sic Marc. 8, 4. χορτάσας ἔργων.

⁷⁾ τλήπεις non expressit Henenius. Forte deerat in eius codice.

Vers. 19. Λαβὼν — εὐλόγησεν.

³Αγέβλεψεν εἰς τὸν θραυνόν, τιμῶν τε τὸν πατέρα, καὶ δεικνύων, ὅτι εὐκ ἔη αὐτίθεος, καὶ διδάσκων, μὴ πρότερον ἀπτεθῆται τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστώμεν τῷ Θεῷ, τῷ χορηγῷ τῆς τροφῆς, καὶ τὴν ἐνλογίαν ταύτης θραυνότεν ἐλκύσωμεν. Θαυματουργοῖς τοῖνυν, ποτὲ μὲν, κατ’ ἔξουσιαν, ὡς Θεὸς, ποτὲ δὲ εὐχόμενος, διὰ τὰς προφῆτες αἵτιας, ἵνα μὴ σκανδαλίσῃ τοὺς πονηρούς.

Vers. 19. Καὶ — ὅχλοις.

⁴Ἐδωκε τοῖς μαθηταῖς, τοῦτο μὲν, τιμῶν αὐτούς, ὡς οἰκειοτέρους, τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τοῦ Θαύματος, εἰς ὁ δημόνοις αἱ χεῖρες αὐτῶν.

Vers. 20. Καὶ — ἔχορταδηποσαν.

Χερτάσας αὐτοὺς πρότερον πνευματικῆς⁶) τροφῆς, ἐν τῷ διδάσκειν, ὡς εἴρητο, καὶ λαλεῖν περὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, νῦν χερτάζει τούτους καὶ σωματικῆς. καὶ οὐ ταῦτα μένον, ἀλλὰ παιδένει αὐτοὺς πολλα. ἀπὸ μὲν τῆς ἐπὶ τῷ χόρτῳ κατακλίσεως, ταπεινοφρεσύνην· ἀπὸ δὲ τοῦ μηδὲν πλέον ἀρτου καὶ Ἰχθύος παρασχεῖν, ἐγκρατεῖν· ἀπὸ δὲ τοῦ πᾶσι τὰ αὐτὰ διανείμασθαι, ἰσότητα.

Vers. 20. Καὶ — πλήρεις.⁷⁾

Τοὺς πέντε ἀρτούς κλάσας ἔδωκε, τὰ κλάσματα δὲ τέταν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μαθητῶν ἐπλη-
Pp. 4. θύγον-

raculo multiplicabat. Neque enim solum fuerunt fatis donec satiaretur populus; sed et diffundebantur donec superesset: superesset inquam, ad duodecim plenos cophinos: ut etiam duodecim Apostoli suos perferrent cophinos: et sicut manus ita et humeros haberent ministros ac testes huiusmodi miraculi. Marcus vero dixit, quod duos quoque pisces diuisit eis, et quod etiam ab illis sustulerunt quae superfuerant.

Vers. 21. *Qui autem — pueros.*

Hoc et augmentum est miraculi, et laus turborum, quod etiam cum uxoribus et pueris afflabant. Et quia cum tota familia sequebantur, cum tota etiam familia beneficii fructum perceperunt.

Cap. XXVII. De ambulatione Christi super mare.

Vers. 22. *Statimque — turbas.*

Quum ab ipso distrahi nollent, compulit illos in nauigium descendere, et praecedere in viteriorem partem: hoc quidem praetextu, vt ipse relictus dimitteret turbas: in veritate autem, vt secum habentes fragmentorum cophinos, per otium absente illo curiose fragmenta sciscitarentur, ac confirmarentur, quod non phantastice factum esset miraculum. Nam et propter hoc superfuerant, et oportebat discipulos de ea re certiores fieri supra caete-

⁸⁾ Forte Hentenius legit, καὶ τὸ περιστέντι δάκρυ
καὶ κοφίνους γέμοντας.

θύνοντο. καὶ τὸ θαῦμα ζένον. οὐχ ἴσωτο γὰρ μέχρι τοῦ κορεφῆναι τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ περισσεύειν ἐξεχέστο, καὶ τὸ⁸⁾ περισσεῦον, δῶδενα κόφινοι γέμοντες, ἵνα καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι⁹⁾ διαβαζάσωσι τοὺς κοφίνους, καὶ ὥσπερ τὰς χεῖρας, ὅτῳ καὶ τοὺς ἄμους ἔξεστι διακίνους ταῦτα μάρτυρας τοῦ τοιότου θαύματος. ὁ δὲ μάρτυρος ἐπεν, ὅτι καὶ^{x)} τοὺς δύο ἡγεῖας ἐμέμισεν αὐτοῖς, καὶ ὅτι καὶ ἐκ τούτων ἦραν περισσεύματα.

x) Marc. 6,
41. 43.

Vers. 21. Οἱ δὲ — παιδιῶν.

Τοῦτο καὶ αὐξητὸς ἐστι τοῦ θαύματος, καὶ τῶν ἔχλων ἐπανος, ὅτι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδιῶν προσῆδενεν. καὶ ἐπειδὴ παντὶ παρέμεναν, παντὶ καὶ τῆς εὐεργεσίας ἀπήλαυσαν.

Κεφ. KZ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.

Vers. 22. Καὶ εὐθέως — ἔχλους.

Μή βελομένες ἀποσπαθῆναι αὐτῷ, ἤναγκασεν αὐτὸς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον καὶ προάγεν, ὅτοι, προλαμβάνεν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν μέρος. προφάσει μὲν, ἵνα αὐτὸς ὑπολειφθεὶς, ἀπολύτῃ τὸς ὄχλους· τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἵνα, μεθ' εαυτῶν ἔχοντες τοὺς κοφίνους τῶν κλασμάτων, κατὰ σχολὴν, ἀπέντες αὐτοῦ, περιεργάσανται τὰ κλάσματα, καὶ βεβαιωθῶσιν, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν τὸ θαῦμα γέγονε. διὸ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπερισσευσαν,

Pp 5

καὶ

9) δικαίσωσι. A.

caeteros, utpote qui tanquam communes omnium magistri in orbem erant ingressuri. Et haec quidem una causa est cur discipulos praeiniserit.

Altera vero, quia volebat solus in montem ascendere, prout statim subiungitur, docens hinc quod neque oporteat continue multititudini immisceri, neque semper fugere multitudinem: sed utrumque utiliter efficere. Iam itaque et nos relictis urbibus earumque distractionibus, pedites ac leues Christum sequainur, ad solitudinem sine quietem et silentium ac otium abeunte, eique assistamus salutaria docenti, ut affectionum ablinentia ieiunantes, diuina gratia repleamur.

Vers. 23. Quumque dimisisset. — v. 24. illic.

Aptus est enim mons ad orationem: nox praeterea et solitudo, silentium ac indistractionem praebent, et immobilitatem in oratione.

Vers. 24. Nauis autem — ventus.

Nunc rursum discipuli fluctuant ac periclitantur sicut et prius. Verum tunc quidem, quum essent imperfectiores, aderat et ipse ad consolationem, quanquam dormiebat: nunc vero quum iam profecissent aberat, ut nusquam habentes consolacionem efficiantur fortiores.

Vers. 25. Quarta — mare.

Marcus autem dixit quod etiam vidit eos laborantes in remigando. Iohannes vero quod remigauerant

¹⁾ Ita quoque interpres reperit. In mentem tamen cuiquam venire possit ἐξέειν.

καὶ ἔδει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πληροφορηθῆναι
μᾶλλον, ὅτε οἰκουμένης δίδασκαλούς εἰς τὴν οἰκου-
μένην¹⁾ εἰσιεναι μέλλοντας. μία μὲν αὕτη αἵτιος
τῷ προπέμψαντος μαθητάς.

Δευτέρᾳ δὲ, ὅτι ἐβέλετο μόνος εἰς τὸ ὄρος
ἀνελθεῖν, ὡς δηλωθήσεται, διδάσκων ἐντεῦθεν,
ὅτι χρὴ μήτε ἀναμιγνυθῇ διπνεκῶς τῷ πλήθει,
μήτε φεύγειν ἀεὶ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐκάτερον
χρησίμως ποιεῖν. λοιπὸν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀφέντες
τὰς πόλεις καὶ τοὺς περισπασμοὺς αὐτῶν, πε-
ζοὶ καὶ κοῦφοι τῷ χριστῷ ποστακολγθίσωμεν εἰς
ἐρημίαν, ἕτουν, ἥρεμίαν καὶ ἡσυχίαν ὑπάγοντες,
καὶ παραμείνωμεν αὐτῷ, διδάσκοντες τὰ σωτήρια,
ἴνα τηρεύσαντες τῇ ἀποχῇ τῶν παθῶν, ἐμπλη-
θῶμεν τῆς θείας χαρέτος.

Vers. 23. Καὶ ἀπολύτας — v. 24. ἐκεῖ.

Χρήσιμον γὰρ ταῖς προσευχαῖς καὶ τὸ ὄρος, καὶ
ἡ νῦξ, καὶ ἡ μόνωσις, ἡσυχίαν καὶ τὸ ἀπερισπα-
σον καὶ γαλήνην παρέχοντα.

Vers. 24. Τὸ δὲ πλοῖον — ἀνεμος.

Πάλιν οἱ μαθηταὶ οἰλυδωνίζονται, καθὼς καὶ
τὸ πρότερον. ἀλλὰ τότε μὲν, ἀτελετέροις οὖσι
συνῆν καὶ αὐτὸς εἰς παραμυθίαν, εἰ καὶ ἐκάθευ-
δε· νῦν δὲ προκοψάντων ἀπεισι, ίνα, μηδαμό-
θεν ἔχοντες παραμυθίαν, καρτεριώτερος γέ-
νωνται.

Vers. 25. Τετάρτη — Θαλάσσης.

¹⁾ Ο δὲ μάρκος ἔργκεν, ὅτι καὶ ἔδειν^γ) αὐτοὺς γ) Marc. 6, 48.
Βασανίζομένους ἐν τῷ ἐλαύνειν· ὁ δὲ ἰωάννης, ὅτι
ἥλα-

rant ferme stadia vigintiquinque aut triginta. Staduim autem locus est sine mensura centum vlnarum, quae vlna Graece ὅργυια dicitur, et est maximum cum pectoris latitudine extensio, continens sex pedes. Quartam vero noctis vigiliam nominabant antiqui, qui in exercitibus nocte vigilabant, quartam noctis partem, postremas videlicet tres horas: Permisit ergo Christus discipulos ad id usque tempus fluctuare, docens ut fortis efficiamur ad pericula, quae dispensatoris inducuntur: nec facilis aut velocem quaeramus liberationem. Praeterea ut mortem praे oculis habentes, et ab ea mirabiliter liberati, agnoscerent Deum esse eum, qui se seruasset: Nondum enim perfectam habebant certitudinem: ideo quoque post liberationem adorauerunt eum dicentes: vere Dei filius es.

Vers. 26. *Et — clamauerunt.*

Timorem qui ab vndis erat excipit alter timor: nec hunc soluit donec clamauerunt, ut exercebantur ad ferendas temptationum successiones.

Vers. 27. *Ac protinus — nolite terreri.*

Quia nocte impediente, a persona eum cognoscere nequieuerunt, sui nunc indicium puta vocem eis inducit, quae illos utroque timore liberaret.

Vers. 28. *Respondens — v. 29. veni.*

Peruenire ad illum super aquas quaerit, ut hinc certior efficeretur, an ipse esset Christus. Potius tamen dicendum, quod quam vocem eius percipisset,

²⁾ Φόβος, addit. A.

ηλασσαν²⁾) ὡς σαδίους εἰκοσιπέντε ἡ καὶ τριάκοντα²⁾ Io. 6, 19.
 τα. σάδιον δὲ ἐσι, τόπος ὁργιῶν ἑκατόν. τετάρ-
 την δὲ Φυλακὴν τῆς νυκτὸς ὀνόμασται οἱ παλαιοὶ
 νυκτοφύλακες τῶν σρατοπέδων, τὸ τέταρτον
 μέρος τῆς νυκτὸς, ἥτοι, τὰς τελευταίας τρεῖς
 ὥρας. αὐθίκε δὲ τοὺς μαθητὰς ὁ χριστὸς ἐπὶ το-
 σοῦτον κλυδωνίζει³⁾, παιδέων ἐγκαρπεῖν τοῖς
 δενοῖς, οἰκονομικῶς ἐπαγομένοις, καὶ μὴ ζητεῖν
 ταχεῖαν αὐτολλαγήν. ἔτι δὲ καὶ, ἵνα πρὸ ὄφεων
 μῶν τὸν θάνατον ἔχοντες, εἴτα παρεδόξως βυ-
 θέντες, ἐπιγνῶσιν, ὅτι θεός ἐσιν ὁ τέτοιος δια-
 σωσάμενος. ἐπωγαῖρ τελείαν εἶχον πληρεθορίαν.
 διὸ καὶ μετὰ τὴν αὐτολλαγήν προσεκύνησαν αὐ-
 τῷ, λέγοντες, αὐληθῶς θεοῦ υἱὸς εῖ.

Vers. 26. Καὶ — ἐκραξαν.

Τὸν ἀπὸ τοῦ κλύδωνος Φόβου ἔτερος διαδέχε-
 ται,²⁾ καὶ οὐκ ἔλυτε τὸ τοῦ, ἔως³⁾ ἐβίσταν,
 ἵνα γυμνασθῶσι φέρειν τὰς διαδοχάς τῶν πε-
 ρασμῶν.

Vers. 27. Ἐυθέως — μὴ φοβεῖθε.

Ἐπεὶ οὐκ ἤδυναντο γνωρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ
 πρεστώπη, διὰ τὴν νύκτα, λαϊπὸν τὴν γνώριμον
 φωνὴν αὐτοῖς ἐπαφίσι, λύουσαν ἀμφοτέρες τὸς
 φόβων.

Vers. 28. Ἀποκριθεὶς — v. 29. ἐλθέ.

Ἀφικνεῖθαι πρὸς αὐτὸν ἐπάνω τῶν ὕδατων ζη-
 τεῖ, προφάσει μὲν, εἰς διάπειραν τοῦ γνῶναι
 ἐντεῦθεν, εἰ αὐτὸς ἐσιν ὁ χριστός· τῇ δὲ αὐληθείᾳ,
 ἐνωτιθεὶς τὴν φωνὴν αὐτοῦ, λίστη ἐχάρη, καὶ

3) ἔως §. A.

pisset, supra modum gauisus est et optabat ante alios ad eum accedere.

Vers. 29. *Quumque descendisset — v. 30. serua me.*

Mare quidem non timuit, quanquam fureret: sed de iubentis potentia confisus, audacter ambulabat super aquas, et recte gradiebatur: vento autem magis teritus est, ne forte circumagendo eum euerteret. Huiusmodi enim est humana natura, ut plerumque in magnis recte se gerat, magis autem conuincatur reprehensione digna esse in minoribus. Consequens itaque est, ut debilitata fide, per quam contra fluctus audientior erat, illius deſtitueretur gratia, quae leuem ipsum efficiebat, et demergeretur.

Vers. 31. *Et continuo — haesitasti?*

Haec improperans ostendit, quod nequaquam venti violentia illum deiiciebat, sed exigua fiducia, hoc est infirmitas dictae fidei. Exiguae ergo fidei hominem illum appellauit, ut qui ventum timens, magnam eius partem abiecisset. Dicit itaque illi: Cur haesitasti? siue, quare primum fiduciam habens, postmodum timuisti? id enim appellauit haesitationem: nam qui contra fluctus te fortem reddebat, vtique et contra ventum te fortem reddidisset.

Vers. 32. *Quumque essent ingressi — ventus.*

Non sicut nauti ascenderunt, sed vento vehementer urgente, longo adhuc spatio ambulauerunt ut Petrus certior redderetur, et de sua exigua fiducia

διαθερμανθεῖς γλίχεται πρὸ τῶν ἄλλων ἐντυ-
χεῖν αὐτῷ.

Vers. 29. Καὶ καταβὰς — v. 30. με.

Τὴν μὲν θάλασσαν οὐκ ἔδειλισσε, καίτοι μανο-
μένην, ἀλλὰ πιεύσας τῇ δυνάμει τοῦ κελεύσαν-
τος, θαρραλέως ἐπέβη τῶν κυμάτων, καὶ ὅρ-
θες ἐβάδιζε· τὸν ἀνεμον δὲ μᾶλλον ἐφοβήθη,
μῆποτε περιτρέψῃ αὐτόν. τοιοῦτον γὰρ ή ἀνθρω-
πίνη φύσις. πολλάκις τὰ μεγάλα κατερθουσα,
μᾶλλον ἐν τοῖς ἐλάττοσιν ἐλέγχεται. λοιπὸν οὖν,
ἀθενησάσης τῆς πίσεως, μεθ' ης κατετόλμησε
τῶν κυμάτων, αὐθῆκεν αὐτὸν ή χάρις αὐτῆς, ή
κουφίζουσα τοῦτον, καὶ κατεποντίζετο.

Vers. 31. Ἐυθέως — ἐδίσασσας;

Ταῦτα ὄνειδίσσας αὐτῷ, ἔδειξεν, ὅτι οὐχ ή τοῦ
ἄνεμου βίᾳ τοῦτον κατέβαλεν, ἀλλ' ή ὀλιγοπι-
σίᾳ, τετέτιν, ή ἀδένεια τῆς ἑγείσης πίσεως.
ολιγόπισον οὖν αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς αἴποβαλόντα
πολὺ τι⁴⁾ μέρος αὐτῆς ἐν τῷ Φοβηθῆναι τὸν ἀνε-
μον. λέγει τοίνυν αὐτῷ, διατὶ ἐδίσασσας; οὔγουν,
διατὶ πρῶτον μὲν ἐθάρρησας, ὕσερον δὲ ἔδειλι-
σσας; τοῦτο γὰρ ὀνόμασε διταγμον. ὁ γὰρ ἐνι-
σχύων σε κατὰ τῶν κυμάτων, ἐνίσχυσεν οὖν τε
καὶ κατὰ τοῦ ἀνέμου.

Vers. 32. Καὶ ἐμβάντων — ἀνεμος.

Οὐκ εὐθὺς ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ,
τῷ αἱματικῷ σφοδρῶς ἐγκειμένῳ, πολὺ διάσημα πε-
ριεπάτησαν ἔτι, πρὸς πληροφορίαν τοῦ πέτρου,
καὶ

4) Pro πολύ τι, A. habet πολύτιμον.

cia conuinceretur. Dicit enim Iohannes quod voluerunt eum sumere in nauim et ilico nauis appulit terrae ad quam ibant. Et inde manifestum est quod quam nauis terrae proxima esset, tum demum in eam intrauerunt.

Vers. 33. *Caeterum qui — es.*

Miraculi magnitudo perfectiorem eis induxit fidem. Mare siquidem increpare minus est, quam super illud ambulare: nec solum eum super illud ambulare, sed etiam alteri id praestare: neque haec tantum, verum etiam facere illud quum venti violentia impetuose flaret, ac mare a suo statu submoueret, sed praesens quidem Euangelista dicit, quod communiter omnes confessi sunt esse ipsum Dei filium.

Marcus autem dixit, quod admirati sunt, verum non intellexerunt. Ait enim: Et vehementer supra modum intra se fluebant et admirabantur: neque enim intellexerunt de panibus: nam cor eorum obcaecatum erat. Est autem sensus dictorum huiusmodi, quod supra modum admirabantur eum veluti hominem qui talia posset, quum maxime illum adorare oportuisset, tanquam Deum omnia potentem. Volens autem ostendere quod neque in praedicto panum miraculo se convertissent ad id quod oportuit, addidit quod non intellexerunt neque de panibus. Adduxit autem causam cur non intellexerunt, dicens: Erat cor eorum obcaecatum.

Nos

⁵⁾ Apud Iohannem est, ἐπὶ τῷ γῆς, quomodo etiam in contextu ibi habet Euthymius. Offendit etiam Chrysostomus in, ἐπὶ τῷ γῆς. Semel ergo Tom. VII. p. 515. C. habet εἰς τῷ γῆς. Semel, vbi data

καὶ ἔλεγχον τῆς ὀλιγοπισίας αὐτοῦ. Οἵοι γὰρ
ὁ ἴωάννης, ὅτι⁴⁾ ἥθελον λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ^{a)} Io. 6, 21.
πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ πλεῖον ἐγένετο ἐπὶ⁵⁾, τὴν
γῆν, εἰς ἣν ὑπῆγον. καύτευθεν Φανερὸν, ὅτι πλη-
σίον τῆς γῆς γενομένου τῇ πλοΐᾳ, τότε λοιπὸν
ἐνέβησαν εἰς αὐτό.

Vers. 33. Οἱ δὲ — εἰ.

Tὸ μέγεθος τοῦ θαύματος τελειοτέραν αὐτοῖς
τὴν πίξιν ἐνέθηκε. τοῦ γὰρ ἐπιτιμᾶν τῇ θαλάσ-
σῃ, μεῖζον τὸ περιπατεῖν ἐπ' αὐτῆς, καὶ μὴ μέ-
νον αὐτὸν περιπατεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τοῦτο
χαρίζεθαι· καὶ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ Bias
αὐτέμοι καταγιζούσης, καὶ ἀναμοχλευούσης τὴν
θαλάσσαν. ἀλλ' ὁ μὲν παρὼν εὐαγγελιζής Φο-
σιν, ὅτι κοινῇ πάντες ὠμολόγησαν θεῖς υἱὸν ἔναν
αὐτόν.

Οἱ δὲ μάρκος ἔπει, ὅτι ἐθαύμασαν μὲν, ^{b)} Marc. 6, 51.
συνῆκαν δέ· λέγει γὰρ, ὅτι καὶ⁶⁾ λίαν ἐκ περισ-
σοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσαντο, καὶ⁷⁾ ἐθαύμαζον. οὐ γὰρ
συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἀρτοῖς. ἢν γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία
πεπωρωμένη. ἕστι δὲ ὁ νοῦς τῶν ἄντων τοιούτος,
ὅτι ὑπερεξεπλάνττοντο αὐτὸν, ὡς ἀνθρώποι τοι-
αῦτοι δυνάμενον. δέσν⁸⁾) μάλιστα προστυνεῖν αὐ-
τὸν, ὡς θεὸν πάντας δυνάμενον. ἐμφῆναι δὲ θέ-
λων, ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τῇ προλαβέσσῃ θικυματουργίᾳ
τῶν ἀρτῶν μετέμοισον τὸ δέσν, προσέθηκεν, ὅτι
οὐ συνῆκεν⁷⁾ οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἀρτοῖς. ἐπήγαγε δὲ
καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ συνένοι, εἰρηκώς, ὅτι ἢν
ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη.

Λέγον

ta opera explicat, Tom. VIII. p. 255. C. ἐγγὺς
τῆς γῆς ἐγένετο.

6) δὲ, addit. A.

7) εὖδε, abest. A.

Nos tamen dicimus quod simul ut ingressus est nauim Iesus, contigerunt ea quae dixit Marcus: deinde dissoluta caecitate, facta sunt ea quae scripsit Matthaeus. Scire enim oportet, quod interdum quidem tenebatur cor discipulorum, nec poterant intelligere: quandoque vero soluebatur et intelligebant: utrumque autem diuina dispensatione contingebat. Et nos ergo quum demergi coeperimus tempestate perturbationum animi, Iesum invocemus: et continuo porrigit etiam nobis auxiliarem manum, et extrahet nos.

Vers. 34. *Et — Gennesaret.*

Marcus autem dixit: quod compulit discipulos suos descendere nauim et praecedere in ulteriore rem ripam ad Bethsaïdam. Ioannes vero quod venerunt trajecto mari ad Capernaum. Sunt autem et Bethsaïda et Capernaum in terra Gennesaret: stagnum vero Gennesaret vnitum erat Tiberiadi.

Vers. 35. *Quumque agnouissent — v. 36.*
salui facti sunt.

Vidisti quomodo discipuli paulatim profecerint? vide et multitudinem. Non iam ipsos in domum trahunt, neque ut manus imponat quaerunt, neque verbi iussum expetunt, sed excelsius ac longe diuinius salutem accersunt: illa enim quae sanguinis profluvio laborauerat maiorem illis fidem induxerat.

Δέγομεν δὲ ήμεῖς, ὅτι ἄμα μὲν τῷ ἐμβῆναι
εἰς τὸ πλοῖον τὸν ἵησον, συνέβησαν, ἀπεξ εἰπεν
ὁ μάρκος· εἴτα λυθείσης τῆς παρώσεως, λαϊπὸν
γεγόνασιν, ἀπερὶ ἴσοντος ὁ ματθαῖος.. χρὴ γὰρ
γινώσκειν, ὅτι ποτὲ μὲν ἐκρατεῖτο ἡ καρδία τῶν
μαθητῶν, καὶ οὐκ ἥδύναντο συνιέναι, ποτὲ δὲ
ἀπελύετο, καὶ συνιεσαν. ἐκάτερον δὲ συνέβαινε
κατὰ θειοτέραν οἰκονομίαν. καὶ ήμεῖς τούντον, ὅτουν
ἀρχώμεδα καταποντίζεδαι τῷ κλύδωνι τῶν πα-
θῶν, ἐπικαλεσάμεδαι τὸν ἵησον, καὶ εὐθέως
δώσεις καὶ ημῖν χεῖρα βοηθείας, καὶ ἀνελκύσεις
ημᾶς.

Vers. 34. Καὶ — γεννησαρέτ.

^aΟ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ἦνάγκασε^{c)} τοὺς μαθηταὶς^{b)} Marc. 6, 45.
τὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν
εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαΐδα· ὁ δὲ ἰωάννης,^{d)} ὅτι^{d)} Io. 6, 17.
ῆρχοντο πέραν τῆς Θαλάσσης εἰς καπερναούμ.
εἰσὶ δὲ καὶ ἡ Βηθσαΐδα, καὶ ἡ καπερναούμ, ἐν
τῇ γῇ γεννησαρέτ, λίμνῃ δὲ ἡ γεννησαρέτ, ἥνω-
μένη τῇ τιβεριάδι.

Vers. 35. Καὶ ἐπιγνόντες — v. 36.
διεσάθησαν.

Εἶδες, πῶς κατὰ μηρὸν οἱ μαθηταὶ προέκοψαν·
ὅρα καὶ τὸ πλῆθος. οὐκ ἔτι γὰρ αὐτὸν εἰς τὰς
οἰκίας ἐλκουσιν, ἀδὲ χεῖρας ἐπιθεῖναι ζητοῦσιν,
ἀδὲ πρόσαγμα διὰ ἔνηματος αἰτοῦσιν, ἀλλ' ὑψη-
λότερον πολλῷ καὶ θεοπρεπέζερον ἐπιτπῶται τὴν
θεραπείαν. ἡ γὰρ αἵμορρῆς πλείονα πίπιν αὐτοῖς
ἐγένηκε.

Cap. XXVIII. De transgressione
praecepti dei.

Cap. XV. v. 1. *Tunc — v. 2. edunt.*

In vniuersis quidem duodecim tribubus erant scribae et Pharisei: caeteris tamen iniquiores erant qui ab Ierofolymis erant, utpote metropolim inhabitantes, ideoque fastum maiorem prae se ferentes. Viderant magnam populi fidem, et illam minuere conabantur: verum in Christo nihil erat quod carpere possent: sed discipulorum accusabant non iniquitatem, sed humani praecepti transgressionem. Neque enim iubebat lex diuina ne ederent priusquam lauarent, sed seniores populi. Ait enim Marcus: Pharisei omnesque Iudei nisi crebro lauerint manus, non capiunt cibum, obseruantes mordicus traditionem seniorum: et a foro reuertentes, nisi aspergantur, non comedunt, multaque sunt alia quae seruanda acceperunt, nempe lotiones poculorum et vrceorum, et aeramentorum, et lectorum. Haec quidem ait Marcus. πυγμὴ autem lauari (quod habet Marcus) est usque ad cubitum lauari. Aduerte quod ubi in Marco cum caeteris omnibus interpretibus vertentes dicimus, Crebro lauerint, loco dictionis Crebro, habent Graeca πυγμὴ, ideo dicit autor nosler quod πυγμὴ lauari, est usque ad cubitum lauari: siue ab etymologia deduci videtur. Est enim πυγμὴ, ἡς, pugnus, et πυγῶν, ὥρις cubitus.) Lauabant autem pocula, vrceos, aeramenta et lectos, existimantes ea hoc modo sanctificari: aliaque multa huiusmodi tradebant obseruanda, legem quidem transgredientes, haec autem ridicula obseruantes. Discipuli vero frequenter illotis manibus edebant, non sectantes ista. Quomodo enim facere

ΚεΦ. ΚΗ. Περὶ τῆς παραβάσεως
τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

Cap. XV. v. 1. Τότε — v. 2.
ἔθισιν.

Ἐν πάσαις μὲν ταῖς χάρασι τῶν δάδεκα Φυλῶν
ἥσαν γραμματεῖς οἱ Φαρισαῖοι· ποιηρότεροι δὲ
τῷ ἄλλῳ ἥσαν, οἱ ἀπὸ ιεροσολύμων, ὡς τὴν
μηρὸν τολμούσιν, οὐδὲ διὰ τοῦτο τετυφωμέ-
νοι. οὐασάρμενοι γὰρ τὴν μεγάλην τοῦ λαοῦ πίστιν,
ἐπικούρασαν ἐλαττώσαι αὐτήν. οὐδὲ τῷ χριστῷ μὲν
δέδεν τι μέμψαθαι δύναεται, τῶν μαθητῶν δὲ
κατηγοροῦσιν, καὶ παραγομίσιν, ἀλλὰ παραβάσιν
ἀνθρωπίνης παραγγέλματος. τὸ γὰρ μὴ ἔθισιν
πρὸ τοῦ νίψεθαι, νόμος δὲ πρεσβύταξε θεῖος, ἀλλ’
οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ. φησὶ γὰρ ὁ μάρκος, ὅτι
οἱ^{ε)} Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ ἰεδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγε^{e) Marc. 7, 3. 4.}
μὴ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἔθισουσιν, κρο-
τοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβύτερων. οὐδὲ ἀπὸ
αὐγορᾶς, ἐὰν μὴ ἔχεταισιν,³⁾ οὐκ ἔθισουσι. οὐδὲ
ἄλλα πολλά ἐσιν, ἀλλὰ παρέλαβον ηρατεῖν, βα-
πτισμοὺς ποτηρίων καὶ ζεσῶν ἢγέρη χαλινῶν οὐδὲ
κλινῶν. ταῦτα μὲν, Φησιν, ὁ μάρκος. ἐτί δὲ πυγ-
μῇ νίπτεθαι, τὸ νίπτεθαι μέχρι τοῦ αἰγιῶνος.
ἐβάπτιζον δὲ τὰ ποτήρια οὐκ τοὺς ζεσοὺς οὐδὲ τὰ
χαλινὰ οὐκ τὰς κλινὰς, αἰγιάζειν δέ τοι ταῦτα
δοκοῦντες. οὐδὲ ἄλλα πολλὰ ἐκπιστόμεν, τὸν
μὲν νόμον παραβάνοντες, τὰ καταγέλαντα δὲ
ταῦτα παραφυλάττοντες. οἱ μαθηταὶ δὲ πολ-
λάκις ἀνίπτοις χερσὶν ἥθιον, οὐκ ἐπιτηδέουντες
τέτο· πῶς γὰρ; οἱ μηδὲν μηδέποτε τοιοῦτον πα-

Q. 3. n. 11. i. 1. βατη-

³⁾ ἔχεταισιν. A. ἔχεταισιν infra etiam in con-
textu habent Codd. Euthymii.

cere poterant, quin nunquam tale quippiam obseruassent: sed solius virtutis curam haberent, corporales consuetudines despicientes; eo quod earum transgressio nullum animae posset adferre nocumentum?

Vers. 3. *At ille — vestram?*

Non dixit, Benefaciunt transgrediendo, ne Iudeis contentionis occasionem praekeret. Nec dixit, Malefaciunt, ne huiusmodi traditionem confirmaret. Neque eos calumniatur qui illam tradiderant, ne tanquam contumeliosum eum auersarentur. Sed statim e diuerso de maiori peccato accusat: ostendens non oportere eos qui Dei praeceptum transgrediuntur, accusare illos, qui hominum traditionem praeterirent. Deinde etiam dicit, quod Dei praeceptum transgrediuntur, et propter quam traditionem suam: ac illam praecipue in medium adducit iniquitatem, quae tunc inde emergebat.

Vers. 4. *Nam — moriatur:*

In libro Exodi ambo haec praecepta habentur.

Vers. 5. *Vos — in tuum vertitur commodum.*

Difficilis est horum ordo verborum, nisi primum rem enarremus. Seniores Iudeorum docuerant iuuenes, vt praetextu diuini cultus parentes contemnerent. Siquis enim parentum peteret a filio ouem aut vitulum, aut aliud quippiam, praecipiebant illis, vt dicerent: Munus est Deo, quodcun-

9) Immo, τῆς ἔξόδου. Scilicet Exod. 20, 12. 21, 17.
Atquae ita legit etiam Hentenius.

ρωτηροῦντες· ἀλλὰ μόνης τῆς ἀρετῆς Φροντίζοντες, τὰ τῆς σωματικῆς χρέας περιεφεόνουν, ὡς μηδὲν εἰς ψυχὴν δυνάμενος βλάπτειν.

Vers. 3. Ὁ δὲ — ὑμῶν;

³Οὐκ εἶπεν, ὅτι καλῶς ποιοῦται παραβαίνοντες, ἵνα μὴ δῷ τοῖς ιδεάτοις αἴφορμὴν φιλονεκίας, ὁδὸς δὲ τοις ποιοῦσιν, ἵνα μὴ βεβαιώσῃ τὴν τοιαύτην παραδοσιν, δικτύωσῃ δικτύωσῃ τοὺς παραδόντας αὐτὴν, ἵνα μὴ ὡς υβρισὴν τοῦτον αποστρέψῃ φῶσιν, ἀλλ᾽ εὑθὺς ἀντεγκαλεῖ περὶ μάζους αἱμαρτήμαστος, δεικνὺς, ὅτι τοὺς τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ παραβαίνοντας & χρὴ μέμφεθαι τοῖς παραβαίνοντιν αἱθρώπων παραδοσιν. Εἴτα λέγει, καὶ ποιαν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ παραβαίνοντι, καὶ διὰ ποιαν παραδοσιν αὐτῶν, καὶ εἰς μέσον φέρει μάλιστα τὴν ἐπιπολάζουσαν τότε παρανομίαν.

Vers. 4. Ὁ γάρ — τελευτάτω.

³Ἐν τῇ βίβλῳ τῆς⁹) γενέσεως καὶ ἄμφω αὗται αἱ ἐντολαὶ τείνονται.

Vers. 5. Τμῆς — ὠφεληθῆς.

Δυσχερῆς¹⁾ ἡ τῶν ἀγητῶν τούτων ἔσαι σύνταξις, εἰ μὴ προδιηγητόμεθα τὴν ὑπόθεσιν. οἱ πρεσβύτεροι τῶν ιουδαίων ἐπαίδευσαν τοὺς νέους, ἐν πρεφάσες εὐσεβίας, καταφρονεῖν τῶν γονέων. εἰ γάρ τις τῶν γονέων ἐζήτησε λαβεῖν ἀπὸ²⁾ τῶν τοῦ ὑιοῦ, προβάτον ἢ μόσχον ἢ ἔτερόν τι, παρήγγελλον αὐ-

Qd. 4 τοῖς

¹⁾ Haec Huetius, tanquam ex Origenis catena, laudat ad Orig. III. p. 489. nota 8.

²⁾ τῶν αβε. A.

cunque ex me in tuum vertitur commodum, hoc est Deo consecratum est quocunque a me lucrifacis: et ita docebant eos despicer parentes ac legem transgredi. Ignominia siquidem est, legisque transgressio, filios resistere parentibus. Nam et ipsos parentes Dei praetextu fraudabant re debita, et nec Deo illam offerebant. Haec itaque rei narratio est. Nunc vero oportet et dicta interpretari. Vos autem dicitis: hoc est vos interpretamini, vos docetis deceptionem illam humanam: Quisquis dixerit patri vel matri, Munus est Deo consecratum quicquid ex me in tuum vertitur commodum, siue quicquid ex me lucrifacere cupis.

† Quidam autem per defectum interpretantur hoc dictum dicentes: Deus quidem haec vel illa praecepit: vos autem haec reiicientes dicitis, Quisquis dixerit patri vel inatri, Corban siue munus est Deo quaesitum, quocunque ex me in tuum vertitur commodum, liberatus est. Hoc enim dicunt deficere, utpote Iudeis notum ad quos dirigebat sermonem.

Vers. 5. — *Et — suam.*

Et talis homo iam impudens effectus, deinceps non honorabit parentes suos.

Vers. 6. — *Et — vestram.*

Quum manifeste demonstrauerit illos iniquitatis esse praeceptores, ex consequenti quoque discipulos suos accusatione liberavit quod illorum non seruarent traditionem, qui Dei praeceptum non seruabant.

Vers. 7.

τοῖς λέγειν, ὅτι δᾶρόν ἐσι τῷ Θεῷ, ὁ ἀν ἐξ ἐμοῦ
ἀφεληθῆς, τατένιν, αφίξεωται τῷ Θεῷ, ὁ ἀν
ἐξ ἐμοῦ κερδανεῖς. οὐκ οὐτως ἀδίδασκον αὐτοὺς
ἀπικάζειν τους γονεῖς καὶ παραγομέν. ἀπιμίδα
γὰρ, τὸ τους παιδας ἀπατῶν τους γονεῖς, οὐκ
παραγομίσ. τούς τε γὰρ γονεῖς ἀπεισέρουν, προ-
φάστε τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὃδὲ τῷ Θεῷ προσέφερον. ή
μὲν οὖν διήγησις τοιαύτη. χρὴ δὲ λοιπὸν ἔρμηνει-
σαι καὶ τὰ δητά. Τυμῆις δὲ λέγετε, ἀντὶ τοῦ,
ὑμεῖς ἔρμηνέυετε, ύμεῖς διδάσκετε τὴν ἀπάτην τὸν
ἄνθρωπον ἐνεῖνον, ὃς ἀν εἴπῃ τῷ πατερὶ, ή τῇ μη-
τρὶ, ὅτι δᾶρόν ἐσι τῷ Θεῷ, ὁ ἀν³⁾ ἐξ ἐμοῦ ἀφελη-
θῆς, εἴτουν, ὁ ἀν ἐξ ἐμοῦ κερδανεῖ Θέλης.

[Τινὲς⁴⁾ δὲ ἐλλεπτικῶς τὸ δητὸν ἔρμηνέυον-
τες, Φασὶν, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐνετείλατο τάδε καὶ
τάδε· ύμεῖς δὲ; ταῦτα ἀθετοῦντες, λέγετε, ὅτι
ὅς ἀν εἴπῃ τῷ πατερὶ, ή τῇ μητρὶ, κορβάν, ήτοι,
δᾶρόν ἐσι τῷ Θεῷ τὸ ζητούμενον, ήλευθέρωται.
τοῦτο γὰρ λέγουσιν ἐλλείπειν, ὡς τοῖς ιουδαίοις
γνώριμον, πρὸς οὓς εἴρηκε τὸν λόγον.]

Verf. 5. Καὶ — αὐτῷ.

Καὶ ὁ τοιῶτος ἄνθρωπος, ἀνασχυντος τῇ λοιπῇ
γενέμενος, οὐκ ἔτι τιμήσει τους γονεῖς αὐτοῦ.

Verf. 6. Καὶ — ὑμῶν.

Προδήλως ἀποδείξας αὐτοὺς παραγομίκς διδάσκει-
λας, ἀπῆλλαξε μέμψεως λοιπὸν καὶ τους μαθη-
τὰς αὐτοῦ, μὴ τηροῦντας τὴν παραδόσιν τῶν μὴ
τηρούντων τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

Qd 5

Verf. 7.

³⁾ εἰαν. A.

⁴⁾ Inclusa in margine habet. B.

Vers. 7. *Hypocrita — Iesaias.*

Hypocritas illos dixit, quia legem seruare videbantur, ipsam tamen transgrediebantur. Prophetam autem in medium adducit, qui iam olim illos accusabat de his, de quibus ipse nunc eos accusat: et se eum esse ostendit, qui etiam illa per prophetam loquebatur.

Vers. 7. *Dicens — v. 9. hominum.*

Postquam dixit appropinquat mihi ore, interpretatus est hoc, addens: Et labiis me honorat, Deum me esse confitens et creatorem ac Dominum vniuersi. Cor autem eorum longe abest a me, non appropinquans meis voluntatibus. Frustra autem colunt me, quum mea non seruent praecepta, sed doceant doctrinas quae sunt praecepta hominum et non Dei. Timeamus ergo et nos qui sumus Christi populus, ne etiam aduersum nos haec dicantur.

Vers. 10. *Et — eis.*

Illos tanquam incurabiles reliquit, vbi silentium eis imposuisset, eosque confudisset: conuertit autem sermonem ad turbam tanquam digniorem quae audiat.

Vers. 11. *Audite — intelligite.*

Audite quod dico et intelligite illud. Hoc autem ait honorans illos, ut facilius suscipiatur quod dicturus est.

Vers. 11.

Vers. 7. Ὑποκριταὶ — οἵσαις.

Τηποκριταὶ αὐτοὺς ἐπεν, ὡς δοκοῦντας μὲν ἐνόμους, ὅντας δὲ παρεπιόμους. ἄγει δὲ τὸν προφῆτην εἰς μέσον, πάλαι κατηγοροῦντας αὐτῶν, καὶ νῦν οὗτος κατηγόρησε, καὶ δείνυσιν, ὅτι αὐτὸς ἐπιν ὁ κακεῖνα δι ἐκένου φθεγγάμενος.

Vers. 7. Δέγων — v. 9. ἀνθρώπων.

Ἐπὼν, ὅτι ἐγγίζεις μοι τῷ σόματι, ἐφημήνευσε τοῦτο, προσθεῖς, ὅτι καὶ τοῖς χείλεσι με τιμᾶς θεὸν ὄμολογῶν με, καὶ ποιητὴν, καὶ κίριον τοῦ παντός· οὐδὲ καρδία αὐτῶν πόρφω διίσταται ἀπ' ἐμοῦ, μὴ πλησιάζουσα τοῖς ἐποίοις θελήμασι· μάτην δὲ σέβονταί με, μὴ τὰς ἔμας φυλάσσοντες ἐντολάς, ἀλλὰ διδάσκοντες διδαπταλίας, οὓσας ἐντολασταὶ ἀνθρώπων, καὶ οὐ τῇ Θεῷ. Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, οὐ τῇ χριστῷ λαὸς, μὴ καὶ καθ' ἡμῶν ταῦτα ἔηθείη.

Vers. 10. Καὶ — αὐτοῖς.

Ἐκείνους μὲν ἐπισομίσας καὶ παταυσχύνας ἀφῆκεν, ὡς ανιάτους· τρέπει δὲ τὸν λόγον πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς αξιολογώτερον.

Vers. 11. Αἰσθέτε — συνίετε.

Αἰσθέτε, οὐ ἐρῶ, καὶ γνῶτε αὐτό. λέγει δὲ τοῦτο, τιμῶν αὐτοὺς, ἵνα εὐπαρερθείτον γένηται τὸ ἔηθησόμενον.

Vers. 11.

Vers. 11. *Non — hominem.*

Hoc est, Non sordes manuum illotarum quae una cum escis in os ingrediuntur contaminant aut conspurcant hominem, quia nec tangunt animam: solum namque peccatum foedum est, quod animae nocet. Talis autem dicti huius interpretatio in promptu est.

Aiunt autem et alteram profundius esse reclusam, puta quod nihil factum a Deo, natura impurum est. Ait enim Moses: Et vedit Deus quae cunque fecerat, et ecce bona valde. Dicunt ergo hac profundiori interpretatione ciborum reiici observationem, quam Iudei seruabant. Nam quum lex, quae de cibis erat, allegoricum haberet intellectum, Iudei qui nihil excelsum cogitare poterant, corporaliter et prout in conspicuo erant, omnia excipiebant.

Vers. 11. *Sed — hominem.*

Egreditur de ore omnis sermo: sed nunc de malo loquitur, qui cor pro fonte habet. In sequentibus autem manifestiora reddit, quae hic obscure dicta sunt.

Vers. 12. *Tunc — offensos fuisse.*

Quo sermone? Eo videlicet quo dicebat, Non quod intrat in os, impurum reddit hominem: subvertebat enim traditionem seniorum.

Vers. 13. *At ille — eradicabitur.*

Plantationem nunc dicit traditionem seniorum et praecepta hominum.

Vers. 14.

Vers. 11. Ὁὐ — ἀνθρώπον.

Κοινοῖ, ἀντὶ τοῦ, μιάνει. λέγει τοῖνυν; ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς τῶν εἰνίτων χειρῶν δύπος, μετὰ τῶν βρα-μάτων εἰσερχόμενος εἰς τὸ σόμα, μιάνει τὸν ἀν-θρώπον. ἐδὲ γὰρ ἀπτεταμ τῆς ψυχῆς. μόνον γὰρ μιαρὸν, η σέμαργτια, βλάπτεσσα τὴν ψυχήν. η μὲν οὖν πρόχειρος ἐρμηνεία τοῦ ἑητοῦ τοικεύῃ.

Φασὶ δὲ καὶ ἄλλην ὑποκειρύθεαν βαθυτέραν, ὅτι οὐδεὶς, παρὰ θεοῦ γενόμενον, θύσει μιαρέν εἴη. Φησὶ γὰρ ὁ μωϋσῆς. καὶ εἶδεν f) ὁ Θεὸς τὰ πάντας, f) Genes. I, 31. ὅσα ἔποισε, καὶ ἴδου, παλαιὰ λίαν. καὶ λέγουσι διὸ ταύτης τῆς βαθυτέρας τὴν τὰν βραμάτων ἐνβάλλεθαι παρεπτήρησιν, ην ιευδαῖοι παρεθυ-λάττοντο. τοῦ γὰρ περὶ βραμάτων νόμος συμβο-λικὴν θεωρίαν ἔχοντος, οἱ ιευδαῖοι μηδὲν ὑψηλὸν ἔννοεν δυνάμενοι, σωματικῶς πάντα καὶ κατὰ τὸ φυσικόμενον ἔξελαμβάνοντο.

Vers. 11. Ἄλλα — ἀνθρώπον.

Ἐκπορέυεται ἐκ τοῦ σόματος, πᾶς λόγος, ἄλλος περὶ τῷ πονηρῷ λέγει νῦν, ὃς ἔχει πηγὴν, τὴν παρθίαν. προιών δὲ σαφηνίζει τὰ αἰσαφῶς ἔνταξ-θα ἔηθέντα.

Vers. 12. Τότε — ἐσκανδαλιώθησαν.

Ποῖον λόγον; δηλαδὴ τὸν λέγοντα, ὅτι ὡς τὸ εἰσερ-χόμενον εἰς τὸ σόμα κοινοῖ τὸν ἀνθρώπον. ἀνέτρε-πε γὰρ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων.

Vers. 13. Ο δὲ — ἐκριζωθήσεται.

Φυτέαν λέγει νῦν, τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυ-τέρων, καὶ τὰ ἐντάλματα τῶν αἰθρώπων.

Vers. 14.

Vers. 14. *Sinite illos.*

Tanquam incurabiles. Ideo enim neque ipse curauit illorum offensionem, sciens nihil illis pro futurum esse quicquid diceret.

Vers. 14. *Duces — caecorum.*

Caecos vocat eos tanquam animae oculo a fluxu affectionum excaecatos, et quasi non potentes oculos intendere in lucem veritatis. Nec solum hoc, sed et duces eorum, qui ab ignorantia scriptura rum excaecati sunt. Grande siquidem malum est aliquem esse caecum: eum vero qui caecus est, du catum alteri caeco praestare, duplex certe ma lum est.

Vers. 14. *Caecus — cadunt.*

Hoc manifestum est.

Vers. 15. *Respondens — hanc.*

Marcus autem dixit: Et quum ingressus esset domum semotus a turba, interrogauerunt eum discipuli eius de parabola. Quum enim Petrus inchoasset: alii quoque pariter interrogauerunt. Parabolam autem vocant Hebraei aenigma et sermonem obscurum. Nam quia superius dixerat Christus, Quod egreditur de ore hoc impurum reddit hominem. Deinde sicut refert Marcus, subiunxit a, si quis habet aures ad audiendum audiat, vifus est eis sermo obscurus, et ideo parabolam illum vocan tes de ipso interrogant.

Verf. 14. Ἀφετε αὐτούς.

Ως ανιάτες. διὸ τοῦτο γὰρ ὃδὲ ἐθεραπευσε τὸ σκάδαλον αὐτῶν, εἰδὼς αὐτούς ὃδὲν ὡφεληθη-
σομένους.

Verf. 14. Οδηγοί — τυφλῶν.

Τυφλὲς αὐτός Φησιν, ὡς πιξιδέντας τὸν τῆς
ψυχῆς ὄφελαλμὸν ὑπὸ τῷ βεύματος τῶν παθῶν,
καὶ ὡς μὴ δυναμένος ἐνατερίζειν τῷ φωτὶ τῆς αἰλη-
θείας. καὶ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδηγοὺς
ὄντας τῶν πεπηραμέτων ὑπὸ τῆς αἰγνοίας τῶν
γραφῶν. μέγα μὲν γέρε κακὸν τὸ, τυφλὸν ἔναι
τινα τὸ δὲ καὶ, τυφλὸν ὄντα, ὁδηγεῖν ἔτερον,
διπλοῦν ἄρες κακόν.

Verf. 14. Τυφλὸς — ἐμπεσοῦνται.

Τοῦτο, σαφέστερον.

Verf. 15. Ἀποκριθεὶς — ταύτην.

Ο δὲ μάρκος εἴρηκεν, ὅτι καὶ ὅτε ^{εἰσῆλθεν εἰς} g) Marc. 7, 17.
οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς. τῷ πέτρῳ
γάρ προκαταρξάμενου, καὶ οἱ ἄλλοι συνεπηρώτη-
σαν. παραβολὴν δὲ καλοῦσιν Ἐβραῖοι, τὸ αἰνύμα,
τὸν σκοτεινὸν λόγον. καὶ ἐπεὶ εἶπεν ὁ χριστὸς σὺνωτέ-
ρω, ὅτι τὸ ἐκπορεύμενον ἐκ τοῦ σώματος, τοῦτο
κοινοῖ τὸν ἀνθρώπον εἶτα, καθά τι. μάρκος, ^{τὸν} h) Marc. 7, 16.
ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ ἔχων ὥτα αἰσθένειν αἰγάλετω· καὶ
ἔδοξεν αὐτοῖς αὐτοφῆς ὁ λόγος· παραβολὴν τοῦτον
ἐνομάσαντες, ἐρωτῶσι περὶ τούτου.

Verf. 16.

Vers. 16. *Iesus autem — v. 17.
emititur?*

Omnia haec, per interrogationem legenda sunt.

Marcus autem postquam dixit, et in secessum egreditur, addit, Quod purgat omnes escas, hoc est puras relinquit. Dictae enim fordes in secessum egressae, pura relinquunt quae intus remanent alimenta, quae videlicet natura retinuit.

† Ἔδεξα quidem inter alia significat etiam corporis partem qua sedetur. Eius autem compositum αὐθεδέξων, ὥρος sumus est, vel stercus, quod secernitur.

Vers. 18. *Quae — hominem.*

Dixit enim etiam vicesimo secundo capite, quod ex abundantia cordis os loquitur. Primum enim in corde concupiscimus: deinde quod desideratum est, per os educimus, et ita quod foris ingreditur, rursum foras procedit: quod autem ab interioribus egreditur, adhuc intus manet et contaminat.

Vers. 19. *A — blasphemiae.*

Marcus vero latius enumerat et alia: avaritiam, malitiam, dolum, impudicitiam, oculum prauum, superbiam, et stultitiam. Ut autem breuiter et aperte dicam, cogitationes malae sunt nocuae

⁵⁾ Hentenius omittit αὐθεδέξων — ἔτι, reliqua autem cum proximo scholio coniungit.

⁶⁾ πεπάρισσων. A.

⁷⁾ ἀπολημπάγων. A.

⁸⁾ Inclusa habet in marg. B.

Vers. 16. Ὁ δὲ ἵησος — ἐσε;

³Ακριὴν, οὐτὶ τοῦ, ἔτι. κατ' ἐρώτησιν δὲ καὶ τοῦτο καὶ τὰ⁵) ἔξῆς.

Vers. 17. Ουπω — ἐκβάλλεται;

Ο δὲ μάρκος εἰπὼν, ὅτι καὶ¹⁾ εἰς τὸν ἀθεργὸνⁱ⁾ Marc. 7, 19.
ἐκπορεύεται, προσέθηκεν, ὅτι καθαρίζον^c, πάντα τὰ τὰ βρώματα, ταῦτα, καθαρός, ἀπολιμπάνεται. καὶ γὰρ ὁ δηλωθεῖς βύπος, ἐξέρχεται εἰς τὸν ἀφεδρῶνα, καθαρὸς αὐτοῖς ἔνδον πάντα τὰ βρώματα, ὅτα δηλαδὴ παρακατέσχεν ἡ φύσις.

[Ἔδρα⁸) μὲν, τὸ μέρος τῶν σώματος ἀφεδρῶν δὲ, ὁ⁹) κοπρών.]

Vers. 18. Τὰ — ἄνθρωπον.

⁴Εἰρηκε γὰρ, καὶ πρὸς τῷ τέλει τῶν εἰκοτῶν δευτέρῳ καθαλαίου, ὅτι¹⁾ ἐκ τῶν περιστεύματος τῆς k) Matt. 12, 34.
καρδίας τὸ σόμα λαλεῖ. ἐνθυμούμεθα¹ γὰρ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ, εἶτα τὸ ἐνθυμηθὲν ἐξάγομεν δικὲ τῶν σώματος. καὶ τὸ μὲν ἐξωθεν εἰσπορευόμενον, ἐξω πάλιν χωρεῖ τὸ δὲ εσωθεν ἐκπορευόμενον, ἐσω πάλιν μένεται, καὶ μιαίνεται.

Vers. 19. Ἐκ — βλασφημία.

Ο δὲ μάρκος¹⁾ πλωτύτερον ἀπαριθμῆται καὶ¹⁾ Marc. 7, 22.
ἔτερος, πλεονεξίαν, πονηρίαν, δόλον, αἰσθάνεται,
οὐφαλμὸν πονηρὸν, ὑπερφανίαν καὶ αἰφροσύνην
συντόμως δὲ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διαλεγομοὶ μέν εἰτι

⁹) κοπρῶν non est stercus, ut reddidit Hentenius.

Nam id est κόπρος. Sed κοπρῶν est receptaculum stercoris, quo stercus eiicitur.

¹⁰) ἐνθυμέμενος. A.

uae concupiscentiae: caedes vero, furtum, falsum testimonium, auaritia, dolus et superbia nota sunt: adulterium autem est, ad alienam vxorem accedere: fornicatio vero ad eam quae virum non habet: blasphemia autem esse Deo contumeliosum vel ingratum, aut illum accusare: Malitia est cogitare mala a iuersus aliquem, aut suspicari de illo quae non oportet: impudicitia est concubitus cum masculo, aut si quae est huiusmodi lascivia: oculum autem malum vocat inuidiam: Stultitia vero proprie est non nosse Deum: Dixit stultus, inquit, in corde suo, non est Deus. Sunt autem et alia mala innumera quae nunc praetermisit Christus, eo quod sufficient ea quae dicta sunt, ad habendam etiam illorum notitiam. Haec ergo a corde dixit egredi, quoniam ab illo principium habent. Horum autem principia concupiscentiae sunt, quae a corde solent emanare. Quia vero a corde, omnino etiam ab ore egrediuntur: quando in corde ebulliendo in modum mali humoris, quod superfluum est euomi cogitur.

Vers. 20. *Haec — hominem.*

Scientes et nos deinceps quae sint ea quae hominem contaminant, hanc laxe imunditiam abiciamus, quae sordidam reddit animam. Si enim ipsa sit impura, etiam si totis illuminibus corpus laue.

²⁾ Ita uterque Codex. Atque ita etiam videtur legisse Hentenius, nisi τρόπος loci εἰς inuenierit, quod ipse etiam malum. sed idem mox repetitur. Forte ἀπελθεῖν corruptum est, quod non memini legere hoc sensu. Deinde εἰς videtur netare non ad sed contra, ut παραπομένει εἰς. Rariora saepenumero Euthymius admivit vocabula. Forte scriptit αβελ.

εῖσι πονηροί, τὰ βλαβερὰ ἐνθυμήματα· ὁ δὲ
φόρος καὶ οὐκοπή καὶ οὐκέπειραστος καὶ οὐκέπειραστος
πλεονεξία καὶ οὐλος καὶ οὐκέπειραστος, γνώριμα.
ματαχείσις δέ ἐστι, τὸ εἰς τὴν ὑπανάρχον²⁾ αἴπελ-
θεῖν πορνεία δὲ τὸ, εἰς τὴν μὴ εχουσαν αὐδῆσαι.
βλασφημία δὲ, τὸ οὐκερίζειν τὸν Θεόν, οὐκέπειραστος
αὐτῷ οὐ μέμφεσθαι αὐτῷ. πονηρία δὲ, τὸ
μελετᾶν³⁾ κατέ τινος, οὐκέπολαμβάνειν, οὐ μὴ
χρὴ περὶ αὐτοῦ. αἰσέλγεια δὲ, οὐκέπειραστος,
καὶ εἴ τι τοιωτον ἀκόλασον. ὄφθαλμὸν δὲ πονη-
ρὸν ἐνταῦθα λέγει, τὴν βασκανίαν.⁴⁾ αἴρεσθαι
δὲ κυρίως, τὸ μὴ εἰδένειν τὸν Θεόν. εἴπε γάρ, Φη-
σιν, αἴρεσθαι⁵⁾ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ εἰς θεός. ^{m) Ps. 13, 8.}
εἰτὶ δὲ καὶ ἔτεραι κακίαι μυρίαι. παρέλιπε δὲ⁶⁾
νῦν ταῦτας ὁ χριτὸς, διότι τὸ αἰρεῖν τὰ ἔηθεντα
πρὸς τὴν κακείων διάγνωσιν. ταῦτα δὲ πάντα
ἐκ τῆς καρδίας εἴπεν ἐξέρχεσθαι, διότι τὰς αἰρχὰς
ἐξ αὐτῆς ἔχεσιν. αἴκαὶ γαρ τέταν, αἴ ἐνθυμή-
σεις, αἴ η καρδία πηγάδειν εἴωθεν. ἐπεὶ δὲ ἐκ
τῆς καρδίας ἐξέρχονται, πάντας καὶ ἐκ τοῦ σό-
ματος, ἔταν υπερβλυτάντων⁶⁾ ἐν τῇ καρδίᾳ,
δικηροπονηρῷ χυμῷ, τὸ περιττεῦον ἐξεμεθῆναι
βιάσηται.

Vers. 20. Ταῦτα — αὐδέρωπον.

Μαθόντες οὖθι καὶ οἵμεις τὰ μιαίνοντα τὸν αὐ-
δέρωπον, ταῦτην ἀρέα τὴν ἀυπαρίσιαν αἴπορθύψω-
μεν, τὴν κηλιδοῦσαν τὴν ψυχήν. ἐὰν γαρ ὅλοις
ποταμοῖς τὸ σῶμα λοίσης, θάδεν ὠφελος, αἴσε-

Rr 2.

Δάρ-

αβελτερεῖν, cuius tamen exempla ignoro, et si
nota sunt αβέλτερος, αβελτηρία.

³⁾ Hentenius, mala. Videtur ergo excidisse κακό, ob proximum κατά.

⁴⁾ Omittit Codex B.. τὴν βασκανίαν.

⁵⁾ νῦν, abest. A.

⁶⁾ intell. αὐτῶν.

laueris, nihil tibi proderit: illa vero, aqua la-
chrymarum et purificatione virtutum abluitur.

Cap. XXIX. De Phoenicissa siue Cananaea.

Vers. 21. *Et — Sidonis.*

Hæ ciuitates Cananaeorum erant. Quomodo er-
go qui discipulis præcepit ne in viam gerium abi-
reat, ipse abit? Non abit prædicatus, sed ut
paululum requiesceret. Ideo etiam postquam abiis-
set, ingressus domum, prout Marcus ait, nemini
nem scire voluit, nec potuit latere.

Vers. 22. *Et — ad eum.*

Marcus ait: Erat autem mulier Graeca, Syra,
Phoenicissa: hoc est Graeca quidem religione,
Syra vero lingua, Phoenicissa vero genere siue
gente. Phoenices enim Cananaei dicebantur, eo
quod metropolim Phoenicem haberent. Haec
ergo quoniam famam quidem eius iam olim audis-
set, nunc vero quod eo accessisset, sequuta est eius
vestigia.

† Syra Phoenicissa est cuiusque anima, men-
tem quasi filiam habens, quae materiae tenetur
amore: et ideo comitali morbo laborat, ac dis-
cruiciari dicitur.

Vers. 22.

7) ἀδείατη. A. Ἀδειάζειν, quod raro occurrit, est
ex ἀδειᾳ, notatque ἀδειαν ἔχειν. εὐ ἀδειας γῆ. Hoc loco ἀδειαν πραγμάτων, ἀδειαν τὰ διδάσκουν
ἔχειν.

8) τὴν, quod vulgares editiones habent, omittit
etiam infra in contextu.

Θάρτου μενούσης αὐτῆς, ἥτις ὑδατι δακρύων καὶ
καθαρίσιοις ἀρετῶν ἀπολούεται.

ΚεΦ. ΚΘ. Περὶ τῆς χανανίας.

Verſ. 21. Καὶ — σιδῶνος.

Αὕται αἱ πόλεις τῶν χανανίων ἦσαν. πῶς οὖν,
τοῖς μαθηταῖς ἐντειλάμενος, εἰς¹⁾ ὁδὸν Ἐθνῶν π) Matt. 10, 5.
μὴ ἀπελθεῖν, αὐτὸς ἀπεισὼν; οὐκ ἀπῆλθε κηρύ-
ζων· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκώλυσεν·
ἄλλας θέλων²⁾ αἵρεσίσαι μικρόν. διὸ καὶ μετὰ τὸ
ἀπελθεῖν, ὡς ὁ μάρκος ἔπειν, εἰσελθῶν³⁾ εἰς⁴⁾ ο) Marc 7, 24.
οἰκίαν, θέλειας ἥθελε γνῶναι, καὶ οὐκ ἥδυνθῆ⁵⁾
λαθεῖν.

Verſ. 22. Καὶ — αὐτῷ.

Ο δὲ μάρκος Φησὶν, ἦν⁶⁾ δὲ ἡ γυνὴ Ἑλληνίς, σύ- p) Marc. 7, 26.
εα, Φοινικίσσα τῷ γένει, τριτέσι, Ἑλληνίς μὲν,
τὴν Θηροκέαν⁷⁾ σύρσε δὲ, τῇ διολέκτῳ Φοινικί-
σσα δὲ, τῷ γένει, εἴτουν, τῷ Ἐθνεῖ. Φοινικες γάρ,
οἱ χανανίωις ἐλέγοντο, διὸ τὸ μῆτρόπολιν ἔχειν
τὴν Φοινίκην. ἀκούσασα δὲ πάλαι μὲν τὴν Φίρμην
αὐτοῦ, νῦν δὲ, ὅτι⁸⁾ ἐπιθεδήμηκεν, ἀνίχνευσεν
αὐτόν.

[¹⁾ ΣυροΦοινικίσσα²⁾ ἐτιν, ἡ ἐκάστου ψυχὴ,
ἔχεσσα, καθάπερ Θυγατέρα, τὴν διάνοιαν κε-
κρατημένην τῇ φιλίᾳ τῆς ὑλῆς, καὶ διὸ τοῦτο ἐπι-
ληπτευομένην, καὶ διαρρέησομένην.]

Rg 3

Verſ. 22.

⁹⁾ ὅτι habet uterque codex. Ne ergo quis coniiciat
ὅτε, ex superioribus repetendum, τὸ ἀντίτατα, ut
sit, νῦν δὲ ἀντίτατα, ὅτι.

¹⁰⁾ Quae inclutimus, ea B. habet in margine.

¹¹⁾ Ita alii legunt.

Vers. 22. *Dicens: — torquetur.*

Filia quae a daemonio torquebatur relicta, eo quod omnino sensu careret, seipsum profert quasi maxime indigeat ut sui misereatur, quia morbum sentiebat, et ideo innumera sustinebat incommoda. Filium autem Dauid eum vocat, quod didicerat a genere Dauid Christum oriundum. Omnibus siquidem nominatissimus erat Dauid. Male, inquit, a Daemonio torquetur, hoc est misere.

Vers. 23. *Ipse — verbum.*

Illa quidem alte vociferatur, dolorem qui latebat in corde significans: ipse vero penitus silet, suslinens donec omnis illius fides, animi modestia ac prudentia manifestaretur: quasi vario modo facere solet in multis. Similiter etiam ut ediuerso Iudeis ostenderet, qualem erga illos gereret affectum, quum infirmos eorum semel tantum rogatus, imo nec semel quidem, statim curabat: gentilium vero non ita.

Vers. 23. *Et — nos.*

Quod hic dicitur, Rogabant, litera habet ἡγώτων, quod verbum licet ut plurimum interrogare significet, interdum tamen significat deprecari. Nam et hoc loco Marcus eo vtitur, quum de muliere loquens ait: ἡγώτω, hoc est, deprecabatur eum ut daemonium eliceret a filia sua. Et Lucas quinquagesimo quarto capite ἐρωτῶ, hoc est deprecor te, habe me excusatum. Est et ubi iubere significat, ut quum circa finem decimi capituli apud Lūcam

²⁾ Forte Hentenius reperit, τὴν παρόδια. Ferri potest utrumque. τῆς παροδίας, pendet ex, τὸν πόρον.

Vers. 22. Λέγεται — δαιμονιζεται.

Τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην ἀπολιποῦσα, διὸ
τὸ παιντελῶς αὐταιθητεῖν, πρόσεισι, ἐαυτὴν
ἐλεηθῆναι μάλιστα δεομένην, τὴν αἰδανομένην
τῆς νόσου, καὶ διὸ τοῦτο μηδεὶς πάσχεισαν. οὐδὲν
δὲ δαινὸς εὐτὸν καλῶν, διὸ τὸ μαθῆν, ὅτι ἐκ δαινὸς
κατάγει τὸ γένος. πᾶσι γὰρ ἐδαινὸς ὄνομαζότα-
τος ήν· κακῶς δέ, φησι, δαιμονιζεται, ἀντὶ τοῦ,
καλεπῶς.

Vers. 23. Ο — λόγον.

Ημὲν δοῦ μεγάλας, τὸν ἐνδεμυχῶντα³⁾ τῆς
καρδίας πόνον ἐνδεικνύμενη· αὐτὸς δὲ συγῇ παν-
τελῶς, αἰνεμένων ἀπασαν φανερωθῆναι τὴν πί-
στιν, καὶ ταπείνωσιν, καὶ σύνεσιν αὐτῆς, ὅπερ
διαφόρες ἔσθε ποιεῖν ἐν πολλοῖς· ἀμαρτία δὲ καὶ
αὐτεπιδεικνύμενος ἴδαις, οἷαν περὶ αὐτοὺς ἔχει
διαθεσι, ὅτι τοὺς μὲν αἴρεταις αὐτῶν ἀπαξ
αἰτηθεῖς, ηὐ οὐδὲ ἀπαξ, εὐθὺς θεραπέεις, τοὺς
δὲ τῶν ἐθνῶν οὐχ θέτως.

Vers. 23. Καὶ — ἥμῶν.

Ηρώτων, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλουν. καὶ γὰρ καὶ
ὁ μάρκος εἴρητε περὶ τῆς γυναικὸς, ὅτι καὶ¹⁾ ἡγε-²⁾ Marc. 7, 26;
τας αὐτὴν, ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐμβάλῃ ἐν τῆς θυγα-
τρὸς αὐτῆς, ἥγουν, παρεκάλει. τὸ γὰρ ἐρωτῶ,
σημαίνει μὲν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ πυνθάνεσθαι·
σημαίνει δὲ καὶ, τὸ παρεκάλω. ὡς τὸ³⁾ ἐρωτῶ⁴⁾ Luc. 14, 18.
σε, ἔχει με παρηγγέλμένου. ἔτι δὲ, ὅτε δῆλοι καὶ τὸ
προστάτσω, ὡς τὸ ἐμβαῖς⁵⁾ δὲ⁶⁾ eis ἐν τῶν⁷⁾ Luc. 5, 3.

4) δὲ, abest. A.

Lucam dicitur: Ingressos autem in unam navim quae erat Simonis Ἰησοῦς, id est iussit eum ut a terra abduceret pulillum. Tantum præceptor ei im iussit. Nam et paulo post quasi autoritatem habens dixit, duc in altum.

Vers. 24. *At ille — Israel.*

Sufficiebat quidem silentium, ut eam in desperatione in coniceret: at responsio multo etiam ampius desperationem intendit. Respondit enim: Non sum misericordia nisi ad Iudeos, hos enim appellant oues perditas domus Israel. Nam decimono non quoque capite rursum ita dixit Apostolis: Ite autem potius ad oues perditas domus Israel. Quid ergo mulier? Quum se se videret esse desperatam, repudiatos etiam filios qui pro ea deprecarentur, non desperauit: nam magnam habebat fidem ac prudentiam: sed impudens est honesta impudentia: et iam relicto clamore qui eminus fiebat, proprius accessit. Nos autem non ita, sed ubi statim non assequimur, desistimus: quum proprius oporteret accedere, et feruentius orationi incumbere.

Vers. 25. *Illa — me.*

Vsque tunc enim neque in illius conspectum ausa fuerat accedere, indignam se se reputans.

Vers. 26. *Ille — catellis.*

Quantum illa augebat petitionem, tantum ipse repulsionem. Marcus ait quod dixerit ei: sine primum saturari filios. Undique enim ostendebat fami-

πλοίων, ὁ ἦν τῇ σύμμαχος, ἡρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ
τῆς γῆς ἐπανάγαγεν ὅλιγον. ὡς διδάσκαλος γὰρ
προσέταξεν. ἐπεὶ καὶ μετὰ μικρὸν ἐξεστιασθῶς
εἴπεν, ἐπανάγαγε¹⁾ εἰς τὸ βάθος.

^{c)} Luc. 5. 4.

Vers. 24. Ο — ισραήλ.

Ικανὴ μὲν καὶ ἡ σιωπὴ, εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλλεῖν
αὐτήν· ή δ' ἀπόκρισις πολλῷ πλέον τὴν ἀπορίαν
ἐπέτεινεν. ἀπεκρίθη γὰρ, ὅτι οὐκ ἀπετάλην εἰς
ἄλλους, εἰ μή εἰς τοὺς ἰθαίνεις. τέττας γὰρ ὠνό-
ματε πρόβατα ἀπολωλότα σίκου ισραήλ. ἐπεὶ
καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῖς ἀπο-
σόλοις ὅτω⁵⁾ πάλιν εἶπε. πορένεθε²⁾) δὲ μᾶλλον v) Mat. 10. 6.
πρὸς τὰ πρόβατα τὰς ἀπολωλότα σίκου ισραήλ.
τί οὖν ἡ γυνὴ; Θεασαμένη παροφθεῖσαν μὲν ἔσυ-
τὴν, ἀποπεμφθέντας δὲ καὶ τοὺς ὑπερ αὐτῆς
παρακαλέσαντας, οὐκ ἀπέγνω πολλὴν γὰρ
εἶχε πίειν καὶ σύνεσιν· ἀλλ' ἀναισχυντεῖ καλὴν
ἀναισχυντίαν, καὶ ἀφεῖσα τὸ κράζειν πόρρωθεν,
ἔγγυς εέρχεται. ἡμεῖς δὲ οὐχ ὅτας, ἀλλ' ὅταν
μή τύχωμεν, ἀφιείμεθα, δέοντας ἔγγυτερον προσ-
ελθεῖν, καὶ θερμότερον ἐπικεῖθαι.

Vers. 25. Η — μοι.

Αχει γὰρ τότε, 8δ' εἰς ὅψιν αὐτοῦ τετόλμηκεν
ἐλθεῖν, ἀναξίαν ἔσυτὴν κρίνουσα.

Vers. 26. Ο — κυναρίοις.

Οσον ἐπέτεινεν ἐκείνη τὴν αἴτησιν, τοσοῦτον καὶ
αὔτοί τὴν παραίτησιν. ὁ δὲ μάρκος Φησὶν, ὅτι
εἴπεν αὐτῷ, ἀφεσ^{x)}) πρῶτον χρεταθῆναι τὰ τέκνα. x) Marc. 7. 27.

Rr 5

πολλ-

⁵⁾ ὅτω, abest. A.

familiaritatem ac dilectionem erga Iudeos, eo-
rumque procurabat honorem. Filios quidem eos
vocauit tanquam suos ac dilectos: Ethnicos vero
catellos tanquam impuros ac scelestos. Panem
autem dicit sanitatem non corporum tantum, ve-
rum etiam animarum. Et vide mulieris prudenti-
am: Christi enim verbis perculta, suum ab illis
fexit patrocinium.

Vers. 27. *At illa — suorum.*

Certe Domine vere dixisti: illi quidem sunt filii,
ego vero vna e catellis: ideoque mei potius miser-
ri oportet. Nam et catelli edunt de micis quae
cadunt a mensa dominorum suorum. Quia ergo
catella sum, non aliena sum, neque de micis pa-
ticipare prohibeo, sicut neque catelli: de micis
inquam intellectualibus, id est sanitatibus collatis
ab eo, qui nunc casu sese obtulit. Quod ergo
adeo repulsa non discessit, fidei erat: quod vero
fide catellam est confessa, humilitatis: quod autem
a Christi sermonibus patrocinium sibi aptauerit,
prudentiae. Propterea enim Christus sanitatem
distulit, ut haec manifesta fierent: atque per illa
huius philosophiam demonstraret, utique confun-
derentur Iudei, adeo fide, humilitate ac pruden-
tia a gentili muliere superati: praeterea ut haec
videntes Apostoli, sumerent audaciam, quoniam
postmodum ad gentes emittentur. Iam itaque
Christus illius fidem promulgat.

Vers. 28. *Tunc — illa hora.*

Marcus autem ait Christum ad illam dixisse: Pro-
pter hunc sermonem, abi: exiuit daemonium a
filia

πανταχόθεν γὰρ ἐδίλε τὴν τῶν ιεράσιων σικείωσιν,
καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ὥγαπην καὶ τιμὴν καὶ περιε-
νιαν. καὶ τέκνα μὲν αὐτοὺς ἀνόμασεν, ὡς γυνοῖ-
ους καὶ ὡς ἡγαπημένους· κυνάριοι δὲ, τὰ ἔθνη,
ὡς ἀνάθαρτα, καὶ ὡς μιαρά. ἄρτον δὲ λέγει,
τὴν θεραπείαν, ἢ τὴν σωματικὴν μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὴν ψυχικήν. καὶ ὅραι σύνεσι γυναικός. δρα-
ξαμένη γὰρ τῶν τοῦ χριστοῦ ἑημάτων, ἀπ' αὐ-
τῶν πλέκει συνηγορίαν ἐαυτῆς.

Vers. 27. Ἡ δὲ — αὐτῷ.

Nαὶ, κύριέ, φησιν, ἀληθῶς εἶπας. τέκνα μὲν
ἐκεῖνοι κυνάριοι δὲ ἐγώ· καὶ διὰ τοῦτο με χεὶ^ν
μᾶλλον ἐλεηθῆναί· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἀπὸ τῶν
ψιχίων ἐθίστων πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης
τῶν κυρίων αὐτῶν. ἐπεὶ τοίνυν κυνάριον εἴμι, οὐκ
εἴμι ἀλλοτρίος, ἀδὲ καλύμματι τῶν ψιχίων μετο-
σχῶν, ὡσπερ ἀδὲ τὰ κυνάρια. ψιχίων νοεμένων,
τῶν ἐκ τοῦ παρατυχόντος ἴστεων. τὸ μὲν οὖν μὴ
ἀποσῆγαι, τοσοῦτον ἐξεδεναθεῖσαν, πίστεως ἵν·
τὸ δὲ συνομολογῆσαι κυνάριον ἐαυτὴν, ταπεινώ-
σεως· τὸ δὲ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ χριστοῦ κατατκευό-
σαι συνηγορίαν, συνέσεως. διὰ ταῦτα τοῖντο^ρ)
ἀνεβάλετο τὴν ἴασιν ὁ χριστός, ἵνα ταῦτα φανε-
ρωθῶσιν, ἵνα δείξῃ τὴν ἐν τούτοις φιλοσοφίαιν
αὐτῆς, ἵνα καταισχυνθῶσιν ιερᾶις, τοσοῦτον εἰς
πίστην καὶ ταπεινώσων καὶ σύνετην ἡττώμενοι γυναι-
κὸς ἐθνικῆς, ἵνα ταῦτα βλέποντες οἱ ἀπόστολοι,
θαρρήσωσιν ὑπερον, ἀποειλλόμενοι πρὸς τὰ ἔθνη.
λοιπὸν οὖν ἀνεκήρυξεν αὐτὴν ὁ χριστός.

Vers. 28. Τότε — ὠραῖς ἐκεῖνης.

O δὲ μάρκος, εἰπεῖν τὸν χριστὸν πρὸς αὐτὴν,
φησιν, ὅτι^γ) διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὕπαγε, ἐξελί^γ) Marc.7, 29.
λυθε

filia tua, hoc est propter hunc sermonem quo sapienter admodum vfa es ad patrocinium. Etenim saluator et fidei eius laudauit et prudentiam. Et ideo Matthaeus quidem laudem fidei eius scripsit: Marcus vero prudentiae.

Tu autem considera quomodo quum Apostoli pro illa deprecati fuissent, nihilque effecissent, ipsa potius perfecit. Hinc enim docemur, quod Deus manuult nos pro nobisipsis obsecrare: discipuli enim maiori libertate vtebantur, sed mulier magnam demonstrauit constantiam ac perseverantiam. Et vere magna potest precationis affinitas.

Praefigurabat autem iuxta allegoriam Canaanaea haec mulier ecclesiam e gentibus congregandam, quae dum in finibus suarum obscurioriarum permanxit, filiam habebat a daemonio agitataam, videbant operationem daemonibus subiectam. Vbi autem ecclisa est a finibus suis, oblita scilicet populi sui ac domus patris sui, Christi sermone digna effecta est, et a daemonum violentia liberata.

Vers. 29. *Et — illuc.*

Interdum quidem ipse circumvit, sanans eos qui male habent: quandoque autem sedet exspectans eos quibus cura opus est: illud quidem sua bonitate, hoc vero, ut de insimorum fide sumat experimentum. Frequenter autem in montem ascenit, propter suae aititudinem diuinitatis: ac doctis a solo eleuari eos, qui Deo appropinquare cupiunt.

Cap.

7) Haec fortasse contra Codicem saum mutauit Hentenus.

λυθετὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρέσ σου, τετένι,
διὸ τὸν λόγον, ὅτινι πρὸς συνηγορίαν ἔχειστω,
συνετῶς ἀγαν. καὶ γὰρ ὁ σωτῆρ καὶ τὴν πίσιν
αὐτῆς ἐπήνεσε, καὶ τὴν σύεσιν. καὶ διὸ τοῦτο
ματθέασ μὲν τὸν ἐπαγνον τῆς πίσεως αὐτῆς ἐγένε-
ψε, μάρκος δὲ τὸν τῆς συνέσεως.

Σὺ δὲ σκόπε, πῶς τῶν ἀποστόλων δεηθέν-
των ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ μηδὲν αἰνισάγτων. αὐτὴ
μᾶλλον ἥνυσε. διδασκόμεθα γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι
ὁ Θεὸς βέλεται μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυ-
τῶν ἵκετένειν. οἱ μὲν γὰρ μαθηταὶ μέίζονα παρ-
δησίαν εἶχον, ἀλλ’ η γυνὴ πολλὴν καρτερίαν
ἐπεδεῖξατο. καὶ ἐντας μεγάλα δύναται προσε-
δρεῖα παρακλήσεως.

Προετύπω δὲ κατὰ ἄλληγορίαν ή χαντανία
αὗτη γυνὴ, τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἣτις ἐώς
μὲν ἔμενεν ἐν τοῖς ὕριοις τῆς Θρησκείας αὐτῆς,
εἶχε τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην, ἥγουν, τὴν
πρᾶξιν κυριευομένην ὑπὸ δαιμόνων· ἐξελθοῦσα δὲ
τῶν ὕριων αὐτῆς⁷⁾ ἐπιλάβθ²⁾ γάρ, Φησι, τοῦ³⁾ II.
λαζ σο, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· λόγου
ἡγεμόθη παρὰ χριστοῦ, καὶ ἀπηλλάγη τῆς δύνα-
σεως τῶν δαιμόνων.

Vers. 29. Καὶ — ἐκεῖ.

Ποτὲ μὲν, αὐτὸς περιέρχεται θεραπέυων τὸν
κακὸν ἔχοντας, ποτὲ δὲ, καθηγηταὶ περιμένων
τοὺς χείζοντας θεραπείας· ἐκπέμπει μὲν, διὰ σικίδαιν
ἀγκάθητητα, τοῦτο δὲ, δοκιμάζων τὴν πίσιν τῶν
κακούντων. συνεχῶς δὲ εἰς ὅρος ἀνεισι, διὸ τὸ
ὑψός τῆς ἑκτοῦ θεότητος, καὶ παιδέων ἐπ-
αιρεομένη χαμόθευ τοὺς πλησιάζειν τῷ θεῷ θέ-
λοντας.

Cap. XXX. De turbis sanatis.

Vers. 30. *Et — multos.*

Kυλλοι (pro quo Mutilos vertimus) proprie dicuntur, qui manibus carent, sicut trigesimo septimo capite manifestius patebit.

Vers. 30. *Et — illos.*

Vide proficiemt illorum fidem. Neque enim amplius tangunt fimbriam vestimenti eius, sed proiiciunt solum ad pedes eius: et repente curat illos: non quod maioris sint fidei quam Cananaea, sed quod Iudei sint: ut ingratorum obturet ora Iudeorum, demonstrans illos maiori dignos supplicio. Ingratus enim quanto maioribus pluribusque afficitur beneficiis, tanto ad maiorem poenam iuendam est obnoxius.

Vers. 31. *Ita ut — videre.*

Mirabantur propter eorum multitudinem qui curabantur, et propter curationis velocitatem.

Vers. 31. *Et — Israel.*

Deum ipsius Israel, hoc est, qui ab Israelitis colebatur.

Cap. XXXI. De septem panibus.

Vers. 32. *Iesus autem — edant.*

Dies tres, pro diebus tribus. Admiranda erat tanta turbae perseverantia. Quare autem tacent disci-

⁸⁾ τις, addit. A.

ΚεΦ. Λ. Περὶ τῶν Θεραπευθέν-
των ὄχλων.

Vers. 30. Καὶ — πολλούς.

Κυλλοὶ κυρίως, οἱ χειρεῖς, ὡς ἐν τῷ λόγῳ Κεφαλαίῳ διαγνωθήσεται.

Vers. 30. Καὶ — αὐτούς.

⁷Ορεα, προκόπουσαν τὴν πίειν αὐτῶν. οὐκ ἔτι γαίῃ ἀπτούται τῇ κρασπεδῇ τοῦ ἵματος αὐτοῦ, ἀλλὰ διπτούται μόνον πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ παρεγχέμενος θεραπένεια αὐτοὺς, εὐχάριστος τῆς χαρακτηρίας, ἀλλὰ ὡς ιδομένες, ἐμφρεστών τῶν ἀνθρακίων ιεραίων τὰ σόματα, οἷοι ἀποφύγοντες μέζοις τημωρίας αἰξίους. ὁ γαίραχόριστος, ὃσον εὐεργετεῖται μεῖζον, τοσοῦτον γίνεται μεῖζον κολάσιον ὑπεύθυνος.

Vers. 31. Ὡς — βλέποντας.

⁸Ἐθαύμαζον, διότι τετὸ πλῆθος τῶν θεραπευομένων, καὶ διότι τὸ τάχος τῆς θεραπείας.

Vers. 31. Καὶ — ισραήλ.

Τὸν θεὸν⁹⁾ ισραὴλ, τετέντος, τὸν τημώμενον ὑπὸ τῶν ισραηλιτῶν.

ΚεΦ. ΛΑ. Περὶ τῶν ἑπτὰ ἀρτῶν.

Vers. 32. ο — φάγωσιν.

⁹⁾ Ήμέραι⁹⁾ τρεῖς, ἀντὶ τοῦ, ἡμέραις τρισι. Θαυμαῖη δὲ ἡ τοσαύτη τοῦ ὄχλου καρτερία. διατέθει

⁹⁾ Ab ἡμέραι ad τρισι omiserat Hentenius.

discipuli, nec dicunt ut prius, Dimitte turbas, idque tribus iam elapsis diebus? Quia videbant illos perseuerantes, ac gaudentes super sanitasibus infirmorum, nec famem peritus sentientis.

Fortassis autem et ad tertium usque diem escas detulerant: ideo tunc demum ad miraculum accedit, quando in ciborum indigentia constituti sunt. Quare autem rursus illos in deserto pascit? Utique ne in via deficerent, si ut ipse constanter dicit, et ut confirmaret signum praecedentium quinque panum, unde enim diuulgatum erat, ut quod publice factum fuerat.

Vers. 32. *Et — via.*

Marcus autem addidit: Quidam enim eorum elonginquo venerunt. Vide ergo Domini humanitatem. Nam sciens naturam humanam cibo indigere, prouidet ei etiam non requisitus, cibumque præbet. Communicat autem cum discipulis, ut recordati miraculi quinque panum, offerant ei panes quos habent, et dicant: Multiplica etiam hos: sed non intellexerunt illi causam interrogacionis: ideo rursus indigentiam obiciunt.

Vers. 33. *Et — tantam?*

† Desertum intelligi potest humana natura, aut mundus iste: in quo nulli sunt ad sermonem virtutis et cognitionis, qui propter fidem ac spem futu-

²⁾ Hentenius reddidit, ac si repererit, πονοφανές. Sed retinendum videtur, πανοφανές.

²⁾ Hie addiderat Hentenius scholam allegoricum, quod in meis paullo interioris legitur ad versum tricelimum tertium.

δὲ σιγῶσιν οἱ μαθηταὶ, καὶ οὐχ, ὡς πρότερον,
λέγοσιν, ἀπόλυτον τὸν ὄχλον, καὶ ταῦτα τριῶν
παρελθόσαν ἡμερῶν; διέτι ἐβλεπον τοὺς προσ-
καρτεροῦντας χαιρούτας ἐπὶ ταῖς ἀναρρώσεσι τῶν
ἀδενούντων, καὶ οὐδὲ ὅλως αἰδανομένος λιμῷ.

"Ιερὸς δὲ καὶ μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας εἶχον
ἔφεδρα. διὸ καὶ τότε λειπὸν ἐπὶ τὸ θαῦμα ἔχε-
ται, ὅτε κατέτηται ἐν χρείᾳ τροφῆς. τίνος δὲ
ἔτεκεν πάλιν αὐτοὺς ἐν ἐρημῷ τρέφει; πάντως,
ἴα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ σδῶ, καθὼς αὐτὸς εἶπε
προιόντι, καὶ ἴα βεβαιώσῃ τὸ σημεῖον τῶν προ-
λαβόντων πέντε ἄρτων. διατεθέρυλλητο γὰρ πα-
ρεῖ πᾶσιν, ὡς¹⁾ κανοφανές.²⁾

Vers. 32. Καὶ — ὁδῷ.

"Ο δέ μάρκος προσέθηκε· τίνες⁴⁾ γὰρ εἰ³⁾ αὖ- a) Marc. 8, 3.
τῶν μακροθεν ἤκουσιν. ὅρα δὲ δεσπότου Φιλανθρω-
πίαν. εἰδίσι γάρ, τὴν αὐτῷ πάντην φύσιν δεσμένην
τροφῆς, προνοεῖται ταύτης, καὶ μὴ αἰτηθεῖς,
παρέχει τροφὴν. κοπολογεῖται δὲ πρὸς τοὺς με-
θητὰς, ίας αὐτομηδέντες τοῦ θαύματος τῶν
πέντε ἄρτων, προσειέγκωσιν αὐτῷ τὰς ἄρτους,
οὓς ἔχοσι, καὶ εἰπῶσιν, ὅτι πλήθυνον καὶ τούτους.
ἄλλ' ἢ συνῆκαν ἐκεῖνοι τὴν αἰτίαν τῆς ἐρωτήσεως.
διὸ καὶ πάλιν τὰ τῆς ἀπορίας προβάλλονται.

Vers. 33. Καὶ — τοσοῦτον;

[Ἐρημία⁴⁾ νοθεῖη αὐτὸν, η φύσις τῶν αὐτῷ πάντων,
η ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ προσμένουσιν τῷ λόγῳ τῆς
ἀρετῆς καὶ γνάτεως οἱ διὸς τὴν πίσιν καὶ τὴν ἐλ-
πίδα

³⁾ εἰ³⁾ infra apud Marcum in contextu non agnoscunt Codices Euthymii.

⁴⁾ Inclusa in margine habet Cod. B.

futurorum bonorum, mala patiuntur. Tres autem dies, tres animae potentiae per quas affidui sunt: per rationalem quidem inquirentes: per concupiscibilem vero, quod quaesitum est desiderantes: per irascibilem autem, pro eo quod concupitum est decertantes. Aut tres dies sunt tres leges generaliores: naturalis, scripta et euangelica, ad modum diei illuminantes, et ad eius quod expedit operationem excitantes. Qui ergo secundum hos etiam tres dies, ad Dei sermonem perseverant, et pro unoquoque labores prompto sustinent animo, nequaquam ieuni relinquentur, sed suscipiunt splendidum ac diuinum cibum: pro naturali quidem lege, promptissimam efficaciam eorum quae naturali instinctu effici possunt: pro scripta vero, ne affectiones quae praeter naturam insurgunt sequantur: pro euangelica autem, uniuersum ad Deum ac deificationem.

Et prius et postea in deserto loco longe a ciuitatibus ac vicis hoc facit miraculum, ne turbis videatur a propinqua ciuitate ac vico cibos deferre.

Vers. 34. *Et — pīsciculos.*

In quinque panibus hoc etiam interrogavit, sicut dixit Marcus, et ne sic quidem intellexerunt. Quod si tantae eorum caecitati indignaris, quod quem adeo recens praeteriisse illud miraculum, adeo velociter oblii sunt: admirare tamen quod veritatem ita colant, ut scribentes, suos etiam defectus non abscon-

⁵⁾ Hentenius videtur legisse ηγερας. Forte νόμου legendum.

⁶⁾ Hoc confirmat coniecturam modo propositam.

πίδαι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κακοπαθοῦντες.
 ἡμέραι δὲ τρεῖς, αἱ τῆς Ψυχῆς τρεῖς δυνάμεις,
 καὶ ἀσ προσμένουσιν τῷ μὲν λόγῳ, ζητοῦντες
 τὴν ἐπιθυμίαν δὲ, ποθοῦντες τὸ ζητούμενον· τῷ
 θυμῷ δὲ, υπεραγωγούμενοι τῇ ποθεμένῃ. ἡ οὖ
 τρεῖς γενικώτεροι νόμοι, ὁ Φυσικὸς, ὁ μωσαϊκὸς,
 ὁ εὐαγγελικὸς, φωτίζοντες δίκην ἡμέρας, καὶ
 πρὸς ἔργασίαν τῇ σιμφέροντος διεγέροντες. οἱ τοι-
 νυν καὶ κατὰ τούτες τοὺς τρεῖς⁵⁾ λόγοις τῷ θεῷ
 λόγῳ προσμένοντες, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκάτετο πό-
 νους προθύμως ὑπομένοντες, οὐκ ἀπολύονται τή-
 σεις, ἀλλὰ δέχονται τροφὴν δαψιλῆν καὶ θέσειν
 ὑπὲρ μὲν τοῦ Φυσικοῦ⁶⁾ νόμου, τὴν ἀπταισον τῶν
 κατὰ Φύσιν ἐνέργειαν ὑπὲρ δὲ τοῦ γραπτοῦ, τὴν
 ἀνεργησίαν τῶν πάρες Φύσιν παθῶν· ὑπὲρ δὲ τῇ
 εὐαγγελικοῦ, τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν ἐνωσιν καὶ
 θέωσιν.]

Καὶ πρότερον, καὶ ὕσερον, ἐν ἐρημίᾳ, πόδ-
 ᾔω πόλεων καὶ καμῶν, τὸ θαῦμα τοῦτο ποιεῖ,
 ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς ὄχλοις ἐκ πλησιαζούσης πόλεως
 ἢ καμῆς τὰ βράχματα μετακομίζειν.

Vers. 34. Καὶ — Ιχθύδια.

Καὶ ἐπὶ τῶν πέντε ἀρτῶν τοῦτο ἥρωτησεν, ὡς
 ἐπεν ὁ^{b)} λουκᾶς. ⁷⁾ καὶ οὐδὲ ὅτω συνῆκαν· σὺ δὲ, ^{b) Marc. 6, 38.}
 εἰ καὶ κακίζεις τὴν τοσαύτην πάρωσιν αὐτῶν, ὅτι
 νεαρεῖς ὃντος ἔτι τοῦ προφθάσαντος θαύματος,
 ὅτω⁸⁾ ταχέως ἐπελάθοντο· ἀλλὰ θαύμασον τὸ
 φιλόληθες αὐτῶν, πῶς γράφοντες οὐ κρύπτεσι
 Ss 2: τὸ

7) Apud Luc. 9, 13. nihil tale reperitur. Scriben-
 dum ergo cum Henricio μάρκος.

8) ἔπω, male. A.

abscondant. Aduerte etiam quantum ventri domi-
nabantur. Quum enim essent in deserto, et tres
dies demorarentur, septem tantum panes attu-
lerant.

Vers. 35. *Et — v. 37. saturati sunt.*

Similia prioribus et dicit, et facit, ut prius mi-
raculum ex omni parte eis ad memoriam re-
ducat.

Vers. 37. *Et — v. 38. pueros.*

Quomodo ibi duodecim cophini superfuerant, hic
autem sportae septem, quum oporteret hic magis
superesse? plures enim erant hic panes, et paucio-
res qui manducauerant. Dicit Chrysostomus spor-
tas cophinis suisse fortasse maiores. Vel alio quo-
que modo. Ita dispositum erat, ut huiusmodi
fragmentorum diuersitas ac inaequalitas, indelebi-
lem vtriusque miraculi memoriam conferuaret.

Praeterea et aliter. Ibi quidem cophinos ae-
quali numero cum Apostolis fecit: hic autem
sportas aequali numero cum panibus: vtrinque do-
cens facile ei esse quod velit facere.

Iam vero secretius etiam considerare oportet
de illis quinque millibus, et de his quatuor milli-
bus. Quinquies mille sunt imperfecti in virtute:
quater autem mille sunt perfectiores. Multi siqui-
dem sunt et isti et illi: semper tamen imperfectio-
res numero vincunt perfectiores. Edunt autem
juxta Christum, hoc est spiritualiter intelligunt:
imperfectiores quidem pauciora documenta pro-
pter imbecillitatem, perfectiores vero plura propter
corum

²⁾ of, abest. B.

¹⁾ Tom. VII, pag. 539. D.

τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα. ἐννόησον δὲ καὶ, πῶς ἐκυρίευον
τῆς γατρός. ἐν ἐρημίᾳ γάρ ὅντες, καὶ τρεῖς ἡμέ-
ραις διατριβούντες, ἐπτὰ μόνους ἀρτὰς ἐπεφέ-
ροντο.

Vers. 35. Καὶ — v. 37. ἔχορτάθησαν.

[“]Ομοια τοῖς προτέροις καὶ λέγεται καὶ ποιεῖ, ἵνα
πανταχόθεν αὐτοὺς ἀναμνήσῃ τοῦ προτέρου θαύ-
ματος.

Vers. 37. Καὶ — v. 38. παιδίων.

Πῶς ἐκεῖ μὲν δώδεκα κίριοι ἐπερίσσευσαν, ἐν-
ταῦθα δὲ σπυρίδες ἐπτὰ, δέον ἐνταῦθα μάλιστα
πλεῖον περισσεῦσαι, ἐνθα καὶ πλείονες²⁾ οἱ ἄρτοι
καὶ ἐλάτονες οἱ ἐθίοντες; Φησὶν¹⁾ ὁ χρυσόσομος,
ὅτι αἱ σπυρίδες ἵσως μείζους τῶν κοφίων ἦσαν, η
καὶ ἐτέρως ὠκονομήθη τὸ τοιοῦτον, ἵνα η τοιαύτη
τῶν περισσευμάτων διαφορὰ καὶ ἀνοικεότης,
ἐκατέρου θαύματος μηδὲν ἀνεξάλειπτον συν-
τηρήσῃ.

Καὶ τρόπον ἔτερον πάλιν. ἐκεῖ μὲν τὰς κοφί-
νους ἴσαριθμος τοῖς ἀποσόλοις ἐποίησεν· ἐνταῦθα
δὲ τὰς σπυρίδας ἴσαριθμος τοῖς ἄρτοις· διδάσκων
ἐντεῦθεν, ὅτι ὃδον αὐτῷ ποιεῖν, οἷα βέλεται.

Χρὴ δὲ λοιπὸν καὶ μυζικῶτερον ἐπιθεωρῆσαι,
περὶ τε τῶν πεντακισχιλίων ἐκένων, καὶ περὶ τῶν
τετρακισχιλίων τάτων. πεντακισχιλίοις μὲν εἰσιν,
οἱ ἀτελέτεροι πρὸς ἀρετήν· τετρακισχιλίοις δὲ, οἱ
τελεότεροι. πολλοὶ μὲν γάρ καὶ οὗτοι, καὶ μεῖνον.
πλείονες δὲ αἱ οἱ ἀτελέτεροι τῶν τελεότερών.
ἔθιουσι δὲ κατὰ χριστὸν, τάτεσιν, νοοῦσι πιευμα-
τικῶς, οἱ μὲν ἀτελέτεροι, ἐλάττονας νοήματα, δι
αθλένεισαν τοῦ νοῦ· οἱ δὲ τελεότεροι, πλείονα, δι

eorum fortitudinem. Superfunt tamen plura ab imperfectioribus, eo quod pauciora edant: a perfectioribus autem pauciora, eo quod pluribus alantur.

Haec sane diximus nos simplicius ac manifestius: alii vero seipso in subtile disputationes dmittentes, multam et anxiā contraxerunt de minimis rebus disceptationem ac molestiam, nec id in praesenti tantum loco, verum etiam in aliis multis considerationibus, quas pro molestis habentes praetercurrimus.

Vers. 39. *Et — in nauim.*

Non abiit pedestri itinere, ne sequentes glorificarent eum;

Vers. 39. *Et — Magdala.*

Marcus autem dicit quod statim nauim ingressus cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha: utrumque enim cognomen regio illa habebat.

Cap. XVI. v. 1. *Quumque accessissent — ipsis.*

Hic rursum verbum ἐπερωτῶ non interrogare, sed deprecari significat, ut praediximus. Signum autem de coelo videre quaerebant, quod prodigiose circa solem fieret, aut circa lunam, aut in stellis. Hoc vero tentantes quaerebant: neque enim ut crederent, sed ut quasi Magom apprehenderent. Et alii quoque tentatores ante nos signum de coelo quaesiuerunt ab eo, sicut vicesimo tertio capite praedicatum est, et ibi aliam etiam quaeras causam.

Vers. 2.

Ἐγώ, abest. A.

εὐθένειαν. περιττέουσι δὲ, αὐτὸ μὲν τῶν ἀτελεσέων, πλείονα, δὶ ὄλιγοφροφίαν· αὐτὸ δὲ τῶν τελεοτέρων, ἐλάσσονα, διὰ πολυτροφίαν.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήκαμεν ήμεῖς ἀπλάγτερον καὶ συνοπτικάτερον. ἄλλοι δὲ καθέίτες ἑαυτούς εἰς λεπτολογίαν, πολλὴν ἐπεσύραντο σμικρολογίαν καὶ αὐδίαν, οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον, ἄλλας καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις θεωρήμασιν, ἀπερέκοντες, ὡς ὄχληρα, παρατρέχομεν.

Vers. 39. Καὶ — πλοῖον.

³Οὐκ ἀπῆλθε πεζέων, ἵνα μὴ ἀκολουθοῦντες δοξάζωσιν αὐτόν.

Vers. 39. Καὶ — μαγδαλέ.

Μάρκος δέ φησιν, ὅτι καὶ ²⁾ εὐθέως ³⁾ ἐμβὰς εἰς c) Marc. 8, 10. τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη δαλμακιανθά. καὶ ἀμφοτέρας γὰρ τὰς ἐπωνυμίας εἶχεν ἡ χώρα ἐκείνη.

Cap. XVI. v. I. Καὶ προσελθόντες
— αὐτοῖς.

Ἐπηρώτησαν, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλεσαν, ὡς προεργάκαμεν. σημεῖον δὲ ἐξ ὀρῶν ἐζήτουν ίδειν, τερατουργύμενον ἢ περὶ τὸν ἥλιον, ἢ περὶ τὴν σελήνην, ἢ περὶ τὰς αἰσέρας. ἐζήτουν δὲ τοῦτο, περίζοντες. Ἐγαρ, ἵνα πιεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιλόβωνται αὐτοῦ, ὡς γόντος. καὶ ἄλλοι δὲ πρὸ τέτων πειραζαὶ σημεῖον ἐξ ὀρῶν ἐζήτησαν ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ νεφαλαίῳ προειρήκαμεν. καὶ ζήτησον ἐκεῖ καὶ ἄλλην αἰτίαν.

Vers. 2. *At ille — eis.*

Marcus vero dixit quod etiam ingemuit spiritu suo, hoc est, ingemuit a spiritu, ab animo, quod nos possumus dicere ab intimo cordis. Nam quin tentantes ipsos cognouisset, ingemuit propter incuribilem illorum malitiam, et dixit eis.

Vers. 2. *Vespere — v. 3. potestis?*

Hypocritas hos nominauit, non solum tanquam alia dicentes, et alia sentientes, verum etiam tanquam habentes se pro sapientibus, quum essent insipientes. Dicit ergo: Apparentiam a coelo nostris diiudicare, quando serenitatem indicat, et quando tempestatem: signa vero temporum non potestis diiudicare? Quodsi sapientes essetis, cognosceretis utique quod haec signa quae in terra sunt, praesentis sunt temporis: signa vero quae de coelo sunt, temporis sunt consummationis seculi. Tunc enim sol obscurabitur, et luna non dabit splendorem suum, stellaeque cadent de coelo.

Vers. 4. *Et — Prophetae.*

Haec eodem modo dixit vicesimo tertio capite, et in eo declarata sunt. Tu vero eorum excaecationem considera: quod quum Ionam noiscent, ac praesentia verba et prius et nunc quoque audissent, noluerunt interrogare, ac discere quod esset hoc signum quod diceret: tentatores enim erant sicut dictum est: ideo etiam ipse relicta illis abscessit.

Vers. 4.

*) *avasevāξug. A.*

Vers. 2. Ὁ δὲ — αὐτοῖς.

Ο δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ⁴⁾ αὐτοῖς εἴχεται τῶν πνεύματι αὐτοῦ, λέγει, τετέσιν,³⁾ αποσενέξαις ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὁ λέγομεν ημεῖς, ἀπὸ Βαθούς, ἀπὸ καρδίας. γνοὺς γὰρ αὐτοὺς πειράζοντας, ανετέλεξεν ἐπὶ τῇ αὐτῷ πονηρίᾳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

Vers. 2. Ὁψιας — v. 3. δύναθε;

Τηρειτὰς αὐτοὺς ὡνόμαστεν, οὐ μόνον ὡς ἄλλως μὲν λέγοντας, ἄλλας δὲ φρονοῦντας, ἄλλα καὶ ὡς δοκοῦντας μὲν σοφούς, οὐτας δὲ ἀσόφους. λέγει τοῖνυν, ὅτι τὴν μὲν ἐπιφάνειαν τοῦ ὁρατοῦ γνώσκετε διακρίνειν, πότε μὲν εὐδίαιν δῆλοι, πότε δὲ χειρῶνας τὰ τέ σημεῖα τῶν καιρῶν. & δύναθε διακρίνειν. εἰ γὰρ οὗτοι, ἐγνώσκετε αὖν, ὅτι αὐτὶ μὲν τὰ ἐν τῇ γῇ σημεῖα τοῦ παρόντος εἰσὶ καιροῦ· τὰ δὲ ἐξ ὁρανοῦ σημεῖα, τοῦ καιροῦ τῆς συντελείας εἰσὶ. τότε^{c)} γὰρ ὁ ἥλιος σκοτιώθεται, e) Matt. 24, 29 καὶ ἡ σελήνη & δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ αἰτέρες πεσοῦνται ἀπὸ τῆς ὁρατοῦ.

Vers. 4. Καὶ⁴⁾ — προφῆται.

Ταῦτα εἶπεν ἀπαραλλάκτως καὶ ἐν τῷ εἰκοσῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκένω. οὐ δὲ αὐτῶν ὅραι τὴν πώρωσιν, ὅτι καὶ τὸν ιωτὸν εἰδότες, καὶ τὰ παρόντα διητὰ καὶ πρότερον καὶ νῦν ἀκούσαντες, οὐκ ἡθέλησαν ἐγωγῆσαι, καὶ μαθεῖν, τί ἔσι τοῦτο τὸ σημεῖον, ὁ λέγει. πειρασμαὶ γὰρ οἵσαν, ἃς εἴρηται. διὸ καὶ αὐτὸς, αἰσθεῖς αὐτοὺς, ανεχώρησε.

Ss 5

Vers. 4.

⁴⁾ Vterque meus cum Hentenii addit in principio versus: καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς.

Vers. 4. *Et abiit.*

Marcus autem ait, quod consensa naui rursum abiit in ulteriorem ripam.

Cap. XXXII. De fermento Phariseorum et Sadducaeorum.

Vers. 5. *Et sumere.*

† **Q**ui videlicet eis sufficerent.

Marcus autem dicit, quod unum tantum pacem habebant secum in naui.

Vers. 6. *Iesus — Sadducaeorum.*

Marcus vero dixit: quod etiam praecepit eis dicens: Videte et cauete a fermento Phariseorum et fermento Herodis. Verbum autem Marci διέλλειτο (pro quo vertimus, praecepit) impropter capitum, sicut alia plurima apud Marcum. Significat enim ut plurimum distinguere, disputare vel explicare. Illa autem reduplicatio, Vide, Cauete, praecepti sine admonitionis exaggerationem demonstrat. Fermentum vero Phariseorum, Sadducaeorum ac Herodis, vocat doctrinam Phariseorum, Sadducaeorum ac Herodianorum. De Phariseis quidem et Sadducaeis tertio capite praediximus: de Herodianis autem vicesimo primo capite. Hanc vero doctrinam vocavit fermentum, vt pote acetosam ac marcidam.

Vers. 7. *At illi — sumpsimus.*

Christus quidem fermentum appellabat praedictorum doctrinam, et ab hac ablinere praecipiebat: difei-

Vers. 4. Καὶ — ἀπῆλθεν.

Ο δέ⁵⁾ μάρκος Φησίν, ὅτι ἐμβὰς πάλιν εἰς τὸ Marc. 8, 13.
πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν.

ΚεΦ. ΛΒ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν
Φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων.

Vers. 5. Καὶ — λαβεῖν.

[Ἀρκοῦντας⁵⁾ αὐτοῖς δηλούστι.]

Ο δέ μάρκος εἶπεν, ὅτι⁸⁾ καὶ εἰ μὴ ἔναις ἄρ- g) Marc. 8, 14.
τούς οὐκ εἴχον μεθ' ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ.

Vers. 6. Ο δὲ ιησοῦς — σαδδουκαίων.

Ο δὲ μάρκος εἶπηκεν, ὅτι καὶ⁶⁾ διεσέλλετο αὐτοῖς h) Marc. 8, 15.
τοῖς, λέγων· ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης
τῶν Φαρισαίων, καὶ τῆς ζύμης ήρώδου. διεσέλλε-
το μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγελε· τὸ δὲ ὁρᾶτε,
βλέπετε, ἀναδιπλωσίς ἐιν, ἐμφαίνεται ἐπίτο-
σιν τῆς παραγγελίας. Ζύμην δὲ λέγει Φαρισαίων
καὶ σαδδουκαίων καὶ ήρώδου, τὴν διδαχὴν τῶν Φα-
ρισαίων καὶ σαδδουκαίων καὶ ήρωδιανῶν. προειρή-
καμεν δὲ περὶ μὲν τῶν Φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων
ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ περὶ δὲ τῶν ήρωδιανῶν ἐν
τῷ εἰκοσῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ. Ζύμην δὲ, τὴν διδα-
χὴν αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὡς ὄξωδη καὶ σαπράν.

Vers. 7. Οι δὲ — ἐλάβομεν.

Ο μὲν χριστὸς ζύμην, τὴν διδαχὴν τῶν εἰρημένων,
ἀνόμασε, καὶ ταῦτης ἀπέχεθαι παρήγγελεν εἰ
μαθη-

⁵⁾ Inclusa omittit. A. Hentenius in fine kholii ha-
bebat.

discipuli vero fermentum, Iudaicos panes intelligentes, et de illorum abstinentia preecepisse putantes, cogitabant apud se, hoc est, turbabantur, prohibiti quidem Iudaicos edere panes, ut opiuabantur, quum tamen alios non adserrent: dicentes tanquam poenitentia ducti: Panes non sumpsimus a fidelibus qui nos excipiunt hospitio, ut eis pascamur si moram facere contingat.

Quid ergo Christus, qui cogitationes illorum nouerat? Merito propter vtrumque reprehendit illos, et quia existimabant eum preecepisse de ciborum obseruatione, quam vt pote Iudaicam ipse antea reiecerat, quando docuit, quod non id, quod in os ingreditur, impurum reddidit hominem: et quia de cibo solliciti erant, quum secum haberent eum qui cibum omnem subministraret.

Vers. 8. *Quo cognito — sumpsisti?*

Primum cibi solitudinem illis improperat dicens: Quid turbamini quod panes alicunde non sumpsisti? Rursus autem vocat eos exiguae fidei homines, quia non credebant quod ab ipso possent ali, sed ipsi sui curam habebant.

Vers. 9. *Nondum — v. 10. sumpseritis?*

Marcus vero grauius eos increpasse ait, addens: Adhuc excaecatum habetis cor vestrum? oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis? Et quare non tunc improperauit potius eis quando dixerunt, Vnde nobis in deserto panes tam multi? Quia non erat aequum ut hos coram multis confunderet. Simul etiam expecians donec edito

μαθηταὶ δὲ ζύμην, τοὺς ἰεδαικούς ἀρτές νόήσαν-
τες, καὶ περὶ τῆς ἀποχῆς τάτων παραγγελθῆ-
ναι νομίσαντες, διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, τετέτιν,
ἔθορυβοῦντο, καλυπθέντες μὲν αὐτὸς τὰν ἰεδαικᾶν
ἀρτῶν, ὡς προσεδόκησαν· ἐτέρες δὲ μὴ ἐπιφέρο-
μενοι, λέγοντες ἐν μεταμελείᾳ, ὅτι ἀρτος ἐκ
ἐλαίβορεν ἐκ τῶν ξενοδοχοίντων ἡμᾶς πινῶν, ἢν
τέτοις τραφῶμεν, εἰ συμβῇ χρονία.

Tί οὖν ὁ χριστός, ὁ τὰς διατριβὰς αὐτῶν εἰ-
δὼς; μέμφεται αὐτοῖς εἰκότως δι αἱμόστερα, διό-
τι τε προσεδόκησαν παραγγελθῆναι περὶ τῆς τῶν
βρωμάτων παρατηρήσεως, ἣν ἰεδαικὴν οὖσαν, αὐ-
τοὶ ἔξεβαλεν αἰωτέρω, ὅτε ἐδίδαξεν, ὅτι οὐ τὸ¹⁾ ^{2) Matt. 15, 11.}
εἰσερχόμενοι εἰς τὸ σόμα καὶ οὐ τὸν σῶμα θεωπον· καὶ
διότι περὶ τροφῆς ἐμερίμησαν, ἔχοντες μετ' ἑα-
τῶν τὸν χρηγὸν ἀπάντης τροφῆς.

Vers. 8. Γνοὺς — ἐλάβετε;

Πρῶτον τὴν μέριμναν τῆς τροφῆς αὐτοῖς ὀνειδίζει,
λέγων· τί θαρρεῖτε, διότι ἀρτούς ἔτερων οὐκ
ἐλάβετε; ὀλγοπίσους δὲ πάλιν αὐτοὺς ὀνειράζει,
διότι οὐκ ἐπίσευσαν, ὅτι παρ' αὐτοῖς τραφήσονται
πάντως, ἀλλ' αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἐφεύοντιζον.

Vers. 9. Ουπω — v. 10. ἐλάβετε;

Μάρκος δὲ, βαρύτερον ἐπιτιμῆται αὐτοῖς λέγει,
προσθέσις ἔτι πεπωμένην^{b)} ἔχετε τὴν καρδίαν ^{c) Matt. 8, 17.}
ὑμῶν; ὁ φθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, καὶ ὡτας
ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; ἢ βλέπετε, Θησι, πῶς
καὶ πόσες ἐν ἐρημίᾳ τρέφω; καὶ οὐκ ἀκούετε,
περὶ ὧν διδάσκω; καὶ διετί μὴ τότε μᾶλλον
ἀνέιδιστεν αὐτοῖς, ὅτε ἐπον^{d)} πάθει ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ^{e) Matt. 15, 33.}
ἀρτοις τοσοῦτοι; διότι οὐκ ἦν εἰκὸς, κατασχύναν-
τούτους ἐνώπιον πολλῶν· ἄμα δὲ καὶ σύγεμενεν,
^{f)} οὐκ;

edito duplici miraculo, grauior ac efficacior red-
deretur accusatio.

Vers. 11. *Quomodo — Sadducaeorum?*

Ecce iam obseruationem quoque ciborum illis
improperat.

Vers. 12. *Tunc — Sadducaeorum.*

Vidisti praemissam increpationem: vide etiam
fructum eius: excitauit enim mentem illorum quae
dormiebat, et intellexerunt. Siquidem oportet
non ubique initem esse praceptorē, sed quando-
que asperum fieri: et interdum quidem libere se
tradere discipulis ad refocillationem: interdum ve-
ro increpare ad correptionem: et hac varietate
illorum procurare salutem.

Cap. XXXIII. *De interrogatione apud
Caesaream.*

Vers. 13. *Quum autem venisset — hominis?*

Caesaream hanc Philippus in honorem Caesaris
construxit. Erat autem et alia Caesarea Stratonis.
Et procul a Iudeis abductos discipulos interroga-
uit, ut sine timore libere responderent ad id quod
interrogabantur. Nec de scribis et Phariseis ro-
gebat: illi enim ipsum manifeste contumelia affi-
ciebant: sed de populari turba, quae ab inuidia
et malitia libera erat. Nam et Lucas dicit, Et
factum

⁶⁾ ἐπιτετραυμένην. A. male. Hentenii etiam inter-
pretatio displiceret.

ίνα, διπλοῦ τοῦ Θαύματος γενομένου; Βραχυτέρα
καὶ δροζηκωτέρα ἡ κατηγορία γένηται.

Vers. 11. Πᾶς — σαδδόνκαιῶν;

⁷⁾ Ιδοὺ λοιπὸν, καὶ τὴν παραστήσην τῶν Βραχυ-
τῶν αὐτοῖς ὄντες δίξει.

Vers. 12. Τέτε — σαδδόνκαιῶν.

⁸⁾ Εἰδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην, ὃ δρα καὶ τὸν
καρπὸν αὐτῆς. διῆγετε γὰρ αὐτίκα τὴν διάνοιαν
αὐτῶν καθεύδουσαν, καὶ συνῆκαν. χρὴ γὰρ μὴ
πανταχοῦ πρᾶσον εἶναι τὸν διδάσκαλον, ἀλλ
ἔτιν, ὅτε καὶ τραχύνεσθαι, καὶ ποτὲ μὲν, μετε-
διδόνται παρέγενσίας τοῖς μαθηταῖς πρὸς ἀνάκτησιν,
ποτὲ δὲ, ἐπιτιμῶν πρᾶσον συζολῆν, καὶ τῇ τοιαν-
τῇ ποικιλίᾳ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκουμεῖν.

ΚεΦ. ΛΓ. Περὶ τῆς ἐν καισαρείᾳ
ἐπερωτήσεως.

Vers. 13. Ἐλθὼν — ἀνθρώποις;

Τὴν καισάρειαν ταύτην ὁ Φίλιππος ἐπὶ τιμῇ τοῦ
καίσαρος ἔκτισεν. ἦν δὲ καὶ ἄλλη καισαρεία, ἡ
τοῦ σράτωνος. πόρρω δὲ τῶν ἰδεῖσιν ἀπαγαγάν
τοὺς μαθητὰς, ἥρωτησεν, ἵνα χωρὶς φόβου μετὸς
παρέγενσίας εἴπωσιν, ὁ ἥρωτή Θησαύρος. Οὐκ ἐρωτᾷ
δὲ περὶ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων προδή-
λως γὰρ ἐκένοι τοῦτον ὑβρίζειν. ἀλλὰ περὶ τοῦ
δημάδους ὄχλου, τοῦ χωρὶς φεύγοντος καὶ πονηρίας.⁷⁾

λέγεται

7) Desidero hoc loco verbum, veluti πρίνουτος. Henc-
tenii versio nihil adiuuat.

sactum est quum esset ipse solus orans, erant cum eo et discipuli: et interrogauit illos dicens: Quem me dicunt esse turbae? Marcus vero ait, quod in via interrogauerit eos. Est enim verisimile quod quum venisset in partes Caesareae simul orabat et amibulabat.

Filium vero hominis ait, hoc est, eum, qui hominibus apparet nudus homo. Interrogauit autem non quasi ignorans, sed dispensatoriō modo, ut Petrus diceret quod sibi reuelatum erat: et ceterorum omnium opiniones quae de ipso erant, reprobarentur tanquam erroneae. Sciebat namque quod Deus ac pater reuelauerat Petro de se, apriens mentem eius.

Vide autem quod non circa praedicationis initia interrogauerit, sed postquam multa magnaque signa ediderat, postquam multa magnaque docuerat: postquam sufficientes de sua diuinitate ac aequalitate ad patrem, probationes euidentes tradiderat.

Vers. 14. At illi — v. 15. esse dicitis?

Vos, inquit, qui mecum semper conuersamini, et multam habetis experientiam meae potentiae, quae et opere et sermone elucescit. Quum ergo diceret illis, Vos autem quem me esse dicitis, significauit turbas non recte dicere.

Vers. 16. Respondens — viuentis.

Rursus Petrus ubique seruens prosilit et praecedit. Viuentis autem dixit, quia scriptum est, Deus viuens ego sum. Et: Vivo ego dicit Dominus: multaque similia, ad oppositam distinctionem mortuorum idolorum.

Vers. 17.

²⁾ Λουκᾶς corrigendum, vt habet Hentenius.

λέγει γὰρ δ^ο^ς) ἵωσίντε, ὅτι^{m)} καὶ ἐγένετο ἐν τῷ^{m)} Λουκ. 9, 18.
 εἶναι καὶ τὸν προστευχόμενον κατὰ μόνας, συνῆσαν
 αὐτῷⁿ⁾ οἱ μαθηταί, τοὺς ἐπηρώτησεν αὐτούς λέ-
 γων· τίνα με λίγοσιν οἱ ὄχλοι εἴναι. ὁ δὲ μάρτυρος
 εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ ὁδῷⁿ⁾ ἐπηρώτησεν αὐτούς. εἰπὼςⁿ⁾ Μαρκ. 8, 37,
 γὰρ, ἐλθόντας εἰς τὰ μέρη καισαρείας, εὔχεσθαι
 ἀμαρτιῶν ὁδέουσιν.

Τὸν οὐτὸν δὲ τοῦ ἀνθρώπου, Φησί, τετέσι,
 τὸν Φανέμενον αὐτοῖς ἀνθρώπον. ἡγώτησε δὲ, οὐχ
 ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' οἰκονομικῶς, ἵνα ὁ πέτρος ἐπῃ
 τὸ ἀπεκαλυφθὲν αὐτῷ, τοὺς ἀπεδοκιμαθῶσιν
 αἱ περὶ αὐτοῦ τῶν ἄλλων πάντων ὑπολίθιες, οὓς
 πεπλανημέναι. καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι ἀπεκά-
 λυψεν ὁ Θεὸς καὶ πατηρ τῷ πέτρῳ περὶ αὐτοῦ,
 διανοίξας τὸν νοῦν αὐτῷ.

Σιώπεις δὲ, πῶς οὐκ ἐν αἰρχῇ τοῦ ηρύγμα-
 τος ἡγώτησεν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ποιῆσαι πολλὰ καὶ
 μεγάλα σημεῖα, μετὰ τὸ διδάξαι περὶ πολλῶν
 καὶ μεγάλων, μετὰ τὸ παρασχεῖν ἴνανδις ἀπο-
 δεῖξαι τῆς ἑαυτῆς θεότητος, καὶ τῆς πρὸς τὸν
 πατέρα ισότητος.

Vers. 14. ‘Οι δὲ — v. 15. λέγετε εἶναι;

Τμῆις, Φησίν, οἱ συγόντες μοι διαπειντὸς, καὶ
 πολλὴν πεῖραν ἔχοντες τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἐν εξ-
 ώροςⁿ⁾ λόγῳ. επὶών οὖν αὐτοῖς· ὑμεῖς δὲ τίνα
 με λέγετε εἶναι, δεδήλωκεν, ὅτι κακῶς οἱ ὄχλοι
 λέγουσιν.

Vers. 16. Ἀποκριθεὶς — ζῶντος.

Πάλιν ὁ πέτρος, ὁ πανταχοῦ Θερμὸς, προπη-
 δὼ, καὶ προλαμβάνει. τῷ ζῶντος δὲ ἐπει, διότιⁿ⁾
 γέγραπται περὶ αὐτοῦ, Θεὸς ζῶνⁿ⁾ ἐγώ εἰμι, καὶ, οἱ Ιο. 3, 10.
 ζῶ ἐγώ, Ρ) λέγει πύριος, τούτῳ προσ^{p)} Εζεκ. 18, 3.
 αὐτιδιατολὴν τῶν γενέων εἰδώλων.

Vers. 17. *Et — coelis.*

Atqui prius etiam discipuli sedata tempestate filium Dei esse confessi sunt, dicens, Vere Dei filius es, nec tamen beati praedicati sunt. Et alii quidam Deum esse crediderunt ut praediximus, sed nullum illorum beatificauit. Quid ergo dicendum est? Quod omnes qui ipsum esse Dei filium confessi sunt, aut Deum esse crediderunt, non natura et proprie haec illum esse opinabantur, sed adoptione, et secundum excellentiam virtutis, veluti etiam omnes sanctos, Dei filios esse dicunt. Solus autem Petrus vere Christum, et natura et proprie filium Dei hunc esse intellexit. Ideo quoque volens Christus discipulis demonstrare, quod solus hic recte cognouerit, et sine errore confessus sit, ipsum beatificat, tanquam assequeutum diuinam de se reuelationem. Caro enim, inquit, et sanguis, hoc est homo, non initiauit te ad sacram hanc de me confessionem, sed pater meus, tanquam huiusmodi confessione dignum. Quod autem dicitur Bar, Hebraica dictio est, significans filium: erat siquidem filius cuiusdam Iona. Postquam ergo Petri opinionem confirmauit, et hunc a Deo edocatum esse demonstrauit, vide quibus eum dignetur bonis.

Vers. 18. *Et ego — ecclesiam meam.*

Tu es Petrus, vt qui post abnegationem, fidei petra futurus es: vel tanquam iam prudentia firmus. Itaque super hanc firmitatem aedificabo Ecclesiam meam, siue te ponam fundementum creditum: Ecclesia enim fideles sunt. Hoc autem dixit, excitans eius prudentiam ad artem praescendarum ouium.

Vers. 17. Καὶ — ἀραιοῖς.

Καὶ μὴν καὶ πρότερον, μετὰ τὴν γάλην, οἱ μα-
θηταὶ υἱὸν θεοῦ ἔναντι αὐτὸν ὠμολόγησαν, εἰπόν-
τες, ἀληθῶς γέ, θεός υἱὸς εἶ, καὶ οὐκ ἐμακαρίωθη-
σαν. οὐκ ἄλλοι δέ τινες, θεοὺν αὐτὸν ὑπάρχειν
ἐπίσευσαν, ὡς προειρήκαμεν ἀλλ' ἀδένα τουτων
ἐμακαρίστε. τί οὖν ἐτίν εἰπεῖν; ὅτι πάντες, ὅσοι
υἱὸν θεός ἔναντι αὐτὸν ὠμολόγησαν, ή θεὸν ὑπάρ-
χειν ἐπίσευσαν, & Φύσει καὶ κυρίως ταῦτα ἔναντι
αὐτὸν ὑπέλαβον, ἀλλὰ θεοῖς, καὶ κατὰ προ-
κοπὴν ἀρετῆς, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἀγίους· μό-
νος δὲ ὁ πέτρος, ἀληθῶς χριτὸν, καὶ Φύσει, καὶ
κυρίως υἱὸν τῷ θεῷ τοτον ἐνόησε. διὸ οὐκ θέλων
οἱ χριτὸς διᾶξαι τοῖς φαθηταῖς, ὅτι μόνος ὁ τοσούτοις
ἔγινω, καὶ ἀπλανῶς ὠμολόγησε, μακαρίζει
τοῦτον, ὡς τετυχηκότα περὶ τούτου θείας ἀπο-
καλύψεως. σὰρξ γάρ, Φησί, καὶ ἄμμα, τετέ-
σιν, ἀνθεώπος, οὐκ ἐμυναγώγησέ σε τὴν περὶ
ἔμου ταύτην ὄμολογίαν, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὡς
ἀξιον τοιαύτης ἀποκαλύψεως. τὸ δὲ βαῖρον, ἐβραι-
κὸν μὲν ἐτί, σημαίνει δὲ τὸν υἱόν. υἱὸς γάρ ήν ὁ
πέτρος ἴωντι τινος. ὅτω γοῦν βεβαιώσας τὸ δογ-
μα τῷ πέτρᾳ, καὶ θεοδιδακτον ἀποφήνας αὐτὸν,
βλέπε, τινῶν αὐτὸν ἀξιοῖ.

Vers. 18. Καγὼ — μου τὴν ἐκκλησίαν.

Σὺ ἂν πέτρος, ὡς μέλλων γενέθμη πέτρα πίστη-
ως, μετὰ τὴν ἀργησιν, ή ὡς ἡδη σεβόσ ὥν τῷ
Φρονήματι· καὶ λοιπὸν ἐπὶ ταύτῃ τῇ σεβόστητῃ
οἰκεδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, ήγουν, σὲ θήσω
Θεμέλιον τῶν πισευόντων. ἐκκλησίας γάρ, οἱ πι-
σοι. ἐπε δὲ τοῦτο διανισῶν αὐτοῦ τὸ Φρονήμα-
πρὸς ποιμαντικήν.

Vers. 18. *Et — aduersus eam.*

Non dominabuntur ecclesiae. Portas autem inferorum dicit blasphemias, quae a gentibus ac hereticis proferuntur, utpote ad aeternum introducentes cruciatum: vel supplicia ab illis inflicta, quasi ad mortem carnis inducentia: Deinde aliud quoque ponit honorem.

Vers. 19. *Et — coelorum.*

Quum confessu esset ipsum Dei filium esse legitimum, iam ei demonstrat suae diuinitatis dignitatem, dicens: Aedificabo super te Ecclesiam meam: et dabo tibi claves regni coelorum, videlicet ut ad illud introducas: siquidem clauigeri est introducere.

Atqui donum hoc, caeterorum etiam fuit Apostolorum: sed primum huic datum est, quia primus hic filium Dei legitimum esse Christum fassus est: ideo quoque post saluatoris in coelum assumptionem, praec omnibus longo docuit tempore, multosque introduxit ad fidem.

Vers. 19. *Et — coelis.*

Etiam et hoc clauigeri proprium est. Ligare autem, dicit non ignoscere: Solvere vero, ignoscere. Promittit ergo: Quocunque peccatum non condonaueris super terram, neque in coelo condonabitur a Deo: et quocunque condonaueris hic, erit et ibi condonatum.

Sed Marcus et Lucas breuitatis causa Petri **responsionem** per compendium dixerunt: ideo et **beati-**

Vers. 18. Καὶ — αὐτῆς.

Ου κατακυριεύσετιν τῆς ἐκκλησίας. πύλας δὲ ἄδε λέγει, τὰς παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν αἰρετιῶν Βλασφημίας, ὡς εἰσαγέστας εἰς ιόλασιν αἰώνιον, ή τὰς παρὰ αὐτῶν τιμωρίας, ὡς εἰσαγόστας εἰς θάνατον τῆς σαρκός. ἔτα καὶ ἴτέραν λέγει τιμήν.

Vers. 19. Καὶ — θρανῶν.

Ομολογήσαντος τοῦ πέτρου, υἱὸν τοῦ Θεοῦ γνήσιον εἶναι αὐτὸν, δείκνυσιν αὐτῷ λοιπὸν τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τὸ ἀξιωμα, λέγων· οἰκοδομήσω ἐπὶ σοὶ τὴν ἐκκλησίαν μου, καὶ δώσω σοι τὰς ιλεῖς τῆς βασιλείας τῶν θρανῶν, ἥγουν, τὸ εἰσάγειν εἰς αὐτοῦ· ιλειδουχοὺς γάρ εἴργον τὸ εἰσάγειν.

Καὶ μὴν τὸ δῶρον τέτο καὶ τῶν ἄλλων ἀποσόλων γέγονεν. ἀλλὰ πρώτῳ τέτω δέδοται, διότι πρῶτος οὗτος υἱὸν τοῦ Θεοῦ γνήσιον τὸν χριτὸν εἶναι θνωμαλόγησε. διὸ καὶ, μετὰ τὴν εἰς θρανὸν ἀνάληψιν τὸ σωτῆρος, οὗτος ἐδίδαξε πέρι πάντων μέχρι πολλᾶ, καὶ πολλὰς εἰσήγαγε.

Vers. 19. Καὶ — θρανοῖς.

Καὶ τοῦτο τῆς ιλειδουχίας ταύτης ἴδιον. καὶ δῆσιν μὲν λέγει, τὴν ἀσυγχωρησίαιν· λῦσιν δέ, τὴν συγχώρησιν. ὑπισχνεῖται δὲ, ὁ⁹) ἀν ἀμάρτημα ἐσυγχωρήσῃς ἐπὶ γῆς, ἔται ἀσυγχάρητον καὶ ἐν θρανῷ παρὰ τὸ Θεόν· καὶ ὁ ἀν συγχωρήσῃς ἐνταῦθα, ἔται ιάκει συγκεχωρημένον.

⁹⁾ Άλλὰ μάρκος¹⁾ μὲν καὶ λουκᾶς συντομίας¹⁾ Marc. 2, 29. ἔνεκεν τὴν ἀπόκρισιν τὸ πέτρες κατ' ἐπιτομὴν Luc. 9, 20.

beatitudinem eius et alium honorem tacuerunt: simul etiam scientes eum abunde honoratum. Matthaeus vero diligentiae gratia haec omnia conscripsit, pariter etiam Apostolorum principem honorans.

Vers. 20. *Tunc — Christus.*

Marcus autem dixit, Et interminatus est illis ne cui de se dicarent. Lucas vero, Interminatus praecepit eis ne cui hoc dicerent. Vnde liquet quod hic in Mattheo sumitur verbum διεσήκατο pro Praecepit: et apud Marcum ἐπετίμησε, hoc est interminatus est, pro, Confirmando praecepit: et similiter eius participium ἐπιτιμήσας apud Lucam. Ut nemini dicerent quod ipse esset Christus, naturalis videlicet Dei filius, sicut Petrus confessus est.

Necessarium siquidem erat, ut hoc ab ipso patre reuelaretur, ab ipso autem filio ante mortem suam confirmaretur, et a solis discipulis cognosceretur, utpote qui popularibus perfectiores erant, et quasi communes orbis magistri: populares vero id nunc scire noluit usque ad resurrectionem suam a mortuis: ne si nunc disserent illum natura esse Dei filium, et natura Deum: postea videntes eum ignominiose contumeliis affectum, et indigna patientem, ac acerbe interemptum, offenderentur: et rursum ad priorem incredulitatem recurrerent, aegreque ab ea reuocarentur.

Nam si discipulos etiam, qui popularibus perfectiores erant, offenderunt non solum haec conspecta, verum etiam de his rebus habiti sermones: quid non passae fuissent imperfectae turbae dum haec

εἰρήνασι. διὸ καὶ τὸν μακαρισμὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἄλλην τιμὴν σὲ πεσιώπησαν, ἀμα καὶ ἀφιλότημον εἰδέτες αὐτόν. ὁ δὲ ματθαῖος ἀκριβέστερος χάριν ταῦτα πάντας ισόρησεν, ἀμα καὶ τιμῶν τὸν κορυφαῖον.

Vers. 20. Τότε — Χριστός.

Ο δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι¹⁾ καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς²⁾ Marc. 8, 30 τοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ. ὁ δὲ λουκᾶς,
ὅτι ἐπιτιμήσας¹⁾ αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν²⁾ Luc. 9, 21 τοῦτο.¹⁾ διεσέλατο μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλεν· ἐπετίμησε²⁾ δὲ, ἀντὶ τοῦ, πατησφαλίσατο, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός, ὁ Φύσει υἱὸς δηλαδὴ τῇ Θεῷ, παθὼς ὁ πέτρος ὡμολόγησεν.

Ἀναγνῶν μὲν γὰρ ἦν, ἀποκαλυφθῆναι τοῦτο παρ' αὐτῷ τῇ πατρὶ· βεβαιωθῆναι δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ γνωριθῆναι μόνοις τοῖς μαθηταῖς, ὡς τελεοτέροις τῶν ὄχλων, καὶ ὡς κοινοῖς διδασκάλοις τῆς οἰκουμένης. τοὺς ὄχλους δὲ τοῦτο μαθεῖν, οὐκ ἐβέλετο νῦν, ἀλλεὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αἰναζόσεως αὐτοῦ, ἵνα μὴ νῦν μαθόντες, ὅτι Φύσει υἱός ἐστιν τῇ Θεῷ, καὶ Φύσει Θεὸς, ἔτα θεατάμενοι τοῦτον ἀτίμως υβριζόμενον καὶ δεινὰ πάσχοντα· καὶ πικρῶς αἰναιρόμενον, σκανδαλιζώσιν, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἀπιτιάν παλινδρομίσωσι, καὶ δυσανάκλητοι γένωνται.

Ἐι γὰρ καὶ τοὺς μαθηταῖς ἐσκαιδάλισε ταῦτα, τοὺς τελειοτέρους τῶν ὄχλων, καὶ ἐταῦτα μόνον δρώμενος, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τούτων λόγοι προμηνύόμενοι τι οὐκ ἀνέπειροι σύντελεῖς ὄχλοι,

Τι 4

τοι-

¹⁾ αὐτὸ, pro τοῦτο. Α.

²⁾ ἐπιτιμήσα;. Α.

haec conspexissent, maxime ignorantes passionis mysterium, quod ipsis quoque discipulis erat receptu difficile? Nam et hi, quando post saluatoris in coelum ascensionem venit super eos spiritus sanctus, tunc demum diuina gratia repleti, humanis cogitationibus abiectis, omnia cognouerunt mysteria. Verum semper ad id usque tempus omnia ad humanitatem pertinentia offendebant illos.

Propter hoc ergo ut dictum est, noluit a popularibus sciri, quod natura Dei filius esset, et natura Deus: idque multis modis praecepit discipulis. Quando vero completis ac finitis omnibus quae ostendere poterant, praedicaturus illum erat natura Deum esse sol obscuratus, velum templi discillum, terra concussa, petrae diruptae, et corpora sanctorum qui dormierant excitata, ipseque gloriose a mortuis resurgens, tunc sane effulxit virtus diuinitatis eius, et indubitate erat demonstratio. Simul quoque immissurus erat spiritus sanctus intellectum, non solis discipulis, sed omnibus etiam creditibus: et tunc iam demum omnibus publicari volebat et diuinitatis et passionis suae mysterium, ut absque ullo offendiculo praedicatio procederet.

Vers. 21. Ex eo tempore — resurgere.

Ex eo tempore, ex quo firmiter cognouerunt discipuli, quod naturalis esset Dei filius: tunc enim deum coepit demonstrare siue praedicere illis quae

³⁾ ἔτι, abest. A.

⁴⁾ αὐτοῖς, abest. A.

⁵⁾ Sed in textu seruat vulgatum δευτέρων, quod Chrysostomus etiam habet. Tom. VII. p. 549. E. 577. C.

τοιαῦτα βλέποντες, καὶ ἀγνοοῦντες τὸ τῷ πά-
θει μυσῆιον, ὅπερ καὶ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς
ἔτι³⁾ δισπαράδεκτον ἦν; καὶ οὗτοι γὰρ, στεμ-
πτὰ τὴν ἀνάληψιν τῷ σωτῆρος ἐπεφύγησεν αὐ-
τοῖς⁴⁾ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, τότε λοιπὸν θεῖας
χάριτος πληθέντες, καὶ τοὺς ἀνθεωπίους λο-
γισμοὺς ἀποθέμενοι, συνῆκαν τὰ μυσῆια πάν-
τα, καὶ τερβίζοντες γεγύνασιν ἀδάμαντος. ἀλλὰ
δὲ τότε συνεχῶς ἐσκανδάλιζεν αὐτοὺς πάντα τὰ
ἀνθεωποπεπτή τῷ χριστῷ.

Διὸ τοῦτο τοῖνυν, ὡς ἐξηγηται, τότε μὲν εὐκ-
ῆθελε γνωθῆναι τοῖς ὄχλοις, ὅτι Φύσει ψὺς τοῦ
θεοῦ ἔτι, καὶ Φύσει θεὸς, καὶ διαφόρως τοῦτο
παρήγγελε τοῖς μαθηταῖς. ὅτε δὲ τῶν σκανδαλι-
ζόντων πάντων τελεθέντων, ἐμελλον λαμπρᾶς
ἀνακηρύγγετεν αὐτὸν Φύσει θεὸν ὁ ἥλιος σποτιζό-
μενος, τὸ παταπέτασμα τῷ ναοῦ ἑηγγύμενον, ἢ
γῆ σειομένη, αἱ πέτραι σχιζόμεναι, καὶ τὰ σώ-
ματα τῶν κεκομημένων ἀγίων ἐγειρόμενα, καὶ
αὐτὸς ἐνδόξως ἐκ νεκρῶν ενισάμενος· ταῦτα
γὰρ σαφῶς ἐξέλαμψεν ἡ δύναμις τῆς αὐτοῦ θεό-
τητος, καὶ σύναντιζέντος ἦν ἡ ἀπόδεξις· ἐμελλε
δὲ καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα σύνεστι ἐμβαλεῖν, ἢ
τοῖς μαθηταῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστ-
ουσι· τότε δὴ τότε λοιπὸν ἐβέλετο δημοσιευθῆ-
ναι πᾶσι καὶ τὸ τῆς θεότητος, καὶ τὸ τοῦ πά-
θου αὐτῷ μυσῆιον, ἵνα αἰσκανδάλισον ὁδέουσι τὰ
κίρυγμα.

Vers. 21. Ἀπὸ τότε — ἐγειρθῆναι.

⁵⁾ Απὸ τότε, ἀφ' οὐ βεβαίως ἐμαθόν οἱ μαθηταῖ,
ὅτι γνήσιος ψὺς ἔτι τῷ θεῷ. ή λοιπὸν γὰρ πέρα-
το⁵⁾ προδεικνύειν, τετέται, προλέγειν τάτοις, ἐ-

quae passurus erat: ut haec praescientes, tempore passionis non offenderentur, neque suspicarentur quod propter naturae imbecillitatem pateretur. Quo enim pacto id fieret de eo, qui prae nouit et praedicit, ac fessinat potius ut patiatur.

Vers. 22. *Et — illum.*

Assumens, hoc est seorsim accipiens. Audito enim quod moriturus esset, grauiter tulit: Nam id sua diuinitate indignum putauit: ideoque quasi iam sumpta libertate, eo quod beatificatus esset, seorsim increpauit illum siue reprehendit.

Scire enim oportet quod hoc verbum ἐπετίμησε (pro quo ut plurimum vertimus, Increpauit aut interminatus est) apud Euangelistas interdum quidem significat silentium imponere siue os obstruere: ut de daemone qui dicebat se nosse Christum, quod sanctus ille Dei esset. Ait enim ἐπετίμησε, hoc est increpauit illum, siue silentium imposuit. Interdum autem significat Refrenauit siue imperauit: ut est illud ἐπετίμησε, id est, imperauit ventis et mari, siue refrenauit. Quandoque vero denotat, Confirmauit: ut quum dicitur ἐπετίμησε eis, hoc est confirmauit illos ne cui de se dicerent. Quandoque autem Reprehendit: ut est id de quo erat sermo. Interdum quoque Increpauit vel corripuit: ut est illud ἐπετίμησε id est increpauit Petrum, ut statim consequenter dicemus. Est et ubi significat, Prohibuit, ut in fine quadragesimi capitilis inueniemus.

Vers. 22. *Dicens: — hoc.*

Tanquam consulens hoc ait, ut ingenuus amicus. Quod autem dicitur, Proprius tibi sit, consueto more

μέλλει πάθεν, ἵνα ταῦτα προγνώσκοντες, κα-
τὰ τὸν καιρὸν τῇ πάθει μὴ σκανδαλιῶσιν,
μηδὲ πολάβωσιν, ὅτι δὶ αὐτένειαν Φύσεως πά-
σχει. πῶς γάρ; ὃς καὶ προγνώσκει τοῦτο, καὶ
περιέγει, καὶ σπεύδει μᾶλλον παθεῖν.

Vers. 22. Καὶ — αὐτῷ.

Προσλαβόμενος, ἀντὶ τοῦ, παραλαβὼν κατι-
δίαν. ἀκέστας γάρ, ὅτι μέλλει αἴπειθαι τοῦ, ἐβα-
ρυθύμησεν, ἀνάξιον τῆς αὐτῷ θεότητος τοῦτο
νομίσας. διὸ καὶ, ὡς ἡδη παρῆντος αἴπο τῇ μα-
καριωδῆναι κτησάμενος, κατιδίαν ἐπετίμησεν αὐ-
τῷ, ἐπουν, ἐμέμψατο.

Χρὴ γάρ γνώσκειν, ὅτι τὸ ἐπετίμησε παρὰ
τοῖς εὐαγγελισταῖς, ποτὲ μὲν σημαίνει, τὸ ἐπε-
τίμησεν, ὡς ἐπὶ τῷ δαίμονος, τῷ εἰπόντος εἰδέναι
τὸν χριστὸν, ὅτι ἐν ὁ ἄγιος τῷ Θεῷ. ἐπετίμησε^{v)} Marc. I, 25.
γάρ, Φησιν, αὐτῷ, τιτέσιν, ἐπετίμησεν αὐτὸν
ποτὲ δὲ δηλοῖ, τὸ ἔχαλινωσεν, ἢ ἐπέταξεν, ὡς
τὸ, ἐπετίμησε τοῖς^{x)} αἰνέμοις καὶ τῇ Θαλάσσῃ^{x)} Matt. 8, 26.
ποτὲ δὲ, τὸ κακτησφαλίσατο, ὡς τὸ, ἐπετίμη-
σεν^{y)} αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ· πο-^{y)} Marc. 8, 30.
τὲ δὲ, τὸ, ἐμέμψατο, ὡς τοῦτο δῆ, περὶ οὐνῦ
ὁ λόγος· ποτὲ δὲ, τὸ ἐπέπληξεν, ὡς τὸ, ἐπετί-
μησε^{z)} τῷ πέτρῳ, καθὼς ἔξης δηλωθήσεται^{z)} Marc. 8, 33.
ἔτι δὲ, ὅτε καὶ, τὸ ἐκώλυσεν,^{a)} ὡς εὑρίσκομεν^{a)} Matt. 19, 13.
πρὸς τῷ τέλει τῷ τεσσαρακοστῷ καθαλάσ.

Vers. 22. Λέγων — τῷτο.

Συμβολένων δῆθεν, τοῦτό Φησι, ὡς γνήσιος.
τὸ μὲν οὖν ἰλεώς σας, κατὰ συνήθεσσαν ἔστηκεν.
Ἐθεος

more loquutus est. Moris enim erat hoc dicere eum, qui indignaretur absurdum quippiam dicenti: ut, Propitius tibi sit Deus ob talem sermonem. Id vero quod addit, Non erit tibi hoc, tantundem est ac si diceret: Ne contingat tibi hoc quod dicis.

Vers. 23. At ille — Satana.

Marcus autem dixit quod conuersus et intuitus discipulos suos: increpauit sive corripuit Petrum. Etenim voluit illos quoque increpationem audire ac castigari: qui idem quod Petrus patiebantur. Satanam autem eum vocat, quasi in hoc satanam imitantem, quod Christum occidi nolebat. Si quidem neque Satanas Christum occidi volebat, ut mendaces viderentur prophetiae quae de morte eius loquebantur: et ne mors carnis huius, fieret mors suae potestatis: quanquam ipse propria victus malitia Iudeos ad eius caede[m] incitauit.

Potest autem et aliter dici: quod quia Satanas aduersarius dicitur, Petrus autem prohibens Christum mori, non sequebatur eius voluntatem sed aduersabatur, ait ei saluator: Abi post me Satana, hoc est sequere me aduersarie.

Vers. 23. Obstaculo mihi es.

Impedimento mihi es, aduersarius meae voluntati. Deinde dicit etiam causam propter quam aduersabatur.

Vers. 23.

6) Forte hic excidit τι. Videtur id reperisse Hentenius.

Ἄθος γὰρ ἦν, τοῦτο λέγειν τὸν μεμφόμενόν τινι εἰπόντι⁶⁾ παράλογον, οἷον Ἰλεώς σοι Θεὸς εἴη, ἔνεκεν τῷ τοιότελος λόγῳ. τὸ δὲ, ἐ μὴ εῖσαι⁷⁾ σοι τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, μὴ γένοιτο σοι τοῦτο, ὁ λέγεις.

Vers. 23. Ο δὲ — σατανᾶς.

Μάρκος δὲ φησι, ὅτι ἐπιτραφεῖς,⁴⁾ καὶ ἴδων ^{b)} Marc. 8, 33. τὸς μαδητῶς αὐτῷ, ἐπετίμησε τῷ πέτρῳ, ἥγεν, ἐπέπληξε. καὶ γάρ ἡ θέλησε κακείνες αἰδοσαὶ τῆς ἐπιπλήξεως, καὶ σωφρονισθῆναι, παθόντας, ὅπερ ὁ πέτρος. σατανᾶν δὲ αὐτὸν ἀνόμασεν, ὡς μιμέμενον τὸν σατανᾶν, ἐν τῷ μὴ θέλειν ἀναιρεθῆναι τὸν χριστόν. καὶ γάρ οὐδὲ ὁ σατανᾶς ἡθελεν ἀναιρεθῆναι αὐτὸν, ἵνα Φανῶσι ψευδεῖς αἱ περὶ τοῦ θανάτου αὐτῷ προφητεῖαι, καὶ ἵνα μὴ ὁ θάνατος τῆς τάτου σαρκὸς, θάνατος γένηται τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, εἰ καὶ αὐτὸς τοὺς ισδαίους εἰς τὸν κατὰ τῷ σωτῆρος Φόνον παρέθηγεν, ὑπὸ τῆς ἀσυττῆς κακίας νικώμενος.

⁵⁾ Εἰς δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἐπεὶ σατανᾶς μὲν, ὁ αὐτικέμενος ἐρμηνεύεται· πέτρος δὲ, ηώλυων τὸν χριστὸν αποθανεῖν, οὐκ ἡκολόθει τῷ θελήματι αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτέκειτο, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ σωτήρ· ὑπαγε ὄπισθ με, σατανᾶ, τατέσιν, ἀκολόθει μοι, αὐτικέμενε.

Vers. 23. Σκάνδαλόν μου εἰ.

⁶⁾ Ειπόδιόν με νῦν ὑπάρχεις, αὐτικέμενος τῷ ἔμῷ θελήματι. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι τοῦ αὐτέκειτο.

Vers. 23.

?)⁷⁾ σοι, omittit. B.

Vers. 23. *Quia — hominum.*

Hoc inquit pateris, quia non dinino sed humano modo sapis. Etenim si diuina gustares, utique dignum me iudicares qui moriar pro mundo: quia vero humana sapis, potius indignum me iudicas qui moriar.

Tu vero mihi considera eum qui paulo ante maxime beatus praedicatus est, nunc maxime increpatum, et ad correptionem suae audaciae, et ut intelligas quod salvator non sit personarum acceptor: quum enim recte loquutus est, beatum praedicauit illum: quando autem non recte, increpauit. Recte quidem loquutus est in his quae per reuelationem diuinitus accepit: non recte vero loquutus est, in his quae a seipso dixit.

Vers. 24. *Tunc — me.*

Marcus et Lucas aiunt etiam ad turbas et simpliciter ad omnes haec illum dixisse. Dixit autem haec, confirmans non solum non esse indecens ut ipse moriatur, sed neque posse quemquam suum esse discipulum, nisi et ille moriatur pro honesto. Si quis inquit vult post me venire, siue sequi me tanquam discipulus et imitator, abneget semet ipsum, dico sane sui ipsius voluntatem, voluptatum ac vitae amorem, aut suum proprium corpus, non parens illi laboranti et afflito, sed exponat illud periculis: et tollat crucem suam, siue ferat in memoria suam mortem. Per crucem enim mortem significauit: quia tunc mortis instrumentum erat crux: semper sui ipsius caede expicit, semper ad mortem paratus sit, et quotidie voluntate moriatur.

Alio

s) ηση, ante λέγω, addit. A.

Vers. 23. Ὅτι — αὐθεώπων.

TΟῦΤΟ, Φησὶ, πάσχεις, διότι οὐ Φρονεῖς θεῖκῶς, ἀλλ' αὐθεώπωνις. εἰ μὲν γάρ ἐΦρονεῖς θεῖα, αὐτέξιόν μου ἐνόμισας ἄν, τὸ μὴ ἀποδανεῖν με ὑπὲρ τοῦ κόσμου· ἐπεὶ δὲ Φρονεῖς αὐθεώπωνα, αὐτέξιόν μου κρίνεις μᾶλλον τὸ ἀποδανεῖν με.

Σὺ δέ μοι βλέπε τὸν πρὸ μηροῦ μεγάλα μακαριζόμενον, νῦν μεγάλα ἐπιπληττόμενον, εἰς κατατολήν τε τῆς παρέγησίας αὐτοῦ, καὶ ἵνα μάθῃς τὸ ἀπεροταπόληπτον τοῦ σωτῆρος. ὅτε μὲν γάρ ὁρθῶς εἴρηκεν, ἐμακάρισεν αὐτόν· ὅτε δὲ σὺν ὁρθῶς εἴπεν, ἐπέπληξε. καὶ ὁρθῶς μὲν εἴρηκεν, ἐν οἷς ἀποκάλυψιν θεόθεν ἐδέξατο· οὐκ ὁρθῶς δὲ εἴπεν, ἐν οἷς οἰκοθεν ἐφθέγξατο.

Vers. 24. Τότε — μοι.

Mάρκος^{c)} δὲ καὶ λουκᾶς Φασὶ, καὶ πρὸς τὸν c) Marc. 8, 34.
ὄχλον, καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας ταῦτα εἰπεῖν Luc. 9, 23.
αὐτόν. εἶπε δὲ ταῦτα Βεβαῶν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ
ἔσιν ἀπρεπὲς τὸ ἀποδανεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ὃδε δύ-
ναταί τις ἔναια αὐτοῦ μαθητής, ἐὰν μὴ καὶ αὐ-
τὸς ἀποδάνῃ ὑπὲρ τὴν καλλί. εἴ τις γάρ, Φησι,
θέλει ὅπιστα μου ἐλθεῖν, ἥγουν, ἀκολυθῆσάί μοι,
ὡς μαθητής καὶ μιμητής, ἀπαρνησάμω ἐαυτὸν,⁸⁾
λέγω δὴ, τὸ ἔαυτὴν θέλημα, τὸ φιλήδονον, τὸ
φιλόζωον, ἢ τὸ ἔαυτὴν σῶμα, μὴ Φειδόμενος αεύ-
τοῦ πανεχθμένης καὶ Βασανιζομένης, ἀλλ' ἐκδί-
δους αὐτὸν κινδύνοις· καὶ ἀράτω τὸν σαυρὸν αὐτοῦ
ἥγουν·, Βασαζέτω ἐπὶ μνήμης τὴν αὐτίζεσσιν ἔαυ-
τὴν. διὰ τὴν σαυρὸν γάρ τὴν αὐτίζεσσιν ἐδήλωσε,
διότι τότε ἀναιρέσεως ἦν ὅργανον ὁ σαυρός· οὐτε
προσδοκάτω τὴν σφαγὴν ἔαυτοῦ, πάντοτε ἔτοι-
μος ἐν πρὸς θάνατον, καὶ καθεκάτην ἀποδη-
σκέτω τῇ προσαιρέσει.

Καὶ

Alio etiam modo praesens dictum interpretatus sumus decimonono capite. Vide autem quomodo dixerit. Si quis vult, siue vir, siue mulier, siue praesidens, siue cui alias praesidet: si velit: neminem enim inuitum cogit. Ne putas autem quod mala pati solum sufficiat: nam et latrones et depredatores ac magi, aliquique praui homines innumerata mala pariuntur, addidit: Et sequatur medocens non solum oportere talia pati, sed etiam se sequi, hoc est per vestigia conuersationis ipsius incedere.

Vers. 25. *Quisquis — eam.*

Dixit etiam haec decimonono capite: quaere ergo ibi horum interpretationem. Marcus autem dixit, Propter me et euangelium, hoc est propter me et meam doctrinam.

Vers. 26. *Quid enim — iacturam fecerit?*

Impossibile quidem est quempiam totum mundum lucrisacere: si tamen possibile foret, nulla esset utilitas. Siquidem omnia quae mundi sunt, mortalia sunt: anima vero immortalis: et horum sane delectatio temporalis, illius vero supplicium sempernun. Deinde auget et terrorem. Inde enim plerunque meliores reddere solet auditores.

Vers. 26. *Aut — sua?*

Si enim neque mundus totus correspondens est animae rationali, quid dabit quispiam commutationis ut hanc ab aeterno suppicio eripiat? Certe nihil. Omnibus itaque relicts, huius curam habere solius oportet, cuius iactura est maxime mortaliss,

Καὶ ἐτέρως δὲ τὸ παρὸν ἡρμηνεύσαμεν δητὸν
ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ. σκόπει δὲ, πῶς
ἔπειν, εἴτις Θέλει, καὶ ἀνήρ, καὶ γυνὴ, καὶ ἄρ-
χων, καὶ ἀρχόμενος· καὶ, εἴτις Θέλει· ὅδενα γὰρ
ἄκοντα παταναγκάζει· ἵνα δὲ μὴ νομίσῃς, ὅτι τὸ
κακὸν πάσχειν μόνον ἀρνεῖ· καὶ γὰρ καὶ ληπτοῦ
καὶ τυμβωρύχοι καὶ γόντες καὶ ἄλλοι πονηροὶ¹⁾
πάσχειν μερια· προσέθηκεν, ὅτι καὶ ἀκολεύθε-
τω μοι διδάσκων, ὅτι χρὴ μὴ μόνον τοιαῦτα πά-
σχειν, ἀλλὰ καὶ ἀκολεύθειν αὐτῷ, τετέσι, κατ'
ἴχνος βαίνειν τῆς πολιτείας αὐτῷ.

Vers. 25. Ὁσ — αὐτήν.

Ἐιρηκε ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ, καὶ ζύτητον ἐν ἐκείνῳ τὴν τεύτων ἐξήγησιν.
μάρκος δὲ Φησι, ἐνεκεν^{d)} ἐμοῦ καὶ τοῦ ἐναγγε- d) Marc. 8,35.
λίου, τετέσι, δι ἐμὲ, καὶ διὰ τὴν ἐμὴν διδασκαλίαν.

Vers. 26. Τί γὰρ — Σημιωθῇ;

Ἄδυνατον μὲν, ἔνας τινὸς τὸν κόσμον ὅλον κερδῆ-
σαι· εἰ δὲ καὶ δυνατὸν ἦν· ὅδεν ὄφελος. τὰ μὲν
γὰρ τῷ κόσμῳ πάντα θιητά εἰσιν· ή δὲ ψυχὴ
οἰδάνατος. καὶ τέτων μὲν ή τέρψις πρόσκαιρος·
ταύτης δὲ η κόλασις αἰώνιος. εἴτα αὖξει τὸν Φό-
βον. εἴωθε γὰρ ἐντεῦθεν μᾶλλον βελτίου τοὺς
ἀκροατάς.

Vers. 26. Ή — αὐτοῦ;

Ἐ· γὰρ οὐδὲ ὁ σύμπας κόσμος αὐτάξιος ἐσι· ψυ-
χῆς λογικῆς, τι δώσει τις αὐτάλλαγμα, ὥσε
ταύτην ἐξελέθει τῆς αἰωνίου κολάσεως; ὅντως
ἔδειν. λοιπὸν σὺν χειρὶ, πάντων αφεμένους τὰν
ἄλλων, ταύτης ἐπιμελεῖσθαι μόνης, ης η Σημίας

talis, et ob quam perditam nulla potest dari commutatio. Ut autem discant quod sequibus non sine ultione erit sua segnities, neque sedulis prae-mio carebit sua sedulitas, utque illi amplius ter-reantur, hi vero maiorem accipient consolati-onem, dicit.

Vers. 27. Filius — operatus est.

Simul demonstrauit quod eandem habeat cum pa-tre gloriam. In gloria inquit patris sui. Quod si eandem habet gloriam, eiusdem utique substantiae est et potentiae ac diuinitatis: quorum enim glo-ria est eadem, horum et caetera quoque sunt eadem.

Vers. 28. Amen — in regno suo.

Postquam de seipso dixit, quod futurum est ut veniat in gloria cum satellitio ac comitatu et praemissione angelorum: cognito quod discipuli de hoc sermone diffiderent, confirmat illum: praemittens, quod non multo post quidam se visuri essent in gloria: hanc enim regnum nunc vocauit. Significabat autem suae transformationis splendorem, quem post breve tempus demonstratus erat Petro, Iacobo et Ioanni: Nam de his dixit: sunt quidam hic stantes. Regnum autem suum sive gloriam suam, splendorem illum no-minauit, cum quo postmodum descensurus est, quando reddet unicuique iuxta id quod opera-tus est. Venientem vero dixit, hoc est appa-rentem.

Cap.

καιριωτάτη, καὶ ἡς ἀπολομένης, οὐκ ἔστι δοῦναι
ἀνταλλαγμα. ἴνα δὲ μάθοιεν, ὅτι ὅτε τοῖς ἁ-
θύμοις ἀτιμώρητον ἔναι, τὸ ἑσθύμον, ὅτε τοῖς
σπασθεῖσις ἀγέρατον τὸ σπεδαῖον, καὶ ἵνα ἐπὶ¹
πλέον ἐκεῖνοι μὲν φοβηθῶτιν, ὅτοι δὲ παρηγορη-
θῶσι, φησί.

Vers. 27. Μέλλει — κατὰ τὴν
πρᾶξιν αὐτοῦ.

²Αμα ἐνέφηνε, καὶ ὅτι τῆς αὐτῆς τῷ πατρὶ δό-
ξης ἔστι. ἐν τῇ δόξῃ γάρ, Φησί, τοῦ πατρὸς αὐ-
τοῦ. εἰ δὲ τῆς αὐτῆς δόξης ἔστι τῆς αὐτῆς ἄρα καὶ
οὐσίας ἔστι, καὶ δυνάμεως, καὶ θεότητος. ὃν γὰρ
δόξα ή αὐτή τάτων ἄραι καὶ τάλλα τὰ αὐτά.

Vers. 28. Ἀμὴν — ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

³Εἰπὼν περὶ ⁹⁾ ἑαυτοῦ, ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι ἐν
δόξῃ μετὰ δορυφορίας καὶ προπομπῆς τὰν αγγέ-
λων, καὶ γιοὺς τοὺς μαθητὰς δυσπισοῦντας τῷ
τοιάτῳ λόγῳ, Βεβαιοῖ τοῦτον, προστιθεῖς, ὅτι
οὐκ εἰς μακράν τινες αὐτῶν ὄφοι ταῖ τὴν δόξαν
αὐτοῦ. ταύτην γάρ νῦν ὠνόμασε βασιλείαν. ἐδή-
λε δὲ τὴν λαμπρότητα τῆς μεταμορφώσεως αὐ-
τῆς, ἥν μετὰ καιρὸν ὀλίγον ἔμελλεν υποδεῖξαι πέ-
τρῳ καὶ ιακάβῳ καὶ ιωάννῃ. περὶ τάτων γάρ εἴ-
πει, ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐσώτων. βασιλείαν
δὲ αὐτοῦ, ἥγεν, δόξαν, τὴν λαμπρότητα ταύ-
την ὠνόμασεν, ὡς οὐσαν πρεμήνυμα καὶ παρά-
δεγμα τῆς λαμπρότητος ἐκεῖνης, μεθ' ἡς μέλλει
κατελθεῖν ὑπερον, ὅτε ἀποδώτει ἐκεῖνων κατὰ τὴν
πρᾶξιν αὐτοῦ. ἐρχόμενον δὲ εἰπει, αὐτὸι τοῦ, φα-
νόμενον.

Cap. XXXIV. De transforma-
tione Christi.Cap. XVII. v. 1. *Et post — eius.*

Lucas autem dixit, Post octo: nec tamen con-
trarius est. Siquidem annumeravit ille et duos
dies alios, hunc videlicet quo praedicta loquutus
est Iesus discipulis, et eum quo illos assumpsit:
Matthaeus vero utroque praetermissio, medios tan-
tum enumeravit. Quare autem solos hos tres as-
sumpsit, non modo tantum, sed et alias frequen-
tius, sicut in progressu inueniemus? Quia caete-
ris discipulis praestantiores erant: Petrus quidem
eo quod valde diligeret eum, propter fidei feru-
rem, Ioannes vero quia plurimum diligebatur ab
illo, propter virtutum excellentiam, Iacobus au-
tem quia grauis admodum erat Iudeis: in tantum
ut Herodes occiso illo maximam praeſliterit gra-
tiam Iudeis.

Vide autem quo modo Matthaeus non ocul-
tauerit illos qui sibi praepositi sunt. Hoc autem
et Ioannes plerisque in locis facit, praecipua Petri
encomia libenter describens: Apostolorum nam-
que chorus expers erat inuidiae: Ideo autem quum
dixisset Christus: sunt quidam de hic stantibus,
horum occultauit nomina, ne caeteros contrista-
ret: nam indignos sese arbitrati, doluisseſſent ſe-
despici.

Vers. 1. *Et — ſe orſim.*

Lucas autem dicit, quod assumpsit illos, ascen-
ditque in montem ut oraret.

Vers. 2.

'Ο μόνες τούτους τοὺς τραῦς. A.

Κεφ. ΛΔ. Περὶ τῆς μεταμορφώ·
σεως τοῦ χριστοῦ.

Cap. XVII. v. 1. Καὶ μεθ' — αὐτοῦ.

Λουκᾶς δὲ, μετά^ε ὄκτω, Φισιν, οὐκ ἐνολυτιο- ε) Lue. 7, 28.
λογῶν. ὅτος μὲν γὰρ συνηριθμησε καὶ αὐταῖς ταῖς
ἡμέραις, καθ' ἣν τε τὰ διηθέντα εἴπε τοῖς μαθη-
ταῖς ὁ χριστός, καὶ καθ' ἣν τούτας παρέλαβε·
μαθαῖος δὲ καὶ ἀμφοτέρας ταύτας παραλιπὼν,
ταῖς μεταξὺ μόνας ἀπηριθμήσατο. διεστὶ δὲ μό-
νας¹⁾ τοὺς τρεῖς τούτους παραλαμβάνει, καὶ ἡ
τοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ὡς προσίοντες
εὑρέσομεν; διότι τῶν ἀλλων μαθητῶν ὑπερεῖχον
οὗτοι. πέτρος μὲν, ἀπὸ τῆς σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν,
διὰ θερμότητος πίνεως ἰωάννης δὲ, ἀπὸ τῆς σφό-
δρα φιλεῖθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, διὰ ὑπερβολὴν αἱρετῶν·
ἰάκωβος δὲ, ἀπὸ τοῦ σφόδρα βαρὺς εἶναι τοῖς
ἰδιαισιοις,²⁾ [ὡς καὶ τὸν ἡρώδην, ὑπέρον αἱρετῶν
τοῦτον, χαρέν μεγίστην αἰπονεῖμα τοῖς ιουδαίοις.]

Σκόπει δὲ, πῶς ὁ μαθαῖος οὐκ ἀπεκρύψε-
το τὰς προτιμηθέντας αὐτῷ. τότο δὲ καὶ ἰωάννης
πολλαχός πιστεῖ, τὰ ἔξαιρετα τοῦ πέτρου ἐγκάμια
φιλαλήθως αἰναγεραίφων. φθόρου γάρ ἐκτὸς ἣν ὁ
τῶν αἰποσόλων χαρός. διεστὶ δὲ, εἰπάν ὁ χριστός,
εἰσὶ τινες τῶν ἀδειῶντων, ἀπεκρύψατο τὰ τέ-
των ὄνόματα; διὰ τὸ μὴ λυπῆσαι τοὺς ἄλλους.
καὶ γὰρ ἥλυγησαν αὖ, δοξάντες ὡς αἰνάζοις πα-
ρεῖθαι.

Vers. I. Καὶ — κατιδίαν.

Ο δὲ λουκᾶς ἔπειν, ὅτι παραλαβών³⁾ αὐτοὺς, ε) Lue. 9, 28.
αἰνέθη εἰς τὸ ὅρος προστεύχαθαι.

Vv 3

Vers. 2.

²⁾ Inclusa excederant ex Codice B. ubi repetitum
ιουδαίοις.

Vers. 2. *Et — lumen.*

Subduceit illos in montem excelsum, ut a nullo alio conspicui possit: ideo etiam addit, seorsim. Nihil enim faciebat ad gloriam, sed omnia ad utilitatem. Praeterea ut dicamus oportere a terrena subducari beatitudine eum, qui diuina contemplatione dignus habendus est.

Et transformatus est, corpore quidem in propria figura manente, diuino vero splendore modicum quiddam in eo detegente, ac faciem eius illustrante, speciemque illius ad maiorem Dei similitudinem immutante. Coram eis autem, ne transformatum ipsum intuiti alterum esse suspicarentur: utque scirent eum facillime quod velit facere posse.

Splenduit vero facies eius sicut sol, quia ita illis apparuit: ille enim supra solem erat, diuinus quidam et ineffabilis. Vestimenta autem eius facta sunt candida sicut lumen, diffuso etiam in illa splendore.

Itaque si nostrum quoque aliquis Iesum vt Petrus amauerit, et amatus ab eo fuerit vt Ioannes, ac inimicis illius grauis fuerit vt Iacobus: inimici vero illius praecipui sunt daemones: subducetur ab eo in montem excelsum, siue in altitudinem cognitionis: et gloriam illius intuebitur, quantum homini permissum est: dico sane mysteria quae multis occultata sunt ac iniusta:

Non erit autem praeter intentum aut intempestiuum, vt dicamus faciem Iesu intellectum sermonum illius: vestimenta vero eius dictiones sermonum, quibus occultatus in eis intellectus tanquam vestimentis induitur: talisque eius facies appare-

³⁾ Hentenius τρόπων legit, quod praetulerim.

Vers. 2. Καὶ — φῶς.

³⁾ Αναφέρεται μὲν αὐτοὺς εἰς ὅρος ὑψηλὸν, ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀδέκτος. διὰ τοῦτο γὰρ προσέθηκεν, ὅτι κατιδίαν. εἴδον γάρ εἶποι πρὸς φιλοτιμίαν, ἀλλὰ πάντας κατὰ χρεῖαν. ἀμαδὲ καὶ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρὴ ὑπεξερεθῆναι τῆς γηραῖς χθανατότητος τὸν μέλλοντας θεωρίας θείας ἀξιωθῆναι.

Μετεμορφώθη δὲ, μείναντος μὲν τοῦ σάρκας ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος⁴⁾ τῆς θεϊκῆς δὲ λαμπρότητος μικρόν τι παραγυμνωθέστης, καὶ καταλαμπευαστης τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔιδος τούτου μεταβελόστης ἐπὶ τὸ θεοειδέστερον. ἔμπροθεν δὲ αὐτῶν, ἵνα βλέποντες, πῶς μετεμορφώθη, μὴ ὑπολάβωσιν ἔτερον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἵνα μάθωσι, πῶς ἔτω ἔτειν, ὁ Θέλει, δύναται.

Ἐλαμψε δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος, διότι ὅτας ἐδοξεν αὐτοῖς. ἡ γὰρ λαμπρότης ἐκείνη ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἦν, καὶ θεία τις καὶ ἀπόρρητος. τὸ δὲ ἡμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά, ὡς τὸ φῶς, διαδοθέστης καὶ εἰς αὐτὰ τῆς φωτοχυσίας.

Εἰτις οὖν καὶ ἡμῶν ἡ ἀγαπήσει τὸν ἵητον, ὡς πέτρος⁵⁾ ἡ ἀγαπηθῆ παρ' αὐτοῦ, ὡς ιωάννης⁶⁾ ἡ βαρύς γένηται κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ὡς ἰάκωβος⁷⁾ ἐχθροὶ δὲ τέττα καὶ μᾶλλον οἱ δάιμονες⁸⁾ ἀναχθήσεται ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς ὅρος ὑψηλὸν, ἢγουν, εἰς ὑψος γνώσεως, καὶ θεωρήσει τὴν δόξαν αὐτοῦ, καθόστον ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, λέγω δὴ, τὰ τοῖς πολλοῖς ἀποκεκρυμμένα καὶ ἀδέκατα μυτήσει.

Οὐκ ἄκαρον δὲ εἰπεῖν πρόσωπα³⁾ μὲν τοῦ ἵητον, τὴν γνῶσιν τῶν λόγων αὐτοῦ ἡμάτια δὲ αὐτοῦ, τὰς λέξεις τῶν λόγων αὐτοῦ, ἃς ἡ ἐγκέκρυμμένη τέτοις γνῶσις περιβέβληται, ὡς ἡμάτια⁴⁾ καὶ ὄψεται τὸ μὲν τοιότον πρόσωπον αὐ-

V V 4 ΙΙ πέτρος τοῦ

⁴⁾ ἡμάτιον. Α. Η μεταβολὴ τοῦ τοιότον πρόσωπον αὐτοῦ

parebit, splendens ac illuminans eos qui in illam defigunt oculos: et rursum talia eius vestimenta candida sunt, nihilque tenebrosum aut obscurum habentia.

Vers. 3. *Et — cum eo loquentes.*

Propter multas causas secum astare fecit Mosen et Eliam. Quia enim turbae dicebant: hi quidem Ioannem esse Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut unum veterum prophetarum: constituit coram se tanquam seruos, eos qui in veteri testamento insigniores resulserant, ut discriberent quod est inter se et illos appareat, et quantum ipse ab illis differat. Haec itaque una fuit causa.

Altera rursum: quia accusabant illum de legis transgressione dicentes, Non est hic a Deo, quia factum a hum non custodit. Rursusque blasphemiae eum accusabant, et quod Dei gloriam sibi vendicaret dicentes, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia homo quum sis, facis te ipsum Deum: astare fecit coram se Mosen, ut ostenderet, quod si legis transgressor esset, nequaquam in modum servi legislator sibi astitisset: Eliam vero, ut appareat quod si blasphemus esset, nequaquam is qui semper Dei gloriam vehementer amauerat ac tuitus fuerat, tanquam seruus illi astaret qui Deo contrarius esset.

Tertia quoque causa, ut mortis vitaeque Dominus cognosceretur. Moses enim mortuus erat,
Elias

⁵⁾ οὐδὲ ἀσφαλές. A. male.

⁶⁾ σεαυτόν. Chrysost. T. VII. p. 566. D. Ex eo enim, non ex Codicibus N. Testamenti, hi duo

τοῦ λάμπου καὶ φωτίζον τοὺς ἐνατενίζοντας· τὰ
δὲ τοιαῦτα πάλιν ἴματισ αὐτοῦ λευκὰ, μηδὲν
σκοτεινὸν, καὶ⁵⁾ αἰσθαφὲς ἔχοντα.

Verl. 3. Καὶ — μετ' αὐτοῦ συλλαλήσιτε.

Διὸ πολλὰς αἵτιας τὸν μωῆσῆν καὶ τὸν ἡλίαν
παρέσησεν ἑαυτῷ. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ὄχλοι ἐλεγον, οἱ
μὲν ιωάννην τὸν βαπτιστὴν εἶναι αὐτόν· ἀλλοὶ δὲ,
ἡλίαν· ἔτεροι δὲ, ιερεμίαν ἥ ἔνα τῶν προφητῶν
τῶν ἀρχαίων· συμπαρέσησεν, ὡς δούλοις, τοὺς
ἐπισημοτέρους τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ λαμψάντων, ἵνα
Φανῆ τὸ μέσον ἑαυτοῦ τε κακένων, καὶ πόσον αὐ-
τὸς διαφέρει τάτων· μία μὲν οὖν αὕτη αἵτια.

Ἐτέρα δὲ πάλιν. ἐπειδήπερ ἐνεκάλγν αὐτῷ
τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον, λέγοντες^{g)} οὐτος^{g)} οὐκ^{g)} 10. 9, 16.
ἔτι ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον ἐτηρεῖ, καὶ
πάλιν ἐκάλγν αὐτὸν βλάσφημον καὶ σφετεριζό-
μενον τὴν δόξαν τῷ θεῷ, φάσκοντες^{h)} περὶ^{h)} καὶ^{h)} 10. 10, 33
λαζαρίας λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας,
καὶ ὅτι ἀνθρώπος ὁν, ποιεῖ⁵⁾ ἑαυτὸν θεόν· παρ-
ιησιν ἑαυτῷ τὸν μωϋσῆν μὲν, ἵνα δειχθῇ, ὅτι
εἰ παρέβαινε τὸν νόμον, οὐκ ἀν ὁ νομοθέτης διλο-
περικῶς αὐτῷ παρίσατο· τὸν ἡλίαν δὲ, ἵνα Φανῆ,
ὅτι εἰ βλάσφημος ἔν τὴν τῷ θεῷ δόξαν ἐσφε-
τεριζετο, μὴ προσήκοσαν αὐτῷ, οὐκ ἀν ὁ ὑπὲρ
τῆς τῷ θεῷ δόξης αἰτεῖ⁷⁾ ζηλῶν, ὡς δῆλος τῷ αν-
τιθέω παρίσατο.

Καὶ ἄλλῃ δὲ αὐτοῖς αἵτια, ἵνα γνωριθῇ, ὅτι
κύριος ἐστι καὶ θανάτῳ καὶ ζωῆς. μωϋσῆς μὲν γάρ,
Vv 5 θανάτῳ

duo Ioannis loci sunt laudati. Hinc varietas le-
ctionis.

7) αἰτεῖ, abest. A.

Elias autem viius: et ut videntes postmodum discipuli illum moriente, inteligerent quod haec voluntarie pateretur, et cogitarent quod nequam moreretur inuitus, qui mortis vitaeque esset Dominus.

Potest et alia addi causa quod hos propter discipulos adduxit, ut ad eorum imitationem extarentur. Siquidem Moses linguae tardioris erat, Elias vero durior ac asperior: ambo etiam inopes erant, et aduersus tyrannos magna loquendi libertate usi sunt, Moses quidem aduersus Pharaonem, Elias vero aduersus Achab: et a peruersis hominibus qui a se magnis affecti erant beneficiis, plura passi sunt pericula, et nec sic destiterunt eos ad bonum semper dirigere. Utque vehementius imitarentur Mosis quidem clementiam, Eliae vero zelum quem pro Deo gerebat: utriusque autem administrationem, laborumque tolerantiam: milles namque quod in se erat pro Dei beneplacitis moriebantur, et pro populo sibi concredito, suaque perdendo animas inuenerunt eas.

Colloquebantur autem cum eo, ostendentes quod lex quae per Mosen data erat, ac sermo qui per prophetas de morte eius fuerat, conformiter cum illo praesignauerant: ille quidem in figuris victimarum, hic autem in diuersis vaticiniis.

Lucas vero dicit quod etiam hi in gloria siue splendore apparuerunt: ut discamus quod omnes qui secundum Deum vixerunt, diuinum induunt splendorem. Quid autem colloquebantur cum eo? Rursus hoc docuit Lucas, dicens quod dicebant excessum eius quem completurus erat Ierosolymis, excessum vocans ab hac vita exitum siue transiit,

Quae-

Θανάτῳ ήν· ἡλίας δὲ, ζῶν. καὶ ἵνα, βλέποντες αὐτὸν ὑπερον οἱ μαθηταὶ ἀποδημήσουνται, νοήσωσιν, ἐκάστοιν τὸ τοιότον πάθος, καὶ λογίσωνται, ὅτι οὐκ ἀκούσαντες ὁ Ζωὴς καὶ θανάτῳ κύριος.

"Εἰς δὲ καὶ ἑτέραν εἰπεῖν αὐτοῖς, ὅτι διὰ τοὺς μαθητὰς παρέησεν αὐτούς, ἵνα διαναυπᾶσιν εἰς μίμησιν αὐτῶν. καὶ γὰρ μωϋσῆς μὲν, βραδύγλωσσος ἦν· ἡλίας δὲ, ἀγροικότερον διακείμενος· καὶ ἀκτήμονες ἀμφότεροι· καὶ ὅμως πρὸς τυράννες ἔκαστος αὐτῶν ἐπαρέησιάσατο. μωϋσῆς μὲν, πρὸς τὸν Φαραὼ· ἡλίας δὲ, πρὸς τὸν ἀχαϊβ. καὶ ὑπὲρ ἀγγωμάρσιν αὐτριώπων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν εὑρεγετεμένων μυρία δεινὰ πεπόνθασι, καὶ οὐδὲ ἔτις ἀπέησαν τῷ περιέπειν αὐτούς. καὶ ἵνα ἔτι μιμήσωνται μωϋσέως μὲν, τὴν ἀνεξικακίαν· ἡλιοῦ δὲ, τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεῶς ξῆλον· ἀμφοτέρων δὲ, τὸ δημαγωγικὸν καὶ φερέπονον. μυριάκις γὰρ τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀπέθανον ὑπὲρ τῶν ἀρεσκόντων θεῶν, καὶ ὑπὲρ τῷ δῆμῳ τοῦ ἐμπιτευχέντος αὐτοῖς, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπολέσαντες, εὗρον αὐτάς.

Συνελάλην δὲ αὐτῷ, δεικνύντες, ὅτι καὶ ὁ διὰ μωϋσέως ῥόμος, καὶ ὁ διὰ τῶν προφητῶν λόγος, περὶ τῷ θανάτῳ αὐτῷ συμφώνως αὐτῷ προσανεφώνησαν· ὁ μὲν, ἐν τύποις τῶν⁸⁾ θυσιῶν· ὁ δὲ, ἐν διαφόροις προρρήσεσι.

Λουκᾶς δέ Φησιν, ὅτι καὶ οὗτοι ἐν δόξῃⁱ⁾ i) Luc. 9, 31. ὠφθησαν, εἴτουν, ἐν λαμπρότητι, ἵνα μάθωμεν, ὅτι πάντες, οἱ κατὰ θεὸν ζήσαντες, τῆς θείας μεταλαμβάνουσιν λαμπρότητος. τί δὲ συνελάλουν αὐτῷ, ἐδίδαξε πάλιν ὁ λουκᾶς. εἴπε γάρ, ὅτι ἔλεγον^{k)} τὴν ἔξοδον αὐτῷ, ἢν ἐμελλε πληροῦν k) Luc. 9, 31. ἐν ιερεσαλήμ. ἔξοδον ὄνομάσας, τὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης ἔξελευσιν, καὶ μετάβασιν.

Tivis

⁸⁾ παλαιῶν, addit. A.

Quaedam autem exemplaria non εξεδεν, id est, Excessum sed δόξαν, id est, Gloriam habent: nam gloria quoque appellatur crux ipsa. Aliis siquidem omnibus probatum erat utpote magnorum poena criminum: soli vero Christo gloria facta est, magni videlicet erga nos amoris praemium. Quis enim gratum habens animum, audiens quod qui omni dignus erat honore, huiusmodi pro nostra salute perpessus est ignominiam, non glorificabit illum?

Est et altera ratio iuxta quam dicitur, Crux gloria eius, quam suo referens tempore.

Interim vero Moses et Elias dicebant excessum eius, et gloriam eius, hoc est loquebantur de exitu, vel de gloria eius, siue de cruce eius, quomodo crucifigendus erat.

Dignum est autem, ut inquiramus unde discipuli post tam multos annos Mosen et Eliam agnoverunt. Neque enim apud Hebraeos erant imaginum tabulae. Dicimus ergo quod in libris quidam vetustiorum Hebraeorum species insignium virorum posteris reliquerant, quos legentes, inde eos agnoscabant. Verisimile quoque est, ex traditionibus viva voce traditis in memoria habitas fuisse illorum species aut figuratas. Fortasse autem et ex diuina reuelatione illos agnouerunt.

† Aut etiam aliter: Iuxta Christum apparent Moses et Elias, significantes quod mysteria legalia

ac

9) Intelligit Codices Chrysostomi, ut alibi. Vide Chrysost. T. VII. p. 567. A. bis. p. 584. D. Scilicet vnu receptum erat apud Patres Graecos, τὸν σκυπὸν τοῦ χριστοῦ, appellare τὴν δόξαν αὐτοῦ. Id vnu dixerat, fueratque deinde, ut alia huiusmodi, propagatum ad alios. Nititur autem haec inter-

Τινὸς δὲ τῶν βιβλίων²⁾ οὐκ ἔξοδον, ἀλλὰ δόξαιν γράφεσι. δόξα γὰρ παλεῖται, καὶ ὁ σαυρός. τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἀπασιν, ὅνειδος ἦν, ὡς μεγάλων ἐγκλημάτων ἐπιτίμιον· μόνω δὲ τῷ χριστῷ δόξα γέγονεν, ὡς μεγάλης ἀγάπης τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιτίμιον. τίς γὰρ εὐγνώμονα ψυχὴν ἔχων, ἀκέων τὸν ἐπέκεινα πάσης τιμῆς, τηλικαύτην ἀτιμίαν ὑποσάντα, διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, γε δοξάσει τοῦτον;

"Εἰ δὲ καὶ ἄλλος λόγος, καθ' ἓν λέγεται δόξα αὐτοῦ, ὁ σαυρός, ὃν ἐρεῖμεν¹⁾ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι.

Τέως δὲ μωϋσῆς καὶ ἥλιος ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἢ τὴν δόξαν αὐτῆς, τετέται, περὶ τῆς ἔξοδος αὐτῆς, ἢ περὶ τῆς δόξης αὐτῆς, ἐτουν, περὶ τῆς σαυρᾶς αὐτῆς, πᾶς ἐμελλει σαυρωθῆναι.

"Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ μαθηταὶ μετὰ τοσαῦτα ἔτη τὸν μωϋσῆν καθ' τὸν ἥλιον ἐγνώρισαν; γε γὰρ ἡσαν παρ' ἑβραίοις εἰκόνων πίνακες. Φαίμενον οὖν, ὅτι ἐν βιβλίοις τινὲς τῶν παλαιοτέρων ἑβραίων τὰς εἴδη τῶν ἐπιφανῶν αἰδεῖσαν τοῖς μεταγενετέροις ἀπολελοίπασιν, ἀπεργάναγκωσιοντες, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐγίνωσκον. εἰκὸς δέ, καὶ ἐξ αὐτοῖς φρασαδόσεως μνημονέειδος τὰς ἴδεας αὐτῶν. Ισως δὲ, καὶ ἐξ αποκαλύψεως θέας ἐπέγνωσαν αὐτούς.

[¹Η²) καὶ ἄλλως περὶ τὸν χριστὸν φαίνονται μωϋσῆς καὶ ἥλιος, δηλουόντες, ὅτι τὰ μυστήρια τῆς

interpretatio loco Hebr. 2, 9. Hic autem facilis erat corruptio scribis parum attentis, quod ἔξοδος inter duplex δόξα legitur.

²⁾ Nunc non recordor loci, ubi in his commentariis de re eadem dixerit. Forte ergo intelligit commentarium suum ad Hebr. 2, 9.

³⁾ Inclusa exhibet in marg. B.

ac prophetalia in vnum intendunt Christum, et ea quae Christi sunt praesignant.

Vers. 4. *Respondens — Eliae.*

Quum Petrus vehementer praeceptorē amaret, nec vellet eum abire Ierosolymā, ne eo digressus pateretur, sicut praedixerat: palam quidem non audet eum prohibere, ne rursum increparetur: viso autem quod mons magnum haberet securitatem, utpote insidiatoribus incognitus: simul autem Mosen et Eliam idoneos qui vlciscerentur. Nam ille plurimas gentes deuicerat, hic vero ignem super quinquagenarios de coelo detraxerat: consultit illi dicens: Bonum est, nos hic esse.

Cognito autem quod male loquutus fuisset ex propria mente statuens, addidit, si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, et Moysi vnum, et Eliae vnum. Quid ais o Petre? Paulo ante naturalem hunc Dei filium confessus es, nunc autem cum seruis Dominum connumerans, etiam ab ipsis seruandum eum speras? Vide quomodo ante passionem imperfecti admodum erant discipuli. Simul autem Petrus duplām tunc mentis commotionem sustinebat: hinc quidem trepidans pro magistro, illuc vero a supernaturali illo aspectu turbatus est et confusus, taliaque loquebatur nesciens quid diceret, sicut dixit Lucas, hoc est quod inconsiderate loqueretur.

Marcus autem ait: Neque enim sciebat quid loquuturus esset, id est, non nouerat quid aliud melius loquuturus esset vel loqui posset. Deinde addidit et causam dicens, quod erant exterriti.

Lucas

τῆς τε νομικῆς, τῆς τε προφητικῆς πραγματείας, εἰς τὸν χριστὸν συνάγονται, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν μηνύουσι.]

Verf. 4. Ἀποκριθεὶς — ἡλία.

Σφόδρα φιλῶν ὁ πέτρος τὸν διδάσκαλον, καὶ μὴ θέλων, ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα, ἵνα μὴ ἀπελθὼν ἐκεῖ πάθῃ, καθὼς προέρηκε, Φανερῶς μὲν δὲ τολμᾶς κωλύσας αὐτὸν, ἵνα μὴ πάλιν ἐπιτιμηθῇ· θεασάμενος δὲ τὸ ὄρος, πολλὴν ἔχον ἀσφάλειαν, ὡς ἀγνοούμενον τοῖς ἐπιβλέπουσιν· ἀμαὶ δὲ καὶ μαῦσῃ καὶ ἡλίᾳν, in avarous ἀμύνεται· ὁ μὲν γὰρ πολλὰ ἔθνη κατηγωνίσατο· ὁ δὲ πῦρ ἐξ φρεατῶν κατήγαγεν ἐπὶ τοὺς πεντηκοντάρχες· τυμβιζόμενος μένειν ἐκεῖ.

Εἰπων δέ, ὅτι καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὅδε ἔναν, καὶ γνῶντες, ὅτι κακῶς ἐπεν, ὡς ἐξ οἰκείας γνώμης ἀποφηνάμενος, προσέθηκεν, ὅτι εἰ θέλεις ποιήσωμεν ὅδε τρεῖς σκηνὰς, σοὶ μίαν καὶ μαῦσεῖ μίαν καὶ μίαν ἡλίαν. τί λέγετε, ὁ πέτρε; πρὸ μηρῷ μὲν, γνήσιον ὑιὸν τῷ θεῷ τῷτον ἀμολόγησας· νῦν δὲ, μετὰ τῶν δέλων ἀριθμῆσ τὸν δεσπότην, καὶ ὑπὸ τούτων σωθῆσαι αὐτὸν ἐλπίζεις. ὁρα, πῶς πρὸ τῷ ιανῆσθε σφόδρα ἀτελεῖς ἥσαν οἱ μαθηταί; ἀμαὶ δὲ ὁ πέτρος καὶ διπλῶν τηνικαῦτα σάλον τῆς ψυχῆς ὑφισάμενος, τῷτο μὲν, ἀπὸ τῷ ἀγωνιῶν ὑπὲρ τῷ διδασκάλου, τῷτο δ', ἀπὸ τῆς ὑπερφύσους ὄψεως ἐκείνης, ἐταράχθη καὶ συνεχύθη, καὶ τοιαῦτα ἐφθέγγυτο, μὴ εἰδὼς, ὁ λέγεις, καθὼς εἴπει¹⁾ λεκάς, ὁ ἐστιν, ἀσύνετα λαλῶν.

1) Luc. 9, 33.

Μάρκος δέ φησιν, ὅτι^{m)} οὐκ ἔδει, τί λαλήσει, m) Marc. 9, 6. τούτειν, οὐκ ἐγίνωσκε, τί λαλήσει ἔτερον οὗτον· εἴτα προσέθηκε καὶ αἰτίαν, εἰπών· ὅτιⁿ⁾ n) Marc. 9, 6. ἥσαν ἐκφοβοι. λεκάς δὲ ἐγραψεν, ὅτι ἥσαν^{o)} o) Luc. 9, 32. βεβα-

Lucas vero scripsit, quod erant somno grauati: Exterriti quidem visa specie plus quam humana: Grauabantur autem somno p̄ae sopore qui a splendore procedebat: neque enim nox erat sed dies, splendoris tamen excessus obscurabat illorum oculos, ac mentein aggrauabat, donec perfecte expperisti, sicut dixit Lucas, siue ad se a tali sopore et obtenebratione reuersi, viderunt, quantum potissimum erat, gloriam eius. Petrus itaque confusam adhuc mentem habens, inconsiderata et incongrua loquebatur.

+ Tria tabernacula intelligi possent tres ad salutem dispositiones, videlicet operationis, contemplationis, et Theologiae. Operationis itaque typus fuit Elias fortis ac temperatus. Contemplationis Moses legislator ac iuris dator. Theologiae vero Christus, utpote omnimode perfectus. Haec autem tabernacula sunt, comparatione futurarum quietum incomparabiliter meliorum.

Vers. 5. Adhuc — nube.

Nubes et vox, ut certiores redderentur Dei esse vocem: didicerant enim quod Deus in nube veneretur: Ponens inquit nubes ascensum suum: multaque huiusmodi frequenter habet scriptura. Considera vero quo pacto dum minatur, obscuram ponit circa se nubem, ut super Sina: nunc autem filium ostendere volens, lucidam illam habet.

Vers. 5. Dicens: — complacitum est.

Haec tertio etiam capite quum saluator baptizatur dixit coelitus pater: sed ibi propter circuans stan.

3) In margine habet B. quae hic inclusa sunt.

Βεβαρημένοι ὑπνῷ. ἐξεφεβύθησαν μὲν γὰρ, ιδόντες ἄλλος ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἐβαρηθήσαν δὲ ὑπνῷ, λέγω δι, καί τοι, τῷ ἀπὸ τῆς λαμπηδένος. καὶ γὰρ ὡς νῦν ἦν, ἀλλά ἤμεσα· τὸ δὲ τῆς λαμπηδένος ὑπερβάλλον ἐπότισε μὲν τοῖς ὁφθαλμούς αὐτῶν ἐκοίσθησε δὲ τὸν νοῦν, ἔως οὐ διαγεγορήσαντες, ¹⁾ ὡς ὁ λουκᾶς ἐβηκεν, εἴτεν, ἀναινή-^{p) Luc. 9, 32.}

ψαυτες τὸ τοιότα τούραχοι τῆς σκοτείνης, εἰδον, ὡς δυνατὸν, τὴν δόξαν αὐτοῦ. λοιπὸν δὲ ὁ πέτρος, ἦτι ἐντεῦθεν συγκεχυμένον ἔχων τὸν νοῦν, ἀσύνετα παρεθάγετο.

[Τρεῖς³⁾ σκηναὶ γοηθεῖσεν αὖ, αἵ τρεῖς ἐξεις τῆς σωτηρίας, ἥτε τῆς πράξεως, καὶ ἡ τῆς θεωρίας, καὶ ἡ τῆς θεολογίας. τῆς μὲν οὖν πράξεως τύπος, ὁ ἥλιος, ὡς ἀνδρεῖος καὶ σώφρων τῆς δὲ θεωρίας, ὁ μωϋσῆς, ὡς νομοθέτης καὶ δικαιοδότης τῆς δὲ θεολογίας, ὁ χριστός, ὡς ἐν παντὶ τέλειος. σκηναὶ δὲ αὗται, πρὸς σύγκρισιν τῶν μελλοσῶν λήξεων, τῶν ἀσυγκρίτων κρειτόνων.]

Vers. 5. Ἔτι — νεφέλης.

Nεφέλη καὶ φωνὴ, ἵνα βεβαιωθῶσιν, ὅτι φωνὴ τοῦ Θεοῦ⁴⁾ ἔτι μεμαθηκότες γὰρ ἦσαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπὶ νεφέλης ὀχεῖται. ὁ τιθεῖς¹⁾ γάρ, Φη-^{q) Ps. 103, 3.} σί, νέφη τὴν ἐπιβασιν αὐτοῦ. καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλαχοῦ τῆς γεωφῆς. σκόπεις δὲ, πῶς, ὅτε μὲν ἀπειλεῖ, σκοτεινὴν¹⁾ δίκυνσι νεφέλην περὶ^{r) Exod. 19, 16.} ἔσχετον, ὡς ἐπὶ τοῦ σινᾶ· νῦν δὲ διδαχεῖς θέλων, φωτεινὴν αὐτὴν ἔχει.

Vers. 5. Λέγεσσα — εὐδόκησα.

Tαῦτα καὶ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, βαπτιζόμενος τοῦ σωτῆρος, εἶπεν ἐξανόθεν ὁ πατήρ, ἀλλ᾽

XX

εκεῖ

¹⁾ τῇ Θεῷ εἶτιν ἡ φωνὴ. A.

stantium multitudinem, hic autem maxime propter Petrum: ac si diceret vox patris: Quid times o Petre de Iesu? hic est filius meus: nec impliciter filius, vt hi qui per virtutem a me sunt adoptati, sed dilectus sive electus tanquam unigenitus: nec id tantum, verum etiam in quo mihi complacitum est, hoc est in quo requiesco, in quo oblector, vt in ynanimi et aequali mihi: ne ergo illi timeas. Quantumcunque enim illum diligas, non adeo eum diligis vt ego. Triplex est namque apud me vis amoris erga illum. Siquidem tanquam filium illum diligo, et tanquam dilectum, et tanquam me recreantem mihiique placentem. Reliquum est igitur, vt si huius non fidis potentiae, at meae fidas. Nemo enim adeo dilectum irrationabili causa destituit.

Vers. 5. *Ipsum audite.*

Huic obedite: huic credite, si quid aut dixerit aut fecerit. Quodsi etiam crucifigi voluerit, nemo illi obsistat: vos enim ignoratis dispensationis suae mysterium. Nam quicquid ipse et dicit et facit, mea voluntate et dicit et facit. Ipsum itaque audite, lege Mosaica, propheticisque sacrorum initiationibus relictis: complementum siquidem legis ac prophetarum est Christus: et iam omnia illa completa sunt, utpote quae usque ad hunc solum protendebantur.

Vers. 6. *Et — vehementer.*

Atqui prius etiam in Iordane vox facta est huiusmodi: et post haec rursum quando tonitru dicebant

ἐκτὸν μὲν, διὸ τὸν περιεπῶτα ὄχλον· ἐνταῦθε δὲ
μάλιστα, διὸ τὸν πέτρον, ὡς αὐτεὶ λεγόσης τῆς
Φωνῆς τοῦ πατρὸς, τί δέδοκας, ὡς πέτρε, περὶ
τὴν ἴστον; οὐτές ἐσιν ὁ θύς με, καὶ σύχη ἀπλῶς
ὑῖος, ὡς οἱ δὶ αἴρετης ἵστοιούμενοι μοι, ἀλλ' ὁ
ἀγαπητὸς, ἥγεν, ὁ ἐξαίρετος, ὡς μονογενῆς
καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ', ἐν ὁ ἡυδάκησσα, τετ-
ένι, ὡς ἐπαναπάνυμα, ἐφ' ὡς αἴρεσκομα, ὡς
ὅμογνώμονι καὶ ἵσω ἐμοί. μή τοινυν Φοβεῖ περὶ
αὐτοῦ. ἔσσαι γάρ εἰναι Φιλῆς,⁵⁾ & τοσοῦτον Φιλεῖς
αὐτὸν, ἔσσεν ἐγώ. τριπλῶν γάρ παρ' ἐμὲ⁶⁾ τὸ περὶ
αὐτὸν Φιλτρον. Φιλῶ γάρ ὡς υἱὸν με, καὶ ὡς
ἀγαπητὸν, καὶ ὡς ἀναπάνυοντα καὶ αἴρεσκοντα
μοι. λοιπὸν δὲν, εἰ μή τῇ δυνάμει τέττα Θαρρεῖς.
ἀλλά γε τῇ ἐκῇ Θάρρησον. οὐδεὶς γάρ τὸν θέτω
Φιλέμενον προσίεται αἰλογίσως

Vers. 5. Ἀυτοῦ ἀκέστε.

Τούτῳ πείθεθε, τούτῳ πισένετε, εἴ τι ἀν καὶ
λέγῃ καὶ ποιῇ. καὶ εἰ σαύρωθηναί βεληθῆ, μηδ-
εὶς ἀντιπέσῃ. υἱοῖς μὲν γάρ εὐκ οἴδατε τὸ τῆς
σινορομίας αὐτοῦ μυστήριον. αὐτὸς δὲ πᾶν, ὁ λέ-
γει καὶ ποιεῖ, κατὰ γνώμην ἐμὴν καὶ λέγει καὶ
ποιεῖ. λοιπὸν οὖν εἰποῦ αἰκάστε, τὸν μωσαϊκὸν
νόμον καὶ τὰς προφητικὰς μυσταγωγίας αἴφεντες.
πλιέωμα γάρ νόμου καὶ προφητῶν, ὁ Χριστός.
καὶ λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συγετελέθησαν, σάχει
τέττα μόνον ἐκτενόμενα.

Vers. 6. Καὶ — σφόδρα.

Καὶ μήν, καὶ πρότερον ἐπὶ τὴν ιερόδανες Φωνὴν γέ-
γονε τοιαύτη, καὶ μετὰ τιεῦτα πάλιν, ὅτε καὶ⁷⁾ Ιο. 12, 22.

⁶⁾ παρ' εμοῖν videtur leguisse Hentenius.

bant saclum esse: et nullus quicquam tale passus est: quomodo ergo nunc hi prociderunt in faciem suam? Quia altitudo magna erat, profundaque solitudo ac multum silentium. Praeterea transformatione facta est horroris plena, et lux immortalis eluxit, ac subito desuper circumposita nube, vocemque super eos delapsa, merito perculsi sunt et exterriti.

Potest quoque et aliter dici quod prociderunt in faciem suam, hoc est adorauerunt.

Vers. 7. Et — nolite timere.

Miseratus est imbecillitatem eorum, et cito soluit timorem.

Vers. 8. Eleuatis — solum.

Vt certiores redderentur quod de ipso facta esset vox, solus iam illis videtur.

Vers. 9. Et — resurgat.

Quanto enim maiora de eo dixissent, tanto difficultius credibilia viderentur. Iubet ergo visionem hanc ab illis occultari, quia futurum erat, ut neque ipsi persuadere possent: et Iudei magis exasperarentur.

Vers. 10. Et — primum?

De diuinitate eius iam ad plenum edocti, et a Petri confessione, et a transformatione, et a coelesti voce, interrogant: Qum tu sis Christus, quare scribae dicunt quod Eliam oporteat venire ante

7) loco προσενύγαν, habet ἐποβήθηταν. B.

Βροντὴν ἔλεγον γεγονέναι, καὶ δὲσι σύδεν τοιοῦτον ἔπαιδε. πῶς οὖν οὗτοι νῦν ἐπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν; διότι καὶ ὑψος ἦν μέγα, καὶ ἐρημία βαθεῖα, καὶ ήσυχια πολλή, καὶ μεταμέρφωσις γέγονε Φρίκης γέμεσσα, καὶ Φῶς ἐξέλαμψεν ἀκίνητον, καὶ λοιπὸν, τῆς νεφέλης περιτάσσεταις σύνωθεν, καὶ ἐπικαταρρέκεισσης τῆς Φωνῆς, εἰκότως περιετράπησάν τε καὶ ἐφοβήθησαν.

⁷Ἐτι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν τὸ ἐπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ,⁷⁾ προσεκύνησαν.

Verl. 7. Καὶ — μὴ φοβεῖθε.

⁸Ηλέησε τὴν αθένειαν αὐτῶν, καὶ ταχέως λύει τὸν Φόβον.

Verl. 8. Ἐπάρσαντες — μόνον.

⁹Ινα πληροφορηθῶσιν, ὅτι περὶ αὐτῷ γέγονεν ή Φωνή, μόνος λοιπὸν ὄραται αὐτοῖς.

Verl. 9. Καὶ — ἀναστῆ.

¹⁰Οσον γὰρ μέζονα ἐλέγουντο περὶ αὐτῷ, τοσοῦτον δυσπαραιδειτότερον ἐδόκουν. κελένεις οὖν κρύπτειν παρ' ξαυτοῖς τὸ θαῦμα τοῦτο, διότι αὐτοὶ τε οὐκ ἐμελλον πιευθῆναι, καὶ οἱ ιερᾶς μᾶλλον ἀνήγριώθησαν.

Verl. 10. Καὶ — πρῶτον;

Περὶ τῆς θεότητος αὐτῷ μαθόντες σύκριβέτερον, ἀπό τε τῆς ὁμολογίας πέτρου, ἀπό τε τῆς μεταμορφώσεως, καὶ ἀπὸ τῆς σύνωθεν Φωνῆς, ἐρωτῶσιν, ὅτι ἐπειδὴ σὺ εἶ ὁ χρειός, διατί οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι ἡλίαν χρὴ ἐλθεῖν πρὸ τοῦ

ante Christum? quomodo non venit hic ante te?
Hoc itaque interrogauerunt discipuli.

Scire autem oportet, quod scripturae duos Christi aduentus dicunt, eum videlicet qui factus est et futurum. De utroque docuit Paulus: de priori quidem, Apparuit inquit gratia Dei salutaris. De posteriori vero: Expectantes beatam spem et apparitionem magni Dei, et saluatoris nostri Iesu Christi.

Et prioris quidem factus est Ioannes praecursor: posterioris vero fiet praecursor Elias, de quo dicit propheta Malachias: Mittam vobis Eliam Thesbiten, qui restituet cor patris ad filium, hoc est qui conuerteret corda Iudeorum, qui tunc superuerint, ad Apostolos, ut obedient doctrinis eorum, credantque Christo. Patres enim Apostolorum erant Iudei.

Sed scribæ duos Christi aduentus in unum confundentes, et posteriorē in priorem contrahentes, de solo posteriori docebant populum: et propterea Christum non suscipiebant dicentes, quod Eliam oportet venire primum, et mox Christum. Sed nunc Christus de duabus aperie docet. Adverte ergo.

Vers. 11. Iesus autem — v. 12. cognoverunt eum.

Elias quidem prior sive Thesbites nondum venit: veniet autem circa secundum meum aduentum: et restituet omnem qui ei crediderit: hoc est conuerteret cor patris ad filium, ut ait propheta Malachias.

⁵⁾ Ut ergo Chrysost. Tom VII. p. 575. D. omittit τὴν δόγματα ita quoque Euthymius, neglegens Codicibus N. Test.

Χριστοῦ; πῶς οὖν οὐκ ἡλθεν σύτος πέρος σου; τέτο
μὲν οὖν ἡρώτησαν οἱ μαθηταί.

Προσήκει δὲ γνωσκειν, ὅτι αἱ γραφαὶ δύο
παρεγεῖσαι τοῦ Χριστοῦ λέγουσαι, τὴν τε γεγενημέ-
νην καὶ τὴν μέλλονταν. περὶ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ὁ
παῦλος ἐδίδαξε λέγων· περὶ μὲν τῆς πρώτης ἐπε-
Θάνη¹⁾ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτηρίας· περὶ δὲ τῆς²⁾ Tit. 2, 11.
δευτέρας³⁾ προσδεχόμενοι τὴν μακαρίεσσν ἐλπίδαν⁴⁾ Tit. 2, 13.
καὶ ἐπιφάνειαν⁵⁾ τῇ μεγάλῃ θεῷ καὶ σωτηρίος
ἡμῶν ἡσθ Χριστοῦ.

Καὶ τῆς μὲν πρώτης γέγονε πρόδρομος, ὁ ἰω-
άννης· τῆς δευτέρας δὲ γενήσεται πρόδρομος, ὁ
ἡλίας. περὶ ἣς φησὶ μαλακίος ὁ προφήτης, ἀπο-
στολῶ⁶⁾ ύμνη ἡλίαν τὸν Θεοβίτην, ὃς ἀποκατα-⁷⁾ Mal. 4, 4. 5.
σήτει καρδίαν πατέρος πρὸς ὑιὸν, τουτέσιν, ὃς
ἐπιτρέψει⁸⁾ τὰς καρδίας τῶν τηνικαῦτας ἴδαιών
πρὸς τοὺς ἀποσόλης, ὡςε πειθῆναι τὰς διδασκα-
λίας αὐτῶν, καὶ πιεῦσαι τῷ Χριστῷ. πατέρες
γάρ τῶν ἀποσόλων, οἱ ἴδαιοι.

Ἄλλοι οἱ γραμματεῖς τὰς δύο τῇ Χριστῷ παρε-
γεῖσαι εἰς μίαν συγχέοντες, καὶ τὴν πρώτην εἰς
τὴν δευτέραν συνάγοντες, περὶ τῆς δευτέρας μό-
νης ἐδίδασκον τὸν λαόν. καὶ διὰ τοῦτο τὸν Χριστὸν
οὐκ ἐδέχοντο, λέγοντες· οτι τον ἡλίαν Χρι ἐλ-
θεῖν πρώτον, εἶτα τὸν Χριστόν. ἀλλὰ νῦν ὁ Χρι-
στὸς διδάσκει περὶ τῶν δύο σαφῶς. πρότχες γάρ·

Vers. II. Ὁ δὲ ἡσοῦς — v. 13.
ἐπέγγωσαν αὐτόν.

Ἔλιος μὲν ὁ πρώτος, ἥγεν, ὁ Θεοβίτης, ἐπω
ἡλθεν· ἔρχεται δὲ, κατὰ τὴν δευτέραν μὲ παρ-
εγεῖσαι, καὶ ἀποκατασθει πάντα τὸν πειθόμε-
νον αὐτῷ, τατέσιν, ἐπιτρέψει καρδίαν πατέρος
XX 4 πέρος

¹⁾ Vt explicat Luc. 1, 17.

chias. Dico autem vobis quod Elias secundus siue
Baptista iam venit circa primum meum aduentum,
ut dicunt scripturae: et non cognoverunt scribae
quod esset hic Elias tanquam praecursor.
Non cognoverunt autem eum utpote male intelli-
gentes scripturas.

Vers. 12. *Sed — voluerunt.*

Herodes videlicet: multa enim in eum fecit, in
carcerem illum iniiciens: deinde amputatum ca-
put deferri iubens in lance.

Vers. 12. *Ita — ab eis.*

Ita quoque: non cognitus scilicet quod sit Chri-
stus: Non cognitus autem propter prauam men-
tem ipsorum. Sed quoniam modo fiet, ut quum
praesentes Hebraei Christo non crediderint, qui
tunc erunt, credant Eliae? Quia agnoscunt eum,
sciunquam de illo praedixisse Malachiam. Simul
etiam tam longum tempus quod in medio interci-
det, tantaque virtus praedicationis, emollient du-
ritiem cordis eorum.

Vers. 13. *Tunc — eis.*

Nam vicesimo quoque capite praedixerat eis,
quod ille sit Elias qui venturus esse dicitur.

πρὸς οὓς, ὡς ὁ προφήτης μαλαχίας Φησὶ. λέγει
δὲ ὑμῖν, ὅτι ἡλίας ὁ δεύτερος, εἶταν, ὁ βαπτι-
στής, ἢδη ἡλθε κατὰ τὴν πρώτην μετάβασιν παρ-
θεσιαν, ὡς αἱ γραφαὶ Φασι. καὶ σὺν ἐπέγνωσαν
οἱ γραμματεῖς, ὅτι καὶ σύτος ἡλίας ἐστιν, σῖος
προσόρομος· σὺν ἐπέγνωσαν δὲ αὐτὸν, ὡς κακῶς
ὑοῦντες τὰς γραφὰς.

Vers. 12. Ἄλλ — ἡθέλησαν.

Οἱ περὶ τὸν ἡρώδην δηλονότι. πολλὰ γὰρ εἰς
αὐτὸν ἐποίησαν, ἐμβαλόντες εἰς Φυλακὴν, ἀπο-
κεφαλίσαντες, ἐνεγκόντες τὴν κεφαλὴν αὐτῷ
ἐπὶ πίνακος.

Vers. 12. Οὗτοι — ὑπ' αὐτῶν.

Οὗτοι καὶ αὐτὸς, ἀγνοούμενος, ὅτι ὁ χριστὸς
ἐστιν· ἀγνοέμενος δὲ, διὰ τὴν κακόνοισαν αὐτῶν.
ἀλλὰ πῶς, τῶν νῦν Ἐβραιῶν μὴ πιευσάντων τῷ
χριστῷ, οἱ τότε τῷ ἡλίᾳ πειθάσονται; διότι γνω-
ρίζουσιν αὐτὸν, καὶ γνώσκειν, ὁ περὶ αὐτῷ
προεῖπεν ὁ μαλαχίας· ἀμαρτίᾳ δὲ καὶ ὁ τοσοῦτος ἐν
τῷ μέτωπῳ χρόνος, καὶ ἡ τηλικαύτη τῷ κηρύγμα-
τος δύναμις, μαλάζεις τὴν σκληροκαρδίαν
αὐτῶν.

Vers. 13. Τότε — αὐτοῖς.

Προεῖπε γὰρ αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ εἰποτῷ κεφαλαιίᾳ,
ὅτι γ) αὐτὸς ἐστιν ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

y) Matt. II, 14.

Cap. XXXV. De Lunatico.

Vers. 14. *Et — v. 15. affigitur.*

De lunatico praedictum quidem est modo naturaliori insistendo, quarto capite: dicetur autem et nunc per seclusus, quod daemonum quidam secedentes, aduersus quosdam homines tempus certum lunae obseruabant: et tunc insultum in illos faciebant, ut dum luna mali causa videretur, eius creator caluniae exponeretur.

Vers. 15. *Frequenter — aquam.*

Itaque si non etiam tunc Dei virtus daemonem cohibusset, iamdudum eum perdidisset. Marcus autem dicit, quod daemonium, quod in eo erat, mutum erat ac surdum: non quod natura esset huiusmodi, sed quia daemoniaci vocem ligaverat et auditum.

Vers. 16. *Et — curare.*

Non potuerunt propter offerentis incredulitatem. Licet enim eum adduxerat, non tamen indubitanter credebat, quod daemonem fugare possent. Hoc autem et ex eo manifestum est, quod dixit Christus, O generatio incredula: et rursus ab eo quod dixit adducens, si quid potes adiuua nos: et ex eo quod interrogauit Christus, si potes credere: et iterum ab eo quod ipse respondit, Credo Domine auxiliare incredulitati meae. Nam haec latius scripsit Marcus.

Vers. 17.

¹⁾ παραχωρεῖς nunc non est secedere, sed erumpere in, contra. Chrysost. T. VII. p. 579. E. habet ἐπιτίθεσθαι. Forte tamen quis maluerit προχωρουσι.

Κεφ. ΔΕ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.

Vers. 14. Καὶ — v. 15. πάσχε.

Περὶ τοῦ σεληνιασμοῦ προείρεται μὲν καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ περὶ θαλαῖων Φυσιολογικῶν· ἔνθεται δὲ καὶ νῦν ἀκριβέστερον, ὅτι τῶν δαιμόνων τινὲς παραχωρέμενοι¹⁾ κατέ τινων αὐθέρωπων, ἐπετήρουν καιρὸν τινος τῆς σελήνης, καὶ τότε τέτοιοι ἐπεπήδων, ἵνα, ὡς τῆς σελήνης αἰτίας δοκίσης, ὁ δημιουργὸς αὐτῆς διαβάλῃται.

Vers. 15. Πολλάκις — ὕδωρ.

²⁾ Ωτε, εἴ μὴ καὶ τότε ή τῇ θεῖ δύναμις τὸν δαιμόνα αὐνεχάιτιζε, πάλαι ἀν αὐτὸν διέφερε. μάρκος δὲ Φησιν, ὅτι τὸ ἐν αὐτῷ δαιμόνιον ἀλαλού²⁾ ἦν καὶ ιωφόρον. εὐχάριστος Θύεις τοιωτον, ἀλλ' ³⁾ Marc. 9, 17. ὡς δεσμῆσαι τὴν τῇ δαιμονιζομένῃ φωνὴν καὶ ^{25.} εἰκονίν.

Vers. 16. Καὶ — θεραπεῦσαι.

³⁾ Οὐκ ἡδυνήθησαν, διὰ τὴν ἀπιστίαν τῇ προσαγαγόντος. εἰ γὰρ καὶ προσήγαγεν αὐτὸν, ἀλλ' εὖλοι ἐπίτευσεν²⁾ αἰδισάκτως, ἐτι δύνανται τὸν δαιμόνα φυγαδεῦσαι. τέτο δὲ Φενερὸν, ἀπό της τῇ ἀπεῖν τὸν χριστὸν, ὡς γενεοὶ ἀπίστος· ἀπό της τῇ ἀπεῖν αὐδίσι τὸν προσαγαγόντα, ἐτι δύνασαι, βοήθησεν ἡμῖν· καὶ ἀπὸ τοῦ ἐρωτῆσαι τὸν χριστὸν, εἰ δύναται πιστεῦσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀποκριθῆναι αὐτὸν, πιστεύω κύριε, βοήθει με τῇ ἀπίστᾳ. ταῦτα γὰρ πλατύτερον ὁ μάρκος ἴσερησεν.

Vers. 17.

²⁾ ἐπίτευσεν. A.

Vers. 17. *Respondens — distorta.*

Generalius increpat propter Iudeos quosdam similiter incredulos, licet innumera huiusmodi conspexissent, non per ipsum tantum, sed et per discipulos facta miracula. Distorta autem, id est tortuosa, non recte intelligens.

Vers. 17. *Quousque — vos?*

Indignatur, et mortem quaerit, eo quod essent ipsi infidelitate immedicabiles.

Vers. 17. *Afferte — huc.*

Ne ipse quoque impotens videatur, eiicit daemonium. Iubet autem adduci daemoniacum, ut manifesta fiat sua potentia, his qui etiam ipsum impotentem esse putabant.

Vers. 18. *Et — Iesus.*

Hoc est praecepit. Marcus autem et Lucas dicunt, quod imperauit spiritui immundo. Siquidem utriusque imperauit: daemoniaco quidem ut resipisceret, daemoni vero ut fugeret: Hic enim verbum ἐπετίμησε idem significat quod praecepit.

Vers. 18. *Et — illa.*

Haec certe manifesta sunt. Verum a daemone quoque muto et surdo possidetur, quisquis non loquitur neque audit diuinos sermones. Hunc autem proiicit daemonium: interduin quidem in ignem irae et concupiscentiae, interdum vero in aquam commotionis aliarum affectionum.

Vers. 19.

Vers. 17. Ἀποκριθεὶς — διεξέφαμμένη.

Καθολικώτερον ἐπιπλήττει, διὸ τὸ πολλὸς τῶν
ἰεδαιῶν ὄμοιος ἀπιτῶν, καίτοι μυριστοιαῖς τοιαῖς τοῖς
Θεασαρμένοις, & διὶ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὸ
τῶν μαθητῶν θαυματεργυηθέντα. διεξέφαμμένη
δὲ, αὐτὶ τῷ, σκολιᾳ, μὴ νοσῆσαι τὸ εὔθες.

Vers. 17. Ἔως — ὑμῶν;

Ἀγωναντεῖς, καὶ ζητεῖ τὸν Θάνατον,³⁾ διὸ τὸ
εἶναι αὐτοὺς αἰνιέτους τὴν ἀπιτίαν.

Vers. 17. Φέρετε — ὁδε.

Ἴνα μὴ δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀδενῆς, ἐκβάλλει τὸ
δαιμόνιον· ἀγαγεῖν δὲ τὸν δαιμονῶντα κελένει,
ἵνα φανερὸν δύναμις αὐτῷ γένηται τοῖς ἀδενεῦσι
καὶ αὐτὸν σιομένοις.

Vers. 18. Καὶ — ἵησᾶς.

Ἐπέταξε. μάρκος δὲ καὶ λεκαῖς Φασὶν, ὅτι ἐπε-
τίμητε⁴⁾ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ. καὶ ἀμ- a) Marc. 9, 25.
φοτέροις γὰρ ἐπέταξε, τῷ δαιμονιζομένῳ μὲν, b) Luc. 9, 42.
σωφρονεῖν· τῷ δαιμονι δὲ, Φυγεῖν.

Vers. 18. Καὶ — ἐκείνης.

Ταῦτα μὲν σαφῆν. δαιμονίον δὲ αἱλάλω καὶ κωφῶ
κατέχεται, καὶ πᾶς ὁ μῆτε λέγων, μῆτε ἀπονο-
ων τοῖς Θεῖσι λόγοισι. βίπτεται δὲ τοῦτον ὁ δαιμων, ποτὲ μὲν, εἰς τὸ πῦρ τῷ θυμῷ καὶ τῆς ἐπιθυμί-
ας, ποτὲ δὲ, εἰς τὸ ὑδωρ τῆς ζάλης τῶν ἀλλων πειθῶν.

Vers. 19.

³⁾ καὶ, ante διὰ, addit. A.

Vers. 19. *Tunc — v. 20. vestram.*

Marcus vero dixit, quod quum ipse dominum ingressus esset interrogauerunt. Interrogant autem, timentes ne forte perdiderint, quam acciperant virtutem, aduersus spiritus immundos. Verum Christus coram multitudine incredulitatem offerentis pro causa reddit: seorsim vero discipulorum causatur incredulitatem. Etenim hi etiam priusquam aggredierentur, dissidebant, se posse laborante curare, quin tamen alios multos curassent: et ita quum conarentur, non potuerunt. Optime ergo coram multis multorum incredulitatem reprehendit: semotis autem arbitris suorum dissidentiam. Neque enim aequum erat, ut coram multis confunderet communes orbis praecatores.

Vers. 20. *Amen — transibit.*

Fidem nunc dicit, non de hoc quod ipse sit Deus, sed ad facienda signa. Dicit enim: Si habetis fidem adeo acrem et vehementem ac feruentem sicut granum sinapis: illud enim talis est qualitatis: credentes sine ulla trepidatione quod facturi estis signa: tantam habebitis virtutem, ut ipsos etiam montes transferatis, si volueritis.

Tantam autem fidem aliquem habere, videtur quidem facile, est tamen etiam excesum valde. Nascitur siquidem ex libertate ad Deum: resum talis libertas est ex mente placide composita. Est autem magni certaminis ex pacabilitate acquirere talem erga Deum libertatem, ut credat illum daturum quicquid postulabitur. Petite, inquit, et dabitur vobis.

Quod-

Vers. 19. Τότε — v. 20. ὑμῶν.

Μάρκος δέ φητιν, ὅτι⁵⁾ εὐτελθόντος αὐτὸν εἰς b) Marc. 9, 28. σίκου, ἐπηρώσηται. ἔρωτῶσι δὲ, Φοβέμενοι, μήποτε ἀπώλεσαι, ἵνελαβού, ἔξεσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων· ὁ δὲ χριστός ἐιώπιον μὲν τῷ πλήθους τῇ ἀπικίᾳ τοῦ προσενεγκόντος τὴν αἰτίαν ἐλογίσατο· κατ' ᾧδιαν δὲ, τὴν τῶν μαθητῶν ἀπικίαν αἰτιάττει. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, πρὸ τῆς ἐπιχείρησεως ἀπιτήσαντες, ὅτι δύνανται τὸν καύμνοντας θεραπεύσαντες· καίτοι πολλὲς ἄλλας θεραπεύσαντες· λαϊπὸν δὲ μετὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἡδυνήθησαν. ἀριστα τοίνυν ἐνώπιον μὲν πολλῶν, τὴν τῶν πολλῶν ἀπικίαν διέσυρε· κατιδίκιαν δὲ, τὴν τῶν ὥδιων. οὐκ ἦν γὰρ εἴκος, ἐπὶ πολλῶν κατασχύνεσθαι τὰς κοινὰς διδασκάλις τῆς οἰκουμένης.

Vers. 20. Ἀμήν — μεταβήσεται.

Πιτιν λέγει νῦν, ὃ τὴν περὶ τῷ ἐναμ αὐτὸν θεέν· ἄλλος τὴν περὶ τῷ ποιῶν σημεῖα. φησὶ γάρ, εἰς ἔχητε πιτιν οὕτω δειμέιαν καὶ σφοδρὸν καὶ θερμὸν, ὡς κόκκον συνάπτεως· τοιαύτης γὰρ ποιότητος οὗτος· πισένοντες ἀνενδοιάζως, ὅτι ποιήσετε σημεῖα· τηλικαύτην ἔξετε δύναμιν, ὡς καὶ αὐτὸς τὰ ὄρη μεθισάν, εἰ βύλεθε.

Τὸ δὲ τοιαύτην πιτιν ἔχειν τισσό, δοκεῖ μὲν εὐχερέσ· ἕτε δὲ καὶ λίσσην ὑψηλόν. γεννᾶται μὲν γάρ εἰκ παρθητίας τῆς πρὸς τὸν θεόν· η δὲ τοιαύτη παρθητίας πάλιν ἔξει εὐαρεστήσεως· μεγάλου⁴⁾ δὲ ἀγῶνος, τὸ δι εὐαρεστήσεως κτήσαθαι παρθητίαν πρὸς τὸν θεόν τοιαύτην, ὡς πισένειν Βεβαίως, ὅτι δώσει πᾶν τὸ αἰτήμενον. αἰτεῖτε⁵⁾ c) Math. 7, 7. γάρ, φησι, καὶ δεδίσταται ὑμῖν.

E.

4) μεγάλη. B.

Quodsi palam non fecerunt transmigrare montes Apostoli, ne miteris: non enim hoc ideo sicut quod non possent, sed quia noluerunt, utpote huiusmodi necessitate aut utilitate sese illis non offerente: post hos namque sancti alii Apostolis longe inferiores vryente necessitate montes demigrare fecerunt. iuxta dominicam sententiam. Potest quoque thons dici diabolus propter opinionis suae elationem, quem facile sancti a sua fede commouent, quando volunt.

Vers. 20. Et — vobis.

Non solum, inquit, montes transferetis, immo nihil etiam aliud impossibile erit vobis.

Vers. 21. Hoc — ieunium.

Genus daemonum omnium non alio modo egreditur, nisi per orationem et ieunium: non solum eius qui sanat, sed eius etiam qui patitur. Oratio siquidem daemonicus admodum terribilis est. Hanc autem fortiori reddit, et valde potenter efficit ieunium, non sinens corporis satietatem remittere firmitatem, aut sumos qui ab ea ascendunt turbare cerebrum, mentemque confundere: itaque corpore firme, menteque sine distractione operante, vehementius igne, omniq[ue] re terribilius ascendit oratio: ideo has semper coniunctas esse oportet.

*Vers. 22. Quum autem versarentur —
v. 23. vehementer.*

Discipulis de sui occisione frequenter praedicit: ut praeexercitati monitionis frequentia, facile ferant quum

Ἐι δὲ μὴ μετέθηκαν ὅρη Φανερῶς οἱ ἀπόστολοι,
μὴ Θαυμάστης. ἢ γὰρ ὡς μὴ δυνηθέντες, ἀλλ᾽
ὡς μὴ βελτιθέντες, ἀτε μὴ χρέας τοιαύτης γε-
νομένης αὐτοῖς. μετὰ τέττας γάρ τινες ἄγιοι, τέ-
των ἐλάσττας πολλῷ, χρέας ἐπιτεθείσης, μετέ-
τησαν ὅρη κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν. εἴη
δὲν ὅρος καὶ ὁ διάβολος, διὸ τὴν ἔπαιρσιν τῆς
οἰήσεως, ὃν εὐχερῶς οἱ ἄγιοι μετακινήσιν, ὅτε
καὶ βέλονται.

Vers. 20. Καὶ — ὑμῖν.

³Οὐ μόνον ἔρη μετατήσετέ, Φησιν, ἀλλὰ καὶ
ἀδὲν ἔτερον αἰδίνετον ἔται γένεται.

Vers. 21. Τοῦτο — νησέα.

Τὸ γένος τῶν δαιμόνων πάντων, οὐκ ἐκπορέουεται
ἔτέρως, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νησίᾳ, ἢ μόνον
τῷ θεραπέυοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάσχοντος, καὶ
μᾶλλον τῷ πάσχοντος. ή μὲν γὰρ προσευχῇ,
σφόδρᾳ φεβερᾷ τῷ δαιμονὶ ταύτην δὲ κρατύνει
καὶ δυναμοῖ λιαν ἡ νησία, μὴ ἐῶται, τὴν πλησ-
μοῦν χαλάν τὸν τόνον τῷ σώματος, μηδὲ τοὺς
ἐκ ταύτης ἀτμὰς ἐνοχλεῖν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ
συγχέειν τὸν νοῦν. καὶ λοιπὸν, τῷ σώματος μὲν
ἐυτονοῦντος, τῷ νοῦ δὲ ἀπερισπάσως ἐνεργεύντος,
σφοδροτέρα πυρὸς καὶ φεβερωτέρα παντὸς ἀν-
εισιν ἡ προσευχή. διὸ καὶ συνεζεῦχθαι τάι-
τας οἰς.

Vers. 22. Ἀνατρεφομένων —
v. 23. σφόδρᾳ.

Σινεχῶς προλέγετε περὶ τῆς ἀνατρέσεως αὐτοῦ
τοῖς μαθηταῖς, ἵνα προγυμνασθέντες τῇ συνεχείᾳ
Ὑ τῆς

quum acciderit: et vt uno verbo dicam propter causam, quam tricesimotertio capite tradidimus. Vide ergo quomodo licet ibi Petrus fuerit increpatus, et postmodum iusserit pater vt eum audirent, ipse quoque resurrectionem post tres dies promiserit: nec sic tamen ferre potuerunt, sed contristati sunt: et non vtcunque sed vehementer.

Hoc autem factum est, eo quod ignorarent virtutem eorum quae dicebantur, sicut Marcus et Lucas dixerunt. Nam ille dixit quod ignorabant verbum, et timebant eum interrogare. Hic autem, Et erat absconditum ab eis vt non intelligerent illud. Diuina autem dispensatione occultabatur ab illis verbi cognitio tanquam ab imperfctis, et qui necdum poterant ad supernaturale eius penetrare mysterium.

Verum si illud ignorabant, quomodo contristati sunt vehementer? Non penitus ignorabant, sed de morte eius intelligebant, quum de ea saepius audissent, et de hac contristati sunt vehementer: de resurrectione vero ignorabant, de qua etiam saepius audierant, nec tamen poterant intelligere quid ea essent. Dicit enim Marcus inter alia, quod conquirebant inter se quid esset, A mortuis resurgere. Suspicabantur namque hanc etiam quandam esse parabolam. Siquidem post resurrectionem aperuit mentem illorum, vt intelligerent scripturas de omnibus.

Cap. XXXVI. De exigentibus didrachma.

Vers. 24. *Et quum venijent v. 25. etiam.*
Primogeniti omnes Hebraeorum singulis annis didrachma pendebant Deo in gratiarum actionem:

eo

τῆς ὑπομνήσεως, εὐχερῶς αὐτὴν Φέροιεν γινομένην. οὐκ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ τὴν αὐτίαν, ἢν παρεδεδώκαμεν ἐν τῷ τριακοῦσῳ τρίτῳ κεφαλαίῳ. οὕτω γοῦν, πῶς, οὐκ τοῦ πέτρου ἐπιτιμηθέντος ἐκεῖ, οὐκ τοῦ πατρὸς μετὰ τοῦτο κελέυσαντος, αὐτῷ ἀκέστην, καὶ τῆς ἀνασάστεως μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὑποσχεθείσης, ἐδὲ ἔτος ἡνεγκαν, ἀλλ᾽ ἐλυπήθησαν, οὐκ ἐδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα.

Τέτο δὲ γένετο,⁵⁾ διὰ τὸ ἀγνοεῖν αὐτοὺς τῶν λεγομένων τῇ: δύναμιν, ὡς μάρκος οὐκ λακοῦς εἶπον. εἴρηκε γάρ ὁ μὲν, ὅτι^{d)} ἡγγόουν τὸ ἔημα, d) Marc. 9, 32. οὐκ ἐφοβᾶντο αὐτὸν ἐπερωτησαμένος^{e)} ὁ δὲ, ὅτι οὐκ^{e)} ε) Luc. 9, 45. ἦν παρακεκαλυμμένον απὸ αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰδωταὶ αὐτό. κατὰ θείαν γὰρ οἰκονομίαν ἀπεκρύπτετο ἡ γνῶσις τοῦ ἔηματος ἀπὸ αὐτῶν, ὡς αἰτελῶν ἔτι, οὐκ μὴ δυναμένων ἐφικέδη τὴς ὑπερφυῆς τάττε μυστηρία.

Καὶ ἐὰν ἡγγόουν αὐτὸς, πῶς ἐλυπήθησαν σφόδρα; δὲ τὸ πῶν ἡγνόν, ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐγίνωσκον, διαφόρως αἰκέσαντες, ἐφ' ὃ οὐκ ἐλυπήθησαν σφόδρα· περὶ δὲ τῆς ἀνασάστεως ἡγγόουν. πολλάκις γὰρ οὐκ περὶ ταύτης αἰκούσαντες, ὅμως οὐκ ἡδύναντο γεῖν, τί ἐσιν αὐτη. Φησὶ γὰρ ὁ μάρκος ἐν ἄλλοις, ὅτι^{f)} Marc. 9, 10. συζητοῦντες, τί ἐσι τὸ ἐκ γενέθλου ανατηναμένον. ὑπελάμβανον γὰρ, ὅτι οὐκ τοῦτο παραβολή τίς ἐσι. οὐκ γὰρ μετὰ τὴν ἀναίσασιν^{*}) διήνοιξεν αὐτῶν τὸν^{*)} Luc. 24, 45. γοῦν τὴς συνιέναι περὶ πάντων.

Κεφ. Λσ. Περὶ τῶν αὐτούντων τὰ διδραχμα.

Vers. 24. Καὶ — v. 25. ναῦ.

Οἱ πρωτότοκοι τῶν ἐβραίων διδραχμῶν ἔκαστος πατέρας εἰς αὐτὸν ἐτέλευτη τῷ θεῷ πρὸς εὐχαριστίαν,
γε 2 αὐντὸς

eo quod olim Aegyptiorum primogenita perdiderat. Quia ergo Christus etiam primogenitus erat, qui haec congregabant, ad ipsum quidem accedere verebantur, honorantes eum propter miracula: ad Petrum autem tanquam principem iam discipulorum accedunt: nec exigunt, sed cum mansuetudine interrogant. Est autem didrachnum genus numismatis.

Vers. 25. *Quumque ingressus es — alienis?*

Priusquam loqueretur Petrus de didrachmo praeuenit eum Iesus: demonstrans non opus esse sibi ut ab alio disceret, quum sciret non tantum quae dicebantur, verum etiam quae cogitabantur. Per exemplum autem ostendit quod quum naturalis sit Dei filius, non debet pendere patri didrachnum. Nam reges non a propriis filiis, sed ab alienis tributum vel censum accipiunt. Idem autem significant τέλος (quod tributum vertimus) et κῆνος census: sed illud apud Graecos: hoc apud Romanos.

Vers. 26. *Dicit — filii.*

²Αρειος, loco reliquum: Liberi autem, ne pendant tributum vel censum.

Vers. 27. *Verum — te.*

Demonstrato primum quod ipse non debeat pendere propter diuinitatem, tamen dare iubet propter humanitatem, ne offendiculum patereatur, quasi ipse Deum despiceret, volens et ipse Deo pendere didrachnum. A mari autem dat tributum:

ἀνθ' ὃν ἐξωλόθρευσε πάλαι τὰ τῶν αἰγυπτίων πρωτότοκα. ἐπεὶ οὖν οὐκ ὁ χριστὸς πρωτότοκος ήττι, αὐτῷ μὲν, οἱ ἐπισυνάγοντες ταῦτα, προσελθεῖν ἦλθαβήθησαν, τιμῶντες αὐτὸν, διὰ τὰ σημεῖα· τῷ πέτρῳ δὲ λοιπὸν, ὡς κορυφαῖσι τῶν μαθητῶν, προσέρχονται, οὐκ οὐκ ἀπαντοῦσιν, ἀλλὰ μετὸς πραότητος ἐρωτῶσιν. ἐπὶ δὲ τὸ δίδραχμον, ἕδος αἴργυρία.

Vers. 25. Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν — ἀλλοτρίων;

Πρὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν πέτρον περὶ τοῦ δίδραχμου, προέλαβεν αὐτὸν ὁ χριστὸς, ἐμφαίνων, ὅτι εἰ δεῖται παρ' ἑτέρᾳ μαθεῖν, εἰδὼς, ὅτι λαλθεῖσα μόνον, ἀλλὰ οὐχ τὰ ἔννοιμενα. διὸ παραδέγματος δὲ ἀποδείκνυσιν, ὅτι γνήσιος οὐσίας ὣν τῷ Θεῷ, οὐκ ὁ φέίλες τελεῖν τῷ πατρὶ τὸ δίδραχμον. οἱ γὰρ βασιλεῖς οὐκ ἀπὸ τῶν γνησίων οὐσίων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων τέλη ἢ κῆπησον λαμβάνουσι. τὸ αὐτὸ δὲ λέγεται, οὐκ τέλος οὐχ κῆπος· τέλος μὲν, καὶ ἔλληνας κῆπος δὲ, κατὰ δωραίσεις.

Vers. 26. Δέγε — οὐσι.

Τὸ ἄρε, ⁶⁾ αὐτὶ τῷ, λοιπόν. ἐλεύθερος δὲ, τῷ δὲναι τέλη ἢ κῆπον.

Vers. 27. Ἰνα — στ.

⁷⁾ Αποδείξας πρῶτον, ὅτι αὐτὸς ὁ φέίλες τελέσαι, διὸ τὴν Θεότητα, λοιπὸν κελέυει δέναι, διὸ τὴν αὐθεωπότητα, ἵνα μὴ σκανδαλιώσῃ, ὡς αὐτιμάζοντος αὐτῷ τὸν Θεόν, ἐν τῷ μὴ τελεῖν οὐχ αὐτὸν τῷ Θεῷ τὸ δίδραχμον. ἐκ τῆς Θαλάσσης δὲ
Υγ 3 δίδω-

⁶⁾ Quinque priora vocabula omiserat Hentenius.
Etiam proximum dē.

tum: hinc quoque ostendens quod tanquam omnium dominus praecipit et mari, quod quasi praecepto eius subiectum, mittit pisces qui tributum domino deferat: nec pro ipso solum, sed et pro primo eius discipulo: Nam Petrus quoque primogenitus erat.

Prius siquidem etiam hoc diuersimode demonstrauit: et quando ipsi furenti imperauit: et quando per ipsum quod per aridam pedes ambulauit. Et nun^z quoque adem rursum aliter ostendit, vario modo subiectiōnē illius significans. Est et stater munis nūris genus duo didrachma, id est quatuor drachinas continens.

Vide autem quomodo nunc Iudeis offendiculum esse noluit: alibi vero Pharisaorum despexit offendiculum, quando de cibis disputabat. Docet enim quod aliquando offendiculum cauere oportet, interdum vero illud despicere, et cum iudicio hoc et illud facere.

Vniuersaliter enim in his quae iuxta Dei praeceptum dicuntur aut fiunt, offendiculum oportet despicere: in his autem quae iuxta voluntatem nostram, offendiculum curare conuenit, prout praecepit Magnus Basilius.

Cap. XXXVII. De Dicentibus, Quis maior?

Cap. XVIII. v. 1. In — coelorum?

Humanum quiddam discipuli tunc patiebantur. Intuiti siquidem praepositum fuisse Petrum: nam et Iacobus primogenitus erat et alii: sed nihil tale
pro

7) ὅτι πύριένει τῆς Θαλάσσης.

8) Inclusa, omittit. A.

δίδωσι τὸ τέλος, δεκτών καντεῦθεν, ὅτι θεός
ἐνν.; τῶν ὅλων κυριένει, καὶ τῆς Θαλάσσης, ἥτις
τῷ Βελήματι αὐτῇ καθυπηρετεῖσα πέμπει τὸν
Ιχθῦν, κομίζοντα τὸ τέλος ὑπὲρ τὴν δεσπότην, καὶ
ουχ ὑπὲρ αὐτῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὴν περάτην
μαθητῶν αὐτοῦ· περιτότοκος γάρ εἰπεὶ ὁ πέ-
τρος ἦν.

Καὶ πρότερον μὲν γὰρ τὸτε διαφέρως⁷⁾ ἔδειξεν, ὅτε ἐπεγίμησεν αὐτῇ μανικρένη, καὶ ὅτε διὰ ταύτης ἐπέζευσεν, ὡς διὰ ξηρᾶς· καὶ νῦν δὲ πάλιν τρόπου ἔτερον τὸτε δείκνυσι, πολλαχόθεν δηλῶν τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς. ἀργυρίος δὲ ἔσδος καὶ ὁ σατῆρ ἦν, δύο διδυάχμιων αἴνται ζιος.

Σκόπει δὲ, πῶς νῦν μὲν, οὐκ ἡβελήθη σκανδαλίσαι τὸς ἰδείαίς· ἀλλαχθὲ δὲ, κατεφρόνησε τὴν σκανδάλην τῶν Φαρισαίων, ὅτε περὶ τῶν Βρεμάτων διελέγετο. διδάσκει γὰρ, ὅτι ποτὲ μὲν χρὴ φροντίζειν τὴν σκανδάλην, ποτὲ δὲ καταφρονεῖν αὐτοῦ, μετὰ διακρίσεως δὲ ποιεῖν καὶ τοῦτο κακέντο.

[Καθόλος⁵⁾ γάρ, ἐπὶ μὲν τοῖς κατ' ἐντολὴν θεῶν λεγομένοις ή πεζητομένοις χρὴ καταφρονεῖν τὸ σκανδάλον· ἐπὶ δὲ τοῖς κατὰ προαιρεσιν ἡμετέραν, προσήκει θεραπέουειν τὸ σκάνδαλον, ὡς ὁ μέγας βασίλειος διέτειλεν.]

ΚεΦ. ΛΖ. Περὶ τῶν λεγόντων,
τίς μιέτων.

Cap. XVIII. v. 1. 'Ev — ερανῶς;

pro eis dixit, doluerunt: et tamen affectum suum confiteri erubuerunt, sed indistincte praceptorum interrogant, quisnam maximus esset eorum.

Nec id solum affectum hunc excitauerat, sed et alia multa. Nam et prius quoque beatificauit eum, multaque illi promisit: alibi etiam visa illius libertate subtristes effecti sunt.

Marcus vero ait, quod primum inter se disputauerant, quis maximus esset, et huic consonat etiam Lucas.

Priusquam enim ad Petrum accessissent qui didrachma accipiebant, (simpliciter de eo ratiocinati fuerant in itinere: cum autem Capernaum venissent, vbi etiam Petrum adierunt, qui didrachma exigebant,) tunc videntes rursus Petrum prae-honorari, magis irritati sunt, et ita demum interrogauerunt.

Videntur autem de eo interrogare quod iam nouerant, non tamen est ita. Siquidem ex his quae videbant, sciebant quod in terra Petrus sibi praeponeretur: volebant autem scire utrum etiam in coelo praehonorandus esset. Sed tunc quidem de his dolebant: verum postmodum quum effecti essent perfecti, primos honores inuicem conce-debant.

Vers. 2. *Et — illorum.*

Marcus autem ait: Et amplexatus illum dixit eis: Lucas vero quod statuit eum iuxta se. Omnia au-tem

9) Marcus habet διελέχθησαν. Vnde ergo διελογίζοντο; Scilicet ex Chrysost. T. VII. p. 587. B. Ex eo occupauit etiam Codices non nullos cum scho- liis. Euthymius ipse vulgatum habet in textu Marci.

ἀδὲν τοιεῖτον ὑπὲρ τέτων εἰπεν· ἥλυησαν. οὐδὲ
αὐσχύνονται μὲν ομολογῆσαι τὸ πάθος· αἰδιορίσως
δὲ τὸν διδάσκαλον ἐρωτῶσι, τίς ἄρα μείζαν ἐξ
αὐτῶν.

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔτερα πολλὰ
τὸ πάθος ἀνῆψαν. καὶ γὰρ οὐ πρότερον ἐμα-
κάρισεν αὐτὸν, καὶ μεγάλα τέτω ἐπηγγείλατο,
καὶ τὴν ἄλλην δὲ παρέγησαν αὐτοῦ βλέποντες,
παρεκνίζοντο.

Μάρκος δέ Φησιν, ὅτι^{a)} πρὸς ἑαυτοὺς^{b)} διε-^{c)} Marc. 9, 34.
λογίζοντο, τίς μείζων. τέτω δὲ συνάδει οὐδὲ^{d)}
λουκᾶς.^{e)}

h) Luc. 9, 46.

Πρὸ μὲν γὰρ τῷ ἐντυχεῖν τῷ πέτρῳⁱ⁾
τῷς τὰ δίδραχμα λαμβάνοντας, διελογίσαντο
περὶ τέττα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀπλῶς· ἐλθόντες δὲ
εἰς καπερναοῦμ, ἐν ᾧ καὶ τῷ πέτρῳ προσῆλθον οἱ
τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, καὶ ιδόντες τοῦτον
ἔτι προτιμηθέντα, μᾶλλον ἡρεθίσθησαν· καὶ τό-
τε λοιπὸν ἡρώτησαν.

Καὶ δεκῆσι μὲν ἐρωτῆσαι, περὶ διέγιωσκον·
οὐκ ἔσι δὲ τοῦτο. καὶ γὰρ, ὅτι μὲν ἐπὶ τῆς γῆς
ὁ πέτρος προτετίμηται τέτωι, ἥδεσαν ἐξ ὧν ἐβλε-
πον· ἐβλόντο δὲ μαθεῖν, εἰ καὶ ἐν δρανῷ προτι-
μήσεται. ἀλλὰ τότε μὲν ἥλυησαν· τέλεσοι δὲ
γενόμενοι, τῶν πρωτείων ἀλλήλους παρεχώρευ.

Vers. 2. Καὶ — αὐτῶν.

Μάρκος δέ Φησιν, ὅτιⁱ⁾ ἐνσυγκαλισάμενος αὐ-^{j)} Marc. 9, 36.
τὸ, εἰπεν αὐτοῖς· λακᾶς δὲ, ὅτι^{k)} ἔσησεν^{l)} αὐτὸ^{m)} Luc. 9, 47.
Yy 5 παρ

^{a)} In Codice Hentenii videntur omnia absuisse, a πέ-
τρῳ ad proximum πέτρῳ. Ergo in principio pro,
et id quidem priusquam, correxi, priusquam
enim. Quae autem inclusa sunt in versione, ea
addidi, et ante, tunc, exclusi, sunt.

tem facta sunt. Primum quidem statuit eum in medio illorum: deinde iuxta se: postmodum amplexatus est illum. Vult autem per exemplum de puer sedare hunc illorum affectum.

Vers. 3. *Et — coelorum.*

Vos quidem de primatu in regno coelorum interrogatis: ego autem dico vobis quod nisi conuersi fueritis a prauitate ad sinceritatem, et efficiamini innocentes ut pueri, in illud omnino non ingrediemini.

Puer quidem est simplex, non curiosus, neque vanae gloriae cupidus, sine fastu, liber est et ab inuidia, aemulatione, sui amore, contentione, et ut semel dicam, solutus est ab omni voluntario affectu, non per exercitium, sed per simplicitatem. Si quis ergo discesserit a voluntariis affecti-
nibus, efficietur sicut pueri, habens per exerci-
tium quod habent pueri per simplicitatem.

Vers. 4. *Quisquis — coelorum.*

Quisquis voluntarie seipsum vehementer deie-
rit, sicut puer iste non voluntarie vehementer de-
iectus est: oportet enim, ut dictum est, imitari
puerum, qui multas habens virtutes, ob nuliam
illarum extollitur.

Vers. 5. *Et — suscipit.*

Et quicunque hospitio excepit unum talem pue-
rum qualis dixit, videlicet unum aliquem factum
sicut talis puer, dico sane humilem, vilem et abie-
ctum.

²⁾ ἔως, pro ὅλως. B.

παρ' ἑαυτῷ πάντα δὲ γεγόνασι. πρῶτον μὲν γὰρ,
ἔνησεν αὐτὸν ἐν μέσῳ αὐτῶν· εἰτα, παρ' ἑαυτῷ
ἔπειτα, ἐνηγκαλίσατο αὐτόν. Βόλεται δὲ διὰ τοῦ
κατὰ τὸ παιδίον παραδείγματος κατασεῖλαν τὸ
πάθος αὐτῶν.

Vers. 3. Καὶ — ὁρανῶν.

Τμῆς μὲν περὶ τῷ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἡρανῶν
πρωτείᾳ πυνθάνεθε· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔσῃ
μὴ σραφῆτε ἀπὸ τῆς πουηρίας ἐπὶ τὸ ἀπόνηρον,
καὶ γένηθε ἄκακος, ὡς τὸ παιδίον, ὃδε εἰσελεύ-
σεθεὶς ὅλως²⁾ εἰς αὐτήν.

Τὸ γὰρ παιδίον, ἐν μὲν ἀπλῆν, ἀπερίεργον,
ἄκενόδοξον, ἀτυφον· ἀπήλλακται δὲ βασιλανίας
καὶ ζυλοτυπίας καὶ φιλοπρωτίας καὶ ἔριδος, καὶ
ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐλεύθερον ἐν παντὸς προσαρτητοῦ
πάθους, ὥν εἰς ἀσκήσεως, ἀλλ' εἰς ἀφελείας.
Ἐν τισ οὖν ἀπέχεται τῶν προσαρτητῶν παθῶν,
γίνεται ὡς τὰ παιδία, ιπώμενος διὰ σκήσεως,
ἀπεργέχεσθαι τὰ παιδία εἰς ἀφελείας.

Vers. 4. Ὁσι — ὁρανῶν.

Οσι λίαν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν, δικρανῶς, ὡς τὸ
παιδίον τέτο λίαν τεταπείνωται, ἀκουσίως. Χεὶς
γὰρ μιμεῖθαι τὸ παιδίον, ὃ πολλὰς ἔχει, ὡς
εἴρηται, αὔρεταις, ἐπ' ὃδε μιᾶς τάτων ἐπαιρεταῖ.

Vers. 5. Καὶ — δέχεται.

Καὶ Ὅσι ἀν ξενοδοχήσῃ παιδίον τοιχτον ἐν, οὗ
ἔπον, ἥγην, ἐνα τινὶ γενόμενον, ὡς παιδίον τοιχ-
τον, λέγω δὴ, ταπεινὸν καὶ εὐτελῆ καὶ ἀπερ-
γίμη-

Qum. Quod autem dicit, In nomine meo: hoc est propter me, et quia talis est meus.

Vide ergo quantum talem amet: hunc inquit suscipiens, me suscepit. Marcus vero addidit, Quisquis autem me suscepit, non me suscepit, sed eum qui misit me.

Est autem sensus omnium dictorum talis. Quicunque susceperebit eum qui factus est veluti puer, per illum quidem me suscepit, per me autem patrem meum qui misit me. Pater siquidem appropriat sibi eum, qui mihi defertur, honorem: ego vero delatum illi qui factus est veluti puer.

Quid igitur tali susceptione beatius, per quam suscepit quis beatam trinitatem? Nam si filium et patrem, utique et spiritum sanctum: inseparabilis siquidem est beata trinitas. Nondum autem tempus tunc erat docendi de spiritu sancto.

Quod vero addit, Non me suscepit, per usum loquendi dictum est. Frequenter enim dicere solemus: Quod mihi facis, non mihi facis, sed Deo. Ideo etiam Lucas reliquis positis illud reliquit tanquam loquendi proprietatem.

Vers. 6. Quicunque — maris.

Offendiculum vocat hic contumeliam. Dicit enim: Sicut qui hos honorantes suscipiunt illos propter me, excelsa digni sunt beatitudine: ita sane et qui ipsos contumelia afficientes despiciunt illos, extrellum luent supplicium.

Vni autem de pusilliis istis, videlicet qui pueri apparent et viles. Dicit autem de illis qui facti

³⁾ ὑποδέχεται.

⁴⁾ εἰ, pro ναὶ. B.

⁵⁾ Lucam solum nominat, quod Matthaeus 18, 5. plura etiam practermisit.

φιμμένου. τὸ δὲ ἐπὶ τῷ οὐρανῷ με, αὐτὶ τῇ, δὲ
ἔμε, διὰ τὸ εἶναι τὸν τοιοῦτον ἔμόν.

[“]Ορα δὲ, πόσον φιλεῖ τὸν τοιοῦτον; ὁ τοῦτον
γάρ, Φησί, δεχόμενος, ἔμε δέχεται. μάρκος δὲ
προσέθηκεν, ὅτι καὶ¹⁾ ὃς ἐσὺ ἔμε δέξηται, σὺ¹⁾ Marc. 9, 37.
ἔμε δέχεται, ἀλλὰ τὸν αἴποσείλαντά με.

[“]Εἰς δὲ ὁ νοῦς τῶν ὄλων ἔητῶν τοιοῦτος, ὅτι
ὅς αὖν ὑποδέξηται τὸν γενόμενον, ὡς παιδίον, δι
ἔκεινου μὲν, ἔμε ὑποδέχεται, δι ἐμοῦ δὲ, τὸν αἴπο
σείλαντά με πατέρα με. ὁ μὲν γάρ πατήρ σικε
σύται τὴν εἰς ἔμε τιμήν· ἐγὼ δὲ, τὴν εἰς τὸν γενό
μενον, ὡς παιδίον.

Τί οὖν μακαριώτερον τοιούτης ὑποδοχῆς, δι
ἥς ὑποδέχεται τις τὴν μακαρίαν τριάδα; εἰ γάρ
τὸν οὐτὸν καὶ τὸν πατέρα, πάντως καὶ τὸ πνεῦμα
τὸ ἄγιον.³⁾ αὐχώριος γάρ οὐ θεία τριάς. ὅπω δὲ
κοινός ἦν τηνικαῦτα, διδάξας καὶ περὶ τῷ αἵγιε
πνεύματος.

Τὸ δὲ οὐκ ἔμε δέχεται, κατὰ συνήθειαν λό^γ
γγε^{είρηται}.⁴⁾ καὶ γάρ πολλάκις εἰώθαμεν λέγειν,
ὅτι ὁ ποιεῖς ἔμοι οὐκ ἔμοι ποιεῖς, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.
διὸ καὶ⁵⁾ ὁ λαζαρᾶς⁵⁾ τάλλα θεῖς, τέτο⁶⁾ παραλέ⁶⁾ m) Luc. 9, 48.
λοιπεν, ὡς ιδίωμα.

Vers. 6. “Οσ — θαλάσσης.

Σηκενδαλισμὸν ἔνταῦθος, τὴν αἴτιμίαν λέγει.
Φησὶ γάρ, ὅτι ὥσπερ οἱ τοὺς τοιούτους τιμῶντες,
ἐν τῷ ὑποδέχεσθαι αὐτοὺς, δι ἔμε, τῆς αἰχρᾶς
αἰξιούνται μακαριότητος· ὅπω δὴ καὶ οἱ αἴτιμάζον
τες αὐτοὺς, ἐν τῷ καταφρονεῖν αὐτῶν, τὴν ἐσχά^{την}
δώσθσι δίκην.

Ἐνας δὲ τῶν μικρῶν τέτων, εἴτουν, τῶν με
μέων κατὰ τὸ φαινόμενον, τῶν εὐτελῶν· λέγει δὲ,
περὶ

facti sunt veluti pueri. Dicens vero quod expedit ei vt miseram suslineat vltionem, ostendit quod miseriorem passurus est in futuro seculo.

Vers. 7. Vae — offendiculis.

Praedicit damnum quod ab offendiculis proueniet, vt expectantes ea, semper vigilent non soli Apostoli, sed et omnes.

Mundum siquidem eos dicit, qui in mundo sunt. Offendicula vero impedimenta rectae conuersationis. Deplorat autem mundum propter offendicula, vt qui ab illis multa passurus fit.

Vers. 7. Necesse — offendicula.

Propter hoc dicunt quidam: Si necesse est vt veniant offendicula, necesse est vt fiant peccata: Si autem necesse est vt fiant peccata, iniuste poenas luunt peccatores: Nam quod ex necessitate fit, culpa caret. Quibus dicimus, quod necesse est vt veniant offendicula, propter necessitatem daemonum: non est autem necesse, vt virtuti dediti offendiculum patiantur: id enim in sua voluntate situm est quam liberum habeant arbitrium. Ut ergo veniant offendicula non in nobis situm est, vt autem offendiculum patiamur, omnino in nobis situm est. Sciens ergo Christus quod omnino futura sint offendicula, praedicit de illis, vt sicut dictum est caueamus: non tamen ideo ventura sunt, quod praedixerit: sed propterea praedixit, quia ventura erant.

περὶ τῶν γενομέγων, ὡς τὰ παιδία. εἰπὼν δὲ, ὅτι συμφέρει αὐτῷ, ἵνα πάθη τύνεται τὴν χαλεπήν τιμωρίαν, ἐνέφηνεν, ὅτι χαλεπωτέραν μέλλει παθεῖν, ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι.

Vers. 7. Ὁυαὶ — σκάνδαλῳ.

Προσαναφωνεῖ τὴν ἐσομένην Βλαβῆν αἴπο τῷ σκάνδαλῳ, ἵνα προσδοκῶντες αὐτὰ, νήφωσι διὰ παντὸς, οὐχ οἱ ἀπόστολοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες.

Καὶ κόσμου μὲν λέγει, τὸς ἐν τῷ κόσμῳ σκάνδαλος δὲ, τὰ ἐμπόδια τῆς ὁρθῆς πολιτείας. ταλανίζει δὲ τὸν κόσμον, διὰ τὰ σκάνδαλα, ὡς μέλλοντα πολλὰ παθεῖν ὑπ' αὐτῶν.

Vers. 7. Ἀνάγκη — σκάνδαλο.

Πρὸς τοῦτό φασὶ τίνες, ὅτι ἔαν αὐνάγκη ἐἴη, ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, αὐνάγκη καὶ ἀμαρτάνειν ἔαν δὲ αὐνάγκη ἀμαρτάνειν, αἰδίκως ἀπαιτοῦνται δίκην οἱ ἀμαρτάνοντες. τὸ γὰρ ἐξ αὐνάγκης, αἰνεύθυνοι. πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι αὐνάγκη μὲν ἐἴη, ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, διὸ τὴν αὐνάγκην τὰν δαμόνων· ἐκ αὐνάγκη δὲ σκάνδαλοι θῆναι τὰς σπεδάσους, διὸ τὸ τῆς προαιρέσεως αὐτεξότιον. τὸ μὲν γὰρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐκ ἔιν ήμέτερον· τὸ δὲ μὴ σκάνδαλοι θῆναι, πάντως ήμέτερον. εἰδὼς οὖν ὁ χριστὸς, ὅτι πάντως ἐλεύσονται τὰ σκάνδαλα, προλέγει περὶ τότων, ἵνα προσέχωμεν, ὡς ἔρηται. πλὴν οὐ διὰ τότο ἔρχονται, διότι προεῖπεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο προεῖπε, διότι ἔρχονται.

Vers. 7. *Verumtamen — venit.*

Offendiculum quidem a daemone seminatur: ab homine vero alitur et augetur ac recipitur, qui prauam et corruptam habet voluntatem, quem etiam nunc deplorat, tanquam daemonis ministriū. Deinde etiam docet quomodo offendicula deuitemus.

Vers. 8. *Si — aeternum.*

Non de membris corporis hoc dicit, sed de cognatis et amicis ac ministris, quos horum membrorum loco habemus: quemadmodum quinto capite particularius enarrauimus. Nam et haec in illo dicta sunt: quaere ergo ibi expositionem. Sed ibi de affectu erat sermo, hic autem de qualunque nocimento. Vide autem nunc quod κυλλὸν, hoc est mutilum, vocat eum qui manibus caret.

Vers. 9. *Et — ignis.*

Dictum est etiam de his in illo capite, et superfluum foret repetere. Vere ergo nihil est adeo noxiū sicut prauorum consortium. Quod si etiam in membris nostris amputamus frequenter quaedam ex illis quando et ipsa immedicabilia manserint, et caetera corrumpunt: multo magis in cognatis et amicis ac ministris facere hoc oportet, vbi nobis obstaculo fuerint aut impedimento ad reclam conuersationem. Praestat enim sine illis saluum fieri quam cum illis perire. Postquam ergo prauos fugere admonuit, bonos honorate iubet. Ait enim.

Vers. 10.

*) Displacet Hentenii versio. Κομίζεται, est eis μέσου κομίζεται, προφέρεται καὶ ἄλλοις προσφέρεται.
In

Vers. 7. Πλὴν — ἔρχεται.

Tὸ σκάνδαλον σπείρεται μὲν παρὰ τῷ δαίμονος, ὑπὸ αὐθικάς δὲ τοιφέτει καὶ αἴξεται καὶ⁶). κομίζεται, προσίζεσθι ἔχοντος φαύλην καὶ διεφθαρμένην, ὃν καὶ ταλαιπώσεις νῦν, ὡς ὑπηρέτην τῷ δαίμονος εἶτα διδάσκει, καὶ πῶς τὰ σκάνδαλα διαφευξόμεθα.

Vers. 8. Ἐ — αἰώνιον.

Oυ περὶ μελῶν σώματος, τεῦταί φητιν, ἀλλὰ περὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν, οὓς ἐν ταξι μελῶν τοις ανέχομεν, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ λεπτομελῶς ἐξηγησάμεθα. καὶ ἐν ἐκείνῳ γαρ ταῦτα εἴσονται, καὶ βίτησον ἐκεῖ τὸν ἐζήγησιν. αλλ’ ἐκεῖ μὲν, περὶ ἐμπαθείας ἦν ὁ λόγος· ἐνταῦθα δὲ, περὶ πάντοιας βλαβῆς. οὗτος δὲ νῦν, ὅτι κυλλὸν, τὸν ἄχειρα λέγει.

Vers. 9. Καὶ — πυρός.

Eριπται καὶ περὶ τάτων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ, καὶ περιττὸν παλιλλαγῶν. οἵτως δὲ⁷; οὐδὲν δέ τω βλαβερὸν, ὡς ἡ τῶν ποιηρῶν συγεσία. καὶ, εἰ ἐπὶ τῶν ημετέρων μελῶν πολλάκις αποτέμνομέν τια τάτων, ὅτους αὐτά τε ἀνιαταὶ μέιωσι, καὶ τοῖς ἄλλοις λυμαίνωσι· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν τέτο χρὴ ποιεῖν, εκανδαλιζόντων, εἴτεν, ἐμποτίζόντων ήμιν εἰς τὴν ὁρθὴν πολιτείαν. κρῆτον γοργὸν χωρὶς αὐτῶν σωθῆσαι, ἢ σὺν αὐτοῖς απολέθαι. παρανίτας οὖν φεύγειν τὰς πονηρίας, κελένες τιμῆν τὰς ἀγαθούς. λέγει γάρ.

Vers. 10.

In textu enim est, δι οὐ ἔρχεται. Non ergo Medium est, sed Paſſiuム.

7) ἦν, pro οὖν. A.

Vers. 10. *Videte — istis.*

Qui hominibus quidem pusilli videntur propter abiectionem et simplicitatem, vere tamen magni sunt propter virtutem. Ne vnum quidem horum despicere oportet: manifestum est ergo quod neque duos oinno, neque plures. Deinde etiam aliunde venerandos illos facit.

Vers. 10. *Dico — qui in coelis est.*

Inde manifestum est iustos habere angelos custodes. Dicit enim Dauid: Castra metabitur angelus domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Quos autem seruant angeli qui tantam apud Deum habent libertatem, ut semper videant Deum qui in coelis est, vere hos despicere non oportet: etsi non propter illorum virtutem, at saltem propter custodes eorum. Faciem vero patris, hoc est patrem meum.

† Vident autem illum non perfecte sicut est in essentia, sed prout eis permittitur. Deum enim (ait) nemo vidit unquam, non materialis formam creatura, sed etiam immaterialis.

Deinde aliam quoque ponit rationabiliorem causam, cur eos despicere non oporteat.

Vers. 11. *Venit — quod perierat.*

Venit inquit in mundum, siue incarnatus est, ut saluaret eos qui antea perditi erant. Quodsi ego tantam illorum habui curam, quomodo vos despicietis

^{s)} Inclusa, in marg. habet. A.

Vers. io. Ὁρᾶτε — τέτων.

Τῶν δικαιούντων μὲν μητρῶν τοῖς αὐθεόποισι, διεύτελαιν, οὗτων δὲ μεγάλων τῷ Θεῷ, διοίχετήν. εἰ δὲ ἐν τέτων ἡ χρὴ καταφρονεῖν, πρόδηλον, ὡς θεὸς δύο πάντως, θεὸς πλειόνων. Εἴτα καὶ ἐτέρωθεν αὐτὸς αἰδεσθμες ποιεῖ.

Vers. io. Λέγω — τοῦ ἐν θραυσοῖς.

Ἐντεῦθεν φωνεῖν, ὅτι ἀγγέλες ἔχουσιν οἱ δικαιοι φύλακας. φησὶ γὰρ ὁ δαυΐδ· ὅτι παρεμβαλεῖⁿ⁾ ἀγγελος κυρίων κύκλῳ τῶν φοβερμένων αὐτὸν, καὶ ἐρύστεται αὐτοῖς. Σέδε φυλάκτεσιν ἀγγελοι, τοσαύτην εἰς θεὸν ἔχουτες παρέδησκεν, ὡς διὰ παντὸς ἐν θραυσοῖς ὁρῶντὸν θεὸν, τέτων οὗτως ἡ χρὴ καταφρονεῖν, εἰ καὶ μὴ διὰ τὴν αρετὴν αὐτῶν, ἀλλὰ γε διὰ τῆς φύλακας αὐτῶν. τὸ πρόσωπον δὲ τῇ πατρὶς μη, αὐτὶ τῇ, τὸν πατέρα μη.

[Βλέπεσι⁸⁾ δὲ αὐτὸν, οὐχ ὡς ἐξικατ' ἐστιν· ἀλλ' ὡς ἐφιτὸν αὐτοῖς. Θεὸν⁹⁾ γάρ, φησιν,^{o) Io. I. 18.} θεοῖς ἑώρκη πώποτε, ἡ μόνον ὄλικος, ἀλλ' ἐδιῆλος.]

Ἐπειτα⁹⁾ καὶ ἐτέρων τιθησιν εὐλογωτέρων αὐτοῖς, τῇ μὴ καταφρονεῖν αὐτῶν.

Vers. ii. Ἡλθε — τὸ αἴπολωλός.

Ἡλθον γάρ, φησιν, εἰς τὸν κόσμον, ἥγει, ἐπιθεόπηγα, ἵνα σώσω αὐτοὺς αἴπολωλάτας πρέν. καὶ εἰ ἐγὼ τοσοῦτον αὐτῶν ἐφρόντισα, πῶς ὑμεῖς καταφρονίσετε τέτων; μετέπειτα δὲ λέγει καὶ

⁹⁾ Quae leguntur ab ἐπειτα ad αὐτῶν, ea Hentennius ante βλέπουσι exhibebat.

cietis illos? Deinde vero ponit et parabolam, qua demonstrat amoris sui magnitudinem.

Cap. XXXVIII. De centum ouibus.

Vers. 12. *Quid — quae aberrauerat?*

Hominem seipsum significat: centum vero oues, omnem rationalem creaturam, hominem videlicet: oues quidem propter ipsorum subiectionem, et quod ab eo pascantur: centum vero propter periectionem ordinum rationalis huius creaturae: tot enim sunt quot oportet. Numerum autem centenarium in perfectione solet ponere, ut in terra frugifera, quod unum dedit centuplum, sicut vicesimoquarto capite praedictum est.

Ouis autem errans ordo est hominum qui a Dei ouili abieclus est, et sequutus fallaces daemones.

Montes vero secundum aliquos coelum est propter altitudinem, in quo alios ordines dereliquit: Iuxta alios autem terra, propter agrestes daemones, qui in ea commorari gaudent, tanquam ferae in montibus: et quia fructum non defert lenem et suauem, qui suauem dominum nostrum delectet, sed agrestem et acerbum, qui acerbo satanae suavis sit. Ad hos profectus est, ut quaerat ouem errantem. Quodsi homo errantem irrationalem ouem non despicit, quin tamen multas habeat non errantes, multo magis Deus rationalem non despicit, cuius misericordia ad humanam est, sicut mare totum ad unam aquae guttam.

Vers. 13.

¹⁾ Φύσιν, et supra scriptum utri. A.

²⁾ Constanter ergo probat *av*, pro vulgari *zv*.

παρειβολήν, ἐμφαίνεται τὸ ὑπερβάλλον τῆς
Φιλόσογγιας αὐτῷ.

Κεφ. ΛΗ. Περὶ τῶν ἐκατὸν
πεζοβάτων.

Vers. 12. Τί — τὸ πλανώμενον;

¹Αὐθεωπον μὲν ὑπεδηλοῦ, ἐαυτὸν, ὡς γενόμενον
ἀνθρωπον ἐκατὸν δὲ πεζοβάτα, πᾶσαν τὴν λογι-
κὴν ιτίσω, ²) ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων πεζοβάτα
μὲν, διὰ τε τὴν τέταν ὑποταγῆν, καὶ τὴν ἐαυτὴν
ποιμαντικὴν ἐκατὸν δὲ, διὰ τὴν τελειότητα τῶν
ταύγματων τῆς λογικῆς ταύτης ιτίσεως. τοσαῦ-
τα γαρ εἰσιν, ἔστι χρῆ. τὸν γαρ ἐκατὸν ἀριθμὸν
ἐπὶ τελειότητος ἀνθετικῆς πεζοβάτων παθάπερ καὶ ἐπὶ³
τῆς γῆς, τῆς παρεπομπῆς²⁾ ἐν ἐκατόν, ὡς ἐν
τῷ εἰκαστῷ τετάγετω πεζοβάται προσέμενται.

Πεζοβάτον δὲ πλανώμενον, τὸ τάγμα τῶν
ἀνθρώπων, ὡς ἀπορρίψαγεν τῆς ποίμνης τῷ θεῷ,
καὶ αὐτολαθῆσαν τοῖς απιατίσασι δάμνοσιν.

¹Οὗτοι δὲ, κατὰ μὲν τινας, ³⁾ ὁ ὄφεινος, διὰ
τὸ ὑψός, ἐφ' οὐ τὰ ἄλλα τάγματα παταλέλοι-
πει πατῶ δὲ τινας, οὐ γῆ, διὰ τὸ τοὺς ἀγροὺς
δάμνοντας ἐμφιλοχωρεῖν αὐτῇ, καθάπερ τὰ Ἐπι-
ρεῖα τοῖς ὄφεσι, καὶ διὰ τὸ μὴ φέρειν παρεπὸν ἄμε-
ρον, εὐκρέπειντα τὸν ἥμερον δεσπότην ἄμῶν,
ἄλλ' ἄρρενον, ὃ δ' οὐτοῖς τὸν ἀγροὺς σωταρεῖν· ἐφ'
ἄντορενθη, ζητῶν τὸ πλανώμενον. εἰ δὲ ἀνθρω-
πος ἢ περιεισθεὶς πλανώμενον τὸ ἀλογον πεζοβάτον
καίτοι πολλοὶ ἔχων αὐτονοῦν· πολλῷ μᾶλλον ὁ
Θεός, τὸ λογικον, ὄγκος ὁ ἔλεος πρὸς τὸν αν-
θρώπινον ἔλεον, ὡς ὅλη θάλασσα πρὸς μίαν σα-
γόναν ὑδατος.

Vers. 13. *Et — aberrauerunt,*

Neque enim tantum gaudemus de his quae secure possiliemus, quantum de eo quod postquam perditum erat inuentum est. Etenim quem illa semper habeamus, non adeo fortimes gaudium quod de ipsis habemus: quem autem illud perdiderimus, ac vehementer commissari simus, tanquam damno affecti: ubi inuenerimus, vehementer gaudemus, tanquam illud lucrati.

Vers. 14. *Ita — istorum.*

Ita, sicut docuit parabola. Patrem vero discipulorum seipsum nominat: non solum tanquam ipsorum praeceptorem, sed etiam tanquam creatorem. Scire enim oportet quod interdum patrem suum dicit patrem discipulorum, interdum vero seipsum.

Coram patre vestro autem, hoc est in patre vestro. Nam et hic sermo linguae proprietas est. Verum quomodo signum non dedit quo pusillos cognituri simus? Ut eum qui dignus es ignorantes, nullum despiciamus, sed omnium curam habeamus.

Vers. 15. *Si — solum.*

Qui vehementi sermone dissennit aduersus eos qui sunt offendiculo vel obstraculo, et vndeque eos terruit: tandem ad eos quoque transit, qui patiuntur offendiculum, et iubet non aspernari eos, qui sunt offendiculo. Fratrem autem dicit, eiusdem gentis ac fidei hominem. Et quia is qui fuit offendiculo non facile veniret ad confessionem

aut

Vers. 13. Καὶ — πεπλαινημένοις.

⁹Οὐ τοσοῦτον γὰρ χαίρομεν, ἐφ' οἷς ἀσφαλῶς ἔχομεν, ὅσον ἐπὶ τῷ μετὰ τὴν ἀπώλειαν εὔρεθντι. καὶ γὰρ ἐπεῖνα μὲν, αὐτὸν ἔχοντες, οὐ τοσοῦτον αἰδονόμενα τῆς χαρᾶς· τοῦτο δὲ ἀπολέσαντες, καὶ σφόδρα λυπηθέντες, ὡς ζημιθέντες, εἴτα εὔρούτες, σφόδρα καὶ χαίρομεν, ὡς κερδίσαντες.

Vers. 14. Οὗτοι — τότων.

⁹Οὗτοι, ὡς ἐδίδαξεν ἡ παραβολή. πατέρες δὲ τῶν μαθητῶν, ἑαυτὸν ὀνομάζει τὸν, ἐ μόνον ὡς διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ ὡς δημιουργόν. χρὴ γὰρ γνωσκεν, ὅτι ποτὲ μὲν, τὸν ἑαυτὸν πατέρα λέγει πατέρες τῶν μαθητῶν, ποτὲ δὲ, ἑαυτόν.

⁹Εμπροσθεν δὲ τῷ πατρὶ ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐν τῷ πατρὶ ὑμῶν. ίδιομα γὰρ καὶ οὗτος ὁ λόγος. ἀλλὰ πῶς οὐ παρέδωκε γνώσιμος, διὸ οὐ τοὺς τοτέτοις μικροὺς ἐμέλλομεν ἐπιγνῶσκεν; οἵτοι ἀγνοοῦντες τοῦ ἄξεων, μηδενὸς καταφεοῦμεν, ἀλλὰ πάντων ἐπιμελάμενοι.

Vers. 15. Εὖ — μόνοις.

⁹Ἐπειδὴ σφοδρὸν κατέτενε λόγον κατὰ τῷ σκανδαλίζοντων, καὶ πανταχόθεν οὐτοὺς ἐφόβησε, λατούν μεταβάντες τοῦ ἐπὶ τοὺς σκανδαλίζομέντος, καὶ πελέντες, μὴ ἀμελῶν τῶν σκανδαλίσαντων. ὀδελφὸν δὲ λέγει, τὸν ὄμφυλον καὶ ὄμόπιτον. καὶ ἐπειδὴ ὁ σκανδαλίσας αὐτὸν εὐχερῶς ἐλθὼν πρὸς ἀπολογίαν, ἐρυθρῶν τε καὶ

aut purgationem, rubore ac confusione detentus: dicit illum qui offendiculum patus est ad eum: Abi inquit et argue eum, hoc est, suggere quod fuerit offendiculo: doce quod iniuste egerit, fraterne tamen et in modum corrigentis, non quasi inimicus aut incerpans: et ut facilius recipi possit correptione, exhortatur ut fiat inter duos tantum, ne forte publicatus improbior fiat ac incorrigibilis.

Vers. 15. *Si — tuum.*

Si tibi obedierit corrigenti, resipueritque, ac seipsum condemnauerit, magnum fecisti lucrum, ipsum videlicet fratrem tuum, membrum tuum: hunc enim perdideras propter offendiculum, divulsum a fraterna coniunctione tua, quod grande damnum est his qui vere fratres sunt.

Vers. 16. *Si — verbum.*

Quia solus non valuerit curare, assume tecum adhuc non multos, ne ille publicari se reputans, durior efficiatur: sed unum aut duos auxiliatores: ut si perdurauerit non mollescens, sint etiam tesles tuae mansuetudinis et duritiae illius. Utque iuxta veteris legis sententiam in ore siue per os duorum testium vel trium, sicut, hoc est confirmetur omne verbum, puta te fecisse quod in te est, nihilque praetermissile: primum enim solus abiisti ad eum, deinde aliis quoque assumptis.

Vers. 17.

⁴⁾ Interposuerim αὐτὸν aut τοῦτον, i. e. τὸν σκανδαλιστέα. Hentenius, ut viderat, Paraphras. egit. Vix enim credibile est, illum iterum repetisse, τὸν σκανδαλιστέα.

αισχυνόμενος τὸν σκανδαλιζέντα, Θέρε⁴⁾ πέρος
ἐκένον. ὑπαγε γάρ, Φησι, καὶ ἐλεγχόν αὐτὸν,
τετέτω, ὑπόμνησον, διὰ ἐσκανδάλισε, δίδαξον,
ὅτι ἡδίκητε. πλὴν αἰδελφῶντας τε καὶ διορθωτῶν,
καὶ μὴ ἔχθρωντας τε καὶ ἐπιπληκτῶν. καὶ ἵνα
εὐπαρεσάδεντος ὁ ἐλεγχος γένετο, προτρέπει, με-
ταξὺ τῶν δύο μόνων γίνεθαι τοῦτον, μήποτε δη-
μοσιευθεῖς, ἵτανώτερος γένηται καὶ δυσδιόρ-
θωτος.

Vers. 15. Ἔστιν — σε.

⁵⁾ Εάν σοι πειθῇ διορθεμένῳ, καὶ μετανοήσῃ, καὶ
καταγγὼντας ἔσατο, ἐκέρδησας μέγα κέρδος, αὐτὸν
τὸν αἰδελφόν σου, τὸ μέλος τὸ σόν. πρῶτον γάρ
ἔξημιον τοῦτον, διὸ τῷ σκανδάλῳ ἀγνούμενον
ἀπὸ τῆς αἰδελφιᾶς σου συναφέας, ὅπερ μεγάλη
ζημιὰ τοῖς αἰληθῶς αἰδελφοῖς.

Vers. 16. Ἔστιν — ἐπῆμα.

⁶⁾ Επειδὴ μόνος ἡτόνησας λατρεῦσαι, παιράλιαβε
μέτα σοῦ ἔτι, μὴ πολλὸς, ἵνα μὴ πάλιν ἐκένον,
δίξους ἐκπομπέυεθαι, σκληρότερος αἰποβῆ, ἀλλ’
ἔνας ή δύο βοηθὲς, ἵνα, εἰ ἐπικείνη, μὴ μαλασ-
σόμενος, ὥστι καὶ μάρτυρες τῆς τε σῆς χρησότη-
τος, καὶ τῆς ἐκείνης σκληρότητος, καὶ ἵνα, κατὰ
τὴν τῆς παιλαῖς νομοθεσίας αἴπερ φασιν, ἐπὶ σό-
ματος, ἥγεν, διὸ σόματος δύο μαρτύρων η̄ τει-
ῶν σαθῆ, τετέτη, βεβαιωθῆ πῶν ἔγραψε, ἡ ἤτω,
ὅτι σὺ τὸ σὸν ἐποίησας, καὶ θάντον ἐνέλιπες, πρῶ-
τα μὲν μίνος αἴπελθὼν, ἐπειτα δὲ καὶ ἄλλας
συμπαραλιαβών.

Vers. 17. *Quod si — ecclesiae.*

Ecclesiam nunc vocat praesides fidelium ecclesiae. Renuntia illis quae circa hunc aguntur: Fortasse illi immutabunt eum veritum dignitatem ipsorum.

Vers. 17. *Porro si — publicanus.*

Sit tibi deinceps incomunicabilis, cum quo nullam iueas vitae societatem, tanquam immedieabili. Ethaicis autem infidelibus coniunxit publicanos, propter pecuniae amorem et auaritiam, incompassibilitatem et iniustitiam.

Audiamus ergo qui huiusmodi affectionibus sumus obnoxii. Vide autem quantum adliberi iusserit ut corrigantur hi, qui fuerint offendiculo: quum neque illos curare sustineamus, quibus praeſtitimus offendiculum. Quid ergo, haec sola erit ultio illorum qui sunt incurabiles? Nequaquam, sed audi etiam quae sequuntur.

Vers. 18. *Amen — coelo.*

Vbi tandem ecclesiae dicere iussisset, praesidibus videlicet ecclesiae: nunc ad eos sermonem intendit, dicens: Quaecunque ligaueritis in terra etc. Hoc autem et ad Petrum dixit tricesimotertio capite: ibi ergo quærere enarrationem.

Est autem nunc orationis sensus iste. Quicquid vos in terra censueritis, aut sententia decreueritis, hoc Deus in coelo ratum habebit: siue eos qui sunt incurabiles ab ecclesia amputaueritis, siue postmodum relipiscentes repereritis. Haec autemominatus est, non ut haec siant, sed ut quisque territus et ecclesiae amputationem et Dei sententiam mutet

Vers. 17. Ἐὰν — ἐκκλησίᾳ.

³Ἐκκλησίαν λέγει νῦν, τοὺς προετῶτας τῆς ἐκκλησίας τῶν πιεῶν. ἀνάγγειλον αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτῷ, ἵσως αὐτοὶ τοῦτον μεταπείσθσιν, εἰδούμενον τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν.

Vers. 17. Ἐὰν — τέλοντος.

⁴Ἐσώ σοὶ λοιπὸν ἀκοινώνητος, ὡς ἀνίστος. τοῖς ἔθυμοῖς δὲ, τοῖς ἀπίκοις, τοὺς τελώνας συνέζευξε, διὰ τὸ φιλοχρήματον καὶ πλεονεκτικὸν, καὶ ἀσυμπαθέας, καὶ ἀδίκον.

⁵Αἰδοσῶμεν οἱ τοῖς τοιέτοις πάθεσιν ἐνεχόμενοι. ὅρε δὲ, πόσην σπεδίᾳ ἐπιδέξασθαι προσέταξεν ὑπὲρ τοῦ διορθοῦ θαρροῦ τοὺς σκανδαλίσαντας ἡμᾶς· ἡμῖς δὲ λοιπὸν, ψῆφε τοὺς ὑφ' ἡμῶν σκανδαλισθέντας θεραπέυεν καταδεχόμενα. τί διν; τοῦτο μόνον ἔσαι κόλασις τῷ ἀνιάτῳ; οὐχὶ, ἀλλ' ἄκρε καὶ τῶν ἔξης.

Vers. 18. Ἄμην — ἐρανῷ.

⁶Κελεύσας, τελευτῶν εἰπεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ, δηλαδή, τοῖς προετῶσι τῆς ἐκκλησίας, λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποτέλεσμα λέγον· ὅταν ἀν δίσητε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἔξης. τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν πέτρον ἔπειν, ἐν τῷ τριακοσῷ τρίτῳ καθαλαίω, καὶ τὸν Σίτησον ἐκεῖ τὴν ἔξηγησιν.

⁷Ἐτι δὲ νῦν ἡ διάνοια τῇ διητῇ τοιαύτῃ, ὅτι δὲν ὑμᾶς ἐπὶ τῆς γῆς ἀποφίνηθε, τέτο καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἐρανῷ πυρώσει, καὶ τε αἰνιάτως ἔχοντας, ἐκόψητε τέρες τῆς ἐκκλησίας, καὶ τε μετανοῦντας ὑπεροχήν, παραδεῖποδε. ταῦτα δὲ ἡπελησεν, ἵνα μὴ ταῦτα γένωνται, ἀλλ' ἵνα φοβέμενός τις καὶ τὴν ἐκπτωτὴν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν

mutet ac liberetur, et eam euadat. Nam et propter hoc, primum, secundum, ac tertium tribunal constituit, et tandem iudicauit eum abiiciendum: ut si primum non audiret, obediret secundo: si autem et hoc despiceret, timeret vel tertium: quodsi etiam hoc contemneret, iam tunc abiectionem formidaret amaram, supernamque sententiarum, quae hac abiectione magis formidanda est: et ita omnino corrigeretur.

Vers. 19. *Rursum — qui in coelis est.*

Papae quantum ponit de dilectione studium, variis euangelii locis de hac iterans sermonem. Nunc siquidem postquam magna minitatus est his qui ponunt offendiculum: et his qui non corrigitur, eorum studio qui offendiculum passi sunt: rursum magna promittit his qui diligunt: ut tum minis, tum promissis ad amorem congreget Christianos.

Dicit ergo: Si duo ex vobis videlicet in amore viuentes, concorditer petierint a Deo de qualunque re, exaudientur: quodsi duo, multo magis plures. Quomodo ergo frequenter aliqui duo in dilectione existentes, et Deum concorditer de aliquo postulantes, non exaudiuntur? Quia non sunt similes Apostolis. Neque enim simpliciter dixit, si duo consenserint; sed, si duo ex vobis, hoc est similes vobis, virtutem colentes.

Vel igitur non ea praestant quae possunt: vel inutilia petunt: vel aduersus eum qui molestia afflictus est deprecantur: vel pro indigno postulant: vel omnino aliqua alia ratio adest quae causet

τὴν ψῆφον τῇ θεῖ, διελλαστηται. διὸ τότο γάρ
καὶ πρῶτον, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον ἐπέζησε
κριτήριον, καὶ τότε πεποίηκεν αὐτὸν ἀπόβλητον,
ἵνα ἔαν τῇ πρώτῃ παρακούσῃ, τῷ δευτέρῳ πε-
δῆ, ἔαν δὲ καὶ τῷ τοῦ διαπτύσσῃ, τῷ τρίτον φο-
βηθῆ, ἔαν δὲ καὶ τάτη παταφρονίσῃ, τότε λοι-
πὸν τὴν ἀποβολὴν ὑποπτήζῃ, πικρὰν ἔσαι, ἕτα
καὶ τὴν ἀνωθεν ψῆφον, φεβερωτέραν ταύτης
τυγχάνεσσεν, καὶ πάντως διορθωθῆ.

Vers. 19. Πάλιν — τοῦ ἐν τοῖς ἀρισταῖς.

Βαβαί! πόσην φροντίδα παιεῖται τῆς αὐγάπης,
πολλαχοῦ τῇ εὐαγγελίου τὸν περὶ ταύτης λόγου
ανακυκλῶν. καὶ νῦν γάρ, ἀπειλήσας μεγάλα
τοῖς σκανδαλίζεσι, καὶ τοῖς μὴ διερθεμένοις ὑπὲ^τ
τῆς τῶν σκανδαλιζομένων σπουδῆς, ἐπαγγέλλε-
ται μεγάλα πάλιν τοῖς αὐγαπῶσι, τοῦτο μὲν, διὸ
τῆς ἀπειλῆς· τοῦτο δὲ, διὸ τῆς ἐπαγγελίας, εἰς
αὐγάπην συνάγων τοὺς χριστιανούς.

Δέγει τοῖνυν, ὅτι ἔαν δύο ὑμῶν, ἐν αὐγάπῃ
διηλονότι διάγοντες, συμφώνως αὐτήσωσι τὸν θεὸν
περὶ σινδήτως πράγματος, εἰσαικουθήσονται·
εἰ δὲ οἱ δύο, πολλῷ μᾶλλον οἱ πλείστοι. καὶ πῶς
πολλάκις δύο τινες, ἐν αὐγάπῃ ὄντες, καὶ συμ-
φώνως τὸν θεὸν αἴτουντες περὶ τίνος, οὐκ ἔσαι-
κόνται; διότι εὐκ εἰσὶ πατέρες τῆς ἀποστολῆς. γάρ
ἀπλῶς ἔπειται, ἔαν δύο συμφωνήσωσι, ἀλλ'
ἔαν δύο ὑμῶν, τετέσι, καὶ ὑμᾶς ἔραιρετοι.

"Η τοῖνυν⁵⁾ τὰς παρ' αὐτῶν οὐκ εἰσφέρεται,
ἢ ἀσύμφορον αἴτεσιν, ἢ πατέρες τῇ λελυπηκότες
παρακαλοῦσιν, ἢ ὑπὲρ αὐτοῖς δέονται, ἢ πάν-
τως ἔτερα τις αἵτια πρόσεστι, ποιοῦσας τὴν ἀπο-
τυχίαν"

5) Pro quia, quod habebat Hentenius, correi-
gitur.

set repulsam: qua sublata, qui vitam degunt secundum virtutem et in amore viuunt, ac concorditer petunt, statim consequuntur: mentiri enim non potest qui promisit. Atqui etiam unus virtuti dedicatus si sic petat exaudietur. Sed non tantum quantum duo conformes. Quia vero dixit, Fiet illis a patre meo: Docet consequenter, quod non filius pater dat, sed etiam ipse: ideo consequenter dicit.

Vers. 20. *Vbi — eorum.*

In nomine meo, hoc est propter me, propter mea praecepta, et non propter aliam causam. Vbi ergo ita congregati fuerint, ibi sum in medio eorum, colligans et custodiens eos, ac comprehens eorum petitiones. Non autem dixit Ego, sed Sum protinus.

Deus vero inter hos quidem esse dicitur, inter illos vero non esse: non tanquam loco circumscriptus: neque enim loco circumscribi potest, sed quod virtus eius inter dignos libenter commoretur.

Vers. 21. *Tunc — ei?*

Quum de dilectione ac iniuriarum obliuione docuisse dominus: interrogat rursus discendi cupidissimus Petrus, ignorans quod semper oporteat ignoscere peccantibus.

Vers. 21. *Num usque septies?*

De hoc tanquam per additamentum interrogatur arbitratus videri hoc magnanimi ac patientissimi animi. Quid igitur Christus?

Vers. 22.

τυχίαν· ὡς οἶγε βλού ἔχοντες ἐνάρετον, καὶ ἐν
ἀγάπῃ βωντες, καὶ συμβάντες αἰτήντες, αὐτο-
καὶ ἐπιτυγχάνονται. αὐτευδῆς γάρ ὁ ἐπαγγειλά-
μενος. καὶ μὴν καὶ εἰς ἐνάρετον αἰτῶν εἰσακούε-
ται, ἀλλ' ἐτοσῦτον, ὅσον δύο συμφωνοῦντες.
ἐπεὶ δὲ ἐπειν, ὅτι γενίστηκαν αὐτοῖς παρὰ τῷ πα-
τέρες μοι, διδάσκει λοιπὸν, ὅτι οὐ μόνος ὁ πατὴρ
διδώσων, ἀλλὰ καὶ αὐτός. διὸ καὶ λέγει:

Vers. 20. Οὐ — αὐτῷ.

Oὐ,⁶⁾ αὐτὶ τοῦ, ὅπου. εἰς τὸ ἐμὸν δὲ ὄνομα, αὐτὸ-
τοῦ, δὶ ἐμὲ, διὸ τὰς ἐμὰς ἐννολὰς, καὶ μὴ δὲ
ἔτεραν αἰρίαν. ὅπου τοίνυν εὗτα συναχθῶσιν,
ἔπει εἴμι ἐν μέσῳ αἰτῶν, συνδεσμῶν καὶ φυλάτ-
των αὐτούς, καὶ πληρῶν τὰς τέτων αἰτήσεις.
οὐκ ἐπε δὲ, ὅτι εσομαὶ, ἀλλ' ὅτι εἴμι αὐτίκα.

Δέγεται δὲ ὁ Θεὸς ἐναὶ μὲν ἐν τούτοις, μὴ
εἴναι δὲ ἐν ἐκένοις, οὐχ ὡς περίγραπτος· ἀπερι-
γραπτος⁷⁾ γάρ· ἀλλ' ὡς τῆς δύναμεως αὐτοῦ
τοῖς ἀξίοις ἐμφιλοχωρούσης.

Vers. 21. Τότε — αὐτῷ;

Tοῦ νυρία περὶ ἀγάπης καὶ ἀμυνησακίας δι-
δάξαντος, ἐρωτᾷ πάλιν ὁ φιλομαθέσατος πέ-
τρος, ἀγνοῶν, ὅτι πάντοτε χρὴ συγχωρεῖν τοῖς
ἄμαρτονταν.

Vers. 21. Ἡεις ἐπτάκις;

Περὶ τέττα προσθήκην ἐρωτᾷ, νομίζων φα-
γῆναι μεγαλοψυχότατος. τί οὖν ὁ χριστός;

Vers. 22.

6) Ab οὐ ad ὅπου cum proximo δὲ omittit Hen-
tenius.

7) δὲ, pro γάρ. B.

Vers. 22. Ait — septies.

Septuagies septies inquit Chrysostomus, non significat hic numerum, sed immensum, continuum et semper. Nam sicut *μυριάνης*, hoc est decies milles, significat frequenter, apud Graecos, ita sane et septies apud Hebraeos: et multo magis septuagies: ac insuper quod ex utroque compositum est septuagies septies.

Quia ergo infinites in Deum peccamus, infinitis vicibus iussit ignoroscere his qui in nos delinquent, si semper resipiscant: eum namque qui non resipiscit, post tertiam monitionem repellit iussit tanquam ethnicum et publicanum: quomodo enim remittet quis ei, qui remissionem non quaerit?

Cap. XXXIX. De eo, qui debebat decem millia talentorum.

Vers. 23. Propterea — suis.

Propterea, quare? Quia oportet ei semper ignoroscere qui semper resipiscit. Regnum autem coelorum seipsum nunc appellat tanquam regem coelestem, prout saepe diximus. Conferre vero rationem, hoc est sumere ac subiungere computum inter seruos suos, qui sunt homines. Fingit autem hanc parabolam, volens ostendere, quod is qui non ignoravit in se peccanti, priuat seipsum Dei misericordia.

Vers. 24.

Verf. 22. Λέγει — ἐπτά.

Τὸ ἑβδομηκοντάκις ἐπτά, Φησὶν δὲ⁸⁾ χρυσόσομος,
ἐνταῦθα μὴ σημαίνειν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὸ ἄμε-
τρον καὶ διηνεκὲς καὶ αἱ. καθάπερ γὰρ τὸ μυριά-
κις, τὸ πολλάκις ὅπλοι παρ' Ἑλλησιν· ἔτω δὴ καὶ
τὸ ἐπτάκις παρ' ἑβδομάδις, καὶ πολλῷ μᾶλλον
τὸ ἑβδομηκοντάκις· ἔτι δὲ πλεῖον, τὸ ἐξ αὐτῶν
συγκείμενον, λέγω δὴ, τὸ ἑβδομηκοντάκις
ἐπτά.

Ἐπεὶ τοίνυν ἀμετέρα εἰς θεὸν ἀμαρτάνομεν
ἡμεῖς, ἀμετέρα καὶ συγχωρεῖν τοῖς εἰς ἡμᾶς ἀμαρ-
τάνουσιν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ τοῖς αἱ μετανοοῦσιν.
ἐπεὶ, τὸν μὴ μετανοοῦντα μετὰ τρίτην παραίνε-
σιν, ἀπωθεῖσθαι προστέταξεν, ὡς τὸν ἑθνικὸν καὶ
ὡς τὸν τελώνην πᾶς γὰρ ἀντὶ τις αὐτῆς, τῷ μὴ
ζητοῦντι ὁφεσιν;

ΚεΦ. ΛΘ. Περὶ τοῦ ὁφείλοντος
τὰ μύρια τάλαντα.

Verf. 23. Διὰ τοῦτο — αὐτῷ.

Διὰ τοῦτο, ποῖον; διὰ τὸ χεῖναμ πάντοτε συγχω-
ρεῖν τῷ πάντοτε μετανοοῦντι. βασιλέαν δὲ Ἀρ-
ιᾶν, ἐαυτὸν λέγει νῦν, ὡς βασιλέας Ἀριάνιον, καθ-
ὼς πολλάκις εἰρήναμεν. συνάρχει δὲ λόγον, αὐτὶ⁹⁾
τοῦ, κινηταὶ λογοθέσιον μέσον τῶν δέλων αὐτῷ,
οἵτινες εἰσιν οἱ ἀνθρώποι. πλάττει δὲ τὴν παρα-
βολὴν ταύτην, δὲξαὶ βελόμενος, ὅτι ὁ μὴ συγ-
χωρεῖν τῷ εἰς αὐτὸν ἀμαρτάνοντι, αἴποσερεῖ ἐαυ-
τὸν τῷ παρόν θεῷ ἐλέους.

Vers. 24. *Quumque coepisset — talentorum.*

Vnus videlicet seruus. Quod autem est apud Graecos λιτρα, hoc est libra auri, id apud Hebreos est talentum. Erat enim numismatum pondus maximi precii, caetera omnia excedens pondera.

Vers. 25. *Et quum non posset — fierique solutionem.*

Vt omnino solueretur debitum. Non tamen hoc ex crudelitate iussit, sed ex compassione, ut tali sententia territus deprecaretur, ac remissionem consequeretur. Nisi enim eo sine talem protulisset sententiam, nequaquam deprecanti remisisset debitum.

Nam si valde facile remissionem percepisset, futurum erat ut gratiae magnitudinem non cognosceret: propter hoc ergo in magnam necessitatem eum rededit, ut ad memoriam in posterum reuocare posset, qua condemnatione absolutus esset: et compassius etiam ipse erga suum fieret debitorum, propriis edoculus calamitatibus.

Vers. 26. *Prostratus — v. 27. illi.*

†† Ecce humanitatis magnitudinem! Hic enim dilationem tantum quaerebat: ille vero debitum etiam remisit, plusque dedit, quam rogauerat.

Vide poenitentiae vires ac domini humanitatem. Poenitentia siquidem fecit seruum a malitia cadere:

Vers. 24. Ἀρξαμένε — ταλάντων.

Εἰς δῆλος, δηλούστι. ὅπερ δέ ἐσι παρ' ήμιν ἡ λίτρα τῇ χρυσῇ, τότο παρὰ τοῖς ἑβραιοῖς τὸ τάλαντον. σαθμὸς γὰρ ἦν νομισμάτων πολυτιμότατος, καὶ τῶν ἀλλων σαθμῶν ὑπερονίμενος.

Vers. 25. Μὴ ἔχοντος δὲ —
καὶ ἀποδοθῆναι.

² Αποδοθῆναι, τὸ χρέος πάντως. οὐκ ἔξ ὀμότητος δὲ τοῦτο ἐκέλειτον, ἀλλ' ἐκ συμπαθείας, ἵνα φοβηθεῖς ἐκένος τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν [ἴκετεύσῃ,⁹⁾ καὶ τύχη τῆς αφέσεως. εἰ γὰρ μὴ διὰ τοῦτο τοιαύτην ἐξήγενεν ἀπόφασιν,] οὐκ ἂν ἴκετεύσαντι τὸ χρέος αὐτῆς.

Καὶ διατί μὴ περὶ τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς; διότι ἥδιος δέ τοι συγχωροθεῖσι, οὐκ ἔμελλεν ἐπιγινώσκειν τὸ τῆς χαρίτος μέγεθος. διὸ τοῦτο οὖν εἰς αὐτάγκην μεγάλην αὐτὸν κατέτησεν, ἵνα διεμνημονέυειν υἱερον ἔχοι, ποίας αὐτή η καταδίκης, καὶ συμπαθῆς γένηται καὶ αὐτὸς περὶ τὸν ἐσευτοῦ χρεώτην, παιδευθεῖς ἐν τοῖς οἰκείαις συμφοραῖς.

Vers. 26. Πεσὼν — v. 27. αὐτῷ.

⁹⁾ Ορεί¹⁾ φιλανθρωπίας ὑπερβολήν! ὁ μὲν γὰρ προδεσμοὶ τοιούτοις μόνον· ο δὲ τὸ χρέος αὐτῆς αὐτῷ, μετέβον, οὐ γῆτης, δεδωκώς.

† † ²⁾ Ιδε τὴν τῆς μετάνοιας ισχὺν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ κυρίου. ἡ μὲν γὰρ μετάνοια
Ααα α . . . ἐποίη-

¹⁾ Hoc scholio carebat interpretatio Hentenii. Eius autem loco habet longius Theophylacti p. 108. B. quod hic subieci. In neutro meorum reperitur,

cadere: stans enim firmus in prauitate, non poterat remissionem accipere. Dei vero humanitas siue benignitas omnino ignouit, et aes alienum remisit. Atqui seruus non omnimodam remissionem, sed longanimitatem ac protelationem quaerebat. Disce ergo, Deum plura conferre quam nos postulemus: tanta est Dei benignitas et humanitas, etiam quum durior videtur, puta iubendo venundari eum, et omnia quae illius erant. Neque enim hoc ex asperitate dicebat, sed ut seruum terreret et persuaderet, eumque ad humiliiter deprecandum adduceret, et ad respiciendum quomodo inuitaretur.

Vers. 28. *Egressus — debes.*

Non post longum tempus, sed statim: beneficentiam faciens tramitem, ad id quod neque Deo gratum est, neque hominibus.

Vers. 29. *Prostratus — v. 30. debitum.*

Neque formam supplicationis veritus est, qua et ipse misericordiam percepit: neque sermone placatus est, per quem et ipse seruatus erat: neque a simili propriae meminit calamitatis, sed permanxit omni fera crudelior. Atqui non pro aequalibus erat supplicatio: ipse enim pro talentis, hic pro denariis rogabat: et ipse pro decem millibus, hic autem pro centum: et ipse dominum, hic autem conseruum: et dominus tantum debitum ipsi vniuersum remiserat, ipse vero neque dilationem conseruo dedit.

Vers. 31.

²⁾ Hentenii interpretatio hic prossus dissentit.

ἐποίησε τὸν δοῦλον πεσεῖν ἀπὸ τῆς κακίας. ὁ γὰρ
ἰσάμενος Βεβαίως ἐν τῇ κακίᾳ, οὐ συγχωρητέος.
ἡ δὲ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ συνεχώρησε παντελῶς
τὸ δάνειον· καίτοι γε ὁ δοῦλος οὐ συγχωρητιν παν-
τελῆ ἔζητε, ἀλλὰ προθεσμίαν. μάνθανε τοίνυν,
ὅτι ὁ Θεὸς καὶ πλέονα δίδωσιν, ὃν αἴτουμεθα.
ἐπεὶ τοσαύτη ἐσὶν ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ, ὡς
καὶ ἐκεῖνο τὸ δοκοῦν σκληρὸν, τὸ προστάξαι πωλη-
θῆναι αὐτὸν, οὐκ ἀπὸ σκληρότητος εἶπεν, ἀλλ'
ἵνα καταπτοίη τὸν δοῦλον, καὶ πείσῃ αὐτὸν
πρὸς ίκετείαν καὶ παράκλησιν ἀποβλέψαι.

Vers. 28. Ἔξελθὼν — ὁφείλεις.

Εἶδες²⁾ δεσπότου φιλανθρωπίαν, ὅρα καὶ δούλῳ
πάλιν ἀπανθρωπίαν. ἐξελθὼν γὰρ εὔθυς, ἔδειξε
τὴν οἰκείαν απήνειαν, οὐδὲ καιροῦ τινὸς παρελ-
θόντος.

Vers. 29. Πεσὼν — v. 30. ὁφειλόμενον.

"Οὐτε τὸ σχῆμα τῆς ίκετηρίας ἥδείθη, διὸ οὐ καὶ
αὐτὸς ἥλεήθη, ὅτε τὸν λόγον ἔδυστω πάντη, διὸ οὐ
καὶ αὐτὸς ἐσώθη, οὔτε τῆς ιδίας αἰεμνήθη συμφο-
ρεῖς, ἀπὸ τῆς ὄμοιας· ἀλλ' ἔμενε Θηρίου παντὸς
ἀμότερος. καίτοι γε, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἴσων ἦν ἡ ίκε-
τηρία. ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ ταλαιπωτῶν ὁ δὲ ὑπὲρ δημο-
ριῶν παρεκάλει. καὶ ὁ μὲν ὑπὲρ μυρίων· ὁ δὲ ὑπὲρ
ἔκατον. καὶ ὁ μὲν τὸν δεσπότην· ὁ δὲ τὸν ὄμόδβ-
λον. καὶ ὁ μὲν δεσπότης ἀπαν αὐτῷ³⁾ τὸ τοσου-
τον χρέος αὐθίκεν· αὐτὸς δὲ ὃδὲ προθεσμίαν μόνην
τῷ συνδέλω δέδωκεν.

Λαζ 3

Vers. 31.

³⁾ τὸ, omittit, A.

Vers. 31. *Videntes — quae fibant.*

Incompassibilitas enim non a Deo solum habetur odio, sed neque mansuetis hominibus grata est.

Vers. 32. *Tunc — v. 33. misertus sum?*

O immensam mansuetudinem! Ex aequo discepit cum eo qui omni sermone indignus est: et patienter ac leniter eum conuincit, qui per se condemnatus est, ostenditque quod ipse sibi ipsi priorem etiam gratiam subuertit, et ex eo ultione in adduxit.

Et quum non posset soluere, non eum scelerum nominauit, sed eius potius misertus est: quando vero erga conseruum non est motus compassionis affectu, tunc et scelerum appellauit et puniuit.

Audiamus nos qui non compatimur et horreamus: sciamus quod ipsi nosipso omnino condemnamus, Dei misericordiam quam erga nos exhibuit subuertentes, aeternumque supplicium atrahentes.

Vers. 34. *Et — sibi totum debitum.*

Hoc est continue et semper: poslea enim nunquam soluet. Tu vero reliqua parabolae ne curiose scruteris, quae persuasibilitatis gratia sunt coassumpta: sed hoc solum ex ea manifeste accipito: peccata quae in Deum committimus infinitis modis plura esse, his quae delinquunt in nos fratres nostri. Nam quisque nostrum Deo debitor est decem millium talentorum, hoc est, multi ac magni reus debiti: debemus enim illi multas gra-

ues

⁴⁾ Ita correxii, loco προξένησε.

Vers. 31. Ἰδόντες — τὰ γενόμενα.

Τὸς ἀσυμπαθῆς γάρ, εἰ μόνον τῷ Θεῷ μισητὸν,
ἀλλ’ ἔδε τοῖς ἐπιεικέσιν αὐθεώποις ἀρετῶν.

Vers. 32. Τότε — v. 33. ἥλεησαι;

³Ω τῆς πολλῆς ἡμερότητος! δικαιολογεῖται πρὸς
τὸν εἰράξιον λόγγον παντὸς, καὶ μακροθύμως ἐλέγ-
χει τὸν αὐτοκατάκριτον, καὶ δείνυσιν, ὅτι αὐ-
τὸς ἔσυτῷ καὶ τὴν προτέραν χάριν αἴνετρεψε, καὶ
τὴν μετὰ τοῦτο κόλασιν ⁴⁾ προὔξενησε.

Καὶ ὅτε μὲν οὐκ ἔχειν αἰποδοῦναι τὸ χρέος,
οὐκ ὠνόμασεν αὐτὸν πονηρὸν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
ἥλεησεν ὅτε δὲ περὶ τὸν σύνδελον γέγονεν ἀσυμ-
παθῆς, τότε καὶ πονηρὸν ὠνόμασε, καὶ ἐκό-
λασεν.

⁵Αιδόσωμεν οἱ αἰσυμπαθῆς καὶ Φριξώμεν, καὶ
γνῶμεν, ὅτι αὐτοὶ πάντως ἔσυτοις καταδικάζο-
μεν, τὸν εἰς ἡμᾶς προγεγενημένον ἔλεον τῷ Θεῷ
αἴνατρέποντες, καὶ τὴν αἰωνίαν κόλασιν ἐπισπώ-
μενοι.

Vers. 34. Καὶ — πᾶν τὸ ὄφε-
λόμενον αὐτῷ.

Ταυτέσι, διηγεῖν. Ὁδέποτε γάρ λοιπὸν αἰποδώσει.
σὺ δὲ, ταῦλλα μὲν τῆς παραβολῆς μὴ περιεργά-
ζου, χάριν πιθανότητος συμπαραληφθέντα
τοῦτο δὲ μόνον ἐκ ταύτης μάθε σαφῶς, ὅτι τὸ
εἰς Θεὸν αἱματήριατα ἡμῶν μυριοπλάσιοι εἰσ
τῶν εἰς ἡμᾶς αἱματημάτων τῶν ἀδελφῶν. καὶ
ἐκαεσος μὲν ἡμῶν χρεωφειλέτης ἐξὶ τῷ Θεῷ μυριών
ταλάντων, τετέσιν, ύπευθυνος πολλῷ καὶ μεγά-
λου χρέους. χρεωτόμεν γάρ αὐτῷ πολλαῖς καὶ

uesque poenas, propter magna grauiaque peccata. Quisque autem eorum qui in nos deliquerunt, nobis debitor est centum denariorum, videlicet parui vilisque debiti, si conseratur ad deceim millia talentorum. Quum ergo Deo tanta debeamus, nisi erga nostros debitores misericordia vni fuerimus, subuertemus etiam quae iam nobis supplicantibus remiserat: et postmodum omnium poenae a nobis sineulla compassione expetentur. Vide enim quae sequuntur.

Vers. 35. *Sic — illorum.*

Propter hunc sermonem totam composuit parabolam, exemplo illum confirmans, quo facilius reciperetur. In principio siquidem parabolae se ipsum posuit regem ac legislatorem: post finem vero ipsius, patri vltionis autoritatem attribuit, ne iactabundus ipse videretur: simulque ostendens unam vtriusque esse autoritatem. De cordibus vestris autem, hoc est, ex corde, et non tantum ab ore.

Cap. XIX. v. 1. *Et — Iordanem.*

Venit in extremas Iudeaeae partes: quia inflabat tempus passionis ipsius.

Vers. 2.

⁵⁾ προσεπεχώρησεν. B.

⁶⁾ Cum haec quoque pertineant ad istam παραβολήν, malim *natura τὸ τέλος*. Ita enim loqui solent. Sed

μεγάλας τιμωρίας, ἐπὶ πολλοῖς καὶ μεγάλοις
ἀμαρτήμασιν· ἕκαστος δὲ τῶν ἀμαρτανόντων εἰς
ἡμᾶς, χρεωφελέτης ἐξὶν ἡμῖν ἑκατὸν δηναρίων,
ἥγουν, ὀλίγης καὶ εὐτελοῦς χρέους, πρὸς σύγκει-
σιν τῶν μυρίων ταλάντων. καὶ ὅτι οἱ τηλικαῦται
τῷ Θεῷ χρεωτθῆντες, ἐὰν Φανῶμεν πρὸς τοὺς μι-
κρὰ χρεωτοῦντας ἡμῖν ἀνελεήμονες, ἀνατρέπο-
μεν καὶ ὅσα⁵) προσυινεχώρησεν ἡμῖν δειηθῆσι, καὶ
λοιπὸν ἀσυμπαθῶς πάντων ἀπαιτούμεθα τὰς εὐ-
θύνας. ὅρα γὰρ τὰς ἔξης.

Vers. 35. Οὗτως — αὐτῶν.

Διὸς τοῦτον τὸν λόγον συνέθηκε τὴν ὅλην παρα-
βολὴν, βεβαιώσας τὴν διὰ παραδείγματος,
ἵνα μᾶλλον εὐπαρεάδεκτος γένηται. ἐν ἀρχῇ μὲν
οὖν τῆς παραβολῆς, ἐκυτὸν ἐπει βασιλέα καὶ
λογοθέτην· μετὰ⁶) τὸ τέλος δὲ ταύτης, τῷ πα-
τρὶ τὴν ἔξοδον τῆς κολάσεως ἀνέθηκεν, ἵνα τε
μὴ δόξῃ κομπάζειν αὐτὸς, καὶ ἄμα δεικνύων, ὅτε
μίσα ἀμφοτέροις ἡ ἔξουσία. τὸ δὲ, ἀπὸ τῶν καρ-
διῶν ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐκ καρδίας, καὶ μὴ ἀπὸ
σώματος μόνον.

Cap. XIX. v. I. Καὶ — ιορδάνη.

⁷ Ηλθεν εἰς τὰ μέρη τῆς Ιορδαίας, διότι ἥγγιζεν ὁ
καιρὸς τῷ πάθει αὐτοῦ.

Aaa 5

Vers. 2.

Sed illud quoque ferendum videbitur. Evidem
scripissimum est, aut πρὸς τῷ τέλει.

Vers. 2. *Et — ibi.*

Rursum ut frequenter diximus, a doctrina transit ad miracula: quandoque curans animas, interdum vero corpora, et nihil unquam negligens.

Cap. XL. De interrogantibus, vtrum licet homini diuortium facere cum vxore.

Vers. 3. *Et — causa?*

Rursum visis miraculis ac virtute illius, effrati fuerant: et quia faela eius reprehendere non poterant, accedunt tentantes in sermonibus, an eum possent comprehendere: quumque id saepe fecissent, et ubique mirabiliter impositum ipsis fuisse silentium, impudens tamen ac improba erat eorum inuidia. Interrogant ergo, si liceat homini diuortium facere cum vxore sua ex qualibet causa. Et considera mihi astutiam: quia enim de hoc quaesito in praecedentibus docuerat, quinto videlicet capite, dicens, Quicunque repudiauerit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam adulteram esse, etc. putauerunt eum doctrinam illam obliuioni tradidisse. Ideo etiam non dicunt, Quare hoc docuisti? sed quasi de hoc nondum docuisset prauo more suo interrogant: vt si licere diceret, opponerent dicentes: Et quomodo in praecedentibus docuisti non licere? Si vero diceret non licere, opponerent ipsis legem. Quaere autem praedictio quinto capite dicti illius enarrationem, Quicunque repudiauerit vxorem suam excepta

7) Interponendum videtur, οὐδετέρου.

8) διατί τότε. A.

Vers. 2. Καὶ — ἔκει.

Πάλιν, ὡς πολλάκις ἐφημεν, ἀπὸ τῆς δίδασκαλίας ἐπὶ τὰ θαύματα μέτεισι, ποτὲ μὲν ψυχὰς θεραπέυων, ποτὲ δὲ σώματα, καὶ ὕδηποτε⁷⁾ ἀμελῶν.

ΚΕΦ. Μ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, εἰ ἐξεῖν ἀπολῦσαι τὴν γυναικα.

Vers. 3. Καὶ — αὐτιαν.

Πάλιν, ἴδοντες τὰ θαύματα καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐξεθηριώθησαν, καὶ ἐπεὶ μέμφασι τοῖς πράγμασιν οὐκ ἴσχυον, προσέρχονται πειράζοντες ἐν λόγοις, ἐὰν ἄρα δυνηθῶσιν ἐπιλαβέσθαι αὐτοῦ, καίτοι πολλάκις τοῦτο ποιήσαντες, καὶ πανταχοῦ θαυμασίως ἐπιτομιώθεντες. ἀλλ’ ἀνασχυντον ὅντας ὁ Φθόνος, καὶ ἵταπον. ἐρωτῶσιν οὖν, εἰ ἐξεῖν ἀνθράπω ἀπολῦσαι τὴν γυναικα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἵτιαν. καὶ ὅρα μοι τὴν πανουργίαν. ἐπεὶ γὰρ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος προλαβάνη ἐδίδαξεν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, εἰπὼν, ὅτι ὁ^{p)} αὖ ἀπολύσῃ τὴν γυναικα αὐτοῦ^{p) Matt. 5, 32} παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι, καὶ τὰ ἐξῆς ἐνόμισαν, ὅτι ἐπελάθετο τῆς τοιαύτης δίδασκαλίας. διὸ καὶ ὁ λέγουσι, διεστί⁸⁾ τόδε ἐδίδαξα, ἀλλ’ ὡς μήπω περὶ τούτου διδάχαις, κακοήθως ἐρωτῶσιν, ἵνα εἰ μὲν ἐπη, ὅτι ἐξεῖν, ἀντιθέσσονται, ὅτι καὶ πᾶς προλαβάνη ἐδίδαξα, ὅτι οὐκ ἐξεῖν· εἰ δὲ εἴπη, ὅτι οὐκ ἐξεῖν, ἀντιθέσσονται αὐτῷ τὸν γόμον. ζητησον δὲ ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ, ἐς ἀναπό-

cepta causa fornicationis, facit eam adulteram esse: ibique et legem facile disces et causam ob quam statutum erat. Quid ergo Christus qui horum astutias ac dolos perfecte nouerat?

Vers. 4. *At ille — eos?*

Eos videlicet homines. Hoc autem verbum in libro Genesim scriptum est. Tu vero admirare domini mansuetudinem: quomodo sciens quod eum tentarent, non dixit: Quid me tentatis? quod alibi dixit ad eos. Neque exasperatus est sicut alio loco: neque omnino arguit eos, ut suam ostendat lenitatem, et ut discipulos doceat iniurias leniter ferre. Non tamen semper exhibet lenitatem, ne putent scelesti haec illum latere, utque refrenaret malitiam. Et vide sapientiam. Interrogatus an liceret, non statim dixit non licere, ne dare eis occasionem contentionis ac tumultus, sed hoc alio modo apte admodum astruit ab ipsa creatione quae ab initio facta est. Quid ergo ait? Nunq[ue] legitim quod qui fecit ab initio, masculum et foeminam fecit eos? hoc est unum masculum unamque foeminam, ut unus unam haberet. Nam si voluissest masculum hanc relinquere, rursumque hanc ducere, plures utique formasset ab initio foeminas: quia ergo plures non formauit, restat ut voluerit virum non repudiare vxorem suam.

Vers. 5. *Et — unam.*

Ostenso a creatione quod non liceat repudiare, ostendit hoc et a diuino iussu. Scire autem oportet,

ἀπολύσῃ τὴν γυναικαν αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορ-
νεῖσε, ποιεῖ αὐτὴν μοιχαδην, καὶ μαθήσῃ ἐσ-
δίως ἐκεῖ καὶ τὸν νόμον, καὶ τὴν αἰτίαν, διὸ οὐ
ἐνομοθετήθη. τί οὖν ὁ τὰς πανεργίας καὶ τὰ σο-
φίσματα τέτων ἀκριβῶς ἐπιτιμένος;

Vers. 4. Ὁ δὲ — αὐτούς;

³Αὐτούς, δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους. τούτι μὲν οὖν
τὸ ἔγητὸν ἐν τῇ Βίβλῳ τῆς γενέσεως ⁴⁾ γέγραπται. q) Genes. 2, 24.
σὺ δὲ θαύμασον τὴν ἡμερότητα τοῦ δεσπότου, πᾶς
γνοὺς, ὅτι πειράζεσθιν, οὐκ ἔπει, τί με πειράζε-
τε, ὅπερ ἐν ἄλλοις ἔρηκε πρὸς αὐτούς, ἐδὲ ἐτρα-
χύνθη, καθὼς ἔτιν, ὅτε ποιεῖ. ὅτε γὰρ πάντοτε
ἔλεγχει, ἵνα δεῖξῃ τὴν ἑαυτοῦ μακροδυμίαν, καὶ
ἵνα παιδεύσῃ τὰς μαθητὰς, μακροδύμως φέρει
τὰς παρονίας. ὅτε αὖτε μακροδυμεῖ, ἵνα μὴ δό-
ξωσιν οἱ πονηροὶ λανθάνειν αὐτὸν, καὶ ἵνα αἰνα-
χαιτίσῃ τὴν πονηρίαν. καὶ ὅρα σοφίαν. ἔρωτη-
θεὶς γὰρ, εἰ ἔξετιν, οὐκ εὐθέως ἔπειν, ὅτι οὐκ
ἔξετιν, ἵνα μὴ δῶ τούτοις ἀφορμὴν φιλονεκίας
καὶ ταραχῆς, ἀλλ’ ἐτέρῳ τρόπῳ τοῦτο κατα-
σκευάζει, πιθανῶς πάνυ, ἀπ’ αὐτῆς τῆς ἐν ἀρ-
χῇ δημιουργίας. τί οὖν, φησιν, οὐκ ἀνέγνωτε,
ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ’ αὐτῆς αὔριον καὶ θῆλυ ἐποίησεν
αὐτούς, τετέτειν, ἵνα αὔριονα καὶ μίαν θῆλεαν,
ώσε τὸν ἐνα τὴν μίαν ἔχειν. εἰ γὰρ ἐβέλετο, ἵνα
ὁ αὔριον ταύτην μὲν ἀφίσει, ἐτέραν δὲ πάλιν αὐγά-
γηται, πλείστης ἀν ἐπλαστε κατ’ αὐχαῖς θῆλειας.
ἐπεὶ δὲ πλείστης οὐκ ἐπλαστε, λοιπὸν βέλεται, μὴ
ἀπολύειν τὸν ἀνδρα τὴν γυναικαν αὐτῷ.

Vers. 5. Καὶ — μίαν.

Δείξας ἀπὸ τῆς δημιουργίας, ὅτι οὐκ ἔξετιν ἀπο-
λύειν, δείκνυστι τοῦτο καὶ ἀπὸ προσάγματος τοῦ
θεοῦ.

tet, quod in libro Genesis apparet praesens verbum ipsius Adam esse prophetantis de uxore: sed Christus nunc docet quod hoc Dei fuerit praeceptum, et non ipsius Adam prophetia ut apparet.

Nihil tamen vetat idem dictum ipsius et Adam fuisse prophetiam a Deo inductam, et rursus Dei praeceptum dictum per Adam: ut id dixerit et Adam inductus a Deo, et rursus dixerit etiam Deus loquutus per Adam.

Ait ergo quod etiam dixerit creator: Propter hoc videlicet, quia formata est uxor de latere viri sui, (nam et hoc ante praedictum praeceptum scriptum est) relinquet homo patrem suum et matrem etc. Eruntque duo coniuncti in carnem unam siue corpus unum propter coniunctionem unitatis, siue coniunctionam formam. Quia ergo unum corpus hos esse iussit, non licet repudiate.

Vers. 6. *Itaque — una caro.*

Postquam tentatoribus diuinum recitauit praeceptum, interpretatur nunc quod post coniunctionem unum corpus siant duo coniuges. Deinde suam quoque infert sententiam. Ait enim:

Vers. 6. *Quod — separet.*

Ecce id subintulit quod non licet: blande quidem modoque persuasibili ut diximus: offendens praeter naturam ac praeter legem esse diuinum. Praeter naturam quidem: nam una caro diuiditur, praeter legem vero, quam enim Deus unum esse iussit, distrahuntur.

Vers. 7.

¶ Excederunt inclusa. A.

Θεοῦ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν μὲν τῇ Βίβλῳ τῆς γενέσεως Φαίνεται τὸ ἀδάμ εἶναι τὸ παρὸν ἡπτὸν, προφητεύοντος περὶ τῆς γυναικός· ἀλλ᾽ ὁ χριστὸς διδάσκει νῦν, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐστι τοῦτο τὸ πρόσωπον, καὶ ἡ προφητεία τοῦ ἀδάμ, ὡς δοκεῖ.

[Οὐδὲν⁹) δὲ κωλύει, τὸ αὐτὸν ἡπτὸν καὶ τοῦ ἀδάμ εἶναι προφητείαν, ἐνηχηθεῖσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, δηθὲν διὸς τοῦ ἀδάμ. οἷον, καὶ εἴπεν ὁ ἀδάμ, ἐνηχηθεῖσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάλιν, καὶ εἴπεν ὁ Θεός, λαλήσας διὸς τοῦ ἀδάμ.]

Φησὶν οὖν, ὅτι καὶ εἴπεν ὁ δημιουργὸς, ἔνεκεν τέττα, δηλαδὴ τοῦ πλασθῆναι τὴν γυναικαν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ αὐτὸς αὐτῆς· περὶ τούτου γὰρ αἰνωτέρῳ τοῦ δηλωθέντος προσάγματος γέγραπται· καταλείψει αὐθεωπος τὸν πατέρας αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ ἔξης· καὶ ἔσονται οἱ δύο σύζυγοι εἰς σάρκα μίαν, ἥγουν, σῶμα ἓν, διὸ τὸν σύνδεσμον τῆς ἑνώσεως, εἴτουν, διὸ τὴν συναπτικὴν σχέσιν. ἐπεὶ δὲ ἐν σῶμα τούτοις εἶναι προσέταξεν, οὐκ ἔξεσιν ἀπολύειν.

Vers. 6. Ὁμηρος — σάρξ μία.

⁹Αγαγγούσ τοῖς πειρασμῖς τὸ Δεῖον πρόσωπον, ἐθερμηνέει λοιπὸν, ὅτι μετὰ τὴν συνάθεσιν ἐν σῶμα οἱ δύο σύζυγοι γίνονται. εἴτα ἐπιφέρεις καὶ τὴν ἑαυτοῦ γυνώμην. λέγει γάρ.

Vers. 6. Ὅ — χωριζέτω.

Ίδου, τὸ οὐκ ἔξεσι συνεπέρσανεν, ὅμαλῶς τε μαζὶ πιθανῶς, ὡς εἰρήκαμεν, δειπνύων, ὅτι παρὰ Φύσιν καὶ παρὸν νόμον τὸ διελεῖν. παρὰ Φύσιν μέν, ὅτι μία διατέμνεται σάρξ· παρὸν νόμον δὲ, ὅτι τοῦ Θεοῦ κελευσαντος ἐν εἶναι διασπῶνται.

Vers. 7.

Vers. 7. *Dicunt — eam?*

Quid, id est quare vel quomodo. Libellum vero repudii dicunt scripturam repudiationis, quod etiam quinto capite diximus.

Vers. 8. *Ait — ita factum est.*

Causam in caput illorum conuertit, quod frequenter facere consuevit. Propter duritiam cordis vestri inquit hoc permisit, iuxta diuersas causas eorum qui sibi nuptas oderant, neque illis reconciliabantur. Siquidem illas repudiare statuit, ne occiderentur. Cur autem libellus repudii darietur, manifeste diximus praedicto quinto capite. Ab initio autem non ita factum est. Nam si Deus id ab initio voluisse, nequaquam unum formasset masculum vnamque foeminam: neque iussisse duos esse in carnem vnam.

Vers. 9. *Proinde dico — adulterium committit.*

Siue non repudiata ab alio, siue repudiata duxerit, adulterium committit. Haec autem Marcus ait ad discipulos esse dicta. Primum namque ad Phariseos dicta sunt, deinde etiam ad discipulos in domo seorsum. Dictum est autem et de his quinto capite, et ibi quaere enarrationem. Solam vero eam iussit eiici, quae superum siue adulterium commisisset, propter foetus confusionem, et propter dubitationem eius quod pariendum esset: quasi alia quaevis causa curari posset, haec autem sola non recipiat curationem.

Vers. 7. Λέγοσιν — αὐτήν;

Τι, ἀντὶ τοῦ, διατί, ἦ, ἀντὶ τοῦ, πῶς. Βιβλίου δὲ ἀπεστασίου λέγοσι, τὸ ἔγγραφον τῆς ἀπολύτεως, ὡς καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ οὐφελαίῳ προεδράξεμεν.

Vers. 8. Λέγεται — γέγονεν δτω.

Τὴν αὐτῶν εἰς τὴν αὐτῶν περιτρέπει οὐφελήν, ὅπερ εἴωθε πλλάκις ποιῶν. διὸ τὴν συληφοκαρδίαν γάρ, φησι, ὑμᾶν ἐπέτρεψε τοῦτο, κατὰ διαφόρους αἵτις μισούντων ταῖς γομφαῖς, καὶ μὴ παταλλακτομένων αὐταῖς. ἐνομοθέτησε γάρ απολύτων τούτας, ἵνα μὴ θονέωνται. διατί δὲ βιβλίον ἀπεστασίων ἐδίδοτο, προσέθημεν σαφῶς ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ οὐφελαίῳ. ἀπ' αἰχῆς δέ, φησι, οὐ γέγονεν δτως. εἰ γάρ τοῦτο ἐξ αἰχῆς ὁ Θεὸς ἐβέλετο, οὐκ ἀν ἐπλαστεν ἔνος μὲν αὐτούς, μίαν δὲ θηλέαν, 8δ' αὖ προσέταξεν εἶναι τοὺς δύο εἰς σάρκας μίαν.

Vers. 9. Λέγω δὲ — μοιχᾶται.

Καί τε μὴ ἀπλελυμένην ὑφ' ἑτέρου γαμήση, καί τε ἀπιλελυμένην, μοιχάνει. ταῦτα δὲ πρὸς τὸν μαθήτας ἔγραψα. Οἷον δέ μαθητός. ἐγένετο σοι ^{Marc. 10, 12.} γάμος πάτερ μία πρὸς τοὺς Καριναῖους, εὗται καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐν τῷ εἰκὼν καὶ μίδιαν. εἴρηται δὲ περὶ τούτων τοῦτο ἐν τῷ πέμπτῳ οὐφελαίῳ. καὶ γάμοις ἐργάζεται τὸν ἑτέρον. μάνη δὲ τὸν προνοῦθεν, ἥτοι, μοιχανθέσαν ἀπέκεντεν ἐνβέλλειν, διὸ τὴν σύγη, μετατῆται γονίς, οὐδὲ εἰς τὴν αὐτὴν θελήσει τὸ τεκνοπομφέον, οὐ πάσης μὲν ἀλλας αἵτις ιαθῆται δυναμένης, ταῦτης δὲ μόνης οὐκ ἐπιδεχομένης ἴσσειν.

† Intelligi quoque potest sermo de virgine secundo ducta, hoc est post relictam vxorem.

Vers. 10. *Dicunt — contrahere matrimonium.*

Nunc tandem intellexerunt praecepti grauitatem, tanquam rei quae molestia afficiat. Siquidem grave admodum videbatur, difficilem prauamque tolerare mulierem, nec eam posse repudiare quae fera saeuior est ac molestior. Ideoque dicunt: si ita se habet causa hominis cum vxore: († id est, si eiusmodi ratio est coniugii, ne dissoluatur, nisi propter solum adulterium, non conductit, virum iniisse coniugium. Quomodo enim perferat alia impudentis mulieris vitia?

Aliter vero etiam hoc dictum explicatur, si ita, ut iussisti, ratio est viri cum vxore,) id est, si una causa est vel medium separans virum et uxrem, dico sane fornicationem, non expedit venire ad nuptias.

Vers. 11. *Ille — huius dicti.*

Non omnes suscipiunt hunc sermonem de non contrahendo matrimonio: non omnes ferunt. Magna enim res est coelibatus, nec ab omnibus ferri potest.

Vers. 11. *Sed quibus datum est.*

Soli illi sermonem hunc suscipiunt et ferunt, quibus datum est hoc donum a Deo: datum est autem

¹⁾ Inclusa Cod. B. in marg. habet. Leguntur autem auctiora apud Hentenium.

²⁾ η πρότερον silentio transiit Hentenius. Ita certe consistere nequeunt. Ergo post νῦν, inferendum videtur, μᾶλλον. Ille πρότερον refertur ad Matth. Cap. V.

[Νοηθεῖν¹⁾ ἀν, καὶ περὶ παρέθεντος ὁ λόγος.]

Vers. 10. Λέγουσιν — γαμήσαν.

Νῦν συνικαν ἡ²⁾ πρότερον τὸ βάρος τῆς ἐντολῆς, ἀτε³⁾ πολυπράγμονθέντος τῷ πράγματος. διὸ σφόδρα ἐπαχθὲς εδοξεν αὐτοῖς, τὸ ἀνέχεδαι πιρᾶς καὶ πονηρᾶς γυναικὸς, καὶ μὴ δύναθαι ἀπολύειν τὴν θηρίου χαλεπωτέραν. διὸ καὶ λέγεσιν, εἰ οὕτως ἐσὶ η̄ αἵτια τῷ αὐτῷ περίπτεροι μετὰ τῆς γυναικὸς, [ταῦτεσιν,⁴⁾ ἐσὲν τοιαύτη ἐσὶ η̄ αἵτια τῆς συζυγίας, ὡς μὲν χωρίζεθαι, εἰ μὴ διὰ μόνην μοιχείαν, ἢ συμφέρει τῷ αὐτῷ γῆμα. πῶς γὰρ ἀν ὑπομείνοι τὰς ἄλλας ικανίας τῆς ἀναισχύντες γυναικός;

Ἐρμηνεύεται δὲ καὶ ἐτέρως τὸ ἔντον, ὅτι καὶ ἐσὲν ἔτως, ὡς ἐκέλευσάς, ἐσὶ η̄ αἵτια τοῦ αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναικὸς,] ταῦτεσιν, ἐσὲν μία μόνη ἐσὶ η̄ αἵτια, η̄ μέσον τοῦ αὐτοῦς καὶ τῆς γυναικὸς, η̄ διασζευγνύουσα, λέγω δὴ, η̄ μοιχεία, ἢ συμφέρει ἐλθεῖν εἰς γάμον. —

Vers. 11. Ο — τὸν λόγον τοῦτον.

Οὐ πάντες παραδέχονται τὸν λόγον τοῦτον, τὸν περὶ τοῦ μὴ γῆμα, ἢ πάντες βασείζουσι. μέγα γὰρ η̄ ἀγαρία, καὶ ὀλίγοις φορητόν.

Vers. 11. Ἀλλ' οἱ δέδοται.

Ἐκῶνοι μόνοι τὸν λόγον τοῦτον παραδέχονται καὶ βασείζουσιν, οἱ δέδοται τοῦτο τὸ ὅἄρον παρεῖ
B b b a θεῖ.

3) A Phariseis nimirus.

4) Quae hic inclusi sunt, deerant apud Hentenium.
Scriba saltum fecit ab ταῦτεσιν ad ταῦτεσιν.

tem his qui petiuerunt. Petite enim, ait, et dabitur vobis: petentibus (inquam) non simpliciter, sed feruenter et perseueranter: et ut scimel dicam, sicut oportet. Significatum est ergo virginitatem, Dei donum esse, datum his qui petunt ut oportet.

Vers. 12. *Sunt — (coelorum).*

Quia de coelibatu incidit sermo, docet nunc de innuptis: et tria enumerat genera eunuchorum: quorum primum nullam sustinet calumniam, secundum autem vituperatur, tertium vero laudabile est: eorum videlicet qui seipso castrauerunt, ut regnum coelorum consequerentur, non nouacula ferrea excantes genitalia, sed continentia insania conuenientiae amputantes, et amore virginitatis. [†]ut amorem emercescere sinentes. Quorum enim naturam manus humana transformauit, ferrumque depracauit, non tantum ob seruatam virginitatem laudentur, quantum hi qui veluti libidinis accisi, vitionem suscepserunt, quae id etiam vincat, quod a ferro est auxilium.

† Gregor. Theol. Hi quidem natura inclinantur ad bonum. Quidam autem dico naturam, non abiicio voluntatem, sed utrumque pono: et inclinationem ad id quod honestum est, et quae ad opus bonum ducit naturam. Quibusdam vero a praceptoribus amputantur affectiones, quidam autem per seipso illas amputant, ut qui praecettori res non assentiunt, seipso docent quae conueniunt: et radicem vitiorum exidentes, et membra prauitatis exterminantes.

Vers. 12.

⁵⁾ ἐγένετος ὁ λόγος. B.

⁶⁾ Gregor. Nazian. p. 192. 193. Habet autem haec in margine B.

Τετ. δέδοται δὲ, αἰτήσασιν. αὐτεῖτε⁵⁾ γάρ, Φη-⁶⁾ Math. 7, 7.
σι, καὶ δεδίσσεται ὑμῖν. αἰτήσασι δὲ, οὐχ
ἀπλῶς, ἀλλὰ θερμῶς καὶ ἐπιμένως, καὶ ἀπλῶς
ἐπεῖ, ὡς χρῆ. σημείωσον δὲ, ὅτι θεῖς δῶρον οὐ
παρθενεῖς, διδόμενη τοῖς αἰτοῦσιν, ὡς χρῆ.

Vers. 12. Ἐισ — ἔργων.

⁷⁾ Επειδὴ περὶ ἀγαρικῶν ἐνέπεσε⁸⁾ λόγος, διδάσκει
λοιπὸν περὶ τῶν ἀγαρικῶν, καὶ αἴπερ μετεῖται τρίτη
εἶδη τῶν εὐρέχων, ὃν τὸ πρῶτον μὲν, αἰδινόβλη-
τέν ἐστι· τὸ δεύτερον δὲ, διαβεβλημένον· τὸ δὲ
τρίτον, ἐπανετέν, οἵτινες εὐνέχουσιν ἑαυτούς,
ἵνα τύχωσι τῆς Βασιλείας τῶν ἔργων, οὐ ξυρῷ
τιθέντες τὰ παιδεργόνα μόρια ἐκτεμίντες, ἀλλὰ
ξυρῷ σωθεστύντες τὸν οἰζεὺν τῆς ἐπιθυμίας ἀπο-
νόφαντες, καὶ ἔρωτι παρθενεῖς τὸν ἔρωτα τῆς
συγγενεῖς καταφραγδάντες. ὃν γὰρ τὴν Φύσιν αὐ-
θεωπάνη μετέπλασε χείρ, καὶ σιδηρος παρεχό-
ραιζεν, οὐ τοσούτοις αἴποδεντοι παρθενέυστες,
ὅσον κατηγορητοί, λαογνέουστες, ὡς τῆς αἰκο-
λασίας γιγησάσης καὶ τὴν αἱρὸ τοῦ σιδήρου βοή-
θεῖσαν.

[Τοῦ⁶⁾ Θεολόγου· οἱ μὲν ἐν Θύσεως νέουσι πρὸς τὸ αὐγαθίν. Κύσσως δὲ ὅταν εἴπω, ἐγ
αἰτημάζω τὴν προσάρεσιν, ἀλλ᾽ αἱρότερα τίθη-
μι, τὴν γε πρὸς τὸ καὶ λὴν ἐπιτιθεύτητα, καὶ
τὴν εἰς ἔργον ἀγγεσσαν τὸ ἐν Θύσεως ἐπιτίθειον·
οἱ δὲ ὑπὸ διδάσκαλῶν ἐπιτέμνονται τὸ πάθη· οἱ
δὲ, δι ἑαυτῶν ἐπιτέμνεται ταῦτα, διδάσκαλῶν
μὲν οὐκ ἐπιτιχότες, ἑαυτούς δὲ διδάσκαλον τὸ
προτίθεστος, καὶ τὴν τε φίλαν τῆς παιδίας ἐκτε-
μόντες, καὶ τὸ ἔργον τῆς παιδίας ἔξορ-
σαῖτες.]

Vers. 12. *Qui — capiat.*

Tandem ubi coelibes laude dignos demonstrasset, et ira talis coelibatum laudasset, ac eo modo latenter auditores ad virginitatem prouocasset: Sciens id magnum esse, et a paucis deligi: relinquit rem in hominum voluntate. Qui potest, inquit, capere hoc, aut peruenire ad hoc, capiat.

Vers. 13. *Tunc — illos.*

Infantes dixit Lucas, qui offerebantur in fide parentum. Discipuli vero eos increpabant qui offerebant, sicut scripsit Marcus, hoc est prohibebant. Verisimile est autem quod et pueros increpabant. Nam et hos et illos, praceptorum honorando prohibebant.

Vers. 14. *Iesus autem — coelorum.*

Marcus dixit, quod etiam indignabatur prohibentibus. Recipit autem pueros, significans se recipere simplices, ac docens oportere fasium qui a sublimitate procedit conculcare: et se suscipere despicabiles. Non dixit autem: Horum est regnum coelorum, sed talium, imitantium videlicet horum simplicitatem: de quibus latius dictum est tricesimo septimo capite.

Vers. 15. *Et — inde.*

Marcus dixit quod etiam complexatus est illos, ac impositis manibus super eos benedicebat illis. Hoc autem

?) Inclusa absunt. A.

Vers. 12. Ο — χωρεῖτω.

Τελευταῖον, ὑποδέξας τοὺς ἀγάμους τοὺς ἐπαινουμένους, καὶ ἔτῳ τὴν τοιαύτην ἀγαμίαν ἐπαινέσας, καὶ λεληθότας μὲν τοὺς ἀκρεατὰς εἰς τὸ παρθενεύειν ἔτῳς ἐκκαλεσάμενος· εἰδὼς δὲ, μέγα τοῦτο καὶ ὀλίγοις αἴρετον, καταλιμπάνεις τὸ πρᾶγμα τῇ προαιρέσει τῶν ἀνθρώπων. ὁ δυνάμενος γάρ, Φητι, χωρεῖν τοῦτο, [ἢ χωρεῖν⁷) εἰς τοῦτο,] χωρεῖτω.

Vers. 13. Τότε — αὐτοῖς.

Βρέφη εἶπεν ὁ⁸⁾ λαζαῖς, ἀτιαὶ προσηνέχθησαν⁹⁾ Luc. 18, 15. μὲν ἐκ πίτεως τῶν γονέων· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων¹⁰⁾ τοῖς πρεστέροις, ὡς ὁ μάρκος ἐργαζόμενος, v) Marc. 10, 13. τετέσιν, ἐκώλυσεν. εἰκὸς δὲ, καὶ τοῖς παισὶν ἐπιτιμᾶν. ἐκώλυσον δὲ κακένους καὶ ταῦτα, τιμῶντες τὸν διδάσκαλον.

Vers. 14. Ο δὲ ἵππος — ἐξανᾶν.

Ο δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ¹¹⁾ ἡγανάκτησε καὶ¹²⁾ Marc. 10, 14. τὰ τῶν κωλυόντων· προσιεταὶ δὲ τὰ παιδία, δεικνύων μὲν, ὅτι τοὺς ἀκάπους προσιεταὶ διδάσκων δὲ καὶ, ὅτι προσήκει καταπατεῖν τὸν ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τύφον, καὶ προσιέδαμεν καὶ τοὺς εὐκατεψησάτοντες. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι τέτων ἐσὶν ή βασιλεῖσα τῶν ἐξανῶν, ἀλλ' ὅτι τῶν τοιότων, τῶν μιμομένων τὴν ἀπλότητα τέτων, περὶ ᾧ εἴρηται πλατύτερον ἐν τῷ τριακοσῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ.

Vers. 15. Καὶ — ἐκεῖθεν.

Μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι καὶ ἐναγκαλισάμενος¹³⁾ v) Marc. 10, 16. αὐτὰ, τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὰ, εὐλόγηε¹⁴⁾ αὐτά.

autem faciebat illorum adimplens petitionem qui eos adduxerant. Oblati sunt enim, inquit, ei parvuli, ut manus imponeret eis et oraret. Simil etiam offendit iterum quod amplectitor, sibique familiarem efficit eum, qui dolo ac malitia caret: et ponit super eum manus suue excubantem suam virtutem, ac benedicit, eumque sanctificat.

Cap. XLI. De diuite interrogante Iesum.

Vers. 16. *Et — aeternam?*

Principem dixit hunc Lucas, videlicet Iudeo-
num. Non erat autem hic adolescent dolorus aut
fieles, vt aient quidam: neque enim iutauit fil-
lum Iesu dilexisset eum, quod dixit Marcus, sed
in ceteris quidem bonus erat, vitaque cupidus
aeternae: sed auaritiae spina pingue suae animae
aruum perdiderat.

Vers. 17. *Ipse — Deus.*

Nulus neque corporeus, neque incorporeus pro-
prie bonus est, nisi solus Deus: quia Deo secun-
dum naturam conuenit bonitas, ideoque mutari
non potest: ceteris autem omnibus visibilibus et
invisibilibus secundum voluntatem, et ideo muta-
bilis est. Quia ergo hic Christum hominem tan-
tum esse suspicabatur, bonumque vocabat eum,
non tanquam Deum, sed tanquam hominem, et
vnum quempiam praceptorum apud Hebraeos:
ad huiusmodi suspicionem eius nunc etiam ipse
quasi homo cum eo differit, dicens: Quid me
dicis

⁸⁾ καὶ addendum credo;

αὐτά. τοῦτο δὲ ἐποιεῖ, πληρῶν τὴν αἰτησιν τῶν
ταῦτων προσαγογόντων. προσηνέχθησαν γάρ,
Φησιν, αὐτῷ παιδίσ, ἵνα ταῖς χεῖρας ἐπιθῆ αὐ-
τοῖς οὐκ προσένεγκται. ἀμαδὲ πάλιν ἐδειξεν, ὅτι
καὶ ἐαγκαλίζεται, καὶ σκεινται τὸν ἀπόνησον,
καὶ τίθησιν ἐπ' αὐτὸν ταῖς χεῖρας, ἥτοι τὴν φρε-
ρεπτικὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, καὶ εὐλογεῖ καὶ ἀγιά-
ζει αὐτόν.

Κεφ. ΜΑ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαν- τος τὸν Ἰησοῦν πλουσίου.

Vers. 16. Καὶ — αἰώνον.

¹⁾ Αρχοντας²⁾ τοῦτον ἔπειν ὁ λαζαῖς, δηλαδὴ, τῶν ^{3) Luc. 18, 18.}
ιεδαίων. οὐκ ἦν δὲ ὑπελός ὁ ιεανίσκος αὗτος, ὡς
φασὶ τινες. οὐ γάρ ἀν ὁ Ἰησὸς ἐμβλέψας αὐτῷ,
ἥγαπτεν αὐτὸν, ὡς ἐρημε⁴⁾ μάρκος. ἀλλὰ τάλ- ^{5) Marc. 10, 21.}
λα μὲν καλὸς ἦν, καὶ ζωῆς ἐπεδόμει τῆς αἰωνί⁶⁾
τῆς δὲ φιλαργυρίας ή ἀκανθα τὴν λιπαρὰν ἀρε-
γαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διελυμένατο.

Vers. 17. Ο — Θεός.

Οὐδεὶς ἔτε ὄλικὸς, ἔτε αὐλός, αὐγαθός ἐξι κυ-
ρίως, εἰ μὴ μίνος ὁ Θεός. διέτι τῷ Θεῷ μὲν, κατὰ
Φίσιν ή αὐγαθίτης, καὶ διὰ τοῦτο ἀτρεπτοτάτη⁷⁾
τοῖς ἀλλοῖς δὲ πᾶσιν, ὁρατοῖς τε καὶ αἰρατοῖς,
κατὰ προσαίρεσιν, καὶ διὰ τοῦτο τρεπτή. ἐπεὶ τοι-
νυν εὑτος, ἀνθρώπον ἀπλάνη τὸν χειρὸν ὑπέλα-
βεν εἴας, καὶ σύγειδὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐχ ὡς
Θεὸν, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπον,⁸⁾ ἕνα τῶν παρ' ἐβραί-
οις διδασκάλων, πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν
αὐτοῦ λοιπὸν καὶ αὐτὸς, ὡς ἀνθρώπος, αὐτῷ
διαλέγεται, λέγων· δικτὶ με λέγεις αὐγαθίν,

dicis bonum, qui homo sum iuxta tuam suspicione? Nam tanquam homo non sum bonus, tanquam Deus autem, etiam maxime bonus sum: solus namque Deus proprie bonus est. Hoc autem dixit non homines priuans bonitate, sed de ea quae proprie bonitas est docuit: simulque adulacionem repulit, et instruxit nos ne laudibus assentiamur.

† † Natura quidem bonus, solus deus: mentis vero conformatioe bonus, solus is, qui deum imitatur.

Vers. 17. *Quod si* — v. 18. *Quae?*

Non tentando dixit, *Quae?* sed putabat praeter legalia esse alia, quae ad talem inducerent vitam.

Vers. 18. *Iesus autem* — v. 20.
infantia mea.

Principaliora praecepta legalia dispensatorie ipsi profert, simul ea honorans, et ut ipso respondente, Haec omnia opere compleui: nam id significat Custodiui, et ab infantia: sciebat enim et quod opere compleuisset, et quod ita responsurus esset: auditoribus manifestaretur conuersatio illius virtuti consentanea: deinde tandem prolato ei uno euangelico praecepto, dico sane diuitiarum abiectione, facilius conuinceret eum esse auarum: et ita bona occasione demonstraret manifeste auaritiam corrumpere omnem virtutem: et ita demonstrato damno deuitari posset huiusmodi affectus.

Quare

⁹⁾ Haec in marg. B. Hentenius non agnoscit.

¹⁰⁾ Inclusa absunt. A.

¹¹⁾ Impedita est constructio, quod multa inculcata sunt. Τυρπιαδή̄ pendet ex superiori ζε.

αὐνθέωπον ὅντες κατὰ τὴν σὴν υπόληψιν; ὡς μὲν γὰρ αὐνθέωπος, εὑκείμην αὐγαθός· ὡς δὲ θεός, καὶ μάλα. μόνος γάρ τις κυρίως αὐγαθός ὁ θεός. τοῦτο δὲ εἰπών, ἢ τοὺς αὐνθέωπους ἀπεισέρησε τῆς αὐγαθίσητος, ἀλλοὶ περὶ τῆς κυρίως αὐγαθότητος ἐδίδαξεν. ἦμα δὲ καὶ τὸν κολακεῖαν ἀπώσκοτο, καὶ ἐκαίδευσε, μὴ συγκατατίθεσθαι τοῖς ἐπαίνοις.

[Φύτει⁹) μὲν αὐγαθός, μόνος ὁ θεός· γνώμη δὲ αὐγαθός, μόνος ὁ θεομίμος.]

Vers. 17. Ἐ — v. 18. ποῖας;

⁹Οὐχ, ὡς πειράζων, εἴπε, ποῖας· ἀλλ' ἐνόμισε, παρὰ τὰς νομικὰς ἔτέρας ἐναέ τινας, τὰς εἰσαγόσας εἰς τὴν τοιαύτην ζωήν.

Vers. 18. Ο δὲ ἵησος — v. 20.
νεότητός μου.

Τὰς κεφαλαιωδεῖρας αὐτῷ προτείνει τῶν νομικῶν ἐντολῶν οἰκονομικῶς, ἄμα μὲν τιμῶν αὐτὰς, ἄμα δὲ καὶ, ἵνα εἰπόντος αὐτοῦ, ὅτι κατώρθωσα ταύτας· [τοῦτο¹) γάρ δηλοῖ τὸ, ἐφυλαξάμην, καὶ ὅτι ἐκ νεότητος ἐγίνωσκε γάρ, καὶ ὅτι ὅταν κατώρθωκε ταύτας,] καὶ ὅτι ὅτας ἀποκριθήσεται· γνωριμῆ²) μὲν τοῖς ἀκροωμένοις ἡ Φιλάρετος αὐτῷ πολιτείᾳ· εἴτα λοιπὸν, μίσην αὐτῷ προτείνεις τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν· Φημὶ δὲ, τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου· φέον³) ἐλέγειν Φιλάργυρον, καὶ ὅτας ἐυαφέρμως καὶ ἐναργῶς ὑποδέξῃ τὴν Φιλάργυροιν πάσας λυμαινομένην τὰς αἱρετὰς, καὶ λοιπὸν, Φανέστης τῆς ἐντεῦθεν ζημιας, Φευκτὸν γένηται τὸ τοιότον πάθος.

Καὶ

³) ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἵνα,

Quare autem non protulit illi primum et maximum preceptum, puta, Diliges dominum Deum tuum? Quia alia huius bona opera occulta erant: pietas vero huius ad Deum omnibus nota erat.

Dubitabit autem aliquis, vtrum proposita legalia praecepta concilient vitam aeternam? Cui dicere possumus, quod conciliant quidem, at non tamquam qualiter euangelica. Nam vita aeterna accipienda est fruitio quae est in coelis, quae varia est et multiplex: multae enim apud solum Deum fruitiones sunt.

Rursum dubitabit aliquis, vtrum vere dicebat adolescens? siquidem quum multas haberet possessiones, quomodo diligebat proximum sicut seipsum? Vtrum enim diuidebat has parum aut nihil habentibus? Quid ergo dicendum est? Quod hoc quoque preceptum compleuerat, quatenus ipsum compleri tunc permissum erat. Diligebat namque proximum sicut seipsum: sed quasi nullum ei inferendo nocumentum, non quasi diuidendo suas cum eo possessiones. Nam id excessum est et supra iudaicam in humum depressionem.

[†] Quae eo tempore maxime erant necessaria. Caetera quidem in una Exodi parte statuta sunt. Illud autem: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, in alia: et manifeste ita habetur in Leuitico. Allumplit autem et hoc tanquam maxime necessarium.

Ver. 20.

* Respicit Io. 14, 2. mansiones haud dubie, non fruitiones, voluit scribere Hentenius.

Καὶ διατί μὴ προέτενεν αὐτῷ καὶ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην ἐντολὴν, τὸ αὐγαπήσεις πύριον τὸν Θεόν σθ; διότι τὰ μὲν ἄλλα τούτου κατορθώματα πεκρυμμένα ἔσονται· οὐ θεοσέβειον δὲ αὐτοῦ τοῖς πᾶσι γνώριμος ἐτύγχανεν.

Ἄποφέσαις δὲ ἐν ταῖς, εἰδῆ προταθεῖσαι νομίμην ἐντολὴν προεξένεντα ζωὴν αἰώνιον; πρὸς ἐντολήν, ὅτι προεξένεντα μὲν, εἰλλά ἐτοιάτην, οἷσαν αὐτὴν γαρ οὐαίνειν; Ζωὴν γαρ αἰώνιον, τὴν ἐν ἐργασίοις ἀπόλαυσιν ὑποληπτέον, οἵτις ποιίλη καὶ πολυειδής ἔστι. πολλαὶ γαρ⁴⁾ μοναὶ παιδὸς τῷ Θεῷ.

Ἐπαπορήσεις δὲ ταῖς, εἰ διηθῶς ἐλεγεν ὁ γεννιόκος; οὐκον γάρ οὐκέπιστα πολλαὶ, καὶδῶς δηλωθήσεται, πῶς οὐαίπα τὸν πλησίον, ὡς ἰσαυτόν; οὐ γαρ ἀνὴν ἐμεριστο ταῦτα πρὸς τοὺς ὄλιγα, οὐ δύολως ἐχοντας; τί δὲ ἐντεῖν εἰπεῖν; οὐτός οὐτός θωσε καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν, ὡς ἐνεχώρεις τότε κατορθέντην αὐτίν. οὐαίπα μὲν γαρ τὸν πλησίον, ὡς ἰσαυτόν, εἰλλά ὡς μηδὲν Βλασφεμὸν αὐτῷ ἐνδέξασθαι, εἰ μὲν ὡς καὶ συμμερισταθει αὐτῷ τὸν θίσιν πλέστιν. τοῦτο γάρ οὐκίλον, καὶ τῆς ἴδαιης χαραγγήλιας ἀγώτερον.

[⁵⁾ Ων⁵⁾) ἔχει καρέκιν μᾶλλον ὁ τότε καηρός. εἰ μὲν δὲν ἄλλακτο πατέντεν τῇ ἐξόδῳ⁶⁾ b) Exod. 20, νενομοθέτηται τὸ εἶ, αὐγαπήσεις τὸν πλησίον 12. seqq. σου εἰς σεαυτὸν, καὶ ἔτερον, καὶ Φραγέως ἔτεως ἐν τῷ λευκιτῷ.⁷⁾ παρέλαβε⁸⁾ καὶ τεῦτο νῦν, ὡς c) Leuit. 19, 18. χρειωδέσσατο.]

Verl. 20.

5) Haec leguntur in margine Codicis B. referuntur que ad voculum περιτελεσέρν, quod in principio Scholii legitur.

6) δὲ addendum videtur.

Vers. 20. *Quid adhuc mihi deest?*

Quid adhuc habere me oportet quo careo? Hoc autem dicens manifestabat quod maiorem desiderabat virtutem. Ideo quoque, ut ait Marcus intuitus illum Iesum dilexit eum et dixit ei, Vnum tibi deest. Lucas autem dixit, Vnum tibi deficit. Intuitus siquidem est illum mansuetum: dilexit autem eum quasi vehementer salutem appetentem: quanquam avaritiae tyrannide praepediebatur. Quid est autem quod deficit? Ut sequatur eum. Audi ergo.

Vers. 21. *Ait — sequere me.*

Quia ea quae habebat, id est, diuitiae impedimento erant ne sequeretur: iubet haec vendi, drique pauperibus. Dicit ergo: si vis perfectus esse: imperfecli enim sunt, qui sola legalia complent praecepta: quia et ipsa imperfecta erant propter Iudeorum imbecillitatem. Habebis thesaurum autem, dixit consolans eius avaritiam: ac promittens quod iterum thesaurum recondereret: nec id tantum, sed et melius, quia in coelo. Vocat autem thesaurum in coelo bonorum retributio- nem operum, quae ibi his qui digni fuerint, reposita sunt. Quod autem addit, Veni, sequere me, tantundem est ac si dicat: Gradere iuxta vestigia meae conuersationis, sequere mea praecepta: hoc enim tibi deficit, qui legalia adimplesti.

Vers. 22. *Audito — multas possisiones.*

Quo plura habebat, eo magis seruus eorum esse-ctus erat: additio siquidem diuitiarum, additionem facit avaritiae. Opulentia itaque capia fuit tristiae et incredulitatis.

Vers. 23.

Vers. 20. Τι ἔτι ὑπερῶ;

Ti λείπομα; τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἐνέφηνεν, ὅτι μείζονος ἐφίεται ἀρετῆς. διὸ καὶ, ὡς Φησὶ μάρκος,^{d)} d) Marc. 10, 21. ὁ ἵησθς ἐμβλέψως αὐτῷ ἥγαπησεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἐν σοι ὑπερέστι. λουκᾶς δὲ εἶπεν, ὅτι^{e)} e) Luc. 18, 22. ἐν σοι λείπει. ἐνέβλεψε μὲν γὰρ αὐτῷ ἡμερον ἥγαπησε δὲ αὐτὸν, ὡς σφόδρα σωτηρίας ὀρεγόμενον, εἰ καὶ τῇ τυραννίᾳ τῆς Φιλαργυρίας ἐπεδήπτο. τί δέ ἐσι τὸ λεῖπον; τὸ ἀκολούθησαν αὐτῷ. καὶ ἀκριβεῖ.

Vers. 21. Ἐφη — ἀκολούθες μοι.

Eπεὶ τὰ ὑπάρχοντα, τατένιν, ὁ πλὴτος, ἐμπόδιον ἦσαν τῷ ἀκολούθησα, κελέυει ταῦτα πωλῆσαι, καὶ δοῦναι πτωχοῖς. Φησὶν οὖν, εἰ θέλεις τέλεος εἶναι. καὶ γὰρ αὐτελεῖς οἱ τὰς νομικὰς παρορθοῦντες ἐντολαῖς, ἐπεὶ καὶ αὐταὶ αὐτελεῖς, διὸ τὴν ἀθένεσαν τῶν ιδαίων. ἔξεις δὲ θησαυρὸν εἴπει, παρεμιθάμενος τὴν Φιλοχρηματίαν αὐτοῦ, καὶ ἐπαγγελλόμενος, ὅτι θησαυρίσεις πάλιν. καὶ ἐπούτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πρεῖτον. ἐν ἐρανῷ γάρ. θησαυρὸν δὲ ἐν ἐρανῷ λέγει, τὴν ἀποκειμένην ἐκεῖ τοῖς ἀξιοῖς ἀμοιβὴν τῶν πατορθωμάτων. τὸ δὲ δεῦρο, ἀκολόθες μοι, ἀντὶ τοῦ, βαδίζε κατ' ἔχος τῆς ἐμῆς πελιτείας, ἀκολόθες ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς. τοῦτο γάρ σοι λείπει, τὰ νομικὰ πατορθώσαντι.

Vers. 22. Ἀκόστας — κτήματα πολλά.

Oσον εἶχε πολλὰ, τοσοῦτον αὐτοῖς ἐδεδέλωτο. καὶ γὰρ ή προσθήκη τῷ πλάτῃ προσθήκην ποιεῖ τῆς Φιλαργυρίας. γέγονεν οὖν αἵτις τῆς λύπης καὶ τῆς ἀπειδείας ή πολυκτημοσύνη.

Vers. 23.

Vers. 23. *At — coelorum,*

Quodsi diues difficulter, auarus nullo modo. Si enim condemnatur qui non dat quae sua sunt, multo amplius qui rapit aliena.

Vers. 24. *Rursum — intrare.*

Quum rem dixisset difficultem, hanc subiunxit impossibilem: nec simpliciter impossibilem, sed et impossibili magis impossibilem. Impossibile siquidem est camelum viuum transire per foramen acus: hoc autem impossibilius est illud. Fertur autem hic sermo per exaggerationem ad auarorum terrorem.

Quidam autem camelum vocant funem nauis crassiorem. Verum haec dicens Christus non vituperat dinitias, sed seruire dinitii. Et autem optimum exemplum: nam sicut foramen acus non est capax cameli propter nimiam sui angustiam, et propter grandem illius molem ac tumorem: Ita quoque via quae ducit ad vitam non capit diutinem propter sui angustiam, et propter huic tumorem. Oportet ergo omnem repellere tumorem iuxta Apostolum, et attenuari per voluntariam paupertatem.

Vers. 25. *Quum autem audissent — saluus fieri?*

Exterriti sunt, id est, turbati sunt, non tamen pro seipsis, quin pauperes essent, sed pro dinitibus. Coepерunt enim praceptorum illumere visera, ac dolere ploratum pro perditione hominum dicentes, *Quis ergo dinitum potest saluus fieri?*

Vers. 26.

Vers. 23. Ὁ δὲ — σέαντων.

Εἰ δὲ πλάγιος δύσκολως, πλεονέκτης οὐδὲ ὅλως εἰ γὰρ ὁ μὴ δίδοις τὰ ἔσυτά, κατακρίνεται· πολλῷ μᾶλλον, ὁ καὶ τὰ ἔτέρων αἴρεται.

Vers. 24. Πάλιν — εἰσελθεῖν.

Επών τὸ πρᾶγμα δύσκολον, ἔπειτα λέγει τοῦτο καὶ αἰδύνατον, καὶ οὐχ αἰπλῶς αἰδύνατον, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἵδι νάτου αἴδι νατώτερον. αἰδύνατον μὲν γὰρ τὴν κάμηλον, τὸ ζῶον, διὸ τρυπίματος βελόνης διελθεῖν⁷⁾ αἰδυνατώτερον δὲ τέτοιο ἐκέντο. κατ’ ἐπιτασιν δὲ ὁ λόγος, εἰς Φόβον τῶν Φιλαργύρων.

Tires δὲ κάμηλόν Φασι, σχοινίον παχύτερον πλοίου. ταῦτα δὲ λέγων ὁ χριστός, ἢ διεβάλλει τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ τὸ δευτέρῳ τῷ πλέτῳ. κάλλισον δὲ τὸ παραδειγμα. καθάπερ γὰρ τὸ τρύπημα τῆς φαρύδος ἢ χωρεῖ τὴν κάμηλον, διό τε τὴν αὔγαν ἔσυτά σενότητα, καὶ διὰ τὸν αὔγαν ἐκείνης ὄγκον. ὅτῳ καὶ ἡ ὁδὸς, ἡ αἴραγκτα εἰς τὴν ζωὴν, ἢ χωρεῖ τὸν πλάγιον, διά τε τὴν ἔσυτῆς σενότητα, καὶ διὰ τὸν τούτῳ ὄγκον. προήκει οὖν ὄγκον^{f)} ἀποθέματι πάντα, κατὰ τὸν αἴρον^{f)} Hebr. 12, 1. λον, καὶ λεπτοτείχηναι δι’ ἐκστίου πενίας.

Vers. 25. Ἀκέσαντες δὲ — σωθῆναι;

Εξεπλήσσοντο, αὐτὶ τοῦ, ἐθορυβώντο. πλὴν οὐχ ὑπὲρ ἔσυτῶν πένητες γάρ οἵτεν· ἀλλ’ ὑπὲρ τῶν πλάγιων. ἥρξαντο γάρ την σπλαγχνα διδαπτούλων αἰνιλαβεῖν, καὶ ὑπερσελγεῖν τῆς αἴραγκτας τῶν αἰθρώπων, λέγοντες, τίς ἀρεστῶν πλάγιων δύναται σωθῆναι;

CCC:

Vers. 26.

7) εἰσελθεῖν. A.

Vers. 26. *Intuitus — possibilia.*

Primum miti aspectu exterritam eorum mente in consolatus est. Deinde dixit: Apud homines diuites, hoc puta saluum fieri, impossibile est: fortiter enim avaritiae vinculis alligati sunt, factique impotentes, ut a seipsis solis huiusmodi tyrannide liberentur. Deus autem non solum saluare hos potest, sed etiam omne aliud potest. Saluabit ergo hos, si quod possunt studium adhibentes, ac diuitias in pauperes euacuantes, ignemque cupiditatis diuitarum extinguentes, hunc inuocauerint auxiliatorem ac libertatis assertorem.

Docuit ergo omnis hic sermo, quod avarum impossibile est saluum esse, nisi quod in se est adferat studium, ut dictum est: et Deum habeat adiutorem ad liberationem illius miserrimae affectionis. Aiunt autem quidam, quodsi Deo omnia sunt possibilia, vtique et facere malum Deo possibile est. Quibus nos dicimus, quod facere malum non est potentiae, sed impotentiae. Ideo etiam Dauid peccata appellavit imbecillitates siue infirmitates dicens: Multiplicatae sunt infirmitates eorum. Et Paulus ait, *Quum nos essemus infirmi siue peccatores.* Praeterea et alio modo iuxta Gregorium Theologum, principium mali est negligere bonum: quomodo autem bonum negliget, qui est ipsa bonitas?

Vers. 27. *Tunc — nobis?*

Quae omnia beate Petre? An arundinem, rete, nauim, artemque piscatoriam? Utique inquit, quae et quanta habebam: mea siquidem voluntas integra fuit. Quum ergo dixisset salvator adolescenti,

Vers. 26. Ἐμβλέψας — δύνατο.

Πρῶτον ἡμέρᾳ Βλέμματι φείττεσαν αὐτῶν τὴν διάνειαν παρηγόρησεν, εἶτα εἶπεν, ὅτι παρὰ ἀνθρώποις πλεσίοις τοῦτο, δηλαδὴ τὸ σωθῆναι, αἰδύνατον ἐσι. δεδεσμημένοι γὰρ ἴσχυρῶς ταῖς σεργαῖς τῆς φιλαργυρίας, αἰδυνατοῦσιν αὐτὸν ἔστων μόνων ἐλευθερωθῆναι τῆς τοιαύτης τυραννίδος. ὁ δὲ Θεὸς ἐ μόνον σᾶσαι τούτους δύναται, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔτερον δύναται. σώτει δέ τούτους, ἐὰν τὴν παρὰ ἔστων σπεδὴν εἰσφέροντες, καὶ κεροῦντες τὸν πλεῦτον εἰς πένητας, καὶ σβεννύοντες τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας τῶν χειρατῶν, ἐπικαλέσωνται καὶ τοῦτον ἐπίκρετον καὶ συλλήπτορα τῆς ἐλευθερίας.

Ἐδίδαξε τοῖνυν ὁ σύμπας λόγος, ὅτι αἰδύνατον σωθῆναι φιλαργυρούς, ἐὰν μὴ τὴν παρὰ ἔστων σπεδὴν εἰσφέρων, ὡς εἴρηται, σχοίνι καὶ τὸν Θεὸν βοηθὸν τῆς αἰπαλλαγῆς τοῦ τοιάτερος χαλεπωτότευ πάντος. Φασὶ δέ τινες, ὅτι ἐὰν πάντα δύναται τῷ Θεῷ, δύνατον ἄρα τῷ Θεῷ καὶ τὸ κακόν. πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι τὸ κακὸν οὐκ ἐσι δυνάμεως, ἀλλὰ αἰδυνακμίας. διὸ καὶ ὁ δαυΐδ τὰς ἀμαρτίας, αἰθενέας ὠιόμαστεν, εἰπὼν, ἐπληθύνθησαν αἱ αἰθένεις³⁾ αὐτῶν. καὶ ὁ παῦλος δέ Φησιν, ὃντων³⁾ Ρι. 25, 4. ἡμῶν⁴⁾ αἰθενῶν, ἡγουν, αἰμαρτωλῶν. καὶ ἐτέρως⁴⁾ Rom. 5, 6. δὲ, κατὰ τὸν Θεολόγον γρηγόριον, ἀρχὴ τῆς κακοῦ, τὸ αἱμελῆσαι τῇ ἀγαθοῦ. πῶς δὲ αἱμελῆση τῇ ἀγαθοῦ ή αὐτοαγαθότης;

Vers. 27. Τότε — ἥμιν;

Ποῖος πάντα, ὡς μωκάρις πέτρε; τὸν κούλαμον, τὸ δίκτυον, τὸ πλοῖον, τὴν ἀλιευτικήν; ναὶ Φησιν, ἂ εἴχον, καὶ ὅσα εἴχον. ή προσάρεστις μου γὰρ ἐντελής. εἰπόντος οὖν τῇ σωτῆρος πρὸς τὸν

si vis perfectus esse, abi, vende quae habes, et da pauperibus, habebisque thesaurum in coelo: timent Petrus sibi ac condiscipulis: quasi ipsi minus fecissent, quia non vendiderant quae habebant, nec dederant pauperibus: ideo etiam ait, Ecce nos non vendidimus, nec pauperibus dedimus, sed simpliciter omnia quae habebamus reliquimus, et sequuti sumus te: quid ergo erit nobis retributionis?

Vers. 28. Iesus autem — Israel.

Regenerationem dicit nunc a mortuis resurrectionem, quasi iteratam vivificationem. Quid ergo? sedebunt tunc Apostoli et iudicabunt? Nequaquam: solus enim Christus sedebit, et solus ipse iudicabit. Sed per duodecim sedes innuit fruitionem siue requiem ac praecellentiam duodecim discipulorum, et regni sui communicationem. Iudicantes autem dicit, hoc est condemnantes. Ait ergo: Fruenti tunc siue requiescetis, et praecelletis ac congregabitis mihi, condemnantes Israelitas: non quod ipsi iudicaturi sint, sed sicut vicesimo tertio capite dicebat Niniuitas ac reginam Austris condemnatos generationem illam: ita et hos nunc condemnatos ait duodecim tribus Israel. Ideo enim non dicit gentes aut orbem, sed solos Israelitas suos contribules, suos cognatos. Condemnabunt enim eos non quasi iudicantes, sed quia is qui iudicabit, a fide horum sit condemnatus illos. Siquidem quum eisdem moribus ac legibus et hi et illi sint enutriti: hi tamen crediderunt, illi vero credere noluerunt.

γεανίσκου, εἰ θέλεις τέλεος ἔναι, ὑπαγε, πάλη-
σόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ
ἔξεις θυσαυρὸν ἐν θρανῷ ἐδειλίαστεν ὁ πέτρος περὶ
τε ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ὡς ἡλαττω-
μένων, διὰ τὸ μὴ παλῆσθαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ
δεῦναι πτωχοῖς. διὸ καὶ Φησιν ἴδου ἡμεῖς οὐκ ἐπω-
λήσαμεν, ὅτε μὴν ἐδώναμεν πτωχοῖς, ἀλλ' αὐτή-
καμεν ἀπλῶς πάνται, ὅσα ἔχαμεν, καὶ ἡκολη-
θήσαμέν σοι, τί ἄρα ἔται ἡμῖν εἰς αἱμοβίθην;

Vers. 28. Ὁ δὲ ἵησος — ἰσραὴλ.

Παλιγγενεσίαν λέγει νῦν, τὴν ἐν γενεῶν ἀνάστα-
σιν, ὡς παλινζαΐσαν. τί δὲν; καθεδουνταὶ καὶ οἱ
ἀπόσολοι τότε, καὶ κρινόσιν; ἀδεμῶς. μόνος γάρ
ὁ χριστὸς κατίσει, καὶ μόνος αὐτὸς κρινεῖ. ἀλλὰ
διὰ μὲν τῶν δώδεκα Θρόνων παρεδήλωσε, τὴν τότε
ἀνάπτασιν, καὶ προτίμησιν τῶν δώδεκα μαθη-
τῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ.
ηρίοντες δέ, Φησιν, σὺντὶ τοῦ, κατακρίοντες.
εἴπεν οὖν, ὅτι ἀναπαυθήσεθε τότε, καὶ προτί-
μηθήσεθε, καὶ συμβασιλεύσετέ μοι, κατακρί-
νοντες τοὺς ἰσραηλίτας, οὐχ ὡς αὐτοὶ δικάζοντες,
ἀλλ', ὥσπερ ἐν τῷ εἰκοσῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοὺς
τηνεῦτας ἐφῆσε καὶ τὴν βασιλισσαν τοῦ νότου κα-
τακρίνειν τὴν γενεὰν ἐκείνην, οὗτοι καὶ νῦν τούτους
τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ ἰσραὴλ. διὰ τοῦτο γάρ
οὐκ εἴπε τὰ ἔθνη, ἀδὲ τὴν σικεμένην, ἀλλὰ μό-
νον τοὺς ἰσραηλίτας, τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συγ-
γενεῖς. κατακρινοῦσι γάρ αὐτοὺς, οὐχ ὡς δικά-
ζοντες, ὡς εἰρήκαμεν, ἀλλ' ὡς τοῦ δικάζοντος
οὐκό τῆς τέτων πίσεως καταδικάζοντος αὐτοὺς,
ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἐνετράφησαν οὗτοι τε κακεῖνοι νό-
μοις καὶ ήθεσι, καὶ ὅμως οὗτοι μὲν ἐπίτευσαν
ἐκεῖνοι δὲ ἤπιζησαν.

Quid ergo, Iudasne etiam sedem habebit et condemnabit? Nequaquam: communis enim facta est promissio ad duodecim discipulos, ne per hanc Iudas in ullo caeteris deterior haberetur: ipse vero animae prauitatem seipsum hac priuauit. Est enim Dei lex a Ieremia promulgata ad Iudeos, quae dicit, si conuersa fuerit gens illa ab iniquitatibus suis, poenitebit et me malorum quae cogitaueram facere illis. Deinde ait, Et si fecerit manum coram me, ut non audiat vocem meam, poenitebit et me de bonis quae decreueram facere illis. Quid ergo ait ista lex? Si communatus fuero ut faciam tibi malum, et tu corrigeris, solues meam sententiam: et si promisero tibi bona, et ignauiter egeris, solues meam promissionem: tua enim causa factus es ea indignus. Poenitentiam ergo in Deo intelligimus propositi mutationem, cuius nos omnino causa sumus. Scire autem oportet, quod discipulis connumerat eos, qui postmodum in eorum duodecim discipulorum subingressuri sunt, utpote eandem fidem idemque ministerium suscepturn.

Vers. 29. *Et — haereditate accipiet.*

Vobis quidem duodecim contingent quae dixi, caeteris vero creditibus erunt haec et ista. Matthaeus itaque dixit, Propter nomen meum, id est propter me. Marcus autem addidit, Et propter euangelium, hoc est propter praedicationem. Lucas vero ait, Propter regnum Dei, ut scilicet illud consequatur. Quemadmodum autem quando dicebat, Qui perdiderit animam suam mea causa, inueniet eam: non hoc dicebat, ut nosipios interimamus, sed ut ipsis etiam animae nostrae, fidem quae in ipsum est praeponamus. Ita et nunc dicens,

Τί δὲ, καὶ ὁ ἰδας Θρόνον ἔχει, καὶ κατακρινεῖ; ὥχι. κοινὴ μὲν γὰρ ἡ ἐπαγγελία πρὸς τοὺς δώδεκα μαθητὰς, ἵνα μηδὲ ἐν ταύτῃ τῶν ἄλλων ὁ ἰδας ἐλαττωθείη. Φαυλότητι δὲ ψυχῆς αὐτὸς ἑαυτὸν ταύτης ἀπειρέσεν. οὗτοι γὰρ νόμος τοῦ Θεοῦ παρὰ ἴερεμίᾳ πρὸς ἰδαίς ἐκφωνηθεῖσι, καὶ λέγων· ἐάνⁱ⁾ ἐπιτρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν i) Jer. 18, 8. 10. κακῶν αὐτῶν, μετανοήσω καὶ γὼ ἀπὸ τῶν κακῶν, ὃν ἐλογισάμην ποιῆσαι αὐτοῖς. Εἶτα, καὶ ἐάν ποιήσωσι τὸ ποιηρὸν ἐνώπιον με, τῷ μὴ ακέσει τῆς Φωνῆς με, μετανοήσω καὶ γὼ περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὃν ἐλάλησα τῷ ποιῆσαι αὐτοῖς. τί οὖν Φησὶν οὓτος ὁ νόμος; ὅτι ἐάν ἀπειλήσω κακῶσαί σε, καὶ διερθωθῆς, λύσεις μου τὴν ψῆφον· καὶ ἐάν ὑπόσχωμαί σοι ἀγαθὰ, καὶ διαθυμήσῃς, λύσεις μου τὴν ἐπαγγελίαν. σὺ γὰρ αἵτιος, αὐτόξιος ταύτης γενόμενος. μετάνοιαν γὰρ ἐπὶ τῷ Θεῷ, τὴν ἐναλλαγὴν τῷ σκοπῷ νοοῦμεν, ἡς αἵτιοι πάντως ἡμεῖς. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῖς δώδεκα μαθηταῖς συναριθμεῖ καὶ τοὺς ὕσερον ἀντεισχθέντας εἰς τὸν χορὸν τῶν δώδεκα μαθητῶν, ὡς τὴν αὐτὴν καὶ πίειν καὶ διακονίαν αὐταρέζασθαι μέλλοντας.

Vers. 29. Καὶ — οἱηρονομήσει.

Τοῦ μὲν τοῖς δώδεκα γενήσεται, καθὼς εἴρηκα, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσι, τοῖς πισένουσιν, ἔνα
τάδε καὶ τάδε. ματθαῖος μὲν οὖν εἶπεν, ἔνεκεν τοῦ οὐρανοῦ μου, αὐτὶ τοῦ, διὸ ἐμέ. μάρκος δὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ τοῦ^{k)} εὐαγγελία, τετέται, k) Marc. 10, 23. καὶ διὰ τὸ κίρυγμα. λουκᾶς δέ Φησιν, ὅτι ἔνειπενⁱ⁾ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ήγουν, διὰ τὴν βα- 1) Luc. 18, 23. σιλείαν τῷ Θεῷ, ἵνα τύχῃ ταύτης. ὥσπερ δὲ, ὅταν ἐλεγεν, ὁ ἀπολέσως τὴν ψυχὴν αὐτῷ ἔνεκεν ἐμὲ, εὑρήσει αὐτὴν, ὃ τοῦτο ἐλεγεν, ἵνα ἀναιρῶμεν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς CCC 4 Ημῶν

cens, Qui reliquerit vxorem: non hoc dixit, vt nupias penitus diuidat, sed vt ipsi quoque coniugi præponamus et ipsum et euangelium, et regnum Dei. Hoc autem et in omni alia cognatione et familiaritate dicendum est.

Marcus præterea et Lucas manifellius de his recitantes, centuplum retributionem hoc tempore rependi dicunt, in hoc videlicet seculo, vitam autem aeternam venturo sive futuro. Centupla vero, hoc est, varie multiplicata, aut multo plura, sicut dixit Lucas. Sed quomodo varie multiplicatam accipiet quis hanc retributionem in praesenti seculo? Quomodo? Sicut acceperunt Apóstoli et martyres caeterique omnes iusti. Vide enim quod omnium fidelium domus sibi habebant apertas: fratres etiam et sorores parauerunt omnes sanctos et fauclas: patres vero omnes ipsos colentes, ipsorumque curam habentes, ac erga ipsos compassionis affectu tactos: nam haec sunt proprii patris: matres quoque omnes pari modo se habentes: uxores vero omnes ministrantes, subseruientes ac curantes eos: haec siquidem uxoris sunt opera: filios præterea, omnes discipulos. Ad haec omnes fidelium agros in sua potestate habebant: quoque omnium est maxime admirabile, omnia haec habebant cum persequutionibus, prout addidit Marcus, hoc est a si iesi inimicis persequitionem sustinentes. Potest etiam esse multiplicatio, gratia sanitatum, aut prophetia, aut aliud quippiam simile.

Vers. 30. *Multi — primi.*

Multi qui hic videntur primi, erunt ibi postremi. Hoc autem et simpliciter de omnibus dictum est,

vt

8) &v, addit. B.

ἡμῶν προτιμῶμεν τὴν εἰς αὐτὸν πίστην ἔτω καὶ νῦν λέγων, ὃς ἀφῆκε γυναικα, οὐχ ἵνα διασπᾶμεν ἀπλᾶς τὰς γυμνες, τοῦτό Φησιν, ἀλλ’ ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς συζύγου προτιμῶμεν καὶ αὐτὸν, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης συγγενείας καὶ οἰκειότητος.

Μάρκος δὲ καὶ λουκᾶς Φανερώτερον περὶ τέτων ἐκθέμενοι, τὴν ἑκατονταπλασίονα¹¹⁾ ἀμοιβήν^{12) Marc. 10, 30.} βῆν τῷ καιρῷ τέτω ἀποκειληρῶθαί Φασιν, ἥγεν, τῷ νῦν αἰώνι τὴν δὲ αἰώνιον ζωὴν, τῷ ἐρχομένῳ, ἐστουν, τῷ μέλλοντι. ἑκατονταπλασίονα δὲ, αἵτινοι τοῦ, πολλαπλασίονα. οὗτῳ γάρ⁸⁾ ἐπεν ὁ λακᾶς. ἀλλὰ πῶς ἀν τις λαβεῖται τὴν πολλαπλασίονα ταύτην ἀμοιβὴν ἐν τῷ νῦν αἰώνι. πῶς; ὡς ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες καὶ οἱ δικαιοι ἀπαντεῖς. ὅρα γάρ, ὅτι πάσας τὰς πάντων τῶν πιστῶν οἰκίας ἔσχεν ἀναπεπταμένας αὐτοῖς, καὶ ἀδελφὸς μὲν καὶ ἀδελφὰς ἐκτίσαντο πάντας τοὺς ἀγίους καὶ πάσας τὰς ἀγίας, πατέρας δὲ πάντας τοὺς σέργοντας καὶ φρεστίζοντας καὶ σπλαγχνιζομένας ἐπ’ αὐτοῖς. ταῦτα γάρ ιδία πατρός. μητέρας δὲ, πάσας τὰς ὄμοιας ἔχόσας γυναικας δὲ πάσας τὰς διακονούσας καὶ υπηρετήσας καὶ ἐπιμελομένας αὐτῶν. ταῦτα γάρ ἔργα γυναικός. τέκνα δὲ, πάντας τοὺς μαθητάς. ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀγροὺς τῶν πιστῶν εἶχον εἰς ἔξοδον. καὶ τὸ παιαδοχότατον πάντα ταῦτα εἰχον μετὰ διωγμῶν, ὡς ὁ μάρκος¹³⁾ προσέθη. n) Marc. 10, 30.

Vers. 30. Πολλοὶ — πρῶτοι.

Πολλοὶ πρῶτοι δοκοῦντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἔσονται ἔσχατοι κατὰ τὸν μέλλοντα, καὶ τἀγαντίον,

ut nunquam hi qui p^raeponuntur in vita, extollantur: neque qui hic despiciuntur, animum despondeant: et p^raecipue ad Pharisaeos eisque similes sermo refertur, qui primatus totis vendicabant viribus. Quia vero non omnes eo tempore credebant, sed alii quidem prius, alii vero postea, ponit parabolam quae posteriores consoletur animaeque iniiciat alacritatem, quam totam pariter necesse est primum accipere, ita exposcente eius enarratione, et demum ea quae videbuntur similiiter de ea dicere: quanquam enim longiuscula sit, apta tamen est ut facile capi possit.

Cap. XLII. De mercede conductis operariis.

Cap. XX. v. 1. *Simile — v. 15.
in rebus meis?*

Huius omnis parabolae solum exponenda sunt quae opportuna videntur, veluti monet Chrysostomus: caetera vero non sunt curiose scrutanda, sicut vicesimo quarto capite praediximus. In hac enim regnum coelorum intelligitur ipse Christus, sicut in parabolis frequenter diximus. Vineae autem eius, euangelica ipsius p^raecepta sunt. Operarii vero huiusmodi vineae, homines operatores talium p^raeceptorum. Tempus operationis, p^raefens vita. Diluculum vero, hora tertia, sexta, nona, et undecima, variae hominum aetates quibus ad fidem veniunt, et probi facti Deo placent. Dilucu-

⁹⁾ Scribendum videtur, τοὺς τῶν.

¹⁰⁾ Hoc loco pro πελένει. Explicat haec Chrysost. T. VII. p 638. A. scq. Locum autem Euthymius potissimum respicit ibid. E. οὐ καὶ πάντα τὰ ἐγ ταῖς παραβολαῖς n. r. λ.

ἔσχετοι δοκοῦντες ἐνταῦθα, ἔσονται πρῶτοι ἐκεῖ.
 τοῦτο δὲ εἴρηται μὲν καὶ περὶ πάντων ἀπλῶς, ἡν
 μήτε οἱ κατὰ τὸν παρόντα Βίον προτιμώμενοι
 ἐπαίρωνται, μήτε οἱ ἐνταῦθα καταφρονθμένοι
 αἰδυμῶσι· μόνιμοι δὲ πρὸς τοὺς Φαρισαίους, καὶ
 τοὺς τοιότους, ὁ λόγος ἀποτέτασται,⁹⁾ τῶν πρω-
 τέων ἰσχυρῶς ἀντιποιεμένους. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες
 κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πισένουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν
 πρῶτον, οἱ δὲ ὑπερον, τιθησι παραβολὴν παρε-
 μένην τῆς ὑπεροῦντας, καὶ προδυμίαν αὐ-
 τοῖς ἐμβάλλοσσαν, ἣν ὅμοῦ πᾶσαν αἰναγμάτων ἐκ-
 θέσθαι πρῶτον, δύτος ἀπειπούσης τῆς ἐξηγήσεως
 αὐτῆς· εἴτα λοιπὸν ὅμοῦ καὶ τὰ δοκῆντα περὶ¹⁰⁾
 ταύτης εἰπεῖν. εἰ γὰρ καὶ μακρά τις ἐσιν, ἀλλ'
 εὐληπτός πέφυκεν.

ΚεΦ.ΜΒ. Περὶ τῶν μιθούμενων ἐξγατῶν.

Cap. XX. v. I. Ὁμοία — v. 15.
 ἐν τοῖς ἔμοις;

Τῆς ὅλης ταύτης παραβολῆς τὰ καίρια μόνον
 ἔρμηνευτέον, ὡς ὁ χρυσόσομος¹⁾ ἐπιτρέπει, ταῦλ-
 λα δὲ οὐ περιεργαζέσθαι, ὡς καὶ ἐν τῷ εἰκοσῷ τε-
 τάρτῳ κεφαλαίῳ προδιελάθομεν. νοεῖται γὰρ
 ἐν ταύτῃ Βασιλεῖο μὲν τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ὁ
 χριστός, καθὼς πολλαχοῦ τῶν παραβολῶν εἰρή-
 καμεν· ἀμπελῶν δὲ αὐτοῦ, αἱ εὐαγγελικαὶ ἐν-
 τολαὶ αὐτοῦ· ἐργάται δὲ τοῦ τοιότου αἰμπελῶνος,
 οἱ ἐργάται τῶν τοιότων ἐντολῶν ἀνθρώποι· καὶ
 ἄλλοι δὲ τῆς ἐργασίας, ὁ παρὼν Βίος· πρωὶ δὲ καὶ
 τρίτη ὥρα καὶ ἕκτη καὶ ἑνάτη καὶ ἑνδεκάτη, αἱ
 διάφοραι τῶν αἰνθρώπων ὄλικοι, καὶ ἂς τῇ πίσει

Diluculum siquidem siue prima hora, aetas est eorum, qui ab infantia vocati sunt ad dicta praecpta. Tertia autem hora, aetas epheborum. Sexta vero, vitorum. Nona, senum: et undecima, decrepitorum, quibus breue est reliquum vitae tempus.

Exiit ergo Christus in mundum, tum per seipsum, tum per Apostolos, eosque praecceptores qui illos sequuti sunt, ut mercede conduceret operarios in vineam suam, quae botros fructificat virtutum, laetificantes patrem familias, qui dominus est uniuersi. Merito autem dixit, Ut mercede conduceret: merces enim reposita est praecceptorum operariis, puta cuiusque salus: hanc enim intelligimus esse denarium. Effingit autem parabola primos murmurantes, impositumque illis silentium: non quod in regno coelorum futura sit inuidia. Nam si hic adhuc viuentes iusti suas animas pro hominibus ponunt, multo magis ibi, vi dentes eos saluos esse gaudent. Sed tale figuratum est murmur, impositumque silentium, ad solam demonstrationem diuinae benignitatis erga eos, qui postremi veniunt, ut confidant quod nihil illis oberit postremos venisse, si deinceps operati fuerint.

Et nos siquidem ubi aliquem multo dignati fuerimus honore, et postmodum voluerimus huiusmodi magnitudinem demonstrare, solemus dicere quod quidam ob tantum honorem murmurabant. Hoc autem dicimus non illum reprehendentes, sed hunc ad gratiarum actionem excitantes.

Quare autem non omnes simul vocauit ad vineam? Quia non simul omnes inuenit: impossibile enim erat eodem tempore, ut praediximus, eadem-

προσέρχονται, καὶ εὐδοκιμοῦσι. πρῶτη μὲν γὰρ, ἡτοι, πρώτη ὥρα, η ἡλικίας τῶν νηπίσθεν οὐληθέντων εἰς τὰς ἑρθείσας ἐντολάς· τρίτη δὲ ὥρα, η ἡλικίας τῶν ἐφῆβων· ἕκτη δὲ, η τῶν ἀνδρῶν· ἐνάτη δὲ, η τῶν γερόντων· ἐνδεκάτη δὲ, η τῶν βασιθυγερόντων, εἶτουν, τῶν ἔχοντων βραχὺ λείψανον χρόνου ζωῆς ὑπολελειμμένον.

Ἐξῆλθεν οὖν ὁ χριστὸς εἰς τὴν οἰκουμένην, τοῦτο μὲν, διὰ ἑαυτοῦ, τοῦτο δὲ, διὰ τῶν ἀποσόλων, καὶ διὸ τῶν μετ' αὐτοὺς διδασκάλων, μιθώσαθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, τὸν καρποφοροῦντα βότρυας ἀρετῶν, εὐφεαίνοντας τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν τῆς οἰκουμένης δεσπότην. εἰκότως δὲ ἐπει, μιθώσαθαι. μιθὸς γὰρ ἀπόκειται τοῖς ἐργάταις τῶν ἐντολῶν, η ἐκάτετοι σωτηρία. ταύτην γὰρ νοοῦμεν, δηνάριον. πάλττει δὲ τοὺς πρώτους η παραβολὴ γογγίζοντας. καὶ ἐπιτομιζόμενους, οὐχ ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν θεούων ἔται Θόνος· εἰ γὰρ ἐνταῦθα ὅτες οἱ δίκαιοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τιθέασι, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ τούτοις βλέποντες σωζόμενους χαίρουσιν· ἀλλ’ ὁ τοιεῖτος ἐσχημάτισι γογγυσμὸς, καὶ η ἐπιτέμισις, εἰς ἐμφασιν μόνον τῆς τοῦ θεοῦ περὶ τοὺς ἐσχατον προσερχομένοις φιλανθρωπίας, ἵνα θαρρώστιν, ὡς ὅδεν ἐμποδίζεται τῆς ὑπερήσεως, ἐάν εἰς τὸ ἔξης ἐργάζονται.

Καὶ ίμεῖς γὰρ, ὅταν τις πολλῆς ἀξιάσωμεν τιμῆς, εἴτη βεληθῶμεν ἐμφῆναι τὴν ταύτης ὑπερβολὴν, εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ δῆνας ἐγόγγυσε διὰ τὴν τοσαύτην τιμήν. τοῦτο δὲ λέγομεν, ἐκ ἐκείνον διαβάλλοντες, ἀλλὰ τοῦτον διεγείροντες εἰς εὐχαριστίαν.

Διατί δὲ οὐχ ὁμοῦ πάντας ἐκάλεσεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα; διότι οὐχ ὁμοὶ πάντας εὑρεν. αἰδύνατον γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ὡς προειρήκαμεν,

deinde aetate omnes accedere. Tunc autem vnumquemque inuenit, quum ille obediens efficitur. Ait enim Paulus: Vbi vero beneplacuit ei, ut me separaret ab utero matris meae. Tunc autem beneplacuit, quando hic obedivit. Docet itaque parabola, ne eos qui extrema senectute accedunt reprobemus: sed sciamus quod possibile sit breui etiam studio ac diligentia saluari. Hic siquidem scopus eius est. Oportet autem nos solo ipsius scopo adepto, caetera non magnipendere: reliqua enim omnia propter finale intentum composita sunt, ut facilius excipiatur: neque periculo vacat, etiam illa ferutati, veluti tradit Chrysostomus capite de parabolis.

† Intelligi potest pondus et aestus diei, gruitas temptationum, et ignis indomitarum voluntatum, ac ferocium affectionum quae portauerunt siue sustinuerunt, ne ab eis uincerentur.

Vers. 15. *Si — sum.*

Quod, pro sed, hic sumitur. Ait enim, si occlus tuus inuidus est, atqui ego bonus sum, seruans et te et illum. Tu vero ne ex hoc turberis quasi aequalia dentur brauia his qui a prima aetate usque ad finem euangelica seruauerunt praecepta, et his qui in postrema aetate acquieuerunt. Solum enim docuit parabola quod aequaliter salvi fiunt,
non

²⁾ Multoties de his praecipit Chrysostomus. Sed Euthymius, ut videtur, in mente habuit. T. VII. p. 487. E.

³⁾ Inclusa Codex uterque habet in margine.

⁴⁾ Hanc interpretationem peperit lectio εἰ, loco οὐ. Eam inuexit Chrysost. T. VII. p. 637. D. 638. C. qui tamen istud εἰ — οὐ prudenter, ut solet, non attin-

καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν πάντας προσελθεῖν.
 τότε δὲ εὐρίσκει ἐκαῖσον, ὅταν οὗτος ὑπακοῆσαι
 μέλλῃ· Φησὶ γὰρ ὁ παῦλος, ὅτε δὲ εὐδόκησεν^{ο)} ο) Gal. 1, 15.
 ὁ ἀφορίσας με ἐκ ποιλίας μητρός μου· τότε δὲ
 εὐδόκησεν, ὅτε οὗτος ἔμελλεν ὑπακούειν. ή μὲν
 οὖν παραβολὴ διδάσκει, τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γῆρας
 προσερχομένους μὴ ἀπογινώσκειν, ἀλλὰ γινώ-
 σκειν, ὅτι δυνατὸν καὶ ἐν βραχείᾳ σπουδῇ σωθῆ-
 γει· τοῦτο γὰρ ὁ ταύτης σκοπός. Χρὴ δὲ ημᾶς
 τὸν σκοπὸν μόνον αὐτῆς δρεψαμένας, τἄλλα μὴ
 πολυπραγμονεῖν. τἄλλα γὰρ πάντα διὰ τὸν σκο-
 πὸν συνετέθησαν, ἵνα πιθανὸς γένηται, καὶ οὐκ
 απίνδυνον τὸ καὶ περὶ τέτων ζῆτεν, ὡς ὁ χρυσό-
 σομος ἐν τῷ²⁾ περὶ παραβολῶν κεφαλαίῳ παρα-
 δέδωκεν.

[Νοοῦτο³⁾ δ' ἀν Βάρος καὶ καύσων τῆς ημέ-
 ρας, τὸ Βάρος τῶν πειρασμῶν καὶ τὸ πῦρ τῶν
 αἰτιδίσσων ήδονῶν καὶ ἀγρίων παθῶν, ἀπερ ἐβά-
 σασαν, εἴτεν, υπέμεναν, μὴ ἐνδόντες αὐτοῖς.]

Vers. 15. Ἐι — εῖμι;

Τὸ ὅτι, ἀντὶ τοῦ,⁴⁾ ἀλλά. λέγει γὰρ, ὅτι εἰς
 ὁ ὄφθαλμός σε βάσκανός ἐσιν, ἀλλ' οὖν ἐγὼ
 ἀγαθός εἰμι, σώζων μὲν καὶ σὲ, σώζων δὲ καὶ
 τοῦτον. σὺ δὲ μὴ θορυβηθῆς ἐντεῦθεν, ὡς ἴσων
 βραχείων παρερχομένων καὶ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλι-
 κίας ἀχρι τέλεος ἐργασταμένοις τὰς εὐαγγελικὰς
 ἕντολὰς, καὶ τοῖς ἐν ἐσχάτῳ γῆραις εὐαρεστασιν. ή
 παρα-

attingit. Ἐι et ἡ est mera confusio vocalium. Ex
 interprete Latino nihil colligi potest. Nam is recte
 poterat reddere ἡ per an. Ceterum, etiam si pro-
 betur ei, tamen nulla est necessitas, ὅτι explican-
 di per ἀλλά. modo post εἰοῖς deleatur interrogati-
 di nota.

non quod etiam aequaliter glorificantur: salus siquidem est non perire: gloria vero, consequi brauia quae varia sunt iuxta proportionem data his qui seruantur.

Vers. 16. *Sic — nouissimi.*

Non hoc ex parabola conclusit: nam impertinens est. Ibi enim primis aequales sunt postremi, hic autem postremi dicuntur primi. Sed alius est hic sermo, docens quod sicut illud accidit, ut qui a prima aetate operati sunt, aequalem accipient mercudem his qui in postrema acquieuerunt: ita sane et hoc contingit, ut nouissimi appareant primi, et primi nouissimi. Possunt autem hi esse Christiani et Iudei: aut fidelium quidam in principiis negligentes, postmodum vero serio operam dantes: quidam autem in principiis diligentes, postmodum vero negligentes: neque enim in fide solum, sed in vita quoque fiunt huiusmodi transitus.

Vers. 16. *Multi — electi.*

Multi quidem ad fidem vocati sunt, pauci vero acquiescunt.

Vers. 17. *Et — v. 19. crucifigatur.*

Ascendens iam ad passionem rursum praedicit discipulis quae futurum est ut ipsi contingant, ut crebro illis praedicendo, auferat vehementem eorum tristitiam. Seorsim autem de his differit illis. Siquidem non multos haec scire oportebat ne

⁵⁾ Τότε. Ita saepe variant Codd. MSS. in hoc vocabulo;

⁶⁾ Ac si, απαράξεις legerit, Hentenius.

⁷⁾ τέτε. A. Mox idem omittit τές, ante πολλάς.

παραβολὴ γάρ μόνον ἐδίδαξεν, ὅτι ἐπίσης σώζονται, ἡ μήν ὅτι καὶ ἐπίσης δέξεται. σωτηρεῖς μὲν γάρ, τὸ μῆτεπολέμιον δέξα δὲ, τὸ τυχεῖν Βραβείων, ἡ διάφορά εἰς κατὰ αὐτοὺς σωζομένους διδόμενες τοῖς σωζομένοις.

Vers. 16. Οὐτως — ἐσχατοι.

Ουκ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦτο συνεπέρεσσεν· ἀνοίκειον γάρ διέτι ἐμὲ μὲν ἴσοις⁵⁾ τοῖς πρώτοις οἱ ἐσχατοι· ἐνταῦθα δὲ οἱ ἐσχατοι πέπονται ἀλλ ἔτερος οὗτος ὁ λόγος, διδάσκων, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνο γίνεται, τὸ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐργασομένοις ἦσαν μιθὸν λαβεῖν τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γέρους εὐαρεστίσσουσας· οὕτως ἀλλα καὶ τοῦτο γίνεται, τὸ τοῖς ἐσχάτους πρώτους φανῆναι, καὶ τοὺς πρώτους ἐσχάτους. Εν δὲ ἀν οἱ τε κειταινοὶ, καὶ οἱ ιδεῖσαι, καὶ τῶν πιστῶν οἱ ἐξ αὐτῶν μὲν αἱματίσσοντες, υἷερον δὲ σπερδάταντες, καὶ οἱ οὖν αὐτῷ μὲν σκεδάσσοντες, υἷερον δὲ αἱματίσσοντες. Ἐγὼ δὲ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βίου αἵ τοις αὐτοῖς⁶⁾ μεταβολαί.

Vers. 16. Πολλοὶ — ἐκλεκτοι.

Πολλοὶ μὲν, οἱ κατέλύμενοι εἰς τὴν πίσιν· ὀλίγοι δὲ, οἱ εὐαρεστοῦντες.

Vers. 17. Καὶ — v. 19. ἵστησαι.

Αγερχόμενος ἐπὶ τὸ πάθεις ἥδη, πάλιν προλέγεταις μαθηταῖς τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἐν τῷ πυκνῷ ταῦτα προλέγειν τὸ παλὺ τῆς λύπης αὐτῶν ὑποτεμνίμενος. κατιδίκαιον δὲ εἰπεῖς περὶ τούτων⁷⁾ διεκλέγεται, διότι οὐκ εἰσι τοις αὐτοῖς παθεῖν τοὺς πολλοὺς, ἵνα μὴ σκανδαλιῶσιν. εἰ

ne offendenterentur. Nam si haec audientes discipuli turbabantur, multo magis turbae.

Cur ergo non dictum est de his et ad turbas? Dictum est quidem, sed non manifeste: Sic erit inquit filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus: et alibi similia illis obscure dicebat, sicut in sequentibus inueniemus. Verum quum haec non intelligerent, quare omnino ea dicebat illis? Ut quum postmodum ea cognoscerent, scirent quod quae passurus erat praecognoverat, et voluntarie ad passionem venerat.

Sed neque discipulis principio particulariter de his loquutus est, sed primum quidem obscure, deinde manifestius. Nunc vero quum tandem passionis opinione exercitati sunt, etiam alia particularius addit: quod tradent cum Gentibus siue militibus Romanais: praesidem agente Ierosolymis Pilato, quodque hi illudent eum et flagellabant ac crucifigent.

Vers. 19. *Et — resurget.*

Vbi tristia dixisset, addit etiam quod consolacionem adferat: ut quum illa viderint, etiam hoc expectent. Lucas vero Christum quoque eis dixisse ait: Et consummabuntur omnia quae dicta sunt per prophetas de filio hominis, et quod ipsi nihil horum intellexerunt. Prophetae siquidem particulariter de omnibus quae passurus erat praedixerunt, et nisi in longum protrahendus esset sermo, omnes de his asserti in medium prophetias: discipuli vero tunc nihil horum intellexerunt, quae videlicet per prophetas scripta erant, sed erat sicut idem scripsit Lucas, verbum hoc abscon-

γάρ εἰ μαθηταὶ ταῦτα ἀκέσοντες ἐθορυβεῖντο,
πολλῷ μᾶλλον εἰ σχλοί.

Τι οὖν, οὐκ ἐλέχθη περὶ τέτων καὶ πρὸς
τοὺς πολλούς; ἐλέχθη μὲν, ἀλλ' οὐχ, ὅτω σε-
φῶς. ὅτω γάρ, Φησι, ἔτη^τ) καὶ ὁ ὄντος τοῦ^{p) Matt. 12, 40.}
ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ
τρεῖς νύκτας. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοιαῦτα πρὸς αὐ-
τοὺς ἐπειν ἀσεφῶς, ὡς προιόντες εὐρήσομεν. καὶ
ἐπεὶ οὐ συνιεσται αὐτὰ, διατί ὅλες ταῦτα πρὸς
αὐτοὺς ἐλεγεν; ἵνα μετὸς ταῦτα μαθίντες αὐτὰ
γνῶσιν, ὅτι προγνωστικῶν, ἂν παθεῖν ἐμελλεν,
ἔκὼν ἥλθεν εἰς τὸ παθεῖν.

Ἄλλοι καὶ τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἐξ αἱρῆσις λε-
πτομερῶς ἐπειπερὶ τούτων, ἀλλὰ πρώτον μὲν
ἀμυδροτερούς, ἐπειπερὶ φανερώτερον. νῦν δὲ, ὅτε λοι-
πὸν ἐνεγκυμνάθησαν τῇ προσδέκοις τῷ πάθοις,
λεπτομηρέτερον καὶ τὰ ἄλλα προστιθησιν, ὅτι
καὶ παρημόσουσιν αὐτὸν τοῖς εἴδεσιν, ἢγεν, τοῖς
ἐπ ἑώρης ἐρευνώτας τοῦ ἴγεμονένευστος ἐν ἱερο-
λύμοις πιλάτε, καὶ ὅτι ἐμπαίξεσιν οὗτος αὐτῷ,
καὶ ματιγάτουσιν καὶ σαυρώσουσιν.

Vers. 19. Καὶ — ἀναζήσεται.

Ἐπὸν τὰ λυποῦντα, λέγει καὶ τὸ παραμυ-
θούμενον, ἵνα ὅταν ἴδωσιν ἐκεῖνα, προσδοκήσωσι
καὶ τοῦτο. λουκᾶς δὲ Φησιν, ἐπεῖν πρὸς αὐτοὺς
τὸν χριστὸν, ὅτι καὶ¹⁾ τελεωθήσεται πάντα τὰ^{q) Luc. 18, 31.}
γεγραμμένα διὰ τῶν προφῆτῶν τῷ ὕπερ τοῦ αν-
θρώπου, καὶ, ὅτι¹⁾ αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν.^{r) Luc. 18, 34.}
εἰ μὲν γάρ προφῆται λεπτομερῶς περὶ πάντων
αὐτοῦ τῶν παθημάτων προσέποντο, καὶ εἰ μὴ πο-
λὺν ἐμελλον ἀπογείνεν λόγουν, πάσας ἀν παρε-
θέμην τὰς περὶ εἰναυων προφῆτας. εἰ δὲ μαθη-
ταὶ ἔδεν τούτων, τῶν γεγραμμένων διλογούτι διὰ
τῶν προφητῶν, συνῆκαν τότε. ἀλλὰ καὶ οὐ, ὡς^{s)} ὁ
Ddd. 2 αὐτὸς

absconditum ab eis, siue ignoratum: hoc inquam, Tertio die resurget: nec intelligebant quae dicebantur de illo, sicuti etiam diximus in fine tricentimiquinti capit*s*.

Addit quoque et aliam huius ignorantiae causam Chrysostomus: quia de alio quidem qui ab alio excitatus esset, et audierant et viderant: de mortuo vero qui seipsum excitasset, neque audierant, neque viderant. Praeterea et de eo quod occidens esset Christus, vbi ad humanas respiciebant operationes, credebant hoc et contristabantur: vbi vero diuinis in mentem assumebant, increduli permanebant, nec intelligebant quae dicebantur de hoc, id est non suscipiebant tales de hac sermones, suspicentes et hos aliquam esse parabolam.

Cap. XLIII. De filiis Zebedaei.

Vers. 20. *Tunc — v. 21. tuo.*

Quum quadragesimo primo capite dixisset saluator discipulis, Quum federit filius hominis in sede gloriae suae, sedebitis et vos super duodecim sedes, audissentque filii Zebedaei Iacobus et Ioannes, arbitriati sunt sedem gloriae dici thronum regni, quo Ierosolymis regna uius esset. Quinque paulo ante rursus dixisset: Ecce ascendimus Ierosolyma, et quae sequuntur: non ea de afflictionibus intellexerunt, ut superius significauimus, sed sperabant inflare iam regnum eius. Siquidem pro-

phe-

9) Tom. VII. p. 644. E.

10) τοιέτας, abest. A.

αὐτὸς ἔφη λουκᾶς, τὸ ἐῆμα⁵⁾ τοῦτο κεκυμμένον⁶⁾ Luc. 18, 34.
αὶπ' αὐτῶν, ἦγουν, ἀγνοούμενον, λέγω δὴ, τὸ
καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, καὶ οὐκ ἐγι-
νώσκον τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, οὐδὼς εἰρήκα-
μεν καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ τριακοσῆ πέμπτου κε-
φαλίου.

Προστιθησούσθε καὶ ἑτέρων αἵτιαν τῆς τοιού-
της ἀγνοίας⁷⁾ ὁ χρυσόζωρος, ὅτι περὶ ἄλλω μὲν
ὑφ' ἑτέρως ἀνατάντος καὶ ἥκουσαν, καὶ εἶδον· περὶ
νεκροῦ δὲ ἀναστάντος ἐστὶν ὅτε ἥκουσαν, ὅτε
εἶδον. ἄλλῳ καὶ περὶ τοῦ μέλλεν ἀναφεῖδαν τὸν
χριτὸν, ὅτε μὲν ἀπέβλεπον εἰς τὰς ἀνθρωποποιε-
ποῖς αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐπίτευν τοῦτο, καὶ ἐλυ-
ποῦντο· ὅτε δὲ τὰς θεοπρεπεῖς αὐτοῦ πράξεις
ἐλάμβανον εἰς νοῦν, ἡπίσχν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον
τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, τουτέστι, ὃ παρεδέ-
χοντο τοὺς τοιότερους⁸⁾ περὶ αὐτοῦ λόγους, πα-
ραβολήν τινα καὶ τούτους νομίζοντες.

ΚεΦ. ΜΓ. Περὶ τῶν Ὂων ζεβεδαίου.

Vers. 20. Τότε — v. 21. σου.

Ἐν τῷ τεσταρακοσῷ πρώτῳ κεφαλίῳ τοῦ σω-
τῆρος εἰπόντος πρὸς τοὺς μαθητὰς, ὅτι ὅτου⁹⁾
καθίσῃ ὁ ὄντος τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δέξης αὐ-¹⁰⁾ Matt. 19, 28.
τῷ, καθίσει δὲ ὑμὲς ἐπὶ δώδεκα θρόνον·
ἀκούσαντες εἰ τοῦ τοῦ ζεβεδαίου, ιδίωβος καὶ
ἰωάννης, προσεδόκισαν θρόνου δέξης λέγειν, τὸν
θρόνον τῆς ἐν ιεροσολύμοις βασιλείας· καὶ λο-
πον ἀρτι πάλιν εἰπόντος, ὅτι οὗτοι ἀναβαίνομεν
εἰς ιεροσόλυμα, καὶ τὰ δέξης· ὅσα μὲν ἐβοήθησαν
περὶ τῶν παθημάτων, ὃ παρεδέξαντο, καθὼς
ἀνωτέρῳ δεδηλώκαμεν· ἥλπισαν δὲ πλησιάζειν
ἥδη τὴν βασιλείαν αὐτῷ. καὶ γὰρ καὶ τῶν προ-

phetas quoque audiebant appellantes Christum regem Irael. Statim ergo praeminentiae amore capti sunt: nam se praeceteris honorari sciebant: sed Petrum timebant. Ideo primum quidem, ut ait Marcus, ipsi soli ad eum accedunt dicentes: Magister volumus ut quicquid petierimus facias nobis. Ille autem dixit eis: Quid me vultis facere vobis? At illi dixerunt ei: Da nobis ut unus a dextris tuis, et alter a sinistris tuis sedeamus in gloria tua. Verum non cognoscentes ideo se passos esse repulsam, quod indigna peterent: ad supplicationem assumunt et matrem. Interrogat autem Christus primum quidem illos, deinde et matrem illorum tanquam homo: sunul etiam ut eorum responsio fieret quodammodo affectus sui confessio.

Vers. 22. *Respondens — petitis.*

Deinceps illis respondet, ut qui matrem suam submiserant, ut pro ipsis postularet: et ait: Nescitis quid petitis. Sedere enim a dextris aut a sinistris in regno meo, magnum est, et supra dignitatem non hominum tantum, verum etiam supernarum virtutum. Siquidem regnum meum non est ex hoc mundo, prout vos putatis. Quia vero opinabatur tempus illud non regni solum esse, sed etiam requiei: hoc quoque, quod in se est, corrigit: demonstrans hoc potius esse tempus afflictionis et caedis. Ait enim.

Vers. 22.

²⁾ καταγγελλόντων. A.

³⁾ ἐΦοβοῦντο. B.

Φητῶν ἡκουον, Βασιλέας τοῦ Ἰσραὴλ τὸν χριστὸν²⁾
κατεπαγγελλόντων. αὐτίκα δὲ οὖν ἐάλωσαν ἔρωτι
προεδρίας. καὶ δτὶ μὲν προτετίμηνται τῶν ἀλ-
λων, ἐγίνωσκον³⁾ ὑφωρῶντο δὲ τὸν πέτρον. διὸ καὶ
πρῶτος μὲν, ὡς ὁ μάρκος⁴⁾ Φησὶν, αὐτοὶ μόνοι
προσπορέουνται αὐτῷ, ἥγουν, προσέρχονται, ^{v) Marc. 10,35.}

λέγοντες· διδέσκαλε, Θέλομεν, ἵνα, ὁ ἐσὺν αἵτη-
σωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· τι Θέ-
λετε ποιῆσά με ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· δός ἡμῖν,
ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἰς ἐξ εὐωνύμων σου
καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. μὴ τυχόντες δὲ ἀπο-
κρισεως, διὰ τὸ αὐτὸν αἰνάξια, παραλαμβάνε-
σι καὶ τὴν ἑαυτῶν μητέρας πρὸς ἱκετηζίαν. ἔρωταὶ
δὲ ὁ χριστὸς πρώτον μὲν ἐκένους, ἐτα τὴν μητέ-
ρα αὐτῶν ἀνθρώποπορεπῶς. ἄμα δὲ καὶ, ἵνα ἡ
ἀπόκρισις αὐτῶν ἐξομολόγησις τρόπον τινα γένη-
ται τῷ πάθει.

Vers. 22. Ἀποκρίθεις — αἵτειθε.

Πρὸς αὐτὸς ἀποκρίνεται λοιπὸν, ὡς αὐτῶν τὴν
μητέρα προβαλλομένων εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν αἵτη-
σιν, καὶ Φησιν, οὐκ εἰδατε, τι αἵτειθε. τὸ γὰρ
καθίσαι τινα ἐκ δεξιῶν, ή ἐξ εὐωνύμων, ἐν τῇ
βασιλείᾳ μου, μέγα : καὶ ὑπὲρ τὴν αἴξιαν, ἢ μέ-
νον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰνω δυνάμεων.
ἡ γὰρ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔτιν ἐκ τῆς κίτης
τέττα, καθὼς ὑμεῖς σίεθε. ἐπεὶ δὲ προσεδόκησαν,
ἢ μόνον βασιλείας εἶναι τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἀλλὰ
καὶ αἰνωπαύσεως, καὶ τοῦτο διερθουνται τὸ μέρος,
ἐμφαίνων Θλίψεως μᾶλλον εἶναι τὸν καιρὸν τοῦ-
τον καὶ σφεγγῆς. Φησὶ γάρ·

Vers. 22. *Potestis — baptizari?*

Poculum dicit mortis: et baptismum qui fit per sanguinem. Nam et poculum et baptismum vocat cædem: poculum quidem, utpote laeto animo pro hominibus suscepit: baptismum vero, tanquam purificationem ipsorum. Addens autem, Quid ego bibiturus sum, et Quo ego baptizor, subindicat, quid qui afflictionibus eius non communicat, neque regno suo communicabit.

Vers. 22. *Dicunt ei: Possamus.*

Omnia promittunt, petitionem consequi cupientes. Chrysost. autem dicit quod neque poculo et baptismio intellectis, a sola animi promptitudine gratiam quaerebant. Quid ergo Christus?

Vers. 23. *Et — baptizabimini.*

Prophetabat eis, quod ipsi quoque occidendi essent, ac martyrii morte honorandi. Et de Iacobbo quidem nouerunt omnes, quod ab Herode Tetrarcha sit interempsus. De Iohanne vero quaestio est apud multis. Avint enim quod quia infallibile est Christi verbum, et ille nondum martyrii mortem festinuit, nondum mortuus est, sed alibi vivit: et cum Eaoch et Era circa seculi consummationem occidendus est. Chrysostomus autem manifeste docet, quod mortuus est et interemptos. Nam interpretando eius euangelium, ait de illo secunda homilia: Euangelio totum comprehendit orbem, corpore vero medianum obtinuit Asiam, dico sane Ephesum: anima autem ad illum fecerit locum qui sanctis congruus est. In prima vero

⁴⁾ Tom. VII. p. 646. C.

Vers. 22. Δύναθε — Βαπτιθῆναι;

Ποτέρου, τὸ τοῦ θανάτου λέγει, καὶ βάπτισμα, τὸ δὲ ἀμαρτίας. τὸν σφαγὴν γὰρ ὀνομάζει καὶ ποτέρου, καὶ βάπτισμα. ποτέρου μὲν, ὡς ἡδεῖς προσθεκθεῖσαν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ πάπων· βάπτισμα δὲ, ὡς καθάρισμαν αὐτῶν. εἰπὼν δὲ, ὅτι δὲ γὰρ πίνω, καὶ ὁ ἐγὼ βαπτίζομαι, παρεδήλωσεν, ὡς ὁ μὴ κοινωνῶν τοῦ πάθους αὐτοῦ, γίνεται βασιλείας αὐτοῦ κοινωνήσει.

Vers. 23. Λέγουσιν αὐτῷ, δύναμεθα.

Πάντα ἐπαγγέλλονται, ποδοῦντες τυχεῖν τῆς αἰτίσεως. ὁ δὲ⁴⁾ χριστός Φίσιν, ὅτι γέδε τὸ ποτέρον καὶ τὸ βάπτισμα νοήσαντες, ἀπὸ τῆς πρεθυμίας μόνης κατέθεντο. τι εὖν ὁ χριστός;

Vers. 23. Καὶ — βαπτιθῆσεθε.

Προεφήτευσεν αὐτοῖς, ὅτι καὶ αὐτοὶ σφαγῆσονται, καὶ μαρτυρικοῦ θανάτου καταξιωθήσονται. καὶ περὶ μὲν ιωάβῃ πάντες οἶδασιν, ὅτι αὐτῷ παρὰ ἡρώδου τοῦ τετράρχη περὶ δὲ τῷ ιωάβῃ, ζήτησις ἐπὶ παρὰ Ιωλλοῖς. Φασὶ γὰρ, ὃς ἐπὶ αἴφενδης ἥτοι χριστοῦ πρόβρησις, καὶ ἔπει μαρτυρικὸν οὗτος ὑπένθη θάνατον, ἐπω τέθηκεν, ἀλλ ἔτι ζῇ, καὶ μέλλει μετὰ ἐνώπιον καὶ ηὔκολος σφαγῆναι κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρόν. ὁ δὲ χριστός ομοίας Φανερῷς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ οὐτε ἐπφύγη τὸ γάρ κατ' αὐτὸν εἰαγγέλιον ἐξημάρτυριν, ἐν μὲν τῷ⁵⁾ δευτέρῳ λόγῳ περὶ αὐτῷ Φίσιν, ὅτι τῷ μὲν εὐαγγελίῳ τὴν οἰκουμένην κατέλαβεν ἀπισταν· τῷ δὲ σώματι μίσην κατέσχε τὴν αἰσταν, Φημὶ δῆ, τὴν ἐφεσον· τῷ δὲ ψυχῇ

Ddd 5

πρέσ

vero dicit, quod etiam Christi babit poculum, et baptismo eius baptizatus est: voluntate enim et hic interemptus est, plagis martyrii suscepis, et passus innuinera propter Christum pericula. Nam athleta ac martyr dicitur non solum qui violente mortuus est propter Christum, verum etiam qui flagellatus est, aliaque multa passus propter eum. Inuenimus siquidem et post hunc piersque certasse quidem, verum animam in pace Deo commendasse: nec propter hoc dicet quispiam eos a martyrii excidisse dignitate. Quod autem mortuus sit, ipse idem ait: in euangelio quidem dicens: Non dixit ei Iesus, Non moritur. In libro autem Apocalypsis sub persona saluatoris: Et dabo duobus testibus meis et prophetaabunt tot diebus amicii faccis. Hi autem sunt Enoch et Elias.

Vers. 23. *Sedere autem — meo.*

In praecedentibus diximus, quod sedere a dexteris eius aut sinistris, excedit dignitatem non hominum solum verum etiam supernarum virtutum: nullus itaque sedebit. Et quomodo hic dicit, Non est meum dare, sed iis contingit quibus paratum est a patre meo? Ostendit enim quosdam sessulos. Dicimus ergo quod quin praeeminentiam inter discipulos peterent, nunc Christus cathedram a dextris et sinistris, dicit primam inter ipsos sedem,

qua

⁶⁾ Tom. VIII. p. 2. C. Apparet ergo, Euthymium pro prima homilia habuisse, quod non nulli pro praeferatione habent. Consentiant Saulius et Montefalconius.

⁷⁾ Forte o'ððe; sicuti Hentenius quoque videtur legisse,

πρὸς τὸν τόπον ἀνέδραμεν ἐκεῖνον, τὸν τοῖς αὐγίοις
ἀρμόζοντα. ἐν δὲ τῷ πρώτῳ λέγει, ὅτι καὶ τὸ⁶⁾
ποτήριον τῷ χριστῷ ἔπιε, καὶ τὸ βάπτισμα αὐ-
τοῦ ἐβαπτίσατο. τῇ προαιρέσει γὰρ ἐσφάγη καὶ
οὗτος, τὰς μαρτυρητὰς πληγὰς ὑποσάς, καὶ
μυρία δεκατῶν διὰ τὸν χριστόν. ἀθλητὴς γὰρ
καὶ μάρτυς, καὶ μόνον ὁ βιοίως ἀποθανὼν διὰ τὸν
χριστόν, ἀλλὰ καὶ ὁ μαρτυρῶντος καὶ κακοπαθή-
σας διὰ αὐτόν. εὑρίσκομεν γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον
πολλοὺς ἀθλήσαντας μὲν, τὴν δὲ ψυχὴν ἐν
εἰρήνῃ παραθεμένας θεῶ, καὶ διὰ τοῦτο φόρει⁷⁾
τὸν αὐτοὺς ἐκβεβληθεῖ τὸν μαρτυρητοῦ ἀξιώ-
ματος. ὅτι δὲ τεθνήκεν, αὐτὸς οὕτος Φησίν, ἐν
τῷ εὐαγγελίῳ μὲν λέγων, ὅτι σὺ⁸⁾ εἶπεν αὐτῷ⁹⁾ Io. 21, 23.
ὅτι σὺ⁸⁾, ὅτι σὺ⁸⁾ ἀποθνήσκει· ἐν δὲ τῇ βιβλῷ
τῆς ἀποκαλύψεως, προσώπῳ τῷ σωτῆρος, ὅτι
καὶ¹⁰⁾ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσι με, καὶ προφῆτα¹¹⁾ Apocal. 11, 3.
τείσθων ἡμέρας¹²⁾ τόσας, περιβεβλημένοι σάκ-
κας. οὗτοι δέ εἰσιν ἐνώχη καὶ ἥλιας.

Vers. 23. Τὸ δὲ καθίσαι — με.

Προλαβόντες ἀρέπουμεν, ὅτι τὸ καθίσαι ἐκ δε-
ξιῶν, ήττο εὐωνύμων αὐτοῦ, ὑπὲρ τὴν αὖταιν ἐστι,
καὶ μόνον τῶν αὐθεότων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄνω δυ-
νάμεων· λοιπὸν σὺν ὑδεῖς καθεδεῖται. καὶ πῶς
ἐνταῦθοι Φησίν, ὅτι σὺ⁸⁾ ἐστι ἐμὸν δῆναι, ἀλλ
ἐκένων ἐστι, οἷς ἡτοίμασαι ὑπὸ τοῦ πατρός με.
δέκανοι γὰρ, ὅτι καθεδεῖνται τίνες. λέγομεν
σὺ, ὡς ἐπει προεδεῖται ἐν τοῖς μαρτυρᾶσι ἡτοῦντο,
λοιπὸν ὁ χριστὸς καθέδραν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐω-
νύμων λέγει, τὴν πρώτην τάξιν ἐν αὐτοῖς, ἡς
αὖταιν

⁸⁾ Tótes scripsit, quod numeros referre noluit. Ce-
terum non intelligo, quomodo haec probent, Io-
annem Euangelistam mortuum esse. Vide, quae
dixi in editione N. Test. ad Io. 21, 23.

qua Petrus et Paulus digni habitu sunt principes discipulorum, ut qui plus caeteris laborauerunt.

Et quomodo qui omnipotens est, ad hanc dandam redditur impotens? Quod dixit, Non est, non impotentiae est, sed iustitiae. Nam quia gratis sibi dari primatum petebant: Non est inquit meum dare gratis primatum siue primam sedem: id siquidem significat Date: iustus enim sum, non personarum acceptor: sed hoc ait est illorum, quibus paratum est a patre meo. Paratum est autem his, qui digni sunt ut hoc consequantur. Non enim sola miseri caede communicare, primam concilicat sedem: sed primas omnium ferre etiam in caeteris virtutibus. Inde autem maxime traduxit illos. A patre meo autem dixit, tum ut patrem honoraret, tum ut seipsum demonstraret tanquam idem cum patre potentem. Ego inquit et pater unum sumus.

Vers. 24. *Et — fratribus.*

Duo quidem supra decem discipulos elati fuerant: decem vero de duobus iauidebant, eo quod primas sedes desiderauerant: et ita omnes imperfecti erant. Nondum enim spiritus sanctus descendebat. Sed postmodum ipsos perfecte cognoscito, et videbis omni affectu liberos, ac iauicem extollentes, et mutuo primatus concedentes. Tunc itaque indignati sunt, siue grauiter tulerunt. Si quidem quando frequenter Christus illos prae caeteris honorauerat, non aegre tulerant, ipsum scilicet veriti. Quando autem per se primatum pertinuerunt, indignati sunt: et maxime cognito quod exau-

²⁾ γοῦν, pro δ' οὐ. A.

³⁾ εἴτεν. A.

ἀξιωθήσονται πέτρος καὶ παῦλος, οἱ κορυφαῖοι τῶν μαθητῶν, ὡς πλεῖον τῶν ὄλλων πάντων ἀγανισάμενοι.

Καὶ πῶς ὁ παντοδύναμος ἀδύνατεῖ δοῦναι ταύτην; οὐκ ἔτι, ὅπερ εἴπει, ἀδυναμίας, αἷλλα δικαιοσύνης. ἐπεὶ γὰρ χαρίσαθαι μάταις τὴν προσδέσιαν ἡτοῦντο, Φησὶν, ὅτι οὐκ ἔτι ἐμὸν τὸ τὴν πρώτην τάξιν χαρίσαθαι· τοῦτο γάρ νῦν τὸ δαῦνα γηραινεῖ δίκαιος γάρ εἶμι, καὶ ἀπροσωπόληπτος· ἀλλὰ ἐκείνων ἔτιν αὔτη, Φησὶν, οἷς ἡτοιμασάμενοι πάντοις τοῦ πατέρος με. ἡτοιμασάμενοι δὲ, τοῖς δικαιούμενοις ταύτης τυχεῖν. οὐ γάρ μόνον τὸ κοινωνεῖν μαζὶ τῆς σφραγῆς προέχεντες τὴν πρώτην τάξιν, ἀλλὰ τὸ πρωτεῖσαι πάντων καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἀρεταῖς. ἐντεῦθεν δὲ μάλιστα παρέθηξεν αὐτούς. ὑπὸ τοῦ πατέρος μου δὲ εἴπεν, ἀμμα μὲν τὸν πωτέρον τιμῶν, ἄμμα δὲ καὶ ἐσωτὸν συνεμφαίνων, ὡς ταῦτὸν τῷ πατρὶ δυνάμενον. ἐγὼ²⁾ γάρ, Φησὶ, 2) Io. 10, 30. καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμεν.

Vers. 24. Καὶ — ἀδελφῶν.

Οἱ δύο μὲν, τῶν δέκα μαθητῶν κατεπήρθησαν· οἱ δέκας δὲ, τοῖς δυσὶ μαθηταῖς ἐφθόνησαν, τῶν πρωτείων ἐφιεμένοις. οὗτα πάντες ἦσαν ἀτελεῖς, μήπω τοῦ Θεοῦ πνεύματος ἐπιφόιτησαντος εἰς τοῖς. ἀλλὰ ὑπερεν αὐτοὺς κατάμαθε, καὶ ὅψε πάντος πάθους ἀπηλλαγμένες, καὶ ἀλλήλους ἐπαινοῦντας, καὶ ἀλλήλοις τῶν πρωτείων παραχωρεῦντας. τότε δὲ³⁾ ἡγανάκτηταν, ἡγουν,¹⁾ ἐδυσφόρηταν. ὅτε μὲν γὰρ πρεστίμα τούτους πολλάκις ὁ χριστὸς, οὐκ ἐδυσφόρησαν, αἰδούμενοι τούτειν. ὅτε²⁾ δὲ σίκεθεν ἥτησαντο τὴν προσδέσιαν, ἡγανάκτησαν, καὶ μάλιστα γνόντες, ὅτι οὐκ εἰσηκού-

²⁾ καὶ, pro δέ, A. Forte, ὅτε δὲ καὶ.

exauditi non essent: ex praceptoris enim respon-
sione intellexerunt quid petiissent.

Vers. 25. *Iesus autem — dixit.*

Quia duo ab aliis diuisi ad eum accesserant, et
asstantes colloquebantur, aduocat et alios: ac pri-
mum quidem turbatos placat, per coadunationem
quae inter se et illos erat. Deinde ait.

Vers. 25. *Scitis — v. 26. inter vos.*

Cognito quod hoc sine duo illi petierant prima-
tum, ut caeterorum haberent principatum: hoc
intentum carpit quasi a Gentibus sumptum. Prin-
cipes inquit Gentium, et qui magni sunt inter il-
las, dominantur, et potestatem exercent in alios.
Non ita autem erit inter vos qui mei esis. Dein-
de docet etiam quo pacto oporteat parare prima-
tum. Audi ergo quid dicat.

Vers. 26. *Sed — v. 27. seruus.*

Sicut superius eosdem dixit Principes et Magnos:
ita et nunc eundem vocat Magnum et Primum.
Haec autem omnia ad subiectionem dixit, ut quae
singulis utilis est. Dicit ergo: Potestatem in alios
exercere, Gentium est: ego vero legem vobis sta-
tuo parandi principatus, a ministrando aliis, eis-
que seruiendo. Qui enim hoc facit, illum ego
magnum ac primum declaro, et hic apud me pri-
matum habebit. Deinde seipsum quoque ponit
in exemplum, qui non solum omnibus ministret,
sed etiam pro omnibus moriatur.

Vers. 28.

¶ Quae hic inclusimus, ea ex Cod. A. exciderunt
omnia culpa scribae, qui istic omilis nouum folium
incepit.

κούθησαν. ἐκ τῆς ἀποκρίσεως γάρ τοῦ διδάσκαλου συνῆκαν καὶ ὁ γρήσαντος.

Vers. 25. Ὁ δὲ Ἰησοῦς — εἶπεν.

Ἐπεὶ μόνοι, τῶν ἄλλων ἀπορρίγεντες, οἱ δύο προσήγγισαν αὐτῷ, καὶ παρεῖστες ἀμίλουν, προσκαλεῖται καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ πρῶτα μὲν, ταρασσομένους αὐτοὺς καταπέφεύει, διὰ τοῦ προς ἑαυτὸν καὶ τεύτης ἐπισπάσασθαι· εἰτα
Φησί·

Vers. 25. Οἰδατε — v. 26. ἐν ὑμῖν.

Τινούς, τοὺς δύο διὰ τοῦτο τὴν προεδρίαν αἴτουντας, ἵνα κατέρχωσι τῶν ἄλλων, διασύρετε τὸν τοιοῦτον σκοπὸν, ὡς ἐθνικόν· οἱ ἀρχοῦτες γάρ, Φησί, τῶν ἐθνῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατακυριεύεταις καὶ κατεξουσιάζονται τῶν ἄλλων. [οὐχ ἔτω 3) δὲ ἐταῖ ἐν ὑμῖν, τοῖς ἑμῖσι. εἴτα διδάσκει, καὶ πῶς χρὴ κτᾶθαι τὸ πρωτεῖον, καὶ ἄκε.

Vers. 26. Ἄλλο — v. 27. δῆλος.

⁴⁾ Ωτερ ἀνωτέρῳ, ἀρχοντας καὶ μεγάλους, τοὺς αὐτοὺς ἐλεγεῖ· ὅτως καὶ νῦν, μέγαν καὶ πρῶτους, τὸν αὐτόν. οὐς ἐπίκοον δὲ πάντων ταῦτα Φησί, ὡς κοινωφελῆ· λέγει τούνυν, ὅτι τὸ μὲν κατεξεγ-
σιάζειν τῶν ἄλλων,] ἐθνικόν ἐσιν· ἐγὼ δὲ νομοθε-
τῶ ὑμῖν, κτᾶθαι⁴⁾) τὸ πρωτεῖον, ἀπὸ τοῦ δια-
κονεῖν τοῖς ἄλλοις, καὶ δουλέυειν αὐτοῖς. τὸν γαρ
τοῦτο ποιοῦντα, τοῦτον ἐγὼ μέγαν καὶ πρῶτουν
ἀναγορέαν, καὶ οὗτος παρ' ἐμοὶ τὸ πρωτεῖον ἔχει.
ἔπειτα καὶ παραδεγματι τίθησιν ἑαυτὸν. οὐ μόνον
διεκοινοῦται πάσιν, αλλὰ καὶ ὑπεραπεθνήσκονται
πάντων.

Vers. 28.

⁴⁾ κατὰ, pro κτᾶθαι. A.

Verf. 28. *Sicut — multis.*

Sit inquit hic aliorum minister et seruus, quemadmodum ego non veni in mundum ut aliqui mihi ministrarent. Quanquam enim soerus Petri et Martha soror Lazari, aliaeque mulieres ministrabant ei, non tamen quasi ipse harum ministeria cuperet. Non ergo veni ut ministretur mihi alicuius, sed potius ut ipse aliis ministrem, curans ac sanans quorundam animas, quorundam corpora, quorundam et animas et corpora: quodque ministerio ac seruitio maius est, ut tradam animam meam redemptionem pro multis, qui servi facti erant diaboli.

Multis autem, dicit nunc pro omnibus. Frequenter enim scriptura multos dicit pro omnibus. Itaque pro omnibus tradidit animam suam, omnesque redemit: quanquam multi sua sponte in servitate remanserunt.

Quodam etiam modo animam suam tradidit patri. Exclamauit enim moriens, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. Atqui nou a patre, sed a diabolo detinebamur. Aduertendum autem ad difficultatis solutionem, omnem redemptionem sive premium liberationis in aliis, sitam esse aut venire in potestatem eius qui aliquos retinet, eosque qui detinentur per illius manum liberari. Pretium vero quod a Christo datum est, vtpote differenti modo et omni alio prelio supernaturalius, liberauit sane eos qui detinebantur: ipsum vero non venit in potestatem eius qui illos retinebat, quum illud non posset accipere. Patri autem

⁵⁾ Omissa ἡστ, legitur διανοηθῆναι. A.

⁶⁾ Accaratus hunc locum exhibet in contextu Evangeliorum et in scholiis ad Matth. 27, 50. Hic tantum obiter laudat.

Verſ. 28. Ὡτπέρ — πόλλων.

Ἐσω, Φησὶν, οὗτος τῶν ἄλλων διάκονος καὶ δοῦλος, ὃν τρέπον ἐγὼ οὐκ ἥλθον εἰς τὸν κόσμον. Ἰνε διακονήσωσί μοι τινες. εἰ γαρ καὶ ή πειθερά τοῦ πέτρε, καὶ μάρτια, ή αδελφὴ τοῦ λαζαρέου, καὶ ἀλλαγή γυναικες διηκόνεν αὐτῷ, ἀλλ' οὐχ ἡς χρήζοντι τῆς τούτων διακονίας. οὐκ ἥλθον οὖν, Φησὶν, ἵνα⁵) διακονηθῶ παρὰ τινων, ἀλλ' ἵνε μᾶλλον αὐτὸς διακονήσω τοῖς ἄλλοις, ἐπιμελόμενος καὶ θεραπέυων, τῶν μὲν τὰς ψυχὰς, τῶν δὲ τὰ σώματα, τῶν δὲ καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, καὶ τὸ μῆδον τῆς διακονίας καὶ δελεῖας, ἵνε δάσω τὴν ψυχὴν μου λύτρον ἀντὶ πολλῶν, δεδελωμένων τῷ διαβόλῳ.

Πολλὸς δὲ νῦν, τοὺς πάντας λέγει. πολλάκις γαρ ή γεαφὴ πολλοὺς, τοὺς πάντας Φησὶν. ὑπὲρ πάντων γαρ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐλιτρώσατο, εἰ καὶ πολλοὶ θέλοντες ἐνέμεναν τῇ δελείᾳ.

Τίνι δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκε; τῷ πατρὶ. εἰς χεῖρας ^{a)} Luc. 23, 46. σε παρατίθημι⁶) τὸ πνεῦμά μου. καὶ μήν, οὐχ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεχόμεθα. καὶ προσεκτέον τῇ λύσει τῆς ἀπορίας. πᾶν λύτρον χύτὸ μὲν, ὑπὸ τὴν ἐξεσίαν πίπτει τοῦ κατέχοντος τίνας· τοὺς κατεχομένους δὲ λυτροῦται τῆς ἐκένειας χειρός· τὸ δὲ παρὰ τοῦ χριστῆ δοθὲν λύτρον, ὡς παντὸς λύτρου διαφερόντως ὑπερφυέσερον, ἐλυτρώσατο μὲν τοὺς κατέχομένους· αὐτὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἐξεσίαν τοῦ κατέχοντος αὐτοὺς οὐκ ἐπεσε, μὴ δυνηθέντος λαβεῖν αὐτό. δέδωκε δὲ τῷ πατρὶ ταύτην, ὡς ψυχὴν τοῦ μιοῦ

Ε ε ε

αὐτοῦ.

autem hanc tradidit, tanquam animam filii sui: ideo etiam quasi dato iam pretio, quanquam non potuerit illud tyrannus accipere, liberati sunt qui detinebantur. Et quomodo tradidit animam suam redemptionem pro multis? Quia voluntarie seipsum in mortem obtulit pro libertate hominum: moriens enim, apta occasione tyrannum perdidit, tanquam occidentem illum qui peccato carebat. Peccati siquidem mulcta, est mors: solus autem Christus peccatum non fecit.

Scire autem oportet, quod non sola Christi anima vocatur redemptio nostra, verum etiam sanguis ipsius. Itaque quae nunc de anima eius dicta sunt, de sanguine quoque eius dicuntur.

Cap. XLIV. De duobus caecis.

Vers. 29. *Et — v. 30. David.*

Similia quoque scripta sunt decimo septimo capite, ibi ergo quaere enarrationem integre conscriptam.

Vers. 31. *Turba autem — tacerent.*

Imponebat illis silentium in honorem Iesu, quem illi molestia afficiebant.

Vers. 31. *Illi — David.*

Vide perseverantiam. Hos imitemur et nos, qui animae oculis excaecati sumus: et clamemus ad eum ex toto corde. Quod si ab aliquibus impediti fuerimus, intentiorem reddamus deprecationem, nec desistamus: et eum omnino fleclamus sicut et isti.

Vers. 32.

αὐτοῦ. διὸ καὶ, ὡς ἥδη τῇ λύτρᾳ δοθέντος, εἰς
καὶ μὴ τοῦτο λαβεῖν ἴσχυστεν ὁ τίμων, ἐλυτρώ-
θησαι εἰς κατεχόμενος. καὶ πᾶς ἐδώκε τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ λύτρῃ αὐτὶ πολλῶν; ὡς ἐκεῖσις πιθεῖς
ἔσσοτος εἰς θάνατον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν αὐ-
θεωπων. αποθνήσκων γάρ καθέτην εὐαφόρμως τὸν
τύραννον, ὡς ἀνελόντας τὸν αὐτομοργτον. ἀμαρ-
τίας γάρ εὗν ἐπιτίμιον. εἰ θάνατος· μόνος δὲ ὁ
Χριστὸς σώματάν εὖε ἐποίησε.

Χρὴ δὲ γιώσκειν, ὅτι οὐχ ἡ ψυχὴ μόνον τοῦ
Χριστοῦ καλλιτατὴ λύτρου ἔμαι, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα
αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν, αἱ τῦν περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ
ἔργηται, ταῦτα καὶ περὶ τῇ αἵματος αὐτῇ λέ-
γονται.

ΚεΦ. ΜΔ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

Vers. 29. Καὶ — v. 30. δαυίδ.

Τὰ παραπλήσια γέγραπται καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ
ἐπτακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ δύο τυφλῶν, καὶ ζη-
τησον ἐν ἐκείνῳ τὴν εἰζήγησιν αἱριθῶς αἰναγεγραμ-
μένην.

Vers. 31. Ὁ δὲ ὄχλος — σιωπήσωσιν.

Ἐπειδόμενοι αὐτοὺς, εἰς τιμὴν τῇ ήττῃ, ὡς ἐνοχ-
λεῦντας αὐτόν.

Vers. 31. Ὁι — δαυίδ.

Ὅρος καρτερίαν. τούτος μημονεύθει καὶ ἤμεσος,
οἱ πεπηρωμένοι τοὺς ὄφεις λιμούς τῆς ψυχῆς, καὶ
ηράξωμεν πρὸς αὐτὸν εἰς ὅλης καρδίας, καὶ ὑπὸ^{τινων} ἐμποδιθῶμεν, ἐπιτείνωμεν τὴν δέπτην, καὶ
μὴ ἀποσῶμεν, καὶ πάντας κάμψομεν αὐτὸν, ὡς
καὶ οὐτοί.

Vers. 32. Et — v. 33. oculi nostri.

Quale interrogauit illos? Ne putaret quispiam quod alia volentibus accipere, ipse daret alia. Et cur non requisuit ab eis fidem? Quia fidei demonstratio erat clamor, et perseverantia in eo, quum alii silentium eis imponere conarentur.

Vers. 34. Misertus — eum.

Non solum perseverantes erant, sed et grati sequabantur eum, rependentes beneficium.

Aiunt autem quidam vnum horum caecorum insigniorem suisse, de quo a Marco facta est mentio tricesimoprimo euangelii sui capite, qui Bartimaeus dicebatur: a Luca vero sexagesimo quarto sui euangelii capite: alterum autem, ab his silentio praeteritum tanquam illius ministrium: quemadmodum sane et de dñobus daemoniacis duodecimo capite praedictum est: idque coaeclura assequuntur, eo quod calem et dixerint et audiuerint, ac similiter sequuti fuerint. Ego vero rō attentius considerata, alterum ab his duobus esse dico eum, de quo habet Marcus: rursusque alterum ab eo, de quo Marcus, illum de quo loquitur Lucas. Is siquidem de quo Marcus, vestem prae nimia festinatione proiecit: et sine contactu sanitatem accepit. Is autem qui apud Lucam est, Christo potius ingrediente Iericho, et non egrediente, sanitatem est consequutus. Huiusmodi etiam opinionem mihi confirmat Chrysostomus, qui de illis vtpote aliis nihil omnino significat.

Cap.

7) Quinque priora vocabula omisit Hentenius.

8) τέταρτος. B.

9) Scilicet Chrysostomus de Marco et Luca hoc loco nihil monet, Matthaeum tantum breuiter explicans. T. VII. p. 653, 654.

Verf. 32. Καὶ — v. 33. ἡμῶν οἱ
οὐφελοί.

⁷⁾ Εἴρωντεν, εἰντὶ τοῦ, ἐκάλεσεν. καὶ τὸν
ἔνεκεν ἐρωτᾶς τούτους; ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ἀλ-
λαζ Βαλομένοις λαβεῖν, ἀλλα δίδωσι. καὶ πῶς
ἐκ ἀπῆγτησεν αὐτοὺς πίειν; δότι πίεσως απόδε-
ξις ἦν ἡ ιραυγή, καὶ τὸ μὴ αποσῆναι ἐπιτιμί-
θέντας.

Verf. 34. Σπλαγχνιθεὶς — αὐτῷ.

Οὐ καρτεροὶ μόνον ἥσαν, ἀλλὰ καὶ σύγνώμο-
νες. ἥκολθένταν γὰρ αὐτῷ, τὴν εὐεργεσίαν αμε-
βόμενοι.

Φασὶ δέ τινες, ἔνα τῶν δύο τούτων τυφλῶν,
τὸν ἐπισημότερον, μημονεύθηναι παρὰ^{b)} μάρκῳ b) Marc. 10, 46.
μὲν, ἐν τῷ τριακοσῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τὸ εὐαγ-
γελίον αὐτοῦ, Βαρτιμαίον καλεόμενον παρὰ λου-
ηᾶ^{c)} δὲ, ἐν τῷ ἔξηκοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ c) Luc. 18, 35.
κατ' αὐτὸν εὐαγγελίου· τὸν ἄλλον δὲ παρασιω-
πηθῆναι τούτοις,^{d)} ὡς ὑπηρέτην ἔκεινον· καθὰ
δὴ καὶ περὶ τῶν δύο δαιμονιζόμενων ἐν τῷ δωδεκά-
τῳ κεφαλαίῳ προειρηται. καὶ τεκμηριοῦνται τὸν
λογον, ἀπὸ τῷ τὰ αὐτὰ καὶ εἰπεῖν, καὶ αἰκοῦσαι,
καὶ ὄμοιος ἀκολεύθησαι· ἐγὼ δὲ σοχαζόμενος, ἐτε-
ρον ἔναντι λέγω, παρὰ τοὺς δύο τέτοις, τὸν τοῦ
μάρκου, καὶ ἐτερον πάλιν, παρὰ τὸν τοῦ μάρκου,
τὸν τοῦ λουκᾶ. καὶ γὰρ ὁ μὲν τοῦ μάρκα καὶ τὸ
ἱμάτιον ἔρδυντεν ὑπὸ τῆς ἀγαν σπεδῆς, καὶ χω-
ρεῖς ἐπαφῆς τὴν ἱασιν ἔλαβεν· ὁ δὲ τοῦ λουκᾶ,
ἔρχομέντου μᾶλλον εἰς ἴεριχῶ τοῦ χριστοῦ. καὶ οὐκ
ἐκπορευομένου, τῆς ἰδεσσεις ἔτυχε. Βεβαιοὶ δέ μοι
μάλιστα τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ὁ^{e)}, χρυσότομος,
θύδεν τι περὶ ἔκεινων ἐπισημηνάμενος, ὡς ἐτέρων
ὄντων.

Cap. XLV. De asina et pullo.

Cap. XXI. v. 1. *Et quum —*
v. 3. eos.

Iam morte sua appropinquante, maiori autoritate negotia attingit: et quia de asina et pullo prophetatum erat, nunc tanquam omnium dominus iubet his quos emittat ut dicant, Dominatio his opus est, et post habitum usum reduci hos ad dominum eorum. Sed Matthaeus asinam dicit et pulum: Marcus vero pulum solum. Inuenietis inquit pullum ailiagatum, super quem nullus hominum fedit. Similiter autem scribit et Lucas. Iohannes vero pullum asinae hunc appellavit, tanquam tellum asinum. Quid ergo dicemus? Quod utrumque opus erat Christo: sed pullo ut super eum vehiceretur: asina autem ut pullum sequeretur: explebat enim mysterium quod futura praefigurabat. Et erat pullus in figuram noui e gentibus populi, venturi ad fidem quae est in Christum: qui ad diuinae legis iugum inexercitatus erat: super quem nullus hominum federat, propheta videlicet vel apostolus. Asina vero in typum veteris e Iudeis populi sub iugo legis degentis. Et pullus quidem Christum vehit insidentem: asina vero sequitur: docente re ipsa, quod postquam Christus gentibus insederit, et in eis tanquam in se credentibus requiescerit, sequentur et Iudei. Dicit enim et Paulus: Caecitas ex parte facta est in Israel, donec plenitudo gentium intrauit: et tunc omnis Israel saluus erit. Propterea ergo Matthaeus exacta diligentia

) Codices Chrysostomi. T. VII. p. 656. C. studuant etiam inter οὐτω et τότε.

ΚεΦ. ΜΕ. Περὶ τῆς ὄνου καὶ
τοῦ πώλου.

Cap. XXI. v. 1. Καὶ ὅτε — v. 3. αὐτούς.

Ἡδη τῆς τελευτῆς αὐτοῦ προσεγγιζόσης, ἐξαισιωτέρον ἀπτεταχ τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπεὶ προφήτευσε τὰ κατὰ τὴν ὄνον καὶ τὸν πώλον, ἀστοπόν, ὡς κύριος πάντων, κελέυετοις ἀποσελλομένοις εἰπεῖν, ὅτι ὁ κύριος χρείαν αὐτῶν ἔχει, καὶ μετὸς τὴν χρείαν αἰντιρέφει αὐτοὺς πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν ὄνον καὶ πώλον λέγει· μάρκος δὲ πώλον μόνον. εὐρήσετε γάρ, Φησι, πώλον^{d)} δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώ^{d)} Marc. 11, 2. πων ἐκάθισεν. ὄμοιος δὲ γράφει καὶ^{e)} λουκᾶς, c) Luc. 19, 30. καὶ ὁ ἰωάννης δὲ τὸν πώλον ταῦτον, ὄναριον^{f)} ὥνο· f) Io. 12, 14. μασεν, ὡς ὄνον νέον, ἐπεὶ καὶ πώλος, τὸ τῆς ὄνου πωλάριον. τί οὖν ἔρευμεν; ὅτι καὶ αἱ φοτέρων μὲν ἔσχε χρείαν ὁ χριστός, ἀλλὰ τοῦ πώλου μὲν εἰς τὸ ἐποχηθῆναι αὐτῷ τῆς ὄνου δὲ, εἰς τὸ ἀκολθῆν τῷ πώλῳ. μυτήριον γάρ ἐτέλει προτυπῶν τῷ μέλλοντᾳ. καὶ ἦν ὁ πώλος μὲν, εἰς τύπον τῇ ἐξ ἐθνῶν νέος λαοῦ, τοῦ πρὸ τῆς εἰς χριστὸν πίστεως ἀγυμνάστη πρὸς τὸν ζυγὸν τοῦ θέατρος τούτους, ἐφ' ὃν ἀδεῖς ἀνθρώπων ἐκάθισε, δηλαδή, προφήτης ἢ ἀπόστολος· ἢ ὄνος δὲ, εἰς τύπον τοῦ ἐξ ἴεραίων παλαιοῦ λαοῦ, τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῷ νόμῳ τελεθντος. καὶ ὁ πώλος μὲν φέρει τὸν χριστὸν ἐποχοῦ· ἐπεταχ δὲ ἢ ὄνος· τοῦ πραγμάτου διδάσκοντος, ὅτι μετὰ τὸ καθίσαι τὸν χριστὸν ἐπὶ ταῖς ἐθν., καὶ ἐπαναπαύσασθαι αὐτοῖς πικεύσασι εἰς αὐτούς, ἀκολθήσασι τέτοις καὶ οἱ ἴεραιοι. λέγει γάρ καὶ παῦλος,^{g)} ὅτι πάρωσις τῷ ἵστρῳ λα^{g)} Rom. 11, 23. αὐτὸ μέρους γέγονεν, ἀχεις οὐ τὸ πλήρεμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ τότε¹⁾ πᾶς ἵστρος σωθήσεται.

gentia utriusque iumenti meminit: caeteri autem breuitatis causa pullum quidem scriperunt, eo quod super illum vectus sit saluator: asinam vero filius praetererunt, ut quae tantum sequebatur. Vectus est itaque super pullum Christus: simul praefigurans, ut dictum est, quod futurum erat: simul etiam, quia contingebat quosdam imbecilliores indigere iumentis, etiam in hoc modum posuit, offendens non oportere discipulum suum equo aut mulo uti, sed asino: et ubique sola id fieri necessitate.

Verf. 4. *Hoc — v. 5. filium subiugalis.*

Hoc, Quid? Discipulos missos esse ut asinam et pullum adducerent. Prophetam autem dicit nunc Zachariam. Completa est itaque huiusmodi prophetia: eius vero completio rursus facta est alterius rei prophetia, puta sidei gentium ut diximus. Filia autem Sion est ipsa Sion, sicut filius hominis ipse homo. Nam et hoc idioma est Hebraicae phrasis. Et Sion quidem est Ierusalem: rex autem Sion ipse Christus, vel tanquam Deus, vel tanquam e regia Dauid radice progenitus: vel etiam tanquam is qui in eam plurima contulit beneficia. Venit ergo ad eam mansuetus: neque satellites habens, neque qui lanceam, gladium, aut faces ferant. Sed multam prae se ferens mansuetudinem ac humanitatem. Sedens vero super asinum et pullum, non diuissim, modo super hunc, modo super illum: neque tanquam super bigam ab his traxam, sed asinum et pullum, intellige ipsum pullum, asinom quidem natura, pullum vero aetate. Tu ergo interroga Iudeum quis rex venerit Ierusalem asino et pullo vectus? nullum enim alium dicere poterit praeter Christum.

† Aliter

διὰ τοῦτο τοῖνυν μαθεῖσις μὲν, δὶ αὐτοῖς, καὶ αἱμόφοτέρων ἐμνημόνευσε τῶν ὑποζυγίων· οἱ δὲ ἄλλοι, διὸ συντομίᾳν, τὸν πῶλον μὲν αὐτέργασψιν, ὡς ἐποχηθέντος αὐτῷ τῇ σωτῆρος· τὴν ὅνον δὲ παρεσιώπητον, ὡς ἐπομένην μόνον. ἐπωχήθη μὲν οὖν τῷ πῶλῳ χριστός, ἀμα μὲν, ὡς εἰρηται, προτυπών τὸ μέλλον, ἀμα δὲ καὶ, ἐπεδὴ συνέβαινεν, αὐθεντέρους σύτας τινας ὑποζυγίων διδοθεί, πάντανθα μέτρον ἔθηκε, δεκανός, οτι οὐ χρὴ τὸν αὐτοῦ μαθητὴν ἵππῳ ή ῥμιόνῳ κεχρηθεί, ἀλλ' οὐ, καὶ πανταχοῦ μόνης τῆς χρειας γίνεθαι.

Vers. 4. Τοῦτο — v. 5. οὐδὲ ὑποζυγίου.

Τοῦτο, ποῖον; τὸ ἀποστῆλαι τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ἀγαγεῖν τὴν ὅνον καὶ τὸν πῶλον. προφήτην δὲ νῦν λέγει, τὸν ζαχαρίαν. πεπλήρωται μὲν οὖν ή τοιαύτη προφητεία. γέγονε δὲ ταύτης ή πλήρωσις, προφητείᾳ πάλιν ἐτέρου πράγματος, Φημὶ δὴ, τῆς πίσεως τῶν ἔθνῶν, ὡς εἰρήκαμεν. Συγάντηρ δὲ σιών, αὐτὴ ή σιών, ὡς οὐδὲς αὐθερώπου, αὐτὸς οὖν θεόπος. ίδιαμα γαρ καὶ τοῦτο τῆς ἐβραϊδος διαλέκτου. καὶ σιών μὲν, ή ιερεγσαλήμ· βασιλεὺς δὲ τῆς σιών, οὐ χριστός. τοῦτο μὲν, ὡς θεός· τοῦτο δὲ, καὶ ὡς ἐκ βασιλικῆς διζητησαντος τῆς τοῦ δαυΐδ· ἔτι δὲ ηγή, ὡς εὐεργέτης αὐτῆς. ἔρχεται δὲ πρὸς αὐτὴν πρεσβύτος, μήτε δορυφόρους ἔχων, μήτε ξιφοφόρους, μήτε δαβδέχους, ἀλλὰ πολλὴν τὴν οὐεξότητα καὶ ἐπιεικειαν ἐνδεκτούμενος. ἐπιβεβηκὼς δὲ ἐπὶ ὅνον καὶ πῶλον, οὐκ ίδια καὶ ίδια, ἐδὲ ὡς ἐν συνωρίδι· ἀλλ' οὐν καὶ πῶλον, τὸν πῶλον νέησον. οἷς μὲν, τῇ Φύτει πῶλον δὲ, τῇ ἡλικίᾳ. σὺ δὲ ἐρώτησον τὸν ιεδαῖον. ποῖος βασιλεὺς ἡλίθεν εἰς ιερεγσαλήμ οὐω καὶ πῶλῳ ἐποχθμένος; δένεια γαρ ἐτερού εἰπεῖν άντι ἔχοι παρόν τὸν χριστόν.

† Aliter quoque filia Sion est Ierusalem, eo quod subiecta sit monti qui vocatur Sion. Dicitur quoque ipsa Ierusalem Sion, propter montem Sion qui supra ponitur, ut sit metaphorica appellatio.

Vers. 6. Euntes — v. 7. pullum.

Marcus autem particularius recitat id quod fecerunt. Ait enim: Abierunt et inuenierunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in biuio: soluuntque illum. Et quidam eorum qui ibi stabant dixerunt eis, Quid facitis soluentes pullum? At illi dixerunt sicut praeceperat Iesus, et dimiserunt eos. Haec sane Marcus, ianuam dicens domus dominorum pulli.

Considera autem quod omnia ad praefigurationem faciant. Sicut enim asina et pullus foniculis alligati erant foris in biuio, ita quoque antiquus Iudeorum populus, nouusque gentium, peccatis alligantur extra ecclesiam in vita: Nam hanc per biuum intelligimus. Et quemadmodum Apostoli soluta illa animalia adducunt ad Christum, ita sane et istos. Ad haec sicuti tentauerunt quidam prohibere hos, puta domini ipsorum, sicut dicit Lucas: audito autem quod domino his opus esset, concederunt: ita sane et in his: tentant quidem, qui dominantur eis daemones prohibere: audito vero quod Deo his opus est, permittunt.

Vers. 7. Et — vestimenta sua.

Posuerunt et super asinam et super pullum, ignorantes super quem illorum vehi vellet.

Vers. 7.

²⁾ Inclusa in marg. exhibet. B.

³⁾ τε νύπτε. A.

⁴⁾ τετο. B.

[Καὶ²⁾ ἄλλως δὲ, θυγάτηρ τῆς σιών, ἱερεῖς
σαλήμ, διὰ τὸ ταύτην ἴποιεῖθε τῷ ὅρει τῷ κα-
λεμένῳ σιών· λέγεται δὲ καὶ ἡ ἱερεῖςαλήμ σιών,
ἀπὸ τοῦ ἐπικεκρένου ὅρους μεταλαχοῦσα τῆς το-
σύτης κλήσεως.]

Vers. 6. Πορευθέντες — v. 7. πῶλον.

Μάρκος δὲ λεπτομερῶς ἀπαγγέλλει, τί ἐποιή-
σαν. λέγει γὰρ, ὅτι¹⁾ ἀπῆλθον, καὶ εὔρον τὸν ^{h)} Marc. II.
πῶλον δέδεμένον πρὸς τὴν Θύραν εξώ ἐπὶ τοῦ
ἄμφοδος, καὶ λύσουσιν αὐτόν. καὶ τινες τῶν ἐκεῖ
ἔτηκότων ἔλεγον αὐτοῖς· τί ποιεῖτε λύσυτες τὸν
πῶλον; οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς, καθὼς ἐνετείλαστο ὁ
ἱησοῦς· καὶ ἀφῆκαν αὐτούς. ταῦτα μὲν ἐν ὑπάρ-
κος, Θύραν λέγων, τὴν τοῦ σίκου τῶν³⁾ κυρίου τὸ
πῶλον ἄμφοδον δέ ἐσιν, οὐδεὸς.

Σύνοπτει δὲ πάντα κατὰ προτύπωσιν. ἀσπερ-
γεὶς οὐδὲν καὶ ὁ πῶλος ἐδέδοντο σχοῖνες εἴξω, ἐπὶ⁴⁾
τοῦ ἄμφοδου· ὅτῳ καὶ ὁ παλαιὸς λαός, οὐ εἴ-
κουδεῖσιν, καὶ ὁ νέος, οὐ εἴ ἐθνῶν, δέδενται ταῖς
ἄμαρτίαις, εἴξω τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τῷ βίου.
τέτοι⁴⁾ γάρ ἄμφοδον νοθμεῖν. καὶ ἀσπερ ἐκεῖνοι
τὰ ζῶα λύσαντες οἱ ἀπόστολοι προσάγουσι τῷ χει-
ρῷ· ὅτῳ δὴ καὶ τούτας· καὶ ἀσπερ ἐπ’ ἐκείναν
ἐπεχείρησαν μὲν τινες καλύσαν, ἥγουν, οἱ κύριοι
αὐτῶν, οἱς εἶπε¹⁾ λουκᾶς, ἀκέσσαντες δὲ, ὅτι ὁ ⁱ⁾ Luc. 19, 33.
κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει, παρεχώρησαν· ὅτῳ
δὴ καὶ ἐπὶ τούτων, ἐπιχειρεούσι μὲν οἱ κυριέσσαντες
αὐτῶν δαιμόνες καλύσαν, ἀκέσσαντες δὲ, ὅτι ὁ
θεὸς αὐτῶν χρείαν ἔχει, παρεχώρεούσι.

Vers. 7. Καὶ — τὰί μάτια αὐτῶν.

Ἐπιθημαν καὶ ἐπὶ τῆς ὄνου, καὶ ἐπὶ τοῦ πῶλου,
μὴ γινώσκαντες, ἐπὶ τίνος αὐτῶν ὀχηθῆναι βέ-
λεται.

Vers. 7.

Vers. 7. *Et — super ea.*

Super ea puta vestimenta quae pullo erant superposita. Possunt autem discipulorum vestimenta reconditiori intelligentia dici virtutes, quae intelligibilia sunt animae vestimenta, illos adornantia qui Christo adducuntur. Lucas autem dixit, quod discipuli imposuerunt Iesum super pullum: discipuli enim verbum gentibus superimponunt.

Vers. 8. *Plurima — sua.*

Ostenderunt quod plus quam prophetam cum habebant: ideo etiam excellenti modo ipsum honorerunt. Nam et modico ante tempore quum Lazarum resuscitasset, magnam apud eos reverentiam acquisivit. Ab iis inquit ergo et nos corporis ornatum propter Christum, et ornemus viam eius, abiicientes opes ac affectiones quibus induimur aut circumdiamur.

Vers. 8. *Alii — in via.*

Marcus vero *σοβαῖδες* dixit. Est autem *σοβᾶς* ramorum congeries. Oliuarum nempe rami erant. Nam tunc montem oliuarum praeteribant.

Vers. 9. *Turbæ autem — Dauid.*

Hosanna Hebraicum est, et significat interdum hymnum siue laudem: quandoque vero serua. Nunc ergo tantundem est ac si dicat, Hymnus filio Dauid.

Vers. 9. *Benedictus — domini.*

In nomine domini, hoc est a domino. Benedictus qui venit a Deo, benedictus qui missus est a Deo.

Vers. 7. Καὶ — ἐπάνω αὐτῶν.

Ἐπάνω αὐτῶν, ὅηλοδὴ τὰν ἴματίων, τὰν ἐπιτεθέντων τῷ πώλῳ. Εἰν δὲ ἀν ἴματίαις τῶν ἀποσόλων αἱρεγωγικῶς, οὐ ἀρεταῖ, ταὶ νοητὰ περιβόλαια τῆς ψυχῆς, αἷς περιτέλλεται τὸς προσαγομένους τῷ χριστῷ. λουκᾶς δὲ ἔρηκεν, ὅτι οἱ μαθηταὶ^{k)} ἐπεβίβασκαν τὸν ἵησον ἐπὶ τὸν πῶλον. k) *Luc. 19, 35.* οἱ μαθηταὶ γὰρ ἐπεβίβαζοντι τὸν λόγον ἐπὶ τὰς ἔθνη.

Vers. 8. Ὁ δὲ πλεῖστος — αὐτῶν.

Ἐδεξαν, ὅτι ὑπὲρ προφήτην αὐτὸν εἶχον. διὸ καὶ ὑπερβαλλόντως αὐτὸν ἐτίμησαν. προ ἀλίγου γὰρ τὸν λάζαρον αἱρεσήσας, ὡς ὁ ἰωάννης Φησί, πολὺ σέβας τούτοις ἔνεβαλε. φίψωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸν κόσμον τῷ σώματος διὰ χριστὸν, καὶ ποσμήσωμεν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, φίπτοντες, ἀπερβεβλήμεθα, κατέματα καὶ πάθη.

Vers. 8. Ἄλλοι — ἐν τῇ ὁδῷ.

Μάρκος^{l)} δὲ,⁵⁾ σιβάδας εἶπε. σιβὰς δὲ, ἥ¹⁾ *Marc. 11, 8.* σωρεῖσι τῶν κλάδων. ἐλαῖων δὲ ἦσαν οἱ κλάδοι. τὸ γὰρ ὄρος τῶν ἐλαιῶν τηνικαῦτα παρέμειβον.

Vers. 9. Οἱ δὲ ὄχλοι — δαυίδ.

Τὸ ὠταννὲ, ἐβραιικὸν μὲν ἐσι, σημαίνει δὲ, ποτὲ μὲν, ὑμνον, ποτὲ δὲ, σῶσον δῆ. νῦν οὖν Φησὶν, ὑμνος τῷ οὐώ δαυίδ.

Vers. 9. Ἐυλογημένος — κυρίου.

Τὸ ἐν ὀνόματι κυρίῳ, ἀντὶ τοῦ, παρὰ κυρίου. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἀπὸ θεοῦ, εὐλογημένος ὁ

πεμ-

⁵⁾ σιβάδας. A. et mox siβάς.

Deo. Marcus autem addidit: Benedictum quod venit regnum in nomine domini patris nostri David. Existimabant enim, quod erigeretur ab eius thronus regni David: unde gaudentes dicebant, Benedictum quod redit regnum primi patris nostri David. Quod venit in nomine domini a ^{etiam} hoc est a Deo. Iohannes vero dicit, Benedictus qui venit in nomine domini rex Israel. Verisimile enim est tunc omnia fratre dicta a turbis quae precedebant et quae sequebantur: quaeque egressae erant in occursum eius. Intelligitur etiam, In nomine domini, in maiestate domini, in ordine regio.

Vers. 9. *Hosanna — excelsis.*

Iaus in excelsis. Laudent etiam qui sunt inter excelsas virtutes sive angelos Deum qui nobis misit regem, ac instaurauit regnum David. Lucas vero loco Hosanna in excelsis, dixit, Gloria in excelsis. Hic autem et de discipulis scribit, quod dicebant, Benedictus qui venit rex in nomine domini, pax in coelo et gloria in excelsis. Considera vero quomodo in tali plausu tantoque clamore, pullus quanquam omnino dominus, mansuetissime tamen incedebat, praesignans plane gentium obedientiam, et omnimodam eorum ad disciplinam immutationem.

Vers. 10. *Quumque intrasset — hic?*

Commota est, id est, turbata est, excitato tumultu propter plausum et fauores.

Vers. 11.

⁶⁾ δέ, pro γάρ. A.

⁷⁾ Ήις πάλιν addit. A. mox autem omittit.

⁸⁾ Βατιλέαν. A.

⁹⁾ Malim δέ, loco δέ. Nam de Luca sermo est, de quo iam dixerat δέ.

περιφθεῖς ἐκ θεοῦ. μάρκος δὲ προσέθηκε, καὶ εὐ-
λογημένηⁱⁱⁱ⁾ ἡ ἐρχομένη βασιλεία ἐν ὀνόματι νυ-
γίου, τῷ πατρὶ οὐκανδαλισθεὶς. ὑπέλαβεν γὰρ,⁶⁾
ὅτι αὐτορθώθη ὁ καταβεβλημένος. Θέοντος τῆς βα-
σιλείας τῷ δαινῷ. ὅτεν χαιρούτες ἔλεγον, καὶ εὐ-
λογημένη⁷⁾ ἡ ἐρχομένη πάλιν βασιλεία τοῦ προ-
πάτορος οὐκῶν δαινῷ. ἐρχομένη δὲ ἐν ἀνόματι κυ-
ρίου, τετέτων, ἀπὸ θεοῦ. ὁ δὲ ἰωάννης φησίνⁱⁱ⁾ n) Io. 12, 13.
εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου βασι-
λεὺς τοῦ ἵστατο. πάντα γὰρ εἰκὸς ὑπὸ τῶν ὄχλων
τότε ἐηθῆναι, τῶν τε προσεγόντων, καὶ τῶν ακο-
λαγθούντων, καὶ τῶν ἐξελθόντων εἰς ὑπάντησιν
αὐτῷ. γενέται δὲ τὸ ἐν σὶ ὄματι κυρίῳ αὐτὶ τοῦ,
ἐν δέξῃ κυρίου, ἐν τάξει βασιλέως.

Vers. 9. Ὀσανὰ — ὑψίσις.

⁸⁾ Τυρος ἐν ὑψίσισι, ὑμιούντων καὶ τῶν ὑψίσων
δυνάμεων, ἥτοι, τῶν αὐγήθλων τὸν θεὸν, τὸν
πέμψαντα οὐκίν βασιλέα,⁸⁾ καὶ αὐτορθώσαντα
τὴν βασιλείαν δαινῷ. ὁ δὲ λουκᾶς, αὐτὶ τοῦ ἀσαν-
γὸς ἐν τοῖς ὑψίσισι, δοξᾷ⁹⁾ ἐν ὑψίσισι εἰπεν. εὑ-
τος⁹⁾ δὲ ἴσορει καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ἔτι ἔλεγοι,
εὐλογημένος p) ὁ ἐρχόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι p) Luc. 19, 38.
κυρίου, εἰρήνη ἐν δέσμῳ καὶ δόξᾳ ἐν ὑψίσισι. εἰρή-
νην, τὴν χαιρὰν συμάσσας. σκόπεος δὲ, πῶς ἐν
τοιέτῳ κρότῳ, καὶ τοσαύταις κραυγαῖς, ὁ πῶ-
λος, καյτοι παντελῶς ἀδάμαντος ὡν, ὅμως εὐ-
τάκτως ἐφέρετο, προτυπῶν πάντως τὸ καταπε-
θὲς τῶν ἐθνῶν καὶ τὴν αὐθέαν αὐτῶν μεταβολὴν
εἰς εὐταξίαν.

Vers. 10. Καὶ εἰσελθόντος — οὗτος;

⁹⁾ Εσθίωη, αὐτὶ τοῦ, ἐταράχθη, θορυβηθεῖσα
ἐπὶ τῷ κρότῳ καὶ ταῖς εὐφημίαις.

Vers. 11.

Vers. 11. *Turbae vero — Galilaeae.*

Et si plus quam prophetam eum habebant, prophetam tamen eum dicebant: quia nihil excelsius concipere poterant propter humanam eius opera. Lucas autem dicit, Et quidam phariseorum de turba dixit ad eum, Magister increpa discipulos tuos. Et respondens ait illis, Dico vobis, quod si hi tacuerint, lapides clamabunt. Inuidia enim moti dicebant, Prohibe discipulos tuos, ne te huiusmodi plausibus ac fauoribus prosequantur. Dicens autem, Si hi tacuerint, lapides clamabunt: ostendit, quod impossibile sit suam taceri gloriam. Possunt quoque lapides dici, qui ex gentibus crediderunt, tanquam prius mente indurati ac insensibiles ad diuinam Dei cognitionem, qui postquam Apostoli morte tacuerunt, iam claimant praedicantes.

Vers. 12. *Et — columbas.*

Similia quoque dicit Iohannes: sed ille quidem circa principium euangeli. Matthaeus autem et ceteri circa finem. Manifestum ergo quod bis haec fecerit Christus, variisque temporibus. Et tunc quidem dicunt ei Iudei: Quod signum ostendis nobis? modo autem tacent. Et vide abiectiōnem eorum, In templo siquidem cauponabantur: et hi quidem vendebant indigenib⁹, quae ad sacrificium apta erant, oues dico, boues ac columbas: sicut Iohannes manifestauit, et si quid est simile. Alii vero emebant. κολλυβίσαι autem pro quibus vertimus Numularios, sunt mensatii siue

¹⁾ δὲ, addit. A.

²⁾ πεπηρυμένοι. A.

³⁾ τότε λέγουσιν of ἰδεῖσι. A.

Vers. 11. Οι δὲ ὄχλοι — γαλιλαῖας.

Ἐκαὶ ὑπὲρ προφήτην αὐτὸν εἶχον, ὅμως προφήτην αὐτὸν ὠνόμαζον, ὃδὲν ὑψηλότερον ἐννοεῖν δυνάμενοι, διὰ τὰ αὐθεωποπρεπῆ τέττα. λουκᾶς δὲ Φησὶν, ὅτι καὶ τινες τῶν⁴⁾ φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ^{q)} Luc. 19, 39. ὄχλοις πρὸς αὐτόγενες διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς λέγω ὑμῖν, ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κενράξονται. φθονήσαντες γὰρ ἔλεγον, ὅτι κώλυσον τοὺς μαθητάς σθ τοιαῦτα κροτεῖν καὶ εὐφημεῖν σε. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐάν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κενράξονται, ἐνέφηνεν,¹⁾ ὅτι αὖδύνατον σιωπῆσθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ. λέγοντο δὲν λίθοι καὶ οἱ πιεζόσαντες ἐξ ἐθνῶν, ὡς ἔντες πρόερον²⁾ πεπωρωμένοι τὸν νοῦν, καὶ ἀναίσθητοι θεογνωσίας ἀληθινῆς, οἵτινες σιωπησάντων τῶν ἀποσόλων τῇ τελευτῇ, λοιπὸν αὐτοὶ κράζουσι κηρύττοντες.

Vers. 12. Καὶ — περιτεράς.

Tὰ παραπλήσια καὶ ὁ ἰωάννης Φησὶν, ἀλλ’ ἐπέννος μὲν κατ’ ἀρχὰς τοῦ εὐαγγελίου, ματθαῖος δὲ καὶ οἱ λοιποὶ πρὸς τῷ τέλει. δῆλον οὖν, ὅτι δις ταῦτα πεποίκινεν ὁ χριστὸς, καὶ κατὰ διαφόρους καρέας. καὶ τότε³⁾ μὲν λέγεσιν ἰουδαῖοι πρὸς αὐτὸν, τί⁴⁾ σημεῖον δεικνύεις ἥμιν⁵⁾ ^{r)} Io. 2, 18. ἀρτὶ δὲ σιγῶσιν.⁴⁾ ὅρα δὲ τὴν καταφρόνησιν αὐτῶν. ἐν τῷ ναῷ γαρ ἐκαπήλευσον. καὶ οἱ μὲν ἐπώλουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χρήζουσι, πρόβατα, λέγω, καὶ βόες καὶ περιτεράς, ὡς ὁ ἰωάννης ἐδήλωσε. καὶ εἴ τι τοιότον οἱ δὲ ἄγοραῖον. κολλυβισάρῃ δὲ εἰσιν, οἱ τραπεζίται. καταλλάκτας δὲ τούτους ὄνομάζουσιν οἱ πολλοί.

κόλ-

⁴⁾ γνῶσιν, pro σιγῶσιν. A.

sive trapezitae, et quos multi καταλλέλεις vocant, hoc est ut vulgus dicit, Cambiatores. Nam κέλλυβος obolus, et κέλλυβίζω commuto dicitor. Ingressus est ergo Christus templum cum magna libertate, tanquam paterfamilias domum suam, et eos qui iam dicti sunt elecit, ac potentiam quam ut Deus ad omnes habebat manifestans, et propter immunitatem a peccato confidens, hinc quidem ornatus templi sui curam habet, hinc autem sacrificiorum quae per sanguinem fiunt reiectionem manifestat. Praeterea instruit nos ut pro ecclesia libere agamus.

Vers. 13. *Et — vocabitur.*

Scriptum est in propheta Iesaiā.

Vers. 13. *Vos — latronum.*

Latrones nominauit eos, qui in illo cauponabantur, quod ad modum latronum luctis inhibarent: latrones siquidem lucri auditate tenentur. Aut quia ea quae vendebantur ex rapina vel auaritia erant. In Ieremias autem scriptum est, Num spēlunca latronum domus mea est?

Cap. XLVI. De caecis et claudis.

Vers. 14. *Et — eos.*

Claudus est quisquis non recta ad virtutem incedit. Et caecus est omnis qui quod bonum est ac honestum non intuetur.

Vers. 15. *Videntes — indignati sunt.*

Dispensatorie ordinauit Deus, ut pueri quoque laudarent eum: quo ab omni contradictione exclude.

κόλλυβος γάρ, ὁ ὄβελὸς, καὶ πολλυβίζω λέγεται, τὸ καταλλάσσων. σύνδεσμον εὖν ὁ γριπὸς εἰς τὸ ιερὸν μετὰ παρόπολις, ὡς σύνδεσμός του. ἐξέβαλε δὲ καὶ τοὺς ἀνθέντας, καὶ τὰ ἀνθέντας, τίντε κατὰ πάντων ἐξεσταν, ἵνα ὡς θεοῖς εἴχε, παραγγυμῶν, καὶ τῇ αὐταμαρτησίᾳ τεθαρρύηκας· καὶ τοῦτο μὲν, τῆς εὐνομίας τοῦ οὐκείου ναὸς Φροντίζων· τοῦτο δὲ, προσδηλῶν τὴν ἐκβολὴν τῶν διαμέστων θυσιῶν· τοῦτο δὲ καὶ παιδέων ἥμᾶς, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας παρέγησιάζεται.

Vers. 13. Καὶ — πληθήσεται.

Γέγραπται ἐν τῷ προφήτῃ ἡσαίᾳ.

Vers. 13. Τμῆς — λησῶν.

Λησῶν ὠνόματε, τοὺς ἐν αὐτῷ καπηλέυσατε, διὸ τὸ ὄμοιος τοῖς λησῶν φιλοκερδῶν. οἱ λησαὶ γάρ φιλοκερδῶσι. οἱ διότι τὰ πωλούμενα, ἐξ αἰγαλύντων καὶ πλεονεξίας ἥσαν. ἐν τῷ ιερεμίᾳ^{s)} s) Ier. 7, 18. δὲ γέγραπται, μὴ σπήλαιον λησῶν ὁ οἶκος μου ἔστι;

ΚεΦ. Ms. Πεξὶ τῶν τυφλῶν
καὶ χωλῶν.

Vers. 14. Καὶ — αὐτούς.

Χωλός ἔστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ βαίνων ὀρθὰ πρὸς αἱρετήν τυφλός^{s)} ἔστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ νοῶν τὸ καλόν.

Vers. 15. Ἰδόντες — ἡγανάκτησαν.

^{s)} Ωμονόμητεν ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς πάντας ὑμνῆσαν αὐτὸν, ἵνα πάσης ἀντιλογίας ἀποκλεισθῶσιν Fff 2 ιεδαῖος,

^{s)} δὲ, interponit. A.

cluderentur Iudei, videntes filios qui apud se fuerant enutriti ac instructi, mirabiliter ac supernaturaliter motos ad Christi laudem. Verum illi fiunt ex hoc multo impudentiores, atque inuidia disrupti insaniunt.

Vers. 16. *Et — dicunt?*

O impudentiam: aequum potius erat ut diceret eis Christus: Auditis quid dicunt hi filii vestri, qui me nunquam viderunt?

Vers. 16. *Iesus autem — utique.*

Omniō inquit audio. Et quia plurimum impudentes erant sicut diximus, increpatoria usus est responsione, dicens.

Vers. 16. *Nunquam — laudem?*

Dauid dictum est, quo ea quae tunc siebant prophetauerat. Itaque stupore plenissimum est hoc miraculum. Tunc enim chorus puerorum lacientium clare loquutus est. Siquidem non simpliciter pueri erant, sed pueri infantes ac lacientes. Perfecisti vero, id est perfectum ex imperfecto ore fecisti. Bene autem dixit, Ex ore infantium. Nam os erat iufantium: id autem quod dicebatur, potentiae ipsius erat, quae disertam reddebat immaturam lacientium linguam. Et hoc quoque miraculose factum est ad discipulorum consolacionem, ut de seipsis confiderent, quod qui disertam fecerat balbutientem linguam, sapientem etiam facturus erat eorum ruditatem. Erat et hoc figura gentium, quae quum ad Theologiam et diuina verba

⁶⁾ ἐπειδὴ, pro ἐπει. A.

ισδαιοί, βλέποντες τὰ ἔκγονα αὐτῶν, τὰ πάρ' αὐτοῖς τρεφόμενα καὶ παιδεύμενα, κινούμενα πρὸς ὑμνον τοῦ χριστοῦ παιδεῖξας καὶ ὑπερφυῶς· οἱ δὲ σφοδρότεροι μᾶλλον ἀναισχυντοῦσι καὶ τῷ φθόνῳ διαβρέηγνύμενοι μάλιονται.

Vers. 16. Καὶ — λέγουσιν;

¹⁾Σὺ τῆς ἀναιδείας! τὸν χριστὸν εἰκὼς ἦν εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς, ἀκέτε, τί οὗτοι λέγοσιν, οἱ πάτερες ὑμῶν, οἱ μηδέποτέ με θεασάμενοι;

Vers. 16. Ο δὲ ἡσοῦς — ναί.

Ναί, Φησιν, ἀκέω. καὶ ἐπει.,⁶⁾ ὡς ἔφημεν, σφόδρα ἡγαινούτεν, ἐπιπληκτικώτερον κέχρηται τῇ ἀπολογίᾳ λέγων·

Vers. 16. Οὐδέποτε — αὖνον;

Τοῦ δικυῖδ μὲν τὸ ἁητὸν, προεφήτευε δὲ τὰ τηνικῶτα γνόμενα. ἐπιπληκτικώτερον δὲν τὸ τοιοῦτον θεῦμα. τότε γὰρ πρῶτον χορὸς παιδῶν ὑπομαζίων τρανῶς ἐφθέγξατο. οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἥσαιν παιδεῖς, ἀλλὰ παιδεῖς νήπιοι, καὶ θηλάζοντες. κατηρτίσω δὲ, ἀντὶ τοῦ, τέλεον ἐποίησας ἐξ ὀτελῆς σόματος. καλῶς δὲ εἶπεν, ἐκ σόματος νηπίων. τὸ σόμα γὰρ ἦν, τῶν νηπίων· τὸ δὲ λεγόμενον, τῆς δύναμεως αὐτοῦ, τρανούσης⁷⁾ τὴν ἀλώροι γλῶσσαν τῶν θηλαζόντων. ἐθαυματουργήθη δὲ τοῦτο καὶ πρὸς παιδάκησιν τῶν μαθητῶν, ἵνα θαρρήσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὡς ὁ τὴν ψελλίζουσαν γλῶσσαν τρανώσας, σοφίσει καὶ τὴν ἴδιωτείαν αὐτῶν. ἦν δὲ τοῦτο καὶ τύπος

7) δὲ, addit. A.

verba balbutirent, repente ita perfecte resonarunt, vt ab omnibus exaudiri possent.

Vers. 17. *Et — illuc.*

Exiuit vt affectus tumorem in illis remitteret, et accensum inuidiae eorum ignem extingueret.

Cap. XLVII. De fico, quae exaruit.

Vers. 18. *Mane — v. 19. ficus.*

Quia frequenter demonstrauerat potentiam suam, qua beneficia praestabat: seueram autem et ultioris inflictuam, ne semel quidem: iam etiam demonstrare eam intendit, vt hic quoque discipuli considererent, quod potens esset vicisci insidiantes Iudeos, quodque non pateretur non volens. Hanc autem in hominem non exercet, vt pote hominum amator, sed in plantam. Ideo se fixit esurire, et venit ad ficum, si forte in ea quippiam inueniret, sicut dixit Marcus. Atqui sciebat se nihil in ea inuenturum. Nam et hoc dixit Marcus, addens quod non erat tempus ficuum. Dispensatorie autem haec effinxit, vt apta occasione ad miraculi operationem descendat, soloque verbo ficum arescere faciat, et suam punituam offendat potentiam. sicut eius intentum erat. Arefacit quoque plantam, quae prae cacteris maiorem habet humorem, vt minus fiat miraculum. Ne ergo inquiras, cur punita sit planta, quae nihil offenderat, sed solem intuere miraculum, eumque admirare qui operatus est. Punita est enim, non quod

¹⁾ Vide infra ad Io. 4, 7. ad ista: λέγει αὐτῷ.

²⁾ ἔγραψεν. B.

τῶν ἐθνῶν, ἀ τελλίζονται πρὸς θεολογίαν,
εἰφενίδιον ἡχησαν τέλειον καὶ ἔξαιρουσον.

Vers. 17. Καὶ — ἐκεῖ.

³Ἐγίλθε, χαλῶν αὐτοῖς τὸν ὄψιν τοῦ πάθους,
καὶ σβενιύων τὴν πυρκαϊὰν τοῦ φθόνου αὐτῶν.

ΚεΦ. ΜΖ. Περὶ τῆς Ἑγρανθεός.
σης συκῆς.

Vers. 18. Πρωΐας — v. 19. συκῆ.

³Ἐπεὶ τὴν μὲν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δύναμιν πολλάκις
ἐπεδείχθη τὴν δὲ τιμωρητικὴν οὐδὲ ἄπαξ,
δεῖχθει λοιπὸν καὶ ταύτην βεληθεῖς, ἵνα θερέτ-
σωσιν οἱ μαθηταὶ πάντευθεν, ὅτι δυνατός ἐστιν
ἀμύνασθαι τοὺς ἐπιβλέποντας ιεράious, καὶ ὅτι
οὐκ ἀν ποτε πάθοι, μὴ θέλων, εἰς σὺνθρωπον
μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται ταύτην, ὡς φιλάνθρωπος
εἰς τὸ φυτὸν δέ. διὸ καὶ σχηματίζετο⁸⁾ πεντάν,
καὶ ἔρχεται πρὸς τὴν συκῆν, εἰς τὸν εὐρύτερον τὸν
αὐτῆς, καθὼς εἴπει¹⁾ μάρκος, καίτοι γαώσκων, ^{1) Marc. 11, 12.}
ὡς οὐχ εὐρήσει. καὶ τοῦτο γαῖκαί αὐτὸς οὐτος ὁ ^{13.}
μάρκος εἶρηκε, πρεσβεῖς· ὅτι²⁾ οὐκ ἦν παιρὸς σού- ^{v) Marc. 11, 13}
κων. καὶ ταῦτα πλάττεται κατ' αἰκνευμάτων, ἵνα
εὐαφόρημας ἐπὶ τὴν θαυματουργίαν ἔλθῃ. καὶ
λόγω μόνῳ Ἑγραίνει³⁾ τὴν συκῆν, καὶ δεῖκνυσι
τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ὡς ἦν αὐτῷ σκο-
πός. Ἑγραίνει δὲ τὸ μηρέτερον τῶν ἀλλων φυτῶν,
ἵνα καὶ μεῖζον τὸ θαῦμα γένηται. μὴ τοίνυν
ἀκριβολογεῖ, διετί τετιμώρηται τὸ φυτόν, ἀραι-
τιον δι' ἀλλὰ μόνον ὅρα τὸ θαῦμα, καὶ θαύμα-
ζε τὸν θαυματουργόν. τετιμώρηται γάρ, ¹⁾ οὐχ
Fff 4 ώς

¹⁾ γὰρ, abest. A.

quod peccauerit, sed ut discerent qui sequebantur, quod etiam ultionem sumere posset Christus.

† Ficus solis ornata foliis, Iudeorum erat synagoga, fructum non habens iustitiae, sed consuetudinum effictarum ostentationem, tanquam folia producens? Vel etiam aliter: cultus diuinus qui in umbris et figuris corporalibus erat, ac iudaicae obseruationes, possunt dici ficus illa.

Vers. 20. *Et — ficus?*

Videntes: non statim, sed die sequenti. Ait enim Marcus: Et quum iam facta esset vespera, egrediebatur extra ciuitatem. Et mane praeterentes, viderunt sicum exaruisse radicibus. Recordatusque Petrus ait illi: Rabbi ecce ficus quam execratus es, exaruit. Recordatus enim execrationis ostendit ei sicum.

Vers. 21. *Respondens — fiet.*

Similia quoque his dixit tricesimo quinto capite. Quaere itaque ibi enarrationem, per quam scire et haec manifeste poteris. Marcus verum Iesum dixisse refert: Quicumque dixerit monti huic, Tollere et proice te in mare, et non dubitauerit in corde suo, sed crediderit quod quae dicit fient: erit illi quicquid dixerit. Mons tamen etiam dia-bolus intelligitur propter elationem: mare vero abyssus et chaos siue vorago inferni.

Vers. 22.

ώς ἀμαρτῆσαν, ἀλλ' οὐ μάθωσιν οἱ ἀκολούθαι·
ὅτι καὶ κολαΐζειν ὁ χριστὸς δύναται.

[Συκῆ,²⁾ Φύλλοις καμῶσα μόνοις, ή τῶν
ἰεδαίων συναγωγὴ, καρπὸν μὲν δικαίουντος εὔκ
έχουσα, μόνην δὲ τὴν τῶν πεπλανημένων ιδῶν
ἐπιδεξιν, ὡς Φύλλα, προβαλλομένη. Η̄ καὶ ὥλ-
λως, η̄ ἐν σκιᾶς καὶ τύποις σωματιοῖς τοῦ νόμου
λατρεία, καὶ τὰ ἰεδαῖα παρατηρήματα.]

Vers. 20. Καὶ — συκῆ;

¹⁾Ιδόντες, οὐκ αὐτίκα, ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον. λέγει
γὰρ ὁ μάρκος, ὅτι καὶ²⁾ ὅτε ὁψὲ ἐγένετο, ἔξε.^{x) Marc. 11, 19.}
πορέυετο ἔξω τῆς πόλεως. καὶ πρῶτη παραπορευό-
μενοι, εἴδον τὴν συκῆν ἐξηραμένην ἐν ὕδωρ. καὶ
ἀναμνηθεὶς ὁ πέτρος λέγει αὐτῷ· βαθὺ, οὐτοῦ,
διδάσκαλε, ἵδε η̄ συκῆ, η̄ν κατηράσω, ἐξήρανται.
ἀναμνηθεὶς γὰρ τῆς κατάρας, ἔδειξεν αὐτῷ
τὴν συκῆν.

Vers. 21. Ἀποκριθεὶς — γενήσεται.

Τὰ παραπλήσια τέτοις ἔπει τοὺς καὶ ἐν τῷ τριακο-
σῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, καὶ γύντησον ἐκεῖ τὴν ἐξι-
γησιν, δῑ η̄ς γνοῖς αὖ καὶ ταῦτα σεφῶς. μάρ-
κος δὲ φησιν, εἰρηκέναι τὸν Ἰησοῦν, ὅτι¹⁾ ἐσ αὖ^{y) Marc. 11, 23.}
ἔπη τῷ ἔρει τέτω· ἀρέθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν
θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῆ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ,
ἀλλὰ πιεύσῃ, ὅτι ἀλέγει γίνεται, εσαὶ αὐτῷ,
οὐ ἐὰν ἔπη. διάκριτιν γὰρ ἀμφότεροι, τὸν διεγύ-
μὸν ὀνομάζουσιν. ὅρος δὲ νοεῖται, καὶ ὁ διαβόλος,
διὰ τὴν ἐπαρσιν· θάλασσα δὲ, η̄ ὀβύσσος καὶ
τὸ χάος.

Fff 5

Vers. 22.

²⁾ Inclusa exhibet uterque Codex in margine.

Vers. 22. *Et — accipietis.*

Marcus autem dixit: Et quaecunque orantes petitis, credite quod accipietis, et erunt vobis. Omnia autem non simpliciter intelligit, sed quae digna sunt.

Cap. XLVIII. De principibus sacerdotum et senioribus Dominum interrogantibus.

Vers. 23 *Quumque ipse venisset — hanc?*

Quia miracula carpere non poterant, de electione conqueruntur eorum, qui in templo emebant ac vendebant, dicentes: In qua potestate haec facis, prohibens quae nos non prohibemus? et quis tibi dedit potestatem hanc, cui nullus templi principatus commissus est? Atqui bonum opus fuerat operatus repurgato templo: verum inuidia, etiam bona calumniari solet.

Vers. 24. *Respondens — v. 25.
hominibus?*

E coelo, hoc est coelitus a Deo. Ex hominibus, id est ab hominum praecepto. Vide autem quomodo non statim respondit eis: ne seipsum magnificare videretur, et ne ipsum carperent, quasi Dei aduersarium. Quia autem baptista multa de eius magnitudine testatus fuerat: inde eos e diuerso interrogat: et in perplexitatem eos concludit: ita ut etiam ipsi agnoscentes turbati sint.

Vers. 25.

³⁾ Ita etiam in textu Marci habet Codex veterque.

⁴⁾ in Ges. A.

Vers. 22. Καὶ — λῆψεθε.

Ο δὲ μάρτυς εἶπεν, ὅτι καὶ²⁾ πάντα ἔσται ἐν τοις προσευχόμενοι³⁾ αὐτῆς, πιεῖσθε, ὅτι λαμβάνετε, καὶ εἴσαι υἱούς πάντως δὲ νόσου, μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὰ ἄξια.

ΚεΦ. ΜΗ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

Vers. 23. Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ — ταῦτη;

Ἐπεὶ τοῖς θαύμασιν οὐκ ἥδυναντο μέμφασθαι, περὶ τῆς ἐκβολῆς ἐγκαλθσι τῶν παλευτῶν καὶ ἀγοραζόντων ἐν τῷ ιερῷ, λέγοντες· ἐν ποιᾳ ἔξοσίσις ταῦτα ποιεῖς; οὐδένων, ἀπερ οὐκέτι οὐκ ἐκαλύσαμεν. καὶ τίσι σοι ἐδώκε τὴν ἔξοσίαν ταῦτην τῷ ἔξωθεν; μηδεμίαν ἀρχὴν τῷ ναῷ ἐμπεπιπευ· μένω. καὶ μήν καλὸν ἐποίησεν, ἀνακαθάρσας τὸ ιερόν· ἀλλ ἡ βασικαρτα καὶ τοῖς καλοῖς ἐϊωθει ἐπηρεάζειν.

Vers. 24. Ἀποκριθεὶς — v. 25.
ἀνθρώπων;

Ἐξείραντε μὲν, ἀντὶ τοῦ, ἀνθεν, ἐκ τοῦ⁴⁾ θεοῦ⁵⁾ ἔξι αὐθεώπων δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐξ ἑρτολῆς αὐθεώπων. ορος ἐστι, πῶς ἐξ εὐθέων μὲν οὐκ αἰπεισθει τέτοιοι, ἵνα μὴ δόξῃ μεγαλύνειν ἑαυτὸν, καὶ ἵνα μὴ διεσύρωσιν αἵτον, ὡς αὐτοῖς οὐδὲ οἱ βαπτιστὴς Ιωάννης πολλὰ περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ μεμαρτύρηκεν, ἐκεῖθεν αὐτές αὐτεπερωτῷ, καὶ αὐτελαῦνε πρὸς ἀπορίαν, ὃ καὶ αὐτοὶ γνόντες, ἐθορυβήθησαν.

Vers. 25.

Vers. 25. *At illi — credidistis ei?*

Haec est perplexitas. Dixisset enim eis: Quare non credidistis ei, quum multa et magna de me diceret? Nam si his quae dicebat credidissetis, cognouissetis utique in qua potestate haec faciam. Nunc itaque conuincimini, quod frustra Iohannem habueritis prophetam, quum illi non credideritis.

Vers. 26. *Si autem — prophetam.*

Omiseram hominibus placendi captiuitatem. Deum contemnunt, homines vero timent: et ad eorum gratiam omnia operantur.

Vers. 27. *Et respondentes — faciam.*

Oportebat quidem eos dicere, quod baptismus Iohannis a Deo erat, et quod Iohannes a Deo missus erat. Quia vero argui timebant, ut qui non credidisse illi visi fuerant, veritatem abscondebant. Ait ergo: Neque ego dico vobis quod scire cupitis: non sicut vos veritatem abscondens, sed responsione iudicans vos indignos, qui ita dolose versamini.

Cap. XLIX. De duobus filiis parabola.

Vers. 28. *Quid autem vobis videtur?*

De his quae dicam. Quum enim dicere noluissent unde erat baptismus Iohannis, ne arguerentur quod ei non credidissent, per parabolam eos aggredi parat, ut seipso ipsi condemnent tanquam incredulos, et dicit.

Vers. 28.

⁵⁾ εὐ, omittit. B.

Vers. 25. Οὐ δὲ — ἐπιτεύσατε αὐτῷ;

Tοῦτό ἐνι, οὐκ ἀπορία. εἴπε γάρ ἄν⁵⁾ αὐτοῖς,
διατί οὐκ ἐπιτεύσατε αὐτῷ, λέγοντι πολλὸν καὶ
μεγάλα περὶ ἔμου; εἰ γάρ ἐπιτεύσατε, οἷς ἔλε-
γεν, ἐγινώσκετε ἄν, ἐν ποιᾳ ἐξεσίᾳ ταῦτα ποιῶ.
λοιπὸν οὖν ἐλέγχεθε, μάτην ἔχοντες προφήτην
τὸν Ἰωάννην, ἀπιεῖντες αὐτῷ.

Vers. 26. Εὰν δὲ — προφήτην.

Ωτῆς ἀνελευθέρου τῶν ἀθλίων ἀνθρωπαρεσκεί-
ας! τῇ μὲν θεῷ καταφρονεῖσι· τὸς ἀνθρώπου
δὲ φοβεῖνται, καὶ πρὸς χάριν αὐτῶν ἀπαυτα
πράττουσιν.

Vers. 27. Καὶ ἀποριθέντες — ποιῶ.

Εδει μὲν αὐτὸς εἶπεν, ὅτι καὶ τὸ βάπτισμα
ἐκ θεοῦ ἦν, καὶ ὁ Ἰωάννης ἐκ θεοῦ ἐναλταί εἶπε
δὲ φεύγοντες τὸν ἐλεγχον, ἵνα μὴ ἀπιεῖντες αὐ-
τῷ φανῶσιν, ἐκρυπτον τὴν ἀλήθειαν, φησίν, οὐδὲ
ἔγω λέγω ὑμῖν, ὁ βάλετε μαθεῖν, οὐ κρύπτων,
ἀς ὑμεῖς, τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀναζίεστε τῆς
ἀποκρίσεως ὑμᾶς λογιζόμενος, οὐτω κακουρ-
γοῦντας.

ΚεΦ. ΜΘ. Περὶ τῶν δύο ὑιῶν
παραβολῆς.

Vers. 28. Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ;

Περὶ ὧν ἐρῶ, δηλούστι. μὴ θελησάντων γάρ
εἶπεν, πάθεν ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννης, ἵνα μη
ἐλεγχθῶσιν ἀπιεῖσαντες ἐκείνῳ, βάλεται διὰ
παραβολῆς αὐτὸς ἐμβαλεῖν εἰς τὸ αὐτὸς κατα-
ψηφίσαδει ἐαυτῶν, ἀς ἀπειθῶν, καὶ λέγει.

Vers. 28.

Vers. 28. *Homo habebat — v. 30.*
non abiit.

Hominem significat Deum, tanquam videlicet humanum aut hominum amatorem. Duos autem filios eius, populum gentilem et iudaicum, qui sunt saclurae ipsius. Et is qui non promisit, sed tamen abiit, populus est gentilis: qui vero promisit nec tamen abiit, iudaicus. Gentes siquidem non promiserunt se Deum audituras, et tamen postea audierunt, obedientes Christo ac Deo, et in eum credentes: Iudei vero promiserunt, dicentes in libro Deuteronomii: Omnia quae dixit Deus faciemus et audiemus: postmodum autem obaudierunt, ipsi permanentes Christo ac Deo increduli. Haec tantum de parabola elige et intellige, reliqua vero praeterea, quemadmodum et in reliquis parabolis admonuimus, tanquam hoc solo fine in ea posita quo firmior esset, et Iudei nihil de seipsis intelligentes, rectam preferrent sententiam.

Vers. 31. *Quis — primus.*

Coegit illos ut dictum est, sententiam qua condemnarentur proferre. Deinde ad publicanos transit et meretrices, hos plus quam illos arguens.

Vers. 31. *Ait illis — Dei.*

Publicanos dicit qui poenitentiam egerant, baptizaque fuerant praedicante Iohanne, et meretrices similiter praecedunt hoc est priora sumunt. Deinde et rationem docet, quomodo priora sumunt, dicens.

Vers. 32.

Vers. 28. Ἀνθρωπος. — v. 30.
οὐκ ἀπῆλθεν.

Ανθρωποι μὲν ὑπερβιλοῖ, τὸν Θεὸν, ὡς φιλάνθρωπον· τέκνα δὲ αὐτῷ δύο, τόντε λαὸν τῶν ἔθνων, καὶ τὸν τῶν Ιudeῶν, ὡς ποιμάτα αὐτῶν. καὶ ἔσιν ὁ μὴ ὑπεσχύμενος μὲν, ἀπελθὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν ἔθνων· ὁ δὲ ὑπεσχόμενος μὲν, μὴ ἀπελθὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν Ιudeῶν. τὰ ἔθνη μὲν γάρ οὐχ ὑπέσχοντο ἀκέσεως τῇ Θεῷ, καὶ ἡμῶν ὑδερού ὑπήκουσαν πιεύσαντες τῷ Θεῷ καὶ χρισθέντες ιερᾶσιν ὑπέσχυτο, εἰπόντες ἐν τῇ Βιβλῳ τῇ δευτερονομίᾳ πάντος, "ἢ σε αὖ ἐπῆ ὁ Θεός,^{a)} Exod. 19, 8.

ποιήσομεν, καὶ ἀκεφόμεθα, καὶ ἵπερον παρηκουσαν, ἀπιτήσαντες τῷ χρισθῷ καὶ Θεῷ. ταῦτα μόνα τῆς παραβολῆς ἐκλέγου, καὶ ἐπιγίνωσκε τὰλλαι δὲ πάρεσ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραβολῶν παρηγγέλαμεν. ἐπὶ τὸ σταφέτερον γάρ τινα ταύτης σικονομικᾶς συνετέθησαν, διὸ τὸ ἀνύποπτον, ἵνα μηδὲν περὶ ἐσυτῶν οἱ Ιudeῖται γνόγτες, ὅρθην ἐξενέγκωσι τὴν ψῆφον.

Vers. 31. Τις — πρῶτος.

Αυτὲς ἡνάγκασεν, ὡς εἴρηται, τὴν ψῆφον ἐξαγαγεῖν, ἵνα αὐτοκατέκριται γένωνται. εἶτα μεταβάντες πρὸς τὰς τελώνας καὶ τὰς πόργυας, ἐπὶ πλέον ἐλέγχων αὐτούς.

Vers. 31. Λέγει αὐτοῖς — Θεῖ.

Τελώνας λέγει, τοὺς μετανέσαντας καὶ βαπτίζέντας, ὅτε ὁ Ιωάννης ἐκήρυσσε, καὶ πόργυας ὄμοις προσάγει δὲ, αἵτινα, προλαμβάνουσιν. εἶτα σαφηνίζει τὸν λόγον, καὶ διδάσκει, πῶς προλαμβάνουσι, λέγων.

Vers. 32.

Vers. 32. *Venit — illi.*

Venit ad vos non per ignauam vitam, sed per viam virtutis, ut fide dignus haberetur, et non credidistis ei, quin resipiscere admoneret, paratiique ad susceptionem regni Dei.

Vers. 32. *Vos — ei.*

Vos autem videntes, quomodo publicani et matriices ad praedicationem Iohannis conuersi erant, non resipuistis ad credendum?

Cap. L. De vinea parabola.

Vers. 33. *Aliam — peregre
profectus est.*

Hominem similiter aenigmatisce significat Deum et patrem, propter hominum amorem, et propter parabolae morem. Plantata autem vinea ab illo, populus est Iudaicus quam plantauit in terra promissionis. Dicit enim David, Vineam de Aegypto transtulisti, eieciisti gentes et planasti eam. Sepes vero lex, non sinens eam commisceri gentibus. Potest quoque dici sepes, Dei custodia, quae vineam hanc ab omnium circumiacentium gentium insidiis custodit. Destruxisti inquit sepem eius, et vindemiant eam omnes qui praetergrediuntur viam. Lacus siue torcular est altare in quo sanguis effundebatur. Turris vero templum, propter structurae fortitudinem ac sublimitatem. Agricultae autem, sunt principes sacerdotum et scribae semioresque populi. His enim tanquam praceptoribus concredidit Deus hanc vineam. Profecitionem autem

Vers. 32. Ηλθε — αὐτῷ.

Ἡλθε πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἡμελημένῳ βίῳ, ἀλλ᾽ ἐν ὁδῷ ἀρετῆς, ἵνα καὶ ἀξιόπιστος Φανῆ, καὶ οὐκ ἐπιτείσατε αὐτῷ, παρανοῦντι μετανοεῖν καὶ εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ὑποδοχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Vers. 32. Υμεῖς — αὐτῷ.

Τυμεῖς δὲ, ιδόντες τοὺς τελώνας καὶ τὰς πόργους, πῶς μετεβλήθησαν, δτε ὁ ιωάννης ἐκῆρυσσε, καὶ προέλαβον ὑμᾶς, ἢ μετεβλήθητε, ὅπερ πιστεύσατε αὐτῷ.

ΚεΦ. Ν. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς.

Vers. 33. Ἀλλην — ἀπεδίμησεν.

Ἄνθρωπον μὲν ὄμοιας ὑπανίστεται, τὸν θεὸν καὶ πατέρα, διὰ τὸ φιλάνθρωπον, καὶ διὰ τὸ τῆς παραβολῆς ἔθος· ἀμπελῶν δὲ φύτευθεὶς ὑπὸ αὐτοῦ, ὁ ἴσραηλίτης λαὸς, ἐν ἐφύτευσεν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας. Οἵτινες ὁ δασκάλος ἀμπελον⁶⁾ b) Ρι. 79, 9. ἐξ αἰγύπτου μετῆρεις, ἐξ Ἑβραίων ἐθίη καὶ πατεροφύτευσες αὐτήν· φρεγυμὸς δὲ, ὁ νόμος, οὐκ ἐῶν αὐτὸν ἐπιμιγῆναι τοῖς ἐθνεσι. λέγετο δὲ ἀν φρεγυμὸς, καὶ ἡ παρὰ τὴν θεόν φυλακή, φρεγγῶσα τοῦτον ἀπὸ πάσης ἐπιβολῆς τὸν πέριξ ἐθίων· καθ-εῖλες^{c)} γάρ, φησι, τὸν φρεγυμὸν αὐτῆς, καὶ c) Ρι. 79, 13. τρυγῶσιν αὐτήν πάντες οἱ παραπορειῶμενοι τὴν ὁδὸν· ληνὸς δὲ, τὸ θυσιατήριον, ἐν ᾧ τὸ αἷμα ἐξεχεῖτο· πύργος δὲ, ὁ ναὸς, διὰ τὸ τῆς σικοδομῆς ὄχυρὸν καὶ ὑψηλόν· γεωργὸς δὲ, οἱ αὐρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ· τετοῖς γάρ ἐνεπίκευσεν ὁ θεός, ὡς διδασκαλοίς, τὸν

autem patrifamilias, dicit Chrysostomus longanimitatem ac patientiam eius in his qui peccauerunt.

Vers. 34. *Quum autem — v. 36. similiter.*

Fructus dictae vineae obseruatio erat legalium praeceptorum ac virtutes. Serui autem prophetae: quos diuersos, diuersisque temporibus missos ad repetitionem huiusmodi obseruationis mandatorum ac virtutum, ut dictum est, variis modis puniebantur. Marcus autem et Lucas tres missiones descripserunt dicentes missos esse: primo vnum seruum, deinde alterum, postmodum tertium. Nec id contradicit his, quae scribit Matthaeus. Nam et hic per duas missiones comprehendit omnes: et similiter illi per tres: hic tamen generalius, illi vero particularius, qui etiam per vnum seruum omnes significant, qui vna missione missi sunt, eodemque tempore. Quid est autem quod dicit Marcus, Et hunc lapidantes ἐκεφαλαιώσαν? Quidam dicunt tantundem significari, ac si dicatur, quod iniuriam in hoc collegerunt sive impleuerunt. Ego autem puto ἐκεφαλαιώσαν significare, Caput illi coiminuerunt.

Vers. 37. *Postmodum vero — filium meum.*

Hoc dixit non quasi futurum: sciebat namque quod hunc reuerituri non essent, sed tanquam id quod fieri deberet, ac si dicceret, Oportet ut reue-reantur filium meum. Lucas autem ait, quod dixerit dominus vineae: Quid faciam? mittam filium meum dilectum: fortassis hunc intuiti reue-rebuntur. Dixit autem, Quid faciam? non ex-

am-

ἀμπελῶνος τοῦτον· ἀποδημίαν δὲ τῇ οἰκοδεσπότῃ
Φησὶν ὁ⁶) χειρόσομος, τὴν μηκροδυμίαν, ἐφ' οἷς
ῆραστον.

Vers. 34. Ὁτε δὲ — v. 36. ὠσαύτως.

Καρποὶ μὲν τῷ ἑηθέντος ἀμπελῶνος, ή Φυλακή
τῶν νομικῶν ἐντολῶν καὶ αἱ ἀρεταῖ· δοῦλοι δὲ, οἱ
προφῆται, οὓς ἀλλοτε ἄλλοις ἀποσταλέντας εἰς
ἀπάγνωσιν τῆς τοιαύτης, ὡς ἔργα, Φυλακῆς
καὶ τῶν ἀρετῶν, διαφέρως ἐτιμαζόσαντο. μάρ-
κος⁷⁾ δὲ καὶ λουκᾶς τρεῖς ἀποστόλας τῶν προφη-
τῶν ἀνέγραψαν, λέγοντες ἀπετάλθαι πρῶτον,
ἔνας δοῦλον, εἴτα ἔτερον, ἐπειτα τρίτον. οὐκ ἔτι
δὲ τοῦτο ἐναντιολογία πρὸς τὸν ματθαίον. καὶ
καῖνος γὰρ διὰ τῶν δύο ἀποστόλων πάντας συμ-
περιέλαβε, καὶ οὗτοι διὰ τῶν τριῶν ὅμοίως. πλὴν
ἐκεῖνος μὲν παχύτερον, διτοι δὲ λεπτομερέστερον,
οἱ καὶ διὰ τοῦ ἐνὸς δούλου πάντας δηλοῦσι τοὺς
τῆς μιᾶς ἀποστολῆς καὶ τοῦ αὐτοῦ καιροῦ. τι δέ
ἐξι, ὁ Φησὶν μάρκος περὶ ἐνὸς, ὅτι κακεῖνον λι-
θιοβολήσαντες⁸⁾ ἐκεφαλαιώσαν. τινὲς μὲν εἶπον, e) Marc. 12, 4.
ὅτι ἐκεφαλαιώσαν τὴν ἴβριν, ἥγουν, ἐκορύφω-
σαν· ἐγὼ δὲ οἵματι τὸ ἐκεφαλαιώσαν, αὐτὶ τοῦ,
τὴν⁹⁾ κεφαλὴν αὐτοῦ συνέτριψαν.

Vers. 37. Ὅτερον δὲ — τὸν υἱόν μου.

Τοῦτο εἶπεν, οὐχ ὡς ἀποβησόμενον. ἐγίνωσκε
γὰρ, ὅτι οὐκ ἐντραπήσονται τῶτον, ἀλλ' ὡς
ὁ Φειλόμενον, ὡσανεὶ λέγων, ὅτι χεὶ αὐτοὺς ἐν-
τραπῆναι τὸν υἱόν με. λουκᾶς δὲ Φησὶν, ὅτι εἰ-
πεν¹⁰⁾ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος· τί ποιήσω; πέμ- f) Luc. 20, 13.
ψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ἵσως τοῦτον ἰδόν-

Gg 2. tes

7) Simile est, quod Hesychius laudat, γνάθουν τὸ
εἰς γνάθους τύπτει.

d) Marc. 2, 2.
seqq. Luc. 20,
10. seqq.

e) Marc. 12, 4.

ambiguitate, sed ex humani generis amore. Ostendens quantum sint illi curae ingratii, nondum eos punire volendo: sed modum quaerendo, quo hos exasperatos, redderet mansuetos. Dicton autem ἵστως apud Lucam pro qua vertimus Fortassis id quod decens est et aequum innuit.

Vers. 38. *Agricolae autem — eius.*

Considera quam diligenter praedicit ea quae ventura erant. Atqui non occiderunt hunc tanquam Dei filium. Non occiderunt eum ut Dei filium, sed occiderunt tanquam vineae haeredem sive tanquam regem Israel. Aspicientes siquidem ad ea quae operabatur miracula, et audientes ea quae sapientissime disserebat: cognoverunt quidem apud semetipos hunc esse quem prophetae regem Israel annunciauerant: verum inuidia deuicii et ab ea excaecati, id sane occultauerunt, consilium vero ceperunt ut eum occiderent, et ita occuparent deinceps eius hereditatem, hoc est populum. Occidainus, inquit Marcus; eum, et nostra erit haereditas. Nihil autem de eo quod in posterum succederet suspicabantur. Etenim viuens adhuc arguebat eos, et exprobrabat illis, non tamen ei fides habebatur.

Vers. 39. *Et — occiderunt.*

Extra terminos vineae suae, extra ciuitatem. Nam hunc extra illam crucifixerunt. Marcus autem dicit, quod hunc primum occiderunt, deinde foras extra vineam elecerunt. Quid ergo dicemus? Quod ille Foras eliceret, iuxta aliud dixit significatum, ut tantundem sit sicut Haereditate priuare, prout illis videbatur.

Vers. 40.

¶) Hentenius ita, ac si legerit, ητισηθη.

τες ἐντραπήσονται. εἴπε δὲ, τί ποιήσω, οὐκ ἔξ
ἀπορίας, ἀλλ' ἐκ φιλανθρωπίας, δεικνύων, πό-
σον κῆδεται τῶν ἀχριτῶν, μήπω θέλων καιώ-
σαι τούτους, ἀλλὰ ζητῶν τρόπου, διὸ οὐ τούτους
ἀγριωθέντας ημεράσει. καὶ τὸ ἵσως δὲ, τὸ εἰκὼ
δηλοῦ.

Vers. 38. Οἱ — αὐτοῦ.

Σκόπει, πῶς ἀκριβῶς προλέγει τὰ μέλλοντα.
καὶ μὴν, οὐχ ὡς οὐδὲν θεῖτο τοῦτον ἀνεῖλον· οὐκ
ανεῖλον αὐτὸν, ὡς οὐδὲν θεῖτο· ἀλλ' ὡς κληρονόμου
τῷ ἀμπελῶνος, ἥγουν, ὡς βασιλέα τοῦ ἰσραήλ.
Βλέποντες γὰρ, ἀ ἐτερατέργει, καὶ ἀκούοντες,
ἄ ἐφιλοσόφει, συνήθοντο μὲν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι αὐ-
τός ἐστιν, ὃν οἱ προφῆται καταγγέλλασσι βασιλέα
τοῦ ἰσραήλ· ἐκνικηθέντες δὲ τῷ φθόνῳ, καὶ σκο-
τιθέντες ὑπὸ τῆς βασιλείας, τοῦτο μὲν συνεκό-
λυψαν, συμβάλιον δὲ ἐλαθον, ἵνα αὐτὸν ἀπο-
κτείνωσι, καὶ λοιπὸν κυριαρχήσωσι τῆς κληρονο-
μίας αὐτοῦ, τετέται, τοῦ λαοῦ, μηδὲν εἰς τὸ ἔχειν
ὑποπτεύοντες. καὶ γὰρ ἥων, ἥλεγχεν αὐτοὺς,
καὶ ἀνείδιζε, καὶ³⁾ ἡπείλει.

Vers. 39. Καὶ — ἀπέκτειναν.

Ἐξω τῶν ὁρίων τοῦ ἀμπελῶνος, ἥγουν, ἔξω τῆς
πόλεως. ἔξω γὰρ αὐτῆς τῇτον ἐταύρωσαν. μάρ-
κος δέ φησιν, ὅτι πρῶτον^{g)} ἀπέκτειναν αὐτὸν, g) Marc. 12, 8.
ἔτιτα ἔξεβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος. τι οὖν ἐρῶμεν;
ὅτι τὸ ἔξεβαλον ἔξω καθ' ἔτερον ἐκένος εἴπε σημα-
νόμενον, σάντι τοῦ, ἀπετέρησαν,⁹⁾ ὡς αὐτοῖς ἐδόκει.

Ggg 3

Vers. 40.

9) Intell. τοῦ ἀμπελῶνος. Crediderim tamen potius,
Marcum inuertisse ordinem atque idem vocabulum
sensu eodem sumissem. Sic Io. 12, 3. ἥλειψε καὶ
ἔξεμαξε. quod rectius dixit Luc. 7, 38. ἔξεμασσε
καὶ ἥλειφε. Primum enim est βρέχειν secundum,
ἔκμασσειν tertium, ἀλείφειν.

Vers. 40. Quum — illis?

Rursum eos interrogat: ut contra semetipsoſ
ipſi concitarentur, ac ſeſe prolata ſententia con-
demnarent.

Vers. 41. Dicunt — perdet.

Mali quum ſint, acerbe illos puniet.

Vers. 41. Et — ſuis.

Nolentes prophetant et ipſi quod futurum eſt.
Veniens enim dominus huius vineae, puta Chri-
ſtus haeres a mortuis resurgens, ac propria po-
teſtate reuersus, tradidit eos Romanis in perditionem
et interitum. Locum autem vineae locauit Chri-
ſtianorum Episcopis, qui temporibus ſuis, quan-
do videlicet Christianorum tempora florebant, va-
rias virtutes fructificabant. Verum Matthaeus
quidem ipſos ait contra ſeſe protuliffe ſententiam.
Marcus autem et Lucas dicunt ipſum contra illos
ſententiam tuliffe. Veriſimile ergo eſt primum
illos tuliffe ſententiam: deinde Christum dixiſſe
quod illi dixerant, conſirmando dictum ipſorum.
Propriiſſime autem dixit Lucas, quod quam audif-
ſent dixerunt: Absit. Antea enim ignorantes,
quod de ipſis eſſet parabola, condemnauerant ſe-
ipſos: poſtmodum vero ſententiam, conſirman-
te Christo, intellexerunt et dixerunt, Absit.

Vers. 42. Dicit — anguli?

Dauidicꝝ prophetia eſt. Ostendit autem per hanc
Christus, quod omnino futura ſunt quae dixit,
quae etiam a ſpiritu sancto olim praenunciata fue-
rant.

Vers. 40. Ὁταν — ἐκείνοις;

"Αὐτοὺς ἐρωτᾷ πάλιν, ἵνα αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν
ἐξαγαγόντες κείνται θα τὴν ἀπόφασιν αὐτοκα-
τάκριτοι γένωνται.

Vers. 41. Λέγουσιν — ἀπολέσει αὐτούς.

Κακοὺς ὄντας πικρῶς κολάσει αὐτούς.

Vers. 41. Καὶ — αὐτῶν.

"Ἀκούτες προφητέουσι καὶ αὐτοὶ τὸ μέλλον. ἐλ-
θὼν γὰρ ὁ κύριος τῇ τοιάτῃ ἀμπελῶνος, ἦγουν,
ἀνατὰς ἐκ νεκρῶν ὁ χριστός, ὁ κληρονόμος, καὶ
ἐπενελθὼν εἰς τὴν ᾱδιαν ἐξοσίαν, παρέδωκεν αὐ-
τοὺς τοῖς ἁωμαίσις εἰς ὅλεθρον καὶ ἀφανισμόν. τὸν
δὲ τόπον τοῦ ἀμπελῶνος ἐξέδωκε τοῖς τῶν χριστια-
νῶν ἐπισκόποις, οἱ καὶ κατὰ τοὺς καιροὺς αὐτῶν,
ὅτε δηλαδή τὰ χριστιανῶν ἤνθει, διαφερόντως
ἐκαρποφόρουν τὰς ἀρετάς. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν
αὐτοὺς λέγει καθ' ἑαυτῶν τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν
μάρκος⁴⁾ δὲ καὶ λουκᾶς φασὶν, ὅτι αὐτὸς ἀπε- h) Marc. 12, 9.
φήγατο κατ' αὐτῶν. εἰκὸς δὲ, πρῶτον ἐκείνους
ἀποφήγναθαι, εἴτα τὸν χριστὸν ἐπεῖν, ὅπερ ἐκεί-
νοι εἴπον, ἐπιβεβαιοῦντα τὸν λόγον αὐτῶν. ἴδιαί-
τατα δὲ λουκᾶς ἔρηκεν, ὅτι ἀκούσαντεςⁱ⁾ εἴπον, i) Luc. 20, 16.
μὴ γένοιτο. πρὸ τάττω γὰρ ἀγνοοῦντες, ὅτι περὶ
αὐτῶν ἦν ἡ παραβολὴ, κατεψήφισαντο ἑαυτῶν
ὑπερον δὲ, ἐπιψηφισαμένου τοῦ χριστοῦ, συνῆκαν,
καὶ εἶπον, μὴ γένοιτο.

Vers. 42. Λέγετ — γανίας;

Δαιτικὴ μὲν ἡ προφητεία, δείκνυσι δὲ διὰ ταῦ-
της ὁ χριστός, ὅτι πάντως ἔσαι, ἀ εἰπεν, προαγ-
γελθέντα πάλαι παρὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος.

rant. Et quidem ab eis occidetur Christus, siue reprobabitur: verum a mortuis resurgens, fiet in caput anguli. Quid est autem hoc? Dicimus quod prophetia Christum appellauit lapidem: aedificantes vero, magistros Iudeorum, quos etiam agricultas nominauit praecedens parabola: Reprobauerunt autem siue repulerunt hunc lapidem, priuium quidem dicentes: Hic non est a Deo. Et rursuni: Illic seducit mundum, aliaque similia: ultimo vero crucifigentes. Caput autem anguli, est lapis angularis. Itaque Christus factus est in caput anguli, siue factus est lapis angularis, quum assimilatus est huiusmodi lapidi. Nam sicut ille coniungit in seipso duos parietes: ita et Christus in seipso duos coadunat populos, gentilem videlicet et iudaicum, ac per fidem facit unum. Quidam autem angulum intellexerunt ecclesiam, ut pote fideles colligantem, in cuius caput factus est Christus, caput videlicet siue principium et dominator.

Vers. 42. *A domino — nostris.*

Etiam hoc pars est dictae prophetiae, docens, quod Dei quoque voluntate fiet huiusmodi angulus, id est coniunctio popolorum: et quod admirationi apud omnes erit hic angulus, non solum quia variis adornabitur virtutibus, sed etiam quia omnibus insidiis erit superior.

Vers. 43. *Ideo — ipsius.*

Regnum Dei dicit custodiā eius qua seruabantur: Nationem vero facientem dignos eius fructus, vocat genus Christianorum.

Vers. 44.

^{τὸν ἄνθροπον} et ^{ἀπό}. Codd. Chrysost. T. VII. p. 672. A.

καὶ ἀναιρεθῆσται μὲν ὑπ' αὐτῶν· ἀναστὰς δὲ ἐκ
ικρῶν, γειήσεται εἰς κεφαλὴν γωνίας. τι δὲ τοῦ-
τού εἶν, ἐργμεν. τροπικῶς ή προφητεία λίθον μὲν
ἀνόμασε, τὸν χρισόν· οἰκοδομοῦντας δὲ, τοὺς δι-
δασκάλους τῶν ἰεδαίων, οὓς καὶ γεωργοὺς ή πα-
ραβολὴ προσηγόρευεν· ἀπεδοκίμασαν δὲ τὸν τοιά-
τον οὗτοι λίθον, ἥγουν, ἀπώσαντο· πρώτον μὲν
λέγοντες^{a)} οὗτος^{b)} οὐκ εἶν ἐκ^{c)} τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλι^{b)} Io. 9, 16.
λιν, ἔτος πλανῆ^{d)} τὸν κόσμον^{e)} καὶ τὰ τοιαῦ-^{f)} Io. 7, 12.
τα· τελευτῶν δὲ σαυρώσαντες. κεφαλὴ δὲ γω-
νίας ἐζίν, ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος. ἐγένετο δὲ εἰς
κεφαλὴν γωνίας ὁ χρισός, ἥγουν, ὑπῆρχεν ἀκρο-
γωνιαῖος λίθος, ἐν τῷ παρεκκάλεθαι τοιάτῳ λί-
θῳ. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐφ' ἑαυτῷ συνδεῖ τοι-
χες δύο· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ χρισός, ἐφ'
ἑαυτῷ συνδεσμεῖ τοὺς δύο λαοὺς, τόντε ἐξ ἡθνῶν
καὶ τὸν ἐξ ἰεδαίων, καὶ συνενοῖ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν
πίσεως. τιὲς δὲ γωνίαν ἐνόησαν, τὴν ἐκκλησίαν,
ὡς συγδεσμοῦσαν τοὺς πιστούς, ἥστινος εἰς κεφα-
λὴν γέγονεν ὁ χρισός, εἴτουν, κεφαλὴ καὶ ἄρχων.

Vers. 42. Παρὰ κυρίου — ἡμῶν.

Καὶ τοῦτο μέρος τῆς εἰρημένης προφητείας ἐζίν,
διδάσκειν, ὅτι κατὰ βέλησιν Θεοῦ γειήσεται
αὕτη ή γανία, τουτέσιν, ή συνάθεια τῶν λαῶν,
καὶ θεωμαδήσεται παρὰ πάτρων, οὐ μόνον, ὡς
κεκαλλωπισμένη τοῖς ποικιλίαις τῶν αἱρετῶν, ἀλ-
λὰ καὶ, ὡς ἴσχυροτέρα πάσης ἐπιβολῆς.

Vers. 43. Διὰ τοῦτο — αὐτῆς.

Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ λέγει, τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ
Θεοῦ, ὑφ' ἣς ἐφρουροῦντο. ἐθνος δὲ ποιοῦν τοὺς
ἄξιους αὐτῆς καρποὺς, τὸ γένος τῶν χριστανῶν.

Ggg 5 Vers. 44.

^{a)} ὄχλον, Chrysost. l. l. sed Euthymius etiam in textu
Ioannis hábet κόσμον.

Vers. 44. *Et — confringetur.*

Offendens in illum, sibi ipsi nocebit, et non illi: quod pauci sunt principes sacerdotum et scribae ac seniores populi.

Vers. 44. *Super — eum.*

Super quemcunque aggrauauerit se, hoc est cui iratus fuerit, comminuet et disperget, ac exterminabit eum, quod factum est in totum genus Iudeorum: traditum namque est Romanis militibus in direptionem.

Vers. 45. *Et — habebant.*

Vbique homines timent, Christus autem et parabolas sane dixit, et prophetiam adduxit: ut timore correpti malitiam relinquenter: ipsi vero occidere magis illum quaerebant. Atqui sciebat quod mutandi non essent: attamen vbique quod suum est facit, nihilque praetermittit eorum quae convenient.

Cap. LI. De vocatis ad nuptias.

Cap. XXII. v. 1. *Et respondens —*
v. 3. *venire.*

Parabola praecedens ea tractavit, quae ad passionem usque contigerant, puta Dei prouidentiam qua erga Iudeos usus est, prophetarum caedem, et

³⁾ Forma loquendi insolens. Βαρέως ergo h. l. est pro βαρέως πίπτειν. εἴ τοι autem dixit, quod ita est in textu. In mentem alicui venire possit βαρυθυμήσῃ, propter vicinum δρυιθῆ. Sed βαρήσῃ Hentenius quoque videtur legisse.

Vers. 44. Καὶ — συνθλαθήσεται.

Ο προσκόφιας αὐτῷ, ἐκυτὲν Βλάψει, καὶ οὐκ ἔκεινοι, ὁ πεπόνθασιν οἱ αρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῇ λαοῦ.

Vers. 44. Ἐφ' — αὐτὸν.

Ἐφ' ὃν ἀν 3) Βαρῆσῃ, τετένιν, ὡς ἀν ἀργιθῆ, λεπτυνῆς καὶ διασκορπίσει καὶ ἐξολοθρεύσει αὐτὸν, ὁ γέγονεν εἰς ὅλον⁴⁾ τὸ γένος τῶν ιδεῖσιν, παρεξαδέσθην εἰς πολιορκίαν⁵⁾ τοῖς βαραίκοις σρατεύμασι.

Vers. 45. Καὶ — ἔχον.

Πανταχοῦ τῆς ἀνθρώπους φοβεῖται, καὶ ἢ τὸν θεόν. ἀλλ' ὁ μὲν χριστὸς καὶ τὰς παραβολὰς εἴπε, καὶ τὴν προφητείαν ἐπήγαγεν, ἵνα δελιόσαντες ἀποσχωταὶ τῆς πνηγίας· αὐτὸι δὲ μᾶλλον ἐζήτησαν ἀνελεῖν αὐτόν. καὶ μὴν ἐγίνωσκεν, ὡς ἢ μεταβληθήσονται, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ ἐαυτοῦ ποιεῖ, μηδὲν ἐλλείπων τῶν καθηκόντων.

ΚεΦ. ΝΑ. Περὶ τῶν καλουμένων
εἰς τὸν γάμον.

Cap. XXII. v. 1. Καὶ ἀποκριθεὶς —
v. 3. ἐλθὼν.

Ἡ μὲν πρὸ ταύτης παραβολῆς, τὰ μέχρι τοῦ σαυροῦ διέγραψεν, εἰν τὴν τοῦ θεῶν πρόνοιαν, ἡ πρὸς ιδεῖσιν ἐκέχρητο, τὴν τούτων προφητοκτηνίαν,

4) εἰς τὸ ὄλον γένος! Β.

5) Ac si diaparpartu legerit interpres.

et tandem ipsius saluatoris occisionem. Haec autem quae nunc proponitur, ea quae post crucem contigerunt indicat: regnum coelorum vocans Deum et patrem: nuptias vero mysticam filii coniunctionem ad ecclesiam credentium. Duplicem autem intelligimus huiusmodi coniunctionem: et quae hic fit per fidem ac virtutes caeteras: et quae illuc magis supernaturaliter perficienda est. Id autem vocat nuptias, tum propter desiderium quod habet ad ecclesiam, tum propter ipsius ecclesiae gaudium. Siquidem et Baptista sponsum illum appellauit. Seruos quoque dicit apostolos, qui primum Ierosolymis docuerunt. Inuitatos vero, Iudeos qui primum ad huiusmodi nuptias fuerant inuitati: olim quidem a prophetis, postmodum vero a Baptista: siquidem ad hunc populum ipsos seruos transmisit. Praeterea quoque et ab ipso sponso. Et vide hinc quidem Iudeorum prauitatem: illuc autem saluatoris bonitatem. Illi enim occiderunt: ipse vero quum essent homicidae, rursum vocat eos ad gaudium sempiternum, illi autem ab eo resiliunt.

Vers. 4. *Rursum — nuptias.*

Priores quidem seruos intelligit Petrum, et qui cum eo erant: Postiores vero Paulum et suos. Prandum autem et tauros ac altilia macilata siue parata dixit iuxta morem qui seruari solet in nuptiis. Et hic quidem dici possunt delitiae diuinorum dogmatum: in futuro autem coeleste gaudium ac fructus, Per tauros vero et altilia, pretiositas ac magnificientia conuiuii declaratur.

Vers. 5.

⁶⁾ γενομένη. B.

⁷⁾ Non cepit sensum huius loci Hentenius. Αὐτὸς refertur ad Christum, seu sponsum: παραπέμπει, ad

γίσεν, καὶ τελευτῶν, τὴν ἀνάγεσιν τοῦ σωτῆρος.
 αὕτη δὲ, η̄ νῦν προκειμένη, τὰ μετὰ τὸν σαυρὸν
 πρεστηριαῖνει. Βασιλεῖσαν μὲν ὁρανῶν ὄνομάζουσα,
 τὸν Θεὸν καὶ πατέρα γάμος δὲ, τὴν μυσικὴν συν-
 ἀφεσαν τῷ οὐρῶν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν πισῶν.
 διττὴν δὲ νοθεν τὴν τοιαύτην συνάφεσαν, τὴν μὲν
 εὐταῦρα γινομένην,⁶⁾ διὰ πίσεως καὶ ἀρετῶν,
 τὴν δὲ ἐκεῖ τελεθησομένην ὑπερφυέσεον. γάμος
 δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, διὰ τε τὸν αὐτοῦ πόθον, ὃν
 ἔχει πρὸς αὐτὴν, καὶ διὰ τὴν αὐτῆς χαράν. καὶ
 γὰρ οὐδὲ ὁ Βαπτιστὴς νυμφίον αὐτὸν πρεστηγόρευσε·
 δέλας δὲ λέγει, τὸς ἀποσόλας, οἵτινες πρῶτον
 ἐν ἱεροσολύμοις ἐδίδαξαν· κεκλημένοις δὲ, τὸς ιε-
 δαίος, οἱ προεκλήθησαν, εἰς τοὺς τοιαύτους γά-
 μους, πάλαι μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὕστερον δὲ
 ὑπὸ τοῦ Βαπτισοῦ· πρὸς⁷⁾ αὐτὸν γὰρ αὐτοὺς
 παρέπεμπον· ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ νυμφίου.
 καὶ ὅρα τὴν κακίαν μὲν τῶν ιεδαίων, ἀγαθότητα
 δὲ τοῦ σωτῆρος. ἀνεῖλον αὐτὸν ἐκεῖνοι· ὁ δὲ, καὶ
 Φρεγεῖς ὄντας αὐτοῦ, πάλιν καλεῖ πρὸς εὐφροσύ-
 νην αἰώνιον, οἱ δὲ ἀποπηδῶσι.

Vers. 4. Πάλιν — γάμους.

Προτέρεος μὲν δέλας νόει, τοὺς περὶ πέτρον ὑστέ-
 ρούς δὲ, τοὺς περὶ πάυλον. ἀριστὸν δὲ καὶ ταύρους
 καὶ σιτισὰ τεθυμένα, ἔτουν, ηυτρεπτομένα, ἐση-
 κε, κατὰ τὸ ἐν τοῖς γάμοις ἔθος. εἴεν δὲ ἀν ταῦτα
 ἐνταῦθα μὲν, η̄ τρυφὴ τῶν θείων δογμάτων ἐκεῖ
 δὲ, η̄ συράνιος τρυφὴ καὶ ἀπόλαυσις. διὰ δὲ τῶν
 ταύρων καὶ τῶν σιτισῶν τὸ φιλότιμον καὶ πολυτε-
 λεῖς τῆς εὐωχίας ἐμφαίνεται.

Vers. 5.

ad Prophetas et Baptistam: αὐτοὺς, ad Iudeos.
 Nam Prophetae et Baptista Iudeos ad Christum
 ducebant.

Vers. 5. *Illi — suam.*

Despexerunt inuitationem: abierunt ad propria opera: hoc est, detenti sunt his, quae priora ac potiora habebant.

Vers. 6. *Reliqui vero — occiderunt.*

O impudentiam. Non solum non venerunt, sed et eos qui ad se missi erant, contumelia affecerunt et occiderunt. Et in praecedenti quidem parabola illi iugulati sunt, qui fructus repetebant, in hac autem qui ad nuptias vocabant. Quid huic insaniae aequari poterit? quo magis rex patiens est et humanus, eo duriores efficiuntur hi ac ferociores.

Vers. 7. *Quumque — succedit.*

Vide gubernationem ac tolerantiam ineffabilem. Plantavit vineam et ad perfectum perduxit: tradidit eam agricolis, et peregre profectus est. Emissit in tempore seruos repetens fructus: his interfecit, emisit alios: etiam his iugulatis, suum misit filium dilectum: quo etiam iugulato, patienter sustinuit: imo missis seruis homicidas ad gaudium aeternum inuitauit: noluerunt venire: rufus alios misit: illi autem et hos interfecerunt. Tunc demum quasi insanabiliter aegrotantes, occidit scelostos ac perditos illos. Exercitus vero eius, intellige exercitus Romanorum. Omnes enim Dei sunt ratione creationis qui sub Vespasiano et Tito homicidas iugularunt, ac ciuitatem eorum Ierosolyma succederunt.

Vers. 8.

Vers. 5. Οι — αὐτοῦ.

Καταφρονήσαντες τῆς οἰκίσεως, ἀπῆλθον εἰς τὸ
οἴκεῖα ἔργα, τουτέσιν, ἔχοντο τῶν προτέρων.

Vers. 6. Οι δὲ λοιποὶ — ἀπέκτειναν.

*Ω τῆς ἀναισχυντίας! ὃ μόνον οὐκ ἦλθον, ἀλλὰ
καὶ τοὺς ἀπεισαλμένους πρὸς αὐτοὺς ἕβρισαν καὶ
ἀπέκτειναν. καὶ ἐν μὲν τῇ προλαβύσῃ παραβο-
λῆ οἱ ἀπαιτοῦντες τὰς καρποὺς ἐσφάγησαν· ἐν
ταύτῃ δὲ οἱ καλοῦντες εἰς τοὺς γάμους. τί ταύτης
ἴσον τῆς μανίας; ὅσον ὁ βασιλεὺς ἐμακροδύμει καὶ
ἐφίλανθρωπένετο, τοσοῦτον οὕτοι ἐσκληρύνοντο
καὶ ἤγριαν.

Vers. 7. Καὶ ᾁκούσας — ἐνέπρησεν.

*Ιδε οὐδεμοίαν καὶ μακροθυμίαν ἄφατον. ἐφύ-
τευσεν ἀμπελῶια καὶ ἀπήρτισεν, ἐξέδοτο αὐτὸν
γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν, ἀπέζειλεν ἐν καιρῷ
δούλοις ἀπαιτῶν τοὺς καρπούς. τούτων ἀναιρε-
θέντων, ἀπέζειλεν ἄλλους. καὶ τούτων σφαγέ-
των, ἐπεμψεν αὐτὸν τὸν υἱὸν αὐτῷ τὸν ἀγαπητόν.
καὶ τότου Φονευθέντος, ἥνεσχετο, καὶ μᾶλλον
ἀποσέλας δέλες, ἐκάλεσε τὰς Φονεῖς εἰς εὐώ-
χιαν ἀτελεύτητον. οὐκ ἥθέλησαν ἐλθεῖν. πάλιν
ἔτέρους ἀπέζειλεν. οἱ δὲ καὶ τούτους ἀνεῖλον. τότε
λοιπὸν, ὡς ἀνίατα νεοσοῦντας, ἀναιρεῖ, τοὺς παμ-
πονήρους καὶ μιαρούς. σρατεύματα δὲ αὐτοῦ νέες,
τὰ σρατεύματα τῶν ἔωμαίων. πάντες γὰρ τῷ
θεῷ εἰσὶν κατὰ τὸν λόγον τῆς δημιουργίας· ἂν,
ἐπὶ οὐεσπασιν τοῖτου, καὶ τοὺς Φονεῖς κατέ-
σφαξαν, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, τὰ ιεροσόλυμα,
ἐνέπρησαν.

Vers. 8.

Vers. 8. *Tunc — v. 9. nuptias.*

Exitus viarum dicit ciuitates et vicos gentium, quae vocavit exitus viarum, significans abiectionem gentium: in exitibus enim abieicti commorantur. Primum siquidem Apostoli Iudeis praedicabant, quum adhuc apud eos essent: postquam autem illos eicerunt, dicit eis Paulus, Vobis oportuit primum loqui verbum Dei: quia autem indignos vos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes.

Atqui postquam resurrexit Christus, statim hos ad gentes emisit dicens: Euntes docete omnes gentes. Quomodo ergo primum Iudeis praedicatorerunt? Scribit Lucas libro Actuum quod quum ascensurus esset Christus in coelum, dixit Apostolis: Accipietis virtutem superueniente spiritu sancto super vos, et eritis mihi testes in Ierusalem, et in omni Iudea et Samaria, et usque ad extremum terrae. Ecce quomodo significauerit, quod a Ierosolymis inchoaturi essent.

Vers. 10. *Et — bonos.*

Malos nominat malis assuetos, aut intemperantes in affectionibus: bonos vero simplices ac temperantes ad irrationales impetus, quibus simul omnibus praedicatorerunt Apostoli, omnes ex aequo inuitantes ad coniunctionem cum Christo, et eam quae in praesenti est seculo et quae erit in futuro.

Vers. 10. *Et — v. 11. nuptiam.*

Dicens quod impletæ sunt nuptiae sive domus nuptiarum, significauit quod multi ingressuri sunt usque

⁸⁾ Ita laudat Chrysost. T. VII. pag. 681. B. Varietas ergo non ex Codicibus Actuum, sed Chrysostomi.

Vers. 8. Τότε — v. 9. γάμους.

Διεξόδους τῶν ὁδῶν λέγει, τὰς πόλεις καὶ κώμας τῶν ἐθνῶν, διεξόδους δὲ τῶν ὁδῶν ταύτας ὀνόμασε, δηλῶν τὸ ἀπερβάτυμένον τῶν ἐθνῶν. ἐν ταῖς διεξόδοις γὰρ οἱ ἀπερβάτυμένοι κατοικοῦσι. πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἀπόσολοι τοῖς ἰδαῖοις ἐκήρυξον· ἔτι παρ' αὐτοῖς ὅντες· ἐπεὶ δὲ ἀπηλαύνοντο, Φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ παῦλος· ὑμῖν ἦν^μ) ἀναγνῶν^ν) π) Act. 13, 46. πρῶτον λαληθῆναν τὸν λόγον τῇ θεῷ· ἐπειδὴ δὲ αἰναζίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, οὐδὲ σερφόμεθα εἰς τὰ ἐθνή.

Καὶ μὴν αἰνεῖσθαι ὁ χριστὸς ἐκ νεκρῶν εὑθὺς εἰς τὰ ἐθνη τέττας ἔχαπέτειλεν, εἰπών· πορευθέντες^ν) π) Matt. 28, 19. μαθητεύσατε πάντα τὰ ἐθνη. πῶς οὖν πρῶτον τοῖς ἰδαῖοις ἐκήρυξεν, γράφει λουκᾶς ἐν τῇ βιβλῳ τῶν πράξεων· ὅτι μέλλων ὁ χριστὸς αἰνεῖνειν εἰς τὸν θρόνον, εἴπε τοῖς ἀποσόλοις· λήψεθε^ο) δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου πνεύμα^ο) Act. 1, 8. τος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μοι μάρτυρες, ἐν τε ιερουσαλήμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἰδαίᾳ, καὶ σαμάρειᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. οἶδον δεδήλωκεν, ὅτι ἀρχονταὶ ἀπὸ ιερουσαλήμ.

Vers. 10. Καὶ — αἰγαθούς.

Πονηρούς ὄνομάζει, τοὺς κακοήθεις, ἢ τοὺς αἰρατεῖς ἐν τοῖς πάθεσιν. αἰγαθούς δὲ, τοὺς ἀπλοῦς, ἢ τοὺς ἐγκρατεῖς ἐν ταῖς ἀλόγοις ὄρμαῖς, οἵς ὁμοῦ πᾶσιν ἐκήρυξεν οἱ ἀπόσολοι, πάντας ἐπίσης καλοῦντες εἰς τὴν συνάθεσαν τῇ χριστῇ, τίντε ἐν τῷ νῦν αἰώνι, καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι.

Vers. 10. Καὶ — v. 11. γάμος.

Ἐπὼν, ὅτι ἐπλήσθη ὁ γάμος, ἥγουν, ὁ νυμφῶν, ἐτήμασεν, ὅτι πολλοὶ εἰσελεύσονται μέχρι τῆς Η^ηΗ^η^η τοῦ

usque ad mundi consummationem. In sequenti vero parabola docet de futuro iudicio. Tu autem nihil profundius scruteris, puta quis sit sponsus: et quomodo simul cum decenter ornatis ingressus est is, qui nuptiali ornatu carebat, et si quid est simile. Periculosa enim est talium indagatio, et propter profunditatem speculationis illorum, et propter libertatem parabolae, suamque legem. Siquidem id solum trahendum est hinc, quod neminem securum esse oporteat, eo quod ad nuptias intrauerit, sola videlicet in Christum fide: sed postquam baptismate ablatus est, opus est veste, etiam nuptiali indui: hoc est, ornatum esse ac dignum futuris nuptiis. Est autem haec vallis et ornatus, vita pura ac splendida, in modum vallis virtutibus contexta.

Hominem itaque non vestitum vesie nuptiali, appellauit omnem hominem indigne ornatum. Vallis vero non nuptialis, vita est fonda et impura. Amicum autem dixit vtpote Christianum, quanquam indigne tali appellatione conuersantem. Atqui per gratiam omnes vocavit: quomodo ergo eos scrutatur? Quia conuenit etiam eum qui ad nuptias vocatus est, regio ornatu omnino ingredi, et decenti stola, gratiae vocationis respondere. In corruptilibus enim nuptiis respondere quispiam posset, quod digna stola difficultis inuentu foret: in his autem incorruptilibus nuptiis ablata est omnis excusatio. In proximo namque est ornatus ac inuentu facilis: si modo illum vere quaesierimus. Iusie itaque illum eiicit qui ornatus non erat, tanquam segnem ac negligentem. Siquidem sicut iniuste erga illum egerunt qui non venerunt, ita et qui fordini ingressi sunt.

† Sor-

¶ Intell. τὸν τῶν ἀμερτῶν δύτον.

τοῖς κόσμου συντελέας. ἐν δὲ τῷ ἐθεῶντι τῆς παραβολῆς διδάσκει περὶ τῆς μελλόσης κρίσεως. σὺ δὲ μηδὲν πολυπραγμόνες Βαθύτερον, οἶον, τίς ὁ νυμφῶν, καὶ πῶς συνεισῆλθε τοῖς κεκαλλωπισμένοις ὁ ἀκαλλώπιτος, καὶ ἐτι τοιοῦτον. ἐπικινδυνὸς γὰρ οὐ τούτων ἔξετασι, διό τε τὴν ἀβύσσου τῆς θεωρίας αὔτῶν, καὶ διὰ τὴν αὐτονομίαν τῆς παραβολῆς· μόνον δὲ ἐντεῦθεν ἀρύθτῳ γινώσκειν, ὅτι ὁ χρήτινα θαρρεῖν μόνῳ τῷ ἐλθεῖν εἰς τοὺς γάμους, εἴτουν, μόνῃ τῇ εἰς χριστὸν πίσει, ἀλλ᾽, ἐπεὶ διὰ τοῦ βαπτισμάτος⁹⁾ ἀπελθσατο, δεῖ περιβληθῆναι καὶ ἐνδυμα γαμικὸν, ἢτοι, κεκαλλωπισμένον καὶ ἄξιον τῶν μελλόντων γάμων· ἐτι δὲ τούτο βίος καθαρὸς καὶ λαμπρὸς, τρόπου χιτῶνος ὑφηφασμένος ἐξ ἀρετῶν.

"Ἄνθρωπον μὲν οὖν, οὐκ ἐνδεδυμένον ἐνδυμα γάμου, προσηγόρευσε πάντας ἄνθρωπον ἀναξίως τῇ γάμῳ ἐτολισμένον. οὐκ ἐνδυμα δὲ γάμου, βίος ἐνπάρεις καὶ ἀνάθαρτος. ἐταῖχον δὲ αὐτὸν εἴπεν, ὡς τέως χριστιανὸν, εἰ καὶ ἀναξίως τῆς προσηγορίας ταύτης ἐπολιτεύσατο. καὶ μὴν χάριτι πάντας ἐκάλεσε· πῶς οὖν ἀκριβολογεῖται; διότι προσήκει τὸν εἰς γάμον κληθέντα, καὶ μάλιστα βασιλικὸν, κεκοσμημένον εἰσελθεῖν, καὶ ἀμείψασθαι τὴν χάριν τῆς κλήσεως τῷ καλλωπισμῷ τῆς σολῆς. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φθιντῶν γάμων, ἔχοι τίς ἀν ἀπολογίαν καὶ συγγνώμην, διὸ τὸ δυσπόρειον ἔναι τὴν ἀξίαν σολῆν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀφθιντου τέττα γάμου, πᾶσα περιήργαται πρόφασις. ὁ γὰρ καλλωπισμὸς ἐγγὺς καὶ εὐπέριτος, εἰ μόνον ἀληθῶς αὐτὸν¹⁾ ζητήσομεν. ὡς δικαίως ἐκβάλλει τὸν ἀκαλλώπιτον, ὡς ἔσθιμον καὶ καταφρονητήν. καθάπερ γὰρ οἱ μὴ ἐλθόντες ὑβρισταν, θτω καὶ οἱ εἰσελθόντες ἐργασμένοι.

Hhh 2

††'Pv.

⁹⁾ Forte ζητήσωμεν.

† Sordida namque gerit vestimenta, qui indutus non est viscera misericordiae, benignitatem, fraternalis amorem, et similia.

Vers. 12. *At ille obmutuit.*

Vtpote nihil habens quod responderet, dum is qui peccauit seipsum condemnat. Tacere enim, nec posse aliquo modo respondere, condemnationis est indicium.

Vers. 13. *Tunc — ministris.*

Angelis qui a^{re} puniendum subministrant. Tanquam facta autem dicit ea quae futura sunt in modum prophetiae.

Vers. 13. *Ligatis — extremas.*

Catenam vocat detentionem sive cessationem operationis quae manibus ac pedibus perficitur. Tunc enim cessabit omnis peccatorum operatio, nec amplius vel vna actio ad iudicem placandum dabitur. Operationis siquidem praefens tempus est, futurum vero retributionis. Ligantur autem manus, quae iniquia perpetrabant: pedes vero, qui ad peccatum gradiebantur.

Vers. 13. *Ibi — dentium.*

Ne putet quispiam quod solae tenebrae sint huiusmodi punitio, hoc est sola lucis priuatio, addidit, Ibi erit fletus est stridor dentium: acerbos demonstrans ac doloribus plenos, qui erunt ibi, cruciatus. Audiamus et horreamus quotquot post diuini

²⁾ Hoc in neutro meorum reperitur. Ex Theophylacto est. p. 130. E.

† † ‘Ρυπαρά²) γὰς ἴματια Φορεῖ, ὁ μὴ ἐνδυσάμενος σπλάγχνα οἰκτείρμῶν, χρησότητα, Φιλαδέλφιαν καὶ τὰ ὄμοια.

Vers. 12. Ο δὲ ἐφιμώθη.

Ως μηδὲν ἔχων ἀπολογήσαθαι. δείκνυστι δὲ ὁ λόγος, ὅτι, καίτοι προδήλως τῆς ἀμαρτίας ὅτις, ὅμως ἡ πρότερον ὁ Θεός κολάστη, μέχρις ἂν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὼς ἐσευτὸν³⁾ καταδικάσῃ. τὸ γὰρ σιωπᾶν, καὶ μὴ δύναθαι πως ἀποκριθῆναι, καταδίκης ἐστι.

Vers. 13. Τότε — διακόνοις.

Τοῖς ἀγγέλοις, τοῖς εἰς τὸ κολάζεν ὑπηρετοῦσιν. ὡς γεγενημένα δὲ λέγεται τὰ μέλλοντα, νόμῳ προφητείας.

Vers. 13. Δῆσαντες — ἔξωτερον.

Δέσιν λέγει, τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνεργείας τῆς τε
διὰ ποδῶν καὶ τῆς διὰ χειρῶν τελεμένης. τότε
γάρ καταργεῖται πᾶσα τῶν ἀμαρτωλῶν ἐνέργεια,
καὶ οὐκέτι λοιπὸν φύσια πράξις εἰς ἔξιλασμόν.
ἐργασίας γάρ, Φησι, ὁ παρὼν καιρός· ὁ δὲ μέλ-
λων, ἀνταποδόσεως. δεσμοῦνται δὲ πόδες μὲν,
οἱ πρὸς ἀμαρτίαν βαδίσαντες· χεῖρες δὲ πάλιν,
αἱ παράνομα διαπραξάμεναι.

Vers. 13. Ἐκεῖ — ὁδοντων.

Ινα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι σκότος ἀπλῶς ἐστιν οὐ τοι-
αύτη κόλασις, ἔτεν, σέργοις Φωτὸς μόνου, προσ-
έθηκεν, ὅτι ἐκεῖ ἐστιν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βερυγμός
τῶν ὀδόντων, τὰς ἐν ἐκείνῳ πικράς τε καὶ ἀλγε-
νὰς ὁδύνας ὑποφείνων. ἀκέστωμεν καὶ Φειξωμεν,
Hhh 3 οστε

3) καταδίκασε. Α.

diuini baptismatis ablutioneñi, animam perdita
vita sordidauimus, eo quod non tantum a nuptiis
eiiciendi sumus, verum etiam in miserrimum sup-
plicium detrudendi. Habenda est itaque cura de
stola interiori et non de exteriori: quamdiu enim
de externa curauerimus, de interna curam habere
non poterimus. Quaeret autem fortassis aliquis,
quomodo non patri potius coniungatur ecclesia
quam filio? et audiet omnino quod filius qui car-
nem assumpsit, cum ea conuersatus est: et quod
filio coniuncta, etiam patri coniungitur. Dicit
enim filius: Ego et pater vnum sumus. Et: Qui
vidit me, vidi et patrem.

Vers. 14. *Multi — electi,*

Hoc etiam dixit in fine parabolae de operariis
mercede conductis.

**Cap. LII. De quaerentibus occa-
sione censuſ.**

Vers. 15. *Tunc — sermone.*

O profundam caecitatem. Nihil eorum quae
dicta sunt tetigit animum illorum: sed inuidia ebrii,
ad insidias conuertuntur: et quia propter turbam
apprehendere eum non poterant, ut dictum est:
simil deliberant, vt eum interrogatione illa-
quearent.

Vers. 16. *Et — Herodianis.*

Dictum est de Herodianis vicesimo primo capite:
hic autem dicit Chrysostomus per Herodianos in-
telligi

⁴⁾ κοιτηππυπημεν. A.

ὅσοι μετὰ τὸ ἀπολούσαθαι διὰ τοῦ Θείου Βαπτίσματος, ἐν διεφθαρμένῳ Βίῳ⁴⁾ καταρυποῦμεν τὴν ψυχὴν, ὅτι οὐ μόνον ἐκβληθησόμεθα τῷ νυμφῶντος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χαλεπωτάτην κόλασιν ἀποπεμφθησόμεθα. τοιγαροῦν ἐπιμελητέον τῆς ἀντὸς σολῆς, καὶ μή τῆς ἀκτός. ἔως γὰρ αὐτὸν τῆς ἔξω Φροντίζωμεν, τῆς ἄνδον οὐ δυνησόμεθα Φροντίζειν. ζητήσει δὲν τις, πῶς δὲ τῷ πατρὶ μᾶλλον, ἀλλὰ τῷ ὑπῷ ἡ ἐκκλησία συνάπτεται; καὶ ἀκούσει πάντως, ὅτι ὁ ὑιὸς ἐνενθρεπήσας συνανεῖράθη αὐτῇ, καὶ ὅτι τῷ ὑπῷ συναπτομένη, καὶ τῷ πατρὶ συνάπτεται. λέγει γὰρ ὁ ὑιός· ἔγω^{p)} ὁ πατὴρ ἐν· ἐσμεν, καὶ, ὁ^{q)} ἔγω^{p)} ἐωρακὼς ἔμε, ἐωρακε τὸν πατέρα.

Vers. 14. Πολλοὶ — ἐκλεκτοί.

Τοῦτο εἴπει καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς τῶν μιθθμένων ἐργατῶν.

KεΦ. NB. Περὶ τοῦ κήνσου.

Vers. 15. Τότε — λόγω.

⁵⁾ Ω τῆς βαθείας πωρώσεως! γέδεν τῶν εἰρημένων ἡψατο τῆς ψυχῆς αὐτῶν· μεθύοντες δὲ τῷ φθόνῳ, τρέπονται πρὸς ἐπιβελήν, καὶ ἐπεὶ συλλαβεῖν αὐτὸν οὐκ ἥδυναντο διὰ τὸν ὄχλον, ὡς προδεδήλωται, συσκέπτονται θηρεῦσαὶ τούτον διέρωτήσεως.

Vers. 16. Καὶ — ἡρωδιανῶν.

⁶⁾ Εἰρηται περὶ τῶν ἡρωδιανῶν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ. νῦν δέ Φησιν ὁ χρυσόσορος,⁵⁾ ἡρωδια-

H h h 4

νοὺς

telligi milites Herodis, qui tunc eo accesserant,
et simul a Phariseis emissi sunt tanquam testes, si
quid fortassis contra Caesarem responderet. Erat
enim Herodes amicus Caesaris. Lucas vero de
emissis eorum discipulis manifestius scripsit: insi-
diatores illos appellans, et quod iustitiam simula-
bant, propter quam videlicet eum interrogabant,
et quod miserunt ut captarent sermonem eius: et
traderent eum principati et potestati praesidis.
Sperabant enim quod contra Caesarem responsu-
rus esset.

Vers. 16. *Dicentes: — sis.*

Vide impudentem adulationem qua vni sunt, inflare eum cupientes ac emollire, ut omnino responderet. Verum si verax est, quomodo alibi dicitis, quod seducit mundum?

Vers. 16. *Et — doceas.*

Et quomodo rursum dicitis, quod non est a Deo? Viam autem Dei dicunt virtutem, per quam progreditur quispiam ad Deum.

Vers. 16. *Et — hominis.*

Et hoc dicunt, incitantes eum ne Caesarem vere-
retur: aut eius timore omitteret ad interrogata re-
spondere. Vera certe erant quaecunque de eo te-
stificati fuerant: ea tamen inuiti fasili fuerant ad in-
sidiarum apparationem.

Vers. 17.

⁶⁾ αὐτοὺς, omittit. A.

⁷⁾ ενεδπευτάς. A.

νοῦς νοῆθαι, τὰς ἡρώδες σρατιώτας, ἐπιδημού-
τας ἐκεῖ τότε, καὶ συνεξαποσαλέντας ὑπὸ τῶν
Φαρισαίων ὡς μάρτυρας, εἰς τὸ κατά τοῦ καίσαρος
ἀποκριθεῖ. Φίλος γὰρ ἦν ὁ ἡρώδης τῷ καίσαρος.
ὁ δὲ λουκᾶς Φανερώτερον περὶ τῶν ἀποσαλέντων
μαζήτων αὐτῶν ἔγραψεν,¹⁾ ἐγκαθέτους⁶⁾ αὐτοῦ⁷⁾ Luc. 20, 20.
τοὺς ἀνομάτας, ἥγουν,⁷⁾ ἐνεδρένοντας, εἴτε δὲ
καὶ ὑποκρινομένοις δικαιοσύνην, ἵνα ἔνεκεν δῆθεν
ἡρώτων, καὶ ὅτι ἀπειάλησαν, ἵνα ἐπιλαβωνταί
λόγοι αἵτου, εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ
καὶ τῇ ἑξατά τῷ ἡγεμόνος. ἥλπιζον γὰρ, εἴτε
κατὰ τῷ καίσαρος ἀποκριθήσεται.

Vers. 16. Λέγοντες — εἰ.

Ορεις κολακείαν ἀναίσχυντον, ἢ κέχρηνται,
χαυνῶσαι τοῦτον Βαλόμενον πρὸς τὸ πάντως
ἀποκριθῆναι. καὶ εἰ ἀληθῆς ἐστι, πῶς ἀλλαχοῦ
λέγετε, ὅτι πλανᾷ τὸν⁵⁾ κόσμον;⁸⁾

s) Io. 7, 12.

Vers. 16. Καὶ — διδάσκεις.

Καὶ πῶς πάλιν λέγετε, ὅτι οὐκ¹⁾ ἔσιν ἐκ τοῦ¹⁾ Io. 9, 16.
Θεῶν; ὃδον δὲ τῷ Θεῷ Φασὶ, τὴν ἀρετὴν, διὰ ἣς
ὁδεῖνεις τις πρὸς Θεόν.

Vers. 16. Καὶ — αὐθιζόπου.

Καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὑποκρίζοντες αὐτὸν εἰς τὸ
μή αἰδεθῆναι τὸν καίσαρα, μηδὲ διὰ φέβον αὐ-
τοῦ σιγῆσαι πρὸς τὸ ἐπερωτώμενον. ἀληθῆ μὲν
οὖν ἦσαν πάντα, ὅσα προσεμαρτύρησαν αὐτῷ,
πλὴν ἄκοντες ὠμολόγησαν ταῦτα, πρὸς κατα-
σκευὴν τῆς ἐπιβολῆς.

Hhh 5

Vers. 17.

⁸⁾ Etiam hic Chrysostomus habet, τὸν ὄχλον. T.VII.
p. 687. C.

Vers. 17. *Dic — videtur?*

De hoc videlicet quod te interrogatur sumus.

Vers. 17. *Licet — an non?*

Kῆρος latina dictio est, idem significans quod tributum aut vectigal. Licet autem, hoc est, fieri potest aut iustum est. Olim siquidem Iudei dum leges suas obseruarent, omni fruebantur libertate: postmodum vero quum eas praetergrederentur, seruierunt Romanis, quorum princeps erat Caesar, et illis tributa pendebant. Interrogant autem maligne ac dolose: ut si licere dixerit, commoueant aduersus eum etiam turbas: utpote suadentem seruire Caesari, et subiicientem homini populum Dei. Si vero non licere responderit: tradant eum praesidi, tanquam defectionem a Cae- sare bellumque consulentem. Quid ergo is qui fons est scientiae?

Vers. 18. *Cognita — dixit.*

Marcus simulationem dixit. Lucas autem ver- futiam.

Vers. 18. *Quid — hypocritae?*

Simulantes quidem interrogare, ut quod iustum est cognoscatis: foueam autem fodientes per interrogationem, in quam me praecipiteris. Quin ergo ostendisset quod sibi cogniti essent: respondet tamen et ad interrogationem: et vide quo- modo?

Vers. 19.

Vers. 17. Ἐπεὶ — δοκεῖ;

Περὶ οὗ δηλονότι μέλλομεν ἐρωτᾶν.

Vers. 17. Ἐξεῖ — οὐ;

Κῆνσος ἁωμαῖκή μὲν ἐσὶ λέξις, ἔρμηνένεται δὲ
Φόρος, ἦτοι, τέλος. τὸ δὲ ἐξεῖν, ἀντὶ τοῦ, δυ-
νατόν ἐσιν, ἔτους, δίκαιον ἐσι. πάλαι μὲν γὰρ ἴσ-
δαιοι, Φυλάττοντες τὸν νόμον, πάσης ἀπίλαυνος
ἐλευθερίας· ὑπερον δὲ παραβαίνοντες αὐτοὺς,
κατεδελώθησαν ἁωμαῖοις, ὃν ἦρχε καίσαρε, καὶ
Φόρος αὐτοῖς ἐτέλει. ἐρωτῶσι δὲ πάνυ⁹⁾ κακο-
θως καὶ δολερῶς, ἵνα ἐάν μὲν εἴπῃ, ὅτι ἐξεῖ,
κινήσωσι κατ' αὐτοῦ τὸν ὄχλον, ὡς συμβλέψου-
τος δελέυειν καίσαρι, καὶ ὑποτάσσοντος αὐτῷ
πῷ τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ· ἐάν δὲ εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἐξεῖ,
παραδώσουσιν αὐτὸν τῷ ἥγεμόνι, ὡς ἀποστολαῖν
ἀπὸ καίσαρος καὶ πόλεμον συμβλέψοντα. τί οὖν
ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως;

Vers. 18. Γνοὺς — εἴπεν.

Ο μὲν μάρκος^{v)} τὴν ὑπόκρισίν Φησιν· ὁ δὲ λου-^{v) Marc. 12, 15.}
κᾶς,^{x)} τὴν πανουργίαν.^{x) Luc. 20, 23.}

Vers. 18. Τι — ὑποκρίται;

Τοιχωόμενοι μὲν ἐρωτᾶν, ἵνα γνῶτε τὸ δίκαιον·
ἀρύσσοντες δὲ βέθρους διὰ τῆς ἐρωτήσεως, ἵνα με-
νοτακρημοίσητε. δέξασι οὖν, ὅτι εἰκὸν ἔλαυθεν αὐ-
τὸν, ὅμως ὀπορεύεται καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν.
καὶ σκόπει πῶς;

Vers. 19.

⁹⁾ πάλιν, pro πάνυ. A.

Vers. 19. *Ostendite — census.*

AApud Marcum ait: Afferte mihi denarium ut videam: et similiter apud Lucam. Numisma enim dicebatur etiam denarius. Quaesivit autem videre numisma ut responcionem mirabiliter ab eo fabricaret.

Vers. 19. *At illi — v. 21. Caesaris.*

Non ignorans interrogavit: sed ut ex illorum response suam fabricaret sententiam.

Vers. 21. *Tunc — Caesari.*

Quia Caesaris est, reddite itaque Caesari quae sua sunt. Ideo enim non dixit, Date, sed Reddite, tanquam ea quae eius sunt. Ne autem dicant, Homini nos subiicis et non Deo, addidit:

Vers. 21. *Et quae — Deo.*

Licitum est enim et hominibus dare quae conueniunt, et Deo quae debentur: illis quidem tributa, et si quid est simile: huic autem pietatem et obseruantiam mandatorum. Potest autem dici Caesar diabolus, qui mundi princeps est, cui redienda sunt quae sua sunt, puta omnis malitia, omnisque carnalis affectus.

Vers. 22. *Et — abierunt.*

Admirati quidem sunt, verum non crediderunt, quod ipsum magna est eorum accusatio.

Vers. 19. Ἐπιδείξατε — κήνσου.

Παρὰ δὲ τῷ μάρκῷ Φησὶ, Φέρετέ μοι^γ) δῆνά—^{y) Marc.12.15; Luc.20.24.}

ειον, ἵνα ἴδω. καὶ παρὰ τῷ λεκαὶ δὲ ὄμοιος. νό—
μισμα γὰρ ἐλέγετο, καὶ τὸ δῆνάριον. ἐζήτησε
δὲ ἴδεν τὸ νόμισμα, ἵνα θαυμασίως ἀπ' αὐτοῦ
τὴν ἀπόκρισιν ἐργάσηται.

Vers. 19. Οἱ δὲ — v. 21. καίσαρες.

Οὐκ εἰγνοῶν ηρώτησεν, ἀλλ᾽ ἵνα τὴν ἀπόκρισιν
αὐτῶν ἀπόφασιν οἰκείαν ποιήσῃ.

Vers. 21. Τότε — καίσαρε.

Ἐπεὶ καίσαρός ἐσιν, ἀπόδοτε λοιπὸν καίσαρι τὰ
ἴδια. διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ εἴπε δότε, ἀλλ᾽ ἀπόδοτε,
ὡς ἐκείνου ὄντες. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν, ὅτι ἀνθρώπῳ
ημᾶς ὑποτάττεις καὶ οὐ Θεῷ, ἐπήγαγε.

Vers. 21. Καὶ τὰ — Θεῷ.

Ἐξει, γὰρ καὶ ἀνθρώποις ἀπονέμειν τὰ προσή-
κοντα, καὶ Θεῷ τὰ ὁφελόμενα τοῖς μὲν, τοὺς
Φόροις, καὶ εἴ τι τοιώτον τῷ δὲ, τὴν εὔσεβειαν
καὶ φυλακὴν τῶν ἐντολῶν. λέγοιτο δὲ καίσαρε,
καὶ ὁ κοσμοκράτωρ διάβολος, ὅτινι δέον ἀποδί-
δοντα τὰ αὐτοῦ, Φημὶ δὲ, πᾶσαν ἐμπάθειαν καὶ
κακίαν.

Vers. 22. Καὶ — ἀπῆλθον.

Ἐθαύμασαν μὲν, ὃν ἐπίευσαν δὲ, ὃ καὶ αὐτὸ
μεγάλη τούτων κατηγορία.

Cap. LIII. De Sadducaeis.

Vers. 23. *In illo — resurrectionem.*

Dictum est de secta Sadducaeorum tertio capite: hi ergo resurrectionem ex mortuis negabant, eo quod in Mosaicis scripturis, huius manifeste non fiat mentio: Nam has solas agnoscabant, aliis libris non receptis. Sed o dementiam. Imposito Phariseis silentio, qui inter Iudeos diligentissimi et acutissimi erant, Sadducaeis his inferiores quasi succedentes occurrunt. Quinque maxime opereret eos animo reprimi ac moestos esse, audacia impudentes facit ac temerarios, et impossibilia tentantes. Et quia in propheticis scripturis manifestius continebatur dogma resurrectionis: suspicabantur illud docere quod tales resurgerent homines, quales erant priusquam morerentur: cum eisdem habitibus et affectibus: ideoque ad subversionem huiusmodi dogmatis, efficta apud se occasione accedunt.

Vers. 24. *Et — suo.*

Ex lege Mosaica occasionem commenti sumunt, ut verisimile appareat quod quaeritur. In scriptura siquidem Deuteronomii praecepit Moses, ut uxorem mortui absque liberis, rursum ducat frater eius, et quicquid primum natum fuerit nominetur id filius fratris mortui, ad eius memoriam. Haec itaque sunt legis. Vide autem, quid hinc machinentur?

Vers. 25.

¹⁾ μη, omittit. B.

²⁾ i. e. τὸ δόγμα. Est ergo δόγματι¹⁾ τὸ δόγμα.

ΚεΦ. ΝΓ. Περὶ τῶν σαδδουκαίων.

Verf. 23. Ἐν ἐκείνῃ — ἀνάστασιν.

Ἐιρητοῦ περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν σαδδουκαίων ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. οὐτοὶ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἡθέτουν, διὸ τὸ²⁾ μὴ μημονέυεθαι ταύτην Φανερῶς ἐν ταῖς μωσαϊκαῖς γραφαῖς, ἃς δὴ μόνας ἔγινωσκον, τὰς ἂλλας οὐ παραδεχέμενος βιβλίος. ἀλλ ὡς τῆς ἀνοίας! ἐπιτομιζέντων γὰρ τῶν Φαρισαίων, τῶν ἀκριβετέρων ἐν ἰδεῖσιν, οἱ καταδεέσεροι τότεν σαδδουκαῖς, καθάπερ ἐκ διαδοχῆς, προσβάλλουσι, δέον μάλιστα συσκελῆναι. ἀλλ ὅντως ἡ θρασύτης ἀναισχυντον καὶ ἵταμὸν καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦν. καὶ ἐπεὶ ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς Φανερώτερον ἐνέκειτο τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως, ὑπελάμβανον, ἐκεῖνο²⁾ δογματίζειν τοιέτους ἀνισαδάμα τοὺς³⁾ ἀνθρώπους, οἵτινες τοῦ ἀποθανεῖν ἥσαν, μετὰ τῶν αὐτῶν σχέσεων καὶ παθῶν. διὸ καὶ πρὸς ἀνατρεπήν τοῦ τοιέτου δόγματος πλάσαντες ὄμοιον ὑπόθεσιν προστίσσουσι.

Verf. 24. Καὶ — αὐτοῦ.

Ἐκ μωσαϊκοῦ νόμου τὴν ἀφορμὴν τοῦ πλάσματος λαμβάνουσιν, ὅπως ἀξιόλογον Φανείν τὸ ζῆτημα. καὶ γὰρ ἐν τῇ γραφῇ τοῦ δευτερονομίου²⁾ παρ- 2) Deut. 25, 5. τηγγαλεις μωϋσῆς, ἵνα τὴν γυναικαῖα τοῦ τετελευτηκότος ἀπαιδος γαμήσῃ πάλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ δῆλοι, τὸ ἐπιγαμβρεύσει. καὶ ὁ ἀνγεννήσῃ πρῶτον, ὀνομάσῃ τότε τέκνον τοῦ θανόντος ἀδελφοῦ, πρὸς μνημόσυνον ἐκέίνου. ταῦτα μὲν εὖ τῷ νόμῳ. σκόπει δὲ, τί οὗτοι κατασκευάζουσιν;

Verf. 25.

3) τοιέτες. B.

Vers. 25. Erant — v. 28. eam.

Septem eos supponunt, ut magis intricatum videatur problema. Intentum autem Sadduceorum erat, ut siue unius, siue omnium responderet, statim opponerent quod quum iterum futurae essent nuptiae, certe essent et puerperia et nutritio infantum, quaestus pecuniarum, iudicia, bella ac aegritudines, rursumque mortes, et omnia quae in praesenti vita habentur, et ita vita illa nou erit alia ab ista: quodsi eadem erit, ad quid futura est resurrectio? Itaque non erit resurrectio. Quid ergo Christus?

† Mulier quidem esse potest humana natura: septem autem viri, septem leges variis temporibus a Deo ei traditae ad instructionem et productiōnem fructuum iustitiae, nam dictio *vómos* quae legem significat, apud Graecos masculina est, ideo conuenienter illis viros denotat cum quibus quasi cum viris successiue conuersata est, nec tamen ab illa verum habuit fructum. Harum prima fuit, quae Adae in paradiſo tradita est. Secunda rursus eidem data extra paradiſum in statu poenarum. Tertia quae Noe data est de arca. Quarta quae Abraham data est de circuncisione. Quinta quae eidem de Isaac immolatione. Sexta quae Mosis. Septima quae per prophetas. Itaque daemones qui docent non credere resurrectionem, interrogant maligne per cogitationes. Si inquiunt futura est mortuorum resurrectio, iuxta quam harum septem legum humana tunc natura conuersabitur: ut si secun-

†) Quae hic inclusimus, ea in Cod. A. leguntur in margine, tribuunturque Sancto Maximo, cuius interpretationes pleraeque omnes allegoricae, obscurae

Vers. 25. Ἡσαν — v. 28. αὐτήν.

Ἐπτὰ δὲ τέττας ὑποτιθέασιν, ὡς δοκεῖν αἴπορώτερον τὸ πρόβλημα. σκοπὸς δὲ τοῖς σαδδεκαῖοις, ἵνα εἴτε εἰσι, εἴτε πάντων αἴποροι θεῖν, ταχέως αὐτιθίσται, ὡς ἐπεὶ γάμοι πάλιν, ἕρες καὶ τεκνογονία καὶ παιδοτροφία καὶ πορειῶν χρημάτων καὶ δικαιησίας πόλεμοι καὶ νόσοι καὶ θάνατοι πάλιν, καὶ πάντες τὰ τοῦ παρόντος βίου, καὶ οὐκ εἶσαι λοιπὸν ὁ βίος ἐκεῖνος ἔτερος παρὰ τούτον. εἰ δὲ ὁ αὐτὸς εἶσαι, τίνος χάριν εἶσαι αὐτάσσοις; ὡς οὐκ εἶσαι αὐτάσσοις. τί οὖν ὁ χριστός;

[Τυνὴ⁴⁾ μὲν ἐν τῷ, η ἀνθρωπίνη φύσις^{*} ἐπτὰ δὲ αἱδελφοὶ, οἱ κατὰ καιροὺς παρὰ θεοὺς δοθέντες αὐτῇ πρὸς παιδαγωγίαν καὶ γένεσιν καρπῶν δικαιουσύνης νόμοι, οἵτις, ὡς αὐτόσατι, κατὰ διαδοχὴν ὄμιλήσαται, παρὰ θεοὺς εἰσχε καρπὸν αἱληθινόν. ἀν πρώτος μὲν, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ δοθεὶς τῷ αἰδαρίῳ δεύτερος δὲ, ὁ τῷ αὐτῷ δοθεὶς αὐθιστέξω τοῦ παραδείσου, ἐν τάξει ἐπιτιμίων· τρίτος, ὁ κατὰ τὴν κιβωτὸν τῷ νῷ δοθεὶς· τέταρτος, ὁ τῷ αἱβραὰμ δοθεὶς, περὶ τῆς περιτομῆς· πέμπτος, ὁ τῷ αὐτῷ πάλιν περὶ τῆς κατὰ τὸν ισαὰκ θυσίας· ἕκτος, ὁ κατὰ μωϋσέα, καὶ ἐβδόμος, ὁ διὰ τῶν πρεσφητῶν. οἱ τοίνυν τὴν αὐτάσσοιν αἴθετεν διδάσκοντες δάιμονες, ἐρωτῶσι κακοήθως διὰ τῶν λογισμῶν, ὡς εἴπερ νεκρῶν αὐτάσσοις εἶσαι, κατὰ τίνας τῶν εἰρημένων ἐπτὰ νόμων η ἀνθρωπίνη φύσις τότε πολιτευθήσεται; ἵνα, εἴγε κατὰ τινα τούτων φῶμεν, ἐπαγγάγωσιν, οὐκ οὖν

scurae atque tortuosae sunt. Auertat Deus in posterum a literis sacris tales interpretes,

secundum aliquam harum dixerimus, inferant, Non ergo sine fructu ibi erit aut uana humana vita prioribus rursus obnoxia mali. Sed vera ac salutaris ratio pietatis, silentium his imponit, docens alteram esse uitam post resurrectionem. Quod si quis etiam septem millia annorum praesentis mundi accipiat, siue septem secula quibus vixit hominum natura, a verisimili non aberrabit. Nullius autem erit vxor post resurrectionem, quum haec finem habeant, sed aliud seculum octauum quod finem non habet, accipiet illam.

Vers. 29. *Respondens — Dei.*

Fallimini, ut qui non intelligitis propheticas scripturas, quae non tam, qualem vos suspicamini, docent resurrectionem: et veluti ignorantibus virtutem Dei, quae mortuos resuscitare potest, sine prioribus habitibus et affectibus.

Vers. 30. *In — nuptui tradentur.*

Neque viri matrimonium contrahent, neque mulieres nuptui tradentur, hoc est non coniungentur viris, viptate non existente ibi affectu nuptiali. Apud Lucam autem addidit, Neque amplius mori poterunt: ostendens quod nuptiae propter mortem faciae sunt, ut loco mortuorum alii generentur: ubi autem non est mors, iam neque nuptiae sunt.

Vers. 30. *Sed — erunt.*

De solis iustis dicit hic, quod deinceps quasi angelii erunt, quantum ad affectionem ac voluptatum carentiam: praeterea etiam quo ad immortalitatem,

5) συνοποῦ, pro εἰπότος. A.

οῦν ἔκαρπος ἔσαι πάλιν καὶ ματαίως οὐ αὐθεω-
πίνη ζωή, ταῖς προτέραις αὐθίς ἐνσχεδεῖσαι κα-
νοῖς. ἀλλ' οὐ αὐθῆς καὶ σωτήριος τῆς εὔσεβείας
λόγος ἐπιτομίζει τούτες, ἐγέραντιναι ζωὴν μετὰ
τὴν αὐτάκην διδάσκων. εἰ δὲ καὶ ταῖς ἐπταῖς χι-
λιέδαις τῶν ἔταν τοῦ παρόντος πόσμου λάθοι τις,
ἥτοι, τοὺς ἐπταῖς αἰώνας, οἷς ὥμιλησε τῶν αὐ-
θεώπων οὐ Φύσις, οὐχ ἀμφεπτήσει τοῦ εἰκότος,⁵⁾
ἀνθρώπος ἔσαι γυνὴ μετὰ την αὐτάκην, τούτων
μὲν πέραις λαβήσοντων, ἐτέρου δὲ αὐτελευτήτου τοῦ
οὐδέσου αἰώνος παρολαμβάνοντος αὐτήν.]

Vers. 29. Ἀποκριθεὶς — Θεῷ.

Πλανᾶθε, οὐ μὴ νοοῦντας τὰς γραφὰς τὰς προ-
Φητικὰς, αὐτίτις οὐ τοιαύτην, εἰσιν ὑπολαμβά-
νετε, δογματιζετεν αἰνίσασιν. πλανᾶθε δὲ καὶ,
οὐ μὴ εἰδότες τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ισχύου-
σαν αἰναῖσσαν τοὺς πεκρούς χαρίς τῶν προτέρων
σχέσεων καὶ παθῶν.

Vers. 30. Ἐν — ἐκγαμίζονται.

"Οὐτε γαμῶσιν οἱ αὐδῆς, οὐτε ἐκγαμίζονται αἱ
γυναῖκες, τετέξιν ἢ συνάπτονται αὐδεάσιν, οὐ
μὴ οὖσης ἐκεῖ σχέσεως γαμικῆς. παρὸ δὲ τῷ λου-
κᾶ προσέθηκεν, ὅτι ἔτε^{a)} ἀποδανεῖ ἐπιθύμιανται.^{b)} a) Luc. 20, 36.
δεικνύων, οὐ μὲν ὁ γάμος διὰ τὸν θάνατον γέγονεν,
αὐτὶ τῶν τελευτώντων ἐτέρους ἵποβλαστίων.
ὅπου δὲ θάνατος εὐκ εἴνι, εδὲ γάμος λοιπόν.

Vers. 30. Ἀλλ' — εἰσι.

Περὶ μόρων τῶν δικαίων ἐντοῦθα λέγει, ὅτι τοῦ
λοιποῦ οὐδὲ γγελοὶ εἰσιν, πατέ τὸ απαθὲς καὶ
αφιλήδονον, ἐτι δὲ καὶ πετοὶ τὸ ακήρωτον καὶ

tem, lucemque perpetuam. Quod autem dicit,
Quasi angeli Dei in coelo, hoc est, quasi angeli
Dei, qui sunt in coelo. Ita enim dixit Marcus.
Lucas vero quod maius est dicit, Et filii erunt Dei
quum futurum sit, ut sint filii resurrectionis, hoc
est, regenerati per resurrectionem, quae est itera-
ta generatio. De iustis enim etiam ab eo dictum
est, Qui vero digni habebuntur, ut seculum illud
consequantur, et resurrectionem ex mortuis, etc.

† Angelorum natura diuisionem in masculum
et foeminam non suscipit, quia mortalis naturae est
huiusmodi diuisio, ut per filiorum procreationem,
quae in nuptiis est, repleat id quod morte eva-
cuatur.

Vers. 31. *De — v. 32. Jacob?*

Quia illi Mosen obiecerunt, iam etiam Mosaica
scriptura eorum obdurat ora. In libro enim Exodi
scripta sunt, quae hic dicuntur. Et considera ra-
tionem. Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac,
et Deus Iacob, non penitus mortuorum: nam si pe-
nitus mortui fuissent, dixisset utique, Ego eram
Deus: nunc autem quia dixit, Ego sum Deus
Abraham, etc. ostendit quod eorum qui resurre-
cturi erant, tanquam viuorum Deus esset. Sicut
enim Adam, licet viuebat post ligni illius esum,
attamen in die quo comedit, mortuus est per mor-
tis sententiam: sic et isti quanquam mortui erant,
attamen viuebant per resurrectionis promissionem.

Vers. 32. *Non — viuentium.*

Deus siquidem et est et viuit: mortuus vero nec
est nec viuit. Atqui alibi scriptum est, Ut et mor-
tuuo-

⁶⁾ Vrget ergo articulum *of* apud Marcum.

⁷⁾ Inclusa Codex vterque in margine habet.

Φωτοειδές. τὸ δὲ, ὡς ἄγγελοι τῇ Θεῷ ἐν φρανῶ,
ἀντὶ τοῦ, ὡς ἄγγελοι τῇ Θεῷ, οἱ ἐν φρανῶ. ^{ὅτι}
γὰρ ἐπεν ὁ⁶) μάρκος. λουκᾶς δὲ τὸ μεῖζόν φησιν, b) Marc. 12, 25.
ὅτι καὶ⁷) υἱοί εἰσιν τῇ Θεῷ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ c) Luc. 20, 36.
ὄντες, τετέταυ, ἀναγεννήσαντες διὰ τῆς ἀναστά-
σεως, ἣτις ἐσὶ παλιγγενεσία. περὶ τῶν δικαιών
γὰρ ἐξηγησι τῷ αὐτῷ καὶ τῷ, οἱ δὲ καταξιω-
θέντες^{d)} τῇ αἰώνος ἐκείνῃ τυχεῖν καὶ τῆς ἀναστά- d) Luc. 20, 35.
σεως τῆς ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰ ἔχης.

[‘H⁷) τῶν ἀγγέλων Φύσις, τὴν εἰς ἀργέεν καὶ
θῆλυ διαίρεσιν οὐκ ἐπιδέχεται, διότι τῆς θυητῆς
Φύτεως η τοιαύτη διαίρεσις, οἷς τῆς⁸) διὰ τοῦ
γάμου παιδοποίας τὸ διὰ τοῦ θανάτου κενούμε-
νον σύναπληρούσης.]

Vers. 31. Περὶ — v. 32. Ἰακώβ;

Ἐπειδήπερ ἐκεῖνοι τὸν μωϋσέα προεβάλοντο, λοι-
πὸν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς μωταϊκῆς γραφῆς τούτους
ἐπιτομίζει. ἐν τῇ Βίβλῳ γὰρ τῆς ἔξοδος^{c)} τὰ ἑτ- c) Exod. 3, 6.
θέντα γέγραπται. καὶ σκόπει τὸν λόγον· ἐγώ
εἰμι ὁ Θεὸς αἴβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς ἵσταὶς καὶ ὁ Θε-
ὸς Ἰακὼβ, καὶ τῶν πάντη νεκρῶν. εἰ γὰρ πάντη
νεκροὶ ἦσαν, ἐπεν αὖ, ὅτι ἐγώ ἦμην ὁ Θεός· ἐπεὶ
δὲ εἰπεν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός, ἐδείξεν, ὅτι τῶν
ἀναστῆναι μελλόντων. ὥσπερ γὰρ ὁ αἰδάμ,⁹⁾ εἰ
καὶ ἐζῆ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἐκείνου βρῶσιν,
ἄλλ’ οὐν ἐν ἦ ημέρᾳ ἐφαγε, τέθινκε τῇ ἀποφάσει
τῆς τελευτῆς¹⁰⁾ ὅτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἀπέθανον,
ἄλλ’ οὐν ἐζῶν, τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως.

Vers. 32. Όυκ — ζώντων.

Ο μὲν γὰρ Θεὸς, ὃν καὶ ζῶν· ὃ δὲ νεκρὸς, οὐκ
ὦν καὶ οὐ ζῶν. καὶ μήν ἀλλαχθεὶς γέγραπται, ἵνα
III 3 καὶ

⁸⁾ Malim, οἷα διὰ τῆς.

⁹⁾ εἰκός, pro eī ιακ. A.

tuorum et viuorum dominetur. Sed ibi quoque Mortuos intellige eos, qui resuscitandi sunt. Lucas autem addidit, quod omnes illi viuunt siue apud illum.

Vers. 33. *Quumque audissent — eius.*

Turbæ simplices et incorruptae. Ut autem dixit Lucas, quidam etiam dixerunt: Magister bene dixisti: hi enim resurrectionem quidem consitebantur: atamen admirati sunt et ipsi argumenti modum, et interpretationem illius sermonis, Ego sum Deus Abraham, etc.: nec amplius audebant eum quicquam interrogare. Nam etiam hoc dicit Lucas.

Cap. LIV. De legis doctore.

Vers. 34. *Pharisei autem — v. 36. lege?*

Silentio illis imposito rursus irruunt hi, ac legis doctorem proferunt: non discere volentes, sed dolose agentes. Quia enim id erat primum praeceptum, Diliges dominum Deum tuum etc. opinati sunt quod aliquid etiam de seipso additurus esset, eo quod se quoque Deum diceret, et ita tanquam blasphemus, occasionem ipsis calumniandi praebaret.

Vers. 37. *Iesus autem — v. 39. te ipsum.*

Cognita eorum malitia, respondit quidem irreprehensibiliter, quod interrogabatur, sed addidit et secundum praeceptum, per hoc illos obiurgans, utpote qui se non amabant, sed inuidia ac insidiis prose-

καὶ^f) νεκρῶν καὶ ζάντων κυριεύσῃ. ἀλλὰ κακῆς f) Rom. 14, 9.
νεκροὺς νόει, τοὺς αἰνεῖται μέλλοντας. ὁ δὲ λου-
κᾶς προσέθηκεν, ὅτι πάντες^{g)} αὐτῷ ζῶσιν, ήγουν, g) Luc. 23, 39
παρ' αὐτῷ.

Vers. 33. Καὶ ἀκούσαντες — αὐτοῦ.

Οἱ ἀπόντες καὶ ἀδέκαστοι ὄχλοι. ὡς δὲ ἐπεν ὁ
λακᾶς, καὶ τις^{h)} τῶν γραμματέων ἐποι., δι. h) Luc. 20, 39.
δάσκαλε, καὶ λῶς ἐπας. ὅτει γαρ ἀμολόγουν μὲν
τὴν ἀνάτασιν, ἀλλ᾽ ὅμως ἐθαύμασαν καὶ αὐτοὶⁱ⁾
τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἔρμηνέαν τοῦ, ἐγώ εἰμι ὁ Θε-
ός. οὐκέτι δὲⁱ⁾ ἐτόλμων ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέν. i) Luc. 20, 40.
καὶ τοῦτο λακᾶς Φησίν.

ΚεΦ. ΝΔ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαν-
τος νομικοῦ.

Vers. 34. Οἱ δὲ φαρισαῖοι — v. 36. νόμῳ;

Ἐπιζομιθέντων ἐκείνων, οὗτοι πάλιν ἐπιτίθεν-
ται, καὶ προβάλλονται τὸν νομικὸν, ἢ βελόμε-
νοι μαθεῖν, ἀλλὰ πακουργοῦντες. ἐπεὶ γὰρ πρώ-
τη ἐντολὴ αὕτη ἦν, ἀγαπήσεις κύριου τὸν Θεόν
σου, καὶ τὰ ἔξης, προσεδόκησαν, ὅτι προσθήσε-
τι καὶ περὶ ἑαυτοῦ, διὸ τὸ λέγεν παῖς ἑαυτὸν Θε-
ὸν, καὶ παρέξει τούτοις ἀφορμὴν, ὡς βλάσ-
φημος.

Vers. 37. Οἱ δὲ ἱησοῦς — v. 39. σεαυτόν.

Γνοὺς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ἀπεκρίθη μὲν ἀνεπι-
λήπτως, ὁ ἱησοῦς δὲ καὶ τὴν δευ-
τέραν ἐντολὴν, παθαπτόμενος αὐτῶν διὸ ταῦτης,
ὡς οὐκ ἀγαπῶντων αὐτὸν, ἀλλὰ φεούσντων καὶ

prosequebantur: eoque sine etiam nunc rogabant: nam si diligerent non tentarent. Simile autem primo dixit secundum, quo ad magnitudinem: magnum est enim et hoc. Nam sibi mutuo haerent, ac se inuicem ferunt haec duo praecepta. Siquidem qui Deum diligit, etiam proximum diligit, seruans illius praeceptum: qui autem proximum non diligit, nec Deum diligit, transgrediens eius praeceptum.

† Secundum, non ordine legislationis, sed virtute. In alia enim parte ponitur hoc praeceptum.

Vers. 40. *In — pendent.*

Dictum est de hoc manifeſte quinto capite. Quaere ergo ibi dictum illud, Ita enim est lex et prophetae. Sed apud Matthaeum tentator dicitur hic legis doctor: apud Marcum vero potius laude dignus habetur. Quare? Quia primum certe tentauit, ut dictum est, a Phariseis directus: animaduersa autem responsione suscepit eam, et conuersus, rem ita se habere confessus est: et deinde Iesus intuitus eum, quod adhibita mentis ratione responderet, ait illi, Non longe es a regno Dei, hoc est approximas fidei, qui veritatem confessus es: hoc autem dixit adhortans illum ad perfectam fidem. Et haec apud Marcum inuenies.

Cap.

*) Haec rierque Codex in margine habet.

ἐπιβλευόντων καὶ διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐρωτώντων.
εἰ γὰρ ήγάπων, οὐκ ἀν ἐπείραζον. ὅμοιαν δὲ τῇ
πρώτῃ τὴν δευτέραν εἶπε, κατὰ τὴν μεγαλεότη-
τα. μεγάλη γὰρ καὶ αὕτη, καὶ ἀλληλουχεύνται
καὶ Θερέαλληλοὶ εἰσιν αἱ δύο. καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀγα-
πῶν τὸν Θεὸν, ἀγαπᾶ καὶ τὸν πλησίον, Φυλάτ-
των τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλη-
σίον, ὡδὲ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ, παραβαίνων τὴν ἐν-
τολὴν αὐτοῦ.

[Δευτέρα¹⁾) δὲ, ἢ τῇ τάξει τῆς νομοθεσίας,
ἀλλὰ τῇ δυνάμει. ἐν ἐτέρῳ γάρ μέρει καταταὶ αὕτη
ἡ ἐντολῇ.]

Vers. 40. Ἐγέρεμαντα.

²⁾ Εἰρηταὶ περὶ τέττα σαφῶς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφα-
λαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὸ, ²⁾ γάρ εἰνι ὁ ^{k)} Matth. 7, 12.
νόμος καὶ οἱ προφῆται. ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ ματ-
θαίῳ περιτίθεται. ἐντέλλεται οὐτος, παρὰ δὲ τῷ
μάρκῷ, μᾶλλον ἐπαίνοις τετύχηκε. διατί; διότι
πρώτου μὲν ἐπείραζεν, ὡς εἴρηται, παρὰ τῶν
Φαρισαίων ἀποσαλεῖς. ἐνωτιθεῖς δὲ τὴν ἀπόκρι-
σιν, ἀπεδέξατο ταύτην, καὶ μεταβληθεῖς συνω-
μολόγησεν, γάρ εἶχεν, καὶ λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς¹⁾ ἴδων ^{1) Marc. 12, 34.}
αὐτὸν, ὅτι υγενεῖς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ οὐ
μακρὰν εἰ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τέττετο,³⁾
ἔγγιζεις τῇ πίσει, τὸν Θεόνον ἀποβαλὼν, καὶ
τὴν ἀλήθειαν συνομολογῶν. τέττο δὲ εἶπε προτρε-
πόμενος αὐτὸν ἐπὶ τὴν τελείαν πίσιν. ταῦτα δὲ
εὔρηται παρὰ τῷ μάρκῷ.

Iii 5

Κεφ.

²⁾ Ex eo, quod Codices plerique, etiam ante con-
sonam, habent οὐτως, ut hic videre licet, orta
est vitiosa lectio ouotos.

³⁾ Dedi ἔγγιζεις, loco ἔγγιζειν.

Cap. LV. De interrogatione domini
ad Phariseos.

Vers. 41. *Congregatis — est?*

De Christo inquit qui annunciatus est a propheticis, Non dum autem aduenit ut vos dicitis, sed expectatur a vobis. Et vide sapientiam. Putabant illi, ut dictum est, Christum additurum quipiam et de seipso in primo praecepto, ut se quoque Deum esse demonstraret. Hoc autem ipse non fecit ut euitaret illorum vafritiem, sed seorsim de sua disputat diuinitate, nec id ex manifesto sed oblique, ut omni careret suspicione: et quantum ad id quod apparet, de Christo qui exspectabatur et interrogat et enunciat: in rei veritate autem haec de seipso dicit.

Vers. 42. *Dicunt ei David.*

Apropheticis sermonibus hoc cognoscabant. Simpliciter autem filium Dauid, siue nudum hominem Christum suspicabantur: quum tamen prophetae hunc non simpliciter filium Dauid, sed et Deum praedicarent.

Vers. 43. *Ait — v. 44. tuorum?*

In spiritu videlicet sancto, sicut dixit Marcus, et non a seipso.

Vers. 45. *Si — est?*

Hoc dixit non tollens Christum filium esse Dauid, sed erroneam illorum arguens opinionem, quia

*) εἰδὺ τοῦ Ιησῆ, ἀλλά. A.

Κεφ. ΝΕ. Περὶ τῆς τοῦ κυρίου
ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φα-
ρισαίους.

Vers. 41. Συνηγμένῳ — ἐσί;

Περὶ τῆς χριστοῦ φησί, τοῦ καταγγελλομένου μὲν
ὑπὸ τῶν προφητῶν, μήπω δὲ παραγεγονότος, ὡς
ὑμεῖς λέγετε, προσδοκαμένος δὲ παρ' ὑμῖν. καὶ
ὅρα σοφίαν. αὐτοὶ μὲν γάρ φαντο, προσθήσεν
αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην ἐντολὴν, ὡς εἴρηται, καὶ
περὶ ἑαυτοῦ τι, πρὸς ἔμφασιν τῆς καὶ αὐτὸν ἐναντίας
θεόν· αὐτὸς δὲ τέτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἐκκλίνων
τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ίδιᾳ δὲ περὶ τῆς ἑαυτοῦ
θεότητος διελέγεται, καὶ οὐκ ἐκ τῆς προφανεῖς,
ἀλλὰ πλαγίως, διὰ τὸ ἀνύποπτον. καὶ τῷ δο-
κεῖν μὲν, περὶ τοῦ προσδοκαμένου χριστοῦ καὶ ἐρω-
τᾶς καὶ ἀποφαίνεται, δεικνύων, ὅτι κύριος καὶ
θεός ἐστι· τῇ δὲ ἀληθείᾳ περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα λέγει.

Vers. 42. Λέγεσιν αὐτῷ, τῇ δαιδάλῳ.

Ἄπὸ τῶν προφητικῶν λόγων τοῦτο ἐγίνωσκον.
ἄπλως δὲ οὐλὸν τοῦ δαιδάλου, εἴτεν, ψιλὸν ἀνθρωπον
τὸν χριστὸν ὑπελάμβανον, καίτοι τῶν προφητῶν
οὐχ ἀπλῶς οὐλὸν τῇ δαιδάλῳ δαιδάλον, ἀλλὰ καὶ θεὸν τῇ
τον οὐακηρυττότων.

Vers. 43. Λέγει — v. 44. σου;

Ἐν πνεύματι, δηλαδή, τῷ οἰγιῷ, καθὼς εἶπε³⁾ m) Marc. 12,36.
μάρκος, καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ.

Vers. 45. Ἐ — ἐσί;

Τοῦτο ἐργεῖν, οὐκ ἀναιρῶν τὸ ἐναντίον οὐτοῦ
τὸν χριστὸν, ἀλλὰ διελέγχων τὴν ἐσφαλμένην αὐ-
τῶν

quia non est eius filius talis, qualem ipsi suspicabantur: hoc est nudus homo: sed et dominus eius. Dicitur enim filius eius, utpote ex radice eius, iuxta humanitatem generatus: dominus autem eius tanquam Deus illius. Ob id itaque usus est Dauidico verbo ad Phariseorum confutationem, ostendens quod non solum filius esset Dauid, sed et dominus eius. Nos vero etiam hoc interpretari oportet. Ait enim Dauid: Dixit dominus pater, domino meo filio suo Christo, post assumptionem in coelum: sede a dextris meis, siue fruere meo regno, pari in throno, pari in honore mecum permanens. Inimici autem Christi inter sensibiles quidem primi sunt Iudei, deinde gentes ac haeretici. Intelligibiles vero sunt daemones. Marcus autem ait, quod hoc dixerit docens in templo, et quod multa turba libenter eum audiebat. Verisimile est enim de hoc primum interrogasse Pharisaeos: deinde etiam de hoc in templo docuisse turbam.

Vers. 46. *Et — amplius.*

Ad mortem enim appropinquans de perfectis disseruit cum illis, nec solum os eis obdurauit, sed et timorem in futurum ipsis incuslit.

Cap. XXIII. v. 1. *Tunc — suis.*

Tunc, quando? Postquam tentantes refrenauit: postquam effecit, ut amplius non auderent illum interrogare: postquam demonstrauit eos immediabiliter aegrotare.

Vers. 2.

ἢ ὅτι πολύς. A.

τῶν ὑπόληψιν, ὅτι οὐκ ἔσιν υἱὸς αὐτοῦ τοιχτας,
οἵον ὑπολαμβάνεστιν, τοτέσι, ψιλὸς ἀνθρώπος,
αλλὰ καὶ κύριος αὐτοῦ. λέγεται γάρ υἱὸς μὲν
αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς ἐκκῆς αὐτοῦ βλασησας, κατὰ
τὴν ἐνανθρώπησιν· κύριος δὲ αὐτοῦ, ὡς θεὸς αὐ-
τοῦ. τέτω μὲν οὖν ἐχρήσατο τῷ δαυίτῳ φητῷ
πρὸς ἐλεγχον τῶν Φαρισαίων, ἰδεκτίων, οτι δέ
μόνον υἱὸς ἔσι τεῦ δαυίδ, αλλὰ καὶ κύριος αὐτοῦ.
χρὴ δὲ ήμᾶς ἐρμηνεύσαι καὶ τέτο. Φησὶ γάρ δέ
δαυίδ ὅτι εἴπεν^η) ὁ κύριος καὶ πατήρ τῷ κυρίῳ^η) *Ps. 109, 1.*
μου καὶ υἱῶς αὐτοῦ, τῷ χριστῷ, μετὰ τὴν εἰς ἐρε-
γὸν ανάληψιν, ὅτι καὶ θου ἐκ δεξιῶν μου, ἥγουν,
ἀπόλαυσε τῆς ἐμῆς βασιλείας, ὁμόθρευτος καὶ ἁμό-
τιμος ἐμοὶ διάσγων. ἐχθροὶ δὲ τῷ χριστῷ, ἐν μὲν
αιδητοῖς προηγουμένως ἴεδαιοι, εἴτα Ἑλληνες καὶ
αἰρετικοὶ· ἐν δὲ νοητοῖς, οἱ δάιμονες. ὁ δὲ μάρκος
Φησὶν, ὅτι τοῦτο ἐλεγε, ^{ο)} διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, ^{ο)} *Marc. 12, 35.*
καὶ ὅτι ὁ^ς πολὺ^ς ^ρ) ὄχλος ἤκουεν αὐτῷ ἡδέως. εἰ. ^ρ) *Marc. 12, 37.*
κὸς γάρ, αὐτὸν πρῶτον μὲν ἐπερωτῆσαι περὶ τέ-
τον τοὺς Φαρισαίς, εἴτα διδάξαι περὶ τούτου καὶ
ἐν τῷ ἱερῷ τὸν ὄχλον.

Verf. 46. Καὶ — οὐκέτι.

Μέλλων γάρ ἐπὶ τὸν θάνατον ἐλθεῖν, τὰ τελευ-
ταῖα τέτοις διελέχθη, καὶ οὐ μόνον ἐφίμωσεν αὐ-
τοὺς, αλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς φόβον αὐτοῖς ἐνέ-
βαλε.

Cap. XXIII. v. I. Τότε — αὐτοῦ.

Τότε, πότε; ὅτε ἐχαλίνωσε τοὺς πειράζοντας,
ὅτε ἐζησεν, ὥσε⁶⁾ μηκέτι τολμᾶν ἐπερωτῆσαι αὐ-
τοὺς, ὅτε απέδεξεν ανίστα νοσουντας.

Verf. 2.

⁶⁾ Pro ὥσε, apud Chrysost. Tom. VII. p. 700. E. legitur εἰς τό.

Vers. 2. *Dicens: — v. 3. ne feceritis.*

Mosaicae, inquit, sedis, quae doctorum est, facti sunt successores: ideo quaecunque dixerint vobis ut seruetis, seruate et facite. Non enim quae sua sunt dicunt quando docent, sed quae Dei, et quae per Mosen statuta sunt. Quum autem dicit omnia, non omne intelligit statutum, puta de sacrificiis quoque ac cibis, aliisque similibus. Quo enim pacto illud iuberet, quum in praecedentibus sine his imposuerit? sed omnia simpliciter quae mores corrigunt, ac meliores reddunt, nec euangelicis dogmatibus contraria sunt. Iuxta opera vero eorum ne feceritis. Suis namque doctrinis aduersantur, easque coarguunt. Docuit ergo non oportere in praceptoribus insurgere, etiam si prauam habeant conuersationem: sed doctrinae quidem eorum obedire, vitam autem eorum indignam non imitari. Docentes namque fide digni sunt, at non sunt imitatione digni conuersantes.

Potest autem et aliter dici, quod quia ad seruandam turbam, tandem manifeste reprehensurus erat malas illorum operationes: ne putarent quidam, quod amore principatus eorum calumniaretur illos, huiusmodi primum curat suspicionem, dicens, Omnia quaecunque dixerint vobis ut seruetis, seruate et facite: et si non propter vitam illorum, at propter dignitatem ac doctrinam sedem. Ne tamen quidam adhaerentes doctrinis eorum, imitarentur quoque ipsorum vitam, addidit, Iuxta opera vero eorum ne feceritis. Et ita ubi sese suspicione liberauit, incipit reprehensionem.

Vers. 3.

Vers. 2. Λέγων — v. 3. μὴ ποιήτε.

Τοῦ μωσαϊκοῦ Φησὶ Θρόνου, τῷ διδασκαλίκοι,
διάδοχοι γεγόνασι. διὰ τὸ πάντα, ὅσα ἀν
εἰπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε οὐκέ ποιεῖτε. ἐγάρ
τῷ ἔαυτῶν λέγοντι, ὅτε διδασκεσθε, ἀλλὰ τὰ
τοῦ Θεοῦ, οὐκέ ὅσα διὰ μωσέως ἐνομοθέτησε.
πάντα δὲ εἰπών, ἐπάσαν λέγει τὴν γομοθεσίαν,
οἷον καὶ τὰ περὶ θυσίαν ἡνὶ τὰ περὶ βρωμάτων
καὶ τὰ τοιαῦτα· πάρη γέρε; ἀπεριλαβαν ἐπαυ-
σεν ἀλλὰ πάντα πάντας τὰ διερθεῖται ἥδος καὶ
βελτιστάτα τρόπου, καὶ μὴ ἀντιπίπτοντα τοῖς
ἔυαγγελιοῖς δικταγμάσι, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐ-
τῶν μὴ ποιεῖτε. αἰνιεῖται γάρ εἰσι ταῖς διδασκα-
λίαις αὐτῶν, καὶ διεφθαρμέναι. ἐδίδαξε τοῖνυν,
ὅτι οὐ χρὴ κατεξανισάσθαι τῶν διδασκάλων, εἰ
καὶ Φαύλην ἔχοντας πολιτείαν, ἀλλὰ πένθεδαι
μὲν τῇ διδασκαλίᾳ τέτων, μὴ μιμεῖσθαι δὲ τὸν
ἀνάξιον Βίον αὐτῶν. ἀξιόπιστοι μὲν γάρ εἰσι δι-
δάσκοντες, οὐκ ὀξιζήλωτοι δὲ πολιτευόμενοι.

"Εἰς δὲ οὓς ἔτερον εἰπεῖν, ὡς ἐπεῑ ἔμελλε διὸ
Φυλακὴν τὸ ὄχλον τὰ τελευταῖα πρεσβῆτας
ἀπελέγχειν τὰς πονηρὰς πράξεις αὐτῶν, ἵνα
μὲν μὴ τινες οἰηθῶσι, ὅτι ἔρωτι τῆς αρχῆς αὐτῶν
διαβάλλει τέτες, προερεόπευστε τὴν τοιαύτην⁷⁾
ὑπόληψιν, εἰπών, πάντα, ὅσα ἔσαν εἰπωσιν ὑμῖν
τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, εἰ καὶ μὴ διὸ τὸν
Βίον αὐτῶν, ἀλλά γε διὸ τὸν αρχιπόνον οὐκέ διδασκα-
λικὸν Θρόνον. ἵνα δὲ μὴ τινες, πειθόμενοι ταῖς
τούτων διδασκαλίαις, ζηλώσωσι καὶ τὸν Βίον αὐ-
τῶν, προσέθηκε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ
ποιεῖτε. καὶ δύτες ἀνύποπτον κατασήσας ἔαυτον,
ἀρχεταὶ τῆς κατηγορίας.

Vers. 3.

7) ὑπόθεσιν, pro ὑπόληψι. A.

Vers. 3. *Dicunt — faciunt.*

Vide vnde incipiat. Quicunque certe legeim transgreditur, condegnatione dignus est: praceptor tamen triplici dignus est: tum quia transgressor est: tum quia alios debet corrigere: tum quia nocet etiam discipulis.

Vers. 4. *Alligant — hominum.*

Onera grauia portatunque difficultia, vocat altissima et exquisita pracepta circa conuersationem. Humeros vero operationem hominum. Apparet autem quod praeter legem quoque aliqua iubebant.

Vers. 4. *Digito autem — ea.*

Non solum humeris suis portare nolunt, quae aliorum humeris ferenda imponunt, vt suo exemplo promptiores illos reddant, sed nec digito suo ea mouere volunt: hoc est in parte, et suminis, vt aiunt, digitis attingere. Dicit enim et Lucas: Vno digitorum vestrorum onera non attingitis. Subditis siquidem iubent exactissima, sibiipsis autem omnem permittunt licentiam, quum contrarium fieri oporteret: vt seipso potius arctarent, aliis vero multa ignoscerent.

Vers. 5. *Omnia — hominibus.*

Omnia, quaenam? Quae sibi bona videntur. Et obserua quod praedictae accusationes de crudelitate et segnitie erant: hoc vero crimen est insanientium ob vanae gloriae appetitum. Deinde ostendit quod neque

ἢ ἐπιτιθέασι, πρὸς ἐπιφορτίσουσιν. A.

Vers. 3. Λέγοσι — ποιῶσι.

Ιδε, πόθεν ὀρχεται, πᾶς μὲν καὶ παραβάνων τὸν νόμον καταεῖκες ἐσίν ἀξιος· ὁ δὲ διδάσκαλος τοιπλῆς, ὅτι τε παραβάνεις, καὶ ἔτι ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ὀφείλαν διεργοῦν, καὶ ὅτι βλάπτεις τοὺς μαθητάς.

Vers. 4. Δεσμένουσι — αὐθεώπων.

Φορτία μὲν βαρέα καὶ μυστικάκτα λέγει, τὰ ἀκρότατα καὶ αἰρεθῆ ἐπιτάγματα τῆς πολιτείας ὡμοις δὲ, τὴν ἐνέργειαν τῶν αὐθεώπων. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον ἐπέταττον.

Vers. 4. Τῷ δὲ δακτύλῳ — αὐταῖς.

Ου μόνον τοῖς ἑαυτῶν ὥμοις & βέλοντάι βασάσαι, ἀ τοῖς ἑτέρων ὥμοις⁸⁾ ἐπιφορτίζουσιν, ἵνα καὶ τὰ παραδείγματι προθυμοτέρους αὐτοὺς ποιήσωσιν ἀλλ' εὖ δὲ τῷ δακτύλῳ αὐτῶν θέλοσι κινησαὶ αὐτὰ, τατέσιν, εὖ δὲ μερικῶς καὶ ἀκροθιγῶς ἀψαθάμ. Φησὶ γαρ καὶ οὐ⁹⁾ λεκάνας, ὅτι ἐν τῶν q) Luc. ii, 45 δακτύλων⁹⁾ ὑμᾶν οὐ προσψάψετε τοῖς φορτίοις. καὶ τοῖς μὲν ὑπηκόοις ἐπιτάττεταις ἀκρότηται βίου, ἑαυτοῖς δὲ πάσαν ἀδειὰν ἐπιτρέπεται, δέον τὸν τάντιον ποιεῖν, καὶ ἑαυτὸς μὲν μᾶλλον κατατένειν, ἔκεινοις δὲ τὰ πολλὰ συγγνωμοεῖν.

Vers. 5. Πάνται — αὐθεώποις.

Πάνται, ποῖαι; τὰ δοκεῖται αὐτοῖς καλά. ποθεατήρησον δὲ, ὅτι τὰ προσβήθεντα μὲν ὥμοτητος ἔσσαις καὶ φαθυμίας ἐγκληματοῖς τοῦτο δὲ δοξομανίας διαβολῆ. ἔτα δέκνυσιν, ὅτι οὐδὲ ἐπὶ με-

9) αὐτῶν; pro ὑμῶν. A:

neque de magnis gloriéntur, vt pote egregiis operibus destituti, sed de paruis quibusdam et vilibus, quod ipsum auget etiam accusationem.

Vers. 5. *Dilatant — suorum.*

Haec erant de quibus tanquam de egregiis opetibus vane gloriabantur. Oportet autem et de his dicere. Quia continue Dei beneficiorum obliuiscerantur, iussit ea Deus libellis inscribi, et magistrorum appendi manibus: ut semper viderentur, et in memoria haberentur. Huiusmodi vero libelli phylacteria dicebantur, eo quod ab obliuione seruarent ac protegerent, $\alpha\pi\circ\tau\tilde{\epsilon}\varphi\lambda\acute{\alpha}\tau\tau\omega$. Rursum ne praceptorum Dei obliuiscerentur, iussit Deus fragmentum hyacinthinum assui iuxta pedes orae palliorum eorum: ut semper apparet, hos praceptorum Dei memores efficeret: et haec vocabant $\kappa\varrho\acute{\alpha}\sigma\pi\acute{\nu}\delta\alpha$, hoc est fimbrias. Scribæ itaque et Pharisaei praecerta quidem negligebant, huiusmodi autem lati phylacteriis sese ornabant, dictasque fimbrias palliorum suorum plurimum distendebant: his gloriantes ac stulte sese iactantes. Haec autem Marcus stolas appellavit dicens: Prospicite siue cauete a scribis qui amant in stolis ambulare. Similiter autem dixit et Lucas. Nec in his tantum amore gloriae infirmi erant. Audi itaque.

Vers. 6. *Amantque — synagogis.*

Primos accubitus dixit in coenis, ac prima sedilia in synagogis. Nam in coenis accumbebant, in synagogis vero sedebant.

γάλοις Φιλοδοξοῦσιν, ἔρημοι κατορθωμάτω
ὄντες· ἀλλ' ἐπὶ μικροῖς τισὶ καὶ εὐτελέσιν, ὃ καὶ
αὐτὸ προσθήκη γίνεται τῆς διαβολῆς.

Vers. 5. Πλατύουσι — αὐτῶν.

Ταῦτα μὲν ἡσαν, ἐφ' οἷς ἐκενοδόξεν, ως ἐπὶ
κατορθώμασι. Χεὶς δὲ καὶ περὶ τέτων εἰπεῖν.
ἐπὶ γὰρ συνεχῶς ἐπελαυθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν
τῇ θεῷ προσέταξεν ὁ Θεὸς ἐγγεαφῆναι ταύτας
βιβλιδίσις καὶ ἐξαρτηθῆναι τῆς Χειρὸς τῶν δι-
δασκάλων, ὡς διὰ παντὸς ὁρᾶθαι καὶ μνημο-
νέωθαι. καὶ τὰ τοιαῦτα βιβλιδίσια ὄντας Φι-
λακτήρια, διὰ τὸ Φυλάσσετεν καὶ ἔνεδθαι. καὶ
πάλιν, ἵνα μὴ ἐπιλαυθάνωνται τῶν ἐντολῶν τῇ
θεῷ, ἐκέλευσε οἰλῶσμα ὑσκίνθινον προσράπτε-
θαι τῇ κατὰ τεὺς πόδας ὥστε τῇ ἴματίου αὐτῶν,
ἵνα, πάντοτε Φαινόμενον, ὑπομιμήσῃ τούτες
τῶν ἐντολῶν. καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκάλεν οἱράσπεδοι.
οἱ γοῦν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, τῶν μὲν ἐν-
τολῶν ἡμέλουν, τὰ δὲ τοιαῦτα Φυλακτήρια
πλατέα κατεσκέψαντος ἑαυτοῖς, καὶ τὰ φημένα
οἱράσπεδα τῶν ἴματίων αὐτῶν μεγάλα ἀπηγώδουν,
ἐναβρυνόμενοι τάτοις καὶ ἀνοίτως ἐνσεμνυγόμενοι.
ταῦτα δὲ σολαῖς ὁ μάρκος ἐκάλεσεν, εἰπών:
βλέπετε¹⁾ ἀπὸ τῶν γραμματέων, ἤγουν, Φυ-<sup>1) Marc. 12, 38.
λάστεδε, τῶν θελόντων ἐν σολαῖς πέριπατεῖν.
όμοιως δὲ εἴπε καὶ ὁ λουκᾶς. καὶ οὐκ ἐν τούτοις
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις μικροῖς ἐνόσουν τὴν
Φιλοδοξίαν. καὶ ἀκε.</sup>

Luc. 20, 46.

Vers. 6. Φιλοῦσι τε — συναγωγαῖς.

Πρωτοκλισίαι εἴπε καὶ πρωτοκαθεδρίαι, διότε
ἐν μὲν τοῖς δέσποινοι ἀνεκλίνοντο· ἐν δὲ ταῖς συνα-
γωγαῖς ἐκάθηντο.

Vers. 7. *Ac — Rabbi.*

Amant salutationes, siue corpore fiant, siue appellatione. Amant et vocari ab hominibus magistri, quod Hebraice dicitur Rabbi.

Vers. 8. *Vos — effis.*

Caetera quidem, vsque ad illorum dumtaxat perduxit accusationem tanquam vilia, nec ad sui correctionem longiorem requirentia sermonem. Principatus autem amorem, vt pote multorum causam malorum, in medium adducit, ac diligenter easligat. Ne vocemini, id est ne vocari cuperatis. Nam si vos ita vocent alii, non erit id ad vestram condemnationem.

Vers. 9. *Et — coelis.*

Hoc dixit non prohibens vocari patres eos qui iuxta carnem genuerunt, aut etiam iuxta spiritum, sed vt sciamus quis sit praecipue et tanquam prima causa pater noster. Nam hic solus est nobis qui in coelis est Deus: qui vero iuxta carnem ac iuxta spiritum sunt, cooperatores magis aut ministri nativitatis nobis sunt. Dicit ergo: Patrem vobis praecipuum et tanquam primam causam ne vocetis vobis in terra. Is enim est unus qui in coelis est, qui in trinitate personarum unus est Deus.

Vers. 10. *Nec — Christus.*

Pαθὴι οὐκ εἰδηνῆτε (quod hic interpretatur magister) unum sunt. Repetit ergo priorem sermonem ad augmentum detestationis huiusmodi mali. Sicut ergo quanquam unus magister dicitur Christus, non excluditur pater, quin etiam dicatur

Vers. 7. Καὶ — ἁββί.

Φιλοῦσι καὶ τοὺς ἀσπασμούς, ἔτε τοὺς σωματικούς, εἴτε καὶ τοὺς διὰ προσφωνήσεως. Φιλοῦσι καὶ καλέθαι ύπὸ τῶν ἀνθρώπων διδάσκαλοι. ἁββί γὰρ ἐβραῖι, ὁ διδάσκαλος.

Vers. 8. Τμῆις — ἐξε.

Τὰ μὲν ἄλλα μέχρι τῆς ἐκείνων κατηγορίας ἔζησεν, ὡς εὐτελῆ καὶ μὴ δεόμενα λόγου πλείονος εἰς διόρθωσιν· τὰν δὲ Φιλαρχίαν, ὡς πολλῶν αἰτιαν κακῶν, εἰς μέσον ἄγει, καὶ διορθῶτας σπεθανότερον. μὴ κληθῆτε δὲ, αὐτὶ τοῦ, μὴ ζητήσητε κληθῆναι. εἰ γὰρ ἔτερος τοῦτο καλοῦσι φύμας, οὐχ ὑμετέρος τοῦτο κατάγνωσις.

Vers. 9. Καὶ — ἀρενοῖς.

Τοῦτο εἶπεν, οὐ καλύψῃ τὸ καλέν πατέρας τοὺς κατὰ σάρκα γεννήτορας, ή καὶ κατὰ πνεῦμα, ἀλλ' ία γυνᾶμεν, τὶς ἐνι ὁ προηγουμένως καὶ πρωταγόρος πατήρ ήμῶν. μόνος γὰρ τοῦτο ήμιν ἐνὶ τοῖς ἀρενοῖς Θεός· οἱ δὲ κατὰ σάρκα, καὶ κατὰ πνεῦμα, συναίτιοι εἰσὶ μᾶλλον δὲ διάκονοι τῆς γεννήσεως ήμῶν. λέγει τοίνυν, στι πατέρας ήμῶν προηγγεμένως καὶ πρωταγόρος μὴ καλέσητε ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ τοῦτο ἐσῃ ὁ ἐν τοῖς ἀρενοῖς, ὁ ἐν τριάδι προσώπων εἰς Θεός.

Vers. 10. Μηδὲ — χριστός.

Παττί καὶ καθηγητής, τὸ αὐτό εἰσιν. ἐπαναλαμβάνει τοίνυν τὸν πρῶτον λόγον, εἰς ἐπίτασιν τῆς ἀποτροπῆς τῆς τοιωτάς κακοῦ. ὥσπερ οὖν εἰς καθηγητής λεγόμενος, ὁ χριστός, οὐκ ἐκβάλλει τὸν πατέρα τοῦ λέγεσθαι καθηγητάν· ἔτα καὶ

catur magister: ita quoque licet vnuſ pater noster dicatur ipſe pater, non excluditur filius quin etiam dicatur pater noster. Nam vnuſ et vnuſ ad oppofitam diſtinclionem dicta ſunt hominum et angelorum.

Vers. 11. *Qui autem — minister.*

Ablegata misera feruitute amoris principatus, docet etiam deinceps quo pacto id effugere poterimus, puta ministrando ſive deprimendo nosipſos. Deinde ponit etiam elationis praemium, ſimiliter et propriae deiectionis, vt illa abiecta hanc affumant.

Vers. 12. *Quisquis — exaltabitur.*

Maxima poffeffio eſt animi modeftia: ideo frequenter de ea differit, continua monitione hanc aedificans in animis diſcipulorum. Iubet autem non ſolum prima non amare ſedilia, ſed magis poſtrema profequi. Illud enim deprimit amantem, hoc autem exaltat profequentem.

Cap. LVI. De deploratione ſcribarum
et Pharisaeorum.

Vers. 13. (vulgo 14.) *Vae — hypocritae.*

Vniversalius accepto vocabulo, hos appellat hypocritas, vtpote ſimulantes pietatem ac virtutem.

Vers. 13. (vulgo 14.) *Quia — viduarum.*

Quibus auxiliari oportebat. Ad eas enim ſub praetextu defenſionis accedentes, magis atterebant, ſubſtantiam earum conſumendo.

Vers. 13.

εἰς πατήρ ήμῶν λεγόμενος, ὁ πατήρ, οὐκ ἐνβάλλει τὸν υἱὸν τῷ λέγεσθαι πατέρα ήμῶν. τὸ γὰρ εἴς καὶ εἰς πρὸς ἀντιδιαστολὴν εἴρηται τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν αὐγγέλων.

Vers. 11. Ὁ δὲ — διάκονος.

Ἄπαγορεύσας τὸ χαλεπὸν νέσημα τῆς Φιλαρχίας, λοιπὸν διδάσκει, καὶ πῶς ἀν αὐτὸ φύγοιεν, ὅτι διὰ τοῦ διακονεῖν, εἴτεν, ταπεινοῦθεν. εἴτα λέγει καὶ τῆς ἐπάρσεως τὸ ἔπαθλον, καὶ τῆς ταπεινώσεως, ἵνα τὴν μὲν ἐπίτωσι, τὴν δὲ λαμβάνωσιν.

Vers. 12. Ὡσι — ὑψωθήσεται.

Μέγιστον χρῆμα ἡ ταπεινοφροσύνη διὸ καὶ πολλάκις περὶ αὐτῆς διαλέγεται, τῇ συνεχείᾳ τῆς ὑπομνήσεως ἐγκαθιδρύων ταύτην τὰς τῶν μαθητῶν ψυχᾶς. κελένει δὲ μὴ μόνον μὴ ἐρῶν τῶν πρωτείων, ἀλλὰ καὶ μάλιστα μεταδιώκειν τὰ ἔσχατα. τὸ μὲν γὰρ ταπεινοῖ τὸν θρῶντα, τὸ δὲ ὑψοῖ τὸν μεταδιώκοντα.

ΚεΦ. Ν. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων.

Vers. 13. (vulgo 14.) Οὐαὶ — ὑποκριταῖ.

Καθολικότερον εἰπεῖν, ὑποκριτὰς ὄνομάζει τούτους, ὡς ὑποκριτομένους εὐλάβεσσαν καὶ ἀρετήν.

Vers. 13. (vulgo 14.) Ὁτι — χηρῶν.

Αἱ βοηθεῖν ἔδει. παραβάλλοντες γὰρ αὐτοῖς, ἐπὶ προσασίᾳ, μᾶλλον ἐπέτριβον, τὰς οὐσίας αὐτῶν προσαναλίσκοντες.

Vers. 13. (vulgo 14.) *Et — precantes.*

Occasione deuorandi domos viduarum, siue quae in domibus earum sunt, prolixè exaggerata orantes, ut viderentur sancti ac reuerentia digni.

Vers. 13. (vulgo 14.) *Ideo — iudicium.*

Quia tanquam tutores earum ingredimini, sed veluti corruptores egredimini, propter hoc grauius condemnabimini. Iudicium enim vocat condemnationem. Siquidem quisquis peccat, supplicio dignus est: qui autem virtutem facit peccati occasionem, grauius punietur. Deplorat autem eos ac redarguit, populum instruens ne fallatur, ac ne propter illorum dignitatem velit etiam eos imitari.

Vers. 14. (vulgo 13.) *Vae — introire.*

Clauditis, inquit, ipsum ante homines, puta ante vos ipsos, et eos qui vobis subsunt: ut neque ipsi ingrediamini per fidem quae est in me: neque alios sinatis ingredi. Ingredientes autem dicit eos, qui parati sunt ac possent ingredi. Grauis est autem haec accusatio. Nam si nulli prodesse, sufficit ad condemnationem, qui etiam nocet, nequam veniam percipiet, quum sit hominum pessis. Adud Lucam vero ait, Tulisis clauem scientiae: ita vocans fidem quae in se est, utpote introducentem ad scientiam rectorum dogmatum ac ineffabilis sapientiae, quam clauem tulerunt siue abstulerunt a populo.

Vers. 15.

Vers. 13. (vulgo 14.) Καὶ — προσευχόμενοι.

Καὶ προφέάτε τοῦ κατεδίεν τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, ἵτοι, τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, μακροὶ καὶ ἐπιτεταμένοι προσευχόμενοι παρ' αὐταῖς, ὅπε δοκεῖ σάγιοις καὶ θεαπέσιοις ἀξίοις.

Vers. 13. (vulgo 14.) Διὸς — ιερῖμα.

Διότι προσάταμ τούτων εἰσερχόμενοι, λυμεῶνες αὐτῶν ἔξερχεσθε, καὶ διότι πρόφασιν γατεριμαργύριος ποιεῖτε τὴν μακρὰν προσευχὴν, διὸ τοῦτο περισσότερον καταδικαθήσθε. ιερίμα γάρ, τὴν καταδίκην Φησί. πᾶς μὲν γαρ άμαρτάνων, τιμωρίας ἀξίος· ὁ δὲ καὶ πρόφασιν άμαρτίας τὴν ἀφετὴν ποιῶν, χαλεπώτερον ιολαθήσεται. ταλαιπώσεις δὲ αὐτοὺς καὶ ἀπελέγχει, κατασκευάζων τῷ λαῷ τὸ ἀνεξαπατητόν, ἵνα μὴ διὸ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἔλιωται πρὸς Σῆλουν.

Vers. 14. (vulgo 13.) Οὐαὶ — εἰσελθεῖν.

Κλείετέ, Φησί, ταύτην ἐμπροσθεν τῶν αὐνθρώπων, ὅσον πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑψόντας, ὡς μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὴν, διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίσεως, μήτε ἄλλοις ἔῶντες. εἰσερχομένους δὲ λίγες, τοὺς ἐπιτηδέους, τοὺς δυναμένους εἰσέρχεσθαι. Βαρεῖσα δὲ τοῦτο κατηγορεῖται. εἰ γάρ τὸ μηδένες ὠφελεῖν καταδίκη, τὸ καὶ Βλάπτειν, ἀσύγγνωτον, καὶ ὀνδρὸς λοιμοῦ. παρεῖ δὲ τῷ λουκᾶ Φησί, ὅτι ἥραστε¹⁾ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως ²⁾ Ιου. 44, 52. ὡς: ἔτω καλέσας τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν, ὡς εἰσέγουσαν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἐρθῶν δογμάτων καὶ τῆς ἀποδέήτου σοφίας, ἥντινα κλεῖδα ἥραν, ἥγουν, ἀφεῖλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ.

Vers. 15. *Vae — quam vos.*

Circumitis, percurritis. Nam id significat hoc loco περιάγετε. Profelytum autem appellabat lex eum, qui ab idololatria ad religionem accedebat Iudeorum. Dicit ergo Christus: Infinitis vix tandem laboribus unum efficitis profelytum, et nec ideo illi parcitis, adeo estis et ad salutem idololatratus inutiles, et ad eius qui iam aduenit segnes, uno potius proditores, corruptentes eum vitae vestrae nequitia: et facientes eum filium gehennae, id est, familiarem gehennae, et ea dignum. In duplo autem dixit. Quisquis enim praceptor habet prauum, non illius sicut malitia, sed eius utens exemplo, solet ulterius procedere.

Vers. 16. *Vae — caeci.*

Quaere vicesimo octavo capite dicti illius enarrationem, Caeci sunt duees caecorum.

Vers. 16. *Qui — reus est.*

Nihil est, puta hoc. Reus est, videlicet debiti. Si quis enim aliquid se donaturum iurauerat: si quidem per templum id iurasset, dicebant hunc ad nihil obligari. Quod si per vas aliquod aureum id iurasset, dicebant illum debito teneri. Haec autem propter insipientiam docebant: ideo etiam horum irridet fatuitatem.

Vers. 17. *Stulti — aurum?*

Caecitatem illis exprobrat non corporis sed animae.

Vers. 18.

¹⁾ οἰκέτων, pro υἱών. A. et mox υἱών, pro οἰκέτων.

Vers. 15. Όντι — ύμῶν.

Περιάγετε, ἀντὶ τοῦ, περιέχεσθε, διατρέχετε.
προσῆλυτον δὲ ἀνόμασεν ὁ νόμος, τὸν ἐξ εἰδωλο-
λατρίας προσεληλυθότα τῇ Θρησκείᾳ τῶν ιουδαί-
ων. λέγει τοῖνυν ὁ χριστὸς, ὅτι μόγις καὶ μετὰ
μυρίων πόνων ποιεῖτε ἔνα προσῆλυτον, καὶ οὐδὲ
ἄτοις αὐτοῦ φείδεσθε. τοσοῦτον ἐσε καὶ πρὸς σω-
τηρίαν τῶν εἰδωλολατρούντων ἀχρηστοί, καὶ πρὸς
Φυλακὴν τῆς προσεληλυθότος ἑαθυμοί μᾶλλον
δὲ προδόται, διεφθείροντες αὐτὸν τῇ κατὰ τὸν
βίον ύμῶν πονηρίᾳ, καὶ ποιοῦντες¹⁾ υἱὸν γεέννης,
τουτέστι, οἰκεῖον γεέννης καὶ ἄξιον αὐτῆς. διπλό-
τερον δὲ εἶπε, διότι πᾶς ἔχων διδάσκαλον πονη-
ρὸν, οὐ μέχρι τῆς τούτου οκνίας ἴσταται· παρα-
δέγματι δὲ τέτω χρώμενος ἐπὶ τὸ χεῖρον προ-
βαίνεν εἴωθεν.

Vers. 16. Όντι — τυφλοί.

Ζήτεις ἐν τῷ ἐκοινωνῷ ὄγδοῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐζήγη-
σιν τοῦ, ὁδοιγοὶ εἰσὶ τυφλοὶ τυφλῶν.

Vers. 16. Οἱ — ὁφείλει.

Οὐδὲν ἐστι, δηλούστι, τοῦτο. ὁφείλει δὲ, ἀντὶ τοῦ,
χρεωτεῖ. εἰ γάρ τις ὥμοσε δοῦναί τι, εἰ μὲν κα-
τὰ τοῦ ναοῦ ὥμοσεν, ἐλεγον, ὅτι οὐδέν ἐσε τοῦ-
το· εἰ δὲ κατὰ τηνὸς χρυσοῦ σκέψους, ἐλεγον, ὅτι
χρεωτεῖ. ταῦτα δὲ ἐδογμάτιζον ἐξ ἀνοίας. διὸ
καὶ σκώπτεις τούτους εἰς μωρίαν.

Vers. 17. Μωροὶ — χρυσόν;

Τυφλότητα τέτοιοι ὄνειδίζει, τὴν τῆς ψυχῆς.

Vers. 18.

Vers. 18. *Et — v. 19. donum.*

Altare dicit super quod iugulabant adductas victimas.

Vers. 20. *Qui — v. 22. in illo.*

Haec dicit non quod iurare permittat: quinto enim capite prohibuit omne iuramentum, sed quod Iudei per talia iurarent.

Vers. 23. *Vae — fidem.*

Quum lex populo iuberet, ut daret decimas omnium fructuum, ipsi etiam circa menthae, anethi, ac cymini vilissimarum herbarum decimas, exactam subducebant rationem, legem praetendentes. Hos ergo irridet tanquam circa minima legis praecepta exactissime scrutantes, magna vero negligentes. Iudicium autem dicit, quod fieri debet pro his qui iniuste afficiuntur iniuria: misericordiam quam fieri conuenit in egenos: et fidem, quae est in Deum. Lucas autem dilectionem etiam Dei ponit,

+ Oportet unumquemque doctorum a populo suo decimare, hoc est petere a decem sensibus puta quinque corporalibus, et quinque qui sunt animae, iudicium, misericordiam ac fidem.

Vers. 23. *Haec — omittere.*

Haec primum quae grauiora sunt, exequi oportuit: et etsi illa leuiora non relinquerent, si exerceat legem seruare vultis.

Vers. 24.

^{τοὺς τοῦ πίστιν.} A.

⁵⁾ Haec in neutro meorum comparent. Sunt Theophylacti p. 132. B.

Vers. 18. Καὶ — v. 19. δῶρον.

Θυσιασήριόν Φησιν, ἐφ' οὗ ἔσφαζον τὰ πρεσταγό-
μενα θύματα.

Vers. 20. Ο — v. 22. ἐπάνω αὐτοῦ.

Ταῦτα Φησιν, οὐχ ὡς ἐπιτρέπων ὅμνειν ἐν
γὰρ τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ παντελῶς τὸν ὄρκον
ἔκωλυσεν· ἀλλ' ὡς τῶν ιδεῖσιν ὅμνυσοντων οἱ τοῖς
τοιόταν.

Vers. 23. Οὐαὶ — πίσιν.

Τοῦ νόμου τῷ λαῷ κελέυοντος δεκάτας παρέχειν
πάντοιν τῶν καιρῶν, αὐτοὶ καὶ περὶ τὰς δεκά-
τας τοῦ ἡμέρους καὶ τοῦ ἀνήθου καὶ τοῦ κυμά-
νου, τῶν εὔτελεσάτων, ἡκριβολογοῦντο, προ-
βαλλόμενοι τὸν νόμον. διασύρει τοίνυν αὐτοὺς,
ὡς περὶ τὰ ἐλάχιστα μὲν τοῦ ἕρμου παρεγγέλ-
ματα λιαν ἀκριβολογουμένους, τῶν δὲ μεγάλων
ἀμελοῦντας· κρίσιν δὲ λέγει, τὴν ὑπέρ τῶν ἀδι-
κουμένων, καὶ ἔλεος, τὸν εἰς τοὺς δεομένους,
καὶ²⁾ πίσιν, τὴν εἰς τὸν θεόν. ὁ δὲ λεκάνης, καὶ
τὴν ἀγάπην¹⁾ τὸν θεόν Φησιν.

i) Luc. 11, 42.

† † Δεῖ³⁾ ἔκαπον τῶν διδασκάλων ἀποδεκά-
τοῦν ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τοутέσιν, ἀπαιτεῖν
ἀπὸ τῶν δέκας αἰδίσεων, τῶν πέντε σωματικῶν
καὶ τῶν πέντε ψυχικῶν, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον
καὶ τὴν πίσιν.

Vers. 23. Ταῦτα — αὐτέναις.

Ταῦτα προηγουμένως ἔδει κατορθώσαι, τὰ βα-
ρύτερα, κακεῖνα πάλιν, τὰ ἐλαφρά, μὴ παρε-
δραμεῖν, ἵνε τὴν ἀκριβειαν τοῦ νόμου τηρεῖν
εἰρήλεθε.

Vers. 24.

Vers. 24. *Duces — glutientes.*

Qui parua quidem curiose seruatis, in magnis ~~ve-~~
ro peccatis conniuetis.

Vers. 25. *Vae — iniustitia.*

Pαροψίδε lancis aut patinae genus esse dicunt.
Vnde Lucas huius loco πίνακα, hoc est, catinum
posuit quadragesimo tertio capite. Est autem hic
sermo aeniginatus, id innuens: Corpora qui-
dem vestra purgatis: illa enim vocat exteriorem
poculi ac patinae partem: interiores autem animae,
plenaे sunt rapina et iniustitia affectionum, hoc
est, corporalis quidem purificationis curam habe-
tis, eam vero quae animae est negligitis. Iniustitiam
autem nunc dicimus etiam omne peccatum, eo
quod iustitia quoque dicatur omnis virtus. Lucas
autem manifestius dixit: Quod intus est vestri, ple-
num est rapina et malitia.

Vers. 26. *Pharisee — munda.*

Quum enim purificatur anima, simul etiam et
corpus purificatur: quum autem purificatur cor-
pus, non simul purificatur et anima. Animam
itaque purificare conuenit, ut pariter purificetur
et corpus.

Vers. 27. *Vae — spurcitia.*

† † **K**ovīæ quidem est calx, quo tingunt ac de-
albant parietes. Impuritatem autem appellat pu-
tredinem.

Vers. 28.

⁴⁾ τὸ μεγέλα. A.

⁵⁾ novīæ scribendum videtur. Syllaba μα orta vide-
tur ex proximo μέν. Aliud est novīx, aliud
novīaux.

Vers. 24. Ὁδηγοὶ — καταπίνοντες.

Οἱ τὰ μικρὰ μὲν πολυπραγμοῦντες, τὰ^۴)
μέγιστα δὲ ἀπαρστηρήτως ἀμαρτάνοντες.

Vers. 25. Οὐαὶ — ἀδικίας.

Τὴν παροψίδα, πίνακος εἰδος ἐναί Φασι. πίνα-
κα γὰρ ταύτην ἐπεικῇ^۲) ὁ λουκᾶς ἐν τῷ τεσσαρ- v) Luc. II, 39.
ράκοσῳ τρίτῳ κεφαλαιῷ. αἰνιγματώδης καὶ σύ-
τος ὁ λόγος, σημαίνων, ὅτι τὰ μὲν σώματα ὑμῶν
καθαρίζετε· ταῦτα γὰρ νοεῖται τὸ ἔξω τοῦ πο-
τηρίου καὶ τῆς παροψίδος· ἕσω δὲ αἱ ψυχαὶ γέ-
μοσιν ἔξ αἵρπαγῆς καὶ ἀδικίας παθῶν. τετέσι,
τῶν μὲν τοῦ σώματος καθαροῖς φροντίζετε·
τῶν δὲ τῆς ψυχῆς ἀμελεῖτε. ἀδικίαν δὲ νῦν λέ-
γομεν, καὶ πᾶσαν ἀμαρτίαν, ὥσπερ καὶ δικαιο-
σύνην, ἔτιν, ὅτε πᾶσαν ἀρετήν. λουκᾶς δὲ Φα-
γερώτερον ἐπειν, ὅτι τὸ ἔσωθεν^۳) ὑμῶν γέμει αἱ- x) Luc. II, 39.
παγῆς καὶ πονηρίας.

Vers. 26. Φαρισαῖοι — καθαρόν.

Τῆς μὲν γὰρ ψυχῆς καθαρίζομένης, συγκαθα-
ρίζεται καὶ τὸ σῶμα· τὸ σώματος δὲ καθαρίζο-
μένου, ἡ συγκαθαρίζεται καὶ ἡ ψυχή. διὸ προσ-
ήκει τὴν ψυχὴν καθαρίζειν, ἵνα γένηται καὶ τὸ
σῶμα καθαρόν.

Vers. 27. Οὐαὶ — ἀκαθαρσίας.

Κοινωνία^۵) μὲν ἔτιν, ὁ τίτανος, ὃ χρίουσι καὶ
χρέωσι τὰς τοίχους. ἀκαθαρσίαν δὲ λέγει,
τὴν σαπεῖαν.

Vers. 28. *Sic — iniuitate.*

Lucas autem dixit: Quia estis ut monumenta quae non apparent, et homines ambulantes super ea nesciunt. Sepulchra enim quae non apparent, intus plena suat spurcitia, foris autem apparent terra inuida ac via publica.

Vers. 29. *Vae — v. 30. prophetarum.*

Vae inquit vobis, non quod haec facitis et haec dicitis quum bona sint, sed quod haec facientes et haec dicentes, ac virinque patrum vestrorum homicidium accusantes, ad illud vos quoque curritis, festinantes et me et discipulos meos occidere: et quia vane et in fictione haec facitis ac dicitis: nam et vos eorum quos accusatis homicidium imitamini.

Vers. 31. *Itaque — prophetas.*

Itaque, ex eo quod confiteinini homicidium patrum vestrorum: et ex eo praeterea quod illud imitamini, demonstratis vosip̄los filios eorum, qui prophetas occiderunt. Lucas vero addidit, Comprobatis facta patrum vestrorum, hoc est, ea quodammodo suscipitis: vt pote aedificando his qui occisi sunt splendida monumenta, praedicatis audacia in homicidiarum: id enim de ea gloriantium est eamque approbantium. Videremini siquidem in honorem eorum qui occisi sunt, ornare monumenta ipsorum, et ad accusationem patrum vestrorum praedicta facere, nisi homicidium eorum imitaremini.

Vers. 32.

⁶⁾ Hentenius ante hoc scholium habet iunctim versum 27. et 28. Proxime autem antecedens scholium, novia — σαπριαν; omisit;

Vers. 28. Ὁυτος — αὐτομίας.

Ο^ρ δὲ λουκᾶς ἔπειν, ὅτι γ^ά ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα γ) Luc. II, 44.
τὰ ἀδηλω, καὶ οἱ ἀνθρώποι περιπατοῦντες ἐπά-
νω, οὐκ οἶδασι. τὰς γὰρ αὐτοὺς μνημεῖα, ἐνδον
μὲν γέμουσι σαπρίας, ἄνω δὲ φαίνονται γῆ κα-
θαρὰ καὶ λεωφόρος.

Vers. 29. Ὁυαὶ — v. 30. προφῆτῶν.

Ο^υαί, Φησιν, ὑμῖν, οὐχ ὅτι ταῦτα ποιεῖτε,
καὶ ταῦτα λέγετε [καλὰ⁷⁾] γάρ εἰσιν] ἀλλ'
ὅτι ταῦτα ποιῶντες, καὶ ταῦτα λέγοντες, καὶ
ἀμφοτέρωθεν κατηγοροῦντες τῆς μιαιφονίας τῶν
πατέρων ὑμῶν, ἐπὶ ταύτην καὶ αὐτοὶ τρέχετε,
σπεύδοντες ἀνελεῖν καὶ τοὺς μαθητάς μου·
καὶ ὅτι μάτην καὶ ἐν ὑποκρίσει ταῦτα ποιεῖτε καὶ
ταῦτα λέγετε. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ μημείδε τὴν
μιαιφονίαν τῶν κατηγορουμένων.

Vers. 31. Ὡςε — προφῆτας.

Ω^{ςε}, αὐτὸν δὲ συνεπέθηκεν, ὅτι καὶ²⁾ συνεψε^{z)} Luc. II, 48.
δοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν, τρετέσι,
ἀποδέχεσθε ταῦτα τρόπον τινὰ, ἀτε διὰ τοῦ
κατασκευάζειν τάφους λαμπρεῖς τοῖς φοιευθε-
σι κηρύττοντες τὴν τόλμαν τῶν φονέων, ὅπερ ἐσιν
ἐγκαλλωπιζομένων, καὶ οἷον ἀποδεχθεμένων αὐ-
τὴν. ἐδοκεῖτε γὰρ ἀν εἰς τιμὴν τῶν φονευθέντων
κοσμεῖν τὰ μνημεῖα τέτων, καὶ εἰς κατηγορίαν
τῶν πατέρων ὑμῶν τὰ ἁηθέντα λέγειν, εἰ μὴ ἐμι-
μείδετὴν μιαιφονίαν αὐτῶν.

Vers. 32.

7) Tria haec vocabula omittit. A.

Vers. 32. *Et — vestrorum.*

Mensuram malitiae. Non dixit autem hoc praecipiendo, sed quod futurum erat praedicendo.

Vers. 33. *Serpentes — gehennae?*

Serpentes ipsos nominauit, tanquam nocuos et insidiatores ac pestiferos. Progenies autem viperarum, utpote similes patribus suis in veneno malitiae et in truculentia. Progenies quoque viperarum appellauit eos Iohannes Baptista tertio capite, sed iuxta alium intellectum. Iudicium vero gehennae dicit condemnationem et supplicium gehennae siue quod mittit in gehennam.

Vers. 34. *Propter — ciuitatem.*

Propter hoc: propter quid? Quia impleturi essent mensuram malitiae patrum vestrorum. Mitto autem dixit, ostendens diuinitatis dignitatem. Prophetas autem et sapientes ac scribas dicit Apostolos, et qui eos sequuti sunt pastores ac doctores ecclesiarum, utpote dignos habitos prophetica gratia, et quasi ab eo edocitos et tanquam scripturam intelligentes. Quod autem dicitur, Ex illis: significat quod non omnes occisi erant, neque omnes flagellaturi.

Vers. 35. *Vt — terram.*

Sanguinem, intellige sanguinis siue caedis condemnationem. Ut venist, inquit, super vos condemnatio cuiuslibet iusti sanguinis qui effusus est super terram. Lucas autem dixit, Ut exquiratur sanguis

⁸⁾ ἀπὸ πάντων, pro ἀποτάττων. A.

Vers. 32. Καὶ — ὑμῶν.

Τὸ μέτρον τῆς κακίας. οὐκ ἐπιτάπτων⁸⁾ δὲ τοῦτο εἴπεν, ἀλλὰ προσαναφωνῶν τὸ ἐσόμενον.

Vers. 33. Ὁφεις — γεένης;

Ὅφεις μὲν αὐτοὺς ἀνόμασεν, ὡς πονηροὺς καὶ ἐπιβίλους καὶ λυμαντικούς· γεννήματα δὲ ἔχιδνῶν, ὡς ἐσιότας τοῖς πατρέσιν αὐτῶν κατὰ τὸν ἴον τῆς κακίας καὶ κατὰ τὸ Φενικόν· γεννήματα δὲ ἔχιδνῶν, καὶ ὁ Βαπτιτὴς ιαόντης αὐτοὺς προσηγόρευσεν ἐν τῷ τρίτῳ νεφαλίῳ, εἰς καὶ καθ' ἐτέραν ἔννοιαν. κρίσιν δὲ γεένης λέγει, τὴν κατόκρισιν καὶ τιμωρίαν τῆς γεένης, ἢτοι, τὴν παραπέμπσαν εἰς τὴν γέενναν.

Vers. 34. Διὸ — πόλιν.

Διὸ τοῦτο, ποῖον; διότι μέλλετε πληρῶσαι τὸ μέτρον τῆς κακίας τῶν πατέρων ὑμῶν. ἀποσέλλω δὲ εἴπε, παραδεικνύων τὸ ἀξιώμα τῆς Θεότητος. προφήτας δὲ καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, τὸν ἀποσόλους Φησὶ καὶ τοῖς μετ' ἐκείνους ποιμένας καὶ διδασκάλους τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἡξιωμένος προφητικοῦ χαρίσματος καὶ ὡς [σεσοφισμένους⁹⁾] ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὡς] τὴν γραφὴν εἰδότας. τὸ δὲ ἔξι αὐτῶν δῆλοι, ὅτι 8 πάντας ἀποκτενοῦσιν, 8δὲ πάντας ματιγώσουσιν.

Vers. 35. Ὁπως — γῆς.

Ἄημα νόες, τὴν καταδίκην τοῦ ἄιματος, ἢτοι, τοῦ Φόνου. ὅπως ἔλθῃ, Φησὶν, ἐφ' ὑμᾶς καταδίκη πάντος ἄιματος δικαίου ἐκχυνομένου ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ δὲ λουκᾶς εἴπεν, ὅτι ἡα^{a)}) ἐκζητηθῇ τὸ a) Luc. 11, 50.

⁹⁾ Inclusa absunt. A.

sanguis omnium prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista. Docet autem quiddam tremendum sermo iste. Qui enim peccatorum nouit poenas, et nihilominus eos imitatur, reus est ut ab eo exigantur omnium supplicia, hoc est pro unoquoque poenam luat: eo quod exemplo eius sese non refrenauerit. Et ex illis occidetis inquit, ut expetatur a vobis ultio cuiuslibet caedis, quae prius contra iustos fuerat perpetrata. Audierant enim quod Caim septem supplciis dignus fuerat: Lamech vero septuaginta septem, eo quod sese non refrenasset exemplo. Distinctionem autem ὅνως, ut aiunt quidam, non capi causaliter, sed ut significet id quod futurum est.

Vers. 35. *A — altare.*

Opportune Abel meminit, ostendens quod etiam caedes illius per inuidiam perpetrata est. Zachariam autem quidam dicunt eum qui fuit unus duodecim prophetarum: quidam vero eum, qui filius Ioadae dicebatur, qui etiam Zacharias appellabatur. Plures autem patrem Baptiste. Scribunt enim se accepisse a patrum traditione, quae citra scriptum per manus peruenit ad posteros quae traditionum genera ἀγερφα nominantur, quod erat in templo locus virginibus destinatus: a quo stantem quondam in eo Dei matrem post partum, non eiecit, dicens virginem esse, et ideo occisus est inter templum et altare exterius.

Vers. 36. *Amen — istam.*

Quiat timore gehennae quae eis impendebat eo quod ventura esset, hos non commouebat, exterret ac pro-

¹⁾ Inclusa absunt. A.

αἵμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐκχυνόμενον
ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.
διδάσκει δέ τι Φοβερὸν ὁ λόγος, ὅτι ὁ γινώσκων
τὰς τῶν πεπληριμεληκότων τιμωρίας, [καὶ¹⁾
μημησάμενος αὐτοὺς, ἐνοχός ἐστιν ἀπαιτηθῆναι
πάντων τὰς τιμωρίας,] τετέλει, δοῦναι ἐφ' ἑκά-
στῳ δικην, ὡς μὴ σωφρονισθεῖς τοῖς παραδείγμα-
σι. καὶ εἰς αὐτῶν ἀποκτενεῖτέ, Φησιν, ὅπως
ἀπαιτηθῆτε κόλασιν παντὸς Φόνου προτετολμη-
μένα κατὰ τῶν δικαιῶν. ἥπουσαν γὰρ, ὅτι ὁ μὲν
καίνη ἐπτὰ τιμωριῶν ἦν ἀξιός· ὁ δὲ λαμέχ, ἐβδο-
μηκοντάκις ἐπτὰ, διὸ τὸ μὴ σωφρονισθῆναι τῷ
παραδείγματι. τὸ δὲ ὅπως, καὶ τὸ ἵνα, οὐκ
αἰτιολογικὰ νῦν Φεστίτινες, ἀλλὰ δηλωτικὰ τοῦ
μέλλοντος.

Vers. 35. Ἀπὸ — Θυσιασηρίου.

³⁾ Ευκάριος τῇ ἀβελ ἐμνημόνευσε, δεικνύων, ὅτι
καὶ ὁ ἐκέινου Φόνος διὰ Φθόνον ἐγένετο. ζαχαρίαν
δὲ, οἱ μὲν λέγουσι τὸν ἔνα τῶν δώδεκα προφητῶν·
οἱ δὲ, τὸν καὶ²⁾ ἰωδαῖον καλέμενον· ἔτεροι δὲ, τὸν³⁾
αὐτοφερίαν οἱ πλείστοι δὲ, τὸν πατέρα τοῦ Βαπτι-
σοῦ. γεάφθοι γὰρ, ὅτι παρέλαβον εἰς αὐγεάφθ
παραδότεως τῶν πατέρων, ως ἦν τόπος ἐν τῷ
ναῷ ταῖς παρθένοις ἀποτεταγμένος, ἐν ὧ σᾶσσαν
ποτε τὴν Θεοτόκον μετὰ τὸν τόκον οὐκ ἐξέβαλεν
οὔτος, εἰπὼν, ὅτι παρθένος ἐστι. διὸ καὶ ἐφανεύ-
θη μεταξὺ τοῦ ναῶς καὶ τοῦ ἔξω Θυσιασηρίου.

Vers. 36. Ἀμήν — ταύτην.

⁴⁾ Επεὶ τὸν Φόβον τῆς γεέννης ἐπικρεμάσας αὐτοῖς,
οὐ καθίκετο τέτων, διὰ τὸ μέλλεν αὐτῇ. ἐκφο-

²⁾ καὶ τὸν, ordine inverso. B.³⁾ καὶ, interponit A.

propulsat eos calamitatibus, quae non longe post futurae erant: ideo confirmat quod etiam ventura sunt omnia haec, videlicet quae miserrimae sunt vltionis, super generationem istam, siue super hospitios. Sub Vespasiano enim et Tito apprehenderunt eos quae a Romanis prouenere mala.

Vers. 37. *Ierusalem — ad te.*

Ad ciuitatem conuertens sermonem deplorat hanc. Reduplicatio autem appellationis, demonstratio est miserationis. Eius etenim miseretur, vt quae olim dilecta erat, nunc vero extrema passura est, propter iniquitates inhabitantium in ea. Consequenter autem exprobrat ei, quod interemerit prophetas quos ipse ad eam miserat.

Vers. 37. *Quoties — noluistis.*

Volui, inquit, congregare filios tuos sub mea protectione, quos peccata disperserant a diuina custodia. Exemplo autem gallinae suum in Iudeos amorem ostendit. Quidam autem sermonem intelligunt de Iudeis per varias regiones dispersis sub prioribus captiuitatibus. Et noluistis: me non recipientes, sed persequentes et occidere fessinantes. Ad ciuitatis habitatores rursus sermonem conuertit.

Vers. 38. *Ecce — deserta.*

Domus vestra siue templum relinquitur vobis deserta ab habitante in ea diuina gratia. Hoc autem, domus illorum erat, vt pote in ciuitate eorum aedificatum.

Βεῖ καὶ κατασφυλίζεται τάτης ἀπὸ τῶν οὐκ εἰς μακρὰν συμφορῶν. διὸ καὶ διαβεβαιώται, ἡξεν ταῦτα πάντα, δηλαδή, τὰ τῆς παγχαλέπου τιμωρίας, ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην, ἥγεν, ἐπ' αὐτοὺς δὴ τάτης. ἐπὶ δεσπασιανὲ γὰρ καὶ τίτα κατέλαβον αὐτοὺς τὰ ἐκ ἁωμαίων πακό.

Vers. 37. Ἰερεσταλήμ — αὐτήν.

Πρὸς τὴν πόλιν ἀποσρέψας τὸν λόγον, ταλαιπώζει ταύτην ὁ διπλασιασμὸς δὲ τῆς κλήσεως ἐμφαντικὸς ἐλέous ἐσίν. οἵτείρει γὰρ ταύτην, ὡς πάλαι μὲν ἡγαπημένην, νῦν δὲ παθεῖν τὰ ἔσχατα μέλλουσαν, διὸ τὰς παρανομίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. τὸ δὲ ἔξης ὄντεδίζει ταύτην, ὡς διαφθείρουσαν τοὺς προφήτας, οὓς αὗτοὶ ἀπεσελλε πρὸς αὐτήν.

Vers. 37. Ποσάνις — ἡθελήσατε.

Ἔθελησά, Φησί, ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὑπὸ τὴν ἐμὴν σκέπην, ἀτινα αἴ ἀμαρτίᾳ διεσκόρπισαν ἀπὸ τῆς Θείας ἐπισκοπῆς. διὸ δὲ τοῦ παραδείγματος τῆς ὅρνιθος, τὸ περὶ τοὺς ιεδαίους φιλόσογχον ἔχυτοῦ δείκνυσι. τινὲς δὲ νοοῦσι τὸν λόγον περὶ τῶν διεσπαρμένων ιεδαίων εἰς διαφόρους χώρας ὑπὸ τῶν προγεγενημένων αὐχμαλωσιῶν. καὶ εὐκ ἡθελήσατε, μὴ παραδεξάμενοι με, ἀλλὰ διώκοντες καὶ ἀποκτεῖναι σπεδάζοντες. πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας δὲ τῇ πόλει διαλέγεται πάλιν.

Vers. 38. Ἰδοὺ — ἔρημος.

Οἱκος ὑμῶν, ἥγουν, ὁ ναὸς, αἱ φιέται ὑμῖν ἔρημος τῆς ἐνοικούσῃς αὐτῷ Θείας χάριτος. οἶκος δὲ οὐτῶν οὐτος, ὡς ιδευμένος ἐν τῇ πόλει αὐτῶν.

Vers. 39. *Dico — domini.*

Et quando hoc dicturi sunt? Volentes quidem, nunquam: nolentes autem, tempore secundi adventus eius, quando venturus est cum potestate et gloria magna: quando nulla erit eis utilitas cognitionis. Amantis vero dictum est, Nequam me posthac videbitis. Vehementer siquidem amabat, verum despiciebatur, et idcirco maxime dolebat. Posthac autem dicens, non solum tempus illud significauit, sed totum usque ad passionis tempus: post quod amplius non viderunt eum. Quanquam enim visus est quibusdam post resurrectionem, at non infidelibus Iudeis. Quod vero additur, Benedictus qui venit in nomine domini, Davidicum est, et eius data est interpretatio quadragesimoquinto capite.

Cap. XXIV. v. 1. *Et — templi.*

Quum audissent, Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta, admirabantur si tale templum desolandum esset: et ideo accesserunt ut ostenderent ei structuras templi tanquam admirandas.

Vers. 2. *Iesus autem — diruatur.*

Interrogat primum eos. Num haec omnia vides tam admiranda? Deinde praedicit eorum perditionem: et iam non amplius de desolatione, sed de omnimoda demolitione prophetat. Marcus autem dicit, Et egrediente eo de templo dicit ei unus discipulorum suorum: Praeceptor vide quales lapides, et quales structurae; Iesus autem respondens ait illi: Vides magnas has substructio-nes? Non relinquetur lapis super lapidem qui non dirua-

Verv. 39. Λέγω — κυρίου.

Καὶ πότε τοῦτο ἔπιπσιν; ἐκόντες μὲν, ὃδέποτε ἄκοντες δὲ, πατὰ τὸν καιρὸν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρεστίας, ὅταν ἥξει⁴⁾) μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, ὅταν ὃδὲν αὐτοῖς ὁ Φελος τῆς ἐπιγνώστεως. ἔρατῇ δὲ, τὸ οὐ μή με ἴδητε ἀπάρετι, σφέδες μὲν ἔρωντος, ἀτιμαζομένου δὲ, καὶ διὰ τοῦτο περιστλιγοῦντος. ἀπάρετι δὲ εἰπὼν, ὃ τὴν ὥραν ἐκείνην μόνην ἐδίλωσεν, ἀλλ’ ὅλον τὸν ἄχρι τῆς σαυρώσεως καιρὸν, μεθ’ ὃν οὐκ ἔτι εἶδον αὐτόν. εἰ γὰρ καὶ ὁ Φελος τοιὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ’ ὃ τοῖς ἀπίστοις ἰδαῖοις. τὸ δὲ εὐλογημένος ὁ ἔρχόμενος ἐν⁵⁾ ὄνοματι κυρίου, δαυιτικὸν μὲν ἐσιν, ηγμηνεύ-Δη δὲ ἐν τῷ τεσσαρακοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ.

Cap. XXIV. v. I. Καὶ — ἱεροῦ.

⁶⁾ Ακούσαντες, ὅτι ίδου ἀφίεται υἱὸν ὁ οἶκος⁶⁾ υἱῶν ἔρημος, ἐθαύμασαν, εἰ τοιοῦτος ναὸς ἔρημαθήσεται· διὸ καὶ προσῆλθον ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ, ὡς θαυμασάς.

Verv. 2. Ο δὲ ἵησος — καταλυθήσεται.

⁷⁾ Ερωτᾷ πρῶτον αὐτοὺς, οὐ βλέπετε ταῦτα πάντα τὰ θαυματά; εἴτα προσαναφωνεῖ τὸν ὄλεθρον αὐτῶν, καὶ οὐκέτι λοιπὸν περὶ ἔρημώσεως, ἀλλὰ περὶ παντελοῦς ἀφανισμοῦ προφητεύει. μάρκος δέ Φησιν, ὅτι καὶ⁸⁾ ἐκπορευομένος αὐτοῦ b) Marc. 13, 1. ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγει αὐτῷ εἴς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διδάσκαλε, οἶδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποτάπαι οἰκοδομαί. ὁ δὲ ἵησος ἀποκριθεὶς ἔπειν αὐτῷ· βλέπεις ταῦτα τὰς μεγάλας οἰκοδομὰς, καὶ μὴ ἀφε-

⁴⁾ ἥξη. B.⁵⁾ ἐν ὄνοματι κυρίως. omittit. A.⁶⁾ υἱῶν, omittit. A.

diruatur. Lucas vero scripsit. Et quibusdam dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus et donis ornatum esset, dixit, Ex his quae videtis venient dies quando non relinquetur lapis super lapidem qui non diruatur. Siquidem accesserunt discipuli omnes, ut ostenderent ei structuras: quibusdam autem dicentibus apud se de templo, quod pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, unus discipulorum ait Christo, Praeceptor vide quales lapides et quales structurae. At ille etiam ad caeteros omnes dixit ea quae respondit.

Aiunt autem quidam, Atqui in his quos significauit diebus relictus est lapis super lapidem qui non est dirutus. Quibus responderemus, quod omnia quae demonstrata sunt, et admiratione digna erant, usque ad fundamenta diruta sunt iuxta domini sententiam. Quodsi quid adhuc residuum a Romanis relictum est, etiam hoc a posteris diruitur, ut ad alias structuras transferatur.

Cap. LVII. De consummatione.

Vers. 3. Sedente — seculi?

Marcus autem nomina quoque dixit eorum qui interrogauerunt. Petrus inquit et Iacobus, Iohannes et Andreas. Omnes siquidem accesserunt ut disserent: hi autem quatuor interrogauerunt, ut pote

7) Post ista in margine Codicis A, a manu recentiori addita sunt haec: γέγραπται δὲ, ὅτι βασιλέων τοῦ τρισκατεράτου, καὶ ἀπελθόντος εἰς αὐτόχθονα θύσαμε τοὺς εἰδίκοις εὐ τῷ σημεῖῳ ἀπόλληλος, προσῆλθεν αὐτῷ ὁ τῶν ιερείων λαὸς, ἐυτοπεύσας αὐτὸν καὶ δέσμουν, ὥπερ ἐπιτρέψει ἀνεγέρση τὸν δαντάν υἱὸν, ὃ καὶ γίγνονται. ἀρχάντων δὲ τῷ τρισκατεράτων ιερείων τῶν Θεμελίων τῆς οἰκο-

Ωὗ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ. ὁ δὲ λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι^{c)} καὶ τιων λεγόντων περὶ c) Luc. 21, 5. τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναδίμασι κενόσμηται, εἶπε ταῦτα, ἀλεύσονταί τοι μέρα, ἐν οἷς οὐκ ἀφεθήτεται λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ καταλυθήσεται. καὶ γὰρ προσῆλθον μὲν οἱ μαθηταὶ πάντες ἐπιδεῖξαν αὐτῷ ταῖς σικοδομαῖς τινῶν δὲ ἐξ αὐτῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἑαυτούς, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναδίμασι κενόσμηται, εἰς τῶν μαθητῶν εἶπε τῷ χριστῷ, διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ σικοδομαί· ὁ δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλας πάντας εἶπεν, ἀλλα.

Δέγουσι δέ τινες, ὅτι καὶ μὴν ἐν τισι μέρεσιν, ἀφείδη λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς ἐκατελύθη. πρὸς οὓς αὐτιλέγομεν, ὅτι τὰ ἐπιδειχθέντα πάντα, τὰ ἀξιοθαύματα, μέχρι θεμελίων κατελύθησαν κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ καὶ, εἰ τοις λέψαντον ἀφείδη παρὰ ἔωμαίων, καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ὕσερον καταλύσται, πρὸς σικοδομαῖς ἐτέβησε μεταφερόμενον.⁷⁾

ΚεΦ. NZ. Περὶ τῆς συντελείας.

Verf. 3. Καθημένος — οἰώνος;

Ο δέ μάρκος εἶπε καὶ τὰ ὄνόματα τῶν ἐρωτησάντων, ὅτι πέτρος^{d)} καὶ ιάκωβος καὶ ἰωάννης d) Marc. 13, 3. καὶ αἰδηέσσι. προσῆλθον μὲν γὰρ μαθησόμενοι, πάντες ἥρατησαν δὲ οἱ τέσσαρες, ὡς πλείουσε παρ-

οἰωδομῆσ. ὧ τῶν κριμάτων τοῦ ἤσοῦ! πῦρ εξελθόν τὸν θερελίνυ, ἀρδην πάντας πατέναυτε. τάτε θειλία καὶ τοὺς ἐπιχειρήσαυτας. Caret his Henrenius etiam. Narratur haec res a pluribus scriptoribus.

pote maiorem habentes fiduciam. Interrogant autem non tantum de templi vastatione discere cūpienes, quantum de tempore secundi aduentus eius: ideo etiam seorsim accesserunt ne Iudeis hoc manifestum fieret. Sed Matthaeus duo haec eos interrogasse dicit, puta: *Quando haec erunt?* quae videlicet de templi euerstione dixisti. Et, *Quod signum aduentus tui et consummationis seculi?* Marcus vero vnicam fuisse dicit interrogacionem, de templo solum. Ait enim, *Dic nobis quando haec erunt, et quod signum quando haec omnia consummanda sunt?* Similiter autem scripsit et Lucas. *Quid ergo dicendum est?* Quod vna quidem fuit interrogatio, sicut scripserunt Marcus et Lucas: intentio autem discipulorum erat, ut de his duobus certiores fierent: puta de euerstione templi et de secundo Christi aduentu: existimantes autem quod simul haec duo contingent, fecerunt vnam de utroque interrogationem. Verum Matthaeus intentionem eorum manife-
stans, illam in duas diuisit.

Vers. 4. Et — v. 5. seducent.

Nihil ad has interrogations respondit, sed pri-
mum illa dicit eis, quae primum eos scire opro-
tebat: quae videlicet futurum erat, ut ante illa
occurserent. Lucas autem dicit, *Videte ne sedu-
camini. Multi enim venient in nomine meo di-
centes, Ego sum, et: Tempus instat. Ne igitur
sequamini illos. Venient, inquit, nomine meo
vtentes ad deceptionem eorum, qui illis credituri
sunt, et dicentes, quisque videlicet eorum, Ego
sum, nempe Christus. Et, Tempus instat, puta
mei*

³⁾ Malim της τοῦ παῦ, ut mox.

παρέησιαν ἔχοντες. ἐρωτῶσι δὲ, γλυχόμενοι μαθεῖν & τοσοῦτον περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ναοῦ, ὃσον περὶ τοῦ καιροῦ τῆς δευτέρας παρεγγίσιας αὐτοῦ. διὸ καὶ κατ' ίδιαν πρόστηθον, ἵνα μὴ τοῦτο τοῖς ιδιαισιοῖς ἐκπιπτον γένηται. ἀλλὰ ματθαῖος μέν Φησιν, αὐτοὺς δύο ταῦτα ἐρωτῆσαι, πότε ταῦτα ἔσαι, δηλαδὴ, τὰ τοῦ⁸⁾ ναοῦ τῆς κατασροφῆς, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ὁ δὲ μάρκος, ἐν εἴναι λέγει τὸ ἐρώτημα, περὶ τοῦ ναῷ μόνον. ἔγραψε γάρ, εἰπὲ⁹⁾ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσαι, καὶ τί τὸ σημεῖον, e) Marc. 13, 4.
όταν μέλλῃ ταῦτα πάντα συντελεῖσθαι. παραπλησίως δὲ λέγει καὶ ὁ λουκᾶς. τί οὖν ἔσιν εἰπεῖν;
ὅτι μία μὲν ἦν ἡ ἐρώτησις, ὡς ἔγραψαν μάρκος καὶ λουκᾶς· σκοπὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς περὶ τῶν δύο τούτων μαθεῖν, τῆς τε τοῦ ναοῦ κατασροφῆς, καὶ τῆς τοῦ χριστοῦ δευτέρας παρουσίας. ὑπολαμβάνοντες γάρ, ὅτι ἀμα τὰ δύο γενήσονται, μίαν περὶ τῶν δύο τὴν ἐρώτησιν ἐπιμέταντο· ματθαῖος δὲ σαφηνίζων τὸν σκοπὸν αὐτῶν, διεῖλεν αὐτὴν εἰς τὰ δύο.

Vers. 4. Καὶ — v. 5. πλανήσουσι.

⁸⁾ Οὐδὲν πρὸς τὰς ἐρωτήσεις ἀπενείδη ταῦτα, ἀλλὰ πρότερον ἐκεῖνα λέγει τούτοις, ὃ πρῶτον τούτους ἔδει μαθεῖν, ὡς πρὸ ἐκείνων ἀπαντῆσαι μέλλοντα. λακᾶς δέ Φησιν, Βλέπετε, f) μὴ πλα- f) Luc. 21, 8.
νηθῆτε. πολλοὶ γάρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνόματι μα,
λέγοντες, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἥγγικε. μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. ἐλεύσονται, Φησι, τῷ ὄνόματι μου χράμενοι πρὸς ἀπάτην τῶν πεθόμενων αὐτοῖς, καὶ λέγοντες ἕκεστος, ὅτι ἐγώ εἰμι, τετέσιν,⁹⁾ ὁ χριστὸς, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς ἥγγικε,

9). τετέσιν ὁ χριστός. Absunt: A.

mei secundi aduentus. Ne ergo sequamini eos, siue aliquem illorum. Marcus autem dixit: Et multos seducent. Fuerunt autem huiusmodi seductores, Simon et Menander Samaritani, et alii.

Vers. 6. Futurum est — bellorum.

Bella dicit quae mota sunt contra Ierosolymam: rumores autem bellorum, qui contra alias Iudeorum ciuitates, quos factos fuisse scribit Iosephus antequam caperetur Ierusalem. Siquidem erexit se natio Iudeorum, nec tributum exsoluebat. Romani vero non ferentes iniuriam, expeditionem in illos parauerunt.

Vers. 6. Videte — finis.

Ne terreamini inquit, quasi praedicatio sub seditione et turbatione dirimenda sit. Siquidem ventura sunt haec omnia quae de his bellis dixi, sic tamen ut nihil illi noceant. Aut ne terreamini, quasi iam instet finis siue perditio templi ac ciuitatis. Oportet enim haec omnia fieri: sed nondum est finis siue perditio eorum. Nam postmodum capta sunt Ierosolyma. Dicit autem Chrysostomus, quod discipuli quum in praecedentibus de extrema Iudeorum ultione audissent, tanquam ad alienam calamitatem, quae nihil eos tangeret, negligenter se ad eam habebant, et sola ea tunc somniabant bona, quae absque tumultu in secundo Christi aduentu ventura erant: propter quae etiam interrogationem produxerant. Christus vero rursum illis laboriosa pronuntiat, constituens eos certam-

²⁾ De utroque Iustin. Mart. p. 69. D. E.

²⁾ Tom. VII, p. 723. D.

³⁾ ἐπίμονα. B. Chrysostomus loco laudato χαλεπά.

κεν, ὁ τῆς δευτέρας μὲν δηλονότι παρεστίας. μὴ
οὖν ἀκολούθησο ταῖς αὐτοῖς, ἦγουν, ταῖς αὐτῶν. ὁ
δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι οὐχὶ³⁾ πολλοὺς πλανήσουσιν. ^{g) Marc. 12, 6.}
ἐγένοντο δὲ τοιῦτοι πλάνοι σίμων¹⁾ καὶ μέγανδροι,
οἱ σαμαρεῖται, καὶ ἔτεροι.

Vers. 6. Μελλήσετε — πολέμων.

Πολέμους λέγει, τοὺς πατέρας τῶν ιεροσολύμων
ἀκούοις δὲ πολέμων, τοὺς τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πό-
λεις τῶν ιεραίων, οὓς Ἰώσηπος ἴσορες γενέθλαι πρὸ²⁾
τῆς οὐλώσεως τῆς ιερουσαλήμ. καὶ γὰρ τὸ τῶν
ιεραίων ἔθνος αὐτῷ γέρε, καὶ οὐκ ἀπεδίδου τοὺς φό-
ρους ἁωμαῖοι δὲ, μὴ ἐνεγκόντες τὴν ὑβριν, ἐπε-
σράτευσαν αὐτοῖς.

Vers. 6. Ορᾶτε — τέλος.

Μὴ πτοηθῆτε, φησιν, ὡς τοῦ κηρύγματος ὑπὸ⁴⁾
τῆς ἀκατατασίας καὶ ταραχῆς διακοπησομένου.
μέλλεται γὰρ πάντας τὰ τῶν πολέμων τέτων γε-
νέθλαι, μηδὲν αὐτὸ βλάπτονται· η μὴ πτοηθῆτε,
ὡς ηδὴ τοῦ τέλεος ἐπιτάντος, ἦγουν, τῷ ὀλέθρῳ
τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως. δεῖ γὰρ πάντα ταῦτα
γενέθλαι, ἀλλ᾽ ἐπιώ τὸ τέλος, εἴτουν, ὁ ὀλεθρός
αὐτῶν. ὕσερον γὰρ ἐάλωσαν τὰ ιεροσόλυμα. φη-
σὶ δὲ ὁ χρυσόζορος, ὅτι οἱ μὲν²⁾ μαθηταὶ περὶ³⁾
τῆς παγκαλέπου τιμωρίας τῶν ιεραίων αἰνωτέρω
μαθόντες, ὡς περὶ ἀλλοτρίας συμφορᾶς, ἀφεον-
τίσως διέκειντο, καὶ μόνα τηνικαῦτα δίχα δε-
ρύβων ὠνειροπόλευ τὰ τῆς τοῦ χριτῆς δευτέρας
παρεστίας αγαθὰ, διὸ καὶ τὴν ἐρώτησιν προσή-
γαγον. Ο δὲ χριστὸς πόλιν ἐπίπονα³⁾ τέτοις
προμηνύει, ποιῶν αὐτοὺς⁴⁾ ἐγαγωγίους, καὶ διπλῇ
υῆφεν

4) ἐν ἀγωγίᾳ. A.

tainium praefectos: et duplarem ob causam vigilare iubet, tum ne a seductoribus fallantur, tum ne a bellorum rumore turbentur. Duplex siquidem ait instare bellum, et a seductoribus, et a Romanis, multamque ac variam commotionem, et interius et exterius.

Vers. 7. Exurget — regnum.

Gentes sociae Romanorum in gentes Iudeis foederatas: et regna auxiliaria Romanis, in regna auxiliaria Iudeis: et propterea fortia erunt horum bella.

Vers. 7. Et — loca.

Hoc est singulis Iudaeorum locis. Apud Lucam ponitur: Terroresque et signa a coelo magna erunt, ut cognoscant Iudei ea quae sicut diuinæ esse irae: et intelligent quod propter saluatoris interemptionem haec patientur.

Vers. 8. Omnia — dolorum.

Principium malorum et primordia calamitatum quae Iudeis imminent.

Vers. 9. Tunc — afflictionem.

Tunc: Quando? Ante defectionem: nam in illud tempus sermonem traduxit, quod et Lucas significauit dicens, Ante haec omnia iniicient manus suas in vos, et persequentur, tradentes in synagogas et carceres, tractos ad reges ac praefides propter nomen meum. Plurimas enim calamitates post saluatoris assumptionem Iudei induxerunt Apostolis: interdum quidem synagogae principibus tra-

νήφειν κελέυων, ὡς μήτε ὑπὸ τῶν πλάνων ἀπα-
τηθῆναι, μήτε ὑπὸ τῆς ἀκοῆς τῶν πολέμων θρο-
θῆναι. διπλοῦν γάρ εἶναι τὸν πόλεμον, ἀπό τε
τῶν πλάνων, ἀπό τε τῶν ἔωμαίων, καὶ πολλὴν
καὶ ποικίλην τὴν ἥσλην, καὶ ἐντὸς καὶ ἔκτος.

Vers. 7. Ἐγερθήσεται — βασιλείαν.

Tὰς ἔθνη τὰ συμμαχοῦντα ἔωμαίοις, ἐπὶ τὰ
ἔθνη τὰ συμμαχοῦντα ἰεδαίοις, καὶ αἱ βασιλείαι,
αἱ συναιρέμεναι ἔωμαίοις, ἐπὶ τὰς συναιρομένας
ἰεδαίοις. καὶ διὰ τοῦτο ἴσχυροὶ γενήσονται τέτων
πόλεμοι.

Vers. 7. Καὶ — τόπους.

Kατὰ τόπους τῶν ἰεδαίων. παρὰ τῷ λεκῆ δὲ
πρόσκοντα, ὅτι^{b)} φόβητρά τε καὶ σημεῖα με.^{b)} *Luc. 21, 11.*
γάλα ἀπ' ἔρανθ ἔσαι, ἵνα γνῶσιν ἰεδαῖοι θεομη-
νιαν εἶναι τὰ γινόμενα, καὶ συνῶσιν, ὅτι διὰ τὴν
τοῦ σωτῆρος ἀναίρεσιν ταῦτα πάσχεσι.

Vers. 8. Πάντα — ὠδίνων.

Aρχὴ τῶν καικῶν, προσίμε τῶν συμφορῶν, τῶν
τοῖς ἰεδαίοις ἐπερχομένων.

Vers. 9. Τότε — θλίψιν.

Tότε, πότε; πρὸ τῆς ἀποσασίας. εἰς ἐνεῖνον
γὰρ τὸν καιρὸν μετήγαγε τὸν λόγον, ὁ καὶ λου-
κᾶς ἐδήλωσεν εἰπὼν, ὅτι πρὸⁱ⁾ τέτων πάντων *i)* *Luc. 21, 12.*
ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ
διώξεσιν, παραδίδοντες εἰς συναγωγὰς τοὺς Φυ-
λακὰς, ἀγομένες ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας,
ἴγεκεν τῇ ὄιόματός μου. πολλὰ γὰρ τότε δεινὰ,
μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν, οἱ ἰεδαῖοι τοῖς
ἀποσόλοις ἐπήγαγοι· ποτὲ μὲν, τοῖς αἱρχισυνα-
Μπιπ γάγοις

tradentes, ut punirentur: Interdum vero ad reges trahentes, veluti ad Herodem et Agrippam, ac similes. Praeterea ad praefices ac ciuitatum praefectos, et consulis aut principis munere fungentes, quemadmodum liber Apostolicarum actionum testatur.

Vers. 9. Et occident vos.

Hoc solis eis dicit, qui per Iudeorum improbitatem ac versutiam occidendi erant: puta Stephanus, Iacobus frater Iohannis, et si quis aliis.

Vers. 9. Et — meum.

A parentibus, a cognatis, ab amicis, a contribubus, a familiaribus, ab hospitibus, a principibus, a subditis, et ut semel dicam, ab omnibus qui alieni sunt a praedicatione. Vbi autem tristia praedixit, consolationem deinceps subiunxit, dicens, Propter me: Nam id significat, Propter nomen meum. Et vere magna discipulis erat consolatio pati propter ipsum.

Vers. 10. Et — multi.

Erunt inuicem suspecti propter fidei diuersitatem: siue, non credentes apud eos qui credent.

Vers. 10. Et — inuicem habebunt odio.

Marcus autem manifestius dixit, quod tradent frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afflquent. Verisimile est itaque omnia facta esse, et si liber Acto-

ruin

⁵⁾ Tria haec vocabula absunt. A.

γάγοις παρεστιδόντες εἰς κάκωσιν, ποτὲ δὲ ἐπὶ¹⁾
Βασιλεῖς ἀγούτες, οἷον ἐπὶ ἡρώδην καὶ ἀγρίπ-
παν [καὶ⁵⁾ τοὺς τοιάτες,] καὶ ἐπὶ τοὺς ἡγεμό-
νας καὶ ἐρατηγούς τῶν πόλεων, καὶ τοὺς ἀνθ-
υπάτους ἡγεμόνας πολιτάρχας, ὃς ή Βιβλος τῶν ἀπο-
σολικῶν πρεξεων ἴσορει.

Vers. 9. Καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς.

Τοῦτο λέγει πρὸς μόνους τοὺς ἀναιρεθῆναι μέλ-
λοντας, διὰ τῆς τῶν ἱεραίων καινεντρεγχέας, οἷος
ἡν ἡράκλεος καὶ Ιάκωβος, ὁ ἀδελφὸς Ιωάννης, καὶ
ἐπὶ τις ἔτερος.

Vers. 9. Καὶ — μου.

Τπὸ γονέων, ὑπὸ συγγειῶν, ὑπὸ φίλων, ὑπὸ²⁾
δμοφύλων, ὑπὸ οἰκείων, ὑπὸ ξένων, ὑπὸ αρχόν-
των, ὑπὸ αρχομένων, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὑπὸ³⁾
πάντων τῶν ἀλλοτρίου τοῦ κηρύγματος. προει-
πὼν δὲ τὰ σκυθρώπα, λοιπὸν ἐπήγαγε καὶ τὴν
παρεμβολὴν, ὅτι διὲ ἐμέ. τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ
διὰ τὸ ὄνομά μου. καὶ δύναται μεγάλη τοῖς μαθη-
ταῖς ἡν παρεμβολὴ τὸ πάσχειν δι αὐτῶν.

Vers. 10. Καὶ — πολλοί.

Τποπτοι ἔσονταί πρὸς ἀλλήλους, διὸ τὴν διαφο-
ρὰν τῆς πιτεως, ἥγουν, οἱ μὴ πιτέουντες πρὸς
τοὺς πιτέουντας.

Vers. 10. Καὶ — μιτήσουσιν ἀλλήλους.

Μάρτιος δὲ φανερώτερον ἐπεν, ὅτι⁴⁾ παρεδώσει k) Marc. 13,12
ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ ποτὴρ τέκνου,
καὶ ἐπανασήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς καὶ θανα-
τωσθσιν αὐτούς. εἰκὸς γὰρ, πάντας γενέσθαι, εἰ
Μικρὰ καὶ

rum particulariter de omnibus non differat. Lucas vero etiam dicit: Trademini autem a parentibus et cognatis, amicis ac fratribus, et morte afficiant quosdam ex vobis. Praedixit enim et hoc Christus discipulis, quod omnium est miserrimum, videlicet quod etiam a familiarissimis impugnandi erant: ut praescientes parati essent ad tolerantiam: et ita periculum facilius sustinerent. Haec autem omnia praedixit eis decimo nono capite. Quaere ergo et ibi horum expositionem.

Vers. 11. Et — multos.

Superius de iis dixit, qui se Christos esse singent: nunc autem de his dicit, qui se prophetare simulabunt. Tunc enim multi tales fuerunt, quum adhuc initia essent praedicationis.

Vers. 12. Et — multorum.

Et hoc miserrimum est, quod neque ab amicorum dilectione consolationem habituri sunt. Quidam autem ἀγάπην, dilectionem, nominari dixerunt hospitalitatem: alii vero compassionem: Vide quot pericula eis praedixerit, ad omnia exacuens, et ad magnanimitatem roborans, ac confortationibus adamantinos reddens.

Vers. 13. Qui autem — saluus erit.

Hoc etiam dictum est decimonono capite, et ibi manifesta admodum data est interpretatio.

καὶ μὴ περὶ πάντων λεπτομερῶς ἡ βίβλος δια-
λαμβάνει τῶν πραξῶν. καὶ ὁ λουκᾶς δέ Φησι,
ὅτι παραδεῖθήσεται¹⁾ καὶ ὑπὸ γονέων καὶ συγγε- 1) Luc. 21, 16.
νῶν καὶ φίλων καὶ²⁾ ἀδελφῶν, καὶ θανατώσ-
σιν ἐξ ὑμῶν. προεῖπε γὰρ τοῖς μαθηταῖς ὁ χρι-
στὸς καὶ ταῦτι τὸ πάντων δεινότατον, ὅτι καὶ ὑπὸ³⁾
τῶν οἰκειοτάτων πολεμηθήσονται, ἵνα προμα-
θόντες ἔτοιμα φθῶσιν εἰς ὑπομονήν, καὶ λοιπὸν
καθφότερον τὸ δεινὸν ἐνέγκοιεν. ταῦτα δὲ πάντα
προεῖπεν αὐτοῖς, καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ, καὶ δύτησον κακοῖς τὴν περὶ τούτων ἐξή-
γνωσιν.

Vers. 11. Καὶ — πολλούς.

⁴⁾ Ανωτέρω μὲν, περὶ τῶν ὑποκριμένων τὸν χρι-
στὸν ἐπεν ἐνταῦθα δὲ λέγει, περὶ τῶν ὑποκριμ-
ένων προφῆτέων. πολλοὶ γὰρ τοις τότε γε-
γόνασιν, ἀρχὴν ἔτι τοῦ κηρύγματος ἔχοντος.

Vers. 12. Καὶ — πολλῶν.

Καὶ τοῦτο χαλεπότατον, ὅτι 8δὲ τὴν απὸ τῆς
ἀγάπης παραμυθίαν ἔχεται. τινὲς δὲ ἀγάπην
ἐνταῦθα, τὴν φιλοξενίαν ὄνομασσαν. ἔτεροι δὲ,
τὴν συμπάθειαν. ὅρα, πόσα δεινὰ προεῖπεν αὐ-
τοῖς, παραδήγων εἰς πάντα, καὶ σορῶν εἰς εὐ-
ψυχίαν, καὶ ταῖς ἐπιφέρσετιν ἀδαμαντίνους
ἀπεργαζόμενος.

Vers. 13. Ο δὲ — σωθήσεται.

⁵⁾ Εἰρηται καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ, καὶ διηγημένη πάντι σαφῶς ἔκει.

M i m 3 : Vers. 14.

⁵⁾ Ita etiam uterque Codex ordinat in contextu
Lucae.

Vers. 14. *Et praedicabitur — orbe.*

Hinc demonstrauit, quod nulla pericula praedicationem superabunt: et ita magnam praedicatoribus iniecit consolationem, quod voti sui compotes erunt: quia nihil eis erit obstaculo, si modo tolerauerint. Marcus autem manifestius dixit: Et in omnes gentes primum oportet praedicare euangelium;

Vers. 14. *In — gentibus.*

Ad redargutionem, ad accusationem eorum, qui non crediderint: ne dicere possint in die iudicij, Praedicationem non audiuiimus. Dicitum est etiam de hoc decimonono capite.

Vers. 14. *Et — consummatio.*

Consummatio templi et Ierusalem, ut praediximus. Dicit ergo: Postquam facta fuerint vniuersa quae dicta sunt, et postquam praedicatum fuerit euangelium in vniuerso orbe: tunc veniet Iudeis omniumoda perditio. Quod autem priusquam caperentur Ierosolyma praedicatum sit euangelium per totum mundum, dixit Paulus: Fructificauit, inquit, ac creuit in omni creatura quae sub coelo est. Si enim ipse a Ierosolymis vsque ad Hispaniam praedicauit, concipe etiam de cacteris Apostolis quousque percurrerint. Idecirco enim postquam praedicatum est euangelium ubique terrarum, pereunt Ierosolyma, ne vimbram quidem responsionis habeant Iudei: tantam videntes praedicacionis virtutem, ut breuissimo tempore vniuersum per-

7) Chrysostomus haec tradat T. VII. p. 725. D. et loca similia confundit. Hunc ergo, non Codices N. Testa-

Vers. 14. Καὶ ηρυχθήσεται — οἰκουμένη.

Εγτεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν τῶν δεινῶν περιγενή-
σεται τοῦ ηρυγμάτος, καὶ πολλὴν οὕτω τοῖς
κήρυξι παραμιθίαιν ἐνέβαλε, πληροφορηθεῖσιν,
ὅτι θδεν αὐτοῖς ἐμποδίτες, ἐὰν μόνον ὅτι καρτε-
ριμόι. μάρκες δὲ φανερώτερον εἶπεν, ὅτι καὶ
eis^{m)} πάντα τὰ ἐδνη δεῖ πρώτου ηρυχθῆναι τὸ m)Majc. 13, 10.
εὐαγγέλιον.

Vers. 14. Eis — ἐθνεσιν.

Eis ἐλεγχον, eis πατηγορίαιν τῶν μὴ πισευσάν-
των, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως,
ὅτι οὐκ ἡκουσαν τοῦ ηρυγμάτος. εἴρηται δὲ καὶ
τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδενάτῳ κεφαλαίῳ.

Vers. 14. Καὶ — τέλος.

Tὸ τέλος τῆς γαῖς, καὶ τῆς ἱερουσαλήμ, ὡς προέ-
φημεν. λέγει τοῖνυν, ὅτι μετὰ τὸ γενέθλαι τὰ
ἔηθέντα πάντα, καὶ μετὰ τὸ ηρυχθῆναι τὸ
εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, τότε ήξει τοῖς
ἰουδαίοις ὁ παντελής ὄλεθρος. ὅτι δὲ πρὸ τῆς
αἱλώσεως τῆς ιερευσαλήμ ἐηρυχθη τὸ εὐαγγέλιον
eis ὅλοι τὸν κόσμον, εἴρηκεν ὁ παῦλος, ὅτι εἴτεⁿ⁾ n)Coloff. 1, 23.
καρποφορέμενον⁷⁾ καὶ αὐξανόμενον ἐν πάσῃ τῇ
6, 10.
ηπίστε τῇ ύπερ οὐρανού. εἰ γὰρ αὐτὸς ἀπὸ ιερευσα-
λήμ eis ισπανίαιν ἐκῆρυξεν, ἐνόησον καὶ περὶ τῶν
ἄλλων ἀποσόλων, ἀχειρί πόσος διέδεσμον. διὸ τοῦ-
το δὲ μετὰ τὸ ηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον παν-
ταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπόλλυται τὰ ιεροσόλυμα,
ἵνα μηδὲ σκιάν ἀπολογίας ἔχωτιν ιεράτοις, τοσαῦ-
την ἴδοντες τὴν δύναμιν τοῦ ηρυγμάτος, ὡς ἐν
Mmī 4 βρα. βρα.

N. Testamenti, sequitur Euthymius. Hunc erro-
rem correxit Theophyl. p. 143. E.

percurserit orbem, et ubique splendorem dederit: quum tamen ipsi permanferint in infidelitate et ingratisudine sua.

Vers. 15. *Quum ergo — intelligat.*

Abominationem dicit Titi statuam, quam capta ciuitate statuit in adytis templi. Siquidem abominationes appellabat lex huiusmodi imagines. Desolationis vero dixit, quia illa deserto templo ac ciuitate erecta est: aut quia eius erat imago qui haec deserta fecit. Quod autem ait, *Quum videbitis, videtur quidem dictum esse ad Apostolos, sed tamen fertur ad Iudeos, ut sciant quod non longe post, sed eis adhuc viuentibus abominatione stabit.* Plures siquidem Apostolorum ante id tempus mortui sunt: caeteri vero qui remanserant in aliis tunc orbis partibus versabantur. Misit autem eos ad Danielem, qui de huiusmodi abominatione et strage prophetauerat. Tunc inquit, qui legit Danielis librum, intelligat ac consideret erectam abominationem. Lucas vero aliud dicit signum, *Quum videritis circumdari ab exercitibus Ierusalem, tunc scitote quod imminet desolatio eius.* Apparet ergo quod utrumque dixerit Christus.

Vers. 16. *Tunc — ad montes.*

Postquam de malis dixit, quae comprehensura erant Ierosolyma: de multis praeterea ac variis Apostolorum temptationibus: insuper et de prospere praedicationis successu, quod absque ullo impedimento universum percurret orbem: loquitur iterum de Iudeorum calamitatibus, ostendens

quod

*) ἡν εἰνών. A.

Βρεσχῇ πᾶσαν ἐπιδραμένην τὴν οἰκουμένην, καὶ πανταχοῦ λάμψαι, καὶ μεμενηκότες ἐπὶ τῆς αὐτῆς απίστιας καὶ ἀγνωμοσύνης.

Vers. 15. Ὁταν οὖν — νοέστω.

Βδέλυγμα νῦν λέγει, τὸν αὐδριάντα τοῦ τίτου, ἐν, ἔλων τὴν πόλιν, ἔτησεν ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ ναοῦ. Βδελύγματα γὰρ ὁ νόμος ὠνόμαζε, τὰ τοιαῦτα αἴφομοιώματα. τῆς ἐρημώσεως δὲ τοῦτο κέκληκε, διότι, ἐρημουμένου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἔτη τοῦτο ἢ διότι τοῦ ἐρημώσαντος αὐτὴν ήν ή⁸) εἰκὼν. τὸ δὲ, ὅταν ἴδητε, δοκεῖ μὲν ἡγ-
θῆναι πρὸς τοὺς ἀποσόλες· φέρεται δὲ περὶ τοὺς
ἰεδαῖους, ἵνα μάθωσιν, ὅτι εὐη̄ eis μακραν, αἱ-
λαὶ ζώντων αὐτῶν τὸ Βδέλυγμα σήσεται. οἱ αἱ-
σολοι γὰρ ἐφθασαν προσαποδανόντες οἱ πλείσι, καὶ
ὅσοι δὲ περιελείφθησαν, ἐν ἄλλοις τηνιαῦτα
μέρεσι τῆς οἰκουμένης διέτριβον. παρέπεμψε δὲ
αὐτοὺς ἐπὶ τὸν δανιὴλ, προφητεύσαντα περὶ⁹⁾
τοῦ τοιέτου Βδελύγματος, καὶ τοῦ ὀλέθρου. τό-
τε, Φησὶν, ὁ ἀναγινώσκων τὴν Βίβλον τοῦ δανιὴλ,
νοείτω ἐπιτάντα τὸν ὄλεθρον. ὁ δὲ λεκᾶς ἑτερον
σημεῖόν Φησὶν, ὅτι ὅταν ἴδητε¹⁰⁾ κυκλωμένην ὑπὸ οἱ Luc. 21, 20.
σρατοπέδων τὴν ιεροσαλήμ, τότε γνῶτε, ὅτι
ῆκεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ
ἀμφότερα εἶπεν ὁ Χριστός.

Vers. 16. Τότε — ἐπὶ τὰ ὅρη.

¹¹⁾ Εἰπὼν περὶ τῶν κακῶν τῶν καταληφορένων τὰ
ιεροσόλυμα, ναὶ μὴν καὶ περὶ τῶν πολλῶν καὶ
ποικίλων πειρασμῶν τῶν ἀποσόλων, ἔτι δὲ καὶ
περὶ τῆς εὐδάσεως τοῦ κηρύγματος, ὅτι ἀνεμπο-
δίσως πᾶσαν ἐπιδραμέσται τὴν οἰκουμένην, λέγει
πάλιν περὶ τῶν ιεδαῖκῶν συμφορῶν, δεικνύων, ὅτι

quod postquam ipse et discipuli sui vbique in opinione celebri habiti fuerint, tunc hi vndique perdentur. Per ea vero quae parua videntur, demonstrat plagarum illarum intolerabilitatem. Considera enim. Tunc inquit, qui in Iudaea sunt, ubi Ierosolyma sita sunt, fugiant ad montes: nullam salutis spem in remanendo habentes: neque enim erit omnino reuocatio aut mali mutatio: ideo id amplectendum erit, vt nudo etiam corpore, nec versa retrorsum facie fugiant.

Vers. 17. *Qui — domo sua.*

Propter ineuitabile periculum, ne incidat in perditionem.

Vers. 18. *Et — vestimenta sua.*

Si enim qui in ciuitate sunt, fugiunt eam quae intus est stragem, multo magis qui in agris. Apud Lucam vero dicit etiam causam vehementiae plagarum: Quia dies ultionis hi sunt, vt compleantur omnia quae scripta sunt, in libris videlicet Danielis et aliorum prophetarum de huiusmodi expugnatione. Dies autem ultionis caedis dominicae erunt. Sed haec quidem iuxta histosam.

Iuxta anagogen vero, qui in Iudaea sunt, hoc est, in diuino cultu: nam id significat Iudeae nomen: fugiant ad montes, id est, ad excelsum Dei auxilium: aut ad excelsa virtutum. Qui vero in tecto, siue qui conuersatione elevatus, et excelsior per vitam effectus fuerit, non descendat,

vt

9) εύθος, abest. A.

ὅταν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πανταχοῦ δοξάζωνται, τότε οὗτοι πανταχόθεν διαφθείρονται. διὸ δὲ τῶν δεκουντων μικρῶν, ἐμφάνισε τὸ τῶν πληγῶν ἐκένων ἀφόρητον. σκόπει γάρ. τότε, Φησὶν, ὅταν τὸ βρέλυγμα σῇ, οἱ ἐν τῇ ιεδαίᾳ, ἔνθα τὰ ιεροσόλυμα, φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη, μιθέμισαν ἐλπίδα σωτηρίας ἀπὸ τοῦ προσκρένειν ἔχοντες. οὐκ ἔται γαρ ἀνάκλησις ὅλως, θόδε μεταβολὴ τοῦ κακοῦ. διόπερ ἀγαπητὸν, τὸ καὶ γυμνῷ τῷ σώματι φεύγει ἀμετατρεπτό.

Vers. 17. Ο — τῆς αἰνεῖας αὐτοῦ.

Διὸ τὸν ἀφύλακτον κατώ κινδυνόν, ἵνα μὴ ἐμπεσῶν, ἀπόληται,

Vers. 18. Καὶ — τὰ ἴματα αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ οἱ ἐν τῇ πόλει φεύγοντες τὸν⁹⁾ ἔνδον ὅλεθρον, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς. παρὸ δὲ τὰ λουκᾶ λέγει καὶ τὴν αἵτιαν τῆς σφραγίστης τῶν πληγῶν, ὅτι ἡμέρα¹⁰⁾ ἐκδικήσεως αὐταῖς εἰσι, p) Luc. 21, 22. τῇ¹¹⁾ πληθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα, δῆλασθαι, ἐν ταῖς βιβλοῖς τότε δαυιὴ, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν, περὶ τῆς τοιαύτης ἀλώσεως. ἡμέρα δὲ ἐκδικήσεως, τοῦ δεσποτικοῦ φόνου. ἀλλὰ ταῦτα μὲν καθ' ἴσορταν.

Κατὰ δὲ αἰνεγογήν, οἱ ἐν τῇ ιεδαίᾳ, τετέσσερι, οἱ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ τοῦτο γαὶρ σημαίνει τὸ τῆς ιεδαίας ὄνομα. φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη· λέγω δὲ, ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν βούθειαν τοῦ Θεοῦ, η ἐπὶ τὰ ὑψη τῶν ἀρετῶν· ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος δὲ, ἥγουν, ὁ τῆς κατώ διατειβῆς ὑπεραρθρίς καὶ ὑψηλὸς τῷ βίῳ

⁹⁾ τῇ πληρωθῆναι. A. Loco laudato rterque Codex in textu Lucae habet πληθῆναι.

vt tollat mundi affectus quos reliquerat. Et qui in agro siue in solitaria vita: non reuertatur ut tollat vestimenta sua, quae sunt oportenta peccatorum, ab eo iam dudum relicta.

Vers. 19. Vae — diebus.

Illis quidem propter onus interius, his vero propter exterius: Illiae enim pondere embrionum gravantur, hae autem onere lactentium. Siquidem facile est pro salute pecunias et vestimenta contemnere: fieri autem leuen et fugam expeditam eam quae in vtero habet, aut abiicere infantem eam quae lactat, prorsus impossibile est propter naturae vinculum. *Vae ergo illis, quia facile comprehendentur: et similiter embrionibus ac lactentibus, ut qui simul peribunt.*

Luxta anagogen vero praegnantes dicimus animas, quae virtutem nondum pepererunt: lactantes autem quae pepererunt quidem, verum puerilis est foetus et admodum pusillanimis.

Vers. 20. Orate — Sabbatho.

Manifestum et hinc, quod quanquam ad Apostolos protendebant huiusmodi sermones, atamen vel isti ad Iudeos respiciebant: neque enim amplius obseruabant Apostoli Sabbathum, quando capta sunt Ierosolyma. Quare autem non hyeme neque Sabbatho? Hyeme quidem propter temporis difficultatem: Sabbatho vero propter legem, quae non permittebat Sabbatho iter facere ultra statutos lege passus.

Ana-

²⁾ Hentenius reddidit, ac si legerit, τοῦ μὲν, τοῦ δέ. Sed nulla opus est correctione. Nec enim ad ὀντά, sed ad δυναμένων refertur.

Βίῳ γενόμενος, μὴ καταβανέτω ἄραι τὰ ἐκ τοῦ
κόσμου πάθη, ἀπερ ἀπολέλαιπε: οὐδὲ ὁ ἐν τῷ
ἄγρῳ δὲ, ἔτουν, ὁ ἐν τῷ αἰγακεχωρημένῳ Βίῳ,
μὴ ἐπιτρεψάτω ἄραι τὰ ἴματα αυτοῦ, ἀπερ
εἰσὶ, τὰ περιβόλαια τῶν ἀμαρτιῶν, οὐ πάλαι
ἀπεδύσατο.

Verf. 19. Οὐαὶ — ἡμέραις.

Τῶν²⁾ μὲν, διὰ τὸν ἐντὸς φόρτον· τῶν δὲ, διὰ
τὸν ἐκτὸς οὐ δυναμένων εὔκόλως φυγῆν. αἱ μὲν
γὰρ βεβάρηνται τῷ ἄχθει τῶν ἐμβρύων· αἱ δὲ
τῷ φορτίῳ τῶν θηλαζόντων. χρημάτων μὲν γὰρ
καὶ ἴματίων καταφρονήσαι δύσιον, διὰ σωτηρίαν·
γενέθλαι δὲ τὴν ἔγκυον κάθφην, καὶ ἀπορρίψαι
τὴν θηλαζόνταν, οὐ θηλάζει, παντελῶς αἰδύνα-
τον, διὰ τὸν δεσμὸν τῆς φύσεως. οὐαὶ τοῖνυν αὐ-
ταῖς, εὐπετῶς καταλαμβανομέναις, καὶ τοῖς
ἐμβρύοις καὶ ὑπομεζίοις συνδιεφερομέναις.

Κατὰ δὲ αἰαγωγὴν, ἐν γαστὶ μὲν ἔχεσσας
νοσῦμεν, τὰς μήπω τεκούσσας ἀρετὴν ψυχάς.
Θηλαζόσσας δὲ, τὰς τεκούσσας μὲν, γηπιώδες δὲ
κύημα καὶ βραχύτατον.

Verf. 20. Προσεύχεθε — σαββάτῳ.

Φανερὸν καύτεῦθεν, ὅτι εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἀποσό-
λας ἀπέτεινε τοὺς τοιέτους λόγους, ἀλλά γε
πρὸς τοὺς ιδιάιους ἐβλεπον οὗτοι. καὶ γὰρ οὐκέτι
παρεφύλασσον τὸ σαββάτον οἱ ἀπόσολοι. διατί
δὲ, μὴ χειμῶνος, μηδὲ σαββάτῳ; μὴ χειμῶνος
μὲν, διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· μὴ
σαββάτῳ δὲ, διὰ τὸν νόμον, οὐκ ἐπιτρέποντα
βαδίζειν ἐν σαββάτῳ περαιτέρω τῶν γενομισμά-
των βημάτων.

*Αιαγα.

Anagogice autem fugam intelligimus extum animae a corpore: hyemem vero commotionem ac turbationem cogitationum: Sabbathum autem otium a virtute. Iubet itaque sermo ut oremus, ne fiat exitus animae nostrae in commotione aut turbatione cogitationum, neque in ocio a virtutibus, sed in tranquillitate cogitationum et operatione virtutum.

Vers. 21. *Erit — fiet.*

Si quis in Iosephi scripta incidat, certior omnino de his efficietur. Siquidem quum etiam Iudeus esset, affirmat de huiusmodi Dei ira, quod omnem excesserit calamitatem, omnemque supergressa sit tragœdiam. Nam praeter tremendam illam obsidionem, tanta erat fames, ut ipsis quoque matribus pugna fuerit pro esu filiorum. Ob quam ergo causam, miserabiliorem ac horribiliorum passi sunt afflictionem omnibus quae fuerunt a seculo? Quia magis execrandum ac horribilius perpetrauerunt flagitium omnibus qui fuerunt a seculo, Dei filium occidentes. Lucas autem planius dicit: Erit enim afflictio magna super terram, et ira in populo hoc: cadentque acie gladii, et captiui ducentur in omnes gentes: et Ierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora gentium. Iram quidem Dei dicens: tempora vero gentium, ea quae durabunt usque ad consummationem eorum, totiusque mundi.

Vers. 22. *Et nisi — dies illi.*

Dies ait belli et obsidionis, dicens, quod nisi diminuti fuissent dies illi dispensatione diuina, nequa-

Ἄναγωγικῶς δὲ, Φυγὴν μὲν γενέμεν, τὴν
ἔχοδον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος· χειμῶνα
δὲ, τὴν ζάλην καὶ ταραχὴν τῶν λογισμῶν· σάβ-
βατον δὲ, τὴν αἴργιαν τῆς ἀρετῆς. παρεγγυά-
γαρ ὁ λόγος προσεύχεσθαι, μὴ γενέθλαι τὴν ἔξ-
οδον τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐν ζάλῃ καὶ ταραχῇ λογι-
σμῶν, μηδὲν ἐν αἴργιᾳ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ γαλην-
ώντων τῶν λογισμῶν, καὶ ἐνεργευμένης τῆς
ἀρετῆς.

Vers. 21. Ἐσαι — γένηται.

Εἴ τις ἐντύχη τοῖς ιωσίπου συγγράμμασι, πλη-
ροφορηθήσεται. καίτοι γὰρ ἐβραῖος ὁν, διαβεβαγ-
οῦται περὶ τῆς τοιαύτης θεομηνίας, ὅτι πᾶσαι
ἐνίκησε συμφορὰν, καὶ πᾶσαι ὑπερέθη τραγῳ-
δίαιν. μετὰ γὰρ τῆς ξένης ἐκείνης πολιορκίας,
τοσθότος ἦν ὁ λιμὸς, ὡς καὶ αὐταῖς ταῖς μητρά-
σιν περιμάχητον ἵνα τὴν τεινοφαγίαν, καὶ ὑπὲρ
τούτου πολέμους γίνεθλαι. τίνος οὖν ἔνεκεν χαλε-
πότερα καὶ φρικωδέστερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος
ἀνθρώπων πεπάθασι; διότι χαλεπότερα καὶ
φρικωδέστερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ανθρώπων
τετολμήνασιν, ἀνελόντες τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. λου-
κᾶς δὲ πλατύτερόν Φησίν, ὅτι ἔσαι⁴⁾ ἀνάγκη με-^{q)} Luc. 21, 23.
γάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὄργη ἐν τῷ λαῷ τέτω,
καὶ πεσεῖται σόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλω-
τισθίσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη. καὶ ιεροταλήμ
ἔσαι πατουρένη ὑπὸ ἔθνῶν, ἀχρι πληρωθῶσιν
καιροὶ ἔθνῶν. ὄργην μὲν λέγων, τὴν τοῦ θεοῦ, διὸ
τὸν υἱὸν αὐτοῦ καιροὺς δὲ ἔθνῶν, τοῖς ἀχρι συ-
τελεῖσας αὐτῶν, καὶ τοῦ κόσμου παντός.

24.

Vers. 22. Καὶ εἰ μὴ — αἵ ἥμέραι ἐκεῖναι.

Ἡμέρας, τὰς τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιορκίας
ἐκείνης Φησί, λέγων· ὅτι εἰ μὴ ἡλαττώθησαν αἱ
ἥμέραι

quaquam salua fuisset, nequaquam mortem euitasset omnis caro, id est, nulla remansisset caro, Iudaica videlicet: Omnes enim mortui fuissent homines, et qui intus, et qui extra erant: quidam fame, quidam vero peste aut gladio, omnibusque mortis generibus. Aduersus omnes siquidem Iudeos Romani furore accensi erant, etiam aduersus eos, qui ubique terrarum dispersi ferebantur. Electos autem vocat fideles, qui ex Iudeis erant, propter quos citius quieuit bellum, ne perirent una cum infidelibus, sed potius increduli aliqui per hos seruarentur: ne posset quispiam dicere quod propter eos qui crediderant, haec a Deo immissa ultio superuenisset: sed qui relicti erant videntes omnes qui inter ipsos crediderant permanuisse, intelligerent causam, ac certiores redderentur, quod non solum non perierant propter illos, qui mortui erant, sed potius et ipsi propter eos seruati erant.

Quod autem non Omnis caro, pro Nulla caro sumatur, manifestum est quoque a dicto Davidico quo dicitur: Non dominetur mei omnis iniustitia, id est, nulla. Nam et hoc, idioma est veteris scripturae.

Tu vero considera mihi diuini spiritus dispensationem, quo modo Iohannes qui in viuis adhuc erat dum haec facta sunt, et multo adhuc tempore post expugnationem vixit, nihil horum scripsit, ne quasi olim praedicta scribere videretur, quae iam facta erant. Qui vero priusquam haec fierent mortui sunt, manifeste omnia scripserunt, ut suspicione carere videretur Christi de his vaticiniorum. Potius ergo hactenus ad plenum praedixit, quae de captiuitate Ierosolymorum futura erant, transit etiam ad reliquam quæctionem puta de secundo aduentu

ἡμέρας ἐπεῖναι πατ' οἰκονομίαν γαρ τοῦ θεῶς, οὐκ
αὖ διεσώθη, οὐκ αὖ ὑπεξέφυγε τὸν θάνατον πᾶ-
σα σὰρξ, ἥγεν, 8δὲ μία σὰρξ, ισθεῖν δηλονότι.
πάντες γαρ αὖ διεφθάρησαν, καὶ οἱ ἔντος, καὶ
οἱ ἐκτός οἱ μὲν λιμῷ οἱ δὲ λοιμῷ οἱ δὲ ζιφεὶ καὶ
παντοῖοι θανάτου τρόποις. κατὰ πάντων γαρ
ισθαίων οἱ διωμαῖοι σφαρδῶς ἐμάνησαν, καὶ κατὰ
τῶν πανταχῇ διεπαρμένων ἐφέροντο. ἐκλεκτοὺς
δὲ καλεῖ, τοὺς ἐξ ισθαίων πιστούς, δι οὓς ταχύτε-
ρον ἔπικυρε τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ συναπόλωνται
τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα τινὲς τὰν ἀπίστων
συνδιασωθῶσι τέτοις, ὅσε μηδένα δυνηθῆναι λέ-
γειν, ὅτι διὰ τοὺς πιστεύσαντας ἡ θεήλατος αὔτη
μάζιξ ἐπῆλθεν· ἀλλ’ ἵνα βλέποντες οἱ υπόλει-
φθέντες ἀπαντᾶς τοὺς ἐν αὐτοῖς πιστούς διαδράν-
τας, συνῶσι τὴν αἴτιαν, καὶ βεβαιωθῶσιν, ὡς
ἢ μόνον οὐκ ἀπώλοντο δι οὐτοὺς οἱ διαφθαρέντες,
ἀλλὰ μάλιστα καὶ αὐτοὶ διὸ τούτοις περιεσώ-
θησαν.

⁹Οτι δὲ τὸ πᾶσα σὰρξ, αὐτὶ τοῦ, οὐδὲ μία
παρείληπται, δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ δαυΐτικου βη-
τοῦ, λέγοντος μὴ¹⁾ κατακυριευσάτω μου πᾶσα²⁾ Ρι. 118, 133.
αὐτοῖς, αὐτὶ τοῦ, μηδὲ μία. καὶ τοῦτο γαρ ίδια-
μα τῆς παλαιᾶς γραφῆς.

Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ θείου πνεύματος τὴν οἰκο-
νομίαν, πῶς ὁ μὲν ιωάννης, ὁ ἥσω, ὅτε ταῦτα
γέγονε, καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν πολὺν ἔτι ἥστας
χρέον, 8δὲν τούτων ἔγραψεν, ἵνα μὴ δόξῃ γρά-
Φεν, ὡς πάλαι εἰρημένα, τὰ δέδη γεγενημένα
οἱ δὲ πρὸ τοῦ γενέθλαι ταῦτα τετελευτικότες,
ἐκεῖνοι πάντα σαφῶς ἔγραψαν, ἵνα αἰνύποπτος ἡ
τοῦ χριστοῦ περὶ τούτων προφῆτείς Φανῆ. πλη-
ράσσεις τοίνυν ἀχρι τούτου τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως
τῶν ἱεροσολύμων, μέτεισι καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν ἐρώ-
τημα, τὸ περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας,

aduentu suo, et huius signa praedicit, quae Christianis futura sunt utilia.

† Decurtauit autem Deus afflictiones et omnino bellum: si enim bellum amplius durasset, omnes qui intus erant penitus fame periissent.

Vers. 23. Tunc — nolite credere.

Dictio τότε tunc, interdum non significat consequentiam praedictorum, sed initium tantum eorum quae dicenda sunt: sicut etiam, In diebus illis: de quo differuimus tertio capite. Et ita hoc in loco dictio Tunc, ordinem temporis non significat, sed quando fient quae dicenda sunt. Similiter et haec ad Apostolos dici videntur: ad eos tamen dirigitur Christianos, qui tunc futuri erant.

Vers. 24. Surgent — pseudoprophetæ.

Surgent, hoc est venient. Sunt autem pseudochristi, qui se Christum esse singunt: pseudoprophetæ vero, qui se singunt esse prophetas.

Vers. 24. Et — prodigia.

Etiam ante expugnationem Ierosolymorum dixit futuros esse pseudochristos et pseudoprophetas. Multi enim inquit venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus. Et rursus, Et multi pseudoprophetæ surgent. Sed qui ante secundum suum aduentum venient, hi longe grauiores erunt illis, qui fuerunt ante captiuitatem Ierosolymorum. Nam hi signa quoque magna ac prodigia facient: pseudochristi quidem, miracula eden-

³⁾ Haec in neutro meorum comparent. Sumta sunt ex Theophylact. p. 145. A.

καὶ προλέγει τὰ σημεῖα ταύτης; Χρήσιμα τοῖς
χριστιανοῖς ἐσόμενα.

† † Ἐκολόβωσε³⁾ δὲ ὁ Θεὸς τὰς θλίψεις καὶ
τὸν πόλεμον. εἰ γὰρ ἐκράτησεν ἐπὶ πλέον ὁ πόλε-
μος, πάντες ἀν οἱ ἐνδον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διεφθά-
ρησαν.

Vers. 23. Τότε — μὴ πισεύσητε.

Τὸ τότε, ἔτι, ἔτε οὐκ ἀκολεθίσαι δῆλοι τῶν
προειρημένων, ἀλλ’ ἀρχὴν μόνον τῶν ἡρθηναι μελ-
λοντων, ὥσπερ καὶ τὸ, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις,
περὶ οὗ διελάθωμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. καὶ
νῦν οὖν τὸ τότε, ἢ τάξιν καιροῦ σημαίνει, ἀλλ’
ὅτι ὅτε γενήσονται τὰ ἡρθησόμενα. δοκεῖ μὲν οὖν
καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀποσόλους λέγεσθαι· φέρον-
ται δὲ πρὸς τοὺς ἐσομένους τότε χριστιανούς.

Vers. 24. Ἐγερθήσονται — ψευδοπροφῆται.

Ἐγερθήσονται, ἀντὶ τοῦ, ἐλεύσονται. οἷς ὑποκρινόμενοι τὸν χριστόν·
ψευδοπροφῆται δὲ, οἱ ὑποκρινόμενοι τὰς προ-
φήτας.

Vers. 24. Καὶ — τέρατα.

Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων ἐπεν ἔσει
δαι ψευδοχριστούς καὶ ψευδοπροφῆτας. πολλοὶ⁴⁾ Matth. 24, 5.
γάρ, Φησιν, ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄντας μοι, λέ-
γοντες, ἔγω εἰμι ὁ χριστός. καὶ πάλιν καὶ πολ-
λοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται. ἀλλ’ οἱ πρὸ⁵⁾
τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρεστασίας, οὐτει πολλῷ βα-
ρύτεροι τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων:
οὗτοι γάρ καὶ ποιήσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέ-
ρατα· οἱ μὲν ψευδοχριστοί, θαυματοποιοῦντες·

edentes: pseudoprophetae vero quaedam futura
praedicentes.

Vers. 24. *Ita ut — electi.*

Si fieri potest, eis dicitur. Inter pseudochristos autem unus est Antichristus, postremus eorum venturus, cuius prophetae qui dicuntur, hi sunt pseudoprophetae: de quo etiam Paulus scripsit. Postquam enim vocavit eum hominem peccati, filiumque perditionis, addidit: Cuius est aduentus secundum operationem satanae, in omni virtute et signis ac prodigiis falsis. Hi ergo signum sunt secundi aduentus.

Vers. 25. *Ecce, praedixi vobis.*

Testatur quod inanis esse praedicendo munierit. Apud Marcum vero ait: Vos autem videte: Ecce praedixi vobis omnia, quae videlicet contingent de seductoribus. Per apostolos vero haec etiam dicit ad posteros, ut prius significatum est. Observa enim quod etiam ad apostolos praedixerit ea quae de Ierosolymorum captiuitate dicta sunt, quaeque de secundo suo aduentu, tanquam ad praceptorum noui populi: sciens quod etiam haec docturi essent ac scripturi: et ad demonstrationem eorum quae prophetauit de captiuitate, et ad munitionem fidelium, qui futuri sunt ante secundum eius aduentum.

Vers. 26. *Si ergo — credere.*

Qui tunc haec dicent, praenuncii erunt ac ministri antichristi. Penetralia autem nunc intelligi loca in domibus magis recondita.

Vers. 27:

*) γάρ, abest. A.

οἱ δὲ ψευδοπροφῆται, προλέγοντές τινα μέλ-
λοντα.

Vers. 24. Ὡς — ἐκλεκτούς.

³Ἐι δυνατὸν αὐτοῖς γένηται. τούτων τῶν ψευδο-
χριστῶν εἰς ἐσὶ καὶ ὁ λεγόμενος αὐτίχριστος, τελευ-
ταῖος τῶν ἄλλων ἐρχόμενος, σὺ προφῆται οἱ ἡ-
θέντες ἔτοι ψευδοπροφῆται. περὶ τούτου καὶ παῦ-
λος ἔγραψε⁴⁾ καλέστας⁵⁾ γὰρ αὐτὸν⁶⁾ αὐτῷ πρωπον⁷⁾ 2 Thess. 2,
ἀμαρτίας, καὶ ὑιὸν ἀπωλείας, ἐπήγαγεν, οὐ
ἔτιν ή παρεστία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν
πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους.
οὗτοι οὖν εἰσὶ τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρου-
σίας.

Vers. 25. Ἰδοὺ, προείρηκα ὑμῖν.

^{Διαμαρτύρεται ἔξασθαλιζόμενος.} παρὼν δὲ τῷ
μάρκῳ φησὶν, ὑμεῖς⁸⁾ δὲ βλέπετε, ίδει προείρη-^{v) Marc. 13, 23.}
καὶ πάντα, δηλονότι, τὰ περὶ τῶν πλάνων. διὸ
δὲ τῶν ἀποσόλων, ὡς προδεδήλωται, πρὸς τοὺς
ὑπερεργούς ταῦτα λέγει. παρατίθηστον γὰρ, ὅτι πρὸς
τὰς ἀποσόλους εἴπε, καὶ τὰ περὶ τῆς δευτέρας αὐ-
τοῦ παρουσίας, ὡς πρὸς διδασκόλους τοῦ νέου λα-
οῦ, γινώσκων, ὅτι καὶ διδάξετο ταῦτα, καὶ
γράψουσι, πρὸς τε ἀπόδεξιν, ὃν προεφήτευσε
περὶ τῆς ἀλώσεως, καὶ πρὸς αὐτούς λεγει τῶν πρὸ-
τῆς δευτέρας παρουσίας πιστῶν.

Vers. 26. Εὰν οὖν — πιστεύσητε.

^{Οἱ} ταῦτα τηνικαῦτα λέγοντες, προπομποὶ καὶ
ὑπηρέται τοῦ αὐτούχριστου εἰσὶ. ταμεῖα δὲ νόει νῦν,
τὰ τῶν εἰκείων ἐνδότατα.

Vers. 27. *Sicut — hominis.*

Sicut inquit fulgor egreditur, et omnibus in conspicuo est, nullo egens praecone aut praenunciantem: sed excessu suo splendore minimo temporis momento, vniuerso apparet orbi: Ita quoque erit aduentus ille, propter magnitudinem sui splendoris, omnibus simul apparens, et factus hominibus ipse sui nuncius. Neque enim quemadmodum primus aduentus in paupertate et nominis obscuritate factus est, ita erit et secundus, sed ediuerso hic cum potestate et gloria magna fiet, stipante omni coelesti exercitu: ideo nullus hunc ignorare tunc poterit.

Vers. 28. *Vbicunque — aquilae.*

Hoc dicit propter satellitium quo tunc circundatur. Et stipantes quidem assimilauit aquilis, tanquam alatos ac regios: seipsum vero cadaueri, tanquam congregantem huiusmodi aquilas, et quasi cibum spiritualem eorum, vitamque sempiternam. Lucas autem pro cadauere posuit corpus, hoc est pro πτῶμα, σῶμα.

Vers. 29. *Statim — coelo.*

De his dixit et Lucas: Et erunt signa in sole, et luna, et stellis. Vide autem quomodo dixerit. Statim, demonstrans quod simul fere omnia, et quae dicta sunt, et haec et quae dicentur, sient. Breuiabit siquidem et hanc tentationem Deus propter electos suos. Afflictioneum autem dicit eam quae ab Antichristo mouebitur, eiusque seductoriis, et pios affliget. Sol vero obscurabitur: non enim medio

⁵⁾ εἰσειγη. A.

⁶⁾ τότε, abest. A.

Vers. 27. Ὡσπερ — ἀνθρώπου.

Ωσπερ ή ἀτραπή, φησιν, ἔξερχεται καὶ φαίνεται πᾶσιν, καὶ δεομένη οὐρανος, ὅδε προμηνύοντος, ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἴδιας λαμπρότητος ἐν ἀκαριαιᾷ δυτῇ καιροῦ φανομένη πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. ὅτως ἔσαι καὶ η παρογία ἐκέινοι,⁵⁾ διὸ τὴν ὑπερβολὴν τῆς οἰκείας λαμπρότητος πᾶσιν ὅμοια φανομένη, καὶ γνωμένη τοῖς ἀνθρώποις αὐτάγγελος ἔσαιται. οὐ γάρ, ὥσπερ η πρώτη παρουσία μετὰ πτωχείας καὶ αδοξίας γέγονεν, ὅτως ἔσαι καὶ η δευτέρα, ἀλλὰ τάναυτον, αὐτη μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς γενήσεται, δορυφορέσσης ἀπάστης φρεανίου σρατιᾶς. διὸ ὅδεις ἀγνοησταὶ ταῦτην τότε⁶⁾ δυνήσεται.

Vers. 28. Ὁποιοι — αἴτοι.

Τοῦτο ἔπει, διὸ τὴν τηνικαῦτα δορυφορίαν. καὶ ἀτοῖς μὲν, τοὺς δορυφοροῦντας παρείκασεν, ὡς καὶ πτηνούς, καὶ βασιλικούς πτώματι δὲ, ἔσατον, ὡς συναγωγὸν τῶν τοιότων αἴτων, καὶ ὡς τροφὴν πνευματικὴν αὐτῶν, καὶ δωὴν αἰώνιον.⁷⁾ εἰ Luc. 57, 37: σῶμα δὲ, τὸ πτώμα ἔγραψεν ὁ λουκᾶς.

Vers. 29. Εὐθέως — φρανθ.

Περὶ τούτων ἔπει καὶ ὁ λουκᾶς, ὅτι καὶ⁸⁾ ἔσαι γε⁹⁾ εἰ Luc. 21, 25: σημεῖος ἐν ιηλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄτεροις. ὅρος δέ, πῶς εἰρηνευ, ὅτι εὐθέως, παριτάν, ὅτι ὅμου σχεδὸν ἀπαντα ταύτα τε πρεσβυτέρους, καὶ ταῦτα, καὶ ταῦτα ἀπίθησόμενα γενήσονται. συζελεῖ γάρ καὶ τουτον τὸν πειρασμὸν ὁ Θεὸς, διὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ. Ιηλίψιν μὲν οὖν λέγει, τὸν ἀπὸ τοῦ ἀντιχρέου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπειτεώνων, ἦτις⁷⁾ ἐκ-

Narr. 4.

Θλί-

7) Hentenius videtur inuenisse θλίψι. Εὐθλιβῆναι impiis potius conuenit, quam piis, qui elidentur e numero piorum.

medio sublatus, sed Christi venientis luce superatus: luna autem non dabit splendorem suum: et stellae cadent, tanquam nulli amplius usui futurae. Nulla enim tunc erit nox. Lucas vero scripsit: Et super terram anxietas gentium, per defluxum resonante mari ac fluctu: arescentibus hominibus prae timore et expectatione, quae superuenient orbi terrarum. Anxietatem gentium, appellavit turbationem: Defluxum autem, tranquillitatem ventorum. Nam absque ventis resonabit praeter naturam mare ac fluctus eius. Arescentiam vero dicit mortem.

Vers. 29. *Et — commouebuntur.*

Et coelestes exercitus horrebunt videntes huiusmodi creaturae mutationem: Deum in terram descendenter, homines autem vniuersos qui ab initio fuerunt, a mortuis suscitari, ut rationem reddant cunctorum quae in vita operati sunt.

Vers. 30. *Et — coelo.*

Signum eius dicit cruce^m, quae tunc longe clarius sole fulgebit: nam ille obscurabitur, haec autem apparebit. Ob quam autem causam apparet?⁸⁾ Ut exterreat praincipue quidem Iudeos, deinde etiam gentiles, qui Christo improperebant cru-

⁸⁾ Dixi de hoc loco in editione N. Testamenti ad Luc. 21, 25. Hentenius ad hunc locum ita habet: *Quum omnia, quae hassenus viderim exemplaria, habeant ἀπορίαν apud Lucam, hoc est, desperationem aut confitum inopia: et sic iungi videatur praecedentibus: autor hic legisse videtur ἀπορίαν, hoc*

Θλίψει τὸς εὐσεβῶν. ὁ ἥλιος δὲ σκοτιῶσεται,
οὐκ ἀφανίζομενος, ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς
παρθενίας τὸ χειροῦ· οὐδὲ σελήνη ἢ δώσει τὸ φέγ-
γος αὐτῆς, καὶ τὰς ἄρρενα πεσοῦνται, ὡς μηκέτι
χρεῖας ἔστις αὐτῶν. οὐκέτι γὰρ ἐσαὶ νῦξ. ὁ δὲ λα-
κᾶς ἔγραψεν, ὅτι καὶ ἐπὶ ²⁾ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν ²⁾ Luc. 21, 25.
^{26.}
ἐν ἀπορίᾳ, ἤχουσης θαλάσσης καὶ σάλου, ἀπο-
ψυχόντων αἰνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας
τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ. συνοχὴν μὲν ἐθνῶν
ονομάσας, τὴν ταραχὴν· ἀπορίαν ³⁾ δὲ, τὴν η-
νεμίαν· χωρὶς γὰρ ἀνέμων ἤχησε παρὰ φύσιν ἡ
θαλάσσα καὶ ὁ σάλος αὐτῆς· ἀπόψυξιν δὲ, τὸν ⁴⁾
θάνατον.

Vers. 29. Καὶ — σαλευθήσονται.

Καὶ αἱ ὁράνιαι σρατιαι φρίξοι, βλέποσαι τὸν
τοιαύτην τῆς κτίσεως μεταβολὴν, καὶ τὸν μὲν
θεὸν εἰς γῆν πατερχόμενον· τὸς δὲ ἀπὸ αἰώνος αἰν-
θρώπους ἐκ νεκρῶν ἀνισταμένους, καὶ μέλλοντας
λόγγος υποσχεῖν τῶν βεβιωμένων.

Vers. 30. Καὶ — ὁρανῶ.

Σημεῖον αὐτῷ λέγει, τὸν σαυρὸν, λαμπούντα τό-
τε τῷ ἡλίῳ πολλῷ φαινότερον. ἐπέντος μὲν γὰρ
σκοτιῶσεται· ἔτος δὲ φανήσεται. τίνος δὲ ἐνε-
κεν ὁ φθῆσεται, ἵνα ταράξῃ προηγμένως μὲν
τοὺς ιεδαίους, ἔτα καὶ τοὺς ἑλλήνας, ὅσοι τῷ
Νον 5 Χρ-

hoc est, defluxu, et iungit sequentibus. Cum his
compara, quae habet Millius ad Lucam I. l.

9) Recte ita. Nam arescere ex aliquo suae aetatis
Schreuelio hausit Vulgatus. Ἀποψίχειν est ex-
spirare, mori. Ita Thucyd. lib. I. cap. 134. Ἀπέ-
ψυξε βίον. Sophocl. in Aiace p. 59.

crucem, et ut sciant quod hic ipse tanquam Deus descendit.

Vers. 30. Et tunc — terrae.

Tunc lugebit omne genus, infidelium videlicet. Hi quidem, quod Deum crucifixerint; illi autem, quod Christianos punierint: rursum isti, quod non crediderint. Neque enim alia est eis opus accusatione praeter crucem. Tunc autem planius erit eis inutilis.

Vers. 30. Et videbunt — multa.

Praecedet quidem eum crux, tanquam iustificatio aduersus illos, qui eum crucifixerunt. Descendet autem in nubibus sicut assunitus est.

Vers. 31. Et mittet — eorum.

Priusquam appareat crux mittet illos: neque enim usus est ordine narrationis, sed simpliciter dicit quod futurum est. Per quatuor autem ventos, quatuor orbis extremitates significauit, Orientem, Occidentem, Septentrionem, et Meridiem. Ab unaquaque enim extremitate proprius spirat ventus: et hi quatuor dicuntur proprie venti. Per extrema vero, etiam media significauit. Quod autem dicit, A summis coelorum usque ad terminos eorum, declaratiuum est eius quod dixit, A quatuor ventis: significans idein importare terminos, Ventos, et Extrema. Apud Marcum vero ait, Ab extremo terrae, usque ad extremum coeli: docens eadem esse extrema terrae et coeli. Et nota quod tuba mortuos excitabit: excitatos autem congregabunt angeli: congregatos vero rapient nubes, sicut dixit

¹⁾ Forte, συναγέτας. Nam illud videtur exemplo carere.

Χριστὸν τὸν σαυρὸν ἀνείδιζον, καὶ οὐα γνῶσιν, ὅτι
αὐτὸς οὗτος κάτεστι θεός αὐτόν.

Verf. 30. Καὶ τότε — γῆς.

Τότε θρηνήσει πᾶν γένος, δηλαδὴ, τῶν ἀπίσων
οἱ μὲν, ὅτι ἐταύρωσαν τὸν Θεόν· οἱ δὲ, ὅτι τοὺς
χριστιανοὺς ἐτιμώρησαν· οἱ δὲ, ὅτι οὐκ ἐπίσευσαν.
Ἐχεῖς γὰρ αὐτοῖς ἑτέρας κατηγορίας παρὰ
τὸν σαυρόν. αὐτόντος δὲ αὐτοῖς ὁ τηνιαῦτας
κλαυθμός.

Verf. 30. Καὶ ὄψονται — πολλῆς.

Προοδένει μὲν αὐτοῦ ὁ σαυρὸς, ὡς δικαίωμα κα-
τὰ τῶν σαυρωσάντων αὐτόν· ἐπὶ νεφελῶν δὲ κάτ-
εισιν, ὡς ἀνελήφθη.

Verf. 31. Καὶ ἀποσελεῖ — αὐτῶν.

Πρὸ τοῦ φανῆναι τὸν σαυρὸν, ἀποσελεῖ τούτους,
οὐκ ἔχεισθατο γὰρ τάξει ἀπαγγελίας, ἀλλ᾽
ἀπλῶς λέγει τὰ γενησόμενα. διὰ δὲ τῶν τεσσάρων
ἀνέμων, τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐδή-
λωσεν, ἀνατολὴν, δύσιν, ἀρκτον τοι μεσημβρε-
αν. ἐξ ἑκάστῳ γὰρ πέρατος ἀνεμος ἴδιος πνεῖ. οὐκ
οὖτοι οἱ τέσσαρες εἰσιν, οἱ κυρίως ἀνεμοι. διὰ δὲ
τῶν περάτων, καὶ τὰ μέσα σημπαρεδήλωσε. τὸ
δὲ αὐτὸν ἀκρων ὅραν ἔως ἀκρων αὐτῶν, ἐφερμη-
νευτικόν ἐτι, τοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ανέμων, σημαι-
νον, ὅτι τὰ ἀκρα ἐμφαίνονται. ἀκρα δὲ, τὰ ἔπ-
θείτα πέρατα. παρὰ μάρκων δέ φησιν, ^{απ' a)} Marc. 13, 27.
ἀκρου γῆς ἔως ἀκρου ὅραν. διδάσκων, στι τὰ
αὐτά εἰσιν ἀκρα γῆς καὶ ὅραν. σηόπει δέ, ἐπι
ἡ μὲν σάλπιγξ ἀνασήσει τοὺς νεκρούς· ἀνασάντας
δὲ ἐπισυνάξεσιν οἱ ἀγγελοι· ἐπισυναγέντας ²⁾ δὲ
αρπά-

dixit Paulus, in occursum domini in aëra. Quod autem etiam peccatores congregabunt angeli, docuit Christus interpretatus quartam parabolam vicesimi quarti capituli. Dixit enim, Mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno eius omnia offendicula, et eos qui operantur iniquitatem. Quaere ergo ibi declarationem.

Vers. 32. *A — parabolam.*

Parabolam vocat exemplum quod dicturus est, ad demonstrandum, quod non sit magnum discrimen inter hoc signum significatum secundi adventus et ipsum aduentum.

Vers. 32. *Quum — v. 33. in foribus.*

Apud Lucam autem manifestius dixit: His autem fieri incipientibus, puta quae de pseudochristis et pseudoprophetis dixi: suspicite et leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Deinde ait: Et dixit illis similitudinem. Videte fculneam et omnes arbores, quam protrudunt iam gemmas, cernentes ex vobisipsis scitis quod iam prope sit aestas: sic et vos quam videritis haec fieri, scitote quod instet regnum Dei. Quum videritis, inquit, haec fieri, quae videlicet dicta sunt de manifestatis seductoribus, scitote quod prope sit secundus Christi aduentus: Hunc enim dicit nunc regnum Dei, ac redemptionem iustorum: regnum quidem, quia tanquam rex appropinquat: redemptionem vero eorum, quia seruat eos. Sumpsit autem a fico exemplum: ostendens quod sicut quando haec protruserit iam gemmas:

sive

²⁾ οὗτος, interponit. A.

ἀρπάσθαι αἵ νεφέλαι, καθὼς εἴπε παῦλος, εἰς^{b)} b) i Thess. 4, 17.
 ἀπάντησιν τῇ κυρίᾳ εἰς ἀέρα. ὅτι δὲ καὶ τοὺς
 ἀμαρτωλοὺς ἄγγελοι συλλέγουσιν, ἐδίδοξεν ὁ
 χριστός, ἔξηγένεων τὴν τετάρτην παραβολὴν τοῦ
 εἰκοσῆ τεταρτεῖ τε κεφαλαί. εἰρημε γάρ, ὅτι ἀπο-
 σελᾶ^{c)} ὁ θύrios τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἄγγελοὺς αὐτεῦ, c) Matth. 13, 41:
 καὶ συλλέξοντας ἀπὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντας
 τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιῶντας τὴν ἀνομίαν.
 καὶ ζήτει κακοῖς τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 32. Ἀπὸ — παραβολήν.

Παραβολήν Φησι, τὸ παράδειγμα, ὃ μέλλει
 ἔρειν, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ, μη πολὺ εἶναι τὸ
 διάσημα τὸ μεταξὺ τῇ τε δηλωθέντος σημείου²⁾
 τῆς δευτέρας παραβολῆς, καὶ αὐτῆς δὴ ταῦτης.

Verf. 32. Ὁταν — v. 33. ἐπὶ Θύραις.

Παρὸ δὲ τῷ λουκᾶ σαφέσερον ἐμηκεν, ὅτι αἱ-
 χομένων^{d)} τούτων γίνεσθαι, δηλαδή, τὰν κατὰ d) Luc. 21, 28-
 τοὺς ψευδοχρήσους καὶ ψευδοπροφήτας, ἀνακύ-
 ψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι
 ἔγγιζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. εἴτα Φησι καὶ εἴπε
 παραβολὴν αὐτοῖς· ἴδετε τὴν συκῆν καὶ πάντα
 τὰ δένδρα, ὅταν προβάλωσιν ἥδη, βλέποντες
 αὐτὸν ἔσαυτῶν γινώσκετε, ὅτι ἥδη ἔγγυς τὸ θέρος
 ἐστίν. οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε ταῦτα γινόμενα,
 γινώσκετε, ὅτι ἔγγυς ἐστίν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.
 οταν ἴδητε, Φησι, ταῦτα γινόμενα, δηλούστοι,
 τὰ κατὰ τοὺς δηλωθέντας πλάνας, γινῶτε, ὅτι
 ἔγγυς ἐστίν ἡ δευτέρα παραβολὴ τοῦ χριστοῦ· ταῦτη
 γάρ λέγει νῦν, καὶ βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπο-
 λύτρωσιν τῶν δικαίων. βασιλέαν μὲν, διότι ἀς
 βασιλεὺς παραγίνεται· ἀπολύτρωσιν δὲ αὐτῶν,
 διότι σώζει αὐτούς. ἔλαβε δὲ ἀπὸ τῆς συκῆς τὸ
 παρό-

sive quum enata fuerint folia, necesse est, ut infest tempus aestatis: ita etiam quando signum secundi aduentus factum fuerit, necesse est ipsum in proximo esse. Solet siquidem naturalia sumere exempla, ad ea quae vere ventura sunt.

Verſ. 34. Amen — fiant.

Omnia ista, quae videlicet praedixit de captiuitate Ierosolymorum, et de his quae circa secundum suum aduentum erunt usque a His. Quomodo ergo dixit Generatio haec? Generationem vocavit religione in ipsorum qui crediderant. Ne enim suspicarentur Apostoli, quod praedicta pericula penitus delerent praedicationem ac fideles: certiores eos facit, quod non sit delenda religio fidelium usque ad secundum aduentum, sed usque ad consummationem seculi permanstra, nec ullo periculo intercidenda. De hoc autem etiam prius diuersimode eis praedixit et confirmauit: sed quia tunc facile a corde excidebant, amplius adhuc facit certiores.

Verſ. 35. Coelum — praeteribunt.

Fide digna aſtruens esse ea quae dixit, ait: Haec adeo compacla et immobilia potius demolientur, quam excidant sermones mei, quos de his quae interrogatis respondi. Alibi quoque hoc confirmationis modo uſus est dicens: Facilius est coelum et terram praeterire, quam a lege unum iota excidere.

παράδειγμα, δεικνύων, ὅτι ὁσπερ ὅταν αὐτῇ προβάλῃ, τετέσιν, ὅταν ἐκφύγῃ τὰ φίλλα, αἰνάγη πλησίον εἴναι τὸν καιρὸν τῷ θέρετος· ἔτῳ καὶ ὅταν τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρουσίας γένηται, αἰώνιη πλησίον εἴναι καὶ ταύτην. εἰας γάρ Φυσικὰ παραδείγματα λαμβάνειν ἐπὶ τῶν ὄντων γενησομένων.

Vers. 34. Ἀμὴν — γένηται.

Πάντα ταῦτα, ὅσα προεπε, δηλαδή, περὶ τῆς ἀλάσσεως τῶν ιεροσολύμων, καὶ περὶ τῶν ἐγγὺς τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρεστίας, ὥχρις αὐτῆς πᾶς οὖν εἶπεν, ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη; γενεὰν ἐκάλεσε, τὴν Θρησκείαν τῶν πισευσάντων αὐτῷ. ἴνος γάρ μὴ ὑπολαβώσιν οἱ ἀπόστολοι, ὅτι τὰ ἑντέντος δεινὰ πρόβρηζον ἔξαφανισθαι τὸ κήρυγμα καὶ τοὺς πισῶντας, πληροφορεῖ τούτους, ὅτι 8 μὴ ἀφανιδῇ ἡ Θρησκεία τῶν πισῶντων, ἕως τῆς δευτέρας παρουσίας, ἀλλὰ διαμενεῖ μέχρι συντελείας τοῦ οὐρανοῦ, μηδὲν διακοπτομένη. περὶ τούτου δὲ καὶ πρότερον διαφόρως αὐτοῖς προεπε καὶ διεβεβαώσατο, ἀλλ' ὡς ἔτι εὐεπιλήπτους ἔτι ἔξασφαλίζεται.

Vers. 35. Ὁ — παρέλθωσιν.

Ἄξιόπιστα κατασκευάζων, ἀπερ ἐπε, Φησὶν, ὅτι τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα μᾶλλον ἀφανιδήσονται, ή οἱ λόγοι μου διαπεσοῦνται, οὓς εἶπον, περὶ ὧν ηρωτήσατε. καὶ ἀλλαχεῦ δὲ τῷ τοιέτῳ τρόπῳ τῆς διαβεβαιώσεως ἐχρήσατο, εἰπών εὐκοπώτερόν^ε ἐξι τὸν δρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖ^ε ^{Luc. 16, 17.} Θεῖν, η τῷ γόμου μίαν κεραιάν πεσεῖν.

Cap. LVIII. De die et hora.

Vers. 36. *De — coelorum.*

Caetera quidem omnia prædixit eis, quae scire proderat: solum autem diem et horam confirmationis seculi dispensatorie occultauit, ut qui uac viuebant, haec ignorantes vigilarent, et animum adhiberent, semperque expectarent. Et vide quomodo mirabiliter repulerit vehementer eorum discedendi cupiditatem de die illo et hora: ne enim super his amplius turbarentur, ait: Ne angeli quidem coelorum de his norunt quando ventura sunt, ac si diceret: si angeli coelestes haec ignorant, multo magis homines terrenos ea scire non expedit.

Vers. 36. *Nisi — solus.*

Dictio solus in ordine ad creaturas intelligitur non ad filium. Si enim omnia quae habet pater, filii sunt, sicut dixit filius: inter omnia autem est vnum, scire diem et horam: filii procul dubio etiam hoc erit. Apud Marcum vero scriptum est, Neque filius, nisi pater. Et quidam intelligunt, quod neque filius nouit diem illum et horam ut homo: nam vt Deus nouit aequaliter cum patre. Aptius est autem vt ita dicatur: Neque filius scit, nisi pater videlicet sciat: quia vero scit pater, scit utique et filius: Ego enim inquit et pater vnum sumus. Considera vero quomodo apud Matthaeum quidem ponitur solus sed nulla fit mentio filii, ne etiam ad eum referatur. Apud Marcum autem

non

Κεφ. ΝΗ. Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας.

Vers. 36. Περὶ — ὥραν.

Τὰ μὲν ἄλλα πάντα προεῖπεν αὐτοῖς, ὅσα συνέφερεν εἰδέναι· μόνην δὲ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ἀπέκριψεν οἰκουμενῶς, ἵνα ἀγνοοῦντες αὐτὰς οἱ τότε νήφωσι καὶ προσέχωσι καὶ προσδοκῶσιν αὐτέν. καὶ γάρ, εἰ προεῖπεν καὶ ταύτας, ἔμελοι ἀναπίπτεν καὶ δαδύμεν καὶ ἀφρούτισσαν ἄχρις αὐτῶν. καὶ ὅρα, πῶς θαυμασίως διεκρίσατο τὴν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας Φιλομάθειαν αὐτῶν. ἵνα γάρ μηκέτε περὶ τούτων ἐνοχλῶσι, Φησὶ, ὅτι 8δὲ οἱ ἄγγελοι τῶν ὥραν ἀράσι περὶ αὐτῶν, πότε ἤξεστι, ὡσανεὶ λέγων, ὅτι 8δὲν οἱ ἄγγελοι οἱ ὥραιοι ταύτας οἰγνοῶσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους τὰς γῆνίους ἐχεὶ ταύτας γιγάσκειν.

Vers. 36. Εἰ μὴ — μόνος.

Τὸ μόνον, πρὸς τοὺς κτισοὺς γοῦνται, καὶ 8 πρὸς 3) τὸν υἱόν. εἰ γάρ πάντα, ὅσα, ἔχει ὁ πατήρ) Ιο. 16, 15. τῆς, τοῦ υἱοῦ ἐστιν, ὡς ὁ υἱὸς εἶπεν^{g)} ἐν δὲ τῶν παντῶν, καὶ τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν^{h)} τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦτο πάντως. παρὰ δὲ τῷ μάρτιῳ γέγραπται, ὅτι 8δὲⁱ⁾ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ) Ματ. 13, 32. τίρι, καὶ τινες μὲν νοοῦσιν, ὅτι 8δὲ ὁ υἱὸς εἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν, ὡς ἀνθρώπος^{j)} ὡς γάρ Θεὸς οἶδεν ἐπίστης τῷ πατέρι. τὸ δὲ γλαυφυρότερον^{k)} ἐστιν 8τῶς^{l)} ὅτι 8δὲ ὁ υἱὸς γιγάσκει, εἰ μὴ ὁ πατήρ γιγάσκει^{m)} ἐπεὶ δὲ γιγάσκει ὁ πατήρ, γιγάσκει μᾶλλον καὶ ὁ υἱός. ἐγὼ γάρ, Φησὶ, καὶ ὁ πατήρⁿ⁾) ἐν h) Ιο. 10, 20. ἐσμεν. τούτους δὲ, πᾶσι παρὰ μὲν τῷ ματθαίῳ κεῖται μὲν τὸ μόνον, ἐμπιμονεύεται δὲ ὁ υἱὸς, ἵνα μὴ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρεται^{o)} παρὰ δὲ τῷ μάρτιῳ

non habetur solus, sed fit mentio filii, ut intelligatur sicut diximus.

Vers. 37. *Sed sicut — hominis.*

Exemplo manifestat quod repente erit et inexpectatus.

Vers. 38. *Sicut — v. 39. hominis.*

Declarando exemplum docuit, quod multis versantibus in delitiis ac securitate veniet. Hoc autem et Paulus scribens in hunc modum, ait: Quum dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Verum si tunc in delitiis erunt, quomodo dixit, Post afflictionem illorum dierum? Afflictio quidem erit colentium Deum ac iustorum: delitiae vero malorum et insensatorum. Aptum autem posuit exemplum. Sicut enim tempore Noe videntes arcam fabricati, quae venturam ac propinquam eorum subversionem praenunciabant, non sentiebant: ita quoque hi videntes Antichristum sedulo laborantem, et consummationis signa, sine solicitudine permanebunt. Observa etiam quomodo particulariter omnia praedicit, quae usque ad aduentum suum ventura sunt: ostendens quod diem quoque illum et horam nouerit, sed dispensatore, ut dictum est, illum conticuerit. Quaere autem secundo libello Gregorii Theologi de filio, caput decimum, et gratissimam inuenies solutionem.

Vers. 40. *Tunc — v. 41. reliquetur.*

Per eos qui in agro sunt, diuites intelligit: per eas autem quae molunt in mola, pauperes: ac docet.

*) οὐδὲ, delendum, quod nec Hentenius agnoscit.

καὶ τὸ μὲν μόνος ἐκεῖται, μνημονέυεται δὲ ὁ οὐρανός,
ἴνα νοιῶσιν, καθὼς εἰρήναμεν.

Vers. 37. Ὁσπερ δὲ — αὐτρώπε.

Tὸ αἰφνίδιον καὶ απροσδέκητον αὐτῆς διὰ τὴν
παραδείγματος ἐμφάνισεν.

Vers. 38. Ὁσπερ — v. 39. αὐτρώπε.

Tὸ παράδειγμα σαφηνίζων, ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ
τῶν πολλῶν τρυφώντων καὶ ἀμεριμνούντων ἐλευ-
στατι. τοῦτο δὲ καὶ παῦλος γράψων ὅταν φησὶν
ὅταν¹⁾ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνί. i) Thess. 5, 3.
διος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος. ἐκγαμίζειν δέ ἐστι,
τὸ τὴν θυγατέρα συζευγγύνειν ἀνδρί. καὶ εἰ τρυ-
φὴ ἔσαι τότε, πῶς εἴπεν, ὅτι μετὰ τὴν θλίψιν
τῶν ήμερῶν ἔκεινων; Θλίψις μὲν ἔσαι, τῶν εὔσε-
βῶν καὶ δικαίων· τρυφὴ δὲ, τῶν πονηρῶν καὶ
ἀναιδήτων. ἀρμόζον δὲ τέθειμε παράδειγμα. κα-
θάπερ γάρ οἱ ἐπὶ τοῦ νῷ τὴν κιβωτὸν ὁρῶντες
κατασκευαζομένην, καὶ⁴⁾ τὴν ὅστον οὐπώ κατα-
σροφὴν αὐτῶν προμηνύουσαν, οὐκ ἥδανοντο
ὅταν καὶ οὗτοι, τὸν αὐτίχειρον βλέποντες ἐνερ-
γοῦστα, καὶ τὰ σημεῖα τῆς συντελείας, αὐτον-
τίσις διακεισθανταί. παρατίθεται δὲ, πῶς πάντα
προλέγεται λεπτομερῶς τὰ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρα-
σίας, ἐμφάνισιν, ὅτι καὶ τὴν ήμέραν ἔκεινην, καὶ
τὴν ὥραν οἶδεν, ἀλλ’ οἰκονομικῶς αὐτὰς, ὡς εἴρη-
ται, παρασιωπᾶ. ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ οὐρα-
δευτέρῳ λόγῳ τοῦ θεολόγου τὸ δέκατον κεφάλαιον,
καὶ χαριεστην εὑρήσεις λύσιν.

Vers. 40. Τότε — v. 41. αὐτίστα.

Διαὶ μὲν τῶν ὄντων ἐν τῷ αὐγῇ, τοὺς πλουσίους
δηλοῖς διὰ δὲ τῶν αληθευσῶν ἐν τῷ μίλωνι, τοὺς
ΟΟΟ 2 πένη-

docet quod et de diuitibus, et de pauperibus qui-dam saluantur, quidam vero pereunt. Ideo etiam de diuitibus sermonem masculine induxit, excelsum ac forte demonstrans quod in eis est: de pauperibus autem foeminine, subindicans debile ac depresso quod in illis est. Siquidem quotquot vel diuitias bene sectantur, vel paupertatem bene ferunt, assumuntur in occursum domini, tanquam illi familiares: quotquot autem contrario modo se habent, deorsum tanquam indigni relinquuntur, ut ibi iudicem expectent. Lucas vero de his alio modo dicit capite sexagesimo. Erunt (inquit) duo in lecto vno: unus assumetur, et alter relinquetur. Duae erunt molentes simul: una assumetur, et altera relinquetur. Per eos qui in lecto sunt significans illos qui in requie degunt: per eas autem quae in mola, eos qui aduersa tolerant. Manifestum est ergo, quod diuersummodo alio atque alio tempore dicta sint: prius quidem ea quae apud Lucam, postmodum vero quae apud Matthaeum.

† Agrum vocavit mundum. Assumitur ergo qui seruatur, relinquitur qui condemnatur. Discimus igitur ex hoc loco, quod et pauperes et diuites, et servi et domini assumuntur ac relinquuntur. Ostendit autem quod nec omnes diuites pereunt, nec pauperes saluantur omnes. Vnde et postmodum ait: Vigilate ergo quia nescitis qua hora dominus vester ueniet. Non dixit diem, uolens eos continue ad certamen esse paratos.

Vers. 42.

5) ó, ante eis, et ἐτι, ante μία, omittit etiam uterque Codex in contextu Lucae.

6) Haec neuter meorum agnoscit. Vnde repetita essent, reperire non potui. Interim ergo ipse Graeci reddidi.

πέντες. καὶ διδόσκει, ὅτι καὶ ἐν τῶν πλευρῶν,
καὶ ἐκ τῶν πενήτων τινὲς μὲν σώζονται, τινὲς δὲ
ἀπόλλυνται. διὸ καὶ ἐπὶ μὲν τῶν πλευρῶν αἴρε-
νικῶς τὸ λέγον προΐγνωσκε, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἵσχυ-
ρὸν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος· ἐπὶ δὲ τῶν πενήτων, Θη-
λυκῶς, τὸ ταπεινὸν καὶ αἰθενὲς τούτων ὑποφαί-
νων. καὶ γὰρ ὅσοι μὲν, ἢ τὸν πλοῦτον καλῶς
διώκησαν, ἢ τὴν πενίαν καλῶς ἐβάσασαν, πα-
ραλαμβάνονται εἰς απάντησιν τοῦ κυρίου, ὡς
γνώριμοι αὐτῷ τυγχάνοντες· ὅσοι δὲ τραυτίου,
αἴφιενται κατώ, ὡς ἀνάξιοι, περιμένοντες ἐνταῦ-
θα τὸν δικαιοῦν. λακᾶς δὲ ἐτέρως θοσὸν περὶ τού-
των ἐν τῷ ἔγκιοσθὲ κεφαλαίῳ· ὅτι ἐσονται⁴⁾) διὸ εἰ LAC. E7. 34.
ἐπὶ οὐλῆς μίσης. εἰς⁵⁾ παραληφθήσεται, καὶ ὁ
ἔτερος αἴφεθήσεται. δύο ἐσονται αἱλήθεσαι ἐπὶ
τὸ αὐτὸν, μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἐτέρως
αἴφεθήσεται. διὸ μὲν τῶν ἐπὶ τῆς οὐλῆς, τοὺς
ἐν αναπαύσει οὐλῶν διὸ δὲ τῶν ἐν τῷ μύλων,
τοὺς ἐν κακοπαθείᾳ διῆλον εὖν, ὅτι διαφέρων
κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον καιρὸν ἐρρήθησαν, τὰ τε
λουκᾶ μὲν, πρότερον· τὰ δὲ τοῦ ματθαίου,
ὑπερον.

† † Ἀγρὸν ὠνόμασε τὸν⁶⁾ κόσμον παρα-
λαμβάνεται οὖν, ὃ σωζόμενος αἴφιεται, ὃ κατα-
κρινόμενος. Ἐκ τούτου τοίνυν μαίθωμεν, ὅτι καὶ
πέντες καὶ πλούσιοι καὶ δοῦλοι καὶ κύριοι παρα-
λαμβάνονται τε καὶ αἴφιενται. δεινοῦσι δέ, ὅτι
μηδὲ πλούσιοι πάντες αἴρεται, μηδὲ πένη-
τες πάντες σώζονται. Ὅθεν καὶ ἐπάγει· γεγο-
ρεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ ὄιδατε, ποιεῖ ὡραῖον ὁ κύριος ὑμῶν
ἐρχεται. τὴν οἵμεραν εὐκαὶ εἶπε, Βίσιλόμενος ἐπα-
γωνίους εἶναι αὐτοὺς διηνεκῶς.

Vers. 42. *Vigilate — venturus sit.*

Marcus autem scripsit, Vigilate, et orate, ne scitis enim quando tempus sit: secundi videlicet aduentus eius. Per vigiliam autem siue vigilantiam, intellige non solam somni temperantiam: verum etiam omnimodam attentionem et custodiām. Dicit enim et Lucas, Attendite vobis ipsis ne quando grauentur corda vestra crapula et ebrietate, ac curis huius vitae et repentinus superveniat vobis dies ille. Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem vniuersae terrae. Tanquam laqueus sane propter non apparentiam et impraemeditationem. Facies autem in terrae est superficies et apparitio illius. Sedentes vero, sunt viuentes, aut in mundo degentes. Deinde dicit etiam de oratione. Vigilate omni tempore precantes, ut digni habeamini effugere omnia haec quae ventura sunt, a seductoribus videlicet, et quaecunque alia erunt pericula.

Vers. 43. *Illud — suam.*

Vigilia siue custodia dicitur quarta pars noctis, prout etiam alibi diximus. Parabolice autem nunc dicit, quod si scisset homo quo tempore finis vitae suae futurus esset, vtique circa illud tempus vigilasset, et nequaquam periisset. Sed propterea et communem omnium finem, et eum qui cuique proprius est, fecit Deus ut ignorarent, ne ad illud solum tempus vigilarent, omni reliquo male viuentes: sed ut, quum incertus sit finis, semper illum exspectent, semper sint ad certamen parati.

Vers. 44.

⁷⁾ Inclusa exciderunt. A.

⁸⁾ Apud Lucam γένεθλιον habet uterque.

Vers. 42. Γεηγορεῖτε — ἔρχεται.

Ο δὲ μάρκος ἔγραψεν, ἀγρυπνεῖτε¹⁾ καὶ προσ- 1) Marc. 13, 33.
εύχεσθε. οὐκ οἴδατε, πότε ὁ καιρὸς ἐστιν, ὁ τῆς
δευτέρας, δηλούστι, παραστασίας αὐτοῦ. ἔγραψεν
σὺ δὲ καὶ σύγρυπνίσιν νοεῖ, μὴ μόνον τὴν τοῦ ὑπνου
ἔγκροτεσσαν, ἀλλὰ καὶ τὴν παντοῖαν προσοχήν τε
καὶ Φυλακήν. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ λεκάνης, προσέχε-
τε²⁾ εἰς αὐτοῖς, μήποτε Βαρηθῶσιν ὑμᾶς αἱ καρ- 2) Luke 21, 34.
διαὶ ἐν κρατικάλῃ, καὶ μάθῃ, καὶ μερίμναις βιω-
τικαῖς, καὶ αὐθιδίος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιτίη ἡ ἡμέρα ἐκεί-
νη. ὡς παγὶς γὰρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς
καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. [ὡς³⁾]
παγὶς μὲν, διὸ τὸ ἀσυμφανὲς αὐτῆς καὶ ἀπρό-
οπτον⁴⁾ πρόσωπον δὲ τῆς γῆς,) ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς⁵⁾
καθήμενος δὲ, οἱ διάγοντες. εἴτα λέγει καὶ περὶ
τῆς προσευχῆς, ὅτι⁶⁾ ἀγρυπνεῖτε, ἐν παντὶ και- 6) Luke 21, 36.
ρῷ δεσμενοι, ἵνα καταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν πάντα
τὰ μέλλοντα⁷⁾, γενέθλαι, δηλαδὴ, παρὰ τῶν
πλάνων, καὶ ὅσα δενά.

Vers. 43. Ἐκεῖνο — αὐτῷ.

Φυλακὴ καλεῖται, τὸ τεταρτημέριον τῆς νυκτὸς,
ὡς καὶ ἐν ὄλλοις εἰρήκαμεν. παρεβολικῶς δέ Φη-
σινν, ὅτι ἐὰν ἔγινωσκεν ὁ ἀνθρώπος, ἐν ποιώ-
καιρῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ τέλος ἔρχεται, ἔγραψεν
ἀν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ οὐκ ἀν απώ-
λετο. ἀλλὰ διὰ τοῦτο, καὶ τὸ κοινὸν πάνταν τέ-
λος, καὶ τὸ ἴδιον ἕκατον πεποίκινεν ἀγνασύμενον ὁ
Θεὸς, ἵνα μὴ κατ' ἐκεῖνον μέσουν τὸν καιρὸν γῆφω-
σιν, τὸν ἀλλον ἀπαντά κακῶς βιοῦντες· ἀλλ'
ἵνα τὸ τέλος αὐτῆλου τυγχάνοντος, ἕκαστος τοῦ-
το προσδοκῶντες, ἐκεῖστε ὥστιν ἐναγώνιοι.

Vers. 44. *Ideo — venturus est.*

Ideo. Quare? Quia tempus ignoratis. In universalis siquidem fine mundi manifestum est, quod dominus veniet. De proprio autem fine dicunt quidam, quod unoquoque Christiano moriente adest dominus cum sanctis angelis: quando etiam rationem reddit anima. Quidam vero aduentum proprium illius, dicunt imperium eius quo iubet ut anima separetur. Quia autem in futuri iudicii memoriam incidit, ad praeceptrores conuerit sermonem, et dicit,

Vers. 45. *Quisnam — tempore.*

Famulitum dicit ipsos famulos ac Dei seruos: Cibum autem, rationalem doctrinam.

Vers. 46. *Beatus — sic facientem.*

Sic, sicut iussit.

Vers. 47. *Amen — eum.*

In magnum honorem constituet eum, ut bonis suis dignum ducat illum. Tu vero huiusmodi ne ulterius curiose scruteris. Parabolica namque ita tractanda sunt, quasi significantia solum ea quae necessaria sunt.

Vide autem quod duo haec habere oporteat eum qui praepositus est: puta fidem, ne retineat ea quae sunt conseruorum, aut inutiliter consumat: et prudentiam, ut decenter ea diuidat, quae sibi tradita

[¶]) Huc ex margine sui Codicis Hentenius refert haec:
*Iustissime sane tanquam prudentem et studiosum.
Id autem non de solis pecuniis ac possessionibus
dicimus*

Vers. 44. Διὸς τοῦτο — ἔρχεται.

Διὰ τοῦτο, ποῖον; διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν οὐρανόν,
ἐν μὲν οὖν τῷ παγκοσμίῳ τέλει Φανερὸν, ὅτι ὁ
κύριος ἔρχεται· περὶ δὲ τοῦ ίδιου, τινὲς μὲν Θα-
σιν, ὅτι ἐκάπερ χριστιανοῦ τελευτῶντος, παρα-
γίνεται μετὸ τῶν αὐγίων αὐγγέλων, ὅτε καὶ λογο-
θετεῖται ἡ ψυχή· τινὲς δὲ ἑλευσιν ίδιην αὐτοῦ
λέγοσιν, τὴν κέλευσιν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς.
Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν εἰς τὴν τῆς μελλόσης ηρίσεως ἐνέ-
βαλε μνήμην, πρὸς τοὺς διδασκάλους τρέπει τὸν
λόγον, καὶ φησι.

Vers. 45. Τις — καὶ ἄλλο.

Θεραπείαν μὲν λέγει, τοὺς θεραποντας, τοὺς
δέλτες τοῦ θεοῦ· τροφὴν δὲ, τὴν λογικὴν, τὴν δι-
δασκαλικήν.

Vers. 46. Μακάριος — ποιῶντα δέκα

Ουτως, ὡς προσετάγη.

Vers. 47. Ἄμην — αὐτόν.²⁾

Ἐις μεγάλην τῆτον κατασήσεται τιμὴν, τῶν αὐγα-
θῶν ἑαυτῷ καταξιώσεται αὐτόν. σὺ δὲ μηδὲν ἐπὶ³⁾
τῶν τοιέτων περιπτέρω πολυπεραγμόνει. τὰ πα-
ραβολικὰ γὰρ, ὡς ἐμφαντικὰ μόνον τῶν αὐτογ-
καίων, μεταχειρίζεον.

Ορεὶ δὲ, ὅτι δύο ταῦτα χεὶ τὸν προτίταρε-
νον ἔχειν, πίνων, ὡς μὴ παραποτέχειν τὰ τῶν
συνδέλων, ἢ μάτιν παραναλίσκειν καὶ Φρόνησιν,
ὅτε πρεπόντως διανέμειν τὰ ἐγκεχειρισμένα, καὶ

O.O.O. 5. μετα-

dicendum est, sed et de sermone erga mentem, oīus-
que dispensatione, quam quisque ualidius est.

tradita sunt, et cum iudicio tam in qualitate, quam in quantitate. Conuenit autem hic sermo non his tantum qui diuites sunt in sermonē, sed et his qui pecuniis ac possessionibus diuites sunt. Omnes enim constituit Deus dispensatores eorum quae possident, volens ut omnes fideliter ac prudenter cuncta diuidant. Praeterea illis quoque aptatur hic sermo, qui principatum quemcunque acceperunt: Oportet enim et ipsos non iuxta propriam benevolentiam aut inimicitiam administrare (quod fraudis est et infidelitatis) neque stulte et imprudenter.

Vers. 48. *Quodsi — v. 50. ignorat.*

Seruus ille malus, qui videlicet ediuerso infidelis et imprudens euasit: si putans cunctari dominum suum eo quod diem ignorat et horam, ut dictum est, coeperit verberare conseruos suos, hoc est quouis modo illis nocere, siue corporaliter siue spiritualiter. Edat autem et bibat cum ebriis, hoc est, conuersetur cum peruersis et corruptis hominibus, improifice deprehendet eum dominus suus.

Vers. 51. *Et — sum.*

Separabit ab eo dispensandi dignitatem.

† Diuisionem eius dicit omnino dām et perpetuam gratiae spiritus sancti ablationem. Quod si neque nunc commiscetur animabus eam contaminantibus: at saltem adest his, qui semel ea sunt insigni-

¶ Huc refert ex margine sui Codicis Hentenius haec: *Dominum constitutus unumquemque erga eos, qui ipsorum indigent liberalitate. Studeamus itaque cum omni gaudio ac promptitudine ea, quae acquisi-
suimus, spargere in pauperes.*

μετὸς διαιρέσεως, ἐν τε ποιότητι, καὶ ποσότητι.
 ἀρμόζει δὲ ὁ λόγος οὗτος ὡς μόνον τοῖς πλευτοῖς
 εἰς λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλευτοῖς εἰς χρήματα.
 πάντας¹⁾ γὰρ οἰκονόμους, ὃν εὐπορεῖσιν, ὁ Θε-
 ὁς κατέτισε, καὶ βέλεται πάντας πιτῶς καὶ
 Φρονίμως πάντα διανέμειν. ἀλλὰ καὶ τοῖς ήπι-
 νασοῦν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένοις ὁ λόγος ἔτι πρεσβύ-
 τεις. δεῖ γὰρ καὶ τούτους μὴ πρὸς ιδίαν εὑνοεῖν η
 ἀπέχθειαν διοικεῖν, ἐπερ ἐξὶ νοσφισμοῦ καὶ ἀπ-
 σις, μηδὲ ἀφρόνως καὶ ἀσυνέτως.

Vers. 48. Ἐὰν δὲ — v. 50. γινώσκει.

Οὐαὶ δῆλος ἐκεῖνος, ὁ τὸν αὐτὸν ἀπιστος καὶ
 ἀφρόνων ἀποβὰς, ἐὰν οἴσμενος βραδίνειν τὸν κύριον
 αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν, ὡς εἴρηται, καὶ
 τὴν ὥραν, ἀρξηται τύπτειν τοὺς ὄμοδούλους αὐ-
 τοῦ, τετέτειν, ὅπωσδήποτε βλάπτειν αὐτοὺς,
 εἴτε ψυχικῶς, εἴτε σωματικῶς· ἐδίη δὲ καὶ πίνη
 μετὸς τῶν μεθυόντων, ἦγουν, συναναστέψηται
 φαύλοις καὶ διεφθαρμένοις ἀνθρώποις, ἀπε-
 όπτως ἐπικαταλήψεται τοῦτον ὁ κύριος αὐτοῦ.

Vers. 51. Καὶ — αὐτόν.

Διέλη²⁾ ἀπὸ αὐτοῦ τὸ οἰκονομικὸν ἀξιώματα.

[³⁾ H³⁾] διχοτομίαν λέγει, τὴν παντελῆ καὶ
 διηγεκῆ ἀφαιρέσιν τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου πνεύμα-
 τος. εἰ γὰρ μηδὲ ἐνταῦθα τοῖς βεβηλωσάσις
 αὐτὴν ἀνακέκραται ψυχᾶς, ἀλλ’ οὖν πάρεστι
 τοῖς

²⁾ Et hic et paullo post in utroque Codice legitur
 διέλη, quod nihil est. Puto, Euthymium scriptissime
 disticci. Sic Luc. 12, 18. est παθελῶ. In scholiis
 Codicum Mosquensium ad hunc Matthaei locum
 praesenti tempore legitur ἀποσχίζει, διαιρεῖ.

³⁾ Inclusa in margine habet. A.

insigniti, expectans conuersionem ipsorum: tunc autem omnino et perpetuo alienabitur.

Vers. 51. *Partemque — dentium.*

Partem eius dicit eum ipsum¹, utpote iam diuisum a dispensatoria dignitate: aut diuidet eum a suis cultoribus, eiusque fortem ponet cum hypocritis, tanquam fingentem se dispensare ac praepositum esse, quum potius nociuus sit. Bifarium itaque excitauit ad semper vigilandum: et ex honore qui seruo fideli ac prudenti reponitar, et ex supplicio quod malum expectat seruum. Hanc autem parabolam Lucas quoque scripsit quadragesimo sexto capite, in quo de malo seruo ait: partemque eius cum infidelibus ponet. Infideles autem utique etiam hypocritae sunt: promittunt enim se nosse Deum, sed mentiuntur. Et ita consonant quae dicta sunt: quodsi etiam dissona sunt, nihil mirum: variis enim dicta sunt temporibus.

Cap. LIX. *De decem virginibus.*

Cap. XXV. v. 1. *Tunc — virginibus.*

Regnum coelorum suo more nunc vocat ea quae tunc circa regnum coelorum contingent. Virgines autem feruantes virginitatem, sive viri sint sive foeminae. Scire ergo oportet, quod in praecedente parabola generalius de omnium utilitate docuit quam conseruis debent: in hac autem de ea sola particularius differit, quae est in pecuniis et possessioni-

¹) Iterum scribendum, διελθειν.

τοῖς ἀπαξὲ ἐσφράγισμένοις, ἀναμένεσα τὴν ἐπι-
σφρῆν αὐτῶν. τότε δὲ παντελῶς καὶ διηγειῶς
αὐτῶν ἀλλοτριωθήσεται.]

Vers. 51. Καὶ τὸ μέρος — ὁδόντων.

Μέρος αὐτοῦ λέγει, αὐτὸν ἐκεῖνον, ὃς ἡδη κεχω-
ρισμένον ἀπὸ τοῦ σικοομηκού ἀξιώματος. ἢ διέλη⁴⁾
αὐτὸν ἀπὸ τῶν Θεραπόντων αὐτὲ, καὶ τὸν κλῆ-
ρον αὐτῷ θήσει μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, ὃς ὑποκρι-
νομένου μὲν σικοομεῖν καὶ προΐσαθαι, Βλάπτον-
τος δὲ μᾶλλον. διχῇ τοίνυν διηγειρεγεν εἰς τὸ νήφεν
ἀεὶ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκειμένης τῷ πιστῷ καὶ
Φρονίμῳ δέλω τιμῆς, καὶ ἀπὸ τῆς μενέσης του
κακοῦ δέλον τιμωρίας. ταύτην δὲ τὴν παραβο-
λὴν καὶ ὁ λουκᾶς ἀνέγραψεν ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ
ἔκτῳ κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ Φησὶ περὶ τοῦ κακοῦ δέλου,
ὅτι⁵⁾ καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπιστῶν θήσει. o) Luc. 12, 46.
καὶ οἱ ἀπιστοὶ δὲ πάντως, ὑποκριταί. ἐπαγγέλ-
λονται μὲν γὰρ εἰδέναι Θεόν· ψεύδονται δέ. καὶ
ὅτῳ συμφωνεῖται δημητρί. εἰ δὲ καὶ διαφωνεῦσιν,
δὲν κανόν. κατὰ διαφόρους γὰρ καιρούς
εἰρηνται.

ΚεΦ. ΝΘ. Περὶ τῶν δέκα παρ-
θένων.

Cap. XXV. v. I. Τότε — παρθένοις.

Βασιλείαν τῶν βραχῶν, ἴδιοτρόπως λέγει νῦν αὐ-
τὰ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τῶν βραχῶν γενησό-
μενα τότε παρθένες δὲ, τοὺς παρθενεύοντας,
εἴτε ἀνδρες ὥστι, εἴτε γυναῖκες. χρὴ δὲ γυνάσκειν,
ὅτι ἐν μὲν τῇ πρὸ τούτης παραβολῇ καθολικώτε-
ρου περὶ πάσης ὀφελείας τῆς εἰς τοὺς ὄμοδέλες
ἐφελομένης ἐδίδαξεν ἐν ταύτῃ δὲ ἴδιωτερον διε-
λέγεται

sessionibus. Virgines autem huic parabolæ supponit non vtcunque: sed quia magnum quippiam esse virginitatem docuit, quum dixit, sunt eunuchi qui seipso castrauerunt propter regnum coelorum. Vere etenim magnum est, ideo neque sub legis necessitate constitutum est, sed in propria hominum voluntate permisum est: Qui potest inquit capere capiat. Nunc vult ostendere, quod neque præclarum hoc facinus sine eleemosyna possellum proderit.

Vers. 1. *Quæ — sponso.*

Virginea lampas est munditia quae a virginitate procedit. Sponsus vero Christus vtpote amans et qui amatur. Exierunt autem in occursum eius: expectatione occursus eius.

Vers. 2. *Quinque — v. 4. suis.*

Oleum vocat eleemosynæ virtutem. Has ergo merito stultas vocavit, quia quin acrem ac vehementer corporis amorem deuiciissent, maioremque sustinuerint laborem: tenacitate deuictæ sunt. Illud enim bellum multo violentius est, magisque tyrannicum. Rursum vero sapientes nuncupauit caeteras, vtpote non passas, quod stultæ passæ sunt.

† Aliter Theologus quaedam praedictorum verborum sumit in adhortatione ad baptismum: verum et haec, et illa pulchre dici possunt.

Vers. 5.

²⁾ Ex margine sui Codicis hoc refert Hentenius: siquidem laudat id exequentem: non autem cogit nolentem.

³⁾ παρθενίας λαμπάδας. A.

⁴⁾ Inclusa in margine habet Codex vterque. Ante haec ex margine Hentenius addit: Dicit ergo, quod virgo etiam si in caeteris bene se habeat, sit

λέγεται περὶ μόνης τῆς ἐν χρήμασι. παρθένους δὲ τῇ παρθενίᾳ νῦν ὑποτίθησι, οὐχ ἀπλῶς· ἀλλ' ἐπειδὴ μὲν τὴν παρθενίαν ἀπέδεξεν, ἐν οἷς ἐπειν, εἰς τὸν εὐνοῦχον, οἵτινες εὐνόχισσαν ἔσται·^{p) Matt. 19, 14.} τὰς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν θρανῶν.^{q) Matt. 19, 12.} καὶ γὰρ ἐντοις μέγα ἐστι. εἰὸν οὖθε εἰς αὐτάγκην νομού κατέξη^{s)} ἀλλὰ τῇ προσωρίσει τῶν ἀνθρώπων ἐπιτέτραπται. ὁ δύναμενος^{t)} γάρ, Φησὶ, χωρεῖν, χωρεῖτω. δεῖξαι βέλεταν νῦν, ὅτι ἡδὲ τὸ μέγα τουτοῦ κατόρθωμα τὸν κεκτημένον ὥφελες, χωρὶς ἐλεημοσύνης.

Vers. 1. Ἀστίνες — νυμφίου.

Παρθενικὴ^{u)} λαμπᾶς, η ἀπὸ τῆς παρθενίας καθαρότης νυμφίος δὲ, ὁ χεισός, ὡς ποθῶν καὶ ποθέμενος. ἐξηλθόν δὲ εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἀπαντήσεως.

Vers. 2. Πέντε — v. 4. αὐτῶν,

"Ελαιον καλεῖ, τὴν ἀρετὴν τῆς ἐλεημοσύνης. μωρᾶς δὲ ταύτας εἰκότως ἐκάλεσεν, ὅτι τὸν δειμὺν καὶ σφοδρὸν τῷ σώματος ἔρωτα νικήσασα, καὶ τὸν μείζονα πόνον ὑποστάσα, τῆς Φειδωλίας ήττηθησαν. ἐκεῖνος γὰρ ὁ πόλεμος πολλῷ ταύτης τυραννικώτερός τε καὶ βιαιότερος. ἐκείνας δὲ Φρονίμους αὐθίς ἀνόματεν, ὡς μὴ παθέσας, ὅπερ αἱ μωραὶ πεποιθασι.

[Ἐτέρως^{v)} δὲ ὁ Θεολόγος τιὰ τῶν προκειμένων δητῶν ἐξελάύθετο, ἐν τῷ εἰς τὸ βάπτισμα προτρεπτικῷ καλὰ δὲ κακεῖνα καὶ ταῦτα.]

Vers. 5.

sit tamen eleemosynae bonis destituta, rpa cum scortis eiicitur, et merito. Vnde virginitatem dicit vitae puritatem: oleum autem vocat humanitatem, eleemosynam, auxilium egenis praestitum.

Vers. 5. *Tardante — dormierunt.*

Tardante propter cunctationem secundi aduentus. Dormitatio autem in hoc loco pro refrigerientia accipienda est: somnus vero pro morte.

Vers. 6. *Media — occursum ei.*

Medium noctis dixit, vel rursus improuisum et inexpectatum demonstrans: vel significans quod in nocte fiet resurrectio mortuorum. Eum vero qui hic clamor dicitur, Paulus iussum ac vocem archangeli dixit. Exite autem, videlicet e monumentis.

Vers. 7. *Tunc — suas.*

Omnes quidem surrexerunt: quae vero ornauerunt lampades suas erant prudentes. Ornauerunt autem olei ornamento.

Vers. 8. *Fatuae autem — extinguiuntur.*

Et hoc stultiae fuit, sperasse se ibi oleum ad ordinatum accepturas, quod tunc ab aliis possideretur. Extinguuntur autem, obscuratae tenebris inclemontiae. Solent enim multi tenebrolos quoque vocare inclementes.

Vers. 9. *Responderunt — vobis.*

Et hoc prudentiae fuit. Docet autem sermo, quod nullus a propria virtute alterum tunc iuuare poterit. Vix enim sibiipsi ad salutem sufficiet, eo quod

³⁾ Ψυχοφράγγια est animi deliquium. Ψυχοφράγγη de iam iam morituris dicitur. Apoll. Rod. II, 835.

Τὸν δὲ ἔταπος ἐπὶ νῆσῳ Θέρου ψυχοφράγγεοντα,

Ἄχριστον, χάριστον δὲ τὸν εὐνόηταν ἔταιρων.

⁴⁾ Ollendo in his duobus vocabulis. Hentenius ita reddidit, ac si repererit, τὸ τότε. Sed nec hoc placet.

Vers. 5. Χρονίζοντος — ἐκάθευδον.

Χρονίζοντος, διὰ τὴν Βραδυτῆτα τῆς δευτέρας παρεγσίας. νυσαγμὸν δὲ ἐνταῦθᾳ, τὴν ψυχοῦ δράσιν³⁾ ὑποληπτέον· ὑπνον δὲ, τὸν θάνατον.

Vers. 6. Μέσης — ἀπάντησιν αὐτῷ.

Μέσης τῆς νυκτὸς ἔπειν, ἢ πάλιν τὸ αὐτόποπτον καὶ ἀπροσδόκιτον ἐμφαίνων, ἢ παραδηλῶν, ὅτι ἐν νυκτὶ γενήσεται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. τὴν δὲ ἐγκέισαν κραυγὴν ὁ παῦλος κέλευσμα.¹⁾ καὶ Φωτικός Thess. 4, 16. τὴν ἀρχαγγέλου εἰρηκεν. ἐξέρχεσθαι δὲ, δηλούσθι, ἐκ τῶν μυημέσων.

Vers. 7. Τότε — αὐτῶν.

Πᾶσαν μὲν ἡγεμονούσαν ἐκόσμησαν δὲ τὰς λαμπάδας ἐστῶν αἱ φρόνιμοι. ἐκόσμησαν δὲ αὐτὰς, τῷ κόσμῳ τῇ ἐλαῖᾳ.

Vers. 8. Αἱ δὲ μωραὶ — σβέννυνται.

Καὶ τοῦτο μωρίας, τὸ προσδοκῆσαι ἐκεῖ ἔλειμον λαβεῖν εἰς κόσμησιν, καὶ²⁾ τότε ἄλλοις κτηθέντες σβέννυνται δὲ, ἀμαυρώμενα τῷ σκότει τῆς αἰνελεημοσύνης. εἰώθασι γαρ καὶ οἱ πολλοὶ σκότεντος³⁾ καλεῖν τοὺς αἰνελεημονας.

Vers. 9. Ἀπεκρίθησαν — ὑμῖν.

Καὶ τοῦτο φρονήσεως. διδάσκει δὲ ὁ λόγος, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἔτεροι ὥφελῆσαι τότε δυνήσεται. [μόγις²⁾ γαρ αυτῷ πέρισσος σωτηρίαν ἀρκέσει,

placet. Forte, καὶ ταῦτα ἄλλοις, aut, καὶ τὸ τότε ἄλλοις.

¹⁾ Ita etiam Chrysost. Tom. VII. p. 753. A.

²⁾ Inclusa absunt. A.

quod in multis delinquit etiam is, qui plurimum virtuti deditus est. Vide autem quomodo prudentes etiam ibi eleemosynam demonstrent: volentes quidem fatuis tradere, sed non potentes. Hoc enim responsio illarum significat.

Verf. 9. Ite — vobisipſis.

Quum ob rationabilem causam tradere non possent: tamen prae humanitate consulunt. Vendentes quidem sunt pauperes: verum tunc non vendunt.

Verf. 10. Euntibus — ſponsus.

Tentauerunt quidem abire, sed non potuerunt. Ostendit autem et hic sermo, quod tunc vanus erit ad virtutem conatus.

Verf. 10. Et — nianua.

Nuptiae sunt communicatio regni coelorum, et conuersatio cum Christo.

Verf. 11. Postea — nobis.

Putant enim quod tanquam virgines intrabunt,

Verf. 12. At ille — vos.

Non cognosco inquit vos, extincitis videlicet lampadibus vestris. Cognitionem autem nunc eam intellige, quae a familiaritate procedit. Nullus enim immisericors familiaris est misericordi Christo. Heu post tantos labores, post tanta certamina, post tanta tropaea, quae illae aduersus insanien-

tem

ἀρκέσει, διὸ τὸ πολλὸν πταισαὶ καὶ τὸν ἄγαν
ἐνάπετον. ὅρε δὲ, πῶς αἱ Φρέσιμοι κακῆι τὴν ἐλε-
ημοσύνην ἐπιδίκωντοι.] Θέλεσσαὶ μὲν μεταδουναῖ
καὶ ταῖς μυραισι, μὴ δυνάμεναι δέ. τοῦτο γὰρ
ἡ απόκρισις τοτὸν ἐμφαίνει.

Vers. 9. Παρένεθε — ἔαυταῖς.

Μὴ δυνάμεναι μεταδουναῖ δὲ εὐλογον αὐτίαν, ὅμως
ὑπὸ φιλανθρωπίας συμβελένουσι. πωλοῦντες δέ
ἔστιν, οἱ πένητες, ἀλλ' ἐτότε πωλεῖσιν.

Vers. 10. Ἀπερχομένων — νυμφίος.

⁹Ωρμησαν μὲν ἀπελθεῖν, οὐκ ἡδυνήθησαν δέ. δει-
κνυστὶ δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὅτι τότε ματαία ἡ
πρὸς ἀρετὴν ὥρμη.

Vers. 10. Καὶ — θύρα.

Γάρμοι εἰσὶν, η̄ κονωπία τῆς βασιλείας τῶν θρα-
ῦῶν, καὶ η̄ σὺν χριτῷ διαγωγή.

Vers. 11. Τζερον — ἡμῖν.

¹⁰Οἰούται γὰρ, ὡς παρεζένοι εἰσελθεῖν.

Vers. 12. Ο δὲ — ὑμᾶς.

¹¹Οὐ γνωρίζω, φησίν, ἡμᾶς, ὡς ἐσβεσμένων τῶν
λαμπάδων ὑμῶν γνῶσιν δὲ οὐν, τὴν ἐξ οἰκειώσεως
νόησον. ἔδεις γὰρ ἀνελεήμων οἰκειοῦται τῷ ἐλεή-
μονι χριτῷ. οἵμοι! μετὰ πέσσων πόνων, μετὰ πό-
σσων αγώνων, μετὰ πόσω τέσπαια, ἀκατὰ τῆς³⁾
φύσεως λυττώσης αἰένηταιν, ἀπεπέμφθηται, διὸ

P p p 2 τὴν

³⁾ Malum vel omittere τῆς, vel scribere τῆς λυττώσης
φύσεως. Λυττώση φέτις appellatur, impetus na-
turae incitans ad libidinem.

tem naturam erexerant, repudiatae sunt propter eleemosynam. Vbi ergo quis immisericors virginitatem etiam non habuerit, qua tunc condemnatione dignus non erit? Non est autem curiose scrutandum quare deceim sint virgines, et quae sint vasa earum, quaeue sit ianua nuptiarum, ceteraque ipsius parabolae similia, ut alias quoque frequenter preeceptum est.

Verum sexagesimo primo capite scriptum est, quod primum abeunt peccatores in supplicium aeternum: deinde iusti in vitam aeternam: in praesenti vero capite contrarium apparet, quum ingressis primum prudentibus virginibus, postmodum reprobatae sint fatuae. Ne suspiceris contrarietatem inesse capitibus: illud siquidem exacte tractat de ordine: hoc autem aliud habet intentum, quod videlicet neque virginitas saluabit, non habens sibi etiam coniunctam eleemosynam, et quod unius virtus alii tunc non proderit: quodque tunc motus ad virtutem vanus erit. Item quod licet plurimum deprecentur qui condemnati sunt, nequaquam flectunt iudicem. Caetera vero omnia nullo delectu composita sunt, vt probabilis fiat parabola. Nam neque dixit quod ablegatae sunt in supplicium, eo quod nunc huiusmodi non exacte disquirat.

Vers. 13. *Vigilate — veniet.*

Frequenter id subinfert, ostendens quod maxima sit utilitas, vt in hoc attendatur, propter finalis diei et horae incertitudinem.

τὴν ἀνελεημοσύνην. ὅταν δέ τις ἀνελεήμων ὡν,
μηδὲ παρθενίαν ἔχοι, ποίας οὐκ ἀν εἴη καταδί-
κης ἄξιος; ἐπειεργωσέον δὲ, διατί δέκα παρθέ-
νοι, καὶ τὰ τα ἀγγεῖα αὐτῶν, καὶ τὶς ἡ θύραι
τῶν γάμων, καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς παραβολῆς,
ἃς πολλάκις καὶ ἐπ' ἄλλων παρήγελται.

Εἰ δὲ ἐν μὲν τῷ ἔξηκοσῷ πράτῳ κεφαλαίῳ
γέγραπται, ὅτι πρώτον⁵⁾ ἀπέρχονται οἱ ἀμαρτω-^{s)} Matt. 25, 46.
λοὶ εἰς κάλαστιν αἰώνιον, εἴτα οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν
αἰώνιον· ἐν δὲ τῷ παρόντι κεφαλαίῳ τἀγαντίου
φαίνεται, πρώτον εἰσελθουσῶν τῶν φρονίμων παρ-
θένων, εἴτα ἀποπεμφθεισῶν τῶν μαρτῶν μὴ ἐπο-
λάβησσι ἐναντιολογίαν τῶν κεφαλαίων. ἐκεῖνο μὲν
γαρ ἀκριβολογεῖ περὶ τῆς τάξεως· τοῦτο δὲ συ-
πὸν ἔτερον ἔχει, τὸ διδάξαμενον, ὅτι οὐδὲ οὐδὲ
παρθενία σάβει, μὴ⁴⁾ συγκεκριμένην ἔαυτῇ καὶ τὴν
ἐλεημοσύνην ἔχουσα, καὶ ὅτι οὐδὲρέου αρετὴν ἔτε-
ρον οὐκ ὠφελεῖ τότε, καὶ ὅτι οὐδὲ αρετὴν οὔμη
τηνικαῦτα ματαία, καὶ ὅτι πολλὰ καθικετέουν-
τες οἱ κατακριθέντες οὐκ ἐπικαίμπτεσι. τἄλλο
δὲ πάντα συιετέθησαν ἀπαρατηρήτως, ἵνα πι-
θανή γένηται η παραβολή. καὶ γαρ οὐδὲ ὅτι ἀπε-
πέμφθησαν εἰς κάλαστιν ἐπει, διὸ τὸ μὴ νῦν ἀκρι-
βολογεῖθαι περὶ τῶν τοιότων.

Vers. 13. Γεηγορεῖτε — ἔρχεται.

Πολλάκις ἐπιλέγει τοῦτο, δεκτὺς, ὅτι πολλὴ
χρέα προσοχῆς, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς τελευταίας
ημέρας καὶ ὥρας.

Cap. LX. De talentis.

Vers. 14. *Sicut — v. 15. facultatem.*

Etiam haec parabola similis est ei quae superius de fideli ac prudente seruo posita est: verum alio modo figurata est: et de his differit, qui a Deo gratias acceperunt docendi (nam has nunc talenta vocat propter honorem illatum) et vel per earum usum lucrum attulerunt, vel defodiendo nihil lucri fecerunt. Dicit ergo quod vocavit seruos suos, filius videlicet hominis, utpote homo qui peregre profecturus erat: et uniusquidem dedit quinque talenta, siue multa: Nam varia sunt doctrinae bona, quae Paulus enumerauit: alii autem duo, hoc est pauca: alii vero unum solum. Hi autem esse possunt episcopi et praceptores ecclesiarum. Deinde addit et causam inaequalitatis in diuisione, quod scilicet fuerit secundum cuiusque facultatem et idoneitatem.

Vers. 15. *Et profectus est flatim.*

Hoc est, et reliquit eos ut operarentur. Sicut enim de vinea dixit, quod locauit eam agricolis, et peregre profectus est: ita dicit et nunc, ut eius discas longanimitatem, quomodo non continuo repetat. Quidam autem dicunt peregrinationem esse saluatoris in coelum assumptionem.

Vers. 16. *Abiit — v. 17. duo.*

Duplicant ea quae sibi concedita sunt omnes qui proficiuntur ad salutem discipulorum, facientes eos

²⁾ τῶν, omittit. B.

³⁾ εὐτοῖς aut αὐτοῖς legendum, ut Henenius etiam reddidit.

Κεφ. Ξ. Περὶ τῶν τὰ τάλαντα
λαβόντων.

Vers. 14. Ὡσπερ — v. 15. δύναμιν.

Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὅμοια μὲν ἐστι τῇ τοῦ πιστοῦ
δέλε καὶ φρονίμου, καθ' ἑτερον δὲ τρόπον ἐσχη-
μάτισαι, καὶ διαλογιζόμενοι περὶ τῶν λαμβανόν-
των ἐκ θεοῦ χαρίσματα διδασκαλικά· ταῦτα
γὰρ νῦν ἐκάλεσε τάλαντα, διὰ τὸ τίμιον αὐτῶν
καὶ ἡ χρωμένων αὐτοῖς καὶ περδαμένοντων, ἡ κατα-
ηγυπτόντων καὶ μηδὲν περδαμένοντων. λέγει τοῖνυν,
ὅτι ἐκάλεσε τοὺς δέλες αὐτοῦ, ὁ οὐίος, δηλαδή,
τοῦ ἀνθρώπου, ὥσπερ ἀνθρώπος ἀποδημῆσαι
μέλλων· καὶ ἄλλω μὲν ἐδώκε πέντε τάλαντα,
ἥγουν, πολλά· διάφορα γὰρ τὰ διδασκαλικὰ
χαρίσματα, ἀπερ ὁ παῦλος ἀπηγιθμήσατο ἄλ-
λω δὲ δύο, τετέσι, ὅλιγα· ἄλλω δὲ ἐν μόνον.
εἴεν δὲ αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι⁵⁾ τῶν
ἐκκλησιῶν. ἐτα προστιθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς
ἐν τῇ διανοῇ ἀνισότητος, ὅτι κατεύ τὴν ἐκάστη
δύναμιν καὶ ἐπιτηδεότητα.

Vers. 15. Καὶ ἀπεδίμησεν εὐθέως.

Ἄντὶ τοῦ, καὶ αὐτῆς εἶπεν αὐτοὺς ἐργάζεσθαι. καθ-
ἀπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀμπελῶνος εἴπεν, ὅτι ἐξέδυ-
το⁶⁾ αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδίμησεν· ὅτω Φησὶ⁷⁾ Matt. 21, 33.
καὶ νῦν, οὐαὶ μάθης τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ, πῶς
οὐκ εὐθέως ἀπαιτεῖ. τῷν δέ φασιν ἀποδημίαν,
τὴν ἐκ γῆς εἰς ἔρανον ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος.

Vers. 16. Πορευθεὶς — v. 17. δύο.

Διπλασιάζει τὰ ἐμπιρευθέντα τέτοις⁸⁾ χαρίσ-
ματα πάντες οἱ ἐμπορευόμενοι τὴν τῶν μαθητῶν

eos rursus praeceptores aliorum. † Qui bene operatur et recte docet, duplicat concredita sibi lentia.

Vers. 18. Qui vero — sui.

Terram ipsummet intellige: in seipso enim retinuit, quod ad operationem datum erat, sic ut nec sibi, nec aliis utilis fieret.

Vers. 19. Post — rationem.

Venit iuxta secundum aduentum: ideo etiam dixit, post multum tempus.

Vers. 20. Et — per ea.

Lucrum sunt qui per illius diligentiam acquisiti sunt, ut dictum est, et fructificati Deo.

Vers. 21. Ait — constituam.

Multis gratiis dignum faciam: multa bona tibi tradam.

Vers. 21. Intra — tui.

Requiem et beatitudinem, per nomen gaudii significauit.

Vers. 22. Accedens — v. 23. tui.

Quanquam diuersae fuerunt gratiae, aequalis tamen est honor: quia et aequale in illis studium. Si qui-

⁷⁾ Haec uterque Codex in margine exhibet

⁶⁾ τέτοιο, interponit. A.

⁹⁾ αὐτῆς, addit. A.

⁷⁾ οὗτοι θέντες. A.

σωτηρίαν, καὶ ποιῶντες καὶ αὐτοὺς διδάσκαλος πάλιν ἐτέξαν. [‘Ο’) καὶ πράττων καλῶς, καὶ διδάσκων σφῶς, τὸ ἐμπισευθέντα διπλασιάζει τάλαντα.]

Vers. 18. Ὁ δὲ — αὐτοῦ.

Γὰρ, αὐτὸν νόησον. ἐν οὐατῷ γὰρ κατέχωσε τὸ δοθὲν εἰς ἔργασίαν, ὡς μήτε αὐτῷ, μηδὲ ἐτέροις⁸⁾ χρησιμεύσαμ.

Vers. 19. Μετὰ — λόγου.

Ἐρχεται, κατὰ τὴν δευτέραν⁹⁾ παρεστίαν. διὸ καὶ μετὰ χρόνον πολὺν ἐπε. συνείγει δὲ λόγον, ἀντὶ τοῦ, κινῆ λογοθέσιον.

Vers. 20. Καὶ — ἐπ’ αὐτοῖς.

Κέρδος εἰσὶν, οἱ διὰ τῆς σπερδῆς αὐτοῦ κτηθέντες,¹⁾ ὡς εἴρηται, καὶ καρποφορηθέντες θεῶ.

Vers. 21. Ἐφη — κατασήσω.

Πελλῶν χαρίτων σε ἀξιώσω, πολλῶν ἀγαθῶν σοι μεταδώσω.

Vers. 21. Εἰσελθε — σου.

Τὴν ἀπασαν μακαριότητα διὰ τοῦ ὄνοματος τῆς χαρᾶς ἐδήλωσε.

Vers. 22. Προσελθὼν — v. 23. σου.

Ἐ. καὶ διάφορα τὰ χαρίσματα, ἀλλ’ ἵση ἡ τιμὴ, διότι καὶ ἴση τέτοις ἡ²⁾ σπερδή. καὶ γὰρ
PP 5 έκάτε-

²⁾ τιμὴ, pro σπερδῇ. A. Deinceps repetit quoque διότι ad σπερδή. Ergo bis idem scribit.

quidem vterque accepta duplicauit. Vel etiam aliter dici potest, quod aequaliter quidem laudantur, et aequaliter introducuntur, sed diuersimode remunerantur iuxta proportionem lucrorum, quae ab eis facta sunt.

Vers. 24. Accedens — v. 25. quod tuum est.

Durus, hoc est austerus. Putabat enim quod sola diligentia eorum qui negotiabantur, sine Dei auxilio, omne lucrum efficeret. Hanc autem responsonem effinxit parabola, volens ostendere quod tales nihil rationabile respondere poterunt: et quod quaecunque respondebunt contra se ipsos omnia conuertentur. Audi ergo quae sequuntur.

Vers. 26. Respondens — v. 27. usura.

Non quasi ille vera dixerit haec ait dominus: nihil enim recte fit sine ipso, sed supposito sermone procedit, ac si diceret: si etiam talis essem, quod verum non est, tamen quia talen me noueras, ideo magis oportebat te exposuisse donum meum, his qui nosset bonum a prauo diiudicare: hos enim appellat mensarios: oportuit te docuisse, admonuisse, consuluisse, quicquid in te erat fecisse, reliquum autem mihi permisisse, dico sane repetitio nem: oportuit te quod facilius est interea perfecisse: quod autem difficilius est mihi reliquisse. Aes itaque alienum, doctrina est: usura vero talis aeris, additio virtutum. Usuram vocauit simpli citer omne lucrum, more communi vtens.

Vers. 28.

ἐκάτερος τὸ δεδομένος ἐδιπλασίασεν. ή̄ καὶ ἔτέρως
εἰπεῖν· ἐπίσης μὲν ἐπαινῶνται, καὶ ἐπίσης εἰσά-
γονται· διεφόρων δὲ τῶν ἀμοιβῶν αἱξιοῦνται, κατ'
ἀναλογίαν τῶν ἐπικερδηθέντων.

Vers. 24. Προσελθάν — v. 25. τὸ σὸν.

Σκληρὸς, ἀντὶ τοῦ, αὐτῆρός. ὥστο γὰρ, ὅτι
μόνη ἡ σπουδὴ τῶν ἐμπορευομένων ἀνευ τῆς ἐκ Θεῶν
Βοηθείας κατορθοῖ τὸ πᾶν. ταύτην δὲ τὴν ἀπο-
λογίαν ἐσχημάτισεν ἡ παρεβολὴ, δεξαὶ βελο-
μένη, ὅτι οἱ τοιαῖτοι οὐδὲν εὐλογούν ἀπολογήσαθαν
δυνηθήσονται, καὶ ὅτι οἵσα ἀν ἀπολογήσωνται,
κατ' αὐτῶν πάντας περιτραπήσονται. καὶ ἀκούει
τῶν ἔξης.

Vers. 26. Ἀποκριθεὶς — v. 27. τόκῳ.

Οὐχ, ὡς αἰληθεύσαντος ἐκέινου, ταῦτα εἴπεν ὁ
κύριος· ὃδὲν γὰρ κατορθοῦται χωρὶς αὐτοῦ· αλλ᾽
ὑποθετικῶς τὸν λόγον προήγαγεν, ὅτι εἰ καὶ τοι-
οῦτος ἦμην, ὅπερ οὐκ ἀληθὲς, ὅμως ἐπεὶ τοιοῦτον
με ἐγίνωσκες, διὸ τοῦτο μᾶλλον ἔδει σε καταβλη-
λεῖν τὸ χάριτμά μου τοῖς εἰδόσις διακρίνειν τὸ ια-
λὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. τούτους γὰρ λέγει τραπεζί-
τας. ἔδει σε διδάξαι, νουθετῆσαι, συμβεβλεῦσαι,
πᾶν τὸ σὸν ποιῆσαι· τὸ δὲ λοιπὸν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι,
λέγω δὴ, τὴν ἀπαίτησιν. ἔδει σε τὸ εὐχερέτερον
τέως διαπράξαθαι· τὸ δὲ δυτικερέτερον ἐμοὶ κατα-
λιπεῖν. δάνειον μὲν οὖν, ή̄ δάσκαλία· τέκνος δὲ
τοῦ τειχτοῦ δανείου, ή̄ προσθήη τῶν ἀρετῶν· τέ-
κνον δὲ, τὴν ἐπικερδίαν αἴπλως ἀνόματε, τῇ συνη-
θείᾳ χρησάμενος.

Vers. 28. *Tollite — v. 29. ab eo.*

Iussit eum nudari doctrinae dono: hoc enim dixit talentum: et honorem hunc in additionem dari ei qui habebat decem talenta. Omni enim qui diligentiam et curam habet, dabitur honor, etiam supra eum qui ipsi adiectus erat. Ab eo vero qui diligentiam non habet, ut dictum est, neque curam, auferetur etiam id quod habet doctrinae donum, tanquam ab eo cui nulli est usui.

Vers. 30. *Seruum quoque inutilem — dentium.*

Non in ablatione finem poenae posuit, sed in supplicium quoque intolerabile ablegavit. Inutilem autem dixit pigrum, et nullius bonae frugis. Vide ergo rem tremendam. Punitur siquidem non quod mala fecerit, sed quod bona non fecerit. Declina enim inquit a malo et fac bonum. Illa vero parabola, quae apud Lucam ponitur sexagesimo septimo capite de decem minis, alia est ab ista, et si in pluribus sit similis. In illa enim data quidem aequalia fuerunt: lucra vero et honores inaequales.

Nam haec de diuersis doctrinae gratiis non aequaliter datis differit: illa vero de diuersis aequaliter datis.

Cap. LXI. De aduentu Christi.

Vers. 31. *Quin — suae.*

Narrat etiam deinceps de secundo aduentu suo, ad terrorem et correctionem auditorum. Suam autem

³⁾ Inclusa in margine habet. A.

Vers. 28. Ἀρετε — v. 29. απ' αὐτοῦ.

³Ἐκέλευσε γυμνωθῆναι αὐτὸν τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιωμάτος· τοῦτο γὰρ εἴπε τάλαντον· καὶ τὴν τιμὴν ταύτην εἰς προσθήκην δοθῆναι τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. παντὶ γὰρ τῷ ἔχοντι σπουδὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν, δοθῆσεται τιμὴ καὶ περισσότερα τῆς ἐπιβαλλόσης αὐτῷ· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος σπουδὴν, ὡς εἴρηται, καὶ ἐπιμέλειαν, καὶ ὁ ἔχει διδασκαλικὸν ἀξιωμα, ἀφαιρεθῆσεται, οἷα μὴ χρησαμένου αὐτῷ.

Vers. 30. Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον — ὁδόντων.

³Οὐ μέχρι τῆς ἀφαιρέσεως ἔτησε τὴν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀφόρητον ἀπέπεμψε κόλασιν, ἀχρεῖον αὐτὸν εἰπών, ὡς ἀχρειστὸν καὶ ὀκνηρόν. ὅρος πρᾶγμα Φοβερόν. κολάζεται γὰρ, οὐχ ὅτι ἐπραξε κακά, ἀλλ’ ὅτι οὐκ ἐπραξεν ἀγαθόν. ἔκκλινον^{v)} v) Ps. 33, 15. γάρ, Φησιν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιησον ἀγαθόν. η· μέντοι κατὰ τὸ ἔξημοσὸν ἐβδομον κεφάλαιον τοῦ^{x)} λουκᾶ τῶν δέκα μηνῶν παραβολὴ ἐτέρα πα- x) Luc. 19, 13. φὰ ταύτην ἔιν, εἰ καὶ τὰ πολλὰ ἐσικεν. ἐν ἐκείνῃ γάρ αἱ δόσεις μὲν ἴσαι, τὰ κέρδη δὲ ἄνισα καὶ αἱ τιμαί.

[Διότι³) αὐτῇ μὲν περὶ διαφόρων διδασκαλικῶν χαρισμάτων διαλαμβάνει, μὴ διδομένων ἐπίσης· ἐκείνῃ δὲ, περὶ διαφόρων διδομένων ἐπίσης.]

ΚΕΦ. ΞΑ. Περὶ τῆς ἐλεύσεως
τοῦ χριστοῦ.

Vers. 31. Ὁταν — αὐτοῦ.

Λοιπὸν διηγεῖται καὶ τὰ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ, πρὸς φόβον καὶ διόρθωσιν τῶν ἀκροωμένων.

autem gloriam dicit, quae Deo propria est. Primus enim aduentus eius inglorius factus est. Sed debit vero, tanquam iudex: sedes autem siue thronus dicitur gloriae, hoc est gloriosus et regius.

Vers. 32. *Et — gentes.*

Postquam videlicet a mortuis resurrexerint: praedixit enim variis in locis de resurrectione earum.

Vers. 32. *Et — hoedis.*

Nunc etenim commixti sunt omnes: tunc vero diligenter separabuntur. De solis autem Christianis loquitur hic sermo, veluti inferius manifestabitur.

Vers. 33. *Et — similis.*

Ouibus comparantur iusti, propter mansuetudinem, modestiam, ac fructificationem in virtutibus, sicut illae in lacte et lana: Hoedis vero peccatores, propter inclem tam, et immodestiam, ac infiuctuositatem. Poteris quoque addere, quod etiam propter grauem peccati odorem: et quod non recta gradiantur, sed a recto discedant itinere: quodque per praecipitia incedant. Verum illa sane animalia, ea quae habent, a natura possident: iusti vero et peccatores a voluntate. Ideo quoque illi honorantur, illi autem puniuntur. Dividit etiam eos non quod testibus egeat, ipse enim testis est et iudex.

Vers. 34. *Tunc — mundi.*

O vocem optabilem: o honorem inefabilem. Benedicti inquit patris mei: laudati, electi. Non dixit

νων. δόξαιν δὲ αὐτοῦ λέγει, τὴν Θεοπρεπεσάτην.
ἡ πρώτη γαὶ αὐτοῦ ἔλευσις ἐν αἰδοξίᾳ γέγονε.
καθίσει δὲ, ὡς κριτής· Δρόπος δὲ δόξης, ὁ ἔνδο-
ξος, ὁ βασιλικός.

Verf. 32. Καὶ — ἐθνη.

²Ἀνασάντα, ἀηλαδή, ἐκ γενεῶν. προσείρηκε γὰρ
Διαφόρως περὶ τῆς ἐναἰσάστεως⁴⁾ αὐτοῦ.

Verf. 32. Καὶ — ἐριθων.

Νῦν μὲν γὰρ αἱρεῖται εἰσι πάντες· τότε δὲ αἱρι-
βᾶς διαχωριῶσινται. περὶ τῶν χριστιανῶν δὲ μό-
νων ὁ λόγος ἐνταῦθα, ἃς κατωτέρω ἀηλωθή-
σεται.

Verf. 33. Καὶ — εὐωνύμων.

Προβάτοις μὲν, οἱ δίκαιοι παρειπάζονται, διὸ
τὸ πρῶτον καὶ ἐνταῦτον καὶ παρποφόρον ἐν αἴρε-
ταις, ὡς ἐκεῖνα, ἐν γαλακτὶ καὶ ἐριθων· ἐριθων δὲ,
οἱ ἀμαρτωλοὶ, διὸ τὸ ἄγριον καὶ ὄστατον καὶ
ἀπαρπόν. ἐποιεῖ δὲ ἀν., καὶ διὸ τὸ δυτικὸς τῆς
ἀμαρτίας, καὶ διὸ τὸ μή εὐθυπορεῖν, ἀλλὰ
παρεγγιλίνειν, καὶ διὸ τὸ κρημαβατεῖν. ἀλλ’
ἐκεῖνα μὲν, ἐν Φύσεως ἔχουσιν, οἱ ἔχουσιν· οἱ δὲ
δίκαιοι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ, ἐν προαιρέσεως. διὸ καὶ
οἱ μὲν τιμῶνται, οἱ δὲ τιμωρεῖνται. διαιρεῖ δὲ αὐ-
τοὺς, ἐδεόμενος μαρτύρων, ἀλλ’ αὐτὸς καὶ μάρ-
τυς ὣν καὶ κριτής.

Verf. 34. Τότε — πόσμα.

²Ω φωνῆς εὐκταῖας! ὡς τιμῆς αἰρέγητο! οἱ εὐλο-
γημένοι, φησὶ, τοῦ πατρός μου, οἱ ἐπικανετοὶ, οἱ
ἐκλε-

⁴⁾ Corrigendum κύταν, sicut habet Hentenius.

dixit autem, Accipite, sed Possidete, tanquam paternum, tanquam debitum, tanquam praeparatum vobis a constitutione mundi. Priusquam enim homines sierent, paratum erat iustis, cognoscente Deo, quod futurum erat. Deinde dicit et causam tanti honoris.

Verf. 35. *Efuriui* — v. 36.
ad me.

Hinc manifestum est, quod ad solos Christianos verba facit, ad quos euangelii sui praecepta facta sunt: nam ad infideles nullus tunc erit ei sermo: omnes enim simul per se condemnati erunt. Ideo enim dicit: Non resurgent impii in iudicio, hoc est, non resurgent ut iudicentur, sed ut puniantur. Siquidem manifestatum est etiam superiorius, quod quando apparebit signum filii hominis in coelo, tunc plangent omnes tribus terrae, solam habentes condemnantem conscientiam. Nunc ergo ad Christianos ut diximus sermo est. Vide autem quomodo de sola humanitate siue amore erga proximos differat, et ab hac sola iustis honore dignos iudicat, peccatores vero supplicio. Non quod caetera vel iustorum bona opera, vel peccatorum delicta sine examinatione vel discussione relinquenda sint: omnium siquidem cuncta inquiret et opera, et verba, et cogitationes, ut ipse met frequenter sua doctrina manifestauit, et a multis diuinae scripturae locis discimus, et bonis quidem operibus praemia rependet, delictis autem poenas. Sed nunc de sola hac, ut dictum est, virtute differit, confirmare volens, quod hanc maxime requirit, et hanc prae omnibus expedit, utpote Christianis maxime necessariam. Cuiusque enim Chri-

ἐκλειποί. οὐκ ἐπεὶ δὲ, λαβέτε, ἀλλὰ κληρονομήσατε, ὡς πατρῶαν, ὡς ὁφειλομένην, ὡς ἑτοιμαθεῖσαν ὑμῖν αἴπο συζάσσεως ιδόμου. πρὸ τοῦ γενέθμα γὰρ τοὺς αὐθεώπους ἡυτρεπίδη τοῖς δικαίοις, γνώσταις τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον. εἴτα λέγεται τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς.

Verl. 35. Ἐπείνατο — v. 36. πρός με.

¹⁸² Εὐτεῦθεν Φανερὸν, ὅτι πρὸς τοὺς χριστιανούς μόνος διαλέγεται, πρὸς αὐτὸν τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ γεγόνασιν ἐντολή. πρὸς γὰρ τοὺς αὐτίσους θόρεις αὐτῷ τηνικαῦτα λόγος. αἴπαιτες γὰρ οὐνως αὐτοκατακριτοὶ ἔσοντα. διὸ τοῦτο γάρ, Φησίν, οὐκ¹⁾ αἱασήσονται αἱεβεῖς ἐν κρίσει, τετταῦτα) Ρι. I, §. ἐσιν, οὐκ αἱασήσονται ἐπὶ τῷ κριθῆναι, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ τιμωρηθῆναι. καὶ γὰρ οὐδὲ αἱωτέρῳ διδοκλωκεν, ὅτι ὅτε Φανηστοὶ τὸ σημεῖον τοῦ οἴγου τοῦ αὐθεώπου ἐν τῷ θραῖ, τότε κόψυται²⁾ πᾶσαγ³⁾ Matth. 24, 36. αἴ Φιλαὶ τῆς γῆς, μόνον τὸ συνειδὸς παταδικάζον ἔχοντες. νῦν δὲ πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὡς ἐΦημεν, ὁ λόγος. οὕτω δὲ, πῶς περὶ μόνης τῆς Φιλανθρωπίας διαλέγεται, καὶ αἴπο μόνης ταύτης τοὺς μὲν δικαιούς αἴξιοι τιμῆς, τοῖς δὲ ἀμαρτωλούς, τιμωρίας οὐχ ὡς τὰ λοιπὰ τῶν δικαιῶν μὲν κατορθώματα, τὰν ἀμαρτωλῶν δὲ πλημμελήματα, δίχα λόγῳ καταλιπεῖ μέλλον πάντων γὰρ ἐξετάσει πάντα, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ἐιδυμίσεις, ὡς αὐτός τε πολλαχότε τῆς ἑαυτοῦ διδυσκαλίας ἐιέφητε, καὶ πολλαχότε τῆς θείας γραφῆς μανθάνομεν καὶ τῶν μὲν κατορθωμάτων τιμαῖς αἱπεδάστε τῶν δὲ πλημμελημάτων τιμωρίας· ἀλλὰ τοῦ περὶ μόνης ταύτης, ὡς ἔρηται, δικλήγεται. βεβαιώσαι βελόμενος, ὅτι ταύτην μάλιστα βίτε, καὶ ταύτην αἱπατεῖ πρὸ πάντων, ὡς αἱοργυαιοτάτην χριστιανοῖς.

Christiani insigne quo dignosci potest est dilectio. In hoc inquit cognoscent omnes quod mei discipuli sitis, si dilectionem habueritis inter vos mutuam. Huius autem optima pars est pauperum amor, et erga proximum misericordia ac compassio, iuxta Gregorium Theologum. Nulla enim alia re inquit, inter omnes ita colitur Deus, ut misericordia: neque alii cuiquam magis rependetur humanitas quam humanitati. Praecipue ergo differit de praecipuo Christianorum opere, hoc modo nos et exterrens et attrahens, ut qui homines sumus, humani efficiamus, vtentes ea, qua ipse tunc vietur humanitate. Iustissima est autem merces, ut inhumanis inhumanitas, et misericordibus misericordia rependatur. Etenim ipse qui misericors est, paruis operibus magnum retribuit premium: quid enim regno illi aequale esse poterit? Manifestum est autem quod ex his quae possumus, humanitatem requirit: his enim qui non possunt, sufficit quod velint. Varias enim humanitatis partes recenset: ut siquidem possumus, omnes impleamus: sin minus, at saltem eas quas possumus!

Vers. 37. *Tunc — v. 40. fecistis.*

Regem vocavit seipsum, tanquam omnibus iam subiectis. Quatenus autem, id est in quantum. Fratres autem vocavit pauperes, ut qui similem cum eis suscepit naturam et affectionem: vel etiam tanquam eos qui communicauerint paupertati ipsius.

Vers. 41.

⁵⁾ ἔχετε. A.

⁶⁾ αὐτοὺς, pro ταῖς πένητας. A.

⁷⁾ Hie addit Hentenius scholium ex margine sui Codicis: *Fratres minimos vocat pauperes, quia humiles,*

Χαρακτηρισμὸν μὲν γὰρ χριτιανὸν πάντος ἡ ἀγά-
πη. ἐν τέτω γάρ, Φησι, γνώσονται⁴⁾ πάντες, ^{a)} Ιο. 13, 35.
ὅτι ἔμοὶ μαθητῶν ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε⁵⁾ ἐν
ἄλλοις. ταῦτης δὲ τὸ κράτιον ἡ φιλοπτωχία
καὶ ἡ περὶ τὸ συγγενὲς εὐσπλαγχνία καὶ συμ-
πάθεια κατὰ τὸν θεολόγον γεηγόριον. οὐδενὶ γάρ,
Φησι, τῶν πάντων, ὡς ἐλέω Θεὸς θεραπέυεται,
εἰδὲ ἄλλων τινὶ μᾶλλον ἡ φιλανθρωπία τὸ φιλάν-
θρωπον ἀντιδίδοται. λοιπὸν οὖν ἐξαιρέτως δια-
λαμβάνει περὶ τοῦ ἐξαιρέτε τὸ χριτιανοῖς κατορ-
θώματος, ἐκφοβῶν γε τῷ καὶ συμπέιθον ἡμᾶς,
ἀνθρώπους ὅντας, φιλανθρώπους γνεθαῖ, χρή-
ζοντας τῆς παρ' αὐτοῦ τότε φιλανθρωπίας. δι-
καιότατος δὲ μιθὸς τοῖς μὲν ἀνελεήμοσιν, ἀνεψ-
λεημοσύνῃ τοῖς δὲ ἐλεήμοσιν, ἐλεημοσύνῃ. καὶ
γὰρ ἐλεῶν ἀντιδίδωσιν μικρῶν κατορθωμάτων
μεγάλοις ἀμοιβάσι. τί γὰρ τῆς βασιλείας ἐκείνης
ἀντάξιον; δῆλον δὲ, ὅτι ἐκ τῶν δυναμένων ἀπαι-
τεῖ τὴν φιλανθρωπίαν· τοῖς γὰρ μὴ δυναμένοις
ἀρκεῖ τὸ βλαεθαῖ. διάφορα δὲ μέρη καταλέγει
τῆς φιλανθρωπίας, ἵνα εἰ μὲν δυνατὸν, πάντα
κατορθώσωμεν· εἰ δὲ μή, καν γε τὰ δυνατά.

Vers. 37. Τότε — v. 40. ἐποίήσατε.

Βασιλέα ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, ὡς πάντων λοιπὸν
ὑποτεταγμένων. ἐφόσον δὲ, ἀντὶ τοῦ, καθίσον.
ἀδελφὸς δὲ, τοις πένητας ὠνόμασεν, ὡς ἴμοι-
αν αὐτοῖς ἀναλαβὼν Φύσιν καὶ ἐλαχιστήτα, ἢ
καὶ ὡς κοινωνὸς τῆς αὐτοῦ πενιας.⁷⁾

Q. q. 3 Vers. 41.

*miles, mendici, et abiecti sunt: et eos qui viles ac
despicabiles habentur: Non dico monachos solos,
et eos qui montes inhabitant. sed unumquemque
fidelium esurientem. siue fame presum, nudum
aut peregrinum: hos. inquam, fratres vocat, et
primum eos laudat, qui his subvenierunt, ut sen-
tentiae*

Verſ. 41. *Tunc — eius.*

Vides? Regnum quidem hominibus paratum est, ignis vero daemonibus. Insipientissimi autem homines, relictis his quae regno digna sunt, praeferrunt ea quae ignem promerentur, ideo etiam ab illo excidentes, ad hunc condemnantur. Deinde rursus cauſa etiam vltionis ponitur.

Verſ. 42. *Eſurimi — v. 43. me.*

Non dixit, Non liberasti me paupertate, infirmitate, ac carcere, sed, Quae necessaria sunt non præbuisti, quae facilia sunt non fecisti. Primum autem misericordes praedicat, ostendens boni operis facilitatem, vt ab illo hos condemnnet.

Verſ. 44. *Tunc — v. 45. fecisti.*

Merito qui misericors fuit, regnum possidet, quia charitatem quae virtutum caput est opere compleuit: eius enim pars est eleemosyna. Qui vero fuit immisericors, in ignem ablegatur: quia loco dilectionis quodum possedit, quod caput est vitiorum, et eius præcipua pars est inhumanitas. Ille quoque misericordem humanumque Deum imitatus est: hic autem immisericordem inhumanumque diabolum.

Verſ. 46. *Et — ēternam.*

Vae omnibus quidem peccatoribus, maxime tamen immisericordibus.

Cap.

tentiae suae iuſtitiam demonſtrat. Veritatem inquit benedicti patris mei, et carerra. Quia, lo poterit

Vers. 41. Τότε — αὐτοῦ.

Ορέσ, ή βασιλείος μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἡγούμενος τὸ πῦρ δὲ, τοῖς δαιμονίοις. οἱ ἀφενέσερι δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰ τῆς βασιλείας ἄξια καταλιπόγετε, τὰ τοῦ πυρὸς ἄξια προσετίμηταν. διὸ καὶ ἐκείνης ἐκπεπόντες, τούτῳ κατεκρίθησαν. εἴτοι καὶ ή αὐτία πάλιν τῆς τιμώσιας.

Vers. 42. Ἐπείναστο — v. 43. με.

Οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀπηλλόγεστέ με τῆς πενίας καὶ τῆς αἰθενέας γέγοντος φυλακῆς, αλλ’ ὅτι ποὺ ἀναγκαῖον οὐκ ἐνθείξαδε, ὅτι τὰ δύδια οὐκ ἐπρέγεστε. πρῶτον δὲ τοὺς ἐλεήμονας ἀνακηρύττει, δεικνύων τὸ τοῦ κατορθώματος εὐχερές, ἵνα ὅπ’ ἐκείνων τούτους καταβιδόσῃ.

Vers. 44. Τότε — v. 45. ἐποιήσατε.

Επότως ὁ μὲν ἐλεήμων κληρονομεῖ τὴν βασιλείαν, ὅτι τὴν ἀγάπην κατόρθωσε, τῶν ἀρετῶν τὸ κεφάλαιον. ταύτης γάρ μέρος ἡ ἐλεημοσύνη ὁ δὲ ἀνελεήμων εἰς τὸ πῦρ ἀποπέμπεται, διότι τὸ ἐνάντιον τῇ ἀγάπῃ μῆτος ἐκτίσατο, τῶν κακῶν τὸ κεφάλαιον. τέτις γάρ οὐκοίς μέρος ἡ ἀνελεημοσύνη. καὶ ὁ μὲν τὴν ἐλεήμονα καὶ φιλανθρωπον θεὸν ἐμίμησατο ὁ δὲ τὸν ἀνελεήμονα καὶ μισάνθρωπον διάβελον.

Vers. 46. Καὶ — εἰώνιον.

Ουαὶ, πᾶσι μὲν τοῖς ἀμαρτωλοῖς μάλιστα δὲ, τοῖς ἀνελεήμονι.

Qqq 3

Cap.

poterit nomen hoc pensari, ut benedictus sis, idque a patre.

Cap. XXVI. v. 1. *Et factum est —*
v. 2. crucifigatur.

Quum legale pascha decimo quarto mensis incideret, sicut lex quae de illo statuit disponebat: manifestum est quod haec duodecimo die mensis dixerit discipulis. Hoc siquidem duodecimo die in domo Simonis Leprosi coenauit: decimo tertio vero apud eum in cuius domo instratum est coenaculum, veluti paulo post demonstrabitur: decimo quarto autem incidit pascha. Dixit autem hoc significans propinquam esse mortem suam: nam ipsa legalis paschae tempore passurus erat et ipse. Non autem simpliciter dixit, Traditur, sed addidit, Ut crucifigatur. Iudeis enim aperte quidem traditus est post unum diem, videlicet decimo tertio. Nam hoc adhuc durante, postquam cum discipulis mystica coena communicauerat, traditus est insidiatoribus: ut autem crucifigeretur, traditus est post duos dies, duodecimum scilicet ac decimum tertium: De decimo quarto enim dicit euangelista, Tunc absoluit illis Barabbam: Iesum autem flagellis caesum tradidit ut crucifigeretur.

Vers. 3. *Tunc congregati sunt —*
v. 4. occiderent.

Quum lex iuberet, ut unus princeps sacerdotum constitueretur quoad viueret: hoc autem mortuo, alter loco eius crearetur. Iudei legem euerterunt,
 et

⁸⁾ Cod. A. ἐδείπνησε. Mox idem ante τὴν τρισκαιδευτὴν omittit δὲ, et addit ante παρ' ω.

⁹⁾ βαροβᾶν. Cod. A.

Cap. XXVI. v. 1. Καὶ ἐγένετο —
v. 2. σαυρωθῆναι.

Τοῦ νομικοῦ πάσχα συμπίπτοντος κατὰ τὴν τεσσαρεστηκαδεκάτην τοῦ μηνὸς, ὡς ὁ περὶ τούτου ὕμος ἐπέτρεπε, πρόδηλον, ὅτι κατὰ τὴν δωδεκάτην τοῦτο πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔβηκε. κατὰ ταῦτην μὲν γὰρ τὴν δωδεκάτην παρὰ τῇ οἰκίᾳ σίμων τοῦ λεπροῦ⁸⁾ δεδέπνυκε· κατὰ δὲ τὴν τρισκαδεκάτην, παρ’ ὡς τὸ ἐξωμένον αὐγώγαμον, ὡς μετ’ ὀπλοῦ δειχθῆσεται· κατὰ τὴν τεσσαρεστηκαδεκάτην δὲ, τὸ πάσχα συνέπεσεν. ἐπειδὴ τότο, σημαίνων ἐγγὺς οὖσαν τὴν ἑμετοῦ τελευτήν, ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ τοῦ νομικοῦ πάσχα παθεῖν ἔμελλε καὶ αὐτός. οὐκ εἶπε δὲ ἀπλῶς, ὅτι παραδίδοται, ἀλλ’ ὅτι εἰς τὸ σαυρωθῆναι. ἀπλῶς μὲν γὰρ παρεδέθη τοῖς ιεραῖς μετὰ μίαν ἡμέραν, ἥγουν, ἐν τῇ τρισκαδεκάτῃ. ταύτης γὰρ ἐνισάμενης, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς μαθηταῖς τοῦ μυστικοῦ δείπνου, παρεδέθη τοῖς ἐπιβέλοις⁹⁾ εἰς δὲ τὸ σαυρωθῆναι παρεδόθη, μετὰ δύο ταύτας ἡμέρας, ἥτοι, μετὰ τὴν δωδεκάτην καὶ τὴν τρισκαδεκάτην. ἐν τῇ τεσσαρεστηκαδεκάτῃ γάρ Φησιν ὁ εὐαγγελιστής τότε¹⁰⁾ ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βαρεῖβ- b) Matt. 27, 26. βαῖν⁹⁾ ὁ πιλάτος· τὸν δὲ ἵησον¹¹⁾ φρεαγελώσας παρέδωκεν, ἵνα σαυρωθῇ.

Vers. 3. Τότε συνήχθησαν — v. 4.
ἀποκτέίνωσιν

Τοῦ νόμου κελέυσυτος, ἐνας ἀρχιερέος καθίσας
μέχρις ἀν τῇ, τούτου δὲ τελευτήσαντος ἔτερον
ἀντικαθίσας, παρέλυσαν ιουδαῖοι τὸν νόμον,
Q99 4 καὶ

¹⁰⁾ Ita utique etiam in contextu.

et annuam fecerunt summi sacerdotii dignitatem. Vnde verisimile est quod multi tunc erant, qui summo functi fuerant sacerdotio, sed iam compleuerant ministerium quod fuerant sortiti, quos nunc principes sacerdotum euangelista nominauit. Scribas autem dicit legis doctores: seniores vero populi, antiquos ac sapientiores, qui omnes simul tunc congregati sunt ad Caiapham, qui tunc forte pontificatum gubernabat, ab hoc volentes caedis sanitam capere, a quo potius eos prohiberi oportuit. Dolosam autem apprehensionem dixit occultam captionem: eam enim quae in propatulo fieret timebant, propter eius discipulos, et eos qui alias illum sequebantur.

Vers. 5. Dicebant — populo.

Dicebant autem, Non in die festo, videlicet fiat. Omnibus enim in festo paschæ vndique congregatis contingere multos adesse qui Iesum sequentur. Praeterea quoque nisi factum esset occultum, certum eis erat turbandum populum, qui illos abominaretur, non solum quod insontem occidissent, sed etiam quod in festo fecissent, quo consuetum erat etiam condemnatum, in eius honorem absoluere. Itaque non Deum sed homines ubique timent. Verum quamquam ita statuerunt, non tamen expectauerunt, sed inuento proditore occasionem rapuerunt, et inuidiae rabie ad infamiam redigente, quid expediret, non viderunt: sed hunc in festo immolantes, furoris magnitudinem, quem aduersus eum gerebant, demonstrarunt. Oportebat enim, oportebat inquam salutarem agnum in die immolationis legalis agni immolari:

²⁾ Cod. A. γῆρεούς.

³⁾ Cod. A. πεπληρωμένῳ.

καὶ ἐνιαυσιάν τὴν ἀρχιερωσύνην ἐποίησαν¹⁾ ὁ Θεὸς
εῖπος, πολλοὺς ἔνεγκ τοὺς ἀρχιερεῖς ταῦτας μὲν,
πεπληρωμέτους δὲ τὴν λαοχούσαν λειτουργίαν, εὖς
νῦν ἀρχιερεῖς ὁ εὐαγγελιπής ὡνόματε. γραμμα-
τεῖς δὲ λέγει, τοὺς νομοδιδασκάλους πρεσβύ-
τερους δὲ τοῦ λαοῦ, τοὺς²⁾ γηραιοὺς καὶ σινετω-
τέρους, εἰ πάντες ὁμοῦ τότε συνίχθησαν πιστὰ
τῷ κατιάφα, τὴν ἀρχιερωσύνην τηνικαῦτα³⁾ κε-
κληρωμένῳ διέπειν, ὑπὸ τούτῳ θέλοντες τὸ τοῦ
φόνου λαθεῖν ἐνδόσιμον, ὑφ' εὑ καλυθῆσαι μᾶλ-
λον ἐχρῆν. δόλῳ δὲ κράτησι εἶπε, τὴν λαθρείαν
κατέσχεσιν. τὴν γὰρ ἐκ τοῦ πρεφανοῦς ἐφυλάσ-
σοντε, διὸ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀλ-
λῶς ἐπομένους.

Vers. 5. Ἔλεγον. — λαῶ.

Ἐλεγον δὲ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, δηλαδὴ γενέθω,
πάντων γορ πανταχόθεν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα
συνειλεγμένων, συνέθεαις πελλους εἴναι περὶ τὸν
ἱησὸν, ἄλλως τε καὶ, μὴ λαενθάνοντος τοῦ
πρώγματος, οὐκ ἀπροσδύητον ἦν αὐτοῖς, τα-
ραχθῆναι τὸν λαὸν, μυσαχθέντα τούτους, οὐ
μόνον ὅτι ἀθῶν ἀνεῖλον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῇ
ἑορτῇ, καθ' ἣν καὶ κατάδικον εἰς τιμῆν αὐτοῖς
ἀπολύέν σύνθες ἦν. Στος δὲ τὸν Θεὸν, ἀλλὰ
τοὺς ἀνθρώπους πανταχοῦ Φεβοῦνται. ἀλλ'
εἰ καὶ τοῦτο ἔτω κεριάσιν, ὅμως οὐκ ἀνέμενεν,
ἄλλ' εὔργυτες τὸν πρεσδότην, ἥρπασσαν⁴⁾ τὸν και-
ρὸν, καὶ τῆς τοῦ Φόνου λύστης ἀναβακχευσάσις
αὐτούς, καὶ τὸ συμφέρον ἡγνόησαν, καὶ ἐν τῇ
ἑορτῇ τοῦτον καταδύσαντες, ἔθεξαν τῆς κατ'
αὐτοῦ μανίας τὴν ὑπερβολὴν. ἔθε γὰρ, ἔθε τὸν
σωτῆριον ἀμνὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ νομικοῦ ἀμνοῦ

4) Cod. A. ἥρπασσαν ηθὶ τὸν καιρόν,

molari: vtente in hoc malitia illorum saluatore ad suam gubernationem: vt figura, modo hoc, modo illud disponendo, sumeret omnino euentum. Praeterea intelligere oportet, quod frequenter eum apprehendere voluerunt, nec potuerunt, quia ipse noluit: vbi autem ipse voluit, tunc etiam nolentes (siquidem ipsi diem festum cauebant vt dictum est) comprehenderunt eum. Eadem et Marcus de hoc dicit. Lucas vero breuiter loquens, ad Iudam transiuit. Iohannes autem hoc caput tanquam ab aliis dictum praeterit, quod etiam in multis aliis fecit: nam quuin longaeus admodum fuerit, libros illorum assequutus est, veluti in prooevio praesentis libri significauimus: reliquum vero sermonem prosequitur, et de pelui quoque narrat, vt pote ab his praetermissum.

Cap. LXII. De ea, quae vnxit Dominum vnguento.

Vers. 6. *Quum autem Iesus — v. 7.
recumbentis.*

Scire autem oportet tres fuisse mulieres quae dominum vnguento vnxerunt. Prima quidem apud Lucam, quae etiam peccatrix erat, et medio prædicationis tempore hoc fecit in domo Simonis Pharisei, quando etiam solus ex hoc offendiculum sumit Phariseus, cui mercedem rependit salvator, peccatorum videlicet remissionem. Secunda vero apud Iohannem est, quae erat Maria foror

⁵⁾ Ἐνβαλλ, pro λάζη. Cod. A.

⁶⁾ Cod. A. omittit δ.

Θυσίας Θυσιαθῆναι, τοῦ σωτῆρος χρησαμένου τῇ
ἐκείνων πονηρίᾳ πρὸς τὴν εἰκέσαν οἰκονομίαν, ἵνα
πάντως ὁ τύπος ιασταλλήλως⁵⁾ λάβῃ τὴν ἐκβα-
σιν. χρὴ δὲ καὶ τέτοιο συνιδεῖν, ὅτι πολλάκις μὲν
αὐτὸν ιατροσχέν θελήσαντες, οὐκ ημενῆθησαν.
οὐ γὰρ αὐτὸς ἡθελεν. ὅτε δὲ αὐτὸς ἡθέλησε, τό-
τε καὶ μὴ θέλοντες αὐτοὶ καὶ γὰρ ἐφυλάσσοντο
τὴν ἑορτὴν, ὡς ἔργηται συιέσχον αὐτόν. τὰ αὐ-
τὰ δὲ καὶ ὁ⁶⁾ μάρκος^{c)} περὶ τούτου φησίν. ὁ δέ c) Marc. 14, 2.
γε λυκᾶς ἐπιτέμως εἰπὼν, πρὸς τὸν ἴδαν μετα- seqq. Luc. 22,
βέβηκεν· ὁ δὲ ἰωάννης τοῦτο μὲν τὸ κεφαλαιον 1. 2. Io. 13, 1.
παρῆκεν, ὡς τοῖς ἄλλοις εἰρημένον, δὲ καὶ ἐν πολ-
λοῖς ἄλλοις κεφαλαιοῖς ἐποίησε· μακροβιώτα-
τος γὰρ γενόμενος ἐνέτυχε ταῖς βιβλοῖς αὐτῶν,
ὡς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παράθητης βιβλου παρεση-
μειωτάμεθα· ἐτέρου δὲ λόγου ἀπτεται, καὶ τὸ
περὶ τοῦ νιπτῆρος διέξειν, ὡς παραλελειμμένα
τουτοῖς.

ΚεΦ. ΞΒ. Περὶ τῆς ἀλεψάσης τὸν κύριον μύρῳ.

Vers. 6. Τοῦ δὲ ἵσου — v. 7.
ἀνακειμένου.

Τρεῖς⁷⁾ εἰσὶν αἱ γυναικεῖς αἱ τὸν κύριον ἀλεψάσ-
αμενοὶ μύρῳ. πρώτη μὲν ἡ παρὰ τῷ^{d)} λουκᾶ, ἥτις d) Luc. 7, 37
καὶ ἀμαρτωλὸς ἦν, καὶ περὶ τῷ μέσα τοῦ κυρύγ-
ματος τοῦτο πεποίηκε, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ σίμωνος
τοῦ Φαρισαίου, ὅτε καὶ σκανδαλίζεται μόνος ὁ
Φαρισαῖος, ἥτινι καὶ μιδὸν δίδωσιν ὁ σωτὴρ, τὴν
ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων· δευτέρα δὲ, ἡ παρὰ
τῷ

7) Hentenius videtur legisse: δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτε
τρεῖς.

soror Lazari vitam habens probatam: et ante sex dies paschae legalis in propria domo hoc fecit, et in gratiarum actionem resurrectionis fratris, protulit vnguentum, propter quod illi mercedem promisit, quando etiam solus murmurat Iudas, Tertia autem est haec, de qua Matthaeus et Marcus similiter tractant: quae ante duos dies paschae accessit in domo Simonis Leprosi: ad distinctionem enim Pharisei, a lepra insigne illi apposuerunt: simul etiam ostendentes, quod corporis eius imunditiam non abominabatur Christus, propter puritatem animae illius: et super caput Christi vnguentum effudit, non super pedes ut illae, quando discipuli quoque indignabantur. Cuius etiam memoriam in mundum promisit praedicandam. Manifestae sunt itaque trium differentiae. Haec autem quae animam lepra inficiam habebat, ubi Simonem Leprosum curatum vidit, fiduciam sumpsit, quod et ipsa salutem consequeretur. Alabaster vero, genus est vas vnguentum continentis. Marcus autem vnguenti quoque genus addidit: Nardi inquit pistilae preciosae: pistillum vocans purum, vel non temperatum seu mixtum, ut apparet, et ad puritatem feruatum: aut forte haec appellatio quaedam erat vnguenti. Dicit etiam quod vas comminnetur, prae festinatione videlicet, quia angustum erat, et in caput dominicum infudit,

Vers. 8.

8) Ἀλλάζεται. Cod. A. Apographum Glossarii Cyilli, quod est apud me, sic habet: ἀλλάζεται πυροθήνη ψῆφος ἢ λίθος. Aliud Lexicon ineditum.

τῶ^ς) ἰωάννη, η̄τις μαρίος ἦν, η̄ αὐδελφὸς τοῦ λαζ- ε) Io. 12, 3.
 ζάρου, βίον ἔχουσα σεμνὸν, καὶ πρὸ ἐξ ἡμερῶν
 τοῦ πάσχας τούτο πεποίκι, καὶ ἐν τῷ ιδίῳ στιχῷ,
 καὶ χαριτήριον τῆς τοῦ αὐδελφοῦ παλινώσις προσ-
 οἴγαγε τὸ μῆρον. διὸ ὅδε μιθὸς αὐτῇ ἐπαγγέλ-
 λεται, ὅτε καὶ γονγύζει μένος ἴέδασι. τρίτη δὲ
 ἐστιν αὕτη, περὶ οὗ ματθῶμος λέγεται) μάρκος ὁ μοι- f) Marc. 14, 3.
 ὡς διαλαμβάνοντι, η̄τις πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ
 πάσχας προσῆλθεν καὶ ἐν τῷ οἰκίῳ σίμωνος τοῦ
 λεπροῦ πρὸς ἀντιδιεσόλην γαρ οὗτοῦ φαριταίου,
 τὸ ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπισημόν προστεθεῖσασι
 ἄμα δεικνύντες, καὶ ὅτι οὐκ ἐθελούσατο τὴν ἀκα-
 θαρσίαν τοῦ σώματος οὔτοῦ ὁ χριστός, διὰ τὸν
 τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καθαρότητα. καὶ ἐπὶ τὴν κε-
 φαλὴν τοῦ χριστοῦ τὸ μῆρον κατέχεεν, οὐκ ἐπὶ
 τοὺς πόδας, αἷς ἐκάλει, ὅτε καὶ πληρωματοῦσι
 οἱ μαθηταί, οἷς καὶ τὸ μητισόνον εἰς τὴν εἰκο-
 μένην σύμβασιν ἐπαγγέλλεται. Φανερά μὲν οὖν αἱ
 διαφοραὶ τῶν τριῶν. αὕτη δὲ, λεπτέωμένη τὴν
 ψυχὴν δισε, ἐπείπερ εἶδε τὸν λεπρὸν σίμωνα τε-
 θεραπευμένον, ἐθάρρησεν, ὅτι καὶ αὐτὴ τεύχε-
 ται τῆς λάσεως.⁸⁾ αἱ λάβασθεν δὲ ἐστιν, ὃδος αγ-
 γεῖσι μυροδόχου. μάρκος δὲ καὶ τὸ τοῦ μῆρου
 εἶδος προσέθηκε.⁹⁾ ναρδοῦ, γαρ οὗτοι, πιεσθῆται g) Marc. 14, 3.
 πολυτελέσ. πιεσθῆν καλῶν, ὡς ἐσίκε, τὴν ἀκρα-
 τοῦ καὶ κατωπεντιζευμένην εἰς καθαρότητα, η̄
 καὶ προστηγεῖσα τις ἦν τοῦτο, μῆρον. λέγει δὲ
 καὶ, ὅτι¹⁰⁾ συνέτριψε τὸ ἄγγος ὑπὸ σπεδῆς, οἷς h) Marc. 14, 3.
 λενόπορον.

Vers. 8:

editum. Ἀλάβασθεν μῆροθῆνη ϕύϕιος η̄ λα-
 θιος, αἱ λάβασθεν τι δύ, πλεονατιῆ τερ, αἱ λά-
 βασθεοῦ, ἐ λαβέθαι διὰ λειτητα αδύνατον,

Vers. 8. *Intuiti autem —*
v. 9. pauperibus.

Indignati sunt, verum apud sese, sicut dixit Marcus, qui addidit eos dixisse: Potuit hoc distrahi pluris quam trecentis denariis: et quod infremebant aduersus illam, hoc est obiurgabant eam et indignabantur illi propter abusum vnguenti. Ad hoc autem adducti sunt humanitate: quum frequenter praceptorum audissent multa de eleemosyna differentem, et iam magnam pauperum curam haberent. Scientes etiam quod Deus misericordiam vult et non sacrificium. Est autem admiratione digna haec mulier, quae tanto sumptui non pepercit ob animae salutem: neque enim propter corporalem hoc fecit sanitatem.

Vers. 10. *Quo cognito —*
muli eri?

Quum illa effundere vnguentum festinasset, deinceps tuetur eam Christus, non quod vnguento sibi opus fuerit: sed ne illius fidem retunderent. Et quia discipuli mulierem increpabant impellentes eam ad poenitentiam eius quod fecerat, audiensem ab eis quod vane consumperit preciosam substantiam: ediuerso illos obiurgat: Molestiam dicens dolores qui a poenitentia sequuntur, docens quod non oporteat obtundere hominum fidem quae germinate incipit, sed pariter eam potius enutrire, neque circa principia exacte disquirere, aut excelliora ab infirmioribus exigere. Deinde consolatur etiam mulierem, dicens:

Vers. 10.

Vers. 8. Ἰδόυτες δὲ — v. 9. πτωχοῖς.

¹⁾ Ηγανάκτησαν, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς, ὡς²⁾ ὁ i) Marc. 14, 4.5. μάρκος εἶπεν, ὃς προσέθηκε, καὶ ὅτι εἴπον, ἥδυ- νατο τῇτο πραθῆναι ἐπάνω τριακοσίων διηναριών, καὶ ὅτι καὶ ἐνεθέριμῶντο αὐτῇ, τουτέσιν, ἐπ- ἐπληπτον, ἐμέμφοντο, διὸ τὴν παράχρησιν. εἰς τοῦτο δὲ προΐχθησαν ὑπὸ Φιλανθρωπίας, πολλάκις ἀκέσταντες τοῦ διδασκάλου πολλὰ περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθέντος, καὶ πολὺν ἥδη λόγου τῶν πενήτων ἔχοντες, καὶ γυνώσκοντες, ὅτι ὁ Θεὸς ἔλεον θέλει καὶ ὁ θυσίαν. ἀξιοθαύματος δὲ ἐξινή, μὴ Φεισαμένη τηλικούτου ἀναλώμα- τος ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς. οὐ γὰρ ὑπὲρ σωμα- τικῆς ιατρείας τοῦτο πεποίηκε.

Vers. 10. Γνοὺς — γυναικὶ;

Ἐπεὶ ἔφθασε καταχεθῆναι τὸ μύρον, ἥνεσχετο λοιπὸν ὁ κύριος, οὐχ ὡς τοῦ μύρου δέσμενος, ἀλλ’ ἵνα μὴ ἀμβλύνῃ τὴν πίσιν αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ οἱ μαθηταὶ, τῇ γυναικὶ ἐπιτιμῶντες, εἰς μετα- μέλειαν αὐτὴν τοῦ πεπειγμένου συνήλασυνον, μαν- θάνεσσαν παρ’ αὐτῷ, ὅτι μάτην αἰνάλωσε³⁾ πο- λύτιμον χρῆμα, αἰτεπιτιμᾶς τούτοις· κόπους μὲν λέγων, τὰς ἐκ μεταμελείας ὁδίνας δι- δάσκων δὲ, ὅτι οὐ χρὴ πηροῦν αἱρχομένην βλα- σάνειν τὴν πίσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ συνεκ- τρέφειν μᾶλλον αὐτὴν, καὶ μὴ παρὰ τὴν αἱρχὴν ἐπιβιτεῖν ἀπασαν ἀκριβεσαν, μηδὲ τὰ ὑψηλότε- ρα τοὺς ἀθενετέρους ἀπατεῖν. εἴτα παραμ- θεῖται καὶ τὴν γυναικαν, λέγων.

Vers. 10.

³⁾ τὸ πολύτιμον. Cod. A.

Vers. 10. *Opus — in me,*

Vbi simpliciter opus illius laudauit, primum quidem soluit discipulorum de pauperibus praetextum: postea vero defendit etiam opus eius.

Vers. 11. *Pauperes — v. 12. fecit.*

De pauperibus scripsit Marcus: Quum inquit volueritis potestis illis bene facere. Dicendo autem, Me vero non semper habetis, caedis suae quae paulo post futura erat mentionem eis iniecit. Ad sepeliendum me fecit, hoc est ad sepulturam meam, tanquam quae prophetizauit mortem meam breui futuram. Et hoc etiam manifestius dixit Marcus. Quod habuit haec, fecit: praeuenit ut vngueret corpus meum ad sepulturam. Moris enim erat cum vnguentis sepelire corpora, ut diutius incorrupta perdurarent. Quod habuit, id est quod potuit. Et tu ergo si aliquos construentes ecclesias aut monasteria, siue sacras imagines videris, ne factum dirui iubeas: ne animi illorum promptitudinem retundas: si vero priusquam aedificet, te quispiam interrogauerit, iubeto dare pauperibus.

Vers. 13. *Amen — ipsius.*

Hoc et laus est ac consolatio mulieris, et discipulorum solatium: illius quidem, quia per vniuersum orbem decantabitur: horum autem, quia praedicatio totum comprehendet mundum. Hoc

euana

¹⁾ Ἰένται, δύνασθε αὐτούς. Cod. A.

²⁾ δὲ omittit Cod. A.

³⁾ τὸ δὲ ἔχει. B.

⁴⁾ Hic in margine notatur ε^ρ, id est, απάντη. Eadem
habet Chrysost. Tom. VII. p. 768. A.

Vers. 10. Ἐργον — εἰς ἐμέ.

Ἐπιανέστας ἀπλῶς τὸ ἔργον αὐτῆς, πρῶτον μὲν λύει τὴν περὶ τῶν πτωχῶν πρόφασιν τῶν μαθητῶν, ἐπειτα ὑπεραπλογεῖται οὐκτοῦ ἔργος αὐτῆς.

Vers. 11. Τοὺς πτωχούς — v. 12. ἐποίησε.

Περὶ τῶν πτωχῶν ἐκδηλότερον ἔγραψεν ὁ μάρκος.

ὅταν, γάρ φησι, θέλητε,¹⁾ αὐτοὺς²⁾ δύναθε ^{k) Marc. 14, 7.} εὖ ποιῆσαι. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε, ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐνέβαλε τῆς μετ' ὄλιγον σφαγῆς αὐτοῦ. πρὸς τὸ ἐνταφιάσαμε²⁾ δὲ ἐποίησεν, αὐτὶ τοῦ, πρὸς ἐνταφιασμόν μα, καθάπερ προφῆτέουσα τὸν πλησιάζοντά μου θάνατον. Καὶ τούτο δὲ φαινερώτερον ἔργον ὁ μάρκος, ὅτι ὁ ἔσχεν¹⁾ ^{l) Marc. 14, 8.} αὕτη ἐποίησε. προέλαβε γὰρ μυρίσαμεν τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. ἐθός γαρ ἦν, μύροις ἐνταφιάζειν τὰ σώματα, πρὸς τὸ διαφεῦν. ὁ δὲ³⁾ ἔσχεν, αὐτὶ τοῦ, ὁ ιδύνατο. Καὶ⁴⁾ σὺ τοίνυν ἐὰν μὲν ἴδης τινὲς κατασκευάζοντας ἐκκλησίας, ἢ μονασῆρια, ἢ ἀναθήματα, μὴ κέλευε καταλύειν τὸ γινόμενον, ἵνα μὴ πηρώσῃς αὐτῶν τὴν προδυμίαν ἐὰν δὲ πρὸ τοῦ κατασκευάσαμεν τις ἐρωτήσῃ, κέλευε δοῦναί πτωχοῖς.

Vers. 13. Ἀμὴν — αὐτῆς.

Τοῦτο, καὶ τῆς γυναικὸς παράκλησις καὶ ἐπανομῆς ἦν, καὶ τῶν μαθητῶν παραμυθία· τῆς μὲν ὅτι εἶας κατὰ πᾶσαν ἀδόμενη τὴν οἰκουμένην· τῶν δὲ, ὅτι τὸ κῆρυγμα πᾶσαν⁵⁾ περιλάβη τὴν οἰκουμένην.

⁵⁾ Utique Codex habet περιλάβη. Sed coniuncti-
uus hic non habet locum. Conici possit περιβα-
λλεῖ. Sed Hentenius etiam habet comprehendet.
Ergo περιλαβεῖ. Sic infra etiam ad Matth. 26, 52.
habet προλαβεῖ.

euangelium, id est, opus meum et narratio facta de me. Et vere quotquot cognoscunt ea quae circa Christum contigerunt, etiam id norunt quod haec fecit: et simul cum euangelio praedicatum est huius opus, et in vniuersum percurrit orbem huius memoriae. Sed quomodo nihil spirituale mulieri promisit, sed perpetuam duintaxat memoriam? Ex hoc sane ut illius quoque fiduciam haberet dedit: nam si bonum illius fuisse opus testatus est, manifestum est quod etiam rependet pro ipso mercedem. Praefigurauit autem haec mulier ecclesiam, quae prius erat peccatrix. Vnguentum vero, fidem quam in Christum effudit. Commemorationem autem discipulis ut diximus suggerendo propinquae caedis suae, etiam Iudam clam percussit, utpote quod Christum non lateret, ipsum iniqua tractare: tanquam poenitentiae ianuam illi aperiendo. Ille autem etiam prius de sorore Lazarri murmurauerat, dicens, Quare hoc vnguentum non vaenit trecentis denariis et datum est egenis? Dixit autem hoc inquit Iohannes, non quod de egenis sollicitus esset, sed quia fur erat et loculos habebat, ac ea quae mittebantur portabat. Loculi autem erant marsupium in quo recondebat ea quae pauperum gratia aseita erant: Quum autem loculos seruaret, volebat etiam vnguenti precium in loculis recondi, quo furari inde posset. Siquidem avaritia captus in furtum intendebat. Et tunc quidem illi responsum est, sed quia nunc idem factum vidit, ac furandi occasione rursus fraudatus est, iam in iram exarsit: quumque ingress-

⁶⁾ βαλλάντιον. Cod. A. idem mox habet βαλλάντιοφύλαξ, et paulo post rursus. βαλλάντιον. Addo obiter de vocabulo γλωσσόνομον Cyrilli Gloss.

μένην. τὸ εὐαγγέλιον δὲ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, οὐ πρεγματείσας ή ἐμή, ηδίηγησις ή κατ' ἐμέ. καὶ ὄντως, οσοι γινώσκουσι τὰ κατὰ τὸν χριστὸν, γινώσκουσι καὶ ὁ ἐποίησεν αὐτὴν, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ συνεκρύχθη τὸ ἔργον αὐτῆς, καὶ εἰς ἀπασάν τὴν γῆν διέδραμεν αὐτῆς τὸ μνημόσυνον. καὶ πῶς θδὲν πνευματικὸν ὑπέσχετο τῇ γυναικὶ, ἀλλὰ μόνην τὴν εἰσαεὶ μνήμην; ἀπὸ ταύτης καὶ περὶ ἐκείνου θαρρέειν ἔδωκεν. εἰ γὰρ καλὸν ἔργον αὐτῇ προσεμαρτύρησε, πρόδηλον, ὅτι δώσει καὶ τὸν ὑπὲρ τούτου μιθόν. προετύπου δὲ η μὲν γυνὴ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν πρότερον οὖσαν ἀμαρτωλόν· τὸ δὲ μῆρον, τὴν πίσιν, ηδὲ εξέχεεν εἰς χριστόν. ὑπόμνησιν δὲ τοῖς μαθηταῖς, ὡς εἰρήναμεν, ἐμβαλὼν τῆς μετ' ὄλιγον σφαγῆς αὐτοῦ, καὶ τὸν ἴσδεν ὑπένυξεν, ὡς ὃ λέληθε ποιηρὸι σκεπτόμενος, ὑπανοίγων αὐτῷ μετανοίας θύραν. ὃ δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐπὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ λαζάρου διεγόγγυσε, λέγων· διατί^{m)} τοῦτο τὸ μῆρον οὐκ ἐπράθη τρια-

m) Io. 12, 5. 6.

κοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη πτωχοῖς; εἰπε δέ, Φησι, τῇτο, ὃχ' ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἐμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάζαει. τὸ γλωσσόκομον δὲ ἦν, βαλάτιον,^{o)} ἐν ὃ τὰ προσταγόμενα χάριν τῶν πενήτων ἐναπεδησαυρίζοντο. ὃν δὲ βαλαντιοφύλαξ, ἐβάλετο καὶ τὸ τίμημα τοῦ μύρου ἐναποταμιευθῆναι τῷ βαλαντίῳ, ἵνα δύναστο κλέψαι. φιλαργυρίᾳ γάρ σίλους, εἰς κλοπὴν ἐώρα. τότε δὲ τυχῶν ἀπολογίας, ἐπεὶ καὶ τοῦ τὸ αὐτὸν γεγονὸς εἶδε, καὶ τῆς ἀφορμῆς τῷ κλέψαι πάλιν ἀπέτυχεν, εἰς ὄργην λατπὸν ἐξεκαύθη, καὶ εἰσ-

Rr 2 ελθόν-

Gloss. inedit. Γλωσσόκομον βαλλάντιον, οὐ δυλιγηθήτη. Idem habet quoque aliud Lexicon ineditum.

gressus esset in eum Satanas, sicut dixit Lucas, infidias appetit.

Vers. 14. *Tunc — v. 15. eum tradam?*

Quom aliena est effecta domestica, tunc domesticus alienatus est, et ad illos abiit, non ab illis vocatus est. Additum est etiam patriae cognomen, quia aliis etiam Iudas erat qui Iacobi dicebatur. Non dixit autem Iesum Christum, sed Eum: iam enim et nomen eius oderat. Lucas vero dixit quod etiam loquutus est cum magistratibus quemadmodum illum tradat eis. Principes enim sacerdotum persuaserant quoque magistratibus, ut sibi essent auxilio aduersus Iesum, tanquam contra eum qui vulgus ad seditionem solicitabat.

Vers. 15. *At illi — v. 16. traderet.*

Principes autem sacerdotum appenderunt ei triginta argenteos: nam argenteus certum librae pondus erat, sicut etiam denarius, stater, talentum. Marcus vero dicit quod promiserunt ei argentum se datus. Lucas autem quod pauci sunt. Verisimile est autem quod primum pauci sunt et promiserunt: postmodum vero appenderunt siue constituerunt. Quidam tamen intellexerunt Constituerunt, hoc est, pauci sunt et decreuerunt. Argentum vero singulariter dicitur etiam multitudo argenteorum. Lucas autem de Iuda quoque addidit, quod spopondit, siue firmiter paclum fecit, ex corde promittendo se facturum, quod statutum erat: ita enim capitur apud eum ἐξαμελόγησε. Opportunitatem vero intellige tempus conueniens quo propter eum comprehensum, non esset futurum, ut exoriretur tumultus. Necesse est autem ab hoc loco ad finem usque euangeliorum, omnimodam

ελθόντος εἰς αὐτὸν τοῦ σατανᾶ, καθὼς ἐπεν⁴⁾ n) Luc. 22, 3.
ὁ λουκᾶς, ἀρχεται τῆς ἐπιβλῆσ.

Vers. 14. Τότε — v. 15. παραδώσω αὐτόν;

⁵⁾ Ότε δὲ ἀλλοτρίας ὥκειάθη, τότε ὁ οἰκεῖος ἡλλο-
τριάθη, καὶ ἐπορεύθη πρὸς αὐτοὺς, οὐχ ύπ' αὐ-
τῶν μετεκλήθη. προσέθεται δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἐνεγ-
καμένης⁷⁾ ἐπώνυμου, διότι καὶ ἄλλος ἴδεις ἦν, ὁ
Ιακώβου. οὐκ ἐπε δὲ, ὅτι τὸν Ἰησοῦν, ἢ τὸν χει-
σὸν, ἀλλ ὅτι αὐτόν. ἐμίσει γὰρ λαϊπὸν αὐτοῦ καὶ
τὸ ὄνομα. λουκᾶς δὲ ἐπεν, ὅτι⁸⁾ συνελάλησε καὶ o) Luc. 22, 4.
τοῖς σρατηγοῖς, τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς.
οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς παρέπεισαν καὶ τοὺς σρατηγούς,
συνάρρεισι αὐτοῖς κανὰ τοῦ σωτῆρος, ὡς ἀνατο-
τοῦντος τὸ πλῆθος.

Vers. 15. Οἱ δὲ — v. 16. παραδῷ.

⁶⁾ Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἐξάθμισαν⁸⁾ αὐτῷ τριάντας
ἀργύριος. τὸ ἀργύριον δὲ, σαθμὸς ἦν ὀλιῆς, ὥσπερ
καὶ τὸ δινάριον, καὶ ὁ σουτῆρ, καὶ τὸ τάλαντον
μάρκος δὲ ἐπεν, ὅτι ἐπηγγέλαντο⁹⁾ αὐτῷ ἀργύρον^{p) Marc. 14, 11.}
ειον δὴναν. λουκᾶς δὲ, ὅτι⁹⁾ συνέθεντο. εἰκὸς δὲ, q) Luc. 22, 5.
πρῶτον μὲν συνέθει καὶ ἐπαγγείλαθαι, εἶτα
σαθμῖσαν. τινὲς δὲ τὸ ἑπτησαν, οὐντὶ τοῦ, συνε-
φώνησαν καὶ ἀρίσαντο νευκόνασιν. αργύριον δὲ
ἀπλῶς λέγεται, καὶ τὸ πλῆθος τῶν αργυριών.
λουκᾶς δὲ περὶ τοῦ ἴδος προσέθηκεν, ὅτι καὶ^{i) r) Luc. 22, 6.}
ἐξωμολόγησεν, πήγουν, βεβαίως συνεφώνησεν, ἐκ
κοιδίας ἐπηγγέλατο ποιῆσαι τὸ συντεθέν. εὐκα-
ριαν δὲ κόει, τὸν ἐπιτήδειον καιρὸν, ὅτε συλ-
ληφθέντος οὐκ ἔμελλε θάρσυθεος γενέθαι. χρὶ δὲ
τὸ ἐντεῦθεν ἀχει τέλεσ τῶν εὐαγγελίων πάσιν

Rr 3:1, 11:1 εἰσ-

7) Alibi εὐεγκούσης fere dicitur.

8) ἐξάθμισαν, et paullo inferius εκθύσαται Codex B.

modam atque exactam adferre diligentiam, quo dicta euangelistarum inter se concordemus, in his quae consona non apparent, sed potius non advertentibus multam praebent difficultatem. Ob hoc ergo ea quae Matthaei sunt tractantes, etiam quae aliorum sunt, vbi res exposcerit in medium adferemus, tanquam ad enarrationem necessaria, quo sermo conformis ac manifestus reddatur.

Cap. LXIII. Interrogatio, de praeparatione Paschæ.

Vers. 17. *Primo autem — pascha?*

Azyma quidem ipsum pascha vocant euangelistæ Matthæus et Marcus, quia circa pascha cum agni carnibus etiam azyma edebant: et ab his azymis ipsum quoque pascha cognominabatur azyma. Confirmat hoc et Lucas dicens: Appropinquauit festus dies azymorum, qui dicebatur pascha. Primum autem azymorum dicunt diem qui pascha præcedit, deciūnum tertium videlicet mensis et quintum septimanae, vocantes hunc primum azymorum, quasi præcedentem ipsa paschæ azyma. Et huius sermonis manifestus testis est Iohannes qui ait, Ante diem festum paschæ sciens Iesus quod veniret hora eius etc. Hunc ergo diem quem Matthæus et Marcus primum azymorum vocaverunt, hic Diem ante festum paschæ nominauit. Sed haec quidem hactenus.

Quod autem de hoc die, videlicet decimo tertio mensis, quinto autem hebdomadae Marcus dixit: Et primo die azymorum quando pascha immolabant: Lucas vero: Venit etiam dies azymorum,

εἰσενεγκεῖν παρατήρησιν καὶ ἀκρίβειαν, ὡςε συμβιβάσαμ τὰ δητὰ τῶν εὐαγγελισῶν, ἀλλήλοις οὐκ εὐάρμοσαι δοκοῦντα, καὶ πολλὴν τοῖς μὴ προσέχοσι παρέχοντα τὴν δυσχέρειαν. διὰ τὸ γεννητὰ τὸ ματθαῖον μεταχειρίζομενοι, καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ἐν οἷς εἰκός, παραδίσομεν, ὡς ἀναγκαῖο πρὸς τὴν ἔξηγησιν, υπὲρ τὸ συνάδοντα καὶ σαφῆ γενέθλαι τὸν λόγον.

ΚεΦ. ΞΓ. Περὶ τῆς ἑτοιμασίας τοῦ πάσχα.

Vers. 17. Τῷ δὲ πρώτῃ — πάσχα;

Ἄξυμα μὲν ἐνταῦθα, τὸ πάσχα καλῶσιν οἱ εὐαγγελισάμενοι, ματθαῖος καὶ μάρκος, διότι κατὰ τὸ πάσχα τοῖς τῷ ἀμνῷ ιρέασι καὶ ἀξύμα συνθάδιοντο, καὶ ἀπὸ τέτων τῶν ἀξύμων, ἀξύμα καὶ τὸ πάσχα κατωνομάζετο. καὶ βεβαιοῖ τοῦτο λακᾶς εἰπὼν, Ἡγγιζε δὲ οὐτι τὰν ἀξύμων, οὐδεὶς λεγομένη πάσχα. πρώτην δὲ τὰν ἀξύμων, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα Φασὶν ἡμέραν, τὴν τρισκαιδεκάτην μὲν τοῦ μηνὸς, πέμπτην δὲ τῆς ἑβδομάδος πρώτην ταύτην τῶν ἀξύμων καλέσαντες, ως προλαμβάνοσαν τὰ ἀξύμα τὸ πάσχα. καὶ μάρτυς τῷ λόγῳ σαφῆς ἰωάννης εἰπών· πρὸ δὲ τῆς^τ) ἡορτῆς^τ) Ιο. 13, 1. τῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς οὐ ιησοῦς, ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ οὐ ἄρει, καὶ τὰ ἔξης. ταύτην γὰρ τὴν ἡμέραν, οὗ ματθαῖος καὶ μάρκος πρώτην τῶν ἀξύμων κεκλίνασσιν, ἔτος πρὸ τῆς ἡορτῆς τὸ πάσχα ὀνόμασσεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοστον.

Ἐπεὶ δὲ περὶ ταύτης τῆς ἡμέρας, τῆς τρισκαιδεκάτης μὲν τοῦ μηνὸς, πέμπτης δὲ τῆς ἑβδομάδος, μάρκος μὲν Φασὶ, καὶ τῇ^ν) πρώτῃ ἡμέρᾳ^ν) Marc. 14, 12. ἥσε τὰν ἀξύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυσεν· λακᾶς δὲ,

morum, in quo necesse erat immolari pascha: illud, Quando pascha immolabant: et hoc, In quo necesse erat immolari pascha, ne ad primum azymorum coniungas. Non enim decimo tertio, sed decimo quarto immolabatur. Dicit enim lex, In primo mense, in decimo quarto die mensis ad vesperam per medium vesperarum pascha erit domino. Verum si ad vesperam per medium vesperarum pascha immolabant, quomodo diem appellant pascha et azyma? Quia vesperam, diei praecedenti coniungere solent Iudei. Itaque a vespera paschae et azymorum, diem quoque ipsius vespere vocant azyma.

Quomodo autem de decimo tertio die mensis dixit Lucas, Venit dies azymorum? Quia dictio ἡλιθε venit, significat etiam instabat, imminebat: et hoc nunc usus est significato. Scire autem oportet, quod et si azyma decimo quarto die mensis incipiebant, festum tamen azymorum decimo quinto persiciebant. Dicit enim lex: Decimo quinto die mensis festum azymorum erit domino. Et hunc etiam primum azymorum vocabant, ut pote praenumeratum septem determinatis diebus, quibus nihil fermentatum edebatur.

Sed non de hoc festo azymorum, neque de hoc primo azymorum dixerunt euangelistae, ut demonstratum est. Illud siquidem decimo quinto die mensis accidebat, illi vero de decimo tertio die scripserunt. Dicentes vero discipuli, ubi vis pareris tibi ad edendum pascha, demonstrauerunt quod proprium habitaculum non habebat.

Puto

²⁾ Inter τῶν et ἐπτά addit Cod. A. ὠρισμένων.
Mox autem omittit τῶν ὠρισμένων.

ἥλθε^{z)}) δὲ ή ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾧ ἔδει θύεσθαι ^{x)} Luc. 22, 7.
 τὸ πάσχα τὸ, ὅτε τὸ πάσχα ἐθυον, καὶ τὸ,
 ἐν ᾧ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, μὴ πρὸς τὴν πρώτην
 τῶν ἀζύμων συντάξης, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν τὴν
 τῶν ἀζύμων ἡμέραν. οὐ γάρ ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ,
 ἀλλ' ἐν τῇ τεσσαρετησκαιδεκάτῃ ἐθύετο. Φησὶ γάρ
 ὁ νόμος, ἐν τῷ^{y)} πρώτῳ μηνὶ, ἐν τῇ τεσσαρετησ- ^{y)} Leuit. 23, 5.
 καιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τῷ μηνὶ, ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπε-
 ριῶν, πάσχα τῷ κυρίῳ. καὶ ἐπεὶ ἀνὰ μέσον τῆς
 ἑσπέρας τὸ πάσχα ἐθύετο, πῶς τὴν ἡμέραν
 πάσχας καὶ ἀζυμα ὄνομαζεσιν; διότι τὴν ἑσπέραν
 τῇ πρὸ αὐτῆς ἡμέρᾳ συνάπτεν εἰώθασιν ιεδαῖσι.
 καὶ λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τοῦ πάσχα καὶ τῶν
 ἀζύμων, καὶ τὴν ἡμέραν αὐτῆς ἀζυμα ὄν-
 μάζεσι.

Καὶ πῶς ἐπὶ τῆς τρισκαιδεκάτης τοῦ μηνὸς
 ἐπει ληνᾶς, ὅτι ἥλθεν^{z)} ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων; ^{z)} z) Luc. 22, 7.
 διότι τὸ, ἥλθε, σημαίνει καὶ τὸ ἐπλησίασε, καὶ
 τέτω λοιπὸν ἐχρήσατο τῷ σημαιορένῳ. χρὴ δὲ
 γνῶσκεν, ἀς, εἰ καὶ τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν τεσ-
 σαρετησκαιδεκάτην τοῦ μηνὸς απίστερχοντο, ἀλλ' οὐν
 τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν πεντεκαιδεκά-
 την ἐτέλεγν. Φησὶ γάρ ὁ^{a)} νόμος· ἐν τῇ πεντεκαι- ^{a)} Leuit. 23, 6.
 δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, ἑορτὴ τῶν ἀζύμων τῷ
 κυρίῳ. ταύτην δὲ καὶ πρώτην τῶν ἀζύμων ἐκάλεν,
 ὡς προαιριθμομένην τῶν^{b)} ἐπτὰς ἡμερῶν τῶν ὀρι-
 μένων, ἐν αἷς ὀδεῖν λύματάν ἡθίετο. ἐπτὰς, ^{b)} γάρ ^{b)} Leuit. 23, 6.
 Φησιν, ἡμέρας ἀζυμα ἔδειθε.

Αλλ' ὃ περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων,
 γένει περὶ ταύτης τῆς πρώτης τῶν ἀζύμων ἐπονοῖ
 ἐναγγελισάμην, παθῶς ἀποδέδειται. αὐτῇ μὲν γάρ
 κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἤγετο τοῦ μηνὸς. ἐκά-
 λοι δὲ περὶ τῆς τρισκαιδεκάτης ἔγραψαν. εἰπόντες
 δὲ οἱ μαθηταὶ, ποῦ^{c)} Θέλεις, ἔτοιμάσομέν σοι ^{c)} Matit. 26, 17.
 Φαγεῖν τὸ πάσχα, ἔδειξαν, ὅτι οὐκ ἔχειν ἴδιον

Puto autem quod neque ipsi, quum prius omnia reliquissent: alioqui eum illuc inuitassent ut veniret. Perficit vero pascha, ostendens quod usque ad mortem legem obseruabat. Ait autem Lucas primum dixisse Christum discipulis, Euntes parate nobis pascha ut edamus: deinde discipulos interrogasse, Vbi vis paremus?

Vers. 18. *At ille — discipulis meis.*

Marcus numerum quoque dixit eorum qui missi sunt, puta quod duo. Lucas vero etiam horum addidit nomina dicens, quod misit Petrum et Iohannem. Ciuitatem autem pro Ierosolymis accipito. Et vide quomodo dicens, Quendam in obliquo, viri nomen conticuerit: ne Iudas cognita domo ad insidiatores excurrat, et illos ad se introducat, priusquam coenam mysticam discipulis tradiderit. Pro domo vero dedit aliud indicium, quod scripsit Marcus dicens, Occurret vobis homo hydriam aquae baiulans, sequimini eum: et quounque ingressus fuerit, dicite patrifamilias, Magister dicit, Vbi est diuersorium in quo pascha cum discipulis meis edam? Et ille vobis ostendet coenaculum grande instratum: illic parate nobis. Proxima his etiam scripsit Lucas.

Tempus autem eius propinquum, intelligimus tempus mortis ipsius. Cum discipulis meis addidit, ut pro his quoque sufficiens praepararetur conuiuum: κατάλυμα vero quod Marcus dixit (et nos vertimus diuersorium) est coenaculum.

Appa-

¹⁾ Δὲ post ὄπως, addit Cod. B. Forte τε, loco δὲ legendum.

²⁾ τὸν μυστῶν. Cod. A.

καταγόγιον. οἵμαι δὲ, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ, πᾶσιν
ἀποτελέσάμενοι. ἡ γὰρ ἀνὴρ τοῦτον ἐλθεῖν παρ-
εικάλεσαν. ἐπιτελεῖ δὲ τὸ πάσχα, δειπνός, ὅτι
μέχρι τελευτῆς τὸν νόμον ἔτηρει. Φησὶ δὲ ὁ λαζ-
αῖς, πρῶτον εἰπεῖν τὸν χριστὸν τοῖς μαθηταῖς.⁴⁾ d) Luc. 22, 9.

πορευθέντες, ἔτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα
φάγωμεν. εἴτα τοὺς μαθητὰς ἐρωτήσαμ, ποῦ
θέλεις, ἔτοιμάσομεν;

Li: πορευθέντες, ἔτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν. εἴτα τοὺς μαθητὰς ἐρωτήσαμ, ποῦ θέλεις, ἔτοιμάσομεν;

Vers. 18. Ὁ δὲ — τῶν μαθητῶν μου.

Μάρκος δὲ καὶ τὸν αἱρεθμὸν εἰπε τῶν ἀποσταλέν-
των, ὅτι⁵⁾ δύο. λαζαῖς δὲ, καὶ τὰ ὄνόματα τέ^{c) Marc. 14, 13.}
τῶν προσέθηκεν, εἰπὼν, ὅτι καὶ^{f)} ἀπέβειλε πέ^{f) Luc. 22, 8.}
τρον καὶ ἰωάννην πόλιν δὲ, τὴν τῶν ἱεροσολύμων
ὑποληπτέον. οἷα δὲ, πῶς τὸν δεῖνα πλαγίως
εἰπὼν, παρεστάπησε μὲν τοῦ ἀνδρὸς τὴν κλῆσιν,
ὅπωςⁱ⁾ μὴ μαθὼν τὴν οἰκίαν ιέδας ἐκδράμῃ πρὸς
τοὺς ἐπιβάλλεις, καὶ ἐπαγάγῃ τούτους αὐτῷ πρὸ
τῷ παραδεῖναι τὸ^{j)} μυσικὸν δέηπνον τοῖς μαθηταῖς.
ἄντι δὲ ταύτης δέδωκεν ἔτερον γνώρισμα, ὅπερ
οἱ μάρκοις ἀνέγραψεν, εἰπὼν, ὅτι καὶ^{g) Marc. 14,}
τίσει ὑμῖν αἱρεωπος κεράμιον ὕδατος βασάζων,^{13-15.}
ἀκολούθήσατε αὐτῷ, καὶ σπουδαίᾳ εἰσέλθῃ, εἰπα-
τε τῷ οἰκοδεσπότῃ, ὁ διδάσκαλος λέγει, ποῦ ἐσ-
τὸ ιατρόν μα, ὅπῃ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθη-
τῶν μου φάγω; καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξεις αὐνάγεων
μέγα ἐρωμένου, ἐκεῖ ἔτοιμάσατε ἡμῖν. τὰ παρα-
πλήσια δὲ καὶ ὁ λαζαῖς^{h)} ἴσορησε.

Καιρὸν³⁾ δὲ αὐτοῦ νοθμεν ἐγγίζονται, τὸν τοῦ
Θανάτου. μετὰ τῶν μαθητῶν μου δὲ εἰπεν, ἵνα
καὶ πρὸς τούτους αὐτάρκης ἡ ὑποδοχὴ γένηται.
κατάλυμα δὲ λέγεται, τὸ ιατραγόγιον. Φαίνεται
δὲ, ὅτι πιστὸς ὡν ἐκεῖνος ὁ οἰκοδεσπότης, ἐτε ιατά
ἀπο-

³⁾ Δὲ omittit. Cod. A.

Apparet autem quod fidelis hic paterfamilias, siue diuina reuelatione, siue corporali saluatoris colloquitione, nouerat quod apud se facturus esset ille pascha: et ideo ad susceptionem praeparatum habebat coenaculum. Praeterea in hoc etiam loco cum autoritate significat, tanquam omnium dominus.

Mystice vero significatur, quod ad quemcumque diuinum baptisma ingressum fuerit, Nam id hydriae aqua figuratur: apud hunc Christus requiescit, maxime si instratum habeat coenaculum, siue purificatam mentem, et adornatam splendore contemplationum supernaturalium. Illic inquit parate nobis: ea videlicet quae ad paschae festum conueniunt, agnum, azyma, lactucas agrestes ac baculos.

† Civitas quidem iuxta anagogen, sensibilis est mundus. Homo vero, generaliter natura est humana. Duo autem qui ad hunc mittuntur discipuli, lex veteris ac noui testamenti, tanquam praecursores quidam Christo mysticum conuiuium praeparantes: Illa quidem per philosophiam practicam eos ab omni inquinatione expurgans: haec autem per theoricam sacrorum disciplinam a corporalibus ad cognatas intelligibiles visiones animae mentem attollens. Practicae quidem signum fuit Petrus, theoriae vero Iohannes. Praeterea illa, Lagenam aquae baulans esse potest, quae per operationem in humeris virtutum, tanquam in lagenas, id est, mortificatione membrorum corporis quae sunt super terram, excubias feruat, puta gratiam spiritus sancti, quae per fidem purificat: haec vero paterfamilias intelligi potest, quae per

con-

4) Vtrumque scholium Maximi Codex vterque in margine exhibet.

ἀποκάλυψιν θειοτέραν, εἴτε καὶ πατὰ συντυχίαν
σωματικὴν τὴν σωτῆρος, ἐγίνωσκε τὸν παρ'
αὐτῷ τελέσοντα τὸ πάσχα, καὶ διὰ τὸ πρός
ὑποδοχὴν ἡγετεπισμένον εἶχε καὶ τὸ ἀνώγεων.
μετ' ἔξοδίας δὲ καύταυθα μηνύει, ὡς ἀπάντων
κύριος.

Τησιμαίνεται δὲ καὶ τι μυζικὸν ἐντεῦθεν,
ὅτι εἰς ὃν αὖ εἰσέλθῃ τὸ θεῖον βαπτισμα· τὸτο
γὰρ αἰνίττεται τὸ τῇ κεραμίου ὑδωρ παρὰ τὸν
καὶ ὁ χριτὸς αναπάνεται. καὶ μᾶλλον, εἰ ἐρω-
μένον ἔχει τὸ ἀνώγεων, ἥγεν, κεκαθαριμένον τὸν
νοῦν καὶ πενοσμημένον τῇ Φαιδρότητι τῶν αὖ θε-
ωριῶν. εκεῖ δέ, Φησιν, ἐτομοίσατε ἡμῖν, τὰ πρὸς
τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτήδεια, τὸν αὔμινον, τὸ
ἄλυμα, τὰς πικρίδας, τὰς βακτηρίας.

[Τοῦ ἀγίου⁴⁾ Μαζίμου· πόλις μὲν καὶ ἀνα-
γωγὴν, ὁ αἰδητὸς κόσμος⁵⁾ ἀνθρωπος⁵⁾ δὲ, ή καθ-
όλις Φύσις τῶν ἀνθρώπων· δύο δὲ μαδηταὶ πρὸς
τοῦτον ἀποσελλόμενοι, ὁ τῆς παλαιᾶς διαδήκης
νόμος καὶ ὁ τῆς καινῆς, οἵον τινες πρόδρομοι καὶ
ἐτοιμασαμὲνοι τῆς τοῦ χριτὴς μυσικῆς ἐν τοῖς
ἄλιοις τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ· ὁ μὲν, διὰ τῆς προ-
κτικῆς Φιλοσοφίας παντὸς μολυσμοῦ τούτους
ἀποκαθαιρεῖν· ὁ δὲ, διὰ τῆς θεωρητικῆς μυσα-
γωγίας ἀπὸ τῶν σωματικῶν πρὸς τὰ συγγενῆ
νοητὰ θεάματα γιασικῶς ἀναβιβάζειν τὸν νοῦν.
πρακτικῆς μὲν γὰρ σύμβολον, ὁ πέτρος θεωρη-
τικῆς, ὁ ἰαόντης. καὶ ὁ μὲν τὸ κεραμίου τοῦ ὑδα-
τος βαζάζων, εἴ τοι διὰ τῆς πρακτικῆς τοῖς
ώμοις τῶν ἀρετῶν, ὡς ἐν κεραμίῳ, τῇ γενέσει
τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τοῦ σώματος, Φρουρούμενην
βαζάζων τὴν διὰ τῆς πίσεως παθατικὴν χάριν
τοῦ πνεύματος· ὁ δὲ οἰκοδεσπότης νοηθείη αὐτός,
διὰ τῆς θεωρητικῆς τὸ ὑψός τῆς ἑαυτοῦ μεγαλο-

φυσις

5) ἀνθρωπος δὲ, omittit. B.

contemplationis altitudinem, seipsum excelsa intelligentia instruit, ut Deo dignis cogitationibus ac dogmatibus, diuinum suscipiat sermonem.

† Aliter ad idem. Ciuitas cuiusque anima est, ad quam a Deo mittuntur: hic quidem, sermo de virtute: ille autem de cognitione. Qui vero lagenam aquae baiulat, est fortis cogitatio, quae temperantiae huineris desert datum sibi in baptismate gratiam. Domus autem, quae ex multis ac variis, firmis ac uirilibus moribus et cogitationibus, tanquam lapidibus aedificatur, est status habitusque virtutum. Coenaculum est sublimis intelligentia et aptitudo ad scientiam, quae sternitur diuinis et ineffabilibus sermonibus ac revelationibus. Paterfamilias mens est, quae ipsius domus per virtutem constructae, clara celsitudine, et cognitionis magnitudine dilatatur: apud quem facit dominus pascha, hoc est transitum: accedens ad eum vna cum discipulis suis, id est, sublimibus sermonibus ac instructionibus, quae de Deo et a Deo sunt.

Vers. 19. *Et fecerunt — Iesu.*

Sicut constituit, hoc est praecepit.

Vers. 19. *Ac praeparauerunt Pascha.*

Praauerunt pascha, id est ea quae ad paschae festum opus erant, sicut dictum est. Manifestum ergo est Christum tunc legale pascha manducasse: neque enim frustra quae necessaria erant praepararunt.

Vers. 20.

⁶⁾ Pro τε καὶ, Cod. A; dat τῶν.

Φυῖς διανοίας κατατρώσας θεοπρεπέστε νοίμασι
τε καὶ δόγμασι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μεγάλῳ
λόγου.

Ἐις τὸ αὐτό πόλις μὲν, ἡ τοῦ καθ' ἔκαστον
ψυχὴ, πρὸς ἣν ἀποσέλλονται παρὰ τοῦ Θεοῦ,
τε περὶ ἀρετῆς, καὶ ὁ περὶ γνῶσεως λόγος· ὁ δὲ
τὸ κεράμιον τῷ ὕδατος βασάζων ἐνī, ὁ τοῖς ὄμοις
τῆς ἐγκρατείας αἰνέχων τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος
δοθεῖσαν χάριν καρτερικὸς τρόπος καὶ λογισμός·
οἰκία δὲ, ἡ ἐκ πολλῶν κοινὴ διαφόρων, ἀσπερ λί-
θων, σερρᾶν τε⁶⁾ καὶ αὐδεριῶν ἥθῶν καὶ λογισ-
μῶν, οἰκοδομηθεῖσα κατάστασις καὶ ἔξι τῶν αρε-
τῶν τὸ τε ἀνώγεων, ἡ ὑψηλὴ διάνοια καὶ πρὸς
γνῶσιν ἐπιτήδειότης, ἐξεωμένη Θείους καὶ ἀπορρή-
της λόγοις τε καὶ θεάμασιν· ὁ δὲ οἰκοδεσπότης,
ὁ νοῦς, ὁ τῷ λαμπρῷ τῆς κατ' ἀρετὴν οἰκίας ὑψει
καὶ τῷ μεγέθει τῆς γνῶσεως ἐμπλατυνόμενος,
πρὸς ὃν ποιεῖ τὸ πάσχα ὁ κύριος, τετέται, διάβα-
σιν, ἐπιδημῶν αὐτῷ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,
λέγω δὴ, τῶν περὶ Θεοῦ καὶ θεῶν ὑψηλοτέρων
λόγων τε καὶ μυῆσεων.]

Vers. 19. Καὶ ἐποίησαν — ὁ ἵησος.

⁷⁾ Ως⁷⁾ παρήγγειλε.

Vers. 19. Καὶ ἤτοιμασαν τὸ πάσχα.

Τὰ τοῦ πάσχα, τὰ πρὸς τὴν τοῦ πάσχα εὑρ-
τὴν ἐπιτήδεια, καθὼς εἴρηται. Φανερὸν αὖν, ὅτι
ὁ χριστὸς ἐφαγε τὸ νομικὸν πάσχα τότε. οὐ γάρ
αὖ μάτην τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἤτοιμαζον.

Vers. 20.

7) Hoc et proximum scholium coniunxerat Hentenius.

Vers. 20. *Vespera — duodecim.*

Lucas autem dixit: Quumque hora aduenisset, videlicet serotina siue vespertina. Hinc affirmant quidam non comedisse tunc Christum legale pascha, et causas adducunt, quod decimus tertius tunc dies mensis esset: oportebat autem decimo quarto pascha comedere. Quodque lex stantes edere iuberet: ipse vero discubuit. Praeterea omnis panis fermentatus ante immolationem abiiciebatur, igneque comburebatur: nunc autem et panis adeat, et diuiditur. Ad haec assatum tantum edere fas erat: hic vero etiam ius quo intingitur panis, apponitur.

Respondendum ergo est ad vnamquamque haesitationem. Tempus quidem dispensatiue anticipauit uno die. Quia enim nouerat se decimo quarto die moritum: siquidem aequum erat ut die quo immolabatur figuratus agnus, et verus quoque agnus immolaretur, ut inuicem respondeant figura et veritas. Edit igitur decimo tertio die pascha, rebus aliter non finentibus: nam ita et legale impleuit pascha, et spirituale tradidit, statimque id est ea nocte a Iudeis comprehensus est. Ideo etiam dixisse eum discipulis scribit Lucas, Desiderio desiderauit hoc pascha comedere vobiscum antequam patiar, hoc est, festinatione festinavi hoc anno pascha edere vobiscum antequam patiar, id est, non expectauit tempus a lege statutum, ne passio crucis prohiberet legalem coenam ac mysticam. Et haec quidem de tempore.

De

*³⁾) *Haesitationem*, Hentenius. Forte inuenerit ἀπολαύ. Ἀπολαύ etiam proprius accedit ad similitudinem vocabuli ἀπολογίας, quam ad ἐντασίης, quod cuiquam in mentem venire possit.

*³⁾) τῆς et mox θυσίας omittit. B.

Vers. 20. Ὁψιας — δώδεκα.

^aΟψιαν, τὴν ἐσπέραν ἔπειτα. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ Φησιν, ὅτι καὶⁱ⁾ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, δῆλονότι, οὐ^{j)} Luc. 22, 14. τῆς ἐσπέρας. ἐντεῦθέν τινες ἴσχυρίζονται, μὴ Φαγεῖν τότε τὸ νομικὸν πάσχα τὸν χριστὸν, καὶ παράγουσιν ἀπόστελλοις. ὅτι τρισκαιδεκάτη τότε τοῦ μηνὸς ἦν. ἐδει δὲ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τὸ πάσχα Φαγεῖν. καὶ ὅτι ὁ μὲν νόμος, ἐνώπιος ἐκέλευεν ἐθίσεν τὸ πάσχα· ἔτος δὲ ἀνέπεσε. καὶ ὅτι πᾶς ἄρτος ζυμωτὸς ἐξηρεύτο πρὸ τῆς Θυσίας, καὶ πυρὶ κατεπιάστο· νῦν δὲ, καὶ ἄρτος παράκειται, καὶ διαμερίζεται. καὶ ὅτι ὅπτὸν μόνον θέμις ἦν Φαγεῖν· ἐνταῦθα δὲ καὶ ζωμὸς παρατίθεται.

Λοιπὸν δὲ πρὸς ἑκάστην^{b)} αἰπολογίαν αἴπολογητέον. προέλαβε μὲν τὸν καιρὸν ἡμέρα μιᾷ κατ' οἰκονομίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ἀποθανεῖται· καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς^{c)} τοῦ τυπικοῦ ἀμνοῦ Θυσίας Θυσιαδῆνας καὶ τὸν ἀληθινὸν ἀμνὸν, ὃπως καταλλήλως ἐπενεχθῇ τῷ τύπῳ οὐδὲν ἀληθεῖαι· λοιπὸν κατὰ τὴν τρισκαιδεκάτην ἐθίσει τὸ πάσχα, μὴ ἐγχωροῦντος ἐτέρως τῷ πράγματος. έτω γὰρ καὶ τὸ νομικὸν ἐπλήρωσε πάσχα, καὶ τὸ πνευματικὸν παρέδωκε. καὶ αὐτίκα ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ συνελίφθη παρὰ τῶν ἰεράτων. διὸ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰπὼν αὐτὸν ἵστερος λουκᾶς, ὅτι^{d)} ἐπιθυμίας ἐπεδύμησε τοῦτο τὸ πάσχα^{e)} Luc. 22, 15. Φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τῷ με παθεῖν, τῷτετοι, σπουδῇ ἐσπέδαισα τὸ τῷ ἐμαυτοῦ τούτου πάσχα Φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, μὴ ἀναμένας τὸν νεκρισμένον καιρὸν, ἵνα μὴ τὸ πάθος τῷ σαυρῷ καλέσῃ καὶ τὸν νεκρὸν δηπνον καὶ τὸν μυστόν. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ καιροῦ.

De modo autem manducandi, verisimile est quod stantes primum manducauerunt pascha secundum legem: deinde discubuerunt et coenauerunt. Panis autem et ius apposita sunt postquam illi pascha manducauerant, et in coena discubuerant: nondum enim venerat decimus quartus dies, quo omne fermentatum abieclum erat. Nec quicquam vetabat iurulenta quoque edere.

Et quam ob causam tacuerunt euangelistae paschae mutationem? Quia necessarium non erat de hac re dicere: quid enim Christianis conferebat huius rei narratio? hanc ergo praetermisserunt: Sermones tamen coenae mysticae diligentius pertractarunt, utpote maxime necessarios ac plurimum conducentes ad fidem nostram. Et ubique regulam hanc obseruant, ut quae necessaria non sunt praetercurrant, vel in transitu solum mentionem eorum faciant, omnem diligentiam ac studium circa utilia dirigentes.

Verum quum ante legitimum tempus Christus pascha perfecerit, quomodo Iudei manifesta hac accusatione relicta, quaerebant falsum testimonium aduersus Iesum? Quia sciebant nullam esse legem, quae condeinmaret eum qui pascha ante tempus celebrasset: praeudente olim Deo quod futurum erat, nihilque de hoc statuente: Et vide rem admiratione dignam, quod contra eum, qui post legitimum tempus celebrasset statutum erat, nisi talis occasionem maxime necessariam practexisset: contra eum vero qui tempus praeuenisset, nulla erat definita poena. Iohannes autem dicit, quod quum a coena surrexisset, pedesque discipulorum lauisset, rursus discubuit: Nam hoc caput ab aliis euangelistis est praetermissum: et ideo scripsit ille quemad-

Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς βράσεως εἰκὼν, πρῶτον μὲν ἐζῶτας φαγεῖν τὸ πάσχα κατὰ τὸν νόμον, εἴτα ἀναπεσεῖν καὶ δεῖπνεῖν. ὁ δὲ ἄρτος καὶ ὁ ζωμὸς παρετέθησαν μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τὸ πάσχα καὶ ἀναπεσεῖν ἐν τῷ δεῖπνῳ· ὅπω γὰρ ἦλθεν ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη, καθ' ἣν ἀπαντύμωτὸν ἐξηφανίζετο. καὶ οὐδὲν ἐκάλυνεν ἔτι καὶ ζωμὸν ἔδιεν.

Καὶ διατί παρεσιώπησαν οἱ εὐαγγελισαὶ τὴν τοῦ πάσχα μετάληψιν; διότι εὐκήν ἦν ἀναγκαῖον τὸ περὶ ταύτης εἰπεῖν. τι γὰρ ἂν καὶ συνετέλεσε χριτικοῖς η ταύτης διηγησις; διὸ ταύτην μὲν παρέβασμον· τοῖς δὲ λόγοις τοῦ μυσικοῦ δεῖπνου φιλοπονώτερον προσδιέτρεψαν, ὡς ἀναγκαιοτάτου καὶ συνεκτικωτάτου τῆς ἡμῶν πίεσας. καὶ πανταχοῦ δὲ τὸν κανόνα τοῦτον τηρεῖσθαι, τὸ μὴ ἀναγκαῖο μὲν παρατρέχοντες, ἡ κατὰ πάροδον ἐπιμημνησκόμενοι· πάσαν δὲ τὴν ἀκριβειαν καὶ σπουδὴν περὶ τὰ χρήσιμα συντείνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρὸ τοῦ πάσχα τὸ πάσχα τετέλεκεν ὁ χριτὸς, πῶς ἰδαῖοι τὴν προφανῆ ταύτην κατηγορίαν ἀφέντες, ἐζήτεντες ψευδομαρτυρίαν κατὰ τὸν ἵστον; διότι ἐγίνωσκον, ὡς ὁ πεῖται νόμος καταδικάζων τὸν προεορτάζοντα τὸ πάσχα, πάλαι τῷ θεῷ προειδότες τὸ μέλλον, καὶ μηδέν τι περὶ τούτῳ νομοθετήσαντος. καὶ ὅρα θαυμασίον, ὅτι κατὰ μὲν τῷ μεθεορτάζοντος νεομοθέτητο, εἰ μὴ πρόφαστιν ὅτος ἀναγκαιοτάτην προβάλλοιτο¹⁾ κατὰ δὲ τῷ προεορτάζοντος οὐδὲν ὀριζο ἐπιτίμιον. ὁ δὲ ἴωντις φησὶν, ὅτι ἀναστοι¹⁾ 1) Io. 13, 4. 12. ἀπὸ τοῦ δεῖπνης, καὶ νίψας τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν πάλιν ἀνέπεσε. παρεῖθι γὰρ τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισαῖς τοιτὶ τὸ κεφάλαιον, οὐ κάριν αὐτὸς

¹⁾ προβάλλοιτο. Cod. A.

quemadmodum in enarratione euangelii eius Deo donante referemus.

Vers. 21. *Et edentibus — me traditurus est.*

Marcus vero addidit, Qui manducat mecum: ne suspicarentur quod vnum diceret eorum qui crediderant, qui non esset vnum de duodecim discipulis. Simul quoque Iudee clanculum testabatur se nosse cor eius. Etenim pedes etiam eius lauit, ad poenitentiam eum reuocans, quamquam ille in duritia permanxit. Traditionem autem intellige proditionem. Tradidit enim cum in mortem, et insidiatoribus hunc prodidit.

Vers. 22. *Et contristati — domine?*

Haec etiam Marcus dixit, Elegit autem Christus, ut caeteri omnes timerent ac contristarentur, quo perditus discipulus conuerteretur. Quare autem caeteri anxii erant, quum nihil tale sibi consci essent? Quia praceptor maxime credebat tanquam veracissimo, et timebat quisque ne forte talis euaderet mente excaecatus.

Vers. 23. *At ille — tradet.*

Ponit quoque insigne quo posset ille dignosci. Marcus vero dixit, Vnus ex duodecim qui intingit mecum in catinum. Hoc autem Saluator ad Iudee confusione adduxit. Adeo enim praceptor despexerat, ut iam eum non vereretur, sed cum eo intingeret. Catinus autem est lancis genus.

Vers. 24.

²⁾ τριβλίον· σκουτέλιον, δευτέριον. Gloss. Cyril. τρυβλίον· σκουτέλιον. Lexicon. Inedit. Vid. Meurs. Glossarium Graeco - Barbarum p. 510. Erotianus χέλισπον· τρυβλίον.

τὸς ισόρησε τὰ περὶ τέττα, καθὼς ἐν τῷ ἐυαγγελίῳ αὐτοῦ θεοῦ σόντος ἔξηγησόμεθα.

Vers. 21. Καὶ ἐθιόντων — παραδώσει με.

^Ο δὲ μάρκος προσέθηκεν, ὅτι ὁ ^π ἐθιών μετ' ^π Marc. 14,18. ἐμὲ, ἵνα μὴ ὑπολάβωσιν, ως ἔνα λέγει τῶν πιστεύοντων μὲν εἰς αὐτὸν, μὴ συνηρέθμημένων δὲ τοῖς δώδεκα μαθηταῖς. ἀμα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἰάδαν αὐτῶν ἐμαρτύρεστο, ὅτι ἔγνω τὴν καρδίαν αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ τοὺς αὐτοῦ πόδας ἔνιψεν, εἰς μεταμέλειαν αὐτὸν ἐκκαλέμενος, εἰ καὶ σκληρὸς ἔμενε. παραδόσιν δὲ νόει, τὴν πρεστίαν. παρέδωκε γὰρ αὐτὸν εἰς θάνατον, καὶ προδέδωκε τέτταν τοῖς ἐπιβλέπουσι.

Vers. 22. Καὶ λυπέμενοι — κύριε;

^Ταῦτα καὶ ^π μάρκος ἔρηκεν. ἐίλετο γὰρ ὁ χριστός ^π Marc. 14,19. σὸς φοβῆσαι καὶ λυπῆσαι πάντας τοὺς ἄλλας, ὑπὲρ τοῦ ἐπιτρέψαμεν τὸν ἀπολλύμενον μαθητήν. διατί δὲ οἱ λοιποὶ ἡγωνίων, μηδέν τι τοιχτον συνέδοτες ἑαυτοῖς; διότι σφόδρα τῷ διδασκάλῳ ἐπιτρεύον, ως ἀψευδεσάτω, καὶ ἐδεδίεσαν ἕκαστος, μήποτε τοις τοῖς ἀποβῆται, τυφλωθεὶς τὸν νοῦν.

Vers. 23. Ο δὲ — παραδώσει.

^Τιθησι καὶ παράσημον, εἰς διέγγωσιν αὐτοῦ. μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι ^π εἰς ἐν τῶν δώδεκα ὁ ἐμβαθεῖς ^π Marc. 14,20. πτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον, ἥγουν, ὁ ἐμβάπτων. τοῦτο δὲ ἐπήγαγεν ὁ σωτήρ πρὸς ἐντροπὴν τῆς ἰάδας. τοσοῦτον γὰρ τοῦ διδασκάλου κατεφρόνητεν, ως μηδὲ ὑποσέλλεθαι τοῦτον ἔτι, ἀλλὰ ἐμβάπτειν μετ' αὐτοῦ. τρυβλίον ²⁾ δέ εἶναι, εἶδος πίνακος.

Vers. 24. *Filius quidem -- proditur.*

Abit, hoc est, vadit, transit ab hac vita, sicut scriptum est a prophetis de ipso, quomodo vide- licet moriturus est.

Vers. 24. *Bonum — ille.*

Vtile fuisset ei quum in utero matris cresceret omnino non nasci, qui tale flagitium perpetratus erat, ut tali dignus esset futurus supplicio. Dicunt autem quidam culpa carere eum, qui quod praedefinitum erat peregit. Quibus nos dicimus, quod non quia praedefinitum erat tradidit, sed quia tradidit, ideo praedefinitum erat, Deo prae- uidente quicquid euenturum erat. Talis enim euasurus erat non a natura, sed ex voluntate.

Et quare omnino suscepit Christus in discipu- lum eum, qui talis euasurus erat? Ut manifesta fieret magnitudo bonitatis Christi et malitia pro- ditoris: quomodo ille suum proditorem salutaria docuit ac dilexit: gratiisque dignum duxit: nec ab aliis segregauit, sed omnia quae ad conuersio- nem ac correctionem eius erant, induxit: ne dicere posset, quod praeceptorem nactus non fuerat, qui volentes posset seruare. At ille quum cimnia haec consequutus fuisset, nihilominus malus per- mansit. Ex quo enim animam suam domicilium diabolo fecerat, auaritia ei aperiente, illumque introducente, non effugit scelus. Vnde tanquam non coacte, sed voluntarie factum proditorem, deplorat hunc dominus, commiseratus potius eum, qui multos suos de inopia sermones frustra audi- uerit,

²⁾ τὴν omittit. Cod. A. Mox idem dat ἀντίκειον, pro αὐτῷ.

Vers. 24. Ο μὲν ὑιὸς — παραδίδοται.

Τπόγει, ἀντὶ τοῦ, πορένεται, μεταβάνει
ἀπὸ τῆς ἐνταῦθας ζωῆς. καθὼς γέγραπται τοῖς
προφήταις περὶ αὐτῷ, πῶς μέλλει ἀποθανεῖν.

Vers. 24. Καλὸν — ἔκεινος.

Συμφέρον ἦν αὐτῷ, ἔτι ἐν³) τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς
αὐξεντί, μὴ⁴) γεννηθῆναι ὅλως, τοιώτον μυστος
ἔργοσσαδα μέλλοντι, καὶ τηλικαύτης ἀξιω-
θησομένῳ τιμωρίᾳς. Φασὶ δέ τινες, ὅτι αἰνέγκλη-
τός ἐι, τὸ προσεριπμένον ἐπιτελέσται. πρὸς οὓς
λέγομεν, ὅτι οὐ διότι προώριτο, διὰ τοῦτο προώριτο,
τῷ θεῷ προειδέτο τὸ πάντως ἀποβιτόμενον
ἔμελλε γὰρ ὄντως ἀπεβῆναι τοιώτος, οὐκ ἐκ Φύ-
σεως, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως.

Καὶ διετί παρέλαβεν αὐτὸν ὅλως εἰς μαθη-
τὴν ὁ χριστός, τοιώτον ἀποβιτόμενον; Ἰνας Φανῆ
καὶ τῆς τῷ σωτῆρος ἀγαθότητος, καὶ τῆς τοῦ
προδότης ικανίας ἡ ὑπερβολὴ, πῶς ὁ μὲν, τὸν
ἔσωτε προδότην ἐδίδασκε τὸν σωτήριον καὶ ἥγαπε
καὶ χαρισμάτων ἡγίου καὶ τῶν ἀλλων οὐκ ἐχώ-
ριζε μαθητῶν, καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐπιρεφήν
καὶ διέρθωσιν εἰσῆγεν, ἵνα μὴ δυνηθῇ λέγειν,
ὡς οὐκ ετυχε διδασκάλου, διναερένει σώζειν τὰς
βελομένους· ὁ δὲ καὶ τέτοιο πάντων ἀπολαύσας,
πάλιν ἔμενε πονηρέος. ἐπεὶ γὰρ τὴν ψυχὴν οἰκη-
τήριον τῷ διαβόλῳ πεποίηκε, τῆς φιλαργυρίας
ἀνείσθης καὶ εἰσαγαγόθης αὐτὸν, οὐκ ἐξέψυγε
τὸ ὄφος. ἔθεν ὡς οὐκ ἀναγκαῖταις, ἀλλὰ προ-
αιρετικῶς προδότην γενόμενον ταλανίζει τῷτοι ὁ
κύριος, ἐλεῶν μισθλον, παρ' ἐδὲ μὲν θέμενον

⁴⁾ Μή γεννηθῆναι ὅλως omittit. Cod. A.

uerit, et sese auaritiae ac diabolo facile capiendum tradiderit: non sane ob inefficaciam verborum praeceptoris, quae et publicanos attraxerunt et meretrices, sed propter illius segnitiem et malitiam.

Verum dicit rursus aliquis, si bonum erat Iudei si natus non fuisset, cur eum nasci permisit? Quia non malus natus est, sed mentis nequitia ac voluntatis prauitate malus effectus est: nullum autem cogit fieri bonum, ne inuoluntarie sit bonus, sed salutaria suggestio, et ea eligentem coadiuat: permittit autem vnumquemque ferri quo voluerit, utpote liberum habentem arbitrium. Et Iudas ergo non quia natus est, malus effectus est, sed quia ignavia torpuit. Qui autem mali efficiuntur, duplicein merentur uictimationem: et quia mali facti sunt, et quia a bonis nullam ceperunt utilitatem. Similiter et qui boni efficiuntur, dupli digni sunt honore, et quia boni facti sunt, et quia a malis nullum reportauerunt damnum.

Vers. 25. *Respondens — Rabbi?*

O impudentiam: interrogat tentans interim latere discipulos. A principio siquidem non interrogavit quando dixit Christus, Vnus ex vobis: putabat enim latere praeceptorem: ubi vero indicium addidit, nouit iam quod cognitus esset: sed caeteris interrogantibus, interrogat et ipse, confidens de praeceptoris benignitate, quod palam eum omnino non argueret: ideo quoque Rabbi illum vocat, hoc est magister.

Vers. 25.

⁵⁾ δέ, omittit. B.

⁶⁾ Καὶ, post ὅτι omittit. Cod. A.

⁷⁾ ἀνων. B.

⁸⁾ ἐραθύμησε. Cod. A.

τὸς πολλὸς αὐτοῦ περὶ ἀκτημοσύνης λόγως, εὐ-
χέρωτον δὲ⁵) τῇ Φιλαργυρίᾳ καὶ τῷ διαβέλῳ
γενόμενον· ἐδίδουσαν τῶν τοῦ διδάσκαλος λό-
γων, οἱ καὶ τελώνας ἐπεσπάσαντο καὶ πέρνασ-
ἀλλὰ δὶ σικίδιαν ἀπροσεξίαν καὶ πονηρίαν.

Αλλ' ἐρεῖ τις πόλιν, ὅτι⁶) καὶ εἰ καλὸν ἦν
τῷ ιδίῳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη, διατί εἴσασεν αὐτὸν
γέννηθῆναι; διότι οὐ κακὸς ἐγεννήθη, ἀλλὰ κα-
κὸς ἐγένετο, μοχθηρίᾳ γνώμης καὶ Φρυλότητι
προσαρέσεως. Θέμενα δὲ ὁ θεὸς αὐτογνάζει γενέθλαι
καλὸν, εἰ μὴ ἐκῶν⁷) εἴη καλὸς, ἀλλ' ὑποτίθησο
μὲν τὰ σωτήρια, καὶ συνεργεῖ τῷ αἰρεθμένῳ ταῦ-
ται συγχωρεῖ δὲ Φέρεθλοι γένετον, ὡς αὐτεξό-
σιν, ἐνθα βέλοιτο καὶ ὁ ιερᾶς τοίνυν, οὐκ ἐπει-
δὴ ἐγεννήθη, γέγονε κακὸς, ἀλλ' ἐπειδὴ⁸) ἐρέα-
θλοις. διπλῆς δὲ οἱ γινόμενοι πονηροὶ κολάσεως
ἄξιοι, διότι τε γεγόναστι πονηροί, καὶ διότι ἐκ
τῶν αγαθῶν οὐκ ὡφελήθησαν· ὅμοιας δὲ καὶ οἱ
γινόμενοι αγαθοὶ, διπλῆς εἰσιν ἄξιοι τιμῆς, διότι
τε γεγόναστι αγαθοὶ, καὶ διότι οὐκ⁹) ἐκ τῶν
πονηρῶν ἐβλάψησαν.

Vers. 25. Ἀποκρίθεις — ἔαββι;

Ω τῆς ἀναισχυντίας! ἐρωτᾷ, λαθεῖν τὸς μα-
θητῶν τέως παιρώμενος. ἐξ αὐχῆς μὲν γὰρ οὐκ
ηρώτησεν, ὅτε ὁ Χριστὸς ἐπεν, εἰς ἐξ υμῶν. ὥστε
γὰρ ἔτι λαυδάνειν τὸν διδάσκαλον. ὅτε δὲ καὶ
παράσημον προσέθηκεν, ἔγνω, ὅτι διέγνωσει,
καὶ λοιπὸν, τῶν ἀλλων ἐρωτησάντων, ἐρωτᾷ καὶ
αὐτὸς, θαρρῶν τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ διδάσκαλου, ὅτι
πάντως εὐκ ἐλέγχει προδίλως αὐτὸν. διὸ τοῦτο
γὰρ καὶ ἔαββι τότον ἐκάλεσεν, ἢτοι, διδά-
σκαλον.

Vers. 25. *Dicit illi, tu dixisti.*

Vide quam clementer arguat eum, terminos nobis ac regulas longanimitatis describens. Ait enim, Tu testatus es te esse. Auferendo enim, Nunquid, relinquitur, Ego sum Rabbi, quod depositionem ac confessionem significat. Christus itaque nihil praetermisit eorum quae ad correctionem spectant: ob hoc enim diuersimode suggestis ac retinuit, et per opera, et per sermones, per timorem et per obsequium. Quoniam vero nihil illum ab aegritudine reuocauit, sed penitus incurabilis permansit: eo iam relicto pergit ad caetera.

Cap. LXIV. De coena mystica.

Vers. 26. *Edentibus — corpus meum.*

Postquam legale pascha comedissent, discubentes coenabant, ut praedictum est: deinde quum surrexisset lauit pedes eorum, ut ait Iohannes: et rursus discubentes edebant. Postmodum coenam mysticam tradidit interim discipulis. Edentibus inquit illis, sumpto pane, qui videlicet appositus erat, aut altero qui similiter ei tanquam magistro erat appositus: fregit sive comminuit, et tradidit illis. Lucas vero postquam scripsit, Hoc est corpus meum, addidit: Quod pro vobis datur, sive traditur in mortem.

Egit

¹⁾ Vnde hic et supra ad versum 20. ἀναστάς; Nam in contextu Iohannis uterque Codex Euthymii habet ἐγένετο. Scilicet ex Chrysostomo. Ita enim, hunc locum interpretans, laudat. Tom. VIII.

Vers. 25. Λέγει αὐτῷ, σὺ εἶπας.

⁹Ορα, πῶς ἀνεξικάκως αὐτὸν ἐλέγχει, ὅτες
ἡμῖν καὶ πανόντας μακροδυμίας πηγήν. Φησὶ γὰρ,
σὺ κατέθου, ὅτι σὺ εἶ περιαιρεούμενον γὰρ τοῦ
μή τι, τὸ ἐγώ εἰμι δαββί, περιλείπεται, κατέ-
θεσιν καὶ ὄμολογίαν ἔμφαντον. ὁ μὲν οὖν χριστὸς
ἔδειν παρέλεγε τῶν εἰς διόρθωσιν συντεινόντων.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ διαφόρεως ὑπεμίμνησε, καὶ
κατέτιχε, καὶ διέργων, καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ
φύσεως, καὶ διὰ θεραπείας, καὶ διὰ πάντων.
ἐπεὶ δὲ ἔδειν αὐτὸν ἀφίσαι τὰ νοσήματας, καὶ παν-
τάπασιν αἰνιατος ἔμενε, λειπὼν, ἐκεῖνον ἀφεῖς,
ἐπὶ τὰ ἔχης τρέπεται.

ΚεΦ. ΞΔ. Περὶ δείπνου μυσικοῦ.

Vers. 26. Ἐθιόντων — σᾶμά με.

Μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν πάσχα, κατακλι-
θέντες ἐδείπνουν, ὡς προείρεται ἐπειρ^ρ) ἀνα-^ρ Ιο. 13, 4.
ςας²) ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ ια-
ίνυντος Φησὶ, καὶ αὐθὶς ἀναπεσόντες ἥθιον^ρ ἔπει-
τα μεταξὺ παρέδωκε τὸ μυσικὸν δεῖπνον τοῖς μα-
θηταῖς. Ἐθιόντων, γάρ Φησὶ, αὐτῶν, λαβὼν
ἄρτον, δηλαδὴ, τὸν παρακείμενον αὐτῷ, ἢ καὶ
ἔτερον συμπαρακείμενον, ὡς διδασκάλῳ, ἐκλα-
σει, εἴτουν, συνέθρυψε, καὶ μετέδωκεν αὐτοῖς.
ὁ δὲ λεκᾶς γράψας, ^{q)} τέτο ἐξι τὸ^ε ²) σᾶμά μου, q) Λuc. 22, 19.
προσέθηκε, τὸ ὑπέρ ὑμῶν διδόμενον, ἥγουν, πα-
ραδιδόμενον εἰς θάνατον.

*
Ηυχα-

p. 414. D. consentientibus etiam Codicibus Mo-
squensisibus Chrysostomi.

²) μοῦ, omittit. B.

Egit autem gratias et nunc ante panem, et postmodum ante poculum: docens quod gratias agere oportet ante huiusmodi mysterium, quod perfectum est ad praestandum naturae nostrae beneficium. Si enim agni figurati immolatio ab interfectione liberationem, et a seruitute libertatem Iudeis praestitit, quanto maiora praestabit Christianis veri agni immolatio. Simul etiam ostendens, quod yltroneus ad passionem veniret, et praeterea docens nos gratias agere in omnibus quae patimur.

Sicut autem pictores in una tabula et lineas supponunt, et picturas adumbrant, et colores superinducunt ac formant: ita quoque Christus in eadem mensa et figuratum ac vimbratile pascha subscriptis, et verum ac perfectum apposuit. Et quia caedes agni legalis caudem rationalis agni praefigurabat: oportebat omnino vimbram euangelizare, apparente sole, et figuram cedere, adueniente veritate.

† Dicitur hoc mysterium etiam Participatio, quia participamus haec sacramenta. Dicitur et Communio, quia Communicamus et Christo et nobis inuicem per ea: et incorporamur Christo, et membra inter nos inuicem efficiuntur. Non autem corrumputur ista, neque in secessum abscedunt, sed in substantiali coaſſumuntur spiritualem eius qui participat. Et sicut non aliud corpus et sanguis sunt a corpore et sanguine eius qui participat: ita rursum neque aliud corpus et sanguinem dicimus a corpore et sanguine domini: Hoc enim est

³⁾ Cod. A. fluunt inter ἐπιτιθέασι, ἀποτιθέασι, et, quod nihil est, εὐπιτιθέασι.

⁴⁾ προσέθηκε. Cod. A.

⁵⁾ πάντων. Cod. A.

Ἡυχαριστησε δὲ νῦν μὲν πρὸ τῷ ἔργου, μετὰ
τοῦτο δὲ καὶ, πρὸ τοῦ ποτηρίου, διδάσκων, ὅτι
εὐχαριστεῖν δεῖ πρὸ τοῦ τοιότατος μυστηρίου, τελεμέ-
νη πρὸς εὐεργεσίαν τῆς ἡμῶν Φύσεως. εἰ γάρ οὐ
τοῦ τυπικοῦ ἀμνοῦ θυσία, καὶ ὁλοθρεύσεως ἀπαλ-
λαγὴν, καὶ δελείας ἐλευθερίαν τοῖς ἑβραιοῖς
ἐχαριστατο, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ ἀληθινοῦ τοῖς
χριστιανοῖς ἀμαρτίαν δὲ καὶ δεινών, ὅτι ἐκάλεσε τὸ
πάθος ἔρχεται, καὶ προσέτι πανδέουν ἡμᾶς, εὐ-
χαριστεῖν, ἐφ' οἷς πάσχομεν.

Ωσπερ δὲ οἱ ζωγράφοι ἐπὶ τῷ αὐτῷ πίνακος
καὶ τὰς γραμμὰς³⁾ ὑποιθέασιν καὶ σκιαγραφή-
σιν, καὶ τὰ χρώματα ἐπιβάλλουσι καὶ μορφή-
σιν· ὅτῳ καὶ ὁ χριστὸς ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης
καὶ τὸ τυπικὸν καὶ σκιῶδες πάσχει ὑπέγραψε,
καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τέλειον⁴⁾ προέθηκε. καὶ
ἐπειπερ οὐ σφαγὴ τῷ νομικῷ ἀμνῷ τὴν σφαγὴν
τοῦ λογικοῦ ἀμνοῦ πρεσεμήνυεν, ἔδει⁵⁾ πάντως τὴν
σκιὰν ἀφανιδῆναι, φανέντος τῷ ἡλίου, καὶ τοὺς
τύπους ὑποχωρῆσαι, τῆς ἀληθείας ἐλθούσης.

[Ἐπὶ⁶⁾ τούτων μετάληψις μὲν λέγεται, διό-
τι μεταλαμβάνομεν αὐτῶν· κοινωνία δὲ, διότι
κοινωνεῖμεν καὶ τῷ χριστῷ καὶ ἀλλήλαις δι αὐτῶν,
καὶ σύσσωμοι γινόμεθα⁷⁾ χριστοῦ καὶ μέλη ἀλλή-
λων. ὅτε δὲ φθείρεσται, ὅτε εἰς ἀφεδρῶνα χω-
ρεῦσιν, ἀλλ' εἰς σύναστιν ἀναλίσκονται· ὅσιώδη
τῶν μεταλαμβανόντων. καὶ ὥσπερ οὐχ ἔτερον
παρὰ τὸ πρότερον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ μεταλαμ-
βάνοντος γίνονται, ὅτως ἐδὲ πάλιν ἔτερον σῶμα
καὶ αἷμα παρὰ τὸ τοῦ δεσπότου⁸⁾ τοῦτο φαμέν.
τοῦτο γάρ, φησι, ἐξ τοῦ σῶμά μοι. [καὶ⁹⁾ αὖθις,

τοῦτο

⁶⁾ Inclusa in margine habent. A. B.

⁷⁾ γενόμεθα. Cod. A.

⁸⁾ τοῦτο, post δεσπότα abest. Cod. A.

⁹⁾ Inclusa omittit. Cod. A.

est corpus meum inquit. Et rursus: Hic est enim sanguis meus. Est autem supernaturale verbum. Et quanquam Magnus Basilius exemplaria haec esse dixit: hoc tamen est priusquam sanctiscentur et gratiam accipient. Vide autem quomodo e naturalibus supernaturalia fiant. Naturalis siquidem cibus est ac potus panis ac vini quae praeponuntur: supernaturalis vero, efficax horum operatio. Primum autem lauit pedes discipulorum, deinde eos mysterii huius fecit esse participes: ut discamus, quod primum purificari eos oporteat, deinde participare.

† Carbonem vidit Iesaias: Carbo autem non est simpliciter lignum, sed lignum ignitum. Illuminat quidem carbo huius mysterii eos qui digni sunt: indignos vero inflamat, iuxta duplarem ignis operationem. Inflamat autem puniendo et absumento.

Vers. 27. *Et sumpto — v. 28. testamenti.*
Noui testamenti, siue nouae legislationis. Si quidem sanguis figuratiui agni, veteris erat testamenti: sanguis autem veri agni, est noui.

† Vel hoc dixit, propter sanguinem de quo in veteri testamento fit sermo. In Exodo enim dicitur quod postquam Moses vitulos immolasset, dimidium sanguinem effudit in craterem: sumptuunque testamenti librum legit audiente populo: et dixerunt: Omnia quaecunque loquutus est dominus faciemus, et obedientes erimus. Sumpto autem Moses sanguine aspersit populum, et ait: Ecce sanguinem testamenti quod pepergit vobiscum domi-

³⁾ Aliud scholium incipit a vocabulo ζυθρων, diuersum a priori in Cod. A. Id autem superioribus jungit. B.

τέτο γάρ ἐσι τὸ αἴμα μου.] ὑπερφυῆς δὲ ὁ λόγος.
 εἰ δὲ καὶ οἱ μέγας βασίλειος αἰτίτυπος ταῦτα εἶπε,
 ἀλλὰ πρὸ τῷ σίγιαθῆναι, καὶ πρὸ τῷ τὴν χάριν
 λαβεῖν. ὅρα δὲ, πῶς ἐκ τῶν κατὰ Φύσιν ἐν τοῖς
 ὑπὲρ Φύσιν γινόμεθα. κατὰ Φύσιν μὲν γάρ, η̄
 τοῦ προκειμένου ἀρτου καὶ οἴνου βρῶσις καὶ πόσις
 ὑπὲρ Φύσιν δὲ, η̄ τούτων ἐνέργεια τε καὶ δύναμις.
 ἐνιψε δὲ πρῶτον τεὺς πόδας τῶν μαθητῶν, εἴτα
 τούτοις τῷ μυσηρίου τούτῳ μετέδωνεν, ἵνα μάθω-
 μεν, ὅτι χρὴ πρῶτον καθαίρεσθαι, εἴτα μετα-
 λαμβάνειν.

"Ανθρακας¹⁾ εἰδεν²⁾ ήσαίς. ἀνθραξ δὲ, 8³⁾ Ies. 6, 6.
 ξύλον ἐσὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ πεπυρακτωμένον· φω-
 τίζει μὲν τὰς αξίους. [Φλέγει²⁾ δὲ τοὺς ἀναξί-
 ους,] κατὰ τὴν διπλῆν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν· φλέ-
 γει δὲ, τῷ κολάζειν καὶ συντήκειν.]

Vers. 27. Καὶ λαβὼν — v. 28. διαθήκης.

Tῆς καινῆς διαθήκης, ἥτοι, τῆς νέας νομοθεσίας.
 τὸ μὲν γάρ αἷμα τοῦ τυπικοῦ ἀμνοῦ, τῆς παλαι-
 ἃς ἥν διαθήκης· τὸ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνὸς, τῆς
 νέας ἐξίν.

[³⁾ H³⁾ τοῦτο εἴπει διὰ τὸ αἷμα τὸ τῆς παλαι-
 ἃς διαθήκης. ἐν τῇ ἔξοδῳ⁴⁾ γάρ μοσχάρια θύσας⁵⁾ Exod. 24, 6.
 μωϋσῆς, τὸ ἥμισυ τῷ αἵματος ἐνέχεεν εἰς⁴⁾, κρα-
 τῆρα, καὶ λαβὼν τὸ βιβλίον τῆς διαθήκης,
 ἐνέγνω εἰς τὰ ὡτα τῷ λαοῦ· καὶ εἶπαν· πάντας,
 ὅσα ἐλάλησε κύριος, ποιήσομεν καὶ ἀκολούθεια.
 λαβὼν δὲ μωϋσῆς τὸ αἷμα, κατεσκέδεστε τῷ λα-
 οῦ, καὶ εἶπεν· ίδού τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἣς διέθετο
 κύριος

²⁾ Inclusa omittit Cod. A. Hentenius ita reddidit,
 ac si post μὲν legerit, οὖν δὲ ἀνθραξ τοῦ μυσηρίου
 τούτου. Certe sine istis nulla est accommodatio
 ad hunc locum.

³⁾ Inclusa in calce paginae habet Cod. A.

⁴⁾ εἰς τὸν πρατῆρα. Cod. A.

dominus de omnibus his sermonibus. Erat itaque sanguis ille sigillum siue signaculum testamenti, ac testimonium et confirmatio foederis populi.

Vers. 28. *Qui pro multis effunditur.*

Ille quidem sanguis pro solis effundebatur Hebraeis: hic autem pro omnibus hominibus. Multos siquidem hic dicit omnes: nam omnes multi sunt. Vel Multis, dixit comparatione gentis horum Hebraeorum: illis enim plures sunt hi, qui ex omnibus liberantur et saluantur, propter quos Christus mortuus est.

Vers. 28. *In remissionem peccatorum.*

Ille siquidem in salutem tantum primogenitorum effundebatur: hic autem in remissionem peccatorum omnium hominum. Vide ergo quanto veteribus maiora sint noua mysteria. Aptissime vero nominauit hic Testamentum propter approximantem mortem: testantur enim qui moriuntur. Itaque sicut vetus testamentum hostias et sanguinem habebat: ita sane et nouum, corpus videlicet et sanguinem domini.

Non dixit autem, Haec sunt signa corporis mei et sanguinis mei: sed, Haec sunt corpus meum et sanguis meus. Oportet ergo non ad naturam eorum quae proponuntur aspicere, sed ad virtutem eorum. Quemadmodum enim supernaturaliter assumptam carnem deificauit (si ita loqui liceat) ita et haec inestabiliter transmutat in ipsum viuifi-

⁵⁾ Sex priora vocabula omisit interpres.

⁶⁾ Λάγει, pro παλαιῷ. Cod. A.

κύριος πρὸς ὑμᾶς περὶ πάντων τῶν λόγων τέταν.
ἢν οὖν ἐκεῖνο τὸ αἷμα, σφραγίς τῆς διαθήκης, καὶ
μαρτύριον, καὶ βεβαίωσις τῆς συνθήκης τῇ λαοῦ.]

Vers. 28. Τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

Περὶ⁵⁾ πολλῶν, ἀντὶ τῇ, ὑπὲρ πολλῶν. ἐκεῖνο
μὲν γὰρ τὸ αἷμα ὑπὲρ τῶν ἑβραιῶν μόνων ἐξεχεῖ-
το· τοῦτο δὲ, ὑπὲρ πάντων αὐθέρωπων. πολλοὺς
γὰρ, τοὺς πάντας ἐνταῦθα⁶⁾ καλεῖ. καὶ γὰρ οἱ
πάντες, πολλοί. οὐ πολλῶν εἴπε, πρὸς συγκρισιν
τῇ τῶν ἑβραιῶν ἐθιτες. πλέον γὰρ αὐτῶν, οἱ ἐξ
απάντων ἐλευθερόμενοι καὶ σωζόμενοι, διὶς οὐς οἱ
χριτὸς ἀπέδιδαν.

Vers. 28. Ἐις ἄφεσιν ἀμαρτιῶν.

Εκεῖνο μὲν γὰρ εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων
μόνων ἐξεχεῖτο· τότε δὲ, εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν
τῶν πάντων αὐθέρωπων. ὅρα, πόσον εἰσὶ μεῖζονα
τῶν παλαιῶν τὰ νέα μυστήρια. προσφυέσατο δὲ
νῦν διαθήκην ἀνόματος, διὰ τὸν προσεγγίζοντας
θάνατον. διατίθενται γὰρ οἱ ἀποδιηγούντες.
ἄσπερ οὖν ἡ παλαιὰ διαθήκη θύματα καὶ αἵματα
εἶχεν· ἔτως ἀρετὴ καὶ ἡ κατὴ, τὸ σῶμα τοῦ τὸ
αἷμα τοῦ δεσπότου.

Οὐκ⁷⁾ εἴπε δὲ, ὅτι ταῦτα εἰσὶ σύμβολα τῆς
σώματός μου καὶ τοῦ αἵματός μου· ἀλλ᾽ ὅτι ταῦ-
τα εἰσιν αὐτὸ τὸ σῶμά μου, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμά
μου. λοιπὸν οὖν, χρὴ μὴ πρὸς τὴν Φύσιν τῶν
προκειμένων δέξῃ· ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν αὐτῶν.
ἄσπερ γὰρ ὑπερφυῖς ἐθέωσε τὴν προσληφθεῖσαν
σάμνια· ἔτως ἀποργύρτως μεταποιεῖ καὶ ταῦτα
εἰς

7) Hunc locum laudat Richardus Simonius ex Codicibus Parisinis in De Commentatoribus N. Test. p. 84.

viuificum corpus suum et in ipsum preciosum sanguinem suum, et in gratiam ipsorum.

Habent autem similitudinem quandam, panis ad corpus, et vinum ad sanguinem. Nam et panis, et corpus terrea sunt: vinum autem et sanguis aërea et calida. Et quemadmodum panis confortat, ita et Christi corpus hoc facit, ac magis etiam corpus et animam sanctificat: Et sicut vinum laetificat, ita et sanguis Christi hoc facit, et insuper praesidium efficitur.

Quodsi de vno corpore et sanguine omnes fideles participamus, omnes vnum sumus per ipsam horum mysteriorum participationem: et in Christo omnes, et Christus in omnibus. Qui edit inquit meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Verbum siquidem, per assumptionem carni vnitum est: haec rursus caro vnitur nobis per participationem. Facta autem sanguinis et testamenti mentione, rursum mortem suam repraesentauit, vt haec facile ab eis susciperetur, frequentissima mentione efficiens. Nam si hac, licet saepius annuntiata, ad passionis tamen nomen turbabantur: quid non passi fuissent, si hanc primum non didicissent.

Ait autem Lucas hoc quoque dixisse Christum, Hoc facite in mei recordationem: hoc inquit novum mysterium, et non illud vetus. Siquidem vetus illud mysterium in recordationem inductum est salutis Hebraeorum primogenitorum in Aegypto, ac libertatis Hebraeorum: hoc autem in recordationem domini. Per tale enim sacrificium reminiscimur, quod corpus suum pro nobis in mortem tradiderit, et sanguinem suum effuderit, ac ita continuitate memoriam renouamus.

εἰς αὐτὸ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα, καὶ εἰς τὴν Χάριν αὐτῶν.

Ἐχουσι δέ τινας καὶ ὁ ἄρτος πρὸς τὸ σῶμα, καὶ ὁ οἶνος πρὸς τὸ αἷμα ἐμφέρειαν. καὶ ὁ ἄρτος γὰρ καὶ τὸ σῶμα, γεώδη, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ αἷμα, θερμαντικό. καὶ ὁσπερ ὁ ἄρτος σηρίζεται τῷ τοιεῖ, καὶ πλέον, ἀγιάζεται τὸ σῶμα καὶ ψυχήν. καὶ ὁσπερ ὁ οἶνος εὐφραίνεται τῷ τοιεῖ, καὶ πλέον, γίνεται φυλακτήριον.

Εἰ δὲ ἐνὸς σάματος καὶ αἵματος οἱ πάντες πιστοὶ μεταλαμβάνομεν, οἱ πάντες ἐν ἐσμεν, διὸ τῆς αὐτῆς τῶν αὐτῶν μυστηρίων μεταλήψεως, καὶ ἐν χριστῷ πάντες, καὶ ὁ χριστὸς ἐν πᾶσιν. ὁ τρώγων¹ μου, γάρ Φησί, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου²) Ιο. 6, 56. τὸ αἷμα, ἐν ἑμοὶ μένεται, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. ὁ μὲν γάρ λόγος ἡνώθη τῇ σάρκι, διὸ τῆς προσλήψεως αὐτῇ δὲ πάλιν ἐνοῦται ἡμῖν, διὸ τῆς μεταλήψεως. αἵματος δὲ καὶ διαθήκης μνήμονεύσας, τὸν θάνατον αὐτῷ πάλιν ἐνέφηνε, τῇ πυκνότητι τῆς μνήμης εὐπαράδεκτον αὐτοῖς τότεν καθισῶν. εἰ γάρ, καὶ πολλάκις τότε προκαταγγελθέντος, ομως παρ' αὐτῷ τὸ πάθος ἐθεραψήθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον, μηδὲν προμαθόντες;

Λουκᾶς δὲ λέγει, καὶ τότε εἰπεῖν τότε τὸν κύριον, ὅτι τότε³) ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνη. ν) Luc. 22, 19. σιν, τότο, Φησί, τὸ καινὸν μυστήριον, καὶ μὴ ἐκεῖνο, τὸ παλαιόν. ἐκεῖνο μὲν γάρ τὸ θυσίασμα, εἰς ἀνάμνησιν ἐγίνετο τῆς ἐν αἰγύπτῳ σωτηρίας τῶν ἰβραϊκῶν πρωτοτόκων, καὶ τῆς τῶν ἰβραϊκῶν ἐλευθερίας⁴ τότε δὲ, εἰς ἀνάμνησιν τῷ δεσπότου. διὸ τῆς τοιαύτης γάρ θυσίας ἀναμιμησκόμεθα, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξέχεε, καὶ τῇ συνέχειᾳ τὴν μνήμην ἀναγεούμεθα.

Vidisti quo pacto discipulos a veteri sacrificio in nouum transtulerit? nam quae est deinceps imaginis utilitas, verum iam exemplar habentibus? Dicit autem Chrysostomus, quod Christus tunc primus participauit mysterium, ne molestum eis esset, quod carnem et sanguinem participare eos hortaretur: cuius etiam signum erat quia dixit.

Vers. 29. *Dico — patris mei.*

Quod si poculum participauit, utique et panem. Posthac vero, id est, ab hac hora. Diem autem illum vocat tempus post resurrectionem, quando edit et bibit cum discipulis: quod etiam ipsi sumentes pro certo resurrectionis indicio, dicebant, Qui manducauimus et bibimus cum eo. Nouum vero, id est nouo et admirando modo. Quum enim corpus haberet immortale, nec amplius cibo egeret aut potu, comedit tamen et bibit: non ob necessitatem, sed ob certitudinem, ne phantasma videretur. Regnum autem vocat potestatem datum sibi tanquam homini post resurrectionem. Data est mihi inquit omnis potestas in celo et in terra. Patris tamen mei dicit, hoc est, quod a patre mihi datum est. Hoc autem dixit, quia ad illum refert omnia quae sunt.

Similiter et Marcus scripsit, Quando bibam illum nouum in regno Dei. Praeterea Lucas, donec regnum Dei veniat: vocantes hi similiter Regnum, praedictam potestatem. Lucas etiam de legali pascha Christum ait dixisse, Non edam ex eo donec compleatur in regno Dei, quod videlicet

8) Tom. VII. p. 783. B.

9) "Oīs, pro oītiveg dat Cod. A.

Εἰδες, πῶς μετέθηκε τοὺς μαθητὰς ἀπὸ πῆς
παλαιᾶς θυσίας ἐπὶ τὴν νεανῆν. ποιεὶς γὰρ εἰκό-
νος ἔτι χρείας, τοῖς ἥδη τὸ πρωτότυπον ἔχοσι;
Φησὶ δὲ⁸⁾ ὁ χρυσός σφραγίς, ὃς καὶ ὁ χριστὸς πρῶτος
τότε μετέσχε τοῦ μυστηρίου, ἵνα μὴ ἀπδιθᾶσι,
σαρκὸς καὶ αἵματος μεταλαβεῖν ἐπιτρεπόμενοι,
καὶ τούτου δὲ τεκμήριον, τὸ εἰπεῖν αὐτὸν·

Vers. 29. Λέγω — πατρός μου.

Ἐξ δὲ τοῦ ποτηρίου μετέσχε, μετέλαβεν ἄρα
καὶ τοῦ ἀρτου. τὸ μὲν οὖν ἀπάρτι, σημαίνει τὸ
ἀπὸ τοῦ νῦν. ἡμέραν δὲ ἐκείνην λέγεται, τὸν μετὰ
τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ναΐρον, ὅτε ἐφαγε καὶ ἐπιει-
μετὰ τῶν μαθητῶν, ὁ καὶ αὐτοὶ ποιήμενος τῆς
ἀνατάστεως αὐτοῦ ἀπόδειξιν, ἔλεγον, ⁹⁾ οἵτινες ¹⁰⁾ Αἴτ. 10, 41.
συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ. ναΐρον δὲ, αὐτὸν
τοῦ, ναΐρως καὶ παραδόξως. τοῦ σώματος γάρ
αὐθανατιδέντος, καὶ μηκέτι δεομένης βράστεως ἢ
πόστεως, ἐφαγε καὶ ἐπιειν, ἢ διὰ χρείαν, ἀλλὰ
διὰ¹¹⁾ πληροφορίαν, τοῦ μὴ Φάσμας δοκεῖν. βασι-
λεῖαν δὲ καλεῖται, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξεσίαν, αἱ
αὐθεώπω, μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ἐδόθη¹²⁾ μοι, γάρ¹³⁾ γ) Matt. 28, 18.
Φησι, πᾶσα ἐξουσία ἐν δρανῶ καὶ ἐπὶ γῆς. τοῦ
πατρός μου δὲ, τούτει, τῇ ὑπὸ τοῦ πατρός μου
δοθεῖσῃ μοι. τοῦτο δὲ ἐπει, καὶ διότι πρὸς αὐτὸν
αὐτοφέρεις πάντα τὰς ἑαυτοῦ.

Οροίως δὲ καὶ μάριος ἐγραψεν, ὅταν¹⁴⁾ αὐτὸς¹⁵⁾ Marc. 14, 25.
τὸ πίνω ναΐρον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. ναὶ μὴν
καὶ λουκᾶς, ἔως ὅτου¹⁶⁾ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐλθῇ¹⁷⁾ a) Luc. 22, 18.
βασιλείαν καὶ οὗτοι, τὴν δηλωθεῖσαν, λέγοντες,
ἐξουσίαν. ὁ δὲ λουκᾶς ἔτι καὶ περὶ τοῦ ιομικοῦ
πάσχα Φητὶν εἰπεῖν τὸν χριστὸν, ὅτι οὐ¹⁸⁾ μὴ Φά- b) Luc. 22, 16.
γω ἐξ αὐτοῦ, ἔως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ
Ττt 3. τοῦ

¹⁴⁾ Διὰ, omittit Cod. A.

delicet erit in seculo venturo: tunc enim pascha perficiet et perfectius et purius, immolans ineffabile verbum diuinitatis et humanitatis suae, gladio doctrinae dissecans illud ac diuidens his qui sacrorum suorum doctrina digni erunt.

Quod autem vel quantum gaudium est, vt nos quidem discamus, ille vero doceat: et vna cum eisipsis eius discipulis verbum participemus, sicut ait Gregorius Theologus. Pulcherrima est de tali pascha philosophia. Sed de his hactenus.

Nunc autem Lucae verba tractanda sunt ac concilianda, quatenus possibile fuerit. Ait enim ille Christum primo quidem sumpsiisse poculum et gratias egisse ac dixisse. Accipite hoc et diuidite inter vos. Deinde sumpsiisse panem et gratias egisse ac diuisisse: similiter autem et poculum ipsum. Vnde videtur de duobus loqui poculis. Non est autem ita, sed primum quidem sumpsit poculum et benedixit ac dixit: Accipite hoc et diuidite inter vos. Deinde quum addidisset, Nequaquam bibam de hoc fructu vitis donec regnum Dei veniat: timore mortis suae turbauit eos. Ut autem verisimile est, facta concertatione ac confusione, repositum est poculum. Deinde aliquanto post tempore facta sunt quae sequuntur, siue panis siue poculi traditio. Quum enim dixerit euangelista de pane, quod ubi gratias egisset fregit ac dedit eis: dein-

³⁾ ποσότις, pro πόσις. Cod. A. Hentenius videtur legisse: τις δὲ καὶ πόση ἡ ἀπόλαυσις, aut πόση τις η. Sed ea, quam nos exhibuimus, est vnicē vera lectio. Ita enim ad verbum apud Gregor. Nazianz, p. 258. circa fin.

³⁾ Δε, omittit Cod. A.

⁴⁾ Miror sane, in Codicibus Graecis N. T. hic tantum deprehendi consensum, in loco sane difficillimo.

τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ, τῇ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. καὶ τότε γὰρ ἐπιτελέσει τὸ πάσχα τελεώτερόν τε καὶ καθαράτερον, θύων τὸν ἀπόρρητον λόγον τῆς Θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, τῇ μαχαιρᾷ τῆς δίδασκαλίας, καὶ διαιρῶν αὐτὸν καὶ διανέμων τοῖς ἀξίοις τῆς τοιαύτης μυσταγωγίας.

Tis δὲ η²) πόσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις; ἡμῶν μὲν, τὸ μαθήτην ἐκείνου δὲ, τὸ διδάξαντα καὶ κοινωνεῖσθαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸν λόγον, ὡς ὁ Θεολόγος Φησὶ γρηγόριος, καλλιτελεῖ περὶ τοῦ τοιούτου πάσχα Φιλοσοφήσας. ἀλλὰ καὶ περὶ τάτων μὲν εἰς τοτεῦτον.

Τὰ δὲ τοῦ λουκᾶ ἔητὰ μεταχειριζέον καὶ συμβιβασέον, ὡς οἶσι τε. λέγει γὰρ ἐκεῖνος, τὸν χειρὸν πρῶτον μὲν^{c)} λαβεῖν ποτήριον, καὶ εὐχαριστῆσαι^{c) Luc. 22, 17.} σαὶ, καὶ εἰπεῖν λάβετε τότο, καὶ διαμερίσατε^{19. 20.} ἑαυτοῖς· εἴτα λαβεῖν ἄρτον, καὶ εὐχαριστῆσαι,
καὶ διανεῖματι. ὥσαύτως³⁾ δὲ καὶ τὸ ποτήριον. καὶ
δοκεῖ περὶ⁴⁾ δύο ποτηρίων λέγειν. οὐκ ἔτι δὲ τοῦτο. ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐλαβε ποτήριον, καὶ ἡγαρίζησε, καὶ εἰπεῖν λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε^{d) Luc. 22, 18.} ἑαυτοῖς· εἴτα προθεῖσι, ὅτι⁴⁾ οὐ μὴ πιὼν ἀπὸ^{d) Luc. 22, 18.}
τῷ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἔως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ· τῷ φόβῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ διετάραξεν αὐτούς· οἷα δὲ εἰκὼς, διατριβῆς καὶ συγχυσεως γενομένης, ἀπέθετο τὸ ποτήριον· εἴτα,
καιροῦ τίνος διελθόντος, γεγόνασι τὰ ἔξης, ἢτε τοῦ ἄρτου, καὶ ἡ τοῦ ποτηρίου μετάδοσις. εἰπὼν
γὰρ ὁ^{c)} εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ ἄρτου, ὅτι εὐχα-^{e) Lud. 22, 19.}
ριστῆσας ἔκλασε, καὶ ἐδωκεν αὐτοῖς· εἴτα ἐπαγγε-

Ttt 4 γῶν,

mo. Modo autem ad manus est Euangeliarium Gothanum Ms., quod versum 17. et 18. omittit. Letio est τῇ μαγάλῃ ε. πρωΐ. Incipit in hoc Codice fol. 150.

deinde subiunxerit, similiter et poculum ipsum ostendit quod illud ipsum fuit poculum quod prius acceperat. Non enim simpliciter dixit, similiter et poculum: sed, similiter et poculum ipsum, addito videlicet articulo, et rem de qua facta est mentio significando. Praeterea quod subiungitur, Hoc ipsum poculum nouum testamentum est in meo sanguine: etsi scabrosa loquutio videatur, nihil tamen differt a dicto sermone, quem Matthaeus et Marcus scripserunt. Illi siquidem dixerunt, Hic est sanguis meus qui est noui testamenti, hoc est, qui nouum tradit testamentum. Hic autem ait, Hoc ipsum poculum nouum testamentum est, quod ego nunc testor praecipiens vobis, ut ita faciatis. Hoc autem nouum testamentum est in meo sanguine: vetus enim testamentum irrationalis animalis sanguinem habebat. Similiter et quod sequitur, Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa, simile est illi quod dicitur, Qui manducat mecum: aut, Qui intinxit mecum manum in catino. Hoc autem posuit Lucas post panis et poculi diuisionem: Matthaeus et Marcus ante illam. Vnde apparet, quod hoc bis dixerit Christus, et ante mysteriorum traditionem quando in catinum intingentes edebant: et post traditionem quando rursus appositus est catinus.

Et hoc etiam magnam habet dubitationem: quo modo quum Matthaeus dixerit Christum ante traditionem mysteriorum manifestasse proditorem, respondens illi, Tu dixisti: Rursus Iohannes post mysteriorum traditionem ignorantes scribit discipulos ac hascitantes: quando et seipsum a Petro incitatum, interrogasse dicit praeceptorem, et sibi datum esse signum intinctam ossulam. Manifestum

γὰρ, ὅτις) ἀσαύτως καὶ τὸ πετήριον, ἔδεξεν, ὅτι ⁱ⁾ Luc. 22, 20.
 ἐκένο τὸ ποτήριον, ὃ πρότερον ἐλαβεν. οὐκ εἶπε
 γὰρ, ὅτι ὁσαύτως καὶ ποτήριον, ἀλλ’ ὅτι, ὁσαύ-
 τως καὶ τὸ πετήριον τῇ προσθήκη τοῦ ἀρθρου τὸ
 προεγνωσμένον δηλώσας. τὸ δὲ, τοῦτο ^{j)} τὸ ποτή- ^{g)} Luc. 22, 20.
 ριον, η̄ καινὴ διαθήκη, ἐν τῷ αἵματι μου, εἰ καὶ
 δοκεῖ δύσφρασον, ἀλλ’ ὔδεν διαφέρει τοῦ λόγου
 τοῦ ἑρθέντος ὑπὸ ματθαίου καὶ μάρκου. ἐκεῖνος
 μὲν γὰρ εἶπον, ταῦτο ἐστι τὸ αἷμα μου, τὸ τῆς
 καινῆς διαθήκης, ταῦτει, ὃ η̄ καινὴ διαθήκη πα-
 ραδίδωσιν ἔτος δὲ Φεστιν, ὅτι τοῦτο τὸ ποτήριον,
 η̄ καινὴ διαθήκη ἐστὶν, η̄ν ἐγὼ διατίθεμαν νῦν, ἐ-
 τελλόμενος υἱοῦ ὅτῳ ποιεῖν. καινὴ δὲ τότε διαθή-
 κη ἐστὶν, ἐν τῷ αἵματι μου η̄ γὰρ παλαιὸς διαθή-
 κη ἀλόγου ζώου αἷμα εἶχεν. σμικρὸς δὲ καὶ τὸ,
 πλὴν ^{h)} ιδού, η̄χειρ τοῦ παραδιδόντος με, μετ’ ^{h)} Luc. 22, 21.
 ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὁμοίον ἐστι τῷ, ὃ ἐθίων
 μετ’ ἐμοῦ, η̄ τῷ, ὃ ἐμβάψθαις μετ’ ἐμοῦ ἐν τῷ
 τρυβλίῳ τὴν χεῖρα. τέθηκε δὲ τοῦτο λουκᾶς μὲν,
 μετὰ τὴν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ ἀρτου διανομὴν,
 ματθαῖος δὲ καὶ μάρκος, πρὸ ταύτης. καὶ Φε-
 νεταῖ, ὅτι δις εἶπε τοῦτο ὁ χριστὸς, πρὸ τε τῆς
 μεταδόσεως τῶν μυστηρίων, ὅτε καὶ ἐν τῷ τρυβλίῳ
 βάπτοντες η̄θιον καὶ μετὰ τὴν μεταδόσιν, ὅτε
 τὸ τρυβλίον αὐθίς ⁵⁾ παρετέθη.

Καὶ τοῦτο δὲ πολλῆς ἀξίου ἀπορίας, πῶς, τοῦ
 ματθαίου φέραντος, ὅτι ὁ χριστὸς πρὸ τῆς δια-
 νομῆς τῶν μυστηρίων ἐφανέρωσε τὸν πρεσβότην,
 ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτὸν τὸ σὺ ¹⁾ ἐπας, αὐθίς ὁ ⁱ⁾ Matt. 26, 25.
 ιωάννης, ¹⁾ μετὰ τὴν διανομὴν, ἀγνοοῦντας ἰσορροπής ^{k)} Io. 13, 23-26.
 τοὺς μαθηταίς, καὶ ἀπορουμένους, ὅτε καὶ ἴσα-
 τὸν, ὑπὸ πέτρου παρερμηθέντα, διερωτήσαι λέ-
 γει τὸν διδάσκαλον, καὶ δεδημητριάδειον τὸ βαφὲν

Τττ 5

ψ. ωμίον.

⁵⁾ Ηθίς μετετέθη. Cod. A. Codici B. accedit et iam verlio Hentenii.

festum enim est, quod hoc postea factum est. Nam accepta, inquit, ille ossula, exiuit continuo: Caeteris quidem enarratoribus nulla cura digna apparuit praesens quaestio: nos autem quod post multos labores intelleximus, in medium asseremus. Percepiimus sane quod ante paneum et poculum discipulis pariter interrogantibus, Christus signum dedit commune, Qui intinxit inquit mecum: et, qui intingitur. Siquidem omnes et intinxerant, et adhuc intingebantur. Deinde proditore singulariter interrogante, addidit particularius dicens, Tu dixisti. Sed prius quidem indicium magis obumbravit, secundum autem, minus quidem, attamen etiam hoc benignitate obumbravit: ut Iudas cognito tam a communiori signo, quam a particulariori quod non lateret, poenitentia duceretur antequam caeteris discipulis manifestaretur. Verum hi neque a priori indicio, neque a posteriori intelligere potuerunt quis esset proditor: illud enim, Tu dixisti, aenigmati simile erat. Nec enim manifeste confessus erat, Ego sum, sed per interrogationem Nunquid ego sum? Itaque tacuerunt, ne quo modo tanquam insensatis exprobraret Christus: Nam et hoc alibi passi sunt. Iudas vero a secundo quidem indicio intellexit, quod a Christo cognitus esset: putans tamen se discipulis nondum manifestatum esse, quum illi non intellexissent, ignorantem se finxit, sumpta a clementia praceptoris fiducia. Post diuisiōnem autem mysteriorum rursus saluator de proditione testatur siue protestatus est, veluti scripsit Iohannes, ut vel sic Iudas tantam expertus longanimitati

⁶⁾ Δῆλον γάρ, ω;. Haec omittit Cod. A.

⁷⁾ "Ετι, omittit Cod. A. Forte Euthymius etiam dederat, εὐβαπτού, pro εὐβάπτουτο.

Ψαμίον. δῆλον⁶⁾ γάρ, ὡς ὑπερον τῇτο γέγονε.
 λαβὼν¹⁾ γάρ, Φησι, τὸ Ψαμίον ἐκέντος, εὐθέως¹⁾ Io. 13, 30.
 ἔξηλθε. τοῖς μὲν οὖν ἄλλαις ἔξηγηταις φρεμιᾶς
 ἐπιτασίας ιζιώθη τὸ παρὸν ζήτημα· Φιλοπονή-
 σασι δὲ ἡμῖν, ὃ διεγνώθη, ἕρθησεται. νεονήκαμεν
 γάρ, ὅτι πρὸ τοῦ ἀρτου καὶ τοῦ ποτηρίου τῶν
 μαθητῶν κοινῶς ἐρωτησάντων, ὁ χειρὸς περῶτον
 μὲν ἔδωκε γνώρισμα κοινότερον τὸ, ὁ ἐμβάψαψας
 μετ' ἐμοῦ, καὶ ὁ ἐμβαπτόμενος. καὶ γάρ πάντες
 καὶ ἐνέβαψαν καὶ ἐνεβάπτοντο⁷⁾ ἔτι. εἶτα τοῦ
 προδότου ἴδικῶς ἐρωτήσαντος, προσέθηκεν ἴδικά-
 τερον τὸ, σὺ εἶπας. ἄλλα τὸ μὲν περῶτον γνώρισ-
 μα πλεῖον συνεσκίασο, τὸ δεύτερον δὲ, ἔλαττον.
 ὅμως δὲ καὶ τοῦτο συνεσκίασο, διὰ φιλανθρωπί-
 αν, ὡς ἀν ἀπὸ τε τοῦ νοικοτέρου καὶ τοῦ ἴδικωτέ-
 ρου γνοὺς ὁ⁸⁾ ιούδας, ὅτι οὐ λέληθε, μεταμελη-
 θείη πρὸ τοῦ διαγνωθῆναι τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς.
 ἄλλοι δὲ τοι μὲν, οὔτε ἀπὸ τοῦ πρώτου γνωρίσμα-
 τος, οὔτε ἀπὸ τοῦ δευτέρου δυνηθέντες νοῆσαι,
 τίς ὁ προδότης ἐσί τὸ γάρ, σὺ εἶπας, αἰνίγματι
 ἐώνει· γάρ δὲ γάρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ὠμολόγησεν,
 ὅτι ἐγώ εἰμι ἄλλα κατ' ἐρώτησιν, μήτι ἐγώ εἰμι
 ἱσύχασαν, μήποτε⁹⁾ καὶ προσονειδιωτῶσιν, ὡς
 αἰνότοις καὶ γάρ καὶ ἄλλοτε τοῦτο πεπόνθεσιν.
 Ιερᾶς δὲ, ἀπὸ τοῦ δευτέρου γνωρίσματος συνῆκε
 μὲν, ὅτι διεγνώθη τῷ χρισῷ· λογισάμενος δὲ,
 ὅτι οὐπώ τέως τοῖς μαθηταῖς πεφανέρωται, μη
 νεοηκόσιν ἔτι, τὸν αὐγοοῦντα προτεποιεῖτο, τῆς
 τοῦ διδασκάλου καταθερέων αὐτεξικαῖας· μετὰ
 δὲ γε τὴν τῶν μυστηρίων διανομὴν, πάλιν ὁ σωτῆρ
 ἐμαρτύρησεν, ἥγουν, διεμαρτύρατο περὶ τῆς προ-
 δοσίας, ὡς ὁ ἰωάννης ἔγραψεν, ἵνα ὁ ιερᾶς, τοσ-
 αύτης

8) 'Ο, omittit. B.

9) Καὶ omittit Cod. A.

nimitatem, nec manifeste traductus, neque mysteriis frustratus, sed aequa cum discipulis horum particeps effectus, melior ac mente sanior efficeretur. Statim ergo discipuli, iam vterius tolerare nequeentes: plurimum enim anxii erant, et ad se inuicem respiciebant, haesitantes de quo diceret: ipsi quidem interrogationem facere ausi non sunt, ob eam quam paulo ante diximus causam: sed hanc Petrus Iohanni commisit, tanquam maxime a praeceptore dilecto, et tunc in eius sinu recumbenti: at ille conuersus, et cum reuerentia super pectus eius recidens: in aurem interrogauit. Et tunc saluator cognito quod Iudas incurabilis permaneret: nec sic quidem publicauit eum: sed respondit et ipse in aurem, Ille est, cui ego intinctum panem porrexero: et intinctum panem dat Iudee Simonis Iscariotae. Sciens ergo Iudas quod hoc signum erat, tum a secreta Christi ad Iohannem colloquitione, tum quia soli ipsi talis ossula data erat: haec enim alia erat a pane, qui omnibus diuisus est: Praeterea quum audisset, Quod facis, fac citius: hoc est, quod cogitatione facis, persicito et opere: siquidem tempus iam approxinuabat. Quanquam adhuc discipulis ignota erant et quae de ossula erant, vt pote soli Iohanni secreto dicta. Alius itidem sermo incertus erat ad quid dictus esset: quidam enim, inquit, putabant quia loculos habebat Iudas, quod diceret ei Iesus, Emere ea quae ad festum uobis necessaria sunt, aut pauperibus, vt aliquid daret. Tunc itaque non ferens infamiam, suspicatus est enim, quod omnibus

¹⁾ Καὶ μηδέ. Cod. A.

²⁾ Τῶν μαθητῶν. Cod. A.

ἀντης αἰξιωθεὶς μακροδυμίας, καὶ μὴ προδῆλως
 παραδειγματιῶν,¹⁾ μηδὲ τῶν μυστηρίων αἴπελα-
 θεὶς, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπίσης τοῖς²⁾ μαθηταῖς
 μετασχών, γένηται βελτίων καὶ σωφρονέσερος
 εὐθὺς δὲ οἱ μαθηταὶ, μηκέτι δυνηθέντες καρπε-
 ρεῖν ἐπὶ πλεῖστον καὶ γὰρ ηγωνίων, καὶ ἔβλεπον
 εἰς ἄλλήλους, ἀπορούμενοι, περὶ τίνος λέγειν
 αὐτοὶ μὲν καὶ οὕτως οὐκ ἐτόλμησαν τὴν ἐρώτησιν,
 διὸ ἦν εἰρήναιμεν αἰτίαν τῷ ιασάντῃ δὲ ταῦτην ἐπέ-
 τρεψεν ὁ πέτρος, ὡς ἡγάπημένω μάλιστα τῷ δι-
 δασκάλῳ, καὶ αἰσκερμένω τηνικαῦτα ἐν τῷ κόλ-
 πῳ αὐτοῦ ὁ δὲ μεταεραφεὶς, καὶ ἐπιπεσῶν ἐπὶ³⁾
 τὸ σῆθος αὐτοῦ, μετ' εὐλαβείας ἡρώτησεν εἰς τὸ
 οὖς, καὶ λοιπὸν ὁ σωτῆρ συνιδὼν, ὅτι ἀνίστος ὁ
 ἴγδας μένει, οὐδὲ οὕτω μὲν ἐθεώρευεν αὐτὸν,
 ἀπεκρίθη δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ οὖς, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν,
 ὃ ἐγὼ Βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδάσω· καὶ ἐμβά-
 ψας τὸ ψωμίον ἐπιδίδωσιν· ιέδας δὲ λαβὼν τὸ
 ψωμίον, καὶ γνοὺς, ὅτι τεκμήριον ἦν αἴρο τε τῆς
 τοῦ χριστοῦ πρὸς ιασίνην κρυφίας κοινολογίας, καὶ
 ἀπὸ τοῦ μόνῳ αὐτῷ τοιοῦτον ψωμίον διατήναι· ἐτε-
 φον γὰρ ἦν τοῦτο παρὰ τὸν διαμεριζόμεντα πᾶσιν
 ἀρτον· καὶ προσέτι ἀκούσας, ὅτι³⁾ ὁ ποιεῖ,
 ποίησον τάχιον, τουτέστι, ὁ τῷ λογισμῷ ποιεῖ,
 ποίησον καὶ τῷ ἔργῳ· ἥγγισε γὰρ ὁ καιρός· εἰ
 καὶ ἔτι τοῖς μαθηταῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ ψωμίου
 ἡγύνοτο, πρὸς μόνον δημόντα κρυφίας τὸν ιασάν-
 την, καὶ ὁ λόγος ἀδηλος ἦν, πρὸς τί ἐρένθη· τι-
 γὲς,⁴⁾ γάρ Φησιν, ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον⁵⁾ Io. 13, 29.
 εἶχεν ιούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ ἵησος, ἀγόρασον
 ὁν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτὴν, ἢ τοῖς πτωχοῖς
 ἵνα τι δῷ· καὶ τοῦτο μὲν, οὐκ ἐνεγκάντην τὴν αἰσχύ-
 νην· ὑπέλαβε γὰρ ἥδη πᾶσι Φανερωθῆναι· τοῦτο
 δὲ, καὶ Φοβηθεὶς τοὺς μαθηταῖς, μήπου καὶ
 δια-

³⁾ "Οτι" umittit. B.

bus manifestatus esset, et discipulos quoque timens, ne se forsitan discerperent, exiit continuo: et ad insidiatores abiit. Haec autem omnia solus Iohannes retulit, vt pote ab aliis praetermissa.

Illud vero, Quae ad festum nobis necessaria sunt, multis enarratoribus difficultatem ingessit. Diem enim paschae iam celebrauerant, vt praedictum est: Ergo manifestum est quosdam discipulorum cognouisse quam ob causam magister praeuenerat tempus celebrandi pascha: quidam vero intentum eius ignorantes putabant quod ipsum adhuc celebraturus esset in ipsa parasceue. Aut festum, intelligendum est de festo azymorum.

Quare vero dicatur dominus Iohannem diligere, et quare in sinu eius recubuerit, dicetur annuente domino in enarratione euangelii secundum Iohannem. Quodsi Lucas ait in Iudam ingressum esse satanam priusquam loqueretur cum principibus sacerdotum et magistratibus de proditione: Iohannes vero post acceptam offulam, nulla est contradictione. Primum enim satanas experimentum sumebat, miserumque explorabat: postmodum vero cognito quae designata erant, iam velut incorrigibilem magna fiducia ingressus est. Nec tamen despiciendo diuina mysteria ingressus est: id enim nequaquam fieri potuit, sed quod hunc sciret indignum qui in his versaretur, et quod inde nullam sumpturus esset utilitatein.

Vers. 30.

⁴⁾ Vide de hoc vocabulo Harpocrat. p. 51. et Aristoph. Ran. v. 79. et 735. Priori in loco Aristophanis scholium Cod. Mosq. dat δομισίων, ἐν μεταφορᾷ τῶν νομισμάτων. Ibid. in scholiis editis corrige ψοφοδεῖς, pro ψοφόδεοις. Altero in loco scholia Cod. Mosq. habent εξητασμένοις. Lexicon inedi-

διασπαράξωσιν αὐτόν· εὐθέως ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τοὺς ἐπιβούλους ἀπῆλθε. ταῦτα δὲ πάντα μόνος ὁ ἰωάννης ἀπήγγειλεν, ὡς παραλειμμένα τοῖς ἄλλοις.

Τὸ δὲ, ὃν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτὴν, ἀπορίαιν πολλοῖς τῶν ἐξηγητῶν ἐνεποίησε. τὴν γὰρ τοῦ πάσχα ἥδη ἐώρτασαν, ὡς προείρηται. δῆλον οὖν, ὅτι τινὲς μὲν τῶν μαθητῶν ἔμαθον τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου, καθ' ὃν προεώρτασε τὸ πάσχα· τινὲς δὲ ἀγνοοῦντες, ἐδέκουν, ὅτι ἔτι τοῦτο ἑορτάσει καὶ κατὰ τὴν παρασκευὴν· ἢ καὶ τὴν τῶν ἀζύμων ἑορτὴν ὑποληπτέον.

Διατί δὲ λέγεται ἀγαπᾶν τὸν ἰωάννην ὁ κίριος, καὶ διατί ἀνέκειτο ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, ὣς θήσεται θεοῖς διδόντος ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίου. εἰ δὲ λοικᾶς μὲν φησιν, εἰσελθεῖν¹⁾ τὸν σατανᾶν εἰς ιούδαν πρὸ τοῦ συλληπτοῦ Luc. 22, 3. λαλῆσαι τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ σρατηγοῖς περὶ προδοσίας ἰωάννης δὲ, μετὰ τὸ²⁾ ψωμίον, οὐκ ἐναντοῦ Io. 13, 27. τιολογοῦσι. πρότερον μὲν γάρ ὁ σατανᾶς ἀπόπειραν ἐποιήσατο, καὶ διεκαδάνισε³⁾ τὸν ἄνθραιον ὕπερον δὲ γνοὺς ἀφοριθέντα, ὡς ἀδίορθωτον, θαρρήσας ἐπεκήδησεν· οὐ τῶν θείων δὲ μυῆτριων καταφρονήσας εἰσερρύῃ· πῶς γάρ; ἀλλ' ἀνάξιον αὐτὸν εἰδὼς τῆς τούτων μεταλήψεως, καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν ὠφελημένον.

Vers. 30.

ineditum: διακαδῶνιαθέντες, ἦτοι, διαφημιθέντες. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν διαπαιζομένων. (Haec tenus consentit quoque Glossar. Cyrill.) τέταυτα καὶ ἐπὶ τῷ διαπειρασθέντες. Στως Λυσίας δὲ ἥρτωρ. ἀτὸ δὲ τῶν ἵππων μετενήνεται. εἰώθασι γὰρ ὅτῳ δοκιμάζειν τοὺς γενναιόους ἵππους, εἰ μὴ κατατλήσσονται τὸν ἐν πολέμῳ θόρυβον, τοὺς κάθωντας ψεφοῦντες.

Vers. 30. *Et — oliuarum.*

Gratias quidem egit ante distributionem, laudes autem dixerunt post distributionem: ut et nos ita faciamus, gratias Deo agentes, ipsumque glorificantes, qui nos huiusmodi bonis dignos duxit. Exiuit autem in montem oliuarum, ne occultari videretur, et ne propter eum in ciuitate fieret sedatio. Mons vero oliuarum ultra torrentem Cedram erat, iuxta Iohannis scripturam: ubi erat hortus in quem ingressus est ipse et discipuli eius. Sciebat autem inquit et Iudas, qui tradebat eum, locum, quod frequenter conueniret illuc Iesus cum discipulis suis. Manifestum est ergo quod saepius foris pernoctabat in montibus, tum ut absque villa distractione oraret, tum etiam ut discipulis secretiores sermones communicaret. Siquidem priusquam exiret in montem plurima dixit, quorum quaedam scripsit Lucas, quaedam vero Iohannes.

Vers. 31. *Tunc ait — gregis.*

Offendiculum patiemini, hoc est excutietur a vobis fides quam in me habetis, siue fugietis. Est autem prophetae Zachariae dictum quod sequitur. Dicitur autem pater percussisse filium, ut potest permittens ut ipse vulneraretur siue occideretur. Hinc itaque manifestum est, quod voluntate patris ac diuina dispensatione occisus est.

Vers. 32. *Postquam autem — Galilaeam.*

Vbi triilia praedixit, praedicit etiam consolatoria. Praecedam, hoc est, praeueniam vos in Galilaeam, ibi vos excepturus.

Vers. 33.

⁵² Kαι omittit Cod. A. addit autem mox ante 671.

Vers. 30. Καὶ — ἐλαῖῶν.

Ηυχαρίστησε μὲν πρὸ τῆς διανομῆς, ὑμνησε δὲ,
μετὰ τὴν διανομὴν, ἵνα καὶ ἡμέτερος τῷ ποιῶμεν
εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν, τὸν αὐτοῦ
οὗντα ἡμᾶς τοισύνων αγαθῶν. ἐξῆλθε δὲ εἰς τὸ
ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἵνα μή δόξῃ κρύπτεσθαι, καὶ
ἵνα μὴ σάτις ἐν τῇ πόλει γένηται δι αὐτέν. τὸ δέ
ὄρος τῶν ἐλαιῶν[¶]) πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν κατέρω^{p) Io. 18, 1.2.}
δρῶν ἦν, κατὰ τὴν ἰωάννου γραφήν, ὅπου ἦν καὶ
κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ. ἥδε δέ, φησι, καὶ ιούδας, ὁ παραδίδοις αὐ-
τὸν, τὸν τόπον, ὅτι πολλάκις συνήχθη ὁ Ἰησοῦς
ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. δῆλον οὖν, ὅτε
τὰ πολλὰ ἔξω διερκυτέρευεν ἐν τοῖς ὄρεσι· τοῦτο
μὲν, εὐχῆς απερισπάσου χάριν· τοῦτο δὲ καὶ,
ἵνα ποιωνῇ τοῖς μαθηταῖς λόγων μυσικωτέρων.
πρὸ μέντοι τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὄρος πολλὰ εἶπεν,
ὡς τὰ μὲν ὁ λουκᾶς, τὰ δὲ ὁ ἰωάννης ισόρησαν.

Vers. 31. Τίτε λέγει — ποίμνης.

Σκανδαλιώθησε δέ, ἀντὶ τοῦ, σαλευθήσεσθε τὴν
εἰς ἐμὲ πίειν, ἥγουν, Φεύχεθε. τοῦ προφήτου δὲ
Ζαχαρίου[¶]) τὸ ἔξης ῥῆτόν. λέγεται δὲ ὁ πατήρ^{q) Zach. 13, 7.}
πατέρεις τὸν οἶον, ὡς παταγῆναι αὐτὸν συγχω-
ρήσας, εἴτουν, ἀναιρεθῆναι. δῆλοῦται δὲ καὶ^{s)}
ἐντεῦθεν, ὅτι κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἀναιρε-
θῆσεται διὰ τὴν οἰκονομίαν.

Vers. 32. Μετὰ δὲ — γαλιλαίαν.

Προεπὼν τὰ λυπηρὰ, προλέγει καὶ τὰ παρα-
μέθεύμενα. προέξω δὲ, ἀντὶ τοῦ, προλαβὼ
ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐκεῖ ἐκδεχόμενος.

Vers. 33. *Respondens — offendar.*

Quum maxime deprecari opus fuisset, ac dicere, Domine auxiliare nobis. Ille in tribus errauit. Primum quod prophetae ac Christo contradixit. Secundo quod se aliis praeposuit. Tertio quod in seipso solo, et non in diuino auxilio fiduciam habuit: ideo etiam cadere permittitur, ut corripatur ac discat non nimis in seipso confidere: et caeteri quoque corripiantur. Quod autem ait Lucas, Simon Simon ecce Satanas expetivit vos, etc. alio dixit tempore, priusquam videlicet egredetur in montem olivarum: ideo etiam alterius sunt illa propositi ac sermonis.

Vers. 34. *Ait — me abnegabis.*

Priusquam gallus canat, id est, antequam vllius temporis expletat sonos. Solet namque gallus variis temporibus saepius canere, deinde cessare, et post aliquantum temporis rursum ab altero principio canere. Hoc autem Marcus planius significauit dicens, Tu hodie in hac nocte priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. Negationem vero dicit, assertionem, quod se non nouerit Petrus. Dicit enim Lucas, Non canet hodie gallus priusquam ter abnegas, te nosse me.

Vers. 35. *Dicit — abnegabo.*

Quanto firmius affirmat Christus, tanto Petrus ediuerso maiorem ostendit fortitudinem: vehementer enim erat in ipso affectus propriae conscientiae, ideo miserum patiter naufragium: a diuino auxilio solus relictus, ut eius arguatur insinuatio.

Vide

Vers. 33. Ἀποκριθεὶς — σκανδαλιῶσσομα.

Δέον μάλιστα δεηθῆναι, καὶ εἰπεῖν, κίνητε Βοήθησον ἡμῖν· ὁ δὲ τρία ὄμοῦ πτάσις. πρῶτον, ὅτι ἀντέπει καὶ τῷ προφήτῃ, καὶ τῷ χειρῶν δεύτερον, ὅτι τῶν ἀλλων ἐσυτὸν⁶⁾ προεδημεῖ τρίτον, ὅτι ἐσυτῷ μόνῳ, καὶ οὐ τῇ Βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ τεθάρρυνε. διὸ καὶ συγχωρεῖται πετεῖν, ἵνα συσταλῇ, καὶ μάδη, μὴ σφόδρως θαρρέειν ἐσυτῷ, καὶ παιδευθῶσι καὶ ἔγειραι. ἐπειδὲ φησι λουκᾶς, ὅτι σίμων⁷⁾ σίμων, ἵδου ὁ σωταρᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς, τοις⁸⁾ Lue. 22, 31. καὶ τὰ ἔξης, καθ' ἔτερον εἴπει καιρὸν, πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὅρος τῶν ἐλαιῶν. διὸ καὶ ἐτέρου λόγου εἰσὶν ἐκεῖνα.

Vers. 34. Ἐφη — ἀπαρνήσῃ με.

Πρὸν ἀλέκτορες Φωνῆσαι, ἀντὶ τοῦ, πρὸν τὰς Φωνὰς πληρωσαι τῆς ἀγωγῆς. ἐλαύθε γάρ ὁ ἀλέκτωρ παῖδες εἰδάνειν αὐγωγὴν πολλάκις Φωνεῖν, εἴτε διαναπάνεθαμα, καὶ μετά τινας καιρὸν πάλιν αἱ φέτεροις ἀρχῆς Φωνεῖν. τοῦτο δὲ μάρκος ἐσαφήνισεν εἰπών· σὺ⁹⁾ σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὸν¹⁰⁾ Marc. 14, 30. ή δις ἀλέκτορες Φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ἀρνητησιν δὲ λέγει, τὴν τοῦ μη εἰδέναι αὐτὸν· φησι γάρ ὁ λουκᾶς, οὐ¹¹⁾ μὴ Φωνήσῃ σήμερον ἀλέκτωρ, τοις¹²⁾ Lue. 22, 34. πρὸν ή τρὶς ἀπαρνήσῃ, μὴ εἰδέναι με.

Vers. 35. Λέγει — ἀπαρνήσομαι.

⁹⁾ Οσον διεβεβαιοῦται ὁ χειρὸς, τοτοῦτον ὁ πέτρος ἀντισχυρίζεται. σφοδρὸν γάρ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος τῆς ἐφέσυτῷ πεποιθήσεως, διὸ καὶ χαλεπὸν ὑφίσαται ναιούγιον, ἔρημος τῆς παρα θεοῦ βοηθείας ἀπολειφθεῖς, καὶ ἐλεγχθεῖς, ὅτι

VVV 2 αἰδε-

⁶⁾ Προῦθης. Cod. A.

Vide autem quomodo post haec sit ad modestiam reuocatus. Siquidem quum post resurrectionem de Iohanne dixisset, Domine hic autem quid? et impositum esset ei silentium, illico obticuit. Et ante assumptionem quum audisset, Non est vestrum nosse tempora vel occasiones temporum, similiter conticuit. Et post haec de linteo quum audisset, Quae Deus purificauit, tu communia ne dixeris, quanquam non intelligeret manifeste quod dicebatur, non tamen ausus est respondere. Haec autem omnia casus ille negationis correxit. Et ante hoc quidem, quicquid erat fidei in se reponebat, dicens: Ego tamen nunquam offendar: et, Nequaquam te abnegabo: quum addendum fuisset, si te habuero adiutorem. Postmodum autem de claudi sanatione palam dicebat, Quid nos intuemini quasi nostra virtute aut pietate effecerimus ut hic ambularet?

Hinc ergo magnum discimus documentum, quod neque humana promptitudo quicquam efficiat absque diuino auxilio, neque diuinum auxilium prospicit absque promptitudine humana. Vtriusque rei exempla sunt Petrus et Iudas. Oportet ergo neque obdormire, omni negotio in Deum rejecto: neque rursum putare seiplos omne opus efficere. Siquidem nec totum operatur Deus, ne ociosi permaneamus: nec totum nobis permittit, ne gloriemur, sed ab unoquoque quod nocuum est auferens, quod vtile est, nobis reliquit. Permisit itaque caeterorum principem cadere, non propter dictas tantum causas, verum etiam ut amplius amaret: cui enim dimissum fuerit amplius, hic amplius diligit.

Et

7) Pro νύοις, dat ναῖ. Cod. A.

ἀθενής ἐστιν. ὅρα γοῦν μετὰ ταῦτα, πῶς κατε-
σαλμένος ἐστι; καὶ γὰρ μετὰ τὴν αὐτάστι,
εἰπων περὶ τοῦ Ἰωάννου,⁷⁾ κύριε, ^{τὸν} οὗτος δὲ τί; ^{να} v) Io. 21, 22.
καὶ ἐπιστομίδεις, αὐτίκα σετήγηκε. καὶ πρὸ τῆς
ἀναλήψεως, αἰνούσας, οὐχ;⁸⁾ οὐμῶν ἐνὶ γνῶναι x) Act. 1, 7.
Χρέοντος ή̄ καιροὺς, ἔμοιως ήσύχασε. καὶ μετὰ
ταῦτα, ἐπὶ τῆς ὁμόνης ἐνωτισθεῖς, ὅτι⁹⁾ οὐδὲ ὅ γ) Act. 10, 15.
Θεὸς ἐκαθέστησε, σὺ μὴ κοίνου, καὶ οὐδὲ σαφῶς
εἰδὼς τὸ ἔνθεν, ὅμως οὐκ ἐτόλμησεν αὐτειπεῖν.
ταῦτα δὲ πάντα τὸ πτῶμα ἐκεῖνο τῆς ἀργήσεως
κατώρθωτε. καὶ πρὸ τέττας μὲν ἐσυτῷ τὸ πᾶν
τῆς πίτεως ἀνεγίθει, λέγων· ἐγὼ δὲ ὁ δέκαποτε¹⁰⁾ z) Matt. 26, 33.
σκανδαλιζόμομα, καὶ, οὐ¹¹⁾ μή σε¹²⁾ ἀπαρνήσω- a) Matt. 26, 35.
μα, δίον παρακινεῖν τοῖς λόγοις, ὅτι ἔστιν ἔχω
σε Βοηθόν· ὕστερον δὲ, ἐπὶ τοῦ χωλοῦ, διαρρήμην
ἔλεγεν, ὅτι¹³⁾ ἡμῖν τι ἀτενίζετε, ὡς ἴδια δυνάμεις b) Act. 3, 12.
ἢ εὔσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;

Ἐντεῦθεν οὖν μέγα δόγμα¹⁴⁾ μανθάνομεν,
ὡς δὲ τε ἀνθρωπίνη προδυμία κατορθοῖ τι χωρὶς
τῆς Θείας ἑσπῆς, δὲ τε θεία ἑσπῆ κέρδος Φέρει
χωρὶς ἀνθρωπίνης προδυμίας. καὶ ἀμφοτέρων
παραδείγματα πέτρος καὶ Ιούδας. ὅτεν χρὶ μή-
τε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐψήντας καθεύδει, μή-
τε σπουδάζοντας, τὸ πᾶν ἐσυτὲς σιεθαι κατορ-
θοῦν· δὲ τε γὰρ τὸ πᾶν ὁ Θεὸς ἔργοις ζεταῖ, ἵνα μὴ
ἀργοὶ μένωμεν· δὲ τὸ πᾶν ἡμῖν ἐφίησιν, ἵνα μὴ
καυχώμεθα· ἀλλὰ ἐκατέρου τὸ βλαβερὸν αἴφε-
λῶν, τὸ χρήσιμον ἡμῖν ἀπολέλοιπεν. αἴφηκεν δὲν
τὸν πορυφαῖον πεσεῖν, σὺ μένον διὸ τὰς ἐγκείσας
εἰτιας, ἀλλὰ καὶ, ἵνα πλεῖον ἀγαπήσῃ. ὃ¹⁵⁾
γὰρ πλεῖον αἴφεται, πλεῖον ἀγαπήσει.

Vvv 3

Καὶ

⁸⁾ Ἀπαρνήσομα. Cod. B. Ita quoque variant in contextu.

⁹⁾ Μανθάνωμεν. Cod. A.

¹⁰⁾ Respicit Luc. 7, 47. 48.

Et nos itaque credamus ubique Deo, nec contradicamus, etiam si quod ab eo dicitur contrarium esse videatur nostris cogitationibus et aspectibus: sit tamen firmior sermo eius nostris cogitationibus et aspectibus. Ita quoque in adorandis mysteriis faciamus, non ea solum quae proponuntur intuentes, sed sermonibus eius credentes. Quumque ille dicat, Hoc est corpus meum: et, Hic est sanguis meus: et pareamus et credamus. Siquidem etiam in baptismo, sensibilis quidem est aqua, sed intelligibile donum est regeneratio. Quia enim corpori conserta est in nobis anima, in sensibilibus intelligibilia tradidit nobis Deus.

Vers. 35. *Similiter — dixerunt.*

Imitantes et ipsi Petrum,

Vers. 36. *Tunc — illuc.*

Solus abit ad orationem, docens oportere eum qui feruenter oratus est, solitarium orare.

† † Vt homo precabatur, docens homines in temptationibus precari et ad deum intendere mentem atque ardentius eius implorare auxilium.

Vers. 37. *Et assumpto — moestus esse.*

† † **E**st timor quidam secundum naturam, cum animus non vult disiungi a corpore, propter infidem ei in principio a creatore compassionem et coniunctionem. **E**st vero etiam timor contra naturam

²⁾ Haec vterque Codex habet in margine. A. quidem paullo inferius: B. hoc loco. Caret eo亨. te尼us.

Καὶ ἡμεῖς τὸῦ πειθώμεθα πανταχοῦ τῷ Θεῷ, καὶ μὴ αἰτιλέγωμεν, καὶ εἰ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ἐναντίον εἴησι δοκεῖ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς, καὶ ταῖς ὄψεσι, καὶ ἔνω καὶ λογισμῶν καὶ ὄψεων πιριώτερος ὁ λόγος αὐτοῦ. Θτω καὶ ἐπὶ τῶν Φρικτῶν μυτηρίων ποιῶμεν, μὴ τὰ προκείμενα μόνον βλέποντες, ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ δεσπότου πειθόμενοι. καὶ ἐπειδή Φησί, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ πειθώμεθα καὶ πιστέωμεν. καὶ γαρ καὶ ἐπὶ τοῦ Βαπτίσματος αἰδητὸν μὲν τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ νοητὸν τὸ δῶρον, η ἀναγέννησις· ἐπει γὰρ σώματι συμπέπλευται ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ἐν αἰδητοῖς τῷ γοητᾷ παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός.

Vers. 35. Ὁμοίως — ἐπον.

Μημησάμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν πέτρον.

Vers. 36. Τότε — ἐκεῖ.

Μάνος ἀπειστὸν εἰς προσευχὴν, διδάσκων, ὅτε χεὶ τὸν Θερμῶν προσεύχεσθαι μέλλοντα, μεμονωμένον προσεύχεσθαι.

[Ως²) ἀνθρώπος προσηκύατο, διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους, ἐν περασμοῖς προσεύχεσθαι, τοὺς εἰς Θεὸν ἀνατένεσθαι, καὶ ἐκτενέσερον ἐπικαλεῖσθαι τὴν ἐκείνου βοήθειαν.]

Vers. 37. Καὶ παραλαβὼν — αἰδημονεῖν.

[Ἐπ³) δειλία φυσικὴ, μὴ θελούσης τῆς ψυχῆς διαιρεθῆναι τοῦ σώματος, διὰ τὴν ἐξ αρχῆς ἐντεθέεσσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ φυσικὴν συμπάθειάν τε καὶ σικεότητα. καὶ ἐστι δειλία παρὸς

²) Etiam haec vterque habet in margine. Apud Hentenium non legitur.

turam, qui ex neglectu sanae rationis et infidelitate oritur, veluti, cum quis nocte timet, propter spectra aut sonitus. Hunc timorem autem, qui contra naturam est, Christus non habuit.

Non ad orationem eos assumpsit, sed antequam oraret: ut seorsim separatis ab aliis discipulis suam ostenderet tristitiam. Marcus autem dicit, quod coepit expaescere, id est timere. Permisit enim naturae pati quod suum erat. Αδημορεῖν autem (pro quo Moestum esse vertimus) significat nunc acerbo esse animo. Moestitiam itaque et animi acerbitatem demonstrat: ostendens quod sicut omnino Deus est, ita omnino homo est: proprium est autem humanae naturae moestitiam pati propter mortem maxime violentam, hancque timere. Solis autem his demonstratur, ut qui soli spectatores fuerant diuinae gloriae ipsius in transfiguratione, et qui magis inter omnes poterant non turbari aut decidere.

Verf. 38. *Tunc — mecum.*

Manifestius naturae pandit insirmitatem tanquam homo. Quod autem ait, Usque ad mortem, tantudem est ac si dicat, sicut in morte. Vigilare vero secum iubet eos consolationis gratia, sicut moris est in afflictionibus. Deinde etiam hos ibi relinquit, et solus abit ad orandum.

Verf. 39. *Et progressus — suam.*

Lucas vero etiam spatii dixit mensuram, quod auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis.

Verf. 39.

παρὰ Φύσιν, ἐκ προδοσίας λογισμῶν καὶ ἀπιστίας συνιαμένη, ὡς ὅταν τις ἐν νυκτὶ δειλιᾶ, διὰ τὰ Φάσματα καὶ τοὺς ψόφους. ταύτην δὲ τὴν δειλιᾶν, ὡς παρὰ φύσιν, ὁ χριστὸς οὐ προσήκατο.]

Οὐκ εἰς τὴν προσευχὴν παρέλαβεν αὐτὸύς, ἀλλὰ πρὸ τῆς προσευχῆς, ἵδια τῶν ἀλλων μαθητῶν, ὡς μένον ἐρδεῖξαθαι αὐτοῖς τὰ τῆς λύπης. μάρκος δέ Φήσιν, ὅτι^{c)} ἤρξατο ἐκταμβεῖ^{c) Marc. 14,33.} θα, ἥγουν, δειλιᾶν. ἐφῆκε γαρ τῇ Φύσει πάσχειν τὸ ἴδιον. ἀδημονεῖν δὲ νῦν, τὸ βαρυθυμεῖν νοεῖται. τὴν μὲν οὖν λύπην καὶ βαρυθυμίαν ἐνδέκνυται, δεικνύων, ὅτι ὁσπερ τὰ πάντα θεός ἐσιν, ζτω καὶ τὰ πάντα ἀνθρώπος. ἴδιον δὲ ἀνθρωπίνης φύσεως, λυπεῖθαι διὰ τὸν θανάτον, καὶ μᾶλιστα τὸν θάνατον, καὶ φοβεῖθαι τοῦτον. μόνοις δὲ τούτοις ἐνδέκνυται, ὡς μένοις θεωροῖς γεγονότι καὶ τῆς ἐκ τῇ μεταμορφώσει θείας δόξης αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τῶν ἀλλων δυναμένοις μὴ θεοβηθῆναι καὶ καταπεσεῖν.

Vers. 38. Τότε — μετ' ἐμοῦ.

Φανερώτερον ἔξαγορένει τὴν αἰθένειαν τῆς Φύσεως, ὡς ἀνθρώπος. τὸ δὲ, ὡς θανάτον, αὐτὶ τοῦ, ὡς ἐν θανάτῳ. γρηγορεῖν δὲ μετ' αὐτοῦ κελένει, παραμυθίας ἔνεκεν, ὡς ἔθος τοῖς ἐν περιπάτεσσιν. εἶτα καὶ τούτους ἀφίησιν ἐκεῖ, καὶ μόνος ἀπεστιν εἰς τὴν προσευχὴν.

Vers. 39. Καὶ προελθὼν — αὐτοῦ.

Λουκᾶς δὲ καὶ τὸ μέτρον τοῦ διατήματος εἴπεν, ὅτι ἀπεσπάθη^{d)} ἀπ' αὐτῶν, ὡσεὶ λίθῳ^{d) Luc. 22,41.} βολήν.

Vers. 39. *Orans — sicut tu.*

Dicens, si possibile est transeat a me poculum istud, humanum demonstrauit timorem, poculum vocans mortem. Dicens autem, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu, docuit quod natura licet retrahente, sequi oporteat Dei voluntatem, illamque propriae voluntati praepone, tanquam maxime utilem. Quod vero ait, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu: planius retulit Lucas dicens, Veruntamen non mea voluntas sed tua fiat. Marcus autem dicit quod orabat, vt si possibile esset, transiret a se hora, videlicet mortis. Et quod dicebat, Abba pater omnia tibi possibilia sunt, transfer poculum hoc a me, sed non quod ego volo, sed quod tu. Dicito Abba Hebrewca est. significans idem quod pater: ideo quoque sua interpretatio apposita est. Quod autem additur, sed non quod ego volo, sed quod tu, defectiva oratio est: deficit enim, Fiat: nam completa oratio est: Fiat non quod ego volo, sed quod tu.

Apud Lucam vero scriptum est, Pater si vis transferre poculum hoc a me: et similiter est oratio defectiva: deficit enim, Transfer. Ut homo autem dicebat, si possibile est, hoc est quatenus fieri potest: humanum est enim timere. Verisimile est autem omnia per partes dicta esse. Sollemus enim in precationibus unum et idem vario modo dicere.

Vers. 40.

4) Τετέρω. Cod. A.

5) οὐα omittit Cod. A.

6) Ὁτι omittit Cod. A:

Vers. 39. Προσευχόμενος — ὡς σύ.

Ἐπών μὲν, ὅτι εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω αὐτῷ
ἔμου τὸ ποτήριον τοῦτο, ἔδειξε τὴν ἀνθρώπινην
δειλίαν ποτήριον λέγων, τὸ τοῦ Θανάτου εἰπάν
δὲ, ὅτι πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ, ἐδί-
δαξεν, ὅτι καὶ τῆς Φύσεως ἀνθελκούσης, χρῆ
ἐπεδωθε τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, καὶ προτιμᾷν
αὐτὸ τοῦ ιδίου θελήματος, ὡς λυττελέσερν. τὸ
δὲ, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, σαφέσερν ὁ λου-
κᾶς απίγγειλεν, εἰπὼν, πλὴν^{e)} μὴ τὸ θέλημά ε) Luc. 22, 42.
μου, ἀλλὰ τὸ σὸν⁴⁾ γινέθω. μάρκος δὲ Φησι,
ὅτι^{f)} προσηύχετο,⁵⁾ ἵνα, εἰ δύνατόν ἐστι, παρέλ- Marc. 14, 35.
θῇ αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἥγουν, ἡ τοῦ Θανάτου^{36.}
καὶ⁶⁾ ὅτι ἔλεγεν, ἀββὰ ὁ πατήρ, πάντα δυνα-
τά σοι παρένεγκε τὸ ποτήριον αὐτὸν ἔμου τοῦτο
ἀλλ' εὐ τὸ ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τὸ σύ, τὸ μὲν οὖν
ἀββὰ, ἑβραικῇ λέξι⁷⁾ ἐστι, σημαῖνον τὸ ὁ πατήρ.
διὸ καὶ ἡ ἐρμηνεία τούτου προσετέθη· τὸ δὲ, εὐ
τὸ ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τὸ σύ, ἐλλαπῆ εἰσι. ἐλλέ-
πει γὰρ τὸ, γινέθω. ἐστι γὰρ τὸ πλῆρες, ὅτι
γινέθω, οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὁ σύ.

Παρὰ δὲ τῷ λουκᾶ γέγραπται,⁸⁾ πάτερ, ε) Luc. 22, 42.
εἰ βούλει παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο αὐτὸν ἔμου.
καὶ ἐστι καὶ τοῦτο ἐλλαπέσ. ἐλλέπει γὰρ τὸ,
παρένεγκε. ὡς ἀνθρώπος δὲ εἰπεν, εἰ δυνατόν
ἐσιν, αὐτὶ τοῦ, εἰ ἐγδεχόμενον. ανθρώπινον γὰρ
τὸ⁷⁾ ἐπιδοκίζειν. ὡς γὰρ θεὸς ἐγίνωσκεν, εἴτε
δύνατὸν ἔν, εἴτε αἰδύναστον. εἰκὸς δὲ, πάντα ἐγδε-
χει αὐτὰ μέρος. εἰώθαμεν γὰρ ἐν ταῖς προσευχαῖς
διαφέρως τὸ αὐτὸν λέγειν.

Vers. 40.

7) Frequentius legitur ἐνδοκίζειν. Sed hoc quoque probum.

Vers. 40. *Et venit — sic?*

Sic per modum interrogationis legendum est. Pudore namque affecit eum. Atqui etiam alii dormiebant. Sed hunc vehementius obiurgauit tanquam magis temerarium, dicens: Sic te promisisti facturum?

Vers. 40. *Non — mecum?*

Mecum mori promisisti, et non potuisti vna hora vigilare mecum? Marcus autem ait dixisse Petro: Simon dormis? Non potuisti vna hora vigilare? Praecipue enim ad illum direxit sermonem, deinde etiam ad alios.

Vers. 41. *Vigilate — temptationem.*

Non vobisipsis confidatis, neque magna promptitatis, sed attendite et orate ne intretis in temptationem. Quidam vero, Tentationem interpretantur hic de negatione,

Vers. 41. *Spiritus quidem — infirma.*

Anima quidem prompta est, et audenter accedit periculum: caro vero quum infirma sit, formidat, nec adeo confians est: ideo conuenit ne promptitudinem animae attendententes insolescant, sed carnis infirmitatem aduertentes modesti sint.

Vers. 42. *Rufus — voluntas tua.*

Marcus autem scripsit quod eundem dixerit sermonem. Verisimile est ergo et hunc et illum dixisse.

Vers. 43.

Verſ. 40. Καὶ ἔρχεται — ὅτως;

Tὸ δὲ ὅτως; κατ’ ἐρώτησιν ἡθικὴν αἰναγνωστέον.
ἐνέτρεψε γὰρ αὐτὸν, καίτοι καὶ τῶν ἄλλων καθ-
ευδόντων· ἀλλὰ τούτου διαφερόντως καθήψα-
το, ὡς προπετεεῖσθε, λέγων ὅτως ὑπέσχου;

Verſ. 40. Οὐκ — μετ’ ἐμοῦ;

Σὺν ἐμοὶ ἀποθανεῖν ἐπηγγύειλαθε, καὶ οὐκ
ἰσχύσατε μίαν ὥραν γεηγορῆσαι μετ’ ἐμοῦ;
μάρκος δὲ Φησιν, στι λέγει τῷ πέτρῳ,¹⁾ σίμων, h) Marc. 14,37.
καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γεηγορῆσαι;
προηγουμένως μὲν γὰρ πρὸς ἐκεῖνον ἀπετείνατο,
εἴτα καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.

Verſ. 41. Γεηγορεῖτε — πειρασμόν.

Mή θαρρεῖτε ἐμοῖς, μηδὲ ἐπαγγέλλεθε μεγά-
λα, ἀλλὰ προσέχετε καὶ προσεύχεθε, μὴ εἰσ-
ελθεῖν εἰς πειρασμόν. τινὲς δὲ πειρασμὸν ἔντα-
δα, τὸν τῆς ἀρνήσεως ἕρμηνευουσι.

Verſ. 41. Τὸ μὲν πνεῦμα — ἀδενής.

Hμὲν ψυχὴ προδυμῖται καὶ πατατολμᾶ τοῦ
κινδύνου· ηδὲ σαρξὶ ἀθενῆς οὖσα, ὑποσέλλεται
καὶ οὐκ εὔτονεῖ. διὸ προσήκει, μὴ, πρὸς τὴν τῆς
ψυχῆς προδυμίαν βλέποντας, θρασύνεθαι,
ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς ἀθένειαν ὁρῶντας,
μέτριοφρονεῖν.

Verſ. 42. Πάλιν — θέλημά σου.

O δὲ μάρκος ἔγραψεν, στι τὸν αὐτὸν¹⁾ λόγον i) Marc. 14,39
ἔπειν, ἐν καὶ πρότερον. εἰκὸς δὲ, καὶ ἐκεῖνον, καὶ
τοῦτον ἔπειν.

Verſ. 43.

Vers. 43. *Et venit — grauati.*

Grauabantur non tantum somno, sed et moerore, sicut dixit Lucas. Iam enim certiores facti erant de morte ipsius. Marcus vero dixit, Et nesciebant quid ei responderent.

Vers. 44. *Et relictis — dicens.*

Secundo et tertio orauit, docens quod saepius orare oporteat, et non defatigari. Venit autem secundo ad discipulos, conuinceus infirmitatem illorum, qui post correptionem meliores redditi non fuissent, sed adeo somno demersi essent, ut neque respondere ei possent: ideo tunc non obiurgavit eos.

Lucas autem latius dixit, quod apparauit illi angelus de coelo confortans eum: dicens videlicet ei tanquam homini ut confortaretur ac roboraretur. Quodque factus in agonia, hoc est angore correptus protendebat orationem: docens nos, ut in necessitatibus orationem protendamus. Et quod factus est sudor eius sicut grumi sanguinis decurrentes in terram. Grumi sanguinis, hoc est, crassissimae sanguinis guttae: significans non quod sanguinem sudauerit, sed quod crassos deduxerit sudores. Ne fictio videatur quod factum est, non in facie tantum moestitiam demonstrat, sed et manifestius hanc prodit: et orat frequentius: angelusque ei apparet, ad fortitudinem exercens: et augore corripitur, ac protendit orationem: crassique

⁸⁾ Lexicon Inedit. Ορέυθος πετηνός οὐνα.

⁹⁾ Theophylact. p. 521. C. επιγονώ στίγματι Βούτων περιπλεξότο. Theophanes Ceramicus pag. 191. Θρουβοτοῖς; Κοράταις ἀπεισαγόν.

Vers. 43. Καὶ ἐλθὼν — βεβαρημένοι.

Βεβαρημένοι, ὃ τῷ ὑπνῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ λύ-
πῃ, καθὼς εἴπε^{k)} λουκᾶς. ἡδη γάρ επληροφο- k) Luc. 22, 45.
ρήθησαν περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. ὁ δὲ μάρκος
εἴπεν, ὅτι καὶ^{l)} σὺν ἥδεσταν, τί αὐτῷ ἀποκρί- l) Marc. 14, 40.
θῶσιν.

Vers. 44. Καὶ ἀφεῖς — εἰπών.

Ἐκ δευτέρου μὲν, καὶ ἐκ τρίτου προσηγένετο,
διδάσκων, ὅτι χρὴ πολλάκις προσεύχεσθαι, καὶ
μὴ αποκάμψειν. ἦλθε δὲ τὸ δεύτερον πρὸς τοὺς
μαθητὰς, ἐλέγχων τὴν αὐθέντειαν αὐτῶν, ὡς
μηδὲ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν βελτιωθέντων, ἀλλὰ
καὶ τοσοῦτον βεβαιπτισμένων τῷ ὑπνῳ, ὃσον μη-
δὲ μόναθαι αποκριθῆναι αὐτῷ. διὸ οὐδὲ καθῆψα-
το αὐτῶν τηνικαύτα.

Λουκᾶς δὲ πλατύτερον εἶπε, καὶ ὅτι^{m)} m) Luc. 22, 43.
ωφθῇ αὐτῷ ἀγγέλος απ' ἡρανοῦ ἐνισχύσων αὐτὸν,
ἵγουν, ἵσχυειν καὶ κραταιοῦθει εἰποθεγγόμενος,
ὡς ἀνθρώπῳ :αγή, ὅτι καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ
ἐκτενέσερον προσηγένετο παθένων ἡμᾶς, ἐν ἀνάγ-
καις ἐκτενέσερον προσεύχεσθαι· καὶ, ὅτι ἐγένετο
ὅτιδες αὐτοῦ, ὡσεὶ Θρόμβοι αἵματος καταβαί-
νοντες ἐπὶ τὴν γῆν. Θρόμβοιⁿ⁾ δὲ αἵματος, εἰ-
παχύτατοι σαλαγμοὶ τοῦ αἵματος. τοῦτο δὲ εἴ-
πε, δηλῶν, οὐχ ὅτι αἵμα ἰδρωσεν, ἀλλ᾽ ὅτι^{o)}
παχεῖς κατῆγεν ἰδρῶτας ὑπὸ τῆς ἀγωνίας. ἴνα
γάρ μὴ δέξῃ ὑπόκρισις τὸ γιγάμενον, οὐκ ἐπὶ τοῦ
προσώπου μόνον ἐνδέκνυται τὴν λύπην, ἀλλὰ
καὶ φανερώτερον ἔζωγορέει ταύτην, καὶ προσεύ-
χεται πυκνότερον, καὶ ἀγγέλος αὐτῷ φαίνεται
πρὸς¹⁾ ἀνδρεῖαν ἐπαλειφων, καὶ ἔτι ἀγωνιῶ, καὶ
ἔκτε-

¹⁾ Ανδρίαν. Cod. A.

crassique defluunt sudores. Haec autem omnia et facit et patitur confitans, quod non phantasticè humanitatem assumperit, sed iuxta veritatem. Etenim si etiam his ita factis quae ad humanitatem pertinebant, quidam adhuc eius incarnationem non credunt, quanto magis increduli essent, si haec facta non fuissent?

Dignum est autem, ut inquiramus, unde didicerint euangelistae, quid tunc orans dixerit, et quoties orauerit: ac ut semel dicam de angelo et caeteris quae ab hoc loco sequuntur? siquidem discipuli omnes tunc dormiebant, postmodum vero eo relicto fugerunt. Mihi sane apparet quod post resurrectionem praceptor ipse etiam haec discipulis dixerit, quando per dies quadraginta eis apparauit, sicuti refert Actorum liber.

Vers. 45. *Tunc — requiescite.*

Pudore suffundens eos ac obiurgans hoc dicit, quod in articulo periculi dormitarent, quum tandem multis eos vigilare praecepisset et orare: illi autem oblivioni cuncta tradidissent, ac si diceret: Ex quo hactenus non vigilastis, iam deinceps dormite et requiescite, si potestis.

Vers. 45. *Ecce appropinquauit hora.*

Hora prodigionis. Marcus autem ait eum ante hunc sermonem dixisse ἀπέχεσθαι a se, hoc est, accepit aquersum me diabolus potestatem. Vel abscedunt quae de me sunt, siue finem habent. Nam etiam apud Lucam dixit, Ea quae sunt de me finem habent.

Vers. 45.

ἐκτενέσερον προσεύχεται, καὶ οἱ δρῶτες ἀδεῖοὶ καταφέρουσι, καὶ πάντα ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει, Βεβαιῶν, ὅτι οὐ κατὰ Φαντασίαν ἐνηθεώπησεν, ἀλλὰ κατ' αἰλῆθειαν. εἰ γὰρ καὶ τέττων ἀνθρωποπρεπῶς θέτω γενομένων, καὶ τῆς μαρτυρικῆς παταδεέσερον γενναιότητος, ὅμως εἰσὶ τινες ἀπικοῦντες τῇ ἐνθρωπήσει αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἡ πίσουν αὐν, εἰ μὴ ταῦτα γέγνεν.

"Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ εὐαγγελισταὶ μαθόντες συνεγράψαντο, τί τε προσευχήμενος εἴπε τηνικαῦτα, καὶ ποσάνις προστίξατο, καὶ ἀπλῶς τὰ περὶ τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὰ ἔξης οἱ μαθηταὶ γὰρ πάντες τότε μὲν ἐκάθευδον· ὑπερον δὲ ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον. δοκεῖ γάρ μοι, μετὰ τὴν ἀναίσασιν αὐτὸς ὁ διδάσκαλος εἰπεῖν καὶ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς, ὅτε δὲ ἡμερῶν τεσσαράκοντα^{π) π) Αθ. 1, 3.} ὄπτανόμενος ἦν αὐτοῖς, ὡς ἡ Βίβλος Φησὶ τῶν πράξεων.

Vers. 45. Τότε — ἀναπάνεθε.

^{π)} Εντρέπων αὐτοὺς τοῦτο λέγει, καὶ καθαπτόμενος, σία κοιμωμένων ἐν καιρῷ κινδύνου, καὶ τῶν πολλῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ γρηγορεῖν καὶ προσεύχεθαι παραγγελιῶν ἐπιλαθομένων, ὥσταντι λέγων, ἐπεὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐγρηγορήσατε, τὸ λοιπὸν καθεύδετε, καὶ ἀναπάνεθε, εἰ δύναθε.

Vers. 45. Ἰδοὺ, ἥγγικεν ἡ ὥρα.

^{π)} Ή τῆς προδοσίας. μάρκος δέ Φησιν, εἰπεῖν αὐτὸν, πρὸ τοῦ λόγου τούτου, ὅτι^{o)} ἀπέχει, τούτο^{o) Marc. 14, 41.} ἐστι, ἐλαύθε τὴν κατ' ἔροι ἐξουσίαν ὁ διάβολος, ἡ ἀπέχει τὰ κατ' ἔροι, ἥγουν, πέρας ἔχει. καὶ γὰρ καὶ παρὰ τῷ λουκᾷ ἔλεγεν, ὅτι ταῦτα^{p) περὶ p) Luc. 22, 37.} ἔμετο τέλος ἔχει.

Vers. 45. *Et — peccatorum.*

Hoc manifestum est.

Cap. LXV. De traditione Iesu.

Vers. 46. *Surgite — me tradit.*

Etiam hinc ostendit,²⁾ quod voluntarie pateretur. Praesciens enim eos qui cum proditore venirent, non fugit, sed potius in occursum eorum exire festinat, dicens, Eamus ad illos. Lucas autem ait eum dixisse discipulis, Ut quid dormitis? surgite et orate, ut non intretis in temptationem. Verisimile est ergo haec primum dixisse, deinde addisse, surgite, eamus.

Vers. 47. *Et adhuc — populi.*

Vnus de duodecim additur pro indicio ad significandum quod e primo discipulorum choro erat. Et positum est hoc in Iudee accusationem. Tangit autem hoc et alios discipulos, non tamen pudesciunt scribentes ea euangelistae: Vbiique enim veritati student. Iohannes vero de Iuda dicit, quod sumpta cohorte et a pontificibus et phariseis ministris, venit illuc cum laternis et facibus ac armis.

Vers. 48.

²⁾ πρέπειται. Cod. A.

²⁾ Lexicon inedit. σπάρω· σύναξις, πλῆθος σπατευμάτων.

Vers. 45. Καὶ — ἀμαρτωλῶν.

Τοῦτο συφέσ.

ΚεΦ. ΞΕ. Περὶ τῆς παραδόσεως
τοῦ ἵησοῦ.

Vers. 46. Ἐγέρεθε — παραδίδούς με.

Καύτενθεν ἔδειξεν, ὅτι ἐκὰν αποθανεῖται. προεδῶς γάρ, ἐρχομένους τοὺς περὶ τὸν προδότην, οὐ μόνον σὺν ἐφυγεν, ἀλλὰ καὶ εἰς αποέντησιν αὐτῶν ἐξένει παραδίκευαί τεται, λέγων· ἄγωμεν πρὸς αὐτούς. λουκᾶς δὲ Φησίν, ἐπεῖν αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς, τί^q) παθεύδετε; ανασάντες προσεύ. q) Luc. 22, 46. Χρθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. εἰκὸς δὲ, τοῦτο πρῶτον εἰπεῖν, εἶτα ἐπειπεῖν, τὸ ἐγέρεθε, ἄγωμεν.

Vers. 47. Καὶ ἦτι — τοῦ λαζ.

Εἰς τῶν δώδεκα²⁾ πρόσκειται γνώρισμα, δηλοῦν, ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν μαθητῶν ἦν. καὶ ἐσι μὲν τοῦτο κατηγορία τοῦ Ιούδαι· καθάπτεται δὲ καὶ τῶν ἀλλων μαθητῶν· ἀλλ' σὺν ἐπασχύνονται τοῦτο γράφοντες οἱ εὐαγγελισταί. πανταχοῦ γάρ τῆς αἱηθέας Φροντίζουσιν. ὁ δὲ ιωάννης περὶ τοῦ Ιούδαι Φησίν, ὅτι^r) λαβὼν τὴν σπέν. r) Io. 18, 3. εαν, καὶ ἐκ τῶν αρχιερέων καὶ Φαρισαίων ὑπηρέτας, ἐρχεται ἐκ τοῦ μετός Φανῶν καὶ λαριπάδων καὶ ὄπλων. ἡ σπένρα³⁾ μὲν οὖν ἦν, τάγμα σεατιωτικὸν, χρήμασιν αἰαπειθεῖσα. Φανοὶ δὲ, τὰ λεγόμενα Φανάρια.

Vers. 48. *Qui — eum.*

†† Proditor ad exemplum Iudae est, qui rationem prodit affectibus et modestiam mentis immodestiae actionum. Negat autem illum, sicuti Petrus, qui propter metum honesta deserit.

Post tanta argumenta occultare studebat quod ipse eum proderet, ideo palam quidem non prodit, sed osculum effingit, fiduciam habens de mansuetudine saluatoris, quod eum non repelleret, quin id magis sufficeret, ut eum confunderet, omnique venia priuaret, qui adeo humanum prodebat. Timens autem ne forte insidiatores effugeret, quod frequenter fecerat, admonet dicens, Apprehendite eum et abducite caute: hoc enim addidit Marcus.

Sed Christus hunc euincens, quod frustra se ficto signo munierit, ac ostendens quod se inuitum nequaquam possent comprehendere, egressus dixit eis, sicut scripsit Iohannes, Quem quaeritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem et Iudas qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. O verbi potentiam. Non potuerunt sustinere tantum, Ego sum: ideo quum et faces haberent et lampades, excaecati sunt una cum prodiore. Praeterea quum gladiis et fusiibus armati essent, dislo-

⁴⁾ Inclusa Codex A. habet in margine. Hentenius non habet.

⁵⁾ Παραδούς. Cod. A.

⁶⁾ Δὲ omittit Cod. A.

⁷⁾ Chrysost. Tom. VII. p. 793. A.

Vers. 48. Ο — αὐτόν.

[Προδότης⁴⁾ μὲν, κατὰ τὸν ἰούδαν, ὁ⁵⁾ προδί-
δος τὸν λόγον τοῖς πάθεσι, καὶ τὴν εὔνομίαν τῆς
ψυχῆς τῇ παρενομίᾳ τῶν περίξεων. ἀρνεῖται δὲ
αὐτὸν, κατὰ τὸν πέτρον, ὁ διὸ Φόβον τὸ καλὸν
παρειτούμενος.]

Μετὰ τοσοῦτον⁶⁾ δὲ ἔλεγχον, λαθεῖν ἐσπου-
δαῖεν, ὅτι αὐτὸς αὐτὸν προδίδωσι. διὸ καὶ ἐκ τοῦ
φανεροῦ μὲν οὐ προδίδωσι, σχηματίζεται δὲ τὸ
φίλημα, θεραπέας τῇ ἡμερότητι τοῦ σωτῆρος,
ὅτι οὐκ ἀπώσεται αὐτὸν, ὁ καὶ⁷⁾ μᾶλλον ἵκανὸν
ἥν ἐντρέψαι τοῦτον καὶ πάσης ἀποσερῆσαι συγ-
γνώμης, ὅτι τὸν δὲ τοῦ περιότατον προεδίδου. Φο-
βηθεὶς δὲ, μήποτε διαφύγῃ τοὺς ἐπιβουλέυοντας,
ὁ πολλάκις ἐποίησε, παρηγγειλεν, ὅτι⁸⁾ Κρατή^{s) Marc. 14,44.}
σατε αὐτὸν, καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς. τοῦτο
γὰρ ὁ μάρκος προσέθηκεν.

'Αλλ' ὁ χειρὸς ἐλέγχων αὐτὸν, μάτην ἐξα-
σφαλίζομενον, καὶ δεινύων, ὅτι οὐκ ἀν τοῦτον
ἀκοντά καθέξοιεν, ἐξελθὼν εἰπεν αὐτοῖς, ὡς ὁ
ἰωάννης ἴσορησε,^{t)} τίνας ζητεῖτε; ἀπεκριθησαν αὐ-^{t) Io. 18, 5. 6.}
τῷ, ἵσοιν τὸν ναζωραῖον. λέγετε αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς,
Ἐγώ εἰμι. εἰτίκει δὲ καὶ⁸⁾ ἰούδας ὁ παραδίδος αὐ-
τὸν μετ' αὐτῶν. ὡς⁹⁾ δὲ εἰπεν αὐτοῖς, ὅτι ἐγώ
εἰμι, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὄπιστα, καὶ ἐπεσον χαμαῇ.
Ἄλογου δυνάμεως! οὐκ ἴσχυσαν ὑπενεγκεῖν τὸ
Ἐγώ εἰμι¹⁰⁾ μόνον. διὸ καὶ φανοῦς μὲν καὶ λαμπά-
δες ἔχοντες,²⁾ ἐτυφλοῦντο μετὰ τοῦ προδότου·
μαχαιρεῖσι δὲ καὶ ξύλοις ὠπλισμένοι τυγχάνον-

⁸⁾ Καὶ omittit Cod. A.⁹⁾ Οὐν. omittit Cod. A.¹⁰⁾ Mōnou habet Cod. A. paullo ante, post ὑπενεγ-
κεῖν.²⁾ Post ἔχοντες, addit Cod. A. καὶ.

dissoluti sunt et ceciderunt. Postquam autem suam ostendit virtutem, deinceps permittit, ac iterum interrogavit eos, Quem quaeritis? At illi dixerunt, Iesus Nazarenus. Respondit Iesus: Dixi vobis, quod ego sum. Si ergo me quaeritis, finite hos abire. Iudas vero his quoque ita factis, non est mutatus: nec minimo quidem puncto ab his quae disposuerat, discessit.

Vers. 49. *Et confixim — eum.*

Ait autem Lucas dixisse Christum Iudee quem accederet, ut oscularetur eum, Iuda osculo filium hominis tradis? Patienter enim expressit ei, quo sine fuerit ille osculatus: et exprobavit quod amoris signum, fecisset signum proditionis: et tamen non repulit, sed et osculum suscepit, et se ut abduceretur praebuit. Ille autem quoniam tantum accepisset experimentum virtutis illius et humanitatis ac mansuetudinis, omni tamen permanens fera crudelior.

Vers. 50. *Iesus autem — venisti.*

Vide misericordiam inenarrabilem. Siquidem donec traditus est, fuit illi cura de proditore. Ideo etiam nunc amicum nominauit eum, qui erat inimicus. Quod autem addit, Ad quod venisti, non est per modum interrogationis legendum: sciebat enim ad quid venerat: sed enuntiatio significat enim: Ad id propter quod aduenisti, id est iuxta intentum tuum operare relicto velamento. Finis siquidem erat proditio, velamentum autem, osculum et sermo.

Vers. 50.

²⁾ Kęj omittit Cod. A.

τες, παρελύοντο καὶ κατέπιπτον. ἐπεὶ δὲ ἔδειξε τὴν ισχὺν αὐτοῦ, τότε λοιπὸν συνεχώρησε, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐπηρώτησε, τίνας^ν) ἤτείτε; οἱ δὲ ν) Io. 18, 7. 8. ἔπον, ἵησοῦν τὸν ναζωραῖον. ἀπειρίθη ἵησοῦς· ἔπον ἡμῖν, ἔτι ἐγὼ εἰμι. εἰ οὖν ἔμετε ἤτείτε, ἀφετε τούτους ὑπάγετε. ὁ δὲ Ιούδας, καὶ τούτων ἡμῶν γινομένων, ὃ μετεβλήθη καὶ γοῦν μικρὸν, ὃ δὲ τῶν δεδογμένων ἀπέσχετο.

Vers. 49. Καὶ εὐθέως — αὐτὸν.

Φησὶ δὲ³⁾ καὶ λουκᾶς, εἰπεῖν τὸν χριστὸν πρὸς Ιούδαν, ἐγγίταντας φιλησαμένους²⁾ τὸν φίλον, Ληματιτὸν οὐδὲν τοῦ αἰνθράκου παρεκδίδως· μηκοθύμως γάρ εἶχεπεν αὐτῷ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ φιλίματος, καὶ προσωνείδισε, ποιήσαντι τὸ σύμβολον τῆς ἀγάπης σύμβολον προδοσίας· καὶ δῆμως οὐκ ἀπώσατο, ἀλλὰ καὶ τὸ φίλημα ἔδειξετο, καὶ παρέσχεν ἔκατον εἰς⁴⁾ απαγωγὴν· ὁ δὲ, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν απόδειξιν, καὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ ἡμερότητος, Θηρίου παντὸς χαλεπώτερος ἔμενεν.

Vers. 50. Ο δὲ ἵησοῦς — πάρε.

⁵⁾ Ορε εὐσπλαγχνίαιν αἰνειδίγυπτον. ἀχεὶ γὰρ καὶ παρεδόθη, ἐκήδετο τοῦ προδότου. διὸ καὶ νῦν ἐταῖρον ἀνόμασε τὸν ἔχθρισον. τὸ δὲ, ἐφ' ὧ πάρετε, οὐκ ἐρωτηματικῶς αἰνιγμωτέον· ἐγίνωσκε γάρ, ἐφ' ὧ παρεγένετο· ἀλλ' αποφαντικῶς. δηλοῖ δὲ, ὅτι διὸ παρεγέγεντος, πήγουν, τὸ κατὸ σκοπὸν πράττε, τοῦ προσχήματος ἀφέμενος. σκοπὸς μὲν γὰρ ἦν ἡ προδοσία· πρόσχημα δὲ, τὸ φίλημα καὶ ὁ λόγος.

4) ὑπαγωγὴν. Cod. A.

Vers. 50. *Tunc — eum.*

Secundum datum signum.

Vers. 51. *Et ecce — auriculam.*

Lucas autem scripsit, Videntes hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei, Domine percutiemusne gladio? Et percussit unus quispiam ex eis seruum principis sacerdotum, et amputauit auriculam eius dextram. Iohannes vero eum quoque manifestauit qui percussit dicens, Simon ergo Petrus quem haberet gladium, exeruit eum, et percussit pontificis seruum, amputauitque auriculam eius dextram. Erat autem nomen seruo Malchus. Nam cum adhuc caeteri interrogarent, ipse non expectata responsione, vtpote seruentissimus: percussit quidem in caput, sed auriculam amputauit. Habebant enim duos gladios, sicut dixit Lucas, quos vt verisimile est a coena sumperant: quibus vtpote magnis vti possent in auxilium aduersus eos qui inuasuri erant.

Videns autem Iesus quod factum erat, dixit, finite huic usque, itaque illius auricula sanauit eum. Nam et hoc addidit Lucas. Dicens itaque Christus, finite huic usque, ostendit quod iuxta dispensationem ablata sit seruo principis sacerdotum auricula, in signum quod principes sacerdotum prae inuidia auditu priuati essent, ne audirent et intellegissent eas quae de ipso erant prophetias. Sanans autem illum, ostendit misericordiam quam erga illos haberet, quodque de illis si libuisset, poenas sumpisset: verum ostendit oportere potius bene.

⁵⁾ Autem omittit Cod. A.

Vers. 50. Ιητότε — εις αὐτόν.

Κατὰ τὸ σύνθημα.

Vers. 51. Καὶ ἴδου — ὡτίου.

Ο δὲ λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι^γ) ἰδόντες οἱ περὶ αὐτοῦ Luc. 22, 49.
 τὸν τὸ ἐσόμενον, εἰπον⁵⁾ αὐτῷ κύριε, εἰ πατάξει
 μέν εν μαχαιρᾷ. καὶ ἐπάταξεν εἰς τις ἐξ αὐτῶν
 τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφῆλεν αὐτοῦ
 τὸ οὖς τὸ δεξιόν. οὐδὲ⁶⁾ ἰωάννης ἐδήλωσεν καὶ τὸν πα-
 τάξαντα,⁶⁾ εἰπών· σίμων οὖν²⁾ πέτρος ἔχων²⁾ Io. 18, 10. 11.
 μάχαιραν, εἴλκυσεν αὐτὴν, καὶ ἐπαισε τὸν τοῦ
 ἀρχιερέως δοῦλον, καὶ ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὸ ὡτίον
 τὸ δεξιόν. οὐδὲ⁷⁾ ὄνομα τῷ δούλῳ μάλχος. ἔτι
 γὰρ τῶν ἀλλων ἐρωτώντων, αὐτὸς οὐκ ἀναμεί-
 νεις τὴν ἀπόκρισιν, οἵσα Θερμότατος, ἐπάταξεν
 μὲν κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἀπέκοψε δὲ τὸ ὡτίον.
 εἰγον γὰρ δύο^{a)} μαχαιράς, ὡς ἔφη λουκᾶς, ἀπὸ^{a)} Luc. 22, 38.
 τοῦ δείπνου ταῦτας, ὡς ἔοικε. λαβόντες, μεγά-
 λας οὔσας, ὥσε χρῆθε πρὸς ἀμυναν τῶν ἐπι-
 ἔντος μελλόντων.

Ιδὼν δὲ τὸ γεγονός ὁ Χριστὸς, εἰπεν· ἔτε^{b)} b) Luc. 22, 51.
 ἔως τέτου. καὶ ἀψάμενος τοῦ ὡτίου αὐτοῦ, ιασά-
 το αὐτόν. ο αὐτὸς δὲ καὶ τοῦτό Φησὶ λουκᾶς. εἰπὼν
 μὲν οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι ἔως τούτου, ἐνέφηνεν, ὅτι
 κατ’ οἰκονομίαν ἀφῆρεθη τὸ εὗς ὁ δοῦλος τοῦ
 ἀρχιερέως, εἰς σημεῖον τῇ ἀφαιρεθῆναι τὸς ἀρ-
 χιερεῖς ὑπὸ Φθόνου τὸ ἀκούειν τῶν περὶ αὐτοῦ
 προφτειῶν, ἥγουν, τὸ συνιέναι ταῦτας. ιασά-
 μενος δὲ αὐτὸν, ἐδείχε μὲν, καὶ τὸν εἰς αὐτοὺς
 ἔλεος, καὶ ὅτι ἡμύνατο ἀν αὐτοὺς, εἰπερ ἥθελεν.
 ἐδίδαξε δὲ καὶ, ὅτι χρῆ μᾶλλον εὐεργετεῖν τοὺς
 κακῶς ποιοῦντας. ἀλλὰ πῶς ἡ ἀμύνεσθαι προσ-

⁶⁾ εἰπὼν omittit. B.⁷⁾ Τένομα, sic, pro τένομα. Cod. A.

beneficio afficere malefacientes. Sed quomodo
is, qui de non vlciscendo mandatum acceperat,
gladio percutit? Primum quidem non pro seipso
hoc fecit, sed pro praeceptore; deinde, nondum
persecutus erat: postmodum autem videas hunc
sexcentas pati iniurias, atque omnia mansuete to-
lerantem.

Admitari etiam quispiam poterit, quomodo
non comprehendenterint discipulos ac trucidauerint
propter id quod factum est in seruum principis
sacerdotum. Sed vere ipsa virtus quae hos excae-
cauerat ac prostrauerat, illa etiam tunc iram, quam
de auriculae amputatione conceperant, dispersit.

Vers. 52. Tunc ait — morientur.

Vbi eum intrepasset docuit, neque etiam pro
Deo defensando utendum esse gladio. Per gladi-
dium vero omnia arma prohibuit. Quod au-
tem dicit, Omnes qui accipiunt gladium, pro-
phatia est perditionis Iudeorum, qui aduersus
ipsum venerant. Iohannes vero ait eum dixisse:
An non bibam poculum quod dedit mihi pater?
ostendens haec non a potestate illorum fieri, sed
patris permissione, quodque patri sit obediens us-
que ad mortem.

Vers. 53. An putas — angelorum?

Legio agmen est militare maximi numeri. Non
dixit autem, Ponam eos perdere, ne absurdum lo-
qui videatur, propter suscepitas affectiones: moe-
torem videlicet, pauorem, agoniam, sudores,
et quaecunque paulo ante tanquam homo passus
est. Nondum enim eam quam decebat, conce-
perant de eo opinionem, et idcirco humilia de se
loquitur. In tanto autem numero legiones dixit
ange-

ταχθεῖς, πάτασσει ἐν μάχαιρᾳ; πρῶτον μὲν,
οὐχ ὑπὲρ ἔαυτοῦ τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ
διδασκού· ἐπειτα καὶ οὐπώ τέλειος ἦν· ὑπερού
δὲ βλέπε τοῦτον, μυρία πάσχουντα, καὶ πρώτως
ἔπεινται ὑπομένοντα.

Θαυμάστεις δὲ ἀν τις, πῶς οὐ συνέλαβον καὶ
τοὺς μαθητὰς, καὶ πατένοψεν, διὰ τὸ γεγενημέ-
γον εἰς τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως· αἱλλ᾽ ὄντας δὲ
προώσαστα καὶ φίψασα τούτους δύναμις, ἐκείνη
καὶ τότε διεσκέδασε τὸν ἐπὶ τῇ αἴπεικῃ τοῦ ὥτιου
θυμὸν αυτῶν.

Vers. 52. Τότε λέγει — αἴπεικανθύτω.

Ἐπιτιμήσας αὐτῷ, ἐδίδαξε, μηδὲ ὑπὲρ τοῦ θεᾶ
χρῆσαι μάχαιρα· διὰ δὲ τὴν μάχαιραν, καὶ
πάντα ὅπλαν ἐκάλυσε. τὰ δὲ, πάντες οἱ λαβόντες
μάχαιραν, προφῆτεία ἐστὶ τῆς δικοφθορᾶς τῶν
ἐπελθούτων αὐτῷ ιουδαίων. ὁ δὲ ἵσταντος εἰπεῖν αὐτῷ
τὸν λέγει καὶ, ὅτι^{c)} τὸ ποτήριον, ὁ^{b)} δέδοκε μοι c) Io. 18, 11.
ὁ πατήρ, οὐ μὴ πιώ αὐτό; δεικνύοντας, ὅτι οὐ
τῆς ἐπεινῶν δυνάμεως ἐστὶ τὸ γινόμενον, αἱλλα τῆς
τοῦ πατέρος παραχωρήσεως, καὶ ὅτι ὑπήκαός ἐστι
τῷ πατέρι μέχρι θανάτου.

Vers. 53. Ἡ δοκεῖς — ἀγγέλων;

Λεγεών ἐστι, τάγμα ερατιωτικὸν πολυάριθμον
οὐκ ἔπει δὲ, ὅτι δύναμαι αὐτοὺς αἴπολέσταμ, ἵνα
μή δέξῃ λέγειν αἴπεικα, διὰ τὰ προλαβόντες
πάθη, τὴν λύπην, τὴν δειλίαν, τὴν ἀγωνίαν,
τοὺς ἴδεωτας, καὶ ὅσα πρὸ μηροῦ πεποιήσει, ὡς
αὐτοφερπος. ἐπώ γερ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ
ὑπόληψιν εἶχον. διὰ τοῦτο οὖν ταπειὰ φέγγε-
ται. τοσαύτας δὲ λεγεώνας εἰπεν ἀγγέλων, ἵνα

88

b) Ὁ δόκη. Cod. A.

angelorum ut abunde confortet eos, qui timore erant pene emortui. Vnus siquidem angelus quondam centum octogintaquinque millia hominum breui tempore interfecit.

Vers. 54. *Quomodo — fieri?*

Nisi ita interemptus fuero inquit, quomodo complebuntur scripturae propheticæ, quotquot de morte mea loquuntur? quae scribunt quod ita oporteat fieri, quod ita oporteat me mori.

Vers. 55. *In illa — apprehendistis me.*

Ostendit his quoque, quod non sua virtute apprehenderint eum. Sicut enim tunc non potuerunt eum apprehendere, ita neque nunc, nisi omnino voluisset. Lucas vero ait haec eum dixisse his, qui venerant ad ipsum, principibus sacerdotum ac magistratibus templi et senioribus. Verisimile est autem, et his et illis eum dixisse. Apparet ergo quod Iudas quidem sumpta cohorte, et a pontificibus et pharisaicis ministris, praecesserit. Sequenti sunt autem eum quidam etiam summi sacerdotes ac magistratus templi et seniores, quos nunc Lucas significauit: simul quidem ut eos qui missi erant incitarent: simul etiam ne muneribus allicerentur. Magistratus vero templi dicit eos, qui illud cum militibus seruabant, cum quibus etiam superius loquitus esse dicitur Iudas.

Vers. 56. *Hoc autem — prophetarum.*

Hoc totum, puta quod me voluerim apprehendi, factum est ut completerentur ac perficerentur scripturæ

ἐκ περιουσίας παραθάρρυνη τούτοις, ἀποτελη-
κότας τῷ δέει. καὶ γὰρ εἴς¹⁾ ἄγγελος, ἐκατὸν d) 4 Reg. 19,35.
όγδοηκονταπέντε χιλιάδας ἀνεῖλεν ἐν Βραχῇ
πάλαι.

Vers. 54. Πῶς — γενέθμα;

Ei μὴ ὅτως ἀναιρεθῶ, φησὶ, πῶς πληρωθῶσιν
αἱ γεραφαὶ αἱ προφητικαὶ, ὅσαι περὶ τοῦ θανά-
του μου διεξίασιν, αἱ γεραφεσι, ὅτι ὅτως δῆ
γενέθμα, ὅτι ὅτως χρὴ ἀποδικεῖν με.

Vers. 55. Ἐν ἐκείνῃ — ἐκρατήσατέ με.

Dείκυντι καὶ τούτοις, ὅτι οὐχ ὑπὸ τῆς αὐτῶν
κατεσχέθη δυνάμεως. ὥσπερ γὰρ τότε κατα-
σχεῖν αὐτὸν οὐκ ἡδυνήθησαν ὅτως ὅδε νῦν, εἰ μὴ
πάντως ἡθέλησεν. λουκᾶς δέ φησιν, εἰπεῖν ταῦ-
τα^{c)} πρὸς τοὺς⁹⁾ παραγενόμενους ἐπ' αὐτὸν αἱχ- e) Luc. 22, 52.
ιερεῖς καὶ σρατηγούς τοῦ ἰεροῦ καὶ πρεσβυτέρους.
εἰπὼς δὲ, καὶ πρὸς τούτους, κακένους. Φάνεται
δὲ, ὅτι ὁ μὲν ιούδας λαβὼν τὴν σπῆραν, καὶ ἐκ
τῶν αἱρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας, προη-
γεν· εἴποντο δὲ καὶ τινες τῶν αἱρχιερέων καὶ σρατ-
ηγῶν τὴν ἰερῷ καὶ πρεσβυτέρων, ὃς νῦν ο¹⁾) λου-
κᾶς ἐδήλωσεν· αμαὶ μὲν παραθήγουντες τὰς αἱπε-
σαλμένους, ἀμαὶ δὲ καὶ θεωρεῖντες, ἵνα μὴ δωρο-
δοκηθῶσι. σρατηγὸς δὲ τὴν ἰερῷ λέγει, τὰς Φυ-
λάσσοντας αὐτὸ²⁾ μετὰ τῶν σρατιωτῶν, οἵς καὶ
ἀνωτέρω συνελάλησεν ὁ ιούδας.

Vers. 56. Τότο δὲ — προφητῶν.

Tότο δὲ ὅλον, δηλαδή, τὸ θελῆσαι κατασχε-
θῆναι με, γέγονεν, ἵνα τέλος λαβωσιν αἱ γεραφαὶ
τῶν

¹⁾ Cod. A. omittit δ.

²⁾ Post μετὰ omittit τῶν Cod. A.

pturae prophetatum, quotquot narrant de morte mea.

Vers. 56. Tunc — fugerunt.

Audito quod voluntarie seipsem traderet secundum scripturas: et viso quod deinceps futurum non erat ut effugeret, tunc fugerunt iuxta insallibile ipsum vaticinium. Marcus vero addidit, quod unus quispiam adolescentulus sequebatur illum circumamicus sindone super nudum, et apprehendent eum adolescentuli. At ille relicta sindone nudus fugit ab eis. Quidam itaque aiunt a domo illa fuisse adolescentulum, in qua Christus pascha manduauerat. Alii autem hunc fuisse dicunt Iacobum fratrem domini, qui etiam tota vita sua vnica ueste vtebatur. Circumamicus autem erat sindone super nudum, videlicet corpus.

Vers. 57. At illi — congregati erant.

Similia quoque scripserunt Marcus et Lucas: at Iohannes latius ac diligentius scribens ea quae ab hoc loco sequuntur, vtpote qui rebus illis adsuit, dicit: Cohors igitur et tribunus ac ministri Iudeorum comprehenderunt Iesum, et ligauerunt eum, ac duxerunt eum ad Annam primum: erat enim sacer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Deinde ubi particulariter recitauit quae in domo Annae facta sunt, quae alii praetermisserunt euangelistæ, tandem dicit, Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

τῶν προφητῶν, ὅσα περὶ τῷ Σανάτου μου διαλαμβάνουσι.

Vers. 56. Τότε — ἐφυγοῦ.

²Ακούσαντες, ὅτι ἡκὼν ἑαυτὸν παρέδωκε κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ἴδοντες, ὅτι οὐκ ἔτι διαφεύξεται, λοιπὸν ἐφυγοῦ, κατὰ τὴν ἀψευδῆ πρόσφερσιν αὐτοῦ. μάρκος f) δὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ εἴσ f) Marc. 14, 51. τις νεανίσκος ἡκολούθησεν αὐτῷ, περιβεβλημέ- 52.
νος σινδόνος ἐπὶ γυμνοῦ. καὶ οἱ πατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σινδόνα, γυμνὸς ἐφύγει ἀπὸ αὐτῶν. τὸν μὲν εὖν Φασίν, ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐκέινης ἐναὶ τὸν νεανίσκον, ἐν τῇ τὸ πάσχα ἐφαγεν ὁ χριστός. ἔτεροι δὲ λέγουσιν, ἐναὶ τοῦτον ἴσκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου, ὃς καὶ παρ' ὅλην τὴν ἑσυτοῦ ζωὴν, ἐν περιβολαίῳ ἐκέχρητο. περιβεβλητὸ δὲ τὴν σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ, τοῦ σώματος, δηλούστι.

Vers. 57. Οἱ δὲ — συνήχθησαν.

³Τὰ ὄμοια καὶ s) μάρκος ἔγραψε καὶ λουκᾶς⁴⁾ Marc. 14, 53. δὲ ἰωάννης πλατύτερον καὶ αἱριβέζερον τὰ ἐντεῦ- Luc. 22, 54. θεν γράφων, οἵα παρὸν αὐτοῖς, ὅτῳ Φησίν· ή οὖν⁵⁾) σπεῖρος καὶ ὁ χιλιαρχὸς καὶ οἱ ὑπηρέται h) Io. 18, 12, 13. τῶν ιουδαίων συνέλαβον τὸν ἥπον, καὶ ἐδιπάν αὐτὸν, καὶ ἀπίγαγον αὐτὸν πρὸς ἄνναν πρώτον. ἦν γὰρ πενθερὸς τοῦ κατάφα, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἑνιαυτοῦ ἐκείνου. ἔιτα κατὰ μέρος απαγγείλας τὸ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἄννα γενόμενα, ἀπερ³⁾ οἱ ἄλλοι παρέδραμον συαγγελισάμενοι, τέλος λέγει, ἀπέσειλενⁱ⁾ αὐτὸν ὁ ἄννας δεδεμένον πρὸς κατάφαν i) Io. 18, 24 τὸν ἀρχιερέα.

Vers. 58.

³⁾ εἰ omittit. B.

Vers. 58. Petrus autem — principis
sacerdotum.

Reuersi statim, ipse et Iohannes sequebantur: Iohannes vero permisus quoque est appropinquare, utpote notus pontifici, sicut ipse scribit. Cae-teri autem tres euangelistae concorditer Petri tan-tum meminerunt, necessitate duchi, ut ostende-rent saluatoris vaticinium de illius negatione fuisse completem: utque ostenderent quantum sit in-a-lum in seipso quempiam, non in Deo confidere. Iohannes vero sui ipsius etiam fecit mentionem di-ligentiae causa: ne tamen seipsum laudare vide-a-tur, utpote quod in eiusmodi periculis sequutus fit, nomen proprium conticuit et dixit: sequeba-tur autem Iesum Simon Petrus et aliis discipulus.

Vers. 58. Et ingressus — finem.

Tres quidem euangelistae tres Petri negationes in Caiphæ domo factas esse dicunt, Iohannes autem in domo Annae socii ipsius, nec tamen ob hoc inter eos est dissonantia. Siquidem amborum una domus erat, idemque atrium, habens in se duo habitacula a se inuicem separata.

Scire autem oportet, quod Matthæus dicit ancillam primum terruisse Petrum: exinde alte-ram: postmodum vero atlantes. Marcus vero primum ancillam, exinde rursus eandem ipsam, postmodum atlantes. At Lucas primum ancillam, deinde alterum, et postmodum alium quendam. Iohannes autem primum ancillam ossiarum: exinde quos-

⁴⁾ Hoc resertur ad superius, ἀφέντες αὐτὸν ἐφυγον· αὐτὸς autem, resertur ad Petrum.

⁵⁾ Αὐφότερον, εἰς οἶνος. B.

⁶⁾ Ἰδιαγόντας, pro τοιεπάτας. Cod. A.

Vers. 58. Ο δὲ πέτρος — ἀρχιερέως.

Τποσρέψαντες⁴⁾ εὐθὺς αὐτὸς καὶ ὁ ἰωάννης παρηκολούθουν. ὁ δὲ ἰωάννης συνεχωρεῖτο καὶ πλησιάζειν, οἷα⁵⁾ γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καθὼς⁶⁾ Io. 18, 15. αὐτὸς ἴσορεῖ. ἀλλὰ οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελισάμενοι τοῦ πέτρου μόνου μημονέουσι συμφώνως, διὸ τὸ ἀναγνῶν, οὐα τε δέξωται τὴν περὶ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ πρόφητιν τοῦ σωτῆρος εἰς τέλος ἐκβεβηκούσαν, καὶ οὐα διδάξωσιν, ὅποιόν ἔτι κακὸν τὸ θαρρεῖν ἐφ ἑαυτῷ τινά, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ Θεῷ. ὁ δὲ ἰωάννης καὶ ἑαυτοῦ ἐμημόνευσεν, ἀκριβελογίας ἔνεκα. πλὴν οὐα μὴ δέξῃ ἐπανεῖν ἑαυτὸν, ὡς ἐν τοιάρτοις δενοῖς ἀκολουθοῦντα τῷ διδασκαλῷ, παρεστώπησε τὸ ἱδίον ὄνομα, καὶ εἶπεν, ηκολούθει⁷⁾ δὲ τῷ ἵστον σίμων πέτρος καὶ ὁ ἄλλος μα-

Io. 18, 15.
Θητής.

Vers. 58. Καὶ εἰσελθὼν — τέλος.

Οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελισάμενοι τὰς τρεῖς ἀρνήσεις τοῦ πέτρου ἐν τῇ τοῦ κατιάφει αὐλῇ γενέθαι λέγουσιν· ὁ δὲ ἰωάννης ἐν τῇ τοῦ ἀννα, τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἔτι τοῦτο διαφωνία. καὶ γάρ⁸⁾ ἀμφοτέρων εἴς οἶκος καὶ μισα αὐλῇ, ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ δύο διαιταῖς⁹⁾ ἴδιαιτάτας.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι¹⁰⁾ ὁ ματθαῖος μὲν πρῶτον παιδίσκην λέγει πτοῦσαι τὸν πέτρον· ἐταὶ ἄλλην· ἐπειτα τοὺς ἐζῶτας¹¹⁾ [μάρκος⁸⁾] δὲ¹²⁾ πρῶτον παιδίσκην· ἐταὶ τὴν αὐτὴν παίλιν· ἐπειτα τοὺς παρεζῶτας¹³⁾ λουκᾶς δὲ, πρῶτον¹⁴⁾ παιδίσκην· π) Marc. 14, 66. n) Luc. 22, 56. seqq. seqq. ο) Io. 18, 17. πρῶτον παιδίσκην, τὴν Θυρωρόν· ἐταὶ, τωάς· ἐπει-

7) ὁ omittit. B.

8) Inclusa omittit Cod. A. Error ortus est ex ἐσῶτας et παρεζῶτας.

quosdam: tertio vnum ex seruis pontificis, eius cognatum cui Petrus auriculam abscederat.

Si tamen aduertamus, nec sic dissonantia vlla reperitur. In prima siquidem negatione eadem ancilla apud quatuor euangelistas fuisse memoratur: in secunda vero quosdam ostendit Iohannes interrogasse Petrum: at hi quidam, erant ancilla de qua dixit Matthaeus, et prior ancilla de qua ait Marcus, et alter de quo scripsit Lucas. In tertia autem negatione eodem modo Marcus et Lucas dixerunt, atlantes scilicet interrogasse Petrum, in quibus erat et alius de quo apud Lucam, et hic est qui a Iohanne dicitur seruus pontificis. Postquam ergo ea quae necessaria erant significauimus, declaranda sunt quae vterius sequuntur. Quae in domo Caiaphae facta sunt, non sunt recitata a Iohanne, eo quod a cacteris dicta essent.

Vers. 59. *Principes autem sacerdotum — v. 60. inueniebant.*

Vt illis quidem videbatur, verum testimonium: ut autem rei veritas erat, falsum testimonium. Vel etiam quem scirent, quod aduersus innocentem verum testimonium non inuenirent: iam falsum quoque exquirebant testimonium. Volebant fane tanquam reum condemnare illum, ideo etiam forum iudiciale effingunt, ac falsum testimonium quaerunt: ipsi et iudices et accusatores effecti, et studebant eum apud se condemnare: nam apud iudices dissidebant, quod huius negotii essent reportaturi victoriam.

Vers. 60.

ἢ Πρώτην dixit, quia eadem est et secunda. Paullo enim ante secunda dixit, εἴτε τὴν αὐτὴν πάλιν.
ἢ Ita scripsi pro λουκᾶς.

ἔπειτα, ἐνας τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως, συγγενῆ, δὲ ἀπέκουψε πέτρος τὸ ὡτίον.

Πλὴν ἔαν προσέχωμεν, δόδος δέ τοι διαφωνίας της εὐρεθήσεται. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης ἀρνήσεως, οὐδὲ τῇ παιδίσκῃ ἐσὶν, οὐδὲ τοῖς τέσσαρσιν εὐαγγελισάντις μημονευομένη· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας, τινὰς ὁ Ἰωάννης ἐνέφηνεν ἐρωτήσαμεν τὸν πέτρον, οἵτινες ήταν οὐδὲ παιδίσκη τε, περὶ οὓς εἴπε ματθαῖος, καὶ οὐ πρώτη²⁾ παιδίσκη, περὶ οὓς ἐφη μάρκος, καὶ ὁ ἔτερος, περὶ οὓς ιεόρησε λουκᾶς· ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης ἀρνήσεως, οἱ μοίως μάρκος καὶ¹⁾ ματθαῖος τοὺς παιρετῶτας ἐπον ἐρωτήσαμεν αὐτὸν, ἐν οἷς ἔμελλεν εἶναι καὶ ὁ ἄλλος, οὐ παρὰ τῷ λουκᾷ. δέ τοι δέ τοι, οὐ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως. ἐπειδὲ οὖν, απερ ἐδει σημεώτασθαι, παιρετηρίσαμεν, λοιπὸν ἐρμηνευτέον τὰ ἔξτις, ἀπερ ἐν τῷ στιῳ μὲν τοῦ κατάφοι γεγόνασιν, οὐκ ἐμημονεύθησαν δὲ παρὰ τοῦ Ἰωάννου, διὰ τὸ ἔνθιναι παρὰ τῶν ἄλλων.

Vers. 59. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς — v. 60. εὔροι.

Ως μὲν ἐκένοις ἐδόκει, μαρτυρίαν, ὡς δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ψευδομαρτυρίαν. οὐ καὶ γινώσκοντες, ὅτι μαρτυρίαν οὐχ εὑρίσκουσιν οὐτὰ τοῦ ἀνεπιλήπτου, λοιπὸν ἐβίτουν ψευδομαρτυρίαν. [ἐβούλοντο²⁾] γὰρ ὡς ὑπεύθυνον καταδικάσαι αὐτόν. διὸ καὶ σκηματίζουσι δικαῖηρον καὶ ζητεῖται ψευδομαρτυρίαν,] αὐτοὶ καὶ δικαζοί καὶ κατήγοροι γινόμενοι, καὶ σπουδαίζοντες παρ' οἰδοτοῖς τοῦτον καταδικάσαι. οὐπίστατο γάρ, ὅτι παρ' ἐτέροις δικαῖαις οὐκ ἀν ποτε³⁾ τούτε περιγένοντο.

Υγι 2. Vers. 60.

²⁾ Inclusi omittit Cod. A. Error scribae rursus ortus ex duplice ψευδομαρτυρίᾳ.

³⁾ Ante τέττα Cod. A. addit περί.

Vers. 60. *Quumque multi — inueniebant.*

Nam contraria sibi mutuo testabantur. Ait enim Marcus: Et idonea testimonia non erant. Completa est autem et Davidica prophetia quae dicit, Quaeretur peccatum illius et non inuenietur.

Vers. 60. *Potmodum — v. 61. illud.*

Dixit, at non dixit soluam, sed, soluite: neque de templo manufacto, sed de proprio corpore. Propter hoc enim etiam hos euangelista saffos testes appellauit. Marcus vero ait: Et quidam assurgebant, et falsum testimonium aduersus illum ferebant, dicentes, Nos audiuimus ipsum dicentem, Ego dissoluam templum hoc manufactum, et in triduo aliud non manufactum aedificabo. Et nec sic idoneum erat testimonium illorum. Multi siquidem de tali materia testabantur, duo vero concorditer ferebant, quos dixit Matthaeus: alii vero duo diuersa loquebantur, propter quod dixit Marcus, quod non erat idoneum testimonium illorum.

Vers. 62. *Et surgens — v. 63. tacebat.*

Videns et iudicij forum iniquum: nam latronum iudicio simile videbatur: et tyrannicum tribunal. Sciens etiam quod apud huiusmodi siustra responsus esset, tacebat.

Vers. 63. *Et respondens — Dei.*

Adiurauit, volens eum ad responsionem attrahere: ut haec facta, hunc ex ea condemnaret. Addidit autem filius Dei, quia etiam reges et prophetae

⁴⁾ "Oris omittit Cod. A.

Vers. 60. Καὶ πολλῶν — εὗρον.

³Εὐαγγία γὰρ ἄλλη¹ τις ἐί τις² γένεται. Φησὶ γὰρ
ὁ μάρκος, ὅτι⁴ καὶ Ρισαφαῖ μαστυφαῖς οὐκ ἔσται. p) Marc. 14,56.
ἔπληξε⁵ τὸ δὲ καὶ η̄ δαυίτην προφῆτείος η̄ λέγου-
σσα⁶ ζητηθήσεται⁷ η̄ ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ q) Ps. 9, 36.
εὑρεθῇ.

Vers. 60. Τισερον — v. 61. αὐτόν.

Εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸν ἐπει, λίω, ἀλλὰ λύσατε,
διὸ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ χειροποίητου, ἀλλὰ περὶ
τοῦ ιδίου σώματος. διὸ τοῦτο οὖν καὶ τούτους
ψευδομάρτυρας ὁ εὐαγγελιστὴς ὠνόμασε. μάρκος
δέ φησι, καὶ τινες¹) αἰναζάντες, ἐψευδομάρτυ- r) Marc. 14,57 -
ρουν κατ' αὐτοῦ, λέγοντες² ὅτι ήμεται ηκούσαμεν
αὐτοῦ λέγοντος³ ὅτι ἐγώ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦ-
τον τὸν χειροποίητον, καὶ διὸ τειῶν ήμερῶν ἀλ-
λον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. καὶ οὐδὲ ἔτως ἵση
ἥν η̄ μαρτυρία αὐτῶν. πολλοὶ μὲν γὰρ περὶ τῆς
τοιαύτης ὑποθέσεως ἐμαρτύρουν· δύο δὲ ὠμοφώ-
νησαν, οὓς ἐπει ματθάνοις⁴ οἱ δὲ ἄλλοι διεφώνουν,
διὸ οὓς εἴρηκεν ὁ μάρκος, ὅτι ὁ δὲ ἔτως ἵση η̄ η̄
μαρτυρία αὐτῶν.

Vers. 62. Καὶ εἰνασάς — v. 63. ἐσιώπα.

Βλέπων μὲν, καὶ τὸ δικαστήριον παράνομον· ἐώ-
κει γὰρ ληστῶν κριτηρίῳ καὶ τυραννικῷ βήματι
εἰδὼς δὲ, καὶ ὅτι μάτην ἀποκρινέται παρὰ τοι-
έτοις, ἐσιώπα.

Vers. 63. Καὶ ἀποκριθεὶς — τοῦ θεοῦ.

³Εξεργίζει, βλόμενος αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν
κατατίσσῃ, ἵνα ταύτης δραζέμενος, ἐκ ταύτης
τοῦτον καταδικάσῃ. προτιθησι δὲ τὸ, ὁ ὑιὸς τοῦ
Yuy 3 Θεοῦ,

phetae Christi dicebantur a χριστού, hoc est vngi. Marcus vero ait, Filius benedicti, siue, Dei qui benedictus est et laudatus.

Verſ. 64. Dicit — dixisti.

Etiam hic ablata dictione, An, relinquitur, tu es Christus filius Dei. Ait autem Marcus eum dixisse, Ego sum: utrumque enim dixit, Tu dixisti quod ego sum. Sciens ergo quod non crediturus esset, tamen veritatem deponit, ne postmodum dicere possent: si posteaquam adiuratus est confessus fuit̄, utique credidissemus.

Verſ. 64. Veruntamen — coeli.

A modo, hoc est, non longo post tempore. Significat autem tempus post resurrectionem. Videbitis me qui a vobis interimor sedentem a dexteris virtutis quae est Dei, († Eodem videlicet throno cum Deo et patre. Insuper Venientem quoque secundo suo aduentu in nubibus coeli tanquam Deum. Videbitis autem dixit, non quod hi eum essent ita visuti: sed protestatus est quod ita uenturus esset: aut ad eos dirigitur sermo qui ex eis credituri erant. Praeterea verbum, Videbitis, significat etiam Cognoscetis. Dicit autem apud Lucam: Ex hoc tempore erit filius hominis sedens a dexteris virtutis Dei,) hoc est, breue erit tempus insidiarum quae in me incitatae sunt: Paruo enim expleto tempore superior omnibus inimicis meis efficiar.

Verſ. 65.

⁵⁾ Refertur ad priora, ubi legitur, εἰ σὺ εἶ χριστός
u. τ. λ.

⁶⁾ Quae hic inclusius, ea Hentenius habebat in fine, post γενήσουν, tanquam scholium ex marginē

Θεοῦ, διότι καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται χρησοὶ ἀπὸ τοῦ χριστοῦ ὠνομάζοντο. μάρκος δὲ Φησιῶν, ὅτι ὁ ὑιός¹⁾ τοῦ εὐλογητοῦ, ἡτοι, τοῦ Θεοῦ,^{2) Marc. 14, 61.} τοῦ εὐλογητοῦ, τοῦ ὑμνητοῦ.

Verf. 64. Δέγε — ἐπας.

Καύτανθα, περιαιρουμένου τοῦ³⁾ εἰ, ὑπολιμπάνεται, σὺ εἰ ὁ χριστός, ὁ ὑιός τοῦ Θεοῦ. λέγετε δὲ μάρκος, εἰπεῖν αὐτὸν, ὅτι⁴⁾ ἐγώ είμι. καὶ αὐτῷ^{5) Marc. 14, 62.} γοιρ ἐπει, σὺ ἐπας, ὅτι ἐγώ είμι. γινώσκων οὖν, ὅτι οὐ πιευδήτεται, ὅμως πατατίθεται, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ὑπερον, ὅτι εἰ μετὰ τὸ ἔξορκιθῆναι ὠμολόγησεν, ἐπιεύσται μὲν.

Verf. 64. Πλὴν — θρανοῦ.

Ἄπαρτι, αὐτὶ τοῦ, μετὸς μηρόν. δηλοῖ δὲ τὸν μέχρι τῆς ἀνασάσεως αὐτοῦ καιρόν. ὄψεως μετὰ τὸν παρέ ύμῶν οἰναιρούμενον, παθήμενον ἐν δεξιῶν τῆς δυνάμεως τῆς τοῦ Θεοῦ, [ἴγουν,⁶⁾ σύνθρονον τῷ θεῷ καὶ πατέρι. ἔτι δὲ καὶ ἐρχόμενον πατῶ τὴν δευτέραν παρουσίαν ἐπὶ τῶν τεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Θέον. ὄψεως δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς δυναμένων ἔτως ιδεῖν αὐτὸν, αλλ’ ὡς διαμαρτυρέμενος· ή καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν πιστεύειν ὁ λόγος. τὸ δὲ ὄψεως δηλοῖ καὶ τὸ, γινώσκετε. φησὶ δὲ καὶ ὁ λουκᾶς, ὅτι ὡπὲ⁷⁾ τοῦ^{8) Luc. 22, 65.} τοῦ ἐξαὶ ὁ ὑιός τοῦ ἀνθρώπου παθήμενος ἐν δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, τούτεσι, Βραχὺς ὁ πατέρες τῆς⁹⁾ πατ’ ἐμοῦ ἐπιβλῆτος. οὐκ εἰς μακράν γὰρ ἀνώτερος τῶν ἐπιβουλευόντων γενήσομαι.

Y y y 4

Vers. 65.

gine sui Codicis luc relatum. Forte omissa fuerant ob duplex τοῦ θεοῦ.

7) Κατ’ ἐκέ. Cod. A.

Vers. 65. *Tunc — testibus?*

Moris erat Iudeis, quum aliquid triste vidissent, vel audissent discindere vestimenta sua: quod etiam nunc summus sacerdos fecit, tanquam audita blasphemia intolerabili. Et hoc facto, licet iniurias simul prophetauit quod discindendus esset pontificatus Iudeorum.

Vers. 65. *Ecce — v. 66. videtur?*

Auxit etiam suo dicto accusationem, et blasphemiam vocans responsum, et praeiudicio damnans eum, et exinde caeteris viam faciens ad eum condemnandum, quasi scilicet manifestato eis delicto, cogens eos ad pronuntiandam sententiam, ut ita roboretur condemnatio, et ex hoc, tanquam reum Pilato tradant ut interimatur.

Vers. 66. *At illi — est.*

Quod volebant statuerunt. Nam corrupta mens, corruptam fert et sententiam. Lucas vero scripsit, quod duxerunt illum in concilium suum dicentes, si tu es Christus, dic nobis. Ait autem illis, si dixeris vobis non credetis: quodsi etiam interrogaueris, non respondebitis mihi, neque absolvetis. Ex hoc tempore erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Ipse vero ait ad illos, Vos dicitis quod ego sum. At illi dixerunt, Quid amplius nobis opus es testibus? ipsi enim audiuius

ex

⁵⁾ Durum quodammodo τὸ ὄδος. Malim ὄδηγός. Utique tamen Codex consentit in ὄδος. Henni interpretatio ambigua est.

Vers. 65. Τότε — μαρτύρων;

⁷Ἐθεστοῖς ιουδαίοις, ὅταν τι χαλεπὸν καὶ φρικτὸν ἴδωσιν ή̄ αἰκάστας, διαρρήσσονταὶ ἡμέτιαι αὐτῶν, ὅπερ καὶ νῦν ὁ ἀρχιερεὺς ἐποίησεν, ὡς αἰκάστας δῆθεν βλασφημίας ἐκ ἀνεκτῆς. ἔμα δὲ καὶ ἄκων, ἀφ' ὧν ἐποίησε, προεφήτευσεν, ἔτι διαρρήχθησεται η̄ ἀρχιερωσύνη τῶν ιουδαίων.

Vers. 65. ⁷Ιδε — v. 66. δοκεῖ;

⁷Αὐξήσας τὴν κατηγορίαν τοῦ λεχθέντος, καὶ βλασφημίαν τὸτο καλέσας, καὶ προκαταδιάσας αὐτὸν, καὶ ⁸⁾ ὃδος ἥδη καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ καταδιάσαμενόν, λειπόν, ὡς Φανερώτε πλημμελήματος ὄντος, ἀναγκάζει καὶ αὐτὸς ἀποφήναθαι, ἵνα, πυραδείσης ἔτω τῆς καταδίκης, ὑπεύθυνον ἀπεντεῦθεν αὐτὸν παραδοῖεν τῷ πιλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν.

Vers. 66. Οἱ δὲ — ἐπι.

⁷Οπερ ἐβέλοντο, τὸτο καὶ ἀπεφήναντο. διεφθαρμένης ἐν γνώμης, διεφθαρμένη καὶ η̄ ἀπόφυσις. ὁ δὲ λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι καὶ ^{x)} ἀνήγα- x) Luc. 22, 65-
γον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν, λέγοντες εἰ 71.
σὺ εἶ ὁ χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν. ἐπειδὲ αὐτοῖς ἐὰν
ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ πισεύσητε· ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτήσω,
οὐ μὴ ἀποκριθῆτε μοι η̄ ἀπολύτητε. ἀπὸ τῷ νῦν
ἐπαι οὐδὲ τῷ αὐτῷ ποτε καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς
δυνάμεως τῷ θεῷ. εἰπον δὲ πάντες· σὺ εἶ εἰ
οὐδὲ τῷ θεῷ; οὐ δὲ πρὸς αὐτὸς ἐφη· υμεῖς λέγετε,
ὅτι ἐγώ είμι. οἱ δὲ εἴπον· τι εἴτι χρείαν ἔχομεν
μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἡκούσαμεν ἀπὸ τῷ θόμα-

ex ore eius. Verisimile est enim et summum sacerdotem et confessores interrogasse et examinasse eum, rursusque ipsum et illi et ipsis respondisse.

Quare autem occulte ipsum non occiderunt? Ne inuidia moti occidisse eum viderentur. Studabant ergo publice illum tanquam maleficum occidere: perdere nitentes opinionem quam de eo turbae conceperant. Ideo etiam petierunt, ut crucifigerent eum: et simul cum eo latrones crucifixerunt. Ediuerso autem factum est quam illi optauerant. Nam quia publice interemptus est, magis resplenduit gloria eius. Rursusque in sepulchro sigilla, militumque custodia veritatem magis effulgere fecerunt.

Vers. 67. *Tunc — eius.*

Horreto coelum et terra, vniuersaque creatura, in quam faciem, quam intulerunt iniuriam.

Vers. 67. *Et — v. 68. qui te percussit?*

Quia a multis propheta dicebatur, verberabant eum tanquam falsum prophetam, facie eius veste contecta, ne videret, sicuti Marcus et Lucas dixerunt. Nunc autem caedebant, nunc vero alapas dabant dicentes, Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Est autem colaphus verberatio quae in collo sit vacua manu ut sonum edat: alapa vero in faciem datur.

Post iniustam enim condemnationem tanquam abiectum quempiam et triobolarem in medio sumentes, hi quidem quicquid in buccam veniebat debacabantur in eum, non liberi solum, sed et serui:

¶ Ita Chrysost. sed de re alia. Tom. VII, p. 421. D.

τος αὐτῷ. εἴκος γὰρ, καὶ τὸν ἀρχιερέα, καὶ τοὺς συνεδριάζοντας, ἐπερωτᾶν καὶ ἀναγίνειν αὐτὸν, πάλιν τε αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι καὶ πρὸς ἑπέντον, καὶ πρὸς αὐτὸς.

Καὶ διατί μὴ λάθει τῇτον ἀνεῖλον; διὰ τὸ μὴ δέξαμεν τὸ φέρον αὐτὸν ἀνελεῖν. ἐσπούδαζον οὖν δημοσίᾳ τῇτον, ὡς κακόγονον ἀναιρεθῆναι, μηχανώμενοι Βλάψαν τὸν ὑπόληψιν αὐτῷ. διὰ τῇτο γάρ καὶ σαυρῶ τῇτον ἀναιρεθῆναι ηὔτησαντο, καὶ λησάς αὐτῷ συνεπάρωσαν. γέγονε δὲ τύναντιον, οἷς ἐβάλοντο. δημοσίᾳ γάρ ἀναιρεθέντος, μᾶλλον ἐξέλαμψεν ἡ δόξα αὐτῷ. καὶ ἐπὶ τῇ τάφου δὲ πάλιν, ᾧ σφραγίδες καὶ οἱ παραφυλακὴ μᾶλλον διαλέιμψαν τὸν ἀλήθειαν πεποίκιασσε.

Vers. 67. Τότε — αὐτῷ.

Φείξαν δέοντε καὶ γῆ καὶ σύμπασα ιπτίσι, εἰς οἶον πρόσωπον, οἷσιν ἀτιμιαν ἐπήγαγον!

Vers. 67. Καὶ — v. 68. παίσας σε;

Ἐπεὶ παρὰ πολλοῖς προφήτης ἐλέγετο, διέπαιζον αὐτὸν, ὡς ψευδοπρεφήτην. περικαλύψαντες γάρ⁹) ἥματίῳ τὸ πρόσωπον αὐτῷ, πρὸς τὸ μὴ γ) Marc. 14, 65. Luc. 22, 64.

βλέπειν, ὡς μάρκος καὶ λουκᾶς ἔπον, τῇτο μὲν ἐκολάφιζον, τῇτο δὲ ἐβρέπιζον, λέγοντες· προφήτευσον ἡμῖν, χριτὲ, τίς ἐστιν ὁ παίσας σε; ἐνι δὲ κολαφισμὸς μὲν, τὸ πάιεν πατὰ τῇ τραχήλῳ κοίλη ἀφῆ, πρὸς τὰ ποιεῦν ψάφου· ἁπισμὸς δὲ, τὸ πάιεν πατὰ τῇ προσώπου.

Μετὰ γὰρ τὴν ἄδικον καταδίκην, ὡς ἀτιμόνι τια καὶ⁹) τριωβολιμάτου λαβόντες μέσον αὐτὸν, οἱ μὲν πάσταν εἰς αὐτὸν ἐνεδέκνυτο παρονίαν, εὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰς καὶ δῆλοι,

serui: alii vero omnino aduersus eum mouebant insaniam, gaudentique animo rabiem euinebant. Vniuersa autem magno animo sustinebat, docens nos iniurias tolerare. Et erat apud illos vehemens prauitatis abundantia, apud hunc vero tolerantia.

Est autem admiratione dignum, quomodo euangelistae tanquam veritatis amatores, quae etiam maxime probrofa videntur, referunt, et neque Iudam aut Iudeos tanquam inimicos conuiciis laceffunt: neque magistrum tanquam praceptorum, sublimem efferunt, sed quasi nullo motu affectu omnia narrant, ac solius curam habent veritatis, et ubique ad id quod res postulat se conferunt.

Cap. LXVI. De negatione Petri.

Vers. 69. *Petrus autem — v. 70.
quid dicas.*

Vide quomodo eum, qui paullo ante adeo fese iactabat, infirma ancillula praceptorum negare fecit, utpote diuina destitutum gratia.

Vers. 71. *Quum autem exisset —
v. 72. hominem.*

Heu qualem reddit eum timor. Non solum enim negavit, sed etiam cum iuramento. Exiuit autem non extra vestibulum, sed in vestibulum, hoc est, priorem atrii partem. Nam Marcus προσελθων dixit.

Vers. 73. *Et post pusillum —
v. 74. hominem.*

Marcus autem dixit: Nam et Galilaeus es, et loqua tua conuenit. Habebant enim quippiam insigne

καὶ παντοῖσιν ἐκένουν καὶ τὸ μανίαν, καὶ ἤδεις
τῆς λύττης ἐνεφοεῖντο· ὁ δὲ πάντα μεγαλο-
ψύχως ὑπέμενε, διδάσκων ἀνέχεσθαι. καὶ ἦν,
πάρετε ἐκένοις μὲν, πάκιας ὑπερβολή παρὰ τέττα
δὲ, ἀνεξισκίας.

"Δέξιον δὲ θεωρίας καὶ τὸ εὐαγγελιστὸς,
πῶς καὶ τὰ δοκεῖα ἐπονείδισα φιλαλήθως ἀπαγ-
γέλλουσι, καὶ βέτε τὸν ἰδίαν ἢ τὸ εἰαδίσιον ὡς
ἐχθρὸς διασύρουσιν, βέτε τὸν διδάσκαλον, ὡς¹⁾
διδάσκαλον ὑψόσιν· ἀλλ' ἀπαθῶς ἀπαντᾷ δη-
γῆνται, καὶ μόνης τῆς ἀληθείας φροντίζουσι,
καὶ πανταχοῦ γίνονται τῆς χρείας.

ΚεΦ. Ξε. Περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ πέτρου.

Vers. 69. Ὁ δὲ πέτρος — v. 70. τι λέγεις.

Σκόπει, πῶς τὸν πρὸ μικρῷ τηλικαῦτα μεγα-
λαυχήσαντα θεραπαινίδιον αἰδενὲς ἐπτόησεν, ὡς
ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐγκαταλειφθέντα.

Vers. 71. Ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν —
v. 72. τὸν ἄνθρωπον.

Φεῦ! οἵσει διέθηκεν αὐτὸν ὁ Φόβος. Ἐ μόνον γάρ
ἡρνήσατο, ἀλλὰ καὶ μετ' ὄρκου. Ἐξελθεῖ δὲ, εἰς
ἔξω τῷ πυλῶντος, ἀλλ' εἰς τὸν πυλῶνα, τούτεσιν,
εἰς τὸ προαύλιον, ὡς²⁾ ὁ μάρκος εἶπε.

²⁾ Marc. 14,68.

Vers. 73. Μετὰ μικρὸν — v. 74.
τὸν ἄνθρωπον.

Ο δὲ μάρκος ἔγραψεν, ὅτι³⁾ καὶ γάρ γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλία σου ὄμοιός εἶ, εἴχον γάρ τι
παραστ-

¹⁾ ὡς ὁ διδάσκαλος. B.

insigne Galilaei in veste, et quasdam praeterea idiomatis proprietates. Execrari autem est deuovere. Vnde Marcus scripsit αναθεπατικην. Ambo vero haec, maledictiones inferre significant.

Vers. 74. *Statimque — v. 75. me.*

Marcus autem dixit, quod cum Petrus semel negauit, tunc gallus primum cecinit: quando vero tertio negauit, tunc secundo cecinit. Notauit autem hoc, manifestans quod primum gallicinium non admonuit eum. Rursum autem Lucas scribit, quod postquam gallus cecinit, conuersus dominus respexit Petrum, per aspectum ad memoriam eum reducens. Adeo enim illum deuicerat timor, ut paulonius fuerit emortuus: quinque gallus non semel tantum, sed et bis ceciniisset, neque ita ad sensum reliquerat, sed opus etiam fuerat saluatoris aspectu. Vide ergo insirmitatem in quam breui tempore tertio negaverit, et successiue tres emiserit negationes, non quaestionibus examinatus, sed forte fortuna in transitu requisitus.

Vers. 75. *Et egressus — amare.*

Egressus est foras, ne forte flens, et ipse apprehenderetur. Fleuit autem, non vt cunque, sed acerbe. Marcus autem dicit, quod adiiciens fleuit: adiiciens, hoc est incipiens. Iohannes vero hoc, tanquam ab aliis dictum praetemisit.

Vidissi peccatum? vide et poenitentiam. Ob hoc enim peccata et poenitentiae sanctorum scriptae sunt. Permissus est autem cadere Petrus, non

²⁾ Ita etiam vterque in contextu Matthaei. Reste. Alterum, quod nec Complutensis editio habet, ex suo Lexico depromisit Erasmus.

παρέστημον σολῆς οἱ γαλιλαῖοι, ναὶ μὴν καὶ ἴδιῶ-
ματά τινα διαλέκτου. καταθεματίζειν² δὲ ἐσι, b) Marc. 14,71,
τὸ^{b)} ἀναθεματίζειν. ὅτω γὰρ ὁ μάρκος εἶπε, οὐχ
ἀμφῶ δὲ ταῦτι, τὸ καταρρᾶσθαι δηλεῖσι.

Vers. 74. Καὶ εὐθέως — v. 75. με.

Μάρκος δέ Θησιν, ὅτε^{c)} μὲν ἀπαξ̄ ὁ π̄τρος ἦρνή- c) Marc. 14,68.
σατο, τότε τὸν ἀλέκτορα Φωνῆσαι τὸ πρῶτον^{72.}
ὅτε δὲ τρίτον, τότε τὸ δεύτερον. ἐσημειώσατο δὲ
τρίτο, δηλῶν, ὅτι ὅτε ἡ πρώτη Φωνὴ τοῦ ἀλε-
κτορος ἀνέμυησεν αὐτόν. οὐχὶ ὁ λουκᾶς δὲ λέγει
πάλιν, ὅτι μετὰ^{d)} τὸ Φωνῆσαι τὸν ἀλέκτορα, d) Luc. 22, 61,
σραφεῖς ὁ κύριος, ἐνέβλεψε τῷ πέτρῳ διὰ τῇ
βλέμματος υπομιμήσκων αὐτόν. τοσοῦτον γὰρ
αὐτῷ κατενεράστητεν ὁ Φόβος, ὡς ἀποτελεῖται νέα
μικρὴ, οὐκ τῷ ἀλέκτορος Φωνήσαντος ἢ μόνον
ἀπαξ̄, ἀλλοὶ οὐκ δίσ, μηδὲ ὅτως εἰς αἰδησιν ἐλ-
θεῖν, ἀλλὰ δεηθῆναι οὐκ τῷ βλέμματος τῷ σω-
τῆρος. οὐδὲ γάρ αἰδίνεισαν, πῶς ἐν βραχῖαι καιρῷ
τρίτον ἤρισατο, οὐκὶ ἐκ διαδοχῆς τὰς τρεῖς αἰρη-
σεις ἐποιήσατο, οὐκὶ οὐκ ἐταξόμενος, ἀλλά, ὡς
ἔτυχε, κατὰ πάρεδρον ἐρωτώμενος.

Vers. 75. Καὶ ἐξελθὼν — πικρῶς.

Ἐξῆλθεν ἔξω, Φοβούμενος, μήποτε οὐλαίων
κατασχεθῆ οὐκ αὐτός. ἐκλαυσε δὲ οὐχ ἀπλῶς,
ἀλλὰ πικρῶς ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι^{e)} ἐπιβαλλὼν e) Marc. 14,72,
ἐκλαυειν. ἐπιβαλὼν, αντὶ τοῦ, ἀρξάμενος· ιωαν-
νῆς δὲ οὐκ τοῦτο παρέδραμεν, ὡς τοῖς ἀλλοῖς
εἰρημένον.

Εἶδες τὴν αἵματιτίαν, οὐδὲ οὐκ τὴν μετάνοιαν.
διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ αἴ αἵματιτίαν οὐχ αἴ μετάνοιαν
τῶν ἀγίων ἐγράφησαν, οὐας ὅταν εἰμάρτωμεν,
μημό-

non propter dictas tantum causas, sed etiam ut
ignoscere discat his quoque qui labuntur, horum
imbecillitatem ex sua cognoſcens: nam pastor
constituendus erat. Et ut magnorum factus ope-
rator miraculorum, modestus sit, ac sui casus re-
cordatus, Deo rem omnem ascribat. Siquidem et
Paulus cum temptationibus permisus est pugnare,
ne extolleretur, ut ipse ait. Potissimum autem,
ut peccatoribus clarum esset poenitentiae exemplum.
Si enim caeterorum princeps Apostolorum, qui
tales virtutes et viderat et fecerat, tandem in nega-
tionem lapsus est: deinde agnito delicto illum
poenituit, et non solum breui tempore maculam
omnem abstulerit, sed et caeterorum pastor disci-
pulorum creatus est, et multorum ac magnorum
operator miraculorum appellatus est: nullum qui
cederit desperare conuenit, sed illico poeniten-
tiam agere, quum diuitias cognoscat mansuetudi-
nis domini.

Et hic quoque obſeruandum, quod Matthaeus
quidem et Marcus scripſerunt primum factam esse
a principe ſacerdotum interrogacionem, deinde
Iudeorum iniurias, et postmodum Petri negatio-
nes. Lucas vero primum Petri negationes, deinde
iniurias, postmodum facto iam die interrogatio-
nes. Illi ſiquidem non ſolum ea quae facta ſunt
retulerunt, ſed et ordinis rerum gestarum curam
habuerunt: hic autem facta tantum relatione rerum
perpetratarum, ordinis curam non habuit.

Cap.

³⁾ Αὐτοῖς. Cod. A. In hoc plerumque variant.

⁴⁾ Ἐνδει, pro ei, dat Cod. A. Male.

⁵⁾ αὐτοῖς. B. ἀπειλητει. A. Illud etiam inue-
nit Hentenius. Ergo ſcriba Cod. A. confudit vo-
cales,

μιμώμεθε τὴν τούτων μετάγνοιαν. παρεχώρηθη
 δὲ πεστῖν ὁ πέτρος, οὐ μόνον διὸ τὰς αἰνωτέρω ἔη-
 θείσας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἵνα μάθῃ συγγνωμο-
 νεῖν τοῖς ὄλιδαινουσιν, ἐκ τῆς οἰκείας ἀθενείας
 καὶ τὴν τούτων ἐπιγνώσκων· ἔμελλε γὰρ ποιμῆν
 κατατηνᾶν· καὶ ἵνα τελεσιουργὸς μεγάλων Θαυ-
 μάτων γινόμενος, μετριοφροῦ, καὶ τοῦ πτώμα-
 τος μημονέυων, τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφηται.
 καὶ παῦλος γὰρ πειρασμοῖς³⁾ ἀφέδη παλαιέν,
 ἵνα μή, ὡς αὐτὸς Φησι,⁵⁾ ὑπεραιρηταί τὸ δὲ f) 2 Cor. 12, 7.
 μεῖζον, ἵνα τοῖς αἱμαρτάνουσι λαμπρὸν εἴη παρά-
 δεγυμα μετανοίας. εἰ⁴⁾ γὰρ ὁ κορυφαῖος τῶν μα-
 θητῶν, ὁ τηλικούτων δυνάμεων τὰς μὲν ἴδων, τὰς
 δὲ τελέσας, ὕερον ὠλίθησεν εἰς αὔρησιν, εἴτα
 τὸ πεπλημμελημένον ἐπιγνοὺς, καὶ μετανοίας,
 οὐ μόνον ἐν ὅλιγῳ καιρῷ τέλεον ἀπαν⁵⁾ ἀπήλεψεν,
 ἀλλὰ καὶ ποιμῆν τῶν ἄλλων μαθητῶν προεβλή-
 θη, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων Θαυμάτων αὐτούρ-
 γὸς ἔχειμάτισεν· οὐδένα πεσόντα χρὴ καταπε-
 σεῖν, ἀλλ' αὐτίκα μετανοεῖν, ἐννοοῦντα τὸν πλοῦ-
 τον τῆς τοῦ δεσπότου χρηπότητος.

Κανταῦθα δὲ παρατηρητέον, ὅτι ματθαῖος⁸⁾ g) Matt. 26, 59.
 μὲν καὶ μάρκος ἔγραψαν, πρῶτον γενέθλαι τὴν Marc. 14, 55.
 παρὰ τοῦ αρχιερέως ἐρώτησιν εἴτα τὰς ἀπὸ τῶν
 ιουδαίων ἀτιμίας· ἔπειτα τὰς αἰρήσεις τοῦ πέ-
 τρου· λουκᾶς δὲ πρῶτον⁴⁾ τὰς αἰρήσεις· εἴτα h) Luc. 22, 56.
 τὰς ἀτιμίας· ἔπειτα, γενομένης ἡμέρας λοιπὸν,
 τὴν ἐρώτησιν. οἱ μὲν γὰρ οὐ μόνον απήγγειλαν
 τὰ περιραγμένα, ἀλλὰ καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν
 ἐφρόντισαν· ὁ δὲ μόνης τῆς ἀπαγγελίας τῶν πε-
 πραγμάτων γενόμενος, τῆς τάξεως αὐτῶν οὐκ
 ἐφρόντισεν.

Cap.

cales, ut alibi. Alias in mentem cuiquam venire
 possit ἀπέιληφεν.

Cap. XXVII. v. 1. *Mane —*
v. 2. praesidi.

Similiter et Marcus et Lucas dixerunt: Iohannes vero ait, Ducunt Iesum a Caiapha ad praetorium. Erat autem mane, et ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut ederent pascha. Per totam enim noctem examinauerant eum, et nunc transferebant. Sed o insaniam. Caedem perpetrantes et ad mortem tradentes, non putabant se inquinari: ingredi autem ad tribunal, contaminationem ducebant, culicem liquantes, et camellum glutientes.

Cap. LXVII. De Iudee poenitentia.

Vers. 3. *Tunc — v. 4. innocentem.*

Videns quod ad mortem condemnatus esset a Iudeis Christus. Oportebat autem ante proditionem poenitentia duci. Sed talis est diabolus: ante peccatum non permittit videre malum, ne sequatur resipiscientia: postquam autem peccatum omnibus numeris est expletum, videre permittit, ut moerore afficiat, et in desperationem praecipitet. Peccavi inquit tradens sanguinem innocentem, ut effunderetur.

Vers. 4. *At illi — videris.*

Etiam Iudas dicens, Peccavi tradens sanguinem innocentem, iniuste cum mori testatus est. Iudei quoque respondentes, Quid ad nos? tu videris: testimonio eius assenserunt, et veritatem licet inimici, confessi sunt: infligante autem furore, omne crimen in Iudam declinantes, ipsi affectione

Cap. XXVII. v. 1. Πρωΐας —

v. 2. ἡγεμόνι.

Ομοίως καὶ μάρκοςⁱ⁾ καὶ λουκᾶς εἶπον. Ἰωάννηςⁱ⁾ Marc. 15, 1.
δέ φησιν, ὅτι ἀγουσι^{k)} τὸν ἵπσουν ἀπὸ τοῦ καιάφακ^{k)} Luc. 23, 1.
eis τὸ πρωτώριον. ἦν δὲ πρωΐα. καὶ αὐτοὶ οὐκ
εἰσῆλθον eis τὸ πρωτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν,
ἀλλ ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα. διὸ ὅλης γὰρ τῆς
νυκτὸς ἥταξον αὐτὸν, καὶ μετέφερον. ἀλλ' ὡ
τῆς αὐοῖς! Φοιῶντες μὲν, καὶ eis θάνατον παρα-
δίδοντες, οὐκ ἐδόκουν μιανθῶσαι· τὸ δὲ πιθῆναι
τοῦ δικαιηρίου, μιασμὸν ἐνόμιζον, οἱ τὸν κώνωπα
διῆλιξοντες καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες.

ΚεΦ. ΞΖ. Πεξὶ τῆς ιούδα
μεταμελείας.

Vers. 3. Τότε — v. 4. αἴθων.

Ιδὼν, ὅτι κατεκρίθη θανάτῳ παρὰ τῶν ιεδαί-
ων ὁ χριστός. ἐδει δὲ, πρὸ τῆς προδοσίας μεταμε-
ληθῆναι· ἀλλὰ τοιχτὸς ὁ διάβολος· πρὸ μὲν τῆς
ἀμαρτίας, οὐκ αἴφιησιν ιδεῖν τὸ καπόν, ἵνα μὴ
γένηται μετάνοια· μετὰ δὲ τὸ ἀπαρτιθῆναι τὴν
ἀμαρτίαν, αἴφιησιν ιδεῖν, ἵνα λυπήσῃ καὶ eis
ἀπόδγνωσιν συνελάσῃ. ἥμαρτόν, φησι, παρεδοὺς
ἄμας αἴθων, eis τὸ χειθῆναι.

Vers. 4. Οἱ δὲ — ὄψει.

Καὶ ὁ ιεδας εἰπὼν, ὅτι ἥμαρτον, παρεδοὺς
ἄμας αἴθων, αἴδηκως αὐτὸν ἀπεθιήσουεν ἔμαρτυ-
ρησε· καὶ οἱ ιεδαῖοι, φήσαντες, τί πρὸς ὑμᾶς;
σὺ ὄψει· τῇ μαρτυρίᾳ τούτου συγκατέθεντο· καὶ
ἡ ἀλήθεια παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὠμολογήθη. τοῦ
θυμοῦ δὲ θήγοντος, ἀπαν τὸ ἔγκλημα προσάψαν-

fectione iam ebrii, ad caedem Christi impelluntur.

Verf. 5. *Et — se suspendit.*

Peccatum quidem coram omnibus confiteri, ac proicere argenteos, resipiscientiae fuerunt: laqueo vero se suspendere, desperationis. Agnouit siquidem et poenituit eum, ac confessus est: veniam autem ab eo qui hanc dare poterat, non requisiuit: neque enim permisit eum diabolus sic poenitentia duci, quo ad Christum iret in quem peccauerat: sed hunc ante perfectam poenitentiam abduxit, utpote conscientiae remorsum non ferentem. Quum ergo ad hunc clementissimum confugere oporteret, ille ad mortem potius confugit, ut a desparata tristisque vita citius liberaretur. Et neque id continuo assequutus est, prout cupiebat: agnitus enim a quibusdam depositus est ne praefocaretur: deinde postquam in secreto quodam loco, modico vixisset tempore, praeceps factus siue praecipitatus, inflatus, diruptus ac diffissus est medius: et effusa sunt omnia viscera eius, sicut ait liber Actorum. Quodsi etiam in eo scriptum est, quod praedium comparauit de mercede iniustitiae, non tamen hoc fuit post strangulationem, ut quidam putant. Id enim declarans Chrysostomus,

6) ὑπέγοντα. A. quod nihili est. Neque ὑπέγοντα coniiciendum.

7) Hentenius videtur legisse μετανοεῖσθαι, quod mihi etiam in mentem venerat, nondum illius interpretatione inspecta.

8) πρηγῆς est pronus. Ergo interpretatio huic loco non conuenit. Credo ergo Euthymium legisse πρηγάθεις, ut est in scholio Apolinarii, in Codicibus Mosquen-

τες τῷ ιερῷ, λοιπὸν αὐτοὶ, τῷ πάθει μεθύοντες,
ἐπὶ τὸν φόνον ἡπέγυοντο. ⁶⁾

Vers. 5. Καὶ — ἀπῆγξατε.

Τὸ μὲν ἔξωμολογίσαθαι τὴν αἱμαρτίαν ἐνώπιον
πάντων, καὶ τὸ δίψαται τὰ αἴργυρα, μεταμελεῖας
εἰσὶ· τὸ δὲ ἀπῆγξαθαι, αἴπογνάσεως. ἐπέγνω
μὲν γὰρ τὸ κακὸν, καὶ μετεμελήθη, καὶ ἔξωμο-
λογίσατο· οὐκ ἐζήτησε δὲ συγγνώμην παρὰ τοῦ
διναρμένου δῆμαρ ταύτην. οὐ γὰρ αἴφηκεν αὐτὸν ὁ
διάβολος μετανοῆσαι⁷⁾ πρὸς τὸν χριστὸν, εἰς ὃν
ἔξήμαρτεν· ἀλλὰ προεξήγαγε τἙτον τῆς μετα-
νοίας, ὡς μὴ φέροντος τὸν ἀπὸ τοῦ συνειδότος
ἔλεγχον. δέον τοῦ ἐπὶ τὸν αὐτεξίκακον τοῦτον κατε-
φυγεῖν· ὃ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸν θάνατον κατέφυγεν,
ὅπως θᾶττον ἀπαλλαγείη τῆς κατεγγωσμένης
καὶ ἐπωδύνεις ζωῆς. καὶ 8δὲ τούτου παραυτίκε
τετύχηκεν, ὡς ἐγλίχετο. διαγγωθεὶς γὰρ ὑπό⁸⁾
τινῶν, καθηρέθη τῆς ἀγγόνης· ἔτοι ἐν ἴδιαζοντεις
τόπῳ διέζησε καιρὸν ὀλίγον, καὶ⁹⁾ πρηνὴς γενό-
μενος, ἔτουν, πεπρησμένος, ἔξωγκωμένος, ἐλά-
κισε¹⁰⁾ καὶ διερράγη μέσος, καὶ ἔξεχύθη¹¹⁾ τὸ
σπλάγχνα αὐτοῦ, καθὼς Φησιν¹²⁾ ἡ βίβλος τῶν I) Act. 1, 18.
πράξεων. εἰ δὲ καὶ γέγραπται ἐν αὐτῇ, ὅτι ἐκτή-
σατο¹³⁾ χωρίον ἐκ μιθῆ τῆς αἰδίκιας, ἀλλ' οὐ m) Act. 1, 18.
μετὰ τὴν ἀγγόνην, ὡς τίνες οἰονται· τοῦτο γὰρ

Zzz 3 . ἐξημ-

Molquensibus ad hunc locum. Nam adiectui
πρητῆς equidem exempla ignoro. Vide etiam
Münieri Fragmenta Patrum Graecorum. Fascic.
I. p. 17. Hafniae 1788. 8. Nititur autem haec
tota res fabulosa et tragica narratione Papiae, ho-
minis nugacis ac nullius fidei. Nec enim ἔξηγή-
σεις ille, sed μύθους scripsit.

9) Ita legunt etiam nonnulli in Actibus.

10) πάντα, interponit. A.

mus, agrum figuli fuisse dicit praedium illud. Triginta siquidem argentei quibus hic paratus est ager, ipsi Iudeae merces erat iniquitatis, quam aduersus praeceptorem perpetrauit. Quid enim huius proditione iniquius? Intelligamus ergo qui argenti sumus amatores, quomodo Iudas et peccatum perpetrauit, et pecuniae fructum non accepit, et propriam animam perdidit.

Vers. 6. *Principes — est.*

Impudenter satentur pretium esse sanguinis siue caedis emptionem. Corbonas autem erat thesauri repositorium in templo, hoc est, donorum receptaculum. Puto autem id fuisse quod dicebatur Gazophilacium. Gaza enim Romanis diuitiae appellantur.

Vers. 7. *Consilio autem initio — v. 8. hodiernum diem.*

Multo melius eis fuisse hos in carbonam misisse: nequaquam enim quod perpetratum est adeo divulgatum fuisse. Ipsi vero ad redargutionem foedi homicidii sui agrum emerunt, cuius nomen tuba clarius, illud publicaret. Neque hoc utique faciunt, sed sumpto inter se consilio: ubique enim consilium incunt, ut nemo immunis relinquatur. Liber quoque Actorum ait, praedium illud vocatum esse Acheldema, hoc est, praedium sanguinis. Hic itaque est ager de quo ille liber loquitur.

Vers. 9. *Tunc — v. 10. dominus.*

In libro quidem Ieremiae qui communiter legitur, hoc scriptum non est, reslat ergo ut in apocrypho eius

²⁾ Quod vocabulum multoties in N. T. occurrit.

έρμηνέων ὁ χρυσός ομοιός, τὸν αὐγὸν τοῦ κεραμέως
εἶναι τὸ χωρίον ἐπένο λέγει. τὰς τριάκοντας γὰρ
αἴργυριας, ἐξ ᾧ πήγασός θν οὗτος, μιδὸς ἡσαν τῷ
ιερᾷ τῆς αἰδίκιας τῆς εἰς τὸν διδάσκαλον. τί γὰρ
αἰδίκιώτερον τῆς προδοσίας αὐτοῦ; ἐννοήσωμεν τοι-
νυν οἱ φιλάργυροι, πῶς ὁ ιερᾶς καὶ τὴν αἵμαστιαν
εἰργάσατο, καὶ τῶν χρημάτων οὐκ ἀπήλαυσε,
καὶ τὴν ιδίαν ψυχὴν ἀπώλεσεν.

Vers. 6. Οι — εῖνι.

¹⁾ Ανεπαισχύντως ὁμολογοῦσιν, ὅτι τιμὴ αἴματός
ἐσιν, εἴτουν, ὥν Φόνου. κορβαῖς δὲ ἦν, τὸ τοῦ
ναοῦ Θησαυροφυλάκιον, τὸ δωρεόδοχεῖον. οἷμα δὲ
τοῦτο εἶναι, τὸ λεγόμενον ²⁾ γαζοφυλάκιον. γάζα
γὰρ, παιρὰ ἔωμαίοις, ὁ πλεύτος καλεῖται.

Vers. 7. Συμβέλιον δὲ λαβόντες —

v. 8. σήμερον.

Πολὺ πάλλιον ἦν αὐτοῖς, εἰς τὸν κορβονῶν ταῦ-
τα βαλεῖν· ἢ γὰρ ἂν ὅτῳ παταδῆλον τὸ ³⁾
πρόσγυμα ἐγίνετο· οἱ δὲ, πρὸς ἔλευχον τῆς αὐτῶν
μιαιφονίας, πήγόρασαν τὸν αὐγὸν, οὐ τὸ ὄνομα
σάλπιγγος λαμπρότερον ταύτην ἀνακηρύττει.
καὶ οὐδὲ αἴπλως τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ συμβέλιον
λαβόντες. καὶ πανταχοῦ συμβέλιον ⁴⁾ λαμβά-
νοσιν, ἵνα μηδεὶς ἀθῶος ὑπολειφθῇ. καὶ ή βίβλος
δὲ τῶν πράξεών Φισι, οἰληθῆναι τὸ ⁵⁾ χωρίον ἐκεῖ· η) ΑΦ. I, 12.
νο αἰκελδαμά, τουτέσι, χωρίον αἴματος. ὡς
τοῦτο ἔτι, περὶ οὐ κάκεινη λέγει.

Vers. 9. Τότε — v. 10. κύριος.

⁵⁾ Εν τῇ ἀναγνωστομένῃ μὲν βίβλῳ τοῦ ιερεμίου
τοῦτο οὐ γέγραπται. λοιπὸν οὖν ἐν τῷ αἴποκεύφῳ
Z. Z. 4 σούτοι

³⁾ τὸ πέτραγμένου. Α.

⁴⁾ λαμβάνοντες. Α.

eius scriptum sit. (Verisimile etiam est postmodum abiecla haec esse ab eo libro qui legitur, do lo ac malitia Iudeorum, sicut etiam in multis aliis verbis factum est.) Acceperunt ergo summi sacerdotes pretium Christi pretiosissimi, quem aestimauerunt qui sunt a filiis Israel, videlicet Israelitae. Dicit autem eosdem summos sacerdotes, quando ad eos dixit Judas, Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Constituit mihi, hoc est, dixit mihi dominus.

Vers. 11. *Iesus autem — praefide.*

Vbi eum adduxissent ad praetorium, dicit Iohannes, quod exiuit ad eos Pilatus, et ait, Quam accusationem assertis aduersus hominem hunc? Responderunt et dixerunt ei, Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, sumite eum vos et secundum legem vestram iudicate eum, etc. Illi itaque tradiderant eum Pilato ad interficiendum, non ad inquirendum. At ille non tulit, ut priusquam perquireret occideretur: ideo discere vult quae sit accusatio. Ipsi autem fiduciam de seipsis non habentes, accusationem quidem non dicunt, sed respondent: Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum, utpote qui nihil iniuste agimus. Pilatus vero grauiter ferens, quod ipsum occidere vellent absque sua inquisitione, interfectionem eis permittit. Itaque spe sua frustrati, iam inuiti etiam accusant eum, de his quae scripsit Lucas, qui ait, Coeperrunt autem illum accusare dicentes: Hunc inuenimus

⁵⁾ Quae hic inclusimus, ea Hentenius, ut scholium ex margine sui Codicis repetitum, exhibet in fine huius scholii.

αὐτοῦ ισόρηται. [εἰκὼς⁹) δὲ, καὶ ὑπερον ἐκβληθῆ-
ναι ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀναγνωσκομένης, ἐκ κακουρ-
γίας τῶν ἰδούσιν, ὅπερ καὶ ἐπὶ ἄλλων ἔητῶν
ἔγενετο.] Ἐλαβον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς τὴν ὠνήν του
παντίμου Χριστοῦ, ὃν διετιμήσαντο ἀπὸ ὑδῶν
ἰσραὴλ, ἥγουν, σὶ ισραηλῖται. λέγει δὲ αὐτοὺς
τοὺς ἀρχιερεῖς, ὅτε πρὸς αὐτοὺς εἶπεν Ιούδας¹⁰⁾ Matt. 26, 15.
τόν; οἱ δὲ ἔισαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. συν-
έταξέ μοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, εἴπερ μοι.

Vers. II. ‘Ο δὲ ἵησος — ἡγεμόνος.

⁹Αγαγόντων αὐτὸν εἰς τὸ πραιτώριον, Φησὶν ὁ
ιωάννης, ὅτι ἐξῆλθεν^ρ) ὁ πιλάτος πρὸς αὐτοὺς, p)Io.18,29-31.
καὶ εἶπε· τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀν-
θρώπου τούτου; ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ·
εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιὸς, οὐκ ἂν σοι παρεδώκα-
μεν αὐτόν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ πιλάτος, λάβετε
αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν^σ) κρίνατε
αὐτὸν, καὶ τὰ ἐξῆς. οἱ μὲν γὰρ παρέδωκαν αὐ-
τὸν τῷ πιλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν, ἢ πρὸς ἐξέτασιν·
ὁ δὲ, πρὸ ἐξετάσεως, οὐκ ἤνεσχετο τοῦτον ἀνε-
λεῖν. διὰ τοῦτο ζητεῖ μαθῆν, τίς ἡ κατηγορία·
οἱ δὲ, μὴ θαρρέουντες ἐαυτοῖς, ἢ λέγουσι μὲν κατη-
γορίαν, Φασὶ δὲ μόνον, ὅτι εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοῦρ-
γος, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν⁷⁾) αὐτὸν, ὡς δῆ-
θεν δὲν ἀδικον ποιοῦντες· ὁ δὲ πιλάτος δισταν-
σχετήσας, ὡς βλασφέμιν τοῖς αὐτοῦ ἐξε-
τάσεως τοῦτον ἀνελεῖν, αὐτοῖς ἐπιτρέπει τὴν
ἀναίρεσιν. ἀποτυχόντες δὲ τῆς προσδοκίας, λο-
πὸν κατηγοροῦσι καὶ ἀκούτες, ὅπερ ὁ λουκᾶς
ισόρησε, γραψας, ὅτι ἡρξαντο⁹⁾ κατηγορεῖν αὐ^{q)} Lme. 23, 2

Zzz 5

τοῦ,

⁹) πτείνατε. B.

⁷⁾ παρεδεδώκαμεν. B.

nimus peruertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Caesari, dicentem se Christum regem esse. Et vide dolum ac malitiam. Volentes enim Pilati iram exacuere aduersus Christum, et abducere quo eum citius occideret, defectionis ac tyrannidis crimen huic affingunt. Simul etiam ut timens Caesarem Pilatus, etiam si vellet, hunc a morte eripere non posset.

Verf. II. *Et — dicens.*

Istud, Tu dicas, et, Tu dixisti, aliaque huiusmodi, similis cuiusdam sunt rationis irreprehensibilis plenaequem modestiae. Iohannes de hoc quoque capite latius scribens ait, quod ingressus est rursum in praetorium Pilatus: et vocavit Iesum, dixique ei, Tu es rex Iudeorum? Respondit ei Iesus: A temetipso tu hoc dicas: an alii tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudeus sum? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respondit Iesus: Regnum meum non est ex hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri utique mei decertarent, ne traderer Iudeis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit ergo ei Pilatus: Num itaque rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicas quod rex sum ego.

Pilatus ergo audita de defectione et tyrannide accusatione, ac timens, priuatim eum interrogauit, secretius aliquid ab eo discere cupiens. Christus vero rursus eum interrogauit, A temetipso tu hoc dicas, an alii tibi dixerunt de me? non quod igno-

⁸⁾ οὐδὲ addunt etiam in contextu Lucae. A. B.

τοῦ, λέγοντες· τοῦτον εὔρομεν διατρέφοντα τὸ ἔθνος⁸⁾ ήμῶν, καὶ καλύοντα καίσας Φόρους διδόναι, λέγοντα ἐαυτὸν χριστὸν βασιλέα εἶναι. καὶ ὅρα κακουργίαν. Θέλοντες γὰρ ἀνάψαι τὸν θυμὸν τὴν πιλάτου κατὰ χριστὸν, καὶ συνεπάσσαι πρὸς τὸ ταχέως ἀνελεῖν αὐτὸν, ἀποζωσίας καὶ τυραννίδος ἔγκλημα τούτῳ προσάπτουσιν, ἕμος δὲ καὶ, ἵνα φοβηθεῖς τὸν καίσαρα πιλάτος, μηδὲ βαλόμενος δυνηθῇ τοῦτον ἐξελέθαι τοῦ θανάτου.

Vers. II. Καὶ — λέγεις.

Τὸ σὺ λέγεις, καὶ, τὸ σὺ εἴπας, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁμολογία τις ἐσιν ἀνεπίληπτος, καὶ μετὶ μετριοφροσύνης· ἰωάννης δὲ πλατύτερον καὶ περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου φησίν, ὅτι⁹⁾ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ιο. 18,33-37. τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ πιλάτος, καὶ ἐφώνησε τὸν ἵησον, καὶ ἐπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰudeῶν; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἵησος· ἀφ' ἐαυτοῦ σὺ τέτο λέγεις, η ἄλλοι σοι εἴπουν περὶ ἐμοῦ; ἀπεκρίθη ὁ πιλάτος, μήτι ἐγὼ ἰudeῖος είμι; τὸ ἔθνος τὸ σὸν, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοὶ, τί ἐποίησας; ἀπεκρίθη ἵησος, η βασιλεία η ἐμὴ οὐκ ἔσι ἐκ τῷ κόσμῳ τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ην· η βασιλεία η ἐμὴ, οἱ υπηρέται ἀν οἱ ἐμοὶ ἡγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ιουδαίοις· νῦν δὲ η βασιλεία η ἐμὴ οὐκ ἔσι ἐντεῦθεν. ἐπεν οὖν αὐτῷ ὁ πιλάτος· οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; ἀπεκρίθη ἵησος, σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεὺς είμι ἐγώ.

‘Ο μὲν οὖν πιλάτος, ἀκούσας περὶ ἀποστασίας καὶ τυραννίδος, καὶ φοβηθεῖς, ίδια τοῦτον ἡρώτησε, μισικώτερὸν τι μαθεῖν βαλόμενος· ὃ δὲ χριστὸς ἀντηρώτησεν, ὅτι ἀφ' ἐαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, η ἄλλοι σοι εἴπουν περὶ ἐμοῦ; οὐχ, ὡς αγνοῶν,

ignoraret, sed obiurgans eum, quod accusatores simul praesentes esse non faceret: neque cogeret eos ut signa defectionis exhiberent, quo magis confunderentur. Pilatus autem dicit, quod hoc a semetipso non diceret: Num ego Iudeus sum ut res tuas cognoscam? Qui gentis tuae sunt trahiderunt te inibi, et horum primi magisque honorati, et ipsi hoc dicunt. Deinde interrogat. Quid fecisti, quod de talibus te accusent? Et deinde soluit Christus tyrannidis suspicionem, dicens regnum suum non esse ex mundo hoc: et Pilatum timore soluit. Ponit autem et considerationem, quae et hoc demonstrat. Nam regnum quod ex hoc mundo est, in ministris habet fortitudinem: huius autem regnum, quum coeleste sit a seipso robur obtinet. Dicens vero, Regnum meum non est ex hoc mundo, non detrahit regno mundano suam fortitudinem, sed ostendit quod suum non sit ut regna mundi huius, ministris indigens, timoreque subiectum, ac finein capiens.

Deinde egressus Pilatus tentauit liberare eum. Ait enim Lucas quod dixerit ad principes sacerdotum et turbas: Nihil inuenio noxiae in hoc homine. At illi inualescebant dicentes, Commouet populum docens per vniuersam Iudeam, exorsus a Galilaea usque ad hunc locum. Pilatus autem audita Galilaea, interrogavit virum homo Galilaeus esset. Et ut cognouit quod ad Herodis ditionem pertineret, remisit illum ad Herodem, qui et ipse Ierosolymis erat in illis diebus, etc.: Pilatus itaque quum audisset a Christo de regno ipsius quod ex mundo hoc non esset: et cognito quod non haberet apparatum aliquem tyrannicum siue

μύγνοῶν, ἀλλὰ καθαπτόμενος αὐτοῦ, διότι οὐ συμπαρέησεν αὐτῷ τοὺς κατηγόρους, οὐδὲ κατηγάγκατεν αὐτοὺς δεῖξαι σημεῖα τῆς ἀποσασίας καὶ τυραννίδος, ἵνα καὶ μᾶλλον καταισχυνθῶσιν. ὁ δὲ πιλάτος ἀπολογούμενος, ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, Φησὶ, μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖος εἰμι, ἵνα γινώσκω τὰ σά; οἱ ὁμοεθνεῖς σου παρέδωκάν σε ἐμοὶ, καὶ τούτων οἱ πρῶτοι καὶ τιμώτεροι καὶ αὐτοὶ τοῦτο λέγοντες. εἴτε ἔρωτα, τί ἐποίησας, ὅτι τοιαῦτά σοι ἐγκαλοῦσι; καὶ λοιπὸν λύει τὴν ὑποψίαν τῆς τυραννίδος ὁ χριτός, λέγων, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ μὴ ἔναι τὸν κόσμον τούτου, καὶ αἴπολύετο τοῦ Φόβου τὸν πιλάτον. τιθησι δὲ καὶ λογισμὸν, αὐτό τε τοῦτο δεικνύοντα, καὶ ὅτι η ἐκ τοῦ κόσμου βασιλεία ἐν τοῖς ὑπηρέταις ἔχει τὴν ἰσχύν· οὐδὲ τούτου βασιλεία, θρανίος εὗσαι, αφ' ἑαυτῆς κέκτηται τὸ ιράτος· εἰπὼν δὲ, ὅτι η βασιλεία η ἐμὴ οὐκ ἔστι ἐκ τῆς κόσμου τούτου, οὐχ ὑπεξήγαγε τῆς ἑαυτοῦ κυριότητος τὸν κόσμον, ἀλλὰ ἐνέφηνεν, ὅτι οὐκ ἔστι, ὡς αἴ τοῦ κόσμου τούτου βασιλεία, δεομένη ὑπηρετῶν, καὶ ὑποκειμένη Φόβοις, καὶ τέλος ἔχουσα.

Εἴτα ἐξελθὼν ὁ πιλάτος ἐπειράθη⁹⁾) ἐξελέθαι αὐτὸν. Φησὶ γὰρ ὁ ληπαῖς, ὅτι εἶπε πρὸς τὸν αἴρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους, ὃδεν¹⁾) εἰρίσκω αἵτιον²⁾) Luc. 23, 47. ἐν τῷ αὐνθρώπῳ τέτω· οἱ δὲ ἐπίσχυνον, λέγοντες· ὅτι αὐναστείετο τὸν λαὸν, διδάσκων καθ' ὅλης τῆς Ἰudeias, αἴρξαμενος ἀπὸ τῆς γαλιλαίας ἕως ὧδε. πιλάτος δὲ ἀκούσας γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν, εἰ οὐ αὐνθρώπος γαλιλαῖος ἔστι. καὶ ἐπιγνοὺς, ὅτι ἐκ τῆς ἐξεστίας ἡρώδου ἔστιν, αὐνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς ἡρώδην, ὅντα καὶ αὐτὸν ἐν ἱεροσολύμοις ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ μὲν οὖν πιλάτος ἀκούσας παρὰ τοῦ χριτοῦ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς κόσμου τέτου, καὶ

sive insigne terreni regni: et cognoscens non esse probabilem accusationem: inculpatum eum declarauit. Ipsi vero quum dictarum accusationum signa non possent ostendere, ad alteram digrediuntur accusationem dicentes, Coiminouet sive perturbat populum, docens. Et quidem quod doceat astruunt: non dicunt autem quid doceat, ne rideantur.

Vbi autem fecisset Herodes quae refert Lucas, rursus eum remisit ad Pilatum, in sequentibus etiam principibus sacerdotum ac scribis, et aduersus eum vociferantibus. Pilatus vero conuocatis principibus sacerdotum et magistratibus, ac plebe, dixit ad illos. Nam id quoque refert Lucas: Obtulisti mihi hunc hominem, tanquam auertentem populum: et ecce ego coram vobis, quum inquisissem, nihil inueni criminis in homine isto ex his de quibus accusatis eum: sed ne Herodes quidem: Nam remisi vos ad ipsum: et ecce nihil dignum morte actum est ei. Correptum ergo ipsum absoluam: Correctionem hic vocans mediocrem flagellationem, ad solatium et reprellionem irae illorum, ut visi illum deuicisse coliberentur ab ulteriori infania. At illi nec sic in aliquo minus efferati, immobiliter ad id spectantes, ut velociter interficerentur, rursus oblatrant.

Vers. 12. *Et — respondit.*

Quum enim vehementer ad eius caedem insanirent, nec omnino reuocari possent, sciebat frustra dandum iri deinceps omnem responzionem.

Vers. 13.

¹⁾ ἀνέπεμψ scriendum, ut habet Codex uterque infra in contextu Lucae.

²⁾ εὐ, interponit. A.

γνοὺς, ὅτι οὐκ ἔχει παρασκευήν τινα τυραννικήν,
ἡ τὸ οἰονοῦν παραστημον ἐπιγένειον βασιλείας, καὶ
διαγνοὺς ἀπίθανον τὴν κατηγορίαν, ἀνατίον αὐ-
τὸν ἀπέφηνεν αὐτοὶ δὲ, μηδ δυνάμενοι δῖξαι ση-
μεῖα τῶν ἡγιείντων ἐγκλημάτων, μετέβησαν ἐφ
ἔτεραν κατηγορίαν, λέγοντες, ὅτι αἱτασίεις τὸν
λαὸν, ἦγουν, αἱκεστοῖ, διδάσκων. καὶ ὅτι μὲν
διδάσκει λέγουσι· τὶ δὲ διδάσκει, οὐ λέγουσιν, ἵνα
μὴ καταγελασθῶσιν.

Ο δὲ ἡρώδης ποιός τας, ὃσα φησὶ λουκᾶς,¹⁾
ἀντέπεμψε²⁾. τοῦτον πάλιν πρὸς τὸν πιλάτον, ^{1) Luc. 23, 11.}
ἐφεπομένων καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμμα-
τέων, καὶ καταβούντων· πιλάτος ^{v) δὲ, συγ-} ^{v) Luc. 23, 13.}
καλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχοντας ^{16.}
καὶ τὸν λαὸν, εἶπε πρὸς αὐτούς· ὁ λουκᾶς καὶ
ταῦτα φησι· προσηνέγκατέ μοι τὸν αὐτοῦ πατέρον του-
τον, ὡς ἀποστέφονται τὸν λαόν. καὶ ἴδου, ἐγὼ
ἐνώπιον ὑμῶν ανακρίνομεν, θόλον εὗρον ἐν τῷ αὐτοῦ
πῶ τούτω αἵτιον, ἣν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ.
ἄλλ' οὐδὲ ἡρώδης. ανέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐ-
τὸν, καὶ ἴδειν, οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐῇ πεπραγ-
μένον³⁾ αὐτῷ. παιδεύσας δὲν αὐτὸν ἀπολύσω.
παίδευσιν ἔνταινθαι, τὴν μετρίαν μασίγωσι λέ-
γων, εἰς παραμυθίαν καὶ κατασολὴν τοῦ Θυμοῦ
αὐτῶν, ἵνα δόξαντες περιγενέθω αὐτοῦ, παύ-
σωνται τῆς περαιτέρω μανίας· οἱ δὲ καὶ οὐτεσ
δὲν ἔλασττον ἔξειθησιντο, πρὸς ἐν μόνον αἰκλινῶς
ὅρῶντες,³⁾ αὐνελεῖν αὐτὸν τάχισα. διὸ πάλιν
καθυλακτοῦσι.

Vers. 12. Καὶ — ἀπεκρίνατο.

Σφρόδρας γὰρ ἥδη λυττησάντων εἰς τὸν φόνον αὐ-
τοῦ, καὶ ακαθέντων ὅλως γεγονότων, ἔγνω, μα-
ταιοῖς εἴναι τοῦ λοιποῦ πᾶσαν ἀπολογίαν.

Vers. 13.

³⁾ Interponi potest τό.

Vers. 13. *Tunc — dicunt testimonia?*

Hoc ait concitans eum ut responderet, ac sic liberaretur: sciebat enim quod facile posset illorum diluere calumnias.

Vers. 14. *Et — verbum.*

Deinceps enim superfluam fore ducebat responsionei quae ipsi daretur, quum non posset illos comprimere. Siquidem malum oderat Pilatus: et Iesum maxime optasset liberare: verum quum mollis esset, illorum cedebat affectionibus.

Vers. 14. *Adeo ut — supra modum.*

Admiraretur quomodo demonstraret tantam mansuetudinem: quomodo quum respondere posset, illosque confundere, voluntarie fileret ac sustineret.

Vers. 15. *In festo autem — v. 17. Christus?*

In festo paschae videlicet. Ait enim Iohannes dixisse Pilatum: Est autem consuetudo vobis, ut unum absoluam vobis in pascha. De Barabba vero manifestius dicit Lucas quod propter seditionem quandam factam in ciuitate et caedem coniectus erat in carcerem. Pilatus ergo quum non posset tanquam innocentem liberare Christum, tentauit eum saltem ut iudicio damnatum donare ipsum festo.

Vers. 18. *Sciebat — eum.*

Sciebat hoc, et sperabat quod nequaquam praeponerent ei homicidiam Barabbam. Propter hoc ergo

⁴⁾ ημιν. B.

⁵⁾ απολύτωμεν. B.

Verf. 13. Τότε — καταμαρτυροῦσι;

Τοῦτο λέγει, παρεπεινῶν αὐτὸν εἰς τὸ ἀπολογήσαθαι, καὶ ἀπαλλαγῆναι. καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι ἔσσον διαλύσει τὰς συκοφαντίας αὐτῶν.

Vers 14. Καὶ — ἔημα.

Tὸ δὲ γὰρ περιττὴν ἥγεῖτο, καὶ τὴν πέρὸς αὐτὸν ἀπέκρισεν, ὡς μὴ δυνάμενον αὐτοὺς ἀνατεῖλαι. καὶ γὰρ ἦν μὲν μισοπόνθεος ὁ πιλάτος, καὶ σφόδρα ἡθέλησεν ἐξελέθαι τὸν Ἰησοῦν· μαλακὸς δὲ ᾧ, ἐνεδίδου ταῖς ἐκείνων ὅρμαις.

Vers. 14. Ωσε — λιαν.

Θαυμάζειν, πῶς ἐνδέκνυται τοσαύτην ἐπίεικε-
αν, πῶς δύναμενος ἀπελογεῖθαι καὶ κατασχύ-
νειν αὐτοὺς, ἔιών σιγῇ καὶ οὐέχεται.

Vers. 15. Κατὰ δὲ ἐργὴν — v. 17. χριστόν;

**Κατὰ δὲ ἑορτὴν, τὴν τοῦ πάσχα δηλούστι. Φησὶ γὰρ ὁ ἰωάννης, εἰπεῖν τὸν πιλάτον· ἔτι^κ) δὲ συνή-^κ) Io. 18, 39.
Θεία^κ) ὑμῖν, ἵνα ἔνα υἱὸν ἀπολύσω^δ) ἐν τῷ πάσχα. περὶ δὲ τοῦ βαρεββᾶ λέγει Φενερώτερον
ὁ λουκᾶς, δτι ἦν^ε) δια τάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ γ) Luc. 23, 19.
πόλει καὶ Φόνον βεβλημένος εἰς φυλακήν. ὁ πι-
λάτος δὲν, μὴ δυνηθεὶς ὡς αἴθων ἐξελέθαι τὸν
χριστὸν, ἐπεχείρητε καὶ γενὺς ὡς κατάδικον χα-
ρίσαθαι τοῦτον τῇ ἑορτῇ.**

Vers. 18. Ἡδει — αὐτόν.

**Διέγνω τοῦτο, καὶ ἤλπιζεν, ὅτι εὐκ αὖ προτιμήσωσι τὸν αὐτόφονον Βαραβάν. διὸ τοῦτο τοῖνυν
Αααα Φαρ-**

ergo sumpta fiducia interrogat, Quem vultis absoluam vobis? Ut autem dicit Marcus, ante interrogationem quum acclamasset turba coepit petere, sicut semper faciebat eis. Petere videlicet ut fieret sicut semper faciebat eis. Erat autem petitio, ut unus ex vincitis absoluatur turbae. Vnde natus occasionem Pilatus, tentauit, ut dictum est, et interrogavit.

Vers. 19. *Sedente — ipsum.*

Ipse quidem huiusmodi somnium non viderat, vel tanquam indignus, vel quia tacitus fuisse, ut pote iudex, vel quia fides ei adhibita non fuisse, quasi id ad eum liberandum effingenti. Vxor autem potius videt, vel tanquam melior, vel tanquam apud Iudeos fide dignior: ut huic quasi non suspectae fidem habentes, refrenarentur, Nec videt solum, sed et patitur, hoc est, tormento afficitur, ut vxoris compassione, illis etiam non acquiescentibus, vir eius prohiberet caedem. Nihil tibi cum iusto illo, hoc est, nihil contentiosum sit inter te et illum, abstine ab illo. Notandum est autem, quod σῆμας hodie, de nocte dicitur.

Vers. 20. *Principes autem sacerdotum — perderent*

Homicidae homicidam ei qui vitam tribuit præposuerunt: nec simpliciter homicidam, sed insignem siue diuulgatum in inalitia: adeo inflammat eos inuidia. Corrupti autem ipsi, corruperunt et turbas, ut illae quoque fraudis suae poenas luerent. Marcus vero dicit, quod concitauerunt siue agitauerunt turbam.

Θαρρήσας ἐρωτᾷ, τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν; ὡς δὲ λέγει μάρκος, πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ἀναβοησας ὁ ὄχλος, ἤρξατο²⁾ αἰτεῖθαι, καθὼς ἀεὶ^{a) Marc. 15, 8.}

ἐποίεις αὐτοῖς, ἵγουν, αἰτεῖθαι³⁾ γενέθαι. ἦν δὲ ἡ αἴτησις περὶ τοῦ ἀπολύσαντος ἔνα τῷ ὄχλῳ δέσμιον. ὅθεν δραχάμενος ἀφερμῆς ὁ πιλάτος, ἐπεχείρησεν, ὡς εἰρηταί, καὶ ἤρωτησε.

Vers. 19. Καθημένε — αὐτόν.

⁴⁾ Αὐτὸς μὲν οὐκ⁷⁾ εἶδε τοιοῦτον ὄντα, ήτοι ὡς αὐτόξιος, ἢ ὅτι ἔμελλε σιγᾶν, ὡς κριτής, ἢ ὅτι ἔμελλεν αἰπεῖθαι, ὡς πλαστόμενος αὐτὸς πρὸς τὸ ἐξελεῖν αὐτόν. ἡ γυνὴ δὲ βλέπει μᾶλλον, ὡς αὔξε, καὶ ὡς πιθανωτέρα πρὸς τοὺς ἰδαῖους, ἵνα ὡς αὖν πόπτῳ ταύτη πιεύσαντες αναχαιτιῶσιν. καὶ οὐ βλέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσχει, τετέντω, ἐτάγεται, ἵνα τῇ συμπαθείᾳ τῆς γυναικὸς ὁ αὐτὸς αὐτῆς, καὶ μὴ πειθομένων αὐτῶν, καλύσῃ τὸν Φόνον. τὸ δὲ μηδὲν σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ, ἀντὶ τοῦ, μηδέν σοι καὶ ἐκείνῳ ἀμφισβητήσιμον. ἀπέχου αὐτοῦ· σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ σήμερον, καὶ ἐπὶ νυκτὸς λέγεται.

Vers. 20. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς — ἀπολέσωσι.

⁵⁾ Οἱ φονεῖς τὸν φονέα προτετιμήκασι τοῦ χωδότου, καὶ οὐχ ἀπλῶς φονέα, ἀλλ᾽ ἐπίσημον, ἔτουν, περιβόητον ἐπὶ κακουργίᾳ. τοσοῦτον δὲ φθόνος ἐξέκαυσεν αὐτούς. διεφθερότες δὲ αὐτοῖς, διέφθερον καὶ τοὺς ὄχλους, ἥτις καὶ τῆς τούτων ἀπάτης δίκην ἀπειπεῖθαι. μάρκος δὲ φησιν, ὅτι αὐγέσσεται⁴⁾ τὸν ὄχλον, ἵγουν, ανεκίνησεν.

a) Marc. 15, II.

Aaaa 2 Vers. 21.

⁶⁾ Pro vocabulo γενέθαι, A. repetit haec: καθὼς ἀεὶ ἐποίεις αὐτοῖς.

⁷⁾ οὗδε. A.

Vers. 21. *Respondens — vobis?*

Primum interrogauerat, sed antequam respon-
disset occupatus est ad suggestionem vxoris suae:
itaque nunc rursus interrogationem repetit.

Vers. 21. *At illi — Barabbam.*

Sicut edocisti erant.

Vers. 22. *Ait — Christus?*

Spe frustratus rursum de eo interrogat, ponens
reim in illorum potestate: ita obsequio illos ca-
ptans ac mitigans: ipsi tamen aequo truces per-
manent.

Vers. 22. *Dicunt — Crucifigatur.*

Omnes, non turbae solum, sed et principes sa-
cerdotum et seniores. Nec dicunt, Occidatur,
sed, Crucifigatur, ut mortis quoque genere ma-
leficum eum esse conuineant.

Vers. 23. *Praeses autem — fecit?*

Quum placare eos non posset, aperte contra-
dicit.

Vers. 23. *At illi — Crucifigatur.*

Vehementer, hoc est vehementius, ita enim scri-
psit Marcus. Lucas autem dixit, quod instabant
vocibus magnis postulantes, ut crucifigeretur. Et
inualescebant voces eorum ac summotum sacer-
dotum.

Vers. 24.

Vers. 21. Ἀποκριθεὶς — ὑμῖν;

^τΗερώτησέ πρῶτον, οὐπω δὲ ἀποκριθέντων,
ἀσχόληθεὶς πρὸς τὸ μήνυμα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ,
πάλιν ἐπανέλαβε τὴν ἔρωτησιν.

Vers. 21. Οἱ δὲ — βαραβαθᾶν.

^τΩς ἐδιδάχθησαν.

Vers. 22. Λέγετ — χριτόν;

^τΑἰσοχήσας τῆς ἐλπίδος, ἐρωτᾷ πάλιν περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐρίεις αὐτοὺς ποιεῖται τῷ πράγματος,
θεραπέυων οὕτω καὶ μειλιστόμενος αὐτούς· οἱ δὲ
μένουσιν ἀνέθητοι.

Vers. 22. Λέγετον — σαυρωθήτω.

Πάντες, οὐχ οἱ ὄχλοι μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι. καὶ οὐ λέγετο, Φονευθήτω, ἀλλὰ σαυρωθήτω, ἵνα καὶ τὸ ἔδος τοῦ
θανάτου κακοῦργον ἀπελέγχῃ αὐτόν.

Vers. 23. Οἱ δὲ — ἐποίησε;

Μή δυνάμενος δυσωπῆσαι τάτας, αὐτιλέγει
λοιπόν.

Vers. 23. Οἱ δὲ — σαυρωθήτω.

Περισσῶς, ἀντὶ τοῦ, περισσοτέρως. οὗτο γάρ
ἔγραψε^{b)} μάρκος· ὁ δὲ λουκᾶς εἶπεν, ὅτι ἐπέ- b) Marc. 15, 14.
καντο^{c)} φωνᾶς μεγάλας, αἵτούμενοι αὐτὸν c) Luc. 23, 23.
σαυρωθῆναι, καὶ κατίσχυον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ
τῶν ἀρχιερέων.

Vers. 24. *Videns autem — videritis.*

Manus aqua purgavit, ostendens quod purus es-
set, et non particeps caedis. Nam id iudaici mo-
ris erat, hoc modo protestari eos qui nolent ali-
cuius caedi communicare. Ait enim et Dauid,
Lauabo inter innocentes manus meas.

Vers. 25. *Et — nostros.*

Sanguinem vocant sanguinis condemnationem.
O scelestam vocem, o extremam audaciam. At-
qui non solum aduersus seipso, sed etiam aduer-
sus filios suos trahunt imprecationem. Christus
vero et de eis, et de filiis eorum resipiscentes susce-
pit: nec solum huiusmodi liberat imprecationem,
sed et mille bonis dignos ducit. Nam et Paulus
ex eis erat, et insumeri eorum qui postmodum
Ierosolymis crediderunt.

Vers. 26. *Tunc — crucifigeretur.*

Marcus dixit, quod volens populo satisfacere.
Lucas vero, quod adiudicavit fieri petitionem eo-
rum. Φραγέλλιον autem (quod nos flagellum dici-
mus) verber erat e funiculis aut loris contextum,
quo dorsa condemnatorum verberabant. Flagel-
lationem vero manifestauit dicens, Accepit Pilatus
Iesum et flagellauit. Haec autem fecit, ut rigo-
rem insaniae Iudacorum arte retraheret, ut visa
iniuria quae in eum facta esset auditaque sententia
qua eum tradiderat voluntati eorum, ut dixit Lu-
cas, siue ut crucifigeretur: nam haec eorum vo-
luntas erat: mitigarent iram, ac vel sero tandem
vene.

διαμαρτύρεσθαι. A.

Vers. 24. Ἰδὼν δὲ — ὥψεθε.

Εκάθηρε τὰς χεῖρας τῷ ὄδεστι, δεκνύων, ὅτι
καθαρὸς καὶ ἀμέτοχός ἐστι τοῦ Φόνου. ἰδεῖσικὸν
γὰρ εἴδος ἦν, ὃτῳ⁸⁾ διαφορεθείᾳ τοὺς μὴ θέ-
λοντας Φόνος τίνος κοινωνῆσαι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ
δαυΐδης νιψομάχ⁹⁾ ἐν αἰθώσι τὰς χεῖράς μου.¹⁾ d) Pl. 25, 6.

Vers. 25. Καὶ — ἡμῶν.

Αἴμα λέγουσι, τὴν τοῦ αἵματος καταδίκην. ὁ
μιαρᾶς Φωνῆς! ὁ τολμηρίας ἐσχάτης! ἀλλ' οἱ
μὲν οὐ μόνον καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰς καὶ κατὰ τῶν
τέκνων ἔλκεστι τὴν αὔραν· ὁ δὲ χριστὸς καὶ ἐξ αὐ-
τῶν, καὶ ἐκ τῶν τέκνων δέχεται τοὺς μετανοήσαν-
τας. καὶ οὐ μόνον ἐξαιρεῖται τῆς τοιαύτης αὔρας,
ἀλλὰς καὶ μυριῶν ἀγαθῶν εἰξιοῖ. καὶ γὰρ καὶ
παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν, καὶ μυριάδες τῶν πεπιζευ-
κότων ἐν⁹⁾ Ἱεροσολυμοῖς.

Vers. 26. Τότε — σαυρωθῆ.

Μάρκος μὲν εἶπεν, ὅτι Βελόμενος^{c)} τῷ ὄχλῳ e) Marc. 15,15.
τὸ ικανὸν ποιῆσαι λουκᾶς δὲ, ὅτι ἐπέκρινε^{f)} γε- f) Luc. 23,24.
νέθαι τὸ αὐτημα αὐτῶν· τὸ δὲ Φραγέλιον, μά-
ρτιξ ἦν ἐκ σχοινῶν, ἢ λόρων πεπλεγμένη, μεθ'
ἥς ἐτύπτον τὰ ιῶτα τῶν καταδίκων. ἐσάφηνε
δὲ τὴν Φραγέλωσιν ὁ ιωάννης γράψας, ὅτι ἔλα-
βεν^{z)} ὁ πιλάτος τὸν ἵποον, καὶ ἐματίγωσε. τοῦ^{g)} 10. 19, 1.
τοι δὲ πεποίηκεν, ἐκλύσας τὸν τόνον τῆς μανίας
τῶν ἰδεῖσιν μηχανώμενος, ὥπως ἴδοντες τὴν
ὕβριν, τὴν eis αὐτὸν γεγενημένην, καὶ ἀκούσαν-
τες τῆς ἀποφάσεως, παραδούσης τοῦτον τῷ θε-
λήμαστι αὐτῶν, ὡς ὁ λεκᾶς^{h)} εἶπεν, ἵγουν, τῷ^{h)} Luc. 23,25.
σαυρωθῆναι· τεῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα αὐτῶν·

Aaaa 4

Xaa.

9) ὕπερον, ante ēν, addit. A.

venenum euomerent. Propter hoc enim etiam quae sequuntur fieri permisit, videlicet ut circumdarent ei chlamydem, et imponerent coronam, darentque arundinem, ac reliquam explerent illusionem.

Vers. 27. Tunc — v. 29. *in dexteram eius.*

Chlamydem hanc Marcus dixit purpuram: Iohannes vero vestem purpuream. Erat autem vestis purpurei coloris. Matthaeus autem absque differentia, coccinam vocauit huiusmodi tinturam, utpote purpurae similem: neque enim vera erat purpura. Quia autem rex Iudeorum dictus erat, ideo tanquam regi illudebant, purpura illa circundantes pro ueste purpurea: et coronam de spinis contextam superponentes pro diademate: ac arundinem pro sceptro in manum porrigenentes: et ita quanquam nolentes, veritatem figurauerunt.

Vers. 29. *Et — v. 30. caput eius.*

O incomparabilis patientia, o innocentia quae omnem superat sermonem. Iohannes autem dicit, quod etiam dabant ei alapas. Omnes enim inferebant ei scelesti iniuriam, rem gratam Iudeis Dei osoribus exhibere cupientes. Ipse vero Iohannes quae abhinc sequuntur scripsit, tanquam ab aliis praetermissa, dicens, Exiuit ergo iterum foras Pilatus, et ait illis, Ecce adduco vobis eum foras, etc. quae sequuntur usque ad eum locum, Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur.

χαλάσωσι τὴν ὁργὴν, καὶ ἐμέσωσιν ὅψε ποτε τὸν
ἰόν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἔξης συνεχώρησε γε-
νέθαι, τὴν περιθεσιν τῆς χλαμύδος, τὴν ἐπι-
θεσιν τοῦ σεφάνου, τὴν δόσιν τοῦ καλάμου, καὶ
τοὺς ἄλλους ἐμπαγμούς.

Vers. 27. Τότε — v. 29. ἐπὶ τὴν
δεξιὰν αὐτοῦ.

Τὴν χλαμύδα ταύτην, μάρκος μὲνⁱ⁾ πορφύραν i) Marc. 15, 17.
εἶπεν Ἰωάννης δὲⁱⁱ⁾ ἱμάτιον πορφυροῦ ἱμάτιον ii) Io. 19, 2.
δὲ ἦν πορφυρόχρως.ⁱⁱⁱ⁾ ὁ δὲ ματθαῖος ἀδιαφόρως
κοκκίνην ἐκάλεσε τὴν τοιαύτην βασιλίν. αἱ ἐσκυ-
αν. οὐ γὰρ ἀληθῆς ἦν πορφύρα. ἐπεὶ γὰρ βασι-
λεὺς τῶν ἰδεῖσιν ἐλέγετο, λατπὸν, ὡς βασιλέα,
τῷτον δίπαζον, τὴν πορφύραν ἐκέινην περιθέν-
τες, ἀντὶ ἀλουργίδος, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν σέ-
φανον ἐπιθέντες, ἀντὶ διαδήματος, καὶ τὸν κά-
λαμον ἐγχειρίσαντες, ἀντὶ σκήπτρου, καὶ ἀκον-
τες δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐσχημάτιζον.

Vers. 29. Καὶ — v. 30. τὴν κεφα-
λὴν αὐτοῦ.

Ω αἰνικάσου μακροθυμίας! ὡς πάντως λόγοι
γινώσκησις αἰνικακίας! Ἰωάννης δὲ φησιν, ὅτι καὶ
ἔδιδουν^{iv)} αὐτῷ ἁσπίσματα. πᾶσαν γὰρ ὑβριν i) Io. 19, 3.
αὐτῷ προσῆγον οἱ μαρτῦρες, χωριζόμενοι τοῖς θεο-
συγέστιν ἰδεῖσις. ἐμὲτοις δὲ Ἰωάννης καὶ τὰ ἐν-
τεῦθεν ἴσορησεν, οἵ τοις ἄλλοις παραλειπομέ-
ναι, λέγων ἐξηλθεν^{v)} οὖν πάλιν ἔξω ὁ πιλάτος, m) Io. 19, 4
καὶ λέγει αὐτοῖς, ἵδε ἔγω γέμιν αὐτὸν ἔξω, καὶ
τὰ ἔξης ἀέχει τοῦ. τότε εὖ^{w)} παρέδωκεν αὐτὸν n) Io. 19, 16.
αὐτοῖς, ἵνα σαυρωθῇ.

Aaaa 5

Φαίνε-

ⁱ⁾ πορφυρόχρωτον. A

Apparet itaque quod bis eum tradiderit ut crucifigeretur: sed primum quidem in simulatione propter supra dictam causam. Quia vero postquam omnia excogitasset, vedit eos omnino immobiles, tandemque audiuit ab illis: si hunc absolveris, non es amicus Caesaris. Quicunque se regem facit, contradicit Caesari: tunc iam in veritate tradidit eum illis ut crucifigeretur. Ideo quoque primum simpliciter tradidit eum: secundo vero tradidit eum illis.

Mille itaque modos excogitauit Pilatus, ut Christum omni poena liberaret, et omnino ne occideretur laboravit. Verum oportuit eum fortius more iudicis resistere, nec iniussis assentire: aut eum prodere, qui ab ipsomet Pilato testimonium acceperat, quod mortis noxia carebat. Quod enim potuerit eum non tradere manifestum est ex eo, quod ipse dixit, Nescis quod potestatem habeam crucifigendi te, et potestatem habeam absoluendi te? Ideo etiam Christus a condemnatione eum non absoluit, dicens, Qui tradidit me tibi maius peccatum habet: maius videlicet quam sit tuum.

Neque enim sermo de tyrannide liberat eum: oportebat enim quum id audisset, accusatores aduocare, ac demonstrationes inquirere, et quaecunque tyrannidis signa essent, utpote si exercitum conscriberet, si pecunias colligeret, si arma fabricaret, et si quid est huiusmodi. Ille autem statim ut audiuit ignauiter timuit, et indiscutam relinquens talēm accusationem persuasus est et percusus. Quanto enim duriores erant Iudei et audaciōres, tanto ille mollior erat ac timidior, et ideo leuis facileque mobilis. Quaere quoque

enarr-

²⁾ ἔπειτα, loco ἐπεί. B.

Θαίνεται γάρ, ὅτι δῖς αὐτὸν παρέδωκεν εἰς τὰ σαποφθῆναι, ἀλλὰ τὸ πρῶτον μὲν ἐν ὑποκρίσει, διὰ τὴν προερημένην αἵτιαν· ἐπεὶ²⁾ δέ, πάντας μηχανούμενος, εἶδεν αὐτοὺς παντάπασιν αἰνεῖδότους, ἥκουσε δὲ καὶ³⁾ τελευτῶν παρ' αὐτῶν, ὅτι ἐὰν⁴⁾ τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἴ φίλος ο) Io. 19, 12. τοῦ καίσαρος· πᾶς ὁ Βασιλέας ἔστι τὸν παιᾶν, αὐτιλέγει τῷ καίσαρι· τότε λοιπὸν ἐν ἀληθείᾳ παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σαυρωθῇ. διὸ καὶ τὸ πρῶτον μὲν, ἀπλῶς αὐτὸν παρέδωκε· τὸ δεύτερον δὲ, παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς.

Μυρίς μὲν οὖν ὁ πιλάτος ἐπραγματεύσατο, πάσης εὐθύνης τὸν χριτὸν ἀπαλλάξτων, καὶ παντοῖς, μὴ ἀναιρεθῆναι τότεν, ἀγωνιζόμενος· ἦδε δὲ αὐτὸν ἀντιτίναντι δικαιοικώτερον, καὶ μὴ παραχωρῆσαι τοῖς αἰδιοῖσι, μηδὲ προδέναι τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου μαρτυρούμενον αἰνάτιον εἰς Θάνατον. ὅτι γὰρ ἥδυνετο, δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν, οὐκ⁵⁾ οἶδας, ὅτι ἔξεστιν ἔχω σαυρῶσαι p) Io. 19, 10. σε, καὶ ἔξεστιν ἔχω ἀπολύσαι σε; διὸ καὶ ὁ χριτὸς οὐκ ἀπέλισεν αὐτὸν παταδίκης, εἰπὼν, οτι ὁ⁶⁾ παρασιδίδος με σοι μέζονα σάμαρτιαν ἔχει⁷⁾ ο) Io. 19, 11. μείζονα, δηλαδή, τῆς σῆς.

Οὐδὲ γὰρ ὁ περὶ τῆς τυραννίδος λόγος ἀπαλλάξτει τοῦτον. ἔχειν γὰρ, ἀκούσαντας παρατησαὶ τοὺς κατηγόρους, καὶ αἱ ποδεῖξαι ἐπιβιητῆσαι, καὶ ὅσα τυραννίδος τεκμῆρα, σῖν εἰς σοστόπεδα κατέλεγεν, εἰς χρήματα συνέλεγεν, εἰς ὄπλα ἔχαλκευε, καὶ εἰς τα τοιοῦτον ὃ δὲ μόνον ἀκούσας, ἐπτηξεν ἀγεννῶς, καὶ οὐρέξεταις οἱ Θεῖς τὴν τοιαῦτην κατηγορίαν ὑπῆκολη καὶ παρεσύρη. ὅσον γὰρ ἥσαν οἱ ἰερᾶνοι σκληροὶ καὶ τολμηροὶ· τοσοῦτον οὗτος μαλακὸς καὶ δελός, καὶ διὰ τοῦτο κού-

ρος

²⁾ τέτας, interponit. A. et post τελευτῶν, addit. εἰπόντας· παρ' αὐτῶν autem omittit.

enarrationem eorum, quae ut dictum est a Iohanne proponuntur. Plurimum enim conferunt ad ea quae proposita sunt.

Vers. 31. *Et — ut crucifigeretur.*

Ex quo chlamyde eum exuerunt, utique etiam coronam deposuerunt. Iohannes autem dicit, quod acceperunt Iesum et duxerunt in praetorium: Iudeis et hoc optantibus, ut iude eductus condemnatus videretur.

Vers. 32. *Exeentes — crucem eius.*

Marcus quidem addidit, Patrem Alexandri et Rufi. Lucas autem, Venientem ab agro. Iohannes vero dixit, Baiulans crucem suam exiuit. Primum siquidem imposuerunt ipsi crucem tanquam condemnato, et baiulans eam, exiuit. Deinde Simonis obuiant: hunc coegerunt ut eam tolleret. Lucas vero insuper addidit, quod sequebatur eum magna multitudo mulierum, quae etiam plangebant et lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus dixit, Filiae Ierusalem ne fleueritis super me, sed super vobis ipsis, flete, et super filiis vestris: quoniam ecce venient dies, etc. Dicens ne fleueritis super me, hoc est propter me, sed propter vosiphas, et propter filios vestros: quia ecce venient Dies: significauit dies captiuitatis Ierosolymorum.

Vers. 33.

⁴⁾ προτεθέντων. A. Sic Hentenius.

⁵⁾ αὐτὸν, interponit. A.

⁶⁾ εἰς τὸ πρωτόπιον addunt etiam A. et B. in contextu Ioannis. Ex Lectionariis venit in nonnullos Codices

Φος καὶ εὐπαράγωγος. Ζήτησον δὲ καὶ τὸν ἐξήγησιν τῶν, ὡς εἴρηται,⁴⁾ προστεθέντων παρα τοῦ ιωάννου, σφόδρα συντελούντων εἰς τὰ προκείμενα.

Vers. 31. Καὶ — εἰς τὸ σαυρώσα.

³⁾ Επεὶ ἐξέδυσαν⁵⁾ τὴν χλαμύδα, περιεῖλον πάντας καὶ τὸν σέφανον· ιωάννης¹⁾ δὲ Φησιν, ὅτι²⁾ Io. 19. 16. παρέλαβον τὸν ἵππον καὶ ἥγαγον εἰς³⁾ τὸ πεντάριον, τῶν ιεραίων καὶ τοῦτο σπεδασάντων, ἵνα ἐκεῖθεν ἐχαγόμενος δοκῆι κατάκριτος.

Vers. 32. Ἐξερχόμενος — τὸν σαυρὸν αὐτοῦ.

⁴⁾ Μάρκος μὲν προσέθηκεν, ὅτι τὸν¹⁾ πατέρα αἱλεξ- Marc. 15, 21. αὐδρου καὶ δούφου· λουκᾶς δὲ, ὅτι ἐρχόμενος²⁾ v) Luk. 23, 26. απ' αὐγροῦ· ὁ δὲ ιωάννης εἶπεν, ὅτι³⁾ καὶ βασάνιον⁴⁾ Io. 19, 17. ζῶν τὸν σαυρὸν αὐτοῦ, ἐξῆλθε. πρῶτον μὲν γάρ αὐτῷ τὸν σαυρὸν ἐπέθηκεν, ὡς κατειδίω, καὶ βασάνιζων αὐτὸν ἐξῆλθεν· εἶτα τῷ σίμωνι συναντήσαντες, τοῦτον ἤγγαρευσαν, ἵνα αἴρῃ αὐτὸν· λουκᾶς δὲ καὶ ἔτι προσέθηκεν, ὅτι ἱκελούθει αὐτῷ⁵⁾ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν, αἵ y) Luk. 23, 27. καὶ ἐκόπτεντο καὶ ἐθρίνουν αὐτόν. σραθεῖς δὲ 28. 29. πρὸς αὐτοὺς ὁ ἵππος, εἶπε· Θυγατέρες ἴερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, πλὴν ἐφ' ἑσυτᾶς πλαίετε, καὶ ἐπὶ τὸ τέκνα ὑμῶν. ὅτι οὖν, ἐξχονταὶ ἥμέραι, καὶ τὰ ἐξῆς. μὴ κλαίετε λέγων ἐπ' ἐμὲ, ἥγουν, δι ἐμὲ· ἀλλὰ δι ἑσυτᾶς, καὶ διὸ τὰ τέκνα ὑμῶν, ὅτι οὖθα, ἐρχονται ἥμέραι, αἵ τῆς αἰλώσεως τῶν ἱεροσολύμων, δηλούσθι.

Vers. 33.

Codices N. Testamenti, instructos scholijs. Chrysost. T. VIII. p. 503. D. non agnoscit. Nec Cyriillus Tom. I. p. 1057. A. Habet enim ἀπάγουσι μὲν ὡς τεθηρέμενον ἥδη τὸ τῆς Σωῆς ἀρχηγόν.

Vers. 33. *Quumque venissent — Golgotha.*

Hic locus ciuitati propinquus erat, sicut scripsit Iohannes.

Vers. 33. *Quod — locus.*

Quod, videlicet nomen Golgotha dictum siue verbum ab Hebraica lingua in Latinam, est et dicitur, Caluariae locus. Aiunt autem quidam ibi Adam mortuum esse ac iacere: et dispositum est, ut ubi vetus Adam cecidit in mortem, ibi etiam noui Adam tropaeum erigeretur contra mortem, dico sane crucem.

Vers. 34. *Dederunt — bibere.*

Marcus autem dicit, quod etiam dederunt ei ad bibendum vinum myrtha mixtum: at ille non accepit: utrumque autem obtulerunt ei ludentes, et tanquam animo deficiente refocillantes. Aceto itaque fel miscuerunt, ut acerius fieret et amarius: haec autem manifestant Iudeorum acerbitatem, et amaritudinem: nam ipsa etiam myrrha amarissima est.

Sed praedicta quidem priusquam in crucem ascenderet, obtulerunt ei, sicut Matthaeus et Marcus dixerunt: Postquam vero ascendit, solum acetum ut hi ipsis rursus simulque Lucas ac Iohannes dicunt.

Observandum est autem, quod quum vinum myrrha mixtum, tanquam intempestivum non accepisset, nunc mixturam aceti et fellis gustauit propter solum fel: ut compleretur quod dictum est,

7) τοι, omittit. A.

8) οὐέφηε. A.

Vers. 33. Καὶ ἐλθόντες — γολγοθάν.

Οὗτος ὁ τόπος^{a)} ἦγγὺς ἦν τῆς πόλεως, ὡς ὁ Ἰω-^{b)} 20. ἀννης ἔγραψεν.

Vers. 33. Ὁ — τόπος.

^{c)} Οπερ, τὸ γολγοθᾶ, δηλονότι, λεγόμενον, ἥτοι, μεθερμηνεύμενον, ὡς ὁ μάρκος^{d)} εἶπεν, ἀπὸ^{e)} Marc. 15, 22. τῆς ἑβραιίδος διαλέκτου πρὸς τὴν Ἑλληνίδα, ἐνὶ καὶ λέγεται, ιρανίου τόπος. Φασὶ δὲ τινες ἐκεῖ τὸν ἀδάμ τετελευτημέναι, καὶ καθίδαι, καὶ ἀκονημήθη, ἵνα ὅπου ὁ παλαιὸς ἀδάμ ἔπεσεν ὑπὸ τοῦ Θανάτου, ἐκεῖ καὶ τὸ τοῦ νέα ἀδάμ τρόπαιον σῇ κατὰ τῷ Θανάτῳ, λέγω δὴ, τὸν σαυρόν.

Vers. 34. Ἔδωκαν — πιεῖν.

^{f)} Ο δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι^{g)} καὶ ἐδίδουν^{h)} αὐτῷⁱ⁾ Marc. 15, 23. πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον· ὃ δὲ οὐκ ἔλαβε. καὶ αἱ φότεραι δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ, παίζοντες, καὶ λεπιδυμοῦνται διῆθεν ἀνατώμενοι. τῷ δὲ^{j)} μὲν οὖν τὴν χολὴν ἔμιξαν, ἵνα τὸ δριμὺ γένηται καὶ πιερόν. ἐνέφανε^{k)} δὲ ταῦτα τῆς τῶν ἰεδαίων ψυχῆς τὴν δριμύτητα καὶ πικρίαν. καὶ αὐτὴ δὲ η σμύρνα πικροτάτη ἐξίν.

Αλλὰ πρὸ μὲν τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν σαυρὸν τὰ ἔηθέντα προσηγένθησαν αὐτῷ, καθὼς ματθαῖος καὶ μάρκος εἶπον· μετὸς δὲ τὸ ἀνελθεῖν,^{l)} ὁζος μόνον, ὡς αὐτοὶ^{m)} πάλιν οὕτοι, καὶ λουκᾶς, c) Matt. 27, 43. Marc. 15, 36. Luc. 23, 36. καὶ Ἰωάννης Φασὶ.

Παρατηρητέον δὲ καὶ, ὅτι τὸν ἐσμυρνισμένον Io. 19, 29. οἶνον, ὡς ἄκαρον, μὴ λαβών· νῦν μὲν τοῦ μίγματος τοῦ ὁζούς καὶ τῆς χολῆς ἐγεύσατο, διὸ μάτην τὴν χολὴν, ὥστε πληρωθῆ τὸ, καὶⁿ⁾ ἐδωκαν^{o)} Pl. 68, 22.

^{g)} εἰς τὸν σαυρὸν, addit. A.

est, Et dederunt in escam meam fel: crucifixus vero solum acetum potandum accepit, propter id quod sequitur, Et in siti mea potandum dederunt mihi acetum. Atqui in vno et eodem, fel et acetum gustauit, et in vno et eodem videtur terminum accepisse vtrunque dictum. Verum quia scriptum est, In siti mea: non sitiebat autem priusquam in crucem ascenderet, sed postquam ascendisset. Ait enim Iohannes, Intuitus Iesus quod omnia iam consummata essent, ut completeretur scriptura, dicit: siti.

Primum siquidem a seipsis ipsi dictas potiones Iusus gratia obtulerant, ut diximus. Postmodum autem audito quod sitiret, produxerunt acetum. Sed quum scriptum sit, Dederunt in escam meam fel, siue ut ederem: quomodo idem fel ipsi dederunt ut biberet? Arbitror fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse: ut acetum quidem loco vini esset, illa vero fragmenta pro bucella panis. Et praecipue sane potum dederunt, consequitue vero etiam cibum. His enim qui animo destituntur, vinum praebere solemus, iniecio pane: ut primum bibentes, postmodum etiam possint edere. Quod si non ita intellexerimus, non inueniemus alibi datum ei fel in cibum. Nisi quis fel, anagogice interpretetur, amaritudinem quam ei in cibum dederunt, hoc est, loco cibi eius, quotidie eum irritantes et ad iram prouocantes.

Vers. 35. Quumque cruciferunt — sortem.

Proxima his ait et Lucas: Marcus autem dixit, Mittentes sortem super illa quis quid tolleret.

Sed

¹⁾ μὲν τὸ πόμα. A.

²⁾ νοήτομεν. B.

εἰς τὸ Βρῶμά μου χολήν. σαυρωθεὶς δὲ, μόνον
οἶξος ἐποιηθῆ, διὸ τὸ λεῖπον, λέγω δὴ τὸ, καὶ
εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με οἶξος. καὶ μὴν ἐν
ταυτῷ καὶ οἴξεις καὶ χολῆς ἔγευσάτο, καὶ ἐν ταυ-
τῷ δοκίσσι καὶ ἀμφῷ τὰ ἑητὰ τὸ πέρας λαβεῖν.
ἄλλ’ εἰς τὴν δίψαν μου γέγραπται· οὐκ ἐδίψα δὲ
πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν σαυρὸν, ἀλλὰ μετὰ τὸ
ἀνελθεῖν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης, ὅτι^{ε)} ἴδων ὁ Ἰη-^{ε)} Ιο. 19, 28.
σοῦς, ὅτι πάντα ἥδη τετέλεσα, ἵνα πληρωθῇ ἡ
γραφὴ, λέγει· δίψα.

Πρῶτον μὲν γὰρ οἴκοθεν αὐτοὶ τὰ δηλωθέντα
πόματα προσέφερον πάιζοντες, ὡς εἰρήκαμεν^γ
ὑπερον δὲ ἀκούσαντες, ὅτι δίψα, προστήγαγον τὸ
οἶξος· καὶ ἐπεὶ γέγραπται, ὅτι ἐδώκαν εἰς τὸ Βρῶ-
μά μου χολήν, ἥγουν, εἰς τὸ Φαγεῖν με, πῶς αὐ-
τοὶ εἰς τὸ πιεῖν καὶ ταύτην δεδώκασιν; οἵματι τρύ-
φη ξηρᾶς χολῆς ἐντεθρύφθαι τῷ οἴξει, ἵνα τὸ
μὲν ἐν ἀντὶ τοῦ σίου, τὰ δὲ ἀντὶ Φωμοῦ· καὶ
προηγουμένως μὲν^τ) πόμα δεδώκασιν, ἀκολέθως
δὲ καὶ Βρῶμα. τοῖς γὰρ λειποδυμοῦσιν ὀρέγενι
εἰώθαμεν οἶνον, ἄρτον ἐμβαλόντες, ἵνα πρῶτον
πιόντες, ἐπειτα καὶ Φάγοιεν. εἰ γὰρ μὴ ὅτῳ
νοήσωμεν,^γ) οὐχ εὐρήσομεν ισορικῶς ἀλλαχοῦ δε-
δομένην εἰς τὸ Βρῶμα αὐτοῦ χολήν, εἰ μή τις χο-
λὴν ἀναγωγικῶς ἔρμηνεύσοι, τὴν πικρίαν, ἥν
ἐδώκαν εἰς τὸ Βρῶμα αὐτοῦ, τετέσιν, ἀντὶ Βρώ-
ματος αὐτοῦ παραπικραίνοντες αὐτὸν καθε-
κάτην.

Verf. 35. Σταυρώσαντες δὲ — κλῆρον.

Τὰ παραπλήσια λέγει καὶ ὁ^{ε)} λουκᾶς^{f)} ὁ δὲ^{f)} Luc. 23, 34.
μάρκος εἶπεν, ὅτι βάλλοντες^{g)} κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, g) Marc. 15, 24.
τις

^{e)} καὶ λουκᾶς. B.

Sed hi quidem euangelistae simpliciter et indistincte scripserunt, quod diuisa sint, quodque sortem miserint: Iohannes vero manifestius de hac re scribens ait: Milites ergo cum crucifixissent Iesum, acceperunt vestimenta eius, et fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem: et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, a summo contexta per totum. Dixerunt itaque inter se, Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Ut scriptura compleretur, quae ait, Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortem. Sola ergo Christi vestimenta diuisa sunt, cum tamen latronum vestimentis essent viliora: vt Davida prophetia quae de his erat compleretur. Si quidem in his quoque subsannantes, quasi regis vestimenta essent, ea diuiserunt: et ita ordinatum est ut prophetia quae de his fuerat, vt dictum est, compleretur. Et vestimenta quidem diuisa sunt: de tunica vero inconsutili, quam prophetia *ματισμον* appellauit, sortem miserunt.

Sed quot fuerint vestimenta nullus euangelistarum significauit. Ideo quidam fuisse dixerunt quinque, quatuor quidem, quatuor militibus diuisa: quintum vero tunicam inconsutilem. Videatur autem incredibile dictum, eo quod indecens saluatori fuisse: nemo enim, ne aliorum quidem hominum tot vestibus induitur. Coniectantes ergo dicimus, nec procul fortasse ab eo quod congruum est, tria fuisse vniuersa: vnum quidem fuisse tunicam corpori applicatam in modum subulacae: dico sane tunicam hanc inconsutilem: alterum

⁴⁾ Soli ergo Ioanni haec tribuit Euthymius. Reete. Ergo illa apud Matthaeum delenda sunt, vers. 55.

τις τι ἄρη. ἀλλ' οὐτοι μὲν οἱ εὐαγγελισάται ἀπλῶς καὶ αἰδίαεσόλως ἔγραψαν, ὅτι διεμερίσαντο, καὶ ὅτι ἐβαλλον κλῆρον· ἵωάννης δὲ σαφέστερον περὶ τοῦ προκειμένου γράψας φησίν· οἱ⁴⁾ οὖν σρατιώ- h) Io.19.23.24.

ται, ὅτε ἐσαύρωσαν τὸν ἵησον, ἐλαβον τὰ ἴματα αὐτοῦ, καὶ ἐποιησαν τέσσαρας μέρη, ἐκάστω σρατιώτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα, ἐλαβον, δῆλονότι. ἦν δὲ ὁ χιτῶν ἀρρέαφος, ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑφαντὸς διόλου· ἐπον οὖν πρὸς ἀλλήλους, μὴ σχίσωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τίνος ἔσαι· ἵνα ἡ γραφὴ⁴⁾ πληρωθῇ ἡ λέγουσα, διεμερίσαντο τὰ ἴματα μου ἐσυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἴματισμόν μου ἐβαλλον κλῆρον. μόνα γοῦν τὰ τοῦ χριστοῦ ἴματια διεμερίσαντο, καίτοι εὐτελέσερος τῶν ἴματίων τῶν λῃστῶν ὅντα, ἵνα ἡ περὶ τούτων προφῆτεία τοῦ δαυΐδ λάβῃ τέλος. οἱ μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις χλευάζοντες, ὡς Βασιλέως δῆθεν ἴματια, ταῦτα διεμερίζοντο· ὥπονομεντο δὲ τὸ τέλος τῆς περὶ τούτων, ὡς ἐριταί, προφῆτείας, καὶ τὰ μὲν ἴματια διεμερίσαντο· ἐπὶ δὲ τὸν χιτῶνα τὸν ἀρρέαφον ἐβαλλον κλῆρον. τοῦτον γὰρ ἀνόμασεν ἴματισμὸν ἡ προφῆτεία.

'Αλλὰ πόσα τὰ ἴματια ἤσαν, ὅδεις τῶν⁵⁾ εὐαγγελιῶν ἐδήλωσε. διό τινες πέντε ταῦτα Φασι· τέσσαρας μὲν, τὰ τοῖς τέσσαρσι σρατιώταις διαμεριζένται πέμπτον δὲ, τὸν χιτῶνα τὸν ἀρρέαφον. δοκεῖ δὲ ἀπίθανος ὁ λόγος, διὰ τὸ τοῦ σωτῆρος ἀπέριττον. ὅδεις γὰρ ὥδε τῶν ἀλλων ἀνθρώπων τοσαῦτα περιβάλλεται. σοχαζόμενος οὖν αὐτοὶ λέγομεν, καὶ ἵσως & πόρρω τῷ προσήκοντος, τρία εἴναι τὰ πάντα· ἐν μὲν, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος χιτῶνα, λέγω δὴ, τοῦτον τὸν ἀρρέαφον·

Bbbb. a . . . δεύτε-

5) ἄλλων, addit. B. Male. Nec enim Matthaeus hac de re, aut ullus alius Euangeliista, memorias prodidit.

rum autem quo super primum vestiebatur: et tertium exterius indumentum.

Hanc vero tunicam e traditione patrum accepimus opus fuisse Dei matris a superioribus partibus contextam, veluti sunt apud nos capitis aut pedum hyemalia operimenta. Vnde cominode de ea allegorice loquuntur, qui dicunt solum id quod a Dei matre sumptum est corpus, desuper fuisse contextum: hoc est, a coelo coaptatam sibi habuisse diuinitatem: vel a Deo fuisse in rerum natura productum, et non a semine humano. E duobus autem reliquis vestimentis quatuor partes fecerunt dissecantes ea. Siquidem quin de inconsutili tunica dixissent, Ne scindamus eam: significauerunt, quod reliqua sciderant. Neque enim tanquam pretiosa diuiserunt ea, ut a faciendis partibus abstinerent, sed illudentes, ut praedictum est. Et hi quidem ignominiose quae pretiosa erant diuiserunt: per quae talia facta sunt miracula, sed tunc virtus eorum detinebatur.

Quidam vero dubitant, quomodo Christus, qui legem dedit Apostolis, ne duas possiderent tunicas, ipse plures inuentus est possidere? Quibus respondendum est, quod ipse quoque unicam habebat tunicam, quae corpori adhaerebat: caetera enim tunicae non erant, sed pallia. Proprie enim $\chi\tau\omega\tau$ (quod nos tunicam vertimus) dicitur quae intima est uestis. Et de his quidem ita.

Considera vero totum saluatoris corpus iniuriis affectum. Caput quidem per spineam coronam, et arundinis percussionem, faciem per sputa, maxillas autem per alapas, os vero per fel et acetum, aures per blasphemias, collum per colaphos, dor-

⁶⁾ εἰπον. A.

⁷⁾ ἀποροῦσιν. A.

δεύτερον δὲ, τὸ ἐπὶ τούτῳ περιβόλαιον· τρίτον
δὲ, τὸ ἔξωτάτῳ ἐπιβλημα.

Τοῦτον δὲ τὸν χιτῶνα ἐκ παραδόσεως πατέρων ἡκούσαμεν ἔργον ἐναγ̄ τῆς Θεομήτορος, ἐκ τῶν
αὐτῷ μεζῶν ὑφαντὸν, ἥγουν, ἀπὸ τοῦ τεαχή-
λου τὴν αὔχην τῆς ὑφῆς λαβόντα, καὶ πλεκτὸν
διὰ ὅλης τυγχάνοντα, καθάπερ τὰ χειμεριὰ παρ-
ήμιν περιβόλαια τῶν ποδῶν καὶ τῶν κεφαλῶν.
Οὗτον καὶ προσφυῶς ἀλληγορεῦσιν αὐτὸν, λέγον-
τες, ὅτι μόνην τὸ ἐκ τῆς Θεομήτορος λιφθὲν σῶμα
ἐκ τῶν αὐτῷ μεζῶν ὑφαντὸν, τετέρην, ἐκ τῷ 8ρα-
νοῦ ἔιχε συνυπηφασμένην ἑαυτοῦ τὴν θεότητα,
ηὐκαὶ τοῦ θεοῦ ὑφενώς, καὶ οὐκ ἐκ σπέρματος
αὐθεωπίκου. τὰ δύο δὲ ιμάτια τέσσαρα μέρη πε-
ποιηκασι, σχισαῖτες αὐτά. καὶ γὰρ⁶) εἰπόντες
περὶ τοῦ αὐτῷ χιτῶνος, ὅτι μὴ σχισωμεν αὐ-
τὸν, ἐδήλωσαν, ὅτι τὰ ἄλλα ἔσχισαν. 8δὲ γὰρ
ώς πολυτελῇ ταῦτα διεμερίσαντο, ἵνα καὶ φε-
δωνται τῶν μερίδων, ἀλλὰ χλευάζοντες, ως
προειρηταί. καὶ σύτοι μὲν αὐτίμως τὰ τίμια διεμε-
ρίζοντο, διὰ ἣν τηλικαῦτα θαύματα γεγόνασιν
ἡ δὲ τέταρτη δύναμις ἐπείχετο.

Τινὲς δὲ⁷⁾ διαπεροῦσιν, ως ἐπεὶ τοῖς ἀποσ-
τολοῖς ἐνομοθέτησεν ὁ χριτὸς, μὴ κτᾶθαι δίο χιτῶ-
νας, πῶς αὐτὸς εὑρηται πλείονος κεκτημένος;
πρὸς οὓς ἀπολογητέον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐναχιτώ-
νας ἔιχε, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος τὰλλος γάρ οὐκ
ἥσαν χιτῶνες, ἀλλὰ ιμάτια. χιτῶν γάρ κυρίως
τὸ ἐνδοτάτω. καὶ περὶ μὲν τούτων 8τῶς.

"Ορεξ δὲ πᾶν τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος ὑβριζόμε-
νον. τὴν κεφαλὴν μὲν, διὰ τοῦ ἀκανθίνης σεφά-
νου καὶ τοῦ τύπτεθαι τῷ καλάμῳ· τὸ πρόσωπον
δὲ, διὰ τῶν ἐμπτυσμάτων· τὰς σιαγόνας δὲ, διὰ
τῶν ἔκπισμάτων· τὸ σφραγίδε, διὰ τῆς χολῆς καὶ
Bbbb 3 τοῦ

dorsum et pectus flagellis et verberibus, manus autem et pedes clavis, latus vero lancea, veluti scribit Iohannes, caeteras quoque partes chlamyde ac nuditate, et ut semel dicam, totum corpus, quod in cruce spectaculo est expositum.

Quando ergo blasphemiae nobis ingeruntur, aut contumelia afficimur, siue spectaculo expostimur: haec considerantes, omnem abiiciamus ab anima tumoris flammam: cogitantes simul, quod ipse quidem Deus erat, nos autem homines: ipse dominus, nos autem serui: ipse sine peccato, nos autem peccatores: ipse a seruis patiebatur, nos autem a conseruis: ipse propter nos, nos autem propter nosipso: ipse quidem spectantibus Iudeis, Romanis, et Graecis, nos vero coram paucis, et si coram pluribus, at non tam multis.

† † Sancti Maximi. Tunica quidem desuper contexta, est virtutum inter se connexio et complexio, divina gratia contexta, intus tegens intellectum nostrum, qua crebro nos caedein molientes daemones nudant per incogitantiam et negligentiam, nec tamquam eis illam scindere permittitur, ut ne noscamus amplius virtutem. Atque ita quidem semper eam noscimus, tametsi ea non sumus recti. Scissa autem notant exterius sensibilium diuitiarum indumentum, in quatuor mundi elementa diuisum, quibus ut cum affectu utamur nobis suadent illudentes vitae infidatores. Alia autem

5) Ergo hic solus. Non Matthæus, ut habent Codices recensionis Tatianae et Constantinopolitanæ Chrysostomi, Matth. 27, 49. Sed contra eiusmodi nugas nemo serio disputat.

9) Haec in margine exhibent. A. B. Hentenius prorsus non habet.

τοῦ ὁζούς τὰς ἀκοὰς δὲ, διὸ τῶν βλασφημιῶν.
 τὸν τράχηλον δὲ, διὸ τῶν κολαφισμάτων· τὰ
 νῦν δὲ καὶ τὰ σέργα, διὸ τῶν φρεαγελαμάτων,
 ἦτοι, μασίγων· τὰς χεῖρας δὲ καὶ τοὺς πόδας,
 διὸ τῶν ἥλων· τὴν πλευρὰν δὲ, διὸ τῆς λόγχης,
 ὡς ὁ³⁾ ἰωάννης¹⁾ ἴσορεῖ· καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, διὸ²⁾ Ιο. 19, 34.
 τῆς χλαμύδος καὶ τῆς γυμνώσεως· καὶ ἀκλῶς
 τὸ ὄλον σῆμα, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σανδου θριαμ-
 βεύσεως.

Οταν οὖν ἡ βλασφημηθῶμεν, ἡ αἰκιδῶμεν,
 ἡ θριαμβευθῶμεν, ταῦτ' ἐνοοῦντες πᾶσαν ἐκβά-
 λωμεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς φλεγμονὴν, λογιζόμενοι,
 καὶ ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἦν, ἡμεῖς δὲ ἀνθρώποι, καὶ ὁ
 μὲν δεσπότης, ἡμεῖς δὲ δοῦλοι, καὶ ὁ μὲν αὐτομάρ-
 τητος, ἡμεῖς δὲ ἀμαρτωλοί, καὶ ὁ μὲν παρὰ δού-
 λων ἔπασχεν, ἡμεῖς δὲ παρὰ συνδέλων, καὶ ὁ
 μὲν δι ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ, δι ἑαυτούς, καὶ ὁ μὲν
 θεωρούντων ιεδαίων καὶ δωματίων καὶ ἑλλήνων,
 ἡμεῖς δὲ ἐνώπιον ὀλίγων, εἰ δὲ καὶ πλειόνων, ἀλλ
 8 τοσούτων.

[Τοῦ ἀγίας μαξίμου· ὁ³⁾] μὲν ἀνωθεν ὑφα-
 τὸς χιτῶν, οὐδέλληλός ἐσι τῶν ἀρετῶν πλοκῆ-
 τε καὶ συνοχὴ, διὸ τῆς ἀνωθεν χάρειτος ὑφηφα-
 σμένη, καὶ ἐνδὸν σκέπουσα τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, εἰ
 πολλακις γυμνοῦντες ἡμᾶς¹⁾ οἱ φρενευταὶ δαιμο-
 νεῖς, δι ἀμελεῖας καὶ δακτυμίας, ὅμως 8 συγχω-
 βοῦνται σχίσαι αὐτὸν, ὥσε μὴ γναρίζειν ἡμᾶς²⁾
 ἔτι τὴν αρετὴν. καὶ οὕτω γάρ αἱ γναρίζομεν αὐτὰ
 τὴν, εἰ καὶ μὴ περιβαλλόμεθα τὴν ἐκ ταύτης
 σκέπην. τὰ δὲ σχιδέντα, η ἔξωθεν ἐσι περιβολὴ
 τοῦ αἰδητοῦ πλάτου, διαιρέμενη εἰς τέσσαρας
 κοσμικὰς τοιχῖα, οἵς ἐμπαθῶς κεχρηματικές πένθε-
 σιν ἡμᾶς οἱ ἐμπαίζοντες μιαύφονοι. ἐπη δὲ αὐτοῖς

¹⁾ ἡμᾶς omittit. B.

²⁾ ἡμᾶς omittit. A.

tem ratione, tunica quidem desuper texta possit esse cuiusque animus, desuper inspiratus, et inconsutilis quidem, ut simplex et non compositus: non scissus autem, ut immortalis: diuisa autem vestimenta, corpus, quod corruptione in quatuor dissoluitur elementa.

Vers. 36. *Et — ibi.*

Custodiebant eum ne a quoquam deponeretur.

Vers. 37. *Et — Iudeorum.*

†† Scriptio in titulo practicæ, theoreticæ et theologicæ philosophiae regem notat eum, qui crucifixus erat. Practicæ quidem, quod scriptum erat Romanorum lingua. Regnum enim Romanum fortissimum vedit Daniel: practicæ autem est fortitudo: theoreticæ, quod scriptum erat Graece. Graeci enim præ reliquis gentibus theoretici: theologicæ, propter Hebraicum. Haebraei enim maxime omnium theologi.

Causam, ob quam esset crucifixus: illam enim in tabula inscriptam superposuit Pilatus, ut ab omnibus legi posset, et qui praesentes erant, et qui praeteribant. Marcus sane dicit, Et erat inscriptio causæ eius scripta, Rex Iudeorum. Lucas vero, Erat autem et inscriptio scripta super eum literis Graecis et Latinis ac Hebraicis: Hic est rex Iudeorum: Hoc autem tribus inscriptum est linguis, eo quod tunc multi ad ciuitatem venerant Iudeorum Graeci ac Latini: Iohannes vero dicit:

3) In margine haec habet Codex veterque. Caret iis Hentenius.

καθ' ἔτερον λόγον, χιτών μὲν ἀνωθεν ὑφαντὸς,
ἡ ἐκάστου ψυχὴ, ἀνωθεν ἐμπιευθεῖσα· καὶ ἀρ-
ρεφός μὲν, ὡς ἀπλῆ καὶ ἀδύνατος ἀσχιζός δὲ,
ὡς αἰθάνατος· διαιρούμενα δὲ ιμάτια, τὸ σῶμα,
ὡς ἐκ Φθορᾶς εἰς τὰ τέσσαρα· σοιχῆα διαλυό-
μενον.]

Vers. 36. Καὶ — ἐκεῖ.

Ἐφύλαξτον αὐτὸν, ἵνα μὴ κατενεχθῇ παρά
τινος.

Vers. 37. Καὶ — ιδαίων.

[Ἔ) ἐν τῷ τίτλῳ γραφή πρακτικῆς, καὶ θεω-
ρητικῆς, καὶ θεολογικῆς Θιλοσοφίας Βασιλέως
τού σαυρωθέντα ἐμήνυε πρακτικῆς μὲν, διὰ τοῦ
ἔωματιν γεγραφθαί· τὴν ἔωματιν γὰρ Βασιλείαν
ἀνδρειοτέραν πάσαν ὁ δακτὺλ ἐθεάσατο· πρακτि-
κῆς δὲ ἴδιον ἡ ἀνδρεία· διὰ δὲ τοῦ ἑλληνιστί, θεωρη-
τικῆς· Ἑλληνες γὰρ θεωρητικώτεροι τῶν ἄλλων
ἔθνων· διὰ δὲ τοῦ ἐβραϊστί, θεολογικῆς· θεολογι-
κώτεροι γὰρ πάντων ἐβραῖοι.]

Τὴν αἵτιαν, διὰ τὴν ἐσαυρώθη· σανίδη γὰρ ταῦ-
την ἐγχειρίζαντες οἱ περὶ τὸν πιλάτον, ἐπέθηκαν,
ώσε ὑπὸ πάντων ἀναγνώσκειν τῶν τε παρόντων,
καὶ τῶν⁴⁾ παριόντων. μάρκος μὲν οὖν εἶπε· καὶ
ἥν^{k)} ηὐπιγραφὴ τῆς αἵτιας αὐτοῦ γεγραμμένη^{k)} Marc. 15, 26.
ὁ Βασιλεὺς τῶν ιδαίων· λουκᾶς δὲ, ἥν^{l)} δὲ καὶ ή^{l)} Luc. 23, 38.
ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπὶ αὐτῷ γράμμασιν ἑλ-
ληνικοῖς καὶ ἔωματικοῖς καὶ ἐβραϊκοῖς· οὗτός ἐνικ
ὁ Βασιλεὺς τῶν ιδαίων. τοῦτο δὲ τρισὶν ἐγράψη
διαλέκτοις, διὰ τὸ πολλοὺς ἐπιχωριάζειν τότε τῇ
B b b b 5 πόλες

4) παριόντων. A.

dicit: scripsit autem et titulum Pilatus, posuitque super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus rex Iudeorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudeorum, quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus: et erat scriptum Hebraice, Graece et Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudeorum, Noli scribere, Rex Iudeorum, sed, quod ille dixerit, Rex sum Iudeorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. Titulus itaque apud Romanos causa dicitur. (†† Ista autem, Propinquus vero erat locus urbi, vbi crucifixus est Iesus, ita ordinanda, vicinus urbi erat locus, vbi crucifixus est Iesus.)

Scripsit ergo Pilatus dictam causam: instituitque ut scripta, cunctis nota fieret, ne possent sua malitia Iudei Christo aliam causam affigere, aut diuulgare: simulque et hos notauit et illi patrocinatus est, quod propter inuidiam esset crucifixus.

Quum autem literae in altum positae regnum eius clare prouulgarent, conantur pontifices Iudeorum inscriptionem inuertere, dicentes Pilato, Noli scribere, Rex Iudeorum, ne vera videatur inscriptio: Sed quod ille dixerit, Rex sum Iudeorum, ut ille mendax appareat: sed nequaquam persuaserunt ei. Respondit enim: Quod scripsi, scripsi: hoc est, quod scriptum est non immuto. Iuxta diuinam autem omnino prouidentiam titulus super solam Christi crucem positus est. Quum enim tres cruces simul terra tunc obruerentur, multis temporibus requisita postmodum domini crux, a titulo potissimum fuit cognita.

Vers. 38.

⁵⁾ Inclusa non agnoscit Hentenius.
⁶⁾ ὑπερχτελούγματο. A.

πόλεων τῶν ιεράσιων ἔλληνας καὶ φωμαῖος. ιωάννης
δὲ Φησιν ἔγραψε δὲ^{π)} καὶ τίτλον ὁ πιλάτος, καὶ^{π)} Ιο. 19, 19-
ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σαρροῦ. οὐδὲ γεγραμμένον, ἵησος
οὐκέτιος, ὁ βασιλεὺς τῶν ιεράσιων. τοῦτον οὖν
τὸν τίτλον πολλοὶ αἰέγρασται τῶν ιεράσιων, ὅτι
ἔγγυς ήν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐξαυρώθη ὁ
ἱησος. καὶ οὐ γεγραμμένον ἐβραΐζει, ἔλληνι,
ρωμαϊτί. ἐλεγον οὖν τῷ πιλάτῳ οἱ αρχιερεῖς τῶν
ιεράσιων, μὴ γράψε ὁ βασιλεὺς τῶν ιεράσιων, ἀλλ᾽
ὅτι ἐκένος εἶπε, βασιλεὺς εἴμι τῶν ιεράσιων.
ἀπεκρίθη ὁ πιλάτος, ὁ γέγραφα, γέγραφα.
τίτλος μὲν οὖν, κατὰ φωμαῖος, η αἵτια. [τὸ^π)
δὲ ἔγγυς ήν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐξαυρώθη
ὁ ιησος, ἡ τῶν συντακτέον. ὅτι ἔγγυς τῆς πόλεως
ήν ὁ τόπος, ὅπου ἐξαυρώθη ὁ ιησος.]

Ο μὲν οὖν πιλάτος ἔγραψε τὴν ἑπθεῖσαν
αἵτιαν, καὶ σηλιτεύσας πᾶσι κατέσησεν αὐτὴν
γράμματον, οὐαὶ μὴ δύνωνται ιουδαῖοι κακουργίας
ἀλλην αἰτίαν ἐπιφημίσαν τῷ χριστῷ. καὶ ὅμοι μὲν
τούτος ἥμεντος ὄμοι δὲ ἐκένον^γ υπεραποδογή-
σατο, ὅτι διὸ Φθόνον ἐσαυρώθη.

Ἐπεὶ δὲ αἰκένεντο τὰ γράμματα λαμπρῶς
ἀνακηρύγγιον τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἐπιχειρού-
σιν οἱ αρχιερεῖς τῶν ιεράσιων μετατρέψαν τὴν τοι-
αύτην ἐπιγραφὴν, λέγοντες τῷ πιλάτῳ, μὴ
γράψε ὁ βασιλεὺς τῶν ιεράσιων, οὐαὶ μὴ αληθῆς
η ἐπιγραφὴ δοκῇ. ἀλλ᾽ ὅτι ἐκένος εἶπε, βασιλεὺς
εἴμι τῶν ιεράσιων, οὐαὶ ψεύδης ἐκένος φασῆ. ἀλλ᾽
οὐκ ἐν τούτῳ τέως παρέπεισαν αὐτόν. ἀπεκρίθη
γάρ, ὁ γέγραφα, γέγραφα, τατέσιν, οὐκ ἀλ-
λοισι τὸ γραφέν. κατὰ θείαν δὲ πάντως πρόνοιαν
οἱ τίτλοι ἐπετέθη μόνῳ τῷ σαρρῷ τοῦ χριστοῦ. τῶν
τριῶν γάρ ἀμα τότε καταχωρίστων, χρόνοις
ὑπερεγον ὁ δεσποτικὸς ἀγαζητηθείς, ἀπὸ τοῦ τίτλου
μᾶλλον γέγονε γνῶμος.

Vers. 38. *Tunc — finistris.*

Et hoc Iudeorum opera factum est, ut in medio duorum maleficorum pendens, et ipse maleficus putaretur: utque participatio supplicii participem quoque eum praedicaret maleficii. Ob hoc siquidem eum cunctis videntibus publice crucifixerunt. Dicit autem Lucas quod stabat populus spectans, utque militum manibus crucifigeretur laborans, et modis omnibus faciens, ut prava de eo opinio apud omnes diffunderetur. Completa quoque est hic Iesaiæ prophetia quæ dicit, Et cum inquis deputatus est.

Duo vero latrones duos populos aenigmatische figuravunt, veterem scilicet ac nouum: horum siquidem ille blasphemis eum appetens mortuus est: hic autem Deum in fine tandem hunc agnouit: ipse vero medius inter hos pependit: viptote medius effectus inter vetus nouumque testamentum.

Vers. 39. *Qui autem — v. 40. cruce.*

Qui praeteribant, puta illa via Iudei. Marcus vero ait quod dicebant, vah qui destruis, etc. Est autem *ōvā* irridentis ac subsannantis aduerbiū (quod in vah, vertimus.) Haec autem ei quasi mendaci dicebant suggillantes.

Vers. 41. *Similiter — v. 42. saluum facere?*

Similiter, propter blasphemiam dicit. Nam et hi quoque blasphemis eum appetebant, et si aliis verbis. Dixerunt autem, Alios saluos fecit: miracula

Vers. 38. Τότε — εὐωνύμων.

Καὶ τοῦτο τῆς τῶν ἰσδαιῶν ἦν σπεδῆς, ἵνα, μέσον τῶν κακούργων κρεμάμενος, κακούργος καὶ αὐτὸς δοκῇ, καὶ ἵνα ἡ πονωνία τῆς τιμωρίας πονωνὸν αὐτὸν ἀνακηρύξῃ τῆς κακουργίας. διὸ τοῦτο γὰρ καὶ δημοσίᾳ τοῦτον ἐξάνυρωσαν, πάντων ὁρώντων· Φησὶ γὰρ ὁ⁷⁾ λουκᾶς, ὅτι καὶ⁸⁾ π) Luc. 23, 35. εἰσήκει ὁ λαὸς θεωρῶν· καὶ χρεσὶ σρατιωτικαῖς αὐτὸν σαυρωθῆναι παρεσπένασσαν, καὶ πάντας πεποιήκασιν, ἵνα καταχέωσιν αὐτοῦ παρὰ πᾶσι πονηρῶν ὑπόληψιν. ἐπληροῦτο δὲ κανταῦθα ἡ τοῦ ησαίου⁹⁾ προφητεία ἡ λέγουσσα· καὶ μετὰ¹⁰⁾ π) Ies. 53, 12. αὐτόμων ἐλογίδη.

Καὶ ἡ μὲν δύο ληπτὴ, τοὺς δύο λαοὺς ἔνιττοντο, τόν τε παλαιὸν, καὶ τὸν νέον. τάτων γὰρ ὁ μὲν βλασφημῶν αὐτὸν ἀπέθανεν· ὁ δὲ πρὸς τῷ τέλει τοῦτον ἐπέγνω θεόν. αὐτὸς δὲ μέσος ἐκρεμάθη τῶν δύο τούτων, ὡς μέσος γενόμενος τῆς τε παλαιᾶς, καὶ τῆς νεανὸς διαδήκης.

Vers. 39. Οἱ δὲ — v. 40. σαυροῦ.

Οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἰουδαῖοι. μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ἐλεγον· 8ἀρ) ὁ καταλύων π) Matc. 15, 29. τὸν ναὸν, καὶ τὰ ἔχης. ἐσὶ δὲ τὸ οὐαὶ, χλευασικὸν ἐπίρρημα καὶ ἐμπαικτικόν. ἐλεγον δὲ τὰ τε αὐτὰ, καμαδεῦντες αὐτὸν, ὡς ψεύτην.

Vers. 41. Ὁμοίως — v. 42. σῶσα.

Τὸ ὄμοίως, διὸ τὴν βλασφημίαν ἐξηγεῖ. καὶ αὐτοὶ γὰρ ὄμοίως ἐβλασφήμουν αὐτὸν, εἰ καὶ ἐν ἑτέροις ἔγινασι. τὸ δὲ ἄλλος εἰσασεν, εἶπον, διε-

βαίλ-

7) ὁ, abest. B.

8) ἡ τοῦ ησαίου, absunt. A.

racula eius calumniantes, tanquam praestigiis facta fuerint.

Vers. 42. *Si — in eum.*

Hoc dicebant propter tituli inscriptionem. Quum enim non potuerint eam subuertere, falsam nituntur illam arguere, eo quod sibi impossibilia quaesierit. Et vtique descendisset, si ipsi credituri fuissent.

Vers. 43. *Confidit — filius.*

Quod praedixit Dauid in persona eorum, hoc ipsi nunc dicunt, huiusmodi prophetiam ad finem perducentes. Scriptum est enim, sperauit in dominum, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Dicebant ergo conuictia iactantes. Confidit in Deum, tanquam filius eius? seruetur ab eo. Hoc autem dicebant, non quod Deus eum seruare non posset, sed quod non esset ipse Dei filius, ut ipsi putabant. Sed o scelesti ac pessimi: ergo nec prophetae erant prophetae, aut iusti, ex quo Deus illos a periculis non eripuit. Verum et prophetae et iusti erant, nec minus tamen periculis subiacuerunt secundum variam dispensationem.

Vers. 44. *Id ipsum — ei.*

Id ipsum id est eodem modo. Non enim Iudeos tantum inflammavit diabolus, sed et Romanos inilites furore agitauit, et ipsos etiam latrones, quanquam cum eo crucifixos, aduersus eum exacerbauit. Matthaeus itaque et Marcus vtrunque aiunt

Βάλλοντες τὰς θαυματουργίας αὐτοῦ, ὡς ἐν γοητείᾳ γενομένοις.

Vers. 42. Ἐ — ἐπ' αὐτῷ.

Τοῦτο ἔπον, διὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τίτλου. μὴ δυνηθέντες γὰρ αὐτὴν μετατρέψαι, πειρῶνται ψευδῆ ταύτην ἀπελέγειν, διὰ τοῦ ζῆταιν δῆθεν ἀδύνατα. καὶ κατέβη ὁν, εἰ πισένειν ἔμελλον.

Vers. 43. Πέποιθεν — οὐίος.

²⁾ Ο προεῖπε δαυΐδ ἐκ προσώπου αὐτῶν, νῦν αὐτοὶ³⁾ τοῦτο λέγοντες εἰς πέρας τὴν τοιαύτην προφητείαν. γέγραπται γάρ· ἥλπισεν⁴⁾ q) Fl. 21, 9. ἐπὶ κύριον, ῥυσάθω αὐτὸν. [σωσάτω αὐτὸν,⁵⁾ ὅτι Θέλει αὐτόν.] ἔλεγον οὖν ἐπικερτομοῦντες, πέποιθεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ὡς οὐίος αὐτοῦ, σωθήτω παρ' αὐτοῦ. τοῦτο δὲ ἔλεγον, οὐχ ὡς τοῦ Θεῦ μὴ δυναμένου ῥύσασθαι αὐτόν· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ μὴ ὄντος οὐιοῦ τοῦ Θεᾶ, καθὼς αὐτοὶ ὄντο. ἀλλ', ὡς μιάροι καὶ παμιάροι! λοιπὸν οὐδὲ οἱ προφῆται ἥσαν προφῆται, εδὲ οἱ δίκαιοι πάντως δίκαιοι, ἐπειδὴ αὐτοὺς οὐκ ἔξηρπασε τῶν κιδύνων ὁ Θεός. ἀλλὰ μὴν καὶ ἥσαν καὶ ἐκιγδύνευσαν, κατὰ διαφορούς οἰκονομίας.

Vers. 44. Τὸ δ' αὐτὸ — αὐτῷ.

Τὸ δ' αὐτὸ, αὖτὶ τοῦ, ὡσαύτως. οὐ μόνον γὰρ τοὺς ιερείους ἔξεκαυσεν ὁ διάβολος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἁρμάτους σρωτιώτας ἔξοιτεσε, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ληζάς, καὶ ταῦτα συνεταχωμένους, ἔξηγγρίανε κατ' αὐτοῦ. ματθαῖος μὲν οὖν καὶ⁶⁾ r) Marc. 15, 32. μάρκος

¹⁾ Inclusa desunt. A.

aiunt exprobrasse ei. Lucas vero vnum quidem conuitiis illum agitasse dicit, alterum autem blasphemantem magis increpasse. Primum siquidem ambo proprietum oblii laborum, ex crudelitate exprobrabant ei, utpote et ipsi Iudei. Forte autem etiam id in gratiam Iudeorum faciebant, ut propter hoc ipsos deponerent. Postmodum vero alter poenitentia ductus est: tum quidem Christi signa ad memoriam reuocans, eiusque conuersationem inculpatam: tum vero auditio quod etiam pro his qui ipsum crucifigebant intercessisset, veluti scripsit Lucas: videns praeterea et aeternum praeter naturam obscuratum.

Vers. 45. A — nonam.

Post petulantiae ac scommatum satietatem id factum est, ut quiescente iam furore, aliquid a miraculo lucrifieri posset. Admirabilius enim erat haec facere eum qui in cruce pendebat, quam a cruce descendere. Quod si haec eum facere non suspicabantur, sed quod Deo haec operante prouenirent, timere sane oportebat, et intelligere quod propter hunc ad iram commotus esset. Neque enim dicere potuerunt, quod solis eclipsis secundum naturam esset: Nam ipsa et in uno temporis accidit momento, et in una parte terrae, et non in decimo quarto die lunae: hae vero tenebrae et ad tres horas perseuerarunt, et super uniuersam terram: et decimo quarto die lunae, quando impossibile est secundum naturam contingere solis eclipsim.

Vers. 46.

μάρκος τοὺς δύο φασίν ὄντεδείχειν αὐτόν· λουκᾶς^{1) s)} Luc. 23, 39.
 δὲ τὸν ἔνα μὲν βλασφημῶν αὐτὸν λέγει, τὸν ἔτε-
 γον δὲ μᾶλλον ἐπιτιμῶν τῷ βλασφημοῦντι. καὶ
 γὰρ πρῶτον μὲν οἱ δύο, τῶν ἴδιων ἐκλαθόμενοι
 πόνων, ἐξ ὀμότητος ὠνείδιζον αὐτὸν, ιουδαῖος
 καὶ αὗτοὶ ἔντες· ἵτως δὲ καὶ πρὸς χάριν τῶν ιου-
 δαίων, ἵνει διὰ τοῦτο κατενέγκωσιν αὐτούς· ὕπε-
 ρον δὲ μιτενόησεν ὁ ἥσ. τοῦτο μὲν, ὑπομνηθεὶς
 τῶν σημείων τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου
 πολιτείας αὐτοῦ· τοῦτο δὲ, καὶ ἀκούσας ὑπερ-
 ευχομένου^{2) t)} τῶν σαυρωσάντων μᾶλλον, ὡς ἵστο^{t)} Luc. 23, 34.
 ἦτι δὲ, καὶ ἴδων τὸν ἀέρα σκοτιζό-
 μενον παρὰ φύσιν.

Verf. 45. Ἀπὸ — ἐννάτης.

Μετὰ τὸν κόρον τῆς παιδείας καὶ τῶν σκωμμά-
 των, τοῦτο γέγονεν, ἵνα ἥδη παυθέντος τοῦ θυ-
 μοῦ, κερδάναι τι δυνηθῶσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος.
 τοῦ καταβῆναι γὰρ ἀπὸ τοῦ σαυροῦ, θαυμασό-
 τερον ἦν, τὸ τοιαῦτα ποιεῖν κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ
 σαυροῦ. εἰ δὲ μή, αὐτὸν ταῦτα ποιεῖν, ὑπελάμ-
 βων, ἀλλὰ καὶ, ὡς τοῦ θεοῦ ταῦτα ποιεῦντος,
 ἔδει φοβηθῆναι καὶ συνιδεῖν, ὅτι δι αὐτὸν ὀργίζε-
 ται. καὶ γὰρ οὐκ ἥδυνοντο λέγειν, ὅτι κατὰ φύ-
 σιν ἐκλεψίς ἥλιου ἦν. αὕτη μὲν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ
 ἔροπῃ καιροῦ γίνεται, καὶ ἐν ἐνὶ μέρει τῆς γῆς,
 καὶ οὐκ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδενάτῃ τῆς σελήνης.
 τοῦτο δὲ τὸ σκότος καὶ ἐπὶ τρεῖς ὥρας διήρκεσε,
 καὶ ἐπὶ πᾶσαν γέγονε τὴν γῆν, καὶ ἐν τῇ τεσσα-
 ρεσκαιδενάτῃ τῆς σελήνης, ὅτε, πανσελήνου
 εῦσης, αἱμάτιαν συμβαίνειν κατὰ φύσιν ἐκλεψ-
 ων ἥλιον.

Vers. 46. *Circiter — dereliquisti?*

Dauidicum est verbum. Hebraice autem ipsum clamauit, ut solis Hebreis notum fieret, qui soli Dauidica nouerant. Marcus vero Eloi Eloi scripsit. Significat autem Eli Deus mi. Eloi vero, Deus meus;

Clavorum ergo doloribus depresso, ait: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? hoc est propter quid me dimisisti ut sustinerem dolores. Hoc autem dixit, confirmans quod sicut in veritate humanam assumptam naturam, ita quoque vere crucifixus est, et non phantastice prout multi haeretici delirarunt. Neque enim nisi dolens ita clamasset.

Potest autem et aliter dici, quod iam pro hominibus moriens in persona generis humani dicta clamauit voce. Ait enim Gregorius Theologus, quod in seipso figurat quod nostrum est: nos siquidem priimum derelicti eramus ac despecti: deinde nunc assumpti ac seruati sumus illius afflictionibus.

Vers. 47. *Quidam — iste.*

Milites hi erant Romani, vocem Hebraicam ignorantes.

Vers. 48. *Statimque — ut biberet.*

Hoc etiam ludens fecit ad modum consolantis, sicut et praecedentes: aut etiam ut aceti acerbitas, additio fieret illi doloris.

Vers. 49.

²⁾ ὡς ἀνθρωπος δέ, non habet Hentenius.

³⁾ Addiderim ὡς. Atque ita fortasse Hentenius legit.

Vers. 46. Περὶ — ἐγκατέλιπες;

Δαιτικὸν μὲν τὸ ἑρτόν· ἐβραῖον δὲ τοῦτο ἀνεβόησεν, ἵνα μόνοις ἐβραίοις γνωριώθῃ, μόνοις εἰδόσις τὰ δαιτικά μάρκος δὲ, ἐλώι, ἐλώι, ἐγραψε. δῆλοι δὲ τὸ μὲν ἥλι, θεέ μου· τὸ δὲ ἐλώι, ὁ Θεός μου.

‘Ως²⁾ ἀνθρώπος δὲ, ταῖς ἀπὸ τῶν ἥλων ἐδύναις καταταθεῖς, φησὶ, θεέ με, θεέ μου, ἵνατι με ἐγκατέλιπες; ἥγουν, διατί με ἀφῆκες οὗτος ὁδυνᾶσθαι. τοῦτο δὲ εἶπε Βεβαιῶν, ὅτι ὀσπερ κατ’ αλήθειαν ἐνηνθρώπησεν· ὅτων καὶ κατ’ αλήθειαν ἐξαυρώθη, καὶ οὐ κατὰ Φαντασίαν, ὡς πολλοὶ τῶν αἱρετικῶν ἐλήρησαν. Ἐγὼ δὲν ὁδυνώμενος ὅτως ἀνεβόησεν.

Ἐσι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἡδη ἀποθνήσκων ὑπὲρ τῶν ανθρώπων, προσώπω τοῦ γένες τῶν ανθρώπων ἀνεβόησε τὴν δηλωθεῖσαν Φωνήν. φησὶ γάρ ὁ Θεολόγος γρηγόριος, ὅτι ἐν ἐαυτῷ τυποῖ τὸ ἡμέτερον. ἡμεῖς γάρ ἡμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἴτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς αὐτοῦ πάθεσι.

Vers. 47. Τινὲς — οὗτοι;

Στρατιῶται καὶ οὗτοι ησαν ἁωμαῖοι, τὴν ἐβραΐδα φωνὴν αὔγνοοῦντες.

Vers. 48. Καὶ εὐθέως — ἐπότιζεν αὐτόν.

Παιζόν τοῦτο πεποίηκε,³⁾ παρηγορῶν δῆθεν, καθὼς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ, ἡ καὶ, ἵνα ἡ δριμύτης τοῦ ὄξους προσθήκη γένηται τῆς ὁδύης.

Vers. 49. *Caeteri — eum.*

Marcus vero ait, quod hoc dixerit, finite videamus an veniat Elias ad deponendum eum. Verisimile est autem et hunc et illos hoc dixisse.

Vers. 50. *Iesus autem — spiritum.*

Quae autem fuerit vox, significauit Lucas, videlicet, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. Clamauit autem voce magna: ut omnes audirent, omnesque scirent, quod ad extremum usque spiritum patrem Deum appellaret, et universa in eo responderet: nec esset ei contrarius: vique discerent quod sua potestate quando voluit mortuus est. Quum enim dixit, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum: tunc deum morti permisit, ut ad se accederet.

Non autem dixit, Commendo, sed, Commendabo: significans quod paulo post expiratus sit. Vnde et Iohannes quae post dictam vocem facta sunt, refert, tanquam etiam ab aliis prætermissa dicens, Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, etc. Vbi autem dixit, quomodo dilectam matrem ac virginem dilecto commendauit discipulo ac virgini, et quomodo sibi datum fit acetum ad potandum: tandem ait: Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est: et inclinato capite tradidit spiritum, de quibus omnibus quaere in Euangeliō secundum Iohannem.

Vers. 49. οἵοι — οὐταλισμοί

Μάριος^ν) δέ Φησι, ὅτι⁴⁾ αὐτὸς ἔλεγεν, σέφετε, ν) Ματ. 15, 26.
ἴδωμεν, εἰ ἐρχεται οὐλιας καθελεῖν αὐτὸν. εἰκός
δὲ, τοῦτο λέγειν κακέντους ηγήτους,
τριπλασιαί, ήτο αυτοῖς πολλοὶ ποτίσμοι ήστατοι.

Vers. 50. Ο δὲ Ἰησοῦς — πνεῦμα,

Τις δὲ ἦν ἡ Φωνὴ, ἐδίλαστη ὁ λαοῦ, ὅτι πότε
τερ,³⁾ εἰσιχεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά^κ Ιω. 23, 46.
μου. Ἐνραβήσεται δὲ Φωνὴ μερόλη, ἵνα πάντες οἴκου-
σωται, καὶ πάντες εἰδῶσιν, ὅτι μέχρι τῆς τελευ-
τικῆς ὥρας πατέσσα τὸν Θεὸν οὐομάζει, καὶ αὐτῷ
τῷ πᾶν οὐατίθησται, καὶ οὐκ εἶναι οὐτίθεσται
ὅτι δὲ, καὶ ἡρα μάθωσιν, ὅτι κατ' ἐξοτίαν, ὅτα
ηγέλησεν, αποθύησει. οτέ γάρ εἶπεν, ὅτι πότερ,
εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά^μ
μου, τότε λοιπὸν τῷ Θανάτῳ πάρεχώρησε προσ-
έρχεσθαι αὐτῷ.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι παρατίθημι, ἀλλ᾽ ὅτι
παραθήσομαι, δηλῶν, ὅτι μετὰ μικρὸν ἐκπινεύ-
σει. τὰ γάρ μετὰ τὴν εἰρημένην κραυγὴν πρεστέ-
Ωηκεν ὁ ἰωάννης, ὡς, καὶ αὐτὸς παραλειμμένες
τοῖς ἄλλοις, λέγων· εἰςήκεσαμ^ν) δὲ παρὰ τῷ^γ Ιο. 19, 25.
σαυρῷ τοῦ ἵππου ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ταὶ ἐξῆς,
εἰπὼν δὲ, πῶς παρέθετο τὴν ἡγαπημένην μητέρα
καὶ παρθένον τῷ ἡγαπημένῳ μαθητῇ καὶ παρ-
θένῳ, καὶ πῶς διψήσας ἐπιε τὸ ὅξος, τελευτῶν
Φησιν^ό ὅτε²⁾ οὖν ἔλαβε τὸ ὅξος ὁ Ἰησοῦς, εἶπε, ε²⁾ Ιο. 19, 30.
τετέλεσαι· καὶ καλίνει τὴν κεφαλὴν, παρέδωκε
τὸ πνεῦμα. πέρι ὅν απάντων ζήτησεν ἐν τῷ κα-
τὰ ἰωάννην εὐαγγελίῳ.

CCCC 3

Vers. 51.

4) Intellige, ὁ προσδρυμῶν καὶ ποτίσας.

Vers. 51. *Et ecce — scissae sunt.*

(†† Scissum est velamentum templi et reuelata sunt tecta sub eo mysteria. Rupta sunt ea, quae erant litterae, apparuerunt ea, quae sunt spiritus. Aut) sol quidem tenebris indutus est, templum vero scidit velum suum, significando quod propter absurdum ac irrationabile spectaculum lugeret: Lugentium enim est vestem scindere, nigraque indui stola. Per terram autem motam, petrasque scissas ostendit quod potens esset in aggre-rem eos cumulare et obruere: sed non vellet propter suam mansuetudinem, et propter illos qui ex eis erant credituri, lucemque daturi.

Proprie autem velum templi scissum est ad eorum redargutionem, cui contradicere non possent: ut si niterentur causari, et ad ea quae naturaliter accidunt, passiones obscurati solis, terrae motae, petrarumque scissarum reducere: os illis obturaretur per veli scissionem: quum tale quid esse unquam factum demonstrare non possent.

Scisso autem velo, ostendit Deus, quod a templo diuina auolasset gratia: quodque interiora, puta sancta sanctorum omnibus peruvia ac conspi- cua constituenda essent: quod etiam postmodum ingredientibus Romanis factum est.

Quod autem mihi magis placet accipe. Quia
interiora veli figura erant coeli, exteriora vero ter-
ram figurabant. Scissum iam velum, significa-
uit diuisum iam esse medium parietem inter coe-
lum et terram (puta inimicitiam) qui inter Deum
erat

⁵⁾ Inclusa in marg. habet. A. Omiserat Hentenius.
⁶⁾ μυσηρίω. B.

⁶⁾ μυσηρίω. B.

Vers. 51. Καὶ ἴδου — ἐσχίδησαν.

[Ἐσχίδης⁵) τὸ κάλυμμα τοῦ ναοῦ, καὶ ἀνεκαλύφθη τὰ ὑποκερυμένα τούτω⁶) μυσῆρις. ἐβρέσγη τὰ τοῦ γράμματος, καὶ ἐφάνη τὰ τοῦ πνεύματος. ἦ] ὁ μὲν ἥλιος ἡμέραστο σκότος, ὁ δὲ ναὸς ἐσχίσει τὸ καταπέτασμα, δηλοῦντες, ὅτι πενθοῦσιν ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τούτῳ θεάματι. πενθοῦντων γάρ ἔσι, καὶ τὸ ἐηγγύειν τὴν ἐψήτα, καὶ τὸ περιπτίθεμα σολῆν μέλανταν. τῆς δὲ γῆς σεισμός, καὶ τῶν πετρῶν σχιδεσῶν, ἐδειξεν ὁ χριστός, ὅτι δυνατός ἐν ἐπιχώσαι καὶ καταχώσαι αὐτούς. ἀλλ' οὐκ ἡθέλησε, διὶς οἰκεῖαν τε χρησότητα, καὶ διὸ τοὺς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν πιεῦσαι καὶ λάμψαι.

Ίδικῶτέρον δὲ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ σχίζεται, πρὸς ἀνατίβρητον ἔλεγχον αὐτῶν, ἵνα, πειρώμενοι αἴτιολογεῖν, καὶ ἀνάγειν εἰς τὰ κατὰ Φύσιν πάθη, τόν τε τοῦ ἥλιου σκοτασμὸν, καὶ τῆς γῆς τὸν σεισμὸν, καὶ τῶν πετρῶν τὴν σχίσιν, ἐπιειδίζωνται τῇ σχίσει τοῦ καταπέτασμάτος, ὀδέποτε δυνάμενοι δεῖξαι τοιοῦτον γενόμενον.

Τοῦ καταπετάσματος δὲ σχιδέντος, ἐδήλωσεν ὁ Θεός, ὅτι ἀπέτη⁷) λοιπὸν ἡ θεία χάρις ἀπὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι τὰ ἔνδον, ἥτοι, τὰ ἄγια τῶν ἀγίων, πᾶσι βατὰ καὶ θεατὰ κατατίσσονται, ὁ καὶ γέγονεν ὑπερον, τῶν ἔωμαίων εἰσελθόντων.

Τὸ δὲ χαριέστερον, ἐπεὶ τὰ μὲν ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος τύπος ἦσαν τοῦ οὐρανοῦ τὰ δέκτος, τύπος τῆς γῆς σχιδὲν ἥδη τὸ καταπέτασμα δεδήλωκεν, ὅτι ἐσχίδη ἥδη τὸ μεσότοιχον τοῦ θρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἥγουν, ἡ ἔχθρα ἡ μετα-

7) ὅτι ἀπέτη λοιπόν. A. Ita Hentenius.

erat et homines: et factum esse coelum homini-
bus peruum, soluto iam per Christum obstaculo
medio, talique nobis ascensu innovato. Vniuer-
saliter autem quae facta sunt, diuinæ iræ signa
erant, Iudeorum insensibilitatem reprehendentia,
horumque perditionem praedicantia.

Vers. 52. *Et — surrexerunt.*

Ad demonstrationem potentiae suæ, et hoc fa-
ctum est, terroremque Iudeorum: ut perpende-
rent, quod is qui adeo facile mortuos viuiscaret,
facilius posset viuos morti dare. Praeterea etiam
ad futurae resurrectionis confirmationem.

Vers. 53. *Et — multis,*

Egressi sunt et apparuerunt: ne phantastica videa-
tur sepulchrorum apertio, ac dormientium resur-
rectio. Post resurrectionem autem eius egressi
sunt de sepulchris, ac venerunt in sanctam ciuita-
tem, et apparuerunt multis, vt ex eorum resur-
rectione certiores reddantur et de resurrectione
illius, cogitantes quod qui hos resuscitauit, multo
magis seipsum resuscitauit. Sancti vero surrexe-
runt, vt fide digni videantur, qui de Christo lo-
quuntur. Postquam autem apparuerunt, iterum
dormierunt.

Vers. 54. *Centurio autem — erat iste.*

Hunc Marcus voce latina Centurionem vocat:
Matthaeus vero Graeca ἐκατόνταρχον, idein signi-
ficante:

⁸⁾ Hic in margine Codicis A. a manu prorsus recenti-
ti adiecta sunt haec recentioris Graeci: τοῦτο τὸ
ναταπέτατην ἐσχίθη εἰς δύο. ὑφαυτὸν γὰρ ἦν.
τὸ μὲν σημόνην, ἵστο δρεπίου· τὸ δὲ ὑφάδην ἐπε-
γει

ἔντοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ γέγονεν
οὐρανὸς βαστὸς τοῖς ἀνθρώποις, τοῦ χριστοῦ λύ-
σαντος τετοῦ τὸν φραγμὸν, καὶ τὴν τοιαύτην
ἀνοδόν^{a)} ἡμῖν ἐγκανίσαντος. καθόλου δὲ δεῖγμος ^{a) Hebr. 10,20.}
θεομηνίας ἥσαν τὰ γεγενημένα, καθαπτόμενος
τῆς τῶν ιδίων ὀντοτήσιας, καὶ προαγερέουντας
τὴν τούτων ἀπώλειαν.^{b)}

Vers. 52. Καὶ — ἥγερθη.

Ἐις ἔνδειξεν καὶ τῶτο γέγονε τῆς δυνάμεως αὐ-
τοῦ καὶ Φοβού τῶν ιουδαίων, ἵνα λογίσωνται, ὅτι
ὁ ζωάσας οὗτος εὐχερῶς τοὺς νεκρούς, εὐχερέσ-
τον αὖτις ηδύνατο θανατᾶσαι τοὺς ζῶντας· ἔτι δὲ
κακοῖς βεβαίωσιν τῆς μελλόσης ἀναστάσεως.

Vers. 53. Καὶ — πολλοῖς.

Εἰσῆλθον καὶ ἐνεφανίδησαν, ἵνα μή δόξῃ πάτε-
ραντασιαν ἢ τε τῶν μητρέων ἀνοιξίς καὶ οὐ τῶν
ηποιημένων ἐγερσίς. μετὰ τὴν ἐγερσιν δὲ αὐτοῦ
ἐξῆλθον ἐκ τῶν μητρέων, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν
ἄγιαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίδησαν πολλοῖς, ἵνα ἐκ
τῆς τούτων ἐγέρσεως πληρεφορηθῶσιν καὶ περὶ
τῆς ἐκείνου, λογιζόμενοι, ὅτι οἱ τούτους ἀναστῆ-
σας, πολλῷ μᾶλλον ἔσευτὸν ἀνένησεν. ἄγιοι δὲ
ἥγερθσαν, ἵνα δόξωσιν ὀξιόπιστοι, λέγοντες πε-
ρὶ τοῦ χριστοῦ. ἐμφανισθέντες δὲ, πάλιν ἐκοι-
μῆθησαν.

Vers. 54. Ο δὲ ἑκατόνταρχος — ἦν οὗτος.

Τοῦτον τὸν ἑκατόνταρχον ὁ μάρκος^{b)} κεντυρίων ^{b) Marc. 15,39.}
ἀνόμασε. κεντυρίων γὰρ παρὰ φωμαίσις, ὁ ἑκα-
τόνταρχος^{c)}

Cccc 5

τόντ-

σεν πάτω. οὗτος μέσορητας παρὰ τῷ πατρὶ ἡμῶν
Ιωάννῳ τῷ χρυσοσόμῳ. Sed apud Chrysostomum
nihil reperio.

sicante: quod enim Graeci ἐκαρτὸν, hoc latini centuni vocant. Videns inquit Centurio, qui ex aduerso eius adstabat, quod sic emisso clamore expirasset, dixit, Vere homo hic filius Dei erat, intuitus siquidem quod cum libertate Deum patrem vocasset, et in manus eius spiritum suum commendare se testatus esset, ac paullo post expirasset: intuitus quoque adeo horrenda quae fiebant, credidit filium esse Dei. Lucas vero de eo dicit, Videns Centurio quod factum erat, glorificauit Deum dicens, Vere homo hic iustus erat: Iustum ut opinor diuinum nominans. Vel etiam primum quidem dixit, quod iustus erat: deinde tandem quod filius Dei erat. Addit autem Lucas, Et omnes turbae quae simul accesserant ad spectaculum illud, percutientes pectora sua reuertebantur: dolorem videlicet interiorem significantes. Intelligebant enim a praecedentibus signis, et ab his quae accidebant, quod et creatura passionem illius non ferens compatiebatur ei.

Vers. 55. Erant — ei.

Suppeditantes quae ei necessaria erant. Chorus enim erat discipularum apud Dei matrem coniunctionarum, et expensas de suis facultatibus suppeditantium. Et vide conuersum ordinem: discipuli siquidem fugerant, discipulas vero assistentes permanebant.

Vers. 56.

ἢ Inimo οὐτοῦ, ut notum est. Fecit autem Graecus ad formam Graecorum, ut πέντε.

ἢ γὰρ, ante ὅτι, interponit. A.

τόνταρχος, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἔκατὸν, κέγτε⁹) λέ-
γουσιν. ιδὼν δέ, Φησίν, ὁ^{c)} κεντυρίων ὁ παρεπη- c) Marc. 15,39.
κῶς ἐξενεντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτως ηράξας ἐξέπνευ-
σεν, εἶπεν· ἀληθῶς ὁ ἀνθρώπος οὗτος υἱός ἡν
Θεοῦ. ιδὼν, ὅτιⁱ⁾ μετὸς παρέβησίας πάτερα τὸν
Θεὸν καλέσας, καὶ εἰς γῆρας αὐτῷ παραθεῖναι
τὴν ψυχὴν ἔσαυτοῦ ἐπαγγειλάμενος, μετὸς μηδον
ἐξέπνευσεν. ιδὼν δὲ καὶ τὸ τηνικαῦτα γενόμενον
Φρικτὰ, ἐπίτευσεν, ὅτι υἱὸς ἡν Θεοῦ. ὁ δὲ λου-
κᾶς λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι ιδὼν^{d)} ὁ ἔκατόνταρχος d) Luc. 23,47.
τὸ γενόμενον, ἐδόξασε τὸν Θεὸν, λέγων· οὕτως
ὁ ἀνθρώπος οὗτος δίκαιος ἡν. δίκαιον σίμα, τού
θεού ονομάσας. οὐ καὶ πρώτον μὲν ἀπλῶς εἶπεν,
ὅτι δίκαιος ἡν· εἴτα τελεώτερον, ὅτι υἱὸς ἡν Θεός.
προσέθηκε δὲ λουκᾶς, ὅτι^{e)} καὶ πάντες οἱ συμ- c) Luc. 23,48.
παραγενόμενοι ὅχλοι. ἐπὶ τὴν Θεωρίαν ταύτην,
θεωροῦντες τὰ γεγόμενα, τύπτοντες ἔσαυτῶν τοὺς
σύμμητούς πένθεφον· μὴ τολμῶντες γὰρ λαλεῖν, διεῖ
τον φόβον τῶν αρχιερέων, ἐτυπτόντον ἔσαυτῶν τὰ
σύμμητον, σημαίνοντες τὴν ἐντὸς ὁδύνην. συνήκαν
γάρ, ἀπό τε τῶν προλαβόντων σημέιων, ἀπό τε
τῶν τότε γενομένων, ὅτι θεός ἀνθρώπος ἡν, καὶ
συμπάσχει αὐτῷ οὐ κτίσις, μὴ Φέρεστα τὸ πα-
θοῦσα αὐτοῦ.

Vers. 55. Ἡσαν — αὐτῷ.

Χορηγοῦσαι τὰ πρὸς τὴν χρείαν. χορὸς γὰρ ἥσαν
ισχὺ αὐταῖ²⁾ μαθητῶν, περὶ τὴν θεομήτορα
τεταγμένη, καὶ παρέχεσσαι δαπάνας ἐκ τῶν
πρεσόντων αὐταῖς. καὶ ὅρα τὴν τάξιν ἀντιτερα-
φεῖσαν. οἱ μαθηταὶ γὰρ ἐφυγον· αἱ δὲ μαθή-
τριαι παρέμεναν.

Vers. 56.

²⁾ μαθητῶν. A.

Vers. 56. *Inter filiorum Zebedaei.*

† † Dicunt non nulli, Deiparam post sepulturam Christi abiisse ac nimio moerore concidisse nec postea ad sepulchrum accessisse, nimio dolore afflictam, sed iacuisse ac fesse usque ad resurrectio-
nis nuntium.

Quum multae essent, insigniores enumerat.
Quidam itaque dicunt, quod Dei mater est, quae apud euangelistas nunc quidem Iacobi et Iose mater nominatur, quandoque autem Maria Iacobi, interdum vero Maria Iose: Nam hi filii erant Ioseph: et quemadmodum pater illorum vir eitis dicebatur propter dispensationem, ita rursus ipsi filii virginis. Verum sermo hic absurdus videtur. Primum siquidem, quid prohibebat eam appellare matrem Iesu? praesertim quoniam in praecedentibus narrationibus ut plurimum ita eam appellauerint. Deinde absurdum quoque foret in locis sequentibus ubique Magdalenen ei praeponi, et ostenderet illam fuisse matre Dei seruentiorem. Vnde suspiccamur alteram quandam fuisse hanc Mariam, quae mater erat Iacobi Parai et Iose, non filiorum Ioseph, sed aliorum, qui erant e septuaginta discipulis. Nam multae tales similis erant nominis apud Iudeos;

Verisimile est autem tunc Dei matrem propinquius cruci adstitisse quam caeteras mulieres: idque viscerum inflammatione Iudeorum vincente timorem: fortassis vero etiam circumuisse, quoniam propter naturae aculeos in eodem loco manere non

3) Haec utique Codex in margine exhibet. Caret
in Hentenius.

4) *q*, abest. A.

Vers. 56. Ἐν — τῶν οὐών ζεβεδαίου.

[Τινὲς³⁾ δὲ λέγουσιν, μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν χριστὸν, ἀπελθοῦσαν τὴν θεοτόκον καταπεσεῖν ὑπὸ λύπης ὑπερβαλλέσσις, καὶ μηδὲ ἀφιέθαι μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν τάφον, ἀδυνατήσασαν ἐκ σφοδρᾶς περιωδυνίας, ἀλλὰ κατέληπτη καὶ θρηνεῖν μέχρι τῶν εὐαγγελίων τῆς ἀνασάσεως.]

Πολλῶν οὐσῶν, τὰς ἐπισημοτέρας ἀπαριθμεῖται. τινὲς μὲν οὖν φασὶν, ὡς ἡ θεοτόκος ἐπὶ οὐ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς σύνομαξομένη ποτὲ μὲν, τοῦ ιακώβου καὶ ἰωσῆ μήτηρ, ποτὲ δέ, μαρία⁴⁾ ή ιακώβου, ποτὲ δὲ, μαρία, ή τοῦ ἰωσῆ. παῖδες γαρ αὐτοὶ τῷ⁵⁾ ἰωσῆφ. καὶ ὁ σπερός ὁ πατὴρ αὐτῶν, ἀνὴρ αὐτῆς ὠνομάζετο, διὸ τὴν οἵμοναμίαν οὕτω καὶ αὐτοὶ πάλιν οὐσὶ αὐτῆς. δυσπαρεάδεκτος⁶⁾ δὲ ὁ λόγος οὗτος δοκεῖ. πρῶτον μὲν γαρ οὐδὲν ἐκάλυψε, μητέρα τοῦ ἥπου ταύτην σύνομάσας· τοῦτο γαρ διαφέρεις αὐτὴν ὠνόμασαν ἐν ταῖς προλαβάσταις διηγήσεσιν· ἐπειτα καὶ παράλογον, πανταχοῦ προτάττειν αὐτῆς τὴν μαγδαληνήν ἐν ταῖς ἐφεξῆς λόγοις, καὶ δεικνύειν θερμοτέρειν τῆς θεομήτρος. Ὅτεν ὑπονοοῦμεν, ὅτι ἄλλη τις ἡνὶ ή μαρίᾳ αὐτῇ, μήτηρ οὖσα ιακώβῳ τῷ μηρῷ καὶ ἰωσῇ, ή τῶν οὐών τοῦ ἰωσῆφ, ἀλλ᾽ ἔτερων, ἀπὸ τῶν ἐβδομήκοντα μαθητῶν. πολλαὶ γαρ οἱ μανυμίαγε τοιεῦται παρὰ τοῖς ιεράσιοις.

Εἰνὸς δὲ τότε μὲν τὴν θεοτόκον ἐγγυτέρω παρὰ τὰς ἄλλας ιεράδας γυναικας, τῆς φλεγμονῆς τῶν σπλαγχνῶν νικώσῃς τὸν φόβον τῶν Ιουδαίων· ισως δὲ καὶ περιέρχεσθαι, μὴ δυναμένην ἐφ' ἑνὸς τόπου μένειν, διὸ ταῦτα κατέβα τῆς φύσεως

αι53

578. A:

⁶⁾ Huius sententiae est Chrysost. T. VII. p. 827. B. quam repetit Theophyl. p. 175; D.

non pesset: postmodum autem apud monumen-
tum macilisse et singula conspexisse.

Quodsi hoc recipimus, quaerendum est,
quomodo ipsius non meminerunt euangelistae?
Quia de ea notum erat, quod adfuerit, et quae
matrum sunt demonstrauerit. Ideoque neque
planctum eius scripserunt: abunde enim satisce-
runt pronunciantes, quod filium docentem seque-
batur. Oportet autem et hoc et illud scire, quod-
que naturae conformius est suscipere.

Marcus vero ait, Erant autem et mulieres
eminus aspicientes, inter quas erat Maria Magda-
lene, et Maria Iacobi Parui et Iose mater, et Sa-
lome. Hanc autem Salomen quidam eam esse
dixerunt, quae apud Matthaeum dicitur mater
filiorum Zebedaei.

Cap. LXVIII. De petitione corpo- ris domini.

Verl. 57. *Quum sero autem factum
esset — Iesu.*

Iohannes vero etiam alia quaedam priusquam ad
horum accederet narrationem scripsit dicens, Ig-
itur Iudei ne remanerent in cruce corpora Sabba-
tho, quia parasceue erat, etc. de crurum latro-
num confractione, et de apertione lateris domini.
Hunc autem Joseph Marcus honestum senatorem
scripsit, ac expectantem regnum Dei. Honestum
quidem, vtpote grauem et modestum: senatorem
vero, nempe vnum senatorum ciuitatis: erant au-
tem senatores decuriones, consiliarii, ac officia-
les curiae. Exspectans item regnum Dei, quod
vide-

τὸ μελέθουν. B.

ως, ὕπερον δὲ παραμένειν τῷ μημείῳ, καὶ ὁρᾶν
ζητεῖσθαι.

Καὶ εἰ τοῦτο δεξόμεθα, ζητητέον, πῶς οὐκ
ἐμνημόνευσαν αὐτῆς οἱ εὐαγγελισάντες; διότι γνώ-
ριμον ἦν περὶ αὐτῆς, ὅτι πάντως παρῆν, καὶ τὰς
μητέρας ἐπεδείκνυτο. διὸ τοῦτο γὰρ ἐδὲ θεῆντας
αὐτῆς ισόρησαν. ἔφεντας γὰρ ἀπαγγείλαντες,
ὅτι ἡκολούθει⁷⁾ τῷ οἴων διδάσκοντι. χρὴ δὲ, καὶ
τοῦτο πάκενο γινώσκειν, καὶ τὸ προσφυέσθετον
ἀποδέχεσθαι.

Μάρκος δὲ φησιν· ἥσαν⁸⁾ δὲ καὶ γυναικες^{f) Marc. 15, 40.}
ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαν, ἐν αἷς ἦν καὶ μαριά ἡ
μαγδαληνὴ, καὶ μαριά ἡ τοῦ ιακώβου τοῦ μικροῦ
καὶ ιωσῆ μήτηρ, καὶ σαλώμη. ταύτην δὲ τὴν σα-
λώμην⁹⁾ τινὲς ἐπον ἐναψι, τὴν παρὰ τῷ ματ-
θαίῳ ἑηθεῖσαν μητέρας τῶν οἴων ζεβεδαίου.

Κεφ. ΞΗ. Περὶ τῆς αὐτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ.

Vers. 57. Ὁψιας δὲ γενομένης — Ἰησοῦ.

Ο δὲ ιωάννης καὶ ἄλλα, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τοῦτον,
ισόρησεν. οἱ οὖν³⁾ ἰεδαῖοι, λέγων, ἵνα μὴ μείνῃ^{g) Io. 19, 31.}
ἐπὶ τοῦ σωροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ,
ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, καὶ τὰ ἔξης· περὶ τε τῆς
κατεξέζεως τῶν σκελῶν τῶν λησῶν, καὶ περὶ τῆς
γένεως τῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίου. τοῦτον δὲ τὸν
ιωσῆφ, ὁ μάρκος,^{h) Marc. 15, 43.} εὐσχήμονα βελευτήν, οὖν^{h)}
γραψί, καὶ προσδεχόμενον τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ. εὐσχήμονα μὲν, ὡς σεμνὸν καὶ κόσμιον
βελευτήν δὲ, ὡς ἐνα τῶν βελευτῶν τῆς πόλεως
ἔφεντας δὲ ἥσαν, οἱ βελευταί· προσδεχόμε-

⁸⁾ In his Theophylact. p. 175. D.

videlicet circa secundum domini aduentum futurum erat. Lucas autem virum iustum et bonum eum nominauit, et quod non confenserat consilio ac facto Iudeorum: oriundus ab Arimathaea civitate Iudeorum. Iohannes vero discipulus quidem eum fuisse dicit Iesu, occultum eum propter metum Iudeorum, et erat ex septuaginta discipulis.

Vers. 58. *Hic — corpus Iesu.*

Eo quod illi notus esset. Marcus vero dicit quod sumpta audacia ingressus est ad Pilatum, et petiit corpus Iesu. Priorem enim timorem sequenti audacia mirabiliter abluit, et seipsum in mortem tradidit, ob benevolentiam quam gerebat erga praceptorum suscipiens in se cunctorum iniuriam Iudeorum.

Vers. 58. *Tunc — corpus.*

Marcus autem dicit, quod Pilatus admirabatur si iam mortuus esset: et arcensito Centurione, interrogauit eum, an iamdudum mortuus esset: et re a Centurione cognita, donavit corpus ipsi Ioseph. Sperabat enim tarde illum moriterum, tanquam diuinum quendam hominem qui caeteros excederet. Ipse vero lege naturae mortuus est tanquam verus homo.

Vers. 59. *Sumptumque — munda.*

Iohannes autem latius scripsit dicens, Venit ergo et tulit corpus Iesu. Venit autem et Nicodemus is qui

ἢ κατὰ τὴν δευτέρων αὐτοῦ παρεστάνει τὸ Χριστόν. Α.
ἢ συγκατατιθέμενος. Α.

νον δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν μέλλουσαν,
τὴν κατὰ⁹⁾ τὴν παρουσίαν τὴν δευτέραν τοῦ χρι-
σοῦ. λουκᾶς δὲ, ἀνδραῖ¹⁾ ὁ γαθὸν καὶ δίκαιον αὐ²⁾ i) Luc. 23, 50.
τὸν ὄνόμαστον, καὶ μὴ συγκατατεθειμένον³⁾ τῇ 52.
βελᾷ καὶ τῇ πράξει τῶν ιδεάτων. ἀπὸ ἀριμα-
θείας, πόλεως τῶν ιδεάτων. ιωάννης δὲ, μαθη-
τὴν⁴⁾ μὲν αὐτὸν εἶναί λέγει τοῦ ἵησοῦ, οεκρυμμέ- k) Io. 19, 38.
νον δὲ, διὰ τὸν φόβον τῶν ιουδαίων. ἦν δὲ ἐκ τῶν
εἰδομένων μαθητῶν.

Vers. 58. Οὗτος — τὸ σῶμα τοῦ ἵησοῦ.

Γιώριμος ἀν²⁾ αὐτῷ. μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι¹⁾ καὶ¹⁾ Marc. 15, 43.
τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς πιλάτον, καὶ ἤτήσατο
τὸ σῶμα τοῦ ἵησοῦ. τὴν προτέραν γὰρ δειλίαν τῇ
ὑπερον τολμηρίᾳ θαυμασίως ἀπενίψατο, καὶ εἰς
θάνατον ἔξεδώκεν ἑαυτὸν, τῇ πρὸς τὸν διδάσκα-
λον εὔνοιᾳ, τὴν παρὰ πάντων τῶν ιουδαίων ἀπέ-
χθειαν ἱερεδεξάμενος.

Vers. 58. Τότε — σῶμα.

Μάρκος δέ φησιν· ὅτι ὁ³⁾) πιλάτος ἐθαύμαστεν, m) Marc. 15, 44.
εὶς ἥδη τέθυκε, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυ- 45.
ρίωνα, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀπέθανε.
καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶ-
μα τῷ ιωσήφ. προστεδόκα γὰρ, Βρεαδέως ἀποθα-
νεῖν αὐτὸν, ὡς θείον τινα καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλάς
αὐτὸς δὲ, ὡς ἀνθρωπος, νόμῳ Φύσεως ἐτε-
λεύτησε.

Vers. 59. Καὶ λαβὼν — καθαρῆ.

Οὐ δὲ ιωάννης πλατύτερον ισόρησε λέγων· ἦλθεν⁴⁾ n) Io. 19, 39.40.
οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ ἵησοῦ. [ἦλθε³⁾ δὲ καὶ
νικόδη-

²⁾ ἀν, omittit. B.

³⁾ Inclusa exciderunt, ob rep̄etitum vocabulum ιη-
σοῦ. A.

qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrae et aloës ad libras ferme centum. Acceperunt itaque corpus Iesu, et obiunxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire. Insignis ergo erat et antea Ioseph, sed insignior factus est eo quod Christi corpus ausus fuerit accipere, illudque honorare. Neque enim solum tulit, sed et preciose ac honorifice cum Nicodemo sepeliuit. In mixtura autem myrrae et aloës illud sepelierunt, ut sine corruptione et in bono odore permaneret: adhuc enim ut nudum hominem ipsum honorabant. Et nos ergo domini corpus per participationem in altari accipientes, odoramentis illud vngamus, suaibus videlicet virtutum operibus, ac opere et contemplatione.

Vers. 60. *Et — abiit.*

Hic quidem euangelista ipsius Ioseph dicit fuisse monumentum: caeteri vero non significauerunt: cuius fuerit. Iohannes enim ait, Erat autem in loco ubi crucifixus est hortus, et in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat, etc. Verisimile ergo est ipsius Ioseph fuisse hortum in quo erat monumentum. Ordinatum est autem ut illud fuerit nouum, ne postquam resurrexisset saluator, suspicio haberi posset alium resurrexisse. Aduoluit quoque saxum magnum, auxilium ipsi praestante et Nicodemo. Monumentum autem in speluncae modum erat excisum.

Vers. 61. *Erat autem — sepulchri.*

Marcus vero ait: Maria autem Magdalene, et Maria Iose aspiciebant ubi poneretur. Lucas autem, subsequitae inquit mulieres, quae cum eo venerant de Galilaea, viderunt monumentum, et quo-

νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον, Φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης, ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν. ἐλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ,] καὶ ἐδησαν αὐτὸν ἐν ὁθονίσι μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐσὶ τοῖς ιουδαίοις ἐνταφιάζειν. ἐπίσημος μὲν οὖν ἦν καὶ πρότερον ὁ Ἰωσὴφ, ἐπισημότερος δὲ γέγονεν, ἐκ τε τοῦ τολμῆσαι λαβεῖν τὸ σῶμα, καὶ τοῦ τιμῆσαι αὐτό. καὶ γὰρ οὐ μόνον ἦρεν, ἀλλὰ καὶ πολυτελῶς ἐνταφιάσει μετὰ νικοδήμου. μίγματι δὲ σμύρνης καὶ ἀλόης τοῦτο ἐνταφιάσαν, ὡς διαμένειν ἀσηπτον καὶ εὐώδες. ἔτι γὰρ, ὡς ἀνθρωπον ψιλὸν, ἐτίμων αὐτόν. καὶ ἡμεῖς οὖν, τὸ σῶμα τοῦ κυρίου διὸ τῆς μεταλήψεως λαμβάνοντες, μυρίσωμεν τοῦτο τῆς εὐώδιας τῶν ἀρετῶν τῆς τε πράξεως, καὶ τῆς θεωρίας.

Vers. 60. Καὶ — ἀπῆλθεν.

Oὗτος μὲν ὁ εὐαγγελιζῆς τοῦ Ἰωσὴφ εἶναι τὸ μνημεῖον εἴπεν, οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἐσημεώσαντο, τίνος ἦν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης· ἦν^ο) δὲ ἐν τῷ τόπῳ, ὃπου ο) Io. 19.41. ἐσαυρώθη, κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον κενὸν, ἐν ᾧ 8δέπω 8δεὶς ἐτέθη, καὶ τὰ ἔξης. εἰκὸς οὖν, τοῦ Ἰωσὴφ ὑπάρχειν τὸν κῆπον, ἐν ᾧ ἦν τὸ μνημεῖον. ὠκονομήθη δὲ, κενὸν εἴγαμ τοῦτο, ἵνα τῷ σωτῆρος ἀναστάντος μὴ νομιδῇ ἐτερος ἀναστῆναι. προσεκύλισε μέντοι λίθον μέγαν, συναρραμένου αὐτῷ καὶ τοῦ νικοδήμου. τὸ δὲ μνημεῖον, σπηλαιοειδὲς ἦν, λαξευτόν.

Vers. 61. Ἡν δὲ — τάφου.

Mάρκος δέ Φησιν· ἡ δὲ^ρ) μαρία ἡ μαγδαληνὴ καὶ^ρ) Marc. 15.47. μαρία ἡ τοῦ Ἰωσὴφ ἐθεώρουν, ποῦ τιθεται. λουκᾶς δὲ λέγει· κατακολυθήσασα^ρ) δὲ γυναικες, αἵτινες^ρ) Luc. 23, 55. γες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς γαλιλαίας, 56. Δδδδ ε ἐθεά-

quomodo positum erat corpus eius: reuersae vero parauerunt aromata et vnguenta. Quum enim eos qui sepeliebant subsequi et cum eis reuerti decreuissent sedebant ex aduerso sepulchri, aspicientes ubi poneretur corpus, et quomodo poneretur: ut reuersae, paratis aromatibus et vnguentis, venirent die dominico, et aromatibus ac vnguentis illud vngerent.

Siquidem quando sepultus est iam vesperā appetebat, in qua non licebat ad monuimentum accedere. Iudei enim vesperam illius parasceues maximie honorabant non solum tanquam Sabbathi festum praecedens, sed etiam tanquam festum propter pascha: in hac enim oportebat pascha immolari. Sabbatho vero quieuerunt propter legem. Adhuc enim consuetudinem et legem feruabant. Caeterum die dominico ad sepulchrum venire disponebant, quod sane etiam fecerunt, veluti paulo post dicetur. Quum enim nondem quicquam excelsum de resurrectione cognouissent, sepultum corpus se inuenturas sperabant.

*Verſ. 62. Postero autem die —
v. 64. priore.*

Muniti sepulchrum, puta sigillum apponi et custodiā. Quia autem credi oportebat, quod mortuus esset et sepultus, quodque resurrexisset: vide tria haec inimicorum testimoniis approbata: consideranda sunt enim verba eorum. Quod enim aiunt, Recordati sumus, quod impostor ille dixit adhuc viuens, attestatur quod mortuus sit. Quod autem sequitur, Iube muniri sepulchrum, attestatur quod sepultus sit. Porro quod subiungunt, Ne quando venientes discipuli eius, furentur ipsum, plenam facit idem, quod inuncto sepulchro,

ἐθεάσαντο τὸ μημένον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα
αὐτοῦ. ὑποσχέψασαι δὲ ἡτοίμασαν αἴραματα καὶ
μύρα. αἱ ἀγθεῖσαι γαῖε, πατακολουθήσασαι τοῖς
Ἱαπτεσιν, ἐκάθισαν ἀπέναντι τοῦ τάφου, θεω-
ρᾶσαι, ποῦ τίθεται τὸ σῶμα, καὶ πῶς τίθεται
ἢ αἱ πελθοῦσαι τοὺς ἀτομάσασαι αἴραματα καὶ
μύρα, ἔλθωσιν ἐν τῇ κυριακῇ, καὶ αἴραματάσαι
τοὺς καὶ μυρίσωσιν αὐτῷ.

“Οτε μὲν γὰρ ἐτάφη, ἐσπέρας ἥδη κατέλα-
βε, καὶ τὸν οἰκότηταν εἰς μημένον βαδίζειν. ἐτί-
μων γάρ ιουδαῖοι μαλάισα τὴν ἐσπέραν τῆς παρα-
σκευῆς ἐκείνης, & μόνον, ὡς προεόρτιον τοῦ σαβ-
βάτου, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἕόρτιον, διὰ τὸ πάσχα.
Ἐν ταύτῃ γάρ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. τὸ δὲ σάβ-
βατον ἡσύχαζον, διὰ τὸν νόμον. ἐτί γάρ καὶ τὰ
ἔθη καὶ τὸν νόμον ἐφύλαξσαν. λοιπὸν διὸν ἐν τῇ
κυριακῇ πρὸς τὸν τάφον ἐλθεῖν ἐβάλοντο, ὃ δὴ
καὶ πεποιήσασιν, ὡς μετ' ὀλίγον φημίσεται. Ἐπω-
γαρ δὲν ὑψηλὸν εἰδυῖαι περὶ τῆς ἀνατάσεως,
ἥλπιζον εὐρεῖν τὸ σῶμα τεθαμμένον.

Verf. 62. Τῇ — v. 64. πρώτη.

Ἄσφαλταθαί τὸν τάφον, ἥγουν, σφραγίσα-
καὶ Φρουρῆσαι. ἐπεὶ δὲ ἔδει πιευθῆναι, ὅτι καὶ
ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέση, βλέπε καὶ
τὰ τρία ταῦτα μαρτυρούμενα παρὸς τῶν ἐχθρῶν.
σκοπητέον γάρ τοὺς λόγους αὐτῶν. τὸ μὲν, ἐμνήθη-
μεν, ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος ἐπεν ἐτί ζῶν, μαρτυρεῖ,
ὅτι ἀπέθανε τὸ δὲ, κέλευστον ἀσφαλισθῆναι τὸν τά-
φον, βεβαιοῦ, ὅτι ἐτάφη τὸ δὲ, μήποτε ἐλθύετες οἱ
μαθηταὶ αὐτῷ κλέψασιν αὐτὸν, πληροφορεῖ ὅτι⁴⁾

Dddd. 3

ἀσφα-

⁴⁾ ὅτι, abest, A.

chro, non sit furto sublatum corpus, et ita resurrectioni contradici non potest.

Dignum est autem ut inquiramus vbi dixerit, Post tres dies resurgam. Siquidem variis in locis dixit discipulis, Tertia die resurgam. Id autem, Post tres dies resurgam, nusquam dixit. Hoc itaque Iudei ab exemplo Iona quod ad eos dixerat colligebant. Postremum vero errorem dicebant, quod a mortuis surrexerit: priorem vero quod sit filius Dei.

Sed o insensati quo tandem fine essent ipsum furto sublati. Nisi enim tertio die resurrexerit sicut promisit, manifestum est quod decepti, et propter eum ab omnibus gentibus odio habiti, sine domibus et extores facti, potius auferabuntur eum, et odio habebant tanquam impostorem, et ita nolent eum furari. Sed neque populo persuadere poterunt, quod a mortuis surrexerit. Cui enim innitentur? an vehementiae sermonum? at qui illitterati sunt. An forte abundantiae rerum? Atqui sunt omnium pauperrimi. Generis fortassis claritati? Verum ignobiles sunt, et ab ignobilibus progeniti. Vtrum sui ipsorum multitudini? At non plures sunt quam duodecim. Vtrum patriae splendori? Verum a regionibus sunt obscuris et ignobilibus. An putatis quod praceptoris promissionibus? Quibus? Si enim non resurrexerit, neque illis creditui sunt. Demonstratum est igitur quod vane suspicamini hunc furto auferendum esse: ob dictas enim causas est incredibile.

αὐσφαλιθέντος,⁵⁾ ἢ κλαπήσεται. καὶ λοιπὸν
ἀναντίρρητος η ἀνάστασις.

"Αξιον δὲ ζητῆσαι, ποῦ εἶπεν, ὅτι μετὰ τρεῖς
ἡμέρας ἐγείρομαι; ὅτι μὲν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
ἀναστήσεται, διαφόρως εἴπε πρὸς τοὺς μαθητάς
ὅτι δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι, οὐκ εἴπεν ὁδο-
μοῦ. λοιπὸν οὖν ἰδαῖοι ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν
παραδείγματος, τοῦ ἡθέντος πρὸς αὐτούς, τοῦ-
το συνελογίσαντο. ἐσχάτην μὲν οὖν πλάνην λέγου-
σι, περὶ τοῦ, ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· πρώ-
την δὲ, περὶ τοῦ, ὅτι υἱὸς Θεοῦ ἦν.

'Αλλ', ὁ ἀνόητοι! σκοπήσατε, τίνος ἔνεκεν
κλέψυσιν αὐτόν; ἐάν γὰρ οὐκ ἀναστῇ τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγέλατο, πρόδηλον, ὡς ἀπο-
τηθέντες, καὶ δὶ αὐτὸν πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἐκπο-
λεμωθέντες, καὶ ἄστοις, καὶ ἀπόλιδες γενόμενοι
ἀποσραφήσονται μᾶλλον καὶ μισήσουσιν αὐτὸν,
ὡς πλάνον. καὶ διὰ τοῦτο μὲν ἢ θελήσουσιν αὐ-
τὸν⁶⁾ κλέψαι. ἀλλ' ὁδὲ δυνήσονται πεῖσαι τὸν
λαὸν, ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. τίνι γὰρ καὶ
θαρρήσουσιν; τῇ δεινότητι τῶν λόγων; καὶ μὴν
ἄγραμματοι εἰσὶν· ἀλλὰ τῇ περιεστίᾳ τῶν χρη-
μάτων; καὶ μὴν ἀπάντων εἰσὶ πενέτεροι· ἀλλὰ
τῇ περιφρανείᾳ τοῦ γένους; καὶ μὴν εὔτελεῖς εἰσὶν
ἢ εὔτελῶν· ἀλλὰ τῷ πλήθει ἑσυτῶν; καὶ μὴν
ἢ πλείους εἰσὶ τῶν ἔνδεκα· ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῆς
πατρίδος; καὶ μὴν ἀπὸ χωρίων εἰσὶν ἀσήμων·
ἀλλοὶ ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ διδασκάλου; ποίαις;
εἰ μὴ ἀναστῇ γὰρ, ὃδ' ἐκείναις πιστέουσι. δέδεικται
τοῖνυν, ὅτι μάτην ὑποπτεύετε κλαπῆναι τοῦτον.
Ἐκ ἐνδέχεται γὰρ, διὰ τὰς εἰρημένας αὐτίας.

⁵⁾ τοῦ τάφου.

⁶⁾ τοῦτον, pro αὐτόν: A.

Vers. 65. *Ait — scitis.*

Sicut σπεῖρα id est, cohors, ita et οὐσῶδις ordo erat militaris. Non permisit autem, ut soli milites munirent sepulchrum, sed principibus sacerdotum ac pharisaeis praecipue coniunxit ea quae munimini erant, sequente eos custodia. Ita enim Deus ordinavit; ne post resurrectionem dicere possent, quod quum soli milites sepulchrum muniverint, tradiderant corpus discipulis.

Vers. 66. *Illi autem — custodia.*

Non solum ostii lapidem obsignarunt, sed et electis quos voluerunt militibus, huic in custodes adhibuerunt, sicut paulo post manifestabitur. Et haec sabbatho operati sunt ob insaniae suae furorem, soluentes illud.

Quia vero nunc dicturi sumus quomodo mulieres ad monumentum peruererint: non intempestiu[m] fuerit dicere, quod quum diuersimode de apparitionibus scripserint euangelistae, maximam praebent non animaduertentibus difficultatem. Et quidem Chrysostomus de huiusmodi differentia nihil curiose scrutatus est. Caeteri vero quum dicta euangelistarum circa haec conciliare non possent, multos his de rebus in vanum effuderunt sermones.

Hi quidem quatuor ad monumentum accessus diversis temporibus factos esse dicentes, non easdem suis mulieres aiunt, quarum meminerunt quatuor euangelistae, sed alias et alias similium inter

?) Etsi multa alia negligentissime tractauit Chrysostomus in Evangelio Matthaei, tamen inde a vers. 27. cap. 27. multo est negligentior, ac plerique suis

Vers. 65. Ἔφη — οἴδατε.

Ωσπερ ἡ σπείρα, ὅτω καὶ ἡ κενωδία, τάγμα
ἥν σρατιωτιόν. ἐκ ἀφῆς δὲ τοὺς σρατιώτας μό-
νιγ δέσφαλίσαθε τὸν τάφον, ἀλλὰ προηγμέ-
νως τοῖς αρχιερεῦσι καὶ Φαρισαίοις ἐπέτρεψε τὰ
τῆς αὐτοφαλέας, ἐπομένης τῆς κενωδίας, ὅτω
τῷ θεῷ οἰκουναμήσαντος, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν
μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅτι οἱ σρατιῶται μόνοι αὐτοφα-
λιζόμενοι, προδεδώκαστι τὸ σῶμα τοῖς μαθηταῖς.

Vers. 66. Οἱ δὲ — κουνωδίας.

Ου μόνον ἐσφράγισαν τὸν λίθον τῆς Θύρας, ἐπι-
θέντες αὐτῷ σύμμαντρα· ἀλλὰ καὶ ἐπιλεξάμενοι
σρατιώτας, ὃς ἥθελον, Φύλακας τούτῳ παρεκά-
θισαν, ὡς δηλωθήσεται μετ' ὄλιγον. καὶ ταῦτα
εἰργάσαντο, ἐν σαββατῷ, λύσαντες τοῦτο, διὸ
τὴν λύσαν τῆς μανίας αὐτῶν.

Ἐπεὶ δὲ μέλλομεν ἐρεῖν περὶ τῆς ἐπὶ τὸ μνη-
μῖον αὐτίξεως τῶν γυναικῶν, ἐκ ἀκαιρού προε-
πεῖν, ὅτι διαφόρως περὶ τῶν ὁπτασιῶν ἴσορησαν-
τες οἱ εὐαγγελισταί, οὐκ ὀλίγην τοῖς μὴ προσ-
έχουσι παρέχεσσι ἀπορίαν. καὶ ὁ⁷) μὲν χρυσόσο-
μος, ὁδὲν τι περὶ τῆς τοιαύτης διαφορᾶς ἐπολυ-
πραγμόνησεν. ἔτεροι δὲ πολλοί, μὴ δυνάμενοι
συμβιβάσαι τὰ ἔντα τῶν εὐαγγελισῶν, πολλοὺς
περὶ αὐτῶν κατεβάλοντο λόγους.

Οἱ μὲν γὰρ τεσσαρας ταῖς αὐτίξεις λέγοντες,
κατὰ διαφόρους καιρούς γενομένας, ἐταῖς αὐταῖς
γυναικας ἐναὶ Φασι, ταῖς ὑπὸ τῶν τεσσαρων εὐ-
αγγελισῶν μηηρονευομένας. ἀλλ' ἐτέρας καὶ ἐτέ-

Dddd 5.

ρας

suis tantum verbis, aut aliorum Euangelistarum,
breuiter exponit. Eadem queque negligentia est
in ultimis in Ioannem homiliis.

inter se inuicem nominum: Alii vero de quatuor accessionibus conformiter dicunt: sed hos ab eisdem mulieribus factos esse asseuerant. Et hi autem, et illi facile conuincuntur, quod leuia, facileque confutabilia dixerint: si quis diligentius ad euangelistas aduertat. Sed nos ab eo qui sepultus est, quique resurrexit, postulata gratia, dicta concordare nitemur, ac manifeste ostendere eandem apud omnes euangelistas esse consonantiam.

**Cap. XXVIII. v. 1. *Vespera —
sepulchrum.***

Hebraei Sabbathum honorantes, septimum vide-licet hebdomadae diem, etiam sex dies ipsum praecedentes in honorem eius Sabbathia appellabant, nominantes diem dominicum, unum siue primum Sabbathorum: secundum autem Sabbathorum, et tertium Sabbathorum, secundum ac tertium septimanæ diem et similiter alios sequentes. Dicens ergo Matthæus vesperam Sabbathorum, finem significauit omnium Sabbathorum, siue septem hebdomadae dierum. Nam et nos vesperam aut serum diei dicentes siue serum noctis, ultima ipsorum significamus. Finis autem septem dierum hebdomadae non solum ipsum propriæ dicitur Sabbathum, sed et ipsius Sabbathi finis. Ne autem putes, quod in fine ipsius Sabbathi venerint prae-

8) Forte aut προτέχοι, aut προτέχῃ.

9) Cyrillus T. IV. p. 1079. b. dissensum Matthæi et Ioannis 20, 1 componens, adeoque locum utrumque studio et diligenter tractans, ita hunc locum laudat: ματθαῖος ἐσπέρας ἔφη βαθέας οὐσῆς γενέθλιος τὴν ἀγαστιν. deinde tollit dissensum: ὅρθρος γὰρ, ὡς ἐγῶνας. βαθὺς καὶ ἐσπέρας βαθέας πρὸς ἐντικαταφέρει τὸ σημανόνευον. Idem Mat-

ρεις, ὁμωνύμους ἀλλήλαις· οἱ δὲ περὶ μὲν τῶν τεσσάρων ἀφίξεων συνομολογοῦσιν, ὑπὸ δὲ τῶν αὐτῶν γυναικῶν γενέθαι ταύταις διῆσχυρίζονται. καὶ οὗτοι δὲ κακεῖνοι ἔρδιοι ἐλέγχονται, σαθρὰ καὶ εὔανατρεπτα λέγοντες, ἐτίς Φιλοπονώτερον προσέχει⁸⁾ τοῖς εὐαγγελισάσις. ἀλλ' ήμεῖς παρ' αὐτοῦ τοῦ ταφέντος καὶ ἀνασάντος αἰτησάμενοι χάριν, περιεσόμεθα συμβιβάσαμεν τὰ ἄντα, καὶ δεῖξαί σαφῶς, ἀρμονίαν μίαν παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελισάσις.

Cap. XXVIII. v. i. Ὁψὲ⁹⁾) — τάφον.

Οἱ ἑβραῖοι, τὸ σάββατον τιμῶντες, ἥτοι, τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τῆς¹⁾ ἑβδομάδος, σάββατα καὶ τὰς πρὸ αὐτοῦ ἔξημέρας, εἰς τιμὴν αὐτοῦ, προσηγόρευον. μίαν μὲν σαββάτων, ἥγουν, πρώτην, τὴν κυριακὴν ὄνομάζοντες· δευτέραν δὲ σαββάτων, καὶ τρίτην σαββάτων, τὴν δευτέραν, καὶ τρίτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος. ὅμοιας δὲ καὶ τὰς ἐφεξῆς. εἰπὼν οὖν ματθαῖος, ὅτι ὁψὲ σαββάτων, ἐσήμανε τὸ τέλος ὅλων τῶν σαββάτων, ἥγουν, τῶν ἐπτὰ ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος. καὶ ήμεῖς γὰρ, ὁψὲ τῆς ἡμέρας λέγοντες, ἢ ὁψὲ τῆς νυκτὸς, τὰ τελευταῖα τούτων δηλῶμεν. τέλος δὲ τῶν ἐπτὰς ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος, οὐ μόνον αὐτὸ τὸ κυρίως σάββατον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου τέλος. ἵνα δὲ μὴ νοήσῃς, ὅτι ἐν τῷ τέλει τάττε τοῦ σαββάτου αἱ δηλω-

Matthaeo tribuit Theophylact. p. 832. b. ὁ μὲν ματθαῖος ἐσπέρας βαθείας λέγει — ὁ δὲ ἰωάννης, πρωῒ σκοτίας ἔτι οὐσης. Sed tamen hic mox vulgatum habet. Ad quam recensionem referendum erit ἐσπέρας βαθείας; Arbitror, ad Alexandrinam.

⁸⁾ τῶν σαββάτων, προ τῆς ἑβδομάδος. A.

praedictae mulieres ad monumentum, sed in principio diluculi, addit: Quae lucescit, hoc est, appetente iam die, prospectante et oriente. Et sermonem magis adhuc explicans, adiecit, In vnum Sabbathorum. Vnus autem Sabbathorum, siue primus septem dierum, dominicus est, sicut praediximus. Quum autem ita scripsit Matthaeus, principium dominici diei manifestauit. Omne vero diluculum post sextam noctis horam incipitur, quando primum galli canunt.

Idem quoque tempus scripsit et Marcus dicens, Et valde mane uno Sabbathorum veniunt ad monumentum orto sole. Valde mane enim principium est diluculi. Verum si valde mane erat, quomodo dixit orto sole? Quia tunc proprius sol oritur, et si nobis nondum appareat, demoratus adhuc circa profundissimas extremasque Orientis partes, et paulatim exurgens, cuius testimonium est gallicinium. Nam galli primi inter omnia animantia sentientes illius calorem, repente clamant, eiusque praesentiam hominibus praenuntiant.

Idem quoque tempus significauit et Lucas dicens: Sabbatho quidem quieuerunt secundum praeceptum. Uno autem Sabbathorum profundo diluculo venerunt ad monumentum ferentes quae parauerant aromata. De Maria autem Magdalene, cuius meminit Iohannes in sequentibus suo loco dicemus,

Vers. 2.

²⁾ Compara in hanc rem interpretationem Euthymii ad Marc. 1, 35. ubi similiter ἐνυχεῖται καὶ γενομένης ἡμέρας comparantur.

δηλωθεῖσαι γυναικες ἥλθον εἰς τὸν τάφον, ἀλλ' ἐν αὐχῇ τοῦ ὄρθρου τῆς κυριακῆς, προσέθηκεν, ὅτι τῇ ἐπιφωσιούσῃ, τετέσι, τῇ ἐπιφωσιούσῃ ἡμέρα, τῇ ἐπαυγαζούσῃ, τῇ ἐπανατελλόσῃ. ἔτι δὲ σαφηνίζων τὸν λόγον, ἐπήγαγεν· ὅτι εἰς μίαν σαββάτων. μία δὲ σαββάτων, ἥγουν, πρώτη τῶν ἐπτὰ ἡμερῶν, ἡ κυριακὴ, καθὼς προειρήκαμεν. ἀλλὰ ματθαίος μὲν, ἀτωγράψας, τῇ αὐχῇ τοῦ ὄρθρου τῆς κυριακῆς ἐνέφηνεν. ἀρχεταὶ δὲ πᾶς ὄρθρος, μετὰ τὴν ἑκτην ὁδον τῆς νυκτὸς, ὅτε πρῶτον οἱ ἀλεκτρύονες φωνοῦσι.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ μάρκος ισόρησεν εἰπών· καὶ¹⁾ λίαν πρῷ τῆς μιᾶς σαββάτων ἔρ-^{τ)} ²⁾ Marc. 16, 2. χονταὶ ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀνατείλαντος²⁾ τοῦ ἥλιου, λίαν γαρ πρῷ ἐξιν, ἡ αὐχὴ τοῦ ὄρθρου. καὶ ἐὰν ἦν λίαν πρῷ, πῶς εἰπεν, ὅτι ἀνατείλαντος τοῦ ἥλιου; διότι τότε κυρίως ἀνατέλλεται ὁ ἥλιος, εἰ καὶ ἡμῖν οὐπω φαίνεται, διαστριθῶν ἔτι περὶ τὰ βαθύτατα καὶ ἀρότατα μέρη τῆς ανατολῆς, καὶ κατὰ μηρὸν ἐπαναβαίνωμεν καὶ τέτε μαρτυρίουν, ἡ τῶν ἀλεκτρύονων ὁδῆ. πρῶτοι γαρ πάντων τῶν ζώων, αἰδούμενος τῆς θέρμης αὐτοῦ, κράζοσιν αὐτίκα, καὶ τὴν τούτη³⁾ παρουσίαν προμηνύουσι· τοῖς ἀνθρώποις.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ λουκᾶς ἐδήλωσε λέγων· ὅτι τὸ¹⁾ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν²⁾ ³⁾ Luc. 23, 56. ἐντολήν. τῇ¹⁾ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθροι βα-^{τ)} ⁴⁾ Luc. 24, 1. θέος, ἥλθον ἐπὶ τὸ μηῆμα, Φέρεσαι αἱ ἡτοίμασαν αἴρωματα. περὶ δὲ μαργαρίτας τῆς μαγδαληνῆς, ἡς ἐμητημόνευστεν ὁ ἰωάννης, ἐροῦμεν προϊόντες ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

Vers. 2.

³⁾ τέτε παρόησίαν. male. B.

Vers. 2. *Et ecce — v. 3. nix.*

Christus quidem surrexerat priusquam angelus descenderet. Quemadmodum enim natus est seruatis integris claustris virginis, ita quoque surrexit seruatis integris monumenti signaculis. Terrae motus autem factus est propter assidentes sepulchro custodes, ut timore terrae motus erecti, et horrore aspectus eius qui lapideum reuoluerat consternati, fugerent et haec Iudeis nuntiarent, ac testes ipsi fierent veritatis: haec enim maxime fulgere solet, quando ab inimicis suis praedicata fuerit. Lapidem vero reuoluit angelus propter mulieres, ut sepulchrum viderent vacuum, ac surrexisse crederent.

Marcus autem de his mulieribus ait, quod dicebant inter se: *Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* quumque respexissent, vident quod reuolutus esset lapis: erat enim grandis valde. Dum itaque venirent, ita dicebant inter se: interim vero dum haec colloquerentur, factus est terrae motus: quumque accessisset angelus reuoluit lapidem: et iam ad monumentum resipientes, vident quod reuolutus esset lapis.

Marcus sane breuitati studens, neque terrae motum scripsit, neque quis lapidem reuoluerit docuit. Similiter et Lucas narrationem de his abbreviauit, dicens, Inuenerunt lapidem a monumento reuolutum. Itaque quando ad monumentum venerint mulieres significauerunt euangelistae, quando vero resurrexerit Christus, nullus eorum indi-

⁴⁾ Forte quis coniiciat, ἀναστάτωσε. Sed istud bene se habet.

⁵⁾ γίνωνται. A.

Vers. 2. Καὶ ἴδεν — v. 3. χιών.

Οἱ μὲν χριστὸς ἀνέση, πρὸ τοῦ καταβῆναι τὸν ἄγγελον. καθάπερ γὰρ ἐγενήθη, σῶων Φυλαττομένων τῶν κλείθρων τῆς παρθενίας· ὅτως ἔξηλθε, σῶων Φυλαττομένων τῶν σφραγιδῶν τῷ μνήματος. ὁ δὲ σεισμὸς ἐγένετο διὰ τοὺς παρακαθημένους τῷ τάφῳ Φύλακας, ἵνα τῷ Φόβῳ τοῦ σεισμοῦ⁴⁾ ἀνασάντες, καὶ τῷ φρικτῷ τῆς ἴδεας τοῦ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντος ἐκπλαγέντες, Φύγωσι καὶ ἀπαγγείλωσι ταῦτα τοῖς ἰδούσιοις, καὶ μάρτυρες αὐτοὶ γένωνται⁵⁾ τῆς ἀληθείας. μάλιστα γὰρ αὐτῇ λάμπειν ἐίσθεν, ὅταν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ἀνακηρύγγηται. ἀπεκύλισε δὲ τὸν λίθον ὁ ἄγγελος, διὰ τὰς γυναικας, ἵνα ἴδωσι τὸν τάφον κενὸν, καὶ πιεύσωσιν, ὅτι ἐγήγερται.

Μάρκος δέ Φησὶ περὶ τῶν γυναικῶν τούτων,
ὅτιν) ἐλεγον πρὸς ἑαυτάς· τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν. v) Marc. 16, 3. 4.
τὸν λίθον⁶⁾ ἐκ τῆς Θύρας τοῦ μνημείου; καὶ αναβλέψασα θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισαι ὁ λίθος.
ἥν γὰρ μέγας σφόδρα. ἐλθοῦσα μὲν γὰρ, ἐλεγον πρὸς ἀλλήλας ὅτις· ἐν ᾧσω δὲ ταῦτα διελογίζοντο, γέγονε μὲν ὁ σεισμὸς, προσελθὼν δὲ ὁ ἄγγελος ἀπεκύλισε τὸν λίθον, καὶ λοιπὸν ἀναβλέψασα πρὸς τὸν τάφον, θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισαι ὁ λίθος.

Οἱ μάρκος δὲ, φροντίσας τῆς συντομίας, ὅτε τὸν σεισμὸν ἀνέγειρε, ὅτε, τίς ἀπεκύλισε τὸν λίθον, ἐδίδαξεν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λοιπᾶς συνέτεμε τὴν περὶ τούτων διήγησιν, εἰπών· εὐρον δὲ τὸν⁷⁾ x) Luc. 24, 2. λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου. πότε μὲν οὖν ἦλθον εἰς τὸ μνημεῖον αἵ γυναικες, ἐδήλωσαν οἱ εὐαγγελισάμενοι· πότε δὲ ἀνέση ὁ κύριος, ὅδεις αὐτῶν

⁴⁾ ἀπὸ, pro ἐκ. A.

indicauit: solus enim hoc nouit, qui solus surrexit ut nouit.

Omnes autem vnanimiter sancti patres et doctores tempus resurrectionis eius fuisse dicunt circa primum gallicinum, qui iam dominici diei lucem praeferebat. Ideo quoque post sextam noctis horam virtutis sectatores, soluto ieunio laetitiam auspicantur.

Surrexit autem tertio die prout dixerat. Ex quo enim hora nona parasceues mortuus est, numeratur primus dies parasceue: secundus Sabathum: tertius dies dominicus, in quo incipiente diluculo, surrexit, paulo antequam mulieres accederent: et connumerantur ipsius finis parasceues, et dominici principium. Quod autem in exemplo de Iona dixit, Ita erit et filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus: de diebus quidem non est quod haesitemus: iam enim enumerati sunt.

De noctibus vero dicemus, quod Iudaei ad tertium usque diem sepulchrum munierant, videbilet ab ipsa parasceue usque ad diem dominicum occidente sole: ita enim decreuerant. Tertiam vero noctem absque munitione relinquebant: nam si etiam hanc expectasset, suspecta habita fuisset resurrectio: respondissent enim, quod ex quo intra tempus munitionis non resurrexerat: hac soluta, fide carebat resurrectio: furtus enim sublatus erat, nullo custodiente. Itaque quum adhuc custodirent resurrexit, omnem tollens contradictionem: et neque totum tertium expectauit diem, sed statim quum inciperet surrexit. Quod enim intra tempus munitionis resurgeret, argui non poterat: quod si id postmodum ficeret, suspectum erat.

⁷⁾ τὴν τρίτην δέ. A.

⁸⁾ ἀνέση, προ ἡγέρθη. A.

αὐτῶν παρεσημειώσατο. μόνος γάρ οἶδε τοῦτο,
οὐ μόνος, ὡς οἶδεν, άνασσές.

Πάντες δὲ συμφώνως οἱ ἱεροὶ πατέρες καὶ
διδάσκαλοι καιρὸν τῆς ἀνασάστεως αὐτοῦ Φασί,
τὴν πρώτην τῶν ἀλεκτρύνων ὥδην, ἣτις ἥδη τὸ
τῆς κυριακῆς προσανεκρούετο Φῶς. διὸ καὶ μετὰ
τὴν ἑκτην ὥραν τῆς νυκτὸς οἱ φιλάρετοι τὴν ὑ-
στείαν παταλύουντες, τῆς εὐφροσύνης ἐπάρχοντα.

Ανέση δὲ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἔλεγεν.
ἐπεὶ γάρ ἐν τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ τῆς παρασκευῆς ἀπέ-
θανεν, ἀριθμεῖται πρώτη μὲν ἡμέρα, ἡ παρα-
σκευή· δευτέρα δὲ, τὸ σάββατον· τρίτη δὲ, ἡ
κυριακὴ, ἐν ᾧ, ἀρχομένῃ τοῦ ὅρθρου, ἀνέση,
μικρὸν τι πρὸ τῆς τῶν γυναικῶν ἀφίξεως, καὶ
συναριθμοῦνται τῆς μὲν παρασκευῆς τὸ τέλος,
τῆς δὲ κυριακῆς ἡ ἀρχή. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ κατὰ τὸν
Ιωνᾶν παραδείγματι ἐφη· ὅτως ^γ) ἔσατι καὶ ἐνὶ τούτῳ ^γ Matt. 12,40.
τοῦ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας
καὶ τρεῖς νύκτας· περὶ μὲν τῶν ἡμερῶν οὐκ ἔσ-
διαπορεῖν· ἡριθμοῦνται γάρ.

Περὶ δέ γε τῶν νυκτῶν ἐρῆμεν, ὡς οἱ ἴσδαιοις
ἔως τρίτης ἡμέρας ἡσφαλίσαντο τὸν τάφον, ἥγουν,
ἀπ' αὐτῆς τῆς παρασκευῆς, ἔως τῆς κυριακῆς,
ἡλικίου δύνοντος. ὅτω γάρ ἐψηφίσαντο. τὴν ^γ) δὲ
τρίτην νύκτα τῆς αἰφαλέας ἐκτὸς αἴφηκαν. καὶ
λοιπὸν, εἰ καὶ ταύτην ἀνέμεινεν, ἐμελλε γενέθαι
ὑποπτος ἡ ἀνάστασις. καὶ γάρ ἀντεῖπον αὖν, ὡς
ἐπεὶ ἐντὸς τοῦ καιροῦ τῆς αἰσφαλείας οὐκ ἀνέτη,
λυθείσης ταύτης, ἀπίστος ἡ ἀνάστασις. ἐκλάπη
γάρ ἐδενὸς Φυλάττοντος. λοιπὸν οὖν, ἔτι Φυλατ-
τόντων, ἀνέτη, περιάρεων πᾶσαι ἀντιλογίαις.
καὶ ἐδὲ τὴν τρίτην ἔληγεν ἀνέμεινεν ἡμέραν, ἀλλ’
εὐθὺς αρχομένης ἡγέρθη.⁸⁾ τὸ μὲν γάρ ἐντὸς
τοῦ καιροῦ τῆς αἰσφαλείας ἀγαπῆναι, ἀνέγκλη-

erat. Nam quod citius quam sit constitutum efficitur, potentiae est: quod autem tardius, imbecillitatis.

Etenim rex quoque qui ad certum diem beneficium quibusdam conferre promisit, si ante statutum diem beneficium eis conferat: non solum promissum compleuit, sed et aliam gratiam velocitatis addidit. Nihil autem aliud Iudei appositis signaculis ac custodibus apparabant, quam ut resurrectio publicaretur, fumeretque ab ipsis custodibus testimonium. Sed rursus ad dictorum enarrationis ordinem reuertendum est.

Vers. 4. Prae timore autem — mortui.

Prae timore terraemotus, fuit enim magnus: aut angeli, fuit enim aspectu terribilis. Concussi sunt autem, hoc est tremuerunt: deinde ad se reuersi fugerunt, et ita mulieribus data est securitas.

Vers. 5. Respondens — vos.

Ne inquit timueritis vos, sed hi puta custodes, omnesque inimici domini. Primum itaque timore illas liberauit et sermone et habitu, deinde de resurrectione disserit.

Vers. 5. Scio — quaeritis.

Non confunditur dicere dominum suum crucifixum: quia his quidem qui ante ipsum crucifixi sunt, crux ignominia erat, quem argumentum esset maleficii eorum: huic vero potius gloria, quem fuerit demonstratio beneficij in homines collati, propter quod ad crucem condemnatus est.

Vers. 6.

¶ n*o*, abest. A.

τον· τὸ δὲ ὑπερῆσαι τούτου, ὑποπτον, καὶ τὸ μὲν ταχύτερον τῆς προθεσμίας, δυνάμεως ἐσι· τὸ δὲ βραδύτερον, ἀδενεῖσι.

Καὶ γὰρ⁹⁾ καὶ βασιλεὺς, ἐπαγγειλάμενος εὐεργετήσαι τινας εἰς δητὴν ἡμέραν, εἴτα πρὸ ταύτης εὐεργετήσας αὐτοὺς, ἢ μόνον ἐπλήρωσε τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄλλην προσέθηκε, τὴν τῆς ταχύτητος. Θδὲν δὲ ἔτερον ἐσπούδασαν ιουδαῖοι τὰς σφραγίδας ἐπιβαλόντες καὶ τοὺς φύλακας παρακαλίσαντες, ἢ τὸ δημοσιευθῆναι τὴν αὐτίασιν, καὶ μαρτυρηθῆναι παρὰ τῶν φυλάκων αὐτῶν. ἀλλ᾽ ἐπανιτέον πάλιν πρὸς τὴν αἱρετίαν τῆς τῶν δητῶν ἐξηγήσεως.

Vers. 4. Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου — νεκροί.

³Απὸ τοῦ φόβου, τῷ σεισμῷ. μέγας γὰρ ἦν. ἢ τοῦ αὐγέλα, καταπληκτικὸς γὰρ ἦν. ἐσείδησαν δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐτρόμαξαν. εἴτα αὐτοῖς φεύγοντες, ἐφυγον γέγονεν ἀδεῖα τῶν γυναιξίν.

Vers. 5. Ἀποκριθεὶς — ὑμεῖς.

Μὴ φοβεῖθε, φησιν, ὑμεῖς· ἀλλ᾽ οὗτοι, δηλαδή, οἱ φύλακες, καὶ πάντες οἱ ἔχθροι τοῦ κυρίου. πρώτον μὲν οὖν ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῷ δέους, καὶ λόγῳ καὶ σχήματι ἐπειτα περὶ τῆς αὐτακέσως διαλέγεται.

Vers. 5. Οἶδα — ζητεῖτε.

³Οὐκ ἐπαιτχύνεται λέγων ἐξαυρωμένον τὸν δεσπότην αὐτοῦ, διότι τοῖς μὲν πρό αὐτοῦ σαυρωθῆσιν, αἰσχύνη ὁ εαυτὸς ἦν· ἔλεγχος ὡν τῆς κακουργίας αὐτῶν· τέτω δὲ δόξι μᾶλλον ἀπέβεξις ὡν τῆς εὐεργεσίας τῶν αὐτριώπων, διὸν τούτου καταδεδίκασμα.

Vers. 6. *Non — dominus.*

Dicens, Accedite, videte locum vbi positus erat dominus, significauit quod propter eas, ut viderent, lapidem reuoluerat.

Vers. 7. *Et cito — videbitis*

Praecedet: hoc est, praeueniet vos. Iubet autem abire eos in Galilæam, in qua sine Iudeorum timore ad eum accessuri erant, et cum eo colloquuturi.

Vers. 7. *Ecce dixi vobis.*

De omnibus videlicet. Vel aliter: Ecce admonui vos de discipulis. Nolite itaque admonitionem negligere. Hic ergo angelus extra sepulchrum super lapidem sedens, praedicta dixit mulieribus. Quia vero non aëris appropinquare praecepit, ut sepulchrum ingrederentur, (Nam hoc significat, Accedite, videte locum vbi positus erat dominus) ingressæ sunt.

Sed Mattheus quidem vsq; ad ingressum sepulchri narrauit, reliqua præteriens: caeteri vero relictis his, quae usque ad sepulchri ingressum acciderant, quae in eo facta sunt conscriperunt. Et hoc est quod maximam præbet non aduentibus haesitationem. Ait enim Marcus: Et ingressæ in monumentum viderunt adolescentulum sedentem in dextris amictum stola candida, et obstupuerunt. Ille autem dicit eis, Ne obstupecatis. Ielum quaeritis Nazarenum crucifixum: surrexit, non est hic. Ecce locus vbi posuerant eum. Sed abite: dicite discipulis eius et Petro, quod

Vers. 6. Όυκ — κύριος.

Ἐἰπων. δεῦτε, ὤδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος, ἐδήλωσεν, ὅτι δὶ αὐταῖς, ἵνα ἴδωσιν, ἀπεκύλισε τὸν λίθον.

Vers. 7. Καὶ ταχὺ — ὄψεθε.

Προάγει, ἀντὶ τοῦ, προλαμβάνει ύμᾶς. κελέυει δὲ αὐτοὺς ἀπελθεῖν εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐν ᾧ χωρὶς φύσει τῶν ιδεάτων ἔμελλον ἐντυχεῖν αὐτῷ.

Vers. 7. Ἰδού εἶπον ύμῖν.

Πρεστὶ πάντων, δηλαδή. οὐκέτεροι, ίδιοι, παρήγγειλα ύμιν, πρεστὶ τῶν μαθητῶν. λοιπὸν δὲν, μὴ ἀμελήσητε τῆς παραγγελίας. οὐ μὲν οὖν ἀγγελος οὗτος, ἔξω τοῦ τάφου καθήμενος, ἐπάνω τοῦ λίθου, τὰ διηθέντα πρὸς τὰς γυναικας εἴπει. ἐπεὶ δὲ, μὴ τολμώσας ἐγγίσαι, παρεκελεύσατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν τάφον· τοῦτο γάρ εὑμφάνινε τὸ, δεῦτε, ὤδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος· εἰσῆλθον.

Καὶ οὐ μὲν ματθαῖος, τὰ μέχρι τῆς εἰσελεύσεως εἴπων, τὰ ταύτης παρέδραμεν· οὐ δὲ μάρκος καὶ ὁ λουκᾶς, τὰ μέχρι τῆς εἰσελεύσεως παραλιπόντες, τὰ ταύτης ισόρησαν. καὶ τοῦτο ἐξι τὸ μάλιστα παρέχον τοῖς μὴ προσέχοσι τὴν ἀπορίαν. Φησὶ γάρ οἱ μάρκος· ὅτι καὶ^{το} εἰσελθοῦ^{το} z) Marc. 16,5-7. σαὶ εἰς τὸ μητρεῖον, εἴδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβεβλημένον σολῆν λευκῆν, καὶ ἔξεθαμβήθησαν. οὐ δὲ λέγει αὐτοῖς· μὴ ἐκθαμβεῦθε, ἵησοῦν ζητεῖτε τὸν ναζαρηνὸν, τὸν ἐξαυρωμένον· ήγέρθη, οὐκ ἐστιν ὡδε. ίδε, οὐ τόπος, ὅπερ εἴηκαν αὐτὸν. ἀλλὰ ὑπάγετε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ πέτρῳ, ὅτι προάγει ΕἼης 3 ύμᾶς

quod praecedet vos in Galilaeam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.

Quia enim is qui foris sedebat angelus praeceperat eis ingredi, ingressae in monumentum viderunt alterum angelum sedentem a dextra ipsius parte: et ut verisimile est, viso repente eo obstu-
puerunt. At ille dixit eis¹⁾, Ne obstupecatis, etc. Et sicut exterior angelus, ita et interior, primum quidem stupore eas liberat: deinde ea quae de resurrectione erant differit. Et certe exterior timendus erat, propter custodes: interior vero talis non erat, propter mulieres. Ideo illo quidem viso, istae timuerunt: Hoc autem viso, obstupe-
runt. Nominatum autem Petrum addidit: ut sciret remissum sibi esse trinae negationis lapsum, propter feruentem poenitentiam, et respiraret: absorptus quidem erat immenso moerore. Addens autem, sicut dixit vobis, reduxit eis ad memoriam id quod in monte olivarium dixerat. Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam, sicut dixit Matthaeus sexagesimo quarto capite.

Lucas vero scripsit: Et ingressae non inuenie-
runt corpus domini Iesu. Et factum est dum mente consternatae essent super hoc: Et ecce duo viri steterunt iuxta illas in vestibulis fulgurantibus. Quumque expauissent, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quacritis viuen-
tem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Mementote quomodo loquutus sit vobis, quum adhuc esset in Galilaea dicens: Oportet filium ho-
minis tradi in manus hominum peccatorum, et

¶

cruci-

¹⁾ ἡγέρθη. abest. A.

²⁾ ἀλλ' ἡγέρθη, addit. A;

ύμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν. ἐκεῖ αὐτὸν ὥψεως, καθώς εἶπεν ύμῖν.

Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἔξω καθήμενος ἀγγελος παρεκελεύσατο ταύτας εἰσελθεῖν, εἰσελθόσας εἰς τὸ μητρικόν, εἴδον ἑτερον ἀγγελον, καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς αὐτοῦ μέρεσι, καὶ, ὡς εἶνας, ἔξεθαμβίζησαν, ἔξαιφνης ἐντυχθόσας αὐτῷ· ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· μή ἐκθαμβεῖθε, καὶ τὰ ἔξης. ὄμοιος δὲ τῷ ἐκτὸς ἀγγέλῳ, καὶ ὁ ἐντὸς, πρῶτον ἀπαλλάσσει ταύτας τοῦ θάμβου. ἐπειτα περὶ τῆς αἰασάσεως διαλέγεται. καὶ ὁ μὲν ἐκτὸς, Φοβερὸς ἦν, διὰ τοὺς φύλακας· ὁ δὲ ἐντὸς, ὁ τοιότος, διὰ τὰς γυναικας. διὸ ἐκεῖνον μὲν ἴδουσαν, ἐφοβήθησαν αὐταῖς· ταῦταν δὲ ἴδουσαν ἔξεθαμβίζησαν. τὸ δὲ, ἵδε, ὁ τόπος, ἀντὶ τοῦ, ἵδου, ὁ τόπος. ὄνομαζί δὲ προσέθηκε τὸν πέτρον, ἵνα γνῶ, ὅτι συγκεχώρηται τὸ σφάλμα τῆς τριπλῆς ἀργήσεως, διὰ τὴν Θερμὴν μετάνοιαν, καὶ ἀναπνεύσῃ. καὶ γὰρ ἐβεβύθησο τῇ ἀμέτρῳ λύπῃ. ἐπαγαγὼν δὲ, ὅτι καθὼς εἶπεν ύμῖν, ἀνέμηντεν αὐτὸς, σὺ εἶπεν ἐν τῷ ὅρε τῶν ἐλαῖῶν, ὅτι μετὰ τὸ¹⁾ ἐγερθῆναί με, προάξω ύμᾶς εἰς^{a) Matt. 26, 32;} τὴν γαλιλαίαν, ὡς εἰρηκε ματθαῖος ἐν τῷ ἔξηκοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ.

Ο δὲ λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι^{b)} καὶ εἰσελθοῦ-^{b) Luke. 24, 3-8.} σα, οὐχ εὑρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἡτοῦ. καὶ ἐγένετο. ἐν τῷ διαπορεῖθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ἵδου, ἄνδρες δύο ἐπένησαν αὐταῖς ἐν ἐθίσεσιν, ἀπεραπτούσαις. ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ οὐλιουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; ἡγέρθη,¹⁾ οὐκ ἔνι ὠδε.²⁾ μηδῆθητε, ὡς ἐλάλησεν ύμῖν, ἔτι ὧν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, λέγων· ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραστῆναι εἰς κέρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ ταυρωθῆναι,

crucifigi, ac tertio die resurgere: Et recordatae sunt verborum illius.

Angelus itaque qui sedebat a dextris, quique ad eas dixerat ea quae retulit Marcus, disparuit. Quod etiam, quia a Marco silentio praeteritum est, cum his quae a Luca narrata sunt, similiter obscuritatem peperit. Quum autem ipsae corpus domini Iesu non inuenissent, expauerunt cogitantes, quid de eo factum esset. Nondum enim credere poterant quod resurrexisset: ita consternatis ipsis apparuerunt duo praedicti angeli, et is videlicet quem extra sepulchrum viderant, et quem in ipso conspexerant, transfigurati in vestibus fulgurantibus, ut etiam ob splendorem transformationis apertius angeli Dei viderentur. Quum autem novo aspectu conterratae essent, nec possent ob vestium coruscationem in eos respicere: dixerunt ad eas non iam mansuete ut prius, sed obiurgandi modo propter ipsarum incredulitatem: Ut quid quaeritis viuentem cum mortuis? tanquam videlicet mortuum? nam id est esse cum mortuis. Ut quid eum qui resurrexit, quaeritis ac si non resurrexisset? Non est hic, sed surrexit. Deinde ubi eas ad maiorem resurrectionis fidem induxissent, admonuerunt verborum domini, dicentes: Mementote quomodo loquutus sit vobis, quum adhuc esset in Galilaea, dicens: Oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, ac tertio die resurgere.

Postmodum ait euangelista, quod recordatae sunt verborum eius, significans, quod deinde cederunt. Scripsit enim Matthaeus trigesimo quinto capite, quod quum versarentur in Galilaea, dixit illis Iesus: Futurum est ut filius hominis tra-

³⁾ ἀσφαπήβολον. A.

καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνασῆναι. Καὶ ἐμνήθησάν·
τῶν δημάτων αὐτοῦ.

Οὐ μὲν γὰρ καθήμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς ἄγγελος,
εἰπὼν πρὸς αὐτὸς, ὅσα μάρκος αἰτήγγει-
λει, ὑπεξῆλθεν, ὁ καὶ αὐτὸς παραστικόθεν τῷ
μάρκῳ, μετὰ καὶ τῶν δηλωθέντων ὑπὸ τοῦ λου-
κᾶ, παρέσχεν ὄμοιας ἀπορίαν. ἐπεὶ δὲ εὐ-
ρὸν αὐτῷ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἵστον, διηπόρευν περὶ
αὐτοῦ, τί γέγονεν. Φίππω γὰρ ἥδύναντο πιέσειν,
ὅτι ἀνέτη· ἔτω δὲ διαπορεύμέναις ἐπέκησαν αὐτᾶς
οἱ προφῆτέντες δύο ἄγγελοι, ὃν τε εἶδον ἔξω τῷ
τάφῳ, καὶ ὃν ἐθεάσαντο ἕνδον αὐτοῦ, μετασχη-
ματιθέντες ἐν ἐδήσεσιν ἀνεραπτόσαις, ἵνα καὶ
μᾶλλον ἄγγελοι θεῖται δόξωσι, τῷ διεδίῳ τῷ με-
τασχηματισμῷ· ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν,
ἐπὶ τῷ κανώ τῆς ἐψεως, καὶ μὴ δυναμένων βλέ-
πειν εἰς αὐτοὺς, διὰ τὸ τῶν ἐδήστων³⁾ ἀνεραπη-
βόλον· εἴπον πρὸς αὐτὰς, οὐκέτι πράως, ὡς
πρότερον· ἀλλ’ ἐπιπληκτικῶς, διὰ τὴν ἀπιτίαν.
αὐτῶν τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν,
ἥγουν, ὡς νεκρόν; τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ μετά
τῶν νεκρῶν. τί ζητεῖτε τὸν ἀνασάντα, ὡς μὴ
ἀνασάντα; οὐκ εἰν ἀδε, ἀλλ’ ἡγέρθη· εἴτα εἰς
πλείους πιέσι τῆς ἀνασάσεως⁴⁾ ἐνέγοντες αὐτᾶς,
ἀναρμηνήσκουσι τῶν ἑρμάτων τοῦ κυρίου, λέγον-
τες· μνήθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὧν ἐν τῇ
γαλιλαίᾳ, λέγων· ὅτι δεῖ τὸν οὐλὸν τοῦ ἀνθρώπου
παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν
καὶ σαυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνασῆναι.

"Ἐπειτέ Φησιν ὁ εὐαγγελιτής· ὅτι καὶ ἐμνή-
θησαν τῶν δημάτων αὐτοῦ, δηλῶν, ὅτι λοιπὸν
ἐπιτευσαν. ἔγραψε γὰρ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τρια-
κοσῷ πέμπτῳ ιεφαλαιώ, ὅτι^{c)} ἀνατρεφομένων c) Matth.17,22
αὐτῶν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, ἐπεν αὐτοῖς ὁ ἵστος·

Εσσε 5

μέλ-

⁴⁾ ἐνάγων αὐτάς. A.

datur in manus hominum et occident eum, ac tertio die resurget. Nihil autem praecipiunt hic Angeli de Apostolis: ut qui iam quae dicta sunt de illis preeceperant.

Vers. 8. *Et egressae — eius.*

Et si nullam fecerit mentionem Matthaeus quod in monumentum intrauerunt, nunc tamen dicens quod egressae sunt, ostendit primum fuisse ingressas. Cum timore itaque egressae sunt ob admiranda quae viderant: cum gaudio vero, ob laetum nuncium quod audierant. Marcus autem dixit. Quumque exissent fugerunt a monumento: habebat enim eas tremor ac stupor, et nemini quicquam dixerunt: timebant enim. Considera ergo quomodo non repugnant quae dicuntur. Egressae enim cito a monumento, secundum Mattheum: fugerunt secundum Marcum, propter Iudeos, ne conspectae viderentur ipsae forari Iesum.

Quod si dixit ille, quod timebant et gaudebant: hic autem quod tremebant ac stupebant: non est contradictione: tremor nempe illis ex timore processit: gaudium vero tacuit Marcus, vel etiam per stuporem significauit: ipsum siquidem quandoque vertit in stuporem. Nemini autem quicquam dixerunt, nulli videlicet hominum, qui sibi per viam occurrerunt. Nam Apostolis vniuersa retulerunt, ubi ad eos reuersae sunt, sicut scribit Lucas. Causa autem quod nemini quicquam dixerint, erat ti-

mor

;) Ita pro ἐγερθήσεται habent etiam ibi in contextu.

A. B.

;) Intellige, παρὰ τῷ λουκᾷ.

μέλλει ὁ οὐρανὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδονται εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἀποκτένουσιν αὐτὸν καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ⁵⁾ ανατίσεται. Θόρη δὲ ἐνταῦθα⁶⁾ περὶ τῶν ἀποσόλων οἱ ἄγγελοι παραγγέλλονται,⁷⁾ οἵα προπαραγγέλλοντες τὰ περὶ⁸⁾ αὐτῶν.

Vers. 8. Καὶ ἐξελθοῦσαι — αὐτοῦ.

Et καὶ οὐκ ἐμνημόνευσεν ὁ ματθαῖος, ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημένον· ἀλλὰ νῦν εἰπὼν, ὅτι ἐξῆλθον, ἐνέθηνεν, ὅτι πρῶτον εἰσῆλθον. μετὰ φόβου μὲν οὖν ἐξῆλθον, ἐφ' οἷς εἶδον παραδίζοις· μετὰ χαρᾶς δὲ, ἐφ' οἷς ἤκουσαν εὐαγγελίους. ὁ δὲ μάρκος εἶπε, καὶ⁹⁾ ἐξελθοῦσαι, οὐφυγον ἀπὸ τοῦ d) Marc. 16, 8. μνημέον. εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκπασις, καὶ θύραι δὲ θύραι εἰπον. ἐφοβώντο γάρ. σκόπει δὲ, πῶς οὐκ ἐναντιοῦται τὰ ἑρτά. ἐξελθοῦσαι γάρ ταχὺ ἀπὸ τῆς μνημέον, κατὰ τὸν ματθαῖον. οὐφυγον, κατὰ τὸν μάρκον, διὰ τοὺς ιudeos, ἵνα μὴ θεάθεῖσαι δέξωσιν αὐταὶ κλέψαι τὸν ἥσταν.

Εἰ δὲ ὁ μὲν⁹⁾ εἶπεν, ὅτι ἐφοβοῦντο καὶ ἔχασσον· ὁ δὲ, ὅτι¹⁰⁾ ἔτρεμον καὶ ἐξίσαντο, εὐκ ἐτινέντιωσις. ὁ τρόμος γάρ ἐκ φόβου γέγονεν αὐταῖς· τὴν χαρὰν δὲ παρεστώπησεν ὁ μάρκος· οὐ καὶ ταῦτην διὰ τῆς ἐκπάσεως ἐσήμανε. καὶ η̄ χαρὰ γάρ ἐξιτᾷ. θύραι δὲ θύραι εἰπον τῶν ἀλλῶν ἀνθρώπων, τῶν ἐντυγχανόντων αὐταῖς κατὰ τὴν ὁδὸν· τεῖς γάρ ἀποσόλοις εἰπον ἀπαντα, ὑποσρέψασαι πρὸς αὐτοὺς, ὡς¹¹⁾ ὁ λακαῖς ισορεῖ. αὐτία δὲ τοῦ e) Luk. 24, 5. μηδενὶ μηδὲν εἰπεῖν, ὁ φόβος τῶν ιουδαίων, ἵνα μη:

7) προαγγέλλονται.

ΑΠΟΡΟΣ ΕΙΔΟΠΟΙΩΝ

8) Seilicet Matth. 28, 7. Marc. 16, 7.

9) Matthæus, qui habet, μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς.

10) Marcus. Is enim dicit: . εἶχεν αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκπασις.

mor Iudeorum, ne ipsas occiderent, audito quo
Christi praedicarent resurrectionem.

Vers. 9. *Quum — eis.*

Quae ante omnes diluculo surrexerant, ante omnes
vident dominum, et hoc in mercede sui studii
suaeque festinationis referunt.

Vers. 9. *Dicens: Gaudete.*

Gaudere eis tribuit, quae ob veterem inobedien-
tiam condemnatae erant ad habendum moerorem.
Loquutus est autem, ut a voce magis cognoscerent
eum: et prima eius vox laetum gaudii nuntium
fuit.

Vers. 9. *Illae — eum.*

Illae quidem ex desiderio et reuerentia hos tenuerunt: ipse vero non prohibuit, praeslans ut per
tactum certiores efficerentur, quod phantasina
non esset.

Vers. 10. *Tunc — timere.*

Rursum et ipse quoque repellit primo timorem
earum: deinde de discipulis praecipit: confirmans
suos, fuisse angelos eos qui prius apparuerant, et
eadem praeceperant.

Vers. 10. *Itē — videbunt.*

Mulieribus pro Apostolis usus est ad Apostolos,
honorans genus quod ex serpentis seductione infame
factum

²⁾ τὸ δρῦν τὸν κύριον.

³⁾ Respicit Genes. 3, 16.

⁴⁾ Intell. γυναιξίν.

μὴ ακούσαντες, στι ηρωτήσουσι τὴν αναζασίν του
Χριστοῦ, Φούευσθαις ταῦτα.

Vers. 9. Ὡς — αὐτῶς.

Πρὸ πάντων ὁρθίσασμαι, πρὸ πάντων ὁρῶσι τοὺς
πύριον, καὶ τοῦτο²⁾ μιδον τῆς τοιαύτης σπάσης
κομίζονται.

Vers. 9. Λέγων χαίρετε.

Τὸ χαίρειν δίδωσι τοῖς τὸ λυπεῖδα³⁾ κατακρι-
θέοσις,⁴⁾ ἐκ τῆς αρχαίας παρακοῆς. ἐλάλησε
δὲ, ἵνα μάλιστα γνωρίσωσιν αὐτὰν ἀπὸ τῆς Φωνῆς,
καὶ ἡ πρώτη Φωνὴ αὐτοῦ, χαρᾶς εὐαγγέλιον.

Vers. 9. Αἱ — αὐτῷ.

Αἱ μὲν ἐκ πόθε καὶ τιμῆς τούτους⁵⁾ ἐκράτησαν
ὁ δὲ οὐκ ἀπεκάλυσε, παρέχων πληροφορεῖτηνα
διὰ τῆς ἀφῆς, ὅτι οὐκ ἔξι φάσμα.

Vers. 10. Τότε — φοβεῖδε.

Πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ δέος αὐτῶν⁶⁾ ἐκβάλλει πρῶ-
τον ἕτα παραγγέλλει περὶ τῶν μαθητῶν, βε-
βαιῶν, ὅτι ἀγγελοι αὐτοῦ οἵσαν, οἱ προφανεύντες
καὶ⁷⁾ προπαραγγείλαντες.

Vers. 10. Υπάγετε — ὄφονται.

Ταῦς γυναιξίν, ἀποσόλοις ἐχρήσατο πρὸς τοὺς
ἀποσόλους, τιμήσας τὸ ἀτιμωθὲν γένος, ἐκ τῆς
ἀπο-

⁵⁾ τέττα. A. τούτους, i. e. τοὺς πόδες. Hentenius ad-
ditto signo crucis habet os. Forte ergo hic cor-
ruptus erat Codex eius. Lege, eos.

⁶⁾ αὐτῶν, absit. A.

⁷⁾ προπαραγγείλαντες. A.

factum fuerat. Et quia olim mulier viro facta est ministra moeroris: nunc mulieres sunt viris ministrae gaudii. Fratres vero appellavit Apostolos: simul quidem propter incarnationem: fratres siquidem sunt inter se mutuo omnes homines, simul etiam ad honorem ipsorum.

Vers. 11. *Illi autem abeuntibus — quae acciderant.*

Quidam: ii videlicet, qui ab eis custodes relicti erant: vel, qui ex eis insigniores erant.

Vers. 12. *Et — v. 13. dormientibus.*

Prius quidem emerunt caedeim eius: nunc vero etiam veritatem emunt resurrectionis illius: et propriam conculcant conscientiam: nec potest, ipsos depravare custodes, sed efficto mendacio simul cum eis veritatem occultant: vtentes iis, qui veritatis testes erant, vt mendacii fierent ministri.

Vers. 14. *Et — faciemus.*

Persuadebitis ei, vt qui facile potest falli. Nam si stabilis esset, nequaquam ei persuaderitis: Valde enim absurdus est sermo vester. Quo etenim lucro eraut ipsum furto sublaturi? Quomodo in tanto periculo ausi fuissent viri adeo timidi? quorum is qui praecipuus erat, mulierculae metu praceptorum negauit: caeteri autem, cum vidissent quod ligatus esset, aufugerunt? Quomodo etiam, quum prima nocte absque periculo furari eum po-

8) Ante *οἱ*, Hentenius videtur legisse, τινές. δηλούται.

9) παρ' αὐτῶν. A. Atque ita Hentenius. 'Αυτῶν αἰρχεσθέν. αὐτῷ τῷ χριστῷ.

ἀπάτης τῇ ὄψεως. καὶ ἐπειδὴ πάλαι γυνὴ γέγο-
γε τῷ αὐδῇ διάκονος λύπης, νῦν γυναικες γίνον-
ται τοῖς αὐδράσι διάκονοι χαρᾶς. αἱδελφὸς δὲ,
τοὺς ἀποσόλους πρεστηγόρευσεν· ἀμα μὲν, διὸ
τὴν ἐνανθρώπησιν αἱδελφοὶ γὰρ αἱλήλων ἀπαν-
τες αἱνθρώποι· ἀμα δὲ, καὶ πρὸς τίμην αὐτῶν.

Vers. 11. Πορευομένων δὲ αὐτῶν —
τὰ γενόμενα.

Ο;⁸⁾ καταλειφθέντες παρ'⁹⁾ αὐτῷ Φύλακες,
ἢ οἱ ἐπισημότεροι τότε.

Vers. 12. Καὶ — v. 13. ποιμαρμένων.

Πρότερον μὲν ὧνήσαντο τὸν Φόνον αὐτοῦ, νῦν δὲ
ῳδοῦνται καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ανασάσεως αὐτοῦ,
καὶ πατοῦσι τὸ οἰκεῖον συνειδὸς, καὶ γόδε τοὺς
Φύλακας αἴδοῦνται, πακουργοῦντες καὶ συγκα-
λύπτοντες μὲν τὴν ἀλήθειαν, πλαίττοντες δὲ τὸ
ψεῦδος, καὶ χρώμενοι τάτου¹⁾ διακόνοις, τοῖς²⁾
ἐκείνης³⁾ μάρτυσιν.

Vers. 14. Καὶ — ποιήσομεν.

Πείσετε αὐτὸν, ὡς εὐεξαπάτητον. εἰ γὰρ Σα-
δηρός ἐσιν, οὐκ ἀν πείσητε. σφόδρα γὰρ αἱπι-
θανος ὁ λόγος ὑμῶν. τί γὰρ ορθάναι μέλλοντες
ἔκλεψαν αὖν αὐτόν; πῶς δὲ⁴⁾ καὶ, Φύλακων
τοσότων καὶ τοιστῶν παρακαθημένων, ἔλαθον
αὖν; πῶς δὲ καὶ τηλικούτους κινδύνους κατετόλμη-
σαν, εὐπτόητοι ἀνδρεῖς, ὃν ὁ μὲν κυρυΦαῖος γυ-
ναικάριον δειλιάσας ἤρνήσατο τὸν διδάσκαλον·
οἱ δὲ ἄλλοι δεσμούμενοι αὐτὸν ἴδοντες, ἔφυγον;

πῶς

¹⁾ τοῦ ψεύδους.

²⁾ τοὺς εἰ τοι μάρτυρας. B.

³⁾ τῆς ἀληθείας.

⁴⁾ δὲ, omittit. A.

potuissent, quando nullus seruabat sepulchrum: elegerunt potius secunda nocte magno cum periculo ipsum futari, praesentibus iam custodibus? sed vide quomodo aduersus seipso diligentiam adhibuerunt vane sapientes Iudei, veluti etiam superius significauimus. Nisi enim custodes apposuerint, aliquid de furto dicere potuissent: nunc autem apud aequos iudices nihil mutire possunt: vnde imposito eis silentio.

Vers. 15. Illi autem — hodiernum diem.

Si discipulum vicerant pecuniae, multo magis milites. Vere itaque magnum est malum pecuniae amor, et magnorum causa malorum. Sermonem autem diuulgatum dicit, quod furto sublatus sit Iesus. Lucas vero de mulieribus ait: Et reuersae a monumento nuntiauerunt haec omnia ipsis undecim, caeterisque omnibus, videlicet septuaginta. Deinde enumerat eas dicens: Erant autem Maria Magdalene, et Iohanna, et Maria Iacobi, ac caeterae quae cum eis erant, quae dicebant ad Apostolos haec. Verum Matthaeus quidem Mariam Magdalenen, et Mariam Iacobi et Iose coascriptis: non quasi solas, sed tanquam caeteris quae cum eis erant insigniores. Marcus autem etiam Salomen significauit. Lucas vero Salomen quidem absque expresso nomine reliquit, manifestauit autem Iohannam: Addens vero, Et caeterae quae cum eis erant, significat et ipsam Salomen, et alias quasdam. Post dictam itaque mulierum enumerationem, rursus subiunxit Lucas: Et visa sunt coram illis tanquam deliramentum verba earum, nec crediderunt ipsis.

Hinc

5) ανωτέρωθεν. A.

6) η, abest. A.

πῶς δὲ καὶ, δυνάμενοι κλέψαι αὐτὸν ἀκινδύνως
ἐν τῇ πρώτῃ νυκτὶ, ὅτε ὁδεῖς τὸν τάφον ἐφύλασ-
τεν, εἴλοντο κλέψαι αὐτὸν ἐπικινδύνως, ἐν τῇ
δευτέρᾳ νυκτὶ, ὅτε παρῆσαν οἱ Φύλακες; ἀλλ’
ὅρα, πῶς καθ’ ἐσυτῶν ἐσπέδασαν οἱ ματαιόφρο-
νες ιουδαῖοι, καθὼς σὺνωτέρω⁵⁾) δεδηλώκαμεν. εἰ
γὰρ οὐ παρεκάθισαν τοὺς Φύλακες, ἐδύναντό
τι λέγειν περὶ κλοπῆς, νῦν δὲ γέδύνανται παρε-
δικαστᾶς εὐθέσι, πολλαχόθεν ἐπιτομιζόμενοι.

Vers. 15. Οἱ δὲ — σῆμερον.

^aΕἰ τοῦ μαθητοῦ περιεγένοντο τὰ ἀργύρια, πολ-
λῷ μᾶλλον τῶν σρατιωτῶν. μέγας οὖν κακὸν ὅντως
ἡ Φιλαργυρία, καὶ μεγάλων κακῶν αἴτια. λόγον
δὲ διαφημιδέντα λέγει, τὸν περὶ τοῦ κλαπῆμα
αὐτόν. ὁ δὲ λακᾶς περὶ τῶν γυναικῶν ἔπειν, ὅτι
καὶ^{f)} ὑποσρέψασαι ἀπὸ τῆς μητρός, ἀπήγγειλ^{f)} Luc. 24, 9.
λαν ταῦτα πάντα τοῖς ἔνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λο-
ποῖς, ἥγουν, τοῖς ἐβδομήκοντα. εἴτα ἀπαριθ-
μῆται ταῦτα λέγων· ἥσαν^{g)} δὲ ἡ μαγδαληνὴ^{g)} Luc. 24, 10.
μαρία, καὶ ἰωάννα, καὶ μαρία^{h)} ἡ Ἰακώβου, καὶ
αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἐλεγον πρὸς τοὺς ἀπο-
σόλους ταῦτα. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν, μαρίαν^{h)} h) Matth. 28, 1.
τὴν μαγδαληνὴν, καὶ μαρίαν τὴν τοῦ Ἰακώβου
καὶ ἰωσὴν ἀνέγραψεν· οὐχ ὡς μόνας, ἀλλ’ ὡς
ἐπισημοτέρας τῶν σὺν αὐταῖς· μάρκος δὲ καὶ τὴν
σαλώμηνⁱ⁾ ἐδήλωσε· λουκᾶς δὲ τὴν μὲν σαλώμην i) Marc. 16, 1.
ἀνονόματον ἀφῆκεν, ἐδήλωσε δὲ^{j)} τὴν k) ἰωάνναν^{k)} Luc. 24, 10.
προδεῖς δέ, ὅτι^{l)} καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς· ἐνέ- l) Luc. 24, 10.
φηνεν αὐτήν τε τὴν σαλώμην, καὶ ἄλλας τινάς.
μετὰ μέντοι τὴν εἰρημένην τῶν γυναικῶν ἀπαριθ-
μησιν, ἐπήγαγε πάσιν ὁ λουκᾶς· ὅτι^{m)} καὶ ἐφά- m) Luc. 24, 11.
νησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆπτος τὰ δῆματα αὐ-
τῶν, καὶ ἤπισουν αὐταῖς.

Ffff

Eyo.

5) καὶ, addit. A.

Hinc ergo sumunt initium, quae de Maria Magdalene solus scripsit Iohannes, veluti ea quorum apud reliquos nulla est facta mentio. Quia enim visa sunt coram Apostolis tanquam deliramentum verba mulierum: ipsa cogitans intra se quod vere deceptae essent, quodque per phantasiam vidissent quae viderant, et audissent quae audierant: neque enim aliter tanquam deliramentum apparuerint cordatioribus ac sapientioribus: non quieuit, sed sola protinus ad monumentum cucurrit, quum adhuc tenebrae essent, opinata quod ipsum clausum esset repertura. Videns autem quod sublatus esset lapis a monumento, nihil meninit eorum, quae prius facta fuerant, vt pote renuntiatione quam de his fecerat, a discipulis reprobata: suspicata est autem transpositum esse corpus a Ioseph in tutiorem locum. Currit ergo et venit ad Simonem Petrum et ad alium discipulum quem diligebat Iesus, et ait illis: Tulerunt dominum meum de monumento, et nesciimus ubi posuerunt eum, etc. quae deinceps facta sunt, sicut scripsit Iohannes.

Demonstratum est igitur unam esse apud omnes euangelistas concordiam, et corpus historiae unum, rebus scilicet conuenienti ordine enarratis: quod enim hic euangelista praeteriit, hoc ille ita diuina disponente gratia dixit, vt etiam hinc manifestum esse possit, quod non ex composito aut pacto scripserint.

Vers. 16. *Vnde* *c* *in vero — Galilaeam.*

Non statim abierunt in Galilaeam: siquidem in ipso die quo resurrexit a mortuis visus est eis, quum essent

⁸⁾ μαρίας, abest. A.

⁹⁾ μη, omittit. B.

Ἐντεῦθεν δὲ ἀρχονταὶ τὰ περὶ μαρίας⁸⁾ τῆς
μαγδαληνῆς, ἀ μόνος ὁ ἰωάννης⁹⁾ ἴσορησεν, ὡς Π) Io. 20, 1. sedq.
καὶ αὐτὰ⁹⁾ μὴ μνημονευθένται παρὰ τοῖς ἄλλοις.
ἐπεὶ γὰρ ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἀποσόλων ὡσεὶ
λῆρος τὰ ἔντατα τῶν γυναικῶν· αὐτῇ λογισαμέ-
νη καθ' ἑαυτὴν, ὅτι ὄντως ἡ πατήθησαν, κατὰ
Φαντασίαν ἴδουσα, ὅσα εἶδον, καὶ ἀκούσασα,
ὅσα ἤκουσαν· ἢ γὰρ ἂν ὡσεὶ λῆρος ταῦτα τοῖς
συνετωτέροις ἐφάνησαν· οὐκ ἡρέμησεν, ἀλλ' αὐ-
τίκα μόνη ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, σκοτίας ἔτι¹⁰⁾ Ο) Io. 20, 1.
ἔστις, προσδοκῶσα κεκλεισμένον εὔρεν αὐτό·
Θεασαμένη Ρ) δὲ τὸν λίθον ἥρμένον ἐκ τοῦ μνημείου, Ρ) Io. 20, 1.
ἔδει μὲν αἰνεινάθη τῶν προγεγενημένων· ὡς ἀπο-
δοκιμασθεῖσις τῆς περὶ¹¹⁾ αὐτῶν ἀπαγγελίας ὑπὸ
τῶν μαθητῶν· ὑπέλαβε δὲ μετατεθὲν¹²⁾ τὸ σῶμα
παρὰ τοῦ ἰωσὴφ εἰς τόπον ἀσφαλέσερον. τρέχει¹³⁾ Ι) Io. 20, 2.
οὖν, καὶ ἔρχεται πρὸς σίμωνα πέτρον, καὶ πρὸς
τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέ-
γει αὐτοῖς· ἦραν τὸν κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ
οὐκ οἴδαμεν, ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. καὶ τὰ ἐξῆς γε-
γόνασιν, ὡς ὁ ἰωάννης ἔγραψε.

Δέδεικται τοίνυν αἱμονίας μία παρὰ πᾶσι
τοῖς εὐαγγελισθεῖσις, καὶ σῶμα τῆς ἵσορίας ἐν, οἷς
τῶν ἄγητῶν κατὰ τὴν προσήκυσταν τάξιν ἔρμηνευ-
θέντων. ὃ γὰρ ὅτος παρῆκεν ὁ εὐαγγελισθεῖς, τοῦ-
το ἐκεῖνος εἶπεν· ὅτῳ τῆς Θείας χάριτος οἰκονο-
μησάσης, ἵνα καύτευθεν εἴη δῆλον, ὡς οὐκ ἐκ συν-
θήματος ἔγραψεν.

Vers. 16. Οἱ δὲ ἔγδεικα — γαλιλαῖαν.

Οὐκ εὐθὺς ἐπορεύθησαν. καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ
ἡμέρᾳ, καθ' ἣν αἰνέτη ἐκ νεκρῶν, ὥφθη αὐτοῖς,
Ffff 2. έστιν

¹¹⁾ περὶ αὐτόν. A.

¹²⁾ μετατεθέντι. A.

essent adhuc Ierosolymis. Et hoc sane Marcus et Lucas ostendunt, manifestius tamen his scripsit Iohannes. Postquam enim ad discipulos reuersa esset Maria Magdalene, ait: *Quum esset sero die illo qui erat vnum Sabbathorum, et fores essent clausae, vbi erant discipuli congregati, propter metum Iudeorum: venit Iesus, stetique in medio, et ait illis, Pax vobis. Quumque hoc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli viso domino, etc.*

Manifestum est itaque, quod postmodum abierunt in Galilaeam. Non autem mentitus est Christus, quod stulte dixit apostata Julianus, quasi promiserit se in Galilaea videndum esse, et Ierosolymis se eis videndum praebuerit. Sed et hoc compleuit promissum: visus ab eis postmodum in Galilaea: donavit autem et alteram gratiam, prius eis apparens Ierosolymis: ut et moerorem eorum solueret, et mulierum verba confirmaret, aliorumque qui eum viderant postquam resurrexerat.

Matthaeus ergo praeterit ea quae acciderunt donec abirent discipuli in Galilaeam: caeteri vero euangelistae etiam illa conscripserunt. Marcus quidem breuius: Lucas autem latius: Iohannes vero adhuc fusius.

Vers. 16. *In — Iesu.*

In quo constituit eis, hoc est, vbi per mulieres praeccepit eis ut proficiscerentur, sicut praedictum est:

ἢ ευηγγελιον, πρὸς εὐηγγελίου. A. Regie.

Ὥσιν ἔτι ἐν Ἱεροσαλήμ. καὶ τοῦτο ἐμφάνουσι
μὲν καὶ μάρκος¹⁾ καὶ λουκᾶς. Φανερώτερον δὲ τούτο²⁾ Marc. 16, 14.
των ἰσόρησεν Ἰωάννης. μετὰ γὰρ τὸ ὑποσχέψα³⁾ Luc. 24, 36.
πρὸς αὐτοὺς μαριάν τὴν μαγδαληνὴν, Φησίν, ὅτι
οὗσης⁴⁾ ὄψιας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τῇ μιᾷ τῶν σαβ-⁵⁾ Io. 20, 19, 20.
Βάτων, καὶ τῶν Θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν
οἱ μαθηταὶ συνηθεοισμένοι³⁾ διὸ τὸν φόβον τῶν
ἰεδάιων, ἥλθεν ὁ ἵπσος καὶ ἐγένετο εἰς τὸ μέσον, καὶ
λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδει-
ξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ,
ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἴδοντες τὸν κύριον, καὶ
τὰς ἔζης.

Δῆλον οὖν, ὅτι ὑδερον ἐπορεύθησαν εἰς τὴν
γαλιλαίαν. οὐκ ἐψύσατο δὲ, καθὼς ἀνοήτως
ἔλεγεν ὁ παραβάτης ἰθλιανός, ἐν τῇ γαλιλαίᾳ
μὲν ὁ φθῆναι τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγειλάμενος, ἐν
ἱεροσολύμοις δὲ τούτοις ὁ φθεῖς· ἀλλ' ἐπλήρωσε
μὲν καὶ τὴν τοιαύτην ἐπαγγελίαν, ὁ φθεῖς αὐτοῖς
ὑδερον ἐν τῇ γαλιλαίᾳ· ἐδωρήσατο δὲ καὶ ἑτέραν
χάριν, προεμφανισθεῖς αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, ἵνα
καὶ τὴν λύπην αὐτῶν λύσῃ, καὶ Βεβαιώσῃ τοὺς
λόγυς τῶν γυναικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἴδοντων
αὐτὸν ἐγνησεμένον.

‘Ο μὲν οὖν ματθαῖος παρῆκε τὰ μέχρι τοῦ
πορευθῆναι τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν γαλιλαίαν· οἱ
δὲ ἄλλοι εὐαγγελισάμενοι ταῦτα συνέγραψαν·⁴⁾
μάρκος μὲν ἐπιτομώτερον· λουκᾶς δὲ, πλατύτε-
ρον· Ἰωάννης δὲ, διεξοδικώτερον.

Vers. 16. Ἔις — ἱησοῦς.

Οὐ ἐτάξατο αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ὅπου ἐνετείλατο
αὐτοῖς διὰ τῶν γυναικῶν, ὡς προεργάτη, προευ-
Ffff 3 θῆναι.

⁴⁾ Horum loca modo notata sunt.

est: vel ubi promisit eis quando dixit, Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. Atqui in Galilaeam quidem constituit illis ut abi- rent: de monte vero nihil scriptum est. Verisi- mile est tamen et de hoc vel dixisse illis, vel nunc per mulieres significasse, quanquam scriptum non sit. Praeterea familiaris etiam illis erat mons iste: ibi enim propter quietem maxime versa- bantur.

Vers. 16. Quumque vidissent — eum.

Quum vidissent illum ibi: id enim subintelligen- dum est.

Vers. 17. Quidam vero dubitauerunt.

Quidam vero eorum dubitauerunt de ipso, timen- tes errorem. Non autem quaerere oportet qui- nam hi fuerint: Nam silentio praeteriti sunt: Sed scire tantum oportet, quod et hi, quum accel- sisset ad ipsos Iesus, confirmati sunt.

Vers. 18. Et — in terra.

Data est mihi, inquit, tanquam homini, pot- stas quam habebam tanquam Deus.

Vers. 19. Euntes — gentes.

In data mihi potestate fiduciam habentes. Dicens autem omnes gentes, etiam Hebraeorum genus significauit. Siquidem apud Marcum dixit eis mani-

¶ ὅτι, interponit. A.

Δῆμαρ. ἂνδρου υπέσχετο αὐτοῖς, ὅτε ἐπέ, ⁵⁾ μετὰ τὸ⁶⁾ ἐγερθῆναι με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γαλι- ^{7) Matth. 26, 32.}
λαῖσσαν. καὶ μὴν εἰς τὴν γαλιλαίαν ⁶⁾ ἐτάξατο αὐτοῖς πορευθῆναι, περὶ δὲ τοῦ ὄρους ὁδὸν αναγέ-
γραπτού. πλὴν εἰκὸς, οὐ ἐπὲν αὐτοῖς, οὐ μηνύσας
καὶ περὶ τόπου διὸ τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ ανα-
γέγραπται. ἄλλως τε δὲ, καὶ σύνθετες αὐτοῖς οὐ
ἐκεῖνο τὸ ὄρος. ἐκεῖ γὰρ μάλιστα διὰ τὴν ἡσυχίαν
ἥμαλιζοντο.

Vers. 17. Καὶ ἴδοντες — αὐτῷ.

⁸⁾ Ιδόντες αὐτὸν, ἐκεῖ προέλαβε γάρ.

Vers. 17. Οἱ δὲ ἐδίσασαν.

Τίνες δὲ αὐτῶν ἐδίσασαν περὶ αὐτοῦ, Φοβόμενοι
τὴν πλάνην χρὴ δὲ μὴ βιτεῖν, τίνες δὲ σαν εὗτοι
σειώπηνται γάρ μόνον δὲ γνώσαιν, στι καὶ συ-
τοι προσελθόντος ⁹⁾ αὐτοῖς ἐβεβαιώθησαν,

Vers. 18. Καὶ — ἐπὶ γῆς.

¹⁰⁾ Εδόθη μοι, φησίν, ὡς ἀνθρώπῳ, οὐ διχον, οὐ
θεός.

Vers. 19. Πορευθέντες — ἔθιτο.

Τῇ δοθείσῃ μοι ἐξοσίᾳ θαρρήσατε. πάντα ⁸⁾ δὲ
τὰ ἔθνη εἰπών, καὶ τὸ τῶν ἐβραιῶν γένος ἐδιῆλω-
σε. καὶ παρὰ τῷ μάρκῷ γὰρ φανερώτερον εἴπεν
Fff 4 αὐτοῖς.

⁶⁾ μὲν, interponit. A.

⁷⁾ προτελθόντες. A. Male. Προτελθόντος, δηλα-
δή, τοῦ ἡγοῦ αὐτοῖς.

⁸⁾ δὲ, omittit. A.

manifestius: Euntes in mundum vniuersum prae-dicete euangelium omni creaturae. Apud Lucam vero adhuc expressius ait: Praedicari nomine eius poenitentiam ac remissionem peccatorum in omnes gentes, facio ab Ieroſolymis initio. Non enim meminit dominus malorum, eorum qui resi-piscunt. Siquidem postquam a mortuis resur-rexit, et discipulos alloquutus est, non solum mentionem non fecit de malis, quae a Iudeis passus est, sed ne Petro quidem exprobrauit nega-tionem, aut fugam caeteris discipulis.

Vers. 19. *Baptizantes — spiritus sancti.*

Hoc praeceptum de baptismo est ac dogma-tibus.

† Vnum nomen trium, denotat vnam sanctae trinitatis naturam. Nomen autem, puta, Qui est vel Deus, vel aliud ineffabile: ideo etiam in nomine tantum dicunt qui baptizant, nullo in specie addito.

Vers. 20. *Docentes — vobis.*

Hoc rursum praeceptum de conuersatione est: Neque enim sufficient ad saletem baptismus et dogmata, nisi etiam Deo digna conuersatio accedat.

εαύτοῖς πορευθέντες^{v)} εἰς τὸν κόσμον ἀπαντα,^{v)} Marc. 16, 15.
 κηρύξατε τὸ εὐαγγγέλιον πάσῃ τῇ ιτίσει. καὶ πα-
 γὲ τῷ λουκᾶ δὲ ἔτι ἐκδηλότερον ἐξήκε, κηρυ-
 χθῆνα^{x)} ἐπὶ τῷ ὄνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ^{x)} Luc. 24, 47.
 ἀφεσιν ἀμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρχάμε-
 νον ἀπὸ Ἱερεσαλήμ. δεσπότης γάρ ἐσιν ἀμνησία-
 κος τοῖς μετανοοῦσιν. ἐπεὶ καὶ ἀνατὰς ἐκ νεκρῶν,
 καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐντυχών, οὐ μόνον οὐκ ἐμνημό-
 νευσεν, ὃν πέπονθεν ὑπὸ ἰδεῖσιν, ἀλλ’ ὅτε τῷ
 πέτρῳ τὴν ἀργησιν ὠνείδισεν, ὅτε τοῖς ἄλλοις μα-
 θηταῖς τὴν Φυγήν.

Vers. 19. Βαπτίζοντες — τοῦ ἀγίου
 πνεύματος.

Τοῦτο παραγγελία περὶ Βαπτισμάτος καὶ δογ-
 μάτων.

[^oΕγ^o) δὲ ὄνομα τῶν τριῶν, ὑποδηλοῦν τὴν μίαν
 Φύσιν τῆς ἀγίας τριάδος. ὄνομα δέ, η̄ τὸ ὁ ὡν,
 η̄ τὸ Θεὸς, η̄ ἔτερον ἀρέβητον. διὸ καὶ εἰς τὸ ὄνομα
 μόνον λέγουσιν οἱ Βαπτίζοντες, μηδὲν ἔτερον προσ-
 τιθέντες.]

Vers. 20. Διδάσκοντες — ὑμῖν.

Τοῦτο πάλιν παραγγελία περὶ πολιτείας. οὐκ
 ἀρκεῖ γὰρ τὸ Βαπτισμα καὶ τὰ δόγματα πρὸς
 σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ πολιτεία προσείη.

Vers. 20. *Et ecce — diebus.*

Maiorem eis adiiciens fiduciam, dixit, Et ecce ego vobiscum sum, cooperans, impedimenta complanans, ac seruans vos.

Vers. 20. *Visque — seculi.*

Hoc dixit, non quod post hoc non sit cum eis futurus, sed quod non eodem modo futurus, sed excelsius ac Deo congruentior modo quam nunc.

Hoc ostendit, quod non solum cum discipulis qui tunc erant, sed cum his etiam qui illos erant sequuturi, futurus esset. Neque enim Apostoli usque ad seculi consummationem erant permansuri: sed mediantibus iis qui tunc erant, etiam illis qui postmodum futuri essent, hanc promisit gratiam, tanquam vni corpori cum omnibus loquens fidelibus. Non est autem flatim assumptus in coelum, sed post aliquantum temporis, sicut ex aliis euangelistis licet cognoscere. Etenim a resurrectione eius, usque ad assumptionem, per quadraginta dies permanxit, apparens discipulis, et cum eis conuersans: deinde ab uno monte qui in Iudea erat, et dicebatur mons Oliuarum, assumptus est, veluti narrat liber Apostolicarum actionum.

Detur quaeso nobis digne euangelio docentibus et conuersantibus tandemque morientibus,

vt

*^τ) ἐμπόδιον, πρόσπτασμα. Noli coniicere, σκολιόν. Σκῶλην habent LXX. Exod. 10, 7. Ies. 57, 14. et reliqui interpretes. Prou. 14, 7.

Vers. 20. Καὶ ἴδού — ἡμέρας.

Πλεῖστον θάρσος ἐμβάλλων αὐτοῖς, εἴπε· καὶ
ἴδου, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, συμπράττων, καὶ πᾶν¹⁾
σκῶλον ἔξομαλίζων, καὶ φυλάττων ὑμᾶς.

Vers. 20. Ἔως — αἰῶνος.

[Τοῦτο²⁾ εἴπεν, οὐχ ὡς μετὸς τοῦτο οὐκ ἐσόμε-
νος μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ὡς οὐχ ὅτας ἐσόμενος,
ὑψηλότερον δὲ καὶ θεοπρεπέστερον ἢ τοῦ.]

Τότε δὲ δείκνυσσιν, ὅτι οὐ μόνον μετὰ τῶν
τηνικαῦτα μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν μετ'
αὐτούς ἐσιν. οὐ γὰρ ὡς τῆς συντελείας τῷ αἰώνιος
οἱ ἀπόστολοι μένεν ἐμελλον· ἀλλὰ διὸ τῶν τέτε
καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν τοιαύτην ἐπηγγείλατο
χάριν, ὡς ἐνὶ σώματι διαστρέψαντες τὰς τοῖς
πιστοῖς. οὐκ αὐτίκα δὲ εἰς τὸν ἀραιὸν ἀνελήφθη,
ἀλλὰ μετὰ καιρὸν τινα, ὡς ἀπὸ τῶν ἀλλων
εὐαγγελισῶν ἔχεις διαγνώσκειν. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς
ἀναστάσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀναλήψεως διὰ τεσ-
σαράκοντα³⁾ ἡμερῶν ἦν ὄπτανόμενος τοῖς μαθηταῖς⁴⁾ Αθ. 1, 3.
ταῖς, καὶ⁵⁾ συναυλιζόμενος. εἴτα ἀπὸ τοῦ ἐν ιε-
ρᾶσι ὄρους, τῷ καλ�μένου ἐλασσώνος, ἀνελήφθη,
καθὼς⁶⁾ ἡ βίβλος τῶν ἀποστολικῶν πράξεων⁷⁾ ζ) Αθ. 1, ,
διέξειν.

"Εἰη δὲ ἡμῖν, ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου καὶ δογ-
ματίζεστι καὶ πολιτευομένοις καὶ τελεουμένοις,
τυχεῖν

²⁾ Inclusa in margine habet. A. Eadem in fine
huius scholii exhibet Hentenius e margine sui
Codicis.

³⁾ Ita uterque codex.

⁴⁾ ἔξεισιν. A.

ut regnum illud quod per euangelium perfectis
promittitur, asequamur, per gratiam perfecti
ac vniuersalis regis Iesu Christi, quem decet
gloria et adoratio simul cum aeterno ac per-
petuo patre, et coaeterno simulque perpetuo
spiritu, nunc et semper et in secula seculo-
rum Amen.

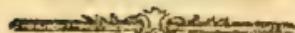
Finis

Eutangelii secundum Matthaeum.

τυχεῖν καὶ τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐπιγγελμέ-
νης βασιλείας τοῖς τελείοις, χάριτι τοῦ παντε-
λείου βασιλέως Ἰησοῦ χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν, ὃ
πρέπει δόξα καὶ προσκύνησις, ἀμα τῷ ἀνάρχῳ
καὶ αἰδίῳ πατρὶ, καὶ τῷ συνάρχῳ καὶ συναιδίῳ
πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν
αἰώνων, αμήν.

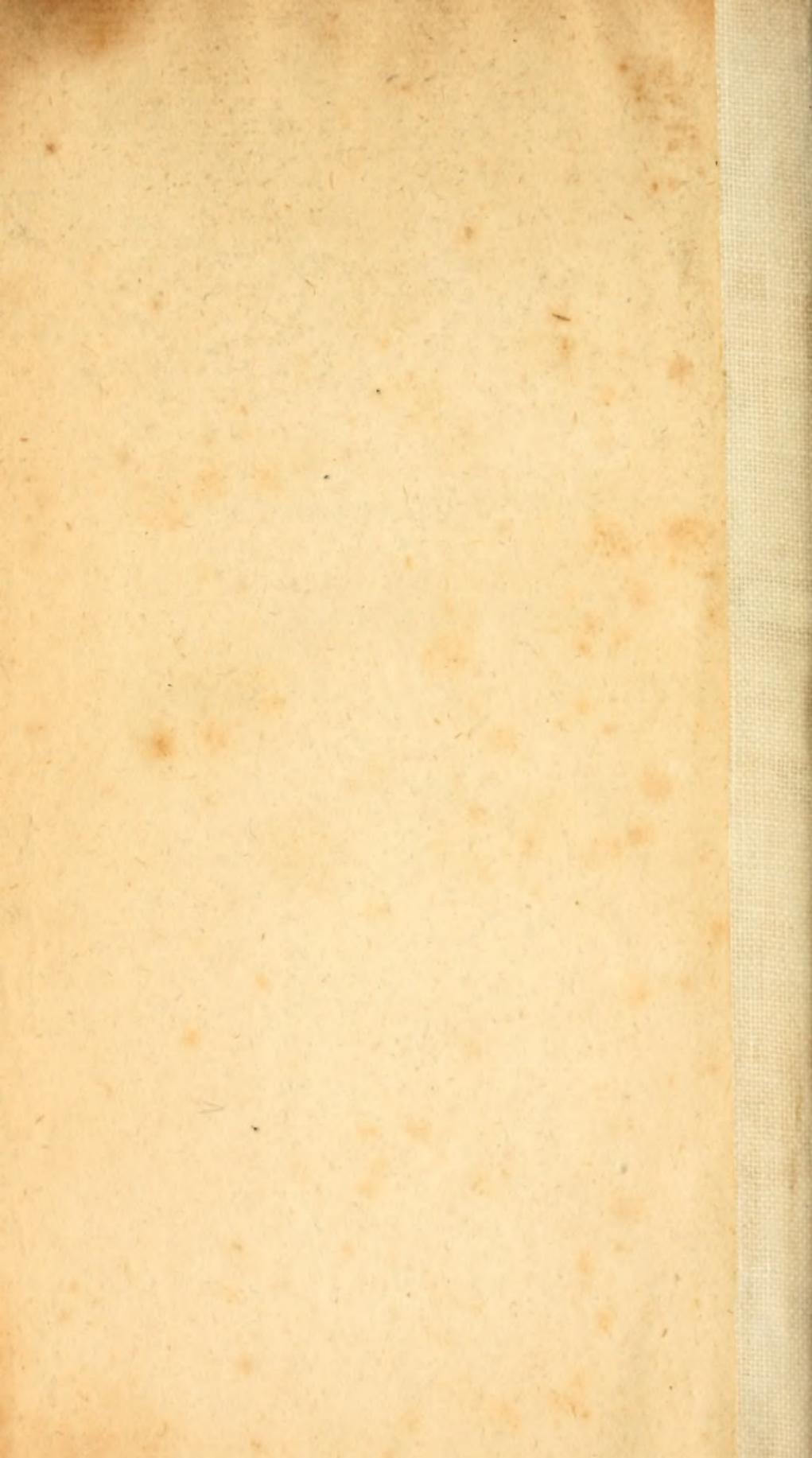
Tέλος

τοῦ πατὸς μαθθαῖον εὐαγγελίου.

VITEMBERGAE
LITERIS CAROLI CHRISTIANI DÜRRII.

u

BS2555 .E91 v.1
Commentarius in quatuor Evagelia graece

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 00049 6630